I 8179

ANUL XVIII, 1969

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 1

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XVIII

1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

0 III 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu Nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8179

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

DEC. 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 1

IAN. 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

CONSTANT MANECA, Analiza semică a lexicului 3
RUTH KISCH şi HEINRICH MANTSCH, Note asupra teoriei cîmpurilor semantice 25

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

I. COTEANU, Adjectivul în protoromână (română comună) 31
DAN BUGEANU, Observaţii asupra evoluţiei semantice a cuvîntului *pripas* în limba română 39

LIMBĂ LITERARĂ

ELIZABETH CLOSE (Australia), Neologismele în opera lui B. P.Mumuleanu, II 49
LUIZA PETRE, Valori poetice ale aştrilor în poezia lui Ion Vinea . . 57

FILOLOGIE

I. I. ROMAN, Primul document românesc braşovean cunoscut : scrisoarea popii Iane 69
I. RIZESCU, Un zapis moldovenesc din 1571 75

VOCABULAR

L. GHERGARIU, VIOREL PĂLTINEANU, VIRGIL NESTORESCU, I. ROBCIUC, Note etimologice şi lexicale 81

NOTE ŞI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Reluarea complementului 89
ANDREI AVRAM, Expresia *mii şi fărîme* : cîteva precizări 90

32-33
36-38

10797

RECENZII Pag.

Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia. I. (NALR-Olt.), întocmit, sub conducerea lui B. Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 (*Gr. Brâncuş*) 93

LUIGI ROSIELLO, *Linguistica illuminista*, Bologna, 1967 (*L. Wald*) 95

Beiträge zur rumänischen Philologie, volum apărut sub îngrijirea prof. Werner Bahner, Berlin, Akademie-Verlag, 1968 (*H. Mantsch*) . . 98

NOTE BIBLIOGRAFICE

ANDREI BANTAŞ şi MIHAI RĂDULESCU, *„Capcanele" vocabularului englez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967 (*Ilinca Constantinescu*) 101

Cărţi primite la redacţie 102

LR, Anul XVIII, nr. 1, p. 1 — 102, Bucureşti, 1969

ANALIZA SEMICĂ A LEXICULUI

— CU APLICARE LA LEXICUL DE ORIGINE LATINĂ AL LIMBII ROMÂNE —

DE

CONSTANT MANECA

0. Studiul lexicului unei limbi este deosebit de interesant întrucît scoate la lumină anumite aspecte privind modul în care lumea se reflectă în conştiinţa vorbitorilor. Prin aceasta lexicul poartă amprenta istoriei şi evoluţia lui este strîns legată de viaţa poporului care vorbeşte limba respectivă.

Lucrarea de faţă are ca obiect lexicul latin moştenit al limbii române.

0.1. Cum este şi firesc, la un subiect atît de mult cercetat şi tratat, s-a impus din primul moment necesitatea de a-l aborda potrivit unor metode dacă nu complet noi, cel puţin mai cuprinzătoare şi mai precise din anumite puncte de vedere, care să permită concluzii adecvate scopului lucrării.

0.2. Preocuparea principală a acestui studiu este stabilirea semantismului elementului latin moştenit şi, în funcţie de acesta, a specificului limbii române (care să poată fi raportat apoi, din acest punct de vedere, la celelalte limbi romanice).

0.3. Cercetarea urmează a se face pe două axe : una sincronică şi alta diacronică.

Pentru aceasta se va prezenta întîi sincronic semantica actuală a elementului latin moştenit şi apoi se va face comparaţia cu semantismul originar.

0.3.1. Comparaţia implică stabilirea conformităţii sau a nonconformităţii a două sau a mai multor stări comparate.

Fiind vorba de un fenomen în perpetuă mişcare cum este limba, conformitatea a două momente atît de depărtate în timp nu poate fi înţeleasă decît ca o identitate în esenţa elementelor comparate.

0.4. Pentru a determina această esenţă[1] este necesară o analiză capabilă să releve trăsăturile ei distinctive.

Analiza aceasta trebuie să aibă ca obiect semnificatele, sensurile cuvintelor[2], acestea fiind elementele cele mai importante în structura semantică a unei limbi.

Semnificantele latineşti s-au transformat potrivit modificărilor fonetice care au dus pe de o parte la destrămarea sistemului fonologic latin şi pe de altă parte la organizarea sistemelor romanice. În viaţa cuvintelor, aceste schimbări sînt mai puţin importante, dat fiind în primul rînd caracterul arbitrar al semnului lingvistic în general[3]; în acelaşi timp, aceste modificări sînt relativ destul de limitate şi au făcut obiectul a numeroase studii în toate limbile romanice[4].

0.5. Ceea ce constituie deci obiectul principal al studiului de faţă este semantica elementului latin moştenit al limbii române.

1. După ce am delimitat scopul şi caracterul lucrării, să vedem în cele ce urmează care este materialul de studiu şi care sînt metodele aplicate.

1. 1. Analiza noastră se va extinde asupra întregului lexic de origine latină al limbii române literare actuale. Ne-am oprit asupra acestui aspect întrucît o analiză semantică de ansamblu nu se poate face decît sincronic[5] şi pentru că am vrut să vedem care este stadiul cel mai avansat (rezultat al unor transformări petrecute într-o largă şi variată colectivitate lingvistică) la care a ajuns multiseculara evoluţie semantică a cărei primă (latinească) şi ultimă etapă (cea românească actuală) urmează să le comparăm.

Pe lîngă aceste considerente de ordin teoretic, limitarea noastră a fost impusă şi de necesitatea de a putea compara un material de acelaşi fel (ca extensiune, posibilităţi de informare şi de analiză etc.) pe plan romanic.

1.2. O altă restricţie pe care o facem la selectarea materialului este aceea că nu vor fi analizate decît elementele semnificative denumite de cuvintele forte[6].

În consecinţă, excludem din lucrare analiza prepoziţiilor, a conjuncţiilor, a verbelor auxiliare, a substitutelor pronominale şi adverbiale cît şi a numelor proprii (care sînt şi ele elemente speciale din punct de vedere semantic[7]).

1.3. Pentru deliminarea cuvîntului plecăm de la definiţia potrivit căreia cuvîntul este unitatea semantică minimă a limbii. Vom folosi în general pentru această noţiune termenul de lexem[8].

---

[1] Căci altfel, variaţiile semantice, uneori de natură stilistică numai, sînt extrem de numeroase şi astfel semantismul diacronic al unui cuvînt apare mult deosebit de la o epocă (uneori relativ scurtă) la alta.

[2] Cf. *Ullmann*, p. 21.

[3] Pentru discuţie cf. *Ullmann*, p. 102 ş.u.

[4] În special la adepţii şcolii neogramatice; cf. Iordan, L.R., p. 21 ş.u.

[5] Şi în sincronie am luat elementele situate pe acelaşi plan relaţional.

[6] Pentru definirea acestora vezi discuţia din *Ullmann*, p. 84 ş.u., Guiraud, P.M.S.L., p. 23 şi Pottier, T.L.P, f. 11.

[7] Cf. *Ullmann*, p. 24 ş.u.

[8] Pt. care cf. *Greimas*, p. 27. Nu am adoptat terminologia lui Pottier, R.A.S., p. 6 ş.u., deşi am împrumutat, cum se va vedea, parţial, principiile lui de analiză semantică.

Cîmpul nostru de cercetare va cuprinde numai lexeme, excluzîndu-se combinaţiile lor (paralexeme, sintagme etc.), considerate creaţii ale limbii române al căror număr şi structură etimologico-semantică sînt greu de determinat.

1.4. În numeroase lucrări s-a discutat despre imprecizia sensului (sau a sensurilor) cuvintelor[9] şi despre valoarea lor afectivă[10].

În analiza pe care o vom face, vom căuta să determinăm cît mai precis sensurile cuvintelor în *valorile lor din planul limbii*, făcînd abstracţie pe cît posibil de accepţiile contextuale, nesemnificative pentru scopul propus de noi acum[11].

Analize ulterioare, mai aprofundate, vor putea aduce la lumină şi alte elemente ale sistemului semantic.

Nuanţele afective vor fi şi ele neglijate în general, în afara cazurilor cînd s-au constituit ca valori obiective şi stabile în limbă[12].

1.4.1. În legătură cu analiza semantică a cuvintelor, prima problemă care se pune este aceea a modului de descriere a sensurilor.

Descrierea semnificatelor pe baza unui sistem ordonat de referinţe este dificilă (dacă nu imposibilă) datorită dificultăţilor ridicate de sinonimie, polisemie şi de imprecizia relativă a sensurilor (care apare mai ales în diferitele stiluri ale limbii)[13].

1.4.2. Descrierea valorilor lingvistice ale unui cuvînt trebuie să ţină seama de funcţiile lui în planul limbii şi de posibilităţile lui combinatorii în planul vorbirii. Numai în felul acesta pot fi înţelese schimbările semantice şi pot fi descoperite relaţiile dintre vasta reţea a semnificatelor[14].

Pentru determinarea acestor valori este nevoie, aşa cum s-a arătat[15], de o definire metalingvistică care implică găsirea unui metalimbaj capabil să traducă sensurile lexemelor din orice limbă[16]. Aşa cum s-a mai spus deja, încercările în acest domeniu nu au dat rezultate satisfăcătoare[17], ca şi cele de formalizare semantică, rămase doar în stadiul de „căutări metodologice"[18].

---

[9] Cf. *Ullmann*, p. 132 ş.u.

[10] Cf. *id. ib.*, p. 147 ş.u.

[11] Cf. *id. ib.*, p. 100, *Greimas*, p. 36, 38, 254, *Coteanu*, P.L.G., p. 14 ş.u.

[12] Cf. *Ullmann*, p. 147 ş.u., *id.* S, p. 116 ş.u.

[13] Descrierea aceasta este posibilă uneori în cazul termenilor speciali (ştiinţifici sau tehnici), deoarece sensul acestora reprezintă : a) noţiuni ale căror note sînt precise şi general acceptate ; b) domenii de circulaţie şi de aplicabilitate stricte ; c) elemente ale unui sistem terminologic, în general ordonat pe baza unei convenţii. În astfel de cazuri, sensurile cuvintelor se suprapun, identificîndu-se cu noţiunile pe care le definesc. De aici compatibilitatea acestor definiţii cu lexicoanele şi enciclopediile şi inconvenabilitatea lor pentru dicţionarele lingvistice care trebuie să redea valorile lexemelor în planurile limbii şi vorbirii (cf. articolul nostru *Terminologia ştiinţifică şi tehnică în Dicţionarul general al limbii române*, din LR, 1959, nr. 1, p. 33 ş.u.).

[14] Cf. *Ullmann*, p. 100 : „*La sémantique contemporaine considère les mots faisant partie d'un tout organique d'un schéma d'ensemble du systeme de valeurs sur le plan de la langue, du contexte sur celui de la parole*". Cf. şi Şăineanu, I, p. 8.

[15] Cf. Pottier, R.A.S., p. 7, *Greimas*, p. 9 ş.u.

[16] Aşa cum logica foloseşte limba pentru a-şi defini şi analiza noţiunile, tot aşa şi limba are nevoie de un instrument metalingvistic pentru a-şi defini propriile unităţi semantice. Din păcate, acest instrument este greu de inventat, întrucît elementele de substituţie ale cuvintelor sau ale unităţilor semantice minime, semele, nu pot fi decît tot cuvinte.

[17] Cf. Pottier, R.A.S., p. 7.

[18] Cf. subtitlul lucrării citate a lui Greimas : *Recherche de méthode.*

În consecință, pentru analiza noastră am făcut descrierea semnificatelor pe baza unui sistem de referire la noțiunea definită.

1.4.3. În această descriere trebuie să fie prinse numai valorile semantice din planul limbii, singurele menite a ne da posibilitatea de a face aprecieri valabile asupra specificului semantic românesc (în raport cu cel latin).

1. 4. 4. Analiza semantică începe cu descompunerea semnificatului în elementele sale de bază, pe care le numim *seme*[19].

1. 4. 4. 1. Semele sînt unitățile semantice care permit conturarea sensului pe planul limbii și referirea la o anumită noțiune. Să ne oprim puțin asupra acestor unități semantice elementare.

Pe planul semnificației[20] ele au aceeași funcție ca notele pentru noțiune. Funcția lor este de a încadra și de a detașa sensul din cîmpul asociativ (eventual din seria sinonimică) din care face parte.

1. 4. 4. 2. Numărul semelor unui semnificat depinde de opozițiile prin care sensul respectiv se deosebește de toate celelalte existente în limbă. Continuînd paralela dintre sem și notă remarcăm că semele unui semnificat nu reprezintă toate notele noțiunii denumite de sensul respectiv[21].

1. 4. 4. 3. În cadrul analizei pe care ne propunem s-o facem, principala problemă este a definirii sensului în funcție de un anumit număr de seme, care să redea valoarea semantică respectivă.

Credem că numărul minim de seme care individualizează semnificatul este cel la care trebuie să ne oprim. Aceasta din următoarele considerente :

a) obiectivul lucrării noastre este reprezentat de valorile semantice din limbă (mult mai puțin numeroase decît cele contextuale) ;

b) urmărim să stabilim continuitatea sau non-continuitatea (prin determinarea conformității sau a non-conformității) acestor valori și

c) în ultimă analiză, determinarea distincțiilor minime este suficientă pentru descoperirea unei structuri[22].

În felul arătat mai sus, metodele noastre analitice de definire a semnificatelor au aceleași principii ca și acelea folosite de logica clasică în definirea noțiunilor[23].

1. 4. 4. 4. Potrivit acestor principii, la cuvîntul ara distingem și reținem următoarele seme :

a) tăiere de brazde ;

b) efectuată în pămînt ;

c) cu plugul.

---

[19] Pentru accepția acestui termen cf. discuția din *Greimas*, p. 34 ș.u., Pottier, R.A.S., p. 8 ș.u.

[20] Se înțelege, lingvistice.

[21] Așa și este posibilă păstrarea semnificatului după schimbarea anumitor note ale noțiunii denumite. Nu trebuie să uităm că funcția principală a limbii este transmiterea unui mesaj printr-un sistem de semne (semnificant + semnificat). Semnificatul nu este identic cu noțiunea, ci numai o reprezintă, el fiind un element aparte, care trebuie să se distingă numai de alte elemente de aceeași natură cu el (semne lingvistice). Datorită sistemului economic al limbii, distincțiile se reduc la necesarul minim, ceea ce ajută de asemenea pe vorbitor, ca și denumirea mai multor semnificate cu același semnificant. Cf. *Ullmann*, p. 135 ș.u., Coteanu, P.L.G., p. 14.

[22] Care reprezintă specificul fiecărui fenomen.

[23] Principiul ni se pare recomandabil întrucît urmează paralelismul „significant" / „noțiune" / „obiect".

Astfel semul **a** distinge acest semnificat de altele, denumind alte operaţii de producţie („înşuruba", „coase", „toarce" etc.), **b** distinge de brăzdarea altor materiale (lemn, suprafeţe plastice sau lichide etc.) şi **c** distinge sensul lui **ara** de operaţiile de brăzdare făcute în alt fel (prin eroziunea apelor, cu sapa etc., ceea ce se denumeşte prin *eroda*, *săpa* etc.).

1. 4. 4. 5. În anumite cazuri, la un sens sau la un cuvînt, analiza trebuie extinsă şi la examinarea cîtorva dintre posibilităţile combinatorii contextuale.

În felul acesta trebuie procedat în special la analiza calificativelor (dintre care cele mai multe sînt aprecieri referenţial calitative) a căror posibilitate combinatorie devine element specific prin restricţiile pe care le impune.

1. 4. 4. 5. 1. Să luăm ca exemplu lexemul **bun**. *Bun* este [cazul tipic al cuvîntului cu multe sensuri lexicografice[24], care pot fi însă reduse foarte bine la două, capabile a acoperi orice valoare contextuală.

„Bun" este o apreciere calitativă cu semele :

a) convenabilitate (subiectivă) într-un grad superior normalului datorită prezenţei unor :

α. însuşiri, caractere

β. efecte

γ. funcţiuni

δ. semnificaţii social-politice etc.

b) apreciere pozitivă bazată pe senzaţii.

Toate valorile se opun pe plan lexical lui *rău*, care reprezintă contrariul şi în funcţie de care poate fi înţeles mai bine *bun*.

Pentru a individualiza pe *bun* atît pe plan sincronic cît şi (mai ales) pe plan diacronic este indicată şi examinarea posibilităţilor lui combinatorii contextuale care reprezintă sfera de aplicabilitate la universul denominatelor.

Cuvîntul poate apărea într-o foarte mare varietate de contexte, ceea ce face ca sfera lui de aplicabilitate să fie vastă : *vreme bună*, *om bun*, *cal bun*, *minte bună*, *suflet bun*, *sculă bună*, *casă bună* etc.

Examinarea acestor posibilităţi combinatorii contextuale ajută şi la determinarea locului cuvîntului în seria sinonimică din care face parte (*util*, *folositor*, *potrivit*, *convenabil*, *apt* etc.[25]) şi mai ales la descoperirea evoluţiei lui (de la latină la română) care de multe ori nu apare în sens (prin modificarea semelor), ci numai în schimbarea (varierea) posibilităţilor combinatorii.

1. 4. 4. 6. Analiza semantică devine mai complicată în cazul lexemelor polisemantice[26]. Ea se complică pe măsură ce semnificaţia cuvîntului este mai bogată.

---

[24] Pentru o discuţie mai largă asupra acestor sensuri cf. Coteanu, P.L.G., p. 14 ş.u

[25] Combinaţii ca *suflet apt*, *minte folositoare*, *vreme folositoare*, *utilă* nu sînt sinonime cu *suflet bun*, *minte bună*, *vreme bună* şi uneori nu sînt nici posibile.

[26] Cf. *Greimas*, p. 42 unde consideră lexemul ca o constelaţie semică.

Aici, prima dificultate constă în stabilirea sensurilor principale (fiecare un ansamblu de seme)[27]. Dicționarele existente (care de obicei sînt un amalgam de redare a valorilor semantice la nivelul limbii și al vorbirii) nu ne ajută decît în parte la determinarea acestor sensuri[28]. Pe baza lor, în urma unei analize de felul celei arătate mai sus, se poate determina semnificația unui lexem.

Iată cîteva exemple de scheme semantice ale unor cuvinte cu mai multe sensuri.

1. 4. 4. 6. 1. La laxemul *frasin* distingem :

A. „arbore", sens care are semele :
a) arbore
b) foios
c) frunze lunguiețe, cu margini inferioare care pornesc din două puncte diferite ale pețiolului.

B. „material lemnos", cu semele
a) material lemnos
b) obținut din fag.

La o serie întreagă de termeni denumind arbori se observă această reunire de sensuri pe același semnificant (cf. *carpen*, *ulm*, *fag* etc.) formînd o categorie de lexeme bisemantice, prin care limba își organizează un important sistem economic denominativ.

1. 4. 4. 6. 2. Lexemul *semăna* are următoarea configurație semantică :

A. „operație productivă agricolă", cu semele :
a) răspîndire și îngropare a semințelor
b) într-o brazdă de pămînt
c) pentru cultură (a da roade)[29].

B. „operație de relații sociale" cu semele :
a) răspîndire, depunere (a unor obiecte, idei etc.)
b) pe o suprafață sau într-un interval de timp
c) în vederea cunoașterii, adoptării etc.

În cele două semnificate sînt elemente identice (**a**) care reprezintă factorul comun al celor două valori ale lexemului. Aceste seme sînt legătura care determină „constelația semică" (ca să folosim un termen al lui Greimas) sau structura semantică, bazată pe relațiile dintre aceste seme.

1. 4. 4. 6. 3. La fel putem analiza cuvîntul **apă** care are o polisemie și mai dezvoltată.

A. „lichid natural de o anumită compoziție chimică"
a) lichid
b) natural
c) provenit din ploi sau izvoare.
d) provenit dintr-o anumită funcția fiziologică[30].

---

[27] Denumit de Pottier, R.A.S., *sememe*.
[28] Așa cum remarcă I. Coteanu, P.L.G., p. 14.
[29] **a**) distinge de *ara*, *prăși*, *culege*, **b**) de *risipi*, *îngropa*, *înmagazina* etc., **c**) de *îngrășa* etc.
[30] Semele **c** și **d** sînt intercomutabile.

B. „formă de relief"
a) cantitate de apă
b) curgătoare
c) stătătoare[31].
C. „fenomen fizic de reflectare"
a) răsfrîngerea luminii, făcută de un corp
b) asemănătoare cu cea făcută de apă
D. „preparat lichid"
a) lichid
b) preparat chimic
c) cu anumite proprietăţi (transparenţă, densitate etc.)
d) asemănător apei.

1. 4. 4. 7. Pe baza acestor descrieri obţinem semantica lexemelor româneşti de origine latină. Aceasta nu este însă totul. Este nevoie şi de o clasificare a acestui material, de o ordonare a lui care să permită efectuarea comparării diacronice propuse pentru determinarea evoluţiei.

1. 4. 5. În vederea ordonării acestui material am căutat să construim un aparat logic de reducţie, capabil a arăta distribuţia funcţiilor denominative ale lexemelor, valoarea lor circulatorie.

1. 4. 5. 1. La ordonarea materialului, cea mai dificilă operaţie o constituie plasarea lexemelor polisemantice, care au valori deosebite, legate de acelaşi semnificant[32] şi uneori fără seme comune. În aceste cazuri se pune întrebarea : unde trebuie plasat semnificantul într-o clasificare ? Desigur că el ar trebui să fie plasat într-un punct de contact al valorilor semantice componente.

O clasificare care să permită această ordonare se impunea. Clasificarea trebuie să ţină seama de dualitatea semnificant plus semnificat, care este un sistem inegal în care partea a doua are mai multe unităţi discrete.

1. 4. 5. 2. Aparatul logic trebuie să răspundă deci la mai multe necesităţi :

a) Să facă o clasificare a semnificatelor în legătură cu denominatele, pentru a se putea urmări relaţiile dintre sensul cuvintelor şi obiectele denumite. Clasificarea propusă a fost făcută în sistemul binar, acesta prezentînd anumite avantaje de necontestat : trepte simple, egale, cu posibilităţi de adîncire foarte mari, care pot merge pînă la ultima unitate a mulţimii de clasificat.

Din motive practice, clasificarea noastră trebuie să se oprească la anumite nivele, care permit compararea ulterioară, mai facilă, a lexicului românesc cu lexicul celorlalte limbi romanice.

Nivelele acestea se situează de obicei la principalele cîmpuri de asociaţie semantică.

b) Aparatul logic respectiv trebuie să permită plasarea lexemelor pe o anumită scară, în funcţie de valorile lor semantice.

---

[31] Aici semele **b** şi **c** sînt intercomutabile, fiind seme care determină nuanţe semantice, denominabile de obicei prin paralexeme (*apă curgătoare, stătătoare*) şi făcînd parte din altă serie sinonimică : **b** : *rîu, pîrîu, fluviu, torent* ; **c** : *lac, baltă* etc.

[32] Aşa cum s-a mai arătat, o clasificare semantică pe baza semnificantelor este imposibilă.

Notarea simbolică a acestor valori, prin semnele convenționale care arată locul lor în clasificare, reprezintă în același timp un metalimbaj pentru descrierea sensurilor lexemelor.

c) Situația care se obține trebuie să permită observarea evoluției semantice specifice a cuvintelor romanice, atunci cînd se va compara poziția lor actuală în această clasificare, cu locul ocupat de etimoane în același sistem. Va apărea astfel mecanica transformărilor semantice din limba română.

d) Clasificarea trebuie să permită de asemenea, și urmărirea aspectelor cantitative din care să reiasă în ce proporție anumite obiecte ale lumii cunoscute sînt denumite de cuvinte moștenite din latină cît și numărul principalelor valori semantice al acestor cuvinte.

1. 4. 5. 3. Clasificarea făcută ține seama de semul principal la cuvintele monosemantice sau de sensurile constituite la cuvintele polisemantice.

În felul acesta fiecare cuvînt intră în căsuța unde se încadrează sensul lui. Lexemele cu mai multe sensuri apar la locul de întîlnire al ramificațiilor cărora le aparțin semnificațiile respective.

Astfel, cuvintele au o dublă ierarhie : aceea a locului din clasificare[33] și aceea a polisemantismului.

Schema ei generală o dăm în anexa 1.

1. 4. 5. 4. Să vedem acum cum pot fi încadrate cuvintele în schema respectivă. Luăm exemplele analizate sub **1. 4. 4. 6.** : Lexemul *frasin* se încadrează la punctul II cu două funcții ι_8 și $\Gamma_{II\,31}$; *semăna* aparține punctului ζ $\Gamma_{II\,5}$ și $\Delta_{I\,18}$ etc.

1. 4. 5. 5. Înăuntrul clasificării noastre observăm că semnificatele se caracterizează și prin alte trăsături.

1. 4. 5. 5. 1. Astfel sînt semnificate constatative[34] (care denumesc anumite realități constatate în procesul cunoașterii, cum sînt, în majoritatea cazurilor, substantivele și verbele, iar altele sînt apreciativ-referențiale (ca adjectivele, adverbele, unele verbe etc.).

1. 4. 5. 5. 2. În cadrul acestor categorii trebuie să distingem în prima semnificatele statice (denumind obiecte în general), de cele dinamice (verbe în majoritatea cazurilor, dar și substantive).

În categoria apreciativelor o primă grupă o formează cele absolute (care denumesc calități lipsite de referințe directe și bazate în special pe modul de percepere al senzațiilor : *galben*, *îngălbeni*, *înroșire* etc.) și alta este constituită de apreciativele relative, referențiale, în care comparația și antonimia sînt, evident, rezultatul unei activități de gîndire mai complexă.

---

[33] La prima vedere s-ar crede că este unul și același lucru, dar în realitate este cu totul altceva. Un cuvînt care are numai două sensuri (*râu*, de exemplu : **A.** apă curgătoare ; **B.** motiv ornamental) se poate situa pe același loc cu un cuvînt cu foarte multe sensuri (ca *apă*) sau chiar mai sus decît un cuvînt foarte bogat în valori semantice, dar aparținînd unor domenii apropiate.

Dubla ierarhie este folositoare deoarece prin anumite aspecte ale sale explică viața cuvintelor și dezvăluie legile care au dus la îmbogățirea sau sărăcirea semantică a lexemelor.

[34] Bineînțeles, printre cele denominative, deoarece cele relațional-substitutive nu sînt discutate în lucrarea de față, constituind o categ orie aparte.

1. 4. 5. 5. 3. În felul acesta avem următoarea regrupare :

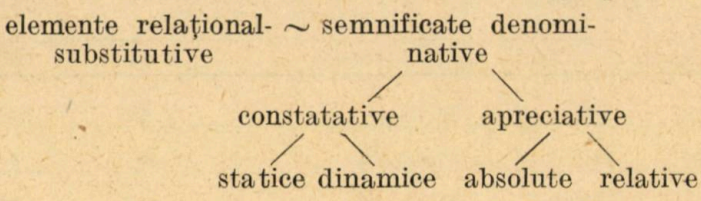

1. 4. 5. 5. 4. Modul în care se axează pe lexemele polisemantice semnificatele de un anumit tip este deosebit de interesant deoarece indică specificul lexicului unei limbi.

2. Într-un articol de întinderea celui de faţă nu vom putea trece în revistă rezultatele cercetării noastre. Pentru a da totuşi o idee vom prezenta cîteva rezultate privind liniile de dezvoltare ale unor cuvinte latineşti, moştenite de limba română (cele din categoria 1).

2. 1. Lista acestor cuvinte o prezentăm în tabelul de la pag. 12—14.

2.1.1. Iată un tabel cu toate datele referitoare la numărul cuvintelor de mai sus şi la sensurile lor :

Date / Limba	Număr de lexeme								Total	Număr de domenii ale semnificatelor								Total	Total procentual
	id.		ext.		restr.		der.			id.		ext.		restr.		dev.			
	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%	N	%	N	%	N	%		
rom.	30	43,47	21	30,43	10	14,49	8	11,59	69	105	41,17	88	34,50	31	12,15	31	12,15	255	
lat.	30	43,47	21	30,43	10	14,49	8	11,59	69	105	51,47	40	19,60	45	22,05	14	6,86	204	
Creştere semantică absolută										0	0	48	120	–14	–31,15	17	12,42	51	25
procentuală																			

2.1.2. Din tabelul de mai sus rezultă că sensul evoluţiei semantice de la latină la română este orientat către îmbogăţirea lexemelor cu noi sensuri, ceea ce relevă vitalitatea elementului latin. Tendinţa aceasta încearcă să compenseze, într-un anumit fel, pierderile suferite prin netransmiterea anumitor cuvinte. Iată cum poate fi reprezentată grafic această tendinţă (vezi anexa 2)[35] :

2.1.3. În general, cuvintele cu mare dispersie semantică şi-au conservat destul de bine structura originară. Astfel, din cele 69 de lexeme din această categorie, majoritatea (30) sînt identice în cele două limbi, douăzeci şi unu şi-au extins schema şi opt au suferit devieri.

[35] Graficul din anexa 3 redă creşterile şi diminuările semantice, pe număr de lexeme (înscrise pe ordonată) şi sensuri (înregistrate pe abscisă).

Tabel

Nr.	Lexemul		Locul în clasificare al lexemului		Categoria gramaticală a lexemului	
	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.
1	aer	āēr	$\beta_2\gamma\Delta_{II\,17}$	id.	s.n.	s.m.
2	apă	āqua	$\alpha\beta_1k_1\eta_{10}A_2$	id.	s.f.	id.
3	arde	*ardĕre ardēre	$\delta\Gamma_{II42}\ \Delta_{I18}\ \Delta_{II17}$	id.	vb. III	vb. III< clas. II
4	arsură	ārsūra	$\gamma\beta_5\vartheta_2$	id.	s.f.	id.
5	argint	argentum	$\beta_{\circ}\ \Gamma_{II31}\Gamma_{II57}$	id.	s.n. şi m.	s.n.
6	băşică	*bessica (besica) <ves(s)ica, vesica	$\gamma\delta\theta_2\beta_5\Gamma_{II33}$	id.	s.f.	id.
7	băşica	*bessicare <vesicare	$\delta\mu\ \beta_5$	id.	vb. I	id.
8	bate	battere <battuere	$\delta\Gamma_{II42}\Delta I_{18}\Delta_{II17}$	id.	vb. III	vb. III <clas. II
9	bătaie	battalia <battualia	$\delta\Gamma_{II42}\Delta I_{18}\Delta_{II17}$	id.	s.f.	id.
10	braţ	brachium	$A_2\Gamma_{II33}\Delta_{II15}\alpha$	id.	s.n.	id.
11	cap	caput	$\alpha_1\eta_{10}A_2\Delta_{I17}A_{II15}$	id.	s.n. şi m.	s.n.
12	cărbune	carbo carbonem	$\beta_2\Gamma_{II31}$	id.	s.m.	id.
13	coace	cŏcĕre, clas. cŏquĕre	$\delta\Gamma_{II42}\theta_2\beta_5\ \lambda$	id.	vb. III	id.
14	coastă	cŏsta	$\alpha_1\eta_{10}A_2$	id.	s.f.	id.
15	creastă	crĭsta	$\alpha\eta_{10}\Delta_{II15}$	id.	s.f.	id.
16	dinte	dens, dentem	$\eta_{10}A_2\Gamma_{II33}\alpha_1$	id.	s.m.	id.
17	fier	ferrum	$\beta_2\Gamma_{II33}\Gamma_{II40}\Delta_{II13}$	id.	s.n.	id.
18	fierbe	fĕrvĕre	$\delta\beta_3\Delta_{I18}$	id.	vb. III	id.
19	freamăt	frĕmĭtus	$\delta\theta\beta f$	id.	s.n.	id.
20	freca	frĭcāre	$\delta\Gamma_{II42}$	id.	vb. I	id.
21	frecat	fricatus	$\delta\Gamma_{II42}$	id.	s.n.	s.m.
22	frecătură	fricatura	$\delta\Gamma_{II42}$	id.	s.f.	id.
23	loc	lŏcus	$\alpha_1\Gamma_{I14}\Gamma_{II5\,37}\Delta_{I13}$	id.	s.n.	s.m
24	luci	lucīre, var. de lucĕre	$\delta\Gamma_{II42}$	id.	vb. IV	vb. IV cl. II

Nr.	Lexemul		Locul în clasificare al lexemului		Categoria gramaticală a lexemului	
	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.
25	lună	lūna	$A\,\Delta_{II6}$	id.	s.f.	id.
26	săcret	secretus	$\alpha\Delta_{II1}$	id.	adj. I s.n.	id.
27	șterge	extergere	$\Gamma_{II42}\Delta_{I18}\delta\Delta_{II3}$	id.	vb. III	id.
28	tuna	tŏnāre	$\gamma\Delta_{I18}$	id.	vb. I	id.
29	vale	vallis	$\alpha_1\Delta_{II14}$	id.	s.f.	id.
30	vînă	vēna	$\eta_{10}A_2\beta_1\Delta_{II17}$	id.	s.f.	id.
31	ac	ăcus	$\Gamma_{I20}\Gamma_{II33}\eta_{10}\Delta_{II15}\alpha_1\gamma$	$\Gamma_{II33}\Gamma_{I20}$	s.n.	s.f.
32	aramă	*aramen, cl. aeramen	$\beta_2\Gamma_{II31}\Delta_{II17}$	$\beta_2\Gamma_{II31}$	s.f.	s.n.
33	argintos	argentosus	$\Gamma_{II31}\beta_2$	Γ_{II31}	adj. I	id.
34	cal	caballus	$\eta_{11}\Delta_{I7}\Gamma_{II33}\Delta_{II11}$	η_{11}	s.m.	id.
35	cer	caelum	$AA_2\eta_{10}\Gamma_{II38}\Delta_{II1}$	$A\Delta_{II1}$	s.n.	id.
36	coadă	coda, cl. cauda	$\eta_{10}A_2\ A\Gamma_{II33}\Delta I_{18}\Delta_{II3}$	$\eta_{10}A_2\Delta_{II3}$	s.f.	id.
37	flacără	facŭla	$\delta\Delta_{II17}\Gamma_{I17}$	Γ_{I17}	s.f.	id.
38	fum	fumus	$\delta\Delta_{I10}\Delta_{II17}$	$\delta_1\Delta_{II17}$	s.n.	s.m.
39	lamură	lamina	$\beta_2\Delta_{II17}$	β_2	s.f.	id.
40	luceafăr	lucĭfer	$A\Delta_{II1}\Delta_{II17}$	A	s.m.	id. + adj.
41	lume	lumen	$I\Gamma_{II33}\Delta_{I18}\delta$	$\delta\Gamma_{II33}C$	s.n.	id.
42	luneca	lūbricare	$\Gamma_{II42}\theta\beta_2\delta$	Γ_{II42}	vb. I	id.
43	ochi	oc(u)lus	$\eta_{10}A_2\alpha_1\Gamma_{II33}\delta\ \Gamma_{II38}\Gamma_{I4}\Delta_{II17}$	$\eta_{10}A_2\Gamma_{II33}\delta\Delta_{II17}$	s.m.	id.
44	picior	peciolus petiolus	$\eta_{10}\Delta_2\Gamma_{II32}\Delta_{II15}\ \alpha_1$	$\eta_{10}A_2$	s.n.	s.m.
45	piept	pectus	$\eta_{10}A_2\alpha_1\Delta_{II17}$	$\eta_{10}A_2\Delta_{II17}$	s.n. și m.	s.n.
46	rîu	rius	$\alpha_1\Gamma_{I9}\Delta_{II15}$	α_1	s.n.	s.m.
47	scălda	excaldare	$\Gamma\delta\theta\beta_2$	$\Gamma I_9\Gamma_{I42}$	vb. I	id.
48	sîmcea	*summĭcella	$\alpha_5\Delta_{II15}\Gamma_{II20}$	Δ_{II15}	s.f.	id.

Nr.	Lexemul		Locul în clasificare al lexemului		Categoria gramaticală a lexemului	
	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.	Rom.	Lat.
49	stea	stella	$A\Delta_{I18}\eta_2$	$A\eta_2$	s.f.	id.
50	spinare	spinalis	$\alpha_1\eta_{10}A_2\Delta_{II15}$	Δ_{II15}	s.f.	adj. II
51	strat	stratum	$\beta_1\Gamma_{II4}\Delta_{13}\Delta_{II15}\Gamma_{II39}\Gamma_{II17}$	$\Gamma_{I17}\Gamma_{II50}\Gamma_{II39}$	s.n.	id.
52	apune	appōnĕre	$A\Delta_{I18}\beta_2$	Δ_{I12}	vb. III	id.
53	cursoare	cursoria	$\delta f\Delta_{II13}$	Γ_{II45}	s.f.	id.
54	furtună	fortūna	$\gamma\Delta_{I18}$	Δ_{III}	s.f.	id.
55	geană	*genna gena	$A_2\eta_{10}\ a_1\beta_1$	$A_2\eta_{10}$	s.f.	id.
56	gură	gūla	$A_2\eta_{10}\Gamma_{II}a_1\Delta_{II15}$	$A_2\eta_{10}$	s.f.	id.
57	tun	tonus	$\gamma\Delta_{I13}$	$\gamma\Delta_{II21}$	s.n.	s.m.
58	turna	tornare	$\gamma\Gamma_{II42}\Gamma_{II58}\Delta_{I18}\Delta_{II12}$	$\Delta_{II12}\Gamma_{II42}$	vb. I	id.
59	vărsa	vĕrsāre	$\delta\Gamma_{II58}\Gamma_{II42}\theta_2\beta_{21}\Delta_{II12}$	$\Gamma_{II12}\Delta_{II12}\Delta_{I18}$	vb. I	id.
60	albie	alveus, pop. albea *alvia	$\alpha\Gamma_{I20}$	$\alpha_I\Gamma_{20}\Gamma_{II45}\Delta_{II15}$	s.f.	s.m. *s.n.
61	aşchie	assula *astula, ascla	$\varkappa_1\beta_1\Gamma_{II30}\Delta_{II15}$	$\varkappa\beta_1\Gamma_{II41}\Delta_{II15}$ Γ_{I20}	s.f.	id.
62	cerne	cĕrnĕre	$\Gamma_{II42}\gamma$	$\Gamma_{II42}\Delta_{I18}\gamma$	vb. III	id.
63	foc	fŏcus	$\delta\gamma\Gamma_{II32}\Delta_{II17}$	$\delta\gamma\Gamma_{II32}\Delta_{I16}\Delta_{II17}\Gamma_{II38}$	s.n.	s.m.
64	încinge	incendĕre	$\delta\Gamma_{I6}$	$\delta\Gamma_{I6}\Delta_{II15}$	vb. III	id.
65	pulbere	pulvis pŭlvĕrem	$\beta_1\Gamma_{II31}$	$\beta_1\Gamma_{II31}\Delta_{III}\Gamma_{II38}$	s.f.	s.m.
66	scorbură	scrobis *scorbis	$\alpha_1\lambda$	$\alpha_1\lambda\Delta_{II15}$	s.f.	s.m. şi f.
67	suna	sonare	$\delta\Gamma_{II42}\Delta_{I18}\Delta_{II17}$	$\delta\Gamma_{II42}\Delta_{I18}\theta\Delta_{II17}$	vb. I	id.
68	şuiera	sībĭlāre	$\delta\theta_1\beta_2$	$\delta\theta_1\beta_2\Delta_{I18}$	vb. I	id.
69	unge	ŭngĕre	$\Gamma_{II42}\delta\Delta_{I18}$	$\Gamma_{II42}\Delta_{II17}\delta\Gamma_{I4}\Delta_{I14}\ \Delta_{I18}$	vb. III	id.

2.1.4. Din cuvintele analizate, numai zece şi-au micşorat numărul de sensuri. Trebuie să menţionăm însă că nici în aceste cazuri diminuarea nu este absolută, deoarece la cele mai multe, pe lîngă pierderi semantice, înregistrăm şi îmbogăţiri, care arată de asemenea viabilitatea acestor elemente.

2.1.5. Raportate la clasificarea noastră, cele 69 de lexeme au în limba română sensuri în 255 de domenii, în timp ce etimoanele lor nu aveau semnificate decît în 204 domenii.

Creşterea semantică globală de la latină la română reprezintă astfel 25% în cazul cînd socotim numai lexemele cu etimologie precis determinată[36].

2.1.6. Multe cuvinte româneşti au preluat, după cum am văzut, şi sensuri ale sinonimelor etimoanelor lor, care nu s-au transmis în româneşte. Acest transfer implică o schimbare a proporţiei sinonimice şi o restructurare a repartizării încărcăturii semantice a lexicului. Fenomenul trebuie urmărit cu atenţie pentru a observa mai bine schimbările.

2.1.6.1. Interesant de urmărit ar fi şi modul în care alte elemente s-au substituit cuvintelor latineşti netransmise şi felul cum ele s-au încadrat într-un anumit cîmp semantic.

2.1.7. În general, lexemele latineşti moştenite de limba română aveau semnificate din domeniul culturii materiale şi al universului sensibil. În limba română unele dintre ele au căpătat semnificaţii noi care denumesc noţiuni rezultate dintr-un proces mai lung de abstractizare[37].

2.1.7.1. Semele de formă şi funcţie au fost acelea care au determinat apariţia noilor sensuri. În alte cazuri, rare, accepţiuni noi au apărut prin influenţe externe (prin reproducerea schemei cuvintelor din limbile cu care româna a intrat în contact).

2.2. Din punct de vedere gramatical, situaţia globală se prezintă în tabelul de pe paginile 16—17.

2.2.1. Datele de mai sus se pot reprezenta grafic (vezi anexa 3).

2.2.1.1. Prima constatare este că cele mai multe cuvinte din această categorie sînt substantive (69, 56%). Verbele deţin locul al doilea (27, 53%) din punctul de vedere al numărului, iar adjectivele sînt cele mai puţin numeroase.

2.2.2. Modificări de la o limbă la alta au loc în toate categoriile.

2.2.2.1. Regruparea genurilor este fenomenul cel mai interesant: substantivele masculine se împuţinează şi multe din ele trec la neutru sau feminin. Genul masculin devine din ce în ce genul care marchează animatele, neanimatele grupîndu-se la feminin sau neutru în funcţie de noua terminaţie (apărută în urma transformărilor în structura fonetică şi fonologică prin evoluţia romanică): cele terminate în *-a*, *-e* se orientează către feminin, iar cele terminate în consoană, *-u* etc., către neutru.

Creşterea procentuală cea mai importantă este a genului neutru (50%), deşi din punct de vedere numeric femininul este cel mai mare

[36] Dacă avem în vedere înmulţirea posibilităţilor combinatorii, a sensurilor metaforice şi a accepţiunilor tehnice speciale (derivate), chiar şi cuvintelor socotite de noi identice (prin nemodificarea schemei fundamentale) sau restrînse li se poate atribui, fără rezerve, această aserţiune.

[37] Nu folosim termenii de noţiuni (respectiv cuvinte) abstracte şi concrete, deoarece credem că sînt nepotrivite cu conţinutul noţiunilor denumite (orice noţiune, ca şi orice cuvînt, este rezultatul unui proces de abstractizare, iar diferitele grade de abstractizare nu ne permit să le calificăm pe unele drept „concrete" şi pe altele „abstracte".

Limba	Evoluția semantică	Substantive								Verbe				
		m.		f.		n.		Total		I		II		
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
rom.	identice	2	2,89	10	14,49	8	11,59	20	28,98	3	4,34			5
	extinse	3	4,34	7	10,14	8	11,59	18	26,08	2	2,89			
	restrînse			4	5,79	1	1,44	5	7,24	2	2,89			3
	deviate			4	5,79	1	1,44	5	7,24	2	2,89			1
	Total	5	7,24	25	36,23	18	26,08	48	69,56	9	13,04			9
lat.	identice	5	7,24	10	14,49	5	7,24	20	28,98	3	4,34	3	4,34	3
	extinse	5	7,24	6	8,69	6	8,69	17	24,63	2	2,89			
	restrînse	3	4,34	1	1,44	1	1,44	5	7,24	2	2,89			3
	deviate	1	1,44	4	5,79			5	7,24	2	2,89			1
	Total	14	20,28	21	30,43	12	17,39	47	68,09	9	13,04	3	4,34	7

sreprezintă 36,23% din totalitatea cuvintelor și 52,09% din totalul sub-(tantivelor).

Trecerea celor mai multe substantive masculine inanimate latinești[38] la genul neutru în românește credem că se explică prin faptul că au rămas cu o terminație convenabilă pentru genul neutru[39]. Părerea noastră este susținută și de trecerile substantivelor feminine latinești la neutru, atunci cînd noua terminație românească se grupa convenabil la acest gen[40] : *ac* etc.

2.2.2.2. Alte modificări privesc verbele. La această categorie remarcăm dispariția verbelor de conjugarea a II-a, care trec de obicei la conjugarea a III-a sau, mai rar, la a IV-a.

Conjugarea I este cea mai rezistentă, fapt care se explică și prin numărul mai mare de verbe din această categorie.

În cazul cuvintelor polisemantice discutate pînă acum, gruparea verbelor de conjugarea a II-a și a III-a vine parcă să contrabalanseze extensiunea primei conjugări.

2.2.2.3. Adjectivele își schimbă structura : apare noua clasă cu două terminații (masculin și feminin) care preia adjectivele din prima și a doua clasă latinească (cu trei și respectiv două terminații).

[38] Dintre masculinele latinești, 36,71% și-au schimbat genul, devenind neutre sau feminine.

[39] Erau de declinarea a II-a și astfel s-au „asimilat" neutrelor din aceeași declinare : *cer, fum, foc* etc. Feminine cu această terminație nu sînt.

[40] Cf. comunicarea noastră *La fréquence du genre du substantif en roumain et espagnol* prezentată la cel de-al XII-lea congres internațional de lingvistică și filologie romanică (București, 1968) și articolul *La réorganisation du genre des substantifs roumains*, din RRL, XII, 1968 p. 456 ș.u.

Adjective													Total general	
III	IV		Total		I		II		III		Total			
%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
7,24	1	1,44	9	13,04			1	1,44			1	1,44	30	43,47
			2	2,89			1	1,44			1	1,44	21	30,43
4,34			5	7,24									10	14,49
1,44			3	4,34									8	11,59
13,04	1	1,44	19	27,53			2	2,89			2	2,89	69	
4,34			9	13,04	1	1,44					1	1,44	30	43,47
			2	2,89	1	1,44			1	1,44	2	2,89	21	30,43
4,34			5	7,24									10	14,49
1,44			3	4,34									8	11,59
10,14			19	27,53	2	2,89			1	1,44	3	4,34	69	

2.2.3. În sfîrşit, rămîne să vedem încărcătura semantică a diferitelor categorii gramaticale, ceea ce vom face în cele ce urmează, referindu-ne tot la clasificarea noastră (vezi tabelul de la pag. 18—19).

2.2.3.1. Situaţia de mai sus poate fi reprezentată grafic (v. anexa 4 unde pe ordonată am înregistrat numărul lexemelor şi pe abscisă numărul sensurilor. Cele două linii permit urmărirea evoluţiei de la o limbă la alta şi diferenţele de încărcare semantică pe categorii).

Anexa redă curba poziţiilor categoriilor gramaticale respective, raportate la număr (ordonată) şi sensuri (abscisă).

2.3.2. Pentru a vedea încărcătura semantică a diferitelor categorii gramaticale de cuvinte am raportat numărul de sensuri la numărul de lexeme $\left(\frac{S}{N}\right)$, obţinînd astfel un indice care reprezintă numărul mediu de semnificaţii. Am calculat acest indice la toate categoriile şi apoi am calculat indicele general care arată încărcarea semantică medie pe cuvînt a acestei subdiviziuni a materialului nostru de studiu[41].

2.2.3.2. Din indicii obţinuţi rezultă că cea mai mare încărcătură semantică o au substantivele. Tot ele, cum e şi firesc, deoarece sînt mai numeroase, au şi cele mai multe semnificaţii.

2.3.2.2. În latină situaţia este în general asemănătoare, cu deosebiri de amănunt. Dacă pe categorie indicii sînt foarte apropiaţi ca valoare, în interiorul acestor categorii ei variază mai mult. Astfel, verbele de conjugarea a II-a au în latină un indice foarte ridicat (cel mai mare dintre toţi), în timp ce în română verbele de conjugarea a II-a lipsesc

[41] Vezi indicii respectivi din tabelul de la p. 18—19.

Tabelul

Evoluţia semantică		Substantive								I	
		m.		f.		n.		Total			
		r	l	r	l	r	l	r	l	r	l
id.	N	6	17	36	31	32	17	74	65	9	10
	%	2,35	8,33	14,11	15,19	12,55	8,33	29	31,86	3,52	4,90
ext.	N	15	15	21	9	37	19	73	43	8	4
	%	5,88	7,35	8,23	4,41	14,51	9,31	28,62	21,07	3,13	1,96
der.	N		2	14	6	2		16	8	11	6
	%		0,98	5,49	2,94	0,78		6,27	3,92	4,31	2,94
restr.	N	6	8	10	8	4		20	16	7	9
	%	2,35	3,92	3,92	3,92	1,56		7,84	7,84	2,74	4,41
Total sensuri	N	27	42	81	54	75	36	183	132	35	29
	%	10,58	25,88	31,76	26,47	29,41	17,64	72,11	64,70	13,72	14,21
Total cuvinte		5	14	25	21	18	12	48	47	9	9
%		7,24	20,28	36,23	30,43	26,08	17,39	69,56	68,12	13,04	13,04
Indice de încărcare semantică		5,40	3	3,24	2,59	4,16	3	3,81	2,8	3,88	3,22
		Indice	general								

cu desăvîrşire din această categorie semantică. Tot aşa există un serios decalaj între română şi latină la indicii substantivelor masculine şi neutre, fapt care arată, ca şi celelalte, o restructurare şi sub acest aspect. Este interesant că raportul dintre procentul de sensuri şi cel de cuvinte, pe categorii gramaticale, tinde în general către unitate.

2.2.3.2.3. În concluzie, remarcăm că indicele general de încărcare semantică creşte simţitor de la latină la română, fapt care denotă, din toate punctele de vedere, evoluţia ascendentă a elementului latin moştenit de limba română.

LISTA ABREVIERILOR

Coteanu, P.L.G. = I. Coteanu, *Contribuţii la o semasiologie sistematică*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, [Bucureşti] 1959.

DEL = *Dictionnaire etymologique de la langue latine.* Histoire des mots, par A. Ernout et A. Meillet, ed. IV, Paris, 1959.

DLF = L. Quicherat et A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français.* Revisé, corrigé et augmenté par E. Chatelain, ed. XLIV, Paris [f.a.].

4

Verbe								Adjective							
II		III		IV		Total		I		II		III		Total	
r	l	r	l	r	l	r	l	r	l	r	l	r	l	r	l
	19	23	5	2		34	34	2		2				2	2
	9,31	9,01	2,45	0,78		13,33	16,66	0,98		0,78				0,78	0,98
						8	4	2		1	1			1	3
						3,13	1,96	0,98		0,39	0,49			0,39	1,42
		3	1			14	7								
		1,17	0,49			5,49	3,43								
		6	13			13	22								
		2,35	6,37			5,09	10,78								
	19	32	19	2		69	67	4		3	1			3	5
	9,31	12,55	9,31	0,78		27,05	32,84	1,96		1,17	0,49			1,17	2,45
	3	9	7	1		19	19	2		2	1			2	3
	4,34	13,04	10,14	1,44		27,53	27,53	2,89		2,89	1,44			2,89	4,34
	6,33	3,55	2,71	2		3,63	3,52	2		1,5	1			1,5	1,66
														3,69	2,95
								Total sensuri						255	204
								Total lexeme						69	69

GDLHW = Karl Ernst Georges, *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*, vol. I—II, 1879—1880.

Greimas = A. Greimas, *Sémantique structurale*. Recherche de méthode, Paris, Larousse [1966].

Guiraud, P.M.S.L. = Pierre Guiraud, *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, Dordrecht—Holland, 1959.

Iordan, L.R. = Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*. Evoluţie — Curente — Metode, Bucureşti, 1962.

Pottier, R.A.S. = Bernard Pottier, *Recherches sur l'analyse sémantique en linguistique et en traduction mécanique*, în *Publications linguistiques de la Faculté des Lettres et Sciences de l'Université de Nancy*, 1963.

Şăineanu, î. = Lazăr Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române*. Studie istorice despre transiţiunea sensurilor, Bucureşti, 1887.

Ullmann = *Précis de sémantique française*, par S. Ullmann, Berne [1952].

Ullmann, s. = Stephen Ullmann, *Semantics*. An Introduction to the sciences of meaning, Oxford, 1962.

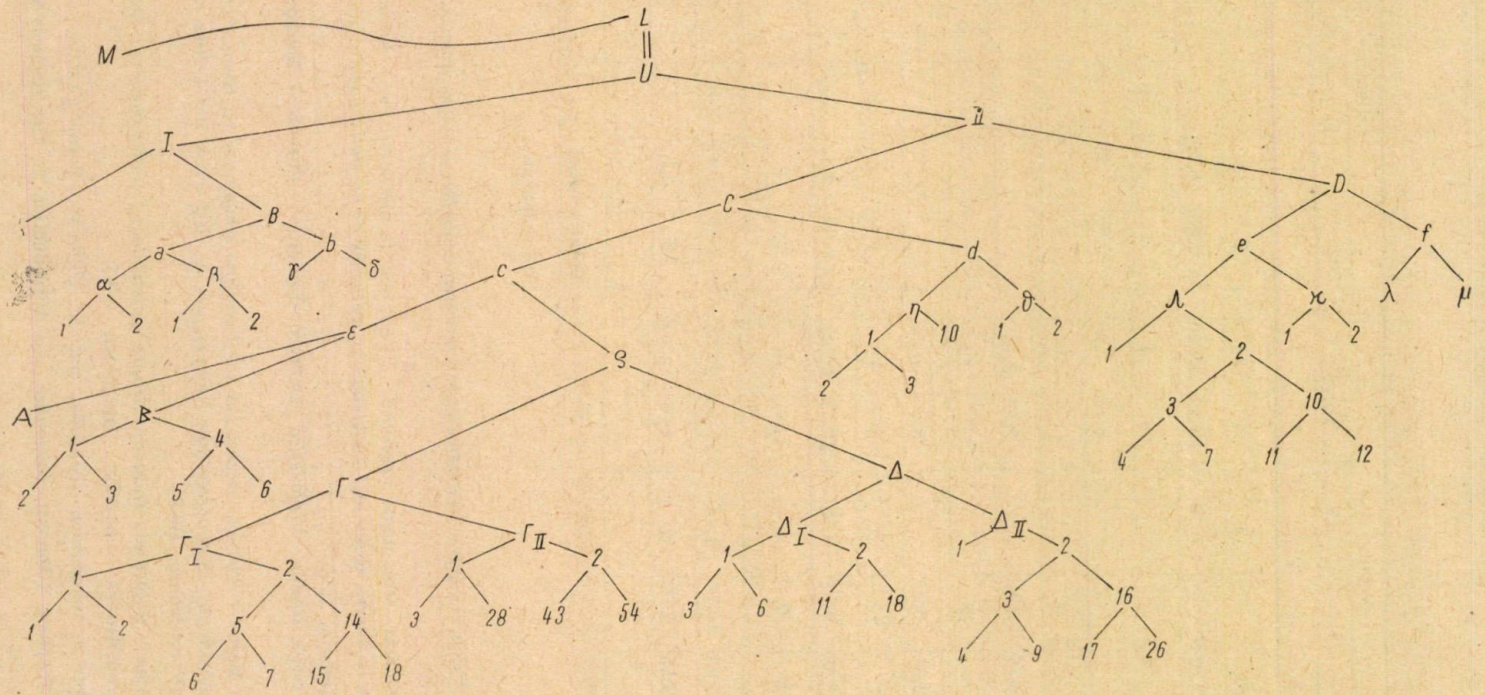

Anexa 1

ANEXA 1

Schema simplificată a clasificării noastre cuprinde:

M = unelte gramaticale, substitute, morfeme etc.

Lexeme cu denominate:

U = din universul fizic şi biologic
I = din universul fizic
A = universul extraterestru
B = universul terestru
a = elemente ale universului terestru
α = forme ale scoarţei terestre
β = părţi constitutive ale scoarţei
b = fenomene ale universului terestru
γ = meteorologice
δ = fizico-chimice
II = din universul biologic
C = universul animal
c = umanitate
ε = biologia umană
A = morfoanatomie
β = fiziologie
1 = normală
4 = patologică
2,5 = fizică
3,6 = psihică
ζ = cultura umană
Γ = cultura materială
Γ_I = primară
1 = hrană
2 = adăpost
Γ_{II} = secundară (economie)
1 = producţie
3 = obţinerea de produse naturale
28 = prelucrarea produselor
2 = circulaţia bunurilor
43 = transport
54 = schimbul de bunuri pe piaţă
Δ = cultura spirituală
Δ_I = relaţii
1 = personale (private)
2 = publice
3 = juridice
6 = etico-morale
11 = forme instituţionale
18 = situaţii
Δ_{II} = aprecieri referenţiale
1 = mistice
2 = ştiinţifice
3 = cantitative
4 = temporalitate
9 = spaţialitate
16 = calitative
17 = comparative
26 = constatative
d = animalitate
η = morfoanatomie animală
1 = animale
10 = organe
θ = fiziologie animală
1 = normală
2 = patologică
D = universul vegetal
e = morfoanatomie
ι = plante
1 = inferioare
2 = superioare
ϰ = anatomie
1 = ţesuturi
2 = organe
f = fiziologie
λ = normală
μ = patologică

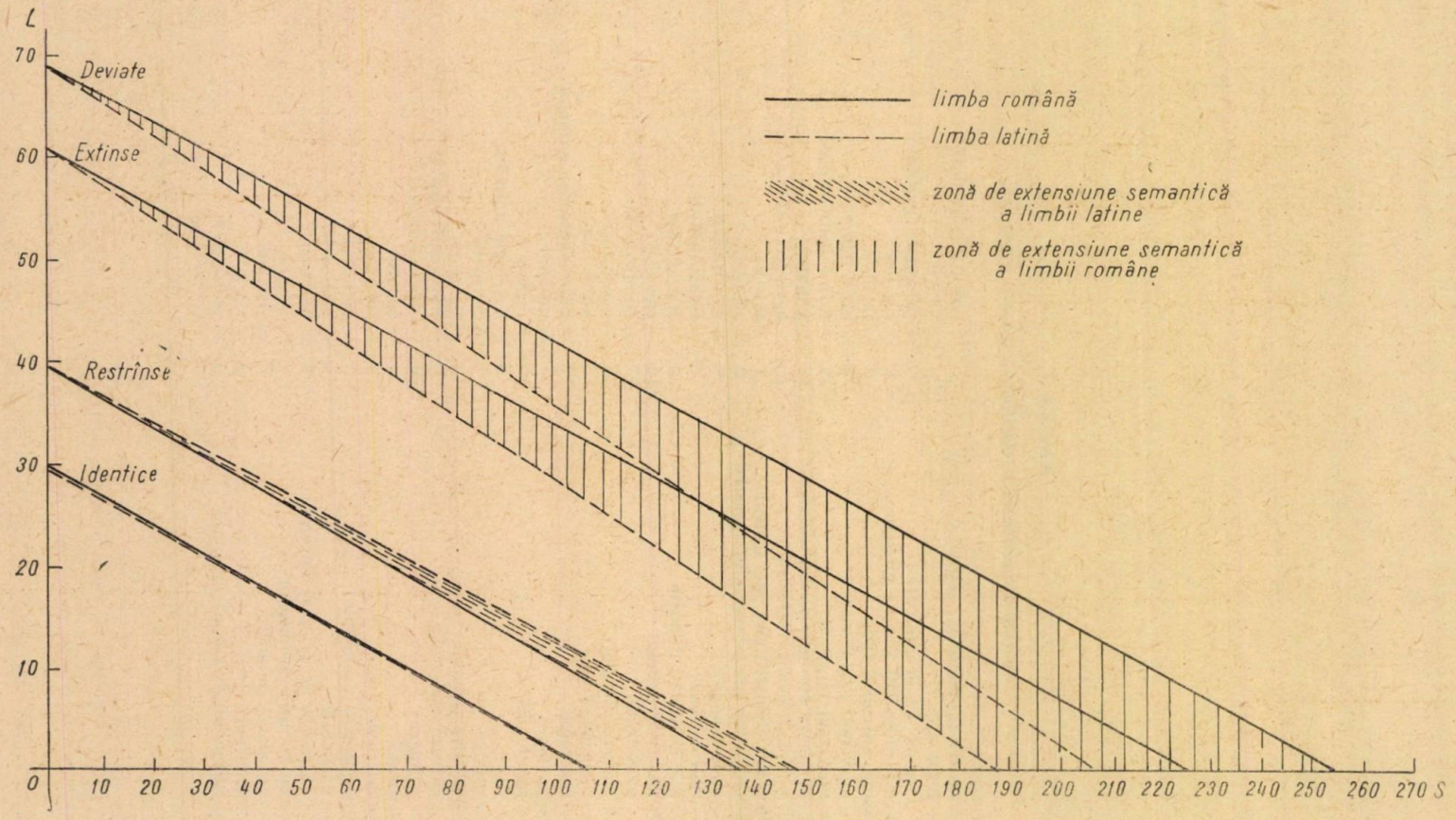
L
70
60
50
40
30
20
10
0
Deviate
Extinse
Restrînse
Identice
limba română
limba latină
zonă de extensiune semantică a limbii latine
zonă de extensiune semantică a limbii române
10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260 270 S

Anexa 2

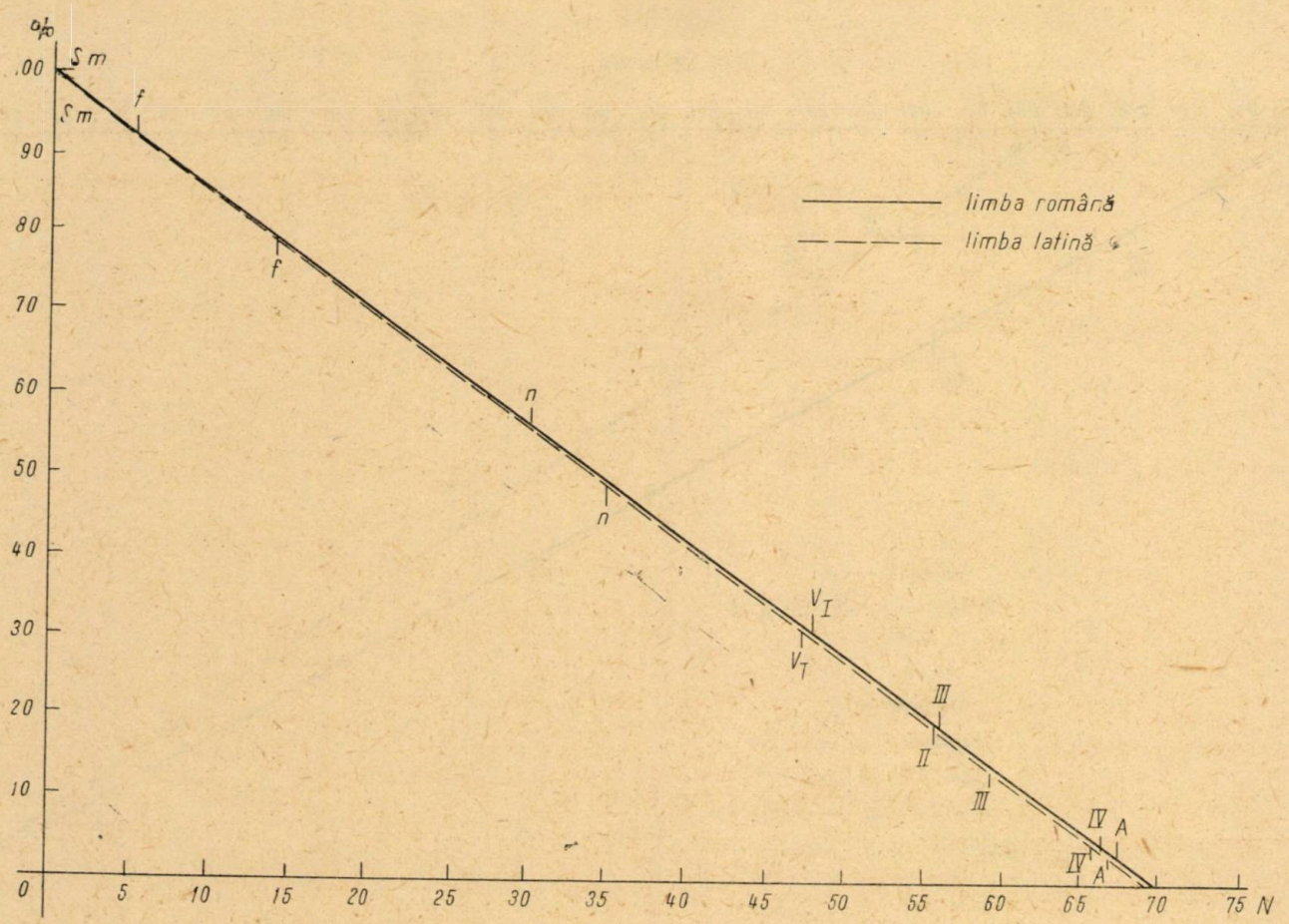
o/o
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Sm
Sm
f
f
n
n
VI
VI
III
II
III
IV
A
IV
A
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
N
limba română
limba latină

Anexa 3

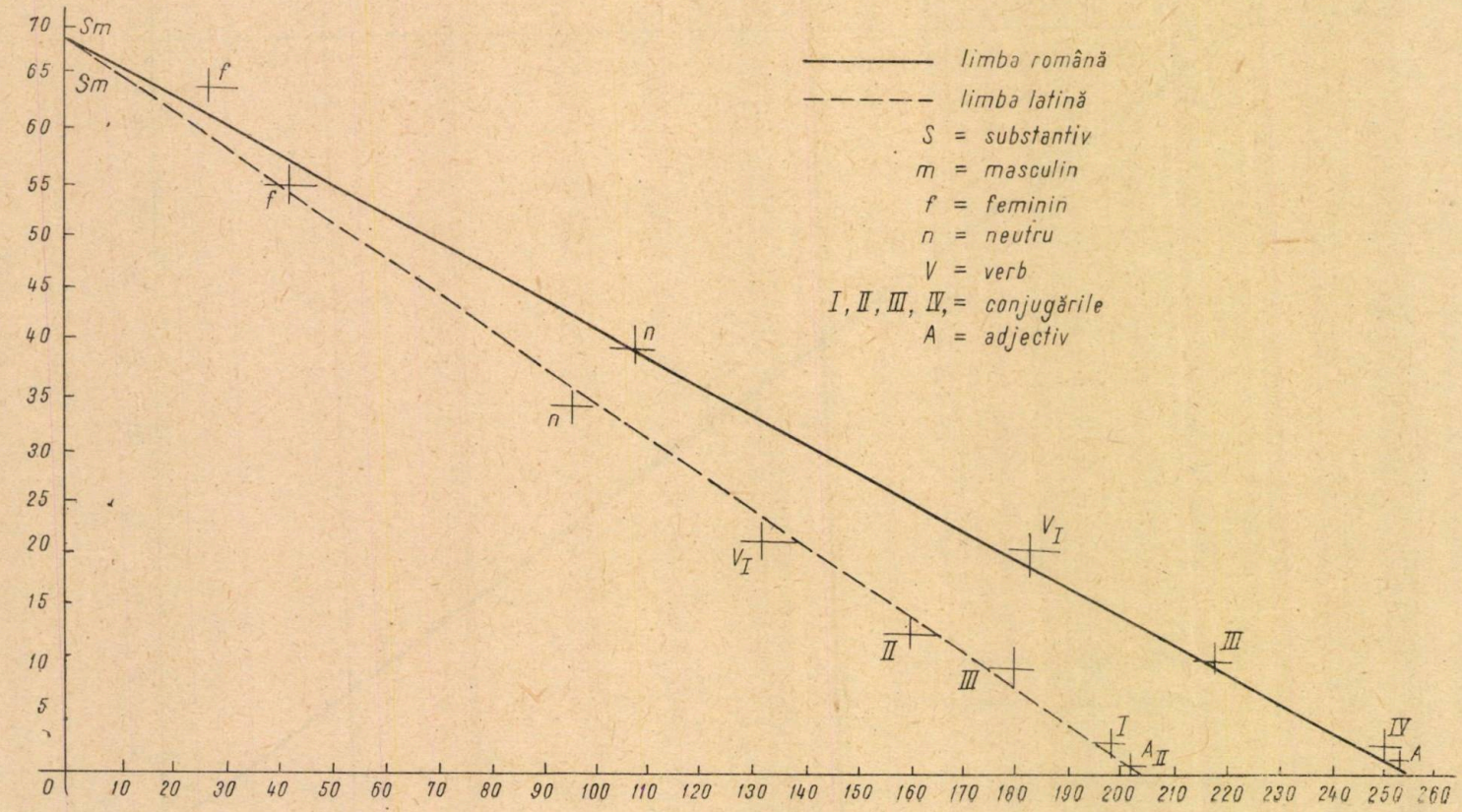
limba română
limba latină
S = substantiv
m = masculin
f = feminin
n = neutru
V = verb
I, II, III, IV, = conjugările
A = adjectiv
Sm
Sm
f
f
n
n
VI
VI
II
III
III
I
AII
IV
A
70
65
60
55
50
45
40
35
30
25
20
15
10
5
0
10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260

Anexa 4

NOTE ASUPRA TEORIEI CÎMPURILOR SEMANTICE

DE

RUTH KISCH şi HEINRICH MANTSCH

Teoria cîmpurilor semantice a apărut în prima jumătate a secolului al XX-lea. Principalii ei promotori au fost Leo Weisgerber şi Jost Trier[1]. Părintele ei spiritual este însă W. von Humboldt cu teoria formei interne a limbii.

Definind sistemele semantice ca „înmănuncherea, dintr-un punct de vedere individual, a unui număr limitat de expresii", R. M. Meyer[2] deschide drumul unor lungi şi fructuoase dezbateri în domeniul semanticii. El a şi ilustrat ideea cu ajutorul terminologiei rangurilor militare, arătînd că fiecare cuvînt dintr-o terminologie are valoare prin locul lui în cadrul întregului sistem, de ex. *maior* prin locul lui între *căpitan* şi *locotenentcolonel*.

În primele trei decenii ale secolului nostru s-a dezvoltat o concepţie lingvistică, influenţată — cel puţin în Germania — de lucrările lui F. de Saussure şi ale lui E. Husserl. De la primul s-a luat ideea sistemului sincronic, văzut ca o structură a diferenţelor, opoziţiilor şi a valorilor specifice, iar de la Husserl, analiza fenomenologică şi concepţia antipsihologică. Pornindu-se de la ideea de formă internă a lui Humboldt, s-a dezvoltat o amplă discuţie, în cursul căreia această idee a fost interpretată în modurile cele mai contradictorii. Cu acest prilej, Leo Weisgerber a atras atenţia asupra unor domenii lexicale structurate şi a încercat să demonstreze, cu ajutorul lor, influenţa limbii asupra gîndirii şi asupra formării noţiunilor[3]. Studiind cîmpul semantic al de-

---

[1] Unele dintre ideile dezvoltate de J. Trier se găsesc la neogramaticul H. Osthoff în lucrarea acestuia : *Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen*; conf. Stephen Ullmann, *Grundzüge der Semantik*, Berlin, Walter de Gruyter, 1967, p. 144.

[2] Vezi articolul : *Bedeutungssysteme*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung", 1910, nr. 43, p. 359.

[3] Vezi Leo Weisgerber, *Muttersprache und Geistesbildung*, Göttingen, 1929; idem, *Das Problem der inneren Sprachform und seine Bedeutung für die deutsche Sprache*, în „Germanisch-Romanische Monatsschrift", 1926, nr. 14, p. 241 ş.u.; idem, *Die Bedeutungslehre — ein Irrweg der Sprachwissenschaft?*, în GRM, 1927, nr. 15, p. 161 ş.u.; idem, *Der Geruchssinn in unseren Sprachen*, în „Indogermanische Forschungen", 1928, nr. 46, p. 121 ş.u.

numirilor de culori[4], el a remarcat că gama culorilor este cu totul altfel structurată în limbile europene moderne faţă de greacă şi latină, ceea ce a făcut pe unii să afirme că grecii şi romanii sufereau de daltonism.

Cercetările afaziei au arătat însă că pacienţii care uită denumirile culorilor pierd şi posibilitatea de clasificare. Ei percep deosebirile între diferite culori, dar nu le mai pot categorisi. O constatare similară a făcut Weisgerber şi în privinţa numelor de rudenie. Pe cînd dreptul roman făcea distincţie netă între unchiul şi mătuşa din partea tatălui faţă de aceleaşi rude din partea mamei : (*patruus — avunculus* ; *amita — matertera*), în franceza modernă a rămas numai perechea *avunculus — amita*, ca urmare a faptului că a dispărut necesitatea distingerii juridice a termenilor.

Pe această bază, Weisgerber a ajuns la convingerea că limba este un produs social supraindividual, moştenit din strămoşi, care modelează noţiunile, cunoaşterea, concepţia noastră despre lume şi interpretarea ei. Prin teoria conţinutului limbii şi cu ajutorul teoriei noţiunilor dezvoltate spre a facilita cercetarea conţinutului limbii, el a reînviat conceptul de sistem semantic. Din îmbinarea acestor două teorii a rezultat teoria cîmpurilor, înrudită prin ţinută, dar nu şi prin conţinut, cu metoda „Wörter und Sachen", creată de Meringer şi Schuchardt, şi la a cărei dezvoltare a contribuit şi Weisgerber[5].

Cuvîntul „Bedeutungsfeld" — cîmp semantic — mărturiseşte Jost Trier, „a fost folosit pentru prima dată în mod public de G. Ipsen[6]. Nu mai ştiu dacă teoria cîmpurilor semantice am dezvoltat-o numai cu ajutorul lui Saussure sau dacă cele 12 rînduri ale lui Ipsen nu au contribuit şi ele. Nu sînt primul care vorbeşte despre cîmpuri. Dar pot afirma că tema acestei lucrări şi forma practică a elaborării ei mi-au fost clare încă din 1923. În prelucrarea materialului ideea cîmpului este dată. În concepţie mă simt îndatorat lui Ferdinand de Saussure şi înrudit cu Leo Weisgerber. Prin noţiunea cîmpului, aşa cum o numeşte el, Walter Porzig[7] nu urmăreşte acelaşi drum cu noi"[8].

În *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*, Jost Trier porneşte de la ideea că nici un cuvînt rostit nu apare în conştiinţa vorbitorului sau a ascultătorului ca un complex singular de sunete, ci, dimpotrivă, el se încadrează totdeauna într-un şir de cuvinte înrudite din punct de vedere noţional, formînd împreună o unitate structurală, care poate fi denumită *cîmp semantic* (Wortfeld).

Cuvintele care formează cîmpul semantic se află într-o dependenţă reciprocă unul faţă de celălalt ; pe de o parte ele se diferenţiază în raport cu vecinii lor, iar pe de alta, se încadrează în acea unitate, în care fiecăruia îi este repartizat un anumit loc. Cuvîntul izolat este determinat

---

[4] Cf. lucrarea : *Grundzüge der inhaltsbezogenen Grammatik*, Düsseldorf, 1962, p. 170.

[5] Cf. articolul : *Die Stellung der Sprache im Aufbau der Gesamtkultur*, în „Wörter und Sachen", 1933, nr. 15, p. 134 ş.u.

[6] Cf. articolul : *Der Alte Orient und die Indogermanen*, în „Streitberg-Festschrift", Heidelberg, 1924, p. 225.

[7] Cf. Walter Porzig, *Aischylos*, Leipzig, 1926 ; idem în „Indogermanisches Jahrbuch", 1928, XII, p. 1—20.

[8] Cf. Jost Trier, *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*. Geschichte eines sprachlichen Feldes. Vol. I, Heidelberg, Carl Winter, 1931, p. 11, nota 1.

din punctul de vedere al conținutului său de structura cîmpului. De aici rezultă că unui conținut izolat al gîndirii nu i se poate repartiza un cuvînt. Conținutul izolat al gîndirii poate fi desprins din complexul noțional primar numai datorită unui cuvînt existent în cîmpul semantic.

Conținutul unui cuvînt luat aparte depinde, deci, de conținutul noțional al vecinilor săi de cîmp, dispuși într-o anumită ordine. Funcția tuturor membrilor cîmpului este de a structura, de a limita conținutul nestructurat al conștiinței.

Trier arată că, în vorbire, contextul propoziției nu este singurul care determină sensul unui cuvînt. Pe lîngă propoziție mai există o realitate, și anume sistemul cîmpului noțional obiectiv care contribuie și el la delimitarea sensului. Acest cîmp noțional nu este perceptibil prin sunete, ceea ce nu înseamnă însă că el nu poate influența sensul cuvîntului.

În ceea ce privește cuvîntul ca semn, el poate fi înțeles numai prin cîmpul de semne al cuvîntului, luat în totalitatea lui, căci în afara ansamblului acestui cîmp cuvîntul izolat nu are sens ca semn. Înțelesul unui cuvînt poate fi determinat numai cînd este delimitat față de înțelesul cuvintelor învecinate, cînd este privit ca parte a întregului. Trier dă ca exemplu sistemul calificativelor : *bine* poate fi apreciat numai în raport cu vecinii săi *foarte bine*, *suficient*, *insuficient*. Dacă se mai introduce un calificativ în serie, între *suficient* și *insuficient*, atunci valoarea lui *bine* crește, căci, în raport cu vecinii săi, sensul lui este altfel determinat. De aici rezultă că numărul și dispoziția din cîmp hotărăsc sensul fiecărui cuvînt în parte.

În concepția lui Trier, metoda cîmpului semantic capătă o deosebită importanță pentru cercetarea evoluției istorice a lexicului. El arată că un cîmp semantic nu are aceeași înfățișare, aceeași structură în toate epocile de dezvoltare a limbii, căci se schimbă nu numai semnele exterioare, ci și limitele interne ale cîmpului care devin mereu altele. Astfel germ. *weise* (înțelept) ar avea astăzi cu totul alt sens dacă n-ar exista lîngă el cuvintele *klug* (deștept), *gerissen* (șmecher, rafinat), *schlau* (șiret, dibaci) și altele. În germana medie de sus însă *wîs* avea altă delimitare noțională. Conținutul lui era mult mai cuprinzător și în același timp mai puțin exact decît astăzi. Dar *wîs* din germ. medie de sus se deosebește, la rîndul lui, de *wîs* din germ. veche tocmai fiindcă îi lipsește delimitarea prin cuvintele *spâhi* (deștept, înțelept, șiret) și *fruot* (înțelept, deștept ; frumos, vrednic), care îl determină. Structura cîmpului se modifică deci de la epocă la epocă, iar evoluția semantică a cuvîntului izolat poate fi înțeleasă numai prin cercetarea configurației cîmpului.

Cîmpurile semantice reprezintă, deci, o realitate care apare în orice limbă. Fiecare cîmp trebuie înțeles ca un tot structurat suprain-dividual. Dacă se admite acest lucru, atunci există toate premisele ca în cercetarea concretă a fiecărei limbi în parte, cîmpurile să devină un punct de plecare.

Trier privește limba ca un fenomen istoric și nu concepe cercetarea ei în afara procesului evolutiv. Schimbarea sensului cuvîntului izolat nu poate fi surprinsă decît prin efectuarea unor secțiuni sincronice de-a lungul unor epoci determinate. Aceste secțiuni se efectuează

analizîndu-se cîmpurile semantice ale celor mai reprezentative texte dintr-o epocă dată. De aceea, cercetarea lexicului trebuie orientată în primul rînd spre relaţii orizontale, spre formaţiuni sincronice. Înainte de a putea ajunge la consideraţii istorice, înainte de a ne pune întrebarea cum a ajuns structura cîmpului din segmentul I la structura cîmpului din segmentul II, trebuie analizată situaţia cîmpului II în mod sincronic, fără referire la orînduirea cuvintelor din cîmpul I. A cunoaşte situaţia cîmpului II înseamnă a cunoaşte mai întîi toate caracteristicele rezultate din structura acestui cîmp. Numai după aceea se poate trece la consideraţii diacronice, adică la comparaţia între structura cîmpului II şi a celei din cîmpul I. Organizarea din cîmpul II nu poate fi explicată printr-o verticală diacronică, aceasta din urmă poate da doar un impuls. Orice mutaţie diacronică a unui semn va perturba întregul grup atîta timp cît se va restabili echilibrul între semne, concepute ca un complex de sensuri. Numai legile inerente cîmpului noţional, care acţionează în plan sincronic, pot explica reacţia sistemului de semne la impulsul diacronic. O cercetare istorică devine posibilă numai în măsura în care ea face o comparaţie între diferitele stadii sincronice. Deşi suprapunerea acestor segmente relativ statice îngăduie numai o cercetare diacronică în salturi, salturile fiind cu atît mai mici, cu cît densitatea secţiunilor sincronice este mai mare, ele trebuie să aibă totdeauna în vedere totalitatea cîmpului. De aici Trier trage concluzia că, la orice nouă structurare a cîmpului, cuvîntul va suferi şi o evoluţie de sens, care poate fi înţeleasă numai dacă evoluţia structurii cîmpului este raportată la cuvîntul analizat.

Dacă structura cîmpului şi evoluţia lui constituie obiectul cercetării, forma internă a limbii va apare, după afirmaţia lui Trier, într-o lumină nouă, căci o clasificare întemeiată pe forma internă a limbii se manifestă în primul rînd prin dispunerea structurată a cuvintelor care fac parte toate din acelaşi bloc. Ea se manifestă în acelaşi timp şi prin modul în care cuvintele din bloc se diferenţiază unul faţă de celălalt sub aspectul sensului. În concepţia lui Trier numai astfel se poate ajunge la imaginea lumii prin limbă (Weltbild der Sprache), iar teoriile formei interne vor trebui să ia în consideraţie ideea structurii cîmpului. Cunoaşterea structurii cîmpului semantic permite să se înţeleagă atît deosebirile naţionale în conceperea noţională a lumii, cît şi compararea a două limbi sau a două stadii ale aceleiaşi limbi între ele.

După apariţia lucrării lui Jost Trier în 1931, cercetarea cîmpului (Feldforschung) s-a dezvoltat în două direcţii distincte. Elevii lui Trier au efectuat cercetări lexicale particulare asupra limbii germane; iar mai tîrziu asupra francezei şi englezei[9]. Concomitent s-a stîrnit o dispută aprinsă în jurul noţiunii înseşi de cîmp, dispută provocată de trei definiţii noi propuse pentru această noţiune.

Ipsen, Porzig şi Jolles au restrîns noţiunea de cîmp la aceea de cîmp semantic (Bedeutungsfeld). Cercetînd probleme de vocabular indo-eu-

[9] H. Bechtoldt, *Der französische Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes.* (Die geistliche und lehrhafte Literatur von ihren Anfängen bis zum Ende des 12. Jahrhunderts), în „Romanische Forschungen", 1935, nr. 49, p. 21 ş.u.; W. Héraucourt, *What is 'trouthe' or 'soothfastnesse'?* în „Deutschbein-Festschrift", Leipzig, 1936 ş.a.

ropean, Ipsen caută criterii pur lingvistice pentru a dovedi existența cîmpului. El crede că apropierea formală și funcțională a elementelor în cadrul cîmpului, cristalizarea grupurilor de cuvinte legate între ele prin caracteristici morfologice și semantice ar reprezenta aceste criterii. Astfel, după el, denumirile indo-europene ale metalelor, deși de proveniență diferită, au fost toate contopite într-un sistem noțional pentru că au fost transformate în adjective de culoare (de ex. *argentum*) și au fost legate prin substantivul *aes*[10].

Căutarea de criterii mai sigure au determinat pe Porzig și Jolles să reducă noțiunea de cîmp (Feldbegriff) la minimum. Cîmpurile lui Porzig devin simple relații semantice de tipul : „verb + subiect intern, respectiv obiect" (a lătra — cîine).

Cîmpurile lui Jolles sînt perechi de noțiuni de tipul 'stîng'— 'drept', despre a căror evoluție istorică el spune : „Structura semantică persistă ; elementele ei constitutive sînt înlocuibile"[11], așadar : cuvinte diferite pot exprima aceeași relație, iar relația ca atare rămîne neschimbată în structura ei.

J. Trier recunoaște că asemenea cîmpuri pot fi eventual mai ușor delimitate decît cele descrise de el, dar consideră că ele dau mai puțin cercetării lingvistice fiind prea îndepărtate de concepția istorică a limbii.

La rîndul ei, teoria lui J. Trier a fost și ea criticată[12]. Teoria cîmpului delimitat net, care — după Trier — se compune din elemente distincte, așezate ca niște pietricele într-un mozaic, este prea rigidă și, cu excepția cîtorva, nerealistă. În scopul verificării, W. Betz[13] a organizat următorul experiment : 77 de studenți au fost puși să noteze din memorie toate numirile calităților intelectuale. Rezultatul nu a prezentat nici pe departe închegarea și conturarea riguroasă presupusă de teoria lui Trier. Dimpotrivă, peste tot apăreau lacune și suprapuneri. În fața acestui rezultat, Betz conchide că trebuie să se renunțe la însăși noțiunea de cîmp care să fie înlocuită cu noțiunea „Sinnbezirk", termen folosit inițial de Trier.

Astfel teza lui Trier, după care cîmpurile sînt ca un mozaic fără omisiuni și fără lacune, iar întregul univers este structurat organic prin limba omenească, rămîne nedovedită. Mai mult chiar, ea vine în contradicție evidentă cu ceea ce știm despre conturarea destul de fluidă și nesigură a sensului cuvintelor.

---

[10] Cf. G. Ipsen, *Der neue Sprachbegriff*, în „Zeitschrift für Deutschkunde", 1932, nr. 46, p. 14 ș.u.

[11] André Jolles, *Antike Bedeutungsfelder*, în „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur", 1934, nr. 58, p. 109.

[12] Cf. Walter Porzig, *Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen*, în „Beiträge...", 1934, nr. 58, p. 70 ș.u. ; André Jolles, *op.cit.*, p. 104—106 ; Franz Dornseiff, *Das 'Problem des Bedeutungswandels'*, în „Zeitschrift für deutsche Philologie", 1938, nr. 63, p. 126—133 ; Walther v. Wartburg, *Betrachtungen über die Gliederung des Wortschatzes und die Gestaltung des Wörterbuchs*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 1937, nr. 57, p. 296 ș.u. ; idem, *Einführung in die Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft*, ed. 2-a, Tübingen, 1962, p. 157 — 165 ; cf. și W. Bahner, *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului*, în „Limba Română" X, nr. 3, p. 193 ș.u.

[13] W. Betz, *Zur Überprüfung des Feldbegriffes*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung", 1954, nr. 71, p. 189—198.

Şcoala lui Trier a fost, pe de altă parte, criticată pentru faptul că îşi îndrepta atenţia exclusiv asupra sensului (Bedeutung), neglijînd cu desăvîrşire asociaţiile formale care se pot stabili între diferitele cuvinte.

Criticile ne par îndreptăţite pentru că problema cîmpurilor semantice a fost elaborată pe baza noţiunilor din domeniul intelectului, ceea ce a făcut pe Trier să privească lucrurile unilateral şi să nu ţină seama de realităţile din alte domenii noţionale.

Cu toate acestea teoria cîmpurilor semantice, apărută într-un moment de criză în domeniul semanticii, a oferit acestei discipline sugestii utile. Meritul ei, poate cel mai important, constă în formularea unei metode de determinare a influenţei limbii asupra gîndirii. Ea a pus în lumină un univers lăuntric de norme şi idealuri, de deosebiri şi valori lingvistice ; a refăcut felul în care generaţiile trecute au înţeles, au interpretat şi au categorisit diferitele aspecte ale cunoaşterii. Pe de altă parte, teoria sa are meritul unei orientări structuraliste. De aceea, St. Ullmann[14] a putut spune că pentru semantică apariţia teoriei cîmpurilor semantice are aceeaşi importanţă ca şi apariţia fonologiei pentru fonetică.

[14] Stephen Ullmann, *op. cit.*, p. 148.

ADJECTIVUL ÎN PROTOROMÂNĂ (ROMÂNĂ COMUNĂ)

DE

I. COTEANU

Reconstruirea formei cele mai vechi a limbii române pune cercetătorului o serie de probleme metodologice deosebit de importante. El trebuie, pe de o parte, să refacă un sistem, determinînd relaţiile existente dintre diversele categorii gramaticale la acea dată, iar pe de altă parte să se decidă asupra formelor concrete care intrau în relaţiile amintite. Legătura dintre aceste două feţe ale cercetării nu se poate desface fără riscul de a rezuma descrierea la o schemă puţin convingătoare. De aceea, cu toate dificultăţile cunoscute, am crezut necesar ca analiza care urmează să cuprindă şi ilustrări concrete.

Atît adjectivul cît şi substantivul se caracterizează în protoromână prin gen, caz şi număr. Organizarea lor morfologică este în funcţie de corelaţiile dintre aceste trei categorii. Adjectivul are în plus grade de comparaţie. Potrivit cu opoziţiile morfologice şi cu neutralizările care anulează aceste opoziţii, se stabileşte o ierarhie din care rezultă în linii mari că opoziţia dintre singular şi plural se neutralizează foarte greu, opoziţia dintre genuri ceva mai uşor, iar cea dintre cazurile gramaticale şi mai uşor. După numărul şi calitatea opoziţiilor neutralizate, o parte de vorbire oarecare prezintă o structură anumită. Încercarea de mai jos se întemeiază, aşadar, pe principiul ierarhiei opoziţiilor morfologice.

CLASELE DE ADJECTIVE

În latineşte, flexiunea adjectivelor calificative, singurele de care ne ocupăm în acest capitol, era la fel ca aceea a substantivului, exceptînd desinenţa *-ora*, neutilizată la adjective.

Protoromâna continuă această stare de lucruri. Ea are deci o serie de adjective caracterizate, la singular, masculin şi neutru, prin desinenţa *-u* (< lat. *-us*, *-um*) la feminin prin *-ə*, (< lat. *-a*) şi o serie la

care toate genurile au desinența *-e*. La singular apăreau deci următoarele trei grupe :

	MN		F
a.	negru	⟷	neagrə
b.	detoriu	⟷	detoarə
c.	moale		moale

Dacă se iau în considerație toate formele lor, adjectivele din protoromână se grupează în adjective cu patru forme și adjective cu două forme.

ADJECTIVE CU PATRU FORME

Această clasă provine din clasa adjectivelor latinești cu trei terminații, prin neutralizarea desinenței de neutru, neutralizare petrecută foarte de vreme, cu mult înainte de secolul al VII-lea. În protoromână avem două subclase de adjective de acest fel :

		sing.		pl.
a.	MN	amaru	⟷	amari
		↕		↕
	F	amar	⟷	amare
b.	MN	reu	⟷	rei[1]
		↕		↕
	F	rea	⟷	rele

În subclasa *a.* intră și *acru*, *aspru*, *albu*, *bunu*, *caldu*, *desu*, *fiorosu*, *frumosu*, *galbenu*, *grosu*, *ləptosu*, *macru*, *measeru*, (*a*)*naltu*, *negru*, *pərosu*, *raru*, *secu*, *udu* etc., derivatele cu sufixul *-ońu*, *-oańe* ca *albońu*, *asprońu*, *greońu* etc. (al căror plural nu putea să fi fost decît : m. *albońi*, f. *alboańe*[2]) precum și participiile adjectiv ca *adevəratu*, *bətutu*, *curatu*, *dusu*, *luminatu*, *purtatu*, *spusu*, *trecutu*, *urətu*, *uscatu* etc.

Subclasa *b.* este reprezentată prin *rəu-rea*.

Adjectivele derivate cu sufixul *-toriu* (*arətoriu*), avînd în secolul al XVI-lea un feminin singular (*arətoare*) care se confunda cu femininul plural, ar fi putut forma încă din protoromână prin neutralizarea de număr o clasă deosebită de cea precedentă, caracterizată prin trei forme de flexiune[3]. Neutralizarea s-a petrecut la timpul său poate și din cauza caracterului palatal al lui *-r*, dar data nu avem cum s-o precizăm. Este deci foarte posibil ca această categorie de adjective să fi avut în protoromână p a t r u forme de flexiune. Mărturia aromânei, care a redus la t r e i formele lor de flexiune (M. Caragiu, *Fonomorfologie aromână*, p. 93 ș. u.) nu este întru totul semnificativă, din cauză că dezvoltarea din aromână poate fi p a r a l e l ă cu cea din dacoromână.

---

[1] Cît privește pe *greu-grei*, *grea-grele* care se grupează astăzi cu *rău-răi*, în româna comună, dacă forma de feminin era *greană*, atunci el se grupa cu celelalte din subclasa *a*, formînd o categorie aparte.

[2] Spre deosebire de situația din dacoromâna mai nouă, cînd adjectivele cu sufixul *-oi* au devenit adjective cu două forme : *greoi*, *-oaie*.

[3] Adj. *fugaci*, neatestat în aromână, a fost derivat de CDDE 668 dintr-un *fugax*, *-cem*. Cuvîntul nu apare în aromână și nici în textele din secolul al XVI-lea, ceea ce pune serios sub semnul îndoielii vechimea lui.

Aceleaşi probleme se ridică şi la adjectivele cu radicalul în consoană velară sau palatală ca *lungu*, *largu*, *micu*, *stəngu*, *vecl'u* etc. Pluralul lor feminin trebuia să fi fost **lunge*, **large*, **mice*, **stənğe* **vecl'e*, şi nu avem, motive să ne îndoim de existenţa acestor forme. Închiderea lui *-e* în cazul de mai sus nu este demonstrabilă pentru protoromână, iar în ceea ce ne priveşte înclinăm să credem că ea nici nu s-a produs atît de repede şi de simplu cum s-ar putea crede. Impedimentul principal a fost de natură morfologică. Pluralele feminine **large* sau **vecl'e*, de exemplu, se opuneau clar singularelor respective *largə*, *vecl'ə*. Numai după ce s-au produs adaptări fonetice ale terminaţiilor lor de singular a fost nevoie, în funcţie de acest fapt, de refacerea pluralului. Ne referim în primul rînd la un adjectiv ca *vecl'u*, cu femininul singular, *vecl'ə*. De îndată ce *-ə* a luat timbrul lui *-e* sub influenţa lui *l'* anterior, nu mai exista pentru redarea pluralului decît calea analogiei cu adjectivele masculine, căci pluralul adjectivelor se mişcă numai între desinenţele *-e* şi *-i*. Tipul *grea-grele* era prea izolat spre a determina o schimbare analogică a pluralului care ne interesează, pe lîngă faptul că nu se potrivea prin structura lui particulară cu a celorlalte adjective. Dar analogia cu pl. masculin nu se poate atesta pentru perioada protoromână.

O clasă de adjective cu trei forme de flexiune nu pare, aşadar, să se fi organizat în această perioadă.

ADJECTIVE CU DOUĂ FORME

Adjectivele care aveau două terminaţii în latină au devenit adjective cu două forme în protoromână. Astfel, *mollis*, *dulcis*, *recens*, *viridis*, *talis* ş.a.m.d. se transformă în *moale*, *dulče*, *reče*, *vearde*, *tare* ş.a.m.d. Pluralul lor era în *-i* : *mol'i*, *dulči*, *reči*, *verdzi*, *tari* ş.a.m.d. În interiorul acestei clase, neutralizarea a atins fiecare din cele două numere şi s-a realizat pe genuri.

Schema generală a opoziţiilor acestor adjective era :

	singular	*plural*
MN	dulče	dulči
F	dulče	dulči

*

Adjective cu o singură formă, deci cu raportul de gen şi cel de număr neutralizate total, nu au existat în protoromână ; dr. *ferice*, care ar putea fi reţinut pentru discuţie, nu apare în aromână, iar în dacoromâna veche este atestat numai ca adverb. Derivatul *fericat* „fericit" din secolul al XVI-lea dovedeşte că limba avea nevoie de un adjectiv de la tema *felix*, dar *ferice* nu mai îndeplinea această condiţie. Cît priveşte pe *foarte*, şi el necunoscut aromânei, lucrurile s-au petrecut ca şi cu *felix* ; adjectivul *fortis* s-a transformat curînd în verb, cf. şi *clarus* > dr. *chiar*.

O situaţie aparte are adjectivul *mare*. El prezintă în secolul al XVI-lea forma de plural *mare* : *38 de boi mare* (*Cuv. d. bătr.* I, 208/1 ; a. 1588), dar şi *mari* : *mari peşti* (*Palia*, 1581, 15/15). Ambele forme alter-

nează în diverse texte pînă în secolul al XIX-lea, cf. *stejarii cu crengile mare tare* (Conachi, *Poezii*, ed. II, p. 260).

În aromână, el are chiar astăzi două plurale, *mare* şi *mări*.

S-ar putea ca evoluţia din cele două idiomuri să fie paralelă şi accidentală, căci şi *tare* a putut la un moment dat să apară în dacoromână cu pluralul nediferenţiat de singular (vezi mai sus exemplul din Conachi).

Schema flexiunii generale a adjectivului în protoromână era, potrivit cu cele arătate mai sus :

adjective	singular	plural
cu patru forme	MN -u	-i
	F -ə	-e
	-ea[4]	-ele
cu două forme	MFN -e	-i

Adjectivul *nou*, *noauə* avea pluralele *noi* şi *noaue*. Acesta din urmă trebuia însă să devină *noauə*, identificîndu-se cu singularul din cauza labialei care preceda pe *ə*. Grafii ca *noao* pentru plural (O. Densusianu, ILR, II, p. 114, 116, cf. Al. Rosetti, ILR, 502) arată că situaţia nu era pe deplin clarificată nici în secolul al XVI-lea. De aceea credem că, în protoromână, *nou* se încadra în clasa adjectivelor cu patru forme, cf., în acest sens, şi pl. ar. *nale* (BA 141/19), refăcut, pentru feminine, după modelul posesivelor.

Adjectivul *roşu* (< lat. *roseus*) are o evoluţie mai complicată, depinzînd de caracterul consoanei *ş*, care trebuie să fi fost palatală. Dacă pornim de la */roş'u, roş'ə/*, atunci trebuie să admitem că dezvoltarea mai netă a caracterului palatal al consoanei amintite a dus la un moment dat la un feminin *roş'e* şi, prin diferenţiere morfologică, la un plural feminin *roş'i*, omonim cu pluralul masculin. Cum însă procesul a luat şi calea durificării lui *ş*, chiar dacă nu din protoromână, trebuie admis că, în această perioadă, *ş* era numai uşor palatalizat şi *roşu* se încadra foarte bine printre adjectivele cu patru forme. Şi *viu*, f. *viə* se afla în aceeaşi situaţie, pluralul celor două forme fiind m. *vii*, f. *vie*.

Dacă *tîrziu* reprezintă pe **tardivus* (REW 8576), atunci el avea aceeaşi flexiune ca *viu*.

Unele adjective şi-au schimbat clasa fie în aromână, fie în dacoromână. Ar. *limpidu, -ă, limbidu, -ă* continuă pe *limpidus*, pe cînd dr. *limpede* a fost grupat cu *dulce, moale, tare* etc. Aceeaşi modificare s-a petrecut şi cu dr. *turbure*, faţă de ar. *turburu, -ă*, care presupune un **tŭrbŭlus* (REW 8998). S-ar putea însă ca, încă din latină, să fi existat două forme, căci calabr. *trùvule*, napol. *truvele* şi fr. *trouble* trimit la o formă cu *-e*.

O menţiune specială trebuie făcută pentru adjectivele demonstrative, posesive, relativ-interogative şi nehotărîte, care nu au fost luate în discuţie. Flexiunea lor nu este la fel cu aceea a adjectivelor califica-

[4] Vezi nota 1.

tive, cf. *casei acesteia* şi *casei albe*, *omului nostru* şi *omului bun*, *bunului om* faţă de *unui om* ş.a.m.d. Flexiunea acestor adjective prezintă, alături de caracteristici nominale, şi caracteristici pronominale.

COMPARAŢIA

În latineşte, comparaţia se făcea cu ajutorul sufixelor. În felul acesta se exprimau comparativul de superioritate şi superlativul absolut. Comparativul de inferioritate era însă redat prin perifraze cu ajutorul adverbelor *minus*, *minime*, iar comparativul de egalitate prin *tam* (A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, II, Paris, 1945, p. 118).

Acest sistem devenea perifrastic numai la adjectivele cu desinenţa precedată de o vocală (*-eus*, *-ius*, *-uus*). Trecerea de la sistemul caracterizat prin sufixe la cel perifrastic nu reprezintă, prin urmare, decît dezvoltarea unei modalităţi subiacente sistemului clasic, modalitate utilizată de vorbitori din ce în ce mai des în perioada latinei tîrzii, datorită îndeosebi faptului că perifraza nuanţa gradele în care diverse obiecte erau considerate ca avînd o anumită însuşire.

Comparativul de superioritate a rezultat în protoromână din formula latinească populară *magis* + pozitivul, cf. dr. *mai bun*, ar. *ma(i) bunu*. Aromâna a întărit acest comparativ prin *ca* < *quam*, cf. *cama ńicu* „mai mic", *cama muşată* „mai frumoasă" etc.

Comparativul de inferioritate, care are la bază perifraza *mai* + pozitivul lui *puţin* + pozitivul adjectivului comparat, se exprima probabil şi în protoromână în acelaşi fel : *mai puţin bun*.

Comparativul de egalitate cunoştea probabil o autonomie mai largă termenilor lui constitutivi, şi tocmai de aceea adverbele sau locuţiunile adverbiale concrete utilizate la acest grad de comparaţie sînt mai greu de stabilit. Ele nu puteau fi însă mult deosebite de cele din dacoromâna din secolul al XVI-lea şi nici de cele din dacoromâna şi aromâna de astăzi.

Superlativul absolut a avut, desigur, mai multe modalităţi de exprimare, căci aromâna s-a oprit la *multu* + pozitivul adjectivului, pe cînd dacoromâna la *foarte* + pozitivul adjectivului, ca structuri curente. Deşi *foarte* nu este atestat în aromână, el nu putea totuşi să lipsească dinaintea adjectivului la superlativ absolut în protoromână, de vreme ce îl găsim în această funcţie şi în limbi romanice ca franceza veche. Au funcţionat însă în protoromână perifraze conţinînd şi alte adverbe pentru indicarea superlativului absolut. Astfel, *vîrtos* şi *mult* au fost atestate atît în aromână cît şi în dacoromâna veche. (Pentru dr. v., v. Al. Rosetti, ILR IV-VI, p. 275.)

Superlativul relativ seamănă foarte bine cu comparativul de superioritate, de care nu se deosebeşte decît pentru că precizează gradul în care un obiect are o însuşire, izolîndu-l de obiectele cu însuşire identică. Pe cînd comparativul de superioritate raportează însuşirea la care se referă adjectivul la singular, superlativul relativ îl raportează la plural. Un comparativ ca *mai bun* conţine comparaţia cu un obiect *bun*, deci indică însuşirea unui obiect raportată la însuşirea altui obiect. Superlativul *cel mai bun* presupune referirea la ideea de plural : „dintre ei".

De aceea, procedeul cel mai simplu de exprimare a superlativului relativ într-un sistem perifrastic, procedeu răspîndit în limbi foarte diferite ca origine, este izolarea cu ajutorul unui demonstrativ a însușirii redate prin comparativul de superioritate, ca în ar. *aţel cama fricoslu*, BA 39, *aţeali cama mărli*, id. ib. 53 etc. sau în dr. *cel mai fricos*, *cei mai mari* etc.

Deosebirea dintre aromână și dacoromână consistă în absența articolului enclitic de la superlativul relativ dacoromânesc. În dacoromână, articolul nu apare în mod obișnuit nici la comparativul de superioritate, în aromână însă el este frecvent.

Se pune chiar întrebarea dacă articularea enclitică nu creează o distincție mai profundă între structurile amintite din aromână și dacoromână. Într-adevăr, cînd ar. *cama* precede un adjectiv articulat : *cama muşatlu*, *cama mărlii*, BA 34, putem avea foarte bine de a face nu cu un comparativ, ci cu un superlativ, deoarece izolarea realizată prin articol este adesea de tipul celei de superlativ relativ, cf. ar. *avdu ş-treili fraţi. Cama marle dzîse...* BA 62 ; *era nă oară trei surări /.../ cama marea dzîse /.../* BA 285.

„Spectrul" gradelor de comparație din aromână nu coincide, așadar, cu cel din dacoromână, în sensul că, acolo unde dacoromâna distinge net comparativul de superioritate de superlativul relativ, aromâna utilizează, nediferențiat, două construcții cu aproximativ aceeași valoare. Faptul nu are nimic surprinzător dacă luăm în considerație unele exprimări populare cà dr. *el este mai mare peste toţi*, *el este mai marele vostru*, *el este mai mare aici*, care conțin formal un comparativ, dar cu valoare de superlativ relativ. De fapt, compararea unei însușiri prin raportarea termenului care o exprimă la un plural nu reprezintă decît o specificare primitivă, în sens de elementară și spontană, a relației în discuție. Procedeul dacoromânesc (*cel mai mare*) este literar, rezultat al unei selectări elaborate pe cale cultă, pe cînd procedeul aromânesc este mai apropiat de vorbirea populară curentă. Protoromâna semăna, fără îndoială, mai mult cu aromâna. Spunem acest lucru ca o concluzie logică a constatărilor anterioare, căci mijloace de determinare concretă a cauzelor care au dus la întrebuințarea articolului în felul arătat în aromână n-am găsit. Numai necesitatea izolării termenului care exprima comparativul de superioritate nu explică totul, căci același fenomen a avut loc și în dacoromână, iar articolul enclitic nu a fost necesar.

DECLINAREA

Între declinarea adjectivului în poziție enclitică și declinarea substantivului nu există diferențe. În poziție proclitică, poziție în care adjectivul apărea probabil numai în sintagme exclamative (*bunu omu! frumoasə casə!*) nu se punea problema declinării ; o paradigmă după formula adj. — substantiv nu avem impresia să se fi constituit în protoromână.

TOPICA ADJECTIVULUI

Poziția adjectivului calificativ față de substantivul la care se referă nu ne este cunoscută direct, după cum nu ne sînt direct cunoscute nici multe alte aspecte ale protoromânei. În plus, posibilitățile de reconstruire a sintagmelor formate dintr-un substantiv și adjectiv sînt în mod incontestabil mai mici decît cele care privesc formele gramaticale propriu-zise. Cu toate acestea, din compararea locului deținut de adjectiv în mod normal în aromână și dacoromână se schițează unele reguli care au importanța lor. Meglenoromâna și istroromâna nu sînt de folos în cazul de față din cauza puternicei influențe slave exercitate asupra lor după perioada de comunitate.

Luînd ca punct de plecare frecvența și caracteristica stilistică a adjectivului care însoțește un adjectiv, constatăm că, atît în aromâna cît și în dacoromâna populară de astăzi, adjectivul la gradul pozitiv se așază după substantiv. În acest loc, el nu prezintă vreo nuanță de afectivitate suplimentară, cf. dr. *om bun*, *casă mare*, *măr roșu* etc., ar. *om^{u} oarfăn*, *fumel'e greao*, *mer^{u} copt^{u}* etc. Așezarea proclitică este însoțită în ambele idiomuri de nuanțe stilistice suplimentare, cf. dr. *bun om!*, *mare casă!*, *roșu măr!* etc., ar. *greao minduire*, BA 174/28, *mărata ș-lăita di noră*, BA 301/28, *cît veade albul soare*, BA 372/5 etc. (cu accent și intonație aparte pe adjectiv).

Regula de mai sus este valabilă în linii mari și pentru comparativul de superioritate, cu deosebirea că inversiunile sînt și mai rare decît la pozitiv. Astfel, în dacoromână, sînt posibile astăzi construcții ca *bunul om*, *orice bun om*, *acest bun om*, *fiecare bun om*, dar greu acceptabile sau pur și simplu imposibile chiar în limba cultă formule ca : *mai bunul om*, *orice mai bun om*, *acest mai bun om*, *fiecare mai bun om*. Nici în aromână asemenea inversiuni nu apar, și o construcție ca *doauă coarni cama mări* (*di a boului*) BA 44, de ex., nu se poate transforma în : *doauă cama mări* (*coarni di a boului*). Restricția se datorește determinărilor suplimentare variabile (articolul, pronumele demonstrative sau nehotărîte), dar ea există ca atare și constituie un test pentru problema care ne interesează. Putem deci conchide, indiferent de alte aspecte ale problemei, că adjectivul la comparativ este și, după toate aparențele, a fost totdeauna mai rar supus inversiunii.

Adjectivul la superlativul relativ pare a fi avut o topică mult mai liberă, căci construcții ca ar. *aței cama fricoslu căne*, BA 39 dr. *cel mai tare om*, *cea mai frumoasă fată* sînt curente, alături de *aței căne cama fricoslu*, *omul cel mai tare*, *fata cea mai frumoasă* etc. Cauza rezidă în faptul că superlativul relativ este mai expresiv decît comparativul, iar în structura lui intră obligatoriu un demonstrativ care exclude utilizarea oricărui alt determinativ înainte sau după sintagma de superlativ. Demonstrativul are rolul de a anticipa sau a relua substantivul, prezent astfel printr-un substitut care-i exprimă genul, numărul și cazul, adică îi creează un cadru de determinări gramaticale suficiente pentru ca momentul exprimării lui în sintagmă să nu mai fie la fel de important ca la celelalte două grade de comparație.

[Notăm, întreacăt, că limbile mai cunoscute care pun adjectivul înainte de substantiv au totodată și comparație sintetică].

O întărire a presupunerii anterioare referitoare la topica superlativului relativ o dă superlativul absolut, care, construindu-se fără demonstrativ, urmează topica pozitivului, cf. *un vîsil'e multu avut*, BA 59, *unã aňurizmă multu muşată*, BA 58, dr. *un împărat foarte bogat, o mireazmă foarte frumoasă* etc. Ca şi la pozitiv, inversiunile sînt rare, avînd un vădit caracter expresiv.

Comparaţia dintre aromână şi dacoromână şi analiza factorilor de structură ai gradelor de comparaţie ne duc la concluzia că, foarte probabil, protoromâna se caracteriza prin aşezarea după substantiv a pozitivului şi superlativului absolut în construcţii expozitive fără nuanţe stilistice particulare şi că, la comparativ, adjectivul era mai puţin liber decît la pozitiv şi la superlativul relativ.

OBSERVAȚII ASUPRA EVOLUȚIEI SEMANTICE A CUVÎNTULUI *PRIPAS* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

DAN BUGEANU

S-ar părea că etimologia cuvîntului dr. *pripas* nu prezintă dificultăți. Într-o formă identică, dar cu alt sens decît cele din limba română, el există și astăzi în rusă, ucraineană și bulgară. Pe de altă parte, Miklosich l-a întîlnit într-un text slav din secolul al XVI-lea, cu sensul de „pui" (*fetus*[1]). Acesta este sensul cu care apare și în limba română, destul de timpuriu, într-un Paraclis din 1639[2]. Proveniența cuvîntului din slavă nu poate fi pusă la îndoială. Aceasta este și explicația pe care au adoptat-o toți lexicografii noștri (CIHAC, II, 210—211, ȘĂINEANU, TDRG, SCRIBAN, CADE , DM). Mai mult decît atît, toți au pornit de la mențiunea lui Miklosich, considerînd că sensul de „pui de animal" este sensul cel mai vechi, sensul cu care cuvîntul a fost împrumutat în limba română și din care s-au dezvoltat celelalte, cu totul necunoscute limbilor slave moderne. Cu mici variații, sensurile cuvîntului *pripas* sînt prezentate în dicționarele noastre, în modul următor : „1. Progenitura unui animal domestic. 2. Vită rătăcită, fără stăpîn, găsită prin holde, pe drumuri, sau amestecată cu vitele cuiva. 3. Copil de pripas, copil găsit, străin, pe care-l ia cineva împreună cu ai lui. 4. Despăgubire plătită pentru o vită intrată în semănături străine". Adoptarea acestei scheme arată că tendința istoristă este puternică nu numai în TDRG, CADE sau SCRIBAN, dar chiar și în DL sau DM, dicționare pur explicative, în care se acordă, pe nedrept, primul loc sensului învechit și popular de „progenitură", în detrimentul locuțiunii *de pripas*, în care întîlnim singurul sens cunoscut în limba literară modernă.

Este probabil că, dorind să lămurească apariția celorlalte sensuri în limba română, a căror derivare din primul este destul de greu de explicat, lexicografii noștri au încercat să găsească, în slavă, și alte date

---

[1] *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862, s.v.

[2] N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakoczyană*, în „Anuarul Institutului de istorie națională de pe lîngă Universitatea din Cluj", I, 1921—1922, Cluj, p. 257 și 258.

decît cele oferite de Miklosich. Unii dintre ei nu s-au limitat să indice etimonul direct al cuvîntului dr. *pripas*, sl. прнпасъ, ci au pus în discuţie şi verbul v. sl. прнпасти, ca şi forma de bază, fără prefix a acestuia, v. sl. пасти „a paşte, a mîna la păscut", pe care însă au confundat-o, în mod voit sau nu, cu v. sl. пáсти, perfectivul verbului v. sl. падати „a cădea". În felul acesta apărea explicată (în mod destul de neconvingător însă) locuţiunea *de pripas*. Un „animal căzut" era interpretat ca „animal venit de undeva, din întîmplare".

În CIHAC II, 210—211, subst. dr. *pripas* „accroissement de bétail, bétail épave", ca şi etimonul slav прнпасъ, figurează în „cuibul" lexical al lui, падати alături de toate împrumuturile din familia acestuia : *năpădesc*, *năbădaie*, *năbădaică*, *năpaste*, *năpăstuiesc*, *prăpădesc*, *prăpaste*.

O interpretare asemănătoare găsim şi în TDRG, unde dr. *pripas* este explicat prin v. sl. „pripasŭ" „fetus", „eig. wohl zugefallenes, Zuwachs zu *pripasti* „zufallen".

Încercarea de a explica locuţiunea *de pripas* prin падати este mai evidentă la SCRIBAN (D). Aici etimonul cuvîntului românesc este v. sl. прнпасъ, pe care autorul îl consideră ca un derivat al unui presupus verb slav *pripasti* „a se întîmpla", iar acesta, la rîndul său, ca o formaţie prefixată a verbului пáсти „a cădea". Ca şi Cihac, Scriban face trimitere la *năpădesc*, iar locuţiunea *de pripas* o glosează prin „care s-a depărtat de undeva şi a venit din întîmplare pe aiurea", imaginînd astfel, prin apropiere de *pripasti* „a se întîmpla", o întreagă evoluţie.

Explicaţia nu poate fi acceptată. Dacă o astfel de contaminare s-ar fi produs în realitate între cele două verbe, ea ar fi trebuit să aibă loc în slavă. Dar în nici una dintre limbile slave nu întîlnim sensul de „răzleţ" al locuţiunii româneşti. Cu altă ocazie[3], Miklosich face o distincţie netă între familia lui пáсти, perfectivul lui „a cădea" cu rădăcina *pad-*, la care enumeră şi împrumuturile din română : *prăpastie*, *zăpadă şi năpastă*, şi familia celuilalt пасти, „a paşte", unde este înregistrat şi împrumutul dr. *pripas*.

Ceilalţi lexicografi români (ŞĂINEANU, D. V., CADE, DM) se mulţumesc să indice etimonul v. sl. прнпасъ, renunţînd la explicaţii pentru motivarea celorlalte sensuri. Nu de mult însă, G. Mihăilă a propus, fără a le discuta mai pe larg, două explicaţii noi[4].

În cea dintîi, autorul consideră că sensul iniţial în limba română a fost acela de „avut, avere (în vite)". Ipoteza se sprijină pe două fapte. Mai întîi, atestarea acestui sens în două dintre dicţionarele noastre (DL şi DM) şi, în al doilea rînd, pe faptul că acesta „corespunde aproape exact unuia din sensurile cuvîntului respectiv din limbile slave".

În adevăr, după cum se arată mai departe, întîlnim : "bg. *npunac*, mai ales pl. *npunacu* « provizii » (alimente etc., RB, II, 838), ucr. *npunac* « provizii » (Hrinc. 1540), vb. *npunacamu*, *npunacmu* « 1. a face provizii. 2. a îngrăşa vite », rus. *npunac*, pl. *npunacu* « provizii, instrumente, unelte » (Dal', III, 432)"[5]. Într-o oarecare măsură, fără a discuta temei-

[3] *Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen*, Viena, 1886, p. 229 şi 232.
[4] *Împrumuturile vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 79.
[5] Citat după G. Mihăilă, *op. cit.*, cu siglele folosite acolo.

nicia faptelor, ipoteza pare plauzibilă. Ea ar explica foarte bine și sensul de „animal" din limba română. Se cunosc numeroase exemple de extindere semantică de la sensul de „lucru" la acela de „vită", în măsura în care atît unul cît și celălalt sînt considerate tot bunuri materiale.

Cu toate acestea, soluția propusă prezintă destule obiecții. În primul rînd, cazurile de evoluție inversă, de la sensul de „animal" la acela de „lucru", sînt și ele destul de frecvente. Apoi, n-ar fi exclus ca sensul de „provizii" din limbile slave de astăzi să fie mai nou, derivat din altele, care nu s-au păstrat decît în limba română. Faptul pare chiar probabil, dacă ținem seama de polisemantismul din limba română. Obiecția principală se referă însă la problema existenței sensului de „avut (provizii)" în limba română. Considerat în mod nemotivat „învechit" de G. Mihăilă, sensul acesta apare în DL și DM cu mențiunea „neobișnuit". Mai mult decît atît, el a fost „creat" de autorii dicționarelor citate pe baza unui singur text, echivoc și acela, căruia i s-a dat o interpretare greșită. În fraza : „Ciocoii cei mari sînt cincisprezece familii cu tot pripasu lor" (BOLLIAC, O. 236), *pripas* poate fi interpretat cu destulă bunăvoință și ca „avut (în vite)". Dacă ținem seama de contextul mai larg al întregului articol, această interpretare este inadmisibilă. Făcînd o comparație între numărul moșierilor și acela al elementelor active ale poporului, Bolliac spune : „Noi sîntem cinci mii de familii și, împreună cu negustătorii din capitală și din orașe, cincizeci de mii de familii. Frații noștri, muncitori și meseriași, sînt cinci sute de mii de familii". Față de aceștia „ciocoii" nu sînt reprezentați decît de cincisprezece familii, care, chiar dacă sînt luați în considerație cu „pripasul" lor, (adică împreună cu aceia care, nefăcînd parte din această clasă socială, i s-au alăturat ca stipendiați sau din alte motive), tot n-ar putea egala forțele celor ce muncesc. Ceva mai departe întîlnim la Bolliac fraza următoare : „Regele... fiind la masă, cu toată Curtea lui, cancelarul Franței ... veni... să-i citească decretul". Aici „curtea" desemnează o colectivitate umană. În mod analog, cu o nuanță peiorativă, prin evocarea aspectului semantic cunoscut, referitor la animale, al cuvîntului, cuvîntul *pripas* este folosit de Bolliac în legătură cu o colectivitate de pripășiți. Este clar că, în raportul statistic dintre boieri și masele populare, Bolliac nu avea de ce să pună la socoteală și „avutul" celor dintîi. *Pripas* are aici sensul de „clientelă" politică. În consecință, sensul din DL și DM nu are nici o bază reală, iar prima ipoteză a lui G. Mihăilă, sprijinită exclusiv pe existența cuvîntului în limbile slave moderne apare, pînă la ivirea altor probe referitoare la limba română, ca nesigură.

În același loc, G. Mihăilă propune o altă ipoteză, diferită de prima și mult mai convingătoare. Autorul s-a limitat, și de data aceasta, la cîteva indicații sumare, prețioase însă, ca punct de plecare pentru încercarea de reconstituire a evoluției semantice pe care ne-am propus să o urmărim.

Asemenea unor lexicografi mai vechi (Cihac, Tiktin, Scriban), dar, desigur, fără a repeta eroarea acestora (confuzia cu verbul v. sl. падати), G. Mihăilă propune să ne întoarcem la rădăcina sau tema verbală пасти „a paște", ucr. *пупасти* „a îngrășa vite". Cuvîntul **pri-pasъ*, precizează mai departe G. Mihăilă *(op. cit.)*, e un postverbal de la verbul **pri-pasti* : *pasti*—bg. *паса*, *-ам* „a paște", (despre vite) ; a

duce animalele la păşune ; s.-cr. *pasti*, rus. *nacmú* etc.). Dar explicaţia dată mai departe, că, în acest caz, sensul „1" al cuvîntului *pripas* se explică direct ca „vite prăsite, crescute în gospodărie ; vită de pripas trebuie să însemne «vită găsită (în semănături etc.)»" nu lămureşte totuşi problema sensului iniţial al cuvîntului.

Credem că etimologia cuvîntului *pripas* este ceva mai complicată. Observăm că, de fapt, ne aflăm în faţa unui etimom sigur ca formă sl. *pripas*, despre care putem spune, pe baza prezenţei lui în limbile slave moderne, cît şi a atestării într-un document, că a existat, cu siguranţă, în slavă, fără a putea şti însă, în mod precis, care a fost sensul lui iniţial. Ca în multe alte cazuri, numai examinarea situaţiei din limba română poate duce la dezlegarea problemei. Un fapt de o deosebită importanţă este prezenţa locuţiunii *de pripas* în limba română. În adevăr, dacă excepţăm sensul specializat de „pui de animal", observăm că *pripas* nu este aproape niciodată folosit ca sinonim pentru „vită". El apare însă în mod frecvent în locuţiune, ca determinant pe lîngă un substantiv care indică de obicei animale. De aici tragem concluzia că, la origine, *pripas* putea avea oricare alt sens, în afară de acela de „animal", căci a determina un substantiv cu acest sens printr-o locuţiune cu sens identic ar fi un lucru inutil. Este evident că locuţiunea a fost anterioară şi că sensul de „vită" n-a putut apărea decît mai tîrziu, dezvoltîndu-se din ea. Dacă ne gîndim, mai departe, la sensul unei sintagme ca „vită de pripas", care înseamnă nu numai „vită răzleţită de stăpîn", dar şi „vită venită de undeva (nu se ştie de unde), vită găsită în semănături străine", „vită din gospodărie", nu e greu să presupunem că, la origine, *pripasul* denumea „un loc anumit", „o întindere de pămînt", „un teren". Această ipoteză este susţinută de faptul că, în slavă, foarte multe postverbale indică un spaţiu, avînd, aproximativ, funcţia derivatelor mai noi în *-işte*. Cea mai bună dovadă o aduce, şi de astă dată, limba română, care a păstrat, în numeroase toponimice, vechiul sens al cuvintelor slave : „Priboiul, Prihodul, Prilog, Prislopul, Privalul"[6].

Alte derivate regresive au acest sens şi ca apelative. Acesta este cazul unui postverbal al altui verb derivat de la acelaşi пасти. Cuvîntul dr. *popas* din v. sl. попасъ, derivat regresiv al verbului v. sl. попасти, este cunoscut astăzi mai ales cu sensul de „haltă, oprire (în timpul unei călătorii)". Sensul mai vechi al cuvîntului este însă acela de „loc în care se opreşte cineva pentru a poposi", aşa cum apare în textele noastre mai vechi[7] : *Mearse muiarea în calea ei şi intră la popasul ei şi au mîncat cu bărbatul ei* (BIBLIA, 1688, 195 1/8) sau chiar la Odobescu : *Arătîndu-ne popasul în rariştea pădurii* (S. III, 135), la Galaction : *Aria popasului era înconjurată de tufani* (O.A. II, 156) sau Sadoveanu : *Era un popas la marginea pustiei într-un loc unde stătuse cîndva un schit* (O. XII, 355). Acest sens este strîns legat de acela al verbului пасти, ceea ce ne face să credem că, la început, dr. *popas* a avut sensul de „loc în care pasc animalele" (cf. ŞĂINEANU, D. V., SCRIBAN, D.), şi apoi de „loc de oprire pentru a le hrăni şi a le lăsa să se odihnească".

---

[6] Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 529—530.

[7] Exemplele aparţin arhivei de citate a *Dicţionarului limbii române*. De asemenea, siglele sînt cele folosite în *Dicţionar*.

Nu numai derivatele regresive ale verbelor care provin din пасти, dar și acelea ale altor verbe au sensul de „loc" și uneori chiar pe acela de „loc pentru păscut". Așa este cazul cuvîntului dr. *islaz*, împrumutat din bg. *излаз*, postverbal al lui *излазати*. După cum se poate vedea, limbile slave moderne au păstrat, în alte cazuri, postverbale cu sensul de „teren". În afară de bg. *излаз*, mai putem cita rus. *привалъ*, „popas; loc de odihnă, locul unde se face un popas, stație"[8].

Din cele arătate mai sus reiese că, la un moment dat, slava comună avea un mare număr de termeni care denumeau aproximativ aceeași noțiune. Unii dintre ei au rămas pînă astăzi. Situația este totuși alta, căci fiecare dintre limbile slave moderne a păstrat, pentru sensul de „pășune", un termen sau mai mulți, în general diferiți de aceia cunoscuți celorlalte limbi slave. Alții au dispărut sau, în mod mai frecvent, au suferit modificări semantice, luînd accepțiuni noi și pierzînd-o cu totul pe cea inițială. Acesta este și cazul cuvîntului *pripas*.

Spre deosebire de limbile slave, limba română a păstrat cîteva urme ale sensului inițial. În următorul text popular, cules din Bucovina: *Trage murgul la pripas și voinicul unde-a mas* (I. CR. IV, 303), faptul este cît se poate de evident. *Pripas* nu are sensul special de „ocol în care sînt ținute animalele găsite", ci pe acela, mai general, de „pășune", „teren unde stau vitele pentru a se hrăni și a se odihni".

Atestarea acestui vechi sens numai în Bucovina ne-ar putea face să presupunem că e vorba, totuși, de un împrumut din ucraineană. Bineînțeles, este o ipoteză, bazată numai pe considerente geografice. Din datele pe care le avem, sensul de „pășune" nu mai este atestat la ucr. *пупас* și, în consecință, ipoteza nu poate fi acceptată decît dacă admitem că împrumutul a avut loc într-o perioadă mai veche, într-un moment în care am putea presupune că ucr. *пупас* nu-și pierduse încă sensul inițial.

Mai probabilă pare însă ipoteza că împrumutul este din slavă, dacă ținem seama că dr. *pripas* este cunoscut în multe alte regiuni, cu sensuri diferite, dar în mod evident derivate din cel de „loc". Dar chiar și pentru acesta mai întîlnim atestări răzlețe. Astfel, în vestul Munteniei, el a fost semnalat cu sensul de „răgaz, odihnă" (TOMESCU, GL.), sens apropiat de acela al lui *popas*.

Apoi, semnalăm, ca o curiozitate, și faptul că, deși necunoscut ca toponimic, *pripas* este folosit, în această funcție, de Liviu Rebreanu, în romanul *Ion*, pentru a înlocui pe Prislop, adevăratul nume al satului în care se petrece acțiunea. Să fie vorba de o întîmplare, sau de o simplă fantezie a scriitorului? Mai curînd trebuie să credem că, asemenea multor cuvinte care au o arie destul de întinsă, cuprinzînd atît Bucovina cît și nordul Transilvaniei, *pripas* era cunoscut cu sensul de „pășune" și în regiunea Năsăudului. Liviu Rebreanu era un prea bun cunoscător al satului românesc pentru a se fi înșelat, folosind cuvîntul în mod cu totul arbitrar. *Pripas* avea pentru scriitor rezonanțe de toponimic și însăși poziția geografică a satului, „pitit într-o scrîntitură de coline", descrisă în roman, arată că Liviu Rebreanu a avut intuiția sensului la care ne referim.

[8] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 530.

Existența numeroaselor sensuri din limba română ne arată că și la noi sensul cuvîntului a evoluat de timpuriu. Această evoluție este specifică limbii române și este independentă de evoluția cuvîntului în limbile slave, deși, din indicațiile pe care ni le dau cuvinte de același fel, se poate presupune că e vorba de direcții, într-o oarecare măsură, asemănătoare.

În alte două texte populare, tot de proveniență bucovineană : *Mi-o ținut trei zile vitele-n pripas* (Com. din Bîlca-Rădăuți) sau *O luat-o-n pripas* (ALR SN II h 323/365) putem recunoaște începutul evoluției semantice. Comparîndu-le cu primul text, observăm cîteva diferențe de structură sintactică. Ele ne duc la importante concluzii de ordin semantic. Astfel, în primul caz, subiectul indică animale, iar predicatul este exprimat de un verb intranzitiv. Murgul, care aparține voinicului, nu este, evident, un animal găsit sau care a comis stricăciuni și nu e condus într-un loc închis, ci se îndreaptă de bună voie („trage") spre un loc de odihnă agreabilă. În celelalte două exemple, situația este schimbată. Subiectul indică oameni, predicatul este exprimat prin verbele tranzitive „a lua" sau „a ține", cu complement drept, care indică animale. Observăm astfel că „vita" își pierde calitatea de animal liber din primul caz și că alături de proprietar apare un nou personaj, care, din diferite motive, pune stăpînire pe animal și îl închide într-un loc, denumit *pripas*, care ia, în felul acesta, și accepțiunea specială de „ocol pentru animalele care au pricinuit stricăciuni în semănături străine". Această evoluție, foarte normală, s-a putut produce și prin asociație cu cuvîntul *pripon*.

În felul acesta, *pripas* a început să dobîndească înțelesuri echivoce. El poate avea, în cele două texte, evident mai noi, atît sensul inițial de „pășune" (și folosirea prepoziției „în" poate îndreptăți această interpretare, prin funcția ei de a indica de obicei un complement circumstanțial de loc), cît și pe acela de „ocol, țarc". În același timp însă, am putea recunoaște constituirea unei locuțiuni adverbiale, *în pripas*, care, folosită pe lîngă verbele „a lua" sau „a ține", formează o sintagmă cu înțelesul special de „a lua ca zălog". Locuțiunea s-a detașat și mai mult de sensul inițial și foarte concret de „loc", constituindu-și un sens independent, mai ales în momentul în care prepoziția *în* (cu funcția mult prea concretă a unei prepoziții specifice pentru complementul circumstanțial de loc) a fost înlocuită de prepoziția „de", care are funcții mult mai diferite. Locuțiunea *de pripas* este destul de veche. O întîlnim într-un document de la sfîrșitul secolului al XVII-lea : *Să nu fie volnici . . . a se amestecarea în judecata și în ținutul vameșilor, nici să ia vite de pripas* (a. 1695) (IORGA, S.D.V, 338). Acest fapt este o dovadă că evoluția semantică prezentată a avut loc mai înainte, pînă în secolul al XVI-lea. Cu același sens, locuțiunea se mai folosește și două secole mai tîrziu, căci o întîlnim la Ispirescu : *Vitele de pe moșiile lui au călcat hotarele altei împărății și sînt luate de pripas* (L. 394).

Mai tîrziu, locuțiunea *de pripas* devine și mai independentă, prin folosirea ei, în mod frecvent, pe lîngă verbul „a cădea". Se renunță, astfel, la verbele „a lua" și „a ține", care mai puteau evoca situația concretă. Această substituire, care poate părea de mică însemnătate, trădează, de fapt, o definitivă mutație semantică : „animal căzut de pripas"

însemnînd, nu cum credea Scriban, prin interpretarea prea liberă a verbului v. sl. пасти, „a cădea", „un animal venit din întîmplare", ci „animal care a fost luat ca zălog pentru pagube pricinuite altcuiva", indiferent de faptul dacă este ținut sau nu într-un țarc, pînă la răscumpărare. În felul acesta, locuțiunea *de pripas* devine o formulă obișnuită, în stilul juridic al epocii, după cum reiese din următorul text : *Se tînguie de judecătorul de pace din ocolul său, pentru niște boi, ce au căzut de pripas* (I. NEGRUZZI, S. IV, 277) sau, mai ales, din nenumăratele anunțuri, de la începutul secolului nostru, prin care se aducea la cunoștința proprietarului sau a celor interesați că s-a dat de urma unui animal pierdut (MON. OF. 1906, p. 1563 și următoarele). De aci s-a ajuns la sensul cel mai cunoscut astăzi al locuțiunii *de pripas*, „animal care, nefiind suficient de bine supravegheat, s-a răzlețit de stăpîn".

Proprietarul unui astfel de animal avea neplăceri : era chemat la judecată, i se încheia proces-verbal și pentru pagubele pricinuite trebuia să plătească o amendă. Din locuțiunea „de pripas" s-au constituit două sensuri noi : cel de „proces" și cel de „amendă" (în texte, care sînt destul de vechi, cuvîntul poate fi interpretat în amîndouă felurile). Ele apar mai întîi într-un document din 1795 (deci cu o sută de ani mai tîrziu decît locuțiunea din care provin) : *O samă de ispravnici s-au obișnuit de vînd ocoalele ținutului ... și acei ce le cumpără caută pricinile de giudecăți și împlinele și pripasuri* (URICARIUL, IV, 57/2). Sensul de „amendă" apare clar în următorul text : *De aici ... nu se lua gloabă sau amendă, nici pripas pentru vitele rătăcite* (IORGA, C. I. II, 163) sau în glosările unor dicționare (Valian, Pontbriant).

O evoluție asemănătoare trebuie să fi avut și cuvîntul *ispas* (sinonimul sau poate că varianta lui *ispașă*), pe care îl întîlnim cu sensul de „amendă" sau „proces", alături de *pripas*, într-un text de Anton Pann : *Sătenii ... aleargă să se plîngă ... De pagube, de ispasuri, de pierderi și de pripasuri* (P.V. III, 452/22). Cele mai multe dicționare (CIHAC, II, 150, ȘĂINEANU, D. V., TDRG, DM) îl consideră ca împrumut din pol. *ispasz* „dommage causé par du bétail", în timp ce DA, care citează și cuvîntul polonez, cu glosarea de mai sus, nu ține seama decît de varianta *ispașă* (pe *ispas* îl prezintă ca pe o confuzie, la Anton Pann, cu numele sărbătorii), pe care o consideră ca derivat postverbal din dr. *ispăși*, iar pe acesta, la rîndul lui, împrumutat din v. sl. *ispasti* (prez. *ispaš-*) „depascere". Amîndouă explicațiile sînt susceptibile de obiecții. Deocamdată observăm că amîndouă pornesc de la derivate (cu prefixul *is-*) ale aceluiași verb de bază пасти, „a paște" și că, în fond, explicațiile nu sînt prea diferite. Este evident că și pol. *ispasz* a avut cîndva și sensul de „amendă", după cum l-a avut pe cel anterior de „pășune". El trebuie să fie echivalentul lui *pripas* în limba polonă.

Dacă admitem ipoteza unui împrumut din această limbă, atunci trebuie să presupunem că evoluția s-a petrecut în limba de origine și că a fost împrumutat în românește cu sensul de „amendă" sau chiar cu acela de „pagubă cauzată de vite". Dacă presupunem, după DA, că s-a format în limba română din verbul *a ispăși*, atunci evoluția, paralelă și aproape identică, pînă la un punct, cu aceea a lui *pripas*, a avut loc în limba română, cu atît mai mult cu cît verbul însuși, care înseamnează astăzi „a plăti prin suferință o greșeală ; a-și lua pedeapsa ; a expia", a avut altădată

sensul de „a cerceta şi a evalua paguba făcută (de vite) pe proprietatea cuiva" (DM).

Din locuţiunea *de pripas* cu sensul de „zălog" s-au dezvoltat şi alte sensuri. Unul dintre ele este chiar acela de „zălog". Prin lege, autorităţile aveau obligaţia de a reţine vitele, pînă la o anumită dată, în vederea răscumpărării acestora de către proprietarii lor : *Pînă la un an deplin, să nu aibă volnicie vornicul să vînză pripasul* (PRAV. COND. 1780, 92). Prin concretizare, termenul de *pripas* a trecut de la sensul de „zălog" la acela de „animal care îl reprezintă". Numai în felul acesta *pripas* a putut ajunge să aibă sensul de „animal". Este unica situaţie care ar putea îndreptăţi, în oarecare măsură, sinonimia dintre *pripas* şi *animal*, deşi cele patru texte, singurele cunoscute pentru sensul de faţă (în afară de acela citat mai sus, mai există două în URICARIUL, I, 253 şi unul în Dicţionarul lui Costinescu), sînt ambigue. Atestarea cuvîntului, cu acest sens, numai în texte juridice ne face să credem că *pripas* n-a însemnat niciodată „animal" decît în condiţiile cu totul speciale în care acesta avea valoarea de zălog.

Animalele nerăscumpărate la vreme erau puse în vînzare. Acestea treceau astfel, prin intermediul autorităţilor, în mîinile altor proprietari, care puteau să se facă stăpîni pe vitele rătăcite pe proprietatea lor şi în mod direct, după cum rezultă din următorul exemplu dat de COSTINESCU (s.v.) : *Pripasurile aparţineau proprietarului p-a cărui moşie se găseau*.

Animalele obţinute astfel sau prin cumpărare erau denumite şi ele tot *de pripas*. În felul acesta, însăşi locuţiunea capătă accepţiuni noi. Ea nu mai însemnează „(animal) răzleţ", ci „(animal) care a fost adus în gospodăria cuiva". Mai tîrziu, cînd locuţiunea s-a aplicat nu numai cornutelor sau cailor, ci şi cîinilor sau animalelor mai mici, ea a luat sensul de „(animal) care, pierdut de stăpîn, se adăposteşte pe lîngă casa cuiva". După aceea ea s-a aplicat şi copiilor, cu înţelesul de „de proveniență necunoscută" (prima atestare la BARCIANU, V.), sau chiar oamenilor, cu sensul de „venetic" (prima atestare la SLAVICI, O. II, 203). Se pare însă că şi aceste sensuri sînt ceva mai vechi (formate probabil la începutul secolului al XIX-lea sau chiar la sfîrşitul secolului anterior), după cum rezultă din cîteva texte în care *pripas*, ca substantiv, a dobîndit înţelesul de „persoană străină", pripăşită pe lîngă casa cuiva" (cf. un text din 1799 în GCR II, 172/17 şi BELDIMAN, E. 70/27). Tot de acesta ţine şi sensul colectiv de „clientelă", pe care l-am întîlnit la Bolliac.

Din *pripas* s-a format în limba română verbul *a se pripăşi* „a se stabili undeva sau pe lîngă cineva". Sensul lui ne arată că este legat de cele mai noi dintre sensurile locuţiunii *de pripas* (acela de „om (sau animal) stabilit de bună voie pe lîngă casa cuiva") şi că, în consecinţă, este vorba de o creaţie care nu poate data decît de la începutul secolului al XIX-lea sau, cel mult, de la sfîrşitul celui anterior. Este normal ca prima atestare a verbului să nu apară decît abia la Iancu Văcărescul (P. 352/2).

Ne-a rămas de discutat un singur sens al cuvîntului *pripas* în limba română, acela de „pui de animal". Problema nu ar prezenta greutăţi dacă ar fi vorba de un sens mai nou. Atunci explicaţia cea mai simplă ar porni de la locuţiunea *de pripas* „animal rătăcit", din care s-ar fi putut constitui sensul de „pui de animal", dacă ţinem seama de faptul că, în mod obişnuit, puii animalelor se rătăcesc mai uşor.

Greutatea acceptării unei astfel de explicații constă în faptul că sensul de „pui de animal", bine reprezentat și astăzi în multe regiuni ale țării noastre, este atestat, după cum s-a văzut, chiar din secolul al XVII-lea. De aceea credem că sensul de „pui de animal" vine direct din sensul inițial, acela de „teren în care stăteau animalele pentru a se hrăni". Exemple pentru astfel de mutații semantice sînt numeroase. Ele se produc prin folosirea cuvîntului care denumește un spațiu sau o clădire în care se află o colectivitate, umană sau animală, pentru a denumi colectivitatea însăși. În felul acesta se folosesc *clasă* sau *școală* pentru totalitatea elevilor dintr-o clasă sau dintr-o școală; *curtea* — folosit altădată pentru totalitatea curtenilor unui monarh, *poiată* — pentru totalitatea păsărilor dintr-o poiată. Se poate presupune ușor că și *pripas* a însemnat, la început, totalitatea animalelor (de obicei pui de animal) dintr-un loc, denumit *pripas*, iar mai apoi, „totalitatea puilor unui animal; progenitură", avînd în vedere că, de obicei, puii animalelor, născuți o dată, duc mai multă vreme o viață în comun.

Unele texte ca, de exemplu: *Cînd ț-a fura mieii, n-ai parte de pripas* (ȘEZ. II, 194) sau loc. adj. *Bun de pripas* „(despre vaci) care fată în fiecare an" (PAMFILE, CR. 247) justifică această ipoteză.

În același fel se explică și dr. (regional) *preucă* (cu varianta *priocă*), cunoscut astăzi numai cu sensul de „herghelie". El reprezintă un mai vechi dr. *preluca* (împrumutat probabil din ucraineană, ceea ce ar explica vocalizarea lui *l*), care avea, desigur, tot sensul de „teren", dacă ținem seama de înrudirea lui cu v. sl. лѫка (din care provine dr. *luncă*). Modificarea fonetică, destul de importantă, a dus la pierderea completă a sensului inițial în limba română. Aceeași evoluție o întîlnim la un alt cuvînt asemănător cu *pripas* „loc". Este vorba de cuvîntul lat. *area*, al cărui sens de „loc" s-a păstrat și în limba română. După cum a arătat Gerhard Rohlfs într-unul din studiile sale, lat. *area* a primit în limbile romanice sensul de „strat, grădină ..., culcuș de animale, *puii animalelor*, familie" [9].

Ținînd seama de faptul că Miklosich a întîlnit, într-un text slav din secolul al XVI-lea, un cuvînt пръпласъ, pe care îl glosează prin „fetus", s-ar putea să fie vorba de un împrumut dintr-o limbă slavă (și, în cazul acesta, este vorba de un alt cuvînt), în care s-a petrecut mai înainte modificarea semantică descrisă mai sus.

Mai probabil pare însă să fie, în ciuda atestării lui Miklosich, o mutație semantică petrecută pe teren românesc, într-o perioadă în care *pripas*, cu sensul inițial de „pășune" sau „loc pentru animale", avea, după presupunerea noastră, o arie tot atît de mare ca și aceea de astăzi a lui *pripas* cu sensul de „pui de animal". Faptul că, în afara glosării lui Miklosich, sensul de „pui de animal" nu se întîlnește în nici o limbă slavă îndreptățește această ipoteză. De asemenea credem că n-ar trebui neglijată atestarea răzleață din vestul Munteniei (TOMESCU, GL.), cu glosarea „răgaz, odihnă", care amintește de vremea cînd *pripas* avea același sens ca și ruda sa apropiată, dr. *popas*, care s-a oprit la un stadiu mai puțin avansat de evoluție semantică.

---

[9] Sextil Pușcariu, recenzie la Gerhard Rohlfs, *Ager, Area, Atrium. Eine Studie zur romanischen Wortgeschichte*, Berna—Leipzig, 1920, 69 p., în DR, I, p. 439.

NEOLOGISMELE ÎN OPERA LUI B. P. MUMULEANU

DE

ELIZABETH CLOSE (Australia)

II. Cuvintele împrumutate din limbile latină, franceză şi italiană şi influenţa limbilor nelatine

Cu toate că în opera lui Mumuleanu limba greacă se află la originea mai multor cuvinte noi decît oricare altă limbă, totalul cuvintelor latino-romanice este cu mult mai mare decît al celor greceşti; numai în primul volum, *Rost de poezii*, găsim mai multe cuvinte greceşti decît latino-romanice [1]. Pentru cel care studiază limba română literară sînt importante, pe de o parte, originea neologismelor, iar pe de alta, asimilarea lor fonetică şi morfologică; din păcate, acest aspect a fost pomenit doar în treacăt de Mumuleanu în prefaţa *Caracterurilor*. Şubrezenia afirmaţiei lui că numai latina ar putea oferi limbii române cuvintele care-i lipsesc se vădeşte chiar din simpla lectură a poeziilor lui; în ce priveşte afirmaţia că timpul va asigura asimilarea neologismelor, Mumuleanu nu face altceva decît să ocolească prin aceasta problemele practice ridicate de cuvintele împrumutate. Pentru a lămuri originea neologismelor şi metoda după care Mumuleanu le-a modificat, trebuie să cercetăm cu atenţie poeziile lui. Acesta este, de altfel, scopul studiului nostru, în care ne vom ocupa pe rînd, mai întîi de neologismele latino-romanice, apoi de cele germane, ruseşti şi turceşti.

Deşi Mumuleanu n-a menţionat nicăieri posibilitatea de a împrumuta cuvinte din franceză sau italiană, cercetarea poeziilor lui arată că el nu s-a mărginit niciodată la neologismele de provenienţă latină. E adevărat că, în majoritatea cazurilor, nu putem stabili originea cuvintelor latino-romanice, deoarece unele sînt cuvinte „internaţionale", iar altele au fost modificate de Mumuleanu după forma lor latină. Totuşi, după cuvintele a căror sursă directă este vădită de forma lor, putem deduce limba care a

[1] Procentele stabilite pentru acest volum (date în articolul precedent — vezi LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 241—249) sînt greşite; procentele reale sînt: gr. 51—61%, lat.-rom. 39—49%, în loc de gr. 49—61%, lat.-rom. 39—51%.

exercitat cea mai mare influenţă asupra scriitorului şi, deci, a fost sursa principală a cuvintelor „internaţionale" şi latinizante.

Cele mai multe cuvinte noi cu origine neîndoioasă sînt de provenienţă franceză : nouă (9%) în 1820, treizeci şi nouă (17%) în 1825, unsprezece (9%) în 1837 :

1820 : *bagatel*, *cadre* (plur.) [2], *cantat*, *capriţie*, *enteres*, *enteresat*, *franţez*, *portret*, *voale* (plur.) [2] ;

1825 : *Adon*, *amorează*, *bagateli* (plur.)[2], *capriţios*, *clas*, *comision*, *consert/conţert*, *curaj*, *curier*, *dicsioner*, *echipaj*, *ecstraordinar*, *ecsemplu/eczemplu*, *franţez*, *galant* (subst.), *genie/jenie*, *jaluz/zalus*, *jurnal*, *magnifisenţ/magnifiţenţ*, *mod/modă*, *nobleţe*, *ocazion*, *oraclu*, *orangerie*, *particuler*, *Penelop*, *recomandaţie*, *respect*, *reţetă*, *santimantal/santimental*, *secretar*, *semplu/simplu*, *suvenir*, *tablo*, *talant*, *tamperament*, *Ţiţeron*, *toalet*, *voale* (plur.)[2] ;

1837 : *clas*, *Cupidon*, *curaj*, *a destrona*, *familieritate*, *graţe* (plur.) [2], *mezură*, *orizon*, *retirat*, *simplu*, *tablo*.

Cele mai multe dintre aceste cuvinte nu există în limba latină, şi multe dintre ele sînt redate de Mumuleanu în forma lor orală.

Cuvintele împrumutate din latină sau latinizate sînt mai puţin numeroase : nici unul în 1820, unsprezece în 1825 şi opt în 1837. Excludem substantivele cu sufixele *-ţie* (*-tio* lat.) [3], *-tate*, fiindcă Mumuleanu le-a folosit în cuvinte de origine franceză sau italiană, fără a se preocupa dacă ele existau sau nu şi în limba latină : de exemplu, *pretenţie* nu există în latină, iar *familieritate* îşi vădeşte prin fonetism originea franceză. Cuvintele latine sînt :

1825 : *adiectiv*, *elocvenţie*, *familie*, *fundament*, *iurist*, *obiect*, *prinţip* („*prinţ*"), *sperienţie*, *a triumfa*, *Venerea/Vinerii*, *viţie* ;

1837 : *fabulă*, *ghenie*, *prinţip*, *secund*, *triumf*, *a triumfa*, *Venerea/Vinerii*, *virtute*.

Influenţa italiană se rezumă la foarte puţine cuvinte : unul în 1820, nouă în 1825 şi unul în 1837 :

1820 : *galantom* ;

1825 : *amic* (sau lat.), *differire*, *differit*, *drid*, *marchez*, *novelă*, *popor*, *Rafael*, *stat* ;

1837 : *gelos*.

Etimologia neologismelor pomenite aici ne arată că limba franceză, nu latina, este sursa principală a cuvintelor împrumutate din opera lui Mumuleanu, căci, dacă neologismele latine pot fi cuvinte franceze latinizate, fiindcă există în cele două limbi, majoritatea neologismelor franceze nu există în latină şi, deci, nici nu puteau fi latinizate. Aşadar, este foarte probabil ca limba franceză să fie sursa cea mai importantă a cuvintelor latinizate şi „internaţionale". Aceasta arată cum nu se poate mai limpede cît de şubredă este afirmaţia lui Mumuleanu că neologismele trebuie căutate numai în limba latină. Influenţa predominantă a limbii franceze se explică, credem, prin aceea că Mumuleanu cunoştea mult mai bine

---

[2] Dăm forma la plural, folosită de Mumuleanu, pentru că singularul nu se poate deduce.

[3] Istoria lui *-ţie* pentru *-tio* lat. pe teren românesc este neclară. Ipoteza unei proveniențe ruseşti (*-ция* redă *-tio*) nu ne convinge, cel puţin în ce-i priveşte pe Mumuleanu şi pe contemporanii lui munteni. Vezi, însă, Gh. Bulgăr, *„Neologismele romanice la începutul secolului trecut*, în „Cercetări de lingvistică", X, 1965, nr. 1.

limba franceză decît latina, influența latină în opera lui fiind vădit superficială, restrînsă la cîteva cuvinte și sufixe care, de altfel, erau în cea mai mare parte cunoscute deja în română.

În 1837 procentul neologismelor vădit franceze scade apreciabil, pe cînd cel al neologismelor latino-romanice rămîne același din 1825. După părerea noastră, Mumuleanu a continuat să împrumute majoritatea neologismelor din franceză, fie în forma scrisă, care seamănă adesea cu forma latină, fie în formă latinizată : de aici imposibilitatea de a li se stabili originea directă. Este posibil ca și Eliade, editorul *Poeziilor*, să fi modificat unele forme franceze, dar nu credem că ar fi putut-o face prea des fără să strice ritmul versurilor. Conchidem, deci, că, în toate culegerile de poezii, influența franceză este mai importantă decît cea latină.

În stadiul actual al studiului limbii române, noutatea neologismelor lui Mumuleanu nu poate fi apreciată cu precizie, dar există indicii că, pentru el cel puțin, acestea erau cu totul noi în limbă. În primul rînd, variantele fonetice și morfologice din *Rost de poezii* și *Caracteruri* ne arată că Mumuleanu nu mai întîlnise aceste cuvinte în texte românești și, deci, nu știa cum să le scrie. În al doilea rînd, vocabularul anexat la *Caracteruri* („Zicerile cele streine"), care conține optzeci și opt de neologisme, este încă o dovadă că toate acele cuvinte erau noi. Așadar, chiar dacă cercetări ulterioare ne-ar semnala prezența lor în opere mai vechi, putem presupune că, în general, Mumuleanu nu le-a cunoscut și le-a împrumutat direct din limba străină.

Cu privire la asimilarea fonetică și morfologică a neologismelor, aflăm că, în ciuda afirmațiilor sale repetate, Mumuleanu nu păstrează formele originale și nici nu lasă pe seama timpului rezolvarea problemei adaptării lor. Acest procedeu ar fi fost și greu de urmat, fiindcă limbile latină, franceză și italiană conțin sunete și sufixe care nu există în limba română. De altminteri, Mumuleanu nici nu și-a formulat un plan cuprinzător pentru asimilarea neologismelor. Pe de o parte, prezența numeroaselor neologisme latine și latinizate sugerează că ar fi vrut să latinizeze toate cuvintele de origine latino-romanică, dar găsim inconsecvențe în modificarea lor care dovedesc lipsa oricărei metode. Pe de altă parte, nici măcar cuvintele specific franceze, care sînt atît de numeroase, nu se modifică după un sistem consecvent. Cu toată lipsa acestui plan cuprinzător, studiind variantele fonetice și morfologice, putem desluși dificultățile întîmpinate de Mumuleanu și încercările lui de a le învinge.

Ne vom ocupa în continuare mai întîi de cuvintele latine sau latinizate, apoi de cele franceze.

În epoca lui Mumuleanu, interpretarea unor litere latine variază de la un scriitor la altul, fiindcă pronunțarea lor latină nu se știa. Aflăm astfel, în operele epocii, pe lîngă pronunțarea românească moștenită a lui *c* sau *g* latin urmat de *e* sau *i*, pronunțările franceză, italiană și germană ; la fel, în cazul lui *j* și *qu* latine. Variantele lui Mumuleanu dovedesc exercitarea unei triple influențe : franceze, germane și grecești. *c* latin urmat de *e* sau *i* devine [ts] în *prințip* (1825), dar [tʃ] în *centru* și *Cibela* (1837). *Oțean* (1825) poate fi latin sau german (*Ozean*). [ts] fiind una dintre modificările lui *s* francez (scris *c* sau *t*) [4], este posibil ca forma fonetică a cuvîntului

[4] Vezi mai departe, p. 53.

prinți să derive din franceză (cu toate că forma morfologică este latină). [tç], pronunțarea moștenită, este mai frecvent folosită de scriitorii epocii. *g* latin urmat de *e* sau *i* devine [g] în *Virghilie* (1820) și *ghenii* (1837) și [dʒ] în *religios* (1825) și *generoase* (1837). [g] este pronunțarea germană a lui *g* latin, dar e posibil ca și aici să fie vorba de influență grecească, γ fiind redat totdeauna în opera lui Mumuleanu prin [g]. [dʒ] este pronunțarea românească moștenită. Influența germană se vede și în modificarea lui *j* și *qu* latine: *adiectiv*, *iurist*, *obiecturi*; *elocvenții* (1825). Influența fonetică germană ar indica, poate, că Mumuleanu a învățat limba latină de la un profesor german sau român din Transilvania.

Numai două cuvinte au o formă care seamănă cu aceea pe care ar fi avut-o dacă ar fi fost moștenite în limba română. Numele zeiței romane *Venus* devine *Vinerii* (1825, 1837) în cazul g.-d., deși în cazul n.-a. devine *Venerea*, formă derivată de la cazul ablativ latin. Forma *Vinerii* este asimilată formei moștenite a acestui cuvînt — *Vineri*. Cuvîntul latin *experientia* devine *sperienție* (1825), cu toate că nu există nici o formă moștenită a acestui cuvînt. Dovada că Mumuleanu l-a socotit cuvînt nou este prezența lui în „Zicerile cele streine". Trecerea prefixului *ex-* la *s-* nu este caracteristică neologismelor din această epocă, Mumuleanu menținînd de obicei pe *ex-* (de pildă în: *ecsamen*, *ecsemplu*, *ecstraordinar*). Mai degrabă credem că forma *sperienție* a întîlnit-o undeva, adoptînd-o așa cum era.

Dintre prefixele latine, notăm că *in-* este asimilat formei lui moștenite (*înclinată*, 1820; *înformat*, 1837), uneori, în cuvinte moștenite, *în-* devenind *in-*: *a intra* (1837). Prefixul latin *cum-* are trei forme în *Caracteruri*: *compune* — *conpus*: *compatrioți* — *conpatrioți* — *cumpatrioți* (în 1820, Mumuleanu scrie *sympatrioți*). Variantele lui *cum-* se explică prin faptul că acest prefix are mai multe forme moștenite în română și în franceză.

Modificările morfologice ale neologismelor latine privesc numai substantivele. În general, adaptarea lor se aseamănă cu adaptarea celor grecești. Sînt, totuși, cîteva excepții: *statua* devine *statuă* și *statuie* (1825). Mumuleanu a ezitat pentru că modificarea sufixului *-a* (declinarea I), preferată de scriitorii români, era *-ă*, pe cînd în română temele feminine terminate în *-u* cer sufixul *-ie*. Aceste două forme ale cuvîntului latin *statua* se află și în *Însemnare a călătoriii mele*, a lui D. Golescu. *Luxus* menține sufixul *-us* în 1825, dar îl pierde în 1837 (*lucs*). Cum *lucsus* se află într-un pasaj de proză, unde nu poate fi vorba de metru sau rimă, și cum Mumuleanu elimină de obicei sufixul latinesc *-us*, respectiv *-um*, credem că *lucsus* este un împrumut german.

Sufixul *-ius*, respectiv *-ium*, se transformă în *-ie*: *Virghilie* (1820) < *Virgilius*, și *viție* (1825) < *vitium*. Și *capriție* (1820) < *caprice* (fr.) a fost adaptat prin analogie cu o presupusă formă latină în *-ius* sau *-ium*. Pe de altă parte, *Mircur* (1837) și *proverb* (1825) au pierdut sufixul, sub influența formelor franceze. *Virghilie* și *viție* reprezintă forma românească mai veche a cuvintelor cu acest sufix, înlocuită treptat în cursul secolului al XIX-lea cu forma fără sufix.

Numai două adjective latine, studiate în articolul precedent, s-au modificat într-un mod aparte: *bakhicesc* și *moralicești*. Verbele latine se

încadrează în conjugarea I, cu excepţia formei *a publicui* (1825), împrumut mai vechi.

Inconsecvenţele în adaptarea fonetică şi morfologică a cuvintelor latine şi latinizate sînt mai puţine şi de mai mică importanţă decît inconsecvenţele din cuvintele împrumutate din franceză. Numărul ridicat de variante pentru un singur element fonetic sau morfologic francez subliniază faptul că Mumuleanu nu era preocupat de asimilarea neologismelor care conţin un sunet sau o caracteristică morfologică inexistentă în limba română — fapt care, de altfel, reiese şi din prefaţa *Caracterurilor*.

În cazurile în care ortografia franceză nu coincidea cu pronunţarea, Mumuleanu n-a ştiut cum să scrie cuvîntul. Astfel, în 1825, [ã] francez scris *e* devine în româneşte cînd [a], cînd [e]: [a] — *santimantal, talantul, tamperament*; [e] — *ecsemplu, magnifisenţe, santimental, temperament*. De asemenea, [ɛ̃] francez scris *i* devine în româneşte cînd [e], cînd [i]: [e] — *enteres* (1820), *enteresate* (1820), *semplu* (1825); [i] — *simplu* (1825, 1837). Forma *enteres* este surprinzătoare, *interes*, de origine grecească sau italiană, fiind deja bine cunoscută în limba română şi folosită de contemporanii lui Mumuleanu. Mumuleanu a folosit-o în 1837.

[s] francez scris *c* sau *t* se menţine ca [s] sau se modifică în [ts], în 1820 şi 1825: [s] — *consert, magnifisenţe* (1825): [ts] — *franţezi* (1820, 1825), *conţerturi, magnifiţenţ, oţean* (?), *reţeta, Ţiţeron* (1825). În 1837, ortografia franceză se menţine în *concert* (cf. şi *centru* şi *Cibela*, forme latine sau franceze).

[ʒ] francez, scris *g* sau *j*, se scrie în trei feluri în *Caracteruri*: [ʒ] — *curaj, echipaj, jaluj, jenie, jurnale*; [dʒ] — *genia, orangerie*; [z] — *zaluji/zaluzi*. Variantele lui *jaloux* arată că Mumuleanu nu mai auzise acest cuvînt, care nu i se întipărise bine în minte.

O singură dată poetul a încercat să reproducă pronunţarea franceză a lui *ex-* urmat de o vocală ([egz]): *eczemplul* (1825).

Lipsa de consecvenţă în forma unor cuvinte împrumutate din franceză se datorează faptului că ortografia franceză nu este fonetică. Sunetele franceze care nu există în română nu l-au speriat pe Mumuleanu; ca şi contemporanii lui, le-a înlocuit cu sunete româneşti care le semănau într-o măsură mai mică sau mai mare. Vocalele nazalizate pierd elementul nazal, iar consoana următoare se pronunţă; vocalele [ɛ] şi [e] devin [e], iar [ɔ], [o], [∅] şi [œ] devin [o]; [y] devine [u], deci la fel cu [u] francez, care se menţine regulat; consoana [ɲ] îşi menţine ortografia, *gn*.

Substantivele franceze prezintă şi ele unele probleme de adaptare morfologică în limba română: silabe finale care nu se pot declina în română, ortografii care nu sînt fonetice. Variantele în poeziile lui Mumuleanu arată că el nu a folosit o metodă fermă nici în adaptarea acestora. De pildă, cu toate că modifică *-tion* (*-tio* lat.) în *-ţie*, păstrează intact pe *-ion: comision, ocazion* (1825). De asemenea, sufixul francez *-aire* se asimilează sufixului românesc *-ar* în *secretar* (1825) şi în adjectivul *ecstraordinar* (1825), dar forma fonetică franceză este păstrată în *dicsioner* (1825). Pronunţarea terminaţiei *-eau* se menţine în *tablo* (1825, 1837).

În cuvintele *delicateţe* (1820), *fineţe* (1820, 1825) şi *nobleţea* (1825), sufixul francez *-esse* (sau, mai puţin probabil, *-ezza* italian) se asimilează

sufixul românesc *-eţe*. În deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, substantivele româneşti din categoria aceasta (*bătrîneţe*, *tinereţe* ş.c.l.) se considerau încă forme la plural, *-eţă* fiind forma lor la singular [5]. Cu toate acestea, Mumuleanu, influenţat de faptul că *-esse* francez este singular, consideră *feneţe* (sic, 1820) şi *nobleţea* forme la singular, pe cînd numai *fineţe* (1825) este la plural. *Delicateţe* (1820) este sau la singular sau la plural. Este clar, deci, că sufixul *-esse* a contribuit la schimbarea numărului lui *-eţe* românesc. O singură dată *-esse* trece la *-eţie* : *delicateţii* (1825, plur.).

Nimeni, în generaţia lui Mumuleanu, n-a modificat în mod consecvent pe ə. În substantivele discutate mai sus, ə face parte din sufix, şi modificarea lui depinde de modificarea întregului sufix. În alte cuvinte însă nu e vorba de sufixul propriu-zis. În acestea, cînd grupul consonantic final cere o vocală de sprijin, Mumuleanu a folosit pe *-u : ecsemplu*, *oraclu* (1825) [6] (şi adjectivul simplu, 1825, 1837). În alte cazuri — ca majoritatea contemporanilor săi — a ezitat între zero şi *-ă*, indiferent de genul cuvintelor în franceză :

zero : *bagateluri* (1820), *cantaturi* (1820), *clas* (1825), *danţ* (1820), *mod* (1825), *Penelop* (1825) ;

-ă : *bagateli* (1825) [7], *mască* (1825, 1837), *maşină* (1825), *mezură* (1837), *modă* (1825), *reţeta* (1825), ba chiar a ales o formă care, în genul căruia trebuie să-i aparţină, nu se poate declina : *Penelop*, redare fonetică a numelui *Pénélope*.

Celelalte substantive franceze nu cer nici o modificare, forma lor scrisă fiind admisibilă în română ; este interesant faptul că Mumuleanu păstrează consecvent consoanele finale care nu se pronunţă în franceză.

În articolul precedent am studiat modificările adjectivelor şi verbelor franceze şi italiene influenţate de limba greacă. Altele — în afară de *ecstraordinar* şi *simplu*, pomenite mai sus — nu prezintă probleme de adaptare.

Variantele morfologice ale neologismelor de origine franceză se datorează 1) deosebirilor dintre sistemele morfologice francez şi românesc şi 2) nehotărîrii lui Mumuleanu în ce priveşte modificarea sufixelor care nu există în limba română.

Caracteristica cea mai de seamă a neologismelor franceze în 1820 şi 1825 este noutatea lor. Este clar că Mumuleanu nu le văzuse în textele româneşti şi nici nu ştia cum să le asimileze. De aici se poate trage concluzia că în 1820 şi 1825 influenţa franceză este mai ales orală şi directă şi nu se datorează formei neologismelor franceze la alţi scriitori.

Influenţa limbilor nelatine se mărgineşte la cîteva cuvinte germane, ruseşti şi turceşti, şi un sufix de origine maghiară. Este posibil ca Mumuleanu să fi cunoscut, într-o anumită măsură, limba germană, altfel nu se explică existenţa în opera sa a unor cuvinte cu forma specific germană, şi a altora care ar putea fi de origine germană. Deci, deşi *crasis* (1825) este singurul cuvînt german [8], *clup* (1825, 1837) şi *cultivirea* (1825) sînt împrumutate din germană, căci formele franceze sînt *club*, *cultiver*, iar

[5] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1955, p. 220—221.
[6] *Cadre* (1820, plur.) poate fi *cadru* sau *cadră* la sing.
[7] Apare numai în rimă.
[8] Cf. H. Tiktin, *Dicţionar român-german* : *crasă* < *Crasis* germ.

în latină *cultivare*. În plus, *lucsus*, cum am spus mai sus, a fost împrumutat, probabil, prin filieră germană, iar *muzicant* (1825, 1837) este german sau italian; *graf* și *marșal* (1825) sînt germane sau ruse.

Dacă Mumuleanu va fi cunoscut, probabil, limba germană, nu putem spune același lucru în ce privește limba rusă : el folosește un singur cuvînt rusesc — *drojci* (1837), termen introdus în limba română o dată cu apariția în Țările române a acestui fel de trăsură. Chiar dacă multe cuvinte „internaționale" există și în rusă, cu aceeași formă ca în alte limbi europene, în lipsa neologismelor împrumutate sigur din rusește, nu putem admite existența influenței directe a limbii ruse în opera lui Mumuleanu.

Caleașcă (1825, 1837) este un împrumut rusesc sau turcesc. Cum, însă, forma turcească *kaleșka* seamănă mai mult cu cea românească decît forma rusească *каляска*, considerăm că acest cuvînt trebuie numărat printre neologismele turcești. Totuși, în opera lui Mumuleanu găsim foarte puține cuvinte de origine turcească : *abanos*, *erghelie*, *surghiunie*, *tuciu* (1837) și *mozavitoriu* (1820). *Surghiunie* și *mozavitoriu* sînt derivate create pe teren românesc. Se pare că Mumuleanu a evitat pe cît i-a fost posibil cuvintele turcești. Aceasta nu ne surprinde, dacă ținem seamă de poziția lui socială și de atitudinea pe care o are față de societate : el nu aparținea boierimii, clasa care utiliza cel mai des cuvinte turcești, iar patriotismul lui înflăcărat l-ar fi determinat, cu siguranță, să nu folosească aceste cuvinte [9].

Nu lipsește nici influența maghiară recentă, transmisă prin filiera transilvăneană. E vorba de sufixul verbului *a respectălui* (1825), forma transilvăneană a verbului latin, avînd la bază forma maghiară *respektál* [10].

Influența nelatină în poeziile lui Mumuleanu este, deci, neînsemnată, în comparație cu cea latino-romanică în primul rînd, și apoi cu cea grecească. Doar în ce privește cuvintele germane putem vorbi de influență directă, celelalte fiind, fără îndoială, forme care circulau deja în limba română.

Din cele expuse mai sus rezultă că neologismele latino-romanice sînt cele care reprezintă, în opera lui Mumuleanu, noua fază a istoriei limbii literare, orientarea spre limbile occidentale. Acestea se opun neologismelor grecești, tipice perioadei precedente, și, fiindcă sînt absolut noi, nu sînt atît de bine asimilate ca acestea. Mumuleanu n-a putut introduce sunete noi, dar a menținut cîteva forme morfologice care nu sînt caracteristice limbii române.

Am arătat că neologismele grecești sînt mai ales cuvinte savante, care nu aveau sinonim în limba română moștenită. În ce privește neologismele latino-romanice, cele mai multe dintre ele sînt, de asemenea, împrumuturi absolut necesare — cuvinte savante sau cuvinte strîns legate de cultura occidentală. Unele cuvinte nu erau esențiale, dar s-au impus numai prin prestigiul limbilor franceză și latină. Ne gîndim la cuvinte ca *amic*, *curaj*, *differit*, *ecsemplu*. Evident, aceste cuvinte, stabi-

[9] D. Golescu, mare boier, a folosit multe cuvinte turcești în opera sa ; dar Iancu Văcărescu, boier și el, dimpotrivă, a folosit foarte puține cuvinte turcești, fără îndoială din cauza atitudinii sale ostile turcilor, cît și a tinereții lui (era doar cu doi ani mai în vîrstă decît Mumuleanu).

[10] Cf. L. Gáldi, *Les Mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapesta, 1939, p. 54.

lindu-se în limba română, i-au dăruit noi posibilităţi stilistice; dar nu erau adaosuri esenţiale. Numărul lor, însă, nu este atît de mare în opera lui Mumuleanu, cum este cazul cu alţi scriitori ai epocii care, în locul termenilor moşteniţi, au împrumutat cuvinte latino-romanice fără ca ele să fi fost strict necesare.

Mai toate neologismele latino-romanice din opera lui Mumuleanu, spre deosebire de cele greceşti, s-au încetăţenit repede în limba română, fiind utilizate frecvent şi de alţi scriitori. Nu însă şi toate formele fonetice şi morfologice folosite de el s-au impus definitiv : asimilarea cuvintelor noi cere ani de experimentare. De altfel nici nu credem că Mumuleanu era preocupat de acest lucru. Totuşi, cum el se situează la începutul perioadei de formare a limbii române literare moderne, chiar dacă nu avem siguranţa că el ar fi introdus pentru prima oară în limbă cutare sau cutare cuvînt, Mumuleanu rămîne unul dintre cei care au pus bazele dezvoltării ulterioare a limbii române literare.

1968

VALORI POETICE ALE AȘTRILOR ÎN POEZIA LUI ION VINEA

DE

LUIZA PETRE

Subliniind importanța metodei statistice în stilistică, domeniu în care cercetătorul face des apel la intuiție, sensibilitate și finețe psihologică, Jean Cohen[1] arăta că nu este vorba de a cere statisticii cheia poeziei, ci de a verifica o ipoteză. Studiul statistic presupune existența a două căi : una care constă în caracterizarea faptului și alta în măsurarea lui. Desigur, o simplă inventariere a cuvintelor nu spune mare lucru și, menținînd ideea stilului ca o abatere (*écart*) de la normă, o descriere a cuvintelor mai frecvente ce apar la un poet sau prozator se impune de la sine, acestea indicîndu-ne „ideile și sentimentele care îl stăpînesc mai insistent pe un scriitor"[2].

Astfel, întocmirea unor adevărate fișiere lexicale care să cuprindă sensurile și valorile poetice ale termenilor ce compun lexicul dominant al unui scriitor nu pare de loc gratuită. Din acest punct de vedere, observațiile de față ar putea constitui un început al unui asemenea fișier lexical al termenilor dominanți din poezia lui Ion Vinea.

Pînă acum, studiile de acest fel s-au orientat spre opera poetului celui mai reprezentativ al literaturii noastre, Mihai Eminescu, în vederea alcătuirii unui dicționar poetic. Credem că extinderea metodei de lucru și asupra altor poeți nu va fi decît un cîștig adus „descifrării" textului poetic și evidențierii specificității artistice a diferiților scriitori.

Examinarea semantică amănunțită este utilă, căci „ceea ce conferă valoare unui cuvînt nu este atît rangul ocupat de el într-o limbă dată, cît modul de întrebuințare specifică, concretă, în circumstanțe anumite, adesea foarte diferit de la un scriitor la altul" [3].

---

[1] Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, Flammarion Editeur, 1966, p. 16.

[2] T. Vianu, *Studii de stilistică*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 51.

[3] M. Seche, *Dictionarul de frecvență al limbii române ca dicționar semantic*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 345. Vezi și Ion Coteanu, *Pentru un dicționar de frecvență al limbii române*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 339—340 ; Gh. Bolocan, *În legătură cu unele aspecte ale dicționarului de frecvență al limbii române*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 341—344 ; Witold Mańczak, *În legătură cu dicționarul de frecvență al limbii române*, în LR, XVI, 1967, nr. 3, p. 265—269.

Întrucît nu avem la îndemînă un dicționar de frecvență al limbii poetului Ion Vinea, va fi greu să precizăm dacă termenii în discuție pot fi considerați „cuvinte-cheie", adică cuvinte ce reprezintă o abatere de la rangul frecvenței lor în limba epocii respective. Totuși, chiar fără o comparație statistică prealabilă cu alți scriitori [4], se poate afirma că termenii: *soare*, *lună*, *stele* fac parte din vocabularul de bază al lui Ion Vinea. S-ar putea obiecta că acestea sînt cuvinte „poetice", prezente în lexicul oricărui poet și afirmația nu necesită o demonstrație aparte. Vom încerca să arătăm, însă, ce semnificație acordă poetul acestor termeni și în ce fel, cu totul propriu, îi întrebuințează.

La o lectură, superficială chiar, a poeziilor lui Ion Vinea, cititorul poate remarca preferința acestuia pentru aspectul nocturn în dauna elementului luminos, al zilei. Deși superior numeric cuvîntului-temă *lună*, *soare* este în inferioritate față de bogăția semantică a aștrilor nocturni *luna* și *stelele*, aceștia oferind o gamă foarte nuanțată de semnificații. Cea mai mare frecvență cu varietate semantică o are cuvîntul-temă *stea*, care confirmă astfel observația generală că un cuvînt e cu atît mai „plin" de sensuri, cu cît frecvența lui în limbă e mai ridicată, ceea ce G. K. Zipf exprimase în formula: $\frac{s}{\sqrt{f}} = \text{constant}$ [5].

În materialul poetic cercetat [6], cuvîntul *soare* apare de 34 de ori; de 17 ori este întrebuințat cu sensul propriu și de 17 ori este valorificat poetic prin comparații, personificări, contexte figurate și, mai rar, metafore.

În majoritatea cazurilor, cînd termenul este folosit cu sensul din limba comună („astru central al sistemului nostru planetar, incandescent și luminos, în jurul căruia gravitează și se învîrtesc pămîntul și celelalte planete ale sistemului [...]. Lumina și căldura care vine de la soare" [7]), astrul este înfățișat ca un vestitor al serii sau tovarăș bun al toamnei. O impresie deosebit de puternică creează poetului soarele în amurg, cu puterile în descreștere, lipsit de măreție și forță. Pentru a reliefa și mai mult declinul, termenul este însoțit, uneori, de un determinant revelator: *lînced*, *pe moarte*, *sarcastic* etc.:

„Spre soarele pe moarte fantastici albatrozi
desfac aripi candide și-n zbor plutesc alene." (p. 5)

Culorile care se asociază astrului în amurg sînt culori tari, roșul și auriul, menite să ascundă ochilor micșorarea puterilor:

„Podgoria e roșie, chiotul a rămas
în amintire umbra ciudată a unui glas, —
prin soarele rar cum ar străluci cuvintele,
tăcerea zădărnicește aurul acestui ceas." (p. 176)

[4] Valeriu Șuteu, în *Observații asupra frecvenței cuvintelor în operele unor scriitori români*, în SCL, X, 1959, nr. 3, p. 419—443, expune sistematic concluziile ce reies din studierea comparativă a frecvenței cuvintelor la zece scriitori români de la începutul secolului al XX-lea, confruntînd, în același timp, datele cu cele din tabloul întocmit de acad. Alexandru Graur.

[5] Despre aplicarea metodei statistice în studiul vocabularului, vezi Alex. Roceric, *Cu privire la aplicarea metodei statistice în studiul vocabularului*, în LR, IX, 1960, nr. 3, p. 14—22; cf. și Sorin Stati, *Problemele actuale ale semanticii lingvistice*, Limbaj, logică, filozofie, București, Editura științifică, 1968, p. 5—47.

[6] Ion Vinea, *Ora întîlnirilor*, EPL, 1967.

[7] Vezi DM.

Un determinant preferat este și adjectivul participial *sleit*, fie că el este atribuit direct termenului :

„Vreau sîngerarea soarelui sleit pe lacuri..." (p. 203),

fie că însoțește lucrurile, luminate de soarele bolnav :

„Lîncede glasuri în larguri sleite de soare
trepte de spumă de-abia, și aripi atrase pogoară,
siesta-n spirale de-azur ne leagănă inima vastă..." (p. 328)

Din aceeași preferință pentru aspectul decrepit al soarelui se nasc și *personificările*, figuri de stil frecvente în lexicul lui Ion Vinea. În aceste cazuri, termenul apare cu următoarele întrebuințări :

1. Astru ceresc, care prin moartea sa vestește

a) seara :

„Seara a șovăit și în sfîrșit a descins
prin soarele care se înteța de moarte
cînd stupii au tăcut și florile s-au stins
și muntele și-a tras broboada din cer
peste coama-i aspră de cărbune." (p. 160)

b) sau toamna, ca evenimente inexorabile :

„În fire de iarbă moartea se întețește,
soarele a rămas în păduri de mărgean cuprins,
toată adierea de smirnă și părăsirea
și ferestrele toate ce ard la conac
și apele pestrițe sub lacrima de frunze
înseamnă toamna, iată, de neînlăturat." (p. 174)

2. Soarele — izvor de lumină palidă :

„Acum soarele
și-a desfășurat pînzele galbene
și trece pe mările aerului." (p. 100)

3. Soarele — pontif ceresc, care oficiază slujba anotimpului ploios :

„Toamnă. Sezonul ploilor.
Au ruginit crinii grilajului,
pe balconul de lemn se dezbracă iedera.
Soarele sfințește arborii
toată frunza o icoană vie." (p. 178)

Imaginea soarelui muribund servește apropierii de iubirea consumată, din care n-a rămas decît amintirea comunicării prin privire a îndrăgostiților, ca în această unică *comparație*, găsită în materialul lexical cercetat :

„— Tu sîngele meu nu l-ai vrut
și-n el ți-ai sleit totuși privirea
asemeni soarelui tras îndelung în toamne —" (p. 54)

În figurile de stil amintite, cuvîntul își păstrează sensul propriu inițial. El apare și valorificat poetic, în contexte figurate, care trădează începutul unor construcții metaforice, cu valoare plasticizantă :

„Această toamnă a capturat soarele,
arborii nu izbutesc să moară,
păsările n-au hotărît cînd să plece,
parcul este plin de episcopi,
aur sleit pe toate cărările." (p. 301)

Metafora propriu-zisă e slab reprezentată. Ea îmbracă mai mult forma unei comparații din care lipsește copula :

„Să fie ochii tăi soarele sumbru
al lumii somnului
spre care-mi învie sufletul." (p. 77)

sau a unei metafore incipiente :

„Și sfetnicii și solii, roi de soare,
și generalii ca centaurii
și arhiereii-n aur, plopi de toamnă,
iar noi, încremenite spice-n tresăriri
însuflețind cîmpia pînă-n zare." (p. 233)

Este evident că nu ziua, cu orchestra ei orbitoare de culori și stridențe entuziaste, îl impresionează afectiv pe poet, ci aspectul astrului solar în declin, ca vestitor al amurgurilor sau al toamnei. Epitetul *solar*, din aceeași familie, înregistrat doar de două ori, ne întărește afirmația :

„Spune-ți dorul de a fi stingher
în destrămările vegetale
cu agonii solare și-ncetinite
pe broaștele de metal, pe pietrele-n verde beteală." (p. 85)

Ion Vinea se înscrie astfel în seria poeților nocturni, dezvăluind și o față romantică, de o factură deosebită, mai puțin cercetată de critica literară[8].

În seria cosmologică a nopții, astrul cel mai slab reprezentat este luceafărul. El este înregistrat o singură dată, în poezia de tinerețe *Fira* (1916). Probabil că Ion Vinea, poet de profundă originalitate, găsise termenul prea cunoscut, în urma exploatării maxime a virtualităților sale poetice de către Eminescu.

Eminescu lăsase o poezie a nopții, într-o viziune proprie romanticilor, dar, în același timp, clădită pe credințe și datini străvechi, folclorice. Fără a plăti tribut macabrului și tenebrelor, pline de mistere, elemente frecvente în literatura romantică europeană, Eminescu imaginase o noapte luminoasă, senină, invadată de razele lunare, astfel încît, „poet al nopții", el este un „poet al luminii"[9].

---

[8] Singurul care semnalează, în configurația eclectică a lui Ion Vinea, prezența aspectului romantic este Șerban Cioculescu, *Ion Vinea, Ora întîlnirilor*, în „Luceafărul", 1 august 1964.

[9] C. Ciopraga, *„Nocturnul" în opera lui Eminescu*. în Studii eminesciene, EPL, 1965, p. 300.

Dacă la Eminescu, sensibil la dialectica cosmosului, aștrii erau elemente primordiale, la Ion Vinea nu se întîlnește o preocupare deosebită pentru alcătuirea dintru început a lumii, aștrii fiind mai mult martori și depozitari ai năzuințelor și gîndurilor sale frămîntate.

Cuvîntul *lună* apare de 31 de ori în materialul cercetat. De 14 ori el este întrebuințat cu sensurile proprii („1. Astru, satelit al pămîntului, vizibil mai ales noaptea, cînd reflectă lumina primită de la soare. 2. Lumina reflectată de lună", cf. DM) și de 17 ori el intră în alcătuirea unor figuri de stil sau în contexte poetice.

Cu sensurile amintite din limba comună, termenul apare cu următoarele întrebuințări :

1. Element component al peisajului nocturn :

a) astru nocturn, element decorativ :

„Turnul vechi din noapte se ivește
cu luna și pe culme se împlîntă." (p. 280)

b) astru etern, depozitar al iubirii trecătoare :

„Ce lună veche astă-seară
pe cerul de atlas uzat.
Tăcerea și-a desfășurat
infoliul nedescifrat
prins în pecetea lui de ceară.
.....
Noaptea pentru Lunateci, una
și singură din început,
primește ruga lor de lut
la țărmul ei solemn și mut
spre care-i poartă, — veche, —luna." (p. 133)

2. Lumina pe care o împrăștie luna peste obiectele cufundate în întuneric :

„O clipă numai și apoi
statuile își reluară soclurile, luna, în sfîrșit, torențială restabili
răvășitele linii și chiar unele contururi și frunzele scumpite de polei."
(p. 261)

Ades ea îmbrățișează duios, cu razele ei, îndrăgostiții :

„Și-n parcul nins de tei, pe care luna-i plouă,
prinși cîte doi și palizi de-o fericire nouă,
amanții se perindă cu-n aer idiot." (p. 131)

Cu aceeași întrebuințare, cuvîntul devine uneori determinant în contexte figurate :

„Fîntînile rîdeau și jucau
cu șolduri ciudate de undă
și hohotul lor se spărgea
ca boabe de grindină
pe lespezi cu lună." (p. 241)

Numeroase sînt asocierile cuvîntului cu epitete determinante care poartă întreaga încărcătură afectivă : lună *veche* (p. 133), luna *de venin* (p. 44), luna *spectrală* (p. 200).

Comparaţiile, puţine la număr, se menţin prin asocierea: lună-iubită :

„Să nu mai ştiu de mine, de ieri, de tot ce-a fost, —
iar glasul tău ca luna, pe fundu-unei fîntîni
să tremure-n uitare, pierdut de-al său ecou." (p. 353)
.....
„Ochii tăi se deschid în mine
...ca luna pe fundul fîntînii." (p. 126)

În ambele cazuri, comparaţiile se susţin datorită unor atribute personificatoare ale lunii şi asocierii cu fîntînile.

Metaforele personificatoare sînt bine reprezentate. În exemplele următoare, astrul reacţionează sensibil la stările de anxietate ale poetului :

„Toamna a muşcat podgoriile,
aerul e ca perlele bolnave,
luna fuge îngrozită peste păduri,
Doamne trebuie să merg să mă culc,
vîntul îşi îndîrjeşte trîmbiţele lui de ţînţari
şi toată, toată noaptea o să sune ploaia pe tinichelele cerului." (p. 97)

Mai puţin frecventă ca la Eminescu, imaginea răsfrîngerii în apă a astrului se cuprinde într-o metaforă personificatoare inedită :

„Noapte, vinul depărtărilor
suie-n gînd,
de paşi pămîntul cald e încă,
mătasea verde a balului de stuf, — auzi
gemete-n baltă unde se frînge luna." (p. 294)

Alteori, personificarea conţine o notă comică, burlescă, trădînd maniera modernă a lui Vinea de a opera cu elementele romantice, ca în versurile următoare, unde personificarea se însoţeşte cu o comparaţie :

„Luna zace-n omăt ca o beretă
şi brazii toţi o străjuiesc într-un picior." (p. 346)

Sîntem departe, deci, de imaginea selenară întîlnită la Eminescu.

Imaginile metaforice, sau metaforele propriu-zise nu sînt prea numeroase, dar păstrează o notă aparte. Ele se constituie pe baza aceloraşi două sensuri principale : *luna* „astru" şi „lumina de lună", prin următoarele legături semantice :

Primul sens poate fi ilustrat prin sintagma metaforică *romanul lunii*, unde astrul etern încorporează şi depozitează iubiri :

„Şi vine ceasul fiului risipitor,
ispita bunului rămas amar
tu o cunoşti,
romanul lunii s-a uitat
şi lupii urlă ce ascundem,
din tot ce aflăm Dumnezeu sporeşte." (p. 64)

Cel de-al doilea sens se concretizează prin următoarele legături semantice :

1. Lună—lumină strălucitoare—obiect strălucitor, alb :

„Te mai gîndești la iepurii de casă,
la sfatul alb din rufăria lunii?" (p. 172)

2. Lună—lumina ce „curge"—lacrimi ale lunii :

„Printre perdele lacrima lunii lucește." (p. 276)

3. Lună—tăcere—obiect care păzește o taină :

„Apoi luna, —lacăt pe tăcerea zării,
între cer și cîmpuri farmec închegat..." (p. 125)

Cuvîntul apare și în expresia din limba comună „ a lătra la lună" (cu subiectul cîinele), fie în forma obișnuită „mai urlă cîinele la lună" (p. 338), fie în comparații : „o mai îngîni ca un zăvod la lună"(p. 339).

Din aceeași familie de cuvinte, *lunar* și *lunatec* au o frecvență redusă. E preferat al doilea termen (proporția 6 :1) care dezvoltă chiar o variată gamă de funcții gramaticale (determinant adjectival, adverb, nume predicativ, substantiv).

Dacă putem să-l numim pe Eminescu „un poet selenar" [10], pentru aceleași considerente putem să-l socotim, fără greș, pe Ion Vinea, poetul șoaptelor stelare. Căci peisajul aștrilor nocturni, în colectivitatea lor, e cel care trezește vibrații mai adînci în sufletul poetului.

Cuvîntul *stea* se numără printre cele mai frecvente din seria nominală a vocabularului său poetic, el fiind înregistrat de 84 de ori în materialul cercetat, mai ales sub forma de plural (53 forme de plural față de 31 de forme de singular) și avînd, incontestabil, un potențial lingvistic și poetic mult mai mare decît *lună*.

Cu sensul din limba comună„corp ceresc cu lumină proprie" (DM), termenul se întîlnește de 31 de ori sub forma de plural și doar o singură dată cu forma de singular. În alte 52 de cazuri, termenul e cuprins în contexte metaforice, comparații și simboluri. 11 cazuri dintre acestea ilustrează un sens figurat din limba comună al termenului și anume „astrul de care este legat destinul omului, zodia"[11].

Admițînd că un cuvînt prezintă o „variație semantică" [12] în funcție de contextul în care se află, vom încerca să delimităm „micro-structura semantică" [13] a termenului. Vom semnala, mai întîi, întrebuințări ale

[10] C. Ciopraga, *op. cit.*, p. 303.

[11] Considerații stilistice remarcabile, privind semnificațiile acestui termen la Eminescu, la Flora Șuteu, *Observații stilistice pe baza dicționarului poetic eminescian*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 45—63. Vezi și T. Vianu, *Statistica lexicală și o problemă a vocabularului eminescian*, în *Studii de stilistică*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 59—68 ; T. Vianu, *Expresia juvenilului la Eminescu*, în LR, XIII, 1964, nr. 1, p. 13—19 ; Gh. Bulgăr, *Despre sensurile lui „adînc" în poezia lui Eminescu*, în LR, VII, 1958, nr. 6, p. 51—58 și Gh. Tohăneanu, *Un laitmotiv eminescian : marmura*, în *Studii de stilistică eminesciană*, București, Editura științifică, 1965, p. 174—187.

[12] Sorin Stati, *op. cit.*, p. 17.

[13] Termenul este folosit de Tatiana Cazacu, în *La „structuration" dynamique des significations*, în *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo*, București, 1957, p. 113—114 (apud S. Stati, *Problemele actuale ale semanticii lingvistice*, *op. cit.*)

termenului ce se dezvoltă pe baza sensului amintit din limba comună :

1. a) Stea—element decorativ al nopții :

„Noaptea de tine se milostivește
cu stele de veghe umil răsfrînte
pînă-n candelele neumplute, —" (p. 60)

b) Stelele—martore și tăinuitoare ale iubirii ; absența stelelor este în consonanță cu absența iubirii, ca în aceste versuri de palidă rezonanță eminesciană :

„Să-i las un semn, — dar cum? Sus nu văd stele,
jos doar foi vechi și lacul pal și spart, —
și iarna fără țel mi-o ia-nainte
cu îngeri rari prin ora de cristal." (p. 278)

E firesc deci ca iubita să fie chemată într-o astfel de ambianță :

„Inima mea te cheamă din noapte
cînd dorm orologiile în piatră,
cînd stele se sting ca șoapte" (p. 126)

2. Stelele—elemente componente ale împărăției cerești :

„Ascult pămîntul, arborii, pietrele,
drumul arcuit în tăcere
printre avîntul izvoarelor,
sub țărmii fără pași ai stelelor." (p. 7)

3. Stelele pălinde sau sîngerii sînt vestitoare ale zorilor :

„E ora palidă cînd dorm sentinelele
răpuse de lupta ultimei stele" (p. 16)

și totodată soli care anunță sfîrșitul nopții de iubire. Poetul privește cu un sentiment de ușoară ironie despărțirea din zorii zilei, iar versurile capătă, astfel, un aspect de parodie antiromantică :

„Tu ai uitat ce-a fost între noi
cînd cocoșii cîntau, stelele cînd sîngerau
și erai goală ca o paparudă." (p. 337)

4. Stelele—tovarășii solititudinii și ai resemnării :

„E noapte. Stele. Parcă sînt obosit și-atît —
Și ninge luna clară, o, luna nelipsită !" (p. 130),

alcătuind o lume a tăcerii și a liniștii :

„S-a oprit în stele ora înfrîngerii,
peste lumea dintre patru ceruri a sunat.
Numai mie în tăcerea mea zidită mi-a sunat,
singur i-am auzit zvonul de bronz prin codrii somnului." (p. 281)

5. Semnificația stea—element cosmic primordial, nu e bogat reprezentată (doar două cazuri). Într-un astfel de context poetic, Dumnezeu

dispune de păduri și ape, de stele și lună, de clopote și de cîmpii, ca de niște obiecte proprii :

„Pe urmă dă voie stelelor, dă drumul lunii,
iar pe pămînt cîntă oamenii, broaștele, cîinii." (p. 101)

6. Stelele sînt porți deschise spre neant, spre veșnicie ; ele devin un simbol al idealului uman. Ultima privire a omului muribund se îndreaptă spre ele ca într-o ultimă mărturisire tainică și profundă. Cuvîntul capătă valoare de simbol prin stabilirea lanțului semantic stea — înălțime (puritate) — ideal :

„Suflet și trup, Viteazul fără scut
s-a războit, s-a smuls și a căzut
cu ochii la stelele de sus
și umerii în cald sîngele curs." (p. 221)

Poetul este impresionat, în aceeași măsură, de luminozitatea stelelor :

„Unde sînt stelele dalbei nopți..." (p. 6)

ca și de distanțarea sau de caracterul lor efemer :

„Domnule, poate aveți o țigară...
vîntul, umbrele, nimeni...
cuvinte printre stelele căzătoare." (p. 40)

După cum strălucesc în noapte sau se sting în zori, stelele primesc determinante adjectivale adecvate. Ele sînt „stele *limpezi*" (p. 125) sau „stele *roșii*" (p. 20), iar în situația în care iubirea a fost trădată, ele primesc un determinant „peiorativ" („stelele *cu dinți*", p. 106).

Termenul se dovedește deosebit de productiv și în dezvoltarea unor sensuri figurate sau în alcătuirea unor sintagme și contexte metaforice originale.

1. Spuneam că prezența cuvîntului stea, în forma de singular, e mult mai restrînsă numeric, comparativ cu imaginea ansamblului de stele. Uneori, această utilizare la singular constituie, de fapt, o *sinecdocă*. În exemplul următor, sinecdoca primește în contextul poetic semnificația unui simbol destul de frecvent la Ion Vinea. Steaua în declin e un reflex îndepărtat al iubirii pierdute și ireversibile :

„Singură tremură-n ora ei palidă
steaua-n declin
sufletu-n zarea lui ultimă pregetă
vag și-amintind
de o iubire nedeslușită și fără destin." (p. 45)

2. Comparațiile sînt numeroase și variate. Ele se realizează prin următoarele asociații :

a) stele — lumină (claritate, limpezime) :

„Orele pogoară de pe munte
ca limpezi stele sau ca albe turme." (p. 346)

b) stele—distanțare imensă—imaginea iubitei :

„tot mai gol și luminos te suge depărtarea,
asemeni plopilor, asemeni turlelor, asemeni piscului,
curînd asemeni stelei din dreptul străşinii." (p. 65)

Pe aceeași legătură a distanțării enorme se construiește și hiperbola „oraș cu paratrăsnetele-n stea".

Datorită aceleiași distanțări și a legăturii semantice stabilite anterior, stea—ideal, stelele sînt asociate minții omenești. Apropierea semantică se realizează prin trăsătura comună : claritate, limpezime. Pierderea lucidității, tulburarea gîndurilor anihilează asocierea stele—inteligență umană :

„În om se învechesc gîndurile,
se coclesc privirile,
ochii au fost ca fîntînile,
mințile au fost precum stelele." (p. 342)

c) stea—curăție—obiect de cult—iubită :

„Dacă vrei, vom merge lung pe chei
de-a lungul apelor supuse soartei lor,
vei ști atunci că tu ești cea chemată
și ai să-mi fii ca steaua preacurată
cînd toate rănile vechi mă dor." (p. 181)

Steaua este reținută ca termen de comparație și pentru caracterul ei efemer, pentru viteza fulgerătoare a deplasării în spațiu :

„sania ca o stea lunecă în veșnicie, —" (p. 185),

sau pentru că realizează sentimentul singurătății apăsătoare :

„Ca o stea singură
inima sîngeră
în noaptea gemetelor,
în veghea spectrelor." (p. 267)

3. Remarcabile prin adîncimea și diversitatea lor sînt metaforele pr opriu-zise.

Oglindirea stelelor în apă, care îl urmărise persistent pe Eminescu, își găsește la Vinea o singură concretizare, într-o imagine plastică tulburătoare :

„pădurarul își fluiera cîinele
și cerbii cu botu-n lac beau stelele." (p. 95)

Iată, în continuare, cîteva legături semantice, pe baza cărora se construiesc metaforele. Nu pretindem că dăm astfel „explicația" definitivă și unică a lor, știut fiind că „fondul latent al metaforei este un fond difuz" [14], greu sesizabil în toate aspectele lui și pasibil mereu de noi și noi interpretări, mai mult sau mai puțin subiective.

[14] T. Vianu, *Observații asupra metaforei poetice*, vol. cit., p. 373.

a) stele—permanențe—depozitare ale amintirilor :

„Liniști curg din trecut,
nici o bătaie în ușă.
Noaptea se roagă în fund,
stelele zac în cenușă." (p. 123)

. . . . . .

„În portul vechi pogoară arborii numai noaptea,
din umbre se aleg păunii cu aripi de vînt,
aci se sfințesc stelele fără pînze ale trecutului." (p. 39)

b) stea—depărtare—simbol al iubirii sau al amintirii care se șterge :

„Steaua din fund o văd cum se stinge." (p. 10)

c) stea—imagine sacră—iubită adorată :

„La steaua ta mă-nchin singur de rugă, Marie,
stea care-mi tremură numai mie,
stea nenumită printre stele,
stearpă și lacomă stea și amară, Marie." (p. 150)

Asociația stea-iubită, care în versurile anterioare amintește eminescianul „femeie între stele și stea între femei", este foarte frecventă în poezia lui Ion Vinea.

Întîlnim de asemenea, apropierea : ochi-stele, prin asociația : stele—lumini—ochi ; sau stele—distanță—priviri ce se „călătoresc" asemeni stelelor, ca în contextul :

„Ochii noștri trag stelele-n gări." (p. 293)

11 cazuri pot ilustra sensul figurat din limba comună al stelei ca zodie, purtătoare a destinului. O poezie poartă titlul semnificativ *Steaua morților*. Cu acest sens, steaua poate fi interpretată însă și ca un simbol nelimitat, sugerînd puritatea, liniștea netulburată, inevitabilitatea îndeplinirii destinului, ca în următorul exemplu :

„— În vaste liniști de apă vie,
Stea, tremur de vegheri pure,
scaldă-mi destinul care spre tine
suie din rugi floarea sa veșnică." (p. 23)

O semnificație derivată, înglobînd asocierea stea—destin—ființă iubită, se încheagă într-o metaforă în care Vinea descifrează oarecum simbolul și preferința sa pentru stele ca individualități solitare, asemeni oamenilor :

„drum fără semn ne-a despărțit în brume
și stele sîntem rătăcind prin lume." (p. 49)

Numai o singură dată steaua devine simbol al siguranței, sens derivat din asociația : stea—liniște—veșnicie :

„Unde se găsește liniștea sfîntă :
la miezul nopții într-o cameră de hotel,
pe un ghețar în beznele roșii,
pe ocean sub steaua polară." (p. 342)

Stelele sînt asociate ades visului romantic, sau înţelepciunii, ca în acest exemplu, amintind de icoana învăţatului din *Scrisoarea a II-a* eminesciană :

„...S-a rezimat cu fruntea de masa de nuc,
s-a odihnit cu iedera boltită în vecie,
cărţile toate le-a citit
şi stelele, una cîte una." (p. 35)

Familia de cuvinte este completată de epitetul *înstelat*, slab reprezentat numeric, sinonim cu „singuratic, tînjind de dorul înălţimilor", şi *stelar*, mult mai frecvent şi vădit preferat celui dintîi. Epitetul e atribuit nopţii :

„*stelară* noapte prinde să ne legene" (p. 29),

amintirilor :

„un şirag de amintiri *stelare*" (p. 30),

amurgurilor :

„Din ce adînc şi limpede trecut
înfioraţi *stelarele* amurguri
şi oamenii cu inima de lut,
voi, clopote captive-n bolţi şi burguri?" (p. 198)

şi chiar obiectelor cotidiene, prin asocierea : stelar—strălucitor—obiect care străluceşte şi atrage privirile :

„Şi s-au aprins *stelarele* vitrine,
cumplit se strîmbă negrul la volan" (p. 309).

Preferinţa pentru aştrii îndepărtaţi e susţinută în serie sinonimică de : substantivul *astru* (cu o frecvenţă redusă) şi de epitetele mai puţin folosite de poet : *astral*, *planetar*, *sideral*. Acesta din urmă se găseşte în asocieri puţin obişnuite, de o prospeţime inedită : „siderală uimire" (p. 282), „legănări siderale" (p. 281), orchestre „nalt siderale" (p. 112), „cortegiul sideral al nopţilor" (p. 25), plopi „siderali" (p. 61).

Ajunşi aici, fără pretenţia de a epuiza toată gama semantică pe care o desfăşoară cuvintele-temă analizate, se cuvine să formulăm unele concluzii ce se impun, în urma observaţiilor de mai sus :

1. Ion Vinea este un poet al amurgurilor şi al nopţilor înstelate.

2. El se numără printre scriitorii interiorizaţi, alcătuindu-şi o lume poetică, în care, printre alţi termeni preferaţi : *noapte*, *suspin*, *şoaptă*, *mister*, se numără şi aştrii. Metafora stelelor este o metaforă simbolică, ilimitată, care încifrează profilul poetic al unui mare liric.

3. Preferinţa pentru peisajul nocturn sau pentru anotimpul tristeţii—toamna, trădează o înclinare temperamental-romantică. Concretizarea ei constituie doar una dintre multiplele modalităţi de expresie pe care le-a exersat Ion Vinea, ele îmbinîndu-se armonios într-o formulă poetică de o reală originalitate stilistică.

PRIMUL DOCUMENT ROMÂNESC BRAȘOVEAN CUNOSCUT: SCRISOAREA POPII IANE

DE

I. I. ROMAN

În bogatul fond de documente medievale aparținînd Arhivelor Statului din Brașov se află un document românesc nedatat, scris de un anume Popa Iane[1]. După N. Iorga, care a și publicat documentul acesta a putut fi scris în secolul al XVI-lea sau în cel următor[2]. Pomenirea în document a lui Lucas Hirscher (Hîrjil Lucaci, județul den Brașev), care, după cum se știe, a patronat tipărirea *Cazaniei a II-a*, a fost singurul element de datare invocat de marele nostru istoric. Dar, a adăugat acesta, un Lucas Hirscher este atestat documentar, în aceeași calitate, pe la mijlocul secolului al XVII-lea [3]. Acest fapt l-a determinat pe N. Iorga să includă documentul în rîndul acelora care nu pot fi datate precis, cu atît mai mult cu cît cercetarea hîrtiei, lipsită de filigran, nu putea furniza nici un indiciu pentru datare.

După cum ne-am pronunțat într-un articol recent[4], documentul trebuie considerat ca fiind scris în secolul al XVI-lea. Argumentele pe care ne-am întemeiat această opinie au fost următoarele :

a) Din cei șapte Lucas Hirscher, cîți se cunosc ca demnitari ai Brașovului, în intervalul cuprins între secolul al XIII-lea și secolul al XVIII-lea, numai unul singur a fost *județ* al cetății și anume între 1561 — —1564 și 1567—1590 [5];

b) Lucas Hischer, personaj din secolul al XVII-lea, nu a fost *jude*, ci numai *senator* al orașului. Titlul de *vel fălnogi*, pe care i-l atribuie Gh. Buneavici într-o scrisoare, se datorează unei erori. Într-un document din 17 iulie 1657, identic cu primul sub raport filigranologic, deci prove-

---

[1] Col. Stenner (Seria slavă), vol. IV, nr. 509.

[2] N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, în „Analele Academiei Române", Mem. Secț. Ist. seria a II-a, tom. XXI, p. 262. Documentul a fost semnalat și în *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin*, vol. I, 1521 — 1799, București, 1955, p. 1, nr. 2.

[3] *Ibidem*.

[4] Vezi articolul nostru, *Un document românesc scris la Brașov în secolul al XVI-lea*, în „Studii și articole de istorie", XI, 1967, p. 263—264.

[5] Arhivele Statului Brașov, Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Kronstadt*, p. 6.

nind din aceeași perioadă, emitentul se adresează lui Lucas Hirscher cu titlul de *jupan*;

c) Un popă Iane, cunoscut prin concursul pe care l-a dat la traducerea tîlcurilor evangheliei din *Cazania a II-a*, este atestat la Brașov între 1573 (prima dată nu e sigură) [6] și 1591 [7].

Coroborînd datele cronologice privitoare la Lucas Hirscher, judele Brașovului, cu cele referitoare la popa Iane, putem considera documentul ca fiind scris între 1573 și 1590. Intervalul poate fi micșorat dacă se ține seama de moartea popii Voicul survenită în 1578. Acesta era și „scriitor la cetate", funcție pe care o va exercita de acum înainte popa Iane[8]. Probabil că abia după această dată a fost scris și documentul de către popa Iane, deci între 1578 și 1590. În acest fel *scrisoarea popii Iane devine primul document românesc brașovean păstrat pînă în zilele noastre.*

Datarea acestui document capătă o semnificație deosebită dacă avem în vedere faptul că pînă în prezent nu posedăm din Brașov sau din împrejurimi nici un document din secolul al XVI-lea în grai local. Textele lui Coresi care, de obicei, se iau drept mărturie pentru graiul din sudul Ardealului și Muntenia, sînt, de fapt, întemeiate pe versiuni provenind din alte regiuni, fapt probat și de aspectul compozit al limbii din aceste tipărituri.

Problema care se pune în continuare este de a vedea dacă acest document scris în Brașov sau în Șcheii Brașovului reflectă graiul unui localnic. În legătură cu originea lui Iane, N. Iorga a opinat că acesta era un grec venit din Țara Românească, subordonat sub raportul culturii și al limbii lui Mihai, fiul popii Dobre[9]. În această ipoteză, documentul nu mai prezintă importanța pe care eram dispuși să i-o acordăm. Opinia lui N. Iorga nu se sprijină însă pe probe indiscutabile. Faptul că Iane a fost „adus" de popa Voicul nu dovedește că el trăise mai înainte de venirea la Brașov în Țara Românească. Iane putea proveni și din altă regiune decît Muntenia sau putea fi chiar din împrejurimile Brașovului. Referirea la „adus" poate avea în vedere tot atît de bine sprijinul pe care i l-a acordat popa Voicul în ocuparea noii funcții. Cît privește originea sa, mai concludentă decît mărturia pe care o aduce numele (Iane), ni se pare dovada grăitoare a limbii din acest document: *ea este aceea a unei persoane care stăpînea bine limba română.* Pentru acest motiv, chiar dacă se admite că Iane a fost la origine grec, el trebuie să fi deprins limba română de timpuriu, încă din copilărie. Prin urmare, documentul poate fi luat drept mărturie pentru limba română vorbită de un bun cunoscător al ei din secolul al XVI-lea.

Un sumar examen lingvistic întreprins pe baza acestui document a evidențiat următoarele particularități de limbă:

---

[6] În 1572, lui Dobre îi urmează preoții Vasilie și Voicul. Vasilie n-a preoțit decît un an sau doi, după care a fost adus popa Iane, care în 1578 a fost rînduit protopop. Vezi C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I (1292—1742), Brașov, 1943, p. 70—71.

[7] Sterie Stinghe, *Istoria besearecei Șcheilor Brașovului*, Brașov, 1899, p. 3.

[8] *Ibidem*, p. 3—4.

[9] N. Iorga, *Istoria literaturii române*, București, 1925, vol. I, p. 200.

FONETICĂ

e accentuat s-a păstrat după *s* : *secui* (6) ;*e* neaccentuat s-a păstrat intact după *ș* : *Șerban* (14), *Șercaie* (16); *e* neaccentuat (+*n*) s-a păstrat în *den* (2, 3 etc.); *ęá* în poziție *i* s-a păstrat în *boiari* (1, 9), dar a trecut la *ię* în *boieri* (4); *ia* (*ęa*) provenit prin sinereză este redus la *ię* : *i-eu fost vătămat* (7), *s-eu rugat* (7)[10]; Diftongul *ǫa* a fost notat ca atare : *oameni* (6), *moarte* (8). Labialele *f* și *p* apar nealterate : *să nu fie* (7), *vor fi* (18, 19), *pizmă* (18); *r* nu a fost disimilat în *pre* (7, 16); *z* provenit dintr-un *dz*< (*d*+*i* latin) este notat în *zice* (5); *j* provenit dintr-un mai vechi *ǧ* în cuvintele de origine latină apare notat în *județul* (5). Notația este întîlnită și în cuvîntul *jupînul* care, deși de origine slavă, prezintă în textele din secolul al XVI-lea același tratament ca și cuvintele latine în ce privește palatala *j*. Acomodarea *sv* — *sf* nu s-a produs în *svat* (5).

MORFOLOGIE

La perfectul compus, persoana a III-a sg., auxiliarul este *au* : *această ucidere se-au făcut* (12). La pers. a III-a pl., auxiliarul apare sub formele *a* și *au* : *ei a venit* (4), *...au venit nește boiari* (1).

La mai mult ca perfect întîlnim formele perifrastice : *ce-au fost uciș* (6), *i-eu fost vătămat* (7).

SINTAXĂ

Substantivele în acuzativ cu funcțiune de complement direct exprimat prin nume proprii sau comune de persoane sînt construite cu propoziția *pre* : *ce-au fost uciș pre un secui* (6), *...pre alți i-eu fost vătămat* (7), *...cu rău pre Șercaie și pre dărăbanți* (16).

Subiectul, exprimat printr-un substantiv, este reluat printr-un pronume personal : *Acești boiari ei a venit* (7), *iar domnii ei au iertat* (8).

LEXIC

Birșag „amendă" (12); *dărăbanți* „ostași pedeștri" (16).

Expresii : *se-au băgat chezași* „s-au obligat a răspunde pentru îndeplinirea obligațiilor" (17).

După cum putem observa, particularitățile fonetice (prezența lui *z* în *zice*, a lui *j* în *județ*, *jupîn*, a labialelor nealterate, a lui *s* moale în *secui*) sînt caracteristice pentru graiul din sudul Ardealului și din Muntenia. Dacă popa Iane era într-adevăr din regiunea Brașovului, atunci aceste particularități ar putea fi considerate definitorii pentru graiul vorbit în secolul al XVI-lea în Brașov. În această ipoteză se confirmă și imaginea unității dialectale pe care o forma în acest secol Țara Românească cu sudul Ardealului[11].

---

[10] Vezi, în acest sens, A. Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din „Studii și cercetări lingvistice", XV, 1964, fasc. 1—5, p. 20.

[11] Vezi Al. Rosetti, ILR, VI, p. 334.

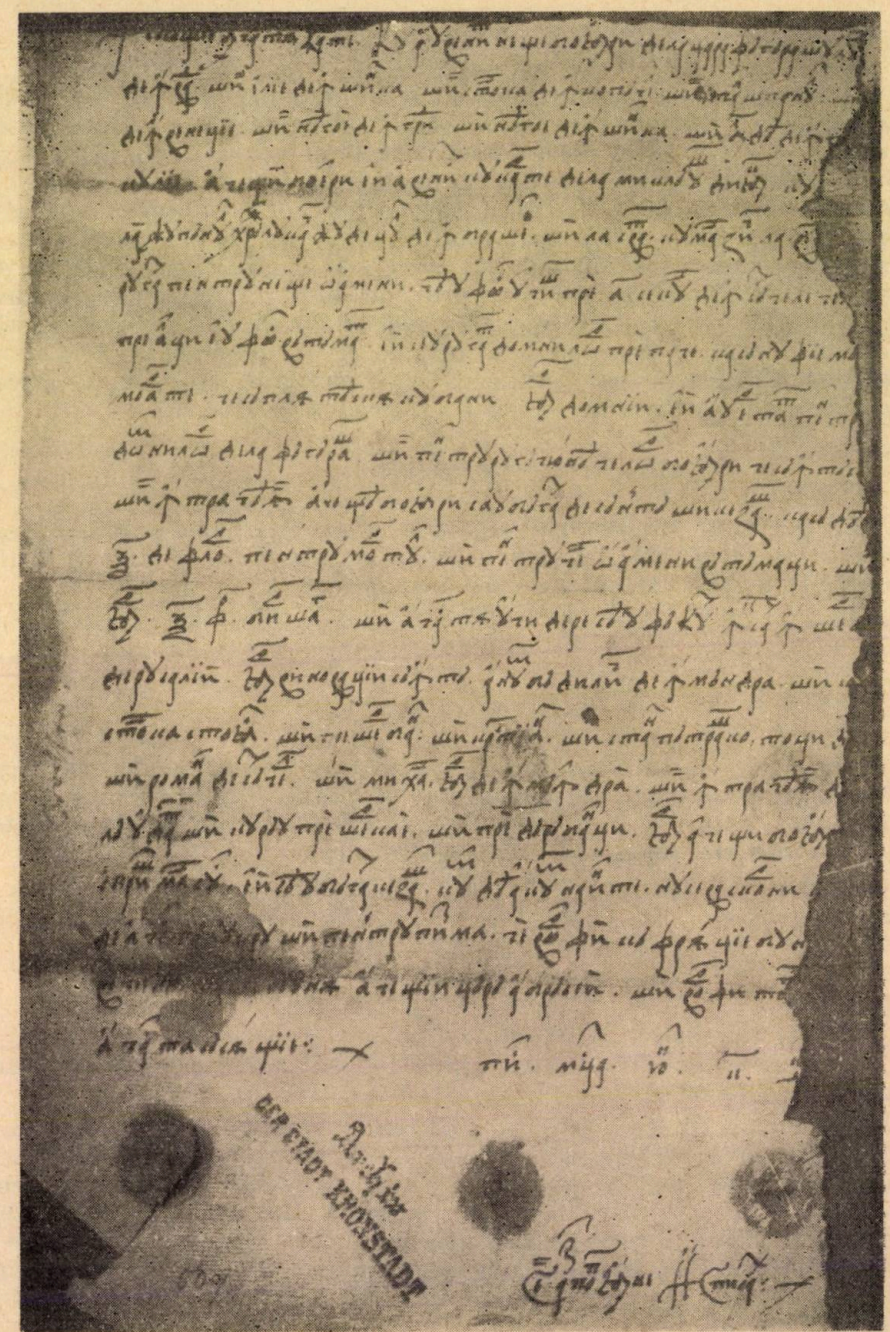
DER STADT KROONSTADT

Dăm în transcriere interpretativă textul scrisorii popii Iane [12]:

Să să ştie această [faptă?] cum au venit neşte boiari de la Ţara Făgăraşului [... ?] den Vad şi Ilie den Şinca şi Stoica den Copăcel şi Stan Şpanul şi [...] den Veneţie şi Neagoe den Grid şi Neagoe den Şinca şi Aldea den [...culie]. Aceşti boieri ei a venit cu carte de la Miclăuş diiac cu [...] la jupînul Hîrjil Lucaci, judeţul den Braşev, şi la svat cum-ai zice la [12?] [...] rugat pentru neşte oameni ce-au fost uciş pre 1 secui den Săcele, ci [...] pre alţi i-eu fost vătămat. Ei s-eu rugat domnilor pre pace ca să nu fie m[...] moarte, ce să plătească cu bani. Iar domnii ei au iertat pentru [...] domnilor de la Făgăraş şi pentru rugăciunea celor boiari ce sînt [...]. Şi într-aceaia aceştea boiari s-au băgat de sînt şi chezaşi ca să dea 60 de florinţi pentru mortul şi pentru cei oameni vătămaţi şi iar 60 florinţi birşag. Şi această ucidere se-au făcut în sat în Şercaie de rusalii, iar vinovaţii sînt anume : Bădilici den Mîndra şi [...] Stoica Stoian şi [pre?] Şerban şi Cîrstian şi Stan Pătraşcu, toţi den [...] şi Roman den Săcele şi Mihai iar den Mîndra. Şi într-aceaia d[...] lăudat şi cu rău pre Şercaie şi pre dărăbanţi. Iară aceşti boiari scrişi mai sus ei se-au băgat chezaşi cum de-acum nainte nu se va scorni [...] de acest lucru şi pentru pizma, ce vor fi cu frăţie bună [...] vecinătate bună aceştii ţări a Bîrsei şi vor fi [tot?] [...] aceasta să se ştie.

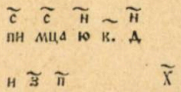

[12] Literele suprascrise au fost coborîte în rînd, iar cuvintele abreviate au fost întregite tacit. Lacunele au fost notate prin [...], iar reconstituirile nesigure au fost urmate de [?].

UN ZAPIS MOLDOVENESC DIN 1571

DE

I. RIZESCU

În fondul de manuscrise existent la Arhivele Statului din Iaşi se găseşte un zapis, nepublicat pînă în prezent, avînd cota P. 342/20. Zapisul poartă data : 15 august 7079 (= 1571). Este vorba de un document moldovenesc, întocmit prin apropierea oraşului Bîrlad, aşa cum reiese din numele unor sate amintite în zapis. Astfel găsim atestat satul *Orgoeşti*[1], situat, după cîte ştim, la nord-vest de Bîrlad.

Cu toate că manuscrisul e vechi de patru secole, literele au fost bine păstrate, datorită şi cernelii de culoare închisă.

Din păcate, manuscrisul este rupt în trei locuri, în dreptul unor rînduri scrise, şi a fost lipit, mai de mult, pe un alt document vechi aşa că nu am reuşit să identificăm filigranul. Nu am putut descifra nici toate cuvintele care se găsesc în dreptul părţii deteriorate.

Iată cuprinsul zapisului[2] şi fotocopia corespunzătoare:

Adecă eu, Malea Costas <a> [3] păhărniceasă, scriu şi mărturisesc [4] cu zapisul meu, precum am vîndut giumătate de [5] loc nepoate [6] mei Avrămei, fata lui Verdeş [7], [...] lui Gavrilaş din Vesteleşti şi am dat giumătate de loc osăbită ce-au [8] fost din toţi fraţii mei ce-au fostu osăbită cu vatra satului partea di<n>spre apus[9] şi am vîndutu [10] dreptu 200 [11] de zloţi tătă-

---

[1] În text e scris ѡргѹщѣи. În legătură cu acest sat, vezi Antonovici Ioan, *Documente ale fostelor schituri Orgoeşti, Bogdăniţa, Cîrţibaşii şi Mînzaţii din jud. Tutova*, Huşi, 1929. Am identificat comuna *Orgoeşti* şi în unele hărţi vechi, ca, de ex., *Harta Prinţipatului Moldovei*, editată la 1833 de P. Asachi, H. 1005 B XXVII, 2 BAR), (dar n-am găsit satul în *Principatus Moldaviae nova et accurata descriptio* a lui D. Cantemir (c. 1327 BAR).

[2] Am folosit ca metodă transcrierea interpretativă. Cuvintele şi literele omise în textul original s-au adăugat în paranteze unghiulare.

[3] Scris cu *-s* final deasupra rîndului (fără *-a*).

[4] Scris *mărtoresisc*, cu ultimele două litere deasupra rîndului.

[5] Scris дѣ.

[6] Scris нѣпотѣ.

[7] Cuvintele care urmează nu se pot citi din cauza uzurii hîrtiei.

[8] Scris чааѹ.

[9] Cuvîntul e neclar.

[10] Primele litere sînt neclare, numai ultimele se pot citi : дотѹ.

[11] Se observă litera д, apoi litera С (= 200); aşadar, vătaful care a întocmit zapisul avusese intenţia să scrie cuvîntul доѵж.

răşti, că această[12] moşii[13] părinţii mii[14] la Ion Tu<n>sul ce me-au[15] fost dat zeastri[16] mii şi cînd <s-au> vîndut această moşii[17] din naintea Iurcu logofăt din Orgoeştii şi naintea Bîlea[18], vornicul din Orgoeştii

Vă[19] leat 7079
mes. av.[20] 15 dni

Să aibă[21] dresu g<ospo>d<st>v<o> Iurcu vel logofăt iscal martor[22] Bîlea vornic[23]... Verdeş ficioru lui Ion Tunsului[24] ...Petreşor[25] vătav am scris[25] zapisul[27] ...martor.

Documentul de care ne ocupăm în nota de faţă prezintă importanţă nu numai pentru că avem de-a face cu un text original din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, nepublicat pînă acum, ci şi pentru istoria limbii române. Din punctul de vedere al grafiei remarcăm frecvenţa mare a literelor suprascrise[27]. Dintre vocalele suprascrise, cel mai des apare и (scris orizontal, numai o dată vertical) : фрацӣ, мѣ̄, mai rar şi ȣ (є^{ȣ}). Consoanele suprascrise sînt : к (ло^{к}), д (гв^{д}), л (записȣ^{л}), м (прѣкȣ^{м}), н (наи^{н}тѣ), (па^{р}тѣ), т (цȣмъта^{т}), ц (зло^{ц}), щ (ве·т͡елѣ^{щ}). Slovotitla[28] e destul de frecvent folosită. Literele suprascrise apar atît în interiorul cuvîntului cît şi la finală (o singură dată la început de cuvînt ·͡прѣ = spre). Acelaşi cuvînt poate avea două (пъри^{н}цӣ, адє^{къ}) şi chiar trei litere suprascrise мъ^{р}торєси^{ск}).

În zapis găsim şi unele îndreptări, ca, de exemplu, la cuvîntul ачастъ grupul ча e adăugat sub rînd; la numele propriu гаврилаш se observă că literele ла, omise, au fost adăugate ulterior.

Ca particularităţi fonetice găsim pe cele care caracterizează graiul moldovenesc şi anume : africata *ǧ* (*giumătate*), trecerea lui *e* neaccentuat în poziţie finală la *i* : *mii* (= mie), *zeastri* (= zeastre), *moşii* (= moşie) (şi în interiorul cuvîntului : *ficioru*), *s* dur : *osăbită*.

În ce priveşte cuvîntul зѣ·͡три, pare curios ca într-un cuvînt de origine latină (<*d. xtrae*) din graiul moldovenesc din secolul al XVI-lea,

---

[12] Sub rînd sînt adăugate literele : ча.
[13] Scris мошн, cu ultima literă suprascrisă.
[14] Au fost omise probabil cîteva cuvinte.
[15] Scris мєȣ.
[16] Scris зѣ͡три, cu з ca şi în злоци.
[17] Scris мошн, cu ultima literă suprascrisă.
[18] Numele nu e scris clar.
[19] Scris вє.
[20] Scris лв pentru ак.
[21] Urmează cuvîntul *aş*.
[22] La dreapta e o pecete inelară.
[23] Urmează un cuvînt indescifrabil.
[24] Urmează un cuvînt indescifrabil.
[25] Scris пѣтрѣшор.
[26] Urmează un cuvînt indescifrabil.
[27] În legătură cu suprascrierea, vezi Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, p. 146—151.
[28] *Ibidem*, p. 150.

dz[29] provenit din *d* + *ĕ* să fie notat cu *zemle* în loc de *dzealo* (prima literă apare în cuvinte nelatine în textul de faţă : злоцн, запнс).

O particularitate gramaticală care merită atenţie este îmbinarea : *nepoate mei*, în care atît substantivul cît şi adjectivul posesiv au căpătat desinenţa de dativ. În celelalte scrieri din secolul al XVI-lea sînt frecvente cazurile în care îmbinările de acest tip au la gen.-dat. o formă identică cu nom.-acuz. : *cumătră-sa* sau se schimbă numai substantivul la gen.-dat. : *tătîni-său*[30].

Zapisul de care ne ocupăm prezintă interes şi pentru studiile de onomastică.

La începutul zapisului întîlnim numele păhărnicesei *Malea Costas*. Al doilea nume, cu *-s* suprascris (ко҃ та҃). ar putea fi interpretat : *Costasa* adică un derivat cu sufixul *-easa* de la *Costa* (*Coste*, *Costea*). Se ştie că acest sufix creează nume maritale pentru femei şi e frecvent în nordul Moldovei[31].

Nume de persoane în *-easa* (*Poenăreasa*, *Longhineasa*) pot fi întîlnite în diferite documente moldoveneşti din secolul al XVI-lea[32]. Aşadar, numele păhărnicesei de care e vorba în actul de vînzare s-ar putea citi *Costasa* (*Costeasa*). În schimb, un paharnic *Costea* (*Coste*, *Costa*) nu am găsit în vechile scrieri cercetate. Scrierile vechi moldoveneşti atestă însă existenţa unor boieri de diferite ranguri, cu numele de *Costea*, care îndeplineau alte dregătorii : *Costea vistiernicul*, *Costea spătarul*, *Costea Cîrje stolnicul*, *Costea pitărelul*[33], *Costea pîrcălab* de Neamţ[34]. În aceleaşi documente găsim şi numele *Male(a)*, *Mala*[35].

În zapisul de mai sus apare şi numele *Avrăma*, căreia i se vinde o bucată de moşie. Sub forma *Avramiia*, *Avrămiia*, acelaşi nume e atestat în diferite acte din Moldova, în secolele al XVI-lea — al XVII-lea[36].

---

[29] După O. Densusianu, în *Codicele Voroneţean*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Hurmuzaki* „*z* este propriu elementelor străine (*treaz*, *zid*, *viteaz* etc.) şi distincţia între acest sunet şi *dz* este riguros respectată (*Istoria limbii române*, vol. II. Secolul al XVI-lea. Ediţie îngrijită de J. Byck, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, p. 75 ; prescurtat DILR).

Există totuşi unele texte netraduse din nordul Ardealului şi Moldova care prezintă „notaţia *z* sau alternanţa *dz*/*z* în cuvinte în care ne-am aştepta să găsim numai grafia cu *dz*" (cf. acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. IV, V, VI, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, p. 246).

[30] Cf. DILR II, p. 244.

[31] Cf. N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Ed. Academiei 1963, p. LVIII.

[32] Vezi El. Ciobanu, *Observaţii asupra formării numelor de familie feminine de la masculin*, în SMFC vol.I, p. 138 ; vezi şi DIR XVI A III, Moldova, p. 127. În DIR XVI A I, Moldova, p. 27 se citează numele unui hotar (lîngă mănăstirea Putna) *Măleasa*.

[33] Cf. DIR XVI A I, Moldova, p. 237—238, 361.

[34] Cf. Gh. Ghibănescu, *Sunete şi izvoade*, vol. I, Iaşi, 1906, p. 67, 145, 191, 225, 372 ; vol. II, p. 183—191.

[35] Cf. DIR XVI A II, Moldova, p. 8, 228.

[36] Cf. HEM s. v. ; DIR XVI A III, Moldova, p. 29, XVII A III, Moldova, p. 24 ; N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 18 ; Al. Niţescu, *Vechi documente moldoveneşti* (1601—1768), 1925 (citat după N. A. Constantinescu).

Tot în aceste acte se pomeneşte de nume identice cu ale altor persoane din zapisul de care ne ocupăm : *Gavrilaş pîrcălab* e atestat într-un document din 1585[37], *Tunsul* într-unul mai vechi, din 1546[38]. În schimb, alte nume, ca, de exemplu, *Verdeş*, nu le-am întîlnit în vechile scrieri moldoveneşti.

Documentul de care ne-am ocupat prezintă importanţă din diferite puncte de vedere, dar mai ales pentru istoria paleografiei slavo-române.

[37] Cf. DIR XVI A III, Moldova, p. 295
[38] Cf. DIR XVI A I, Moldova, p. 412.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Bortelí vb. IV. Este un cuvînt regional atestat de DM s.v. cu sensul „a borti, a găuri". Dicţionarul consideră verbul ca o contaminare : *bortă* + *sfredeli*. Îl înregistrează şi dicţionarele noastre mai vechi (DA, CADE etc.), considerîndu-l ca provenind tot din *borti* + *sfredeli*. Dicţionarele dau şi varianta *bortili*. Părerea noastră este că pentru etimologie nu trebuie să recurgem la contaminarea dintre cuvintele amintite. Verbul este derivat de la substantivul *bortă* „gaură, scorbură, groapă" cu sufixul *-eli* sau din pluralul *borte* + suf. *-li*.

Ciuciulé interj. Atestat din comuna Someş-Guruslău (Sălaj) în MAT. DIALECT., p. 208, este un cuvînt din graiul copiilor cu care aceştia sînt îndemnaţi să se aşeze pe vine. Dicţionarele noastre nu-l înregistrează. La baza cuvîntului stă expresia maghiară *csücsüly le* „stai jos", formată din verbul *csücsül* „a şedea" şi *le* „jos". Şi în limba de origine, expresia face parte tot din vocabularul copiilor.

Drăpăli, dripăl(u)í, drip(u)í, dîrpí vb. IV şi **drepănă** vb. I. Verbele sînt cunoscute în jumătatea de nord a Transilvaniei şi în Banat cu sensul de „a călca în picioare, a zdrobi, a bătători". Forma *drăpăli* este dată în MAT. DIALECT., p. 67 din Vîlcele (Cluj) ; forma *dripăli* din Sălaj, respectiv din Bistriţa-Năsăud (v. ALR II, serie nouă, vol. V, h. 1360 ; MAT. DIALECT., p. 22 şi 282), iar *dripălui* din Maramureş (v. ALR, loc. cit.). *Drip(u)i, dîrpi* şi *drepăna* sînt atestate în MAT. DIALECT., p. 22, apoi la T. Teaha, (*Graiul din Valea Crişului Negru*, Bucureşti, 1961, p. 221) şi în ALR citat mai sus.

Pentru etimologia formei *drăpăli* din MAT. DIALECT., autorul trimite la un etimon maghiar *trappolni* „a tropoti", etimologie contestată de acad. Al. Graur. D-sa susţine că punctul de plecare pentru originea verbelor din titlu trebuie să fie germ. *trampeln* (v. *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, s.v.). După părerea noastră, verbul *drăpăli* poate fi derivat foarte bine dintr-un magh. *trappol*. La rîndul său, verbul maghiar este de origine germană. Dacă este necesar să recurgem pentru verbele româneşti la un etimon german, credem că nu toate verbele din titlu pot avea acelaşi etimon. Verbul *drăpăli* are ca etimon germ. *trap-*

peln „a umbla cu paşi mărunţi, a călca ceva în picioare, a tropăi", iar verbul *dripăli*, cuvîntul germ. *trippeln* „a face paşi mărunţi, a umbla repede şi cu paşi mărunţi". Verbele *drip(u)i*, *dîrpi* şi *drepăna* au ca etimon, după părerea noastră, germ. *trappen* „a călca greoi, a tropăi, a lipăi". Credem că etimologiile propuse de noi sînt mult mai apropiate ca formă de cuvintele româneşti decît verbul *trampeln*, nu se opun nici ca sens şi nu prezintă nici dificultăţi de ordin fonetic.

Feşteli vb. IV. Este dat în DM cu sensul de „a murdări, a mînji, a mîzgăli" iar pentru etimologie se trimite la magh. *festeni* „a vopsi, a colora". Cuvîntul îl înregistrează şi alte dicţionare ale noastre (DA, CADE, DU), dîndu-i aceeaşi etimologie.

Credem însă că pentru explicarea provenienţei cuvîntului trebuie să pornim de la nominativul plural al substantivelor româneşti în *-eá* : *pingea* > *pingel(e)* + *- i*; *căţea* > *căţel(e)* + *- i*; *bucăţea* > *bucăţel(e)* + *- i*; *scrijea* > *scrijel(e)* + *- i* etc. Există regional şi un substantiv românesc *feştea*, cu varianta *feşteală*, pl. *feştele* „vopsea". Prin analogie cu substantivele în *-ea*, verbul *feşteli* este format pe terenul limbii române din forma *feştel(e)* + *- i*.

De la verbul magh. *fest*, există o formă regională românească *feşti*, cu acelaşi sens ca etimonul şi cunoscută pe o arie mult mai largă decît în Maramureş, cum susţine DA.

Heitui vb. IV „a lega corzile viţei de vie cu vîrful în partea de jos a aracului" (v. LEXIC REG., p. 19). Cuvîntul este atestat prin părţile Şomcutei (Chioar). Are la bază acelaşi etimon magh. *hajt*, din care avem verbul *hăituí* „a goni, a vîna cu gonaci". Cuvîntul maghiar are şi sensul de „a întoarce în altă parte; a îndoi o nuia, o creangă etc.".

Juguí vb. IV. În CV, 1951, nr. 9 — 10, p. 45, verbul *a jugui* este atestat din Dolj şi glosat „a se potrivi a, se obişnui cu o meserie, cu o unealtă". Cuvîntul este atestat şi în DA cu sensul „a supune, a deprinde" şi exemplificat cu : *L-a juguit bine* ! (Suceava) ŞEZ. IX, 148 şi postverbalul *juguire* : *Lăcuitorii din multa juguire ce au avut şi neluminare, nu-şi cunoaşte nici datoria.* GOLESCU, Î. 112. Îl dă şi Scriban în forma *jugului* „a subjuga", iar în MAT. DIALECT. (p. 77) îl găsim în forma *juguli* „a purta prea mult în jug". Sensurile sînt destul de apropiate cu cele din CV.

Cuvîntul credem că n-are nimic comun cu *sucă*, termen cu care îl pune în legătură acad. Al. Graur în *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, s.v. Verbul este format — aşa cum a arătat şi DA şi Scriban — din subst. *jug* + suf. *-ui*, respectiv, pentru formele din Scriban şi MAT. DIALECT., suf. *-ului*, *-uli*.

Meţărli vb. IV. Este cunoscut în părţile Şomcutei (Chioar) cu sensul de „a curăţi via primăvara, lăsînd numai vîţele tinere" LEXIC REG., p. 20). Este dat şi în DLR în forma *meţerli* „a reteza; (complementul indică via) a curăţa (lăsînd pe vrej numai vîţele tinere)". Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 99. DLR dă şi etimologia cuvîntului, considerîndu-l ca un împrumut din magh. *metsz* „a tăia, a secţiona".

Dacă etimologia ar fi bună, cuvîntul ar merita să fie înregistrat — cu toate că este rar întrebuinţat şi are o arie de răspîndire mică — şi numai pentru sufixul *-ărli*, *-erli*, fiind, poate, singurul exemplu în care întîlnim astfel de sufixe.

Magh. *metsz* ar fi dat însă în limba română forma *meţui* sau *meţi*, sau, cu suf. *-ălui*, *-ăli*, formele *meţălui*, *meţăli*. De unde însă consoana *r* în sufix ? Problema o dezleagă cuvîntul german *Messer* „cuţit, cosor", de la care, cu suf. *-li*, s-a format verbul românesc *meţărli* sau *meţerli*.

Păţog s.m. Cuvîntul este atestat din Banat în LR, 2/1960, cu sensul de „şobolan". În LR, 2/1966, Mile Tomici dă ca etimon al cuvîntului magh. *pocog* (dialectal <lit. *pocegér*) „idem". Cuvîntul îl inserează, din Transilvania, şi CADE, în forma *poţoc*, dîndu-i ca etimon magh. *paczak*. Forma adevărată a cuvîntului maghiar este însă *pocok* „şoarece", care, regional, are şi sensul de „şobolan".

Tăroasă adj. f. „gravidă". Este un cuvînt regional şi învechit. Îl citează acad. Al. Rosetti între elementele maghiare din *Palia de la Orăştie*, susţinînd că ar avea drept etimon adj. magh. *terhes* „idem" (vezi Al. Rosetti, *Limba română în secolele al XIII-lea — al XVI-lea*, Bucureşti, 1956, p. 184).

Ca sens, etimologia ar merge. Ca formă însă, nu : magh. *terhes* n-a putut deveni în limba română *tăroasă*. Adjectivul în chestiune este un cuvînt format pe teren românesc din *tar* s.n. „sarcină, povară" cu suf. *-oasă*. Din acest cuvînt îl derivă şi CADE şi Scriban.

Este adevărat că substantivul *tar* este de origine maghiară, din *tár* „magazie, colecţie", avînd, regional, şi sensul de „sarcină, povară". Cuvîntul a intrat însă în lexicul limbii române şi este deci un cuvînt românesc, de la care a fost derivat adj. românesc în felul arătat mai sus. În consecinţă, credem că *tar* este un element maghiar, însă despre *tăroasă* nu se poate spune acelaşi lucru.

Utăluitoriu adj. Cuvîntul se întîlneşte în *Psaltirea Scheiană*, cu sensul de „care urăşte, protivnic" şi este dat de acad. Al. Rosetti în lucrarea sa (amintită la cuvîntul precedent), p. 184, ca element maghiar, din verbul magh. *utál(ni)* „a dispreţui, a urî". Verbul amintit nu putea deveni însă în limba română *utăluitoriu*. A existat în limba veche şi mai există regional şi astăzi un verb rom. *utălui*, derivat din magh. *utál* cu suf. rom. *-ui*. Intrat o dată în fondul lexical al limbii române, din acesta, cu suf. rom. *-(i)tor*, s-a format adjectivul din titlu. În consecinţă, cuvîntul *utăluitor* este un adjectiv românesc, format dintr-un verb românesc care, la rîndul său, are la bază un etimon maghiar.

L. Ghergariu

Bujdă, buşdă. Cu sensul „casă mică, sărăcăcioasă, cocioabă" este înregistrat de mai multe dicţionare româneşti, printre care şi DA, unde, pentru etimologie, se trimite la *bordei*, *budă*. Credem că aceste două cuvinte nu pot clarifica etimologia lui *bujdă* ; o contaminare între *bordei*

şi *budă* poate explica varianta *burdă*, înregistrată de DA alături de *bușdă*, dar nicidecum pe *bujdă* (sau *bușdă*), care conține sunetul *-j-(ș)*.

SCRIBAN, D., care înregistrează şi el acest cuvînt, trimite pentru etimologie la rom. *bujlă* (<vsl. *bydlo*). Îndoielnică este şi această soluție, fiind foarte greu de explicat trecerea lui *l* la *d*.

Celelelate dicționare care îl atestă (CADE, DM) nu-i dau nici o etimologie.

Dicționarele amintite înregistrează şi derivate ale acestui cuvînt, formate cu sufixul *-e(a)ucă* (DA, CADE, SCRIBAN, D., DM) şi cu sufixul peiorativ *-ulă* (CADE, SCRIBAN, D.). Unele derivate înregistrează şi DL (*bojdeucă*) şi CIHAC, D. (*bojdeucă*, *bujdeucă*, *boşdeucă*, *bujdulă*, *bușdulă*), fără însă să ateste cuvîntul *bujdă* (sau *bușdă*). Cihac derivă formele semnalate direct din rom. *budă*, neglijînd prezența lui *-j-* din rădăcină (ca în DA).

Credem că etimologia acestui cuvînt s-ar putea explica satisfăcător printr-o contaminare între *budă* „casă mică şi dărăpănată, cocioabă" şi *rujdă* „obiect stricat, scos din uz; casă mică, dărăpănată" (cf. CHEST. 2,16/258), despre care vezi mai jos.

Ciurigáuă. Cu sensul „minciunele, funde din cocă" nu este atestat de nici un dicționar românesc. Tamás Lajos (în *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, Akad. Kiadó, 1966, p. 227), îl atestă cu alt fonetism, anume *cirigáuă*, „idem", dîndu-i ca etimon magh. *csőrőge*, idem.

Cu acelaşi sens, l-am înregistrat în jud. Satu-Mare, satul Homorodul-de-Mijloc şi ne-a fost comunicat, sub aceeaşi formă, din jud. Maramureş, satul Rohia. Cu un fonetism schimbat (*ciorigáuă*), dar cu acelaşi sens, ne-a fost comunicat din jud. Sălaj, satul Fildu.

Rujdă. Cuvîntul apare înregistrat în diferite lucrări lexicografice cu sensurile: 1. „cuțit ruginit, stricat, rău ascuțit" (CADE, LEXIC REG. 1, p. 108, din jud. Suceava; LR, 1961, nr. 2, p. 128, din jud. Maramureş); 2. „unealtă uzată, veche, cioarsă" (LEXIC REG. 2, în două localități din Lăpuş, jud. Maramureş); 3. (fig.) „femeie desfrînată" (LEXIC REG. 1, p. 108, din județul Suceava). DLR ms. (în lucru la Institutul de lingvistică din Cluj) înregistrează şi sensul „casele slabe, dărăpănate" (cf. CHEST. 2,16/258).

Nici CADE, nici DLR ms., nici glosarele citate nu dau vreo etimologie acestui cuvînt.

Noi credem că ar putea proveni din magh. *rozsda* „rugină", în urma unui transfer de sens, în vorbirea bilingvilor, în sintagme de genul *rozsdás kés* „cuțit ruginit", *rozsdás kasza* „coasă ruginită", în care sensul a fost preluat de prima parte a enunțului. De aici, orice obiect rău, stricat, a ajuns, prin generalizare, să se numească *rujdă*. Credem că şi sensul figurat „femeie desfrînată" şi cel atestat de DLR ms. pot fi explicate în acelaşi mod, adică printr-o extensiune semantică.

Rujdi. Cuvîntul, avînd sensul „a roade, a toci, a jupui în mod grosolan", este înregistrat de TDRG şi SCRIBAN, D., cu citate din *Biblia de la București* (1688) şi D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, p. 189. DLR ms.

îl atestă, cu acelaşi sens, la Dosoftei, dovadă că acest cuvînt e foarte vechi în limbă.

Îl găsim înregistrat şi de două glosare regionale recente (cf. V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Editura Academiei [1961], p. 61 şi LEXIC REG. 1, p. 108), în fostul raion Rădăuţi, jud. Suceava. Credem că acest cuvînt ar putea fi explicat satisfăcător, considerîndu-l ca un derivat de la rom. *rujdă*.

Ţîfoaie. Cuvîntul a fost glosat în LR, 1964, nr. 1, p. 84, din comuna Berchişeşti, jud. Suceava, cu sensul „ţeavă vîrîtă sub pielea unei oi tăiate, în care suflă măcelarul ca s-o umfle pentru a o jupui mai uşor şi repede".

Credem că avem a face cu o contaminare între *ţevoaie* şi interjecţia *ţîf*.

Văgaş. Dicţionarele care înregistrează acest cuvînt (CIHAC, D., TDRG, CADE, DA s.v. *făgaş*, SCRIBAN, D., DL, DM îl consideră ca o variantă a lui *făgaş*: 1. „urmă adîncă lăsată în pămînt de ploaie sau de roţile unui vehicul"; 2. (fig.) „direcţie, drum".

Pe lîngă aceste două sensuri, *văgaş* mai are şi un alt sens, neatestat de dicţionarele cercetate: „pădure tînără", v. ALR, s.n., vol. II, harta 584, pct. 272. Cu aceleaşi sens l-am înregistrat şi noi în satul Homorodul-de-Mijloc, jud. Satu-Mare.

Sensul „pădure tînără" poate fi explicat printr-un transfer semantic de la numele locului defrişat (denumit „curătură", „tăietură" sau „văgaş", cf. CV, 2/1950, p. 30: *văgaş* „loc de pe care s-a tăiat o pădure, curătură", sens etimologic—magh. *vágás*, idem) la plantaţia de puieţi care se face de obicei pe terenurile defrişate.

Precizăm că în ALR, în cîteva puncte (284, 250, 157, 105, 130), la întrebarea „pădure tînără" s-a răspuns „tăietură". Evident, şi aici avem acelaşi transfer semantic.

Viorel Păltineanu

Notele de mai jos, continuînd pe cele publicate în nr. 5/1968 al revistei „Limba română", se referă la unele cuvinte înregistrate în *Dicţionarul limbii române*, tomul al VI-lea, fasciculele 10/11 şi 12/13, apărute în Editura Academiei Republicii Socialiste România în cursul anului precedent.

Mîrmă „femeie murdară, nesimţită, leneşă", cuvînt cunoscut prin Oltenia, este lăsat fără etimologie (fasc. 10/11, p. 721). Folosirea sa în sudul ţării ne îndreaptă spre un împrumut din limba bulgară, în care există un cuvînt avînd acelaşi sens şi o formă foarte asemănătoare, anume *мърла* (cf. N. Gerov, *Речник на български език. Допълнение*, Plovdiv, 1908, p. 215). Transformarea lui *l* în *m* în cuvîntul românesc nu poate fi explicată prin transformări fonetice obişnuite, ci rămîne să fie privită ca un accident, în cazul că se admite proveniența lui din cuvîntul bulgăresc citat.

Mîrzi, cu sensul de „a da semne de oboseală, a lîncezi, a zăcea", este comparat cu bg. *мързя(ме)* „mi-e lene" şi cu scr. *mrziti* „a urî" (fasc. 10/11, p. 726). Explicaţia a fost preluată (şi corectată) din CADE, unde se trimite la scr. *mrziti* şi la bg. *mărzime* (evident, scris greşit împreună). Îmbunătăţirile aduse în DLR nu sînt, la rîndul lor, lipsite de impreciziuni. Astfel, menţionarea sensului „a urî" al scr. *mrziti* nu era necesară, deoarece nu aduce nici o lămurire în privinţa lui „a mîrzi"; s-ar fi cuvenit să se specifice sensul secundar al lui *mrziti*, cel de „a face ceva fără chef, a-i fi lene" (cf. RJAZU, vol. VII, p. 101), care este direct legat de cuvîntul românesc discutat. De asemenea, bg. *мързя(ме)* trebuia să fie indicat la persoana a III-a (*мързи ме*), în care se foloseşte în limba bulgară, ca verb impersonal; forma aceasta explică, de altfel, mai bine aspectul fonetic al rom. *mîrzi*.

Cu aceste precizări, indicaţia provenienţei lui *mîrzi* din bg. *мързи ме* sau scr. *mrziti* (cu sensul arătat) devine sigură.

În legătură cu *mîrzenie* se poate presupune nu numai că s-a format pe terenul limbii române, prin derivare (*mîrzi* + *-enie*), cum se propune în DLR, în acelaşi loc, dar şi că a fost împrumutat direct : bg. *мързене*, scr. *mržênje*.

Moşdrean, nume dat unei specii de frasin (*Fraxinus ornus*) şi (regional) paltinului (*Acer pseudoplatanus*), este înregistrat cu etimologie necunoscută (fasc. 10/11, p. 802), cu toate că există indicaţii mai vechi în această privinţă. Astfel, G. Pascu îl consideră ca provenit din bg. *mîždrean* (*Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 220), A. Scriban trimite la bg. *myždrean* < v. sl. *modrĭenŭ* (*Arhiva din Iaşi*, 43, p. 155), — la care adaugă, în dicţionarul său, ucr. *modreni*, pol. *modrzen*, *mozdrzen*, — iar DM se opreşte la bg. *măždran*. Abandonarea acestor explicaţii este surprinzătoare, ea datorindu-se, probabil, faptului că etimonul bulgăresc (singurul care trebuie reţinut) este redat incorect în izvoarele amintite. Dicţionarele limbii bulgare inserează acest cuvînt : la N. Gerov (*op. cit.*, II, p. 105) apare sub forma *мжждрян*, în scrierea tradiţională, iar în *Български тълковен речник* Sofia, 1955, p. 401, sub forma *мъждрян*, după normele grafice actuale ale limbii bulgare.

În acest din urmă mod trebuie să figureze şi în dicţionarele noastre.

Morună, însemnînd „muşeţel (*Matricaria chamomilla*)", este, de asemenea, nerezolvat din punctul de vedere al originii (fasc. 12/13, p. 889). Aceasta însă se poate afla chiar din DLR fasc. 4, p. 290 la cuvintele *mărună* şi *măruncă*, înrudite cu cel din titlu, care sînt provenite din ucr. *маруна*, respectiv *марунка*. Este neîndoielnic că *morună*, *mărună* şi *măruncă* trebuie puse în legătură, toate avînd aceeaşi provenienţă ucraineană : *morună*, *mărună* < *маруна*, *măruncă* < *марунка* < *маруна*.

Moşoancă „legătură mare" este înregistrat cu etimologie necunoscută (fasc. 12/13, p. 905). Întrucît cuvîntul este întîlnit în Bucovina (Straja, Rădăuţi), credem că poate fi comparat cu ucr. *мошонка*, care are şi sensul de „traistă, pungă" (cf. *Українсько-російський словник*, Kiev, II, 1958, p. 548).

Trebuie remarcat că acest etimon este atribuit, după părerea noastră în mod neîntemeiat, altui cuvînt, anume *moşoncă* (variantă de la

moşoaică), înregistrat în aceeaşi fasciculă a DLR (p. 906). Sensurile lui *moşoncă* (1. „vas de lut, oală" şi 2. „cuib de viespi") nu se explică în nici un fel prin ucr. *мошонка* sau prin rus. *мошонка* propus de către Scriban. Prin urmare, originea cuvîntului *moşoncă* rămîne nerezolvată, soluţia dată în DLR potrivindu-se, de fapt, cuvîntului regional de mai sus, *moşoancă*.

Motoflete, înregistrat în fasc. 12/13, la p. 914, are sensurile următoare : 1 (reg.) „om neîndemînatec, moale, bleg" şi 2. „surdomut". Pentru etimologie se face comparaţie cu *motoflocea*, avînd sens similar.

Ni se pare mai plauzibil ca *motoflete* să fie considerat ca un rezultat al contaminării dintre *mototol* şi *nătăflete* ; un model în această privinţă îl oferă cuvîntul *muciuflete* (*mucea* + *nătăflete*), care figurează în aceeaşi fasciculă (p. 946).

Virgil Nestorescu

Jabrác. Este înregistrat în DA şi DM cu sensul de „om de nimic, ticălos" şi cu o singură atestare din comuna Marginea, judeţul Suceava : *De ţi-ar fi mintea ca capul, Nu te-ar iubi tăt jăbracul* (ŞEZ., 1923, vol. XIX, p. 55). În ultimul timp, cuvîntul în discuţie a mai fost semnalat, tot în judeţul Suceava : *jabrác* „puşlama" (LEXIC REG., p. 104).

Atît în DA, cît şi în MD, se consideră că *jabrác* este derivat (cu sufixul *-ac*) de la *jábră*,variantă a lui *jávră*, deşi sensurile celor două cuvinte nu se suprapun. Aria de răspîndire a cuvîntului, precum şi aspectul lui fonetic, ne îndreaptă spre un împrumut din limba ucraineană. Sensurile cuvîntului românesc le regăsim în ucr. dial. *жебрáк*, notat de noi în cursul unor anchete în localităţi cu grai ucrainean din nordul Moldovei ; în limba literară acesta are numai înţelesul de „cerşetor, pomanagiu" (cf. *Українсько-російський словник*, publicat de Academia de Ştiinţe a R.S.S. Ucrainene, vol. I, Kiev, 1953, p. 494).

Morşî. Ca verb reflexiv, a fost înregistrat, în comuna Hînţeşti-Dorohoi, cu sensul „a se şifona". În DLR (fasciculele a 12-a şi a 13-a) cuvîntul este reprodus din revista „Ion Creangă" (Bîrlad), V, 1912, p. 375, unde se dă următorul citat : *Iraa ... da rău ţi s-o morşît barizul, cumătră Zanaidă*.

Cuvîntul, lăsat fără etimologie în DLR, provine, cu siguranţă, din limba ucraineană, mai exact, din graiurile ucrainene vecine, care cunosc acest verb sub forma *мóрш'ити_cu* „idem" (pentru limba literară vezi *мóрщитися* „(despre o haină) a face cute", în *Українсько-російський словник* vol. II, Kiev, 1958, p. 544).

Plencáci. Cuvîntul, glosat „secure pentru cioplit", figurează în DLR ms., fără etimologie, avînd o singură atestare din nordul Transilvaniei (CV, 1951, nr. 9—10, p. 44). O nouă atestare a acestui termen o găsim în LEXIC REG., vol. II, p. 113 : *plencáci* „secure lată, cu coada lungă, pe care o folosesc dulgherii" (din satul Libotin, judeţul Maramureş). Originea cuvîntului se poate explica prin ucr. *планкáч*, cu acelaşi înţeles, întrebuinţat curent în graiurile ucrainene din judeţul Maramureş

(cf. N. Pavliuc, *Украинские говоры Марамощины (области Бая-Маре Румынской Народной Республики)*, Harkov, 1958, p. 165—166).

Pochihéci. Termenul apare, cu numeroase variante formale (*pocihéci, pocihéc, pochinéci, potihéci, putihéș, poteahău*), în Moldova, Bucovina şi nordul Transilvaniei, denumind mai multe piese la războiul de ţesut:

a) întinzător, întorcător (DAME T. 136; Pamfile, I. C. 275; L. Şăineanu, *Dicţ. univ.*; DA ms.; ALR II, harta 478, pct. 386; LEXIC REG., 2, p. 121);

b) amnar (TDRG; CADE; Pamfile, I.C. 275; LEXIC REG., p. 106);

c) lopăţică cu găuri care pătrunde în scobitura amnarului şi prin care se trece un cui (Pamfile, I.C. 274);

d) sulul de dinapoi (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, p. 55).

Cuvîntul *pochihéci*, folosit şi la plural, *pochihéciuri*, a fost explicat în TDRG ca provenind din ucr. *попихати, попúхач* „ceea ce se împinge încoace şi încolo". Explicaţia aceasta a fost preluată fără modificare de D. Scheludko (*Nordslavische Elemente im Rumänischen*, în „Balkan-Archiv", I, 1925, p. 168), DU, DA ms., S. V. Semčynśkyj (*Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 96) şi Al. Ciorănescu (*Diccionario Etimologico Rumano*, Laguna, 1960, fascicula 5). CADE, care inserează cuvîntul, nu se pronunţă asupra etimologiei, iar Scriban şi DM nu-l înregistrează.

Soluţia propusă de Tiktin, şi însuşită apoi în lucrările lexicografice amintite, ni se pare greu de admis, nu atît pentru nepotrivirea sensurilor, cît, mai cu seamă, pentru dificultăţile fonetice pe care le ridică. De asemenea, nu corespunde nici accentul, care în cuvîntul ucrainean este paroxiton. Etimonul lui *pochihéci* şi al numeroaselor sale variante, care sînt rezultatul căilor felurite prin care s-a încercat adaptarea noului cuvînt în limbă, este, după părerea noastră, ucrainean, dar nu cel indicat de Tiktin. Ne gîndim la ucr. *пок'ігáч*, cu aceleaşi înţelesuri ca şi în româneşte, cuvînt neînregistrat în dicţionare, dar frecvent în graiurile ucrainene din judeţul Suceava. Ucr. dial. *пок'ігáч* presupune un ucr. **потягáч*, postverbal de la *потягáти* „a trage, a întinde" (vezi E. Želechovśkyj—S. Nedil'śkyj, *Малоруско-німецький словник*, vol. II, Lvov, 1886, p. 725). Aceasta se vede şi din forma *потíгач*, întîlnită în graiurile ucrainene din judeţul Maramureş (vezi N. Pavliuc, *Украинские говоры Мараморощины (области Бая-Маре Румынской Народной Республики)*, Harkov, 1958, p. 13), care explică varianta *potihéci* (Pamfile, I.C. 274), mai puţin răspîndită. Schimbările fonetice pe care le prezintă ucr. dial. *пок'ігáч* faţă de cuvîntul reconstituit de noi, **потягáч*, s-au petrecut pe teren ucrainean. În graiurile ucrainene din nord-vestul ţării noastre (vezi şi I. Pătruţ, *Fonetica graiului huţul din Valea Sucevei*, Bucureşti, 1957, p. 31—32), ca de altfel şi în unele graiuri convergente (vezi F. T. Žylko, *Нариси з діалектології української мови*, ed. a II-a, Kiev, 1966, p. 225, 231), vocala [a] după o consoană palatală se închide la [e] sau [i]. În ceea ce priveşte trecerea [т'] > [к'], aceasta este obişnuită în graiurile huţule (vezi I. Pătruţ, *op. cit.*, p. 52), precum şi în alte graiuri ucrainene (F. T. Žylko, *op. cit.*, p. 226, 231).

I. Robciuc

RELUAREA COMPLEMENTULUI

Există astăzi la noi un curent care combate reluarea complementului. Se simt oare în practică efectele teoriei? Bineînțeles că da. Culeg, în orice caz, din lectura recentă a două cărți de lingvistică, exemple fără reluare, care mi se par curioase :

„Cea mai simplă expunere a procedeului general de analiză glosematică a limbii a făcut Knud Togeby" (*Elemente de lingvistică structurală*, sub redacția lui I. Coteanu, București, 1967, p. 27). Numai faptul că Knud Togeby este nume de persoană și nu e construit cu prepoziția *pe* ne permite să ghicim că formează subiectul și nu e complement direct.

„Aceeași acțiune restrictivă exercită normele limbii literare..." (acad. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 20).

„Un indiciu al relației strînse dintre prepoziție și termenul subordonat constituie și faptul că prepoziția impune acestuia anumite caracteristici" (ib., p. 277).

La ultimele două exemple, sîntem siliți să ne orientăm după sensul lexical al cuvintelor, după înțelesul general al frazelor, sau chiar după articularea sau nearticularea substantivelor, ca să identificăm subiectul și complementul direct. Dar dacă nu ne ajută nici sensul, nici articolul, de exemplu într-o propoziție ca *corăbiile sparg valurile*? Adesea reluarea este obligatorie chiar dacă nu ne e teamă de confuzie între subiect și complementul direct, acuzativul fiind construit cu prepoziția *pe*, predicatul fiind la alt număr sau persoană decît complementul etc. : nu e posibil să se spună *pe mama văd, omul pe care admir, ție vorbesc*. Și dacă în aceste cazuri reluarea este admisă, pentru că e inevitabilă, de ce am interzice-o în altele, unde ea singură permite o înțelegere corectă?

Mai e util să ne aducem aminte și faptul că nu e vorba aici de o inovație actuală, de o „abatere" de la norme, confundată adesea din principiu cu „greșeala", ci de o construcție tradițională.

În general, reluarea ne ajută să începem fraza cu un complement, nu cu subiectul, și acest lucru poate fi util pentru a sublinia pe unul din ele. Nu s-a observat, după cît mi se pare, că pentru a renunța la reluarea complementului ar fi necesar să trecem la o topică rigidă, cu subiectul la început și complementul la urmă. Ar cîștiga limba noastră ceva din asta?

Al. Graur

EXPRESIA *MII ŞI FĂRÎME*: CÎTEVA PRECIZĂRI

Expresia din titlul acestei note a fost discutată de Şerban Ţicăloiu în LR, XIV, 1965, nr. 4, p. 429—431. După părerea autorului citat, primele două cuvinte ale expresiei reprezintă rezultatul transformării adjectivului *mici*, care, datorită unei serii de fenomene fonetice şi unei false interpretări semantice, a ajuns să fie „rupt în două : de o parte *mii*, de alta *şi*" (p. 430).

Prefacerea, admisă de autor, a grupului africată prepalatală + [f] din *mici fărîme* în [ş'] + [f] este un fenomen posibil. Este, de asemenea, posibilă transformarea lui [i] în [ii̯], în momentul în care vorbitorii au identificat pe [mi] din **mi şi fărîme* cu forma de plural a numeralului *mie*; şi după părerea noastră, [mii̯] provine din [mi]. Nu credem însă că *şi* este continuatorul africatei din forma adjectivală *mici*. Şerban Ţicăloiu este de părere că, după transformarea africatei în [ş'], s-a petrecut — „sub influenţa conjuncţiei *şi*?" — următorul fenomen : „palatalizarea lui *ş'* din *miş'* este simţită şi rostită ca un sunet de sine stătător. Din *ş* şi din palatalizarea lui, ajunsă *i*, se naşte conjuncţia *şi*" (p. 430). Considerăm că explicaţia aceasta trebuie înlăturată, ca nesatisfăcătoare, nu atît din motive de ordin fonetic (am putea admite, în ultimă instanţă, că [ş'] a devenit, printr-o greşită interpretare, [şi]), cît pentru motivul că o serie de fapte de altă natură indică — am putea spune, impun cu forţa evidenţei — pentru prima parte a expresiei *mii şi fărîme* o altă origine decît cea propusă de Şerban Ţicăloiu (*mici* > [miş'] > [mi şi] > [mii̯ şi]).

Expresia *mii şi fărîme* provine nu din *mici fărîme* (cu un adjectiv ca prim termen), ci din *mici şi fărîme*, în care primul cuvînt nu este nicidecum pluralul adjectivului *mic(ă)*, ci substantivul *mică* „fărîmă" (< lat. *mica*). Dicţionarele înregistrează, de obicei, un cuvînt *mică* cu sensul de „clipă" sau cu un sens asemănător, în expresii ca *într-o mică de ceas* (sau *de vreme*) „într-o clipă, foarte repede", *pe mică, pe ceas* „foarte des, mereu" (vezi, de exemplu, DLR, s.v. *mică*[1]). Nu ne interesează aici dacă *mică* „clipă" este sau nu acelaşi cuvînt cu *mică* „fărîmă"; prima dintre cele două posibilităţi a fost acceptată, recent, printre alţii, de G. Giuglea, CL, VII, 1962, nr. 1, p. 150—151, într-o notă al cărei titlu cuprinde, alături, expresiile *(a face) mici-fărîme* şi *pe mică, pe ceas*; în DLR, unde figurează numai *mică* din locuţiunile adverbiale cu sens temporal-modal, etimologia probabilă indicată este lat. *mica* „fărîmă", trimiţîndu-se la v. sl. *migŭ* „clipă" numai pentru varianta *migă* (etimonul slav a fost propus — pentru varianta cu consoană surdă, singura avută în vedere — încă de acad. Al. Graur, în BL, VI, 1938, p. 156). Important este faptul că *mică* cu sensul de „fărîmă" există, dacă nu independent (în limba actuală), cel puţin în cadrul unei expresii, şi anume tocmai în cea care poate explica foarte bine pe *mii şi fărîme*; expresia este înregistrată şi ilustrată cu un citat în CDDE, nr. 1093 (*l-a făcut mici şi sfărîme*; forma celui de-al doilea substantiv — cu sau fără [s] la iniţială — nu a jucat nici un rol în procesul care a dus la apariţia lui *mii* în loc de *mici*). Cuvîntul poate fi recunoscut, după G. Giuglea, *loc. cit.*, p. 150, şi în *sfîrmica* (probabil, rezultatul unei contaminări) şi, după V. Frăţilă, „Analele Universităţii din

Timișoara". Seria științe filologice, V, 1967, p. 235, nota 3, într-un alt verb, *fărimica* (tot o contaminare), pentru a nu mai vorbi de numeroasele derivate (de dată latină) înregistrate în CDDE, nr. 1094—1098.

Chiar dacă pentru *mici și (s)fărîme* n-am fi dispus de nici o atestare, am fi avut dreptul să reconstruim această expresie, avînd în vedere, pe de o parte, existența lat. *mica* și, pe de altă parte, ținînd seamă de faptul că *mici și (s)fărîme* se încadrează perfect, sub aspect structural și semantic, în seria, bine reprezentată cantitativ, a expresiilor de tipul „substantiv$_1$ + *și* + substantiv$_2$", în care cele două substantive au același sens sau sensuri asemănătoare (avem a face aici, după Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 256 și 258, cu un tip special de repetiție, și anume cu „repetiția semantică"). De remarcat că multe dintre aceste expresii, întocmai ca *mici* — respectiv, *mii* — *și fărîme* apar mai ales în combinație cu verbul *a (se) face* : *foc și pară*, *luntre și punte*, *oale și urcioare*, *praf și pulbere*; în special paralelismul dintre *mici și fărîme* și *praf și pulbere* este izbitor (cf. G. Giuglea, *loc. cit.*, p. 149—154, unde sînt discutate pe larg cîteva dintre aceste expresii, precum și altele, fie identice, fie deosebite ca structură, dar caracterizate, toate, prin faptul că includ „dublete lexicale").

În ce privește aspectul fonetic al chestiunii, subliniem că simplificarea grupului africată + fricativă din *mici și* . . . este la fel, dacă nu și mai ușor de înțeles decît cea presupusă de Șerban Țicăloiu în *mici fărîme*; explicînd apariția lui [mi și] din *mici și* . . ., avem și avantajul că putem invoca unele cazuri similare sau identice, cum sînt [fa și tu] „faci și tu" (relativ frecvent), [douăzeși] „douăzeci și . . ." (curent).

Rezultă din cele arătate mai sus că *și* este originar, și nu un cuvînt născut din „palatalizarea" lui [ș']. Șerban Țicăloiu are însă dreptate cînd susține că actualul *mii* provine din [mi].

Cît despre *mici fărîme*, dacă, într-adevăr, primul cuvînt este simțit aici ca adjectiv, expresia originară a putut ajunge la această formă din aceleași cauze care au dus la „recunoașterea" lui *mii* în prima parte a formulei : ca urmare a unei tendințe de „motivare", în momentul în care *mică* a ajuns, în anumite graiuri, să fie folosit numai în expresia *mici și fărîme*, vorbitorii graiurilor respective au identificat pe *mici* cu forma adjectivală omofonă, ceea ce i-a determinat să lase la o parte pe *și*, care contravenea logicii. Dar este care sigur că primul termen din *mici fărîme* este simțit ca adjectiv ? Cu *mici* interpretat ca substantiv — chiar fără sens determinat — expresia ar fi, ca structură, paralelă, pînă la un punct (și, evident, cvasi-identică în ce privește sensul) cu *bucăți-bucățele* (aceasta este interpretarea care apare la G. Giuglea, *loc. cit.*, p. 150, ceea ce se poate deduce din felul cum e scrisă expresia, cu cratimă între cei doi termeni : *mici-fărîme*).

Șerban Țicăloiu consideră (p. 430) că *și* din *mii și fărîme* a fost înlocuit cu *de* pentru a se evita un nonsens. Nu este exclus ca lucrurile să se fi petrecut în acest fel ; credem, totuși, că nu se poate afirma cu certitudine că *mii de fărîme* provine neapărat din *mii și fărîme*, și nu este obișnuita construcție numeral + de + indiferent ce substantiv.

Lăsînd la o parte construcția *mii fărîme*, raportul dintre aspectele discutate mai sus ale expresiei noastre (este vorba de o singură expresie din punct de vedere istoric) ar fi, după Șerban Țicăloiu, următorul :

(1) *mici* [adj.] *fărîme* > (2) *mii şi fărîme* > (3) *mii de fărîme*. Presupunînd că *mici fărîme* (sau, poate, mai curînd *mici-fărîme*) este o construcţie mai nouă decît *mici şi fărîme* (ceea ce nu poate fi considerat absolut sigur), explicaţia din rîndurile de mai sus poate fi reprezentată, schematic, astfel :

(1) *mici* [subst.] *şi fărîme* > { (2a) *mii şi fărîme* > (eventual) *mii de fărîme* ; (2b) *mici* [probabil, subst.] *fărîme*

Conjuncţia *şi* n u a a p ă r u t, ci s-a menţinut sau a d i s p ă r u t în cursul evoluţiei expresiei discutate.

Andrei Avram

August 1968

Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia. I(NALR-Olt.), întocmit, sub conducerea lui B. Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

Era firesc ca după efectuarea atlaselor naţionale, ale căror hărţi înfăţişează totalitatea variantelor dialectale ale limbii, să se ivească ideea întocmirii unor, atlase regionale, cuprinzînd cartografierea faptelor lingvistice care alcătuiesc arii oarecum unitare în limitele unei provincii istoriceşte determinate. Atlasul lingvistic român pe regiuni îşi face apariţia cu primul volum al atlasului Olteniei (NALR-Olt., I), volum care reprezintă, incontestabil, un succes de seamă al lingvisticii româneşti în special şi al lingvisticii romanice în general. Elaborat, sub conducerea lui B. Cazacu, de către T. Teaha, I. Ionică şi V. Rusu, de la Centrul de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei şi tipărit în condiţii grafice excelente, NALR-Olt., I conţine 147 de hărţi lingvistice cu material lexical privind domeniul corpului omenesc (părţile corpului, boli, însuşiri fizice şi morale), material necartografiat de sinonime şi variante oltenesti a 110 cuvinte din acelaşi domeniu şi 40 de hărţi interpretative, analitice sau sintetice, în care, pe baza faptelor din hărţile grupate în prima parte, se precizează, prin procedee grafice clasice, izofone, izomorfe, izoglose. La început, NALR-Olt., I are o prefaţă semnată de conducătorul lucrării, un tabel al transcrierii fonetice, cu explicarea semnelor diacritice utilizate, o listă a localităţilor anchetate (cu corespondenţele din WLAD şi ALR I, ALR II) şi 8 hărţi introductive cu caracter geografic, istoric şi demografic privitoare la Oltenia.

Un atlas regional nu este negarea atlasului general, ci, dimpotrivă, un mijloc de aprofundare a datelor înregistrate în acesta din urmă, graţie unei reţele mai dense de localităţi anchetate (în NALR-Olt. 98 de puncte faţă de 28 în ALR), unui chestionar mai bine selectat şi unor metode de anchetare mai perfecţionate. Comparaţia datelor consemnate în NALR-Olt. cu cele din ALR şi WLAD (cel dintîi fiind realizat în condiţiile unor transformări rapide şi extrem de importante în structura graiurilor româneşti) permite studierea dinamicii vorbirii oltenesti, precizarea detaliilor, fixarea riguroasă a ariilor şi, implicit, a zonelor de tranziţie, descoperirea altor particularităţi lingvistice locale, frecvenţa fenomenelor etc. [1] Raportarea acestor date la hărţile viitoarelor atlase regionale, ale Munteniei, Banatului şi Transilvaniei, va scoate la iveală, în totalitatea lor, elementele specifice graiului oltenesc, elemente care, deocamdată, ni se descopăr doar cu aproximaţie, din compararea cu atlasele generale. Cu oarecare certitudine se poate spune însă că NALR-Olt., I confirmă o constatare făcută în studiile monografice precedente şi anume că „individualitatea" acestui

[1] Cf. B. Cazacu, *Le nouvel Atlas Linguistique Roumain, I. L'Olténie*, în RRL, XI, nr. 1, 1966, p. 3 ş.u.

grai constă din trăsături care îl apropie fie de Banat, fie de Transilvania de sud, fie de Muntenia. Aşa se şi explică faptul că, pe baza materialului existent în acest volum, nu se poate întocmi o hartă sintetică generală, care să conţină, suprapuse, ariile principalelor particularităţi fonetice, morfologice şi lexicale, suficiente pentru ca acest grai să poată fi izolat ca unitate distinctă în ansamblul variantelor teritoriale ale limbii române. La o asemenea încercare s-ar degaja o zonă de nord-vest (grupată cu Banatul), o zonă de nord-est (cu caracteristici transilvănene şi, parţial, munteneşti) şi alta de sud (de infl uenţă muntenească). Particularităţile celor trei arii apar grefate pe un fond comun de fapte care grupează graiul din Oltenia cu cele transcarpatice. Această distincţie lingvistică din interiorul regiunii a fost deja cunoscută de realizatorii atlasului încă dinaintea începerii anchetelor, împărţindu-şi, ca urmare, teritoriul celor 98 de puncte anchetate, în porţiuni corespunzătoare, aproximativ, celor trei unităţi „deosebite" ca grai.

Îndesirea în jumătatea de nord a Olteniei a reţelei de localităţi cercetate măreşte mult valoarea atlasului, dînd posibilitatea efectuării unor studii mai detaliate atît asupra zonelor de interferenţă a graiurilor învecinate cît şi asupra fărîmiţării dialectale locale (= mulţimii de graiuri individuale) destul de pronunţate în această parte a regiunii. Pot fi surprinse astfel mai uşor tendinţele inovatoare ale graiului, procesul complex al impunerii limbii naţionale unice, conservarea unor trăsături arhaice, specificul aşa-numitelor insule lingvistice din aşezări rurale întemeiate pe vremuri de oieri ardeleni etc.

Localităţile degajate ca insule lingvistice sînt destul de multe pe hărţile acestui atlas. Unele puncte se apropie de graiuri destul de îndepărtate (v. de ex. h. 39, 72, p. 906, cu *ĝ>j : jană, jinjie*, ca în Crişeana), ceea ce ar putea proba existenţa unei migraţiuni pastorale vechi din ţinuturile transcarpatice. S-ar asocia aici termeni ca *oacheş, -ă* (h. 9, 10), *bălan, -ă, plăviţ, -ă* (h. 11, 12) pentru denumirea omului „brunet", respectiv „blond", termeni care, de provenienţă pastorală, constituie arii compacte la sud, pe lîngă Dunăre şi la est, pe lîngă Olt, adică în zonele cunoscute ca proprii păstoreşti.

Obiectivitatea materialului şi unitatea transcrierii lui în toate punctele NALR-Olt., I se datoresc aplicării riguroase peste tot a chestionarului unic, anchetelor de probă efectuate de autori împreună, formaţiei lor dialectologice în cadrul unui singur colectiv, condus de prof. B. Cazacu, şi chiar faptului că nici unul dintre anchetatori nu are ca grai matern graiul din Oltenia.

Deşi un control este aproape imposibil de realizat, am încercat totuşi să descopăr în hărţile NALR-Olt. inadvertenţe care să probeze notaţii diferite de la un anchetator la altul ale unor pronunţări relativ identice. Chiar dacă aceste deosebiri de transcriere există[2], lucru foarte firesc de altfel, pe care însă nu l-am putut dovedi, ele privesc nuanţe extrem de fine ale rostirilor, care nu falsifică, în esenţa lui, fonetismul graiului.

Pronunţările strict individuale transcrise într-un punct al hărţii sînt, în general, tipice pentru localitatea respectivă. Nu este exclusă însă posibilitatea ca la informatorul utilizat în anchetă, cum este cazul celui din Peştişani-Gorj (punctul 938), să apară particularităţi fonetice neobişnuite în vorbirea celorlalţi consăteni. În acest punct, care este şi graiul meu natal, am făcut deseori înregistrări, dar niciodată nu am întîlnit conservarea lui *-i* plenison (devenit-*i* după consoane dure) la pluralul nearticulat al masculinelor şi la pers. a II-a singular a verbelor, conservare care ne întîmpină aproape constant la informatorul pentru atlas. Aceasta poate fi luată, cred, drept o dovadă în sprijinul ideii că anchetatorul trebuie să aibă alt grai matern decît cel pe care îl înregistrează.

Chestionarul, redactat în spiritul limbii populare vorbite, reprezintă o condiţie esenţială a valorii atlasului. Se întîmplă însă ca, în ciuda precauţiunilor severe ale redactorilor, formularea întrebării să sugereze răs-

[2] Cf. LR, XIV, nr. 1, 1965, p. 613, unde T. Teaha, coautor al NALR — Olt., declară că „... fiecare dintre cele trei zone anchetate va păstra într-o oarecare măsură amprenta personală a anchetatorului cu toate calităţile şi defectele acestuia".

punsul. De exemplu, la întrebarea „cînd vorbesc așa (imit.), ce zici că fac?" (h. 66 „șoptesc"), mulți informatori au răspuns cu locuțiunea „vorbesc în șoaptă", reluînd verbul din întrebare. Harta pierde astfel unitatea, pentru că „a vorbi în șoaptă" se deosebește, întrucîtva, semantic, de „a șopti". Alt exemplu: în p. 917 din h. 69, s-a răspuns *măsá* sg., dar în același punct de pe h. 70 s-a obținut *colț de măsęá* (cu *-ęá*), din cauză că, de astă dată, anchetatorul a folosit în întrebare forma literară *măsęá*, așa cum îi recomanda chestionarul.

În privința modului de redactare a hărților, se impun două observații care mi se par importante. Cea dintîi se referă la hărțile care cuprind răspunsuri ce nu corespund întrebării puse. De exemplu, pentru h. 137 „hernie", s-a cerut denumirea acestei boli, dar unii informatori au răspuns fie printr-un adjectiv (*boșorog, surupat, boșit* etc.), fie printr-un verb (*s-a boșorogit, s-a surpat* etc.). Cred că aceste răspunsuri trebuiau trecute numai în note, iar în cazul în care corespundeau unor întrebări existente deja în chestionar, să fi fost înregistrate numai în hărțile respective. Pentru adj. *surupat* etc. există, de altfel, harta 139. A doua observație este în legătură cu inutilitatea transcrierii pe hartă a contextului în care apare cuvîntul-răspuns, în măsura în care acest context nu contribuie la precizarea sensului cuvîntului. De exemplu, la h. 141, p. 963: *ieșă puroi*, verbul trebuia dat numai în note, așa cum s-a procedat și cu contextele similare: *cură~, curge~*.

În sfîrșit, în urma unei priviri superficiale a hărților, notez, în ordinea lor, mici erori de redactare sau transcrieri care trezesc nedumeriri.

Mai întîi, în tabelul de transcriere fonetică nu se arată ce valori au literele mic scrise la umărul din stînga al altor litere, de regulă la început de cuvînt sau de silabă.

h. E: trebuia unificată ortografia cuvîntului „mănăstire", chiar dacă harta istorică e reprodusă după altcineva.

h. 4, p. 930: *ucúi*? (sau *cucúi*?)

h. 13, II, p. 911: *i-e*, corect: *ie*.

h. 39, p. 971, 985, 997: lipsește accentul și semnul diacritic pentru africată.

h. 45. p. 952: *ă* (*surzăsc*) nu trebuia subliniat, dat fiind că în toată regiunea *e>ă* după *z* dur.

h. 47, p. 951: nu e posibil accentul pe o vocală de slabă perceptibilitate (*ú mărul*); la al doilea termen, accentul nu e notat.

h. 57, III: lista punctelor în care nu s-a putut obține o formă adjectivală pentru „peltic" trebuia augmentată cu p. 951, 956, 969, 976, 979, 980 etc., unde subiectele anchetate s-au limitat la a „reproduce" ultima parte a întrebării.

h. 62, p. 964: *gebeĵt*? (totuși cu *i* la pl.: *~jiĵ*).

h. 66, p. 939: *s* trebuia subliniat (*soptă*), căci punctul respectiv nu se încadrează în aria cu *ș > s*.

h. 75, p. 940: dacă pl. e într-adevăr *beșțș* (totuși sg. *besîcă*), atunci *ș* trebuia subliniat, căci de regulă *ș> s*; finala *ś*, din *ĉ*, trebuia notată *ś* (cf. *ź < ĝ*).

h. 76, p. 938: *i* trebuia subliniat (*bărbi*), așa cum s-a procedat la h. 77, în același punct, la același cuvînt.

h. 84, p. 993: lipsește accentul; la fel în h. 68, p. 919, h. 85, p. 903, h. 120, p.935, 929, 962, h. 134, II, p. 982.

h. 134, p. 944: *aiureșće* (cu *ș*?).

Hărțile lingvistice interpretative din acest volum sînt impecabile din toate punctele de vedere. Utilizate în cercetările de lexicologie, fonologie și morfologie a românei contemporane, aceste hărți ridică enorm prestigiul geografiei lingvistice românești și dovedesc cu prisosință cît de actuală este această „veche" metodă în studierea limbii.

Gr. Brâncuș

Amsterdam, 9 oct. 1968.

LUIGI ROSIELLO, *Linguistica illuminista*, Bologna, 1967, 217 p.

Lucrările recente de istorie a lingvisticii acordă un spațiu tot mai larg cercetărilor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, recunoscîndu-se rolul lor în pregătirea terenului pentru apariția lingvisticii moderne. Astfel, au fost relevate meritele *Gramaticii*

de la Port—Royal şi s-au pus în lumină unele încercări de abordare structurală a limbii în mai multe ţări, în cursul secolului al XVIII-lea. Dar străduinţa de a descoperi predecesori ai gramaticilor structurale sau transformaţionale cu două-trei sute de ani în urmă a dus uneori la interpretări abuzive sau la modernizări forţate. Desigur că lingvistica istorică şi cea structurală nu au apărut pe teren gol, dar pentru a dezvălui sursele nu e suficient să se citeze cîte o frază cu aspect foarte actual scoasă din contextul preocupărilor generale ale epocii, ci trebuie să se releve paralelisme în modul de a gîndi şi în metoda de analiză, să se explice baza asemănărilor şi să se urmărească firul care asigură continuitatea de idei.

În această direcţie, lucrarea lui L. Rosiello aduce o contribuţie valoroasă. Ea arată cum lucrările lingvistice elaborate în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, pe baza concepţiilor raţionaliste şi empiriste, au constituit punctul de plecare al cercetărilor comparative-istorice şi structurale. Lectura cărţii lui Rosiello permite o apreciere mai obiectivă a elementelor inovatoare din lingvistica ultimelor două secole şi, în acelaşi timp, aruncă o lumină nouă asupra lucrărilor care o preced.

Cartea e împărţită în trei mari capitole. Primul, *Raţionalism, empirism şi iluminism*, defineşte trăsăturile caracteristice ale acestor direcţii filozofice şi influenţa lor asupra cercetărilor lingvistice. Raţionalismul lingvistic e reprezentat prin lucrările lui Descartes, întemeiate pe ideea că limba este o schemă raţională care corespunde structurii realităţii. Punctul de vedere empirist e ilustrat în lucrările lui Fr. Bacon şi Th. Hobbes prin cîteva idei fundamentale : limbajul reflectă gîndirea, şi nu realitatea, legătura dintre limbă şi gîndire e arbitrară, varietatea limbilor se explică prin varietatea mediului şi a instituţiilor sociale. J. Locke aprofundează analiza arbitrarului semnului lingvistic şi introduce în cercetare un punct de vedere sociologic, prin raportarea diferenţelor tipologice şi a schimbărilor limbii la factori sociali.

După părerea lui L. Rosiello, lingvistica se constituie ca ştiinţă empirică autonomă pe baza lucrărilor lui Leibniz, situat, sub aspectul orientării filozofice, pe o poziţie intermediară între raţionalism şi empirism. Aportul său la istoria lingvisticii constă în aprofundarea analizei semnului, preconizarea unei clasificări genealogice pe baza studiului comparativ al limbilor şi o formulare mai ştiinţifică a tezei privitoare la funcţia de reprezentare simbolică a limbajului.

Iluminismul — definit de autor ca atitudine filozofică, climat cultural mai degrabă decît ca teorie filozofică — contribuie la crearea unor metode de analiză bazate pe empirism. În ştiinţa limbii, reprezentantul cel mai de seamă al epocii este considerat Condillac. După cum observă L. Rosiello, sensul operei lui Condillac constă în transferarea pe planul analizei psihologice a temelor dezbătute de empirişti. Se relevă aportul filozofului francez la analiza semnului şi se evidenţiază importanţa distincţiei dintre funcţia expresiv-emotivă şi cea cognitivă a vorbirii, căreia îi corespunde, pe plan diacronic, distincţia dintre *langage d'action* şi *langage d'institution*.

Sugestivă e paralela stabilită de autor între concepţiile lui Condillac şi cele ale lui Vico. Dincolo de diferenţele terminologice transpare premisa identică a cercetărilor lor : convingerea că limbajul este o creaţie spirituală a oamenilor, care parcurge pretutindeni în evoluţia sa aceleaşi faze sau cicluri. Se menţionează rolul celor doi gînditori în închegarea teoriei Weltbild, reluată de atunci, în forme variate, de Humboldt, Weisgerber, Whorf ş.a. După consemnarea activităţii lingvistice în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Anglia, Franţa şi Italia, capitolul se încheie cu o scurtă prezentare a articolelor de lingvistică din *Enciclopedie*, lucrarea care rezumă nivelul ştiinţei în epoca luminilor.

Capitolul al II-lea e intitulat *Gramatica generală*. Este analizată aici mai întîi celebra *Grammaire générale et raisonnée* de la Port-Royal, gramatică deductivă, nedeosebită esenţial de tradiţiile gramaticii logice, ale cărei baze au fost puse de Aristotel şi de scolastici. După părerea lui L. Rosiello, gramatica de la Port—Royal nu reflectă o teorie a limbii tipică pentru raţionalismul cartezian, întrucît

pe această filozofie nu se poate întemeia nici o teorie lingvistică autonomă și organică. Scopul ei este de a defini, în termeni de deducție logică, universaliile rațională, care reunesc toate elementele vorbirii. Ca atare, ea este mai puțin un tip de gramatică și mai mult o metodă universală de analiză logică a faptelor, menită să servească la învățarea tuturor limbilor. Empirismul a determinat încercări de creare a unor gramatici generale pe baze inductive. Sub influența lui Leibniz, care preconiza crearea unei gramatici generale pe baze inducțive și comparative, în *Enciclopedie* opoziția dintre gramatica generală și gramatica particulară se transformă în distincția dintre două etape în studiul limbii. În această direcție se discută încercarea lui Du Marsais de a integra gramaticile empirice particulare în metoda gramaticii generale. Cu Beauzée, la care diferența dintre gramatica generală și cea particulară e înțeleasă ca distincție între două nivele de operații — cel teoretic, al formulării ipotezelor, și cel tehnic, al verificării lor — se realizează trecerea de la universaliile raționale la universaliile metodologice.

Pornind de la ideea că există o singură logică, deci un singur mod de aplicare a metodelor inductive, enciclopediștii au căutat universalii metodologice comune lingvisticii cu alte științe și în acest mod lingvistica a fost integrată în sistemul epistemologic al științelor empirice.

Capitolul al treilea al cărții, *Lingvistica — știință empirică*, reprezintă o succintă trecere în revistă a direcțiilor de cercetare din ultimele două secole, raportate atît la preocupările similare anterioare cît și la direcțiile de gîndire din epocă. Astfel, metoda comparativă-istorică e prezentată ca rezultat al activității enciclopediștilor, care au creat premisele metodologice pentru transferul metodei comparative din anatomie și fiziologie în lingvistică.

Prin activitatea primilor comparatiști, universaliile metodologice se transformă în universalii istorice, în sensul că acum concepțiile gramaticii generale se transformă într-o metodă generală, constituită dintr-un sistem de relații care dezvăluie o ordine de dependență între mai multe limbi atestate. Prima formulare clară a ipotezei comparative și genealogice o aflăm la Leibniz, iar postulatul limbii bază prin care se explică relațiile genealogice dintre limbi își găsește prima expresie în *Enciclopedie*.

În lucrare se discută în continuare cele două orientări care au luat naștere în știința limbii din concepția organicistă : cea mentalistă (reprezentată prin Humboldt) și cea naturalistă (cu Schleicher). Urmează o scurtă caracterizare a concepțiilor neogramaticilor, care se bazează pe legi determinate de factori fiziologici și psihici.

Perioada cuprinsă în primele decenii ale secolului nostru, dominată de critica adusă neogramaticilor (prin Schuchardt, Gilliéron, Croce și Vossler) e definită de autor ca perioadă de contestare a valabilității universaliilor istorice, consecință a negării existenței unor tendințe uniforme în evoluția limbii. Este perioada în care linia ce unește teoria iluminiștilor cu metoda pozitivistă se rupe prin introducerea — în locul uniformității — a conceptului discontinuității manifestărilor lingvistice individuale.

L. Rosiello apreciază că legătura dintre teorie și tehnica cercetării se restabilește prin lingvistica structurală. Structuralismul se încadrează într-un sistem metodologic general care, prin adoptarea noțiunilor de „structură" și „funcție", a reînnoit instrumentele de cercetare într-o sferă largă a științelor pozitive și sociale. Autorul raportează teoria saussuriană la tradițiile gîndirii empiriste. Astfel, teza arbitrarului semnului lingvistic reia, pe o bază teoretică solidă, legătura cu gîndirea nominalistă, întreruptă de romantism și de concepțiile idealismului estetic. Distincția saussuriană dintre sincronic și diacronic constituie trăsătura de unire dintre două momente și totodată două moduri de gîndire : sincronismul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea și diacronismul secolului al XIX-lea. De asemeni, Saussure a pus problema universaliilor lingvistice, actuală și astăzi.

Structuralismul danez (Bröndal) e privit ca o continuare și o dezvoltare a tradițiilor gramaticii logice și a celei iluministe ; Hjelmslev creează, alături de o gramatică generală in-

ductivă, lucrări mai formalizate, pe baza deducției (*Prolegomena*).

Autorul semnalează că teoriile iluministe conțin în germene și principiul randamentului funcțional (la Bacon și Beauzée) și distincția dintre sensul principal, al rădăcinii, și cel accesoriu, al afixelor (Beauzée), și aceea dintre construcție sau topică și structură sau sintaxă (Du Marsais), reconsiderată de N. Chomsky în termenii gramaticii transformaționale.

Întrucît lingvistica modernă a reactualizat numeroase teze din perioada iluministă, autorul se întreabă în încheierea lucrării sale dacă, dincolo de diferențele dintre școli, nu i s-ar putea atribui în ansamblu epitetul de „neoiluministă".

Lucrarea lui L. Rosiello reușește să dea o imagine clară și nuanțată a lingvisticii din epoca luminilor. Ea dezvăluie strînsa legătură dintre știința limbii și preocupările filozofice ale unei epoci, precum și continuitatea de idei și preocupări de la o generație de lingviști la alta.

L. Wald

Beiträge zur rumänischen Philologie, volum apărut sub îngrijirea prof. Werner Bahner, Berlin, Akademie-Verlag, 1968, 209 p.

Volumul 5 al colecției „Schriften des Instituts für romanische Sprachen und Kultur", care apare sub redacția cunoscuților romaniști Werner Krauss și Werner Bahner, a fost dedicat filologiei române. Termenul de filologie este folosit aici în accepțiunea largă, „clasică" a cuvîntului, editorul grupînd laolaltă 8 studii cu o tematică foarte variată. Dar, după cum se subliniază în scurtul „Cuvînt înainte", filologia poate constitui și astăzi, ca principiu metodologic, o bază de plecare fructuoasă în tratarea diferitelor probleme din domeniul lingvisticii, al istoriei literare, semanticii etc.

La început facem cunoștință cu două studii consacrate istoriei literare. În primul, Claus Bochmann discută viața și opera lui Nicolae Bălcescu, oglindită în istoria literaturii române. (De fapt nu este vorba doar de istoria literaturii, ci de istorie în general. În acest sens, titlul studiului: *Leben und Werk Nicolae Bălcescus im Spiegel der rumänischen Literaturgeschichte* (p. 9—29) nu este elocvent.)

După o succintă analiză a celor mai importante lucrări despre N. Bălcescu, apărute pînă în prezent, precum și a diferitelor aprecieri formulate în decursul vremii asupra persoanei sale, autorul studiului subliniază în încheiere necesitatea elaborării unei monografii care să valorifice nu numai toate datele bio-bibliografice, dar care să și dea o imagine completă, obiectivă a marelui revoluționar.

În cel de al doilea — *Über Periodisierungsprobleme in der rumänischen Literatur* (p. 31—40) — Eva Behring discută diferitele criterii care au stat la baza încercărilor de periodizare în literatura română. Articolul nu aduce, însă, în discuție elemente noi.

Lingvistica este prezentă cu mai multe contribuții. Seria lor se deschide cu studiul semnat de Werner Bahner: *Das Rumänische im Blickfeld von Friedrich Diez* (p. 41—48), o analiză a surselor din care întemeietorul filologiei romanice și-a luat informațiile despre limba română (versiunea românească a acestuia a apărut în „Limba română", XVII, 1968, nr. 1, p. 3—10).

În continuare, Arthur Beyrer analizează, în studiul său: *Die Bezeichnungen für „Volk" in Dimitrie Cantemirs Werk* (p. 49—72), cîmpul semantic al cuvîntului „popor", în diferitele accepțiuni pe care acest termen le are la Dimitrie Cantemir. Din analiza făcută celor trei opere scrise de Cantemir în românește rezultă că el a folosit un număr destul de restrîns de termeni pentru „popor", în total șase (*neam, nărod, limbă, popor, gloată, prostime*), dintre care *nărod* apare cu patru sensuri, *neam, limbă, popor* cu cîte două, iar *prostime* cu unul singur.

Îmbinînd criteriul onomasiologic cu cel semantic, A. Beyrer a reușit să determine și sfera lexicală a acestor termeni, făcînd tot-

odată şi aprecieri în ce priveşte evoluţia lor istorică.

Într-un alt articol, tot de semantică, Bärbel Techtmeier se ocupă de cîmpurile semantice ale cuvintelor „prost"[1] şi „deştept, inteligent" (*Über die Synonymie der Bezeichnungen für „dumm" und „klug, gescheit" in der rumänischen Gegenwartssprache*, p. 73—92).

Autoarea a stabilit un criteriu destul de precis pentru determinarea limitelor cîmpului semantic, pornind de la următoarea idee: calitatea, desemnată de termenul respectiv, este o calitate permanentă a spiritului omenesc sau nu? De aceea au fost incluse în cele două cîmpuri numai acele cuvinte care conţin ceva din „esenţa" sensului lui „prost" sau „deştept" (termeni ca *înţelept, socotit, cult, învăţat, ignorant, neinstruit, necumpănit* etc. n-au fost incluşi).

Bineînţeles, uneori este foarte greu de stabilit o graniţă precisă între cîmpuri, mai ales în ce priveşte termenii aflaţi la periferia acestora. Pe lîngă aceasta, mai intervine şi sfera stilistică, situaţia deosebită determinată de context etc. care pot „muta" un termen dintr-un cîmp într-altul.

Problema sinonimelor, în jurul căreia se poartă şi astăzi discuţii în literatura de specialitate, a fost rezolvată aici pozitiv, subliniindu-se că „unii termeni arată o sinonimie perfectă" (p. 28), ca, de exemplu, *nerod, neghiob*.

În lucrarea sa: *Zu einigen Eigenheiten der Balkanturzismen im Rumänischen* (p. 99—113) Siegfried Bronsert compară turcismele intrate în română cu cele intrate în alte limbi balcanice, în special în bulgară, atît din punctul de vedere al tratamentului lexical cît şi din acela al evoluţiei semantice. În partea a doua se insistă mai mult asupra unor particularităţi în folosirea şi răspîndirea a o serie de turcisme în limba română.

Probleme specifice ale lingvisticii balcanice tratează Wilfried Fiedler în: *Das aromunische Verbalsystem in balkanologischer Sicht* (p. 115—139). Autorul porneşte de la premisa că uniunea lingvistică balcanică este cît se poate de relativă, că nu toate limbile vorbite în această peninsulă sînt în egală măsură „balcanice". Aromâna o consideră ca fiind cea mai „balcanică", drept care ia sistemul ei verbal ca punct de plecare pentru stabilirea şi prezentarea unor caracteristici ale „balcanismelor". Din analiza făcută rezultă că, pe lîngă unele concordanţe între sistemul verbal al aromânei şi dacoromânei — care, de fapt, sînt concordanţe balcanice generale — există deosebiri mult mai pronunţate în ce priveşte „balcanitatea" celor două idiomuri. Dacă „materialul de construcţie" folosit în sistemul verbal aromân face parte din româna comună, atunci formele şi „arhitectura" lui, în care acest material îşi găseşte aplicaţia, diferă mult faţă de cele dacoromâne (p. 131).

Ultimul studiu: *Ästhetische Funktionen sprachlicher Formen im Rumänischen* (p. 141—209), semnat de Ingeborg Seidel-Slotty, aduce în discuţie unele probleme de formă-conţinut în limbă, probleme cărora lingviştii, în general, nu le acordă prea mare atenţie.

Analizînd funcţiile estetice ale unor elemente de exprimare în limba română, în special sunetul, armonia (*Klang*) şi ritmul, dar şi unele elemente formale, ca de ex. simetria, autoarea evidenţiază, în concluziile ei, în primul rînd tendinţa estetică foarte pronunţată a limbii române. În al doilea rînd, observă că la diferite categorii gramaticale apar schimbări, construcţii şi forme de exprimare, determinate din punct de vedere estetic, care pot exprima diverse grade de gramaticalizare sau chiar de mecanizare. Rezultă, de asemenea, că aceste elemente lingvistice, inspirate dintr-un simţ estetic, au un caracter de sistem şi nu sînt expresia unor particularităţi stilistice (p. 206).

Alcătuirea şi publicarea unui asemenea volum dovedeşte preocuparea pentru studiul limbii române a cercetătorilor din cadrul Institutului de romanistică al Academiei Germane de Ştiinţe din Berlin, lucru cît se poate de îmbucurător pentru noi.

H. Mantsch

[1] Pe baza unui material selectat de Veronica Gană, care a contribuit şi la fundamentarea teoretică a lucrării.

ANDREI BANTAŞ şi MIHAI RĂDULESCU, *„Capcanele" vocabularului englez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 310 [—312] p.

Ca urmare a rolului tot mai important ocupat de traduceri în intensul schimb de idei şi informare caracteristic secolului nostru, au apărut, pe de-o parte, lucrări cu un caracter practic ce servesc ca instrumente de lucru în procesul de traducere, iar pe de altă parte, lucrări cu un caracter teoretic ce analizează pe diverse planuri acest proces complex, examinează factorii care favorizează sau împiedică desfăşurarea lui în condiţii optime.

Una din problemele care-i preocupă pe lingvişti în ultima vreme este depistarea factorilor care facilitează apariţia erorilor atît în traducerile efectuate de om, cît şi în cele realizate cu ajutorul maşinii.

În sfera acestei preocupări [1] se înscrie şi cartea lui A. Bantaş şi M. Rădulescu : *„Capcanele" vocabularului englez*.

„Capcanele" sînt acele cuvinte aparţinînd unei limbi care prezintă deosebiri de conţinut faţă de unele cuvinte din altă limbă cu care se aseamănă în formă. Aceşti termeni [2] trebuie trataţi cu toată atenţia, ei fiind de natură să inducă în eroare prin stabilirea de asociaţii formale cărora nu le corespunde întotdeauna şi o asociaţie semantică. În cazul de faţă, cele două limbi luate în consideraţie sînt româna şi engleza.

Lucrarea constă din o introducere (p. 5—20) şi cinci părţi : un vocabular englez-român de aproximativ 1 500 de termeni, un vocabular român-englez de aproximativ 1 100 de termeni, 113 exerciţii — majoritatea în engleză, texte ilustrative în engleză (p. 263—302) şi cheia exerciţiilor (cuprinzînd rezolvarea a 24 de exerciţii).

„Călăuzindu-ne după ideea minimului de vocabular destinat lecturilor şi conversaţiilor în limba engleză, în cartea de faţă am selectat cuvintele strict necesare, acelea care constituie sursa dificultăţilor mai frecvente în însuşirea limbii engleze", precizează Andrei Bantaş în introducere (p. 14). Principiul de selectare a termenilor este respectat şi sînt puţine cuvintele care, după părerea noastră, au fost trecute cu vederea (de exemplu, în vocabularul englez-român : *to realize* „a înţelege, a-şi da seama", *to digest* „a rezuma ; a clasifica", *fortune* „1. noroc. 2. soartă. 3. avere", *novel* „roman", *clerical* „de (tran) scriere ; funcţionăresc" ; în vocabularul român-englez : *a rezuma* „to sum up, to summarize", *spicher* „(radio) announcer", *trening* „sports outfit").

Exerciţiile sînt variate şi în general reuşesc să stimuleze interesul cititorului pentru rezolvarea lor. Credem însă că s-ar fi putut renunţa la cele care : 1. au un caracter formal (de tipul *Alegeţi cîte două cuvinte din fiecare literă a vocabularului român-englez şi formaţi propoziţii cu ele* (nr. 78, p. 240) ; 2. cuprind

---

[1] Vezi şi D. Copceag, *Omofonia — sursă de greşeli în limba traducerilor*, în LR, XVII, 1968, nr. 3.

[2] Numiţi în engleză *false friends* „prieteni falşi".

probleme ce depăşesc obiectul cărţii : a) privind gramatica (*Folosiţi în următoarele dialoguri, în locul vorbirii directe, vorbirea indirectă*, nr. 74, p. 237), b) privind pronunţia (*Căutaţi în dicţionar transcrierea fonetică a cuvintelor tipărite cursiv în exerciţiul anterior*, nr. 67, p. 234).

Apreciem nota umoristică dată de anecdotele inserate la exerciţii şi alegerea judicioasă a unor pasaje din opera lui W. Shakespeare, R. B. Sheridan, W. M. Thackeray, Ch. Dickens, O. Wilde.

Cartea lui A. Bantaş şi M. Rădulescu continuă seria lucrărilor puse de Editura ştiinţifică la dispoziţia celor pe care îi interesează limba engleză ; ea este prima care abordează problema „capcanelor" vocabularului englez pentru un vorbitor de limbă română. Publicarea ei este binevenită.

Ilinca Constantinescu

Septembrie 1968

CĂRŢI PRIMITE LA REDACŢIE

I. COTEANU, professeur à l'Université de Bucarest, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines*?, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1968, 70 p. (Biblioteca historica Romaniae).

EMIL VÎRTOSU, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 346 p.

THEODOR HRISTEA, *Probleme de etimologie, Studii — Articole — Note*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 384 p.

SORINA BERCESCU, *Ghid de conversaţie român-francez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 170 p.

SORINA BERCESCU, *Guide de conversation français-roumain*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 192 p.

A. VIRGIL, *Ghid de conversaţie român-italian*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 187 p.

A. VIRGIL, *Guida di conversazione italiano-romena*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 171 p.

VASILE FLORESCU, *Conceptul de literatură veche*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 320 p.

ION ROMAN, *Umor şi... gramatică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 208 p.

I. BERG, *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 477 p.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Istoria limbii române**, vol. I, Limba latină, 1965, 439 p., 28 lei,

* * * **Gramatica limbii române**, ed. a II-a revăzută şi adăugită, 2 vol., 1963, 44,50 lei.

* * * **Dicţionarul limbii române** (DLR), serie nouă, fasc. O—CXXXVI p., 10,50 lei; fasc. 1 M-Mandră,[1] 80 p., 5,25 lei; fasc. 2 Mandră[2] — Mascat[1], 80 p., 6,75 lei; fasc. 3, Mascat[2] — Mămăiţă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 4. Mămălaliţă—Mătăringă, 80 p., 6,50 lei; fasc. 5, Mătăsar—Mergător; 80 p., 6,50 lei, fasc. 7, Microbiologist Miniaturistică, 80 p., 6,50 lei; fasc. 8, Miniaturiza—Mititel, 80 p., 6 lei; fasc. 9., Mititeluş—Mîrlănime, 80 p., 5,75 lei; fasc. 10 şi 11 Mîrleală—Morsă[1], 160 p., 11 lei; fasc. 12 şi 13 Morsă[2] — Muzur-aga, 196 p. 14 lei.

* * * **Atlasul lingvistic român**, serie nouă vol. V, 1966, VII p. + hărţile de la 1236 la 1570, 103 lei.

Sub redacţia prof. B. CAZACU, **Noul atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia**, 1967, 187 hărţi lingvistice, 120 lei. **Texte dialectale — Oltenia**, 437 p., 20 lei. **Glosar dialectal — Oltenia**, 131 p., 11 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţia romanică**, vol. I, 1962, 884 p. + 25 pl., 35,40 lei; vol. II, 1965, 1213 p., 45 lei; vol. III, partea I, 1968, 1332 p., 86 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR şi I. COTEANU, **Probleme de lingvistică generală**, vol. V, 1967, 825 lei.

Sub redacţia AL. GRAUR şi MIOARA AVRAM, **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. IV, 1967, 336 p., 13,50 lei.

* * * **Dicţionar ceh-român**, 1967, 560 p., 54 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologia structurală a limbii române**, 364 p., 1 pl., 12 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 207 p., 6 lei.

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fonomorfologia aromână**, 1968, 223 p., 6,50 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 175 p., 6 lei.

LR, Anul XVIII, nr. 1, P. 1—102 Bucureşti, 1969

I.P.I. — c. 6125 | 42200 | **Lei 6.**

I 8180

ANUL XVIII, 1969

LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 2

2

ANUL XVIII

1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — secretar de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu Nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

8180
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
ULLA 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 2

IAN. 2022

SUMAR

Pag.

LIMBĂ LITERARĂ ŞI STILISTICĂ

G. I. TOHĂNEANU, Structura stilistică a poeziei *Ulise* de Lucian Blaga . . . 105
L. GÁLDI (Budapesta), Fonosimbolismul rimelor în *Nocturnele* lui Bacovia 113

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

CLARA-GEORGETA CHIOSA, Contribuţii ale lingvisticii actuale la studiul gramaticii limbii materne în şcoală 121
GH. BOLOCAN, Observaţii asupra originii numeralelor româneşti 133
I. COTEANU, În legătură cu structura numeralului românesc 137
VIOREL HODIŞ, Elementul predicativ suplimentar. Contribuţii 139
D. CRAŞOVEANU, Sînt circumstanţiale complementele opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare? 147
GHEORGHE POP, Note asupra pătrunderii neologismelor în graiurile populare 157
Note etimologice şi lexicale (MAXIM SL. MLADENOV — Sofia, DAN BUGEANU, G. MIHĂILĂ) 163

NOTE ŞI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Pleonasme 175
VALERIA GUŢU-ROMALO, În legătură cu construcţia prepoziţională a complementului direct în limba română 177
MIRELA TEODORESCU, Note asupra limitei sudice a rotacismului în dacoromână 180

RECENZII

Texte dialectale. Oltenia, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 (*Gr. Brâncuş*) 185
ŞTEFANIA POPESCU, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968 (*Eugen Beltechi*) 186

LR, Anul **XVIII**, nr. 2, p. 103—202, Bucureşti, 1969.

10870

ION ROMAN, *Umor și . . . gramatică*, București, Editura științifică, 1968 (*Cristina Gherman*) 190

Ce-am în inimă și-n gînd. Volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, cu introducere, notă asupra culegerii, glosar, indici onomastic și toponimic, al creațiilor, culegătorilor, bibliografie și ilustrații, Timișoara, 1968 (*Ion Ionică*) 192

Cărți primite la redacție 195

IN MEMORIAM

Florica Ficșinescu (*Mioara Avram*) 197

RUBRICA CITITORILOR

De la redacția *Dicționarului limbii române* (DLR) (*I.D.*) 199

STRUCTURA STILISTICĂ A POEZIEI *ULISE* DE LUCIAN BLAGA

DE

G. I. TOHĂNEANU

Mitologia, istoria şi cultura antichităţii înfăţişează pentru gîndirea poetică a lui Lucian Blaga un peisaj mereu ispititor. Într-un răstimp de peste patru decenii — cîte despart ciclul închinat lui *Pan* de *Cimitirul roman* [1] — grupul poeziilor inspirate din lumea greco-latină a sporit neîntrerupt, constituind, pînă la urmă, un sector distinct în ansamblul creaţiei cîntăreţului din Lancrăm. Este vrednic de atenţie faptul că, în ultimii ani ai vieţii, Blaga adoptă strofa s a f i c ă, turnînd în tiparele ei *Zodia Cumpenei*[2], una din cele mai izbutite postume, nobilă replică, rostită după multe decenii, la celebra *Odă* eminesciană[3].

Din mănunchiul acestor poezii — ilustrat de *Pan*, *Cînele din Pompei*, *Epitaf pentru Euridike*, *Oedip în faţa Sfinxului*, *Cariatide* şi atîtea alte piese remarcabile — se detaşează net *Ulise*. Potrivit comentariilor lui G. Ivaşcu, din păcate excesiv de concise, „*Ulise*, pe care autorul o considera una din cele mai realizate poezii ale sale, este scrisă la începutul anului 1949 şi este dedicată soţiei"[4]. Cu întemeierile filologice necesare, detaliile editorului ar fi dobîndit o neîndoielnică utilitate pentru analiza noastră. Altfel, ele nu depăşesc semnificaţia unor repere foarte generale.

Aşa cum se alcătuieşte din lectura operelor antichităţii[5] — în primul rînd din aceea a *Odiseii*[6] — chipul lui Ulise exercită o mare pu-

---

[1] Volumul *Paşii profetului* — în care sînt cuprinse poemele ciclului *Pan* — datează din 1921, iar *Cimitirul roman* face parte din postume, apărînd, prin urmare, după 1961 (anul morţii lui Blaga).

[2] Amănunte în legătură cu *Zodia Cumpenei*, în volumul Lucian Blaga, *Poezii*, EPL, 1966, p. 478—479.

[3] Poezia poartă, între paranteze, subtitlul: „în metru safic". Paralelismul cu *Oda* singurătăţii este izbitor şi emoţionant.

[4] Vezi Lucian Blaga, *Poezii*, ediţie îngrijită de George Ivaşcu, EPL, 1966, p. 470.

[5] În afara *Odiseii*, îl regăsim, ca personaj principal, pe Ulise în *Iliada*, în *Aias*-ul lui Sofocle, în *Ciclopul* lui Euripide etc.

[6] În privinţa *Odiseii* şi a problematicii ei, vezi lucrarea fundamentală a lui Victor Bérard, *Introduction à l'Odyssée*, Paris, Les belles lettres, tome I—II (1924), tome III (1925).

tere de seducție asupra sensibilității și fanteziei epocilor mai noi[7]. Eroul din Itaca este un personaj complex, care unește însușirile bărbăției și cutezanței cu darurile lucidității și subțirimii spirituale. Prea iscusit ca să nu fie, cîteodată, năstrușnic, prea înțelept ca să nu fie, chiar și atunci, stăpîn pe sine, de o mobilitate lesne convertibilă în neastîmpăr, Ulise este pretutindeni chemat de o neistovită sete de aventură — în cel mai frumos înțeles al cuvîntului — care dă culoare, farmec și relief fiecăruia din gesturile, fiecăreia din spusele sale. Într-o stare de veșnică tensiune, fiul lui Laerte potrivește și pune la cale, cumpănește șanse și riscuri, selectează și prevede, elimină și alege, țîșnește, în fine, în miezul faptei, detestînd inerția și răgazul, dar amînînd mereu deznodămîntul. Pendularea între speranță și deznădejde este o constantă psihologică a eroului, pe măsură ce limanul rîvnit se apropie sau se îndepărtează. Vrăjmășia îndîrjită a împrejurărilor înseamnă pentru el un prilej aproape continuu de dezlănțuire și cheltuire a extraordinarei energii spirituale cu care se știe înzestrat. Situațiile și soluțiile simple nu îl cuprind.

Amintirea unui asemenea personaj nu putea fi decît rodnică în cultura românească. Încă din 1928 George Călinescu intenționa să dea numele lui Ulise unei culegeri de însemnări literare. „Ce ar fi urmat să fie proiectatul volum, cînd inițiatorul lui se afla încă în faza « pașilor pe nisip », este inutil a întreba. Din toată împrejurarea rămîne, ispititoare, sugestia titlului prin care G. Călinescu va fi vrut să înțeleagă poate însuși destinul criticului. Cel puțin, fecunda sa activitate de comentator al actualității literare în revistele de după 1927...se împacă foarte bine cu imaginea neabătutului căutător al Itacăi ... cronicile sale... alcătuiesc un veritabil « jurnal » al unei fascinante «aventuri» spirituale" — notează, pe bună dreptate, Geo Șerban, în „Cuvîntul introductiv" la volumul postum *Ulysse*, care împlinește, prin titlu, intenția autorului[8].

Episoadele *Odiseii* își prelungesc ecourile și în poezie. Unul dintre cele mai pitorești — acela al Sirenelor — este reținut de Eminescu în stihurile *Pentru păzirea auzului*:

„Nu spune-un basmu numai poetul cel vorbareț
De eroul Odissev [9] cel mult meșteșugareț:
Și-au astupat cu ceară urechea, să se culce,
La glasul de Sirenă adormitor de dulce
Și-astfel putut-a numai corabia-i s-o poarte
Pe lîngă a lor ostrov [10] aducător de moarte"[11].

În lumina peisajului mediteranean, Ion Pillat crede a zări imaginea diafană a fiicei lui Antinous, iar întrebarea nu întîrzie să se ivească:

„Sonor fîntîni în amfore mai curg,
Tot spală pînza fetele la mal,

---

[7] Lor le revine meritul de a-l fi „reabilitat" pe Ulise, extrăgînd din portretul și destinul lui toate semnificațiile posibile.

[8] G. Călinescu, *Ulysse*, EPL, 1967. Textul citat se găsește la pagina 7.

[9] Accentuat: *Odissev*, ca în germană (*Odýsseus*).

[10] Accentuat: *óstrov*.

[11] M. Eminescu, *Opere*, IV, ediție critică îngrijită de Perpessicius, EA, 1952, p. 266—267, v. 25—30.

Și-n ape limpezi prinsă în cristal
Nausicaa se scaldă în amurg.

Ulise, unde e corabia ta...?''[12]

Mai aproape de noi, Miron Radu Paraschivescu dă titlul de *Ulise* celei de-a treia din *Tristele*[13] sale, iar „România literară'' publică recent o inedită a lui Fundoianu intitulată, de asemenea, *Ulise*, datînd din 1914[14], cînd poetul avea doar 16 ani. Două decenii mai tîrziu, autorul *Privelиștilor* avea să așeze pe coperta primului său volum de versuri în limba franceză (Paris, 1933) tot numele eroului *Odiseii*[15]. În fine, culegerea de poezii *Ulise* — a lui Ilarie Voronca (1928) — poartă, în versiunea ei franceză (1933), un titlu și mai semnificativ: *Ulysse dans la cité*. Se pare că poeții epocii vedeau în peripețiile neînfricatului explorator de odinioară un simbol, menit să sugereze propriile lor căutări și iscodiri pentru lărgirea și înmulțirea drumurilor poeziei.

Verigă a aceluiași lanț, *Ulise*-le lui Blaga are o fizionomie profund originală: mreaja de întîmplări a epopeii se destramă, ele se îndepărtează și se afundă parcă, răzlețindu-se de cel care le trăise. Eroul a ajuns într-un punct al vieții care urmează ultimei file din *Odiseea*. Lungul șir al pătimirilor s-a curmat, talazurile s-au așternut, zeii vrăjmași sînt neputincioși, se înstăpînește ora solară a cumpenei, care filtrează și absoarbe în focarul ei sensul însuși al vieții. Din preaplinul unei astfel de clipe — proiectate pe fundalul mării — se desfac gîndurile lui Ulise, pe care Penelope, de undeva din preajmă, crede a le deslușî după cum urmează:

„De pe liman pe golfuri
privirea ți-o rotește.
E liniște ca-n ziua
cînd mă-ntorsei hoțește
și ți-am golit de oaspeți
viața, pragul, tinda.
Ia seama, Penelope,
ce netedă-i oglinda.

Se-ntinde marea clară
pe-un prund de oseminte.
Nu-i nimenea cu prora
s-o spargă, s-o frămînte.
Doar șerpii taie apa
spre-un țărm ghicit în zare,
trecînd peste adîncuri
ca semne de-ntrebare.

Catargul putrezește
la margine de timp,
acolo între Hades

[12] Ion Pillat, *Poezii*, APL, 1965, p. 188.
[13] Editura tineretului, 1968, p. 10.
[14] Vezi „România literară", anul I, nr. 6, joi 14 noiembrie 1968, p. 13.
[15] Versiunea românească a textului din *Ulise* (traducător: Virgil Teodorescu), în volumul B. Fundoianu, *Poezii*, EPL, 1965, p. 113 și urm.

și-acele culmi în nimb.
Nu m-amăgește ceasul
să număr nestemate,
nici nu mă cheamă-n urmă
furtuni și vrăji uitate.

Vezi, orice amintire-i
doar urma unor răni
prin țări, prin ani primite,
Pe la răscruci și vămi.
Nu aștepta pățanii
să izvodesc, alese.
Deșartă născocire
E vorba ce se țese.

Dar pe liman ce bine-i
să stăm în necuvînt —
și, fără de-amintire
și ca de subt pămînt,
s-auzi, în ce tăcere
cu zumzete de roi,
frumsețea și cu moartea
lucrează peste noi'' [16].

Sentimentul că ne aflăm în fața unei opere definitive se înfiripă de la primele versuri și nu ne părăsește curînd nici după încheierea lecturii. El rezultă din unitatea organică a lucrării, din arhitectura ei interioară, din forța ei sugestivă neobișnuită.

Un examen — cît de succint — al v e r s i f i c a ț i e i atestă preocuparea pentru efecte de geometrie și proporționalitate, semnificative într-o ,,construcție'' clasică. Blaga optează, de data aceasta, pentru metrul iambic de 7/6 silabe, repartizînd cele 40 de versuri în 5 octete. Un detaliu infim — cum este modalitatea alternanței versurilor de 7 cu cele de 6 silabe — se dovedește edificator pentru intenția o r g a n i z ă r i i metrice a poemului. În primele 2 octete nu apar decît iambi de 7 silabe. În strofele a 3-a și a 4-a, primele 2 versuri ,,pare'' (2 și 4) sînt de 6 silabe, iar în octetul final, alternanța este generalizată. Pe de altă parte, suspensia vocii după consumarea fiecărui vers ,,par'' din această strofă — impusă, aci, de faptul că ultima „moră'' este accentuată (*necuvînt, pămînt, rói, nói*) — creează adevărate distihuri, între care cad pauze nete foarte expresive, marcate, de altfel, și grafic, prin [—] (v. 34), [,] (v. 36), [.] (v. 40). Aceste pauze, răspicînd rostirea, nu stînjenesc dezvoltarea liniară a ideii poetice, care acoperă, într-o singură frază, întreaga strofă, în timp ce, în restul poeziei, octetele cuprind cîte 2 sau chiar 3 fraze.

Ritmul iambic — chiar dacă ,,substituirile'' sînt numeroase — nu este „dereglat'' decît în construcțiile negative, unde abaterile de la structura metrică dominantă sînt tot atîtea elemente expresive; v. 21: ,,*Nú*

[16] Textul este citat după Blaga, *Mirabila sămînță, Poezii*, II, BPT, p. 124—125. Poezia este cuprinsă și în antologia *Din lirica mării*, EPL, 1964, p. 25.

m-amăgește ceasul" (/ ∪ ∪ / ∪ / ∪), v. 23: *„nici* nu mă cheamă-n urmă" (/ ∪ ∪ / ∪ / ∪), v. 29: *„Nu* aștepta păținii" (/ ∪ ∪ / ∪ / ∪). Cu excepția strofei a 3-a, unde se găsesc două din construcțiile citate mai sus, în toate celelalte octete — indiferent de multitudinea și instabilitatea „substituirilor" — versurile al 7-lea și al 8-lea prezintă aceeași structură:

„ Ia seama, Penelope,
Ce netedă-i oglinda";
„trecînd peste adîncuri
ca semne de-ntrebare";
„Deșartă născocire
e vorba ce se țese";
„frumsețea și cu moartea
lucrează peste noi".

= ∪ / ∪ ∪ ∪ / ∪
∪ / ∪ ∪ ∪ / (∪)

Se constituie, astfel, un „refren metric", care reface armonia și înfășoară întregul text în pînza ei.

Iambii „puri" (∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ (∪)) — destul de puțini (v. 6, 9, 13, 14, 20, 24, 27, 37) — se adună mai cu seamă în strofa a doua, sugerînd fie cîștigarea vizuală treptată a spațiului marin („Se-ntinde marea clară"), fie dimensiunea exclusivă a orizontalității („Doar șerpii taie apa/spre-un țărm ghicit în zare"). De îndată ce marea este privită ca „acoperiș"[17], de îndată ce perspectiva devine verticală, curba ritmică se precipită, încovoind „bucle" inegale:

„Se-ntinde marea clară ∪ / ∪ / ∪ / ∪
Pe-un prund de oseminte" | ∪ – ∪ ∪ ∪ – ∪ |
„Doar șerpii taie apa ∪ – ∪ – ∪ – ∪
spre-un țărm ghicit în zare, ∪ – ∪ – ∪ – ∪
trecînd peste adîncuri ∪ – ∪ ∪ ∪ – ∪
ca semne de-ntrebare". ∪ – ∪ ∪ ∪ – ∪

Rimele sînt, de obicei, extrem de simple: *rotește/hoțește, tinda/oglinda, alese/țese, roi / noi.* Nu lipsesc asonanțele — *oseminte/frămînte, roni/vămi* — nici rimele constituite, ca de atîtea ori în poezia românească, în ciuda opoziției dintre consoana surdă și perechea ei sonoră (*timp/nimb*). Rotația continuă a versurilor cu și fără rimă — caracteristică multora din poeziile lui Blaga — deopotrivă cu „imperfecțiile" semnalate iscă impresia unui flux sonor liber de orice constrîngere, așa încît „potrivirea" — la răstimpuri uneori inegale — a grupurilor de sunete finale este percepută cu sporită plăcere. Ca și cum poetul nu ar fi căutat rimele, ci, dimpotrivă, nu le-ar fi putut evita. Senzația exprimării firești și spontane este întreținută, în planul vizual, și de eliminarea majusculelor în fruntea versurilor, cu excepția cazurilor cînd acolo începe o frază nouă.

Blaga schițează, așadar, un episod posibil din viața lui Ulise, după ce acțiunea propriu-zisă a *Odiseii* homerice se încheiase și înainte

[17] Recurg, aci, la o cunoscută metaforă a lui Paul Valéry, din *Le cimetière marin* („Ce *toit* tranquille, ou marchent des colombes"...).

ca noua *Odisee* să fi început. Eroul se întorsese în Itaca, regăsise pe ai săi, făcuse dreptate şi rînduială, aflînd, în cele din urmă, ceasul de tihnă după care atîta amar de vreme jinduise. Episodul — imaginat cu o rară inteligenţă poetică — se desfăşoară pe ţărmul mării, de unde Ulise, potrivit unui vechi obicei, scrutează depărtările. Prezenţa elementului neptunic este tiranic-obsedantă, căci numai marea poate să întruchipeze dimensiunile adevărate ale existenţei lui Odiseu. În planul lexical, consecinţa va fi frecvenţa termenilor din domeniul marin şi a unor epitete corespunzătoare: *liman* , *golfuri* (v. 1), (*netedă-i) oglinda* (v. 8), *marea clară* (v.9), *prund* (v.10), *prora* (v. 11), *apa* (v. 13), *ţărm* (v.14), *zare* (v. 14), *adîncuri* (v. 15), *Catargul* (v. 17), *furtuni* (v. 24), *liman* (v. 33). Se observă lesne că frecvenţa acestor termeni scade spre sfîrşitul poeziei, pe măsură ce elementele descriptive, bogate în primele strofe, sînt înlocuite cu detalii ale retrospecţiei şi ale peisajului interior. Singurul termen care revine — şi încă în poziţii simetrice, deschizînd atît cea dintîi cît şi cea din urmă dintre strofe — este *liman*:

„De pe *liman* pe golfuri
privirea şi-o roteşte" (v. 1—2);
„Dar pe *liman* ce bine-i
să stăm în necuvînt" (v. 33—34).

Termenul ocupă, de altfel, exact aceeaşi poziţie în versurile respective, constituind, de fiecare dată, al doilea iamb, iar configuraţia metrică a distihurilor citate este identică:

v. 1—2: ∪ ∪[∪ —́] ∪ —́ ∪
∪ — ∪ ∪ ∪ —́ ∪
v. 33—34: ∪ ∪[∪ —́] ∪ —́ ∪
∪ — ∪ ∪ ∪ —́

Aşa stînd lucrurile, se cuvine, poate, să ne întrebăm care este, în contextul dat, semnificaţia poetică a acestui termen. Sinonim al lui *ţărm* şi *mal* (primul, întrebuinţat, şi el, în versul 14), *liman* se dovedeşte un cuvînt-cheie în construcţia poeziei. Spre deosebire de sinonimele sale, el este foarte expus unor subsensuri f i g u r a t e, chiar atunci cînd, cum se întîmplă în citatele de mai sus, contextul pare să elibereze numai înţelesul propriu al cuvîntului. Din punctul de vedere al navigatorului — în care se aflase, pînă nu demult, Ulise însuşi — *limanul* este „pămîntul *ferm*", locul de refugiu, unde se curmă, odată şi odată, peripeţii şi riscuri, unde încetează monotonia şi monocromia dezolantă, unde chipul realităţii prinde să se diversifice şi să se nuanţeze. *Limanul* este, aşadar, marea poartă către oameni, către viaţa adevărată, către fericire. Îmi vin în minte, aci, versurile din *Sarmis*, unde cuvîntul este prins într-un angrenaj contextual revelator:

„Luceferii, ce tremur sclipind prin negre cetini,
Pămîntul, marea, cerul cu toate ni-s prieteni,
Cît ai putea departe lopeţile să lepezi,
Ca-n voie să ne ducă a mării unde repezi.
Ori unde ne vor duce în farmecul iubirii,
Chiar de murim, ajungem *limanul fericirii* [18].

[18] M. Eminescu, *Opere*, IV, ed. cit., p. 411, v. 85—90.

Această „disponibilitate" semantică a termenului — care-l avantajează, într-o privință, față de sinonime — transpare și în frazeologie. Expresia *a ieși la liman* dezvoltă și sensul figurat de „a scăpa dintr-o primejdie" (v. DL, s.v.). Dar să revenim la poemul nostru. Sensul propriu — „geografic", dacă pot spune așa — este precumpănitor numai în primul vers, unde numește locul de plecare, de origine a unei acțiuni, în speță, a privirii:

„*De pe liman* pe golfuri
Privirea ți-o rotește".

Aci cuvîntul are o întrebuințare aproape strict obiectivă, iar substituirea lui cu un sinonim — în caz că metrica ar încuviința-o — n-ar fi păgubitoare. În ultima strofă, situația se schimbă: *limanul* reprezintă, acum, punctul de care cu deznădejde se aninaseră, sporite de trecerea vremii, nostalgia și dorul, așezîndu-și în el și numai în el ținta lor nestrămutată. Biruitor și singur, Odiseu ajunge în Itaca. Marea se clădește parcă mai înaltă, pe prundul de oseminte al tovarășilor lui. Coborînd pe liman, Ulise îl părăsește greu, căci află în el simbolul unei împliniri tîrzii, nu lipsite de aburul melancoliei și de dunga neliniștii și a presimțirii. Nu cumva „limanul" îndelung rîvnit, odată atins, va fi sălaș al unei alte rîvne? Nu cumva „limanul" va deveni, din țintă a dorului, piedică — de înfruntat și de învins — în calea unui dor nou, de alte zări și „limanuri"? Aparent, poezia nu înlesnește o asemenea interpretare. Dar întrebarea poate și trebuie să fie pusă: șerpii o desenează pe fondul zării, lunecînd spre țărmuri ghicite numai.

Există și alte indicii, mai puțin transparente. Creionînd, în strofa a 2-a, un admirabil pastel marin, poetul îl lasă pe Ulise să se „obiectivizeze", generalizînd formele verbale și pronominale de persoana a 3-a:

„*Se-ntinde* marea clară
pe-un prund de oseminte.
Nu-i nimenea cu prora
s-o spargă, s-o frămînte.
Doar șerpii *taie* apa
spre-un țărm ghicit în zare,
trecînd peste adîncuri
ca semne de-ntrebare".

În celelalte strofe, participarea și, deci, subiectivitatea lirică este evidentă, concretizîndu-se, între altele, prin abundența formelor de persoana 1 și a 2-a: „privirea *ți*-o rotește" (v. 2), „*mă-ntorsei* hoțește" (v.4), „*ți-am golit*" (v. 5), „*Ia seama,* Penelope" (v. 7), „Nu *m*-amăgește ceasul" (v. 21), „*să număr* nestemate" (v. 22), „nu *mă* cheamă" (v.23), „*Vezi*" (v. 25), „*Nu aștepta*" (v. 29), „*să izvodesc*" (v. 30), „*să stăm* în necuvînt" (v. 34), „*s-auzi*" (v. 37), „peste *noi*" (v. 40). Depersonalizarea este însă numai „gramaticală", glasul simțirii nu poate fi stins:

„Se-ntinde marea clară
pe-un prund de oseminte.
Nu-i nimenea cu prora
s-o spargă, s-o frămînte".

E nedumerire, e regret, e poate ceva mai mult decît atît în ultimele două versuri? Cert este că priveliştea mării „părăsite" nu rămîne numai pe retina lui *Ulise*, ci coboară în zonele adînci ale conştiinţei.

În sfîrşit, ce sens are propoziţia imperativă din finalul strofei 1 („*Ia seama*, Penelope,/ ce netedă-i oglinda")? Este acesta doar un îndemn (= „priveşte") sau, mai degrabă, un avertisment? Mai ales că metafora „mării-*oglindă*" — fie şi numai pe cale asociativă — orientează tot către investigarea conştiinţei:

„Homme libre, toujours tu chériras la mer!
La mer est ton miroir; *tu contemples ton âme*
Dans le déroulement infini de sa lame
Et ton esprit n'est pas un gouffre moins amer"[19].

Din asemenea mărunte semne se înfiripă, în umbra textului, ultimul chip al lui Ulise:

„nici milă de părinte, nici iubire
de fiu şi de nevastă-ori datorinţa
de-a-i fi prilej în veci de fericire
n-au izbutit să-mi stîmpere dorinţa
de-a cerceta pămîntu-n lung şi-n lat
şi omului virtutea-ori neputinţa.
Pornit-am dar pe marea fără hat
c-un singur vas, nemernicind spre moarte,
şi-un pumn de soţi ce-n veci nu m-au trădat...
Bătrîni eram şi-n noi pierise focul
şi-al vieţii-îndemn cînd am ajuns pe unde
Hercul pe vremuri însemnase locul
ca nimeni mai departe să se-afunde" [20].

Atingînd limitele lumii cunoscute şi depăşindu-le, Ulise constrînge ignoranţa să se retranşeze, lărgind şi înseninînd zările cunoaşterii omeneşti:

„Considerate la vostra semenza:
fatti non foste a viver come bruti,
ma per seguir virtute e conoscenza"[21].

Poetul nostru ne propune însă un alt Ulise, inedit, prins „la cumpăna apelor", între cele două versante ale vieţii sale, din care se încheagă — nevăzut şi abia bănuit — cadrul imens al poemului. Blaga se simte solidar cu un astfel de erou, care poposeşte pe ţărmul Itacăi tîrziu, în pragul amurgului, ostenit de o mare aventură, copleşit de un trecut plin de *furtuni, vrăji, răni, răscruci, vămi, păţanii*. Într-un anume sens, Itaca este, pentru Blaga, metafora P o e z i e i înseşi, regăsite după îndelungi căutări istovitoare. Pe limanul legendei domneşte acum pacea „necuvîntului". Prinţul aventurii tace, şi o mulţime de lucruri rămîn nerostite, alcătuindu-şi urzeala fragilă dincolo de marginile poemului...

---

[19] Baudelaire, *L'homme et la mer*; citat după *Les fleurs du mal et autres poèmes*, Paris, Flammarion, 1964, p. 46.

[20] Dante Alighieri, *Divina comedie*, în româneşte de Eta Boeriu, ELU, 1965, p. 143 (*Infernul*, Cîntul XXVI, v. 94—102 şi 106—109).

[21] Dante Alighieri, *La divina commedia*, *Inferno*, Canto XXVI, v. 118—120.

FONOSIMBOLISMUL RIMELOR ÎN *NOCTURNELE* LUI BACOVIA

DE

L. GÁLDI (BUDAPESTA)

Continuînd cercetările începute de Sanda Golopenția-Eretescu cu studiul d-sale despre *Reliefarea motivului în poezia lui G. Bacovia*[1], aș dori să trec în revistă un grup de poezii despre care autoarea în chestiune a făcut următoarea observație: „Rimele cuprinzînd multe finaluri de vers cîștigă o funcție formală de unificare și organizare... În asemenea cazuri, o rimă conținînd 3—4 (sau mai multe) cuvinte străbate întreaga poezie, restul finalurilor de vers menținîndu-și libertatea. Ex.: poeziile *Regret, Din liră, Spre primăvară, Gaudeamus, Curaj, Amurg, Să ne iubim, Legendă, Și toate* etc." [2]

La această constatare trebuie să adăugăm cîteva observații:

a) Ar fi greu de contestat că modelele predominării unei singure rime expresive pot fi găsite în literatura franceză din secolul al XIX-lea și îndeosebi în acele sfere ale simbolismului care se apropie de impresionismul poetic.

b) Ca izvor de inspirație curat românesc, trebuie luat în considerare gazelul eminescian, de exemplu acela care, cu rimele *-indă* ~ *-îndă*, apare ca introducere la *Călin*.

c) Din încrucișarea acestor două izvoare de inspirație s-a cristalizat la Bacovia un gen poetic pe care, cu un termen propus chiar de poet în repetate rînduri, îl putem numi „nocturnă"; prin urmare, putem stabili că schema *xaxaxa*... e deosebit de frecventă în „nocturnele" lui Bacovia.

d) Din punctul de vedere al fonosimbolismului e de reținut că rimele alese de Bacovia în „nocturnele" sale și în cîteva alte poezii înrudite trec prin întreaga gamă a vocalismului românesc; ca și cînd poetul ar fi dorit să creeze un fel de afinitate între diferite situații lirice și timbrele vocalice cele mai potrivite.

Iată o scurtă demonstrație a acestor constatări.

---

[1] *Studii de poetică și stilistică*, București, 1966, p. 251—317.

[2] *Op. cit.*, p. 274.

a) Dintre poeziile franceze care i-au revelat lui Bacovia expresivitatea obsesiei unei rime (sau, mai bine zis, a unei perechi de rime) trebuie să semnalăm în primul rînd unicul „pantum" baudelairian: *Harmonie du soir* (1857), în care găsim — în afară de virtuozitatea repetiției celor două rime — și contrastul timbrelor vocalice *-i-* și *-oi-*[ua]; pentru a ilustra efectele de convergență create de Baudelaire în această capodoperă e destul să citățm două strofe, prima și ultima:

Voici venir les temps où vibrant sur sa *tige*
Chaque fleur s'évapore ainsi qu'un *encensoir*;
Les sons et les parfums tournent dans l'air du *soir*;
Valse mélancolique et langoureux *vertige*.
. . . . . .
Un cœur tendre, qui hait le néant vaste et *noir*,
Du passé lumineux recueille tout *vestige!*
Le soleil s'est noyé dans son sang qui se *fige*...
Ton souvenir en moi luit comme un *ostensoir!*

E evident că atît rimele cu *-i-* lung (din cauza lui *ž!*), cît și cele cu *-oi-* sînt polivalente, sau, cu un termen mai modern, opalescente, deoarece, conform conținutului semantic al contextului și al cuvintelor așezate la sfîrșitul versurilor, „langoureux *vertige*" e cu totul altceva decît „... son sang qui se *fige*"; mai e de reținut și faptul că în ultimul vers tocmai o secvență de timbre vocalice s u m b r e (*ostensoir*) a fost aleasă pentru a revela lumina aproape mistică care obsedează, într-un moment extatic, întreaga ființă a poetului melancolic. Din punct de vedere bacovian e semnificativă și tematica acestui text: n-avem oare de a face tocmai cu un fel de „preludiu la o nocturnă"?

Un alt punct de reper ne e oferit de poemul verlainian *Crépuscule du soir mystique*, apărut în volumul *Poèmes saturniens* (1866). Și la Verlaine regăsim niște efecte de contrast: rimelor *-cule* li se opun cele terminate cu *-son*[*zõ*], adică e vorba din nou de opoziția timbrelor clare și sumbre. Dat fiind că meditația lui Verlaine, scrisă în formă de rondel, e mai puțin cunoscută, nu ne pare inutil s-o reproducem în întregime:

Le Souvenir avec le *Crépuscule*
Rougeoie et tremble à l'ardent *horizon*
De l'Espérance en flamme qui *recule*
Et s'agrandit ainsi qu'une *cloison*
Mystérieuse où mainte *floraison*
— Dahlia, lys, tulipe ou *renoncule* —
S'élance autour d'un treillis, et *circule*
Parmi la maladive *exhalaison*
De parfums lourds et chauds, dont le *poison*
— Dahlia, lys, tulipe et *renoncule* —
Noyant mes sens, mon âme et ma *raison*,
Mêle dans une immense *pâmoison*
Le Souvenir avec le *Crépuscule*.

La Verlaine ceva cu totul nou e lungimea frazei sale șerpuitoare în legătură cu care Henri Morier vorbește cu drept despre „une seule phrase

sans respiration"[3]. Una din particularităţile acestei fraze constă în reîntoarcerea la punctul de plecare, adică în reluarea formulei iniţiale la sfîrşitul perioadei, la o distanţă de 11 versuri.

b) Ceea ce inspiraţia eminesciană pare a fi adăugat la imboldurile datorite modelelor franceze e ideea de a reduce obsesia muzicală, reprezentată de „ostinato"-ul rimelor repetate, la un singur acord, adică la schema *xaxaxa*... Dintre gazelurile eminesciene Bacovia cunoştea neapărat pe cel care apare la începutul poemului *Călin*; să mai amintim că, firesc, şi rondelurile macedonskiene s-au suprapus — deşi relativ tîrziu, adică după publicarea volumului *Plumb* (1916)— cultului rimei predominante.

c-d) Să vedem acum poeziile şi, între ele, nocturnele care, prin structura lor, prezintă diferite variaţii riguros calculate şi combinate pe baza unui principiu comun. In *Plumb* găsim doar o singură nocturnă care ne surprinde prin monotonia rimelor cu *-u-*, dar schema *xaxaxa* ..., împreună cu alte scheme asemănătoare, trece deja, precum am semnalat mai sus, prin întreaga gamă a vocalelor româneşti. Un puternic acord cu insistenţa vocalei *-a-* răsună în *Decor*; vocala *e* predomină în *Amurg violet* şi în *Matinală*, ecouri româneşti ale poemului *Symphonie en blanc majeur* de Théophile de Gauthier; în legătură cu predominanţa lui *i* pot fi citate mai multe poezii, ca bunăoară *Nevroză* şi *Pulvis*; rimele cu *-o-* caracterizează poemul *Trudit* (*port/mort* şi *salon/ monoton*). Chiar din fraza şerpuitoare a lui Verlaine (v. mai sus) se regăseşte ceva în *Largo*: şi la Bacovia avem de a face cu un text de 13 versuri, dintre care primul şi ultimul sînt acelaşi: „Muzica sonoriza orice *atom*..." (cf. şi poezia *De iarnă*; dintre cele 13 versuri care o constituie, primul şi ultimul sînt aproape identice).

Nocturnele care aveau să urmeze sînt anunţate chiar în 1916, adică în primul volum al poetului, de următoarele versuri de o monotonie obsedantă (*Nocturnă*):

De-*acum*...
Auzi, ploaia plînge pe *drum*,
Pe un adînc *tumult*,
Pe urma unui mic pantof într-un parc de *demult*.

Adorm...*ascult*...
Afară, la fereastră, toamna a *spus*:
— Of! ...

După aceste preludii răzleţe, iată patru nocturne din volumele următoare; în fiecare din ele regăsim o altă coardă din posibilităţile muzicale oferite de structura însăşi a limbii române.

Vocala *-a-* din diftongul *-oa*, combinată cu terminaţia neaccentuată *-ie* sau *-ia*, îşi pierde timbrul sonor şi metalic; ca dovadă e destul să ne referim la primele cinci versuri din poezia *Toamnă* (din volumul *Scîntei galbene*, 1926):

Clavirile plîng în oraş...
Afară o vreme de plumb
Şi vîntul împrăştie *ploaia*,

[3] *La psychologie des styles*, Geneva, f. d. [1959], p. 276.

Tomnatice frunze prin tîrg
Aleargă pe drumuri cu *droaia*.

Rimele în *-aie*, fără elementul labial reprezentat de diftongul *oa*, caracterizează *Nocturna* care începe şi se termină cu dodecasilabul trohaic „Nu e nimeni... plouă... plînge-o *cucuvaie*"; restul textului dovedeşte însă că în acest caz dodecasilabul n-a fost o formă atît de fixă ca eneasilabul catalectic şi acatalectic din *Toamnă* (adică formula metrică ∪ / ∪ ∪ / ∪ ∪ / [∪])[4]. În mod curios, în *Nocturnă* dodecasilabul alternează cu versul trohaic de 16 sau 15 silabe, iar în v. 4 apare chiar un emistih împrumutat din alexandrinul românesc („aţipesc, plin de ploaie"). Iată textul *Nocturnei*; din 9 versuri 7 se termină cu *-aie* care în această perioadă, monorimă (cf. expresia franceză „laisse monorime") face impresia unui suspin sau unei oftări:

Nu e nimeni...plouă... | plînge-o *cucuvaie*
Pe-un acoperiş de piatră-n noapte, | cu ecouri de *şivoaie*.
Vai, e ora de-altădată, | umbre ude *se-ntretaie*,
Şi-n curentul unui gang | aţipesc, plin de *ploaie*.

Tabla tuburilor sună | aiurarea tuturor...
O grăbită alchimie, | fîlfîie o *vîlvătaie*,
Vai — e ora de-altădată, | dungi de *ploaie se-ntretaie*.
Un oraş de piatră | doarme...toate dor.
Nu e nimeni...plouă...plînge-o *cucuvaie*.

Rimele „muiate" sînt necontenit sprijinite şi de restul „instrumentaţiei versului"; e destul să semnalăm numeroasele aliteraţii (în mare parte labiale): „*p*louă...*p*lînge"; „*p*lin de *p*loaie", „*ta*bla *tu*burilor" etc.), cîteva cuvinte cu -i- intervocalic (*aiurarea, fîlfîie*), relaţiile complexe ce caracterizează sintagma „*fîlfîie* o *vîlvătaie*", repetiţiile (versurile 1—9 sînt identice şi 3—7 aproape identice) şi, în sfîrşit, rimele interioare („dungi de *ploaie* se-ntre*taie*"; precum se vede, versul de 16 silabe şi emistihurile sale se pretează în mod deosebit unei segmentări de acest fel).

Mai e de remarcat că, pentru a crea această structură lexico-sintactică, poetul era constrîns să iasă într-o anumită măsură din sfera vocabularului său obişnuit. Statistica Sandei Golopenţia-Eretescu ne-a dovedit că, de exemplu, substantivele *vîlvătaie, cucuvaie, tablă* şi *tub*, precum şi verbul *a aţipi* sînt atestate n u m a i în acest context[5], *gang* aici şi în refrenul poeziei *Între ziduri* etc.

Trecînd la examinarea muzicalităţii vocalei *i*, trebuie să ţinem seamă — în afară de poeziile *Nevroză, Pulvis, Ecou* etc. — de o altă *Nocturnă*, publicată tot în *Scîntei galbene*. În legătură cu acest text versurile 2 şi 4 explică perfect de ce s-au ales rimele în *-ină*;

E-o muzică de toamnă
Cu glas de *piculină*,
Cu note dulci de flaut,
Cu ton de *violină*...

---

[4] După terminologia metricii italiene ar fi un „novenaris" (cf. (O *falce* di *luna calante*" D'Annunzio).

[5] *Op. cit.*, p. 294—295.

Şi-acorduri de clavire
Pierdute, în *surdină*;
Şi-n tot e-un marş funebru
Prin noapte, ce *suspină*...

Rimele bazate pe vocala *-i-* mai păstrează şi anumite reminiscenţe eminesciene („Toamna frunzele *colindă*,/Sun-un g r i e r sub o *grindă*..."), dar deosebirile sînt izbitoare; pe cînd la Eminescu gazelul nu e altceva decît o minunată sublimare a octosilabului trohaic popular cu scopul de a evoca ţîrîitul unui greier (mai precis: unui *„grier"*) singuratic, la Bacovia heptasilabul iambic (care corespunde *settenario*-ului italian) se detaşează cu totul de asociaţiile folclorice şi devine cadrul metric al unui text de romanţă, acompaniat de patru instrumente „în surdină" (iată din nou un „hapax" bacovian[6]!). Totuşi chiar şi nişte instrumente atît de „aeriene" ca piculina şi flautul intonează un „marş funebru"; în acelaşi timp versul 7 oferă ultimul exemplu pentru cuvîntul *marş*, atestat de 6 ori în limba poetică a lui Bacovia[7]. Şi cuvîntul *funebru* e atestat în 6 cazuri; pentru ultima oară în poezia *Nervi de primăvară*, unde răsună— în vecinătatea imediată a acestei *Nocturne*—un *„vals funebru*, depărtat".

Strîns înrudită cu „muzica de toamnă" a acestei *Nocturne* e poezia *Gaudeamus*, în care predomină rimele terminate cu silabele *-îne*: *pă-gîne/ rămîne/ stăpîne/rămîne*; ca şi cînd poetul ar fi reluat efectele încercate mai înainte în dodecasilabii amfibrahici din *Amurg antic* (*plînge/ sînge / răsfrînge / plînge / sînge*). *Amurg* conţine însă şi decasilabi de inspiraţie italiană („Mai a*runcă*, mai *plo*uă mai *plîn*ge...", adică ◡ ◡ / ◡ ◡ / ◡ ◡ / ◡); tocmai aceste versuri mai scurte sînt destinate să pună în relief rimele terminate cu *-înge* (cf. şi refrenul: „De sineală, de aur, de sînge").

Aceleiaşi familii de forme metrice îi aparţin eneasilabii din nocturna intitulată *Miezul nopţii*; în acest cîntec mai „sumbru", bazat pe efectul rimelor în *-oră*, vibrează într-adevăr un „vals funebru" (v. mai sus) sau, precum spunea Baudelaire, un „langoureux vertige" la care primele versuri fac chiar şi o aluzie directă:

Frunzişul acuma pornit-a
O l e n e ş ă, j a l n i c ă *horă*;
Şi plîng şi cu plînsul în noapte
Răchita de-afară mi-i *soră*.

S-apropie-ncet miezul nopţii,
Şi sună a frunzelor *horă*,
Eu trec din odaie-n odaie,
Cînd bate satanica *oră*.

Textul e plin de stileme puse în serviciul reliefării acestei „hore"; să amintim cel puţin inversiunea — cu totul excepţională la Bacovia — a verbului auxiliar, cele două epitete antepuse din versul 2, repetiţia rădă-

[6] *Op. cit.*, p. 295.
[7] *Op. cit.*, p. 304

cinii verbului a *plînge* în versul 3, o altă inversiune în versul 6 (ceea ce a permis poetului să pună cuvîntul *horă* la sfîrșitul frazei), expresivitatea ritmică și semantică a construcției *din odaie-n odaie* (∪ ∪ / ∪ ∪ / ∪) în care regăsim un ecou al rimelor *-aie* dintr-o altă *Nocturnă* (v. mai sus) și, în sfîrșit, cruzimea cu care poetul califică ora tîrzie a plimbării sale nocturne. De altfel în epitetul *satanic*— de inspirație clar baudelairiană— se ascunde și un fel de obsesie lexicală: în poeziile lui Bacovia acest adjectiv e atestat de 4 ori [8].

După nocturnele analizate pînă acum care au trecut prin sferele cele mai diferite ale vocalismului românesc, mai avem de analizat acea *Nocturnă* în care rimele în *-uc* au funcția de a produce un efect particular: la timbrul opac al vocalei *-u-* se mai adaugă zgomotul sec al explozivei velare surde, iar efectul obținut cu aceste mijloace pare a corespunde unei adînci și incurabile dezamăgiri (v. impresiile acustice bine cunoscute din poemul *Monosilab de toamnă*: „În odaie, trist sună lemnul mut:/ *Poc.*/ Umbre împrejur într-un gol, tăcut, /Loc"). Mulțumită *Nocturnei* împodobite cu aceste rime „guturale", am revenit însă și la acea oscilare a ritmului pe care o cunoaștem din alte texte și îndeosebi din *Nocturna* care începe cu versul „Nu e nimeni... plouă... plînge-o cucuvaie..." Există deci un remarcabil efect de contrast între șovăirea ritmului din interiorul versurilor și singurul punct fix în acest univers haotic: monotonia obsedantă a rimelor *duc/năuc/aduc/duc:*

O, nu mai cînta, | harmònie pribeagă,
Că plîng, și nu știu | unde să mă duc.
În toamna care plînge | pe-o veche modestie,
Cu ploaia care curge | în mahalaua bleagă,
În noaptea asta-n care | am devenit năuc.
Oh, plouă, și tu gemi | cu plîns de armonie...
— Tot altuia, de mine, | aminte să-i aduc.
O, nu mai cînta, | harmònie pribeagă,
Că plîng, și nu știu | unde să mă duc.

E evident că poemul s-a închegat din nou sub influența — reală ori închipuită — a unui instrument de muzică; *harmònie* ca nume învechit al acordeonului[9] apare doar în acest text bacovian. Și în „eterometria" versurilor se ascunde ceva din acordurile șovăitoare și dinamica neegală ale unei „harmònii". În text recunoaștem nu numai cîțiva alexandrini regulați (v. versul 3 etc.), dar și un alexandrin de tip curat francez, din cauza cezurei masculine („Oh, plouă, și tu *gemi* / cu plîns de armonie"). Versul inițial prezintă însă o factură deosebită, care pune în relief tocmai cuvîntul *harmònie*. Avem de a face cu un decasilab în parte de caracter trohaic; la un vers similar a recurs și Baudelaire în anumite cazuri memorabile (cf. *La mort des amants*: „Nous aurons des *lits* | pleins d'*odeurs* légères". V. și versurile lungi din amintitul *Monosilab de toamnă*).

Din punct de vedere lexical, ultimul text are mai multe particularități; numai aici a întrebuințat Bacovia o serie de cuvinte ca *harmònie*,

[8] *Op. cit.*, 302.
[9] DAcR. I, 263. Cf. însă *armonie* în v. 8.

modestie, bleg, năuc. Precum am spus, există o adîncă legătură semantică între incertitudinea exprimată în refrenul „...și nu știu unde să mă *duc*" și prezența cuvîntului *năuc* drept clauzulă la sfîrșitul versului 5. Un fel de aiurire reiese și din instrumentația versului 7 în care putem releva o curioasă aliterație vocalică: „Tot *a*ltuia, de mine, *a*minte să-i *a*duc"); efectul ei se îmbină și cu reîntoarcerea finală a refrenului. Cititorul are impresia că după „ciocănitura" ultimului *c* nu mai poate urma nici un semn de viață. Versul recade în neant.

★

Dintre nocturnele pe care le-am analizat pe scurt, cel puțin una, romanța „piculinei", figurează și în recenta *Antologie a poeziei simboliste românești*, întocmită de Lidia Bote; dacă în aceeași antologie am găsi și alte nocturne, ca de pildă aceea a lui I. Minulescu, am avea o idee și mai precisă despre acest gen pînă acum puțin studiat al simbolismului românesc și despre particularitățile lingvistice și stilistice care îl caracterizează. În plus, rămîne de studiat, pe o scară mai largă, întregul fonosimbolism al simboliștilor români. După părerea Lidiei Bote, simbolismul românesc, deși „prea puțin insinuant și prea mult discursiv,... intuiește... procedee din cele mai sugestive... Pe un element de bază, fie oniric, fie exotic, fie pur și simplu introspectiv, se înalță o întreagă construcție diafană, aeriană, proiectată în timp și spațiu"[11]. Unul dintre aceste procedee sugestive e reprezentat și de structurile poetice pe care le-am trecut în revistă și care, cred, au revelat și romaniștilor străini anumite posibilități specific românești din domeniul foneticii stilistice[12]. Sîntem convinși că numai astfel de cercetări migăloase care merg mai departe decît simplele date statistice, deoarece sînt bazate pe o analiză riguroasă a contextului, pot revela adevărata „tehnică" a simbolismului românesc.

[10] S. Golopenția-Eretescu, *op. cit.*, p. 297.

[11] *Simbolismul românesc*, București, 1966, p. 475.

[12] V. și comunicarea mea la congresul de la Lisabona al romaniștilor: *Réflexions sur les effets de phonétique expressive dans les langues romanes*, în *Actes du IXe Congrès International de Linguistique Romane*, Lisboa, 1961, II, p. 227—235.

CONTRIBUŢII ALE LINGVISTICII ACTUALE LA STUDIUL GRAMATICII LIMBII MATERNE ÎN ŞCOALĂ

DE

CLARA-GEORGETA CHIOSA

0. O încercare de a aşeza studiul limbii materne în şcoală pe baze mai apropiate de natura obiectului de studiu şi de condiţiile specifice pe care le prezintă datele disciplinei în raport cu stadiul de dezvoltare intelectuală a elevilor se poate realiza numai dacă se ţine seama, pe de o parte, de criticile justificate aduse actualelor concepţii şi metode de predare, iar pe de altă parte, de rezultatele obţinute pînă acum, în genere, în cercetarea lingvistică.

În cele ce urmează vom încerca să stabilim cîteva linii de principiu pentru o mai bună organizare şi predare a studiului gramaticii limbii materne în şcoală, avînd în vedere specificul sistemului gramatical al limbii române.

1. Predarea limbii materne are ca premisă esenţială concepţia profesorului (a programei şi manualului) despre natura limbajului şi despre trăsăturile caracteristice ale fenomenului lingvistic, constituit ca obiect de studiu al unei discipline de sine stătătoare.

1.1. Definit ca mijloc de comunicare, limbajul îşi relevă, în lumina teoriei informaţiei, cele două laturi ale existenţei sale: una externă— mesajul ca realizare concretă— şi una internă— codul ca sistem organizat al elementelor sale componente. Acesta din urmă permite emiţătorului să formuleze mesajul şi celui ce-l receptează să-l decodeze, să-l înţeleagă.

În momentul de faţă, este unanim recunoscut faptul că, pînă la vîrsta şcolarităţii, copiii folosesc corect şi creator limbajul, sînt deci în posesia codului care le permite comunicarea în limba lor maternă. Competenţa lingvistică[1] a copilului este, însă, pe de o parte intuitivă, pe de altă parte circumscrisă la satisfacerea cerinţelor specifice comunicării

[1] N. Chomsky, *Current Issues in Linguistic Theory*, Haga, Mouton and Co, 1964, p. 8—9: „On the basis of a limited experience with the data of speech, each normal human has developed for himsef a thorough competence in his native language. This competence can be represented, to an as yet undetermined extent, as a system of rules that we can call the *grammar* of his language.

orale, folosite în condiţii socio-culturale determinate de mediul în care trăieşte copilul şi de preocupările specifice vîrstei.

Aceste constatări preliminare servesc la conturarea profilului obiectului de studiu: studiul limbii materne nu se asimilează întru totul celorlalte discipline înscrise în prevederile şcolii de cultură generală. Principalul scop al introducerii lui în planul de învăţămînt este cultivarea multilaterală a posibilităţilor de exprimare ale elevilor şi înzestrarea lor cu cunoştinţe despre structura limbii materne şi despre modul cum funcţionează sistemul ei, completîndu-le astfel competenţa anterior formată pînă la autocontrol şi utilizarea conştientă a variantelor codului.

1.2. Analogia amintită mai sus între fenomenul lingvistic şi teoria informaţiei a subliniat nu numai raportul care se stabileşte între limbă — cod şi vorbire — mesaj, ci şi caracterul sistematic, organizarea strictă a elementelor sale constitutive şi a relaţiilor dintre ele şi care îl fac apt pentru funcţia de comunicare.

Caracterul sistematic al limbii se dezvăluie pe măsură ce sînt puse în evidenţă tipurile de unităţi şi de relaţii specifice fenomenului lingvistic, se descoperă organizarea lor în niveluri structurate ierarhic, precum şi raporturile ce se stabilesc între aceste niveluri, între fiecare dintre ele şi întregul sistem.

Cercetările lingviştilor care concep limba ca o structură complexă, dar unitară, arată care sînt unităţile specifice fiecărui nivel, începînd cu cel inferior — nivelul fonologic —, constituit din foneme, apoi cel morfologic, ale cărui unităţi sînt morfemele, pînă la cel superior — nivelul sintactic sau sintagmatic —, ale cărui unităţi sînt cuvîntul sau sintagma. Ierarhia este evidentă dacă se observă că unităţile de ordin inferior se pot combina între ele, potrivit legilor unei anumite limbi, pentru a forma unităţi de ordin superior.

O altă trăsătură caracteristică pentru modul de organizare a elementelor limbii rezultă din existenţa posibilităţilor de combinare a elementelor pe axa sintagmatică şi a celor de înlocuire a unui element cu altul aparţinînd aceluiaşi nivel pe axa paradigmatică.

Relaţiile sintagmatice şi cele paradigmatice se află în raport de interdependenţă, deoarece fiecare element nu poate apărea decît în prezenţa anumitor alte elemente.

Ceea ce defineşte caracterul sistematic al limbii este, deci, această organizare ordonată, în care totul se leagă.

Considerarea limbii ca un sistem ale cărui elemente şi relaţii se definesc prin ele înseşi confirmă autonomia disciplinei, scoţînd-o de sub tutela milenară a logicii.

Fără a accepta eliminarea sensului în cercetarea şi înţelegerea faptelor de limbă, lingvistica actuală — şi mai ales cea europeană — consideră totuşi că pentru stabilirea caracteristicilor fenomenului lingvistic criteriile cele mai sigure şi mai precise le dă studiul formelor şi al relaţiilor care exprimă sensuri.

În strînsă legătură cu acest mod de a circumscrie studiul la datele pe care însuşi materialul cercetat le oferă, se conturează şi ideea că descrierea sistemului unei anume limbi prezintă un specific propriu, de aceea nu poate fi cuprinsă în tiparele altei sau altor limbi.

În fine, caracterul sistematic al limbii apare la o cercetare sincronică a fenomenului lingvistic, deoarece sistemul nu funcţionează şi nu se relevă ca atare decît surprins într-o perioadă de timp limitată.

1.3. Consecinţele concepţiei despre limbă ca sistem, cu toate implicaţiile care decurg din ea, sînt deosebit de importante pentru procesul de învăţare a limbilor în genere şi, în speţă, a limbii materne.

În primul rînd, se evită prezentarea cunoştinţelor de gramatică a limbii materne ca o sumă de fapte fără o evidentă legătură între ele şi fără a face pe elevi să înţeleagă rolul fiecăreia la nivelul unde se manifestă, în întreg sistemul limbii şi, în genere, în actul finit al comunicării. Dacă, în primul caz, studiul gramaticii apelează la memorie — adesea cheltuită inutil—, în al doilea se poate realiza, într-adevăr, dezideratul de a le forma elevilor o gîndire ştiinţifică.

Autonomia sistemului lingvistic permite ca descrierea şi definirea unităţilor şi raporturilor dintre ele să se facă în termeni lingvistici, fără interferenţa unor criterii de alt ordin. Această trăsătură, corelată cu o descriere adecvată realităţii lingvistice, contribuie la întărirea caracterului ştiinţific al disciplinei, impune predării o logică strictă, evită inconsecvenţele şi contradicţiile care au subminat adeseori încrederea în rostul unui curs de gramatică a limbii materne.

Dezvoltarea capacităţilor de exprimare ale elevilor, ca şi interpretarea şi aprecierea limbii creaţiilor poetice au ca bază de pornire, pe de o parte, cunoaşterea mecanismului limbii, a multiplelor şi variatelor posibilităţi de combinare a elementelor pe axa sintagmatică, iar pe de altă parte, înţelegerea distincţiei dintre necesitatea gramaticală, care previne pe vorbitor că nu are de ales între o formă sau alta (dacă respectă norma), şi posibilitatea stilistică, care îi permite să aleagă între două sau mai multe construcţii existente, în funcţie de intenţie, de stare afectivă, de context social etc.

2. O a doua chestiune pe care o pune predarea oricărei discipline şcolare este precizarea obiectului studiului, delimitarea lui în raport cu aria mai întinsă a fenomenelor cercetate de ştiinţa respectivă. În cazul predării gramaticii limbii materne, prima operaţie care se impune este de a preciza cărui stadiu şi cărui nivel socio-cultural al limbii va aparţine sistemul gramatical studiat; aceasta, evident, în funcţie de necesităţile generale şi imediate ale elevilor.

2.1. Răspunsul de principiu, bazat pe conceptul de sistem în sincronie, este relativ uşor de dat: cunoştinţele despre sistemul limbii materne în general, despre sistemul ei gramatical, ca şi acţiunile de cultivare a limbajului elevilor, de însuşire a normelor de exprimare corectă vizează în primul rînd limba literară (normată) actuală, elevii urmînd a fi introduşi după aceea în studiul unor variante stilistice, unor probleme de istorie a limbii.

Alegerea limbii literare actuale standard ca bază a cunoştinţelor despre sistemul limbii materne prezintă două mari avantaje: contribuie la unificarea limbajului elevilor, înlăturînd variantele regionale şi familiare, apoi circumscrie aria predării, delimitînd cunoştinţele la un unic sistem, evitînd astfel interferenţe în planul orizontal al variaţiilor stilistice sau în planul vertical al stadiilor succesive ale limbii în evoluţia ei, care ar dizolva unitatea sistemului.

Răspunsul dat, însă, nu este suficient dacă nu se mai precizează şi asupra căreia dintre utilizările limbii actuale— orale sau scrise — se va opri descrierea sistemului în genere şi a sistemului gramatical în special.

La intrarea în şcoală elevii stăpînesc aspectul vorbit al limbii lor materne. Dificultăţile pe care le întîmpină în prima perioadă a şcolarităţii sînt cele de înţelegere a construcţiilor de limbă scrisă (indiferent dacă realizarea lor materială este sonoră sau grafică), şi, desigur, cele de adaptare a propriei lor exprimări, orale şi scrise, la cerinţele impuse de folosirea limbii scrise. (Fără îndoială că situaţia este complicată şi de trecerea de la limba familiară la cea îngrijită, mai mult chiar, de trecerea de la limba uzuală la stilul ştiinţific din manuale şi din explicaţiile profesorului.)

În afara acestei raţiuni de ordin pragmatic, care cere cunoaşterea şi practicarea cît mai grabnică a structurilor specifice limbii scrise, alegerea sistemului de predat este condiţionată de alte cauze.

Principalul argument care pledează în favoarea studiului sistemului gramatical al limbii materne pornind de la aspectul ei scris rezultă din faptul că acesta reprezintă folosirea limbajului independent de anumite situaţii concrete, extralingvistice,— o folosire „ideală, în care comunicarea se stabileşte prin mijloace strict lingvistice"[2]. Rămîne, fără îndoială, important contextul, dar şi acesta, în cazul limbii scrise, este realizat prin aceleaşi mijloace.

Propunerea de a aşeza cunoştinţele despre sistemul limbii materne, despre felul cum acesta funcţionează pe folosirea ei scrisă evită interferenţa criteriilor nelingvistice în interpretarea şi definirea faptelor de limbă. În schimb, propunerea vine în conflict cu aserţiunea precedentă, cu faptul că elevii practică şi că le este cunoscut, intuitiv, sistemul limbii vorbite. Ţinînd seama de acest lucru, se impune mai întîi să fie cultivată exprimarea orală a elevilor, în sensul aducerii ei la nivelul limbii uzuale îngrijite,— acţiune la care, pe lîngă şcoală, contribuie şi aşa-numitele mass-media (radioul, televiziunea etc.), iar apoi să se găsească un mod adecvat de abordare a primelor cunoştinţe despre structura enunţului, care să permită trecerea de la aspectul cunoscut şi practicat al limbii la un aspect oarecum diferit, dar a cărui structură poate fi uşor sesizabilă.

Descrierile existente ale sistemului limbii române literare actuale nu delimitează strict cele două aspecte, mai ales în ceea ce priveşte structura sintactică, ci se ocupă îndeosebi cu sistemul limbii scrise. Această carenţă va influenţa negativ procesul de predare, lipsindu-l de unul dintre termenii studiului comparativ necesar.

Totuşi, aspectul limbii vorbite, familiar elevilor în forma dialogului, poate constitui punctul de plecare pentru a face înţeleasă structura unui enunţ de limbă scrisă, care îşi propune să comunice aceeaşi idee. De exemplu, se foloseşte un fragment de dialog (realizat pe loc sau dat de profesor) şi, în paralelă, propoziţia sau fraza care cuprinde toate elementele necesare înţelegerii comunicării scoase din contextul situaţional respectiv (fiind, deci, înlocuite cuvintele— pronume şi adjective pro-

[2] A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1964, p. 160—167.

nominale, adverbe pronominale, cu valoare deictică — care, în genere, n-au sens concret decît prin referire la o anumită situaţie, cu cuvinte şi sintagme care exprimă prin ele înseşi acea situaţie; la fel, pronumele personale sau formele verbale de pers. I şi a II-a fiind înlăturate şi, în locul lor, utilizate nume şi, respectiv, forme verbale la persoana a III-a).

Acest mod de prezentare nu trebuie confundat însă cu practica tradiţională a folosirii întrebărilor pentru a afla subiectul, predicatul etc., care are un caracter scolastic şi urmăreşte definirea pe baze logico-semantice a unor mecanisme subsumate legilor unei organizări specifice — aceea a fenomenului lingvistic.

Punerea în paralelă a celor două tipuri de comunicare — identice din punctul de vedere al conţinutului mesajului, dar diferite ca organizare lingvistică — relevă elevilor, cel puţin intuitiv, că există două utilizări ale limbajului, la fel de eficiente, dar deosebit structurate în funcţie de condiţiile în care are loc comunicarea. Acesta este un prim pas şi în direcţia înţelegerii caracterului funcţional al limbii.

Modul de prezentare propus scuteşte pe profesor să facă o falsă analiză a enunţurilor de limbă vorbită, considerîndu-le eliptice şi completîndu-le ad-hoc cu aşa-zise elemente subînţelese.

2.2. Studierea limbii materne nu se poate opri la sistemul limbii literare standard, cunoştinţele lingvistice şi posibilităţile de comunicare ale elevilor trebuie lărgite, pe măsura dezvoltării lor intelectuale, a cerinţelor ridicării nivelului lor cultural-ştiinţific, precum şi a înaintării lor în studiul literaturii; analiza textului literar, contactul cu istoria literaturii române cer şi aduc cunoştinţe despre stilul literaturii artistice şi registrele lui, despre evoluţia limbii române.

Această perspectivă obligă la o completare şi o structurare adecvată a programei de limba română pentru şcoala de 12 ani. O schiţare a etapelor pe care trebuie să le parcurgă disciplina de-a lungul perioadei şcolare se subordonează obiectivelor enunţate mai înainte: prima etapă cuprinde cunoaşterea şi însuşirea sistemului limbii normate actuale, cu subdiviziunea menţionată, — trecerea de la limba vorbită neîngrijită, familiară, la folosirea limbii vorbite uzuale îngrijite, după care ar urma cunoştinţe treptate despre sistemul limbii scrise şi cultivarea posibilităţilor de a folosi structuri specifice stilului ştiinţific (fără a atinge diversificarea în limbaje tehnico-ştiinţifice, al căror specific se poate limita pentru elevi la lexicul de specialitate şi la unele clişee însuşite automat la disciplinele respective). Această etapă s-ar plasa în perioada primilor şase sau şapte ani de şcoală. Realizarea ei ca atare depinde însă de modul de organizare internă a programei şi de metodele şi procedeele folosite pentru predarea cunoştinţelor, pentru însuşirea normelor şi pentru cultivarea exprimării personale a elevilor.

A doua etapă presupune introducerea cunoştinţelor despre variantele stilistice ale limbii actuale [3], despre particularităţile gramaticale şi lexicale ce caracterizează limbajul folosit în publicistică, în textele administrative, în continuare în literatura ştiinţifică şi, evident, în

[3] R. A. Halljr., *Linguistics and your Language*, New York, Anchor Books, 1960, p. 191–208.

literatura artistică. Aceasta din urmă le va da prilejul reîntîlnirii cu aspectul de limbă vorbită, utilizat însă acum în scopuri stilistice.

Relevarea trăsăturilor caracteristice (sintactice, morfologice, lexicale şi, eventual, fonetice sau grafice) ale unor variante se va putea realiza mai uşor prin comparaţia cu sistemul limbii normate standard, deja cunoscut de elevi, iar operaţia ar putea constitui un exerciţiu instructiv şi interesant pentru ei.

Astfel concepute conţinutul şi organizarea primelor două etape ale studiului limbii materne, s-ar da imperativului normativ adevărata lui raţiune: adesea nu e vorba de incorectitudine în exprimarea elevilor, de folosirea unor forme şi relaţii greşite, ci de folosirea greşită, nepotrivită cu condiţiile socio-culturale de care trebuie să ţină seama comunicarea [4].

Această a doua etapă — cel puţin începuturile ei — s-ar situa într-o perioadă mijlocie a şcolarităţii, aproximativ de la clasa a VII-a la clasa a IX-a inclusiv.

Etapa finală include cunoştinţe sumare despre istoria limbii române, fără să ia caracterul unui inventar, ci mai mult ca o contribuţie la explicarea mecanismului limbii, a modului cum se desfăşoară şi se rezolvă în sistem, la toate nivelurile, liniile de evoluţie a limbii. Principalul obiectiv al etapei a treia rămîne, însă, urmărirea dezvoltării limbii literaturii artistice, un complement absolut necesar pentru studiul istoriei literaturii române.

Etapele preconizate mai sus nu se delimitează strict; preocuparea pentru cunoaşterea stilului şi registrelor creaţiei poetice se continuă inevitabil pînă la ultima clasă; acelaşi lucru se petrece şi cu perfecţionarea posibilităţilor elevilor de a utiliza gama variată a limbajului ştiinţific, pe lîngă obişnuita grijă pentru creşterea expresivităţii.

Important este ca însuşirea limbii standard să se încheie cît mai devreme, din motive lesne de înţeles. În situaţia actuală, în acest scop se consumă nouă ani de şcoală, cu cîştiguri mediocre, doar cu un singur rezultat cert: aversiunea elevilor pentru studiul gramaticii.

Precizarea obiectivelor fiecărei etape aduce cu sine obligaţia să existe o corespondenţă între cunoştinţele despre structura lingvistică şi textele folosite ca ilustrare şi ca bază a însuşirii treptate a lexicului, după cum sînt necesare exerciţii special concepute în vederea înţelegerii modului cum funcţionează limba în condiţii generale sau speciale şi a cultivării expresiei elevilor în sensurile urmărite.

3. Eşalonarea judicioasă a cunoştinţelor care formează obiectul unei discipline şcolare este hotărîtoare pentru procesul de învăţare, ordonarea lor succesivă şi conectivă supunîndu-se în mod firesc, pe de o parte sistematicii ştiinţei, pe de altă parte unor principii psiho-pedagogice. În cazul predării limbii materne, a sistemului ei gramatical, mai trebuie să se ţină seama de zestrea lingvistică cu care copilul vine în şcoală, de faptul că posibilităţile sale de utilizare a limbajului se bazează pe o intuiţie a relaţiilor care se stabilesc între nevoile comunicării şi selecţia mijloacelor de expresie folosite.

---

[4] A. H. Marckwardt, *Linguistics and the Teaching of English*, Indiana U. P., 1966, p. 27–47.

3.1. Cele trei principii psiho-pedagogice care stau la baza ordonării progresive a materiei de studiu sînt: de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract, de la simplu la complex.

3.2. Sistematica ştiinţei, în cazul în speţă, este pusă în lumină de concepţiile asupra a ceea ce este limba şi, poate mai limpede, de metodologia cercetării lingvistice. Dacă se admite că limba este un sistem al relaţiilor şi unităţilor ierarhic organizate, abordarea noţiunilor lingvistice trebuie să ia în consideraţie felul şi ierarhia relaţiilor, precum şi ale diferitelor tipuri de unităţi.

Cercetările lingvistice au practicat (şi fundamentat) două metode de a aborda descrierea unei limbi: de la nivelul inferior spre cel superior (de la fonem la cuvînt şi sintagmă), dar şi calea inversă (de la enunţ la fonem).

3.3. Rezolvarea dilemei în faţa căreia este pusă metodologia predării limbii materne o poate sugera, într-o oarecare măsură, modul în care copilul îşi însuşeşte intuitiv sistemul limbii (competenţa sa lingvistică) — proces necunoscut încă în toate articulaţiile sale, dar surprins în unele dintre rezultatele parţiale. În lumina acestor consideraţii trebuie văzută şi utilizată în predare capacitatea dobîndită de copil de a folosi curent şi creator limbajul.

De-a lungul procesului de achiziţionare a limbajului, primele sunete sau grupe de sunete, cuvintele sau sintagmele pronunţate de copil constituie, în fond, enunţuri cu sens complet, pe care el şi le însuşeşte şi le foloseşte global. Segmentarea enunţului, a sintagmei, a cuvîntului n-o poate opera decît mult mai tîrziu. În perioada care cuprinde vîrsta de la 2 la 6–8 ani, conţinutul semantic se exprimă într-un tot nediferenţiat sau, treptat, numai parţial diferenţiat. Primordialitatea şi forţa conştiinţei semantice — căreia îi corespunde pe planul expresiei lingvistice blocul axei sintagmatice — au făcut ca toate încercările de a începe studiul sistematic al gramaticii cu morfologia (părţile de vorbire şi categoriile morfologice: genul, numărul, persoana, timpul etc.) încă din primele clase (a II-a — a IV-a) să nu poată fi rezolvate decît la nivelul unor definiţii logico-semantice. De fapt, acest mod de predare urmează fidel concepţia şi metodologia lingvisticii tradiţionale. Eroarea fundamentală constă în stabilirea unei false corespondenţe între sensul enunţului şi suma valorilor semantice ale cuvintelor[5], ignorîndu-se rolul esenţial al relaţiilor în componenţa semantică a cuvîntului.

Cele arătate mai sus sînt deocamdată suficiente pentru schiţarea unei eşalonări a cunoştinţelor despre sistemul gramatical al limbii materne, numai în limita cerinţelor primei etape.

3.3.1. Avînd în vedere datul cunoscut: conştiinţa semantică a unor enunţuri, studiul sistemului gramatical al limbii materne va începe cu s i n t a x a, operînd în enunţul minimal autonom (se începe de preferinţă cu propoziţii sau fraze formate prin coordonare care se reduc la un şir de propoziţii alăturate paratactic sau legate prin copulă) segmentări treptate: de la cele două grupuri, nominal şi verbal (ambele fiind prezente, de obicei, în limba scrisă), la sintagme şi cuvinte. Operaţia

---

[5] G. Galichet, *Méthodologie grammaticale, Étude psychologique des structures*, P.U.F., 1963, p. 67.

se va face, pe rînd, asupra enunțurilor care reprezintă principalele tipuri de relații contractate de unitățile specifice pe plan sintagmatic. Operarea cu segmente în ordine descrescîndă corespunde capacității de analiză a elevilor, iar în planul analizei lingvistice teoriei constituenților imediați. Atingerea segmentului minimal, cuvîntul, va însemna însă, pentru practica didactică (cît, de altfel, și pentru concepția lingvistică tradițională), o schimbare radicală în privința stratificării și clasificării la diferite niveluri a faptelor de limbă, în sintaxă fiind inclusă și clasificarea părților de vorbire.

Avantajul de a așeza sintaxa la începutul studiului gramaticii limbii materne devine real numai dacă în selectarea structurilor pe care se va opera segmentarea se ține seama ca ele să reprezinte principalele și cele mai frecvente tipare sintagmatice ale enunțului minimal autonom, așa cum se realizează în limba română literară standard. Eșalonarea tipurilor de structuri analizate va mai trebui să țină seama și de ordinea în care urmează să fie delimitate și clasificate unitățile, pentru a se trece apoi la cunoașterea structurii lor morfologice.

Elevii, fiind conștienți de sensul enunțurilor, pot înțelege diferențele tipurilor de relații, pot realiza — cu ajutorul exercițiilor de substituție corespunzătoare — că un număr, în principiu infinit, de enunțuri deosebite ca sens (global și, în detaliu, lexical) poate fi redus la un număr relativ mic de tipare, de modalități de a organiza pe plan sintagmatic elementele enunțului.

În continuare, delimitarea treptată a părților de vorbire va ține seama de factori lingvistici (de situația de nucleu, de satelit și de indice de relație), dar și de factori psiho-pedagogici (de la cuvinte cu valoare semantică intrinsecă la anaforice și apoi la cuvinte funcționale), fără ca aceste două clasificări să se suprapună.

3.3.2. Studiul m o r f o l o g i e i conduce pe elevi la observarea structurii cuvintelor flexibile și a formelor cuprinse în paradigma lor. Deosebirea dintre morfologie și sintaxă se dezvăluie cu ajutorul substituției pe axa paradigmatică, unde nu vor mai opera cu elemente lexicale a căror valoare semantică este total diferită, ci cu unități specifice, a căror semnificație este gramaticală și a căror prezență implică alte modificări de organizare pe axa sintagmatică. Aceasta este etapa cea mai dificilă a studierii sistemului limbii, atît prin complexitatea ei, cît și prin cerința de a ajunge la înțelegerea raportului dintre conținut și expresie pe plan gramatical.

3.3.3. În cadrul studiului limbii materne, cunoștințele de f o n e t i c ă (de fapt de f o n o l o g i e) sînt justificate de analiza raporturilor care se stabilesc între conținutul semantic și gramatical și realizarea sonoră.

Acest mod de a aborda studiul foneticii n-a intrat niciodată în preocupările școlii, care, după ce a deprins pe elevi cu reprezentarea grafică convențională, a conceput predarea foneticii ca pe un șir de definiții (ale vocalei, consoanei, silabei etc.), care se soldează din punct de vedere practic doar cu regulile despărțirii în silabe a cuvintelor. Lipsa de legătură dintre realizarea sonoră și reprezentarea grafică a formelor flexionare, de pildă, constituie principala cauză a dificultăților de ortografie întîmpinate de elevi și chiar de absolvenți.

4. Ordinea cunoştinţelor despre sistemul limbii materne se concretizează într-o programă de studiu numai dacă există sau se poate realiza o descriere corespunzătoare a limbii respective.

Dacă pentru morfologie (părţile de vorbire flexibile) şi fonetică există cercetări care acoperă aproape în întregime cerinţele primei etape propuse, pentru studiul sintaxei nu există decît unele încercări, care se opresc la cîteva structuri elementare [6].

O soluţie ar fi ca aceste din urmă descrieri să fie confruntate cu cerinţele programei actuale, mai mult chiar, cu datele oferite de gramatică asupra structurii propoziţiei (care, conform principiului corespondenţei dintre părţile propoziţiei şi propoziţiile subordonate, rezolvă şi problema structurii frazei formate prin subordonare), pentru a vedea în ce măsură ele furnizează datele necesare alcătuirii unei programe pentru prima etapă.

4.1. Pentru a ilustra cele propuse mai sus, ar putea fi luată în discuţie prezentarea grupului verbal, respectiv a relaţiilor ce se stabilesc între verb şi nume (substantiv, pronume, numeral, adjectiv). Alegerea grupului verbal pentru exemplificare nu este determinată numai de faptul că pentru clasificarea sintagmatică şi morfologia verbului există mai multe studii care pot servi ca bază descriptivă, ci şi pentru că verbul (la mod personal), fiind nucleul [7] enunţului minimal-propoziţie, este elementul cu care se poate verifica mai bine dacă propunerile făcute sînt sau nu realizabile. În afară de aceasta, în limba română, grupul verbal constituie adesea un enunţ complet. Pentru delimitarea şi ordonarea structurilor sintagmatice ce urmează să facă obiectul studiului sînt necesare cîteva precizări.

4.1.1. La alegerea verbelor se va ţine seama în primul rînd de relaţiile pe care acestea le contractează şi de sensul realizat astfel în enunţ, şi apoi de forma care le determină tipul de flexiune (de ex. *a duce* şi *a se duce* constituie doi termeni diferiţi, indiferent de faptul că au un radical comun, aceeaşi flexiune).

În cazul predării limbii materne, acest mod de a considera cuvintele este în strictă concordanţă cu atitudinea semantică a copilului; pentru el este evident că *duce* din: duce sacii în spinare, şi *se duce* din: se duce la moară, sînt două cuvinte deosebite. Cerîndu-i să facă substituirea lor cu sinonime lexicale, va înlocui, în mod firesc, pe primul cu *poartă, cară* şi pe al doilea cu *merge, pleacă*.

În structura grupului verbal intră în mod obişnuit, pe lîngă o determinare adverbială, şi una de tipul *prepoziţie* + *nume*. Ţinînd seama de posibilităţile de receptare ale elevilor, în predare vor fi luate în discuţie mai întîi determinările de acest fel care exprimă circumstanţe

---

[6] V. Guţu-Romalo, *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, SCL, XVI, 1963; S. Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, Ed. Acad., în 1967.

[7] *Gramatica limbii române*, Ed. Acad., 1963, vol. II, p. 18: „Esenţa predicaţiei, care este esenţa propoziţiei, este indicată de cele mai multe ori prin prezenţa unui predicat verbal sau nominal"; L. Tesnière, *Eléments de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1959, p. 44—45: „la phrase verbale (dans les langues européennes, la plus fréquente) est celle qui a pour noeud central un noeud verbal"; G. Galichet, *Physiologie de la langue française*, Que sais-je, Paris, P.U.F., IV-e éd., 1964, p. 105: „L'unité de la proposition se noue autour d'un centre actualisateur: le verbe"; A. Martinet, *op. cit.*, p. 126: „Ce monème prédicatif est l'élément autour duquel s'organise la phrase et par rapport auquel les autres éléments constitutifs marquent leur fonction".

(în care și prepozițiile au sens „concret"[8]) și mai tîrziu cele incluse de gramaticile școlare actuale la complementul indirect.

4.1.2. În programarea treptată a studierii tipurilor de relații contractate de verb cu numele determinante, ar trebui să se țină seama de două criterii: pe de o parte de complexitatea construcțiilor, pe de altă parte de frecvența utilizării lor în limba literară actuală standard. Lipsa unor date precise, în primul caz, ar putea fi suplinită (cu unele amendamente) de o cercetare, în timp, a programelor școlare, bazate pe o practică didactică îndelungată. În al doilea caz, o soluție acceptabilă ar rezulta din constatarea numărului de verbe care intră în fiecare tip de combinație, din posibilitățile aceluiași verb de a contracta tipuri de relații diferite, precum și dintr-o apreciere aproximativă a frecvenței unor verbe (cum ar fi, de exemplu, frecvența verbelor *a fi, a avea, a face, a spune* etc.).

Așa după cum se poate afirma că verbele care cer un N.-subiect (verbele personale) sînt mai frecvente decît cele care nu contractează această relație (verbele impersonale propriu-zise) tot așa se poate accepta ideea că sînt mai frecvent folosite verbele care cer Ac., decît cele care cer numai D.[9]

Utilă pentru ordonarea structurilor de studiat este și cunoașterea posibilităților de derivare [10] a unor structuri mai complexe din structuri mai simple, de exemplu construcțiile (N.+) V.+Ac. pot fi dezvoltate în (N.+) V.+Ac.+D., cu condiția utilizării unor anumite verbe. La fel de utilă este și cunoașterea posibilităților de transformare a unor structuri, fie pentru a putea face înțeles un nou tip de relație (de ex. activ→pasiv), fie o relație mai complexă pornind de la două tipuri de relație simple (de ex. [(S. nom.+) V.] + [(S. nom.+) V.+Adj.]→(S. nom.)+ +V. +Adj.: (fetița) adoarme + (fetița) este fericită → (fetița) adoarme fericită.

4.1.3. Dacă se presupune că ordinea cunoașterii structurii grupului verbal care ar satisface cel mai bine atît cerințele unei bune descrieri a sistemului limbii, cît și cerințele psiho-pedagogice, ar fi, de exemplu: 1) (N.) + V.; 2) (N.) +V.+Adj.; 3) (N.) +V+Ac.; 4) (N.)+V.+D.; 5) (N.)+V.+Ac.+D. etc., s-ar putea prevedea la un nivel imediat superior familiarizarea treptată a elevilor cu formele neaccentuate ale pronumelor personale, mai întîi cu cele de acuzativ, apoi cu cele de dativ și, în fine, cu prezența lor concomitentă în enunț, punîndu-se astfel bazele scrierii lor corecte cu cîțiva ani mai devreme.

5. În fine, o ultimă problemă de principiu, ridicată de predarea limbii materne în școală, este aceea a metodelor adecvate obiectului de studiu, nivelului intelectual al elevilor și scopurilor urmărite.

La o primă impresie s-ar părea că analiza gramaticală ar fi indicată cel puțin din punctul de vedere al obiectului de studiu și al posibilităților intelectuale ale elevilor. Totuși e bine să se facă deosebirea dintre cercetarea lingvistică întreprinsă de omul de știință și procesul de învățare dirijat de școală.

---

[8] L. Vasiliu, *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, S.G., III, 1961.

[9] V. Guțu-Romalo, *Clasificarea sintagmatică*..., p. 37 (N.B. în continuare argumentarea noastră se bazează pe clasificarea stabilită de autoare).

[10] *Ibidem*, p. 39.

Achiziția limbajului, care cuprinde și gramatica internă a individului, s-a realizat prin exercițiu — desigur neorganizat sistematic și repetat de nenumărate ori (un aspect făcînd posibil și cerînd pe celălalt). În urma acestor exerciții copilul ajunge și la o analiză, adesea sui-generis, a propriei sale exprimări.

Pe baza acestor date se pot stabili locul celor două metode și proporția utilizării lor. Exercițiile sistematic organizate — așa-numitele exerciții structurale — primează și pentru cunoașterea structurii limbii și pentru cultivarea exprimării elevilor. Analiza le urmează îndeosebi pentru a scoate în evidență caracteristicile generale ale fenomenului lingvistic. Folosite pentru însușirea normelor ortografice ale limbii române, exercițiile structurale pot înlocui regulile bazate pe cunoștințe gramaticale, așa cum s-a sugerat mai înainte în privința scrierii corecte a formelor pronominale neaccentuate.

★

În urma propunerilor făcute mai sus pentru o nouă așezare a studiului limbii materne în școală se impune concluzia că adoptarea unor concepții noi în domeniul teoriei limbii și a unor descrieri făcute cu o mai mare rigoare științifică clarifică o serie de probleme litigioase, sistematizînd și uneori confirmînd vechi cuceriri ale gramaticii și ale practicii didactice tradiționale.

OBSERVAȚII ASUPRA ORIGINII NUMERALELOR ROMÂNEȘTI*

DE

GH. BOLOCAN

Limba română a moștenit din latină sistemul decimal al numeralelor cardinale. Același sistem l-a moștenit și slava comună din indo-europeană. Numeralele de la 1—10 în română și în limbile slave sînt numerale simple și ele stau la baza întregului sistem de numerale din aceste limbi. Cercetătorii limbii române au subliniat apropierea care există între vechea bulgară și română în sistemul *numeralelor cardinale compuse* sau cu un termen mai adecvat al *numeralelor cardinale algoritmice* [1].

Atît în bulgara veche cît și în româna veche numeralele algoritmice erau formate din numeralele simple după trei modele, dintre care două prin *adunare* și unul prin *înmulțire*. Legătura dintre diferitele trepte ale acestui sistem se făcea în ambele limbi cu ajutorul unui substantiv-numeral — (*zece, sută, mie,* etc., *deseti, sŭto, tysęšta*).

A. Numeralele algoritmice formate prin adunare:

I. Modelul 11—19: *un-spre-zece, doi-spre-zece* etc. în care *spre* a însemnat „pe", „peste". Aceste numerale reprezintă un calc după model slav: *jedinŭ na dasęte, dŭva na desęte* etc. în care „na" însemnează „pe", „peste". Ordinea în care se succedau părțile componente era în ambele limbi ascendentă: de la unități la zeci. Modelul acesta se găsește și în aromână unde cuprinde numeralele de la 11—29.

II. Modelul *douăzeci și cinci,* deci numeralele compuse din zeci și unități reproduce schema acestui numeral din vechea bulgară: *dŭva deseti i pęti*. Ordinea în care se succed elementele componente, este în română, ca și în bulgara veche, descendentă: de la zeci la unități.

Ambele modele, cu mici schimbări, se găsesc și astăzi în bulgară și sîrbă, pe cînd în alte limbi slave ele au suferit modificări mai mult sau mai puțin însemnate.

B. Numeralele cardinale algoritmice formate prin înmulțire cuprindeau atît în bulgară cît și în română zecile (de la 20—90), sutele (de la 200—900) și miile (de la 2000—9000): *douăzeci, treizeci* etc. *două sute, trei sute* etc. *dŭva deseti, tri* (*trije*) *deseti* (*-te*) etc., *dŭvě sŭtě, tri sŭtě*. În același fel se formează și miile.

* Articolul de față a constituit obiectul comunicării ținute la Sesiunea științifică a Institutului de lingvistică, la 11 febr. 1969.

[1] Cf. pentru termen P. S. Kuznețov, *Историческая грамматика русского языка, Морфология*, Moscova, 1953, p. 174.

Din prezentarea schematică de mai sus s-ar părea că numeralele cardinale în română şi în bulgara veche erau identice. La prima vedere unităţile simple dominau întregul sistem în ambele limbi. Pe baza acestei identităţi aparente se poate acorda influenţei slave un loc important în formarea numeralului românesc. Deosebirile dintre cele două sisteme erau însă foarte mari şi se refereau la două serii de fapte.

La numeralele cardinale algoritmice deosebirile erau de ordin paradigmatic şi sintagmatic.

Modelul 11—19 se forma în vechea bulgară dintr-o parte declinabilă (unităţile) şi alta invariabilă provenită dintr-un numeral — substantiv în cazul prepoziţional.

Modelul 20—90 şi 200—900 (ca şi 2000—9000), prezintă importante deosebiri paradigmatice:

a) pentru 20 sau pentru 200 (ca şi pentru 2000) substantivul *deseţti* respectiv *sŭto* putea sta la unul din cazurile dualului;

b) pentru 30, 40 sau pentru 300, 400 (ca şi pentru 3000, 4000), substantivul *deseţti*, respectiv *sŭto* (sau *tysǫšta tysęšta*) putea sta la unul din cazurile pluralului;

c) pentru 50—90, sau pentru 500—900 (ca şi pentru 5000—9000) unităţile (*pęti, sesti* etc.) se găseau la unul din cazurile singularului, iar substantivul *dusęti*, respectiv *sŭto* (sau *tysǫšta-tysęšta*) sta la genitivul plural. Numeralele *dŭva, tri, cetyre* se schimbau după gen, dar nu şi după număr cînd erau folosite ca numerale simple sau cînd intrau în componenţa numeralelor algoritmice. Ele se comportau în general ca un adjectiv. Numeralele *pęti, šesti, osmi, devęti, deseti* spre deosebire de primele patru nu se schimbau după gen dar se schimbau după număr, avînd tratamentul substantivelor. În această calitate ele puteau fi urmate numai de substantive la genitiv plural.

Din cele de mai sus se remarcă faptul că numeralele simple în slavă dominau sistemul numeralelor algoritmice paradigmatic, impunînd o anumită formă unităţilor de rang superior şi sintagmatic, impunînd o anumită distribuţie în raport cu substantivul de care erau legate.

Între română şi bulgară exista, prin urmare, o mare deosebire de structură a paradigmei numeralelor care nu are nevoie să mai fie demonstrată. Se consideră că şi din punct de vedere sintactic româna a calchiat după bulgară construcţiile formate din numeral + substantiv cu prepoziţie începînd de la 20 în dacoromană şi de la 11 în aromână [2].

Am arătat mai sus că dominantă în construcţiile numeral *algoritmic* + *substantiv* era partea care exprima unităţile şi care nu se construia în toate cazurile cu genitivul. Semnificativ ni se pare faptul că construcţia cu *de* + *subst.* începe în aromână de la 11. Notăm de asemenea că numeralele de la 1 la 10 nu se leagă de substantiv prin prepoziţie, legătură obligatorie într-un sistem, în care domină sintactic unităţile simple. Este necesar să ne mai amintim că partitivul în limba română se exprimă şi prin construcţia *dintre* + substantiv. Ce fapte ne oferă bulgara pentru explicarea acestor fenomene:

1. Acordul cu genitivul plural la numerale în bulgara veche a început într-o epocă tîrzie după ce numeralele algoritmice şi-au sudat părţile con-

[2] Cf. E. Seidel, *Elemente sintactice slave,. sl.* Buc., 1958, p. 63, 119; Al. Rosetti, I.L.R., III, 1962, p. 54.

stitutive și și-au schimbat raportul sintactic față de substantiv. Din acel moment *unsprezece* etc. putea fi construit cu genitivul. La fel și *douăzeci* și în general zecile.

2. În bulgară după sec. al XI-lea în locul construcțiilor partitive formate din *numeral* + *genitiv* apar construcții ca *numeral* + *prepoziție* (otŭ + *cazul general*: посла дъва отъ оученикъ свои (Codex Mariamus) [3] sau din *numeral* + *cazul general*. Aceste fapte ne ajută să formulăm următoarele ipoteze:

a) dacă întrebuințarea prepoziției *de* cu numeralele se datorește unui model slav, fenomenul n-a putut să aibă loc decît tîrziu (după sec. al XI-lea).

b) exprimarea partitivului în română și cu ajutorul prepoziției *dintre* (v. pentru bulgară *otŭ*) ne dă posibilitatea să interpretăm construcția *numeral* + *de* + *substantiv* drept un model propriu românesc.

Acceptarea acestei teze care afirmă independența construcțiilor românești cu numerale față de modelul slav poate duce la reconsiderarea intensității influenței slave în problema discutată. Formarea sutelor ca și a miilor în românește, după model latin, a putut impune succesiunea elementelor componente și în modelul de formare al zecilor.

Interpretarea aceasta ne dă în același timp posibilitatea să considerăm numeralele de la 11—19 drept calcuri lexicale și nu sintactice.

[3] Cf. K. Mircev, *Историческа граматика на българския език*, Sofia, 1963, p. 255.

ÎN LEGĂTURĂ CU STRUCTURA NUMERALULUI ROMÂNESC

DE

I. COTEANU

Observaţiile făcute de Gh. Bolocan asupra unor aspecte de natură tipologică ale numeralului slav şi ale celui românesc ne-au sugerat cîteva explicaţii suplimentare pentru limba română.

1. Ne referim în primul rînd la seria 21—29 din aromână, în speţă la structurile ar. *un-spră-yǵinţi, do-spră-yǵinţi, trespră-yǵinţi* ş.a.m.d. pînă la *noauă-spră-yǵinţi*.

E incontestabil, după părerea noastră, că seria aromânească amintită nu se explică prin influenţă slavă, pentru motivul foarte simplu, repus în discuţie de G.B. la II (v.p. 133). Tipul slav *dŭva deseti (i) jedinŭ, dŭva deseti i dŭva* ş.a.m.d. nu stă în nici un caz la baza numeralului corespunzător aromânesc. Acesta din urmă (*un-spră-yǵinţi*) este, dacă putem spune astfel, hiper-slav, adică o hipercorectitudine de un gen deosebit. Pentru ca aromânii să numere şi de la 21 la 29 tot ca de la 11 la 19, trebuia ca ei să se afle într-o situaţie specială, în care modelul slav era a b s e n t, căci este de la sine înţeles că, altminteri, ei ar fi calchiat ca şi dacoromânii pe *dŭva deseti i jedinŭ* şi ar fi spus *douăzeci şi unu*. Numai prin pierderea contactului cu cei care numărau astfel se poate explica extinderea tipului *un* (*doi, trei* etc.) *-spre-zece* asupra lui 21, 22 etc.

Aşadar, hiper-slavismul seriei aromâneşti de numerale de la 21 la 29 este în realitate o dovadă de încetare a influenţei slave asupra organizării modului de numărare aromânesc.

2. În directă legătură cu faptul constatat mai sus, se pune problema sistemului de numărare, în aromână, de la 31 la 99, adică *treidzăţ (i)unu, treidzăţ(i) doi* etc. Înainte de a vedea dacă sistemul de exprimare a cantităţilor care conţin un plural al lat. *decem* este sau nu un calc slav, am dori să notăm că legătura dintre zeci şi unităţi nu este asigurată în aromână printr-o conjuncţie. Interpretarea lui (*i*) din *treidzăţ* (*i*) *unu...* în acest fel întîmpină dificultăţi imposibil de soluţionat, căci, în aromână, o conjuncţie *i*, în măsura în care se utilizează în unele graiuri, are valoare de „sau", ceea ce exclude din capul locului posibilitatea con-

siderării lui (*i*) ca echivalent al lui „şi" din slavă. În realitate, (*i*) din numeralul aromânesc este un reflex fonetic şi morfologic al lui *dzăţi*, fiind, de fapt, un plural. Acest fapt ni se pare că sprijină ideea lui G.B. referitoare la faptul că, „între română şi bulgară există [. . .] o mare deosebire de structură a paradigmei numeralelor".

3. Constituirea unor numerale compuse prin înmulţire este un fenomen general în limbile romanice pentru numerale de la o sută în sus, exceptînd pe milion şi miliard. Între 20 şi 90, considerînd numai zecile, nu avem însă aceeaşi structură, din cauză că româna specifică prin pluralul lui *zece* de cîte *zeci* este vorba, cf. fr. *vingt, trente, quarante* etc., it. *venti, trenta, quaranta,* sp. *veinte, trenta, cuarenta* ş.a.m.d. care nu sînt analizabile, spre deosebire de rom. *două* (*trei, patru*)*-zeci* etc.

Presupunerea că numeralele-zeci din română ar rezulta din modelarea lor după 200, 300, 400 etc. care urmau sistemul latinesc nu ni se pare plauzibilă. Într-adevăr, faţă de sistemul savant al numeralelor-zeci din limbile romanice, la care am adăuga şi pe cel al limbilor germanice, unde *zehn* este altceva decît *-zig* din *zwanzig , dreissig, vierzig* etc., deşi au acelaşi radical indo-european, româna prezintă, ca şi limbile slave, paradigme de numeral în care conceptul şi numele lui „zece" domină din punct de vedere semantic în mod indiscutabil, demonstrînd că numeralul „zece" era unul din termenii-cheie ai modalităţii de numărare. El ne permite să presupunem că socotirea cu „deseatca" a fost decisivă pentru slavi şi români în perioada bilingvismului lor. Dat fiind că acest sistem este mai simplu decît cel latinesc şi mai transparent din punctul de vedere al compunerii, nu avem motive să credem că el este în limba română de origine romanică. Singurul lucru care se poate spune este că tipul *viginti, triginta, quadraginta* etc. ar fi fost reanalizat de români sub influenţa slavă şi că, prin urmare, un mod general de exprimare a zecilor s-ar fi reconstituit în acest fel.

4. Ultima chestiune priveşte relaţia dintre numeral (simplu sau compus) şi elementul determinat. În acest punct, după cum remarcă pe drept cuvînt G.B., între slavă şi română este o mare deosebire.

Subscriem de la început la concluzia autorului privind acordul dintre elementele constitutive ale numeralelor compuse. Numeralele slave au o structură arhaică, în sensul că implică dualul, pluralul, genitivul plural, acordul în gen, dar, la anumite serii, nu şi în număr. Regimul numeralului românesc este mult mai simplu. El se caracterizează prin neutralizarea multora dintre relaţiile existente în slavă. Principala neutralizare este aceea a cazului. Numeralul românesc nu este urmat de la *douăzeci* în sus de genitiv în sensul strict al cuvîntului, pentru că în *douăzeci de oameni, de oameni* nu este un echivalent cert al genitivului plural slav.

Simplitatea numeralului românesc, privit în relaţiile lui sintagmatice, nu reprezintă însă o probă implicită a unei origini diferite de cea slavă, pentru că, în cazuri de bilingvism, una dintre limbile în contact, de obicei cea influenţată, are tendinţa normală de simplificare. Este cazul istroromânei, de exemplu, al cărei sistem verbal, profund influenţat de sîrbo-croată, ne apare aproape ca o schemă ieşită din suprapunerea a două sisteme [1].

[1] Vezi în această privinţă constatările noastre din *À propos des langues mixtes, Mélanges linguistiques*, Bucarest, 1957, p. 141 s.n.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR. CONTRIBUȚII *

DE

VIOREL HODIȘ

Complexitatea acestei părți de propoziție este îndeobște recunoscută. S-a scris relativ mult în jurul ei [1], părerile cercetătorilor fiind adeseori opuse [2].

Considerăm că o descriere cît mai amănunțită a unei unități sintactice cu o fizionomie atît de bogată este necesară pentru o cunoaștere cît mai profundă.

0.1. Ne vom referi în cele ce urmează doar la unul din multiplele aspecte ale elementului predicativ suplimentar, și anume la acela al părții de vorbire prin care poate fi exprimat.

Gramatica Academiei [3] și studiile speciale consacrate acestei unități sintactice pun în lumină următoarele părți de vorbire prin care se exprimă funcția sintactică în discuție: substantiv în cazul nominativ și acuzativ, acuzativul fiind precedat de cîteva prepoziții („specifice") sau fără prepoziții; adjectiv și locuțiuni adjectivale [4]; unele specii de pronume, în aceleași cazuri ca substantivul; numeral (unele specii); verb la modurile gerunziu și participiu [5]; adverb de loc și relativ de loc (*unde*).

---

* Vezi partea I în LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 485—489.

[1] Vezi în LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 485 (subsol) o bibliografie a problemei, la care adăugăm articolul lui Ștefan Hazy, *O parte de propoziție în discuție*, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 233—238, scăpat din vedere atunci.

[2] Menționăm în acest sens studiul lingvistului clujean D.D. Drașoveanu, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235—242, în care se neagă dubla subordonare a unităților sintactice în discuție, teză opusă soluțiilor celorlalți cercetători.

[3] Vezi *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a revăzută și adăugită, EA, 1966 (tiraj nou), p. 207—208. Vom cita în continuare *Gramatica Academiei*.

[4] Ne referim la cele avute în vedere de *Gramatica Academiei* (p. 208, cu caractere petit) *de vină* și *în stare*. Îmbinările numite în unele studii „locuțiuni adjectivale", „construcții complexe" sau „expresii adjectivale perifrastice" de tipul *cu coama în vînt*, *cu brațele întinse* (eventual *cu brațele întinse spre cer*), *cu fruntea înclinată* etc. nu sînt locuțiuni adjectivale. Vezi în acest sens M. Avram, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR, X, 1961, nr. 6, p. 543—545.

[5] Infinitivul fiind ilustrat de *Gramatica Academiei* prin acest singur exemplu: *Acum întîia dată vedem ideea de unitate* **a se arăta**, Bălcescu, O. II, 13. Vezi *Gramatica Academiei*, p. 208.

Oprind cercetarea acestui aspect aici s-ar putea crede că părţile de vorbire necercetate încă sau formele flexionare (ale celor flexibile) neavute în vedere de cercetările anterioare ar fi străine de funcţia sintactică ce ne interesează. O cercetare „pe viu" a acestei probleme dovedeşte, însă, contrariul.

1.1. Asupra substantivului — element predicativ suplimentar s-au oprit aproape toţi cercetătorii anteriori. Din flexiunea cazuală a acestuia s-a exemplificat pe larg cu nominativul şi cu acuzativul (fără prepoziţie sau însoţit de anumite prepoziţii), celelalte cazuri precum şi celelalte prepoziţii fiind considerate incompatibile cu această funcţie sintactică sau pur şi simplu neglijate.

Dativul, după informaţiile de care dispunem pînă acum, este străin de funcţia pe care o cercetăm. Încercarea Silviei Niţă de a găsi în limba română un corespondent al „doplnok"-ului slovac exprimat prin substantiv în cazul dativ este neizbutită [6]. De altfel, nici numele predicativ, cu care elementul predicativ suplimentar are multe note esenţiale comune — fapt recunoscut de un număr din ce în ce mai mare de cercetători — nu poate fi exprimat printr-un substantiv (sau substitut de substantiv) în dativ.

1.2. Alta este, însă, situaţia cazului genitiv; substantivul (sau orice substitut de substantiv) la cazul genitiv exprimă, pe lîngă funcţiile sintactice cunoscute, şi pe aceea de element predicativ suplimentar.

1.2.1. Substantivul este în cazul genitiv („aparent") [7]:

Îl ştiam eu *al dracului*, dar nici chiar aşa!

1.2.2. Substantivul este la cazul genitiv (propriu-zis), precedat de prepoziţii, adverbe devenite prepoziţii şi de locuţiuni prepoziţionale cu regim cazual de genitiv:

Îl ştiam **contra** acestor *aranjamente*.

Cînd i-am zărit **deasupra** acelei *prăpăstii* m-am speriat.

Obiectul analizei pentru lingvist este enunţul (l'énoncé) considerat **în afara** oricărei *situaţii* particulare („Revista de referate şi recenzii", lingvistică şi filologie, nr. 8/1966, p. 488).

Încă de la început te ştiam **împotriva** *unei* astfel de *propuneri*.

Am văzut-o **îndărătul** *perdelei*.

1.3.1. Cît priveşte elementul predicativ suplimentar exprimat prin substantiv (sau substitut de substantiv) în cazul acuzativ cu prepoziţii („prepoziţionalul") se impune constatarea că numărul acestor prepoziţii (şi locuţiuni prepoziţionale) este mult mai mare decît cel remarcat pînă în prezent. Autorii studiilor speciale despre elementul predicativ suplimentar şi autorii capitolului respectiv din *Gramatica Academiei* au avut în vedere următoarele prepoziţii, locuţiuni ale acestora precum şi adverbe comparative ce realizează construcţii comparative cu valoare sintactică de elemente predicative suplimentare: *ca, drept, cu, de, în, la, pe, pentru, în calitate de, în chip de* [8].

---

[6] Vezi exemplul: „Prietene, ajută-mi mie, *neştiutorului*", în Silvia Niţă, *Le „doplnok" et son correspondant en roumain*, în „Romanoslavica", I, 1958, p. 63—69.

[7] Pentru problema genitivului aparent vezi *Gramatica Academiei*, p. 102 şi G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*. Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1957, p. 50—51.

[8] Prepoziţia *pentru* (ca, de altfel, şi *contra*), este doar menţionată de *Gramatica Academiei* (p. 208), fără să se aducă vreun exemplu.

1.3.2. Exemplificăm cu cîteva din prepoziţiile (şi locuţiunile prepoziţionale) cu regim cazual de acuzativ nemenţionate de cercetătorii anteriori, unele din acestea fiind din cele mai frecvente:

Numai românească pe care o vorbeşte îl trădează. Încolo, blond, lung, deşirat [. . .] seamănă mai mult **a** *sas.* I. Al. Brătescu-Voineşti, *Proză,* E.S.P.L.A., 1957, p. 112.

Ăştia nu prea îmi par **a** *oameni* buni, îşi zise Ghiţă. Slavici, *Moara cu noroc,* E.S.P.L.A., 1960, p. 7.

Ei se ţin **dintre** *familiile* cele mai vechi în ţinutul lor.

Cum vă ştiam **după** *concediu,* mi-am zis că n-are rost să vă cer.

Trebuia să fii bun prieten cu el sau să-l nimereşti **după** şapte — *opt pahare,* ca să vezi ieşind din gura lui şi sfinţi mai mici sau îngeri din cei căzuţi. Galaction, *Opere alese,* I, E.S.P.L.A., 1959, p. 203.

L-au văzut **fără** *sînge*-n obraz. Sadoveanu, *Hanu-Ancuţei,* EL, 1963, p. 18—19.

M-am găsit **fără** nici *un* alt *mijloc* de a-mi procura existenţa decît cu pictura. „Contemporanul", nr. 45 (943), 1964, p. 1 [9].

Pe tigru îl prefer **între** *gratii.*

Vă ştiam **într**-*un loc* sigur.

Mi te-nchipuiam **lîngă** *copil.*

Într-un tîrziu numai ce-i văzurăm **peste** *podul* de la capătul satului.

Am fi fericiţi să te vedem **printre** *laureaţi.*

Scorul continuă să rămînă **sub** *aşteptări.*

1.3.3. Substantive — elemente predicative suplimentare precedate de prepoziţii compuse (cu regim cazual de acuzativ):

Toţi îl credeam **de la** *Minister.*

După grai părea **de pe lîngă** *Botoşani.*

Nu te ştiam **de prin** *părţile* noastre.

1.3.4. Substantive — elemente predicative suplimentare precedate de locuţiuni prepoziţionale (cu regim cazual de acuzativ):

Tu stai aici **fără de** nici o *grijă.*

Arde-mi-te-ai, codri des!/ Văd bine că s-au ales/ Din tine să nu mai ies!/ Am intrat **făr' de** *musteaţă*/ Ş-acum arunc cărunteaţă. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor,* EL, 1966, p. 225.

Te-am văzut **în afară de** orice *primejdie* şi m-am întors împăcat.

Ştiindu-te **înainte de** *examen* am vrut să te scutesc de grija asta.

Supravieţuind atîtor primejdii erau duşi apoi în ţări depărtate spre a primi **sub numele de** *ogoare* nişte mlaştini sau stînci necultivabile. „Contemporanul", nr. 1 (1056), 6.I.1967, p. 1, col. 6, al. 11 [10].

1.4. Pe lîngă substantiv propriu-zis, elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat şi prin locuţiune substantivală precedată sau nu de prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale:

Te vom considera întotdeauna *binefăcătorul* nostru.

---

[9] În legătură cu exemplul Silviei Niţă (*op. cit.*), referitor la exprimarea elementului predicativ suplimentar prin construcţii nominale cu prepoziţia *fără* (ca şi cu alte cîteva), vezi critica Mariei Rădulescu în articolul *Tot despre numele predicativ circumstanţial,* în LR, VII, 1958, nr. 6, p. 76—77.

[10] Vezi, în legătură cu locuţiunea *în* (*cu, sub*) *numele de* . . ., DM, articolul NUME, p. 549.

Lucrarea de faţă are ca *punct de plecare* cursurile de lingvistică pentru anul întîi ţinute la [. . .]. *Introducere în lingvistică* (de un colectiv sub cond. acad. prof. Al. Graur), EŞ, 1965, p. 5.

2.1. Legată de funcţia sintactică de element predicativ suplimentar a substantivului pare a fi problema articulării sau nearticulării acestuia.

În articolul *Complementul calităţii*, I. Diaconescu, referindu-se la o subspecie a elementului predicativ suplimentar (acele construcţii care arată calitatea), stabileşte ca „normă" morfologică a substantivului cu această funcţie nearticularea acestuia [11]:

— el vorbeşte *ca profesor* (*a*) şi

— el vorbeşte *ca* **un** *profesor* (*b*), eventual

— el vorbeşte *ca profesor***ul** . . . (*b'*). În (*a*) *ca profesor* este element predicativ suplimentar („complement al calităţii", după numele dat de autor acestei părţi de propoziţie), iar în (*b*), precum şi în (*b'*), complement circumstanţial de mod (comparativ).

2.2.1. Dacă în contextul de mai sus prezenţa sau absenţa articolului (nehotărît sau hotărît propriu-zis) diferenţiază funcţia sintactică a substantivului, nu acelaşi lucru se întîmplă în alte contexte, unde articularea sau nearticularea substantivului n-are nici o legătură cu funcţia de element predicativ suplimentar pe care acesta o exprimă. Şi astfel de exemple nu sînt rare. Iată cîteva:

— substantivul fiind articulat cu articolul nehotărît:

[. . .] el [Dante] se dovedeşte **un** foarte bun *observator* al realităţii. Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, EA, 1962, p. 8.

Or, există ipostaze în care orgoliul nu ne mai apare *ca* **un** *defect* pe plan social, „Scînteia", an. XXXVIII, nr. 7856, 15.X.1968, p. 1, col. 1, al. 6.

Amîndouă substantivele subliniate din exemplele de mai sus pot apărea, în aceleaşi contexte, şi nearticulate, fără ca funcţia lor sintactică de element predicativ suplimentar să se schimbe.

. . . el se dovedeşte. . . *observator* . . .

. . . orgoliul nu ne mai apare *ca defect* . . .

2.2.2. Substantivul fiind articulat cu articol hotărît (propriu-zis, enclitic):

A murit şi Medrea. Îl ştiam *supravieţuitor***ul** încă puternic al generaţiei sale de umbre. „Contemporanul", nr. 31 (929), 31.VII.1964, (pagina „Plastică").

Noţiunea respectului scrupulos faţă de un text socotit *ca proprietate***a** autorului pare să fi fost cu totul străină oamenilor din acea vreme. M. Ralea şi T. Hariton, *Sociologia succesului*, EŞ, 1962, p. 59.

În ambele exemple, substantivul-element predicativ suplimentar poate fi lipsit de articol, funcţia rămînînd neschimbată:

. . . îl ştiam *supravieţuitor* al generaţiei sale . . .

. . . text socotit *ca proprietate* a autorului . . .

2.2.3. Întîlnim, în acelaşi timp, şi substantive — elemente predicative suplimentare care apar exclusiv nearticulate:

Ce frumos era în crînguri.

---

[11] Vezi LR, IX, 1960, nr. 2, p. 14—18.

Cînd cu ea m-am prins *tovarăș*. Eminescu, *Poezii*, E.S.P.L.A., 1958, p. 98.

Între timp funcționase și ca *profesor* la liceul Sf. Gheorghe, avînd *colegi* pe Slavici, Caragiale [. . .]. Vlahuță, *Nuvele, schițe, articole*, E.S.P.L.A, 1959, p. VII [12].

2.2.4. Gramatica Academiei formulează mai moderat norma articulării-nonarticulării substantivului — element predicativ suplimentar, astfel: „O caracteristică formală a elementului predicativ suplimentar exprimat prin substantiv și adjectiv o constituie nearticularea"[13].

Deși mai puțin sentențioasă (norma a devenit caracteristică formală), și această formulare se dovedește a fi inoperantă din moment ce, așa cum s-a văzut din exemplificările de mai sus, multe tipuri de element predicativ suplimentar n-o respectă [14]. Și exemplele pot fi mult sporite. Susținînd această idee nu înseamnă că negăm valabilitatea formulării (referitoare la nearticulare) pentru tipurile de element predicativ suplimentar exprimat prin substantiv, avute în vedere de autorii capitolului respectiv din *Gramatica Academiei*.

2.2.5. Constatăm, în încheierea discuției la această problemă, că nu corespund întru totul, în sensul că nu sînt valabile pentru toate tipurile de element predicativ suplimentar exprimat prin substantiv nici formularea din *Gramatica Academiei* și nici (cu atît mai puțin) cea din articolul *Complementul calității*. Și aceasta datorită faptului că folosirea articulată sau nearticulată a substantivului (deci și a celui funcționînd ca element predicativ suplimentar) e condiționată de multe fapte date [15]; printre acestea „funcționează *de cele mai multe ori regula generală a articulării* [care constă în faptul că] obiectul denumit de substantiv e cunoscut sau nu vorbitorilor"[16], și în ce măsură. Deci un criteriu subiectiv, în ultimă instanță. Iată încă o problemă de cercetat în continuare , sub toate aspectele.

Este evident că și din punctul de vedere al folosirii articulate sau nearticulate (cînd este exprimat prin substantiv și substitute de substantiv) elementul predicativ suplimentar prezintă diferențe specifice, chiar pronunțate — aspect ce se cere, de asemenea, mai adînc cercetat.

3.1. Pronumele personale, relativ-interogative și nehotărîte avute în vedere de cercetările anterioare nu sînt singurele specii de pronume capabile să exprime funcția sintactică pe care o cercetăm. Pe lîngă acestea, pronumele de politețe, cel posesiv și cel negativ pot exprima aceeași funcție:

Și m-am trezit pe nesimțite/ Că-mi zice satul „*Dumneata*" [17]. Goga, *Poezii*, EL, 1963, p. 14.

---

[12] Exemplu citat după I. Diaconescu, *op. cit.*, p. 17.

[13] Vezi p. 208.

[14] Caracteristica încetează astfel, pentru multe feluri de elemente predicative suplimentare, de a mai fi caracteristică.

[15] Contextul (regenții și subordonații) substantivului în cauză, prepoziția cu care se construiește etc.

[16] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. I, ediția a II-a, p. 102—103. Sublinierea în citat ne aparține.

[17] Această parte de propoziție (*dumneata*) ar putea fi interpretată de către unii ca făcînd parte din vorbirea directă.

Ne bazăm, în interpretarea ei drept element predicativ suplimentar, pe faptul că se acordă cu regentul său nominal (*-mi*) în număr; acordul în gen nu se „vede" din cauza ștergerii opoziției de gen la ambele pronume.

Noi te considerăm *al nostru.*

Atîta numai îţi zic: / Să nu numeri *drept nimic* / . . . . . / A mă omorî-n zadar. Poeţii Văcăreşti, *Versuri alese*, EL, 1961, p. 24.

3.2. Se impune şi aici o menţiune: alături de cazurile nominativ şi acuzativ (cu şi fără prepoziţii) ale pronumelor — elemente predicative suplimentare, cum au arătat cercetătorii anteriori, şi genitivul pronumelor poate exprima funcţia sintactică în discuţie, întocmai ca substantivul (vezi, mai sus, *1.1.*, *1.2.1.*, *1.2.2.*).

Mai menţionăm totodată că prepoziţiile (şi locuţiunile prepoziţionale) ce pot preceda un pronume — element predicativ suplimentar sînt nu numai acelea menţionate de autorii *Gramaticii Academiei* şi de cei ai studiilor speciale, ci mai multe, virtual toate, atît cele cu regim cazual de acuzativ cît şi cele cu regim cazual de genitiv, întocmai ca la substantivul — element predicativ suplimentar (vezi, mai sus, exemplificările noastre cu substantive precedate de prepoziţii, *1.2.2.*, *1.3.1.*, *1.3.2.*, *1.3.3.*, *1.3.4.*).

Elementul predicativ suplimentar nu poate fi exprimat prin adjective determinative provenite din pronume, funcţia sintactică a acestora fiind întotdeauna cea de atribut.

4.1. Dintre formele modale nepersonale ale verbului [18], gerunziul şi participiul cu funcţie sintactică de element predicativ suplimentar au fost pe larg dezbătute în numeroase studii. Foarte puţin tratat este infinitivul (scurt), cu toată situaţia acestuia de formă nominală a verbului [19].

4.2. Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat şi printr-un verb la modul supin, aspect inedit:

Pe fată o crezusem *de măritat.*

4.3. Paralel cu verbele finite merg locuţiunile verbale. Cînd au verbul la moduri nepersonale (nepredicative) aceste locuţiuni pot îndeplini în propoziţie diferite funcţii sintactice, printre care şi pe aceea de element predicativ suplimentar:

— verbul locuţiunii verbale este la infinitivul scurt [20]:

Îţi arăt cu jurămînt / Că *a nu sta la cuvînt* / *Ş-a-ţi strica parola*ndată / Nu te credeam niciodată [21]. Poeţii Văcăreşti, *Versuri alese*, EL, 1961, p. 26.

— verbul locuţiunii verbale este la gerunziu:

Tabloul cosaşilor odihnindu-se în amiază, nudul statuar al odaliscei, privelişti de anotimpuri compuse cu forfotă de plugari, le socot

---

[18] Cînd verbul este la o formă modală personală (predicativă) avem de-a face cu propoziţia predicativă suplimentară, aspect care depăşeşte tema acestui articol.

[19] Unii cercetători neagă, chiar, existenţa unui element predicativ suplimentar exprimat prin infinitiv în limba română: „En slovaque «le doplnok» peut être également exprimé par l'infinitif des verbes et par des participes [. . .] *Nous n'avons pas en roumain de cas semblables*", susţine Silvia Niţă, *op, cit.*, p. 68 (sublinierea ne aparţine). Realitatea infirmă această părere.

[20] Cînd verbul locuţiunii verbale este la infinitivul lung, avem de-a face cu locuţiuni substantivale, dat fiind că verbul la infinitivul lung (pivotul locuţiunii) a devenit (de mult) substantiv. Iată cîteva: *băgare de seamă, facere de bine, luare-aminte, ţinere de minte* etc.

[21] Locuţiune verbală (*a strica parola*), cu o slabă circulaţie în limba română actuală.

ca făcînd parte din cea mai bună pictură românească . „Contemporanul", nr. 52 (950), p. 1, col. 6 [22].

Îl văd mereu pe malul mării *ducînd dorul* depărtărilor.

— verbul locuțiunii este la participiu:

Ea trece *nebăgată în seamă*.

Nu mă las eu *tras pe sfoară* de unii ca ei.

5.1. Aspect inedit constituie și exprimarea elementului predicativ suplimentar prin adverbe de mod:

Omul trăiește [. . .] veșnic în faptele lui morale, cari sînt așa cum le-a făcut el și *așa* vor rămîne în eternitate [. . .]. T. Vianu, *Dicționar de maxime comentat*, EȘ, 1962, p. 80.

Iar noi locului ne ținem / Cum am fost *așa* rămînem. Eminescu, *Revedere*.

Nu te lăsa *fiecum*.

Nu că nu mai milostivă / Nu-mi ești nicidecum atunci,/ Ci te-arăți și *împotrivă* [23] / L-ale ei sfinte porunci! Poeții Văcărești, *Versuri alese*, EL, 1961, p. 22.

Te știam *altfel*.

6. La capătul acestor mențiuni aducem în discuție următorul aspect al problemei: exprimarea elementului predicativ suplimentar prin interjecții. De exemplu:

L-au lăsat *paf*. (După DM, articolul PAF, interj., p. 576).

A rămas (cam) *hodorog* [24].

I-a zis (că se poartă cam) *tralala*.

L-a făcut *scîrța-scîrța*.

★

În concluzie, părțile de vorbire prin care se exprimă elementul predicativ suplimentar sînt: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, interjecția, adică toate acele „părți de vorbire care au sens lexical de sine stătător și care pot fi părți de propoziție" [25] (precum și locuțiunile acestor părți de vorbire), la orice formă flexionară (cele ce sînt flexibile). Fac excepție, în această privință, dativul ca formă flexionară cazuală a substantivului și a tuturor substitutelor de substantiv precum și modurile personale din cadrul flexiunii verbale. Cînd verbul la mod personal (predicativ) exprimă funcția sintactică în discuție avem de-a face cu propoziția subordonată predicativă suplimentară.

Partea de vorbire prin care se exprimă elementul predicativ suplimentar este numai unul din aspectele acestei categorii sintactice care așteaptă o descriere cît mai completă. Descrierea acestui aspect, deși nu poate încă să fie considerată completă, așază mai temeinic elementul predicativ suplimentar între celelalte părți de propoziție scoțînd în evidență ce are comun cu acestea și oferind cercetărilor viitoare posibilitatea distingerii altor note specifice ale acestei categorii sintactice.

[22] Considerăm îmbinarea lexicală *a face parte (din . . .)* locuțiune verbală („a aparține"), părere opusă analizei pe care o face *Gramatica Academiei* la p. 208, unde o considerăm îmbinare liberă.

[23] Îmbinarea *a se arăta împotrivă* va fi, poate, interpretată de unii drept locuțiune verbală („a se împotrivi").

[24] Pentru valoarea de interjecție a acestui cuvînt, vezi *Gramatica Academiei*, vol. I, ediția a II-a, p. 428. Considerăm că verbul a rămâne este predicativ.

[25] *Idem*, p. 30.

SÎNT CIRCUMSTANȚIALE COMPLEMENTELE OPOZIȚIONAL, CUMULATIV ȘI DE EXCEPȚIE, PRECUM ȘI SUBORDONATELE CORESPUNZĂTOARE?

DE

D. CRAȘOVEANU

Ediția a doua a *Gramaticii Academiei* (București, 1963) cuprinde și descrie, cum se știe, categorii lingvistice noi, neînregistrate de loc sau aproape de loc în ediția întîi (București, 1954) a acestei lucrări. Astfel, în domeniul sintaxei propoziției și frazei sînt, între altele, de menționat în acest sens complementele circumstanțiale *opozițional*, *cumulativ* și *de excepție*, precum și propozițiile subordonate corespunzătoare. Faptele de limbă, construcțiile sintactice reunite sub aceste denumiri există de multă vreme în structura limbii române și ele trebuiau, firește, să-și găsească un loc al lor, în categorii sintactice distincte, în cuprinsul unei lucrări de felul celei amintite mai sus.

Asupra complementelor opozițional, cumulativ și de excepție, precum și asupra subordonatelor corespunzătoare ne-am propus să ne oprim în rîndurile ce urmează, încercînd să le privim în ceea ce le este — în sens strict — specific și le deosebește de celelalte complemente și subordonate circumstanțiale. Din motive de metodă a expunerii am preferat să ne oprim mai întîi asupra complementelor opozițional și cumulativ, apoi asupra subordonatelor corespunzătoare și numai după aceea și asupra complementului și subordonatei de excepție.

După cum se știe, părțile secundare de propoziție se definesc „în raport cu termenul determinat, care este calificat de obicei din punct de vedere morfologic: atributul este partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al unui substantiv, iar complementul este partea de propoziție care determină de obicei un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție" [1].

---

[1] *Gramatica limbii române*, ed. a 2-a, București, 1963, vol. II, p. 75 (referirile pe care le vom face în continuare la această lucrare au în vedere ediția a doua a ei). Vezi și Valeria Guțu-Romalo, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII, 1963, nr. 1, p. 25—35, precum și Sorin Stati, *Elementul regent în relația de subordonare*, în SCL, VIII, 1957, p. 263—273.

La rîndul lor, fiecare din aceste părți secundare de propoziție cunoaște mai departe clasificări și subclasificări în interiorul său. Astfel complementul — el ne interesează aici — se clasifică, în funcție de conținutul său, adică în funcție de „ceea ce exprimă el față de termenul determinat" (*lucr. cit.*, vol. II, p. 149), în următoarele specii fundamentale: direct, indirect, de agent și circumstanțial (cu toate subcategoriile sale), în acesta din urmă fiind cuprinse, în *Gramatică*, și complementele opozițional și cumulativ, precum și cel de excepție.

Așadar, un anumit tip de complement va fi definit în funcție de doi factori esențiali: a) natura morfologică a elementului determinat din punct de vedere gramatical (regentul) și b) conținutul (semantica) lui (a complementului).

Referindu-ne la complementele circumstanțiale, trebuie să subliniem în mod deosebit faptul că în cazul celor două complemente menționate mai sus — opozițional și cumulativ — intervine, în procesul definirii lor, un al treilea factor: legătura de înțeles a acestora cu o altă parte a propoziției [2]. Acest al treilea factor, absent în cazul celorlalte complemente circumstanțiale [3], este unul extrem de important, din existența unei atari legături de înțeles a fiecăruia din aceste două complemente cu o altă parte a propoziției rezultînd definirea lor drept complemente *opozițional* și *cumulativ* [4]. Mai mult chiar — și asupra acestui lucru dorim să atragem atenția — legătura de înțeles de care vorbim ca de al treilea factor în definirea complementelor opozițional și cumulativ este, credem, unul din elementele care nu numai că justifică însăși existența acestora [5], dar care, cu unele excepții, se și opune calificării lor ca „circumstanțiale" (atribuită acestor două complemente).

Circumstanțial — se spune în *Gramatică* — este complementul care arată „în ce împrejurări se săvîrșește o acțiune sau există o însușire" (vol. II, p. 149) [6]. În alt loc al aceleiași lucrări, după ce sînt enumerate treisprezece feluri de complemente circumstanțiale (inclusiv cele două în discuție aici), se face următoarea precizare, menită să circumscrie mai precis sensul termenului *împrejurare*, utilizat mai sus: „Circumstanțe sau împrejurări propriu-zise (exterioare) exprimă numai unele dintre acestea, de exemplu complementele circumstanțiale de loc și de timp, mai puțin cele de mod, care caracterizează o acțiune sau o însușire, și încă și mai puțin cele de relație, care arată la ce se limitează o acțiune sau o însușire" (*ibidem*, p. 150).

---

[2] Vezi *lucr. cit.*, vol. II, p. 149.

[3] Cu excepția celui *sociativ* și *de excepție*.

[4] M. Regula, *Espèces de syntagmes*, în „Linguistica" (Ljubljana), 1964, nr. VI, p. 80, numește construcțiile din franceză similare celor pe care în română le numim complement opozițional și cumulativ, cu termenii: *objectoïde adversatif*, respectiv *objectoïde d'adjonction* (sau *objectoïde additif de base*) (vezi și exemplele de acolo).

[5] Observațiile de pînă aici în legătură cu complementele opozițional și cumulativ privesc în egală măsură și complementul de excepție.

[6] Vezi și Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. 223: „Complementele circumstanțiale arată în ce împrejurări se face acțiunea exprimată de verb". Autorul precizează, în continuare, că drept împrejurări sînt considerate: *locul, timpul, modul, cauza, instrumentul, scopul* și *urmarea*. Vezi, de asemenea, idem, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 647—649.

Examinîndu-le din această perspectivă, precum și sub raportul legăturii de înțeles cu partea de propoziție la care se referă, complementele opozițional și cumulativ nu apar decît rareori drept complemente circumstanțiale.

În definiția dată lor în *Gramatică* se arată că ele se referă mai totdeauna la părți necircumstanțiale de propoziție, și numai rar și la părți circumstanțiale. Mai exact, complementele opozițional și cumulativ intră de obicei în relație semantică de opoziție și cumul cu: subiectul, complementul direct și indirect (uneori și de agent— *n.n.*), cu numele predicativ sau cu predicatul verbal. În ceea ce privește însă caracterul acestor relații semantice, al raportului dintre aceste complemente și părțile de propoziție (amintite mai sus) la care ele se pot referi, în *Gramatică* se menționează că raportul opozițional este echivalent, din punctul de vedere al sensului, cu un raport de coordonare adversativă (vezi vol. II, p. 200), iar despre raportul cumulativ se spune, cînd se fac referiri la propoziția cumulativă (vezi *ibidem*, p. 336) — referiri pe care le considerăm valabile și pentru complementul cumulativ —, că acest raport, „care este, de asemenea, un raport de alăturare", se aseamănă ca sens cu raportul de coordonare copulativă. În fond, în privința conținutului, nu e vorba — se pare — numai de o asemănare a raportului subordonator cumulativ cu unul coordonator copulativ, ci chiar de o echivalență a acestora, deosebirea dintre ele survenind doar într-un plan de suprafață, formal, al mijloacelor de expresie prin care ele se realizează.

Admițînd, prin urmare, că raportul semantic dintre complementele opozițional și cumulativ — pe de o parte, și partea (necircumstanțială) de propoziție la care ele se referă — pe de altă parte, este, în structura de adîncime a propoziției, un raport de coordonare, reiese lămurit că aceste complemente nu exprimă, de fapt, o circumstanță, fie ea înțeleasă chiar și *largo sensu*. Căci, altfel spus, intrînd în legătură de înțeles, în relație semantică de coordonare cu un subiect, cu un complement direct și indirect (uneori și de agent), cu numele predicativ sau cu predicatul verbal, cele două complemente la care ne referim aici sînt, în realitate, un alt subiect, un alt complement direct sau indirect (sau de agent), un alt nume predicativ sau predicatul unei alte propoziții. Or, toate acestea n-au fost niciodată considerate în gramatică drept părți circumstanțiale de propoziție. Relația semantică deci — element fundamental în situația acestor două complemente, căruia ele îi datorează numele de *opozițional* și *cumulativ* — stabilită între acestea și respectiva parte necircumstanțială de propoziție situează, după cum se vede, complementele amintite în afara sferei complementelor circumstanțiale.

Criteriul formal se pare că a prevalat în considerarea ca circumstanțiale a complementelor opozițional și cumulativ. Acest criteriu nu trebuie, desigur, neglijat, dar — credem — nici supraevaluat în detrimentul celui semantic, ci mai degrabă subordonat — în cazul de față — acestuia din urmă.

Faptul că ele se construiesc cu prepoziții, dar mai ales cu locuțiuni prepoziționale [7] cu care se introduc complementele circumstanțiale de loc și de timp, deși marchează caracterul de părți secundare de propoziție al complementelor opozițional și cumulativ, nu este totuși concludent pentru considerarea acestora drept complemente circumstanțiale. Nu este concludent din cauză că elementele joncționale respective sînt într-un înalt grad abstractizate în cazul complementelor opozițional și cumulativ; ele nu-și mai actualizează valoarea circumstanțială pe care o au în alte situații. Pe de altă parte, aceste elemente relaționale exprimă și acel raport semantic de coordonare, de care am vorbit, stabilit între complementele opozițional și cumulativ și partea necircumstanțială de propoziție la care acestea se referă, raport care este — fapt subliniat și în *Gramatică* (vol. II, p. 149) — foarte puternic și care face să se estompeze raportul gramatical de subordonare al acestor complemente față de elementul determinat (regent) din punct de vedere gramatical (verbul). Ba chiar s-ar putea spune că raportul de subordonare gramaticală a acestor două complemente față de verb poate fi surprins și pus în evidență tocmai (poate chiar numai) prin intermediul celuilalt raport, semantic (de coordonare) care se stabilește între complementul respectiv și partea de propoziție la care se referă.

Consecința firească a acestui fapt este că nuanța de împrejurare (circumstanță) locală sau temporală a elementelor joncționale amintite (vezi *supra*, nota 7) rămîne pe un plan foarte îndepărtat, dacă nu chiar se pierde cu totul. Diferența între:

„*În locul lui*, am plecat eu" (=„nu el, *ci* eu. . .") și

„*În locul* ales pentru casă am săpat o fîntînă"

este nu numai o diferență de la abstract la concret, ci și o diferență de la un sens la alt sens, care nu poate rămîne fără repercusiuni în plan sintactic. Tot astfel, între:

„*Pe lîngă* Ion, a mai venit și Dumitru" și

„*Pe lîngă* casă curge un pîrîu"

există, în ceea ce privește pregnanța sensului circumstanțial al îmbinărilor, deosebiri nete, în virtutea cărora aceste îmbinări introduc aici complemente diferite.

Dar în discuția noastră mai trebuie pomenit un fapt, și anume acela că în cazul complementului cumulativ locuțiunile prepoziționale (inclusiv prepoziția compusă *pe lîngă*) cu care se construiește acesta intră în corelație cu unele adverbe (*și, încă și, mai, mai și* etc.), care, subliniind și mai puternic ideea de cumul, de adăugare, influențează direct asupra acestor locuțiuni prepoziționale, în sensul anulării valorii lor circumstanțiale. Totodată, însă, aceste corelative au aici caracter coordonator, așa încît influența lor asupra locuțiunilor prepoziționale respective merge și în direcția atenuării valorii subordonatoare a acestora.

Subliniem, de asemenea, și faptul — nu îndeajuns relevat — că aceste elemente de construcție specifice complementelor opozițional și cumulativ au un dublu rol, și anume: subordonează (slab) aceste două complemente elementului lor regent din punct de vedere gramatical

[7] *În locul, în loc de* — pentru cel opozițional; *afară de, în afară de, în afara* și prepoziția compusă *pe lîngă* — pentru cel cumulativ.

(verbul), dar, totodată, ele coordonează din punct de vedere semantic aceleași complemente cu partea de propoziție la care se referă, ceea ce face ca respectivele complemente să se situeze totuși pe o treptă intermediară între subordonarea propriu-zisă și coordonarea propriu-zisă [8].

La capătul acestor precizări putem conchide că atunci cînd complementele opozițional și cumulativ se referă la o parte *necircumstanțială* de propoziție ele nu sînt, potrivit celor de mai sus, complemente circumstanțiale. Și cum, în mod obișnuit, ele se referă tocmai la părți necircumstanțiale de propoziție, urmează ca ele să fie scoase din cadrul complementelor circumstanțiale și inserate, sub numele de *complement opozițional*, respectiv *complement cumulativ*, printre celelalte complemente necircumstanțiale.

Numai în cazurile, mult mai rare, în care aceste complemente intră în relație semantică (de opoziție sau cumul) cu un complement cirumstanțial de loc (de exemplu: *„În loc de bibliotecă*, el s-a dus *la film*"; "*Pe lîngă teatru*, el mai merge *și la operă*") sau de timp (de exmplu: *„În loc de vineri*, el a plecat *sîmbătă*"; *„Pe lîngă vara trecută*, el a mai fost *și în vara aceasta* la mare"), li se poate atribui, pe locul al doilea însă, și calificativul: *circumstanțial*: complement opozițional circumstanțial, respectiv complement cumulativ circumstanțial. Bineînțeles, faptul acesta ar putea fi menționat, ca un fapt rar și în mică măsură specific, la sfîrșitul capitolelor consacrate complementelor opozițional și cumulativ drept complemente necircumstanțiale, așa cum se procedează, spre exemplu, în cazul atributului atunci cînd acesta are și o nuanță circumstanțială.

Transferînd discuția în cadrul frazei, se constată că observațiile și precizările consemnate de noi pentru complementele opozițional și cumulativ își păstrează — menținînd, desigur, proporțiile — aproape întru totul valabilitatea și pentru subordonatele corespunzătoare: *opozițională* și *cumulativă*[9], firește în măsura în care poate fi menținută și corespondența dintre partea de propoziție și propoziția subordonată respectivă, așa încît credem că ar fi de prisos să reluăm integral discuția de mai sus. Totuși, unele precizări sînt necesare.

Astfel, privitor la raportul dintre subordonata opozițională și propoziția cu care ea intră în relație, aflăm că el „este echivalent din punctul de vedere al conținutului cu raportul dintre două propoziții coordonate adversative"[10]. Aceasta înseamnă că, semantic (nu și formal), propoziția opozițională stă aproape pe același plan și este de același fel cu propoziția

---

[8] Așa cum, pe bună dreptate, precizează Mioara Avram, *lucr. cit.*, p, 19, pentru propozițiile opozițională și cumulativă: „...propozițiile aici în discuție s-ar plasa la limita dintre aceste două raporturi sintactice, cumulînd elemente caracteristice amîndurora". De menționat că o constatare întrucîtva similară, ce merită a fi subliniată cu deosebire, o face prof. Ion Coteanu, referitor la propozițiile explicative: „explicativele sînt și principale și secundare, făcînd parte din sistemul complex al gîndirii care poate avea expresii gramaticale diferite ..." (*În legătură cu „subordonatele" explicative*, în LR, IX, 1960, nr. 1, p. 32).

[9] Aceste două tipuri de subordonate au fost deosebite ca atare și comentate pe larg de către Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 202—209 și 210—219.

[10] *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 332. Vezi și Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 211: „Conținutul tuturor propozițiilor «opozitionale» este într-adevăr foarte asemănător cu cel al propozițiilor coordonate adversative".

căreia i se opune [11]. Aşadar, important devine pentru noi aici caracterul circumstanţial sau necircumstanţial al propoziţiei cu care intră în relaţie propoziţia opoziţională. Din exemplele date în *Gramatică* (vol. II, p. 331—335), numai în unul singur propoziţia opoziţională intră în relaţie de opoziţie cu o propoziţie circumstanţială (de cauză — p. 331), atrăgîndu-şi prin aceasta şi ea un sens circumstanţial. În restul exemplelor, destul de numeroase, propoziţia opoziţională se înscrie în relaţie de opoziţie cu o propoziţie *necircumstanţială*, ceea ce înseamnă că în majoritatea cazurilor această propoziţie are şi ea, din punctul de vedere al conţinutului, caracter necirumstanţial, ca şi aceea căreia i se opune.

Cît priveşte elementele prin care se poate introduce propoziţia opoziţională, ele, ca şi în cazul celor ale complementului opoziţional, rămîn formal elemente subordonatoare, dar credem că îşi atenuează valoarea fundamentală circumstanţială, de unde şi numele de false condiţionale, false temporale [12], false locale etc., atribuit unor grupuri de subordonate opoziţionale, „asemănătoare ca aspect", cum se afirmă în *Gramatică*, cu propoziţiile circumstanţiale condiţionale, de timp, de loc etc. Ideea de timp, loc, condiţie, concesie sau mod pe care conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale ca *în vreme ce, pe cînd, unde, dacă, fără (ca) să* o transmit destul de vag opoziţionalelor pe care le introduc este învinsă de aceea de opoziţie, pe care scriitorul sau vorbitorul ţine s-o sublinieze şi pe care şi cititorul sau ascultătorul o recepţionează ca atare. Însăşi posibilitatea de transpunere în coordonare adversativă a raportului dintre subordonata opoziţională (mai ales cînd aceasta e introdusă prin locuţiunea conjuncţională puternic opozitivă *în loc să*) şi regenta ei [13] vine să sprijine această afirmaţie.

Credem că şi în acest caz criteriul formal, pe care nu-l neglijăm cîtuşi de puţin, rămîne subordonat celui semantic, el justificînd caracterul de subordonată al propoziţiei opoziţionale, dar nefiind în egală măsură edificator şi pentru caracterul de circumstanţială al acestei propoziţii.

Presupunînd că nu e necesar să lărgim cu detalii cadrul discuţiei şi că ar fi de prisos să invocăm şi exemple ilustrative (ele existînd în număr suficient în *Gramatică*, vol. II, p. 331—335), credem că propoziţia opoziţională îşi găseşte locul alături de propoziţiile necircumstanţiale, rămînînd ca valoarea ei circumstanţială să fie menţionată — atunci cînd ea există — doar ca un fapt particular, la finele capitolului consacrat ei.

În cazul propoziţiei cumulative, situaţia se prezintă similar celei pe care am înfăţişat-o la complementul cumulativ, cu menţiunea — care întăreşte şi mai mult punctul de vedere formulat în aceste pagini — că ea intră în relaţie *semantică* de coordonare [14] numai cu propoziţii necir-

---

[11] De altfel, în prima ediţie a *Gramaticii Academiei* (1954), propoziţiile introduse prin *pe cînd, fără să* şi *în loc să*, considerate azi subordonate opoziţionale, erau încadrate la propoziţia coordonată adversativă (vezi vol. II al acestei ediţii, p. 158 şi 160).

[12] Vezi acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 138—139.

[13] Vezi şi Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 215, 216 şi 218.

[14] Facem şi aici menţiunea că în prima ediţie a lucrării amintite propoziţiile introduse prin *pe lîngă că* şi *după ce* sînt inserate printre propoziţiile coordonate copulative (vezi vol. II, p. 155).

cumstanțiale, acestea fiind de obicei principale și doar foarte rar atributive (vezi exemplele din vol. II, p. 335–338).

În ceea ce privește elementele conjuncționale (în exclusivitate locuțiuni) prin care se introduce propoziția cumulativă, precum și corelativele [15] acestora, considerăm că rămîn concludente precizările pe care ni le-au prilejuit mijloacele prin care se introduce complementul cumulativ. Și aici, poate chiar mai mult decît în altă parte, criteriul formei (realizarea în planul expresiei a raportului cumulativ) trebuie supus aceluia al conținutului, căci, chiar dacă acest criteriu face ca propoziția cumulativă să fie considerată, formal, subordonată, el nu mai poate fi invocat ca element de sprijin în susținerea caracterului de circumstanțială al acesteia. Chiar și locuțiunea conjuncțională *după ce* („După ce e urît, bea și tutun" — exemplu dat în *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 336) își atenuează vizibil valoarea circumstanțială temporală atunci cînd introduce o cumulativă, ceea ce duce la atragerea conjuncției *că* în structura ei (*după ce că*) și, în consecință, face posibilă substituirea cu locuțiunea conjuncțională *pe lîngă că*.

În concluzie, și această subordonată va trebui separată — cu mai mult drept — de propozițiile circumstanțiale și ordonată între propozițiile necircumstanțiale.

★

Complementul de excepție „exprimă obiectul care constituie o excepție față de subiect, de complement, de atribut sau de numele predicativ" [16]. Și în definirea lui, așadar, intervine raportarea la o altă parte a propoziției, ceea ce constituie un element comun cu cele două complemente la care ne-am referit mai sus. El poate exprima fie excepția propriu-zisă (și are, în acest caz, aspect pozitiv), fie excepția cu nuanță de cumul negativ (în acest caz el are aspect negativ) [17]. Privitor la raportul dintre acest complement și partea de propoziție la care se referă, Fulvia Ciobanu remarcă, pe bună dreptate, că: „Valoarea de excepție a complementului în discuție are la bază un raport de opoziție realizat între complement și partea de propoziție (subiect, complement) la care se face referirea, raport asemănător cu cel existent între două construcții sintactice *coordonate adversative*" [18] (subl. noastră). Posibilitatea transformării „raportului de excepție" într-unul de opoziție — ceea ce și face autoarea amintită [19] — și echivalarea acestuia din urmă cu un raport de coordonare adversativă arată că, de fapt, complementul de excepție se găsește, din punctul de vedere care ne interesează aici, în aceeași situație cu complementul opozițional. Pe de altă parte, însă, el se apropie și de complementul cumulativ, atît din punctul de vedere

---

[15] Referitor la corelativele din regentă (*și, apoi și, mai și*) ale propoziției cumulative, Mioara Avram, *op. cit.*, p. 206, notează: „Aceste corelative *de natură coordonatoare* (subl. n. — D.C.) dau frazelor compuse astfel un caracter mixt de subordonare combinată cu elemente coordonatoare în regentă".

[16] *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 203.

[17] Despre aceasta, vezi discuția, pe larg, la Fulvia Ciobanu, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 380–384.

[18] Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 380.

[19] *Ibidem*, p. 380 și urm.

al conținutului cît și din acela al mijloacelor de construcție [20]. Referitor la acestea din urmă, credem că putem păstra și pentru complementul de excepție ceea ce am spus la complementele cumulativ și opozițional [21]. Rămîne, deci, să conchidem că, dacă prin excepție în sine nu vom înțelege o circumstanță, complementul de excepție nu va fi un complement circumstanțial atunci cînd partea de propoziție la care se referă el este una necircumstanțială. Și, situația aceasta fiind — după cum reiese din studiul citat mai sus —, cea mai obișnuită și cea mai frecventă, înseamnă că nici acestui complement nu i se potrivește, în general, calificativul de „circumstanțial". Înseamnă, altfel spus, că și el se cuvine să fie separat de grupul circumstanțialelor, menționîndu-se că poate avea (mai rar) valoare circumstanțială doar atunci cînd se referă la o parte, de asemenea circumstanțială, de propoziție (ca în exemplele: „Poți să vii **oricînd**, *afară de joi*"; „Poți merge **oriunde**, *afară de ștrand*"; „Nu s-a dus **altundeva**, *decît la școală*").

La cele arătate pînă aici în legătură cu complementele și subordonatele care ne-au reținut atenția, rămîn puține de adăugat cu privire la propoziția subordonată de excepție. Vom menționa doar că și ea exprimă o excepție cu referire la un element al unei regente întotdeauna negative, ceea ce face ca între ea și regenta ei să existe un raport de opoziție [22]. Acest raport se realizează, de fapt, între subordonata de excepție și respectiva parte a regentei și poate fi ușor convertit într-un raport de coordonare adversativă restrictivă („N-a venit altcineva decît cine trebuia" [23]/ „N-a venit altcineva, *ci numai* cine trebuia"; „N-a spus altcuiva decît cui trebuia" [24] / „N-a spus altcuiva, *ci numai* cui trebuia"). Din perspectiva scopului pe care îl urmărim aici, importantă este funcția sintactică și calitatea părții din regentă față de care subordonata în discuție exprimă o excepție și cu care intră în opoziție. Mai precis, caracterul circumstanțial îl justifică această subordonată numai atunci cînd partea din regentă la care se referă ea este un adverb de timp, de loc, de mod cu funcție sintactică de complement circumstanțial de timp, de loc, de mod, ca în exemplele:

„Nu s-a întors **alteîndva** *decît cînd s-a înserat*" [25];
„Nu înoată **altundeva** *decît unde este apa mai adîncă*" [26];
„Să nu faci **altfel** *decît cum te-am învățat*" [27].

În restul situațiilor, în care subordonata de excepție se referă la subiectul regentei sau la un complement necircumstanțial al acesteia, ea nu mai are valoare circumstanțială [28].

---

[20] *Ibidem*, p. 379. La complementul de excepție apare în plus locuțiunea prepozițională *cu excepția* și (rar și popular) prepoziția *fără*. Vezi și *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 203—206.

[21] Cu precizarea că atunci cînd exprimă și ideea de cumul negativ, complementul de excepție — ca și în cazul celui cumulativ — are un element corelativ: adverbul *mai*, care apare lîngă predicat.

[22] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 338. Cf. și Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 386.

[23], [24], [25], [26], [27] Am luat exemplele de la Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 384—385.

[28] De altfel, Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, vorbind despre complementele cumulativ și de excepție, inclusiv subordonatele corespunzătoare, nu folosește niciodată, în legătură cu acestea, termenul „circumstanțial", și faptul nu este — desigur — întîmplător.

S-ar putea și de data aceasta spune, deci, că, neînțelegînd prin excepție implicit și o circumstanță, valoarea circumstanțială nu-i este specifică, în esență, nici acestei propoziții.

Concluzia finală care se desprinde din observațiile pe care ni le-am îngăduit în cadrul acestei discuții vrea să sublinieze că respectivele complemente și subordonate la care ne-am referit ar putea fi încadrate, mai nimerit, printre complementele și subordonatele necircumstanțiale, menționîndu-se la sfîrșitul capitolelor consacrate discutării lor că ele pot avea, uneori, și valoare circumstanțială, în condițiile arătate mai sus.

În cursul discuției am apelat în primul rînd la criteriul conținutului întrucît înspre el ne orientează tocmai acel factor specific și esențial de care se ține seamă în definirea acestor complemente și subordonate corespunzătoare, dar n-am neglijat nici criteriul formal, potrivit căruia — așa cum remarca Mioara Avram [29] — aceste construcții sintactice rămîn mai departe subordonate.

Punctul de vedere pe care am dorit să-l exprimăm aici și care ar putea, probabil, deschide o discuție, se înscrie — în intenția noastră — pe linia afirmației făcute de Mioara Avram: „Așa cum apariția ediției I (a *Gramaticii Academiei* — *n.n.*) a constituit începutul unor cercetări gramaticale susținute, e de așteptat ca și ediția a II-a să fie un stimulent pentru noi cercetări în aceeași direcție, la nivelul atins între timp de știința noastră" [30].

---

[29] *Lucr. cit.*, passim.

[30] Mioara Avram, *Probleme actuale ale studiilor de gramatică românească*, în vol. *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967, p. 21.

NOTE ASUPRA PĂTRUNDERII NEOLOGISMELOR ÎN GRAIURILE POPULARE

DE

GHEORGHE POP

Indiferent de natura lor, neologismele răspund unor necesităţi stringente. Aceasta explică pătrunderea lor continuă în toate mediile sociale şi, implicit, în mediul rural.

În faza iniţială, neologismele prezintă unele deformări fonetice, căci, oricît ar fi de receptiv faţă de elementul lexical nou, omul mai puţin instruit nu-l poate asimila dintr-o dată. Se întîmplă chiar ca unele neologisme, îndeosebi cele mai puţin frecvente, să fie primite la început şi cu uşoare modificări semantice. Nu este exclusă, în faza iniţială a utilizării lor, nici o atitudine de rezervă sau chiar de ironie din partea vorbitorilor.

Sub influenţa terminologiei ştiinţifice din domeniului politic şi social, un număr destul de mare de neologisme [1], în diverse asocieri, au ajuns să dea naştere aşa-numitelor clişee de exprimare, care sînt folosite frecvent. Trebuie remarcat faptul că, adeseori, vorbitorii fac uz de ele în mod inconştient şi fără a se gîndi la valoarea lor. Se poate chiar susţine că, dimpotrivă, clişeele sînt o modalitate de îmbogăţire a vocabularului oamenilor şi un indice al „intelectualizării" vorbirii lor.

În cursul „povestirii" diferitelor teme, subiectele anchetate au folosit adesea expresii şi clişee caracteristice de tipul: *a scoate în evidenţă* ~ greşeli, lipsuri, părţi bune (B I, D II, S I, V, VI, III, IV, V); *într-un mod* ~ oarecare (B I, BŞI), ~ deosebit (B II, III, S III), ~ obişnuit (B IV), ~ corespunzător (BŞ IV, V III), ~ civilizat (S I), ~ just (V IV); *cu excepţia* ~ celor slabi (B III), ~ prietenului meu (BŞ III), ~ unuia (BŞ I); *în fond* ~ toate-s bune (B III), ~ nu-mi pasă

[1] Exemplele de care dispunem le-am cules în ancheta efectuată în vara anului 1966, pe baza unui chestionar special, din cinci comune maramureşene: B = Bîrsana, BŞ = Borşa, D = Dragomireşti, S = Săpînţa şi V = Vad. Subiectele I şi II reprezintă generaţia între 20 şi 30 de ani, subiectele III şi IV — între 30 şi 50 de ani, iar V — peste 50 de ani. Subiectele I, III, V sînt bărbaţi, iar II şi IV sînt femei.

(B IV), ~ asta-i problema principală (Bş II), ~ tu eşti vinovat (S I, V III), ~ acesta-i adevărul (S III); *în cadrul* ~ gospodăriei (B I, D I, II, S III, V, V IV, V), ~ întreprinderii (B III, Bş II, D III, V I), ~ armatei (B II, Bş V), ~ echipei (Bş III), ~ comunei (B IV); *a lua contact* ~ cu preşedintele, şeful de post, directorul, vecinul, prietenul, conducerea întreprinderii (m.i.)[2]; *în continuare* ~ are cuvîntul (B II, D III, S I, V, V I, IV); *pune la contribuţie* ~ mintea (B I, Bş II, III, S III, V, V I, III, IV), ~ capul (B II, III, D III); *în dauna* ~ vecinilor (B III), ~ statului (Bş V, S I, V III, IV), ~ avutului obştesc (Bş I, III, V III); *în decurs de* ~ un an, cîteva zile, o săptămînă (m.i.); *în definitiv* ~ am terminat lucrarea (B I, III, V IV), ~ nu-mi pasă (B II, IV), ~ tu eşti vinovat (B V, D II), ~ de ce să fac eu (Bş V, V III); *la dispoziţia* ~ preşedintelui, medicului, directorului (m.i.); *în caz de forţă majoră* ~ voi accepta (S I), ~ voi spune (S V), ~ miliţianul foloseşte pistolul (V I), ~ vom mobiliza oamenii (V III); *face naveta* ~ între Sighet şi Bîrsana (B I, IV), ~ 15 km în fiecare zi (B II), ~ în fiecare seară şi dimineaţă (S III, V I, III, IV); *pe parcurs* ~ se va rezolva (m.i.); *în principiu* ~ sînt de acord cu propunerea (B III, Bş II), ~ sînt rezolvate problemele (Bş III); *are priză* ~ la fete (B I), ~ la director (B III), ~ în mase (V III, IV); *în realitate* ~ aşa s-au petrecut lucrurile (S I, III), ~ asta-i situaţia (V III, V); *pune la respect* ~ persoana asta (D III, V), ~ cînd e obraznic (D III), ~ cînd nu-şi face datoria (V III, V); *în raport cu* ~ nivelul lui (B III), ~ ziua de muncă(D I, S V, V IV, V), ~ activitatea depusă (Bş V, D II S I), ~ mersul lucrărilor (V III), ~ posibilităţile (V I), ~ numărul animalelor (V III); *a trece în revistă* ~ evenimentele (B III), ~ trupele (V III, IV, V); *a da satisfacţie* ~ în problema reclamată (B III), ~ prin numirea lui în funcţie de (V III), ~ în proces (V IV); *în unanimitate* ~ au votat, ~ au aprobat (m.i.) etc.

În general, asemenea expresii şi clişee caracterizează limbajul perioadei de acomodare a subiectelor cu tema pe care urmează s-o expună. Ele aparţin mijloacelor de actualizare a temelor expuse de către subiect în faţa interlocutorului.

Toţi cei care recurg în comunicare la neologisme sînt conştienţi că acestea sînt cuvinte noi. Noutatea se referă atît la proveniența lor recentă în limbă, cît şi la gradul de circulaţie. Se observă că, în discuţii cu persoane străine, voind să se exprime cît mai distins şi elegant, unii localnici recurg la neologisme mai ales atunci cînd acestea se constituie în serie sinonimică cu termeni populari sau regionali.

Desigur că alegerile lexicale din serii sinonimice reprezintă fapte de stil. Selectările de pe axa paradigmatică îşi capătă însă semnificaţia dacă se aplică în egală măsură şi la axa sintagmatică (alegere a mijloacelor de înlănţuire). „Faptul stilistic implică deci o «construire» specifică în înşiruirea secvenţială, o colocare originală a elementelor lexicale, în organizările care constituie contextele stilistice" [3].

Dar atitudinea vorbitorului se manifestă în procesul comunicării şi sub forma unor opoziţii de natură metalingvistică[4].Subiectul confruntă

[2] m.i. = majoritatea informatorilor.

[3] Cf. Tatiana Slama-Cazacu, *Despre relaţiile dintre stilistică şi psiholingvistică*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3, p. 268.

[4] Cf. Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, p. 53.

graiul său cu al interlocutorului, analizează deosebirile, încearcă să elimine din vorbirea sa ceea ce consideră că-i inutil, demodat şi reacţionează pozitiv la ceea ce crede că este nou, la pronunţări sau termeni consideraţi că au farmecul noutăţii şi prospeţimii[5], că sînt actuali, frecvent întîlniţi în cărţi, ziare, reviste şi în vorbirea oamenilor instruiţi.

Acest gen de operaţii metalingvistice facilitează subiectului anchetat o verificare şi o analiză a vocabularului pe care-l întrebuinţează în cursul procesului comunicării. Iată cîteva exemple dintr-un lanţ mult mai bogat: (D II: *medic* (intelectualii zîc) — *doctor* (zîc ţăranii); V V: *permis* (zîcem noi, ţăranii) — *autorizaţie* (zîc cei cu mai multă carte); V III: *d'e suflet* „înfiat" (să zîce pe la noi) — *adoptiv* (zîc cei cu multă carte); B II, BŞ II, D III: *tărşă* (să zîce pă limbaju nost) — *gravidă* (zîc la oraş); BŞ IV: *púpăză* (pă termeni populari) — *franzelă* (zîc la oraş); V V: *taşcă* (zîcem noi) — *servietă* (zîc domnii); BŞ III: *rapor* (să zîce popular) — *scarlatină* (pă termeni medicali) etc.

Deseori informatorii au indicat la ce categorii de vorbitori apar anumiţi termeni, făcînd distincţia între formele şi termenii recent intraţi în grai şi cei vechi: S V: *directǫre* (zîcem amu) — *directoriţă* (i-o zîs mai de mult); D V: *doftor* (zîcea mai de mult) — *doctor* (să zîce astăzi); S V: *fişcarăş* (i-o zîs pe vreme veche) — *avocat* (zîcem pe româneşte); B II: *pudăr* (s-o zîs din bătrîni) — *pudră* (să zîce acum); B II: *permanent* (este corect) — *permament* (zîc greşit unii); BŞ IV: *la alcoolişti* le zîcea înainte *brăhari*; V V: *alimentară* (să zice astăzi) — *bold* (mai zîc bătrînii) etc.

Unele comentarii se referă la răspîndirea teritorială a unui fapt de limbă: S V: *bastard* (să zîce de către orăşeni) — *cópt'il, copil din flori* (să zîce în sat la noi) — *şpur* — *marîndău* — *mánzăr* (să zîce în alte sate); B I: *arenă* de fotbal (să zîce la sate) — *stadion* (îi mai mare şi îi zîc pe la oraş); S V: *telefonasăm* (zîc în alte părţi) etc.

În anumite situaţii subiectul a indicat frecvenţa unor termeni în grai: S I: *bufet* (zîc cei mai mulţi) — *crîşmă* şi *bodegă* (să folosesc mai rar); B III: *sfetăr* şi mai rar *pulovăr* etc.

Exemplele de mai sus dovedesc că în mintea subiectelor coexistă mai multe forme (vechi şi noi) pe care le interpretează după valoarea lor funcţională sau expresivă.

Uneori nu lipsesc comentariile care precizează valoarea semantică a unor cuvinte: V IV: *ciur* (zîcem cînd se face de mînă) — *dantelă* (cînd se cumpără din cooperativă); BŞ IV: *vestonul* (îi mai micuţ) — *haina* (îi mai mare şi peste veston); D V: *armonica* (e mai mică) — *acordeonul* (e mai mare şi cu clape).

Apar şi situaţii în care, la acelaşi subiect, se manifestă concurenţa dintre două forme sau două tipuri morfologice: *ansamblu* — *acsamblu* (D III), *portmoneu* — *pormonel* (B I), *condamnez* — *condamn* (B IV), *amendzi* — *amenduri* (BŞ II), *telegrame* — *telegrămi* (B II), *bidǫne* — *bidonuri* (V IV), *flanele* — *flaneauă* (B II), *jerseuri* — *jersauă* (D I), *apar-*

[5] Vezi Sextil Puşcariu, DR, IX, p. 430; idem, *Limba română*, II, p. 235.

tamente — apartamenturi (S II), *impozite — impozituri* (D IV), *ambasade — ambasăd* (S IV) etc.

Atitudinea informatorilor față de mijloacele verbale prin care se realizează comunicarea, precum și relatările verbale, precizările ce le fac oferă sugestii prețioase în legătură cu fenomenul lingvistic al neologismului.

★

Valorificarea neologismelor în creațiile folclorice [6] nu prezintă aspecte complexe ca în literatura cultă. La o cît de sumară comparație cu literatura cultă, se poate afirma că în folclor neologismele se utilizează într-o măsură mult mai mică și fără intenții stilistice deosebite.

Următoarele citate vor ilustra convingător acest fapt:

„Bine-mi place și mi-i drag
A lucra-n tovărășie
Cu oameni de omenie
La *cooperativă*-n sat
Ce viața ne-a schimbat".

(*Frunză verde de trifoi*)

„Avem *cămin cultural*,
Magazin universal
În mijlocul satului
Și pe coastă chiar, în grui,
Școli mîndre ce se răsfață
Unde toți copiii-nvață,
Cu treizeci de-nvățători,
Profesoare, profesori..."

(*Satu nostru s-a schimbat*)

Există și situații cînd se exagerează în folosirea unor cuvinte de acest fel:

„Răsar peste țară-n lat:
Fabrici mari și *blocuri* noi,
Crește inima în noi!
Drumuri, poduri și *spitale*
Și cămine culturale ...
Căci cu toții am pornit,
Socialism am *construit*".

(*Sus pe culmea dealului*)

Forțîndu-se nota, substituindu-se anumiți termeni numai pentru a fi „în pas" cu realitatea social-politică, unele producții literar-poetice își pierd din valoarea emoțional-estetică, impregnîndu-se de prozaism,

[6] Ne-am folosit de recentele culegeri ale unui cercetător al folclorului maramureșean, prof. Petre Lenghel Izeanu, din Sighetul Marmației.

fapt ilustrat chiar de încălcarea metrului în versificație, fenomen neobișnuit pentru folclorul literar:

„*Cooperativă* (pentru colectivă), să trăiești,
Că tu dragă ne mai ești".
„Bine-mi place a lucra
În *cooperativă* cu mîndra".
(*Frunză verde-a fagului*)

„Lie, ciocîrlie,
Bine-mi spui tu mie,
Cîntul tău îmi place,
El vestește pace,
El vestește zorii,
Roșii ca bujorii,
Zorii *comunismului*,
Fericirea omului".
(*Mîndră ciocîrlie*)

De altfel, asemenea note distonante sînt inerente în creațiile folclorice pe teme noi care nu s-au șlefuit prin procesul circulației în timp și ele au fost semnalate în cercetări de specialitate [7].

Receptivitatea față de noile elemente de vocabular se face simțită în mod mai insistent în poeziile cu caracter ocazional sau agitatoric. De pildă, sînt numeroase strigăturile și cîntecele în care este vorba de munca pe diverse șantiere, de electrificarea satelor, de activitatea din perioada campaniilor electorale etc. în care, inevitabil, își fac apariția justificată un număr destul de însemnat de neologisme.

Desigur, gradul de asimilare a acestora este diferit și, adeseori, penetrația anumitor neologisme este facilitată de contaminarea pieselor folclorice cu poezia cultă și mai ales cu cîntecele lăutărești și de petrecere, specifice mediului urban. Împletirea de teme și motive determină și schimbarea formală a poeziei populare (de exemplu, *Supărată-i Leana la portiță*), concretizată în versuri care depășesc metrul tradițional folcloric de 7-8 silabe:

„Supărată-i Leana la portiță
Că-i întîrzie Gheorghiță.
Însă el cu zor muncește
În *uzină*, *normele* le depășește".

Incontestabil, există și producții bine realizate din punct de vedere formal, în care neologismele se integrează organic, fiind perfect asimilate:

„S-au aprins alaltăieri,
Mîndre *becuri* arzătoare,
Vestind vremi de sărbătoare ...

[7] Cf., în această privință, P. Dumitrașcu, *Despre mijloacele expresive și artistice în poezia populară*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 315—327 (mai ales în ultima parte a articolului).

Stele care-apar ca-n vise,
Stele de *partid* aprinse".

(*Frunzuliță din vîlcele*)

„Dar mai mîndră ca luna
Am în casă altă stea!...
Nu vine din cerul sfînt,
Ea vine de pe pămînt,
De la *uzina* cea mare,
Din *oraș* din Baia-Mare".

(*Mîndră-i luniția noaptea*)

Contextual, valorile neologismelor în creațiile populare pot fi sporite, dar cercetarea noastră n-a avut ca principal obiect de studiu limbajul beletristic.

Considerăm că limbajul curent, cotidian prezintă o mai mare importanță în procesul însușirii și difuzării neologismelor, deoarece el este influențat de stilurile limbii literare atît pe cale scrisă, cît și pe cale orală. În acest sens, neologismele intrate în vorbirea oamenilor de la țară sînt factori lexicali de progres și demonstrează complexitatea noilor realități din patria noastră și, totodată, procesul de ridicare a nivelului cultural al maselor. Valorile stilistice, reduse ca număr, pe care le posedă neologismele în limbajul curent sînt explicabile dacă avem în vedere că ele provin, în majoritate, din stilul științific în care comunicarea are exclusiv un caracter intelectual, fără adaosul afectiv al subiectului vorbitor. Dar cum omul comunică și se comunică în același timp, este firesc ca, în anumite situații, cînd comunicarea are o ținută mai degajată sau se efectuează și cu scopuri artistice, trăsăturile reflexive, subiective să se facă simțite alături de cele tranzitive sau obiective.

Expresie a vieții intelectuale și a celei afective, limbajul omenesc și, împreună cu el, vocabularul oscilează permanent între cei doi poli[8].

Aceasta este și rațiunea pentru care nici neologismul (inclusiv termenul tehnic) nu este lipsit de anumite coeficiente expresive și afective în unele împrejurări. Chiar masiva pătrundere a neologismelor în limbajul curent constituie cea mai bună ilustrare a faptului că vorbitorii nu manifestă atitudine de indiferență față de ele.

[8] Cf. Georges Vaucher, *Le language affectif et les jugements de valeur*, Paris, f.a., p. 11—21 (cap. „La valeur affective des mots").

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

În notele de mai jos se fac unele observaţii asupra originii unor cuvinte româneşti care pînă acum sînt considerate cu etimologie necunoscută. În unele cazuri se recurge doar la comparaţia cu lexicul dialectal bulgar, iar în altele se indică etimonul bulgar direct.

Oreáv „vale prin care curge apă numai cînd plouă" , cuvînt dialectal, este înregistrat în DM, p. 568, fără indicaţie etimologică.

În graiurile bulgăreşti se întîlnesc o serie de cuvinte avînd rădăcina *p'ав-/-рев-* cu sensul general de „a săpa, a scobi", în care s-a produs reducţia vocalică *'a/e* (< v.bg.*ě*), anume ca *'a* în graiurile bulgăreşti de răsărit şi ca *e* în cele de apus. Iată cîteva exemple din *Arhiva dicţionarului dialectal bulgar*: *Ésенно врéме зър'áвъми лóзиту* ; *нъ прóлит гу удр'áвъми* (Slatina-Loveşko), *През пролеттá се отрéват или отгрúбват лозя́та* (Mahalata-Plevensko); *заревам* (Gabare-Beloslatinsko, „Известия на Института за български език". IV, p. 156), *изр'áвам*, *разр'áвам* (Gostiliţa, Dreanovsko), *ср'éвам*, *зарéвам* (Şumen, *Сборник на Бълг. академия на науките*, XXXIV, p. 385, 422) etc.

În sfîrşit, Fr. Miklosich indică verbul **сърѣкати** din sec. XI (cf. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, p. 942).

Prin urmare, rom. *oreav* îşi are originea într-un cuvînt bulgăresc cu rădăcina *-рѣв-*, păstrînd reflexul *ea* al v. bg. *ě*. Apropiat fonetic şi semantic de *oreav* este cuvîntul *ýрва* „1. trecere cu pereţi înalţi şi strîmţi; 2. strîmtoare" (*Български тълковен речник*. ed. a II-a, 1963, p. 943). St. Mladenov derivă cuvîntul *ýрва* din sl. c. *rъvati*, din care a rezultat verbul bulgăresc *рия*, *ровя* (*Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*, 1941, p. 562, 564).

Patácă şi patáşcă „veche monedă cu valoare de 100 de parale, care a circulat în ţările româneşti" sînt cuvinte dialectale cu etimologie necunoscută (DM). Aceste cuvinte sînt aproape identice ca sens cu rom. dial. *pitac*, care, în mod just, este legat de bg. *петák* (DM). Prin urmare, *patácă* are aceeaşi etimologie ca şi *pitac*, cu precizarea că forma *patácă* trebuie legată de substantivul articulat *петáка*.

În ce priveşte cuvîntul *patáşcă*, propunem de asemenea un etimon bulgar: *петáчка*. Schimbarea *чк* > *шк* este obişnuită la unele împrumuturi româneşti din limba bulgară: *bg. клочка* > rom. *cloşcă*, bg. *гмечка* > rom. *meşcă*, *bg. сврачка* rom. *frăşcă* etc.

Pişcá, verb cu numeroase sensuri, dintre care cel principal este „a ciupi, a înţepa" (DM). În ceea ce priveşte originea lui se trimite la lat. **piccicare*.

După părerea noastră, cuvîntul românesc poate fi lesne apropiat de bg. dial. *пúшкам* „a înţepa, a pişca", răspîndit mai ales în graiurile bulgăreşti de sud, ca cel din Rodope (cf. T. Stojčev, *Родопски речник* în „*Българска диалектология, Проучвания и материали*", II, p. 236 sau St. Mladenov, *Принос към изучване на българските говори в Източна и Западна Тракия*, în „Тракийски сборник", VI, p. 150; în lucrarea sa, St. Mladenov leagă verbul *пúшкам* de rădăcina v. bg. *пъх-*, lat. *pinso*). Cuvîntul este atestat şi la N. Gerov (*Речник на българския език*, IV, p. 405), *пúшкам. пúшна* cu sensurile „a pişca, a înţepa; a muşca; a împunge; a împinge"

Ocupîndu-se de etimologia verbelor care au în rădăcină vocalele reduse *u — y — ъ*, M. Moskov stabileşte legătura etimologică şi fonetică dintre *пúшкам* şi *пъхам* (cf. M. Moskov, *Южнославянски думи с общ произход с отгласно редуване и — ъ — y*, în „Славистични студии", 1963, p. 62). Transformarea *x* > *ш* este pe deplin normală în istoria limbilor slave, dar dacă se au în vedere dificultăţile de explicare a trecerii din latină a lui *č* > *ş*, atunci este clar că rom. *pişca* poate fi legat mai uşor atît fonetic, cît şi semantic de cuvîntul dialectal bulgăresc *пúшкам*, decît de lat. **piccicare*.

Pişleág „cuiul care uneşte obezile roţilor de la car" (DM) nu este rezolvat din punctul de vedere al originii sale. Cuvîntul corespunde în întregime bg. dial. *пúшл'ак* 1. „cui de lemn care susţine două spiţe alăturate la roata căruţei"; 2. „partea exterioară a unei grinzi care intră în scobitura unei alte grinzi sau a unei pietre" (*Български тълковен речник*, 1963, p. 586). Cuvîntul *пúшл'ак* este cunoscut în Botevgradsko (*Българска диалектология, Проучвания и материали*. I, 1962, p. 198), Ihtiman (*ibidem*, III, 1967, p. 135), Samokovsko (*ibidem*, III, p. 258). În afară de acestea, se întîlneşte, după cum arată datele *Arhivei dicţionarului dialectal bulgar*, şi în Blagoevgradsko, Radomirsko, Pazargiško, Vidinsko, Tetevensko, adică în întreaga parte de vest a Bulgariei şi în Tracia de răsărit (cf. St. Mladenov, *Принос към изучване на българските говори в Източна Тракия*, în „Тракийски сб.", VI, 1936, p. 150). Cuvîntul *пúшл'ак* provine din verbul *пúшкам*, *пúшна*, *пúша* „a introduce; a împunge; a fuma; a stăvili" (cf. M. Moskov, *ibidem*, p. 62—63). El se deosebeşte de rom. *pişleág* după locul accentului şi prin consoana finală. Mutarea accentului de pe prima silabă pe a doua s-a produs, probabil, în limba română, iar schimbarea lui *k* în *g* nu este un fenomen izolat la împrumuturile din bulgară: *горн'ак* > rom. *gorneag*, *кисл'ак*, *кисел'ак* > *chişleag* (cf. G. Pascu, *Sufixele româneşti*, 1916, p. 205).

Preş 1. „covor lung şi îngust care se aşterne pe jos în încăperile sau pe scările unei clădiri; covor mic, de obicei din papură, aşezat la intrarea unei case, pentru ca cei care vin de afară să-şi poată şterge încălţămintea"; 2. (înv.) „fotă" (DM) este lăsat fără etimologie.

După părerea noastră, cuvîntul a intrat în limba română din limba bulgară, unde găsim cuvîntul dialectal *преж*, *прежев* cu sens similar, adică „pătură, cergă din păr de capră pentru învelit animalele sau care se aşterne între draghinile căruţei" (cf. N. Gerov, *op. cit.*, vol. IV, 1901,

p. 261). Cuvîntul este răspîndit în regiunile Elensko, Plevensko, Trojansko, adică în partea de nord-est a Bulgariei. Servind ca bază de formare a multor cuvinte dialectale cu înţelesul general de „şorţ", se întîlneşte cu precădere în sudul Bulgariei, de exemplu: *о-пре́ш-ка*, *за-пре́шка*, *за-пре́га*, *прег-а́ч*, *о-прег-а́ч*, *о-прег-а́чка* (cf. T. Bojaǧiev, *Диалектни названия на някои части на облеклото. Названия на престилката в българския език*, în „Език и литература" XXII, 1967, p. 69—75 şi harta anexată articolului). Toate aceste cuvinte au ca rădăcină v. bg. прѫг- (cf. T. Bojaǧiev, *op. cit.*, p. 71). Schimbarea *г* > *ж* > *ш* este rezultatul palatalizării, fenomen cunoscut în istoria limbilor slave.

Pócie 1. „arac"; 2. „par cu care se împrejmuieşte un loc; pari subţiri cu un mănunchi de iarbă în vîrf, care se pun ca delimitare cînd se măsoară livezile de iarbă"; 3. „ prăjina de care se leagă undiţa " (DM) este, de asemenea, neexplicat. Cuvîntul cunoaşte şi varianta *potcă* (DA ms.).

Ambele forme ale cuvîntului se regăsesc în limba bulgară: *по́чка* (*по́тка*, *бо́тка*, *запо́чка*) „băţ înfipt sau grămadă de pămînt folosite ca semn de hotar al livezii" (*Български тълковен речник*, ed. II, 1963, p. 671). Cuvîntul bulgăresc înseamnă „delimitarea unei proprietăţi", ceea ce arată că între el şi cuvîntul românesc există apropiere nu numai fonetică, ci şi semantică.

Slon „şopron", cuvînt dialectal, este comparat în DM cu scr. *slom*. După toate probabilităţile, în intenţia autorilor a fost apropierea de scr. *slon* „adăpost pentru oi" (cf. RJAZU, vol. 65, Zagreb, 1955, p. 582). Adăugăm că şi în dialectele bulgăreşti este cunoscut un cuvînt asemănător, anume *слон* cu sensul de „încăpere ţărănească închisă; saivan; terasă acoperită în faţa casei" (cf. *Български диалектен атлас*, vol. I, 1964, harta 198, vol. II, 1966, harta 255), care derivă din verbul *подслоня*.

Prin urmare, rom. *slon* poate avea dublă etimologie: scr. *slon* şi bg. *слон*.

Teárfă 1. „zdreanţă, otreapă"; 2. „zestrea miresei, compusă din obiecte casnice şi de îmbrăcăminte", cuvînt dialectal, nu are indicaţie etimologică (DM).

În dialectele bulgăreşti se întîlneşte un cuvînt apropiat, *мафра́* „împodobire, gătire (îmbrăcăminte)", derivat de la *ма́фра се* „a se găti, a se împodobi" (Ihtiman, cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, III, p. 176 şi *мафрим се* „idem" (Samokovsko, *op. cit.*, p. 279). Se consideră că aceste cuvinte au origine turcă în limba bulgară (*Български тълковен речник*, ed. II, 1963, p. 902). Metateza *фр* > *рф* a survenit, probabil, în limba română. În ce priveşte sensul, cuvîntul românesc a cunoscut o dezvoltare independentă, nefiind, totuşi, foarte îndepărtat de cel al cuvintelor bulgăreşti amintite.

Tîrsă „parte din pădure unde s-au tăiat de puţină vreme copacii" (reg.), este derivat de la verbul (rar întrebuinţat) *a tîrsi* (DM, p. 865). Verbul *a tîrsi* este identic, fonetic şi semantic, cu bg. dial. *тъ́рсим*, *тръ́сим* „a curăţa (săpînd) de plante un loc anumit". Cuvîntul este întîlnit în diferite regiuni, astfel: *тъ́рсим* „a curăţa armanul de iarbă" (cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, I, p. 270), *тъ̊рсим* „idem" (Ив. Умленски, *Кюстендилският говор*, 1965, p. 264) *тъ̊рсим*

„a tăia pădurea la rînd, a curăţa de vreascuri, de buruieni" (Stanjovci, Brezniško, în *Arhiva dicţionarului dialectal bulgar*) etc.

Prin urmare, rom. *tîrsă* şi *a tîrsi* provin din limba bulgară.

Maxim Sl. Mladenov (Sofia)

Maghéniţă

Este un cuvînt învechit, inserat numai în DLR, pe baza unei singure atestări, într-unul din textele vechi (*Legenda Sîntei Vineri*), publicate de B. P. Hasdeu în *Cuvente den bătrîni*, Bucureşti, II, 1879, p. 154/17.

La etimologie, considerată ca necunoscută, se adaugă cf. *mag*[2].

Se pot aduce, însă, precizări mai mari. Împrumutat din gr. μάγος în bulgară, s-a ajuns, prin derivare, la cuvîntul bg. *магьосник* „vrăjitor, de la care s-a format şi fem. *магьосница* „vrăjitoare" (S. Čukalov, *Болгарско — руски словар*, ed. a II-a, Sofia, 1955, s. v.).

Alături de acestea, întîlnim la St. Mladenov (*Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*, Sofia, 1941, s.v.) şi variantele *магесник* (aceasta a pătruns în meglenoromână, cf. Sextil Puşcariu, *Limba română*, Bucureşti, 1940, I, p. 231, textul exemplificativ) şi *магесница*.

Fr. Miklosich semnalează prezenţa cuvîntului магєсникъ „vrăjitor", în texte slave din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea (*Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862, s.v. магєсникъ). De aici putem presupune că exista şi substantivul feminin corespunzător *магєсница „vrăjitoare".

În limba sîrbă întîlnim variantele: *mat$_{ǯ}$ионик* „vrăjitor" şi *mat$_{ǯ}$ионица* „vrăjitoare" (*Cf. Sv. Ristic i Jov. Kangrga, Речник српскохрватског и немачког језика*, Belgrad, 1928, s. v., Vuk Karadžić, *Српски рјечник* ed. a IV-a, Belgrad, 1935, s. v.), Litera $t_ǯ$ reprezintă sunetul africat *ǧ*, provenit dintr-un *ǵ* palatal (cf. magh. *magyar*>sîrb. *mat$_{ǯ}$ar*). Trebuie să presupunem astfel existenţa unor variante mai vechi **магеник* sau **магийник* şi **магеница* sau *магийница*. În adevăr, Miklosich (op. cit., s.v.) semnalează şi cuvîntul магийникъ. Fără îndoială că a existat şi substantivul feminin corespunzător *магийница. Cuvîntul *magheniţă* din textul românesc reproduce astfel o variantă sîrbească. Această concluzie confirmă ipoteza lui B. P. Hasdeu. În introducerea sa la *Legenda Sîntei Vineri* (*Cuvente den bătrîni*, II, p. 139—144), Hasdeu arată că prototipul acestui text, „cea mai lungă din toate lucrările, originale şi neoriginale, ale neobositului preut de la Măhaci..., e bizantin", dar că, „cu toate astea, traducţiunea română nu s-a făcut din greceşte, ci din slavoneşte, ba încă anume după o redacţiune bulgară sau serbă, precum rezultă din însuşi numele « sveta Petka », carele se dă Sîntei Vineri nu numai în titlu... dar se mai repetă necontenit chiar în text".

După cum reiese din analiza cuvîntului *magheniţă*, putem preciza că este vorba de o redacţie sîrbească.

Maráș[2]

Cuvînt învechit, apare numai în DLR. Se citează o singură atestare, din I. GOLESCU, C., reproducîndu-se și definiția cuvîntului dată acolo: „un fel de pînză mai deasă și mai groasă decît astarul". Etimologia este indicată ca necunoscută.

Se știe însă că, de obicei, obiectele fabricate primesc numele localității din care provin (cf. *damasc*, de la orașul Damasc). Acesta este și cazul lui *maraș*. Numele țesăturii vine de la numele unui oraș din Anatolia. Numele orașului, cu grafia identică, *Maraș*, în care litera *ș* are, în limba turcă, aceeași valoare ca și în românește, este înregistrat în Heuser-Șevket, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden, 1958, s.v.

În *Grand Larousse encyclopédique*, Paris [1963], vol. VII în care cuvîntul apare cu aceeași grafie, se precizează că localitatea este un centru de artizanat activ (covoare, pielărie și broderii).

În nici o altă limbă, nici chiar în turcă, nu am găsit indicații asupra unei extensii semantice de acest fel. S-ar părea, astfel, că ea s-a petrecut în limba română. Faptul nu este anormal (cf. fr. *damas* sau it. *damasco* de la orașul Damasc, sau it. *arazzo* de la orașul francez Arras).

Mădări

Pentru verbul regional *a mădări* cu sensul de „a alinta, a dezmierda" au existat, în secolul trecut, două explicații etimologice diferite. Autorii *Lexiconului budan* au propus verbul latinesc *modulor* „a cînta". Apoi Cihac (II, 180) a încercat să-l explice din v. sl. мъдлъ „tîrziu", cu semnificația dubioasă de „milostiv", provenit de la verbul мъдлити „a întîrzia" sau мъдлѣти „a temporiza". Cihac mai citează și adjectivele poloneze *mdły*, *medł* „slab, moale", de la verbul *mdlić* „a slăbi", verbul rus *мелить*, a întîrzia", ca și adjectivul românesc „mlădios".

Amîndouă explicațiile sînt neconvingătoare.

Este explicabil, astfel, că lexicografii de mai tîrziu (ȘĂINEANU, TDRG, CADE, DM) au preferat să nu se pronunțe. Chiar în DLR, cuvîntul apare cu indicația „etimologia necunoscută".

În aproape toate dicționarele, cuvîntul are două sensuri: 1) tranz. „a alinta", 2) refl. „a se alinta" (cf. TDRG). În DLR s-a acordat prioritate altor două sensuri ale cuvîntului, considerate mai vechi (atestate la Dosoftei). Procedîndu-se astfel, după normele care se aplică cuvintelor cu etimologia necunoscută, s-a ajuns la următoarea prezentare a evoluției semantice: 1. Intranz. (învechit, rar) „A-și bate joc de cineva", cu subsensul: Tranz. „A spune cuiva lucruri rele și necuviincioase". Citate numai din Dosoftei. 2. Refl. (Învechit) „A se fîstîci", pe baza unui singur citat, tot din Dosoftei. 3. Tranz. (Regional) „A alinta, a dezmierda, a răzgîia; a deprinde (pe un copil) alintat, a-l crește dezmierdat". 4. Refl. „A vorbi dezmierdat, a face drăgălășii, a se alinta"; cu subsensul: „A face mofturi, nazuri; a se lăsa poftit, îmbiat".

De curînd însă, lingvistul L. Tamás a explicat în mod convingător etimologia verbului românesc *a mădări* (în *Etymologisch historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966,

s.v.). Acesta vine din maghiarul *madaram*, format din substantivul *madár* „pasăre", la care s-a adăugat sufixul posesiv de persoana întîi singular. *Madaram* aparţine limbajului afectiv şi este deseori folosit, în limba maghiară, ca formulă de alintare. Exemplele citate de L. Tamás, ca *édes madaram* ori *kis madaram* corespund, din punct de vedere afectiv, în limba română, cu diminutivul *puişor* sau cu unele sintagme ca *puişor drag*.

Cunoaşterea etimonului impune unele rectificări în prezentarea evoluţiei semantice a verbului *a mădări*. Este evident că, în ciuda lipsei de atestări în textele vechi, sensul primordial nu poate fi decît „a alinta, a dezmierda, a rîzgîia etc.", adică acela notat cu nr. 3 în DLR. El este singurul legat de etimon, prin traducerea printr-un element lexical a complexului afectiv care întovărăşea rostirea cuvîntului „madaram". Fără îndoială că de la acesta s-a trecut, în mod normal, la sensul următor, refl. *a se mădări* (notat cu nr. 4 în DLR).

Cu aceste sensuri cuvîntul este cunoscut, astăzi, într-o regiune destul de întinsă din nord-vestul Transilvaniei (cf. ALR II/I, h. 150/64, 219, 272, 279, 349) şi chiar în nordul Moldovei (în special în regiunea Neamţ) (cf. A V 2, 14, 16, 18, 20, 21, 25, 26). Cu aceleaşi sensuri (şi numai cu ele)verbul a fost înregistrat şi în *Lexiconul budan*.

Fără îndoială, însă, că el este mult mai vechi, căci sensurile celelalte (notate cu nr. 1 şi 2 în DLR), atestate la Dosoftei, sînt dezvoltări semantice ulterioare. Astfel, sensul notat cu nr. 2 în DLR, glosat prin „a se fîstîci", pare, la început, destul de izolat faţă de celelalte. Dacă examinăm, însă, unul din subsensurile de la sensul nr. 4 din DLR, observăm că în citatul *Aşa-s fetele, ruşinoase, se mădăresc la măritat* (CONTEMPORANUL VII 2, 14), a *se mădări* poate fi glosat şi prin: „a face nazuri, a se lăsa poftit, îmbiat", aşa cum s-a procedat în DLR, dar şi prin „a se intimida" a se ruşina, a se fîstîci. Această dublă interpretare poate fi aplicată şi la unicul citat care ilustrează sensul nr. 2 din DLR: *Sfîntul, mădărindu-se de ruşine neşte femei văzînd la fîntînă* (DOSOFTEI, ap. TDRG).

Pentru a explica dezvoltarea sensului notat cu nr. 1 în DLR, trebuie să pornim de la subsensul tranzitiv al acestuia: „a spune cuiva cuvinte rele şi necuviincioase". El s-a constituit prin folosirea figurată a verbului tranzitiv *a mădări*= a alinta, cu sensul primordial (notat cu nr. 3 în DLR). În acelaşi mod se folosesc, cu sens figurat, numeroase verbe din aceeaşi categorie semantică (*a dezmierda, a mîngîia, a alinta* etc., cf. *a dezmierda pe cineva cu bătaia*). Intranzitivul „a-şi bate joc de cineva" s-a dezvoltat fie prin intermediul unei expresii *a-şi mădări de cineva* (cf. exemplul din Dosoftei, citat în DLR la sensul nr. 1) din tranzitivul „a mădări pe cineva, cu sensul de „a spune vorbe rele", fie independent de acesta, din reflexivul „a se lăsa îmbiat (de cineva)". Structura formală a acestuia cere de obicei, după cum se poate vedea din glosare, prezenţa unui determinant: „a se lăsa îmbiat, poftit, rugat (făcînd nazuri) de cineva". Atitudinea celui care, în acest caz, „se mădăreşte" este aceea de „a nu răspunde la îmbierile sau rugăciunile cuiva"; de aici „a nu-i păsa, a-şi bate joc, a rîde de cineva".

Ipoteza evoluţiei semantice înfăţişată mai sus se poate susţine prin comparaţie cu evoluţia destul de asemănătoare a unor derivate verbale ale substantivului *pont*.

Împrumutat în română din maghiară, cuvîntul *pont* (magh. *pont* < lat. *punctum*), cu sensul de „clauză, hotărîre, paragraf al unei hotărîri", s-a îmbogăţit, în Transilvania, cu sensuri noi, printre care şi acela de „vorbă de spirit, vorbă cu tîlc, aluzie". În Moldova îl întîlnim cu sensul de „aluzie răutăcioasă, ironie" (cf. exemplele din Creangă şi Sadoveanu, DL s. v.). Tot aici, şi anume în nord, s-a creat, de la *pont*, verbul reflexiv recipr. *a se pontui*, cu sensul de „a se înţepa cu vorba, a se tachina; a-şi spune cuvinte neplăcute" (cf. DDRF, ca în următoarele contexte: *Tot la lună ne-ntîlnim /Şi atuncea ne pontuim.* ŞEZ. I, 14, *Ni-am pontuitu-ni.* Ibidem, V, 117.

În afară de acesta, există, în Transilvania, cîteva expresii în care se foloseşte pluralul lui *pont* cu sensul de „glumă": *spune multe ponturi şi grăieşte numa-n ponturi*, sau chiar *a face ponturi* „ a face nazuri" (cf. ŞĂINEANU, D. O., SCRIBAN, D.). Din acest plural, s-a format verbul intranzitiv *a pontori* „a spune ponturi, a glumi" (cf. MAT. DIALECT. I, 214). Şi de data aceasta, nuanţa mai incisivă a cuvîntului apare în nordul Moldovei sau în Bucovina, unde întîlnim derivatul *a se împontori*, reflexiv recipr. (Bucovina) „a-şi arunca (unul altuia) ici colea cîte o vorbă scurtă, dar împungătoare, a se înghimpa cu vorba" (cf. DA), sau chiar tranz. *pontori* „a împunge cu vorba, a necăji", ca în exemplul următor: *La straini ma jaluiesc. Numai ponturi ma pontuiesc.* VASILIU, C. 192, cf. I. CR. III, 187 (cf. DLR ms.).

O evoluţie asemănătoare a avut şi adjectivul *ponturos*, din aceeaşi familie: 1. (Prin nordul Transilvaniei) „Care face glume; glumeţ, şugubăţ". (Cf. MAT. DIALECT. I, 214; 2. (Prin nordul Moldovei) „Care vorbeşte de rău"; bîrfitor. (Cf. GLOSAR REG).

Comparînd evoluţia verbului *a mădări* cu aceea a lui *pont* şi a derivatelor lui, ajungem la următoarea schemă combinată:

1. Refl. A se m ă d ă r i , *a face ponturi* „a face mofturi".

2. Refl. recipr. *A se pontui, a se împontori* „a se înţepa cu vorba, a se tachina".

3. Tranz. A m ă d ă r i , *a pontori*, „ a spune cuiva cuvinte rele".

4. Intranz. A m ă d ă r i „a-şi bate joc de cineva".

Ţinînd seama de analiza de mai sus, iată cum ar arăta evoluţia lui *a mădări* (în care păstrez definiţiile din DLR):

1. Tranz. (Prin Bucovina şi nordul Transilvaniei) A alinta, a dezmierda; a răzgîia, a deprinde (pe un copil) alintat, a-l creşte dezmierdat.

2. Refl. (Prin Bucovina, nordul Transilvaniei şi nordul Moldovei) „A vorbi dezmierdat, a face drăgălăşii; a se alinta". (Regional) „A se fîţîi" (Petreştii-de-Jos—Turda). (Prin nordul Transilvaniei) despre cîini şi p. ext. despre oameni) „A se gudura".

3. Refl. (Prin Moldova)„A se lăsa pofit, îmbiat; a se intimida, a se fîstîci, a se sfii".

4. (Învechit) Tranz. „A spune cuiva lucruri rele sau necuviincioase". Intranz. „A-şi bate joc de cineva, a rîde de cineva".

Dezvoltări semantice asemănătoare a suferit şi derivatul *mădăritură*, dacă acceptăm, în lipsa altor atestări, interpretările lexicografilor. Astfel, Tiktin (DRG) îl glosează prin „afectare, prefăcătorie, ipocrizie".

Damé (DRF) şi Baronzi (L. 112) merg şi mai departe, glosîndu-l prin „îngîmfare" sau „lăudăroşie", fapt care poate provoca nelămuriri (L. Tamás, *op. cit.*, s. v. *mădări*, le reproduce însoţite de semnul întrebării). Ele îşi pot găsi însă o explicaţie, dacă le punem în legătură cu sensul nr. 4 (din schema noastră), prin evocarea atitudinii celui care se arată batjocoritor sau care spune cuvinte ofensatoare. Se pune totuşi întrebarea dacă aceste interpretări corespund realităţii sau au fost deduse în mod teoretic dintr-unul din sensurile verbului. După cum s-a văzut, verbul *a mădări* cu sensul de „a spune cuiva lucruri rele" nu se întîlneşte decît la Dosoftei. Putem trage concluzia, din acest fapt, că a avut o răspîndire mai largă sau că a continuat să existe pînă în secolul al XIX-lea?

Verbul românesc *a mădări* pune o interesantă problemă de ordin teoretic, care priveşte raporturile dintre două limbi. Este verbul *a mădări* un împrumut? Poate fi el trecut printre elementele lexicale venite din limba maghiară? Într-o oarecare măsură, da, căci se bazează pe un corp fonic al limbii maghiare (*madaram*). Pe de altă parte, însă, este vorba de o adevărată creaţie a limbii române, atît din punct de vedere formal, cît şi din punct de vedere semantic. Un verb maghiar **madarni* nu există, iar cuvîntul din care s-a format verbul românesc (magh. *madár*) n-a fost împrumutat în limba română. Pentru români, *madaram* a avut valoarea unei interjecţii, iar procesul de formare al verbului românesc este identic cu procesul normal al formării verbelor din interjecţii. Aşa cum *a se văita* a fost creat din onomatopeea *vai*, prin interpretarea acesteia ca „a rosti în mod repetat cuvîntul respectiv", tot astfel *a mădări* s-a format prin interpretarea exclamaţiei „madaram, madaram ! " ca „a alinta un copil, spunînd mereu *madaram, madaram!*".

Din punct de vedere al sensului, fenomenul poate fi comparat, într-o oarecare măsură, cu etimologia populară. Ca şi în cazul acela, se poate vorbi, în cazul de faţă, de o populaţie care caută să găsească motivarea unui cuvînt al cărui conţinut semantic nu-i este bine cunoscut. Motivarea, de natură extralingvistică, ne face să credem că verbul a fost creat de români care, fie că ştiau sau nu limba maghiară, s-au mulţumit să-i dea un sens dedus din interpretarea unui limbaj afectiv şi deictic universal.

Mădăţie

Regionalism din Transilvania, înregistrat în DLR după dicţionare, fără alte atestări, cu etimologie necunoscută. Tot după dicţionare s-au stabilit sensurile: 1) „Încăpăţînare, îndărătnicie" (GHEŢIE, R. M., cf. BARCIANU, ALEXI, W.); 2) „Zăbavă, tărăgănare" (GHEŢIE, R. M.).

Primul trebuie pus în legătură cu sensul „a face mofturi, nazuri; a se lăsa poftit, îmbiat" al verbului *a mădări* (pentru evoluţia semantică a acestuia, vezi mai sus *a mădări*). După cum s-a arătat (vezi *a mădări*), şi derivatul *mădăritură* prezintă sensuri legate de evoluţia semantică a verbului *a mădări*.

Prin urmare, *mădăţie* este un derivat al verbului *a mădări*. De la participiul *mădărit*, cu sufixul *-ie*, s-a format substantivul **mădăriţie*, iar apoi, prin sincoparea silabei protonice *-ri-*, s-a ajuns la forma *mădăţie*.

Moare

Aproape toate dicţionarele noastre menţionează cuvîntul *moare* numai cu sensul de „apă cu sare sau cu oţet (folosită la conservarea legumelor)"; „lichid acru în care se ţin ori s-au ţinut murături"; „zeamă de varză"[1]. Sensul mai puţin cunoscut de „fel de a fi al cuiva, temperament, caracter" este, de cele mai multe ori, omis (cf. TDRG, ŞĂINEANU, DU, DM etc.) Uneori este interpretat ca o folosire figurată a celui dintîi (cf. DL). În cazul cel mai bun, el apare ca un subsens al acestuia, aşa cum s-a procedat, de curînd, în DLR. Ca etimon se indică, în general, lat. *mŭria*, deşi în DLR, pentru a se evita dificultatea explicării diftongului *oa* pentru *ŭ* latin, se menţionează ca probabil lat. *moria*.

Mai multe expresii, printre care *a şti* (*a cunoaşte*) *moarea cuiva* „a cunoaşte firea, obiceiurile cuiva" şi *a gusta moarea* (sau *din moarea*) *cuiva* „a avea de suportat supărarea, mînia, toanele cuiva", sînt citate la sensul principal, ca şi cum s-ar fi dezvoltat în mod spontan din acesta.

De curînd, Vasile Arvinte a încercat să explice expr. *a şti moarea cuiva* ca o rămăşiţă a „teoriei umorilor" (LR, XV, 1966, nr. 3, p. 223—228). Teza sa nu este însă convingătoare. Chiar dacă am accepta explicaţia dată pentru schimbarea fonetică („detaşarea şi apoi dispariţia lui *u-* ", *lucr. cit.*, p. 227), sau chiar dacă am admite că „teoria umorilor" trezea interesul specialiştilor, în Moldova, pe la mijlocul secolului trecut, aşa cum dovedeşte autorul pe baza unui bogat material documentar, este greu de crezut că ea a pătruns în mediile populare. În schimb, întrebarea pe care o pune Vasile Arvinte la începutul articolului său *(lucr. cit.*, p. 223): „ce legătură poate exista între moare « zeamă de varză » şi sensul « fire », « temperament » al aceluiaşi cuvînt din expresia de care ne ocupăm" este o obiecţie întemeiată. Aceasta cu atît mai mult cu cît a mai fost formulată, ajungîndu-se însă la o explicaţie mult mai convingătoare, de care, totuşi, dicţionarele nu au ţinut seama.

Cel dintîi care a dat această explicaţie a fost George Coşbuc[2]. Comentînd cîteva zicători româneşti, poetul năsăudean s-a ocupat şi de expresiile legate de cuvîntul *moare* în capitolul intitulat *Lasă-l în moarea lui* (*Versuri şi proză*, Caransebeş, 1897, p. 58—60). Coşbuc afirmă că *moare* e latinescul *morem* „obicei, năravʺ şi că mai tîrziu „confuzia zicătorii a produs-o omonimul *moare*...(cu înţelesul de zeamă de varză)" care „a circulat mai des decît *moare* cu înţelesul de năravʺ, astfel noţiunea din urmă a omonimului a început să dispară, mai ales că vorba era strimtorată şi de sinonimele sale (năravʺ şi obicei)", (*art. cit.*, p. 59). Coşbuc crede chiar că, la început, expresia corectă era *sînt mîncat de moarea lui*, expresie care nu se putea dezvolta decît din sensul de „năravʺ, arătînd că „în Ardeal s-aude des" această expresie, „o vorbă stereotipă a femeilor care se plîng de traiul rău cu bărbaţii ori a slugilor care se plîng de stăpîni", şi că ea „e croită după felul metaforelor: *„sînt mîncat de necazuri, mîncat de griji, mîncat de rele etc.*" (*art. cit.*, p. 59). Abia mai tîrziu, spune Coşbuc, cînd n-a mai înţeles sensul cuvîntului *moare*, vorbitorul „a căutat...să schimbe vorba, să-i dea

[1] Am citat definiţia după DLR, fiind cea mai completă.

[2] Vezi şi Leonida Ciahno, *Tot în legătură cu „moarea" cuiva*, în LR, XV, 1966, nr. 6, p. 593—594.

înţeles logic şi a zis: «*am mîncat moarea*» (*art. cit.*, p. 60). De aceea, din punctul de vedere al lui Coşbuc, Creangă „zice falş «*n-ai băut din moarea lui*» şi tot aşa de falş Ispirescu: «*nu i-ai mîncat moarea*» (*art. cit.*, p. 58), deşi, adaugă poetul, „la Creangă şi la Ispirescu se găseşte zicătoarea corect redată (adică în forma *a fi mîncat de moarea cuiva*—n.n.) în cîteva locuri" (art. *cit.*, p. 60).

Prezenţa lui *moare* „fire" în regiunea năsăudeană a fost semnalată în următoarea informaţie, apărută cu trei ani înaintea volumului lui Coşbuc, în REV. CRIT. II, 961: „D-l profesor R. Ionaşcu...ne comunică totodată şi alte cuvinte din graiul de pe la Năsăud din Transilvania, şi anume: *moare* în zicătoarea *lasă-l în pace, că aşa îi este moarea* (adecă *năravul, obiceiul*)".

Aceasta este unica atestare care figurează în DLR la subsensul de „fel de a fi al cuiva; fire, temperament", deşi, dacă s-ar fi ţinut seama de explicaţia lui Coşbuc, s-ar fi putut adăuga, tot atît de bine, şi expresia *a şti* (sau *a cunoaşte*) *moarea cuiva*.

Dar treizeci de ani mai tîrziu, fără să ştie de etimologia propusă de Coşbuc şi necunoscînd situaţia din Transilvania, Vasile Grecu („Codrul Cosminului", I, 1924, p. 569) ajunge la o explicaţie identică, bazat pe fapte observate în mod direct, în Bucovina (comuna Mitocul Dragomirnei).

Făcînd, într-un volum al „Dacoromaniei", comentariul problemelor discutate în anul 1924, Sextil Puşcariu semnalează (DR IV, 1393) etimologia lui *moare* „fire" ⟨ lat. *mos, morem* propusă de Vasile Grecu şi, fără să aducă vreo obiecţie de fond, se mărgineşte să atragă atenţia, după o informaţie orală a lui N. Drăganu, asupra explicaţiei anterioare.

Intervenţia lui Vasile Grecu are nu numai meritul de a aminti de o soluţie pe nedrept uitată, dar şi pe acela de a întregi cunoaşterea cuvîntului *moare* prin date noi. El citează numeroase variante ale expresiei, ca, de exemplu: *Nu vă faceţi de lucru cu el, că-i ştiţi moarea*. Culese din graiul populaţiei bucovinene, acestea arată că aria de răspîndire a cuvîntului *moare* „năravi, obicei" este mult mai întinsă decît s-ar fi crezut.

Reiese, astfel, că *moare* „fire, temperament" face parte din categoria cuvintelor moştenite, care, subminate de omonimie, dispar treptat, restrîngîndu-şi aria. El supravieţuieşte în cîteva expresii.

Existenţa sensului „fire, temperament" nu poate fi contestată (cf. subsensul din DLR). Este mult mai probabil ca acesta să reprezinte urmele unui cuvînt cu acelaşi sens, păstrat în limbă, şi nu un sens figurat, constituit în mod spontan, pe baza unor expresii care s-au dezvoltat dintr-un cuvînt *moare* „zeamă de varză". Chiar faptul că trei cercetători, George Coşbuc (în 1897), Vasile Grecu (în 1924) şi Vasile Arvinte (în 1966) au formulat (indiferent de soluţiile propuse) aceeaşi obiecţie, este concludent. De aceea soluţia din CADE pare preferabilă: *moare*[1] s.f. Mold. Bucov. „Zeamă acră (de varză, de murături etc.)" lat. *mŭria*; *moare* [2] s. f. Mold. Bucov. „Fire rea, năravi care inspiră teamă; arţag; efectul răutăţii, supărării, necazului", lat. *mos. morem*.

După cum se poate vedea din aria de răspîndire indicată, Candrea, deşi admitea existenţa lui *moare* ⟨ *morem* (probabil după Vasile Grecu, sau ajungînd la ea în mod independent), nu cunoştea explicaţia anterioară, bazată pe material din Transilvania, a lui Coşbuc. Aceeaşi arie este indi-

cată şi pentru *moare*[1], deşi, după cum reiese din DLR, ea este mult mai întinsă.

Chiar dacă nu se acceptă soluţia lui I.-A. Candrea, considerîndu-se că, din punct de vedere tehnic, este greu de făcut o delimitare între sferele semantice ale celor două cuvinte, cred că e necesar să se adauge, într-un dicţionar etimologic, cuvîntul lat. *mos, morem* alături de probabilul *moria*.

Dan Bugeanu

26.XI.1968

Moldovalah, moldovlah

Dicţionarul limbii române (DLR), t. VI, fasc. 10—11, Bucureşti, Ed. Acad., 1968, p. 811, dă cuvîntul *moldovaláh* fără nici un exemplu. În realitate, un asemenea exemplu există, dar plasat greşit la forma *moldovláh* (p. 813), deşi în izvor apare *moldovalah*: „Lucrările lor fiind scrise în limba română sau *moldovalahă*, au trebuit neapărat să aibă un număr prea mic de cititori" (Kogălniceanu, S·235 [1]. Scrisoarea din care s-a extras acest citat (trimisă la 1/13 aprilie lui Gh. Asachi) a fost însă redactată de Kogălniceanu în franţuzeşte, fiind publicată în traducere românească abia în 1894, în „Ateneul român", p. 81—83, de unde a reprodus-o P. V. Haneş.

Pregătind o ediţie de *Scrieri alese* ale lui Ioan Bogdan, sînt acum în măsură să furnizez un citat original din lucrarea savantului filolog şi istoric, *Cîteva manuscripte slavo-române din Biblioteca imperială de la Viena* (Bucureşti, 1889, extras din A. A. R., Seria II, tom. XI, Mem. Secţ. ist., p. 1): „Unii din filologii slavi le numesc (manuscrisele slavo-române —*n.n.*) *vlahobulgare*, din pricină că cele mai multe dintr-însele reprezentă redacţiunile tîrzii bulgăreşti, alţii mai nepotrivit le numesc *moldovalahe*..."

Cu acest prilej, comunic, de asemenea, un alt citat din aceeaşi lucrare pentru *moldovlah*, la care DLR VI, fasc. 10—11, p. 813, dă doar două exemple mai vechi, din Cantemir şi Kogălniceanu: „Terminul *moldovlah* întrebuinţat mai ales de scriitorii ruşi în descrierile lor (pentru manuscrisele slavo-române *n.n.*) este lipsit de orice temei, deoarece niciodată n-a existat o redacţiune proprie unei singure provincii române, Moldovei sau Munteniei..." (*ibidem*, p. 2).

G. Mihăilă

[1] M. Kogălniceanu, *Scrisori, 1834—1848*, [publicate] ... de P. V. Haneş, Bucureşti, 1913, p. 235.

PLEONASME

DE

AL. GRAUR

Dintre toate greșelile de limbă, pleonasmul este cel mai ușor de observat și, de aceea, cel mai mult luat în rîs: cine vrea să ridiculizeze un personaj îi pune în gură expresii ca *bazat fundamentului*, *prefer mai bine* sau *avansați înainte*. Totuși, poate tocmai pentru că e foarte ușor de reperat, pleonasmul nu constituie o greșeală gravă, în orice caz nu împiedică înțelegerea. Dimpotrivă, la baza lui stă de obicei dorința de a face mai clară ideea exprimată, de a insista asupra unui amănunt. În fond, este ceea ce se numește acum, în terminologia teoriei informației, *redundanță*. Spunînd *noi citim*, comitem de fapt un pleonasm, căci ideea de „persoana 1 plural" este inclusă în desinența *-im*, de vreme ce despre nimeni afară de *noi* nu putem spune că *citim*; în forma *vinete*, ideea de plural este marcată de șase ori, căci nici unul dintre foneme nu corespunde unuia de la singular (la singular, *v* dur, *i*, *n* dur, *ă*, *t* dur, *ă*, iar la plural, *v* muiat, *i*, *n* muiat, *e*, *t* muiat, *e*), prin urmare formația conține cinci pleonasme.

Ni se explică însă că, deoarece nu totdeauna fiecare amănunt al enunțului este clar perceput, este util uneori să acceptăm unele repetiții, ca să nu riscăm să fie scăpată vreo nuanță. În fond, este ceea ce fac firmele americane care, inserînd o reclamă într-un ziar voluminos, dau același text în mai multe locuri ale aceluiași număr, ca să se asigure că nu va scăpa pînă la urmă atenției cititorilor.

În același fel acționează vorbitorul care comite un pleonasm: pronunțînd cuvîntul *babă*, vrea să se asigure că ascultătorului nu-i va scăpa calificarea, și adaugă *bătrînă*, deși babe tinere nu există. În definitiv, nu e mai puțin pleonastică repetiția: *bătrînă, bătrînă*, pe care nimeni nu o combate.

Trebuie totuși spus că nu există un singur fel de pleonasme și că nu toate sînt la fel de scuzabile sau de condamnabile. Voi încerca deci să stabilesc aici o ierarhie.

În unele cazuri găsim numai o vagă nuanță pleonastică. Am fost criticat într-o vreme pentru că ziceam *exact la fel*. Este însă evident că două obiecte pot fi la fel în totul sau numai în parte. Mi s-a reproșat mai de curînd că scriu *felul cum*, ceea ce constituie un pleonasm, deoarece *felul* înseamnă tocmai „cum". Dar nici *felul*, nici *cum* nu pot, fiecare izolat, să introducă o propoziție. Este adevărat că Ov. Densusianu scria: ...„cum apare acolo o formă sau alta ne ajută să"... (GS, v, p. 215), deci *cum* introducea o propoziție subiectivă, dar nu cred că cineva dintre noi, astăzi, ar mai scrie așa: simțim nevoia unui substantiv înainte de *cum* (*felul cum*, *modul cum* etc.). Mi se recomandă să scriu *felul în care*; evident, e posibil și așa, dar *cum* introduce și el propoziții atributive (*Gram. Acad.*, I², p. 404). Iar dacă în aceeași frază am mai avut o dată cuvîntul *care*, prefer să folosesc a doua oară pe *cum*.

Alţii văd un pleonasm în *tinerii utecişti*; au dreptate, dacă tinerii este adjectiv calificativ, dar poate fi şi substantiv, iar *utecişti* adjectiv determinativ, în care caz expresia nu e pleonastică.

Ajung la cazuri ceva mai complicate. Cuvîntul pus în plus este uneori obligator. *Afară ninge liniştit, în casă arde focul*, scrie Coşbuc[1]. Era indispensabil să spună *în casă*, căci focul poate fi şi afară; dar ar fi putut renunţa la *afară*, căci ştim cu toţii că în casă nu ninge. Cum ar mai fi subliniat însă atunci opoziţia între atmosfera de afară şi cea dinăuntru? Mai grav este totuşi alt aspect: cine putea să ardă, dacă nu focul? Şi totuşi, dacă ar fi spus numai *în casă arde*, sensul ar fi fost confuz, căci s-ar fi putut crede că e vorba de un incendiu.

Sînt şi aici cazuri cînd al doilea cuvînt este impus de nevoia de a introduce un element sintactic. Am citit de curînd într-un ziar *considerente privind . . .*; *a considera* înseamnă „a privi", deci expresia e pleonastică; dar nici *considerente*, nici *privind*, luate fiecare în parte nu puteau introduce complementul următor. La fel e situaţia cu acuzativul intern: *doarme somnul drepţilor*; e clar că nu se poate dormi decît somnul, dar nu putem zice, cu aceeaşi valoare, nici *doarme drepţilor* nici *somnul drepţilor*. Se spune de obicei că acuzativul intern e folosit cînd urmează un epitet. Adevărul e că acest epitet trebuie să fie ataşat la un substantiv, de aceea verbul singur nu e suficient.

Alt exemplu de pleonasm impus de necesităţile gramaticii: *a rămîne repetent* este în uzajul general, deşi nu poţi repeta o clasă fără să rămîi în ea. Dar este nevoie de un verb, care să nu exprime starea (*a fi*), căci nu se cere exprimată o acţiune de durată, ci una cu un termen (*e repetent* exprimă, evident, altă nuanţă decît *a rămas repetent*).

Există chiar situaţii în care fraza nu poate fi în nici un fel organizată fără a repeta o idee sub altă formă. Aici poate servi ca exemplu mult răspînditul şi mult combătutul *a aduce un aport*. Este evident că nici *aduce* singur, nici *aport* fără un verb nu dau un enunţ complet. Ni se recomandă să zicem *aduce o contribuţie*, ceea ce ar avea un avantaj, dacă *aport* ar fi din aceeaşi rădăcină cu *aduce*, căci ar evita o repetiţie de sunete. În realitate, soluţia dată înlocuieşte un pleonasm cu alt pleonasm. Pentru a evita pleonasmul ar trebui să zicem *contribuie la* (*elucidarea, rezolvarea* etc.).

În bună măsură este scuzabil şi tipul cere urmează: sensul unuia dintre cuvinte s-a schimbat, iar noua nuanţă a lui, dacă e acceptată, elimină de fapt pleonasmul. În organizaţiile agricole se vorbeşte de *fondul de bază*; dar în mediul respectiv *fond* a ajuns să însemne „sumă de bani", astfel că nici *fondul* nici *baza* n-ar fi de ajuns, fiecare în parte, pentru a exprima ideea în discuţie.

Mărturisesc că mă supără formula *promovarea progresului*, destul de răspîndită astăzi: *a promova* înseamnă „a împinge înainte", iar *progres*, „mersul înainte". Totuşi trebuie să recunosc că pentru cei care folosesc expresia, cuvîntul *progres* nu e legat de verbul latin *gradior*, ca pentru mine, ci înseamnă „îmbunătăţire" sau, în cazul dat, chiar „noul".

Seria care urmează conţine pleonasme indiscutabile, dar nu toate la fel de supărătoare. *Cobori în jos* al lui Eminescu ar putea fi scuzat prin faptul că trebuia arătată limita coborîşului, simplul *cobori* ar fi putut fi înţeles ca „ocupă pe cer un loc ceva mai puţin depărtat". În alte exemple, asemenea justificare nu există şi nu rămîne, drept scuză, decît nevoia de insistenţă. Un cîntec la modă acum cîteva decenii conţinea versurile *Mă voi rentoarce singur iarăşi pe drumul unde-am mers tovarăşi*; s-ar putea spune că *re-* are aici valoare de indicator şi că ideea de repetiţie e exprimată prin *iarăşi*, dar se aude spunîndu-se şi *revine din nou iarăşi*. În secolul trecut scriitorii prezintă adesea grupul *dar însă*, iar într-o ocazie am auzit chiar *dar însă în schimb*, ultimele două cuvinte nefiind aici decît un echivalent pretenţios al lui *însă*.

Urmează pleonasme indiscutabile şi inacceptabile (dar acceptate), cauzate de dorinţa de a vorbi pompos. *Un procent de zece la sută*: formula a devenit aproape generală. Este evi-

[1] Începutul poeziei *Colindătorii*: aceasta este varianta pe care am învăţat-o cînd eram elev.

dent că *un procent de zece* nu se spune (ar lăsa impresia de ceva ciuntit), dar în multe cazuri se poate zice numai *zece la sută*, fără *procent*. Mulţi înlocuiesc pe *procent* cu *proporţie*. Soluţia este de cîrpeală, căci cele două cuvinte nu sînt destul de sinonime ca să se poată înlocui unul pe altul, deşi aş zice că sînt destul de sinonime pentru ca să se simtă că *proporţie* nu este decît un înlocuitor al lui *procent*. Pe aceeaşi linie, a stilului rapoartelor, se înscriu expresiile ca *am reparat un număr de trei maşini, am cheltuit o sumă de o mie de lei, au fost aleşi în componenţa biroului* (*componenţa biroului* fiind chiar *biroul*). Pe acestea sînt dispus să le condamn, nu atît pentru că sînt pleonastice, cît pentru că trădează o atitudine pretenţioasă.

În sfîrşit, cele mai multe pleonasme provin din ignoranţă, şi aici evident, ridiculizarea lor este justificată. Dar nici măcar aici nu peste tot. Cunoscutul tip toponimic clasat sub formula *Linguaglossa* (lat. *lingua* „limbă", gr. *glossa* „limbă") se explică, evident, prin faptul că locuitorii nou veniţi n-au înţeles sensul numelui dat de populaţia anterioară, care vorbea altă limbă. Cel care a zis întîi *Vîrful Păguiorului* nu ştia că *păgui* înseamnă „vîrf" (Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 456); dar cîţi dintre cititorii revistei noastre o ştiu? Şi la drept vorbind care dintre noi nu zice *oraşul Timişoara*, fără să se gîndească nici o clipă că *-oara* înseamnă „oraş"? E vorba de obicei, în această situaţie, de cuvinte din limbi străine, şi aceasta justifică în bună parte neştiinţa.

Alte exemple: în Bucureşti, în magazinele alimentare, se vinde *muşchi filet* (fr. *filet* „muşchi"). Acum vreo 30 de ani, din Cluj s-a trimis o reclamaţie în legătură cu un conflict la poştă; reclamantul scria: *venind şeful serviciului, anume Surviant* ... (în mediul poştal se spunea pe franţuzeşte, *surveillant* în loc de *supraveghetor*).

Dar iată şi exemple nescuzabile. Aici e vorba de ignoranţă în general, nu numai în lingvistică. Pe plicuri citim uneori *Strada Calea Victoriei* (trimiţătorul nu ştie ce înseamnă *cale*). Aici se clasează *prefer mai bine* şi *avansaţi înainte*. Foarte răspîndite sînt *e în imposibilitate de a putea*, sau *nu poate fi posibil* şi, mai ales în ziare, *refuză să accepte*. În încheierea unei expuneri, ni se spune uneori: *Iată, sumar schiţată, problema* ... Uneori se zice *exemplu pilduitor*. Acestea trebuie neapărat evitate.

ÎN LEGĂTURĂ CU CONSTRUCŢIA PREPOZIŢIONALĂ A COMPLEMENTULUI DIRECT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

VALERIA GUŢU-ROMALO

1. Complementul direct cunoaşte, în limba română, două modalităţi de exprimare: construcţia c a z u a l ă (neprepoziţională) prin acuzativ şi construcţia p r e p o z i ţ i o n a l ă, limitată la o unică prepoziţie — *pe*.

De o deosebită atenţie s-a bucurat construcţia complementului direct cu *pe*, pe larg discutată în lucrări de ansamblu, cum sînt gramaticile limbilor romanice ale lui Fr. Diez sau W. Meyer-Lübke, ca şi în cercetări speciale, consacrate originii ei, vechimii sau condiţiilor de utilizare.

Studiile succesive consacrate construcţiei complementului direct au precizat, tot mai riguros, condiţiile în care se recurge la una sau la alta din cele două modalităţi de exprimare posibile. Astfel, dacă cercetările mai vechi puneau construcţia cu *pe* în legătură cu caracterul

animat sau personal al complementului [1], cercetările recente [2] precizează că utilizarea construcţiei prepoziţionale a complementului direct este condiţionată (în română ca şi în celelalte idiomuri romanice care o cunosc) de caracterul p e r s o n a l şi d e t e r m i n a t, i n d i v i d u a l i z a t al obiectului [3].

Condiţiile menţionate, deşi foarte importante şi îndeobşte recunoscute, la o examinare atentă a utilizării celor două construcţii, se dovedesc insuficiente pentru circumscrierea distribuţiei lor.

2. În limba română contemporană, normele privind utilizarea construcţiei cu sau fără *pe* înglobează situaţii exclusive şi situaţii care admit ambele construcţii (inventarele oferite de obicei de gramatici [4] neglijează această distincţie, ceea ce face descrierea stufoasă şi, în unele cazuri, chiar deconcertantă).

(a) Astfel, complementul direct se exprimă o b l i g a t o r i u cu *pe* de cîte ori complementul este:

— un nume propriu de persoană sau animal: *văd pe Ion, caut pe Popescu, aduc pe Grivei*;

— un substantiv comun personal (articulat), cînd indică o persoană unică (prin raporturile de rudenie) pentru vorbitor: *văd pe mama, aştept pe tata*;

— un substantiv comun personal determinat de un posesiv: *aşteaptă pe fratele tău*;

— un pronume personal sau reflexiv accentuat: *te văd pe tine, nu se înţelege pe sine, îl văd pe el* (i n d i f e r e n t dacă se referă la un obiect sau la o persoană);

— pronumele negativ *nimeni*: *nu văd pe nimeni* — sau *nici unul* (cînd se referă la persoane): *n-am întîlnit pe nici unul (dintre ei)*;

— pronumele relative sau interogative *cine* şi *care* (indiferent dacă se referă la obiect sau la persoană): *pe cine aştepţi?, pe cine aştepţi nu vine, pe care s-o cumpăr?, pe care să întreb?, cunosc persoana pe care mi-aţi trimis-o, cunosc cartea pe care mi-aţi trimis-o*;

— pronumele nedefinite formate cu *cine* (*cineva, oricine*): *aşteaptă pe cineva, ascultă pe oricine*.

În condiţiile enumerate, construcţia fără *pe* (**Văd Ion*, de exemplu, sau **Cine aştepţi*) imposibilă sau greşită [5] din punctul de vedere al limbii literare (*Cartea care* — în loc de *pe care* — *am citit-o mi-a plăcut*).

(b) Dimpotrivă, complementul direct se exprimă o b l i g a t o r i u prin *acuzativ* f ă r ă p r e p o z i ţ i e cînd este reprezentat de un:

— nume propriu indicînd neanimate: *priveşte Ceahlăul, vizitaţi Bucureştiul*;

— un substantiv-nume de persoană sau de obiect într-o construcţie cu pronume personal sau reflexiv în dativ, precedînd verbul: *îşi aşteaptă fratele* (*mama, soţul* etc), *îţi chemi copiii, îşi ia cartea*;

— un pronume personal sau reflexiv, formă atonă: *te văd, se văd, se îmbracă*;

— pronumele negativ *nimic*: *nu văd nimic*;

— pronumele relativ sau interogativ *ce*: *vede ce ai adus, ce cauţi?*;

— pronumele nedefinite compuse cu *ce*: (*ceva , orice* etc.): *caută ceva, acceptă orice, cumpără orice găseşte*.

---

[1] V. gramaticile lui Diez, Meyer-Lübke; de asemeni S. Puşcariu, *Despre* **pre** *la acuzativ*, în DR, II, 1922.

[2] B. Al. Niculescu, *L'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în *Recueil d'études romanes*, Bucureşti, 1959, B. Pottier, *L' «objet direct prépositionnel», faits et théories*, SCL, XI, 1960.

[3] Intervenţia elementului d e t e r m i n a r e în utilizarea construcţiei cu *pe* a fost observată de multă vreme, fără a i se da însă importanţa cuvenită — cf. S. Puşcariu, *op. cit.*, N. Drăganu, *Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor*, Bucureşti, 1953, H. Tiktin, *Gramatica română*, Bucureşti, 1945.

[4] Cf., de exemplu, bogata listă din *Gramatica limbii române* a Academiei ed. a II-a, Bucureşti, 1963, vol. II, p. 145—156.

[5] Frecvenţa acestei greşeli face posibilă încadrarea complementului exprimat prin *care* şi sub (c), în categoria situaţiilor care admit ambele modalităţi de construcţie.

În situaţiile enumerate, construcţia cu *pe* este exclusă (**acceptă pe orice*, **îşi aşteaptă pe copii*, de exemplu).

(c) În afara acestei zone, destul de restrînse, în care cele două construcţii sînt în raport de complementaritate, excluzîndu-se reciproc, într-un număr mult mai mare de situaţii sînt posibile ambele construcţii, chiar dacă uneori se preferă net una dintre ele.

Astfel, cînd complementul este reprezentat printr-un substantiv, se foloseşte de preferinţă construcţia cu *pe* dacă complementul se referă la o persoană determinată, individualizată: (*îl*) *aştept pe profesor*, (*l-*) *au cunoscut pe fiul scriitorului* etc. Este posibilă însă şi construcţia f ă r ă prepoziţie — *aştept profesorul, scriitorul l-au cunoscut* —, mai ales cînd substantivul e la plural: *caut oameni(i)*.

Se preferă, de asemenea, construcţia cu *pe*, în enunţurile în care complementul este exprimat printr-un pronume demonstrativ sau nedefinit, care se referă la o persoană: (*îl*) *cunosc pe acesta, pe acela l-am văzut*, (*l-*) *am întîlnit pe celălalt*, (*l-*) *am întîlnit pe altul, am invitat pe fiecare* etc. Deşi mult mai rare (şi simţite ca familiare, neîngrijite) nu sînt excluse însă nici construcţiile fără *pe*: *acum o să vezi altul* (*alt om*), *acela l-am cunoscut ieri, celălalt nu l-am mai văzut* etc.

Dimpotrivă, se preferă construcţia f ă r ă *pe* cînd complementul este un substantiv comun care indică:

— inanimate sau animate nepersonale, individualizate sau nu: *văd cartea, alegem cărţi, vînează lupi(i)* , *cumpăraţi aceste flori, cheamă cîinele*;

— persoane neindividualizate: *caut profesor, a chemat doctori renumiţi, văd o mamă care îşi adoarme copilul* etc. Totuşi, în cazurile în care substantivul indică fiinţe nonpersonale, se întîlnesc, deşi rar, şi construcţii cu *pe*: *lupul mănîncă pe oaie* (substantivul complement indică specia), *aduceţi* (*-l*) *şi pe cîţel* (*cu voi*). În condiţii speciale, construcţia cu *pe* nu este exclusă nici chiar în cazurile în care complementul este un substantiv indicînd inanimate: *cui pe cui scoate, mînă pe mînă spală* (acelaşi substantiv este şi subiect şi complement), *caut pe Meyer Lübke* (adică lucrarea, de exemplu dicţionarul lui Meyer Lübke; în acest caz substantivul inanimat provine dintr-un nume propriu de persoană). Tot astfel, cînd substantivul reprezintă persoane neindividualizate, se întîlneşte, mai ales în limba vorbită, şi construcţia cu *pe*: *caut pe un profesor, a chemat pe nişte doctori renumiţi, văd pe o mamă care îşi adoarme copilul* etc.

Complementul exprimat prin pronume (altele decît cele menţionate la **a** şi **b**) se utilizează, în general, fără *pe* dacă se raportează la obiecte: *văd unul* (obiect), *daţi-mi aceea*. În cazul în care complementul este un obiect, e posibilă, însă, şi destul de frecventă şi construcţia cu *pe*: *daţi-mi(-o) pe aceea, o mînă spală pe alta* etc.

În această zonă de interferenţă a celor două construcţii, distincţia *personal-nepersonal* (şi, în mult mai mică măsură, *animat-inanimat*) explică p r e f e r i n ţ a pentru o construcţie sau cealaltă în diferitele situaţii enumerate. Rolul ei apare mai clar atunci cînd complementul e reprezentat printr-un substantiv, dar e mai atenuat cînd complementul e pronume.

3. Folosirea construcţiei cu *pe* este deci strict obligatorie, cînd complementul e reprezentat printr-un substantiv indicînd o p e r s o a n ă strict i n d i v i d u a l i z a t ă, sau un a n i m a l i n d i v i d u a l i z a t cu ajutorul unui nume propriu, prin pronumele *cine* şi compusele lui sau printr-un p r o n u m e p e r s o n a l sau r e f l e x i v a c c e n t u a t — referindu-se, în egală măsură, la animate sau inanimate. În acest ansamblu, rezultă că, deşi trăsăturile *personal* şi *individualizat* impun construcţia cu *pe* ca modalitate dominantă de exprimare a complementului direct, ele nu sînt suficiente nici măcar pentru a cuprinde toate situaţiile în care construcţia prepoziţională este o b l i g a t o r i e[6] şi,

[6] Această construcţie e obligatorie şi în cazul numelor proprii de animale, a pronumelor personale (reflexive) accentuate, chiar cînd se referă la animate şi inanimate.

cu atît mai puţin, t o a t e realizările acestei construcţii în tipurile de enunţuri în care este f a c u l t a t i v ă. Regulile enumerate implică şi distincţia semantică *animat* ~ *inanimat*, precum şi numeroase elemente n e s e m a n t i c e. Această interpenetraţie de factori în circumscrierea utilizării celor două construcţii, precum şi frecvenţa situaţiilor în care ambele sînt posibile — dovedesc că trăsăturile semantice *personal* şi *individualizat* şi respectiv *nonpersonal*, *neindividualizat*, deşi deosebit de importante, fundamentale, n u sînt suficiente pentru o delimitare clară între ele.

De altfel, suprapunerea celor două construcţii este posibilă şi frecventă, mai ales în vorbirea familiară, mai puţin îngrijită, într-un număr destul de mare de situaţii. În această zonă de interferenţă — descrisă sub (e) — raportul dintre cele două construcţii variază foarte mult de la o situaţie la alta. Astfel substantivele reprezentînd „animate" sînt mult mai favorabile construcţiei cu *pe* decît „inanimatele" (în mod evident mai tenace în ce priveşte construcţia neprepoziţională); pronumele demonstrative şi, mai ales, nehotărîte (altele decît cele formate cu *cine*, *ce*) par a fi destul de puţin sensibile, cel puţin în vorbirea familiară, faţă de diferenţele de construcţie care derivă din distincţia *personal-nonpersonal*.

Folosirea lui *pe* în exprimarea complementului direct prin diverse categorii de pronume şi în situaţii în care caracteristicile în discuţie lipsesc pare a indica faptul că *pe* reprezintă în conştiinţa vorbitorilor o marcă a complementului direct, independentă, sau, mai corect, deasupra oricărei restricţii. Ca atare construcţia cu *pe* este folosită, în cele mai diverse situaţii (explicaţia se găseşte deja în gramatica lui Eliade Rădulescu — 1828), pentru a rezolva omonimia, adeseori supărătoare, dintre subiect şi complementul direct (a cărei sursă o constituie sincretismul morfologic *nominativ-acuzativ*) i n d e p e n d e n t de poziţia acestora în enunţ. În alte limbi romanice, în asemenea situaţii, rolul diferenţiator revine, în primul rînd, topicii.

NOTE ASUPRA LIMITEI SUDICE A ROTACISMULUI ÎN DACOROMÂNĂ

DE

MIRELA TEODORESCU

Într-un articol publicat în urmă cu cîţiva ani [1], Marius Sala reia o problemă mult discutată în lingvistica românească: vechea arie de răspîndire a rotacismului în dacoromână. După M. Sala, rotacismul, adică apariţia unui *ṙ*(*n* fricativ), a fost un fenomen general în dacoromână.

Se ştie că opinia după care tot teritoriul dacoromân cunoştea trecerea lui *-n-* la *-r-*, în cuvintele de origine latină, a fost susţinută în repetate rînduri, în diverse contribuţii, datînd din deceniile al treilea şi al patrulea ale secolului nostru, datorate lui Ilie Bărbulescu şi elevilor săi [2]. Pentru a susţine această teză, slaviştii ieşeni se bazau (pe lîngă unele exemple

---

[1] *Romania orientală şi Romania occidentală. În legătură cu tratamentul sonantelor*, în SCL, XV, 1964, p. 173—174, 178—179.

[2] Ilie Bărbulescu, *Catolicismul iar nu husitismul iniţiator al scrierii limbii române*, în „Arhiva", XXVIII, 1921, nr. 2, p. 204, 217; *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [Bucureşti], 1928, p. 61—63; Valentin Gr. Chelaru, *Le stade actuel du problème du rhotacisme*, în „Arhiva", XLII, 1935, nr. 1—2, p. 82—83.

inserate în texte slavone datînd din secolul al XV-lea), mai ales pe cîteva cuvinte (*nimurui, mărunchi, pără, breciri* etc.) înregistrate întîmplător în secolul al XX-lea în unele zone ale dacoromânei [3]. Exemplele folosite nu erau însă suficient de probante. Cu una sau două excepţii, *-r-* din cuvintele menţionate se putea explica printr-o asimilare sau printr-o disimilare consonantică [4].

Aceasta explică, printre altele, faptul că susţinătorii teoriei mai vechi, a caracterului local al rotacismului (fenomen cunoscut în vechime numai în unele zone ale dacoromânei), dintre care ne mărginim să amintim doar pe Al. Rosetti [5] şi pe Sextil Puşcariu, au respins ipoteza şcolii de slavistică din Iaşi.

Pentru Puşcariu, de exemplu, era cît se poate de clar că, deşi „este imposibil să se fixeze expansiunea [fenomenului] în vechea română", „nu există dovadă că rotacismul ar fi fost odinioară mai răspîndit în dacoromână" [6].

Fiind vorba de un fenomen pe cale de dispariţie (atestat în secolul al XV-lea în Moldova, înregistrat în textele vechi româneşti din Maramureş, jumătatea de nord a Transilvaniei, Bucovina şi Moldova (sporadic) în secolele XVI şi XVII şi nemaiînregistrat în scris începînd cu secolul al XVIII-lea [7]), era de aşteptat ca unele date în plus, pentru rezolvarea problemei răspîndirii lui, să le ofere cercetarea sistematică a graiurilor dacoromâne: păstrarea formelor rotacizate în unele arii izolate ar fi putut proba prezenţa lor şi în vechime pe teritoriul respectiv.

În acest sens, rezultatele anchetelor efectuate pentru ALR au adus cîteva date noi, pe lîngă cele furnizate de unele monografii dialectale. Este vorba, în primul rînd, de existenţa unor false regresiuni de tipul *luceafăn* şi *viezune*. Prima formă a fost înregistrată atît în aria extrem nordică, cît şi într-un punct din sud-vestul Transilvaniei (96). *Viezune* (cu variantele: *viezuńe, viezumńe*) a fost semnalat într-o zonă relativ compactă în centrul Transilvaniei, cuprinzînd şi localităţi de la sud de Mureş (punctele 148, 138, 140, 150, 144, 156, 160, 58, 166, 164, 170, 174, 795), şi chiar într-un punct izolat din Muntenia (792) [8]. Concluzia care s-a impus ca o certitudine lui Sextil Puşcariu din cercetarea acestor fapte, contrarie celei formulate anterior, a fost că rotacismul se întindea în vechime şi în zona sudică a Transilvaniei [9] (formele cu false regresiuni fiind posibile doar într-o arie care a cunoscut cîndva rotacismul).

Spre deosebire de Puşcariu, Gh. Ivănescu presupune că românii de la sud de Mureş „sînt emigranţi tîrzii din regiunea de la nord de Mureş" [10], ceea ce explică prezenţa în vorbirea lor a unor forme normale pentru nordul rotacizant. Argumentul invocat este prezenţa palatalizării în vorbirea românilor din zona sudică, notată în acelaşi stadiu ca în părţile de nord ale Transilvaniei, precum şi forma *-uli* a articolului hotărît enclitic masculin de genitiv şi dativ, ca şi în nord.

---

[3] Vezi în această privinţă mai multe contribuţii mărunte datorate lui N. C. Bejenaru, Ilie Bărbulescu, Margareta Ştefănescu, Th.Holban şi publicate în „Arhiva", XXXI, 1924, nr. 3—4, p. 287; XXXII, 1925,nr. 2, p. 150; XXXIII, 1926, nr. 3 şi 4, p. 266; XXXIV, 1927, nr. 1, p. 67—68; XXXV, 1928, nr. 1, p. 65: nr. 2, p. 123—124; nr. 3—4, p. 292; XXXVI, 1929, nr. 1, p. 62; nr. 2, p. 144; nr. 3—4, p. 277; XXXIX, 1932, nr. 1—2—3, p. 67—69; XL, 1933, nr. 1—2, p. 89.

[4] Vezi în această privinţă opinia lui Al. Rosetti, în *Notiţe bibliografice* din „Revista istorică română", 1933, p. 312.

[5] *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924; *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

[6] *Essai de reconstitution du roumain primitif*, în volumul *Études de linguistique roumaine*, Cluj-Bucureşti, 1937, p. 87 şi 89.

[7] Vezi Al. Rosetti, *Étude* ..., p. 7, 11; *Istoria limbii române*, p. 372.

[8] Vezi acelaşi, *Istoria limbii române*, p. 369 (harta nr. 6) şi 370 (harta nr. 7).

[9] *Pe marginea cărţilor*, în „Dacoromania", VIII, 1934—1935, p. 311—312.

[10] *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iaşi, 1948, p. 85.

Proveniența nordică a populației de la sud de Mureș, demonstrată numai pe baza stadiului identic al palatalizării și al formei *-uli* a articolului hotărît, nu ni se pare convingătoare. Ar trebui să dispunem, pentru a demonstra această proveniență, de informații furnizate de documente, sau de coincidențe lingvistice mult mai numeroase, deși acestea din urmă se pot foarte bine explica și altfel decît printr-o deplasare de populație din nord. Teza lui Pușcariu ni se pare, în consecință, de acceptat.

Vom aduce în discuție, la rîndul nostru, unele fapte de rotacism întîlnite în limba actuală, care pledează pentru o extindere mai largă în sud a fenomenului, în vechime.

Vom începe prin a menționa prepoziția *pără* „pînă", notată de E. Petrovici în cursul anchetelor pentru ALR în Arpașul-de-Jos-Făgăraș, deci mult mai spre sud de linia Mureșului: *să friğe pără ies uasele* [11]. Mergînd spre apus, am găsit atestată prepoziția *pără* și în regiunea Sibiului. Gustav Weigand notează acest fapt în monografia sa consacrată graiurilor românești de pe Crișuri și Mureș, în următoarele cuvinte: „Dass man statt *până* auch *pără* sagt in Gegenden wo man *z'erunk'e* (*genunchiu*) oder *z'urinko* (*junincă*) sagt ist nicht auffallend" [12]. Dintre punctele unde lingvistul german a notat rostirea *z'erunk'e*, unele se găsesc în Munții Apuseni, altele se situează însă la sud de Mureș, coborînd pînă în jurul Sibiului: punctele 115 (Rășinari), 117 (Săliște), 118 (Rodu), 121 (Mercurea).

Dacă în *pără* avem a face cu rotacismul lui *-n-* (ceea ce ni se pare indiscutabil) atunci și prezența lui *-r-* în *gerunchi* trebuie considerată drept un fenomen de rotacism, și nu drept o consecință a unei disimilări [13]. De remarcat că Weigand a notat în punctul 115 (Rășinari) și pe *fără* „fără" [14], fonetism reprezentînd, ca și *viezune* și *luceafăr*, o falsă regresiune.

O altă atestare a prepoziției *pără* o deținem din Hunedoara vecină cu Sibiul, din cca 1800—1820. Cercetarea *Lexiconului românesc-nemțesc* al lui I. Budai-Deleanu (BAR, ms. rom. 3728), originar din Cigmău, ne-a permis înregistrarea lui *pără*, corectat, într-o revizie ulterioară, în *până*: *pără acum* (f. 25 v^0, 34 v^0), *pără la vremile noastre* (f. $25r^0$), *pără acuma* (f. $31v^0$) [15].

N-am izbutit să descoperim nici o atestare a prepoziției *pără* în Banat, unde l-am notat însă pe *famăr* (lat. *feminus*), înregistrat de D. Șandru în cursul anchetelor sale dialectale din Almăj [16]. Am întîlnit însă prepoziția *pără* într-un document din Oltenia (datat 1808), scris, probabil, în partea apuseană a regiunii, în apropierea Banatului: *din moar/ă/ și păr în drumu cel mare a Cernetului* [17].

Toate aceste atestări vin să confirme opinia formulată de Pușcariu (în temeiul răspîndirii actuale a lui *viezune*) că rotacismul era răspîndit odinioară și la sud de Mureș. Ele dovedesc în plus că fenomenul avea curs nu numai în regiunea Tîrnave-Făgăraș, ci și mai spre vest, în Sibiu-Hunedoara și, eventual, chiar în Banat și partea vecină a Olteniei. Desigur, pentru a explica prezența în părțile sudice ale Transilvaniei a unor forme rotacizate s-ar putea invoca deplasările de populație, așa cum a făcut Gh. Ivănescu. Pe lîngă faptul că, așa cum am arătat, ipoteza ar trebui întărită cu dovezi documentare sau lingvistice, ea ar presu-

---

[11] *Texte dialectale* culese de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1943, p. 82.

[12] *Körösch- und Marosch Dialecte*, în „Jahresberricht für romanische Philologie", IV, 1897, p. 300.

[13] Cf. și Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 518—519.

[14] *Ibidem*, p. 300.

[15] Nu pare însă exclusă ipoteza ca prefața la *Lexiconul românesc — nemțesc*, în care am notat aceste forme, să fi fost copiată de altcineva.

[16] *Enquêtes linguistiques du laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des lettres de Bucarest*, în „Bulletin linguistique", V, 1937, p. 144.

[17] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 552.

pune o deplasare masivă de populaţie, care s-ar fi revărsat pe un teritoriu larg, ceea ce este mai greu de admis.

N-am putea încheia fără a recunoaşte că, în marea majoritate a cazurilor, atestările relevate de noi se referă la prepoziţia *pără*. Păstrarea acestui cuvînt într-o serie de puncte din Moldova şi Bucovina a părut curioasă unor cercetători care au explicat-o prin *porro . . . ad* din latină[18]. Prezenţa însă a unor grafii ca *pănră*[19], *pă.ară*[20] din *Psaltirea Hurmuzachi* face ca derivarea lui *pără* din *paene ad* să fie singura convingătoare. Menţinerea surprinzătoare a rotacismului în *pără* s-ar putea explica prin analogie cu o altă prepoziţie foarte răspîndită şi cu formă apropiată : prepoziţia *fără*.

[18] Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905, p. 116, s.v. *pînă*.

[19] I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII*. Vol. II. Textul şi glosarele, Bucureşti, 1916, p. 109, r. 38; p. 110, r. 40; p. 163, r. 38; p. 169, r. 39; p. 189, r. 34; p. 217, r. 27; p. 219, r. 34.

[20] *Ibidem*, p. 28, r. 42.

TEXTE DIALECTALE. OLTENIA, publicate sub redacția lui Boris Cazacu de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

Un volum de 430 de pagini de selecțiuni din toate graiurile oltenești, transcrise de pe benzile de magnetofon, însoțește primul volum al Atlasului lingvistic al Olteniei, preluîndu-se astfel inițiativa acad. E. Petrovici, a cărui clasică colecție de „Texte dialectale" a apărut ca supliment la ALR, II, în 1943. Fiecare localitate anchetată pentru NALR-Olt. este reprezentată în acest volum prin texte culese de la subiecte de ambele sexe și de vîrste diferite. Sînt reproduse mostre de grai de la copii de școală (9—12 ani), de la tineri între 18—22 de ani, de la bărbați și femei între 35—45 de ani și de peste 60 de ani, așa încît trăsăturile particulare ale graiurilor locale pot fi bine cercetate potrivit unor multiple criterii. Dacă atlasul ne oferă cuvîntul izolat sau cel mult în cadrul unei sintagme, volumul de texte ne face cunoștința caracteristicilor stilului vorbit dialectal în toată complexitatea lui. Variațiile fonetice de la un individ la altul sau chiar la același individ în momente diferite, trăsăturile morfologice, modificările semantice, îmbinările sintagmatice, schimbările funcționale ale ordinii cuvintelor și propozițiilor, nesfîrșitele mijloace ale expresivității etc. ni se descopăr în texte ca componente ale unui organism viu, graiul, aflat într-o necontenită mișcare. Volumul de texte oltenești pe care-l prezentăm satisface cu prisosință cerințele de material faptic ale specialiștilor din aproape toate ramurile lingvisticii românești. Comparația cu textele oltenești mai vechi și, mai ales, cu cele publicate de acad. E. Petrovici — cu acestea din urmă avînd comun același sistem de transcriere — duce la descoperirea formelor de evoluție a graiurilor din Oltenia, la relevarea modalităților de însușire a limbii naționale unice și de dispariție a particularităților locale.

Indicele tematic întocmit la sfîrșitul lucrării arată că conținutul textelor este destul de variat, cuprinzînd amintiri, întîmplări, legende, povestiri, tradiții, obiceiuri și, în special, relatări în legătură cu diversele îndeletniciri țărănești locale. Din acest punct de vedere, textele sînt utile nu numai lingviștilor, care pot recolta, între multe altele, o bogată și extrem de interesantă terminologie meșteșugăresască rurală, ci și cercetătorilor din domeniile folclorului, etnografiei, istoriei, sociologiei, psihologiei etc. Numărul de 111 texte înregistrate cu întrebarea „ce a făcut subiectul ieri și azi", pentru precizarea funcțiunilor perfectului simplu și ale celui compus, mi se pare totuși mult mai mare decît era necesar, deși, este adevărat, acest întins grup de texte oferă, deseori, fapte valoroase de ordin fonetic și gramatical.

După cum se subliniază și în prefață, nu toate textele, mai ales dintre cele înregis-

trate pe baza convorbirilor tematice, sînt egale ca valoare. Se pot remarca unele dintre acestea destul de sărace, cu o sintaxă foarte redusă, elementară, cu simple enumerări şi repetări de nume de lucruri şi de acţiuni, un fel de „reţete" comunicate cu mare zgîrcenie, ca pentru achitarea formală din partea subiectului de o obligaţie impusă de legile ospitalităţii (vezi, de exemplu, p. 31 „Piua pentru dimie", „Cu fînu", p. 37 „Jocuri de iarnă", p. 41 „Ştiubeiu; fîntîna", p. 42 „Mămăliga", p. 59 „Vinu", „Spălatul rufelor" etc. etc.). Nu se pot contesta acestor texte faptele valoroase de fonetică, morfologie şi lexicologie, dar aceasta nu este de loc suficient pentru ca textele respective să iasă din tiparul lor mecanic, monoton — reflectare fidelă a automatismului cotidian al preocupărilor practice ţărăneşti. De altfel, metoda însăşi a culegerii pe baza chestionarului tematic prezintă, prin forţa lucrurilor, dezavantajul de a nu putea descoperi prea multe dintre particularităţile afective ale graiurilor, din numeroasele modalităţi de realizare a limbajului expresiv, din sintaxa frazei construită prin subordonare. E şi firesc ca subiectul, fiind solicitat, prin întrebări tematice, la o gîndire strict „liniară", legată de automatismele îndeletnicirilor lui (de exemplu „Cum faci mămăliga?"), să se exprime cel mai adesea într-un limbaj sărac, scheletic, ordonat într-o linie, nesfîrşită de foarte scurte propoziţii principale.

Concluziile generale care s-ar trage pe baza acestui fel de texte cu privire la caracterele limbajului ţărănesc nu ar rezista la o confruntare cu realitatea acestui limbaj considerat în toată complexitatea lui.

De aceea, „textele libere", spuse din iniţiativa proprie a subiectelor, sînt mult mai bogate, mai interesante, mai ilustrative pentru limbajul rural (vezi, de exemplu, p. 26—28 „O întîmplare din viaţa mea", p. 320 „Din copilăria mea" şi foarte multe altele).

Lăsînd la o parte faptul că la mulţi informatori anchetaţi se observă un mare procent de particularităţi ale limbii literare, ilustrîndu-se astfel din plin aşa-numitul interdialect, deosebit de semnificative ne apar reacţiile vorbitorilor faţă de unele fenomene caracteristice vorbirii locale, conştiinţa acestora că sînt purtători ai unui grai distinct fie de graiurile învecinate, fie de limba literară. Deseori se pot întîlni formulări de felul „aşa se zice la noi", mai ales în legătură cu termenii de meşteşugărie ţărănească.

În concluzie, acest volum de texte, formînd o unitate cu *Atlasul*, reprezintă un material extrem de preţios pentru cele mai variate cercetări de limbă română contemporană.

Cr. Brâncuş

Amsterdam, 9 oct. 1968

ŞTEFANIA POPESCU, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 494 p.

Cartea Ştefaniei Popescu se înscrie în contextul unei preocupări lăudabile de a pune la îndemîna celor interesaţi lucrări care să înlesnească studiul şi însuşirea gramaticii româneşti. Fie manuale sau cursuri, fie auxiliare ale manualelor — culegeri de exerciţii şi analize gramaticale — ele sînt valoroase instrumente de lucru, accesibile şi uşor de mînuit, cu o pronunţată finalitate practică. Am aminti dintre acestea, o mai veche *Culegere de exerciţii gramaticale* de M. Et. Ionescu-Miciora (1956), apoi, *Analize gramaticale şi stilistice* de D. D. Drăşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea (1959,

ediția a II-a 1966), *Cursul practic de sintaxă a limbii române* al lui V. Șerban (1964) și, recent, cartea pe care o vom discuta a Ștefaniei Popescu (1968). Ele au meritul de a veni în ajutorul manualelor școlare, completîndu-le și, depășind, desigur, nivelul acestora, de a face trecerea de la acestea la lucrările de strictă specialitate, mai detaliate, interesînd cercuri mai restrînse. Pornind de la o necesitate acut resimțită, se adresează elevilor, candidaților de la examenele de admitere sau chiar studenților filologi și — de ce nu? — profesorilor de limba română. În treacăt, constatăm necesitatea și utilitatea mare a unor astfel de lucrări (imediat ce apar în librării se și epuizează), dar și numărul mic de titluri apărute pînă în prezent. Se impune deci, în această direcție, o atenție susținută, mai ales acum, cînd gramatica se studiază și în liceu și interesul maselor pentru limbă și cultivarea ei este în continuă creștere.

Asemenea lucrări, prin însăși condiția lor, prin scopul lor didactic, au un caracter descriptiv-normativ, ocolind polemica și controversa, un caracter aplicativ-concret. Originalitatea lor stă nu în surpriza unei contribuții, a unei rezolvări sau a unui punct de vedere nou, cu totul nou, într-o problemă sau alta, ci în materialul propus, în structurarea și interpretarea lui, în concepția și metoda care le-au generat. Rostul lor nemijlocit este acela de a-i învăța pe cititori gramatica, de a-i familiariza cu structura gramaticală a limbii române.

Cartea Ștefaniei Popescu este, în același timp, culegere de exerciții gramaticale și manual de gramatică (*noțiuni de morfologie și sintaxă*, spune, modest, titlul). Este o experiență inedită și folositoare, meritorie în multe privințe. În lămuririle pe care le dă la început, autoarea arată că e vorba aci de o arie destul de largă de cititori și de o diversitate mare a nivelului de cunoștințe de la o grupă la alta, cam greu de satisfăcut în același timp. Se precizează, de asemenea, că lucrarea a fost astfel concepută „încît să poată fi folosită atît ca un auxiliar al manualelor de gramatică, cît și independent de manuale" (p. 3), avîndu-se în vedere și munca independentă a cititorului. În realitate, cel care consultă această carte trebuie să aibă, în prealabil, noțiunile de bază ale gramaticii românești, lucru presupus, de altfel, și de autoare însăși atunci cînd propune, de exemplu, în rezolvarea unor exerciții, identificarea de noțiuni sau categorii înainte ca ele să fi fost studiate teoretic sau cînd anticipează altele ca argument în discutarea unei probleme, deși ele vor fi cunoscute mai tîrziu. Credem deci că această carte este accesibilă mai mult elevilor din clasele mari (a VIII-a, a IX-a), în orice caz mai puțin celor din clasele mici ale școlii generale (a V-a, a VI-a).

Avînd la bază o interesantă experiență didactică — instruirea programată în predarea limbii române (v. pentru aceasta articolul autoarei *Folosirea instruirii programate în predarea sintaxei limbii române la clasa a V-a* din volumul *Studii de didactică experimentală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1965, p. 180—223) — Ștefania Popescu a organizat și conceput materia potrivit acestei metode, care presupune fragmentarea materialului în unități mici de informare urmate de exerciții aplicative. După enunțarea unei chestiuni teoretice, se propun exerciții ilustrative și aplicații privind noțiunea sau categoria respectivă, rezultînd, astfel, o alternare de noțiuni de morfologie și sintaxă cu exerciții gramaticale. Metoda își are avantajele ei: însușirea cunoștințelor prin aplicarea lor imediată devine mai temeinică și mai conștientă, deprinderile cîștigate sînt mai trainice. Dar comportă și riscuri. O prea mare fragmentare a materialului, precum și intercalarea de exerciții după unități foarte mici de teorie pot duce la o distanțare apreciabilă între probleme, fac ca uneori să se piardă diferențierea dintre esențial și neesențial prin comentarea și ilustrarea prea insistentă a unor fapte de mai mică importanță, sau să se scape din vedere întregul, ansamblul pus în discuție. Cartea a beneficiat de avantaje — și acesta este meritul și cîștigul ei real — dar n-a putut evita riscurile.

Lucrarea este de proporții destul de întinse și întrunește date teoretice, sfaturi,

îndrumări practice deosebit de utile, modele de analiză gramaticală, ca şi o mare diversitate de exerciţii şi teme. Descriptivă şi normativă prin excelenţă, ea se remarcă prin grija faţă de detalii, pentru lămurirea fiecărui amănunt, spre a se evita greşelile şi confuziile. Caracterul concret îi conferă o ridicată valoare practică.

Mai mult de jumătate din lucrare este dedicată „noţiunilor de morfologie". Pe lîngă informaţiile obişnuite despre părţile de vorbire pe care le conţine orice manual de gramatică a limbii române, autoarea se ocupă de analiza morfologică, de explicarea minuţioasă a formelor şi faptelor morfologice, descrierea şi rostirea lor corectă. Sînt aduse în discuţie şi propuse *criterii* sau *mijloace de verificare* pentru identificarea părţilor de vorbire, pentru deosebirea unei forme de alta sau pentru ortografia lor, lucru inedit într-un manual de gramatică, prin însemnătatea care i se dă. Astfel, de pildă, chiar de la început, prin propunerea unui asemenea mijloc de control — posibilitatea substantivului de a fi însoţit de un adjectiv — se elimină eventualitatea confundării unui substantiv ce denumeşte o însuşire sau o acţiune cu un adjectiv sau cu un verb (p. 6). Sau, valoarea de dativ posesiv poate fi verificată adăugîndu-se după substantiv adjectivul posesiv sau pronumele personal de persoana a III-a la genitiv, acordate în număr cu substantivul sau pronumele cu funcţie de subiect (p. 101). Se fac disocieri judicioase pentru deosebirea formelor de imperativ de cele de indicativ prezent, prin specificarea că imperativul nu arată o acţiune ce se realizează în prezent, ci una realizabilă (p. 205), sau pentru evitarea eventualelor confuzii între formele substantivale de nominativ şi acuzativ (p. 21). Şi exemple asemănătoare mai sînt o sumedenie. După fiecare, urmează exerciţii de fixare, deşi nu întotdeauna acest lucru era necesar, ajungîndu-se uneori, din această cauză, la o încărcare inutilă şi excesivă. Se dă o foarte mare atenţie, mergînd pînă la pedantism, problemelor de ortografie, care — este convinsă autoarea — trebuie însuşite conştient, nu mecanic. Ele sînt explicate pe larg. Se amintesc, în acest sens, omofonele, formele verbale inverse etc. cu ortografia lor. Exerciţii aplicative cer explicarea diferitelor forme prin analiză morfologică, sînt arătate denaturările şi erorile ce pot interveni prin nerespectarea normelor ortografice: absenţa virgulei după un vocativ schimbă sensul propoziţiei etc. etc. Totuşi, se exagerează şi aci. Este lungă, obositoare descrierea ortografiei pronumelor şi adjectivelor demonstrative, ca şi repetarea explicaţiei scrierii corecte a unor forme (*al, a-l*; *ai, a-i*; *cel, ce-l*). Nu sîntem de acord cu recomandarea ca formele auxiliarului *a fi* la indicativ prezent, persoanele a II-a şi a III-a singular (*eşti, este, e*), ca şi la imperfect (*eram, erai* etc.) să se pronunţe cu *e-* la începutul cuvîntului (p. 155). Ortografia este aceasta, dar ortoepia presupune un *ie-*, căci avem de a face cu forme preiotate.

Dacă unor chestiuni, şi nu întotdeauna celor esenţiale, li se acordă o importanţă uneori exagerată, în alte cazuri, autoarea dă impresia că se grăbeşte şi lucrurile rămîn nelămurite. Binevenit şi necesar era un tablou complet al declinării după discutarea fiecărei forme cazuale, la fel ca şi un tablou complet al conjugării, dîndu-se astfel posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra acestora, ca şi unei sistematizări. Despre declinarea şi acordul pronumelui personal de politeţe nu se aminteşte, de pildă, nimic. Din clasificarea adjectivelor deducem că cele invariabile ar fi adjective care, împrumutate din alte limbi, arată culori şi au o singură terminaţie la ambele genuri (p. 64). Doar atît? Este inexact, desigur. Sau, tot în legătură cu adjectivul, o definiţie defectuoasă a gradelor de comparaţie: „Adjectivul, singur sau ajutat de alte părţi de vorbire — **înalt, mai înalt, cel mai înalt, foarte înalt** — exprimă diferite grade ale însuşirii sau **gradele de comparaţie ale adjectivului**" (p. 68). Nu numai adjectivele cu sens figurat au valoare stilistică, cum se afirmă la pagina 77, ci şi cele cu sens propriu, lucru confirmat şi de autoare cînd aminteşte valoarea de epitet a atributelor adjectivale exprimate prin adjective cu sens propriu (p. 349—450). De asemenea, adjectivul care poate fi epitet atît al substantivului, cît şi al verbului (exemplu:

Apa sună *somnoroasă*) este, totuşi, un compromis stilistic, nu o rezolvare gramaticală. — **se** — la mai mult ca perfect este sufix, nu terminaţie (p. 183) etc.

Studiul fiecărei părţi de vorbire merge progresiv, de la date mai generale la chestiuni de amănunt, încheindu-se — lucru preţios şi demn de reţinut — cu menţionarea schimbării valorii gramaticale, cu funcţiunile sintactice şi cu trecerea în revistă a valorilor stilistice ale părţii de vorbire respective, aceasta din urmă sumară, desigur, şi redusă la esenţial. În exerciţiile aplicative se propun modele de analiză, se evidenţiază categoriile ce trebuie incluse în analiza morfologică, se dau indicaţii şi îndrumări practice. Era necesară şi o schemă recapitulativă, căci, după aglomerarea de fapte şi probleme, unele mai importante, altele mai puţin, se pierde viziunea de ansamblu asupra părţii de vorbire studiate. Era de dorit şi o mai potrivită punere în pagină, stimulînd memoria vizuală, lucru valabil pentru întreg materialul. Lipsa de sistematizare este, de altfel, unul din păcatele mari ale cărţii.

Sintaxa ocupă un spaţiu mai restrîns în economia lucrării. Barocul ce caracterizează partea de morfologie dispare şi lucrurile sînt tratate aci cu mai multă acurateţe şi cu limpezime, printr-o punere la punct mai promptă şi sigură. Faţă de manualele şcolare, sînt aduse în discuţie, ca şi la morfologie, de altfel, probleme noi. Se vorbeşte despre atributul interjecţional (şi tot atît de bine se putea aminti atributul substantival în dativ), sînt bine şi pe larg explicate verbele copulative şi folosirea lor, se dau sugestii pentru aflarea şi deosebirea predicatului nominal de cel verbal, apare grija de a se evita confuziile şi greşelile, de a ilustra şi fixa fiecare detaliu. Atent este discutat complementul şi felurile lui (eventual, o mai mare atenţie trebuia acordată complementelor exprimate prin gerunziu şi identificării lor). După o clasificare prealabilă a propoziţiilor — enunţiative, interogative; simple, dezvoltate etc. — sînt tratate părţile de propoziţie în ordinea: predicat, subiect (şi, pentru că sîntem aci, facem observaţia că *de la subiect* pleacă gîndirea în alcătuirea unei propoziţii, nu de la substantiv, cum se spune la p. 5—6, dîndu-se acest fapt drept criteriu pentru recunoaşterea substantivului), atribut, complement. Aceasta, probabil, pentru a pune în evidenţă rolul primordial al predicatului în propoziţie. Ordinea obişnuită ni se părea mai firească. Definiţia propoziţiei, din păcate, este cea simplă şi fără pretenţii din manualul şcolar, expediată rapid şi scurt: *o comunicare cu un singur predicat*. Cu toate acestea, autoarea atacă cu destul curaj diferitele tipuri mai dificile de propoziţie ocolite de manuale, dar întîlnite atît de des în analizele sintactice: propoziţii cu predicat neexprimat, fără verb copulativ etc., dînd rezolvări şi îndrumări practice de analiză. Termenul *indice de predicaţie* se putea aminti fără grijă. Se argumentează, se comentează, se discută pe text. În cadrul sintaxei frazei este larg şi detaliat descris fiecare fel de subordonată, sînt menţionate raporturile şi legăturile ce se pot stabili între subordonate şi regente, realizarea lor. Binevenită este delimitarea logică între propoziţia subordonată cauzală şi cea finală prin enumerarea ordinii acţiunilor din regentă şi subordonată. Credem că trebuia să se dea o mai mare atenţie delimitării frazelor în propoziţie ca şi cuvintelor introducătoare, care au un rol important. Potrivite sînt observaţiile ortoepice şi de topică. Poate că tot aci erau necesare mai multe modele de analiză sintactică, cu scheme şi chiar modele de analiză gramaticală completă: analiza sintactică (a frazei şi a propoziţiei) combinată cu cea morfologică. Exerciţiile sînt de o mare varietate şi diversitate, ilustrînd problemele teoretice, lămurind şi ajutînd la fixarea noţiunilor, la formarea de priceperi şi deprinderi. Multe presupun munca independentă a lectorului. Fragmentele propuse spre analiză cuprind multe titluri din literatura noastră, de la cea clasică pînă la cea actuală. De la sublinierea părţilor de vorbire şi identificarea diferitelor forme pînă la analize sintactice şi compuneri este o gamă cuprinzătoare şi variată, implicînd folosirea cunoştinţelor imediat dobîndite ca şi a altora, vizînd fixarea acestor probleme,

ION ROMAN, *Umor și... gramatică*, București, Editura științifică, 1968, 208 p.

Prin prezentarea unei culegeri de texte umoristice pe care le analizează mai ales sub aspect lingvistic (deși fiecare text este însoțit și de un scurt comentariu ce ține de istoria și critica literară), autorul urmărește să atragă atenția cititorilor asupra greșelilor de limbă care trebuie evitate.

Dacă textele alese sînt într-adevăr atrăgătoare la lectură, încercarea de a le comenta uneori pe același ton este, după părerea noastră, mai puțin izbutită.

Cartea se împarte în cîteva secțiuni și anume: *Despre vocabular, sunete și despre. . . Croncovel, Gramatica este. . ., Cîte ceva despre substantiv, articol, adjectiv și celelalte, Sintaxa propoziției și infracțiunile împotriva ei, Spitalul frazei, Despre toate și mai ales despre ortografie*. După cum se poate observa din titlurile secțiunilor, se aduc în discuție probleme care depășesc cadrul strict al gramaticii (lucru anunțat, de altfel, în prefață) și care privesc vocabularul, fonetica, ortoepia, ortografia, punctuația, și, uneori, chiar lingvistica generală.

Deși se încearcă o grupare a textelor după greșeli caracteristice, revenirile asupra unor texte deja comentate sau asupra unui anumit tip de greșeală sînt destul de frecvente. Astfel, la frază, de exemplu, sînt discutate tot felul de greșeli: privitoare la construcția părților de propoziție, la ortografie etc. (vezi p. 151).

Dată fiind structura neobișnuită a unei asemenea cărți, se pune întrebarea cui se adresează ea. După sfaturile didactice de la sfîrșitul comentariilor de limbă s-ar părea că este destinată elevilor. Astfel se spune, de exemplu: „Expresia *parol d'onor* sau *parol d'onör* este nerecomandabilă. Nici chiar traducerea ei în românește: *pe cuvînt de onoare*. . . nu trebuie azvîrlită la întîmplare, pentru orice nimicuri" (p. 92). Ce legătură are cu gramatica?

În alte locuri autorul încearcă în alți termeni să-și convingă cititorii că nu trebuie să vorbească greșit: „Dezacordul este tot atît de evident și de supărător, cum ar fi o pată de cerneală pe o cămașă albă" (p. 113) sau „Expresia de argou e că o buruiană otrăvitoare care ucide toate florile din jurul ei" (p. 39).

Cartea vrea să fie distractivă și în același timp folositoare, să introducă observațiile sec într-un comentariu viu. De aceea ne surprinde ideea exercițiilor date la sfîrșitul celor mai multe din texte. De exemplu, la pagina 19, după ce se arată că o parte a vocabularului este fondul principal, care cuprinde cuvintele cele mai întrebuințate și mai durabile, și se ilustrează această idee cu 11 cuvinte din text, i se dă următorul exercițiu: „Recitiți schița «Un Făuță» și numărați douăzeci de cuvinte care aparțin fondului principal al vocabularului". —

Alteori autorul cărții imaginează un fel de dialog cu cititorii, urmărindu-și stimulezе în condamnarea și corectarea unor greșeli: „Ce părere aveți despre construcția

Eugen Beltechi

«jurnaliști care nu știe»? (p. 29) sau „Ce părere ai despre acordul dintre subiect și predicat?” (în exemplul: „și se mișcă sinul și pîntecile”) (p. 119) sau „Cum s-ar fi putut evita cadonța poetică ca o prea frumoasă zi de mai?” (p. 36).

Nedumerirea cu privire la cititorul căruia i se adresează o astfel de carte crește atunci cînd comparăm termenii de strictă specialitate (cel mai adesea neexplicați și, uneori, în variante învechite) cu nivelul exercițiilor și mai ales cu modul de redactare a sfaturilor. Se vorbește despre *locuția* [sic!] adverbială „par exemple” (p. 136), despre *asimilație* (p. 69) (în *bărbată-său, -u-* s-a transformat în *-a-* prin asimilație cu *-ă-* din articol) (ce ar însemna acest termen pentru cititorul neiniția în tainele lingvisticii?) sau despre *elurita* (sic!) propoziției și cu părțile propoziției; 2. sintaxa frazei, care studiază îmbinarea (și *felul*) propozițiilor în frază” (p. 118).

Deși în carte sînt date texte ale unor scriitori din secolul trecut (Anton Pann, Creangă) sau de la începutul secolului nostru (Caragiale, Vlahuță), autorul arată că va trata problemele de limbă în lumina normelor actuale ale limbii literare. Acest punct de vedere ajută pe autor în comentarea și corectarea „greșelilor”, dar are dezavantajul că uneori el se vede nevoit să lupte chiar cu limba scriitorului, nu numai cu cea a personajelor sale. Așa se face că sînt condamnate regionalismele (!) din opera lui Creangă („În ciuda numeroaselor moldovenisme presărate în textul lui Creangă . . .” — p. 54) sau din anumite schițe ale lui Vlahuță. Acestuia din urmă autorul cărții *Umor și gramatică* îi scuză „stîngăciile de exprimare” dintr-o schiță, prin faptul că ea a fost scrisă în tinerețea scriitorului.

Comentariile la textele reproduse vor să cuprindă cît mai multe noțiuni de lingvistică, dar a da prea mult într-o carte de acest tip prezintă riscul de a nu putea explica suficient și deci de a provoca nedumeriri. La p. 18 se spune: „Pe întreaga suprafață a României se vorbește limba română care are la bază dialectul dacoromân”. În fața unei asemenea afirmații apare firească nedumerirea cititorului: dar dialectul dacoromân al cui dialect mai este?

Numeroase afirmații sînt lăsate fără explicație. De exemplu, la p. 59 se spune că gramatica actuală a înlocuit termenul *ele rogen* cu *neutru*. Dar de ce? La p. 81 „Gramatica stabilește” că *bi-o* este greșit și că se scrie și se pronunță *v-o dau*. De ce așa? Nu aflăm din comentariu. Tot neexplicată rămîne și înlocuirea lui *sunt* cu *sînt* (p. 82).

Altfel explicațiile sînt contradictorii sau chiar greșite. La p. 170 apare ideea că „o propoziție subordonată juxtapusă, neavînd conjuncție, își precizează înțelesul numai alături de subordonata anterioară care are conjuncție”. Dar o subordonată poate fi juxtapusă și unei regente fără conjuncție. Vezi exemplul: *ai carte, ai parte*.

Pentru un nespecialist este neclară diferența dintre sintaxa propoziției și cea a frazei, așa cum este ea prezentată în carte: „Sintaxa are două părți: 1. sintaxa propoziției, care se ocupă cu *elurita* (sic!) propoziției și cu părțile propoziției; 2. sintaxa frazei, care studiază îmbinarea (și *felul*) propozițiilor în frază” (p. 118).

Din analiza gramaticală a textelor desprindem și cîteva interpretări greșite. De exemplu, în fragmentul „Maestrul croitor se pedepsește de regiment cu șase zile de carceră, cu sînd prost galoanele”, ar rezulta din comentariul autorului că avem a face cu două propoziții: „Aici gerunziul fiind așezat prea departe de subiectul său subînțeles care este și subiectul propoziției principale, construcția devine neclară” (p. 115). De fapt în pasajul citat avem o singură propoziție.

Nu ni se pare necesară corectarea în întregime a unor texte care, practic, nu pot fi corectate. Ne referim, de exemplu, la schița *Proces-verbal* a lui Caragiale. Autorul reproșează fragmentului: „de profesiune văduvă pensionară viageră” că văduvia nu e o profesie și corectează textul astfel: „văduvă, de profesiune pensionară viageră”, adăugind că, deși calitatea de pensionar nu e o profesie, alăturarea cuvintelor *profesie* și *pensionar* pare mai acceptabilă (p. 169). Autorul nu spune însă nimic despre îmbinarea *pensionară viageră*, deși este știut că *viageră* nu se poate alătura decît substantivelor *rentă* sau *pensie*, avînd în această îmbinare sensul” de care se bucură cineva

toată viața, dar care nu este transmisibilă urmașilor".

Un alt fragment al schiței este corectat astfel: „imobil din care domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa trebuie să se mute, ceea ce aceasta nu vrea să facă" (p. 173). Nici versiunea corectată de autorul cărții nu este însă clară, căci nu putem afla care din cele două personaje se opune mutării.

În încheiere trebuie să arătăm că ideea de la care a pornit autorul, aceea de a oferi cititorilor săi cunoștințe din domeniul lingvisticii într-un mod atractiv, poate fi admisă, cu condiția ca realizarea ei să corespundă întru totul scopului propus.

Ar mai fi de adăugat că o lucrare de acest gen presupune din partea autorului și talent umoristic. Din păcate, așa cum se prezintă, cartea recenzată e departe de a fi utilă și, mai ales, plină de . . . umor.

Cristina Gherman

CE-AM ÎN INIMĂ ȘI-N GÎND. Volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Bîrău, cu introducere, notă asupra culegerii, glosar, indici onomastic și toponimic, al creațiilor, culegătorilor, bibliografie și ilustrații, Timișoara, 1968.

Culegerea *Ce-am în inimă și-n gînd* este o ilustrare a interesului manifestat de folcloriștii Casei de creație populară a județului Timiș pentru valorificarea producției folclorice a acestei provincii. Prin cele aproape 80 de localități cuprinse în rețeaua de culegere a materialului, principalele zone folclorice bănățene (Lugoj, Caransebeș, Oravița, Timișoara, Făget, Lipova, Arad) sînt reprezentate în mod judicios.

Propunîndu-și să depășească stadiul consemnării producției folclorice actuale, cei doi editori au extins criteriile de selecție a materialului și au inclus în volum, alături de numeroase piese de folclor culese în anchete recente, și specii ale folclorului tradițional pe cale de dispariție, producții poetice legate de obiceiuri și credințe vechi, cum sînt descîntecele, bocetele, colindele laice. Așa se explică amploarea volumului, pe de o parte, și varietatea cuprinsului, pe de altă parte. Pe linia valorificării producțiilor mai vechi, dar mai ales pentru a atrage atenția asupra valorii documentare a lor, este și inițiativa de a publica, în anexă, pagini din culegeri inedite rămase în manuscris ale unor folcloriști mai vechi ca George Cătană, Emil Monția, Damian Izverniceanu, Nicolae Ursu și alții.

Cea mai mare parte a volumului este rezultatul colaborării, inegale, a unui mare număr de culegători (55), specialiști, profesori (sau elevi îndrumați de profesori), precum și un număr de alți oameni de diverse profesii, fapt care se resimte în mod inevitabil în ceea ce privește unitatea materialului. Lucrul acesta este recunoscut și de editorii volumului [1].

Conținutul culegerii, prin bogăția și varietatea sa, compensează însă aceste „neajunsuri" privind metoda.

Piesele folclorice sînt grupate în trei capitole (inegale ca întindere), cel mai important fiind consacrat liricii populare (din care spicuim cîteva teme: *Cîntec despre cîntec, Universul sufletesc, dorul, Natura, Frumos și urît, Haiducia, Jalea înstrăinării, Cătănia, Cîntece de lume, satirice, Strigături, Răvașe versificate*). Alt capitol grupează *folclorul calendaristic, naștere, nuntă, moarte, descîntece* iar ultimul cuprinde *Cîntece bătrînești* [2]. Se adaugă pagini ilustrative din colecțiile inedite ale folcloriștilor mai vechi, negrupate pe teme, ci așa cum se găsesc în caietele diferiților autori.

[1] Cf. *Notă asupra culegerii*, p. 52.

[2] Ar fi fost necesară o „separare" a capitolelor nu numai în tabla de materii, ci și în interiorul volumului.

Așa cum rezultă din examinarea conținutului, precum și din mărturia alcătuitorilor volumului, criteriile principale de selecție și de grupare a producțiilor folclorice au fost de ordin tematic, documentar și estetic. Pe baza acestor condiții, culegerea include piese folclorice specifice așezărilor de cîmpie și de munte, urbane sau rurale, folclor contemporan „activ" și piese din folclorul calendaristic, cîntece bătrînești, răvașe versificate, cîntece de cătănie etc. Editorii au urmărit includerea în volum a unor texte grupate în teme mari care să ilustreze aspectele vieții oamenilor din agricultură sau de la pădure, din mină sau de la furnale [3], aspirațiile și preocupările lor actuale sau mai vechi. În același timp se observă preocuparea de a grupa materialul pe genuri, pe specii sau după caracterul actual sau arhaic al lui, precum și grija de a selecta din numărul mare de piese pe cele care să reprezinte un interes deosebit prin frumusețea conținutului și a formei, a autenticității sau a ineditului. Sînt evitate în mare măsură variantele, acestea fiind publicate numai atunci cînd proveneau din localități sau zone diferite și, implicit, de la informatori și culegători diferiți.

Este de semnalat, în sfîrșit, faptul că, spre deosebire de unele culegeri similare recente, volumul de față este însoțit de o serie de anexe prețioase: un competent studiu introductiv [4], un glosar (asupra căruia vom reveni), un indice alfabetic al culegătorilor, un indice al informatorilor [5], un indice onomastic și toponimic, un indice alfabetic al pieselor, o bibliografie [6] și o anexă cu fotocopii. Toate acestea contribuie incontestabil la ridicarea valorii volumului, la depășirea eforturilor anterioare în valorificarea folclorului, eforturi care „oscilau între amatorism și competență" (*Introducere*, p. 5).

*

Lăsînd pe seama specialiștilor în folclor considerațiile privitoare la valoarea documentară și estetică a acestei importante culegeri, este necesar să semnalăm și alte laturi interesante ale volumului, în primul rînd pe aceea de document lingvistic. Așa cum am arătat, culegerea înmănunchează texte dintr-o întreagă provincie cunoscută din punct de vedere lingvistic ca o zonă dialectală bine conturată între subunitățile dacoromânei. Indiferent de faptul că sînt puse la un loc materiale adunate într-o perioadă relativ întinsă, de cîteva zeci de ani, piesele volumului prezintă particularitățile cunoscute ale subdialectului bănățean, caracterizat în general prin trăsături lingvistice proprii, adesea conservatoare, semnalate de cercetătorii anteriori. Vom aminti cîteva mai importante din care rezultă că graiurile noastre populare au încă o bogăție desebită care merită să fie cunoscută.

În ceea ce privește flexiunea nominală semnalăm formarea genitiv-dativului numelor de persoană cu articolul postpus, ca la numele comune: *De dorul Ionului, /Purtai lemnul Domnului* (p. 72); *În Poiana Mărului,/ Paște calul Mantului* (p. 508); *că-i fată Oprii* (p. 449) etc.

— de asemenea forma de dativ a unor nume comune cu articolul proclitic *lui* (*lu*): *Și carte scria/Lui tînăr copil* (p. 449); *Față-mi d-împletește/Față lui fiu mic* (p. 472); *Deasupra lui răsărit* (p. 386);

— folosirea frecventă a sufixului *-oń*; *-oańe* pentru formarea augmentativelor sau pentru moțiunea substantivelor: *Mă întîlnii în cale /Cu muroni, cu strîngoni, /Cu muroane cu strîngoane,/Cu priculici, cu priculicioane* (p. 415);

— prezentul verbului *a fi* construit cu pronumele personal în dativ: *C-ai gîngit că mi-s în prag* (p. 99); *Numai voi nu vi-s chemați* (p. 364);

---

[3] Cf. *Notă asupra culegerii*, p. 53.

[4] Semnat de Ion Iliescu și Ilie Birău (despre folcloristica bănățeană, interesul folcloric al regiunii, valoarea artistică și ideologică a culegerii).

[5] De remarcat și faptul că după fiecare piesă din volum se dau indicații privind informatorul (cu vîrsta și localitatea), culegătorul, iar pentru culegerile recente și data culegerii.

[6] O bibliografie „selectivă" (de peste 200 de titluri!) a publicațiilor de folclor tipărite în Banat și despre Banat, cu o privire de ansamblu asupra folclorului și folcloristicii bănățene.

pronumele personal cu forma proclitică *mi* la dativ: *Nime nu-mi dă nu bate* (p. 601);

vocativ arhaic: *Păminte, păminte, / Eu de-acu nainte, / Să-mi fii frate și părinte* (p. 398);

— adjectiv arhaic: *Și rea soacră-mi căpătai / Sade-n vatră și mă latră, / Și zice că nu-s bărbată* (p. 197); *Chiamă-l, tu s-un cline / D-un cinie bărbat-u* (p. 422);

În flexiunea verbală:

— existența prefixelor aspectuale la unele verbe: *N-o zăuit pîn-oi muri* (p. 71); *Vălean că se prepurta* (p. 445);

— treceri de la o conjugare la alta: *Cu ai nii a te scria* (p. 393); *Oi gemia, oi mai lăcia* (p. 559) — fapt care duce uneori la rezultate analogice ca în exemplele: *Eu cu hîd-am rămîneat* (p. 158); *Nu me-o scrial* (p. 557);

— forme vechi de perfect compus la persoana a III-a singular: *C-am trăit bine cu ea, / Din copilăria mea, / Dar acu s-au supărat / Și pe mine m-au lăsat* (p. 71);

— folosirea infinitivului în locul conjunctivului: *Mi-o făcut să știu cînta* (p. 57);

— imperativ arhaic: *Ardere-ai, lume, într-o seară!* (p. 164); *Nu grăbirăți, zori / ... / Nu rugareți voi la noi / Ci rugați la galben soare* (p. 383);

— treceri de la o diateză la alta: *Chinuiesc și păcătesc* (p. 557, 602); *Că eu, iar oi înturna* (p. 610); *Și tare m-am îmbătrînit* (p. 566);

— folosirea unor adjective sau adverbe cu valori semantice deosebite de cele din limba literară: *toată* „fiecare": *Las iubiri în toată sara* (p. 64); *fără* „ei": *Dar nu pentru dumneata / Fără pentru maică-ta* (p. 143); *deloc* „îndată": *Ardă-l-focu mă-rita-l / Că demult l-am așteptat / Și deloc m-am sălutat* (p. 157);

— folosirea unor adverbe specifice regiunii în *bătăr* „măcar": *Bătăr să-și piardă viața* (p. 262); *baș* „chiar": *Și era baș soru-sa* (p. 443); *avan* „aprig": *judecă ciocoii avan* (p. 293); *cîta* „puțin": *Să mă sui cîta pe el* (p. 427).

Din domeniul sintaxei semnalăm introducerea propoziției completive directe cu conjuncția *că* înaintea pronumelui interogativ sau a adverbului interogativ: *Eu îi spun că ce mă doare* (p. 618).

Uneori topica părților de propoziție este deosebită: *Nu-i mai om ca mine* (p. 551); *Că nu-i om mai mîndru ca mine* (p. 559); *Din tot alea, lui îngrijorările* (p. 414).

În ceea ce privește lexicul, se remarcă o serie de elemente cu întrebuințare restrînsă la regiunea cercetată, incluzînd uneori și alte regiuni învecinate. Vom da cîteva exemple: *albuș* „albul ochiului", *imos, ima, a ima* „murdar", *murdănie* „murdărie", *dănac* „flăcău, țînar", *amăsai* „față de masă", *cucă* „deal, măgură" etc. sînt comune Banatului și Olteniei. Alte cuvinte sînt cunoscute în Banat și în restul Transilvaniei: *a zăluha* „a intra pe ușă", *a alerga* „a scrie", *ortac* „tovarăș", *a trecu apă și a ținea* „a ajeli", *a sălui* „a mulțumi", *a uiagă* „sticlă", *umbrelă* „umbrelă" etc. Sînt specific bănățenești termeni ca *astruca* „a acoperi", *avlie* „curte, ogradă", *gumări* „păduri" etc. Multe dintre elementele regionale intră în arhaisme: *astruca, cura, pas* (împer.), *crunt* „însingerat", *ciuță* „minune", *ima, imală, imos*, care se adaugă unor arhaisme fonetice bănățenești ca de exemplu: *vini* (pers. 2 singular), *direpț, frapsă, soamn* etc.

Trebuie să facem observația că elementul lexical, interesant prin bogăție, varietate, vechime, putea fi mult mai bine pus în evidență prin glosarul care însoțește volumul. Glosarul este destul de redus ca număr de termeni și simplu ca redactare, limitîndu-se la indicarea sensului și a categoriei gramaticale. Parcurgerea volumului duce la constatarea că această anexă ar fi fost un instrument cu mult mai valoros și mai util pentru cititor dacă ar fi cuprins și alte cuvinte neincluse în lucrările lexicografice cunoscute și care aveau nevoie să fie explicate.

O ultimă observație are în vedere transcrierea fonetică a materialului care a pre-

7. Dăm cîteva exemple: *zărvană* (p. 94), *a ujai* (p. 105), *gugulan* (p. 130), *nădai* (p. 197), *răzvorea* (p. 197), *vranicioară* (p. 198), *pachelat* (p. 205), *fîrdean* (p. 205), *tornistăr* (p. 224), *măgăzină* (p. 230), *foslus* (p. 238), *floscenită* (p. 260), *feneant* (p. 276), *pilhăit* (p. 344), *înfechinat* (p. 350), *a duplici* (p. 351), *prencare* (p. 383), *decung* (p. 556) etc.

cupat într-o măsură insuficientă pe culegători. Este adevărat că trebuie să avem în vedere caracterul neunitar al culegerii, al metodelor folosite în conformitate cu pregătirea, mijloacele cercetătorilor sau cu epoca în care materialul a fost adunat. Considerăm însă că pentru a da valoarea cuvenită faptelor lingvistice publicate în astfel de culegeri, este nevoie de o minimă preocupare pentru înregistrarea cît mai aproape de realitate a pronunției cu ajutorul unor semne ajutătoare care nu îngreuiază cu nimic lectura unui nespecialist, mai ales dacă acest sistem de semne este explicat în prealabil. Avem în vedere preocuparea în acest sens a învățatului Ov. Densusianu, filolog și folclorist care a urmărit în permanență apropierea celor două domenii distincte[8].

Forme literarizate ca în cazurile următoare din glosar: *ciotoare* „cheutoare", *cici* „a chiti, a împodobi", *ogeni* „odihni", *rocelat* „rotelat, rotunzit" sau din volum: *Drașie, ia-cie, om negruț-t* (p. 106), *Trece vîntu p-unge poace* (p. 235), *Nișî nu bei și nișî nu mînci* (p. 72) etc. nu pot fi recomandabile. S-ar fi evitat poate și unele greșeli de tipul: *visăd* pentru *visăḑ* (p. 417), *frundele* pentru *frunḑele* (p. 610), *neprîndit* pentru *neprînḑit* (p. 616) sau: *Și iar duce, duce/Pe cărări bătuce* (pentru *du-te, du-te* (p. 393).

★

Prin aspectele pe care am încercat să le prezentăm, culegerea *Ce-am în inimă și-n gînd* se impune atenției cititorului iubitor de folclor și constituie un bun exemplu pentru unitățile culturale similare din țara noastră, care își propun să culeagă și să valorifice tradițiile spirituale ale culturii noastre populare.

Ion Ionică

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu. Sub redacția Acad. Tudor Vianu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 648 p.

C. POGHIRC, *B. P. Hasdeu — lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1968, 248 p.

MIHAI ISBĂȘESCU, *Istoria literaturii germane*, București, Editura științifică, 1968, 576 p.

---

[8] Este bine cunoscut sistemul de notare, destul de simplu, folosit de Ov. Densusianu în culegerea *Graiul nostru*, care a putut fi modificat în vederea unei notări mai precise în studiile dialectale ulterioare (ca *Graiul din Țara Hațegului* sau alte lucrări publicate în revista „Grai și suflet"). De asemenea, un bun exemplu îl constituie studiile de folclor publicate de Emil Petrovici în „Anuarul Arhivei de folklor" cu o transcriere mult simplificată a materialului cules cu ajutorul unui sistem foarte minuțios pentru *Atlasul lingvistic român*.

FLORICA FICȘINESCU
1915—1969

La 1 februarie a încetat din viață una dintre cele mai vechi colaboratoare ale Institutului de lingvistică din București, pe care momentul înființării institutului a găsit-o lucrînd la Dicționarul general al limbii române, atunci reluat.

După studii strălucite făcute la Iași, ca studentă a profesorului Iorgu Iordan, și după unsprezece ani consacrați învățămîntului ca profesoară de limba și literatura română — la Roman, apoi în București — Florica Ficșinescu a fost printre cei dintîi colaboratori chemați de fostul ei profesor în momentul în care acesta a preluat conducerea marelui dicționar. La împlinirea a douăzeci de ani de cînd, în noiembrie 1948, se aplecase pentru prima dată asupra fișelor și manuscriselor acestei lucrări, de care nu avea să se despartă decît în împrejurări independente de voința ei, Florica Ficșinescu a plecat pentru totdeauna din mijlocul nostru.

Ne-a părăsit astfel o cercetătoare înzestrată cu un deosebit simț al limbii și cu o autentică dragoste pentru munca ei, o distinsă lexicografă, care nu se apropia de cuvintele tratate numai cu gîndul de a le încadra în schema normelor tehnice, ci încercînd să le pătrundă istoria și „viața" în toată complexitatea lor. Aceste calități au făcut din Florica Ficșinescu o colaboratoare de frunte la diferite opere lexicografice de mare amploare, la care de cele mai multe ori a adus contribuții în ce privește atît concepția însăși, cît și stabilirea sistemului de lucru : în primul rînd *Dicționarul limbii române* (DA manuscris și DLR ; din toate fasciculele care constituie litera M, apărută recent, 1965—1968, numai una nu-i poartă numele fie printre redactori, fie printre revizori), dar și *Dicționarul limbii române literare contemporane* (revizie la vol. al IV-lea, 1957), *Dicționarul limbii române moderne* (1958, revizie), *Dicționarul medical rus-român* (1961) și alte cîteva dicționare netipărite încă. Preocupările Floricăi Ficșinescu nu se limitau însă la lexicografie : ea a colaborat și la ambele ediții ale *Gramaticii Academiei* (în ediția a doua, 1963, a semnat capitolul *Adverbul*), la *Tratatul de formare a cuvintelor în limba română* (a redactat monografiile diverselor prefixe negative și privative și s-a ocupat de valorile tuturor prefixelor românești) și la *Tratatul de istorie a limbii române* —

vol al IV-lea (a studiat problemele de semantică în limba secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea); a fost membră în comitetul de redacție al revistei „Cum vorbim" în ultimul an de apariție (1952).

Florica Ficșinescu este în același timp autoarea cîtorva articole de gramatică și de formare a cuvintelor, caracterizate prin finețea observațiilor. *Atribut, complement sau nume predicativ?* („Cum vorbim" III, 1951, nr. 11, p. 29—31) are meritul de a fi semnalat necesitatea lămuririi funcției sintactice a adjectivului pe care astăzi o numim element predicativ suplimentar. *Un fals comparativ de superioritate* („Limba română" XII, 1963, nr. 5, p. 507—513) analizează cu minuțiozitate construcțiile cu *mai* care exprimă un grad al însușirii cu caracter vag, nedeterminat, fără a stabili o comparație directă cu alte obiecte. Cele trei articole publicate în seria *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* — *Prefixul negativ in-* (IV, 1967, p. 3—14) *Fenomenul suprapreﬁxării în limba română* (V, 1969, p. 3—8, în colaborare cu I. Rizescu) și *Prefixul regional nă-* (V, p. 9—15) — aduc în discuție o bogăție de fapte, interpretate în profunzime, iar ultimul conține o adevărată „descoperire" a autoarei. Dintre lucrările rămase nepublicate trebuie amintite cel puțin două referate prezentate în sectorul de lexicografie și lexicologie al institutului: *Negativele în Dicționarul limbii române* și o interesantă aplicare a teoriei cîmpurilor semantice la istoria adverbului *mereu* și a altor cuvinte românești.

În tot ce lucra manifesta nu numai o inteligență vie și capacitatea de a discerne cele mai fine nuanțe, ci și multă participare afectivă, o dăruire de sine care o făceau să fie de o scrupulozitate rară. În pasiunea cu care și-a dat la Dicționar contribuția menită să rămînă în bună parte anonimă, se vede lipsa ambiției personale, transformate în dorința de perfecțiune a lucrului colectiv trecut prin mîna ei.

Vechea ei activitate de profesoară îi dădea calitatea de cel mai bun îndrumător al tinerilor din colectivele unde lucra.

O caracterizau noblețea și căldura sufletească, o mare sensibilitate și delicatețe, discreția și demnitatea personală, distincția care impunea tuturor celor din jur și vorba reținută, dar cu mult miez, de o expresivitate specifică originii ei moldovene.

Institutul de lingvistică pierde prin moartea Floricăi Ficșinescu o colaboratoare de bază și un suflet de aleasă omenie.

MIOARA AVRAM

RUBRICA CITITORILOR

DE LA REDACȚIA *DICȚIONARULUI LIMBII ROMÂNE* (DLR)

Prin intermediul revistei noastre, redactorii DLR se adresează din nou cititorilor[1], rugîndu-i să le acorde sprijinul în limpezirea situației unor cuvinte și sensuri care, datorită lipsei de informație și impreciziunii evidente din unele izvoare, au rămas neidentificate. Fiind vorba, de cele mai multe ori, de regionalisme, mai rar arhaisme, cititorii care le cunosc sînt rugați să trimită redacției DLR, pe adresa revistei, toate indicațiile pe care le consideră utile.

1. CUVINTE CU SENSUL NECUNOSCUT

Narognăt adj. este un cuvînt regional menționat, acum aproape 80 de ani, numai de SEVASTOS. N. 235 (*Fiastă dintr-o foaie de lînă subțire,* **narognată**, *ițeodată chiar răsucită*), fără nici o explicație (în afară de context) care să ne sugereze sensul.

Năgăiță s.f. este tot un regionalism, cules de S. Fl. Marian prin fostul județ Suceava și apărut într-un descîntec în TEODORESCU. P. P. 378 (*O gîlcă/Ș-o modîlcă./O molță/Ș-o boltă./ O babă/Ș-o față./O* **năgăiță**/ *Șopîrlăiță*). Avem nevoie și de accentul cuvîntului, pentru că *șopîrlăiță*, cu care rimează **năgăiță**, poate avea accentul și pe *-ă* (cf. *șopîrlăiță*).

Născălări subst., atestat, de data aceasta, într-o ghicitoare culeasă de Artur Gorovei și publicată în SEZ. I. 296, reluată și în GOROVEI. C. 58: — *Bună calea,* **născălări**, — *Mulțumim, d-tale, ciolcă-bolcă* (Cîntarul). Interesant că o variantă a acestei ghicitori (GOROVEI. C. 59) atestă, în locul cuvîntului nostru, pe *lări călări*. În afară de sens, am dori să aflăm și genul cuvîntului și dacă este folosit și la singular.

Năvăleața s. f., cuvînt de prin regiunea Muscelului, care apare la RĂDULESCU-CODIN: *Pisicuța,* **năvăleața,**/ *De o lua* (cutare)/ *Pe*(cutare), /*Să le sculturi,*/*Să le bucuri,*/ *Iar de nu,* /*Să stai pe loc*/ *Ca ptinea-n foc.*

Negor subst. apare într-un descîntec din MAT. FOLK. 627 (*Fugi,* **negor,**/ *Din răzor*/ *Și tu, Izdate,*/ *Blestemate!*). O dată cu sensul, am dori să știm și genul și pluralul cuvîntului.

2. CUVINTE CU SENSUL NEPRECIZAT

Nair subst., glosat „surlă" într-o comunicare din STRAJA-RĂDĂUȚI. are nevoie, pe lîngă precizarea sensului, și de indicații

[1] Vezi și „Limba română", XV, 1966, nr. 2, p. 133—135 și nr. 4, p. 351. Pentru abrevierile și siglele folosite, vezi *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, tomul VI, fascicula introductivă, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. XIX s.u.

privind pronunţarea (mono- sau bisilabică?), accentul (în eventualitatea că pronunţarea este bisilabică), genul şi forma de plural.

Nástru subst. denumeşte o „unealtă ciobănească" şi este menţionat în H I 23 (Brehuieşti — Botoşani). Din păcate, corespondentul care a răspuns la întrebarea respectivă din chestionarul lui Hasdeu dă cuvîntul alături de alte nume de „unelte ciobăneşti", fără să facă o descriere cît de mică a uneltei care ne interesează. De asemenea, nu ştim genul şi pluralul cuvîntului.

Natarcie subst., glosat „fiinţă dezgustătoare" în BUDAI-DELEANU, LEX., cere, ca şi cuvîntul precedent, precizări referitoare la sens, la gen şi la forma de plural. În plus, nu-i cunoaştem nici accentul.

Naturálă s. f. pare a denumi „un motiv de ornamentaţie în cusături" sau, cel puţin, aşa reiese din contextele celor trei izvoare de care dispunem: IORGA, S. D. VII, 194, document din anul 1735 (*1 rochie lastră cu* **naturale**), URICARIUL, XI, 225, tot document, din anul 1745 (*1 prostiri cusută cu* **naturală**, *3 nafrâmi cusuti cu* **naturali**) şi TEODORESCU, P. P. 326 (*Şi-ţi zării rochiţa-n poale/Cusută cu* **naturale**,/ **Naturalele** *de fir,/ La mijloc cu trandafir*).

Năcláie s. f. (înrudit, formal şi semantic, cu *năclăi, năclăială*) este glosat „untură multă" în I. CR. VIII. 316. Deşi ideea de „mult", „mare" o regăsim şi în celălalt sens al cuvîntului („căldură mare", RĂDULESCU-CODIN, şi I. CR. XIII, 115), primul sens are nevoie, totuşi, de precizări suplimentare sau, măcar, de confirmarea că mai circulă şi astăzi.

Năerădeá s. f., după Artur Gorovei şi M. Lupescu (SEZ. XV. 90), este numele unei plante, dar, în afară de această informaţie, izvorul nu ne ajută să identificăm planta denumită astfel.

Năduĺă s.f. apare numai în construcţia *muiere* **năduĺă** la SIMA, M. 184, glosarea „muiere mutăreaţă" (sic!) oferită de izvor fiind cu totul insuficientă.

Năjigniţă s. f. este o altă plantă nedefinită mai de aproape, deşi izvorul (acelaşi ca la **năerădeá**) ne oferă două elemente în plus: „creşte la munte" şi „este bună pentru orbalţ". Şi aici nu dispunem de accent şi de plural.

Năjîrnie subst. denumeşte tot o plantă nedefinită mai de aproape, tot după SEZ. XV. dar p. 91. Este drept că PANŢU, PL. menţionează un cuvînt asemănător (ca formă şi, într-un anumit sens, chiar semantic), *nejelnică*, cu sensul de „silnic" (*Glechoma hederacea*), care circula prin aceeaşi regiune cu **năjîrnieul** (fostul judeţ Suceava), dar este posibil, totuşi, ca ultimul să denumească o altă plantă.

Năpîrt subst. reprezintă un alt răspuns la una dintre întrebările chestionarului lui Hasdeu (H II 126, din Lipia — Buzău). Denumeşte tot o unealtă (ca şi **nástru**), dar, de data aceasta, este vorba de o unealtă folosită la războiul de ţesut, pe care însă nu o putem defini mai de aproape. Nici aici nu putem preciza genul şi pluralul.

Năpráznică s f., cuvînt polisemantic, denumind trei plante: una din familia geraniaceelor (*Geranium Robertianum*), alta cunoscută sub numele de „luminoasă" (*Clematis recta*) şi, în sfîrşit, a treia numită curpen-de-munte (*Atragene alpina*). ARH. FOLK. I, 110 atestă, în comuna Călineşti — Satu-Mare, construcţia **năpraznică oiască**, pe care nu am putut-o identifica.

Năsădeálă s.f. este un termen popular care înseamnă: **a)** o anumită aranjare a snopilor în vederea treierării lor; **b)** bătaie la ţesătură; **c)** numele unei boli de animale, nedefinite mai de aproape. Acest ultim sens, care ne interesează aici, atestat în PĂCALĂ, M. R. 263, mai are şi o nuanţă glosată „umflătură" într-o comunicare din STRAJA-RĂDĂUŢI (deci în cu totul altă regiune, în comparaţie cu sensul de sub **c**, atestat în Răşinari — Sibiu). Menţionăm că CIHAC, II. 323 dă un *năsăditură* (din aceeaşi familie) cu sensul de „contuzie; vînătaie", dar nu avem siguranţa că sensul de sub **c** este acelaşi cu al lui *năsăditură*.

Năsădit,-ă adj., cuvînt înrudit (formal şi semantic) cu cel precedent, are şi el trei sensuri, din care interesează, pentru discuţia de faţă, numai două: **a)** lovit, zdrobit, contuzionat; p. e x t. învineţit şi **b)** (prin vestul Transilv.; cu sens neprecizat; în descîntece) *Grumăzare albă...* **năsădită**, *pieri*

din trupul lui. SEZ. V. 143. *Ieşi bubă cu vînt alb, cu vînt negru şi vînăt, cu vînt galbăn* **năsădit**, *cu vînt obrintit.* ib. VIII, 111. *Bubă albă, roşie,... merie,* **năsăgită**, *învălită, ieşi bubă de nouă feluri.* CHEST. V 173/100. Primul şi ultimul citat ar sugera, eventual, sensul de „vînăt" (apropiat de ultima nuanţă de sub **a)**, dar citatul din SEZ. VIII. 111 pare să se opună unei astfel de interpretări.

Năsăvăît adj. se spune „despre firele pentru alesătură" (la războiul de ţesut) şi înseamnă, după RĂDULESCU-CODIN, „cu feţe". Ar fi util să aflăm dacă termenul mai este folosit astăzi şi, mai ales, ce se înţelege prin glosarea „cu feţe" citată mai sus.

Năsuşniţă s. f. pare să însemne „nas mare; năsoi" în următorul text: *O* **năsuşniţă** *cît un broscoi rîios întins la soare* citat de T. PAPAHAGI. C. L. În afară de sens, nu ştim nici accentul.

Negăiálă s.f. are sensul probabil de „piedică", „obstacol" în contextul: *Pluta a căzut într-o* **negăială**, *adică împiedicare, unde-i apa vadină sau volburoasă* (a. 1847). URICARIUL. X. 404. În afară de sens, nu cunoaştem nici pluralul cuvîntului.

3. CUVINTE CU ACCENTUL NECUNOSCUT

Pe lîngă **nair, natarcie, năjigniţă** şi **năjîrnie** (citate sub **2)** semnalăm şi cuvîntul **năsitav** „monstru" atestat la VICIU. GL.

4. CUVINTE CU GENUL NEPRECIZAT

La **negór** (discutat sub **1)**, **nair, năstru, năjîrnie** şi **năpîrt** (discutate sub **2)** adăugăm şi pe **năstreeea** „unul dintre numele diavolului" citat de T. PAPAHAGI. C. L.

5. CUVINTE CU PLURALUL NECUNOSCUT

În afară de **negór** (semnalat sub **1) nair, năstru, natarcie, năjigniţă, năjîrnie, năpîrt** şi **negăiálă** (semnalate sub **2)** indicăm şi pe **năpuşánie** s. f. „covrig mare, făcut din făină nouă (din primul măcinat), împodobit cu busuioc, legat cu arnici roşu, care este coborît în fîntînă, scos cu ciutura şi împărţit celor prezenţi" (vezi CV. 1951, nr. 5, 26). Acest ultim cuvînt poate avea două forme de plural: *năpuşanii* sau *năpuşănii.*

6. CUVINTE PENTRU CARE AVEM NEVOIE DE ATESTĂRI RECENTE

Nádos s. n. „stufărie", folosit, probabil, prin Transilvania.

Náieu interj. (adesea repetat) exprimă ameninţarea (**Naieu, naieu,** *ţi arăt eu ţie!* Com din STRAJA-RĂDĂUŢI).

Nat[1] s.n. „cusătură", atestat într-un document din 1773 la IORGA. S. D. VII. 225.

Năboitúră s. f., cuvînt regional cu trei sensuri: **a)** loc acoperit cu aluviuni aduse de apele revărsate; **b)** loc acoperit cu apă stătătoare provenită din inundaţii; **c)** loc devenit mocirlos din cauza inundării şi aluvionării cu nămol.

I. D.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ERATĂ

LA FASCICULA NR. 1/1969

Pag.	rîndul	în loc de	se va citi
29	10 de sus	au determinat	a determinat
30	7 „ „	a făcut	l-a făcut
75	5 „ „	cota P. 342/20	cota P. 458/2

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române; gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

B. II.

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală,** 1968, 222 p., broşat 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor daco-române,** 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb),** 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române,** 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică,** vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard,** 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

LR, Anul XVIII, nr. 2, P. 103–202, Bucureşti, 1969

I.P.I. – c. 3076

42200

Lei 6.

I 8181

ANUL XVIII, 1969

LIMBA ROMÂNĂ

Nr 3

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XVIII

1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0 $ 3, FF. 15.
Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou a ses représentants a l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8181.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 3

U
IAȘI 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

RUTH KISCH și HEINRICH MANTSCH, Un caz de bilingvism dublu . 205

LIMBĂ LITERARĂ ȘI FILOLOGIE

ȘTEFAN MUNTEANU, Structură stilistică și armonie poetică 213
SILVIA BREABĂN-CRISTACHE, Procesul de unificare a limbii în scrierile lui C. Negruzzi 223
ALEXANDRU MAREȘ, Un octoih românesc din secolul al XVI-lea? . 239

VOCABULAR

ALEXANDRU FILIPAȘCU, Considerații critice asupra numelor de păsări răpitoare din fauna țării 253
Note etimologice și lexicale (DAN BUGEANU, VIRGIL NESTORESCU, CORNELIU REGUȘ, N. PĂDURARIU) 259

NOTE ȘI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Pledoărie 275
ANDREI NESTORESCU, Originalitate sau „modă" stilistică? 275
I. COTEANU, Sintaxă înainte de morfologie și fonetică 277
ION GHEȚIE, În legătură cu localizarea *Evangheliarului din Petersburg* 279

CRONICĂ

Sesiunea științifică consacrată celei de a 20-a aniversări a Institutului de lingvistică din București al Academiei Republicii Socialiste România (11—12 februarie 1969) 283

11000

RECENZII

CICERONE POGHIRC, *B. P. Hasdeu. Lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1968 (acad. *Iorgu Iordan*) 285
THEODOR HRISTEA, *Probleme de etimologie*, București, Editura științifică, 1968 (*N.A.Ursu*) 291
I. COTEANU, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?* Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1968 (*Valeria Guțu-Romalo*) 296

Reviste primite la redacție 298

RUBRICA CITITORILOR

De la redacția *Dicționarului limbii române* (DLR) (*L.M.*) 299

UN CAZ DE BILINGVISM DUBLU

OBSERVAȚII ASUPRA BILINGVISMULUI PE BAZA UNOR PARTICULARITĂȚI ALE DIALECTULUI SĂSESC DIN JUDEȚUL SIBIU[1]

DE

RUTH KISCH și HEINRICH MANTSCH

Este știut faptul că dialectul săsesc, vorbit în unele regiuni transilvănene, are un aspect extrem de pestriț și s-a transmis numai pe cale orală de-a lungul celor 800 de ani de existență. El are un sistem fonetic propriu și se deosebește de limba germană contemporană în lexic și în unele aspecte din structura gramaticală. Normele lui n-au fost niciodată fixate, iar puținele producții literare scrise în dialect, care datează mai ales din ultimul secol, au rămas fără influență asupra limbajului masei de vorbitori, așa încît dialectul săsesc din Transilvania a rămas în primul rînd un dialect vorbit, reprezentînd în multe cazuri singurul mijloc de comunicare intragrup în mediul rural. La populația orășenească se extinde din ce în ce mai mult folosirea limbii germane curente (Umgangssprache), în detrimentul dialectului.

Contactul dialectului săsesc cu limba literară germană s-a realizat și se realizează prin școală, biserică, dar și prin lectură, presă, radio și alte instituții culturale, și numai în mică măsură prin interlocutori de limbă germană. Pînă la mijlocul secolului trecut însă, în școlile săsești s-a predat în dialectul săsesc. Elevii învățau să citească pe texte germane pe care le pronunțau săsește [2]. În felul acesta se exercita o permanentă influență a limbii literare asupra dialectului. Astăzi putem admite că toți cei care utilizează dialectul săsesc vorbesc și scriu și în limba germană curentă.

Nu este aceeași situația în ceea ce privește contactul dialectului săsesc cu limba română. El este rezultatul conviețuirii celor două grupuri lingvistice — români și sași — pe un teritoriu destul de restrîns. Contactele bilingve s-au stabilit în primul rînd prin relațiile economice dintre cele

---

[1] Materialul de față a fost prezentat într-o comunicare, ținută la sesiunea științifică a Institutului de lingvistică din București, în ziua de 12 februarie 1969.

[2] Cf. Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, vol. II, Hermannstadt, 1907, p. 259 ș.u.

două comunități. Chiar și în zilele noastre contactul între cele două sisteme lingvistice se realizează, după părerea noastră, în primul rînd în domeniul economic-administrativ și numai în al doilea rînd prin școală și prin alte instituții culturale [3]. Relațiile sociale noi au dus la un contact mai larg, multilateral și mai intens, și deci la o cunoaștere mai temeinică a limbii române. Se poate astfel presupune că fiecare vorbitor al dialectului săsesc este în stare să folosească, astăzi, limba română în mod curent.

Pornind de la aceste constatări, vom analiza, în cele ce urmează, cîteva aspecte ale interferenței lingvistice dintre dialectul săsesc și limba germană literară pe de o parte și dialectul săsesc și limba română pe de alta. Nu vom insista asupra discuțiilor care s-au purtat și se mai poartă încă în problema bilingvismului, ci vom sublinia doar că înțelegem prin bilingvism, în accepția lui U. Weinreich, folosirea alternativă a două sisteme lingvistice, indiferent dacă „cele două sisteme sînt 'limbi', 'dialecte ale aceleiași limbi' sau 'varietăți ale aceluiași dialect'" [4]. În cazul nostru avem de a face cu un fenomen pe care l-am putea denumi dublu bilingvism [5].

Materialul care a stat la baza investigațiilor noastre se află în arhiva fonogramică a Sectorului de limbi germanice și a fost cules în anii 1967—1968 în 13 localități din județul Sibiu (10 comune și 3 orașe) [6]. Am urmărit aspectele care ne interesează la un număr de 83 de vorbitori, repartizați după vîrstă, în patru grupe : 27 — sub 20 de ani, 19 — între 20 și 40 de ani, 18 — între 40 și 60 de ani și 19 — peste 60 de ani.

Vom trata separat influența limbii germane literare și pe aceea a limbii române.

I. INTERFERENȚA ÎNTRE LIMBA LITERARĂ ȘI DIALECT

Influența limbii literare asupra dialectului se exercită în primul rînd în domeniul lexicului, dar și în cel al structurii gramaticale se pot observa unele interferențe.

1. Cuvinte folosite cu fonetismul limbii literare într-un context dialectal.

[3] Acest lucru rezultă, de altfel, și din exemplele pe care le vom da mai jos. Fără îndoială, locul de muncă, comerțul, administrația etc. favorizează mult mai mult pătrunderea unor forme lingvistice dintr-un sistem în celălalt, decît școala. Denumirea unor obiecte, a unor acțiuni sau stări, ba chiar și expresiile idiomatice, pe care vorbitorii celor două sisteme le folosesc zilnic într-o limbă străină, devin pînă la urmă atît de familiare vorbitorilor respectivi, încît le folosesc și cînd comunică în limba lor maternă, cuvintele sau expresiile respective fiindu-le chiar mai la îndemînă decît cele din dialect. Cf. și Mircea Zdrenghea, *Rumänisch-deutsche Sprachbeziehungen*, în „Mélanges linguistiques", București, 1957, p. 149 ș.u. ; Grete Klaster Ungureanu, *Wirtschaftliche und gesellschaftliche Beziehungen zwischen Rumänen und Sachsen im Spiegel des siebenbürgich-sächsischen Wortschatzes*, în „Revue de linguistique", III, 1958, nr. 2, p. 197 ș.u. ; Gisela Richter, *Zur Bereicherung der siebenbürgisch-sächsischen Mundart durch die rumänische Sprache*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 1960, nr. 3, p. 37 ș.u.

[4] Uriel Weinreich, *Languages in Contact*, New York, 1953, p. 1.

[5] Bilingvismul este folosit aici în primul rînd ca termen tehnic, el desemnînd mecanismele interferenței între două sau mai multe sisteme lingvistice deosebite.

[6] Localitățile anchetate sînt : Avrig, Bradu, Cîrța, Cristian, Moșna, Nemșa, Șura Mare, Șura Mică, Tălmaciu, Valea Viilor, Cisnădie, Mediaș, Sibiu.

1.1. Cuvinte care n-au corespondent în dialect şi care sînt folosite totdeauna cu fonetismul limbii literare. În această subgrupă am inclus în special termeni din domeniul tehnic, cu o circulaţie destul de restrînsă, ceea ce explică, în mare măsură, neadaptarea lor la sistemul fonetic specific graiului local respectiv. De ex. : *Schnappschuß* „instantaneu", *tiefgekühlt* „congelat", *Tauchsieder* „termoplonjor"; sau cuvinte care desemnează jocuri de copii sau de societate ca : *Mensch ärgere dich nicht!* „Omule, nu te supăra" !", *Blinde Kuh* „Baba oarba" ş.a. Includem aici şi o serie de termeni care au pătruns în dialect prin intermediul şcolii sau prin lectură ca : *Abenteurer* „aventurier", *Kluft* „prăpastie", *Wüste* „deşert", *Öffnung* „deschizătură" etc.

1.2. A doua subgrupă cuprinde cuvinte folosite ocazional cu fonetismul limbii literare într-un context dialectal. Aceşti termeni n-au sinonime în dialect, dar au o pronunţare dialectală, fiind încetăţeniţi mai de mult în dialect. De ex. : *zə go:n än də gas mät* **Handarbeit** (> dial. *hɒ:ntarbət*) „ei se duc la şezătoare cu lucrul de mînă", *mir hadən də fli:š gəklapt fi:rt* **Holzfleisch** (> dial. *hu:ltsfli:š*) „noi am pregătit carnea pentru grătar" ş.a.

1.3. Cuvinte folosite ocazional în pronunţarea din limba literară, dar pentru care există şi un sinonim dialectal : *gelaunt* (pentru *afgəluəçt*) „dispus", *Teller* (pentru *še:f*) „farfurie", *Schnaps* (pentru *pa:li*) „ţuică", *rosa* (pentru *riuzəfarviç*) „roz" etc.

2. Cuvinte sau grupe de cuvinte preluate din limba literară şi adaptate sistemului fonetic al dialectului.

2.1. Cuvinte intrate relativ recent în dialect. Ele denumesc fie instituţii apărute datorită noilor condiţii sociale, fie anumite activităţi, reuniuni, boli etc. Aceşti termeni au în parte sinonime în dialect, în parte însă nu pot fi înlocuiţi, de ex. : *kultu:rhɛus* sau *-hi:m* (< germ. *Kulturhaus*, *Kulturheim*) „cămin cultural", *fu:lksro:t* (< germ. *Volksrat*) „sfat popular", *krintskən* (<germ. *Kränzchen*) „şezătoare", *fərliuvuŋk* (< germ. *Verlobung*) „logodnă", *närvəntsəzuməbrax* (< germ. *Nervenzusammenbruch*) „criză de nervi", *litse:um* (< germ. *Lyzeum*) „liceu" etc. Aici intră şi verbele terminate în *-ieren* ca : *probîi:rən* (< germ. *probieren*) „a încerca", *reparîi:rən* (< germ. *reparieren*) „a repara" etc. [7]

2.2. Cuvinte din limba literară care au fost transpuse ocazional în dialect. Pentru aceşti termeni există sinonime în dialect, iar folosirea celor din limba literară reprezintă o evidentă abatare de la sistemul lingvistic al dialectului. Vorbitorii de la care am cules aceste exemple erau parte elevi, parte persoane din generaţiille mai vîrstnice care căutau să se exprime într-un limbaj mai elevat. De ex. : *dro:* **fäŋt** *də tra:uŋk* **štat** (< germ. *dann findet die Trauung statt*) „atunci are loc cununia", în loc de : *dro:* **äs** *də tra:uŋk*, sau : *iç nin diç af alts mɛŋən i:əgatən* (< germ. *ich nehme dich auf als meinen Ehegatten*) „te recunosc ca soţul meu", în loc de : *iç nin diç af alts mɛŋə mu:n.*

---

[7] În loc de : *kultu:rhɛus*, *-hi:m*, vorbitorii saşi folosesc destul de des şi *kami:n*, < rom. cămin [cultural], iar pentru *fu:lksro:t* spun, în vorbirea curentă, aproape exclusiv rom. sfat. Pentru *krintskən* există sinonime dialectale ca : *gas*, *ro:kəštuf*, *špänštuf*, folosirea lor variind de la o regiune la alta, iar pentru *fərliuvuŋk*, care este întrebuinţat în special la oraş, la ţară se folosesc termenii *brɛoktmɒ:xən*, *brɛoktfərdräŋkən* ş.a.

3. Forme şi construcţii gramaticale preluate din limba literară şi transpuse în sistemul fonetic al dialectului. Aceste construcţii, improprii dialectului, sînt folosite mai ales de elevi. Notăm următoarele cazuri :

3.1. În domeniul morfologiei :

— terminaţia adjectivului pe lîngă un substantiv feminin, precedat de articolul hotărît la dativ singular, de ex. : *än dər zivəntən klas* (în loc de : *zivəntər*) „în clasa a VII-a", *än dər hi:šən gəmi:n* (în loc de : *hi:šər*) „în comuna frumoasă" ;

— forma articolului nehotărît la dativ sau acuzativ singular : *un* **ɛner** *bv:x* (în loc de : *un* **ər**) „lîngă un pîrîu", *iç zu:l ux ɛnən humər mätniən* (în loc de : **ən** *humər*) „trebuia să iau şi un ciocan" ;

— forme de plural la unele substantive : *də käŋdər* „copiii", *də äldərn* „părinţii" în loc de : *käŋd*, *äldər* ;

— mai mult ca perfectul pasiv al verbelor : *bäs də ɛosviərtuŋk dər puŋkt* **gemv** : *xt* **vordə vo:r** (în loc de : *bäs əm də puŋkt ɛousgəviərt hat*) „pînă ce era făcută calcularea punctelor (la concurs)" .

3.2. În domeniul sintaxei :

— construcţii genitivale. În locul lor, în dialect se foloseşte, de obicei, o construcţie cu prepoziţii : *viərənt də go:rə mɛŋəs hv:ntvärkəs* (în loc de : *än də go:rən, dɛa eç meŋ hv:ntfrəŋk ɛosä:ft*) „în anii practicării meseriei mele", *dər äku:f dər val* (în loc de: *iç ku:ft də val än*) „achiziţionarea lînii" etc. ;

— atributul dezvoltat, care în dialect se exprimă printr-o secundară atributivă : *mər gɛŋən tsəa ɛnər* **än dər ne: gəliəjänən** *bv:x* (în loc de : *tsea ər bv :x*, *dä: än dər ne: vo :r*) „ne-am dus la un pîrîiaş din apropiere" ;

— conjuncţii subordonatoare, neobişnuite în dialect : **obviul** (<germ. obwohl) *ət əs gɛa:t gəfalən huət* (în loc de: *me:r ət es gɛa:t gəfalən huət*) „deşi ne-a plăcut mult", **domät** (< germ. damit) *ə vi:s* (în loc de : *dat ə vi:s*) „ca să ştie".

4. Construcţii frazeologice. Unele dintre aceste construcţii au intrat în dialect cu pronunţarea din germana literară, iar altele sînt transpuse integral sau numai parţial în cea a dialectului. Trebuie să distingem însă între acele expresii care au o circulaţie largă, fiind folosite atît la sate cît şi la oraşe, şi între creaţii de moment.

4.1. Construcţii cu o circulaţie mai largă : **hi: und da:** *gɛŋə mər* (< germ. *hie und da*) „din cînd în cînd ne-am dus", *än əm nu:* (< germ. *in einem Nu*) „îndată" etc.

4.2. Construcţii de moment, ocazionale : *ə most* **häl aflaxən** (< germ. *er mußte hell auflachen*) „ a izbucnit în rîs", *ət vo:r əm merkvürdiç tsə ma:t* (<germ. *es war ihm merkwürdig zumute*) „nu s-a simţit în largul său".

II. INTERFERENŢE LINGVISTICE ÎNTRE LIMBA ROMÂNĂ ŞI DIALECTUL SĂSESC

1. Cuvinte româneşti folosite cu pronunţarea originară sau parţial adaptată la cea dialectală, care îşi păstrează sensul din limba română.

1.1. Cuvinte care nu au sinonime în graiul din localitatea unde au fost notate. Acestea sînt : termeni din domeniul păstoritului şi oieritului, de

ex. : *tsark* „țarc", *okol* „ocol", *stinə* „stînă", *jintitsə* „jintiță", *burduf* „burduf" etc., cît și unele denumiri de mîncăruri ca : *toca:nə* „tocană", *klɛtitə-* „clătită", sau termeni din industria casnică ca : *ponərə* „pănură" etc. Aici am inclus și unele interjecții ca : **ɛi**, *vo mər ši:n tsvi:n lei bətsuə-lən* ! „ei, dacă plătim deja doi lei !", **haida**, *mər zɛlən ən gin* ! „haida, să le dăm", sau cele folosite la mînatul vitelor : *tša* : *ux* **hoide** „cea și hoide" [8]. Toate aceste cuvinte s-au încetățenit de mult în dialect și în parte nu mai sînt simțite ca elemente străine.

1.2. Cuvinte românești care au și sinonime de origine germană în dialect. Folosirea lor într-un context dialectal este întîmplătoare. Exemplele de mai jos provin în majoritatea cazurilor de la oameni, activînd într-un mediu în care termenii respectivi se folosesc în limba română : *kefereu* „C.F.R.", *ta:bərə* „tabără", *atɛlier* „atelier", *partikula:r* „particular", *šef de ekipə* „șef de echipă", *fabrikatsiɛ* „fabricație" ș.a. În ex. : *ăm rɛstaurant hadə zə dɛs* **halbɛ** *măt ga:t kv:ldəm bă:r* „la restaurant avea aceste halbe cu bere rece" apare chiar cuvîntul german *das Halbe* în accepția și cu pronunțarea românească.

2. Cuvinte românești adaptate atît fonetic cît și morfologic la dialectul săsesc.

2.1. Unele dintre acestea au o mai mare răspîndire și vechime. Ele pot fi considerate un fel de împrumuturi românești în dialectul săsesc. Pentru o prezentare mai sistematică le grupăm după părțile de vorbire.

— Substantive :

dă: hi:š vɛis **fəsoi** „fasolea aceea frumoasă, albă" ; în aceeași localitate este atestată și forma pluralului *də fusoiən*, iar în altele cea de *fusaikən*. Deși există și în Germania anumite regiuni în care se folosește cuvîntul *die Fisole* pentru „fasolea", credem totuși că formele săsești sînt influențate în fonetismul lor de cele românești. Cuvîntul *dər šatərt* „șatra, taraba ridicată de negustori la iarmaroc" s-a format prin metateza lui *-r-* și adăugirea lui *-t*, procedeu frecvent întîlnit în dialect. Un alt substantiv, atestat în exemplul : *fraiər hodən də grius kniəçt ən* **tsaurik** „mai de mult flăcăii aveau o sarică" demonstrează mecanismul împrumuturilor și al adaptării lor la sistemul flexionar săsesc prin omiterea desinenței *-ă* și, uneori, prin schimbarea genului gramatical. La cuvîntul *də paputšən* „papucii, pantofii" se vede clar desinența săsească *-ən*, la nominativ pl. La cuvintele *dər kortər* „corturarul" și *də kortərän* „corturăreasă" avem de a face cu procedeul formării substantivelor feminine prin adăugarea sufixului fem. dialectal *-än* la tulpina cuvîntului. Exemplul : *bă:m kukuruts mɛz əm* **də puiçər** *uəfbre:çən* „la porumb trebuie smulși copiii", demonstrează cum a fost asimilat în dialect cuvîntul *pui* cu sens de „vlăstar", prin adăugarea la rădăcina cuvîntului românesc, a sufixului diminutiv dialectal" *-çən* (sg.) și *-çər* (pl.).

— Adjective :

Procedeul de formare a adjectivelor în dialectul săsesc prin adăugarea sufixului *-iç*, la nominativ sg. pozitiv se extinde și asupra celor provenite

[8] Pentru unii dintre acești termeni există în alte sate și sinonime săsești, ca, de ex., pentru „stînă" *moarəs* sau pentru „țarc" *parç* ș.a. În comunele în care au fost notate însă, vorbitorii sași folosesc întotdeauna cuvîntul preluat din limba română. Cf. pentru alte exemple G. Klaster-Ungureanu, *op. cit.*, și observația făcută de G. Richter, *op. cit.*, p. 39, nota 6.

din limba română, de ex. : *mər vo:rə* **ştirbiç** *da:* „am fost atuncea ştirbi", sau : *mər hun ux ən* **mutiç** *frv:çən do* : „avem şi o femeiuşcă prostuţă acolo", din cuvîntul românesc „mut" cu sens de „mutălău" — deci o schimbare a sensului iniţial şi cu preluarea celui din forma derivată. Un alt procedeu de formare a adjectivelor dialectale săseşti este ilustrat de exemplu : *ə noi* **pontsän** *hɛmt* „o cămaşă nouă de pînză". Cuvîntul românesc „pînză" a fost preluat şi tratat aidoma ca cele neaoşe săseşti (cf. *iərt* > *iərdän* „pămînt, lut > din pămînt, lut").

— Verbe :

La această parte de vorbire am găsit foarte puţine exemple în materialul cercetat. Singurul concludent a fost : *iç šlukt, iç* **huərkt** *ənt šviç* „am înghiţit, am respirat din greu şi am tăcut", din verbul românesc „a horcăi", la tulpina căruia a fost adăugată desinenţa verbelor săseşti de la imperfectul indicativ, pers. 1 sg. Menţionăm că toate cuvintele enumerate mai sus au intrat în dialect mai de mult şi nu mai sînt simţite ca elemente străine.

2.2. Cuvinte româneşti, intrate în ultimii ani în vorbirea dialectală, a căror folosire se explică prin comoditatea vorbitorilor. Unele dintre ele sînt accidentale şi deci fenomene izolate, altele sînt destul de răspîndite.

— Substantive :

Astfel avem : *də kaba:n* „cabana", *də konduktən* „conductele", *də robinetər* „robinetele" etc. ;

— Verbe :

Au fost preluate numeroase verbe româneşti cărora li s-a adăugat sufixul german *-ieren*, astfel : *muti:rən* „a se muta", *bronzi:rən* „a se bronza", *ajusti:rən* „ a ajusta" etc.

2.3. Substantive compuse în care unul dintre componenţi este preluat din limba română şi transpus în dialect, ceea ce a dat naştere la forme hibride ca : *ən ga:slamp* „o lampă de gaz", în loc de : *petroleumlamp* „lampă de petrol", *də lastmaši:n* „camionul", unde cuvîntul de bază *maši:n* este preluat cu sensul de automobil din limba română şi e folosit în locul celui uzual : *auto — lastauto, fuərmätəl* „mijloace de transport" în loc de *fuərtsɛjər* ş.a.

3. Interferenţe gramaticale. Interesantă este observaţia că în tot materialul cercetat nu se găsesc decît foarte puţine abateri de la normele sistemului morfologic propriu al dialectului. În două cazuri, unde substantive de origine latină au intrat atît în limba germană cît şi în cea românească cu genul neutru, vorbitorii şaşi au folosit articolul masculin — *dər interval* „intervalul", *dər loka:l* „localul", interpretînd substantivele româneşti respective ca fiind de genul masculin datorită sincretismului masculin-neutru la singularul substantivelor româneşti, deşi în dialect ele sînt folosite cu articolul neutru. Am întîlnit şi un caz de conjugare greşită şi anume la verbul *eksplodîi:rən*: *ə ho:t eksplodîi:rt* „a explodat", după modelul românesc al perfectului compus, în loc de : *ə äs eksplodîi:rt* (*eksplodîi:rən* se conjugă, la timpurile compuse, cu ajutorul auxiliarului *zɛn* „a fi", după modelul limbii literare). Mai consemnăm două cazuri de recţiune greşită la verbe : *iç hun* **af** *ən i:streçər gəfro:xt* „am întrebat pe un austriac", în timp ce *fro:* γən nu cere o prepoziţie, şi: *də motər hat ziç gəär-*

jərt **af** *ət* „mama s-a supărat pe ea", cînd în dialect *ärjərn* se foloseşte cu prepoziţia *ivər* „despre".

4. Construcţii frazeologice.

Dacă fenomenele de interferenţă se pot stabili cu oarecare siguranţă în domeniul lexicului şi în cel al gramaticii, problema devine cu mult mai dificilă în domeniul idiomatic. Totuşi am încercat să facem acest lucru fie transpunînd expresiile suspecte — cuvînt cu cuvînt — în limba română, cu care prilej am putut constata de multe ori o structură frazeologică identică, fie pe baza cunoaşterii temeinice a dialectului şi a propriului nostru simţ lingvistic (ce e drept, factori pur subiectivi care pot duce uneori la greşita interpretare a unor fenomene) [9].

4.1. Construcţii frazeologice cu un element lexical românesc : *dɛzər ble:t Groß huət miç vɛdər* **de minune** *gəmv:xt* „tîmpitul ăsta de Groß m-a făcut iar de minune", sau : *mir hun diç fil* **pomenit** „te-am pomenit adesea".

4.2. Construcţii frazeologice româneşti transpuse integral în dialect, de ex. : *dro: von ə tsəm Adam ərvuošt* [10] „dacă apucă spre Adam (cîrciumarul satului)", sau : *vai mər än də štol änəku:men*, **šlɛax ət ziç no:x** „cînd intram în grajd se mai zbătu (viţelul care avea să moară)". În ultimii ani se întîlneşte din ce în ce mai des formularea : *iç* **hun** *78 go:r* „am 78 de ani" în loc de : *iç* **bän** *78 go:r v:lt*, după tipul românesc al expresiei. În cele ce urmează dăm unele expresii fixe, care se rostesc în anumite ocazii şi pentru care nu există un corespondent încetăţenit în dialect şi nici în germana literară : *got go:f domät ət än ər gläkliçər štaŋt gəšä:ə me:ç* [11] „să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun", *ət zɛ fil gəštorvən, dä: vatən niçəmi da:ç hadən* „au murit mulţi, cei care n-au mai avut zile" etc. În ultima vreme au intrat în dialect şi unele expresii româneşti familiare ca : *ə hat miç gənuən än balo n* „m-a luat în balon", *iç hat ə gɛat gəšaft* „l-am dus bine" cu sensul de „a trage pe sfoară, a păcăli", sau : *dət hi:ft äs mər gu:nts kaländər* „mi-e capul calendar" etc. Aceste expresii au fost culese de la vorbitori tineri care le-au realizat ca nişte creaţii de moment.

5. Topica în propoziţiile subordonate :

Influenţa limbii române asupra dialectului s-a exercitat, în domeniul sintaxei, mai ales asupra topicii din propoziţiile subordonate. Ilustrative sînt următoarele două cazuri : *vä: zə kun bä:n hi:š hous, šti:t afəm gəšäts ən kats* „cînd vin la o casă frumoasă, stă pe gard o pisică" ; *əm huət nɛt əzi fridən, vɛl də käɲtç mv:xə lärm* „nu ai linişte, fiindcă copiii fac gălăgie". Atît topica din subordonata temporală din primul exemplu cît şi cea din subordonata cauzală din cel de al doilea este românească.

CONCLUZII

O primă concluzie, care se desprinde din materialul prezentat, confirmă observaţia făcută de U. Weinreich [12] cu privire la mecanismele interferenţei, fie că este vorba de un contact între două sisteme lingvistice deosebite : dialectul săsesc — limba română, fie între două variante ale

[9] Numeroase exemple de expresii idiomatice se găsesc la G. Richter, *op. cit.*, p. 37 ş.u.
[10] Cf. şi G. Richter, *op. cit.*, p. 46.
[11] Cf. G. Richter, *op. cit.*, p. 50.
[12] Uriel Weinreich, *op. cit.*, p. 1.

aceluiaşi sistem : dialect—limbă literară. Rezultă, de asemenea, că, în general, contactele bilingve se realizează în primul rînd prin interferenţe lexicale, atît printr-un transfer total al unui cuvînt sau al unei expresii din limba model în limba receptor, cît şi prin transfer şi substituţie (adică preluarea unui cuvînt şi adaptarea lui la fonetismul şi flexiunea specifică limbii receptor). Nu sîntem însă, de părere că transferul total este cel mai frecvent tip de interferenţă lexicală, cum afirmă Weinreich [13]. Cel puţin în cazul dialectului săsesc, exemplele dovedesc că cele două procedee sînt la fel de răspîndite, ba, în cazul contactului dialect — limbă literară, cel de al doilea avînd chiar o pondere mai mare.

În ceea ce priveşte substituţia semantică, ca procedeu al interferenţei lexicale, ea se realizează, după cum dovedesc exemplele date, destul de rar şi se referă numai la contactul dialect — limbă străină. (Excludem deosebirile semantice dintre numeroase cuvinte dialectale şi aceleaşi cuvinte din limba literară, deosebiri care pot fi explicate doar în mod diacronic). În cele mai multe cazuri cuvîntul sau expresia sînt preluate cu sensul pe care îl au în limba model.

Reproducerea prin termeni echivalenţi a unor cuvinte sau expresii din limba model în limba receptor este un fenomen izolat, care se manifestă mai ales în creaţii de moment. Ea apare în special la contactul dialect — limbă străină şi nu la contactul dialect — limbă literară.

Un alt procedeu al interferenţei lexicale, întîlnit în materialul cercetat, este transferul unor elemente din limba model şi compunerea lor cu elemente din limba receptor, ajungîndu-se astfel la forme hibride.

În privinţa interferenţei pe plan gramatical putem trage concluzia că limba maternă — în cazul nostru dialectul săsesc — nu preia decît în cazuri rare modele din limba străină. Trebuie menţionat însă că, în această privinţă, dialectul se comportă diferenţiat în contactul cu limba literară pe de o parte şi cu cea străină, română, pe de alta. Nu am avut cazuri de substituire a elementelor morfologice din dialect prin cele din limba română, în schimb exemplele de substituire a elementelor morfologice cu cele din limba literară sînt destul de numeroase, dată fiind apropierea celor două sisteme. Informatorii de la care am culeş aceste exemple sînt, în majoritatea cazurilor, elevi. La vorbitorii mai vîrstnici am observat un singur fel de substituţie, anume înlocuirea terminaţiei adjectivale la dativ singular.

În compartimentul sintaxei, influenţa limbii model asupra celei receptor este mai pronunţată, în special în domeniul topicii. De obicei avem de a face cu o transpunere cuvînt cu cuvînt făcută după tiparul sistemului sintactic al limbii model. Pe acest plan al substituirii elementelor sintactice proprii cu cele din limba model, interferenţa este, în esenţă, aceeaşi, chiar dacă, dată fiind apropierea celor două sisteme, interferenţa dialect—limbă literară este mai puţin evidentă.

Trebuie făcută o distincţie netă între ceea ce este general şi ceea ce poate fi apreciat creaţie ocazională. Interferenţele din urmă pot fi considerate, din punct de vedere strict gramatical, simple greşeli, dacă apar limitate numai la vorbitori izolaţi. Dacă însă se generalizează, ele capătă caracter de modificare, chiar parţială, în sistemul gramatical al dialectului şi reprezintă, din punct de vedere lingvistic, un rezultat al bilingvismului în dialectul săsesc, luat în totalitatea sa, adică un bilingvism inter-grup.

[13] *Ibidem*, p. 47.

STRUCTURĂ STILISTICĂ ŞI ARMONIE POETICĂ

CU REFERIRE LA POEMUL *PESTE VÎRFURI*

DE

ŞTEFAN MUNTEANU

„Contradicţia fundamentală inerentă oricărei limbi constă în aceea că în timp ce limbajul este făcut pentru a exprima experienţa individuală el nu poate exprima decît universalul" [1].

Aceste cuvinte ale lui Hegel explică dificultatea esenţială pe care o întîmpină cel ce caută îndărătul cuvintelor, purtătoare ale cunoaşterii conceptuale, pulsul originar şi viu a ceea ce constituie conţinutul emoţional şi individual, dar autentic şi real al gîndirii poetice. Apelul la formele expresiei stilistice, urmărite în toată complexitatea relaţiilor lor cu izvoarele trăirilor artistice care le-au dat naştere, ne îngăduie să coborîm prin intermediul limbajului pe un teren al faptelor apt să fie supus analizei din punctul de vedere al semnificaţiilor estetice, aşa cum se desprind ele din structura verbală a operei. Este ceea ce vom încerca să ilustrăm analizînd una din binecunoscutele poezii ale lui Eminescu, *Peste vîrfuri*, pe care o transcriem :

Peste vîrfuri trece lună,
Codru-şi bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemîngîiet
Îndulcind cu dor de moarte.

De ce taci, cînd fermecată
Inima-mi spre tine-ntorn?
Mai suna-vei, dulce corn,
Pentru mine vre odată?

[1] Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, 1833, XIV, 2, citat de Ivan Fónagy, *Le langage poétique : forme et fonction*, în „Diogène", 1965, nr. 51, p. 96.

Cîntecul Anei din poemul dramatic *Bogdan-Dragoș*, publicat apoi independent sub titlul de mai sus (*Peste vîrfuri*), este una din creațiile cele mai caracteristice ale liricii eminesciene, în care peisajul se asociază și fuzionează cu meditația poetului, într-o unitate de compoziție excelînd prin concentrarea maximă a mijloacelor de expresie. Atmosfera lirică a poemului se amplifică și se adîncește în stări emoționale de o stăpînită tensiune interioară, care-și găsesc forma de manifestare în puritatea melodică a versului. Ideea poetică ia naștere din felul specific în care artistul răspunde impresiilor primite din lumea naturii, adică din ceea ce constituie vibrația intimă cu care el întîmpină și prin care tălmăcește sensurile unui dialog mut figurînd simbolul vieții în curgerea ei eternă.

Impresia stilistică generală ce se degajă din versurile poemului este aceea de „farmec dureros" trezit de un peisaj străbătut de sunetul cornului, ale cărui ecouri sînt percepute pînă la stingerea lor treptată și îndepărtată. Ele aduc în sufletul poetului dorința senină și împăcată de confundare cu liniștea veșniciei. Sentimentul naturii, adîncirea și convertirea impresiilor din afară în stări ale sufletului, pînă la coborîrea lor în zonele voluptății durerii, tresărirea la gîndul înfiorat al putinței de a retrăi vraja clipelor, în care conștiința se topește în aspirația spre marea și izbăvitoarea tăcere, precum și orchestrația muzicală a poemului, prin care lirismul poeziei se strecoară în sufletul cititorului ca printr-o surdină, toate acestea își găsesc corespondente în mijloacele de expresie — lexicale, fonetice, gramaticale și prozodice — ale textului. Asupra acestor trăsături urmează să ne oprim pentru a defini structura stilistică a poeziei, în raport cu esența lirismului ei muzical.

1) În *Peste vîrfuri*, lexicul aparține fondului uzual al limbii [2], cu o singură excepție, neologismul *melancolic*, termen caracteristic vocabularului lui Eminescu, ca și atitudinii poetice a romanticilor în genere. Alăturarea epitetului *melancolic* de substantivul *corn* (sau, mai exact, de sunetul cornului, motiv aparținînd aceleiași sfere poetice a romantismului, în speță celui german) creează de la început tonalitatea lirică a poeziei, atmosfera ei de farmec misterios și de nostalgie. Expresia este directă, proprie, în afară de metafora „îndulcind *cu dor de moarte*". Utilizarea unui astfel de vocabular în una dintre cele mai pure compoziții lirice ale poetului pune problema în ce măsură limbajul poetic se opune, sub aspectul materialului lexical, limbii curente. Căci este evident faptul că ne găsim în fața unei creații care se opune prozei, tot așa cum este limpede că mijloacele lexicale folosite de poet nu țin de o formulă ce contrazice modalitatea de expresie obișnuită. A considera în astfel de cazuri particularitățile de expresie stilistică drept *abateri* de la normă înseamnă a găsi o explicație care nu este suficientă prin ea însăși[3]. În realitate, este vorba aici de ceea ce retorica medievală numea *ornatus difficilis*, procedeu readus în discuție de R. Jakobson, un limbaj transparent și

[2] De remarcat că marea majoritate a lexicului acestei poezii este alcătuit din cuvinte latinești moștenite, exceptînd substantivul *vîrfuri* de origine slavă, verbul *a mîngîia*, latinesc de origine greacă și neologismul *melancolic* reprezentînd un împrumut romanic. Caracterul popular al lexicului rezidă, așadar, în fondul vechi, moștenit al limbii.

[3] Vezi Solomon Marcus, *Preliminarii ale poeticii matematice*, în „Viața românească", 1967, nr. 9, p. 141—152.

de aceea incomparabil mai greu de analizat din punct de vedere stilistic[4]. Să adăugăm că, chiar aşa stînd lucrurile, avem a face în poemul discutat cu un *sentiment poetic*, cu o trăire adîncă şi vibrantă a unui fapt de conştiinţă, aşadar cu un conţinut sufletesc. Iar dacă lexicul, luat în parte, se adresează cititorului prin sensurile sale directe, rămîne ceva în afara lui care generează fluxul liric şi anume organizarea acestui material, formele prozodice în care intră el şi care îşi dau contribuţia la crearea acelui ritm unduitor, prin care sentimentele poetului se comunică şi vorbesc sensibilităţii noastre. Asupra acestui aspect vom reveni.

2) Valoarea fonetică a vocalelor, pe de altă parte, sprijină impresiile acustice, melodice ale versului[5]. În

Codru-şi bate frunza lin

accentele prozodice cad de fiecare dată pe o altă vocală, dintre care prima (*o*), cu timbrul ei sonor, şi a doua (*a*), cu vibraţiile ei ample, contrastează cu *u* din *frunza*, şi mai ales cu *i* din *lin*, toate acestea colaborînd la sugerarea impresiei de mişcare discretă, de freamăt domol al pădurii. Tot astfel, reprezentarea vocalei *o*, urmată de *u*, în

Melancolic cornul sună,

vers despre care D. Popovici afirma că s-ar impune să fie meditat îndelung pentru a-i descifra semnificaţiile adînci[6], ne face să auzim glasul cornului, ale cărui vibraţii le percepem plutind parcă în preajmă.

În versul următor, vocala *a* sub accent răspunde funcţiei simbolice de sugerare a sunetului melodios, distinct şi egal, ce se prelungeşte în depărtări :

Mai depárte, mai depárte.

La crearea impresiei de stingere treptată a sunetului cornului colaborează, pe lîngă celelalte mijloace, vocala *e* din versul imediat următor. Situată de asemenea sub accent, dar deosebindu-se între altele prin gradul ei de deschidere mai redusă care-i conferă alte însuşiri acustice, ea contribuie la atenuarea impresiei sonore create de vocalismul versului anterior, la estomparea ecourilor, ce se risipesc şi se pierd :

Mai încét, tot mai încét.

3) *a*) Privit sub aspectul categoriilor morfologice, lexicul ne indică mai întîi prezenţa unor elemente variate în acord cu nuanţele tonalităţii lirice a poemului. În prima strofă, substantivele concrete sînt în număr de şapte : *vîrfuri*, *lună*, *codru*, *frunza*, *ramuri*, *arin*, *cornul* ; dintre acestea, primele şase desemnează noţiuni din natură, iar ultimul este asociat cu ideea de natură, adică aparţine în mod obişnuit aceleiaşi sfere semantice.

---

[4] Vezi Roman Jakobson (care-l citează la rîndul său pe L. Arbusow, *Colores rhetorici*, Göttingen, 1948), *Linguistique et poétique*, în *Essai de linguistique générale*, trad. par N. Ruwet, Paris, Les Editions de Minuit, 1963, p. 243 ; vezi şi referinţa din traducerea în româneşte a aceluiaşi studiu în *Probleme de stilistică*, Bucureşti, 1964, p. 119.

[5] Despre funcţia expresivă a sunetelor şi a accentului în poezia lui Eminescu, vezi şi Sextil Puşcariu, *Limba română*, I, 1940, p. 88—94.

[6] D. Popovici, *Poezia lui Eminescu*, Cluj, 1948, p. 362.

Acest tablou inițial reprezintă un fel de intrare în scenă, în care verbele (luna) *trece*, (codru-și) *bate* (frunza), (cornul) *sună* imprimă nota de mișcare calmă, de freamăt înviorat și dominat în cele din urmă de glasul cornului. Forma de prezent a verbelor ne face părtași la fenomene a căror desfășurare potolită o simțim în jurul nostru.

Cu strofa a doua, locul termenilor concreți îl iau cei abstracți : *suflet*, *dor*, *moarte*. Căci de la contemplarea peisajului exterior, privirea poetului se strînge și coboară în adîncurile sufletești, unde percepțiile lumii din afară se spiritualizează [7], se transfigurează într-o stare de conștiință : setea copleșitoare și odihnitoare de eternitate, stingerea ființei în neființă.

În ultima strofă există un singur substantiv concret, reluat din primele versuri, *cornul*, invocat de poet după ce sunetul lui a încetat să se mai audă. Celălalt substantiv, *inima*, este sinonimul popular al lui *gînd*, funcționînd în text cu această semnificație abstractă.

b) Structura sintactică a primelor două versuri, alcătuite fiecare din propoziții juxtapuse, împarte semistrofa în două elemente cu o rezonanță stilistică aproape egală în sensibilitatea noastră: „Peste vîrfuri/trece lună,// / Codru-și bate/ frunza lin". Celelalte două versuri, care întregesc tabloul, formează o singură propoziție, ale cărei părți principale dispuse la sfîrșitul construcției, și anume după adverbul de loc cu determinantele sale, ne fac să înregistrăm mai întîi priveliștea din care se aude glasul cornului, venind spre noi : „Dintre ramuri de arin / Melancolic cornul sună".

În strofa a treia, în locul sunetului stins în depărtări al cornului, sugerat sintactic prin repetarea intensificatoare a complementelor „Mai departe, mai departe, / Mai încet, tot mai încet", auzim mărturisirea unui suflet îndurerat care trăiește clipa visată a desfacerii din legăturile lumii fizice : „Sufletu-mi nemîngîiet / Îndulcind cu dor de moarte". Este, cum am spus, singura metaforă din structura stilistică a poeziei, construită dintr-un verb la gerunziu — *îndulcind* — cu semnificația lexicală de „alinare" și cu valoarea lui gramaticală generală și actualizatoare. Asocierea verbului cu substantivul *dor*, cu bogatul său conținut semantic și cu atributul explicativ *de moarte*, într-o îmbinare nouă, exprimă ideea chinuitoare de profundă și sfîșietoare consolare.

Caracteristica stilistică dominantă a strofei este creată de brusca degajare a poetului de sub impresia peisajului și a ecourilor trezite de sunetul cornului. Propozițiile interogative indică acest moment al smulgerii din starea de visare curmată de tăcerea ce se așterne după ce glasul cornului se pierde în depărtări. Cele două verbe la prezent : „De ce *taci*...?" și „Inima-mi spre tine-*ntorn*..." pregătesc despărțirea de atmosfera de visare, pentru ca forma de viitor „Mai *suna-vei*, dulce corn", cu inversiunea devenită o marcă a incertitudinii, să proiecteze meditația, sub forma nostalgiei și a așteptării, adică a dorinței de reîntîlnire cu farmecul ei dincolo de clipa de față[8].

---

[7] Cf. D. Popovici, *op. cit.*, p. 360—367. Despre funcția simbolică a unor substantive în contextul liricii eminesciene, ca de pildă *dor*, vezi I. Dumitrescu, *Analiza stilistică a poeziei* „Ce te legeni", în „Limba română", VI, 1957, nr. 4, p. 43.

[8] Despre valoarea dubitativă a viitorului, în comparație cu formele trecutului, vezi subtila analiză a lui É. Benveniste, *Le langage et l'expérience humaine*, în „Diogène", *nr. citat*, p. 10 și urm.

Evoluţia spre interiorizare a lirismului se traduce şi prin determinările ce însoţesc substantivele şi verbele. Ele sînt percepute de noi, în primele două strofe, ca aspecte ale elementelor peisajului, pe care acestea le individualizează prin reliefarea trăsăturilor lor particulare şi anume sub aspectul calităţilor : a) modale : „codru-şi bate frunza *lin*" ; b) spaţiale : *mai departe, mai departe* şi c) spaţial-modale : *mai încet, tot mai încet.* Aceste impresii, de natură mai mult fizică, sînt dublate şi de data aceasta de epitete morale, ca reflexe pe planul conştiinţei ale trăirii lirice, devenită din contemplare, meditaţie : „*melancolic* cornul sună" [9], „sufletu-mi *nemîngîiet*", „cînd *fermecată* / Inima-mi spre tine-ntorn", „*dulce* corn". Ultima determinare, exprimată prin complementul adverbial *vre odată*, cu care se încheie poezia: „Mai suna-vei, dulce corn,/ Pentru mine *vre odată*", asociată cu viitorul verbului, conferă stării de beatitudine dureroasă o dimensiune nouă, rezultată din transferul ei din planul spaţial şi cel psihic actual în umul temporal, cel al duratei şi al împlinirii visate.

4) *a*) În ce constă, pe plan formal, armonia poeziei ? Care sînt, cu alte cuvinte, procedeele tehnice, privitoare la ritm şi la rimă, pe care se sprijină muzicalitatea versurilor ?

Răspunsul pe care-l vom da nu va putea fi decît aproximativ, pentru că esenţa muzicală a poemului nu derivă numai din suma particularităţilor de tehnică, ci trebuie căutată şi în fondul inspiraţiei poetului, adică într-o anumită viziune estetică a lumii, raportată la sensul atribuit de Eminescu conceptului de fericire. Vom reveni la sfîrşit asupra acestei idei. Aici vom nota deocamdată că o primă caracteristică de natură formală a poeziei este concentrarea ei (ceea ce ne face să ne gîndim sub acest aspect şi, parţial, sub acela al atmosferei lirice, la *Wanderer's Nachtlied* al lui Goethe).

Caracterul polifonic al poemului este determinat de efectele melodice variate create de procedeele de construcţie la care recurge poetul [10]. Deosebirile sînt în primul rînd de ordin cantitativ. Astfel, versurile trohaice sînt alcătuite din opt silabe în primul şi ultimul vers al fiecărei strofe, celelalte două, din interiorul strofei, cuprinzînd fiecare cîte şapte silabe. Rima de tipul *a — b — b — a* se deosebeşte datorită diferenţei metrice, accentul căzînd în cuvîntul din rimă pe silaba penultimă în versurile din grupa *a*, şi pe silaba finală în versurile cu rima de tip *b* : *lună — sună* ; *lin — arin*. Unităţile prozodice variază înăuntrul fiecărei strofe şi adesea în cadrul versurilor, în funcţie de sensul nuanţelor lirice. (Înţelegem prin unitate prozodică grupările metrice care formează în principiu entităţi sintactice şi ritmice determinate de accentele principale ale versului. Ele corespund, în general, unităţilor sintactice — părţi de propoziţie, sintagme, propoziţii — exceptînd îmbinările cuprinzînd elemente atone, de ex. *codru-şi*, sau cele

---

[9] Epitetul *melancolic*, cum a observat D. Popovici (*op. cit.*, p. 362), funcţionează aici ca o metaforă, căci, în realitate, „melancolia nu este a sunetului de corn, ci o vibraţie a sufletului poetului. Cuvîntul radiază circular însă şi dacă se poate vorbi de o transpoziţie metaforică pentru partea a doua a versului, undele lui se întind în acelaşi timp asupra sunetelor anterioare".

[10] Despre procedeele tehnice ale versificaţiei în poezia lui Eminescu, vezi studiul foarte documentat al lui Al. Bogdan, *Die Metrik Eminescus*, în „Jahresbericht" XI, 1904, p. 193—272. Din păcate, lucrările mai recente în care se rediscută versificaţia lui Eminescu nu folosesc sau nu citează acest studiu.

rezultate din inversiuni topice, ca de pildă *cînd fermecată*. Delimitarea unităţilor are în vedere deci nu metrica în sine, ci gruparea lor după criteriul ritmic asociat cu cel sintactic). Iată schema poeziei, în care am notat pauzele ce separă grupurile prozodice prin /. Accentele cad, cum se vede, numai pe cuvintele „pline" ale versurilor :

Peste vîrfuri / trece / lună,
Codru-şi / bate / frunza/ lîn,
Dintre rămuri / de arîn
Melancolic / cornul / sună

Mai departe, / mai departe,
Mai încet, / tot mai încet,
Sufletu-mi / nemîngîiet,
Îndulcind / cu dor / de moarte.

De ce taci / cînd fermecată
Inima-mi / spre tine-/ntorn ?
Mai suna-vei / dulce / corn
Pentru mine / vre odată ?

Prima strofă conţine un număr de 12 unităţi prozodice, cel mai ridicat în comparaţie cu celelalte două, de unde şi impresia mai evidentă de mişcare largă, armonioasă şi echilibrată :

codru-şi / bate / frunza / lîn.

Şi tot astfel în ultimul vers, care se ridică parcă deasupra celui precedent, alcătuit numai din două unităţi prozodice :

(*Dintre rămuri / de arîn*)
Melancolic / cornul / sună

Strofa a doua cuprinde doar nouă unităţi prozodice (cele mai puţine), ceea ce este în acord cu sensul ideii poetice, şi anume deplasarea din planul exterior al percepţiei auditive spre cel interior, ca urmare a estompării treptate a impresiilor :

Mai departe, / mai departe,
Mai încet , / tot mai încet.

Concentrarea versului sub forma a două unităţi prozodice şi a două cuvinte pline este maximă în punctul unde are loc actul trecerii de la atitudinea contemplativă la spiritualizarea impresiilor, adică în versul :

Sufletu-mi / nemîngîiet

Imaginile din afară s-au şters, convertindu-se într-o stare emotivă, a cărei singură dominantă este cuprinsă în epitetul *nemîngîiet*. Ritmul redevine grav, solemn, în ultimul vers al strofei, format din nou din trei unităţi prozodice ; succesiunea lor calmă contribuie la sugerarea sentimentului unei dramatice înseninări :

Îndulcind / cu dor / de moarte.

Strofa ultimă cuprinde zece unităţi prozodice, număr intermediar între acela al primei strofe şi al celei următoare, căci, părînd doar că se desprind

din adîncurile meditaţiei de o clipă, gîndurile poetului se îndreaptă din nou spre lumea impresiilor din afară, de data aceasta în formele unui dialog aparent. Primul vers este format de asemenea din două unităţi, completate prin „enjambement" în versul al doilea, acesta fiind construit din trei unităţi :

De ce táci / cînd fermecátă
Ínima-mi / spre tíne-/ ntórn?

Succesiunea ritmică în versul al treilea este identică cu cea din versul al doilea, ambele fiind alcătuite din trei unităţi prozodice :

Ínima-mi / spre tíne / -ntórn...
Mai suná-vei / dúlce / córn?

Ultimul vers — concentrat iarăşi în două unităţi şi lungit prin diereză — sugerează şi pe această cale ideea proiectării trăirii poetice dincolo de clipa prezentă :

Pentru míne / vre odátă?

Aşadar, structura prozodică a versurilor variază între patru unităţi în prima strofă şi două unităţi în fiecare din celelalte două strofe, urmate de versuri alcătuite din trei unităţi, care reintroduc impresia de desfăşurare stăpînită, solemnă şi adîncă a sentimentelor.

Pentru a realiza armonia versului, preocupare atît de constantă în arta lui Eminescu [11], poetul a trecut cu o suverană conştiinţă artistică peste regulile consacrate ale gramaticii. El scrie „trece *lună*", în loc de forma articulată *luna*, salvînd rima, deci armonia, cu preţul unei încălcări destul de stridente a normei vorbite [12]. Şi tot astfel, cînd recurge la forma regională cu diftongul *ie* a unui adjectiv ca *nemîngîiet*, faţă de cea literară *nemîngîiat*, el face concesii pronunţării dialectale, dacă aceasta răspunde necesităţii de realizare a melodiei versului. Acelaşi lucru trebuie spus despre verbul *întorn*, variantă lexicală regională pentru „(îmi) întorc, (îmi) îndrept (gîndurile)" şi care formează rimă plină cu *corn*, ambele cuvinte înălţînd în mijlocul strofei, după caracterizarea lui Sextil Puşcariu, două cupole de un farmec arhitectonic extraordinar [13]. Limba lui Eminescu abundă în astfel de „incorectitudini" gramaticale. Privită sub acest aspect, ea nu ar putea constitui, afirmă cu dreptate G. Călinescu, un model de limbă literară pentru scriitorii de după el [14]. Dar ea va rămîne un exemplu de ceea ce înseamnă a sili tiparele limbii să se supună ritmului lăuntric al ideii poetice, adică formelor muzicale de comunicare artistică. Stilistica contrazice valorile morfologice, adică ceea ce este dat prin convenţie, dar nu se poate dispensa de ele, precizează G. Devoto [15]. Iar această contradicţie, adăugăm noi, îşi găseşte raţiunea în faptul că în limba poetică cuvîntul, formele, construcţiile se eliberează de funcţiile pe care li le-a asociat

---

[11] Vezi I. Slavici, *Eminescu şi limba românească*, în *Amintiri*, Bucureşti, 1967, p. 34—39.

[12] D. Popovici atribuie formei nearticulate a substantivului o funcţie stilistică deosebită, aceea de a sugera sentimentul de îndepărtare în ireal (*op. cit.*, p. 362). Oare nu avem a face mai degrabă cu o licenţă gramaticală, căreia îi conferim o valoare ce n-a stat în intenţia poetului, care s-a lăsat condus şi de data aceasta de raţiuni de ordin eufonic?

[13] Sextil Puşcariu, *op. cit.*, p. 88.

[14] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, IV, Bucureşti, 1936, p. 226—227.

[15] G. Devoto, *Nuovi studi di stilistica*, Firenze, 1962, p. 21.

tradiţia şi se constituie într-o structură nouă, orchestrată muzical şi motivată de esenţa lăuntrică, de sensul creaţiei artistice. Poemul devine, astfel, după cunoscuta caracterizare a lui Henri Morier, „une rêverie musicalisante".

b) În ce măsură Eminescu a făcut din rimă un element estetic al poeziei, dîndu-i pondere stilistică, a arătat mai întîi Titu Maiorescu [16]; problema a fost reluată apoi şi de alţi cercetători, printre care se cuvin menţionaţi Al. Bogdan, amintit mai înainte, G. Ibrăileanu [17] şi G. Călinescu [18].

La un examen atent constatăm că în poezia *Peste vîrfuri* cuvintele din rimă nu aparţin în mod strict aceleiaşi clase gramaticale sau nu rimează între ele în aceeaşi ordine. Astfel, substantivul rimează cu un verb : *lună — sună*, adverbul cu substantive : *lin — arin*, *departe — moarte* (cu deosebirea că *lin* este adverb de provenienţă adjectivală); adverbul cu un adjectiv : *încet — nemîngîiet*; participiul cu un adverb : *fermecată — vre odată*; verbul cu substantivul : — *-ntorn — corn*. În afară de aceasta, să se observe că cele mai importante cuvinte, termenii oarecum dominanţi din punctul de vedere al sensului liric al poemului, cei care-i conferă o tonalitate atît de specifică, apar în rimă : *lună — sună*; *departe — moarte*; *încet — nemîngîiet*; *fermecată — vreodată*; *-ntorn — corn*. Această complexitate de elemente îşi dă contribuţia la realizarea impresiilor de varietate expresivă, de natură muzicală, nu însă pe o cale directă ţinînd de perceperea formei gramaticale, ci pe aceea a receptării unui flux melodic în care sînt dizolvate sensurile intime, ireductibile ale mesajului poetic.

★

Din convergenţa tuturor acestor mijloace — lexicale, fonetice, gramaticale şi prozodice — se naşte acea armonie unică, atît de specifică versului eminescian şi care devine instrumentul de comunicare a tensiunii şi înfiorării poetice. Impresia stilistică generală, de vibraţie lirică venită parcă de la mari adîncimi, se revarsă asupra întregii poezii, inundînd-o cu farmecul straniu al sentimentului fericirii trăite prin eliberarea de senzaţia contingentului. Toate mijloacele de expresie ale poemului conlucrează la crearea atmosferei de puritate nostalgică ce învăluie gîndurile poetului. Starea de visare nu este însă decît reflexul unei stări de conştiinţă, pe care o bănuim că se integrează în concepţia despre fericire a poetului, care trăieşte revelaţia tulburătoare a acestei posibilităţi. Poezia devine o reprezentare verbală a realităţii, un act de integrare a realului într-un univers verbal în care poetul se refugiază [19]. Limbajul poetic este „un zbor, o fugă înspre realitate", el se substituie realităţii pe care o încorporează în limbaj [20].

---

[16] Titu Maiorescu, *Eminescu şi poeziile lui*, în *Critice*, II, Bucureşti, 1967, p. 339 şi urm.

[17] G. Ibrăileanu, *Eminescu* (Note asupra versului), în *Studii literare*, Bucureşti, 1930, p. 166—170.

[18] G. Călinescu, *op. cit.*, capitolul *Tehnica*, în special, p. 283—291. Dintre contribuţiile recente în care se exprimă puncte de vedere noi, menţionăm articolul lui Mircea Brătucu, *Funcţia artistică a versificaţiei — Momentul Eminescu —*, în „Limbă şi literatură", VI, 1962, p. 149—173 şi lucrarea lui L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1964.

[19] Ivan Fónagy, *op. cit.*, p. 11.

[20] St. Wallace, citat de Ivan Fónagy, *loc. cit.*

Structura stilistică a poemului este alcătuită din elemente care îndeplinesc funcția de a exprima această stare de echilibru grav, împărțită între o reprezentare concretă și spațială a peisajului, una interioară și spiritualizată a meditației și în cea finală, a dialogului rămas fără răspuns, în ordinea spațiului și pe dimensiunea timpului. Cadența versurilor desfășurată lent și varietatea ritmului asociată cu momentele lirice determină curgerea melodioasă a frazelor, în care cuvintele, sunetele și formele ce ar fi putut înăspri eufonia sînt îndepărtate prin derogare de la normele comune. Din numărul termenilor concreți și abstracți, din determinările fizice și morale, aproape egale, se naște acea simetrie structurală alcătuită din imaginile lumii externe și cele ale vieții interne evocate în poem.

Desigur, muzicalitatea versurilor nu-și găsește întreaga explicație în aceste procedee „tehnice" și deci nu trebuie și nu poate fi cuprinsă și definită numai prin ele. Forța internă a originii ei o descoperă Tudor Vianu în substanța gîndirii poetice eminesciene, în sensurile filozofice ale inspirației sale, care îndreaptă meditația lirică spre „un fel de reîntoarcere în fluxul lucrurilor înainte de diferențierea și închegarea lor " [21]. Armonia poetică a liricii eminesciene devine astfel „expresia unei renunțări, resimțită în punctul în care presentimentul odihnei apropiate complică durerea cu farmec și fericire" [22].

Procedeele stilistice își au izvorul în această trăire a sentimentului de beatitudine dureroasă, identificată cu aspirația spre starea de neființă. Ele sînt nu numai expresia exterioară a acestui sentiment, ci modalitatea lui de existență și de reprezentare. Separarea celor două laturi complementare ale armoniei eminesciene nu este posibilă și nu este necesară decît pentru înțelegerea felului în care una din ele își găsește reversul în cealaltă.

Ceea ce este conceptual comunicabil într-un astfel de poem se învăluie într-o atmosferă pe care o receptăm pe alte lungimi de undă decît cele ale așa-numitului mesaj lingvistic. Fiindcă gîndurile poetului se nasc dintr-o stare emoțională, de reverie și de speranță dureroasă, cuvîntul singur este numai un semn palid despre ceea ce nu a putut fi cuprins în întregime în el.

„Dacă această lume, scrie M. Dufrenne, îmi pare armonioasă într-un fel propriu, aceasta se datorește, pe de o parte, faptului că ea îmi este sugerată prin armonia poemului care se răsfrînge asupra mea și mă face să vibrez în consonanță cu ea (qui me fait résonnant et consonnant avec lui) și în același timp pentru că ea îmi este doar sugerată : pentru că este o formă schițată (une ébauche) a lumii, dincolo de semnificațiile univoce și de determinările pozitive care ating realitatea ca atare și o fac disarmonică. Un univers al visului, dar al unui vis treaz și provocat de percepție" [23].

Armonia poetică este rezultatul unui complex de factori de natură verbală și extraverbală care angajează subiectivitatea cititorului în sensul

---

[21] Tudor Vianu, *Armonia eminesciană*, în „Gîndirea", anul X, nr. 1–2, p. 5 ; vezi același articol reprodus în volumul *Studii de literatură română*, București, 1965, citatul la p. 287.

[22] *Ibidem.*

[23] Mikel Dufrenne, *Le Poétique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1963, p. 80.

receptării de către el a mesajului poetic sub forma unei consonanţe sufleteşti ; aceasta se realizează pe calea mijloacelor sugestive ale unui limbaj creat de poet şi organizat într-o structură, în măsura în care elementele acestei structuri devin expresia unică şi nesubstituibilă a unei comunicări lirice şi a unei viziuni proprii.

Stilistica îşi asumă sarcina dificilă de a traduce un mesaj poetic implicit într-o structură lingvistică explicită, prin aducerea la suprafaţă a sensurilor simbolice, ascunse în stratul virtualităţilor limbii. Este ceea ce am încercat să ilustrăm în analiza de faţă.

PROCESUL DE UNIFICARE A LIMBII ÎN SCRIERILE LUI C. NEGRUZZI

DE

SILVIA BREABĂN-CHRISTACHE

I. INTRODUCERE

Epoca în care trăieşte C. Negruzzi se caracterizează, pe plan lingvistic, prin accentuarea procesului de definitivare a normelor unice ale limbii literare. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, procesul de unificare a limbii române literare merge în sensul „muntenizării" şi „modernizării" ei. În operele scriitorilor moldoveni şi ardeleni, particularităţi regionale (fonetice, morfologice, lexicale) încep să fie înlocuite cu particularităţi munteneşti (devenite ulterior literare); totodată, scriitorii din toate provinciile româneşti încep să renunţe la o serie de particularităţi arhaice pe care le înlocuiesc cu elemente noi.

Procesul de unificare a limbii din scrierile lui Constantin Negruzzi a fost constatat de mulţi cercetători [1] care s-au ocupat fie de limba lui C. Negruzzi, fie de fenomenul mai larg de „muntenizare" şi „modernizare" în secolul al XIX-lea.

Pornind de aici, ne-am propus să urmărim pe baze statistice procesul de unificare lingvistică aşa cum se reflectă el în operele scriitorului moldovean. Am cercetat, în acest scop, o parte din scrierile cuprinse în volumul *Păcatele tinereţelor*, ed. 1857 (total 128 p.), precum şi variantele lor apărute anterior în periodicele :„Curierul românesc" (8 p.), „Curierul de ambe sexe" (94 p.), „Albina românească" (10 p.,), „Alăuta românească" (7 p.), „Dacia literară" (48 p.), între anii 1837—1840 [2].

---

[1] E. Lovinescu, *Costache Negruzzi. Viaţa şi opera lui*, Bucureşti, 1913, p. 231 ; P. V. Haneş, *Dezvoltarea limbii literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. II-a, Bucureşti, 1927, p. 154—164 ; B. Cazacu, *Studii de limbă literară. Problemele actuale ale cercetării ei*, Bucureşti, 1960, p. 65—78 ; Luiza şi Mircea Seche, *Contribuţii la problema unificării limbii române literare în sec. al XIX-lea. În jurul problemei „muntenizării"* LR, X, 1961, nr. 2, p. 156—168 ; P. Diaconescu, *Limba şi stilul lui C. Negruzzi* (sub tipar).

[2] Vom folosi în continuare abrevierile : PT = *Păcatele tinereţelor* ; CR = „Curierul românesc" ; CAS = „Curierul de ambe sexe" ; AR = „Albina românească" ; Al R = „Alăuta românească" ; DL = „Dacia literară".

Ne rezumăm la unsprezece scrieri din volumul citat [3], socotind că ele reprezintă un material concludent. Datorită faptului că graiul muntenesc s-a deosebit şi se deosebeşte de graiul moldovenesc mai mult prin pronunţare, tendinţa de unificare lingvistică în scrierile lui C. Negruzzi se manifestă mai cu seamă în domeniul fonetismului, de care ne vom ocupa în continuare. Gradul de unificare îl precizăm prin stabilirea frecvenţei medii a elementului muntenesc sau a celui inovator.

Scriitorii noştri de prestigiu, care colaborau la ziare şi reviste ca „Albina românească", „Curierul românesc", „Dacia literară", „Propăşirea" şi altele din jurul anului 1840, au desfăşurat o vie activitate filologică atît prin articole cît şi prin numeroase discuţii în care au fost atraşi şi publiciştii din Ardeal.

Om de cultură, Constantin Negruzzi intervine cu mult discernămînt în discuţiile privind limba literară. El are însă prudenţa de a nu impune norme, ci numai de a face propuneri sau sugestii, după cum mărturiseşte în scrisoarea „Despre limba românească" (a XXXII-a). De aceea, poate, „ideile lui Negruzzi în materie de limbă nu se găsesc expuse sistematic, ci sînt aruncate întîmplător în lucrări polemice, şi mai ales în corespondenţa cu Eliade" [4].

Nu ne vom ocupa în amănunt de aceste idei. Vom aminti însă stima lui Negruzzi pentru Eliade Rădulescu, omul pentru care avea o admiraţie nețărmurită, „salvatorul" limbii literare : „Din norocire — scrie Negruzzi — un om veni ; un om care-şi ştia la perfecţie limba sa, un om care era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad "[5]. Acestuia Negruzzi îi scria : „Ai curăţat biata limbă de împestriţuri, ai spălat-o de rugină, i-ai dat o haină potrivită cu a mumei şi surorilor ei, şi ai făcut-o vrednică a figura şi ea printre celelalte" [6]. Negruzzi a înţeles importanţa reformelor propuse de Eliade şi i s-a alăturat fără rezerve. Negruzzi îl recomanda ca pe un reformator şi legiuitor, iar scrierile lui ca pe un model de limbă : „Crede, domnul meu, că noi, cei puţini, preţuind ostenelile, ne place a te avea model în scrierile şi traducerile noastre şi o să aducem lauda ce se cuvine unui literat, reformator şi legiuitor al limbii" [7].

Înzestrat cu un deosebit simţ al limbii, Negruzzi a înţeles în ce direcţie trebuie să meargă procesul de unificare şi modernizare a limbii literare. A înţeles că limba trebuie să fie aceeaşi pentru toţi românii din toate provinciile. El spunea : „Eu sînt acel care am scris urmînd gramatica muntenilor" [8].

---

[3] *Cum am învăţat româneşte* ; *Zoe* ; *O alergare de cai* ; *Au mai păţit-o şi alţii* ; *Aprodul Purice* ; *Alexandru Lăpuşneanu* ; *Regele Poloniei şi prinţul Moldaviei* ; *Reţetă* ; *Un poet necunoscut; Catacombele M. Neamţu* ; *Fiziologia provinţialului.*

[4] E. Lovinescu, *op. cit.*

Scrisoare către Eliade în „Muzeul naţional", 1836, p. 141—142.

[6] *Ibidem.*

[7] Scrisoare către Eliade în „Muzeul naţional", 1836, p. 141—142, citată de Gr. Brîncuş în *Părerile lui C. Negruzzi despre limbă* LR, v, 1956, nr. 4, p. 19—34.

[8] *Ibidem.*

II. STRUCTURA STATISTICĂ A FENOMENELOR FONETICE ÎN VARIANTE SUCCESIVE ALE SCRIERILOR LUI C. NEGRUZZI

În lucrarea *Limba și stilul lui C. Negruzzi* (aflată sub tipar), Paula Diaconescu remarcă, printre alte particularități lingvistice ale volumului *Păcatele tinereților* din 1857, tipărit sub supravegherea lui C. Negruzzi, o serie de fonetisme moldovenești, în raport de variație liberă cu fonetisme muntenești, fonetisme arhaice în raport de variație liberă cu fonetisme noi [9]. Am avut în vedere și fonetismele înregistrate în lucrarea menționată.

1. *Fonetisme moldovenești în vocalism*

a) *ă* (protonic medial) > *a*

Fonetismul *a*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT	(1857)
1	14	1	1	1	20	

Fonetismul *ă*

2	7	3	3	1	8

Cîteva exemple ilustrative :

CR, 1839, nr. 151,	PT (1857)
p. 530 — *bărbați*	*barbați*-p. 253
CAS, period. III, 1840—1842,	ibidem
p. 200 — *departare*	*depărtare* — p. 51
p. 200 — *barbatul*	*barbatul* — p. 52
ibidem, period. I, 1837,	ibidem
p. 166 — *măcar*	*măcar* — p. 97
AR, 1840,	ibidem
p. 96 — *bărbatul*	*barbatul* — p. 287
p. 300 — *bărbați*	*barbați* — p. 253
DL, 1840,	ibidem
p. 78 — *capitan*	*capitan* — p. 150

Caracterul dur al consoanelor *p*, *b*, *m*, *v*, *ș*, *j*, *s*, *z*, *ț* determină trecerea vocalelor din seria anterioară în seria medială.

b) *e* > *ă*

Fonetismul *ă*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT	(1857)
5	77	4	12	18	45	

Fonetismul *e*

7	23	8	—	11	75

Dăm spre exemplificare :

CAS, period. I, 1836 — 1838,	PT (1857)
p. 119 — *îi scrisă*	*îi scrise* — p. 23
CR, 1839,	ibidem
p. 662 — *îi trimisă*	*îi trimise* — p. 265
DL, 1840,	ibidem

[9] Lucrarea citată ne-a fost pusă la dispoziție de autoare. O rugăm să primească aici mulțumirile noastre.

p. 46 — *galbenă* *galbănă* — p. 132
p. 17 — *arsă* (formă pentru plural) *arse* — p. 115
AlR, 1838, ibidem
p. 260 *galbăn* *galbăn* — p. 36

c) *i* > *î*
Fonetismul î

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
1	—	2	—	—	5

Fonetismul *i*

3	2	2	—	—	1

Citățm spre exemplificare:

CR, 1839, PT (1857)
p. 663 — *stinge* *stînge* — p. 267
p. 663 — *sîlește* *silește* — p. 267
AR, 1839, ibidem
p. 349 — *sîlește* *silește* — p. 267

d) *ea* > *a*
Fonetismul *a*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
2	1	2	—	—	2

Fonetismul *ea*

—	—	—	1	—	2

Spre ilustrare:

CR, 1839, nr. 151, PT (1857)
p. 529 — *așază* *așează* — p. 252
p. 530 — *șadă* *șeadă* — p. 253
AR, 1839, nr. 73, ibidem
p. 299 — *așază* *așează* — p. 252
p. 299 — *șadă* *șeadă* — p. 253
Al R, 1839, ibidem
p. 35 — *înfășeat* *înfășat* — p. 260

e) *eá* (final) — *e* (deschis)
Fonetismul *e*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
—	5	—	—	5	5

Fonetismul *ea*

CR	CAS	AR	AlR	LD	PT (1857)
1	2	2	—	—	4

Exemple:

CAS, period. III, 1840, PT (1857)
p. 91, 92 — *vede* *vedea* — p. 119, 121
p. 83 — *vre* *vrea* — p. 112
ibidem, period. I, nr. 7, ibidem
p. 115 — *putea* *pute* — p. 18
DL, 1840 ibidem
p. 24, 26 — *vede* *vedea* — p. 119, 121
p. 11, 12 — *vre* *vrea* — p. 112

f) *iá* > *ie*

Fonetismul *ie*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
—	10	—	—	8	18

Fonetismul *ia*

1	15	1	—	5	9

Exemple:

CAS, period. I, 1837	PT (1857)
p. 165 — *tăiatul*	*tăietul* — p. 95
p. 163 — *spăriatul*	*spărietul* — p. 93
ibidem, period. I, nr. 22,	ibidem
p. 340 — *uriaș*	*urieș* — p. 7
p. 338 — *băietul*	*băiatul* — p. 5
DL, 1840,	ibidem
p. 32, 19 — *tăiat*	*tăiat* — p. 117, 124
p. 42 — *uriaș*	*urieș* — p. 130

g) *î* > *îi*

Fonetismul *î*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
—	6	1	—	4	10

Fonetismul *îi*

—	5	—	—	—	3

Exemple:

CAS, period. III, 1840—1842,	PT(1857)
p. 107 — *mînile*	*mînile* — p. 134
p. 85 — *cînelui*	*cînelui* — p. 115
p. 337 — *pîine*	*pîne* — p. 3
p. 338 — *mîine*	*mîne* — p. 4
p. 339 — *mîne*	*mîne* — p. 6
DL, 1840,	ibidem
p. 50 — *mînile*	*mînile* — p. 134
p. 16 — *cînelui*	*cînelui* — p. 115
CAS, period. I, 1836 — 1838,	ibidem
p. 121 — *mîinile*	*mîinile* — p. 25
Al R, 1838,	ibidem
p. 35 — *pîne*	*pîine* — p. 260

h) *a* (neaccentuat) > *ă*

Fonetismul *ă*

CR	CAS	AR	Al R	DL	PT (1857)
—	4	—	—	3	5

Fonetismul *a*

—	4	—	—	2	3

Spre exemplificare:

CAS, period. III, 1840—1842,	PT (1857)
p. 105 — *păharul*	*păharul*— p. 123, 132, 134
p. 95, 105, 107—*paharul*	*paharul* — p. 132
DL, 1840,	ibidem
p. 30, 46 — *păhar*	*pahar* — p. 123, 132

i) *e* (neaccentuat)> *i*

Fonetismul *i*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
3	47	7	6	7	59

Fonetismul *e*

3	24	2	—	8	29

Exemplificăm prin :

DL, 1840,	PT (1857)
P. 48 — *pîntice*	*pîntece* — p. 133
p. 24 — *pitrecu*	*petrecu* — p. 120
p. 14 — *încrede-te*	*încredi-te* — p. 184
CAS, period. I, 1836—1838,	ibidem
p. 166 — *vinea*	*vinea* — p. 96
p. 163 — *priface*	*preface* — p. 93
p. 164 — *piste*	*piste* — p. 93
p. 121 — *degit*	*degit* — p. 20
p. 121 — *pistoalile*	*pistoalile* — p. 26
AI R, 1838,	ibidem
p. 34 — *nimțească*	*nemțească* — p. 259
p. 34 — *șidea*	*ședeau* — p. 259

Forme articulate de tipul : *capitile* (PT, p. 16 ; CAS, period. I, 1836—1838, p. 114) ; *buzile* (idem) ; *sprincenile* (idem) ; *vorbile* (PT, p. 18 ; CAS, period. I, 1836—1838, p. 116) ; *căsuțile* (PT, p. 65 ; CAS, period III, nr. 11, p. 164) reflectă trecerea lui *e* neaccentuat la *i*, fenomen destul de frecvent în scrierile mai vechi (îndeosebi moldovenești).

2. *Fonetisme moldovenești în consonantism*

Fonetismul *ğ*, una din particularitățile cele mai caracteristice ale textelor moldovenești, uneori este păstrat, iar alteori este înlocuit prin *j*, fonetism caracteristic graiului muntean.

Fonetismul *ğ*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
1	5	1	—	1	8

Fonetismul *j*

1	8	1	—	1	6

Exemple :

CAS, period. I, 1836—1838,	PT (1857)
p. 116, 122 — *încunğurat, ă*	*încunğurat, ă* — p. 19, 27
p. 118 — *împrejur*	*împreğur* — p. 22
ibidem, period. III, nr. 11,	ibidem
p. 164, 165 — *împrejurări*	*împreğurări* — p. 65
CR 1839,	ibidem
p. 530 — *ağuns*	*ajuns* — p. 253
AR, 1839, nr. 73,	ibidem
p. 299 — *ağuns*	*ajuns* — p. 253

3. *Fonetisme arhaice*

a) *î* inițial păstrat, alături de fonetismele mai noi cu *u* sau *i*

Fonetismul *î*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
1	2	2	—	1	18
	Fonetismul *u* sau *i*				
2	11	2	1	2	—

Exemple:

CAS, period. I, nr. 7,	PT (1857)
p. 115 — *umplut*	*împlut* — p. 18
p. 115 — *umple*	*împle* — p. 18
p. 114 — *umblau*	*împlau* — p. 16
ibidem, period. ,I 1837,	ibidem
p. 164 — *umblînd*	*împlînd* — p. 94
p. 163 — *împlă*	*împlă* — p. 93
p. 173 — *umplu*	*împlu* — p. 103
AR, 1839, nr. 2,	ibidem
p. 416 — *intre*	*între* — p. 149
p. 415 — *intrînd*	*întrînd* — p. 149

b) *ă* etimologic înlocuit prin *o* analogic

Fonetismul *ă* etimologic					
CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
2	6	2	—	1	2
Fonetismul *o*					
3	—	3	—	—	11

Exemplificăm prin:

CAS, period. III, 1840—1842,	PT (1857)
p. 87 — *lăcuiseră*	*locuiseră* — p. 116
ibidem, period. I, 1836 — 1838,	ibidem
p. 164 — *lăcașul*	*locașul* — p. 94
p. 164 — *lăcuitor*	*locuitor* — p. 94

c) Cazurile de disimilare a lui *r* în prepoziția *pre-pe* alternează cu formele mai vechi nedisimilate.

Formele *pre*					
CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
9	29	9	7	30	43
Formele *pe*					
CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
7	30	10	2	12	20

Exemple ilustrative:

CAS, period. III, 1840—1842,	PT (1857)
p. 103 — *pe dînsul*	*pe dînsul* — p. 130
p. 103 — *pre nimeni*	*pre nime* — p. 130
p. 87 — *pre streini*	*pre străini* — p. 116
ibidem, period. I, 1836—1838,	ibidem
nr. 7, p. 123 — *pre sufletul*	*pre sufletul* — p. 28
ibidem, period. I, 1837,	ibidem
p. 165, *pe el*	*pre el* — p. 95
p. 163 — *pre cîmpii*	*pe cîmpii* — p. 93
p. 173 — *preste*	*piste* — p. 104

d) Tot ca fonetisme arhaice menționăm păstrarea grupurilor consonantice : *bt*, *pr*, în cuvinte de origini diferite.

Paralel cu cuvintele care păstrează aceste grupuri consonantice apar și cuvinte cu grupurile reduse la : *p*, *b* specifice limbii literare.

Cuvinte cu *grupuri păstrate*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
3	23	3	—	14	12

Cuvinte în care *grupurile consonantice s-au redus*

1	6	1	—	1	20

Dăm cîteva exemple :

CAS, period. III, 1840—1842,	PT (1857)
p. 95 — *împotrivi*	*împrotivi* — p. 123
p. 87, 92 — *împrotiva*	*împrotiva* — p. 116, 120
p. 200 — *împrotivă*	*împrotivă* — p. 51
ibidem, period. I, 1836—1838,	ibidem
p. 114, 122, 123 — *subt*	*sub* — p. 16, 26, 28
DL, 1840	ibidem
p. 31 — *împrotivi*	*împrotivi* — p. 123
p. 75 — *împotrivia*	*împotrivia* — p. 144
AR, 1839,	ibidem
p. 414 — *împotrivia*	*împotrivia* — p. 147
p. 415 — *subt*	*sub* — p. 148

III. STRUCTURA STATISTICĂ A FORMELOR MORFOLOGICE ÎN VARIANTE SUCCESIVE ALE SCRIERILOR LUI C. NEGRUZZI

„Muntenizarea" și „modernizarea" limbii se manifestă, într-o măsură mai mică, și în morfologie. Aici însă distincția între faptele inovatoare de proveniență muntenească și cele de o mai largă circulație se face cu oarecare greutate, muntenismele propriu-zise fiind mai reduse numeric.

Ne-am ocupat de aceea de structura statistică a unor fenomene morfologice fără a le grupa pe categorii.

a) Remarcăm frecvența formelor iotacizate la unele verbe de conjugarea a doua, a treia și a patra. Ar fi greșit să interpretăm formele iotacizate, din scrierile lui C. Negruzzi sau ale altor scriitori ardeleni și moldoveni, ca de proveniență muntenească.

Ele trebuie interpretate ca o particularitate păstrată din limba veche.

Forme *iotacizate*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
1	37	2	3	4	25

Forme *neiotacizate*

1	6	1	1	1	25

Exemplificăm prin :

CAS, period. I, 1836—1838,	PT (1857)
p. 167 — *spui*	*spun* — p. 98
p. 174 — *perz*	*perd* — p. 105
p. 173 — *te văz*	*te văz* — p. 103
p. 114 — *să cază*	*să cadă* — p. 17

p. 120 — *să trimită*	*să trimiță* — p. 25
p. 120 — *să scoată*	*să scoață* — p. 24
DL 1840,	ibidem
p. 41 — *puindu-i*	*puindu-i* — p. 130
p. 41 — *spuindu-le*	*spuindu-le* — p. 130
p. 21 — *spuindu-i-se*	*spuindu-i-se* — p. 118
AR, 1839,	ibidem
p. 350 — *să spuie*	*să spuie* — p. 268
p. 350 — *să cadă*	*să cază* — p. 267
AIR 1838,	ibidem
p. 38 — *să cadă*	*să cadă* — p. 262
p. 36 — *văz*	*văz* — p. 261

b) Perfectul compus (auxiliarul), imperfectul, ca și mai mult ca perfectul, prezintă forme mai vechi care alternează cu forme noi.

Alături de forma arhaică a persoanei a III-a singular (a auxiliarului) de la perfect compus indicativ apare și forma inovatoare muntenească. Perfectul compus, persoana a III-a singular, *cu formă de persoana a III-a plural*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
1	10	5	3	9	8

Perfectul compus, persoana a III-a singular, *cu formă diferită de persoana a III-a plural*

—	5	—	—	6	17

Cîteva exemple :

CAS, period. I, 1836—1838,	PT (1857)
p. 174 — *cerul au vrut*	*cerul a vrut* — p. 105
DL, 1840,	ibidem
p. 45 — *destul au trăit tatăl și destule au făcut*	*destul a trăit tatăl și destule a făcut* p. 131
CAS, period. I, 1840—1842,	ibidem
p. 81 — *au făcut Mircea-Vodă*	*au făcut Mircea-Vodă* — p. 111
ibidem	ibidem
p. 83 — *Veveriță îmi este dușman dar nu s-au ascuns*	*Veveriță îmi este dușman, dar nu s-au ascuns* — p. 114

La mai mult ca perfect întîlnim : *copiii îl împrejurase* (CAS, period. I, p. 339), dar și *copiii îl împrejuraseră* (PT, p. 5). De asemenea mai mult ca perfectul este exprimat și prin formule de tipul : *au fost născut un prietășug* (PT p. 42 ; CAS period. III, 1840—1842, p. 192) ; *au fost găsit-o moartă* (CAS, period. III, p. 192).

La imperfect apar forme cu desinența *-u* la persoana a III-a plural, alături de forme mai vechi fără *-u*

Imperfectul, persoana a III-a plural, *fără* desinența *-u*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
2	28	9	5	11	2

Imperfectul, persoana a III-a plural cu desinența *-u*

—	—	—	—	2	45

Dăm spre exemplificare :

CAS., period. I, 1836 — 1838,	PT (1857)
p. 339 — *ei îl fericita*	*ei îl fericitau* — p. 5

p. 339 — *mamele suspina*	*mamele suspinau* — p. 5
p. 339 — *lacrimi izvora*	*lacrimi izvorau* — p. 5
ibidem, period. II, 1840—1842,	ibidem
p. 510 — *ei atingea*	*ei atingeau* — p. 71
AIR, 1838,	ibidem
p. 34 — *zeii figura*	*zeii figurau* — p. 259
p. 38 — *mustețile ieșea*	*mustețile ieșiau* — p. 262

c) La conjunctivul prezent al unor verbe ca *a da*, *a lua*, *a sta* remarcăm forma regională din Moldova și Transilvania alături de forma muntenească, devenită ulterior literară.

Conjunctivul regional :

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
—	3	—	—	5	9

Conjunctivul literar

1	4	4	1	—	2

Cîteva exemple ilustrative :

CAS, period. I, 1840—1842,	PT (1857)
p. 97 — *să dea*	*să dee* — p. 125
p. 105 — *să-l iae*	*să-l iae* — p. 132
DL, 1840,	ibidem
p. 34 — *să dee*	*să dee* — p. 125

d) În cadrul numelui ne ocupăm de o serie de substantive feminine care păstrează desinența *-e* de plural ca în limba veche. Dar, alături de această desinență, găsim și desinența nouă *-i*.

Substantive cu desinența *-e*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
1	8	2	—	3	5

Substantive cu desinența *-i*

2	5	1	—	—	10

Spre ilustrare dăm exemplele :

CAS, period. I, 1836—1838,	PT (1857)
p. 162, *lacrimele*	*lacrimile*— p. 92
p. 167 — *răni*	*rane* — p. 97
DL, 1840,	ibidem
p. 76 — *limbele*	*limbile*— p. 147
AR, 1839,	ibidem
p. 415 — *limbele*	*limbile* — p. 149
CR, 1839,	ibidem
p. 663 — *luminile*	*luminele* — p. 267

Remarcăm cîteva substantive care nu cunosc desinența *-uri* la pluralul cu sens colectiv : *trebi* (PT, p. 63 ; CAS, period. II, nr. 11, p. 163), *vremile* (CR, 1839, p. 662 ; AR, 1839, p. 347) ; *dulceților* (PT, p. 288 ; AR, 1840, p. 96) ; *mîncărilor* (PT, p. 122) ; *mîncări* (PT, p. 122).

e) Desinența de plural *-e* concurează cu desinența *-uri* la substantivele de genul neutru.

Substantive cu pluralul *-uri*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
—	5	—	—	1	9

Substantive cu pluralul *-e*

— 4 — — — 7

Cîteva exemple :

CAS, period. I, 1836—1838,	PT (1857)
p. 119 — *suspinele*	*suspinele* — p. 24
p. 117 — *suspinuri*	*suspinuri* — p. 2[illegible]
p. 116 — *suspinurile*	*suspinurile* — p. 19
ibidem, period. II, nr. 11, 1838—1840,	ibidem
p. 168 — *portreturi*	*portreturi* — p. 70

f) În paradigma de singular a substantivelor feminine, flexiunea prin desinență și articol definit enclitic manifestă o tendință de modificare, în sensul transformării acestui grup într-un singur element afinal la gen.-dat. Astfel, substantivele din clasa de flexiune *-ă*, *-e* (*casă/case*) prezintă la gen-dat. articulat terminația *-ei* (desinență plus articol), dar și terminația *ii(i)* : *droșcii* (PT, p. 285 ; AR, 1840, p. 96) ; *pernii*, *mesii*, *credințiî*. Această modificare apare și în flexiunea adjectivului calificativ : *fragedii copile* (PT, p. 19) ca în limba veche, în flexiunea articolului nedefinit, sau în cea a pronumelui sau adjectivului demonstrativ-relativ : *unii gospodine* (DL, 1840, p. 24 ; CAS, 1840, p. 91) ; *unii soții* (PT, p. 117 ; CAS, 1840, p. 88 ; DL, 1840, p. 19), dar și *unei oștimi* (PT, p. 127 ; CAS, 1840, p. 99 ; DL, 1840, p. 38) ; *unei gospodine* (DL, 1840, p. 24) *acestii drame* ; *a căria figură* ; *al căriia nume*.

După modelul declinării substantivelor din categoria lui *casă/casei*, apare *-ei* și la formele de gen.-dat. ale substantivelor care au pluralul în *-i* : *Porței* (PT, p. 148 ; CR, 1840, p. 6 ; AR, 1839, p. 415) ; *monastirei* (CR, 1839, p. 663, AR, 1839, p. 349) ; *învățăturei* (CAS, period. I, 1836—1838, p. 341).

Formele de genitiv-dativ *-ei*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
5	13	6	4	1	10

Formele de genitiv-dativ *-ii*

4	5	3	—	6	22

Ilustrăm numai prin cîteva exemple, pentru că fenomenul a fost relevat mai sus :

CAS, period. III, 1840—1842	PT (1857)
p. 104—*al morții*	*al morții* — p. 131
p. 91 — *unei gospodine*	*unei gospodine* — p. 127
AIR, 1838,	ibidem
p. 38 — *acestei*	*acestii* — p. 131
p. 34 — *fericirei*	*fericirii* — p. 259

g) *Pronumele* demonstrativ păstrează, ca și în limba veche, forme fără particula deictică *a*. Aceste forme apar uneori alături de altele care prezintă particula *a*.

Forme fără particula *a*

CR	CAS	AR	AIR	DL	PT (1857)
1	2	1	—	2	3

Forme cu particula *a*

1	2	—	—	2	3

Dăm cîteva exemple din volumul *Păcatele tinereţelor* din 1857 :

p. 126 — *oamenilor acestora*
p. 127 — *idrei acestei*
p. 128 — *cîinilor acestora*
p. 132 — *copilului acestui*
p. 113 — *ticălosul acel de Tomşa*
p. 113 — *acel ce s-au învrednicit.*

h) Pronumele relativ cunoaşte flexiunea după număr. Dăm cîteva exemple de folosire a pronumelui relativ invariabil alături de cel flexionat.

Pronumele *carii*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
2	5	1	—	5	3

Pronumele *care*

—	2	1	—	—	10

Exemple :

CAS, period. III, 1840—1842, PT (1857)
p. 101 — *pe care avea prepus* *pe care avea prepus* — p. 115
p. 86 — *carii de multe ori* *carii de multe ori* — p. 115
p. 86 *care intrase iar în favor* *care intrase iar în favor* — p. 115
CR, 1840, nr.2, ibidem
p. 6 — *carii a fost ambasador* *care a fost ambasador* — p. 148
AR, p. 415 — *care a fost ambasador* *care a fost ambasador* — p. 148
p. 416 — *carii începuse a privi* *care începuse a privi* *Moldavia* *Moldavia* — p. 149

i) Articularea pronumelui relativ este o caracteristică a limbii vechi. Paralel cu forma *carele*, întîlnim şi forma nouă, nearticulată, *care*, caracteristică limbii literare.

Pronumele *carele*

CR	CAS	AR	AlR	DL	PT (1857)
3	1	3	1	3	1

Pronumele *care*

—	1	—	—	—	4

Cîteva exemple :

AR, 1839, PT (1857)
p. 416 — *carele* *care* — p. 150
CR, 1840, nr. 2, ibidem
p. 7 — *carele* *care* — p. 150
DL, 1840, ibidem
p. 79 — *carele* *care* — p. 150

În continuare, vom stabili frecvenţa elementului muntenesc sau inovator la fiecare fenomen fonetic şi morfologic prezentat mai sus. Prima cifră reprezintă numărul total de cuvinte care ilustrează un anumit fenomen fonetic, sau o anumită formă morfologică, iar cea de-a doua, numărul de muntenisme sau elemente noi. Frecvenţa este raportul dintre numărul total al atestărilor şi numărul formelor munteneşti sau inovatoare.

Fenomene fonetice şi forme morfologice	Numărul total de cuv.	Numărul de muntenisme sau elemente noi	Frecvenţa elementului muntenesc şi inovator
ă > *a*	62	24	$\frac{24}{62} = 38\%$
e > *ă*	285	124	43%
i > *î*	16	8	50%
ea > *a*	10	3	30%
ea > *e* (deschis)	24	9	37%
ia > *ie*	67	31	46%
î > *îi*	29	8	27%
a > *ă*	21	9	43%
e(neac.) > *i*	195	66	34%
j — *ğ*	33	17	51%
î — *u*	42	18	42%
ă — *o*	30	17	56%
pre — *pe*	208	81	39%
grupuri de consoane păstrate — dispărute	84	29	34%
forme iotacizate — neiotacizate	107	35	32%
perfectul compus	64	28	43%
imperfect : desinenţa *u*	104	47	45%
conjunctivul regional — literar	29	12	41%
desinenţa de plural *e* — *i*	37	18	48%
desinenţa de plural *e* — *uri*	26	11	42%
desinenţa gen.-dat. *ei* — *ii*	79	40	50%
pronumele demonstrativ cu sau fără particula deictică *a*	17	8	47%
care — *carii*	29	13	44%
carele	17	5	29%

Frecvenţa medie a elementului muntenesc şi inovator în :

Scrierile publicate în periodice :	Scrierile publicate în PT :
Fonetica 37%	43%
Morfologia 26%	65%
Total 31%	54%

Frecvenţa medie a elementului muntenesc şi inovator în întregul material cercetat : 42%.

Din cele de mai sus se confirmă faptul că, din punct de vedere al apartenenţei regionale a fenomenelor, limba scrierilor lui Negruzzi se găseşte într-o continuă transformare. Negruzzi a debutat în literatură prin traducerea operei *Memnon* a lui Voltaire. Nu împlinise încă cincisprezece ani şi scria într-o perfectă limbă moldovenească.

În operele sale de maturitate se apropie însă din ce în ce mai mult de limba română literară, aşa cum avea ea să se fixeze în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În momentul debutului său scriitoricesc, el citise puţine din operele scriitorilor români şi deci era puţin influenţat de aceştia. Făcuse puţine exerciţii de limbă şi stil, prin urmare era nevoit să scrie aşa cum vorbea, adică moldoveneşte. Marele său merit este că şi-a dat seama la vreme de adevărata cale pe care începuse să meargă limba literară şi s-a străduit să înlăture particularităţile regionale. Cifrele de mai sus, care indică frecvenţa elementului muntenesc şi inovator atît la nivelul variantelor revăzute succesiv de autor, cît şi la nivelul unui singur

volum, ne îndreptățesc să afirmăm că există o tendință crescîndă în favoarea elementelor literare în scrierile lui Negruzzi.

Procentul de 42% avînd în vedere întregul material cercetat, și cel de 54% care privește volumul din 1857 sînt mai mult decît elocvente. Aceste cifre permit să distingem trei etape în evoluția limbii lui C. Negruzzi [10] și anume :

O etapă în care limba scrierilor sale este exclusiv moldovenească. Aceasta corespunde cu perioada începuturilor literare, cînd Negruzzi se manifestă în primul rînd ca traducător din autorii clasici, mai mult cu scopul deprinderii de a scrie, decît cu intenția de a publica. Cele cîteva versuri originale scrise în această perioadă sînt tot niște exerciții de limbă și stil.

Urmează perioada maturității literare. Acum scrie cele mai importante lucrări din cele patru cicluri ale volumului *Păcatele tinereților*. Unele din aceste scrieri, publicate în principalele reviste ale vremii („Curierul românesc" „Curierul de ambe sexe", „Albina românească", „Alăuta românească", „Dacia literară"), ne-au servit ca material de cercetare. De fiecare dată cînd una și aceeași scriere apare într-un alt periodic, ne aflăm în fața unei variante în care se observă tot mai mult grija scriitorului moldovean de a renunța la ceea ce era particular în opera sa, în favoarea elementelor generale. Este o limbă pe care, evident, n-o putem numi nici muntenească și nici pe de-a-întregul modernă, dar tot atît de evident este că se înfățișează mult mai puțin moldovenească decît cea din prima etapă.

Elementele regionale moldovenești, precum și elementele arhaice sînt concurate mai frecvent de elemente muntenești și inovatoare.

O ultimă etapă o ilustrează volumul *Păcatele tinereților*. Frecvența medie de 54% a elementelor inovatoare și muntenești pe care le cuprinde acest volum ne dovedește că limba scrierilor lui C. Negruzzi marchează la această dată o etapă evolutivă de modernizare și muntenizare, unele elemente depășind chiar numărul elementelor moldovenești.

Acest lucru este de o mare importanță, nu numai pentru evoluția limbii lui Negruzzi, ci și în general, pentru evoluția limbii literare în secolul trecut. Am văzut că vocalele din seria anterioară trec în seria medială din cauza caracterului dur al consoanelor, *p*, *b*, *v*, *m*, *ș*, *j*, *s*, *z*, *ț*. Acest fenomen specific graiului moldovenesc este frecvent în scrierile publicate în periodice, unde înregistrăm 119 cazuri. Dar în volumul din 1857, acest fonetism nu mai apare decît de 54 de ori. Din aceleași motive, în volumul din 1857, C. Negruzzi renunță în bună parte la fonetismul *e* > i pentru care înregistrăm 59 de cazuri față de 70, din scrierile publicate în periodice. De asemenea, într-o măsură mai mică, el renunță și la fonetismul *î* (etimologic) de tipul *pîne* în favoarea lui *pîine*. Mai rar renunță însă la formele cu *î* inițial de tipul : *îmblu*, *împlu*, *întru*. Chiar, dacă în cercetarea noastră, am înregistrat fonetismele noi (cu *u* sau *i* inițial) în scrierile publicate în periodice, în volumul din 1857 ele dispar cu totul. Motivul pentru care autorul nu renunță complet la toate fonetismele regionale sau arhaice pare a fi de ordin stilistic. Elementele vechi dau culoare locală sau sporesc expresivitatea contextului.

---

[10] Cf. E. Lovinescu, *op. cit.* ; P. V. Haneș, *op. cit.* ; P. Diaconescu, *op. cit.*

Atît în volum, cît și în scrierile publicate în periodice, Negruzzi renunță, dar nu totdeauna, și la fonetismul moldovenesc *ğ*.

Un alt fapt de fonetică evitat în volum, nu însă și în scrierile publicate în periodice, este fonetismul arhaic de păstrare a unor grupuri consonantice *bt*, *pr* (*subt*, CAS, period. I, 1836—1838, p. 114, 122, 123; AR, 1839, p. 415; *împrotivi*, CAS, period. III, 1840—1842, p. 95; DL, 1840, p. 31). Acestea dădeau probabil o nuanță arhaică contextului și Negruzzi nu le-a întrebuințat prea des.

Morfologia prezintă o serie de fapte pe care scriitorul le evită, de cele mai multe ori, în scrierile publicate în volum. Este o dovadă că Negruzzi și-a dat seama că formele gramaticale inovatoare sînt mai corecte.

În scrierile din volumul din 1857 am înregistrat de două ori mai multe substantive feminine cu desinența mai nouă *-i* pentru plural.

De asemenea și numărul formelor de gen.-dat. *-ii* ale substantivelor feminine ne apare din cercetare de două ori mai mare în volumul din 1857, față de numărul formelor de gen.-dat.-*ei*.

Așa cum am mai amintit, pronumele relativ *care* cunoaște flexiunea după număr: *carii* (*moșnegilor carii*; *jucătorii carii*).

Această formă este de cinci ori mai numeroasă în scrierile publicate în periodice față de cele publicate în volumul menționat. Este deci o formă la care Negruzzi renunță de cele mai multe ori, înlocuind-o cu forma invariabilă, nouă, *care*.

Forma pronominală *carele*, articulată cu articolul definit enclitic, este veche și populară; cu toate acestea Negruzzi o întrebuințează și în scrierile publicate în periodice și în cele din volume. Este un fapt de limbă la care scriitorul se pare că nu renunță pentru că îl consideră element care poate crea atmosferă evocatoare. În ce privește verbul, Negruzzi renunță la aproape jumătate din formele iotacizate existente în scrierile din periodice. Numărul formelor iotacizate atestate în volum este egal cu al formelor neiotacizate.

Desinența *-u* de persoana a III-a plural la imperfect a fost explicată de I. Gheție și Mirela Teodorescu [11] pe baza cercetării textelor din perioada 1780—1830 ca fiind de proveniență bănățeană, și de aici luată „din scris sau grai viu de Heliade Rădulescu și recomandată de acesta pentru a fi acceptată de limba literară a tuturor românilor" [12]. Forma analogică a fost preferată de scriitori formei vechi, pentru că desființa omonimia supărătoare dintre persoana a III-a singular și persoana a III-a plural.

Negruzzi acceptă această desinență-*u* la persoana a III-a plural, în așa măsură, încît forma veche de persoana a III-a plural (care era identică cu cea de singular) este aproape complet înlăturată din limba scrierilor publicate în volum. A fost, de asemenea, înlăturată omonimia la fel de supărătoare de la perfectul compus, persoana a III-a singular a auxiliarului. Heliade Rădulescu a cerut să se întrebuințeze *a* în locul lui *au* care caracterizase pînă atunci limba literară românească și scrie în consecință: *el a cîntat*, *el a șezut* în loc de *el au cîntat*, *el au șezut*. Acest *a*, folosit pentru persoana a III-a a auxiliarului, este o formă pe care Heliade Rădulescu a impus-o prin *Gramatica* sa și prin publicațiile sale de după 1829. Forma *a*

[11] I. Gheție și Mirela Teodorescu, *În legătură cu desinența* -u *a pers. a III-a, pl. a imperfectului indicativ*, în SCL, XVI, 1965, nr. 2, p. 87—103 și XVII, 1966, nr. 2, p. 175—185.

[12] *Op. cit.*, p. 94.

apare la scriitorii munteni de după 1840 (Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu C. Boliac, D. Bolintineanu) și abia după 1840 sau 1845 se răspîndește și la scriitorii ardeleni, iar după 1850—1855 la moldoveni.

La capătul acestei cercetări asupra unor lucrări ale lui C. Negruzzi pe care le-am specificat în introducere, constatăm că scriitorul a avut în permanență preocupări lingvistice. Intuind calea pe care începuse să se dezvolte limba literară, Negruzzi procedează cu mult curaj la modernizarea și muntenizarea limbii scrierilor sale. Deosebirile dintre variantele aceloraşi scrieri apărute succesiv în periodice și apoi în volumul din 1857 sînt evidente în acest sens. La cea mai mare parte din fenomenele fonetice și morfologice se observă o tendință crescîndă în favoarea elementelor literare sau devenite ulterior literare. Considerăm că, din motive stilistice, C. Negruzzi nu renunță în scrierile cuprinse în volumul din 1857 la toate elementele regionale sau arhaice ; exemplu : formele cu *î* inițial de tipul : *întru, împlu, îmblu* : sau forma regională de conjunctiv prezent de tipul : *să dee, să ieie.*

Cu toate aceste firești și inevitabile oscilații, limba lui C. Negruzzi reflectă cu fidelitate fenomenul de muntenizare și modernizare a limbii, petrecut la jumătatea secolului. Ea este totodată o expresie a frămîntărilor prin care a trecut limba literară înainte ca aspectul ei normat să se fi precizat și să se fi generalizat primind o formă definitivă.

iunie-iulie 1968

UN OCTOIH ROMÂNESC DIN SECOLUL AL XVI-LEA?*

DE

ALEXANDRU MAREŞ

Au trecut mai bine de trei decenii de cînd Nicolae Sulică a semnalat existenţa celui mai vechi osmoglasnic românesc păstrat pînă astăzi, *Octoihul* diacului Oprea [1]. Manuscrisul, aparţinînd colecţiei de vechi tipărituri şi manuscrise româneşti ale lui Nicolae Sulică, a rămas pînă în prezent cunoscut numai pe baza puţinelor informaţii furnizate de proprietarul său în 1937. Scris pe hîrtie de provenienţă braşoveană, al cărei filigran, afirma Sulică, se regăseşte şi pe hîrtia *Liturghierului* românesc (1570), *Octoihul*, după cum se precizează în epilog, este o copie executată de diacul Oprea la Braşov în 1570 [2]. Fără a face o descriere a manuscrisului, Nicolae Sulică şi-a restrîns interesul exclusiv asupra epilogului, pe care, de altfel, l-a şi publicat, însoţind transcrierea lui de facsimilul primei pagini. Din parcurgerea epilogului aflăm că textul *Octoihului* reproduce un izvod mai vechi, tradus în româneşte de *sfinţii părinţi cine au fost mainte întru acestu loc*, a cărui copiere urma să servească *ucenicilor cine învaţă dăscălie* şi *oamenilor creştini cine cîntă*. Autorul copiei, diacul Oprea, era nepotul popii Dobre şi *mearşter* al şcolii româneşti de pe lîngă biserica din Şchei, la care îndeplinea, de altfel, şi funcţia de *psaltu dentîniu*, adică prim cîntăreţ în strană. Tot din epilog aflăm că episcopul calvin Pavel Tordaşi citise şi apreciase manuscrisul, plătind eforturile copistului cu bani obţinuţi de la cancelarul Ardealului Mihail Csáki (*Ceac Mihaiu*). Reţine atenţia, de asemenea, specificarea că în pregătirea vechilor noştri cărturari intra, pe lîngă studiul slavonei, şi cel al limbii latine. Epilogul este datat 7078, fără a se indica însă luna (adică 1570 sau 1569, după cum scădem 5508 sau 5509), şi precizează, în plus, şi numele celor doi stăpînitori ai Ardealului şi Ţării Româneşti în vremea cărora a fost scris : principele Ioan Sigismund (*Ianăş Jicmon*) şi, respectiv, domnitorul Alexandru.

---

* Articolul de faţă a constituit obiectul unei comunicări ţinute la sesiunea ştiinţifică a Institutului de lingvistică, în ziua de 12 februarie 1969.

[1] Nicolae Sulică, *Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite*, extras din „Omagiu lui Constantin Kiriţescu", Bucureşti, 1937. Trimiterile se fac la paginile extrasului.

[2] *Ibidem*, p. 14—15.

În comentariul său pe marginea epilogului, Nicolae Sulică emite ipoteza că diacul Oprea ar fi fost originar din Ţara Românească sau cel puţin anii tinereţii şi i-ar fi petrecut acolo, de vreme ce nu era familiarizat pe deplin cu terminologia administrativă în uz la Braşov (în epilog membrii consiliului orăşenesc sînt numiţi *boieri* şi nu *domni*, cum se exprimau localnicii [3]).

De la semnalarea făcută *Octoihului* lui Oprea de către Nicolae Sulică, urma acestui manuscris s-a pierdut o bună bucată de vreme. În 1965, P. P. Panaitescu afirma că *Octoihul* se păstra „pînă de curînd în biblioteca bisericii din Şcheii Braşovului" [4]. Fără a da de urma lui, P. P. Panaitescu găseşte, în schimb, în aceeaşi bibliotecă, o fotocopie a unei pagini din acest manuscris, pe care o şi reproduce (pagina poartă titlul *Cîntarea de sîmbătă seara, glasul al şaptelea*, în slavoneşte) [5].

Este meritul lui I. Roman, lector de limba rusă la Institutul pedagogic din Braşov, de a fi regăsit acest preţios manuscris la Biblioteca regională din localitate [6]. Într-o comunicare prezentată la Institutul de lingvistică din Bucureşti [7], I. Roman a identificat manuscrisul descoperit în fondul acestei biblioteci cu cel semnalat în 1937 de Nicolae Sulică. Identificarea a fost favorizată de găsirea la biblioteca din Şcheii Braşovului a unor fotocopii pe sticlă [8], reproducînd epilogul copiat de Oprea diacul şi publicat de Nicolae Sulică. Confruntînd textul facsimilelor pe sticlă cu cel reprodus în transcriere interpretativă de către Nicolae Sulică, I. Roman a stabilit că avem a face cu unul şi acelaşi text. Clişeele pe sticlă nu reproduceau o copie exactă, dar ulterioară a acestui epilog, ci însuşi epilogul autograf al lui Oprea. Aceasta s-a putut stabili prin confruntarea facsimilului primei pagini din epilog, pe care Nicolae Sulică îl publicase în anexă la textul transcris, cu clişeul pe sticlă al aceleiaşi pagini descoperit în biblioteca bisericii din Şchei : ambele facsimile reproduceau prima pagină a epilogului transcris de Oprea diacul. Împreună cu cele 6 clişee pe sticlă, conţinînd epilogul, se mai afla încă un clişeu similar, care reproducea un fragment românesc din *Cîntarea de sîmbătă seara, glasul al şaptelea*, text aparţinînd versiunii *Octoihului*. După cum a precizat autorul comunicării, acest clişeu era executat după o pagină din manuscrisul *Octoihului* descoperit la Biblioteca regională din Braşov. Cum scrisoarea din epilog şi cea din manuscris aparţineau, după I. Roman, aceleiaşi mîini (a diacului Oprea), rezulta, în mod firesc, că manuscrisul *Octoihului* recent descoperit este, de fapt, acela pe care Nicolae Sulică îl deţinuse în 1937. Această constatare mai era întărită şi de faptul că manuscrisul fusese achiziţionat de către Biblioteca regională din Braşov de la fiul lui Nicolae Sulică. În plus,

---

[3] Nicolae Sulică, *op. cit.*, p. 15.

[4] Vezi P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 126–127.

[5] *Ibidem*, p. 127.

[6] P. P. Panaitescu, căruia I. Roman îi atrăsese atenţia asupra manuscrisului, nu a ştiut că acesta este, de fapt, *Octoihul*, fost în proprietatea lui Nicolae Sulică. Din acest motiv, el considera manuscrisul semnalat de I. Roman scris în grai nord-ardelenesc, cu unele particularităţi moldoveneşti şi „foarte probabil din secolul al XVI-lea" (vezi P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 131).

[7] I. Roman, *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea*, comunicare prezentată în cadrul Sectorului de filologie şi limbă literară la 23 aprilie 1966.

[8] Clişeele, în număr de 7, se găsesc într-o cutie de carton pe care s-a notat : *Clişee pe sticlă publicate de prof. N. Sulică în studiile lui. Primite de la fiul său, magistratul.*

clișeele pe sticlă (conținînd epilogul și o pagină din textul propriu-zis) aparținuseră, pînă la donarea lor bibliotecii din Șchei, de asemenea lui Nicolae Sulică. Ca o precizare asupra naturii textului, I. Roman a stabilit, în cadrul aceleiași comunicări, că manuscrisul nu cuprinde oficiul celor opt glasuri pentru fiecare zi din săptămînă, deci nu este vorba de un mare octoih, ci de un mic octoih.

Acestea sînt, pe scurt, rezultatele la care au ajuns Nicolae Sulică și I. Roman, pe baza cercetărilor întreprinse, în problema datării și stabilirii apartenenței *Micului octoih*. În pofida argumentelor aduse, ambele probleme necesită o reexaminare atentă, pe care ne propunem să o întreprindem în paginile care urmează.

De la bun început vom spune că epilogul *Micului octoih* ne-a atras atenția prin unele particularități ale graiului vorbit de diacul Oprea. Am notat astfel prezența permanentă în epilog a lui *dz* (<*d* + *e*, *i* latin) : *dumnedzeu*, *dumnedzeiasca*, *voevodzi*, *scădzut* și a lui *ń* (<*n* + yod latin) : *dentîniu*, *despunitoriu*, particularități care, după cum a reieșit din comunicarea lui I. Roman, se regăsesc și în textul manuscrisului. Tot pentru acest text, I. Roman a relevat prezența constantă a lui *ğ* (< *j* + *o*, *u* latin) și maghiarismul *lepedeu*. Nici una însă din aceste particularități nu poate fi regăsită în secolul al XVI-lea în sudul Ardealului, mai precis la Brașov, și nici în Țara Românească, în ipoteza că Oprea diacul ar fi fost muntean. În urmă cu patru secole, *dz* este notat numai în texte provenind din Banat-Hunedoara, Moldova și Transilvania (cu excepția părții sudice) [9]. Un document din Brașov, reflectînd graiul local, scris de popa Iane, scriitor la cetate, prezintă *z*, iar nu *dz* [10]. În ce privește pe *ń*, atestările din secolul al XVI-lea ne îndreaptă spre Banat-Hunedoara și, probabil, spre centrul și nordul Ardealului [11], deci din nou într-o arie în care nu sînt cuprinse Brașovul și Țara Românească. În sfîrșit, în acest secol, nici *ğ* nu se întîlnește în Muntenia și în partea de sud-est a Transilvaniei, ci numai în Moldova, nordul Transilvaniei, Banat și Hunedoara [12]. Cît privește pe *lepedeu*, pentru care ne lipsesc atestări în textele din secolul al XVI-lea, e de presupus că a circulat, și atunci ca și astăzi, în regiunile unde s-a exercitat mai puternic influența limbii maghiare, în Transilvania și Banat [13]. În lumina acestor date, nu numai că ipoteza originii muntenești a diacului Oprea se dovedește nefondată, dar însăși prezența acestor trăsături lingvistice într-un epilog redactat la Brașov de *mearșteriu școaleei rumânești... și dascăl mai mare ucenicilor* devine surprinzătoare. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, după mărturia lui Oprea, manuscrisul său era copiat după un

---

[9] Vezi I. Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 62.

[10] Vezi I. Roman, *Primul document românesc brașovean cunoscut : scrisoarea popii Iane*, în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 71. Documentul este impropriu denumit scrisoare, fiind în realitate un fel de proces-verbal în care se consemnează întîmpinarea făcută de niște boieri pentru absolvirea de pedeapsă a unor oameni vinovați de moartea unui secui și hotărîrea judecătorească luată de *domnii* de la *sfat*. În ce privește intervalul de timp în care a fost scrisă scrisoarea (1578—1590), acesta mai poate fi limitat cu trei ani. Avînd în vedere anii în care Lucas Hirscher a exercitat funcția de jude al Brașovului, noi considerăm că acest document a fost scris între 1579 și 1588. (Vezi Thomas Tartler, *Collectanea zŭ ainer particŭlär historien won Cronstadt*, vol. I, anno 1741).

[11] I. Gheție, *op. cit.*, p. 64.

[12] *Ibidem*, p. 63.

[13] DA, S. V.

izvod local şi era destinat *ucenicilor cine învaţă dăscalie* şi *oamenilor creştini cine cîntă*, într-un cuvînt localnicilor care frecventau şcoala.

Cercetarea *Micului octoih* ne-a atras însă atenţia asupra unui aspect şi mai surprinzător decît acela pe care ni l-a relevat examenul lingvistic. După cum am mai amintit, epilogul acestui manuscris este datat 7078, adică 1570 e. n., an care este confirmat şi de personajele şi evenimentele istorice la care se fac referiri (s-a scris în vremea cînd în Ardeal stăpînea Ioan Sigismund, iar în Ţara Românească Alexandru voevod ; se pomeneşte cancelarul Ardealului, Mihail Csáki, şi vizita episcopului Pavel Tordaşi la Braşov, care a avut loc în zilele de 13—14 ianuarie). În plus, Nicolae Sulică a precizat că filigranul care se întîlneşte pe hîrtia *Octoihului* — coroană cu scut, marca fabricii din Braşov — este identic cu filigranul pe care îl conţine hîrtia *Liturghierului* românesc din 1570 [14]. Iată, prin urmare, o serie de fapte care se sprijină între ele perfect şi care confirmă anul indicat în epilog (1570). Şi totuşi, paradoxal poate, după cele amintite pînă acum, manuscrisul *Micului octoih* nu a fost copiat la data indicată în epilog. Urmărind filigranele pe care le conţine hîrtia acestui manuscris [15], am constatat că acestea aparţin într-adevăr, fabricii braşovene, însă nu coincid cu cele ale *Liturghierului* din 1570, iar, cronologic, sînt mult mai recente.

Cercetarea evoluţiei filigranelor morii de hîrtie din Braşov a permis să se stabilească existenţa mai multor tipuri de filigrane diferenţiate şi după perioada de fabricaţie [16]. Variantele de filigran care apar pe hîrtia *Micului octoih* aparţin tipului VIII, în clasificarea lui Gebhard Blücher, reprezentat printr-o coroană cu scut ascuţit, care pe hîrtia documentelor apare din anul 1589 [17]. Asupra acestui tip de filigran a atras atenţia, pentru prima dată, I.-A. Candrea. Întemeindu-se pe un document din 1588 [18], în care, de fapt, nu apare acest tip de filigran, ci o variantă a tipului *coroană cu scut rotund*, I.-A. Candrea a fixat, în mod greşit, cu un an mai devreme apariţia filigranului *coroană cu vîrf ascuţit* [19]. Şi recentul studiu al lui S. Jakó [20], ca şi cercetările întreprinse de mine personal asupra filigranelor din documentele aparţinînd secolului al XVI-lea, au confirmat aceeaşi dată stabilită de Blücher (1589) drept anul în care s-a început fabricarea hîrtiei cu site, prezentînd acest tip de filigran [21]. Din anul

[14] La acea dată şi *Liturghierul* românesc făcea parte din colecţia personală a lui Nicolae Sulică.

[15] Mulţumim şi pe această cale lui I. Roman, care ne-a permis să efectuăm decalcuri după filigranele acestui manuscris.

[16] Vezi Gebhard Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 421.

[17] *Ibidem.*

[18] BAR, doc. CCC/1 : *Catastihul mănăstirii Galata.*

[19] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri chirilice din secolele XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, I, Bucureşti, 1916, p. CIII.

[20] S. Jakó, *Filigrane transilvănene din secolul al XVI-lea*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai". Series Historia, Fasciculas 1, 1968, p. 36—37.

[21] În BRV IV, p. 17 se indică greşit că acest tip de filigran apare pentru prima dată în *Liturghierul* slav tipărit de Şerban Coresi în 1587. După cum ne-am putut încredinţa, acest tip de filigran nu apare în cartea amintită. Livia Bacîru afirmă, de asemenea, eronat, că filigranul reprezentînd scutul cu vîrf ascuţit, apare pe hîrtia *Psaltirii* slavo-române din 1578 (sic !), deci „cu zece ani mai devreme" faţă de anul în care fusese înregistrat, după cum ne-am încredinţat, tot greşit, în BRV IV, p. 17 (vezi Livia Bacîru, *Valoarea documentară a filigranelor cu privire specială asupra cărţilor româneşti tipărite în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", 1965, nr. 3, p. 283). *Psaltirea* slavo-română la care se referă autoarea nu este însă datată. Întemeindu-ne pe datele pe care le furnizează atestările tipului de filigran *coroană cu scut ascuţit*, această carte nu poate fi anterioară anului 1589.

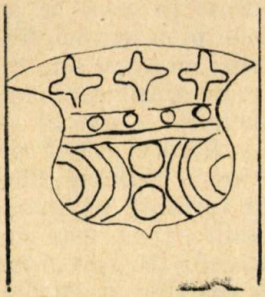

Fig. 1

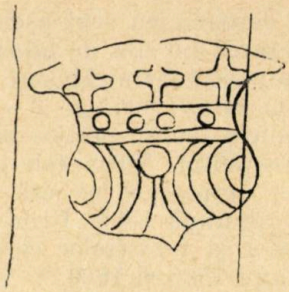

Fig. 2

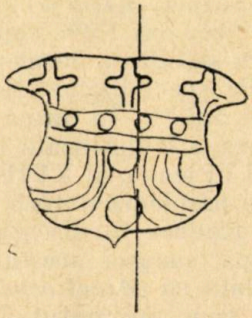

Fig. 3

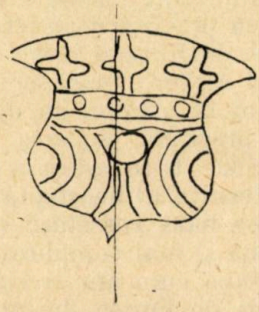

Fig. 4

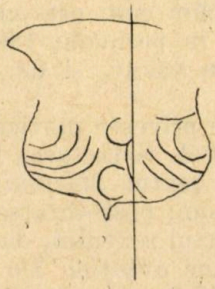

Fig. 5

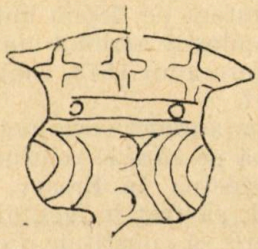

Fig. 6

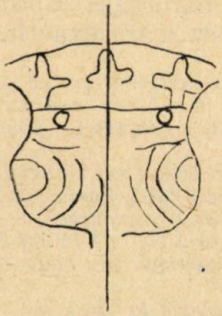

Fig. 7

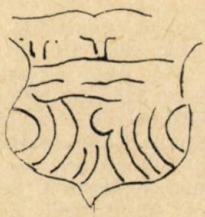

Fig. 8

1596, coroana cu scut ascuţit a suferit o modificare în ceea ce priveşte amplasarea pe sita de fabricare manuală. De unde pînă atunci filigranul era amplasat între călușuri (vezi fig. 1—2), începînd cu acest an, el a fost fixat pe căluş (vezi fig. 3—4). Această modificare de amplasare constituie un indiciu foarte preţios pentru precizarea termenului *a quo* al copierii manuscrisului. Variantele de filigran de pe hîrtia *Micului octoih* prezintă aceeaşi amplasare pe sită (vezi fig. 5—8), pe care o reflectă filigranele fabricate după 1595. Urmărind circulaţia acestor variante pe hîrtia documentelor şi registrelor cercetate, am putut stabili că ea este cuprinsă între anii 1596 şi 1600 [22]. În 1600, moara de hîrtie din Braşov a fost distrusă [23], aşa că hîrtia fabricată după această dată aparţine stocurilor fabricate anterior şi rămase încă neîntrebuinţate. Urmînd să precizăm pe baza examenului filigranologic intervalul în care a fost copiat *Micul octoih* putem indica cu precizie doar termenul *a quo*: acesta este anul 1596, cînd aceste variante de filigran încep a fi fabricate. Pentru stabilirea termenului *ad quem* al copierii manuscrisului, după indicaţiile specialiştilor, trebuie să adăugăm la ultimul an de fabricare (1600) 10 ani [24]. În urma acestei ultime precizări, copierea *Micului octoih* urmează a fi încadrată în intervalul 1596—1610, adică la graniţa secolului al XVI-lea cu al XVII-lea.

Rezultatul neaşteptat la care am ajuns în problema datării *Micului octoih* pe baza cercetării evoluţiei filigranelor readuce în discuţie o altă problemă şi mai complicată, anume aceea a apartenenţei acestui manuscris. După cum am precizat, I. Roman a stabilit că *Micul octoih* a fost transcris de Oprea diacul în 1570. Or, după cum am putut constata, această opinie este desminţită categoric de mărturia pe care o aduc filigranele.

Sîntem pe deplin îndreptăţiţi să ne întrebăm cum este cu putinţă ca în epilogul atribuit unui manuscris, copiat în perioada 1596—1610, să figureze anul 1570, confirmat, după cum am văzut, şi de alte date istorice?

Am amintit ceva mai înainte că, în ceea ce priveşte particularităţile de limbă pe care le conţine epilogul *Micului octoih*, redactarea lui nu s-a putut efectua la Braşov. Admiţînd totuşi că textul *Micului octoih* şi epilogul (păstrat în facsimile) au făcut corp comun, posibilitatea ca acest manuscris să constituie o copie exactă sub raportul textului, dar nu şi al fonetismului după *Octoihul* lui Oprea, se impune atenţiei. De altfel, în manuscrisele româneşti există şi astfel de situaţii în care copiştii au preluat mot-à-mot epilogul textului care le-a servit de model [25]. În această ipoteză, particularităţile de limbă menţionate se datorează copistului de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, care, transcriind cu mare exactitate textul

[22] *1596*: BAR, XXXIII/211, DE 202, 304; *1597*: BAR XV/126, LXXXIV/127, CCCLVII /12, CCCX/14, DE 308, 310, 311, 312, SC 109, 110, POB 93; *1598*: BAR LXI/12, XXXIII /217, XL/79, 86, MBR. 9, DE, 315; *1599*: BAR XLVII/212, LXXXIV/1, CCCLVII/13, MBR. 7; *1600*: AS 1, DE 325, 331, 332, 334, 335, BAR XL/89.

[23] Jakó Zsigmond, *Az erdélyi papirmalmok feudalizmukori történetének vázlata* (XVI—XVII. század), în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Historia, 1962, Fasciculus 2, p. 66.

[24] N. P. Likhatchev, *Die paläographische Bedeutung der Wasserzeichen*, St. Petersburg, 1899; Vladimir A. Mošin i Seid M. Traljić, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka*, I, Zagreb, 1957, 16; cf. C. M. Briquet, *Les filigranes, Dictionnaire historique des marques du papier*, vol. I, Paris, 1906, p. XIX.

[25] Vezi G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. XIV.

lui Oprea, introducea, în schimb, fonetismele proprii graiului său : *dz*, *ń*, *ğ*. Totuşi, această ipoteză trebuie părăsită pentru considerentele următoare : *1.* scrisoarea din epilog seamănă cu aceea a paginii facsimilate din textul *Micului octoih*, fără însă a se identifica, fapt care vădeşte în mod cert existenţa a doi copişti (compară, în special, literele ѳ, ѕ, ѫ din cele două texte fig. 9—11) ; *2.* În timp ce manuscrisul este foarte deteriorat, cu pagini lipsă în interior, fără început şi sfîrşit, epilogul, după cum lasă să se întrevadă facsimilele pe sticlă, se păstra la data fotocopierii într-o stare de conservare foarte bună. Aceste două considerente constituie motive suficiente pentru a afirma că epilogul păstrat în fotocopii nu a aparţinut *Micului octoih*, adică o concluzie diametral opusă celei enunţate de I. Roman.

Acceptînd acest punct de vedere, urmează deci a recunoaşte existenţa, independentă de aceea a *Micului octoih*, a unui al doilea *Octoih* copiat de Oprea în 1570, din care astăzi nu ni se păstrează decît fotocopiile epilogului. Pusă astfel, problema raportului dintre *Micul octoih* şi epilogul lui Oprea pare a se clarifica. Dar, după cum vom vedea imediat, şi această ipoteză este tot atît de vulnerabilă ca şi aceea formulată de I. Roman. În primul rînd, ea nu este satisfăcătoare din punctul de vedere al dialectologiei istorice, căci atribuie diacului Oprea *mearşteriu şcoaleei rumâneşti de lîngă beseareca Şcheailor* particularităţi de limbă care nu sînt proprii graiului vorbit la Braşov sau în Ţara Românească. În al doilea rînd, între facsimilele conţinînd epilogul scris de Oprea s-a aflat şi facsimilul unei pagini din textul *Micului octoih* şi anume aceea care poate fi identificată cel mai uşor în manuscris, întrucît prezintă o pată mare în colţul din dreapta, jos (vezi facsimilul, fig. 7). Ce altceva poate dovedi această alăturare a facsimilelor decît că proprietarul lor, Nicolae Sulică, a căutat să evidenţieze cît mai pregnant legătura dintre textul manuscrisului şi comentariul final al copistului ? Tot spre o astfel de concluzie ne duce şi afirmaţia lui Nicolae Sulică, potrivit căreia prezenţa lui *ń* din epilog se regăseşte şi în textul manuscrisului copiat de Oprea. Or, şi în *Micul octoih* această particularitate apare frecvent, fapt subliniat de I. Roman în comunicarea amintită.

Aşa stînd lucrurile, nici una din cele două ipoteze analizate nu poate întruni adeziunile noastre. Pentru acest motiv, nu vom mai limita discuţia exclusiv la examinarea celor două ipoteze, ci vom căuta să aducem în discuţie o serie de elemente deosebit de importante pentru clarificarea problemei care ne preocupă.

Ne vom referi pentru început la conţinutul epilogului. De la N. Sulică încoace, nenumăraţi au fost aceia care au subliniat importanţa deosebită pe care o prezintă epilogul lui Oprea prin ştirile oarecum senzaţionale pe care le aduce asupra unei perioade obscure, lipsite de informaţii. Se ştia pînă la descoperirea acestui epilog că în 1597 s-a ridicat lîngă biserica Sf. Nicolae din Braşov o şcoală zidită din prisosul unei danii a lui Aron-Vodă [26]. Iată însă că din epilogul redactat de Oprea diacul aflăm că la Braşov fiinţa deja în 1570 o şcoală frecventată de românii din „ţinutul Ardealului". Aflăm, nu fără uimire, că vechii noştri cărturari erau familiarizaţi cu cultura clasică, cunoscînd pe lîngă slavonă şi limba latină. Cît

[26] Aurel A. Mureşianu, *Clădirea şcoalei româneşti din Braşov de către popa Mihai în anul 1597*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", IV, 1926—1927, p. 199.

despre Oprea diacul, acesta dovedeşte cunoaşterea lui Horaţiu din care împrumută celebra comparaţie „monumentum aere perenius” [27].

Un alt aspect care reţine atenţia la acest epilog este lungimea sa neobişnuită în raport cu dimensiunile restrînse ale însemnărilor cu care ne-au

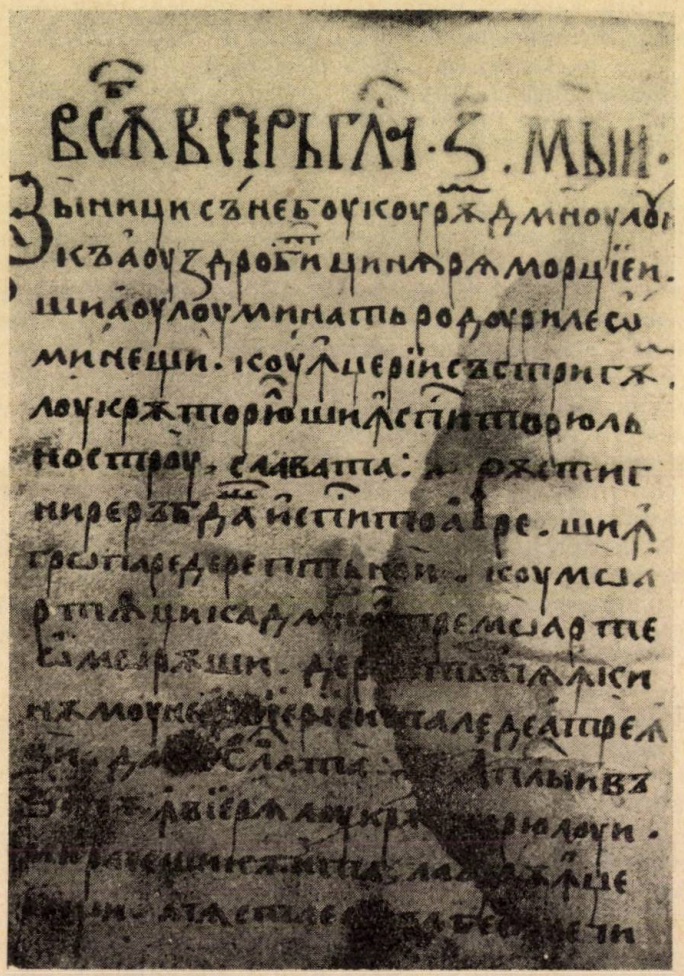

Fig. 9. — Pagină din *Micul Octoih.*

obişnuit copiştii manuscriselor româneşti din secolul al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea. Atît însemnările din manuscrisul popii Grigore din Măhaci, cît şi acelea ale manuscrisului lui Ion Românul din Sînpetru se reduc la menţionarea cîtorva date sumare, cuprinzînd numele copistului, data copierii textului, pomenirea vreunui eveniment istoric mai impor-

[27] N. Sulică, *op. cit.*, p. 15—16.

tant şi, bineînţeles, nelipsitele scuze pentru greşelile pe care le va constata cititorul [28]. Faţă de tiparele stereotipe şi sărace în care sînt turnate aceste însemnări, epilogul redactat de Oprea diacul se detaşează net prin mărimea şi caracterul de cronică restrînsă pe care le deţine. Căci, în afara ştirilor

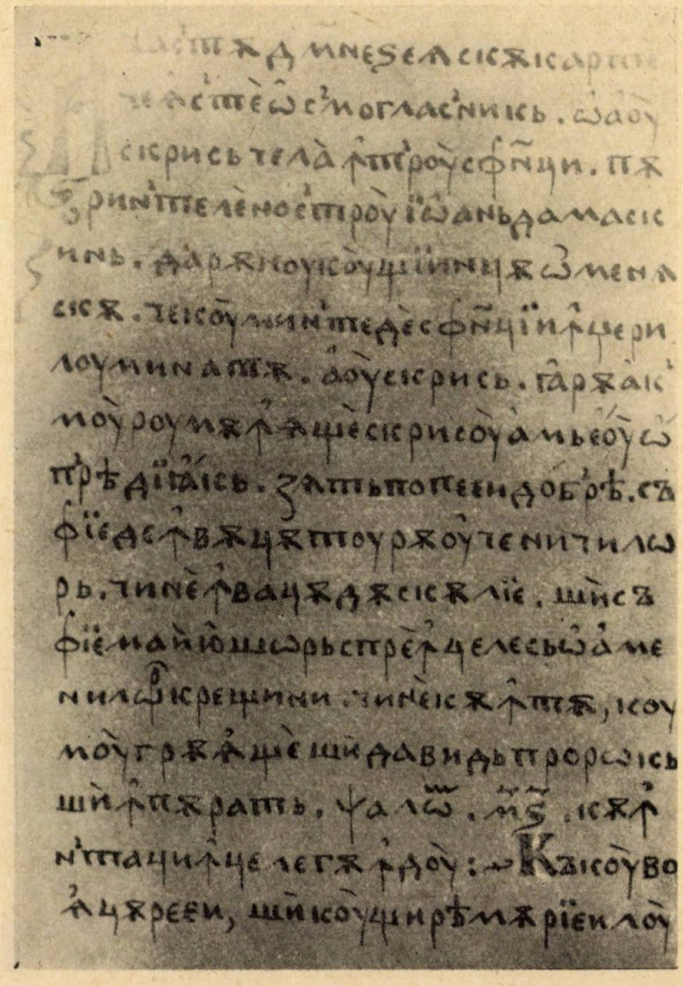

Fig. 10. — Pagină din epilogul lui Oprea.

amintite privind organizarea şcolii româneşti din Braşov şi instruirea vechilor noştri cărturari, în epilog se cuprind date referitoare la manuscrisul copiat (izvorul după care s-a copiat, scopul pentru care s-a executat, persoanele cu permisiunea şi pe cheltuiala cărora s-a copiat), la vizita efectuată la Braşov de Pavel Tordaşi, la îndemnul acestuia ca *să se mulţească*

[28] G. Ştrempel, *loc. cit.*, p. 97—98, 130—131.

cuvîntul lu dumnedzeu (în *românește*, s. n.), la sfatul aceluiași pentru a se apela la generozitatea boierilor și domnitorilor în vederea ridicării unei clădiri de școală, la înzestrarea școlii românești cu cărți tipărite de membrii consiliului orășenesc. Această redactare amplă pe care o găsim anexată la

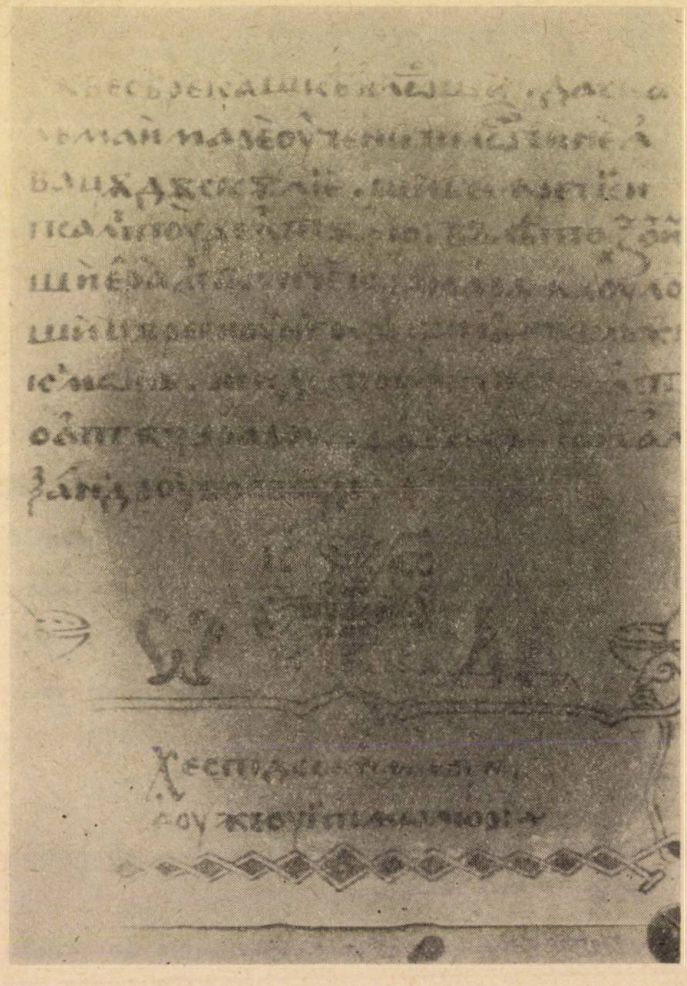

Fig. 11. — Pagină din epilogul lui Oprea.

sfîrșitul unui manuscris are darul să ne surprindă, căci pare mai de grabă o pagină desprinsă dintr-o cronică, decît un epilog, care, în mod obișnuit, cuprinde numai date strict necesare pentru identificarea copistului și pentru precizarea datei cînd s-a transcris un text. De altfel, după cum a remarcat P. P. Panaitescu, manuscrisele românești din secolul al XVI-lea nu au niciodată introduceri sau epiloguri, întrucît nu necesitau justificări față de cititori ale purității credinței, cum era cazul, în schimb, cu unele tipărituri coresiene (*Întrebare creștinească* sau *Tîlcul evangheliilor*), în ale

căror prefeţe sau postfeţe editorii se străduiau să legitimeze cartea ca pe o scriere ortodoxă [29].

Partea cea mai curioasă însă este că tocmai acest epilog, cuprinzînd informaţii atît de preţioase, nu se mai găseşte astăzi. În schimb, reproducerile lui fotografice se păstrează într-o bibliotecă, unde, de fapt, ar fi fost, în primul rînd, locul textului autograf al diacului Oprea. Adăugînd la aceasta şi prezenţa lîngă cele şase clişee ale epilogului a clişeului reprodus după o pagină din *Micul octoih* — alăturare care vădeşte intenţia persoanei ce a executat fotocopiile de a indica o legătură, după cum am văzut, inexistentă între textul amintit şi comentariul final al diacului Oprea — nu ne rămîne altceva decît să punem sub semnul întrebării autenticitatea acestui epilog. Mărimea sa neobişnuită, ştirile surprinzătoare pe care le aduce referitor la o perioadă asupra căreia izvoarele documentare tac, dispariţia sa, nu însă înainte de a fi fost fotocopiat, apariţia fotocopiilor cu intenţia vădită de a proba că comentariul lui Oprea este parte integrantă a *Micului octoih*, căruia, după cum am văzut, nu-i aparţine, particularităţile de limbă care indică un copist din Transilvania centrală sau Banat, nicidecum din Braşov, într-un cuvînt, toate aspectele aduse în discuţie ne-au determinat să privim cu neîncredere acest text şi să-l bănuim a fi un fals. De la bănuială la dobîndirea certitudinii, în cazul de faţă, nu e decît un pas. Examinînd comparativ facsimilul care reproduce pagina din manuscrisul *Micului octoih* cu facsimilele care reproduc paginile epilogului, am constatat că *hîrtia din ultimul iext este hîrtie neripsată. Acest fel de hîrtie fabricată întîia oară în Anglia, în secolul al XVI-lea* [30], *apare pe meleagurile noastre mult mai tîrziu, ea nefiind întîlnită nici în secolul următor.* Acest argument este hotărîtor în stabilirea neautenticităţii epilogului lui Oprea. Scris pe hîrtie neripsată spre deosebire de *Micul octoih* care este transcris pe hîrtie ripsată, acest text îşi trădează data foarte recentă la care a fost alcătuit.

Rămîne să examinăm pe scurt cui şi cărui motiv datorăm acest fals. Precizăm de la început că epilogul este opera unui foarte bun cunoscător al istoriei şi limbii noastre vechi. Pentru a putea amplifica *Micul octoih* cu epilogul contrafăcut, autorul falsului a adoptat fonetisme din textul manuscris, a imitat pe cît i-a stat în putinţă grafia aceluiaşi manuscris şi, în sfîrşit, a preluat sintagme şi chiar fraze din precuvîntările *Cazaniei* a II-a şi *Întrebării creştineşti* [31]. În zelul său de a învesti epilogul cu toate

---

[29] P. P. Panaitescu, *loc. cit.*, p. 161.

[30] Karl Theodor Weiss, *Handbuch der Wasserzeichenkunde*, Leipzig, 1962.

[31]

Epilogul lui Oprea	*Cazania a II-a*
să se mulţească cuvîntul lu Dumnedzeu şi să se adaugă	să se înmulţească ... cuvîntul lu Dumnezeu şi să se adaugă.
beseareca Şcheailor de lîngă cetatea Braşovului	beseareca Şcheailor de lîngă cetatea Braşovului.
şi era atunce ... despunitoriu în toată Ţara Rumânească de supt despusul Mării	Atunce era despuitoriu în toaţă Ţara Rumânească spre tot despusul Mării

însemnele autenticităţii, el adaugă la sfîrşitul textului un frontispiciu (vezi fig. 11), avînd în partea superioară o cruce, al cărei desen derivă din frontispiciile tipăriturilor coresiene [32]. De o parte şi de alta a crucii, el notează slovele ωдд, posibile iniţiale ale lui Oprea diacul (*Oprea didascal*) [33], iar pentru a distrage atenţia filologilor de la textul propriu-zis al epilogului oferă, în interiorul frontispiciului, un text criptic, pe două rînduri, a cărui descifrare n-am putut-o realiza prin apelul la cheile cunoscute [34]. Autorul acestui fals şi-a dat seama că hîrtia pe care este executat epilogul îl poate oricînd trăda dacă ajunge în mîinile unui iniţiat. Pentru acest motiv, el a fotocopiat falsul, pe care, foarte probabil, l-a distrus ulterior. Dar, în ciuda silinţelor pe care şi le-a dat, falsificatorul a comis şi cîteva greşeli. Prima a fost aceea că nu şi-a dat seama de deosebirea dintre filigranele *Liturghierului* (1570) şi cele ale *Micului octoih*, posterioare anului 1595, de unde dezacordul de ordin cronologic între copierea manuscrisului şi datarea epilogului. Apoi, constrîns de realitatea lingvistică pe care o reflectă manuscrisul, a trebuit să creeze „lingvistic" în limitele acestei realităţi. În acest fel, Oprea diacul a fost nevoit să vorbească în graiul copistului autentic al *Micului octoih*, căci altă posibilitate pentru a interpola epilogul contrafăcut nu exista. În sfîrşit, aglomerarea de fapte, lungimea excesivă a epilogului, scrisoarea deosebită de aceea a manuscrisului au fost tot atîtea greşeli care au contribuit la demascarea falsului. Împins de patriotism local, autorul falsului a căutat să ne încredinţeze prin acest epilog că la Braşov, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, exista o şcoală românească destul de bine organizată avînd însă o vechime mult mai mare, pe care o frecventau românii din tot ţinutul Ardealului şi unde se formau cărturari hrăniţi deopotrivă cu vechea cultură tradiţională şi noua cultură umanistă. Pseudoepilogul fictivului Oprea diac izvorăşte, prin urmare, din dorinţa de a se atesta documentar o realitate culturală pe cît de frumoasă, pe atît de ipotetică.

În finalul acestei comunicări vom reaminti că manuscrisul *Micului octoih* a fost copiat, după cum pledează particularităţile de limbă, în Banat sau

---

[32] Vezi *Octoihul* slav (1574) în BRV I, p. 58, fac. 71.

[33] Chiar şi dispunerea acestor litere de o parte şi de alta a crucii are o sursă de inspiraţie mai veche. Pe pietrele de mormînt din trecut, crucea apare încadrată de literele ΑΑΑΑ (Vezi V. Brătulescu, *Frescele din Biserica lui Neagoe Basarab*, Bucureşti, 1942, p. 15, fig. 13 şi p. 16, fig. 15). Aceste litere sînt transpunerea în slavă a literelor greceşti ΘΘΘΘ, care reprezintă iniţialele unor cuvinte din scrisoarea lui Iisus către Avgar (vezi Fernand Cabrol, *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie*, I, Paris, 1907, col. 2325). Autorul falsului, necunoscînd semnificaţia acestor prescurtări, a înlocuit primele două litere cu ѡ, de unde ѡАА = *Oprea didascal*. Numai că un preot şi cărturar, cum ne este prezentat *Oprea*, nu ar fi fost capabil de o astfel de intervenţie asupra unei formule sacrosante. (În loc de $\frac{\text{Іс} \mid \text{Хс}}{\text{НН} \mid \text{Ка}\ \text{АА} \mid \text{АА}}$ *Iisus Hristos, învingătorul, minunea sfîntă a Dumnezeirii*, în epilog ne întîmpină $\frac{\text{Іс} \mid \text{Хс}}{\text{НН} \mid \text{Ка}\ \text{ѡ} \mid \text{АА}}$, adică *Iisus Hristos, învingătorul, Oprea didascal.*)

[34] Valer Literat, *Criptograme în cărţi din Ţara Oltului*, în DR, VIII, 1934—1935, p.185—189; R. Pava, *Cartea de cîntece a lui Evstatie de la Putna*, în „Studii şi materiale de istorie medie", V, 1962, p. 335—347; Emil Vîrtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice", XVIII, 1966, nr. 5—6, p. 271—317.

în centrul Transilvaniei, în perioada 1596—1610. El a putut fi copiat la sfîrșitul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea, dar tot atît de bine și în primii ani ai secolului următor.

25 ianuarie, 1969

ABREVIERI

AS = *Acte Sighișcara*, Arhivele Statului Brașov.
BAR = Documente, Biblioteca Academiei R. S. România.
DE = *Documente episcopale*, Arhivele Statului Sibiu.
MBr. = *Magistratul Brașov* (*Corpus*), Arhivele Statului Brașov.
POB = *Primăria orașului Bistrița*, Arhivele Statului Cluj.
SC = *Socotelile consulului*, Arhivele Statului Sibiu.

CONSIDERAȚII CRITICE ASUPRA NUMELOR DE PĂSĂRI RĂPITOARE DIN FAUNA ȚĂRII

DE

ALEXANDRU FILIPAȘCU

I

În dorința de a face și „o legătură utilă" între preocupările naturaliștilor și acelea ale lingviștilor, în anul 1961, dr. M. Băcescu a publicat lucrarea *Păsările în nomenclatura și viața poporului român* care conține — pe lîngă analiza unui vast material bibliografic — peste o mie de nume noi, culese de autor pe teren. Astfel, după mai bine de 80 de ani de la apariția *Ornitologiei poporane române* (1883, 2 vol.), operă de bază aparținînd eruditului folclorist Simion Florea Marian, o nouă și valoroasă contribuție se impune cercetătorilor de zoofolclor și de etnozoologie, constituind totodată și un prețios instrument de lucru pentru lingviști. Din aceste motive, ni s-a părut utilă și necesară revizuirea apelativelor (existente bibliografic sau nou culese) folosite pentru unele păsări răpitoare, numiri a căror omologare lasă de dorit, după cum recunoaște însuși dr. M. Băcescu [1]. Revizuirea nu se cere numai în sensul omologării ornitologice, ci și pe plan documentar-istoric și strict lingvistic, pentru că o serie de concluzii sînt impuse atît filologilor (indexurile lucrării de la p. 29—178 și 433—441) cît și ornitologilor, prin *Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România* [2].

Investigațiile de ordin etimologic, toponimic și istoric sînt esențiale și indispensabile pentru înțelegerea și clarificarea apelativelor numeroase și variate date în popor păsărilor răpitoare, fiind știută covîrșitoarea lor importanță în preocupările cinegetice din trecut [3]. Apelativele ornitologice regăsite astăzi pe teren trebuie neapărat reconsiderate în acest cadru, deoarece ele s-au îndepărtat adeseori de înțelesul lor inițial sau și l-au pierdut

[1] „Nu avem siguranța omologării la toate răpitoarele...Numele însă... va putea fi ușor revizuit" etc. etc. (*lucr. cit.*, p. 24).

[2] M. Băcescu, C. Rosetti-Bălănescu, Ion I. Cătuneanu, G. D. Vasiliu și Al. Filipașcu; publicat în „Revista muzeelor", IV, 1967, nr. 2, p. 193—203.

[3] Al. Filipașcu, *Vînătoarea cu păsări răpitoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1966, nr. 9, p. 16; nr. 10, p. 16.

cu totul (pe la mijlocul secolului al XIX-lea), pe măsură ce vînătoarea cu păsări răpitoare încetează la noi în țară. Nu pot fi trecute cu vederea nici informațiile din lucrările cu caracter lingvistic, chiar dacă păsările nu au format un obiect de studiu special. Astfel, pe lîngă lucrarea acad. Iorgu Iordan, *Toponimia românească* (1963)[4], studiul de față încearcă să țină seama de întregul material publicat la noi, în măsura în care el a fost accesibil și utilizabil ca atare. De asemenea și datele vechi sau mai recente, de ornitologie strictă, contribuie atît la verificarea concluziilor noastre, cît și la o mai justă omologare a apelativelor în chestiune.

„Șoim", „uliu", „coroi": păsări răpitoare deosebite. Dacă odinioară păsările răpitoare erau distinct și amănunțit cunoscute în popor, astăzi cercetătorul se izbește de un adevărat haos al apelativelor atribuite fie, într-o largă sinonimie regională sau locală, aceleiași specii, fie mai multor specii diferite. Se observă astfel cum aceste numiri devin tot mai puțin specifice, încît pînă și binecunoscuta denumire de *uliu al găinilor* (cu sau fără atribute), cu toate variantele ei, este azi folosită pentru mai multe genuri și specii de răpitoare aripate, deopotrivă: *Accipiter* (uliu propriu-zis), *Circus*, *Buteo*, apoi *Milvus* și chiar *Aquila!* (*Păs.* Index și m.a., p. 197—245), deși pentru toate acestea există altă gamă de apelative diferențiate față de uliu: *herete*, *șorecar*, *gaie*, *acvilă* etc. Mai amintim că, în zona bucovineană a com. Coșna, toate păsările răpitoare, de zi sau de noapte, sînt numite „buhe", în vreme ce în ținuturile năsăudene vecine[5] ele sînt împărțite de popor în „uli" (și toate speciile de talie egală — sau mai mică — cu *Accipiter gentilis*) și „cilihoi", apelativ colectiv pentru toate speciile de talie mai mare ca uliul.

Este ușor de înțeles pentru ce, pe baza investigațiilor de zoofolclor, dr. M. Băcescu ajunge la omologări discutabile, nu numai ale numirilor strînse de d-sa personal, ci și de cei indicați în bibliografie. Astfel se precizează că din *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu „reiese limpede că [coróiul— *n. n.*] e alta decît uliul, dar și decît șoimul propriu-zis, avînd succesiunea: **hultán, cáie, úliu, corói, șoim, uliul-vrăghiilor**" (*Păs.*, p. 202) și, cu toate că se face cuvenita rectificare a erorii *corúi* (și var.) = *cioroi* (*Corvus*) strecurată în DA, I, p. 805, dr. M. Băcescu statornicește o confuzie la fel de mare ca și cea de mai sus, apreciind ca valabilă „apropierea lui de *Falco tinnunculus*, de-acolo și de « Falconide » din DLC" (*Păs.*, p. 199—200), omologînd în final *corói*, *corúi* = *șoim* (*Falco*) și mai apoi, cu atribuție de *Falco cherrug*, șoim-dunărean [6]. Pentru apelativele mold. *corói* — munt. *corúi* nu este întrevăzută sinonimia cu bănăț. *cobăț*. Pentru subspecia de *șoim* (*Falco peregrinus brookei* Sharpe) — formă meridională, cu o singură captură în țară! — este indicat apelativul, de

[4] Pentru a ușura cititorul, vom folosi în text abreviațiile: *Păs.* = M. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, Ed. Academiei, 1961; TR = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Ed. Academiei, 1963; NOM = *Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România*, în „Revista muzeelor", IV, 1967, nr. 2, p. 193—203; *Ist.* = D. Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I, II, ediție îngrijită și studiu introductiv de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, București, 1965; DTB = D. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921.

[5] Com. Ilva Mare, Măgura Ilvei, Maieru, Poiana Ilvei etc.

[6] *Păs.*, p. 200, 202—203 și NOM, p. 195.

negăsit pe teren, *șoiman* (NOM, p. 195), după ce fusese atribuit și lui *Falco cherrug* (*Păs.*, p. 202).

Am arătat în altă parte, pe larg, evoluția șoimăritului și a vînătorii cu păsările răpitoare în Principatele Române și în Transilvania [7], ca și speciile de răpitoare aripate folosite pe teritoriul țării noastre în această pasionantă îndeletnicire și atestate documentar [8]. La noi, această vînătoare a pătruns dinspre vest și apoi, prin intermediul șoimarilor ardeleni cît și pe calea relațiilor comerciale dintre cele trei principate, dincoace de Carpați. Mult mai vechi și, astfel, mai bine înrădăcinat în Ardeal, șoimăritul și nomenclatura șoimărească adecvată au pătruns în popor, înlocuind vechile numiri (azi aproape necunoscute) date păsărilor răpitoare de primă importanță vînătorească cu termenii șoimărești de largă circulație și de origine străină, răspîndiți treptat apoi și în Moldova și Țara Românească. Așa s-a format, s-a stabilit și s-a extins apelativul *șoim* < magh. *sólyom* înlocuind numirile străvechi și vechi ale speciei *Falco peregrinus*, provenite din latină, respectiv din slavă.

Apelativul mai vechi al șoimului a fost *falcău* (cu fem. *fălcușa*), în care recunoaștem tema lat. *falco* „șoim". În toponimia noastră întîlnim *Falcău* (nume de munte—Neamț și Rădăuți), *Fălcăuțul* — în Rădăuți, a căror apropiere de cuvîntul *falcă* este foarte puțin probabilă (TR, p.504); apoi *Fălcușa* (magh. *Falkósany* — sic !), așezare în preajma com. Ileanda, jud. Cluj (DTB) și, foarte probabil, muntele *Farcău*, 1961 m, în Munții Maramureșului (situat în apropierea altor munți cu denumiri ornitologice : muntele *Vinderelul*, muntele *Ceahlăul* — în hotarul Borșei, resp. muntele *Lostunu*, muntele *Corbu*[9]. Este interesant că, în Bucovina, *falcău* circulă și astăzi ca apelativ, cu înțelesul de „vultur mare" (TR, p. 524) [10], ceea ce arată că, cu timpul, pentru șoim termenul *falcău* a fost înlocuit cu un alt apelativ, devenind sinonimul bucovinean al trans. și mold. *ceahlău* s. *cealhău* și munt. *zăgan* (*Gypaetos barbatus*).

Falcău a fost înlocuit de slav. *socol* (cu un fem. *socola*) < v. sl., *sokolŭ* „șoim" (*Falco peregrinus*) (cf. ceh. *sokol*, sîrb. *soko*, pol. *sokół*, rus. *сокол*, *Falco peregrinus*), păstrat cu înțelesul originar și ca apelativ, astăzi numai la aromâni și meglenoromâni : *săcol*, resp. *socol* „șoim" (TR, p. 398). Pe teritoriul țării noastre, *socol* s-a menținut numai în toponimie și antroponimie : *Socol*, *Socola*, *Socoalele*, *Socolești* [11] (acesta din antrop. *Socol*, cf. la 1557 „jupîn Socol" și la 1573 „Radu al lui Socol" [12]) din Moldova și Muntenia, dar și *Socol* (magh. *Mezőszokol* — sic !), *Socolovăț* și *Socolari* în Ardeal (DTB), acesta din urmă atestînd ocupația locuitorilor satului, care erau „socolari" înainte de a-și spune „șoimari". Tocmai răspîndirea relativ mare a top. și antrop. *socol* ilustrează forța cu care nomenclatura specifică preocupărilor șoimărești a înlocuit-o pe aceea preexistentă în denumirea păsărilor răpitoare, apelativul *socol* fiind, pe această cale, înlocuit de *șoim*.

---

[7] Al. Filipașcu, *op. cit.*

[8] Al. Filipașcu, *Păsări răpitoare folosite în vînătoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1962, nr. 10, p. 7—8.

[9] Atestați documentar din vechime ; vezi Al. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 80—81.

[10] Și la N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928 și *Recenzii*, DR VII, 1933, p. 231.

[11] Cf. top. sîrb., ceh. *Sokol*, ucr. *Sokol'a*, pol. *Sokola* (TR, p. 531).

[12] Ion Radu Mirea, *Catalogul documentelor românești* (*1269—1600*), București, 1947.

Un rol important în preluarea apelativelor șoimărești l-a avut și obligația țăranilor liberi și juzilor ardeleni de a da stăpînirii păsări răpitoare[13]. A contribuit și haraciul impus tuturor principatelor, în care figurau, adeseori ca element principal, păsări răpitoare. Pe de altă parte, prin activitatea șoimarilor nomazi ruși în aceste părți ale Europei (atestați deja în documente din secolul al XIV-lea ca „Falconarii Ruthenorum"), cît și pe calea haraciului au pătruns și o serie de apelative șoimărești slave, asiatice sau orientale (*rarău*, *cartál*, *balabán* ș.a.).

Apogeul șoimăritului maghiar îl marchează secolul al XV-lea, regele Matei Corvin zidind, pentru șoimii și șoimarii săi, cetatea *Solymár*. Două secole mai tîrziu, această îndeletnicire cunoaște epoca de glorie în Transilvania, vînînd cu păsări răpitoare atît nobilimea, cît și orășenii, sătenii și pașalele turcești. Acum este în plină putere *darea uliului* (fie ca „strungă", fie ca „tretină"), paralel cu existența scutelnicilor șoimari de la Corund, Praid, Sărata ș.a. (un Toader în 1592 și un Radu Șoimarul la 1647 etc.), nu o dată înnobilați pentru meritele lor șoimărești (familia Boer de Copăcel din Țara Făgărașului). Axată la început mai mult pe nevoile haraciului, vînătoarea cu păsări răpitoare își atinge epoca de maximă înflorire în Principate numai în secolul al XVIII-lea, dar se și menține ca îndeletnicire activă aici, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Legăturile cu ardelenii pentru procurarea șoimilor și a ulilor sînt atestate documentar din secolul al XVI-lea (Țara Românească) cu Brașovul, respectiv secolul al XVII-lea (în Moldova) cu Bistrița. A fost și aici instituită darea în șoimi („cislă") în întreg cuprinsul plaiurilor montane și submontane, se cunosc scutelnici (la Ponoarele, Harabaru etc.), șoimari din Săcuieni, Bobești, Neamțu ș.a., culminînd cu dregătorii special înființate : *vătaful de șoimari* în Țara Românească și *șoimarul cel mare* în Moldova (funcție deținută, la 1669, de boierul Savin Năvrăpăscul). În acest cadru, pe măsura rărirei și a prețului tot mai ridicat pentru șoimii străini, au fost întrebuințate tot mai marcant răpitoarele autohtone, șoimi și șoimi-dunăreni, la rîndul lor înlocuite mai apoi cu ulii, *porumbar*, dar mai cu seamă *păsărar* (*Accipiter nisus*) sau *coroi*, aceștia din urmă fiind singurii care mai apar în însemnările care indică stingerea șoimăritului în țara noastră (cu precădere în Moldova).

Revenind la tema *șoim-uliu-coroi*, trebuie să subliniem faptul că șoimarii identificau cu o mare precizie nu numai specia folosită, dar și sexele aceleiași specii, denumindu-le diferit, potrivit utilizării lor diferite (femela păsărilor răpitoare este totdeauna mai robustă decît masculul). Așa, de pildă, șoimarii francezi denumeau femela lui *Falco cherrug sacre*, iar masculul *sacret* sau *tiercelet de sacre*, acesta din urmă fiind utilizat la vînat mai mărunt. La fel, șoimarii ruși denumeau masculii păsărilor răpitoare folosite la vînătoare (în special la șoimi) *чеглик* sau *челик*, de unde rus. actual *чегло́к* (*Falco subbuteo*) [14]. În mod analog, în 1803 la Înalta Poartă se cereau „*șoimoaie*, adică parte femeiască, iară nu șoimi parte bărbătească", pentru ca doi ani mai tîrziu opreliștea să se ridice,

[13] St. Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1921 vol. I. Vezi și G. Giuglea, *Pentru o istorie a vînatului și pescuitului în Transilvania*, în „Carpații", 1945, nr. 5—6, p. 89—92. În contactul cu amenajările lacustre și cu pescăriile nobiliare printr-un proces asemănător s-au răspîndit apelativele *șalău* < magh. *süllö* și *heleșteu* < magh. *halastó* (G. Giuglea, *Ce ne spun numirile de pești*, în „Carpații", 1947, nr. 7—8, p. 130—136).

[14] G. P. Dementiev, N. A. Gladkov, *Птицы СССР*, Moscova, 1951, tom. I.

căci „au venit alte porunci împărățești și se cer, șoimii sînt a se da din nou"[15]. Și aceste ultime considerații ne îndeamnă să acordăm prioritate înțelesului vechi al numirilor păsărilor răpitoare, în omologarea apelativelor discutate.

În *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir alege personajele animaliere cu o deosebită atenție, tocmai pentru ca ele să fie cît mai corespunzătoare eroilor reali ai povestirii sale (ca însușiri sau rang), eroi reprezentați alegoric prin animale. Este un motiv întemeiat pentru a primi fără rezerve lista apelativelor stabilite și folosite în lucrarea sa, cu atît mai mult cu cît se observă că D. Cantemir poseda multe din cunoștințele șoimărești ale vremii sale [16]. Așa sînt amintiți, de obicei împreună, *șoimul*, *uleul* (uliul) și *coroiul* (*Ist.*, I, 56, 247), garnitura îndeobște folosită de șoimarii moldoveni ai secolului al XVIII-lea. Ordinea importanței și a aptitudinilor șoimărești ale acestor specii este stabilită cu precizie : „șoimii ca hatamanii, uleii ca sîrdarii, coruii ca căpitanii" (*Ist.*, I, 246) [17]. Pe de altă parte, în repetate ocazii[18], Cantemir acordă șoimului o atenție specială, fiind pasărea răpitoare cea mai prețuită, iar coroiului nu-i acordă niciodată rangul de șoim. Nici mai tîrziu nu există îndoială asupra deosebirilor dintre șoim și corui, atît de precis demarcați de Cantemir în 1705. Așa, Gh. Șincai, în *Vocabularul* său scris prin 1808—1810 [19], explică fără dubiu : „*Falco* = *șoim*" și „*Nigus* (recte *nisus* — *n.n.*) = *coroiu*" (*Accipiter nisus*). Nici confuzia între cele două specii de ulii, de data aceasta, nu se poate constata. Așa, de pildă, într-un descîntec împotriva „Bolii mari" (epilepsie), sub forma sinonimului bănățean *cobăț* (*Accipiter nisus*) este înșiruit distinct alături de *huli* (*Accipiter gentilis*) și de „corcanii, vulturii, surlițele..."etc.[20].

În vremea lui Mihail Sutzu (domnia a doua, 1791—1793, Țara Românească) șoimii erau încă preferați ulilor, cu toate acestea, vodă primește în mai 1792, pentru haraci, pe lîngă șoimi și „1 curoiu ; plaiul Slănicului", cerînd un altul, pentru trebuința sa personală, în același an [21]. De altfel, pe lîngă șoimari, în 1765 și din nou în 1795, sînt menționați în documente „țigani curuieri" care, sub conducerea lui avgibașa (mai-marele vînătorilor domnești), își aveau cîmpul de antrenament „cu coteii și curuii" la Berceni, în Ilfov [22].

„Chestionarul" lui Hasdeu conține de multe ori răspunsul „nu se știe cuvîntul *șoim*, însă *corui*, da" (*Păs.*, 199). Explicația nu este sinonimia acestor apelative, ci faptul că șoimii erau mult mai puțin răspîndiți în popor ca păsări de vînătoare (fiind rezervați mai cu seamă domnului și boierilor), iar spre sfîrșitul șoimăritului, coruii, foarte ușor de procurat și mai puțin costisitori în întreținere, înlocuiseră aproape cu totul șoimii

[15] Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, București, 1958, vol. I, p. 239.

[16] Al. Filipașcu, *Relații despre fauna Moldovei din sec. XVII— XVIII și cunoștințe de zoologie în „Istoria ieroglifică" scrisă de D. Cantemir* — în. litt.

[17] Cantemir identifica hatmanul cu „șeful întregii armate" și serdarul („campidux") cu „generalul locotenent, comandant al cavaleriei" (*Descrierea Moldovei*, trad. G. Pascu, 1936).

[18] *Ist.*, II, 8, 27, 75, 81, 96, 108, 120.

[19] Gh. Șincai, *Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae*, publ. de Al. Borza, DR, V, 1928, p. 553—562.

[20] *Din credințele poporului*, în „Transilvania", 1934, p. 69.

[21] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. II, p. 279—280.

[22] Henri H. Stahl, *op. cit.*, p. 239.

în garniturile de vînătoare ale șoimarilor tot mai rari. Este elocventă, în acest sens, însemnarea poetului Vasile Alecsandri, la 1852, că „în timpurile de demult strămoșii noștri aveau obiceiul de-a îmblînzi șoimii și a-i deprinde la vînat, *precum se face astăzi cu coroii*" (subl. n.)[23]. De asemenea, *nas coroiat* (sau *coroietic*) nu vine de la comparația cu ciocul șoimilor (*Falco*)„... căci ei au prototip de cioc («nas») coroiat și scurt, cu un dinte ce-i deosebește imediat de uli sau cioroi, care au pliscul drept, nu coroiat" (*Păs.*, 200) ! Expresia vine tocmai de la aspectul ciocului de uliu (*Accipiter*), care nu numai că nu este „drept", ci este încovoiat în întregime, începînd chiar de la baza lui, în vreme ce ciocul șoimilor — pe lîngă „dintele" marcat terminal — este relativ drept în porțiunea sa bazală și numai spre vîrf se arcuiește.

Nici S. Fl. Marian nu greșea criticînd pe Cihac (*Dicț.*, 1879) pentru că dăduse „accepție de *Falco* cuvîntului *coroi*", ci avea totală dreptate, chiar dacă mai apoi a confundat *coroi* cu *cioroi* (*Păs.*, 202—203). Iar afirmația că „în Banat *coroi* sau *corui* este în adevăr un nume obișnuit pentru *Falco*" (*Păs.*, 203), chiar dacă am lua-o drept general valabilă, își găsește explicația în faptul că aceste apelative au fost preluate pe calea șoimăritului din Țara Românească și puteau fi folosite la denumirea unor șoimi mici, asemănători uliului-păsărar (ca *Falco tinnunculus*, *Falco aesalon*). Aceasta, pentru că tocmai în Banat uliul-păsărar avea un vechi nume șoimăresc, bine înrădăcinat : *cobăț* [24], pe care *coroi* și variantele lui nu l-au putut înlocui.

Considerăm, în concluzie, suficient demonstrată deosebirea dintre apelativele discutate și omologarea lor diferențiată, reală, astfel : *șoim* (și variantele) = *Falco peregrinus* (denumirea ornitologică : *șoim-călător*) ; *uliu*, și variantele, fără atribute și exceptînd diminutivele =*Accipiter gentilis* (denumirea ornitologică : *uliu-porumbar*) ; mold. *corói*, munt. și ard. *corúi* sau *curúi* = *Accipiter nisus* (denumirea ornitologică : *uliu-păsărar*) [25].

[23] V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, ediția 1914, Sibiu, p. 34.

[24] Vezi și A. Oprescu, *Vocabular cinegetic*, în „Revista vînătorilor", 1938, nr. 3.

[25] Iorgu Iordan (TR, 504) consideră aceste apelative, împreună cu *falcăul*, *rarăul* și *ceahlăul* (drept ornito-toponimice) ca „sinonime". Este, desigur, o eroare.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Cotor. Pentru etimologia cuvîntului *cotor* s-au dat, în decursul timpului, mai multe soluţii. Dificultatea găsirii etimonului se explică, în bună măsură, astfel : cuvîntul *cotor* are astăzi numeroase sensuri („loc unde se împreună două părţi ale unui obiect", „trunchi", „tulpină", „mîner" etc. (vezi DA). Cum pentru nici unul dintre aceste sensuri nu există atestări vechi, care să constituie argumente pentru stabilirea punctului de plecare şi pentru reconstituirea evoluţiei semantice, s-a ajuns la explicaţii foarte diferite, după sensul considerat de fiecare dintre lexicografi ca primordial. Astfel, în LB se menţionează ca etimon lat. *codex* sau *codula*. Cihac (II, 493—494) critică pe cei care porneau de la sensul de „tulpină" („Les explications données par les dictionnaires comme *tige*, *treille*... sont toutes incorrectes") şi propune magh. *kötő* „legătură". Considerînd ca primordial sensul de „mîner", Candrea (CDDE, nr. 400) presupune existenţa unui lat. **captorius,-a,-um* „qui sert à prendre", înrudit cu lat. *captorium* „filet de chasseur, de pêcheur". Pentru a explica dezvoltarea sensului din română, mai invocă lat. *capulus* (de la *capio*) „manche (de charrue)", „poignée", „garde d'une épée".

Explicaţia lui Candrea nu este acceptată în DA, în care se propune, cu destule rezerve („mai de grabă ne putem gîndi la ...") un alt etimon, reconstituit, lat. * *coactorium* „locul unde se împreună două lucruri", din *coactus*, *-a*, *-um*, participiul lui *cogo* „împreun, unesc, vîrf în ceva", revenindu-se astfel, fără altă raţiune decît aceea de a justifica etimonul propus, la ideea că sensul de „legătură" ar fi cel iniţial (cf. DA s. v. : „Înţelesul originar este : locul unde se împreună (sau partea care uneşte) două părţi ale unui obiect").

Scriban, D. consideră cuvîntul *cotor*, pe care-l glosează prin „trunchi de plantă mai mică", drept o variantă a lui *cătur*. La acesta, înregistrat ca un cuvînt-titlu diferit de *cotor*, în ordinea alfabetică cerută de vocala *ă*, cu glosarea „trunchi retezat rămas în pămînt, de unde, de cele mai multe ori, răsar vlăstare şi se formează tufiş" (în Haţeg) şi „tufiş rotund" (în Moldova), menţionează ca etimologie : sîrb. *kotur* „vlăstar", de unde şi *cotor*.

Celelalte dicţionare (Tiktin şi Şăineanu) consideră că etimologia cuvîntului este necunoscută. Se pare că ea a rămas neclarificată pînă astăzi, de vreme ce *Dicţionarul limbii române moderne* (apărut în 1958) nu acceptă nici una dintre soluţiile propuse, lăsînd cuvîntul fără etimologie.

În adevăr, marea majoritate a explicaţiilor pot fi respinse cu uşurinţă. Lat. *codex* sau *codula* (LB) şi magh. *kötő* (Cihac) prezintă mari dificultăţi fonetice (printre altele, e greu de explicat afonizarea lui *d* intervocalic în *codex* sau *codula*, sau apariţia unui *r* final la *kötő*). Nici lat. **captorium* (CDDE), nici **coactorium* (DA) nu inspiră încredere. Lăsînd la o parte faptul că e reconstituit destul de arbitrar, sau admiţînd evoluţia

fonetică, puţin obişnuită, propusă de Candrea : „forma românească se explică prin căderea lui *p* dinaintea lui *t* în silabă atonă şi prin asimilarea lui *ă* cu *o* (*cător* > *cotor*)" (CDDE s.v.), explicarea dezvoltării semantice a presupusului * *captorium* este mult prea greoaie pentru a putea fi admisă. Aceleaşi dificultăţi prezintă şi lat. * *coactorium*, pe care nici cei ce l-au propus nu l-au luat în serios, căci, în acelaşi loc (DA), se observă că „împotriva unui etimon latin vorbeşte însă pluralul *cotoară* şi verbul *cotorî*, cu *-ă* şi *-î*, ca în cuvinte străine".

În schimb, explicţia lui Scriban (D.) este verosimilă şi ar fi trebuit acceptată şi de *Dicţionarul limbii române moderne*.

Pentru a o face mai convingătoare ar fi necesar să aducem unele precizări.

Un cuvînt *cotor* există, în adevăr, în limba sîrbă, cu sensul „disc" (Wurfscheibe), „cerc" (Reif), „inel" (Ring), „belciug" (cf. Bernecker, nr. 1591, citat de Scriban la etimologia cuvîntului *cătur*). Cu forma din sîrbă a fost împrumutat şi în aromână (cf. St. Mihăileanu, *Dicţionar macedoromân*, Bucureşti, 1901, s.v. *coturu* „cerc de lemn de care se atîrnă clopotele de vite"). Deşi a luat o accepţiune precisă, sensul din aromână este apropiat de sensurile cuvîntului sîrbesc. Aceasta ne face să bănuim că, în aromână, *coturu* este un împrumut destul de recent. Polisemantismul (foarte bogat, după cum s-a văzut) din dacoromână ne arată că este vorba de un cuvînt mult mai vechi (deşi prima atestare este din 1799, cf. GCR II, 168). Evoluţia semantică este însă uşor de restabilit. Sensul iniţial trebuie să fi fost, fără îndoială, acela de „cerc", „disc". De aici sfera semantică s-a extins la diferite obiecte de formă circulară, sau chiar cilindrică. Dintre acestea, cele mai pregnant caracteristice şi cele mai des întîlnite sînt crengile sau trunchiul unui copac retezat (cf. DA „restul rămas de la un trunchi de copac după tăierea crăcilor") ori unele obiecte confecţionate de om, ca mînerul de lemn (al unei săbii) sau coada unei mături, a unui topor etc. (vezi numeroasele sensuri apropiate din DA, în care *cotor* denumeşte un obiect cilindric (de lemn)). Mai tîrziu s-a ajuns, prin extensiune, de la sensul „trunchi retezat" la acela de „partea cea mai groasă a unui copac cuprinsă între rădăcină şi locul de unde pornesc ramurile", *cotor* devenind sinonim cu *tulpină* (în măsura în care acesta, ca şi trunchiul unui copac, face legătura dintre rădăcină şi crengi, nu numai la arbori, dar şi la plantele erbacee), sau chiar cu cuvîntul *lujer* „tulpină" sau chiar „porţiune de tulpină" (cf. DA).

Se poate vedea, astfel, că sensul abstract de „legătură", considerat în multe dicţionare ca iniţial (Cihac, DA), este destul de nou şi s-a creat din ideea pe care o trezeau atît trunchiul, cît şi tulpina sau lujerul prin calitatea lor de organ care „leagă" crengile de rădăcină sau florile de crengi.

Cîteva cuvinte înrudite din punct de vedere semantic au avut o evoluţie asemănătoare. Astfel, cuvîntul *trunchi* „partea cea mai groasă a unui copac, cuprinsă între rădăcină şi locul de unde pornesc ramurile" ; „tulpină" înseamnă în lat. (şi mai înseamnă şi astăzi în limba română) „trunchi de copac (retezat)", „butuc" (vezi lat. *truncŭlus* „tronçon", cf. Michel Bréal et Antoine Bailly, *Dictionnaire étymologique latin*, II éd. Paris, 1886, s.v.). Dar chiar şi cuvîntul *tulpină*, care nu are sensul de „trunchi de copac (retezat)", ci numai pe acela de „parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină şi coroană", „parte a unor plante erbacee din

care dau ramurile şi frunzele" (cf. DM s.v.), este considerat în dicţionare ca o formă paralelă pentru *trupină* < scr. *trupina* „buturugă" (vezi şi diminutivul rom. *trupinică* „buturugă", „ciot", cf. DM s.v.). Dar cuvîntul *trupina* are în sîrbă şi sensul specializat de „butuc al roţii" (deci denumeşte un obiect cilindric, asemenea scr. *kotur*), sens cu care a fost şi este cunoscut, regional, şi în limba română (cf. expr. rom. *vine roata la trupină*).

Un exemplu ceva mai depărtat, la care nu putem stabili filiaţia, deşi se poate urmări înrudirea dintre cele două sensuri, este lat. *virga* „vargă, mlădiţă", dar şi „vargă de purtat în mînă", „băţ", „baston" (cf. Ioan Nădejde, *Dicţionar latin-român*, ed. VI, Iaşi, s.v.). Cuvîntul românesc *vergea*, care înseamnă „bară (flexibilă, de metal sau de lemn), avînd diferite întrebuinţări", dar şi „vargă", „nuia", provine (după DM) din lat. **virgella*, formă paralelă, refăcută pentru cea atestată *virgula*, pentru care M. Bréal şi A. Bailly (*op. cit.*, s.v.) indică numai sensul „baguette, petit trait, ligne".

Mult mai concludentă este evoluţia cuvîntului diminutival fr. *verticelle* „petite touffe", care vine dintr-un diminutiv al lat. *verticem* „tournat", „sommet", care, după cum a arătat L. Clédat (*Dictionnaire étymologique de la langue française*, ed. XV, Paris, 1932, s.v. *vers*), „a pu désigner la touffe de cheveux appelée épi en français parce que les cheveux y sont disposés comme les barbes autour de l'épi". Dar lat. *verticem* (din care avem fr. *verticelle*) derivă din verbul lat. *vertere* „a se învîrti" (cf. L. Clédat, *op. cit.*, s.v.), după cum *kotur* „cerc, disc" (în sîrbă) sau p. ext. „tufă" (în limba română) derivă de la verbul scr. *koturati* „rollen", „volvo" (cf. Vuk Karadžic, *Српскиu рeчник* s.v.).

În legătură cu aceasta, trebuie citată şi loc. adj. (despre barbă) *în cotor* (cf. GCR II, 268), care, în urma celor spuse mai sus, trebuie glosată prin „stufos".

O evoluţie semantică paralelă poate fi reconstituită şi în limba rusă prin alăturarea succesivă a cuvintelor: *кольцо* „cerc, verigă, verighetă, inel" (deci sensul iniţial al lui *kotur*), *колесо* „roată", *колода* „butuc", „buştean" şi *колос* „spic", care au, toate, aceeaşi rădăcină.

Din analiza sensurilor celor două cuvinte, *cătur şi cotor*, reiese că, din punct de vedere semantic, ele nu sînt diferite. Sensurile celui dintîi sînt identice cu unele din numeroasele sensuri ale celuilalt. De aceea, Scriban este îndreptăţit să le apropie, sau chiar să le considere variante ale aceluiaşi cuvînt (deşi, din punct de vedere tehnic, le tratează separat). Dacă admitem apropierea de formă şi de sens dintre cele două cuvinte, presupunînd că au o origine comună, atunci etimologia propusă de Scriban este sprijinită, în mod indirect, chiar de către *Dicţionarul Academiei*, căci şi în acest dicţionar a fost inserat cuvîntul *cătur*, despre care se spune, la capitolul de etimologie, că „pare a sta în legătură cu bg. *katurjam* « răstorn », *căturul* fiind un trunchi răsturnat, doborît". Dar, spre deosebire de Scriban, redactorii *Dicţionarului Academiei* n-au stabilit nici o legătură semantică sau etimologică între cele două cuvinte (s-a văzut că pentru *cotor*, au propus, în mod timid, lat. * *coactorium*) şi, deşi au adăugat că un etimon slav ar fi mai plauzibil, nu s-au gîndit totuşi la etimonul lui *cătur*. Ceva mai mult, în mod surprinzător, forma *cătur* este citată ca

variantă la *cotor*, cu menţiunea : „prin confuzie cu *cătur*", deşi glosările date la aşa-zisa variantă *cătur* „lemnul curăţit de crengi şi lăsat numai trunchiul principal" sau „bucata rămasă din partea groasă a unui lemn retezat", foarte apropiate de definiţiile de la cuvîntul *cătur* „butuc de lemn" (REV. CRIT. III 92), „trunchi" (GRAIUL, II) „de arbore tăiat (rătezat „DENSUSEANU, Ţ. H.), „care rămîne în pămînt" (VICIU, Gh.), cf. „ciot, buturugă, buştean", trebuiau (ţinîndu-se seama şi de forma destul de asemănătoare a celor două cuvinte) să ducă la ipoteza înrudirii etimologice, dacă nu chiar la aceea a originii comune a cuvintelor.

Succesiunea celor trei consoane *c*, *t* şi *r*, în amîndouă formele, *cătur* şi *cotor*, îndreptăţeşte o astfel de ipoteză. Cu toate acestea, este greu de spus dacă cele două cuvinte au o origine unică sau dacă nu continuă, fiecare dintre ele, două cuvinte slave înrudite, dar totuşi diferite.

După cum s-a văzut, Scriban a susţinut prima ipoteză. Pentru el, *cotor* nu este decît o variantă a lui *cătur*, care vine din scr. *kotur*. Scriban nu a încercat să dea o explicare a diferenţei fonetice dintre *cătur* şi *cotor*, şi s-ar părea că a avut rezerve faţă de soluţia pe care a propus-o, de vreme ce, din punct de vedere tehnic, le-a prezentat separat.

În orice caz, ipoteza unei origini comune este posibilă şi diferenţierea în *cătur* şi *cotor* se poate explica prin două evoluţii fonetice opuse. În unele regiuni a avut loc o disimilaţie vocalică la distanţă, care a dus, în silaba iniţială neaccentuată, la o vocală *ă*, mai diferenţiată de vocala accentuată *u* (*o* face parte, ca şi *u*, din seria vocalelor posterioare), în altele, *o* din silaba finală (accentuată, după deplasarea accentului de pe silaba iniţială a menţinut nealterată vocala protonică *o*. Explicaţia se poate sprijini şi pe faptul că există destul de multe cuvinte româneşti, de obicei bisilabice, care, pe lîngă forma cu vocală identică în ambele silabe (de obicei forma literară), au o variantă în care vocala protonică este *ă* (cf. *norod* cu varianta etimologică *năród*).

În ciuda explicaţiilor de mai sus, ipoteza unor origini diferite pare mai probabilă. În cazul acesta trebuie să acceptăm, pe de o parte, explicaţia dată în DA (după care *cătur* este înrudit cu bg. *katurjam*), pe de alta explicaţia lui Scriban, cu corectivul că numai *cotur* nu şi *cătur*, vine din scr. *kotur*.

Ariile de răspîndire ale celor două cuvinte confirmă ipoteza de mai sus. *Cătur* este specific pentru forma nordică a ţării, mai precis, pentru Transilvania (cf. DA, Scriban, D.) şi Moldova (cf. Scriban, D.), deşi este atestat, cu sensul special „butucul rotarului", şi în nordul Olteniei (cf. ALRM SN I,h 383/836).

În această situaţie, nu poate fi vorba de un împrumut recent din bg., ci dintr-un cuvînt v. sl. neatestat, care ar putea fi reconstituit cu uşurinţă (cf. scr. *kotur* şi ucr. *куторногий*, de unde rom. *cotonog* sau *cotorog*, pol. *kuternogji*, rus *колченогий*.

E de presupus că, într-o epocă mai veche, *cătur* era cunoscut pe întreg teritoriul dacoromân.

Prezenţa unui fonem *ă* (probabil pentru un ѫ, devenit *o* în sîrbă şi croată) ne arată că este vorba de un cuvînt v. sl. (bulgar vechi) care nu se putea răspîndi în nord, ocolind regiunile din sudul ţării. Cuvîntul *cotor* (cu un fonetism specific sîrbo-croat) este un împrumut mai nou, care a suplinit pe *cătur*, mai întîi în zona de sud a ţării (*cotor* pare să fie specific acestei

regiuni), mai tîrziu, însă, şi în numeroase regiuni din nord (Bihor, Satu-Mare, Năsăud, Bucovina, Neamţ etc., cf. izvoarele citate în DA, s. v. *cotor*), coexistînd, probabil, uneori alături de *cătur*. În acelaşi timp, *cotor* s-a impus şi ca termen literar.

Din punct de vedere fonetic, rom. *cătur* nu prezintă nici o dificultate. Chiar dacă nu cunoaştem etimonul slav, putem presupune, ţinînd seama de bg. *katurjam* şi de echivalentul scr. *kotur*, existenţa unui v.sl. *кътоуръ.

În schimb, evoluţia fonetică a cuvîntului rom. *cotor* < scr. *kotur* are nevoie de două explicaţii : a) deplasarea accentului pe silaba finală (se ştie că în limba sîrbă toate cuvintele sînt accentuate pe silaba iniţială) ; b) trecerea lui *u* > *o*.

Explicarea celor două fenomene se poate face în mai multe feluri. Se poate presupune că ele au avut loc în mod simultan, deplasarea accentului atrăgînd după sine modificarea timbrului vocalic. În felul acesta a încercat Sextil Puşcariu să explice evoluţia cuvîntului *popor* < lat. *populus*, referindu-se la verbe care prezintă alternanţa *ór*~*ur*, ca *înconjur* / *înconjór*, *împrejur* / *împrejór* (cf. ZRPh XXVIII, 1903, p. 741—743 ; în legătură cu această categorie de verbe vezi şi Em. Vasiliu, *O mutaţie analogică* : *u* > *o sub accent*, în SCL,V, 1954, nr. 1, p. 87—91).

În cazul lui *cotor*, în care analogia n-a putut avea acelaşi rol important ca în cazul verbelor citate, este preferabil să considerăm că deplasarea accentului şi trecerea lui *u* > *o* sînt două fenomene independente şi că, în consecinţă, trebuiesc studiate în mod separat.

a) În ceea ce priveşte deplasarea accentului, se ştie că în limba română accentul nu are o poziţie fixă. În consecinţă, avem cuvinte oxitone, paroxitone şi proparoxitone. Acest fapt face ca, de obicei, cuvintele împrumutate să se adapteze cu uşurinţă în limba română şi, păstrînd accentul originar, să se încadreze în unul sau altul dintre tipurile de accentuare existente. Se poate observa, însă, că există numeroase cazuri de deplasare a accentului, conform unei forţe de uniformizare (asemănătoare cu aceea din spaniolă, dar acţionînd cu mult mai puţină consecvenţă), care tinde să impună accentul pe ultima silabă în cuvintele terminate în consoană şi pe penultima în celelalte.

Studiind cazul cuvintelor împrumutate din maghiară, L. Balász (*Accentul în cuvintele româneşti de origine maghiară*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj, IX, 1964, p.74), ajunge la următoarea concluzie : „În limba română există tipuri de accentuare bine conturate. Tipurile fundamentale (şi în acelaşi timp cele mai importante reguli) de accentuare sînt următoarele : 1. Cuvintele terminate în consoane sînt oxitone. 2. Cuvintele terminate în vocală sînt paroxitone. Cuvintele împrumutate intră în categoria acestor tipuri, şi anume atît de repede, încît, în majoritatea cazurilor, adaptarea lor la sistemul accentologic precede chiar adaptarea lor la sistemul fonetic".

Această tendinţă este mult mai generală, căci se aplică nu numai în cazul în care ne interesează pe noi, cînd finala este reprezentată de sunetul *r*, ci şi în alte cazuri (cf. rom. *oráş* <magh. *város*). De asemenea, trebuie să admitem că nu poate fi vorba de un caz special al împrumuturilor din maghiară, ci de o tendinţă mai generală a limbii române, aplicabilă şi împrumuturilor din alte limbi, care au cuvinte cu accentul pe silaba iniţială.

b) Trecerea lui *u* > *o*, cînd *u* este urmat de *r*, nu poate fi considerată ca o lege, deşi fenomenul este bine cunoscut în fonetica generală (cf. A. Dauzat, *La philosophie du language*, Paris, 1912, p. 264 : „La phonétique expérimentale a pu ...rendre compte de nombreuses évolutions passées. Par l'analyse de diverses langues contemporaines, elle a observé, par exemple, que l'*r* tend à depalataliser la voyelle qui le précède : voila expliquées du même coup les alternances latines : *futurus*, *fore*, *tempus*, *temporis*, *colligo*, *confero*"). Trecerea lui *u* > o poate fi exemplificată prin cuvinte ale limbii noastre : *martor* (atestat în secolul al XVI-lea) pentru *martur*, *mosor* < tc. *mosur*, *coţor* „cotoi" < ucr. *кocyp*.

Rezultă că modificarea are loc independent de accent (cf. *martor*, în care accentul e pe silaba iniţială), deşi se pare (după cazurile mai numeroase de cuvinte accentuate pe finală) că accentul favorizează trecerea lui *u* > *o*, cînd *u* este urmat de *r*.

Pentru această explicaţie, în care se consideră că trecerea lui *u* > *o* se produce în mod independent de deplasarea accentului, pledează şi atestarea unei variante *cotúr* (com. din Jidoştiţa — Mehedinţi, cf. DA, s. v. *cotor*). Se poate observa că în acest caz s-a produs numai unul (deplasarea accentului) din cele două fenomene fonetice amintite.

În sfîrşit, în legătură cu modificările lui *cotor* < scr. *kótur*, se mai poate da o a treia explicaţie, mult mai simplă, dar foarte plauzibilă : trecerea lui *u* la *o* s-a produs în derivatele lui *cotor* (*cotoraş*, *cotorel*, *cotoroi*, *cotoraş*, *cotorî*), în care accentul se deplasează pe finală. Pierzînd accentul, *u* a putut fi asimilat uşor de vocala *o* din silaba iniţială, care are un accent secundar. Din aceste derivate s-a refăcut, mai tîrziu, probabil şi prin analogie cu cuvinte ca *topor*, *cosor*, *mosor* etc., care reprezintă, în limba română un tip mult mai frecvent decît tipul *cotúr*, o variantă *cotor*. Aceasta s-a impus pe întreg teritoriul dacoromânei (în aromână s-a menţinut varianta *cotur*), în detrimentul formei originare, care n-a supravieţuit decît în mod cu totul izolat (cf. varianta *cotúr* atestată în DA).

Popor. Într-un articol, publicat acum cîtva timp în „Limba română" (XVII, 1968, p. 51—57), ne-am ocupat de etimologia cuvîntului *popor*. Am arătat acolo că, dată fiind asemănarea destul de mare cu lat. *populus*, nu ne putem gîndi decît la trei ipoteze (care de altfel au şi fost propuse) : 1) cuvînt păstrat din latină ; b) împrumut din latină ; c) împrumut din italiană. În ciuda faptului că majoritatea lexicografilor au acceptat ultima ipoteză, am căutat să demonstrăm, prin argumente de ordin istoric, semantic şi fonetic, că această ipoteză, ca şi aceea a unui împrumut din latină, trebuie exclusă şi că, în consecinţă, trebuie să admitem, chiar dacă nu am putea explica în mod pe deplin satisfăcător, evoluţia fonetică a cuvîntului, că *popor* s-a păstrat în limba română din latină.

Motivul principal pentru care provenienţa cuvîntului din latină nu a fost acceptată a fost probabil faptul că *popor* prezintă, faţă de lat. *populus*, un fonetism mai aparte, greu de explicat, pentru care nu găsim alte cazuri de evoluţie fonetică similară.

Revenim acum asupra acestei probleme, încercînd să arătăm că fonetismul cuvîntului *popor* este normal şi că argumentarea se poate sprijini pe cîteva evoluţii fonetice similare.

Păstrîndu-şi accentul pe iniţială, cuvîntul lat. *populus* a ajuns, în română, în forma foarte normală, **popur*. Toate modificările survenite sînt obişnuite : păstrarea accentului pe iniţială sau trecerea lui *l* intervocalic la *r*. Şi păstrarea silabei posttonice este normală, mai ales în Romania orientală, după cum am arătat în articolul precedent, citînd cîteva exemple. Dacă sincoparea silabei s-a produs în unele cuvinte (cf. rom. *cot* < lat. *cubitus*), există numeroase cazuri de nesincopare, ca, de exemplu, rom. *singur* < lat. *singulus*, mult mai apropiat ca formă, prin terminaţia sa *-ulus*, de lat. *populus*.

Pentru a demonstra evoluţia lui **popur* > *popor* nu trebuie să explicăm decît două fenomene : a) deplasarea accentului pe silaba finală ; b) trecerea lui *u* > *o*. După cum se poate vedea, este vorba de aceleaşi schimbări pe care le-am explicat în cazul scr. *kotur* > rom. *cotor* (vezi mai sus *cotor*). Oricare dintre explicaţiile propuse am alege, fie că deplasarea accentului şi trecerea lui *u* > *o* s-au produs simultan, fie că s-au produs independent, fie că *popor* a fost refăcut din derivate ca *poporean* (atestat şi el în secolul al XVI-lea), *poporel*, *popora* etc., **pópur* a trecut la *pópor*, după cum *cótur* a trecut la *cotór*. Atît unul cît şi celălalt au trecut într-un grup bine reprezentat prin cuvinte româneşti de tipul KOKÓR (ca *topor*, *cosor*, *mohor* etc.).

Aşa se explică şi faptul că *o* din silaba iniţială a cuvîntului *popor* nu s-a închis la *u*. În momentul deplasării accentului, legea fonetică după care un *o* neaccentuat trece la *u* nu mai acţiona, şi *o* din silaba iniţială a cuvîntului *popor* a rămas *o*, deşi nu mai era accentuată, ca şi vocala *o* din prima silabă a cuvintelor *topor* sau *cotor*. Tot aşa vocala *o* din silaba iniţială a cuvîntului rom. *mohor* (atestat în secolul al XVI-lea) <magh. *mohor* (sau *muhor*, după cum indică cele mai multe dicţionare ale limbii maghiare) a rămas *o* (sau chiar a trecut de la *u* > *o*, dacă luăm ca etimon varianta *muhor*) în condiţii asemănătoare, căci şi în cazul lui *mohor* s-a produs, în limba română, deplasarea accentului pe finală (se ştie că în maghiară toate cuvintele sînt accentuate pe silaba iniţială). Faptul că, pentru a demonstra evoluţia fonetică a cuvîntului *popor*, invocăm analogia unor cuvinte nelatine nu trebuie să constituie un contraargument. Vorbitorii se folosesc de cuvinte fără să le cunoască originea, şi legile fonetice se aplică, în anumite perioade, tuturor cuvintelor unei limbi, indiferent de originea lor. Am proceda greşit dacă am considera că toate cuvintele limbii române erau gata formate în momentul în care românii au venit în contact cu alte popoare. După cum a arătat acad. Al. Graur (*Greşeli încăpăţînate*, LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 174) referindu-se la greşelile latiniştilor, aceştia „au enunţat ideea că româna era gata formată la venirea slavilor, astfel că aceştia « n-au mai avut ce-i face ». Oarecum aşa cum asfaltul, odată întărit, nu mai primeşte în el corpuri străine".

S-ar putea argumenta, însă, că explicaţia evoluţiei fonetice a cuvîntului *popor*, chiar dacă e acceptată, nu dovedeşte, totuşi, că el s-a păstrat din latină. Ea s-ar putea aplica tot atît de bine şi dacă am porni de la un etimon it. *popolo*, sau chiar dacă am considera că e vorba de un împrumut mai nou din latină. Această posibilitate este exclusă, chiar dacă ţinem seama numai de aspectul pur fonetic (pentru alte argumente de ordin semantic sau istoric, vezi articolul nostru precedent din „Limba română").

O dovadă importantă o constituie însăşi evoluţia fonetică înfăţişată mai sus, destul de complicată şi destul de greu de reconstituit. De obicei, un cuvînt împrumutat dintr-o limbă romanică nu prezintă dificultăţi greu de descifrat.

Dar argumentul hotărîtor rămîne, totuşi, trecerea lui *l* intervocalic la *r*, fenomen pe care nu-l întîlnim decît la elementele latine moştenite. Cîteva exemple sporadice de cuvinte împrumutate care prezintă această trecere, ca *trandafir* < ngr. τρανδαφιλος sau ca varianta *ghenerar* (unde *l* nici nu este intervocalic) pentru *general*, nu pot fi luate în consideraţie, căci fenomenul nu este spontan, ci provocat de un sunet inductor *r* (asimilare progresivă la distanţă). În cazul lui *trandafir* se poate invoca şi analogia cu *fir*, într-o sintagmă frecventă ca *fir de trandafir*.

De aceea evoluţia fonetică a cuvîntului *popor* trebuie înfăţişată în două faze. O primă fază, reprezentată de trecerea lat. *pópulus* >**pópur*, specifică numai pentru cuvintele păstrate din latină, şi o a doua fază, reprezentată de trecerea lui **pópur* >*popór*, specifică tuturor elementelor limbii române dintr-o anumită epocă. Rămînem, astfel, cu riscul de a persista într-o greşeală, la convingerea că trecerea lui *l* intervocalic la *r* este o dovadă hotărîtoare care demonstrează că *popor* este un cuvînt moştenit din latină. Ţinem să precizăm însă că, prin aceasta, nu facem distincţie între elementele moştenite şi cele împrumutate, considerînd, asemenea latiniştilor, că acestea din urmă, venite mai tîrziu, după ce limba română ar fi fost constituită, n-au mai suferit aceleaşi transformări (şi o dovadă este faptul că, pentru a demonstra evoluţia cuvîntului *popor*, am invocat analogia unor elemente nelatine), ci considerăm că legea trecerii lui *l* intervocalic la *r*, care a acţionat numai într-o perioadă foarte scurtă, la începutul formării limbii române, dovedeşte în mod convingător conservarea cuvîntului *popor* în limba română.

DAN BUGEANU

30 decembrie 1968

Cámbulă, peşte din familia *Pleuronectes flesus*, este definit în DA ca avînd „corpul nesimetric, foarte turtit, cu amîndoi ochii pe aceeaşi parte". Cuvîntul se întîlneşte şi în compusele *cambulă-de-mare* („calcan") şi *cambulă-de-liman* (cf. M. Băcescu, *Peştii, aşa cum îi vede ţăranul pescar român* Bucureşti, 1947, p. 22). Originea sa în limba română este rezolvată în diferite moduri în dicţionarele care îl înregistrează. Astfel, în DA, unde se dă şi varianta *cámbură*, se trimite la bg. *kambála* „idem". În CADE este derivat din tc. (*kal*)*kan balık*, presupunîndu-se căderea primei silabe din *kalkan*. Scriban trimite la un rus. *kambula*, cu adaosul „din tc. *kalkan balık*". În sfîrşit DM se fixează la explicaţia din tc. (*kal*)*kan balık*.

Soluţiile date nu pot fi considerate satisfăcătoare. În primul rînd, bg. *kambála* (cu accent deosebit faţă de rom. *cámbulă*) nu credem că poate sta la baza cuvîntului românesc, deoarece, în general, românii nu au împrumutat termeni din pescuitul marin din limba bulgară (cf. M. Sala, *Cu pri-*

vire la terminologia marinărească, LR, IX, 1960, nr. 5, p. 32). La rîndul ei, explicaţia din CADE şi DM, după care *cámbulă* a rezultat din tc. *kalkan balık*, este greu de acceptat, nu numai din motive de ordin fonetic, dar, mai ales, pentru simplul fapt că în limba noastră este cunoscut cuvîntul *calcan* (*calcam*) *balîc*, care denumeşte un soi de calcan (DA), redînd întocmai sintagma corespunzătoare din turcă. Nu vedem, prin urmare, cum a fost posibil ca aceleaşi elemente să dea naştere la două forme deosebite, pe de o parte *calcan* (*calcam*) *balîc* şi, pe de alta, *cámbulă*.

Singura propunere care trebuie luată în seamă este aceea a lui Scriban, dar absenţa unui rus. *kambula* a determinat, mai tîrziu, pe autorii DM să nu o cerceteze îndeaproape. Împrumutul din rusă ni se pare cel mai plauzibil, avînd în vedere prezenţa în română a numeroşi termeni pescăreşti proveniţi pe această cale. Etimonul real, care înlătură toate dificultăţile fonetice amintite mai înainte, este rus. *ка́мбала* (nu *kambula*, ca la Scriban) „idem" (cf. V. I. Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка*, Moscova, II, 1955, p. 80; D. N. Ušakov, *Толковый словарь русского языка*, II, Moscova, 1955, p. 1295). În limba rusă cuvîntul este răspîndit în numeroase regiuni, fiind, la rîndul lui, împrumutat din finl. *kampala*, *kampela kampelo* (cf. V. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1953, p. 513). Lipovenii din Dobrogea, prin intermediul cărora, probabil, rus. *ка́мбала* a intrat în limba română, rostesc acest nume sub forma *kámbyla* sau *kámbə la*, ceea ce explică ma uşor transformarea vocalică *a* > *u* din *cambulă*.

În privinţa bg. *камба́ла*, intrat recent în limbă şi destul de rar folosit (este înregistrat doar în lucrările lexicografice mai noi), credem că este vorba de un împrumut direct din rusă (cf. şi Ju. A. Milev, I. Bratkov, B. Nikolov, *Речник на чуждите думи в българския език*, Sofia, 1958, p. 252).

Mangealîc (var. *mangealíc*, *mîngealîc*) este înregistrat în DLR, tomul VI, fascicula a 2-a, p. 87, cu sensurile: „1. (înv.) balistă; 2. pîrghie folosită pentru ridicarea unei greutăţi", dîndu-se ca etimon tc. *manıcnık* „catapultă, balistă". Originea turcă a cuvîntului nu poate fi pusă la îndoială, cel puţin pentru sensul de „balistă", dar, pentru a se evita întrebările privind transformările fonetice petrecute în rom. *mangealîc* (cf. Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 98) este mai bine să se ia în considerare tc. *mancalık*, formă (probabil, regională) înregistrată în W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der turk-Dialekte*, *Опыт словаря тюркских наречий*, IV, Petersburg, 1911, p. 2023), care a fost propusă de Scriban, dar pe nedrept ignorată în cercetările ulterioare.

Observăm, totodată, că pentru sensul al doilea al rom. *mangealîc* este nevoie de explicaţii suplimentare, deşi s-ar putea presupune că acesta s-a dezvoltat din cel de „balistă", deoarece o asemenea maşină de război reprezenta un fel de pîrghie cu ajutorul căreia se aruncau pietre. După părerea noastră, în această privinţă este posibil să fi contribuit şi bg. *манджалък* care are accepţiuni foarte apropiate: „pîrghie specială folosită la încărcarea buturugilor") (cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, III, Sofia, 1967, p. 240); „unealtă de lemn, ca o pîrghie, cu care se împinge (se leagă) lanţul la căruţa cu lemne" (*op. cit.*, p. 102); „unealtă de lemn cu care căruţaşul strînge, răsuceşte spiţele la roată" (cf.

N. Gerov, *Тълковен речник на български език, Допълнение*, Plovdiv, 1908, p. 202, unde cuvîntul are şi varianta *манджулук*).

Din cele spuse, urmează că rom. *mangealîc* ar putea fi considerat ca avînd etimologie dublă : tc. *mancalık*, bg. *манджалък*.

Plav (pl. *plavuri*), cu sensul de „plaur", este citat de Gr. Antipa, *Pescăria şi pescuitul din România*, Bucureşti, 1916, la indicele de cuvinte şi, în cuprinsul cărţii, în fraza : „... „crapul trăieşte aci prin bălţi şi prin stufării, iar exemplarele bătrîne pe sub plavuri, de unde nu iese decît cînd îl răscolesc apele mari" (p. 239). Răspîndirea cuvîntului în Dobrogea ne trimite la limbile slave de răsărit, din care a putut fi împrumutat, rusa sau ucraineana. Într-adevăr, ambele limbi cunosc acest cuvînt : ucr. *плав* „1. insulă plutitoare din stuf şi plante mărunte ; 2. smîrc, mlaştină ; 3. buruieni, plante, ierburi strînse la un loc, plutitoare pe apele rîurilor " (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, III, Kiev, 1908, p. 190) şi rus. *плав* „mlaştină, smîrc, iarbă cu apă dedesubt" (cf. V. I. Dal', *op. cit.*, III, p. 118).

Întrucît este greu să se precizeze din care limbă a provenit cuvîntul *plav*, se cuvine ca etimonul acestuia să fie văzut în rus. şi ucr. *плав*, deopotrivă.

Plaur, desemnînd „formaţii compacte de rădăcini şi rizomi de stuf, care acoperă mari întinderi din Delta Dunării, formînd insule plutitoare' » (DM, p. 268), a rămas fără etimologie în dicţionare. Sensul şi forma cuvîntului îl apropie în mare măsură de *plav*, discutat mai sus. Prezenţa lui *-r* la finală crează dificultăţi mari în explicarea sa prin ucr. şi rus. *плав*. Un alt cuvînt asemănător, avînd sufixul *-ur*, nu există în cele două limbi ; de altfel, este foarte redus numărul cuvintelor în care apare grupul-*aur*.

Trebuie spus că, în asemenea cazuri, atît în limba rusă cît şi în limba ucraineană (ca şi în alte limbi slave) hiatul este evitat (cu excepţia joncturii a două morfeme) prin introducerea unui *v* (sau a unui *j*) : ucr. rus. *мавр* „maur", *леверда*, împrumutat în ambele limbi din rom. *leurdă* etc. Reiese, deci, că ar fi necesară existenţa unui slav răsăritean * *plavur*, dar dicţionarele limbilor rusă şi ucraineană nu inserează un asemenea cuvînt.

Explicarea rom. *plaur* credem că nu trebuie căutată în afara limbii române, ci chiar în interiorul ei. Ne gîndim la formarea sa din pluralul *plauri*, care a rezultat din *plavuri*, pluralul lui *plav*. Cazuri de refacere a singularului după plural, la substantive, sînt numeroase în limba română ; un model similar ar fi, de exemplu, *coclaur* (cf. *Dicţionar invers*, Bucureşti, 1957, p. 597) şi *cotlaur* > *coclauri* (DA).

În ce priveşte apariţia pluralului *plauri*, ea s-ar putea datora influenţei unei pronunţări străine a lui *plav* (pl. *plavuri*). Aşa cum am spus mai înainte, cuvîntul *plav* are întrebuinţare limitată la Dobrogea, unde se întîlneşte şi la populaţia ucraineană sau lipovenească bilingvă. În localităţi de pescari ucraineni din Delta Dunării am înregistrat, în cursul unor anchete dialectale, forma *pláwury*. Aceasta a fost simţită de români ca *plauri* şi folosită apoi alături de celălalt plural *plavuri* (de la *plav*). De aici, prin derivare regresivă, s-a ajuns la singularul *plaur* (pronunţat, de fapt, *pláu̯ur*, fără hiat), care a cîştigat tot mai mult teren, în dauna lui *plav*, rămas cu totul regional şi, se pare, învechit.

Plávă (pl. *plave*) este definit de Gr. Antipa, *Fauna ichtiologică a României*, Bucureşti, 1906, p. 229, ca „un fel de plasă de pescuit, plutitoare, făcută din aţă subţire". Cuvîntul este înregistrat în TDRG, cu trimitere la v. sl. *plaviti*, şi în DM, unde nu se dau indicaţii etimologice. În DA ms. pentru *plavă* se dă şi un alt sens (învechit, neprecizat, probabil) de „barcă, ambarcaţiune".

Pentru primul sens, explicaţia dată în TDRG este, în mod limpede nesatisfăcătoare, ceea ce rezultă şi din abandonarea ei în DM. Cuvîntul redă întocmai bg. *плáва* „plasă (sac) de pescuit", pe care îl găsim la N. Gerov, *op. cit.*, p. 252. În privinţa celui de al doilea sens, ţinînd seama de vechimea textului unde este citat cuvîntul, trebuie avut în vedere v. sl. плавь „navis" (F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1865, p. 568) şi, mai puţin, rus. *плав*, care are şi sensul de „ambarcaţiune" (cf. V. I. Dal', *op. cit.*, III, p. 117).

Plăválă „plasă mare pentru pescuit; năvod" (F. Damé, *Încercare de terminologie populară română*, Bucureşti, 1898, p. 123) este explicat în TDRG prin v. sl. *plaviti*, iar de către G. Pascu, în *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 290, prin bg. *плавам* „a pluti, a înota". Ambele soluţii sînt aproximative, necorespunzînd nici pe plan semantic, nici pe plan fonetic. Avem a face, în mod sigur, cu un împrumut din limba bulgară, în care *плáвала* are sensul de „plasă mare de pescuit pentru prins cegă şi moruni" (cf. N. Gerov, *op. cit.*, II, partea a 4-a, p. 37). Schimbarea accentului în rom. *plăválă* s-a produs după modelul cuvintelor cu sufixul *-ală*, *-eală*.

Plávnă, însemnînd „partea mlăştinoasă a unui rîu" sau „loc mlăştinos acoperit cu stuf", este atestat în DDRF şi în „Contemporanul", VI, 1887, p. 26 (unde se dă, conform DA ms., şi varianta *plavnie*). Cuvîntul are un corespondent identic ca sens şi ca formă în limbile rusă şi ucraineană: ucr. *плáвня* „luncă cu trestii şi stuf, adesea inundată de apă" (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, III, p. 190) şi rus. *плáвня* „luncă inundabilă, stufăriş" (cf. V. I. Dal', *op. cit.*, III, p. 118). Notăm că lipovenii şi ucrainenii din Delta Dunării (regiune unde se întîlneşte cuvîntul) îl rostesc *plávnja*, *pláunja*, *plámnja*, sensul fiind mai larg decît în lucrările lexicografice amintite, anume „baltă acoperită cu stuf" sau „deltă".

VIRGIL NESTORESCU

Bocănéţ. Cuvîntul este înregistrat sub forma *bocăniéţ* în ALR, vol. IV, harta 1065, punctul 386 (nordul Moldovei) ca răspuns la întrebarea indirectă: „cum numiţi pîinişoara pe care o faceţi din răzuiturile de pe albie?"

Din punctul de vedere al sensului, termenul din ALR corespunde lui *bocănéţ*, *buchinéţ* atestate numai la Scriban: „aluat nedospit şi uscat; prăjitură proastă, chilimoţ (cum fac copiii cînd se joacă); un fel de prăji-

tură ţărănească compusă din legume învălătucite într-o foaie de aluat; un fel de colac". Scriban pune termenii menţionaţi în legătură cu *boghinéţ* „porcoi, grămăjoară de fîn mai mică de cît căpiţa" şi *bóghie* „boghineţ de fîn" (<magh. *boglya*; scr. *baglja*).

Explicaţia dată de Scriban nu ni se pare convingătoare, din cauza diferenţei semantice dintre cuvintele în discuţie.

Unele limbi slave cunosc o serie de forme asemănătoare cu cuvîntul românesc *bocănéţ* (var. *buchinéţ*), avînd înţelesul apropiat de cel înregistrat în ALR şi Scriban: rus. *бóханец*, *бухáнка*, *бýханец*; biel. *бóхон*; pol. *bochen*; ceh *bochánek*, *bochník*.

La originea lui *bocănéţ* (var. *bocăniéţ*, *buchinéţ*) stă, credem, corespondentul ucr. *бохунéць* (var. *буханéць*) „pîinişoară" (cf. B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови* I, p. 90, 117) cel mai indicat din punctul de vedere al formei, sensului şi ariei de răspîndire geografică.

Bolotău, bolătău, bulătău. Aceste forme sînt înregistrate în graiurile din nordul ţării cu sensul de „băltoacă; iaz glodos cu broaşte multe; un loc aşezat unde se strînge apă stătătoare; apă tulbure unde se scaldă gîştele, raţele etc." (cf. DA, Scriban, CADE, *Lexic regional*, Editura Academiei, 1960, p. 98). Din punctul de vedere al înţelesului, *bolotău*, *bolătău*, *bulătău* (atestate în nordul ţării) corespund lui *báltă*, *baltău*, răspîndite pe întreg teritoriul lingvistic românesc.

Avînd în vedere identitatea de sens, Scriban consideră că *bolotău* şi *bolătău* provin din rus. *болóто* „baltă", iar DA, care înregistrează variantele *bulătău*, *bolătău* şi *bolotău*, le derivă din rus., ucr. *болóто* „mlaştină, nămol".

Prezenţa pleofoniei ne trimite într-adevăr la termenul slav răsăritean *болóто*, de la care, cu ajutorul suf. *-ău* (după modelul *báltă* > *baltău*), s-au format cuvintele menţionate. Ţinînd seamă, însă, de aspectul fonetic al formelor româneşti *bolotău*, *bolătău*, *bulătău*, considerăm necesară o precizare mai concretă a etimonului care a stat la baza formării acestor variante.

Absenţa reducţiei lui *o* neaccentuat din prima silabă ne trimite în cazul lui *bolotău*, *bolătău*, mai degrabă la ucr. *болóто* decît la corespondentul său rusesc. Varianta *bulătău* se explică printr-un corespondent ucrainean dialectal. În unele graiuri ucrainene sud-vestice învecinate cu graiurile româneşti unde circulă termenul discutat, *болóто* se pronunţă *булóто*, datorită fenomenului de „ukanie" (neutralizarea opoziţiei /o/ :/u/→[u] în poziţie neaccentuată).

Vechimea lui *bolotău* cu variantele menţionate în limba română este dovedită de o serie de toponime ca *Boloata*, *Bolotina*, întîlnite în documente încă în secolele XVI—XVII (v. Margareta Ştefănescu, *Elemente rusesti-rutene din limba românească şi vechimea lor*, Iaşi, 1925, p. 16—17). Alături de acestea se înscriu *Bolătău*, *Bălătău* (cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 53). La originea lor stau, după părerea noastră, apelativele româneşti, *bolotău*, *bolătău*, şi nu rus. ucr. *болóто* cum, s-ar părea la prima vedere. Numele topic *Bălătău* (înregistrat în Bîrlad Moineşti) reprezintă o contaminare între *Bolătău* şi *Băltău*. În aceeaşi serie de toponime derivate de la *болóто* M. Ştefănescu include şi *Bolotească*, *Boloteasa*, *Bolotesti*. Toponimele în discuţie nu pot fi puse în legătură

cu apelativele menţionate, ci presupun la origine un nume de persoană. Întîlnite şi în alte regiuni decît Moldova, după părerea acad. Iorgu Iordan, etimonul acestora îl constituie patronimul *Balotă* (cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 346).

În afară de cazurile menţionate, *bolotău* poate fi recunoscut ca sursă de formare şi a altor cuvinte. Astfel, în ALR, III, harta 731, punctul 414 (nordul Moldovei) este inserat cuvîntul *bolotuóc* cu sensul de „mormoloc", care în alte lucrări lexicografice nu apare înregistrat. Avînd în vedere sensul lui *bolotău* „iaz glodos cu broaşte multe", atestat în aceeaşi regiune, considerăm că *bolotuóc* este derivat de la acesta (influenţat probabil şi de *mormolóc*) cu ajutorul suf. *-oc*. În ceea ce priveşte formaţia, să se compare *cupoc*<*cupă*, *dîmboc*<*dîmb*, *mînzoc*<*mînz* (cf. G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 212).

Menţionăm că, tot în jud. Suceava, pentru „mormoloc" s-a înregistrat termenul *bolohóc* (v. *Lexic regional*, Editura Academiei, 1960, p. 212), care reprezintă o contaminare între *bolotóc* şi *pulihóc*. Ultimul termen necesită şi el o precizare etimologică: fiind atestat doar în ALR, III, harta 731, punctul 386, cu înţelesul de „mormoloc", din punctul de vedere al originii poate fi pus în legătură cu ucr. *пуго́ловок* „idem" (cf. B.D. Hrinčenko, *op. cit.*, III, p. 497).

Duşáncă. Cu sensul „un fel de jachetă pentru femei, cu o prelungire la spate de forma unui segment de cerc", este inserat în *Lexic regional*, 2, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 40. DA ms. menţionează cuvîntul cu acelaşi înţeles: „Femeile purtau bluză, numită şi viziclu ori duşancă", fără o explicaţie etimologică. Definit prin „pieptar deschis de şiniori peste ciupag", termenul figurează şi la Lucian Costin, *Graiul bănăţean*, II, Timişoara, 1929, p. 89.

Fiind atestat în Banat etimonul cuvîntului în discuţie îl constituie scr. *dúšanka* „idem" (cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, II, Zagreb, 1898-1903, p. 902).

Caralúpcă „coajă de bostan curăţită de sîmburii din interior" atestat în Oprişeni-Rădăuţi (cf. P. Coman, *Glosar dialectal*, Bucureşti 1939, p. 16) nu este înregistrat în alte lucrări lexicografice.

Etimonul acestui cuvînt îl constituie ucr. *шкаралу́пка*, formă diminutivală de la *шкаралу́на* „coajă de ou, pepene, bostan etc." (cf. B. D. Hrinčenko, *op. cit.*, IV, p. 499).

CORNELIU REGUŞ

Băiat. Cuvîntul este pus în legătură cu verbul *băia* „nourir, allaiter un enfant; accoucher de, mettre au monde, donner la vie ou le jour à", fiind considerat un participiu trecut al acestuia (cf., de ex., Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, [Bucureşti] 1968, p. 187). Totuşi, *băia* nu conţine

nici o discriminare în ceea ce priveşte sexul şi este de mirare că un asemenea verb a putut da naştere unei forme exclusiv masculine. Există şi o formă regională *băiată* „fată, fetiţă", pe care însă DM o explică prin *băiat*. Pe de altă parte, *băiat* are un înţeles mult mai larg decît acela de „copil de sex bărbătesc" (cf. DA, DM).

Asemenea dificultăţi ar fi eliminate dacă s-ar avea în vedere posibilitatea unei influenţe slave. Astfel, rus. *боецъ*, ucr. *боецьъ*, ambele cu sensul de „luptător, combatant, soldat", puteau fi simţite de români ca formă de plural (**baéţ*, **băéţ*, **baéţi*, *băieţi*), din care a fost apoi refăcut singularul *băiat* (cf. şi reg. *băiet*).

Această ipoteză, dacă este acceptată, poate explica atît sensul strict masculin al cuvîntului, cît şi extinderea sa la tineri şi chiar persoane mai în vîrstă, aplicarea la copii făcîndu-se la început, probabil, în glumă.

Distrugător s.n. „navă rapidă de tonaj mijlociu, înzestrată cu o mare varietate de armament". DM şi DN[2] îl explică prin fr. *destructeur* „qui detruit", ceea ce nu poate fi acceptat deoarece acest cuvînt nu face parte din terminologia nautică franceză. Nava pe care o numim noi *distrugător* se numeşte în franceză *escorteur d'escadre*, *destroyer* sau, cu un termen tradiţional, *contre-torpilleur*. Probabil că rom. *distrugător* s-a format după fr. *destroyer*, împrumutat la rîndul său din engleză (cf. *Larousse du XXe siècle*, vol. II, Paris, 1929, s. v.).

Eche. În SCL, XII, 1961, nr. 4, p. 616, M. Sala explică acest cuvînt prin tc. *yeke*. DN [2] propune ca etimon germ. *Ecke*, care, deşi corespunde din punct de vedere fonetic, nu are nici o legătură semantică (germ. *Ecke* înseamnă „colţ", termenul german pentru *eche* fiind *Ruderhebel*, *Ruderjoch* sau *Ruderpinne*).

Etimologia lui *eche* este neîndoielnic tc. *yeke* „idem", provenit la rîndul său din ngr. οἰάκιον „tiller" (cf. H şi R. Kahane, A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant*, Urbana, 1958, p. 549).

Garid, garide. În completare la cele arătate în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 557—558, mai semnalez varianta *garidă*, înregistrată de H. Sarafidi, *Dicţionar grec-român*, Constanţa, 1935, s.v.

Grijeá (pl. *grijéle*) s.f. „una dintre treptele care se montează pe *sarturi*, pentru a înlesni urcarea în arboradă" (cf. M. Bujeniţă şi N. Nigaru, *Îndrumător marinăresc*, Bucureşti, 1959, p. 72). M. Sala îl explică prin tc. *gırçıla* „idem", apropiat de rom. *griji* (în SCL, XII, 1961, nr. 4, p. 614). Apropierea de *griji* este evidentă, însă punctul de plecare nu a fost turca, ci italiana. Cuvîntul este un singular refăcut după pl. *grijele*, provenit la rîndul său din it. (pl.) *griselle* „idem" (cf. F. şi E. Imperato, *Arte navale*, vol. I, ediţia a XIII-a, Milano, 1952, p. 97).

Mandă (pl. *mande*, *menzi*) s. f. „mandanea ; lovitură cu bila în mandanea". CIHAC, DLR, DM, DU, SCRIBAN, D., TDRG etc. nu-l înregistrează. Singur CADE menţionează acest cuvînt, trimiţînd însă la *mandanea*.

Printre jucătorii de biliard cu care m-am consultat, *mandanea* este în general necunoscut, termenul curent fiind *mandă*. Unii folosesc cu acest sens şi cuvîntul *mantinelă* (cf. DN [2]), pe care DLR nu-l înregistrează.

Mandă este, probabil, o contaminare între *mandanea* şi *bandă* „idem".

Şcóndru (pl. *şcóndri*) s.m. „trunchi de lemn (sau metalic) lung de cîţiva metri". M. Bujeniţă şi M. Sala îl explică prin germ. *Schurbaum*, *Schorbaum* „idem", care ar fi pătruns la noi pe Dunăre, o dată cu navele austriece (LR,XI, 1962, nr. 6, p. 27). Aspectul fonetic al cuvîntului românesc trimite la it. *scontro* (pl. scontri), care, pe lîngă sensul de *castanietă* „clichet de cabestan" (Nostromo, *Vocabular nautic*, Editura Ligii navale române, Bucureşti, f. a., s. v. *castanete*), îl are şi pe acela de „*traversă de lemn sau metalică* din ansamblul celor ce susţin o navă aflată pe cală" (cf. F. şi E. Imperato, *Arte navale*, vol. II, ediţia a V-a, Milano, 1950, p. 133). Din italiană, termenul a pătruns în greacă (σκόυντρο, σκόυντρος) şi în turcă (*uskundera*, *uskundura*, *uskundra*), unde circulă cu sensuri apropiate de cele ale cuvîntului românesc *şcondru* (cf. H. şi R. Kahane, A. Tietze, *op. cit.*, p. 399).

Tranchét (pl. *tranchéţi*) s. m. „trunchi de lemn suspendat de-a lungul peretelui vertical al unui *cheu*, la o oarecare înălţime deasupra apei, pentru a proteja împotriva loviturilor atît cheul cît şi nava acostată". *Dicţionarul de neologisme* (ambele ediţii) îl explică prin fr. *tranchet*, ceea ce însă nu poate fi acceptat, deoarece cuvîntul franţuzesc nu însemnează altceva decît „cuţit de cizmar" sau „cuţit de tăiat plumbul, fierul" (cf. *Dicţionar francez-român*, Bucureşti, 1959, s.v.), echivalentul franţuzesc al rom. *tranchet* fiind *défense* (cf. Nostromo, *op. cit.*, s. v. *tranchet*). În afară de aceasta, fr. *tranchet* ar fi trebuit să dea în româneşte „tranşeu" (cf. *guichet* > *ghişeu*, *toupet* > *tupeu* etc.). Probabil că, în realitate, rom. *tranchet* nu este decît o variantă a lui *trinchet* „Baumstamm" (cf. şi variantele *trînchet*, *trunchet*, înregistrate de TDRG sub *trinchet*), de care se apropie foarte mult din punct de vedere semantic.

N. PĂDURARIU

PLEDOÀRIE

Alături de forma normală *pledoarie* (inserată în *Îndreptarul ortografic şi ortoepic*), circulă, în mediile mai puţin cultivate, varianta *pledoărie*.

Într-un articol publicat în 1935 (BL, III, p. 45—47), am semnalat faptul că diftongul[1] *oa* este eliminat într-o serie de cazuri unde era neaccentuat sau în silabă finală. Explicaţia este că diftongarea s-a produs numai sub accent şi în faţa unui *ă* sau a unui *e* din silaba următoare. Cînd, dintr-un motiv sau din altul (deplasare sau suprimare a accentului, suprimarea silabei următoare, împrumutare a unor cuvinte franceze cu *oa* neaccentuat sau în silabă finală), vorbitorii s-au găsit în faţa unui *oa* care nu corespundea condiţiilor notate, „anomalia" a fost eliminată, prin disocierea diftongului (*to-aletă*<fr. *toilette*, *trotu-ar*<fr. *trottoir* etc.). Această soluţie a fost adoptată şi pentru *pledoarie* de *Îndreptar*. Vorbitorii mai puţin cultivaţi au folosit altă cale : reducerea diftongului la *a* sau la *o* (*baieu*<fr. *boyau*, *trocar*<fr. *trois-quarts* ; *trotal*<fr. *trottoir*, *şampon*<fr. *shampooing* ; pentru alte exemple, vezi articolul citat).

Apare şi o a treia cale : deplasarea accentului. Aşa se explică, desigur, pronunţarea *pledoărie*, care evită diftongul neaccentuat.

AL. GRAUR

ORIGINALITATE SAU „MODĂ" STILISTICĂ?

Constatarea că lirica tinerilor poeţi contemporani se caracterizează printr-o permanentă aspiraţie către originalitate, atît în conţinut cît şi în expresie, a devenit, fără îndoială, un loc comun al oricăror discuţii despre poezie. O consecinţă firească — şi o condiţie sine qua non — a actualei efer-

[1] Pentru simplificarea expunerii, folosesc termenul tradiţional *diftong*.

vescenţe creatoare manifestate în cîmpul liricii se dovedeşte a fi şi atenţia deosebită acordată pătrunderii tainelor limbii, cu scopul vădit de a se obţine efecte stilistice inedite din descoperirea şi apoi prelucrarea tuturor posibilităţilor expresive ale limbii naţionale. Într-un asemenea context ne apare de bună seamă normală (şi chiar obligatorie) tendinţa de revalorificare a fondului lexical, de supunere unui proces de înnoire a tuturor straturilor acestuia. Nu ne gîndim, evident, la aberaţiile de vocabular, ci la impunerea unor cuvinte neexistente ca atare în limba literară, dar practic posibile, mai ales cînd sînt rezultatul unei intenţii stilistice, deoarece prin crearea lor se respectă spiritul limbii şi, implicit, normele de formare a cuvintelor acceptate în lucrările de specialitate.

Întrucît prefixele au în limba română numai valoare lexicală, fiind prin definiţie elemente cu ajutorul cărora se formează cuvinte noi, poeţii tineri se preocupă tot mai intens de îmbogăţirea, prin prefixare, a vocabularului propriu stilului artistic. În această situaţie se află şi prefixul negativ *ne-*, foarte uzitat în română datorită faptului că forma negativă a verbului la modurile gerunziu, participiu şi supin se construieşte cu *ne-* (*nevăzînd*, *nevăzut*). În afară de verbe, *ne-* se mai poate aplica adjectivelor (*neatent*, *neclar*) şi, cu numeroase restricţii, substantivelor, şi anume fie unor participii devenite substantive (*nehotărîtul*), fie unor substantive asimilate cu adjectivele (*neom*). Prin prefixarea unui cuvînt cu *ne-* se obţine negarea pozitivului. Acest mijloc de derivare se foloseşte cu precădere în cazurile în care nu există în limbă un antonim aparţinînd altei familii de cuvinte sau cînd negaţia nu se realizează în mod obişnuit prin alte mijloace morfologice sau sintactice [1].

Iată însă că tinerii poeţi, din dorinţa legitimă de a nuanţa cît mai mult imaginea poetică, abuzează de acest prefix, cuvintele formate cu *ne-* (în special substantive concrete, adică acelea care resping de obicei o asemenea prefixare) constituind o modă lexicală în momentul de faţă [2]. Deşi din punct de vedere strict lingvistic fenomenul nu reprezintă o abatere de la regulile generale ale formării cuvintelor, unui anumit cuvînt existent în limbă putîndu-i-se adăuga, pentru obţinerea negaţiei, prefixul negativ *ne-*, frecvenţa neobişnuită a unor astfel de termeni creează o impresie cel puţin curioasă, dacă nu falsă, asupra posibilităţilor de exprimare a negaţiei în limba română, cu atît mai mult cu cît, de obicei, nici nu sînt folosiţi ca arhaisme, cum ar fi fost, poate, de aşteptat, ci ca elemente ale vocabularului actual. Apariţia aproape simultană, la diferiţi poeţi, a preferinţei exagerate pentru cuvintele prefixate cu *ne-* duce în ultimă instanţă la monotonie stilistică, adică exact la efectul contrar celui urmărit de către cei care abuzează de procedeul discutat. Ceea ce la un moment dat a putut însemna originalitate stilistică s-a transformat într-un răstimp destul de scurt în manieră — frînă a expresivităţii în orice domeniu al creaţiei artistice.

---

[1] Datorită sărăciei vocabularului şi în general a procedeelor de formare a cuvintelor, limba veche era suprasaturată de cuvinte formate cu ajutorul prefixului *ne-*. În secolul al XVI-lea, de pildă, erau curente *neavere*, *nedulce*, *negrije*, *nemilă*, *nepost*, *nepriatin*, *neputere*, *netărie* etc. (Vezi şi Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1961, vol. II, p. 228—230). Toate aceste derivate nu mai sînt întrebuinţate astăzi nici măcar ca elemente ale „culorii istorice".

[2] Începuturile acestui fenomen astăzi atît de răspîndit au fost semnalate de Ion Coteanu, *Creaţia lexicală în poezia noastră nouă*, în „Limbă şi literatură", II, 1956, p. 95—97.

Pentru ilustrare, reproducem mai jos un număr de versuri din creaţia cîtorva dintre cei mai cunoscuţi poeţi ai tinerei generaţii :

> Invizibilul organ ,/ cel fără nume fiind, / *neauzul, nevăzul,* / *nemirosul, negustul, nepipăitul* / cel dintre ochi şi timpan, / cel dintre deget şi limbă,- / cu seara mi-a dispărut simultan. (Nichita Stănescu, *Elegia a zecea*, în vol. ALFA, 1967)
>
> În afară, absenţi, / orizontului coasta / de vid, de *nealbastru* / de *nemare*, de *nepeşte* / de *nepiatră*, de *neprieten* / de nefiresc, de *nefireşte*. (Nichita Stănescu, *Spunere*, în vol. OUL ŞI SFERA, 1967)
>
> În matca lui de sînge, / fătul *nefăt* / strigă şi plînge-; întind .... firul cu plumb / la zidul *nestrîmb*-; de sub tencuiala crudă / se-auzea plînsul de rudă, / de *nerudă*, / de sub pietrele uscate / plînsul de frate, / de *nefrate*—; Şi-au terminat zidirea / la miezul nopţii / şi-au cîntat firea / şi cu *nefirea* / şi morţii / cu *nemorţii* ... (Ion Gheorghe, *Pasărea măiastră*, în vol. ZOOSOPHIA, 1967)
>
> Aud, prin zid, cutremurarea mării, / lumina răsturnîd distanţele / din timp — în vis, din larg — în *neaevea*. (Florenţa Albu, *Coşmar*, GL, XIV, 40, p. 3)
>
> Trunchiuri crescute cine ştie cum / din mila şi *nemila* pietrei. (Florenţa Albu, *Muntele setei*, ibidem)
>
> Cîtă statuie e în noi şi cît / *netulbure* dă mugure în ţesătură? (Mihai Negulescu, *Anotimp*, L, X, 32, p. 1)

În afara acestor derivate, mai semnalăm, la Ion Gheorghe : *neveche, neaproape, nenume, nesfînt*, la Grigore Hagiu : *netimp, nenaştere*, la Mihai Negulescu : *neumbriri, netăiere, neuitare, neodihnă, nedor*.

Luate fiecare în parte, în contextele în care apar, cuvintele prefixate cu *ne-* din exemplele de mai sus s-ar putea justifica, uneori, din punct de vedere artistic, mai ales dacă le punem în legătură atît cu ceea ce se numeşte „procedeul plasticizării contrastelor" (*morţii şi viii* este mai slab, fiindcă este mai obişnuit, decît *morţii şi nemorţii*), cît şi cu tendinţa modernă de realizare a conciziei maxime a expresiei (*neauz* este mai concis decît orice alt echivalent). Nu este însă mai puţin adevărat că, dincolo de considerentele de ordin poetic ce s-ar putea invoca pentru o anumită situaţie, transferul de mijloace stilistice de la un poet la altul, în cazul de faţă abuzul de derivate cu *ne-*, apare suficient de clar pentru a nu insista mai mult asupra lui.

ANDREI NESTORESCU

SINTAXĂ ÎNAINTE DE MORFOLOGIE ŞI FONETICĂ

În articolul său despre metodica de predare a limbii române în şcoală, prof. Clara Chiosa propune schimbarea ordinii obişnuite şi aplicate astăzi la învăţarea limbii, socotind că este mult mai indicat ca studiul să înceapă

cu sintaxa (v. LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 121–131). Cum acest punct de vedere merită o deosebită atenţie, am ţinut să subliniem aici unele aspecte ale chestiunii, cu gîndul că părerile noastre vor trezi poate şi ele interesul profesorilor preocupaţi de perfecţionarea metodelor de învăţare a limbii în şcoală.

Succesiunea fonetică — morfologie — sintaxă îşi are originea într-o veche necesitate, aceea ca învăţarea limbii să înceapă prin deprinderea scrierii. Din primele zile de şcoală, copilul este pus să „facă" litere, să le înşire în ordine alfabetică, să despartă cuvintele în silabe ş.a.m.d. Aceste cunoştinţe se folosesc apoi într-o ordine oarecare la învăţarea limbilor străine, unde sînt şi mai necesare, dat fiind că primul lucru pe care trebuie să-l ştim este citirea cuvintelor din limba studiată.

S-ar părea deci că aşezarea sintaxei înainte de morfologie şi fonetică nu este posibilă decît după ce deprinderea scrisului s-a fixat în mod convenabil. Cît de devreme se ajunge aici e greu de spus, mai cu seamă că prin „fixare convenabilă" fiecare profesor ar putea să înţeleagă altceva. Noţiunea ar trebui prin urmare definită în termenii pedagogiei.

Necesităţile arătate mai sus ne obligă să reflectăm la o modificare şi mai adîncă a metodelor de predare, introducînd la începutul studiului o etapă de învăţare o r a l ă a limbii, cu o durată care depinde de cercetările şi sfaturile specialiştilor dispuşi să ia în considerare eventualitatea acestei schimbări. Cînd, după etapa orală, se atinge nivelul considerat necesar, se trece la studiul alfabetului şi, prin el, la fonetică, de fapt la fonologie. Analiza sintactică se continuă paralel.

Se pune însă întrebarea dacă aceste modificări vor fi răsplătite. Fără îndoială că, în zilele noastre, cînd matematica introduce în şcoală teoria mulţimilor, modul deductiv de analiză nu mai constituie o dificultate şi trecerea de la general la particular a pătruns în felul de a gîndi al şcolarilor. De aceea, a începe analiza gramaticală cu enunţul, deci cu un element de sinteză al limbii (frază, propoziţie, fragmente unitare din ele) nu mai este o dificultate de netrecut. Rostul analizei gramaticale ar fi deci să se determine în primul rînd t i p a r e l e sintactice şi variaţiile lor. Consecinţele imediate vor fi dezvoltarea capacităţii de înţelegere a conţinutului acestor enunţuri, dezvoltarea spiritului de observaţie, deprinderea structurilor particulare ale limbii şi folosirea lor ca atare.

Treptat şi pe măsură ce tiparele sintactice se clarifică, intervin în analiză şi factorii morfologici. Ei sînt caracterizaţi şi clasificaţi într-un mod oarecare, dar obligatoriu cu specificarea f u n c ţ i e i lor. Tot prin aprofundarea analizei se stabilesc elementele constitutive ale morfemelor şi se ajunge la foneme, de aici la grafeme şi la potrivirile sau nepotrivirile dintre ele, la ortografie, la ortoepie etc.

O bună organizare a procesului descris aici exclude, credem, predarea lineară, căci nu ni se pare posibil să se stabilească tiparele sintactice, morfemele, fonemele etc. şi alte aspecte anexe ale acestor categorii pe baza epuizării succesive a tuturor cazurilor luate în discuţie. Mai mult, însăşi cantitatea de cunoştinţe trebuie precizată pentru întreg procesul de învăţare a limbii, pedagogul avînd obligaţia să-şi propună conştient ca elevii lui să ajungă la un anumit nivel, căci este uşor de dovedit că t o a t e subtilităţile unei limbi, chiar a celei materne, nu se pot nici surprinde, nici deprinde în cursul şcolii medii. De aceea, este necesar ca, în raport cu creşterea numărului de cunoştinţe şi a capacităţii de înţelegere a celui căruia i se predă, să se

revină la analiza anumitor categorii spre a obţine de fiecare dată aprofundarea şi îmbogăţirea situaţiilor descrise anterior. Acest lucru nu se poate realiza decît prin aşa-numita predare ciclică.

Desigur, există mulţi factori de perturbare a predării ciclice, cel mai primejdios fiind revenirea insistentă la cazurile cunoscute fără să se ţină seama de progresul care trebuie realizat prin această revenire. Dar aici nu mai este de vină sistemul ciclic sau neciclic.

Ideea introducerii altei succesiuni a părţilor structurii limbii în procesul de învăţare are consecinţe multiple. Din dezbaterea deschisă prin articolul prof. Clara Chiosa ar trebui să rezulte o programă şcolară nouă. Ea nu va apărea spontan şi, după părerea noastră, nici foarte uşor. Cum se va contura această programă, se va vedea pe măsură ce se va intensifica participarea la discuţii.

I. COTEANU

ÎN LEGĂTURĂ CU LOCALIZAREA *EVANGHELIARULUI DIN PETERSBURG*

Într-un articol publicat cu trei ani în urmă [1], am susţinut, pe baza unui minuţios examen, că *Evangheliarul din Petersburg* (tipăritură sibiană din c. 1550) „reflectă două straturi de limbă : unul bănăţenesc-hunedorean şi altul moldovenesc" (p. 76). Afirmaţiile noastre au atras atenţia acad. Al. Rosetti, care se referă la ele în următorii termeni : „I. Gheţie (SCL, XVII, 1966, p. 47—79) propune («cu toată rezerva», p. 79) localizarea Evangheliarului de la Petersburg în regiunea Banat-Hunedoara. Discuţiile recente în jurul acestui text au stabilit, însă, că trebuie localizat în Moldova. În consecinţă am trecut patricularităţile sale lingvistice printre exemplele culese din texte moldoveneşti "[2].

În realitate, aşa cum rezultă şi din citatul reprodus mai sus, noi n-am susţinut că *Evangheliarul din Petersburg* ar trebui localizat exclusiv în regiunea Banat-Hunedoara, ci am pledat în favoarea tezei că tipăritura sibiană „este un text tradus de o persoană originară din Banat-Hunedoara şi pus sub tipar (după ce a fost revizuit) de un moldovean, anume de meşterul Filip Moldoveanul" (p. 77). Afirmaţiile noastre au fost făcute fără nici o rezervă. Rezervele le-am formulat în legătură cu existenţa unei mişcări protestante la românii bănăţeni în anii 1540—1560, ceea ce e o altă chestiune : „toate aceste fapte ne îndreptăţesc să credem (firește, cu toată rezerva) că în Banat şi Hunedoara Reforma cîştigase prozeliţi printre români încă înainte de 1560, poate chiar înainte de 1550" (p. 79).

---

[1] *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 47—79.

[2] *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 474—475.

Să vedem acum care sînt „discuţiile recente" care ar infirma teza noastră, demonstrînd în chip neîndoios că *Evangheliarul din Petersburg* trebuie localizat exclusiv în Moldova.

După cîte ştim, în ultimii ani, problema localizării *Evangheliarului din Petersburg* a fost dezbătută în articolele semnate de L. Demény şi Al. Mareş şi într-o comunicare ţinută de E. Petrovici.

În lucrarea *O tipăritură slavo-română precoresiană* [3], L. Demény se mulţumeşte să accepte concluziile lui N. Iorga (care încercase să localizeze evangheliarul în Moldova) [4], susţinînd că moldovenismele se explică în modul cel mai satisfăcător dacă admitem că tipograful a fost Filip Moldoveanul.

Care sînt argumentele lui Iorga, acceptate de L. Demény, în favoarea tezei că *Evangheliarul din Petersburg* ar trebui localizat în Moldova? Ele se reduc la citarea a cinci particularităţi de limbă, considerate a fi moldoveneşti: *-ęá>ę* (*me*), *-ęa>ę* (*cruce*), velarizarea lui *i* după *ş* dur (*şî*), *h* păstrat în *pohtă*, velarizarea lui *e*, în poziţie „moale", după un *ş* dur (*păşăşte*). Toate aceste particularităţi au fost examinate pe larg de noi în studiul citat (p. 55—56, 57, 60, 63). Pentru a nu lungi discuţia, vom spune doar că dintre cele *cinci* fapte de limbă citate de Iorga, *patru* pot fi întîlnite în secolul al XVI-lea şi în alte regiuni ale ţării (de obicei, Banatul şi Transilvania uneori şi Muntenia). Singura trăsătură localizabilă numai în Moldova pare a fi velarizarea lui *e* în *păşăşte* (dacă nu avem a face cumva, în acest caz, cu o greşeală tipografică). Admiţînd însă că *păşăşte* reflectă o pronunţare reală, este oare suficient acest argument pentru a declara că evangheliarul se întemeiază, *în întregimea lui*, pe graiul moldovenesc de la jumătatea secolului al XVI-lea?

Desigur că nu, atîta timp cît avem în vedere limba textului în ansamblul ei şi nu recurgem la metoda de a localiza vechile monumente de limbă pe baza unui număr restrîns de particularităţi, alese deliberat pentru a susţine un anumit punct de vedere. Dacă ne referim la limba evangheliarului în totalitate, aşa cum ne este cunoscută din studiul lui I. Bogdan, remarcăm o serie de particularităţi care nu pot fi localizate în Moldova, ci ne îndreaptă spre alte regiuni. Aşa avem, de exemplu, *caltă* pentru *caută*, *teu* pentru *tău*, conservarea lui *ń* în *spuni*, *pustine*, maghiarisme ca *ujură* „camătă" etc. (pentru care vezi studiul nostru mai sus citat, p. 63—72). Toate aceste fapte, ca şi altele pe care le-am avut în vedere, fac posibilă identificarea a două straturi de limbă în *Evangheliarul din Petersburg* şi infirmă afirmaţia că textul ar reflecta în exclusivitate graiurile din Moldova.

În lucrările consacrate localizării *Evangheliarului din Petersburg* [5], Al. Mareş acceptă opinia noastră că traducerea a fost efectuată în Banat şi aduce noi probe pentru a fundamenta acest punct de vedere. Dintre faptele de limbă aduse în discuţie de d-sa, unul ni se pare deosebit de important. E vorba de prepoziţia *necît* „decît", foarte des folosită în evangheliar şi care nu a fost întîlnită pînă în prezent în nici un alt text. Singura atestare a

---

[3] „Studii", XVIII, 1965, nr. 5, p. 1026.

[4] *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, în *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1904, p. LXXXIX.

[5] *Observaţii cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 70—73. *Evangheliarul din Petersburg, tipărirea unei mai vechi traduceri moldoveneşti?*, în LR, XVII, 1966, nr. 1, p. 85—86.

termenului a fost descoperită de Al. Mareş în *Anonymus Caransebesiensis*, dicţionar bănăţean de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Exemplul citat de autor este foarte preţios pentru localizarea bănăţeană a tipăriturii sibiene.

Spre deosebire de noi, Al. Mareş consideră drept suficientă pentru localizarea textului raportarea la graiurile bănăţene. D-sa crede că *păşѧşte* (singurul moldovenism oarecum sigur identificat de noi) este o eroare tipografică, în loc de *păşѧşte* (în evangheliar nu apar decît grafii cu ѧ: *păşѧşte*, *roşѧşte*; tipograful ar fi confundat pe ѧ cu ѫ.). S-ar putea ca lucrurile să stea aşa şi *păşăşte* să nu mai trebuiască a fi invocat pentru identificarea stratului moldovenesc. Credem însă că Moldova nu poate fi scoasă din discuţie, deoarece, aşa cum am arătat în lucrarea noastră (p. 75), nici unui grai dacoromân nu-i sînt proprii *toate* particularităţile lingvistice ale *Evangheliarului din Petersburg*. Luate împreună, graiurile din Banat şi Moldova explică în chip satisfăcător toate trăsăturile specifice ale evangheliarului, rezultat la care nu ajungem dacă ne limităm la Transilvania de nord şi la Banat şi chiar la întreaga Transilvanie şi la Banat (p. 76).

În lucrarea citată (p. 1030), L. Demény se referă la o comunicare (din 25 iunie 1965) a regretatului E. Petrovici, ale cărei concluzii (limba evangheliarului ar fi moldovenească) le împărtăşeşte. Din păcate, L. Demény nu citează nici unul din faptele pe care şi-a întemeiat autorul afirmaţiile. Comunicarea a rămas nepublicată, aşa că nu ne putem face nici o idee despre forţa probatoare a argumentelor prezentate, pentru a hotărî în ce măsură ele ar contrazice opiniile noastre. E de dorit ca, în măsura posibiliului, textul comunicării să fie făcut, cel puţin acum, public.

Pînă atunci sîntem îndreptăţiţi să afirmăm că lucrările recent apărute nu probează prin nimic originea exclusiv moldovenească a *Evangheliarului din Petersburg*.

Februarie 1969

ION GHEŢIE

Sesiunea științifică consacrată celei de a 20-a aniversări a Institutului de lingvistică din București al Academiei Republicii Socialiste România (11—12 februarie 1969)

Cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la înființarea sa, Institutul de lingvistică din București a organizat în zilele de 11 și 12 februarie 1969 o sesiune de comunicări științifice la care au luat parte numeroși invitați: reprezentanți ai conducerii Academiei, în frunte cu președintele ei, acad. Miron Nicolescu, cercetători din institutele și centrele de cercetări lingvistice din țară precum și profesori din învățămîntul universitar și mediu.

După călduросul salut rostit de acad. Miron Nicolescu, președintele Academiei, a luat cuvîntul acad. Iorgu Iordan, directorul Institutului, relevînd în primul rînd sprijinul moral și material pe care conducerea de partid și de stat l-a acordat și-l acordă neprecupețit desfășurării activității de cercetare în domeniul lingvisticii. Vorbitorul a făcut apoi o succintă prezentare a principalelor realizări ale cercetărilor efectuate în cadrul acestui Institut de-a lungul celor 20 de ani de existență, arătînd că în acest răstimp au fost elaborate numeroase și importante lucrări, care abordează probleme din toate domeniile lingvisticii.

Lucrări fundamentale ca: *Dicționarul limbii române* — cea dintîi și cea mai grea sarcină asumată de Academie chiar de la înființarea ei, cu peste 100 de ani în urmă — a cărui redactare va fi încheiată în anii următori, *Tratatul de istorie a limbii române*, în curs de redactare, alcătuit pe baza unor studii aprofundate, datorate efortului conjugat a numeroși colaboratori, *Gramatica limbii române*, rezultat al unor dezbateri și cercetări îndelungate, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, *Crestomația romanică*, sînt numai cîteva din roadele muncii colectivului de cercetători ai Institutului.

Prin numeroase alte lucrări acest colectiv a contribuit la cultivarea și punerea în valoare a bogăției limbii noastre naționale, precum și la cunoașterea tuturor limbilor și graiurilor scrise și vorbite de minoritățile naționale care trăiesc pe teritoriul țării noastre.

În încheiere, acad. Iorgu Iordan a arătat că în zilele noastre activitatea lingviștilor români este tot mai bine cunoscută peste hotare, bucurîndu-se de un prestigiu crescînd în cercurile și forurile internaționale de specialitate. O confirmare o constituie, printre altele, participarea a numeroși oameni de știință cu reputație în acest domeniu, din peste 70 de țări, la lucrările celui de al X-lea Congres jubiliar al lingviștilor și la ale celui de al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică ținute la București, primul în toamna anului 1967 și al doilea în primăvara lui 1968.

Comunicările științifice care au urmat au abordat probleme de istorie a limbii române, semantică, dialectologie, toponimie, gramatică, stilistică și filologie:

Maria Iliescu, *Există un caz general în latina tîrzie?*;

I. Coteanu, *Originea și evoluția genitivdativului în limba română*;

Gh. Bolocan, *Originea numeralului românesc*[1];

M. Sala, *Evoluția latinescului î în română*;

Florența Sădeanu, *Conceptul de „drum" în limba română*;

I. Robciuc, *Termeni de înrudire românești în limba ucraineană*;

Laura Vasiliu, *Aspecte transformaționale ale gramaticii reflexivului*;

Lidia Sfîrlea, *Probleme ale cercetării ritmului limbii*[2];

Ruth Kisch și Heinrich Mantsch, *Observații asupra bilingvismului pe baza unor particularități ale dialectului săsesc din jud. Sibiu*[3];

I. Donat, *Perspective și dificultăți în cercetările toponimice*;

V. Florea, *Vîrsta hidronimelor românești*;

Al. Mareș, *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea*?[4]

Comunicările au fost urmărite cu interes de cei prezenți, care au participat în număr mare la discuții. Astfel au luat cuvîntul acad. Iorgu Iordan, I. Coteanu, P. Olteanu, Em. Vasiliu, Maria Manoliu, M. Avram, C. Poghirc, V. Chelaru, Gh. Mihăilă, C. Maneca, M. Sala, Gh. Bolocan, Luiza Seche, M. Seche, V. Covaci, I. Dănăilă, M. Voiculescu, A. Avram, Elena Purica, Florența Sădeanu, Maria Iliescu, Magdalena Vulpe, Vl. Drimba, V. Șuteu.

---

[1] Vezi LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 134—135.
[2] Vezi vol. *Studii de limbă literară și filologie* (sub tipar).
[3] Vezi vol. de față, p. 205 (sub titlul: *Un caz de bilingvism dublu*).
[4] Vezi vol. de față, p. 239.

CICERONE POGHIRC, *B. P. Hasdeu. Lingvist și filolog*, București, Editura științifică, 1968, 247 p.

O evocare a celei mai puternice și mai complexe personalități din domeniul activității umanistice românești a secolului al XIX-lea era, și încă mai de mult, absolut necesară. De aceea trebuie considerată ca binevenită monografia pe care o consacră lingvistului și filologului Hasdeu tînărul profesor de lingvistică indo-europeană al Universității din București. Autorul a pornit de la constatarea, corespunzătoare realității, că acest mare savant și erudit, care, prin varietatea și amploarea preocupărilor sale, amintește de oamenii Renașterii, nu a fost prețuit cum se cuvine nici de către contemporani, nici de către generațiile următoare. Într-adevăr, Hasdeu este aproape uitat (repet, ca lingvist și filolog, aș putea adăuga chiar și ca istoric), vreau să spun că specialiștii de astăzi, indiferent de vîrstă, mai mult îl citează decît îl citesc și recurg rareori, destul de în grabă, la rezultatele activității lui științifice, cu deosebire atunci cînd este vorba de concepțiile și metodele lui de investigație.

Autorul este perfect convins că, din punctul de vedere al teoriei (sau, cu un termen mai pretențios, al filozofiei) limbajului, adică al lingvisticii generale, cum se spune curent în zilele noastre, ca și din acela al rigorii metodologice, Hasdeu n-a fost inferior marilor specialiști străini ai secolului trecut. De aceea nedreptatea care i s-a făcut și continuă să i se facă de către compatrioții lui i se pare lui Poghirc aș zice strigătoare la cer. Ea trebuie reparată, și scopul principal, dacă nu chiar exclusiv al monografiei, acesta este : să arate că marele nostru polihistor a fost o impunătoare figură a lingvisticii și filologiei europene din vremea lui. Din păcate, convingerea de care aminteam mai sus este aproape copleșită de o admirație fără margini, transformată în pasiune autentică în ce privește intensitatea și temperatura.

În cele ce urmează voi încerca să dovedesc temeinicia afirmației mele. Trebuie să declar de la început, spre a evita orice interpretare eronată a atitudinii mele, că nu contest bunele intenții ale autorului acestei monografii și cu atît mai puțin valoarea cu totul aparte a personalității lui Hasdeu, ba chiar și a unora dintre realizările lui. Vreau numai să arăt că, în general, Poghirc nu convinge pe cititorul specialist și, cred, nici pe unul deprins să urmărească atent și să aprecieze logica unei demonstrații, indiferent de materia în discuție. Faptul că această carte a apărut într-o editură care se adresează unui public mai larg nu însemnează că avem a face cu o lucrare de popularizare. În ce privește așa-zisul aparat, adică aspectul oarecum formal sau exterior (bibliografia, desigur completă, nu numai a producțiilor lui Hasdeu însuși, ci și a lucrărilor consacrate lui, notele din subsol, citatele, trimiterile etc.), monografia lui Poghirc este, fără îndoială, o operă strict științifică. Mai puțin științifice, ca să nu spun, de multe ori, neștiințifice, sînt spiritul și adesea metoda ei. Pot susține cu deplină

convingere că autorul face de la început pînă la sfîrşit apologia lui Hasdeu, care constă, de obicei, în afirmaţii, întemeiate, cînd este cazul, mai mult pe citate cu conţinut teoretic din lucrările marelui savant decît pe o analiză riguroasă, după mine absolut obligatorie, a părerilor lui, în special ori de cîte ori Hasdeu este comparat, mai totdeauna în avantajul său, cu lingvişti şi filologi europeni de primul rang. Şi toate aceste afirmaţii prezentate, de obicei, într-un stil care nu mi se pare recomandabil într-o lucrare ştiinţifică.

Observaţiile mele sînt grupate după natura aprecierilor lui Poghirc despre eroul cărţii sale. Gruparea am socotit-o necesară pentru urmărirea mai lesnicioasă a discuţiei, deşi trebuie să recunosc că ea este destul de imperfectă.

Ton şi stil apologetic: „Ca urmare a importanţei pe care o acorda Hasdeu dialectelor, contribuţia sa metodologică şi practică la studierea lor este uriaşă" (p. 122). „Nu trebuie neglijată în această privinţă şi intuiţia de-a dreptul genială cu care el sesiza raportul real dintre cuvintele şi formele aparent cele mai îndepărtate, demonstrîndu-le înrudirea cu o bogăţie şi soliditate de argumente uimitoare" (p. 145). „Ele sînt însă suficiente, credem, pentru a arăta însemnătatea aportului său uriaş de fapte solide şi idei rodnice, mereu actuale pentru cercetarea lingvistică românească" (p. 217). Să se compare şi p. 149, 193, 225—226, 234.

Exagerări: „O atît de înaltă concepţie despre misiunea ştiinţei a fost, cum era de aşteptat, urmată de realizări ştiinţifice excepţionale" (p. 91); „Cum pe bună dreptate remarca Hasdeu: «nu în traduceri trebuie căutat graiul viu al unui popor». Ideea atît de evident justă nu mai fusese totuşi emisă şi pusă în practică de nimeni înaintea lui la noi" (p. 99); „[...teoria circulaţiei cuvintelor] poate contribuţia lui cea mai de seamă şi cea mai originală la dezvoltarea teoriei limbii" (p. 116—117); „Hasdeu a emis în această problemă [valoarea reconstrucţiei lingvistice] poate cea mai largă şi mai justă concepţie din cîte s-au formulat în istoria lingvisticii" (p. 140—141); „Etimologia era în acest fel pentru Hasdeu o adevărată istorie a cuvîntului... Ea avea să mai apară abia la marele lingvist francez Antoine Meillet..." (p. 147); „deşi lucrînd izolat, într-un mediu lipsit de tradiţie în această privinţă, el nu s-a aflat niciodată [ca comparatist] sub nivelul ştiinţei timpului său, ci, dimpotrivă, cel mai adesea mai presus de el" (p. 148); „Mulţimea şi importanţa teoriilor pozitive emise de el şi confirmate de cercetările de mai tîrziu îl plasează pe Hasdeu printre cei mai mari slavişti ai noştri şi ai vremii sale în general" (p. 165).

Cu privire la unele dintre aceste afirmaţii am de observat următoarele. Teoria circulaţiei n-a găsit ecou în literatura de specialitate a epocii. Faptul că Hasdeu a publicat-o în limba română nu putea fi un obstacol serios în răspîndirea ei. De altfel, doi mari lingvişti ai vremii, Ascoli şi Schuchardt, care citeau româneşte şi aveau legături de prietenie cu el, n-au înregistrat-o, pe cît ştiu eu. Faptul se explică, după mine, prin evidenţa teoriei înseşi. Era aşa de clar pentru un lingvist serios, care se ocupa în special de vocabular, că cuvintele îşi manifestă valoarea în context (foarte des, chiar prin ele înseşi, datorită importanţei, pentru vorbitori, a conţinutului exprimat), încît nu s-a simţit nevoia să se insiste asupra acestui aspect, înţeles oarecum de la sine. Cît despre izvorul teoriei, înainte de a invoca economia politică, aşa cum face Hasdeu însuşi[1], ar trebui să ne gîndim la Mitropolitul Simeon Ştefan, care, în prefaţa Noului Testament de la Bălgrad (1648) spune: „Cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate ţările, aşa şi cuvintele acelea sînt bune carele le înţeleg toţi" (pasaj reprodus de Al. Rosetti—B. Cazacu, *Istoria limbii române literare* I, Bucureşti, 1961, p. 70, cu adaosul „principiu care va fi reluat mai tîrziu de B.P. Hasdeu"). Ideea că limba adevărată trebuie căutată în texte originale aminteşte de atitudinea lui Kogălniceanu faţă de traduceri,

[1] Nu pricep de ce Poghirc simte că această afirmaţie a autorului ar scădea întrucîtva valoarea teoriei (cf. p. 117: „este evident inspirată din economia politică...dar aplicată în mod creator...").

despre care spunea el că nu fac o literatură. Cît despre considerarea etimologiei ca o istorie a cuvîntului, n-a fost nevoie să se aştepte aşa de mult (pînă la apariţia *Dicţionarului etimologic al limbii latine* de A. Meillet şi A. Ernout, I-a ediţie, 1932), pentru ca unii lingvişti clarvăzători să-şi dea seama de justeţea acestei idei şi mai ales s-o pună în practică. Cf., între alţii, H. Schuchardt, în „Z. f. rom. Philologie", XXVI, 1903, p. 625—630, şi XXVII, 1904, p. 98—101 şi 101—105 despre *trouver, trovare* etc. şi XXX, 1906, p. 320—328, despre fr. *mauvais*, sau Jakob Jud, *Zur Geschichte und Herkunft von frz. dru*, în „Archivum Romanicum", VI, 1922, p. 315 şi urm. (reprodus de Leo Spitzer, în *Meisterwerke der romanischen Sprachwissenschaft*, I, Münchcn, 1929, p. 191—220). De altminteri, cred că pentru Meillet şi Ernout „histoire des mots", subtitlu al *Dicţionarului* lor, are o semnificaţie întrucîtva diferită, ceva mai limitată decît la Schuchardt, Jud şi alţi autori de etimologii în domeniul limbilor moderne, care fac şi geografie (răspîndirea pe teren), nu numai istorie a cuvîntului.

Foarte numeroase afirmaţii ale lui Poghirc, îndeosebi cele menite să arate valoarea excepţională a operei lingvistice şi filologice a lui Hasdeu, pentru istoria nu numai românească, ci şi europeană a disciplinei noastre, provoacă cel puţin nedumeriri, adesea îndoieli, tocmai pentru că sînt, în general, simple declaraţii. Altele sînt necontrolate sau chiar greşite. Voi da o serie de exemple, pe care le înşir în ordinea paginilor.

P. 77 : Baudouin de Courtenay „a fost» am putea spune, descoperit pentru ştiinţa europeană de B. P. Hasdeu", aceasta, fiindcă numele lui „apare frecvent" în lucrările compatriotului nostru, „care i-a prevăzut... o carieră strălucită". — P. 85 : „...a fost printre primii care au cerut respectarea cu stricteţe a legilor fonetice". — P. 108—109 : „Curentul neogramatic, curentul vremii, care a avut marele merit de a aşeza lingvistica pe baze strict ştiinţifice, introducînd în cercetare conceptul de lege..." Aşadar, Ascoli, Schuchardt, Curtius ş.a., care au combătut pe neogramatici încă de la început, ca să nu mai amintesc pe cei de mai tîrziu, n-au făcut lingvistică ştiinţifică. Şi „legile fonetice", căci acestea sînt legile neogramaticilor, le putem, într-adevăr, socoti legi din punct de vedere filozofic? (Şi nu mă gîndesc, bineînţeles, în primul rînd, la filozofia marxistă.) —P. 111 : „H. respinge de la început... pe acela [termenul] de *ştiinţa limbii*, ca nefiind potrivit pentru un termen tehnic, întrucît se schimbă de la o limbă la alta". Nu mi se pare clară „schimbarea" de la o limbă la alta : în fiecare limbă apare altfel ori fiecare limbă are ştiinţa ei? Afară de asta, afirmaţia nu corespunde realităţii : dacă H. a respins de la început acest termen, cum se face că în 1882, de ex., publică *Studie de ştiinţa limbei*? — P. 126 : „(La nici un lingvist român şi) la foarte puţini lingvişti în general vom întîlni un număr atît de mare de idei generale juste şi fructuoase". — P. 131 : „Naşterea filologiei comparative se datoreşte nu creştinismului, ci spiritului revoluţionar cosmopolit al secolului trecut". Această părere a lui H., Poghirc o consideră „adevărată, valabilă şi pentru vremea noastră, dar absentă din toate tratatele de specialitate". Nu surprinde absenţa ei în lucrările de lingvistică generală, din cauză că, lucru pe care autorul monografiei ar fi putut să-l amintească şi, eventual, să-l combată, punctul de vedere adoptat de specialişti este că lingvistica ştiinţifică îşi are izvorul în spiritul romantic german, caracterizat, în primul rînd, printr-o sete nepotolită de a cunoaşte sufletul popoarelor, mai ales al celor îndepărtate în timp sau în spaţiu, cu ajutorul producţiilor literare, filozofice etc. şi a purtătoarei lor, care este limba. — P. 141 : Concepţia lui Şăineanu ilustrată convingător în *Les sources indigènes de l'étymologie française* îşi are punctul de plecare în lupta începută de mult şi continuată mai ales de creatorul geografiei lingvistice contra reconstruirii abuzive de etimonuri latineşti, celtice, germanice etc., contra „etimologiilor fonetice", aşa de numeroase chiar la Meyer-Lübke şi în special la elevii lui (în frunte cu E. Gamillscheg), ca să nu mai amintesc pe A. Thomas ş.a. — P. 161 : „Acest aspect tîrziu [al elementelor vechi slave] este explicat în prezent nu prin aceea că anterior aceste

cuvinte nu ar fi circulat în limba română, dar că ele au fost mereu readaptate la forma mai nouă pe care românii o auzeau de la conlocuitorii slavi". Aceasta, după ce, cu cîteva rînduri mai sus, se afirmă că data lor mult mai tîrzie ca aspect fonetic corespunde „epocii în care grupurile etnice slave au fost asimilate definitiv de români"! — P. 191: Cum se împacă afirmația că Ov. Densusianu „a avut o atitudine mai mult decît sceptică în privința substratului" cu ce se spune imediat după asta, tot despre Densusianu, că „substratul limbii române ar fi nu limba dacă, ci ilira"? Trebuia arătat că-i vorba de alt substrat, și aceasta, din cauză că, după Densusianu, poporul român s-ar fi format în sudul Dunării. De altfel, Poghirc consideră această ultimă idee ca „profund greșită", uitînd, probabil, că ea este acceptată parțial de toți istoricii limbii române, ba și de *Istoria României I*, capitolul final, operă oarecum oficială, întrucît a fost elaborată sub egida Academiei R.S.R. —P. 200: Problemele generale ale lingvisticii romanice le pusese numai Diez, nu și Gröber. Acesta din urmă este „editorul" (adică inițiatorul și responsabilul) celebrului *Grundriss der romanischen Philologie*, o colecție de studii a diverși specialiști consacrate limbilor (și literaturilor) romanice.

Am caracterizat, la început, monografia lui Poghirc drept o scriere apologetică sau o pledoarie. Am dat cîteva exemple în sprijinul acestei afirmații. Ea se verifică mai cu seamă prin atitudinea admirativă a autorului față de orice părere a lui Hasdeu, fără să se oprească asupra eventualelor exagerări sau greșeli. Chiar cînd, extrem de rar, face acest lucru, el caută explicații și justificări, pentru ca, pînă la urmă, să nu mai rămînă nimic din critica, adusă, de altfel, totdeauna împotriva dorinței sale intime, care cere laude. Această atitudine are cauze nu numai afective, deci neștiințifice, dar și obiective. Pentru aprecierea măcar aproximativ dreaptă a operei lui Hasdeu sînt necesare cunoștințe extrem de bogate și de variate, atît în domeniul lingvisticii generale și indoeuropene, cît și în acela al lingvisticii (și filologiei) românești. Această condiție este foarte greu de îndeplinit, chiar pentru un cercetător cu o activitate mai îndelungată și mai rodnică decît a lui Poghirc. Cu deosebire în cazul comparării, frecvente, a lui Hasdeu cu indoeuropeneștii secolului al XIX-lea se cerea o cunoaștere a istoriei lingvisticii indoeuropene, fie și modestă, dar directă, prin lectura critică a principalelor opere de specialitate. Cît despre domeniul românesc și romanic, autorul nostru, cu pregătirea și formația sa de filolog clasic și apoi de indoeuropenist, trebuia, fatal, să se dovedească a fi și mai puțin acasă la el.

Voi cita o serie de cazuri. — P. 118: a lăuda și a apăra astăzi pe Hasdeu ca susținător al ideii amestecului limbilor este o greșeală. — P. 120: Ce sens are afirmația lui H. că «limba» este omenească, iar «dialectele» sînt naționale? — P. 120: că nu există granițe dialectale propriu-zise au spus-o în vremea lui H. și, înaintea lui Gilliéron, autorii „teoriei valurilor" J. Schmidt și H. Schuchardt, ale căror idei le-a acceptat H. — P. 182—183: Cine cunoaște cîtuși de puțin istoria limbii române este obligat să respingă ideea lui H., acceptată de Poghirc, cu sprijinul lui Vl. Georgiev, că diftongarea lui *e* și *o* accentuați, precum și palatalizarea labialelor s-ar datora substratului. — P. 186: Există astăzi indo-europenişti care cred că traca și ilira sînt ramuri ale uneia și aceleiași limbi, numită de H. „pan-tracă"? Este o întrebare strict personală, pentru lămurirea mea, simplu romanist. — P. 201: Faptul că româna păstrează un număr de elemente latinești necunoscute celorlalte limbi romanice poate justifica părerea lui H., care pentru Poghirc e numai „aparent exagerată", că limba noastră are „în cumpănă aceeași greutate pe care o are ramura occidentală întreagă, adică dialectele italiene, spaniole, portugheze, provensale, retoromane și franceze luate la un loc"? Nu există idiom romanic care să nu fi moștenit din latină cuvinte absente în toate celelalte. — P. 221: Compararea lui H. cu Iorga nu-l avantajează pe cel dintîi: „el a răscolit muzee, arhive, biblioteci, cercetînd și adunînd material imens care stă la baza unei opere de mai multe zeci de mii de pagini". Acest lucru l-a făcut și Iorga, cel puțin în aceeași măsură, cu avantajul că a dus pînă la capăt tot ce a început. Și totuși Poghirc adaugă: „egalată

poate numai de aceea a lui Nicolae Iorga". — P. 232 : Nu vede Poghirc că, împotriva credinței și dorinței sale, coboară pe H. și înalță pe Densusianu, cînd afirmă că dacismul celui dintîi a fost discreditat de ilirismul celui de-al doilea ? — P. 233-234, nota 40 : Își însușește autorul monografiei partea finală a citatului din H., care sună astfel : „Dar fericirea mea cea mai mare este că rezultatul definitiv al muncii mele nu împinge la dezbinare, ci îndeamnă la înfrățire. Toate popoarele balcanice, românii, grecii, albanezii, serbii și bulgarii ne apar acum ca o singură familie strîns înrudită, ca un συμπόσιον de frați, de veri și de cumnați" ? Mă refer, evident, la aspectul lingvistic al problemei.

În admirația sa, vecină cu fetișismul, pentru Hasdeu, Poghirc amintește o serie de lucruri destul de mărunte pentru o personalitate realmente excepțională (cf. p. 70, 77, 108, 110—111, 119 nota 51, 128, 134, 216, 219, 225, 226 nota 22), printre ele unele, din cauza modului cum sînt prezentate și comentate, par mai degrabă defavorabile sau puțin favorabile. Altă dată îi face un merit deosebit din faptul că a început o lucrare, dar n-a putut-o duce la bun sfîrșit sau numai că a intenționat ori era capabil să întreprindă o anumită operă. La p. 128 este vorba de gramatica comparată a limbilor indoeuropene, din care a publicat cîteva părți (mai toate, referitoare la istoricul problemei). În ciuda pregătirii pe care o avea în materie „la nivelul celor mai de seamă cercetători ai timpului", H. a renunțat la continuarea ei, pentru că, spune Poghirc : „Hasdeu și-a dat seama că o asemenea lucrare oferă puține posibilități de a aduce contribuții personale valoroase în toate domeniile ...". — La p. 200 se poate înțelege că, dacă H. n-a dat lucrări de sinteză privitoare la limbile romanice, aceasta, din cauză că nu sosise încă momentul unei noi sinteze. Gramatica lui Meyer-Lübke „a apărut abia către sfîrșitul vieții lui Hasdeu, cînd acesta se îndepărtase de lingvistică". Primul volum poartă însă data 1890. Nu era mai bine să se evite această chestiune ? Și în probleme străine de lingvistică Poghirc atribuie lui H. merite iluzorii. „... dacă Hasdeu nu și-a definit poziția sa materialistă, aceasta se datorește credințelor sale religioase..." (p. 83). Fără comentarii ! Despre democratismul lui H. se vorbește în mai multe locuri (p. 77, 90, 103, 120, 214). Interesul lui pentru studiul dialectelor, al poeziei populare, precum și elaborarea Dicționarului (*Etymologicum Magnum*), se datoresc, după Poghirc, concepțiilor democratice ale lui H. Totuși la p. 90 citim : „Dar, deși în activitatea politică el a avut unele izbucniri șovine, contracarate de numeroase alte acțiuni în sprijinul naționalităților conlocuitoare, ca și al prieteniei cu popoarele vecine, patriotismul nu l-a orbit niciodată în știință". (Prin urmare, izbucnirile șovine sînt manifestări ale patriotismului !)

Idolatrizarea atinge punctul culminant acolo unde Poghirc se ocupă de polemicile lui H., pornind de la constatarea că nici contemporanii, nici urmașii nu l-au apreciat așa cum merită. Criticile violente și adesea injurioase ale lui H. sînt nu numai explicate, ci și justificate. P. 167—168 : „Atacul lui Hasdeu împotriva învățaților ardeleni este de o violență nemaiîntîlnită, plin de termeni insultători, un stil de critică la care avea în curînd să renunțe. El demonstra însă totodată ... netemeinicia afirmațiilor învățaților ardeleni ...". P. 228 : „Este drept că această polemică principială [cu „Convorbiri literare"] nu a fost lipsită de elemente subiective, și Hasdeu a pus adesea în sprijinul ideilor sale juste verva sa uluitoare ..." (urmează exemplificări ale vervei). P. 229 : În polemica cu Cihac „... nu e de mirare că Hasdeu își pierde răbdarea și trece la atacuri și chiar insulte ..." În nota 33 aflăm că adversarul lui H. avea „cap de bou". P. 230 : Un articol-răspuns la critica adusă de A. Philippide lui H. poartă titlul *Philippidiotisme*, care ne dă anticipat o idee despre tonul întregii discuții. Și Poghirc comentează : „... în care punea la punct pretențiile pe atunci nejustificate ale tînărului cercetător ...". Ar fi fost mai bine să probeze că afirmațiile acestuia, reproduse în nota 34, nu sînt conforme cu realitatea. Despre Densusianu, care a minimalizat, în general, activitatea lingvistică și filologică a lui H., nu ni se arată cum a fost tratat de acesta. Poghirc încearcă să dea și o explicație obiectivă a atitudinii „generațiilor următoare" față de H. : „Către sfîrșitul vieții lui Hasdeu, vremea

enciclopedismului se încheiase în cultura românească, şi se impunea o strictă specializare pe domenii ...” Ar fi trebuit să adauge ceva şi mai important. Philippide şi Densusianu nu erau autodidacţi [2], ci făcuseră studii serioase în străinătate [3] şi aveau despre ştiinţă în general, ca şi despre metodele ei, o concepţie riguroasă.

În cazul lui Philippide, explicaţia animozităţii lui faţă de H., pe care o propune Poghirc, conţine o acuzaţie de o gravitate extraordinară la adresa fostului profesor ieşean. Philippide a criticat aspru pe H., chiar şi după moartea acestuia, fiindcă-l ura. Şi-l ura, din cauza articolului amintit ceva mai înainte. Pe mine mă îngrijorează, în primul rînd, nu acuzaţia adusă unui om care nu se poate apăra, ci introducerea în discuţii ştiinţifice de către un om de ştiinţă şi un educator a unui astfel de criteriu în aprecierea şi explicarea polemicilor dintre doi specialişti. Chiar dacă lui Poghirc a putut să-i treacă, o clipă, prin minte o asemenea idee, ea n-ar fi trebuit aşternută pe hîrtie. Ce pot gîndi studenţii noştri de astăzi şi, în general, tinerii cercetători şi profesori despre atmosfera ştiinţifică existentă în ţara noastră acum 80—90 de ani? Se pare că autorului monografiei în discuţie îi plac astfel de lucruri. Aşa îmi explic eu insistenţa, cu amănunte de prisos, asupra polemicilor lui H., care îl pot coborî pe acesta însuşi în ochii unora dintre cititori. De altfel, cîteodată vorbeşte el însuşi de sus despre unii adversari ai lui H. La p. 227, despre „campionii lingvistici” ai „Junimii” (printre ei Cihac) ni se spune că aveau „un orizont îngust” şi că concepţiile lor erau „jalnice”. Iar la p. 230 citim: „Philippide a publicat şi el nişte *Principii de istoria limbii*”. Afle colegul Poghirc că aceste „*nişte Principii*” au fost recenzate favorabil de Th. Gartner (în „Z. f. rom. Phil.”, XIX, 1895, p. 282—288), W. Meyer-Lübke (în „Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.”, XVI, 1895, col. 170—174), H. Suchier (în „Literarisches Centralblatt”, 1895, col. 1051—1053) şi M. Gaster (în „Kritischer Jahresbericht...”, V, 1898—1900, I, p. 121—122), care, la vremea lor, erau, cred, cel puţin deopotrivă de indicaţi ca şi el să se pronunţe asupra valorii acestei cărţi.

Printre cei ... onoraţi de Poghirc cu acuzaţia de a avea „o mare neîncredere faţă de lucrările lui Hasdeu” mă număr şi eu (p. 230—231). Dovada: În *Lingvistica romanică*, pe care d-sa o cunoaşte numai în prima ei ediţie (1932), judecînd după faptul că o citează cu titlul ei de atunci, numele lui H. nu apare; în schimb, sînt amintiţi „peste 20 de lingvişti români şi dedică trei pagini lui G. Giuglea”. În prefaţa ediţiei a II-a (1962) am dat explicaţia necesară pentru a se înţelege de ce am lăsat la o parte numeroşi romanişti remarcabili: „n-au contribuit la dezvoltarea lingvisticii romanice prin concepţii sau metode noi”. În cazul special al lui Giuglea, pe care, de altfel, l-am criticat, este vorba de aplicarea metodei „cuvinte şi lucruri” la studiul lexicului.

În concluzie afirm, cu deplină convingere, că lucrarea lui Poghirc nu este monografia pe care o merită Hasdeu. Deoarece autorul este iniţiat în opera lingvistică şi filologică a marelui nostru înaintaş, tot d-sa are obligaţia s-o scrie măcar aşa cum îl văd pe Hasdeu specialiştii mai puţin entuziasmaţi, dacă nu chiar cei perfect obiectivi. Aceasta cu atît mai virtos, cu cît se pare că Poghirc pregăteşte o ediţie (dacă nu completă, în orice caz bogată şi reprezentativă) a operei acestui titan. Să renunţe însă la tonul şi stilul apologetic, să nu facă nici o afirmaţie fără dovada de text corespunzătoare (şi nu numai în ce priveşte concepţia, metoda etc. ale lui H.). Pentru aceasta trebuie să cunoască, aşa cum am spus deja, istoria lingvisticii şi filologiei în general (adică indoeuropeană propriu-zisă, romanică, slavă) prin operele lor de bază, precum şi istoria atît a lingvisticii româneşti, cît şi, îndeosebi, pe aceea a limbii române. Toate aceste lucruri să le pună în slujba unui spirit critic serios, care să-ferească, pe cît se poate, de exagerări, în plus sau în minus. Hasdeu este prea mare pentru a fi lăudat cu orice preţ, chiar şi pentru slăbiciunile şi erorile lui. Cu cît un om de ştiinţă se

---

[2] Hasdeu însuşi se considera astfel „în toată puterea cuvîntului” (p. 76).

[3] Philippide nu s-a format singur, departe de contactul cu marile centre lingvistice ale Apusului, ci a studiat patru semestre (1888—1890) la Halle cu Sievers, Suelier, Keil ş.a.

ridică mai sus deasupra contemporanilor, eventual şi a generaţiilor dinaintea lui şi de după dînsul, cu atît trebuie să fim mai exigenţi, în ambele sensuri, cu laudele, ca şi cu critica.

Iorgu Iordan

THEODOR HRISTEA, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 384 p.

Lucrarea lui Th. Hristea cuprinde, în parte, unele contribuţii lexicologice mai vechi, care au dovedit, încă de la apariţia lor în revistele noastre de specialitate, informaţia multilaterală, perspicacitatea şi, în general, prudenţa autorului în cercetarea atît de complicată a etimologiei unor cuvinte sau a unor categorii de cuvinte ale limbii române. Cu prilejul adunării contribuţiilor respective în volum, alături de numeroase contribuţii noi, autorul a procedat (aşa cum precizează în *Introducerea* lucrării) la revizuirea, îmbunătăţirea şi îmbogăţirea lor substanţială. Gruparea materialului în jurul unor probleme principale ale etimologiei (*etimologia internă*, *împrumutul lexical*, *calcul lingvistic*, *etimologia populară* şi *hipercorectitudinea*) şi numeroasele discuţii teoretice privitoare la aceste probleme contribuie în mare măsură la soluţionarea unor chestiuni controversate şi la o mai justă înţelegere a problemelor respective. În felul acesta, lucrarea este valoroasă nu numai prin faptul că se găsesc în ea soluţii etimologice acceptabile la cîteva sute de cuvinte româneşti, ci şi prin aceea că autorul îşi propune să lămurească aici o serie de probleme şi noţiuni de lingvistică generală, de metodologia cercetării lingvistice şi de terminologie.

Sub raport metodologic, autorul demonstrează în această lucrare cît de necesară şi de fructuoasă este în cercetarea etimologică îmbinarea *metodei istorice* cu metodele mai noi, *structuraliste*. Un număr mare de etimologii eronate din DM, pe care le corectează Th. Hristea în lucrarea sa, se explică îndeosebi prin faptul că cercetătorii care le-au propus au ignorat ori nu au ţinut în suficientă măsură seama de modul în care a acţionat şi acţionează în procesul formării şi al evoluţiei formale şi semantice a cuvintelor *structura* limbii române. Ca atare, autorul acordă *etimologiei interne* o atenţie deosebită în ansamblul lucrării. Totodată, Th. Hristea atrage atenţia şi asupra necesităţii unei cît mai bogate şi mai sigure informaţii istorice în cercetarea etimologică. Multe etimologii sînt corectate de autor pe baza cunoaşterii acelor factori lingvistici şi extralingvistici care au determinat apariţia şi evoluţia specifică a cuvintelor respective în limba română. Cum însă mijloacele de informare asupra istoriei vocabularului limbii române sînt deocamdată insuficiente, şi etimologiile propuse de Th. Hristea la anumite cuvinte pot fi, pe baza unei informaţii suplimentare, la rîndul lor corectate.

Discutînd unele chestiuni de principiu şi de metodă privitoare la derivarea cu sufixe în limba română, autorul critică — pe drept cuvînt — modul neştiinţific în care este indicată în DM etimologia unor categorii de cuvinte derivate pe teren românesc, atît cu sufixe mai vechi cît şi cu sufixe neologice. În legătură cu etimologia propusă de autor la *fugător* „care fuge mult sau repede", din *fug* (prez. ind. al lui *fugi*) + suf. *-(ă)tor*, *păscătoare*, din *pasc* (prez. ind. al lui *paşte*) + suf. *-ătoare*, şi la alte derivate de la verbe (p. 26), observăm însă că ea este aproape la fel de nepotrivită ca şi etimologia lui *nerozie*, din *nerozi* (pl. lui *nerod*) + suf. *-ie*, sau a lui *muţenie*, din *muţi* (pl. lui *mut*) + suf. *-enie*, pe care o combate (p. 27). În ambele situaţii avem de a face cu acelaşi procedeu pur formal de a stabili etimologia internă, prin care se pierde din vedere tocmai elementul esenţial din mecanismul derivării, procesul semantic. Într-un caz ca *fugător*, de

exemplu, s-a putut porni de la oricare timp şi mod al verbului *fugi* (sau chiar de la substantivul *fugă*), pentru că în derivare pe vorbitori i-a interesat în primul rînd sensul „a fugi", prezent la toate timpurile şi modurile verbului, şi ideea de agent, exprimată de suf. *-tor*, în timp ce forma derivatului este un rezultat al acţiunii sistemului de norme fonetice şi morfologice ale limbii, de care vorbitorii sînt mai mult sau mai puţin inconştienţi. Întrucît nu putem şti de la ce timp şi mod s-a făcut derivarea, iar în formulele sub care se prezintă, în mod obişnuit, etimologiile în dicţionare nu pot fi menţionate variatele posibilităţi de derivare şi nici anumite detalii de ordin fonetic, considerăm că în asemenea cazuri (la derivatele de la verbe regulate) este mai potrivit să se invoce infinitivul, decît tema prezentului indicativ. Deci: *fugător*, de la *fugi* + suf. *-ător*, *păscătoare*, de la *paşte* + suf. *-ătoare* ş.a. Acest principiu se aplică acum şi în DLR (vezi, în fasciculele recent apărute, etimologia la *mulgător*, *-toare*, *mulător*, *-toare* ş.a.).

O altă chestiune de principiu pe care o discută Th. Hristea se referă la necesitatea de a se indica în mod cît mai exact etimologia acelor neologisme (destul de numeroase) care pot fi considerate atît împrumuturi din diverse limbi cît şi derivate pe teren românesc, de la teme neologice corespunzătoare. A explica prezenţa acestor cuvinte în limba română numai prin influenţe străine înseamnă, într-adevăr, „a subaprecia capacitatea limbii române de a-şi forma singură cuvinte, tocmai prin cel mai productiv dintre procedeele ei interne — *derivarea cu sufixe*" (p. 29). Cum putem şti însă dacă astfel de cuvinte sînt de proveniență străină ori derivate în limba română? Stabilirea adevărului este de cele mai multe ori dificilă, dar nu imposibilă. Determinarea justă a etimologiei unor asemenea cuvinte se poate face numai dacă le cunoaştem foarte bine istoria şi avem în vedere anumite particularităţi ale structurii fonetice şi morfologice a limbii române literare din perioada în care au fost ele împrumutate sau create. Despre neologismele *fermitate* şi *naivitate*, de exemplu, Th. Hristea crede că nu pot fi împrumuturi din franceză, ci derivate de la *ferm* şi *naiv* + suf. *-itate* (p. 29). Existenţa în limba română a ambelor substantive, alături de adjectivele corespunzătoare, este însă atestată de numeroase texte din prima jumătate a secolului trecut, datorate unor intelectuali din Muntenia şi Moldova, fapt care ne determină să credem că atît substantivele cît şi adjectivele respective sînt mai curînd împrumuturi paralele din limba franceză. Studiind proveniența unui mare număr de neologisme ale limbii române de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi din prima jumătate a secolului al XIX-lea, am ajuns la concluzia că majoritatea lor sînt împrumuturi. Derivarea de la teme neologice este slab reprezentată în această perioadă. Un indiciu că neologismul *naivitate*, de pildă, este mai curînd un împrumut din franceză decît un derivat de la *naiv* îl constituie prezenţa formei *naivetate* (<fr. *naïveté*) într-o traducere a lui I. Heliade Rădulescu din 1831 (vezi *Regulile sau gramatica poeziei*, p. 58). Tot de proveniență franceză îl consideră şi T. Stamati, în *Disionărașul* său de neologisme din 1851. Sufixul neologic *-itate* (cu variantele *-etate* şi *-tate*), pătruns în limba română prin neologismele de proveniență latină terminate în *-(i)tas*, *-(i)tatis*, a găsit un sprijin puternic în corespondentul său moştenit din latină *-ătate* (cu variantele *-etate* şi *-tate*) şi, împreună, au constituit modelul adaptării în română a sufixelor corespunzătoare fr. *-(i)té*, *-(e)té*, it. *-(i)ta*, *-(e)ta*, germ. *-(i)tät*.

O explicaţie etimologică inacceptabilă dă Th. Hristea şi categoriei verbelor neologice terminate în *-arisi* (*adresarisi*, *figurarisi*, *obligarisi*, *regularisi*, *tratarisi* ş.a.), pe care le consideră derivate de la *adresa*, *figura*, *obliga*, *regula* etc. + suf. *-arisi* (p. 59). De fapt, verbele respective sînt împrumuturi latino-romanice *adaptate ca atare*, potrivit unor „norme" ale limbii române literare de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi din primele decenii ale secolului al XIX-lea, cum de altfel s-a şi demonstrat (vezi LR, XIV, 1965, p. 373—375). Mai tîrziu ele sînt părăsite ori se *readaptează*, intrînd în categoria verbelor neologice încadrate de la început la conjugarea I. Prin urmare, forme ca *adresarisi*, *figurarisi*, *obligarisi* etc. trebuie considerate doar simple variante învechite, datorate unor „norme"

de adaptare specifice epocii respective, ale formelor *adresa, figura, obliga*, care au rămas în limba română literară, pentru că atît unele cît şi celelalte au putut proveni, în perioade diferite, direct din franceză. În acelaşi raport se află şi adjectivele neologice terminate în *-icesc, -alicesc, -aricesc, -alnic* şi *-arnic* faţă de formele lor mai noi în *-ic, -al* şi *-ar*.

Atît în capitolele consacrate împrumutului lexical şi calcului lingvistic cît şi în celelalte capitole ale lucrării, Th. Hristea acordă o deosebită importanţă principiului *etimologiei multiple*. Supus în decursul vremii unui mare număr de influenţe străine, atît la nivelul graiurilor teritoriale cît şi la nivelul limbii literare, vocabularul limbii române îl pune adeseori pe cercetător în faţa unor situaţii dintre cele mai complicate. Numai o informaţie cît mai amănunţită privitoare la istoria fiecărui cuvînt, la evoluţia lui formală şi semantică în limba română, poate demonstra că cu aceeaşi formă el a provenit sau a putut proveni dintr-o anumită limbă ori din două sau mai multe limbi, că forma o are dintr-o limbă iar unele sensuri din alte limbi etc. Cele mai multe etimologii de această natură stabilite de Th. Hristea sînt convingătoare; altele însă, care se bazează pe o informaţie incompletă, mai pot fi încă discutate. Încercînd, de exemplu, să stabilim etimologia cuvîntului *caracter*, constatăm că pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea acest neologism a avut numeroase variante fonetice, explicabile atît prin forma din limbile prin intermediul cărora le-am primit cît şi prin contaminare între formele respective (*haractir, haráctir, haractiriu, haracter, harácter, caracter, carácter, caractiriu, carater, caráter*). Această pluralitate de forme face ca stabilirea etimologiei neologismului *caracter* să nu fie prea simplă. Dacă despre unele variante putem spune cu siguranţă că provin dintr-o anumită limbă (*haractir, haractiriu*<ngr.; *carater*<it.), proveniența altora este mai greu de stabilit, întrucît ele pot fi puse pe seama influenţei mai multor limbi de cultură cu care româna se afla în contact în perioada respectivă. Astfel, forma *haracter*, foarte frecventă atît în scrisul intelectualilor din Principate cît şi al celor din Transilvania şi Banat (la Ioan Molnar, Ioan Teodorovici, Nicola Nicolau, Damaschin Bojîncă şi alţii), pe care Th. Hristea o consideră un împrumut din limba rusă (p. 104), poate fi şi de proveniență latină, ba chiar în primul rînd de proveniență latină. Pronunţarea *h* a lui *ch* latin (din *character*), care se întîlneşte şi la alte neologisme româneşti de proveniență latină din acea epocă (*hemie, himificaţie, hlor, hrom, hronic, hronică, mehanic* ş.a.), era obişnuită în universităţile şi colegiile din lumea germană şi slavă, de unde a pătruns şi în limba română. Prin urmare, din faptul că sunetul respectiv se pronunţa atunci în limba română la fel ca şi în limba rusă nu se poate conchide că neologismele menţionate (sau variantele lor de atunci) sînt în mod neapărat de proveniență rusă. La stabilirea adevăratei lor proveniențe (care poate fi multiplă) trebuie să avem în vedere şi alte indicii de ordin lingvistic sau extralingvistic. La fel, forma *caracter*, de asemenea frecventă atunci în scrisul intelectualilor din toate provinciile româneşti, începînd de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, nu poate fi considerată numai de proveniență franceză (p. 104), ci şi de proveniență germană, căci accentul cuvîntului german a trecut cu uşurinţă pe ultima silabă potrivit normei obişnuite de accentuare în limba română a cuvintelor terminate în consoană. De altfel şi în cazul formei *haracter* accentul din latină sau rusă a trecut în limba română pe ultima silabă.

Într-un paragraf special consacrat influenţei franceze, Th. Hristea atrage atenţia asupra numărului de cuvinte exagerat de mare pe care aproape toate dicţionarele limbii române apărute pînă în prezent le consideră de proveniență franceză. Într-adevăr, pe baza atestărilor mai noi, de pe la mijlocul secolului trecut încoace, s-ar putea crede că limba română a primit majoritatea neologismelor din limba franceză. Dacă cercetăm însă cu atenţie şi fază anterioară a limbii române literare, de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi din prima jumătate a secolului al XIX-lea, constatăm că foarte multe neologisme considerate în mod obişnuit de proveniență franceză datează de atunci în limba română şi au proveniență multiplă (latină, franceză, italiană,

germană, rusă, maghiară). În general, adaptarea cuvintelor franțuzești la sistemul fonetic și morfologic al limbii române a urmat modelul celor latinești și italiene, fapt care face ca proveniența franceză a unor asemenea neologisme să fie mai greu de recunoscut. Într-o astfel de situație se află, de exemplu, o serie de termeni de contabilitate (*casă, casier, contabil, contabilitate, faliment, falit* ș.a.), pe care Th. Hristea îi consideră de proveniență italiană (p. 110). Este adevărat că mulți termeni de contabilitate au origine italiană, pentru că italienii au creat contabilitatea modernă, dar în limba română majoritatea lor nu au pătruns direct, ci prin intermediul limbilor franceză și germană, așa cum dovedesc primele lor atestări, din prima jumătate a secolului trecut.

O deosebită atenție acordă autorul, în diferite capitole, modului în care s-a îmbogățit vocabularul limbii române, atît prin împrumuturi propriu-zise cît și prin calcuri lingvistice, sub influența limbii ruse. Numeroase fapte aduse în discuție de către Th. Hristea demonstrează că, într-adevăr, limba rusă a transmis românei, mai ales în ultima vreme, o serie de cuvinte internaționale și, îndeosebi, o serie de sensuri speciale ale unor cuvinte de origine latino-romanică existente deja în limba română. Această realitate nu constituie însă o probă că prin influența rusă din trecut și de astăzi „*s-a întărit, în ultimă analiză, caracterul romanic al vocabularului românesc*" (p. 116) sau că influența rusă a avut drept consecință „o ușoară *relatinizare* a vocabularului românesc" (p. 117). În mod evident, asemenea afirmații sînt exagerate și, totodată, paradoxale. De fapt, influența limbii ruse asupra limbii române a avut întotdeauna un caracter periferic și caduc, iar așa-numita „relatinizare" (termenul este impropriu) a limbii române s-a produs, precum se știe, prin dezvoltarea însușirilor ei romanice originare, sub influența directă a *latinei literare*, ale cărei consecințe în procesul modernizării limbii române, după cum conchide și Th. Hristea (p. 347), nu au fost încă apreciate cum se cuvine, și a limbilor franceză și italiană. Termenii internaționali de origine latino-romanică primiți de română *numai* prin intermediul unor limbi neromanice (neogreaca, rusa, germana, maghiara) sînt foarte puțini în raport cu cei primiți direct din latină, franceză și italiană.

Primele atestări ale unor forme ca *administrație* (la Ioan Molnar, *Istoria universală*, Buda, 1800, p. III și 128, la Zaharia Carcalechi, în dedicația la *Povățuitorul tinerimei*, publicat sub numele lui Gh. Lazăr, Buda, 1826 și la Damaschin Bojîncă, *Anticile romanilor*, Buda, 1832, vol. I, p. 24 și 236), *comisie* (la Nicolae Costin, v. DA, s.v., în porunca pentru depunerea jurămîntului apărută la Blaj, în 1777, p. 1, în așezămîntul lui Iosif al II-lea pentru cadastru, Viena, 1786, p. 4 și 5, în calendarul pe 1794 apărut la Viena, p. 21, la D. Țichideal, *Arătare*, Buda, 1813, p. 33, și în lexiconul român-german al lui I. Budai-Deleanu), *constituție* (la Samuil Micu, *Statuta*, ms. din 1802, p. 179, la Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor*, Buda, 1812, p. 141, la Vasilie Popp, *Apele minerale*, Sibiu, 1821, p. 15, și la Pavel Vasici, *Antropologhia*, Buda, 1830, p. 89 și 171) și altele arată că, deși sînt aproape identice cu corespondentele lor rusești, cuvintele respective nu au putut fi împrumutate mai întîi din rusă, cum mai crede încă Th. Hristea (p. 252) bazat pe o bibliografie mai veche, ci în primul rînd din latină și din franceză, așa cum de altfel s-a și demonstrat în literatura noastră de specialitate (vezi îndeosebi CILL, vol. III, 1962, p. 131 — 133, unde se află și bibliografia chestiunii). Încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea (și, desigur, nu sub influența limbii ruse), neologismele de proveniență latină terminate în *-io, -ionis* (din sufixele *-atio, -itio, -utio, -sio* și altele) erau adaptate în română în *-ie*, după forma nominativului latin. „Norma" aceasta s-a întărit în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu creșterea numărului de neologisme de proveniență latină, între care erau și alte categorii adaptate tot în *-ie* (cele cu sufixele *-itia, -itiae* ; *-antia, -antiae* ; *-entia, -entiae*). Acestui tip de adaptare, constituit pe baza împrumuturilor latine, se conformează și neologismele corespunzătoare de proveniență franceză și germană terminate în *-ion*. Așadar, nu este justă afirmația lui Th. Hristea că *fricție* nu a putut rezulta din fr. *friction* sau din lat. *frictio, -onis* (p. 251).

Numeroase cuvinte din această categorie, împrumutate în mod sigur din limba franceză, erau în prima jumătate a secolului trecut (unele şi-au păstrat această formă şi mai tîrziu) terminate în *-ie*. Ca şi în cazul lui *ch* latin pronunţat *h*, aspectul fonetic asemănător în limbile rusă şi română al neologismelor de origine latină terminate în *-io*, *-ionis* nu este o dovadă că româna le-a primit din limba rusă. În ambele limbi ele sînt împrumuturi directe din latină.

Cu privire la etimologia lui *venesecţie*, pe care autorul îl consideră creat în limba engleză, din lat. *venae* şi *sectio*, iar din engleză împrumutat în rusă, care l-a transmis românei (p. 139), menţionăm că în *Manual de materia medicală*, Bucureşti, 1858, tradus probabil din franceză de către doctorul M. Wertheimer, perifraza *deschidérea unei vine* (p. 60) este glosată în paranteză prin termenii latineşti *phlebotomia* şi *venaesectio*. Se pare deci că *venaesectio* exista în latina ştiinţifică, iar de aici l-au putut lua atît engleza cît şi rusa. Nu este exclus ca, tot din latină, să fi pătruns şi în română, în secolul al XIX-lea. Acest exemplu arată cît este de necesară pentru cercetarea etimologică românească cunoaşterea cît mai amănunţită a latinei în care erau scrise tratatele ştiinţifice, manualele şcolare şi multe documente din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, deoarece din această latină a primit limba română, direct sau prin intermediul altor limbi, numeroase cuvinte. De asemenea, este necesar ca, mai ales în cazul neologismelor, formele româneşti ale unor cuvinte dintr-o anumită perioadă să fie raportate, pe cît posibil, la corespondentele lor străine din aceeaşi perioadă, pentru că — în mod firesc — şi în limbile străine respective, ca şi în română, au putut evolua între timp atît aspectul formal cît şi sensurile acelor cuvinte.

În capitolul despre calcul lingvistic şi în cel consacrat hipercorectitudinii, Th. Hristea face unele precizări utile cu privire la conceptele respective şi la terminologia lor. Considerăm justificată recomandarea autorului de a se generaliza termenul *hipercorectitudine* pentru ceea ce lingviştii mai vechi şi mai noi numesc *falsă regresiune*, *hiperurbanism* sau *hiperliterarizare*. Cît priveşte însă propunerea de a se abandona termenul *semicalc*, pentru motivul că „niciodată (sau aproape niciodată) nu se calchiază exact jumătate dintr-un cuvînt" (p. 161), credem că autorul nu are dreptate. Nici în celelalte cuvinte create cu prefixoidul *semi-* (*semicolonie*, *semidoct*, *semifabricat*, *semifinală*, *semilună*, *semizeu* etc.) acest element de compunere nu înseamnă „exact jumătate", ci „în parte, ceva din".

Cu privire la observaţia autorului că *asemenea lăturat* „echilateral" şi *asemenea piciorat* „isoscel" nu sînt calcuri, ci „pur şi simplu traduceri prin perifraze ale unor cuvinte compuse străine" (p. 149), atragem atenţia asupra faptului că *lăturat* şi *piciorat* nu există în limba română ca unităţi lexicale independente, cu sensurile din compusele respective, ci au fost create în procesul calchierii termenilor străini corespunzători. Prin urmare, forme ca *asemenea lăturat* şi *asemenea piciorat* trebuie considerate tot calcuri de structură.

La p. 173, Th. Hristea preia o greşeală a lui I. Ştefan şi consideră drept calc morfologic după italiană exprimarea *a viaţă* (în loc de *viaţa* !), din următorul vers al lui I. Heliade Rădulescu : „Peste curînd ca dînşii trăi-voi *a viaţă*". În mod evident, *a* nu este aici articol definit în poziţie proclitică (după it. *la vita*), ci adjectivul pronominal demonstrativ feminin *a* (masculin *ăl*), specific graiului muntean, pe care Heliade Rădulescu, Iancu Văcărescu şi alţi poeţi munteni din acea perioadă l-au folosit ca element poetic în versurile lor. Faptul că Eminescu, în poezia *La Heliade*, imită acest mod de exprimare poetică, în versul care începe cu „Plăcută-i *a ghirlandă* . . .", constituie un omagiu pe care tînărul poet îl aducea marelui său înaintaş (vezi şi comentariul lui Perpessicius la *Operele* lui Eminescu, vol. I, Bucureşti, 1939, p. 257—258).

Un principiu de care, în general, Th. Hristea a ţinut seama în capitolul din lucrare consacrat calculului lingvistic, dar căruia — credem noi — ar trebui să i se facă un loc mai larg în cercetarea etimologică românească, este acela că şi calcul lingvistic, ca şi împrumutul propriu-zis, poate fi realizat, în cazul termenilor internaţionali, după modelul corespunzător din mai multe limbi. De pildă, calcul *suprafaţă* nu a fost realizat numai după

fr. *surface* (p. 160), ci și după lat. *superficies* sau fr. *superficie*, după cum dovedește semicalcul *superfață*, atestat de mai multe ori în prima jumătate a secolului trecut. De asemenea, sensul din prozodie al cuvîntului *picior* nu a fost împrumutat numai din franceză (p. 198), ci — de către Dimitrie Eustatievici, la 1757, de către Ienăchiță Văcărescu, la 1787, și de către alții — și din greacă sau latină.

Firește, unele probleme controversate tratate în lucrare și anumite etimologii propuse de Th. Hristea mai pot fi discutate. Autorul însuși va reveni, desigur, asupra unora dintre ele. Ceea ce dovedește însă în mod indiscutabil, această lucrare este pasiunea autorului pentru cercetarea etimologică, prea puțin dezvoltată în lingvistica românească actuală. Prin varietatea chestiunilor luate în discuție și prin numărul mare de cuvinte cărora li se corectează ori li se stabilește pentru prima dată etimologia, lucrarea lui Th. Hristea poate fi de un real folos tuturor celor care se interesează de problemele etimologiei românești.

N. A. Ursu

I. COTEANU, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?*, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1968, 70 p.

În ultimele două decenii s-a manifestat un interes deosebit pentru istoria cercetării lingvistice românești, concretizat în numeroase studii — unele cu caracter monografic, consacrate unor personalități științifice ca I. Bogdan, Al. Philippide, B. P. Hasdeu, S. Pușcariu etc., altele privind un anumit domeniu. De o atenție deosebită s-a bucurat lexicografia, s-au înregistrat de asemeni periodicele de specialitate, subliniindu-se contribuția lor la dezvoltarea lingvisticii românești.

Lucrarea profesorului I. Coteanu reprezintă prima privire de ansamblu asupra întregii lingvistici și filologii românești, oferind un tablou al evoluției ei de la cele dintîi preocupări care depășesc nivelul unor impresii sau asociații întîmplătoare și satisfac condițiile unei cercetări științifice. Autorul a conceput această prezentare a lingvisticii românești nu sub forma unui inventar comentat de titluri, nume și date, ci ca o complexă mișcare de idei în care se discern permanențe și înnoiri.

Lucrarea este organizată în trei mari capitole: *Les précurseurs*, *La linguistique historique*, *La linguistique descriptive et la linguistique générale*, diviziunea bazîndu-se pe criterii diferite.

Primul capitol se delimitează, față de celelalte două, cronologic; el cuprinde secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, prezentînd problemele de istorie a limbii și filologie și discuțiile privitoare la ortografie și la unificarea limbii literare, care au agitat această epocă, în lumina soluțiilor propuse de savanți și oameni de cultură, începînd cu reprezentanții Școlii ardelene și încheind cu Lambrior și Hasdeu. Un loc important ocupă în prezentare gramaticile elaborate în această perioadă — a lui Ienăchiță Văcărescu, R. Tempea etc. și, mai ales, cea a lui Heliade Rădulescu, deosebit de semnificativă nu atît pentru dezvoltarea gramaticii, cît, pentru evoluția limbii literare.

Diviziunea cronologică adoptată se justifică mai puțin prin problematica studiilor din cele două epoci delimitate de autor (deși secolul al XX-lea se caracterizează printr-o evidentă îmbogățire a acesteia), decît prin ținută și rigoarea cercetării științifice. Chiar intitularea „Precursorii" a primului capitol implică o atitudine apreciativă.

Secolul al XX-lea se detașează, neîndoielnic, încă din primele decenii, grație unor personalități științifice ca O. Densusianu, Al.

Philippide, S. Puşcariu, ca reprezentînd în lingvistica românească o nouă treaptă, calitativ superioară. Etapa anterioară nu este nici ea omogenă sub acest aspect. Comparaţia între gramatica lui Ienăchiţă Văcărescu, de exemplu, şi lucrările în acelaşi domeniu ale lui T. Cipariu sugerează elocvent distanţa care desparte cercetările lingvistice din secolul al XVIII-lea de cele de la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Ultimele capitole sînt consacrate, amîndouă activităţii lingvistice a secolului al XX-lea, diviziunea avînd în vedere modul de abordare a problemelor.

În partea consacrată lingvisticii istorice (p. 17—45), un loc important ocupă istoria limbii române, problemă centrală a epocii anterioare. Autorul prezintă, în liniile lor esenţiale, principalele opinii formulate în legătură cu originea limbii române, cu rolul influenţelor în formarea sau dezvoltarea ei, în legătură cu data formării ei şi a dizlocării dialectelor. În această succintă, dar cuprinzătoare expunere, merită a fi relevată, între altele, o nuanţată analiză a importantelor diferenţe de concepţie, care, în ciuda apropierilor, deosebesc lucrările fundamentale asupra istoriei limbii române ale lui O. Densusianu şi Al. Rosetti. Caracterizată ca „histoire à rebours", este încadrată aici, mai ales prin primul său volum, şi *Limba română* a lui S. Puşcariu.

Tot în acest capitol este inclusă şi problema, mult discutată în ultimele două decenii, a datei şi bazei de formare a limbii literare.

În prezentarea lucrărilor lexicografice cu caracter istoric un loc aparte ocupă dicţionarul Academiei, insistîndu-se, mai ales, asupra ultimei formule de redactare; se discută, de asemeni, dicţionarele etimologice ale limbii române şi lucrările de lexicologie istorică şi de filologie românească, care întregesc şi aprofundează sub diverse aspecte tabloul evoluţiei limbii române.

Tot în capitolul al II-lea sînt cuprinse cercetările de lingvistică romanică, lingvistică şi filologie slavă şi indo-europeană.

Capitolul al II-lea (p. 47—69) se subdivide la rîndul său în mai multe paragrafe, dintre care primele patru (consacrate foneticii şi fonologiei, gramaticii, stilisticii şi dialectologiei) privesc aproape exclusiv cercetările de limbă română. În schimb, paragraful consacrat lexicului înregistrează, alături de dicţionarele limbii române şi de unele lucrări de lexicologie românească, principalele dicţionare bilingve realizate în ultimele decenii, care reprezintă o contribuţie, de loc neglijabilă, la dezvoltarea lingvisticii noastre.

Ultimul paragraf prezintă, în linii mari, principalele probleme abordate în domeniul lingvisticii generale. Ocupîndu-se de metoda statistică utilizată în lingvistică, autorul, trecînd peste delimitarea cronologică între capitole, se opreşte asupra premiselor importante pe care acest mod de abordare a problemelor limbii le găseşte în lucrările lui B. P. Hasdeu şi Cihac. Tot în acest paragraf se înregistrează şi realizările mai importante ale disciplinelor de graniţă — lingvistica matematică şi psiholingvistica, precum şi cercetările de istorie a lingvisticii româneşti.

Repartizarea problemelor şi cercetărilor lingvisticii din secolul al XX-lea în două capitole, în virtutea unei delimitări „foarte relative", cum se precizează (p. 7), derivă din necesitatea de a cuprinde, în schema simplificată a unei sinteze succinte, o activitate atît de bogată şi de complexă ca aceea a lingvisticii contemporane româneşti. Economia în expunere a condus pe autor uneori la încălcarea limitelor dintre cele două capitole. Aşa, de ex., studiile de romanistică, în cadrul cărora predomină abordarea istorică, au fost incluse, toate, în cap. II, deşi nu lipsesc din acest domeniu nici cercetările descriptive. Lucrările de dialectologie sînt discutate în ambele capitole: cele de slavistică la lingvistica istorică (p. 41—42), celelalte au fost încadrate în lingvistica descriptivă (p. 58—63).

Prezentînd istoria lingvisticii româneşti sub forma evoluţiei de idei, de concepţii şi metode, lucrarea recenzată pune în evidenţă, pe de o parte, prezenţa de-a lungul celor trei secole a unor probleme (ca cele ale originii şi evoluţiei limbii române sau ale formării şi dezvoltării limbii literare) care au stat mereu în centrul atenţiei cercetătorilor fiind continuu reluate, aprofundate, dezbătute sub alte aspecte şi cu alte argumente, iar, pe de altă parte, dez-

voltarea aproape explozivă, prin multilateralitatea și complexitatea ei, a lingvisticii actuale.

Axată pe probleme, expunerea nu putea cuprinde tot (de altfel acesta e rolul bibliografiilor) și nici nu se putea opri îndelung asupra unor cercetări sau personalități. Desfășurarea istoriei ideilor descoperă treptat contribuția unora sau altora la dezbaterea diferitelor probleme, conturînd astfel, în unele cazuri, în linii foarte generale, profiluri de oameni de știință. Tot factura lucrării explică și trecerea aparent grăbită asupra unor domenii în care cercetările au un caracter oarecum dispersat.

Așa cum e conceput, volumul oferă suficiente repere pentru înțelegerea și, eventual, urmărirea mai îndeaproape a istoriei lingvisticii românești, constituind o prezentare de ansamblu clară și vie, dovedind o profundă cunoaștere a problemelor și a bibliografiei lor, rezultat al unui susținut studiu și al unei îndelungate reflecții. Expunerea prof. I. Coteanu combină modul personal de a pune problemele cu o detașată obiectivitate și o largă receptivitate : cercetările cele mai diverse ca problematică, concepție sau metodă își găsesc locul potrivit.

Pentru cititorii interesați să detalieze subiectul precizăm că articolul M. Avram (conținînd un bilanț al studiilor de gramatică) indicat în bibliografie a apărut în nr. 4 din 1959 al revistei LR ; articolul lui Al. Niculescu (transcrierea *Nicolesco* în franceză are defectul de a putea reda și pe *Nicolescu*), consacrat cercetărilor de romanistică și menționat tot acolo, a apărut în RRL, nr. 1—3 din 1965, p. 21—30 (nu în nr. 4, p. 401—408).

Valeria Guțu-Romalo

Reviste primite la redacție

„Studia linguistica" — Revue de linguistique générale et comparée, XXII—I, CWK. GLEERUP — LUND/SUÈDE

DE LA REDACȚIA
DICȚIONARULUI LIMBII ROMÂNE (DLR) *

Paltie, cuvînt înregistrat în regiunea Muscelului, cu sensul „care vorbește anapoda" (RĂDULESCU-CODIN). Alături de el întîlnim un cuvînt *paltic* într-o ghicitoare publicată în GOROVEI, c. 25 : *Palticul tatului În mijlocul satului* (Biserica). Nu cunoaștem bine sensul și nici accentul acestui cuvînt, pentru a stabili dacă avem de-a face cu un singur cuvînt sau cu două cuvinte omonime.

Pili vb. este cunoscut cu sensul de „a consuma băuturi alcoolice". Dar dintr-o comunicare mai veche din Straja-Rădăuți aflăm că aici ar însemna și „a mînca". Folosește cineva cuvîntul *pili* cu acest sens?

Pilindric adj. este glosat în COMAN, GL. prin „mic, numai o țîră". Același izvor indică și locul în care a fost înregistrat cuvîntul : Oancea-Brăila. Ne-ar fi utile precizări mai clare în legătură cu sensul lui, cu forma (de feminin) și cu accentul.

Pilingher s.m. „om fără căpătîi", circulă, conform atestărilor de care dispunem, numai prin Banat. Nu-i cunoaștem accentul.

Pilișnie subst. Din revista CV, 1951, nr. 1, 36 aflăm că circulă prin sudul Munteniei, cu sensul de „coteț în care se dă mîncare puilor, puier". Am dori să știm care este forma de plural a cuvîntului și accentul lui.

Pilugáș subst. (<*pilug*) „unealtă cu care se pisează în piuliță sau în piuă" a fost obținut (în ALR II) dintr-un singur punct regional (Cristești-Botoșani), dar fără indicația de plural, care ne-ar fi utilă. Vor fi binevenite și alte atestări pentru acest cuvînt.

Pimpiu adj. „roz", provine dintr-un izvor unic (TOMESCU, GL.), consacrat lexicului regional din vestul Munteniei. Am dori să știm dacă se mai folosește astăzi și cum este accentuat.

Pláhniță s.f. cu sensurile de „turtă" și „epitet dat unui om moale", este cunoscut dintr-o singură comunicare mai veche provenită din Straja-Rădăuți. Pentru acest cuvînt avem nevoie de confirmări recente.

Plahniți vb. „a turti, a lăți", comunicat tot din Straja-Rădăuți. Dacă mai există, am dori să cunoaștem forma de indicativ prezent a verbului.

Plai s.n. este un cuvînt vechi cu o bogată dezvoltare semantică. Redăm pe scurt sensurile lui cele mai importante : munte ; deal mare ; drum (sau cărare) care urmează o culme ; regiune de munte sau de deal, aproape plană, acoperită, în general, cu pășune ; veche subîm-

* În notele de față am folosit siglele DLR. Cf. „Limba română", XVIII, 1969, nr. 2, p. 199—201.

părțire administrativă a județelor și a ținuturilor (mai ales a celor de munte), plasă; loc drept, șes, cîmpie; regiune, ținut, întindere.

Într-un document din 1674 (din Rucăr), publicat în IORGA, B,R., este folosită construcția *spartul plaiului*, în următoarele contexte: „*Să s[ă] știe că acea marhă a dumneaei giup[ă]nesei ... carea s-au fost prădat pentru spartul plaiului, de aicea, s-au dat în samă ispravnicilor dumneaei*"; „... *20 de berbeci, carii i-au oprit Rucăreanii ceia ce au mersu de au luatu marha din munte, pentru spartul plaiului, adecă pentru treapădul și osteneala lor*" (p. 153); „*Și s-au prinsu foarte bine, cum, ce are fi adetul nostru pentru spartul plaiului, va veni cu bani, și ne va plăti dup[ă] obiceaiu*" (p. 154). Ce sens are aici *spartul plaiului* este destul de greu de spus. Putem presupune (cunoscînd, pe de o parte, faptul că *plai* înseamnă, în unele regiuni, „loc pe care pasc vitele", iar pe de altă parte, expresia *spartul stînii* „desfacerea, lichidarea stînii, în anumite epoci ale anului") că *spartul plaiului* înseamnă „sfîrșitul pășunatului, al perioadei de pășunat". În acest caz, construcția discutată aici ar trebui apropiată de *plai* „regiune de munte acoperită cu pășune". Dar nu toate contextele citate sprijină presupunerea noastră. Cel puțin primul dintre ele pare a ne duce la ideea de „încălcare a hotarelor unui teritoriu" și deci *spartul plaiului* ar putea fi apropiat de *plai* „subîmpărțire administrativă ...".

Ar fi deosebit de util pentru noi să știm dacă construcția *spartul plaiului* este cunoscută (și, eventual, folosită) și astăzi, în ce regiune și, mai ales, cu ce sens (ori sensuri).

Plaiște s. f. probabil „poiană, plai" este un cuvînt cunoscut de noi dintr-un singur text — o poezie populară culeasă prin 1902 din fostul județ Suceava (*Eu ședeam cu-a mea leliță, Ședeam pe plaișle și grăiam de dragoste*). Am dori să aflăm împrejurările în care se folosește cuvîntul (și în proză?), felul în care este accentuat, precum și forma de plural.

Plancieă s. f. „șireturi (de ghete)", înregistrat (în ALR) într-o singură localitate: Pecinișca-Băile Herculane. Am dori să aflăm dacă acest cuvînt circulă și în alte localități. Nu cunoaștem nici forma lui de plural.

Planie s. f. este un cuvînt pe care îl cunoaștem din cîteva izvoare provenite din Moldova. În două răspunsuri la chestionarul lui Hasdeu, cuvîntul este enumerat printre uneltele de dulgherie, fără alte precizări semantice. Din PAMFILE, I. C. 120 aflăm că este un fel de fățuitor, și anume „cel mai mare" dintre toate fățuitoarele. În legătură cu acest cuvînt, am dori precizări în ce privește sensul și aria lui de răspîndire. Nu-i cunoaștem nici accentul și nici forma de plural.

Plántoș adj. este un cuvînt regional auzit în 1894, prin Bucovina. În ȘEZ. III, 84, unde a fost înregistrat, este glosat prin „mare și prost". Am dori să știm dacă este cunoscut și astăzi (eventual cu ce sens) și dacă se folosește și la feminin.

Platán subst. Se cunosc două cuvinte omonime *platan*: „numele mai multor specii de arbori exotici" și „fiecare dintre cele două suporturi plane ale unei balanțe". Dar într-un citat din SEVASTOS, N. 125, apare un cuvînt *platan* pe care ne este greu să-l apropiem de unul dintre sensurile amintite mai sus. În Sevastos este redat obiceiul de nuntă în care vornicelul, închinîndu-se în fața miresei, îi spune: „*Poftim jupîneasă mireasă Poclon de la jupînul mire ... Papuci cu talpă de boboc Să nu te duci în sat la foc, Să fii gospodină pe loc. Turetențe de buhai Din ia sară pe loc să stai. Să fie încă de vacă De dus în platan la coasă, Tot le-i căta de frumoase*". Sensul cuvîntului *platan* ar putea fi aici „un fel de vas cu care se duce mîncare la cîmp"?! Pe lîngă unele precizări în legătură cu sensul, am dori să aflăm și pluralul cuvîntului discutat.

Plátă s. f., glosat „bucată de slănină", provine dintr-o singură comunicare, din Săliște-Sibiu. Faptul că RĂDULESCU-CODIN atestă cu același sens un cuvînt înrudit, *plătică* (s-ar părea chiar un derivat de la *plată*), în altă regiune, Muscel, ne determină să credem că acest cuvînt este (sau a fost) folosit pe o arie ceva mai întinsă. Se poate confirma presupunerea noastră?

L. M.

★

Prof. **Ioan L. Hedeşan** din Pecica ne aduce la cunoştinţă că, după constatările d-sale, diftongul *ea* din cuvinte de tipul *leage* nu ar fi dispărut din dialectul bănăţean şi nici din cel orişean. D-sa citează dintr-o scrisoare de familie, redactată prin 1963—1964 de un vorbitor al graiului din comuna Felnac, judeţul Arad : „Am fost tînăr şi-n *puteare*/Şi-am căutat să-mi fac *aveare*", şi : „zile neagre" (faţă de „zile negre"), „(zilile) *meale*", „*reale, greale, bătrineaţe, grieale, ieale*". La acestea se adaugă trei versuri dintr-un colind, culeş de d-sa personal în decembrie 1968, în care apar *nuiale, iale* şi alte cîteva exemple auzite întîmplător.

Împotriva afirmaţiei lui Ion Gheţie din LR, XVII, p. 506, prof. Ioan L. Hedeşan crede că în graiul bănăţean *ea* se menţine şi astăzi chiar în poziţia *ea* ... *e*. Faptul nu este total imposibil, dar în cele mai multe şi mai demne de încredere culegeri de texte bănăţene, fenomenul nu apare. Diftongul *ea* a fost notat uneori ca atare, dar numai în poziţia *ea* ... *ă(a)*, de ex. : *feată* la Lăpugiul de Sus (D. Şandru, în „Bulletin linguistique", III, p. 176), *primăveara* (*ibidem*, p. 171), *leagăni* la Jina (D. Şandru — F. Brînzeu, în „Grai şi suflet", V_2, p. 338).

În toate celelalte cazuri s-a înregistrat numai un *ę* (*e* foarte deschis) care face impresia că se pronunţă la fel ca diftongul *ea*. De aceea, cînd cineva scrie în graiul local poate reda pe *ę* ca pe *ea*, tocmai spre a arăta că *ę* nu este la fel ca *e* din limba literară, ci e mai aproape de *ea*.

E greu de crezut ca atîţia dialectologi de renume, printre care unii cu o educaţie fonetică excepţională, ca regretatul Emil Petrovici, el însuşi bănăţean, să fi trecut indiferenţi pe lîngă un fenomen fonetic atît de important.

I. C.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2(două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Biblioteca Astra.
Sibiu.

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

LR, Anul XVIII, nr. 3, p. 203—302, Bucureşti, 1969

I.P.I. — c. 3298

42200

Lei 6.

I 8182

ANUL XVIII, 1969

LIMBA ROMÂNĂ

Nr. 4

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XVIII
1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 1111 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — secretar de redacţie

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

; 8182
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 4

2022

SUMAR

FILOLOGIE ŞI STILISTICĂ Pag.

N. A. URSU, Adevăratul nume al lui Zilot Românul 305
MIRCEA ANGHELESCU, Amorven şi Zalida 315
LUIZA PETRE, Simetrie şi echilibru în poezia *Nu mai zăresc* ... de Tudor Arghezi 319

NOTE ŞI COMENTARII

Acad. AL. GRAUR, Urme de aspect în româneşte 325
AL. TUDORICĂ, Un aspect al clasificării sintagmatice a verbelor 327
V. SOLOMON, Despre calcurile lingvistice din textele bilingve slavo-române . 333
Acad. AL. GRAUR, Pachet. Rasol 337

CRONICĂ

Teze de doctorat în filologie susţinute în anul 1968 339

Bibliografia românească de lingvistică (*BRL*, **11, 1968/1969**) 345

11093.

ADEVĂRATUL NUME AL LUI ZILOT ROMÂNUL

DE

N. A. URSU

Printre scriitorii mărunţi din primele decenii ale secolului trecut, care au rămas în istoria literaturii române mai ales prin valoarea documentară a operei lor, se află şi *Zilot Românul*, autor al mai multor cronici cu caracter literar consacrate unor evenimente politice mai importante petrecute în Muntenia, de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi pînă la 1848. Atît în cuprinsul cronicilor respective cît şi separat, el a scris şi numeroase versuri, care dovedesc că avea oarecare îndemînare în tehnica versificaţiei şi că nu era cu totul lipsit de talent [1]. Din prefeţele operelor sale ştim că descindea dintr-o familie de clerici, dascăli şi mici slujbaşi la stat sau în diferite case boiereşti. El însuşi a intrat de mic „la mînă de stăpîn", în casa clucerului Ştefan Conduratu, care l-a iniţiat în treburile juridice şi l-a folosit multă vreme ca secretar. Anumite particularităţi lingvistice ale scrierilor lui demonstrează că era oltean. S-a născut pe la 1780 şi a trăit pînă după februarie 1851. Adevăratul său nume însă, pe care şi l-a ascuns sub pseudonimul *Zilot Românul* („românul zelos"), continuă să fie o enigmă în istoria noastră literară, cu toate că — după cum vom vedea — încă de la 1885 s-au făcut în această privinţă unele dezvăluiri demne de toată încrederea, care — dacă ar fi fost apreciate ca atare — ar fi putut elucida de atunci problema.

Editînd, după manuscrisul autograf aflat la Arhivele Statului din Bucureşti, prima scriere a lui Zilot Românul, mai întîi în „Columna lui Traian" din anii 1882 şi 1883, iar în 1884 în volum aparte, B. P. Hasdeu nu a omis nici o ipoteză cu privire la adevăratul nume al autorului. A stabilit însă că era oltean [2]. Puţin mai tîrziu, Gr. G. Tocilescu publică, în

[1] Pentru viaţa, activitatea şi locul lui Zilot Românul în istoria literaturii române, vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Bucureşti, 1901, p. 351—356; Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. I, Bucureşti, 1920, p. 140—145; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 188—191; Al. Piru, *Literatura română premodernă*, Bucureşti, 1964, p. 206—214, şi tratatul de *Istoria literaturii române* al Academiei, vol. II, Bucureşti, 1968, p. 131—133.

[2] B. P. Hasdeu, *Înainte de Tudor Vladimirescu, 1800—1821. Ultima cronică română din epoca fanarioţilor*, Bucureşti, 1884, p. IX şi urm.

„Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", III, 1885, vol. V, p. 65—88 şi 331—358, alte scrieri inedite ale lui Zilot Românul, după unele manuscrise originale dăruite Academiei Române de către Alexandru Odobescu, iar în nota care precedă ediţia (p. 58—64) comunică următoarele rezultate la care a ajuns el în legătură cu identitatea misteriosului autor : „Întrebînd pe d. Al. Odobescu asupra provenienţei m-scriptelor zilotene, mi-au spus că atît cele dăruite de d-sa Academiei Române cît şi cele aflate în posesiunea d-lui Manu le-a primit în a. 1861 de la răposatul Iancu Văcărescu, care l-a încredinţat că ele sunt opera lui *Fănică Moru*. Anume acesta, într-o zi venind la Văcărescu, l-a rugat să le păstreze, deoarece ştie bine că fiul său are să le nesocotească şi să le piarză. D. Odobescu mai asigură că, tot în 1861, d-sa, dorind a cunoaşte pe acel Moru, l-a chemat la d-lui acasă. Moru s-a prezentat : era un bătrîn sexagenar, purta costumul turcesc şi, fiindcă se îndeletnicea cu mijlocirea măritişurilor, crezuse că pentru un aşa lucru d. Odobescu îl chemase. Arătîndu-i-se m-scriptele, el le-ar fi recunoscut că sunt operele sale" (p. 63). Nedumerit în legătură cu ultima parte a relatării lui Odobescu, deoarece în 1861 Zilot Românul ar fi trebuit să aibă 80, nu 60 de ani, Tocilescu continuă cercetările şi, descoperind pe fiica unui *Costache Moru*, de la care află că tatăl său, mort în 1861, în vîrstă de 60 de ani, purta costumul turcesc, se ocupa de mijlocirea măritişurilor, dar nu avea preocupări culturale, conchide : „a) că sub pseudonimul de *Zilot Românul* se ascunde *Ştefan Moru* ; b) că acesta era tatăl lui *Costache Moru* ; c) m-scriptele de la Academie şi de la d. Grigorie Manu au fost remise lui Iancu Văcărescu probabil de către Ştefan Moru [...] ; d) la 1861 s-a prezentat la d. Odobescu : Costache Moru, care îi va fi spus poate că m-scriptele sunt ale tatălui său, iar nu ale sale, ceea ce d. Odobescu a putut să uite în timp de 25 de ani" (p. 64). Concluziile lui Tocilescu erau întărite şi de faptul că în manuscrisul autograf pe care-l edita (astăzi ms. 868 de la Biblioteca Academiei) a găsit zece versuri intitulate *Cu slovele numelui mieu pe margine* (f. 2^{r}), care au în acrostih numele *Ştefan* (vezi fotocopia alăturată).

Demonstraţia lui Tocilescu, care confirmă în fond cele afirmate de Iancu Văcărescu, este întru totul convingătoare, iar identificarea făcută de el a fost imediat acceptată de Alexandru Philippide : „*Zilot Românul* este un pseudonim. Numele adevărat al autorului a fost *Ştefan Moru*" [3]. În mod surprinzător însă, Tocilescu a revenit asupra celor afirmate în 1885. Procesul verbal al şedinţei din 21 martie 1890 a Academiei Române consemnează că „D-l membru corespondent Gr. G. Tocilescu face o dare de seamă despre Zilot Românul, cel din urmă cronicar român din veacul al XIX, constatînd că sub acest pseudonim se ascunde sărdarul *Ştefan Fănuţă*" [4]. Acelaşi lucru l-a susţinut Tocilescu şi cu cîteva zile mai tîrziu, în şedinţa solemnă a Academiei Române din 25 martie 1890, cînd a vorbit despre „scrierile istorice şi poetice ale cronicarului *Ştefan Fănuţă*, cunoscut pînă acum sub numele de Zilot Românul" [5]. Rămîne inexplicabil faptul că

---

[3] Alexandru Philippide, *Introducere în istoria limbei şi a literaturei române*, Iaşi, 1888, p. 220.

[4] „Analele Academiei Române", seria II, tomul XII, 1889—1890, partea administrativă şi dezbaterile, p. 103.

[5] *Ibidem*, p. 116.

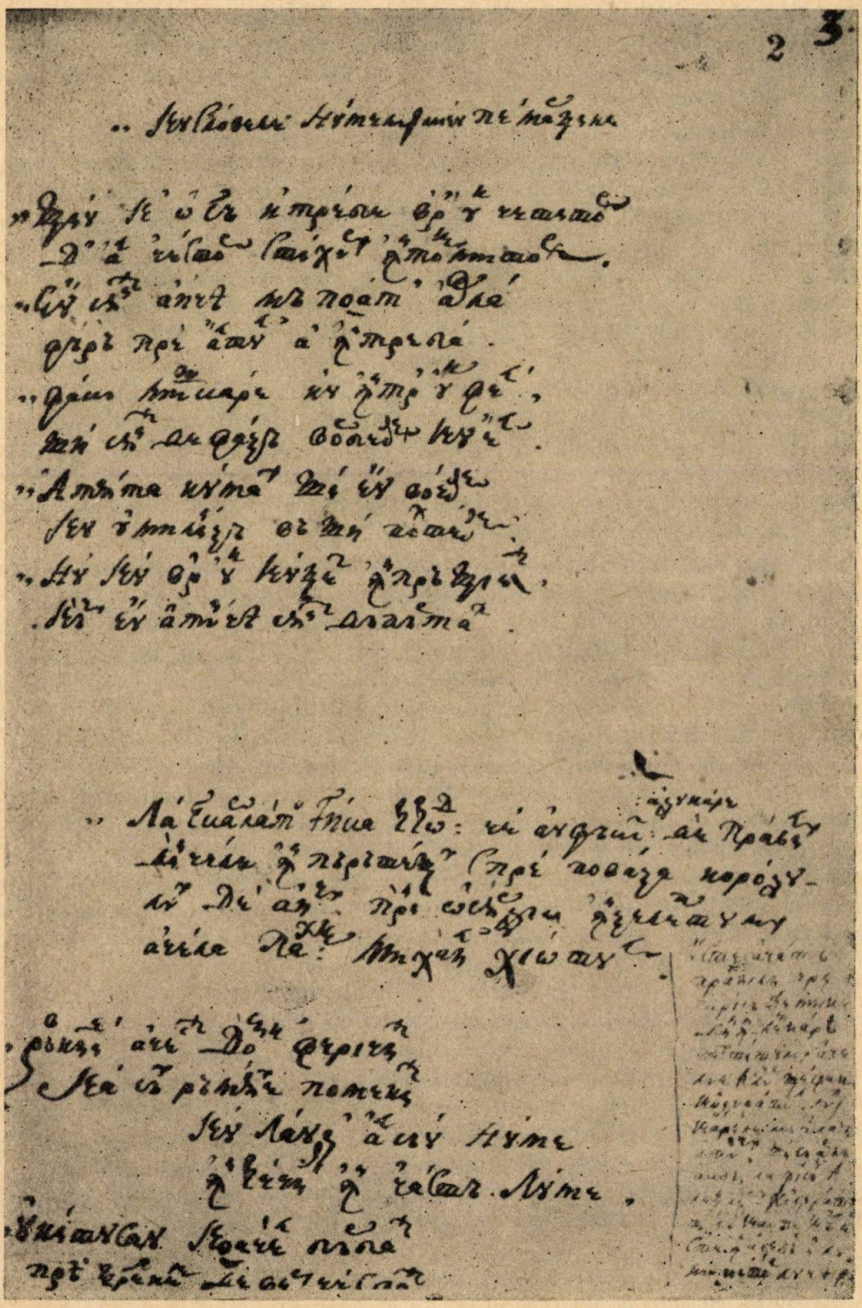

Pagină autografă a lui Zilot Românul din ms. 868, care cuprinde cele zece versuri cu numele *Ştefan* în acrostih.

el nu a publicat textul acestor două comunicări. În 1891, cînd editează, tot în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", o altă cronică a lui Zilot Românul, Tocilescu nu mai face pe marginea textului sau cu privire la autor nici un comentariu. Probabil că între timp a renunţat la noua încercare de identificare.

Neîncrederea lui Tocilescu în propria-i demonstraţie din 1885 s-a transmis şi altor cercetători, încît stabilirea identităţii lui Zilot Românul a început să fie considerată cu timpul o imposibilitate. „Este foarte puţin probabil — spunea N. Iorga — să ştim vreodată numele adevărat al « Românului zilot » [...]. S-a propus cîndva, pe baza unei anchete, numele Ştefan Moru, apoi, în 1890, d. Tocilescu, care făcuse acea încercare de identificare, reveni asupra părerii dintîi, oprindu-se, fără să putem cunoaşte motivele, asupra lui Ştefan Fănuţă" [6]. Sceptic era şi Ovid Densusianu : „Sub epitetul grecesc de Zilot (adică « Zelosul ») nu putem şti cine se ascunde, pentru că identificările cu Ştefan Moru şi Ştefan Fănuţă pe care le-a propus Gr. Tocilescu [...] nu au adus destule dovezi ca să le admitem (numai dintr-un acrostih se vede că-i zicea într-adevăr Ştefan, dar numele de familie rămîne necunoscut" [7]. La fel privea lucrurile şi G. Călinescu : „În Zilot Românul a fost văzut aci un Fănică Moru, aci un serdar Ştefan Fănuţă. Chestiunea a rămas întunecată" [8].

O contribuţie recentă şi foarte importantă la cunoaşterea activităţii de jurist şi la stabilirea adevăratului nume al lui Zilot Românul a adus Valentin Al. Georgescu, în 1961 [9]. Stabilind legătura existentă între poezia dedicatorie, în limba română, semnată *Ştefan Ioan*, de la începutul manuscrisului grecesc 378 de la Biblioteca Academiei, care cuprinde un manual de legi frumos copiat de Zilot Românul pentru clucerul Ştefan Conduratu, şi două poezii de asemenea autografe ale lui Zilot Românul din ms. rom. 868 de la Biblioteca Academiei, editat în 1885 de Tocilescu, prima dedicată lui Scarlat Ghica Voievod, iar a doua clucerului Ştefan Conduratu, Valentin Georgescu ajunge la următoarele concluzii cu privire la numele lui Zilot Românul : „Zilot Românul, despre care se ştia, din propria lui anagramă versificată, că se numeşte Ştefan şi probabil Moru, după cum a susţinut Tocilescu, apare acum ca purtînd numele de Ştefan Ioan, primul dintre acestea putînd să fie adăugat după acela al « veneratului » său patron *Ştefan* Conduratu (va fi fost acesta şi naşul lui Zilot ?). Gr. Tocilescu a susţinut dubitativ că Zilot se numea Ştefan Moru (azi ar trebui să zicem Ştefan Ioan Moru, adică Ştefan fiul lui Ioan Moru), convingînd pe Al. Philippide [...], dar nu pe N. Iorga [...], care credea că nu vom cunoaşte niciodată adevărata identitate a lui Zilot, şi nici pe G. Călinescu [...], care se îndoieşte de ipoteza Moru. Existenţa dovedită a unei familii de preoţi cărturari cu acest nume în Bucureşti la acea epocă (Moru, ca şi Moroiu, fiind variantă locală de la Mora), ne-ar face să ne întrebăm dacă familia lui Zilot nu era înrudită cu cealaltă familie de preoţi cărturari de mahala bucureşteană a lui Dumitru Moroiu, din care

---

[6] N. Iorga, *op. cit.*, p. 351.
[7] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 140.
[8] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 189.
[9] Vezi Valentin Al. Georgescu, *Un al treilea manuscris ieşean al manualului de legi din 1766 al lui Mihail Fotino (Fotinopulos)*, în „Studii", XIV, 1961, nr. 6, p. 1507—1517.

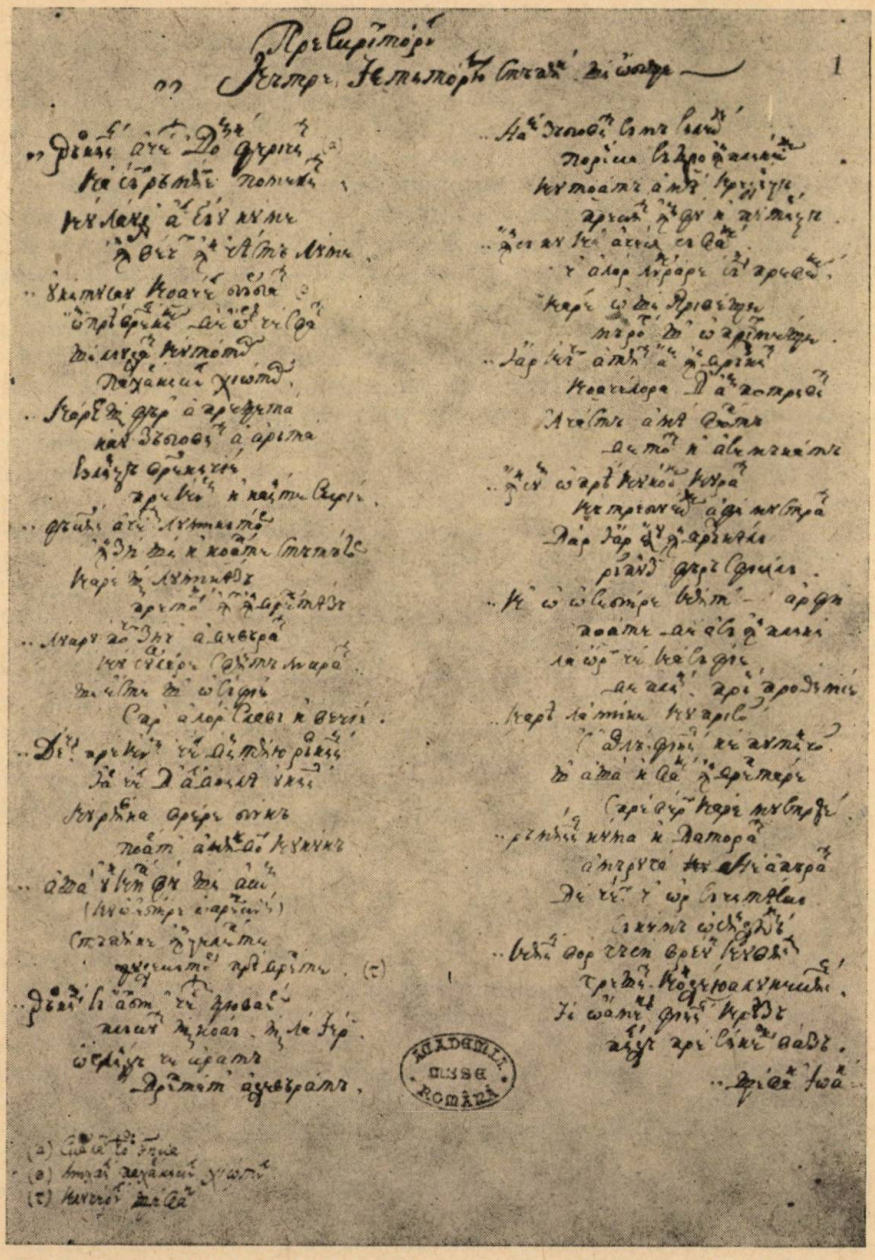

Pagină autografă a lui Zilot Românul cu dedicaţia în versuri, de la începutul ms. grecesc 378, care poartă semnătura *Ştefan Ioan*.

va ieşi curînd Costache Dumitru Moroiu, doctorul în drept de la Pisa şi profesor de drept roman la Sf. Sava" (p. 1510).

Comparînd datele aduse în discuţie pînă aici, constatăm că, de fapt, adevăratul nume al lui Zilot Românul a fost dezvăluit încă de acum 85 de ani, însă cercetătorii mai noi care s-au ocupat de această problemă nu au acordat creditul cuvenit mărturiei esenţiale şi indubitabile a lui Iancu Văcărescu, transmisă prin Alexandru Odobescu. Potrivit acestei mărturii, prenumele lui Zilot Românul este *Ştefan*, după cum atestă acrostihul din ms. 868 şi semnătura proprie din ms. grecesc 378, iar numele său este, fără îndoială, *Moru* (sau *Mora*). Faptul că Tocilescu s-a îndoit de adevărul celor stabilite de el însuşi în 1885 nu poate pune sub semnul întrebării comunicarea din 1861 făcută de Iancu Văcărescu lui Alexandru Odobescu privitoare la acel *Fănică Moru*, care i-a lăsat spre păstrare manuscrisele, pentru că nu avea încrederea necesară în fiul său. Ancheta lui Tocilescu a dovedit că bătrînul cronicar avea motive să se îndoiască de faptul că fiul său, *Costache Moru*, care nu avea preocupări culturale, i-ar fi păstrat şi valorificat scrierile. Era deci firesc să le lase în seama celui mai mare poet al generaţiei sale, pe care îl cunoştea şi căruia desigur nu-i va fi fost nici el un necunoscut. Din relatarea lui Odobescu şi, mai ales, din faptul că Văcărescu a folosit forma hipocoristică, familiară, a prenumelui *Ştefan* rezultă că poetul, predînd lui Odobescu manuscrisele respective, i-a vorbit despre cineva cunoscut. Prin urmare, nu avem nici un motiv să ne îndoim de adevărul afirmaţiei lui Iancu Văcărescu. Dimpotrivă, *trebuie să-i acordăm toată încrederea*, mai ales cînd constatăm că, din vreme în vreme, o serie de date noi o confirmă. Ne putem însă întreba : oare Odobescu a reprodus cu fidelitate mărturia lui Iancu Văcărescu? Nu va fi făcut el vreo confuzie de nume? După cum vom vedea imediat, dovada incontestabilă că Alexandru Odobescu nu se înşela, în 1885, cînd îi comunica lui Tocilescu relatarea lui Iancu Văcărescu privitoare la numele adevărat al lui Zilot Românul o constituie preţioasa însemnare descoperită de noi în ms. 332 de la Biblioteca Academiei.

Printre manuscrisele Văcăreştilor, pe care Al. Odobescu le-a primit în 1861 de la Iancu Văcărescu şi le-a donat Academiei Române în 1877, se află şi unul descris astfel în lista ce însoţeşte actul de donaţie : „Un pachet cu şeptesprezece bucăţi, în cîte una sau mai multe foi, manuscripte şi copie de pe diverse poezie, româneşti, greceşti şi chiar una turcească, ale Văcăreştilor şi ale altora, precum şi diferite note vechi" [10]. Acesta este actualul ms. 332 de la Biblioteca Academiei. Foile 39 şi 40 ale acestui manuscris cuprind un fel de manifest în versuri, datat *1851, fevr.* şi intitulat *Către unii din români fără mai adînci ştiinţe*, în care autorul arată compatrioţilor săi că Ţara Românească nu a avut şi nu poate avea statut de provincie turcească, deoarece prin tratate încheiate cu Poarta otomană încă din cele mai vechi timpuri i s-a recunoscut dreptul de liberă guvernare, cu obligaţia de a plăti imperiului turcesc un anumit tribut.

Pe f. 39^{r}, textul respectiv, care nu poartă nici o semnătură, are următoarea însemnare marginală, cu caractere latine : *de Fănuţă Mora* (vezi fotocopia alăturată). Ştiind că *Fănică Moru* este numele lui Zilot

[10] „Analele Societăţii Academice Române", X, 1877, secţiunea I, partea administrativă şi dezbateri, p. 23.

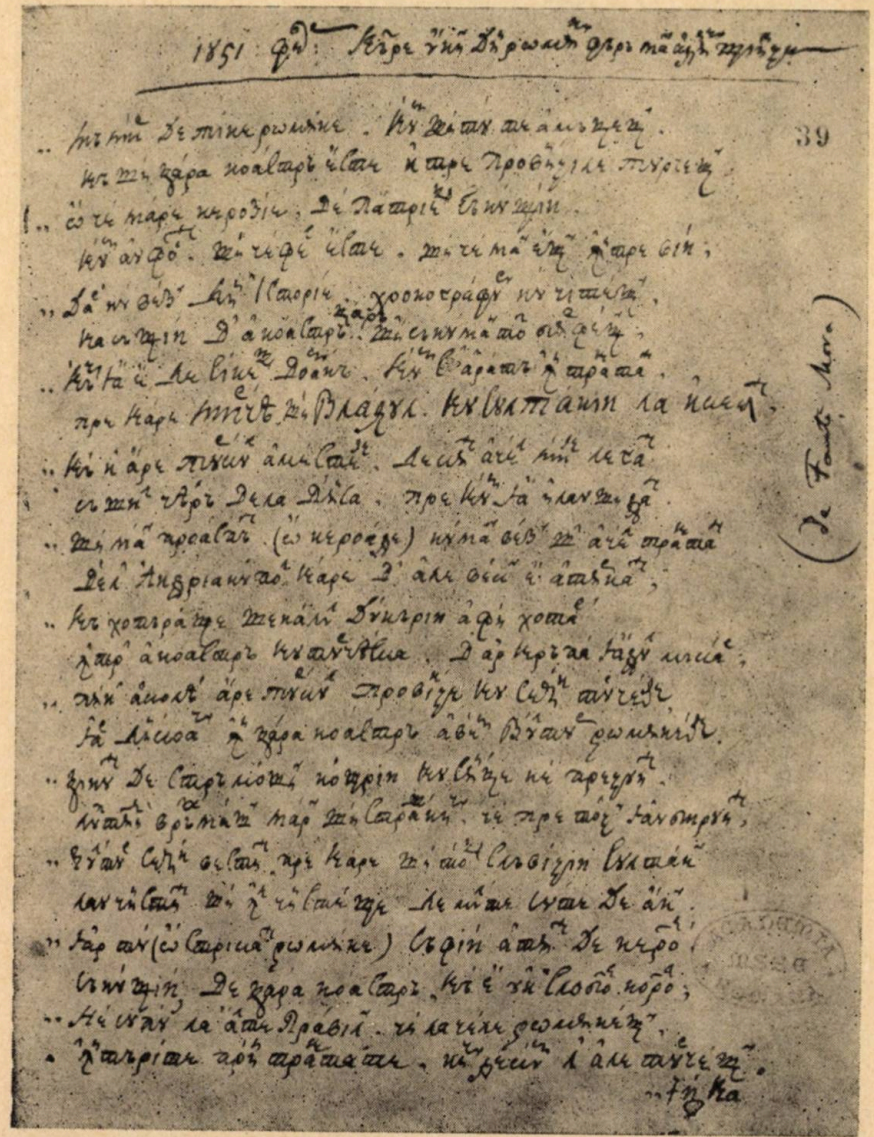

Pagina autografă a lui Zilot Românul din ms. 332, pe care se află însemnarea marginală a lui Al. Odobescu.

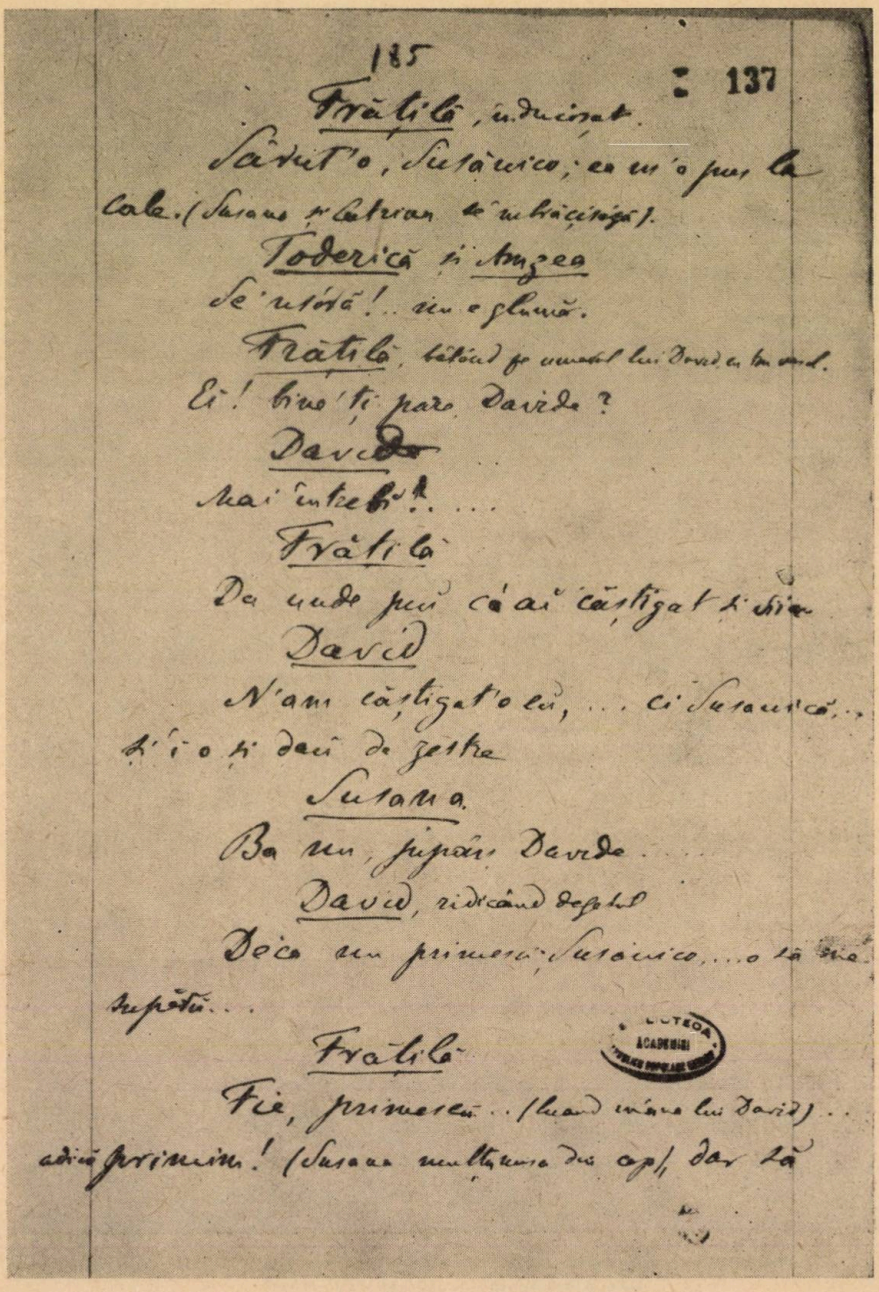

185 137

Frățilă, îndrăcișat.

Săruit'o, Susănico; ea m'a pus la cale. (Susana și Catrina se îmbrățișează).

Toderică și Amzea

Se usóră!.. nu e glumă.

Frățilă, bătând pe umerul lui David, în tot vasul.

Ei! bine ți pare, Davide?

David

Mai întrebi!...

Frățilă

Da unde pui că ai câștigat și vii

David

N'am câștigat'o eu, ... ci Susanică... și i o și dau de zestre

Susana

Ba nu, jupân Davide...

David, ridicând degetul

Deca nu primesci, Susănico, ... o să me supără...

Frățilă

Fie, primescu.. (luând mâna lui David).. adică primim! (Susana mulțumesc din cap), dar să

BIBLIOTECA ACADEMIEI

Pagină autografă a lui Al. Odobescu, din ms. 5980.

Românul dezvăluit de Iancu Văcărescu, am comparat scrisul acestor versuri cu scrisul textelor autografe cunoscute ale lui Zilot Românul și am constatat imediat că cele două scrisuri sînt identice. Așadar, cineva care a cercetat cuprinsul manuscrisului aflat astăzi sub cota 332 de la Biblioteca Academiei a recunoscut pe foile 39 și 40 scrisul lui Zilot Românul și, fiindu-i cunoscut, a însemnat pe marginea textului adevăratul nume al autorului. Firește, ne-am întrebat apoi cine ar putea fi autorul însemnării respective, la ce dată a fost făcută și, în consecință, ce credit poate prezenta ca probă pentru stabilirea identității lui Zilot Românul.

Întrucît manuscrisele Văcărești, printre care și cel în care se află textul în discuție, au trecut în 1861 de la Iancu Văcărescu la Alexandru Odobescu, a trebuit în primul rînd să vedem dacă prezumtivul autor al însemnării nu este unul dintre ei. Printr-o comparație atentă a scrisului fin al însemnării cu manuscrisele autografe ale lui Odobescu aflate în Biblioteca Academiei, am ajuns la concluzia că mențiunea „de Fănuță Mora" de pe textul autograf al lui Zilot Românul aparține lui *Alexandru Odobescu*. Pentru a proba aici identitatea grafică stabilită de noi, reproducem alăturat pagina respectivă din ms. 332 și o pagină din manuscrisul Odobescu 5980, în care se pot recunoaște atît ductul scrisului cît și forma specifică a fiecărei litere din textul scurt al însemnării din ms. 332.

Odobescu a putut face însemnarea respectivă cel mai tîrziu în 1877, cînd predă Academiei Române manuscrisele Văcărești, deci cu cel puțin șase ani mai înainte de a-l fi întrebat Tocilescu despre proveniența manuscriselor lui Zilot Românul. Este mult mai probabil însă că el a făcut însemnarea în 1861, cînd cerceta cu atenție manuscrisele primite de la Iancu Văcărescu în vederea elaborării studiului său despre poeții Văcărești. Dat fiind faptul că tot în 1861 Odobescu a primit de la Iancu Văcărescu și manuscrisele lui Zilot Românul, despre care i-a spus că sînt operele lui *Fănică Moru* (sau *Fănuță Mora*), el a putut recunoaște cu ușurință printre hîrtiile Văcărești cele două foi cu scrisul cunoscut al lui Zilot Românul și a însemnat pe marginea lor nu pseudonimul, ci numele adevărat pe care i-l comunicase Iancu Văcărescu. Ca atare, afirmația lui Iancu Văcărescu primește, prin însemnarea din ms. 332, o nouă confirmare. Acordîndu-i încrederea cuvenită, conchidem că adevăratul nume al lui Zilot Românul este *Ștefan Moru* (sau *Mora*), așa cum s-a afirmat de multă vreme în istoria noastră literară.

AMORVEN ŞI ZALIDA

DE

MIRCEA ANGHELESCU

Biblioteca Academiei posedă, sub nr. 1224, un manuscris care provine din colecţia lui Moses Gaster : *Ammorven şi Zallida. Roman chinezesc tălmăcit de pi limba franţuzască. Tom al doile. În Iaşi, la anul de la Hs. 1820*[1]. M. Gaster l-a amintit în a sa istorie a literaturii române [2]; nici el nu poseda decît acest al doilea volum, cel pe care îl avem astăzi. De aici îl menţionează şi Iorga în *Istoria literaturii româneşti în sec. XVIII* (vol. II, p. 438). Întrucît manuscrisul era fragmentar (numai vol. II) şi lipseau orice alte date asupra cărţii în sine şi asupra circulaţiei sale, această traducere n-a mai trezit nici un interes istoricilor literari şi tratatele ulterioare n-o mai menţionează (Densusianu, Cartojan, Piru, tratatul academic). Ne propunem în cele ce urmează să stăruim puţin asupra acestei traduceri, aducînd şi cîteva elemente noi.

Biblioteca Centrală de Stat din Bucureşti a achiziţionat în 1967 un alt exemplar al acestei traduceri, complet şi într-o stare foarte bună (ms. 11.521); acest manuscris, este anterior celui cunoscut : *Amorven şi Zalida. Romanţ chinezesc tălmăcit de pi limba franţuzască. Tom întîi. În Eşi, la anul 1802 şi prescrisă ... la anul 1804*; legat împreună şi cu numerotarea paginilor în continuare se află şi al doilea volum al romanului [3], cel cunoscut din manuscrisul academic 1224. Compararea celor două manuscrise ale volumului II nu lasă, încă de la început, nici o posibilitate de

---

[1] G. Ştrempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. IV, Bucureşti, Ed. Academiei, 1967, p. 320.

[2] În G. Gröber, *Grundriss der romanischen Sprachen*, II, p. 340.

[3] În total, manuscrisul are 183 foi de format 225 × 160 mm, din care primele 88 cuprind volumul I, iar foile 90—183 volumul II. Scrisul, acelaş în tot textul, este foarte ordonat şi citeţ, cu trăsături caracteristice pentru începutul secolului al XIX-lea : puţine litere deasupra rîndului, în general sfîrşitul cuvintelor, cu ezitări în folosirea unor litere omofone (ω şi *o* de pildă), apar cifrele arabe etc. Hîrtia este comună, albă, groasă, fără filigran ; cerneala folosită variază între sepia, puţin decolorată pe alocuri, şi neagră. Volumul are o legătură de epocă îngrijită, cu cotor de piele, puţin uzată.

confuzie. Traducerea este absolut identică, cu inevitabilele mici variante de copiere (pe prima pagină a vol. II : *pe înascuns* în manuscrisul B.C.S., *pe ascuns* în manuscrisul Academiei, *care* în manuscrisul B.C.S. pentru *carele* în manuscrisul Academiei etc.) ; mai mult, scrisul este acelaşi, al copistului Dimitrache Borş, cunoscut din manuscrisul Academiei, recognoscibil şi în iscălitura complicată de pe manuscrisul B.C.S. [4]. În mod evident, cele două manuscrise provin din aceeaşi mînă şi reproduc, la rîndul lor, mai vechea traducere originală din 1802, nesemnalată nicăieri pînă în prezent. Cu trei manuscrise, existente în mod cert, ale acestei traduceri, se poate vorbi de o oarecare răspîndire a cărţii şi credem justificată încercarea de a o reintegra inventarului cultural al epocii.

Romanul este traducerea unui opuscul obscur, neînregistrat în bibliografiile literaturii de epocă pe care le-am putut consulta, nici în lucrările consacrate literaturii de inspiraţie orientală din secolul al XVIII-lea (mă refer, de pildă, la teza lui P. Martino), cu excepţia dicţionarului bibliografic publicat sub îndrumarea cardinalului G. Grente [5], de unde îi extragem titlul original : *Ammorvin et Zallide*, roman chinois. Traduit de l'anglois, P[aris], Carteret et Brosson, an VI (1798). Este foarte greu de spus dacă, într-adevăr, textul francez este la rîndul său o traducere din engleză, pentru că nu l-am putut vedea şi orice eventuale indicaţii de ordin lingvistic au dispărut în traducerea românească. Imposibil însă nu este, pentru că unele pasaje ale lucrării relative la sistemul parlamentar şi instituţional „chinezesc", (evident, pur fantezist în absolutistul Imperiu al Cerului) pot aparţine unui bun cunoscător şi admirator al unui vechi sistem parlamentar şi judecătoresc, cum era cel britanic : „Dar cel mai puternic şi mai straşnic din Divanuri este acela al judecătorilor care cercetează săvîrşirea pravilelor în toată vremea şi urmările celorlalţi giudecători, a prinţipilor, a boerilor celor mari a împărăţiei şi a însuşi împăratului..." (cap. XVI, f. 77[r]). Astfel de pasaje pot însă aparţine, evident, şi numai unui admirator european al monarhiei parlamentare britanice, cum nu erau puţini în epocă.

Ca şi *Numa Pompilius* sau alte romane occidentale de acest gen, *Amorven şi Zalida* îmbină într-o intrigă foarte complicată epic două tendinţe caracteristice timpului, fiind pe de o parte un roman exemplar, educativ, didactic — prin urmărirea acţiunilor şi formării tînărului împărat Amorven într-o concepţie larg umanistă, raţionalistă, morală şi filozofică — iar pe de alta integrînd în firul evenimentelor o tipică poveste sentimentalistă — dragostea fulgerătoare a împăratului pentru o tînără şi frumoasă necunoscută care se dovedeşte a fi, pînă la urmă, o prinţesă de neam mare cu care se va căsători : Zalida — poveste pe parcursul căreia găsim, în lipsa unor valori literare demne de a fi semnalate, mai toate locu-

---

[4] În afara acestor două manuscrise, nu mai cunoaştem nici un altul copiat de Dimitrache (sau Dumitrache) Borş. Avem însă un alt manuscris (ms. 193 la Biblioteca Academiei) care cuprinde *Istoriea cavalerului de Grie şi a iubitei sale Manon Lesco*, tradusă de Alecu Beldiman şi „prescrisă" la 1815 de un Costachi Borş, al cărui scris seamănă sub foarte multe raporturi cu al copistului nostru. O familie Borş apare menţionată spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea în jurul Huşilor, în legătură cu o dispută de pămînt (cf. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, vol. V, partea II, Iaşi, 1923, p. 78 şi 119).

[5] *Dictionnaire des lettres francaises*, publié sous la direction du cardinal Georges Grente. Le dix-huitième siècle, tom I, A—K, Paris, 1960.

rile comune ale prozei sentimentaliste post-rousseauiste. Importanţa minoră a scrierii în sine, probată de totala ei ignorare de către posteritate, nu scade însă însemnătatea sa ca vehicul al acestor tendinţe iluministe şi sentimentaliste care pătrund la noi cu această ocazie, adăugîndu-se mai vechilor şi cunoscutelor traduceri din Marmontel, Florian, Baculard d'Arnaud şi Fénelon. Ideea că şi suveranul este un om ca oricare altul, şi deci suferă, iubeşte etc., apare aici, de pildă, într-o formulare adecvată spiritului cărţii, pornind de la necazurile lui sentimentale, autorul necunoscut arătînd că „dacă împotriva grijilor împărăteşti era ocrotit de bărbăţia sa, împotriva acestora (a sentimentelor, a dragostei în speţă) nu avea nimic" (f. 37[r]). Povestea nenorocirilor lui Ferdinand, sihastrul întîlnit într-o pajişte izolată din apropierea locului unde trăia retrasă Zalida, îi smulge tînărului împărat o exclamaţie semnificativă, cu atît mai mult cu cît sihastrul îşi povestea nenorocirile în urma persecuţiei de către un bogătaş, pe care nu acceptase să-l linguşească : „Cum dar, au zis el, pravilele voastre, a Evropii, au lipsă de cuprindere cuviincioasă, de lasă un om ca să poată cu atîta cruzie a face rău altue !" (f. 59[v]).

Ca un suveran luminat, Amorven nu acceptă să conducă din spatele zidurilor groase ale palatului său, prin sfetnici şi dregători, ci colindă ţara deghizat („împrostit") pentru a-şi cunoaşte supuşii în adevărata lor înfăţişare, ia parte la activităţile lor, vînează cu ei, urmăreşte o ceată de hoţi, înnoptează sub cerul liber, admiră şi apreciază rodul muncii lor ingenioase şi răbdătoare — poduri, culturi, grădini, edificii. Eroii cărţii, ca adevăraţi eroi preromantici, îşi desfăşoară gîndurile într-un cadru natural adecvat, consonant stărilor lor sufleteşti, ceea ce în traducerea românească, greoaie şi abundînd în perifraze, produce un efect neaşteptat şi nu întotdeauna lipsit de prospeţime : „Amorven au luat îndată drumul spre vale, cugetînd cu întristare la ticăloşiile oamenilor şi odihnindu-să asupra purtării de griji a lui Valahid pentru aducerea vînaturilor la tendi (corturi — *n. n.*). Firea luasă o privire zîmbitoare de rîs şi însufleţită. Şi păsările prăznuia prin a lor dulce versuri întoarcerea făcătoarelor de bine rază ale soarelui care da un nou lustru văpselilor frunzilor tomnii" (f. 28[r]). Apar, în această traducere, şi alte sentimente specific preromantice, necunoscute pînă atunci ca atare literaţilor noştri, cum e *melancolia* de pildă ; tînăra prinţesă Zalida, aflată în captivitate „stă cufundată întru o tristă melanholie", dar nu din cauza neliniştilor pricinuite de soarta familiei sale, ci „ea gîndea la tînărul drumeţ carele într-o menuntă a întîlnirii lui s-au fost arătat atîta de milos şi de scîrbit pentru soarta ei", iar cînd prietena sa o ceartă că se gîndeşte la un om căruia nu-i ştie nici măcar numele („les bienséances"), îi răspunde : „Este trebuinţă să-i ştiu numele ? Nu l-am văzut, iubita mea Alitin ? N-am auzit glasul său ?..." Dialogul cuprinde în continuare şi alte atitudini semnificative. Zalida, căreia Alitin îi reproşase că bărbatul acela nu putea fi demn de ea, răspunde : „Bărbatul acel vrednic pentru mine nu este acela care îmi însufleţează plăcerea ?", iar la obiecţia lui Alitin că pe ea o aşteaptă o coroană, îi replică : „O coroană, Alitin, dă totdeauna fericire ?" (f. 46[r–v]).

Pare evident că romanul este tradus direct din franţuzeşte, aşa cum ne lasă să deducem traducerea exactă a foii de titlu, unele întorsături de frază ca şi destul de numeroasele neologisme a căror formă indică acest lucru, în ciuda faptului că traducătorul a ţinut să redea totul într-o limbă

corectă şi inteligibilă pentru cititor. În afară de *tendă*, amintit mai sus, se mai pot spicui : *amorezat*, *bonz*, *enteres* şi *enteresant*, *potironi* (glosat ca „un soi de bostani", f. 12[r]), *pagod*, *pombă*, *pandomină*, *tragedie liricească*, *drama* care e glosată astfel : „aşa se numeşte facerea şi închipuirea aeve a unii istorii" (f. 87[v]) şi *actori* („actorii sînt acei care fac închipuire dramii") etc. În text se pot întîlni, desigur, şi unele grecisme *(catadixeală, perierghie)*, datorate aceleiaşi sărăcii a vocabularului care l-a împiedicat pe traducător să găsească echivalente pentru celelalte neologisme folosite.

Limba acestui manuscris prezintă caracteristici morfo-fonematice comune ariei moldoveneşti, dintre care menţionăm ca *vocalism* : *ă* protonic medial devenit *a* : *adivarată*, *adivarat* ; *e* neaccentuat devenit *i* : *umbrelile*, *fimeile*, *pletile*, *cordeli*, *aceli*, *videre*, *dispărţesc* etc. ; *e* devenit *ă* după consoane dure : *şăice*, *înmulţişă*, *sămne*, *vesăliilor*, *înşelăciuni*, *jărtvite*, *razăma* etc. ; *i devenit î* după consoane dure : *sîngur*, *nesîmţitor* ; *ea* devenit *a* după consoane dure : *tocmale*, *margă* ; diftongul *ea* final monoftongat la *è* : *aciè* (aceea), *prè* (prea) *căruè* (căruia), [a] *mè* (a mea) etc. *Consonantism* : prezenţa fonetismului arhaic *ğ* : *giurăminte*, *giocuri*, *împregiurul*, *agiutoriul*, *gios* ; labiale dure, după care *e* devine *ă* : [a să] *fări*, *învălită*, *galbăn* ; caracterul dur al consoanelor *s*, *z*, *ş*, *f*, *ţ*, *r*, care determină trecerea vocalelor anterioare următoare *(e, i)* în vocale centrale *(ă, î)* şi monoftongarea lui *ea* la *a* (vezi mai sus, la vocalism).

Sub raport morfologic, se poate semnala numai articolul genitival cu forma invariabilă *a* : „sunetul dulce *a* fluierilor", „vorbele trufaşnice *a* tinerilor boeri", „au ascuns *a* sale simţiri" etc.

SIMETRIE ȘI ECHILIBRU ÎN POEZIA *NU MAI ZĂRESC*... DE TUDOR ARGHEZI

DE

LUIZA PETRE

Presentimentul morții se concretizează la Arghezi într-un număr apreciabil de poezii, începînd cu acea fascinantă alegorie mioritică *De-a v-ați ascuns* și terminînd cu gravele poeme din ultimele plachete. Am ales, dintre toate, pentru analiza noastră, o piesă de o rară perfecțiune și de o discreție clasică, una din acele metafore ce caracterizează și atitudinea omului simplu, din popor, cu care Arghezi s-a simțit întotdeauna înfrățit.

Poezia *Nu mai zăresc*... [1], reprodusă și în revista „Luceafărul", nr. 29 (273), din 22 iulie 1967, va căpăta rezonanța adîncă a coardelor strunite pînă la ceasul cînd poetul avea să purceadă singur „pe un drumeac stingher" necunoscut, în seara zilei de 14 iulie „după scăpătatul" soarelui.

Nu mai zăresc și-aș sta să mai ascult
Poteca merge încă mult?

Și cine-ar fi croit-o prin mohor
Pentru un singur călător?

Nici apele, nici vîntul n-o-ntrerup.
E pas de sfînt, e pas de lup?

Se duce, doar se duce și nu vine,
Cărare-aleasă numai pentru mine.

De cînd o umblu fără de răscruce,
Nu vreau să merg și ea mă duce.

M-aș odihni... Secundă cu secundă
Poteca înapoi mi se scufundă.

Poezia se structurează în jurul unei metafore unice, semnificînd viața, în curgerea ei neoprită. Ea apare de trei ori, într-un text de 12 versuri, în seria sinonimică : *potecă-cărare*. Prezența cuvîntului la începutul

[1] T. Arghezi, *Scrieri*, 2, EPL, p. 161.

versurilor 2, 8 şi 12 dă impresia unui cadru, pe care se sprijină întreaga ţesătură poetică.

Termenul *poteca*, despre care putem afirma că primeşte valoare de simbol în acest context [2], apare şi în poezia *Au trecut*; aici însă se pare că se adaugă nuanţa de continuitate a vieţii, chiar după trecerea hotarului ultim, dar într-o altă formă. În hora morţii, odăjdiile poetului s-au rupt şi acum „... pe hotarul înnoptat / În zdrenţe albe calc, de căpătat" [3].

Considerăm că aici a avut loc un transfer semantic, între conceptul abstract al vieţii şi imaginea concretă a potecii [4]. Sîntem, deci, în faţa unei metafore simbolice, susţinută, în existenţa ei, de suportul contextului. Scoasă din acest context, evident, metafora îşi pierde semnificaţia simbolică, coborînd la semnificaţia termenului concret, obişnuit [5].

În articolul citat, Sorin Alexandrescu vorbea şi de un relief simbolic (p. 338). Cel dintîi mijloc de reliefare simbolică era consemnat articolul definit. Afirmaţia se verifică şi în poezia de faţă. Caracterul de unicitate (poteca e croită pentru un singur călător) e subliniat şi prin articularea substantivului *potecă*.

În cazul apariţiei termenului sinonimic *cărare*, nearticulat, el este susţinut şi „reliefat" de un determinant sugestiv — *aleasă* — cu acelaşi rol de a evidenţia singularitatea, unicitatea [6].

---

[2] Cf. René Wellek — Austin Warren, *Teoria literaturii*, Bucureşti, ELU, 1967, p. 249 : „O « imagine » poate fi folosită o dată ca metaforă, dar dacă revine cu insistenţă, atît ca prezentare cît şi ca reprezentare ea devine un simbol...".

În studiul *Simbol şi simbolizare. Observaţii asupra unor procedee poetice argheziene* (*Studii de poetică şi stilistică*, EPL, 1966), Sorin Alexandrescu reia discuţia asupra distincţiei dintre simbol şi metaforă şi a diferitelor definiţii şi încercări de circumscriere a simbolului, insistînd, în special, asupra modului în care se produce simbolizarea unui termen şi a raportului care există între simbol şi termenul simbolizat.

Pentru termenul în cauză, noi vom folosi noţiunea de metaforă simbolică (cf. T. Vianu, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, Bucureşti, ESPLA, 1957, p. 117 şi Sorin Alexandrescu, *art. cit.*, p. 334) deoarece considerăm că, aici, s-a operat cu un transfer semantic, dar termenul este în strînsă dependenţă de context, deşi nu prezintă un grad prea mare de ambiguitate.

Potrivit clasificării operate de Toma Pavel, *Notes pour une description structurale de la métaphore poétique*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", 1962, p. 185—207, care studiază metafora ca sincretism (înţelegînd prin aceasta suspendarea, în anumite împrejurări, a posibilităţii de comutare a invariantelor), aceasta ar fi o metaforă manifestată ca implicaţie, a cărei esenţă este „apariţia, în contextul sincretismului, a termenului figurat şi numai a acestui termen". Sînt incluse aici metaforele introduse prin art. hotărît (cazul nostru) sau nehotărît, prin pronume posesive, pronume demonstrative, adjective calificative (cf. T. Pavel, *art. cit.*, p. 199).

[3] Tudor Arghezi, *Scrieri*, 2, EPL, p. 180.

[4] „Tendinţa generală a artei lui Arghezi se defineşte deci prin ceea ce am numi pasiunea concretului" (Al. Husar, *Epitetul arghezian*, IL, 5, 1963, p. 57).

[5] Cf. Sorin Alexandrescu, *art. cit.*, p. 326 :" în afara contextului, sensul metaforic al unui cuvînt este permanent şi realizat, pe cînd sensul simbolic este potenţial, nerealizat.

În context, sensul propriu al termenilor atribuţiei metaforice s-a pierdut. Termenul simbolic îşi păstrează, însă, în context şi sensul propriu".

[6] Despre sinonimie, vezi şi T. Vianu, *Sinonime, metafore şi grefe metaforice la Tudor Arghezi*, în *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, p. 276—280.

Seria sinonimică : *poteca-cărare aleasă-poteca* alcătuieşte astfel suportul semantic, cu valoare simbolică, ce domină întreg contextul poetic [7].

Fără a fi un simbol ilimitat [8], noi putînd substitui uşor semnul printr-o anumită semnificaţie, dar cu valoare complexă, termenul capătă, totuşi, o greutate semantică deosebită, prin insistenţa obsedantă cu care poetul se opreşte asupra ei, poezia rînduindu-se în jurul acestui termen central, într-o simetrie absolută, pe care vom încerca s-o subliniem.

Poezia se divide în două părţi, a cîte 6 versuri fiecare. Primele trei distihuri transmit întrebări şi dubii (cine a croit poteca ? ; cît mai merge ? ; cine o umblă ?). Fiecare al doilea vers din distih sfîrşeşte cu notaţia grafică a semnului de întrebare dubitativă. De remarcat este faptul că tensiunea dubiilor sporeşte, avînd ca punct culminant versul 6, distanţat însă ca intensitate afectivă de versurile asemănătoare din *Duhovnicească*, unde era prezent şi sentimentul spaimei necurmate în faţa necunoscutului („Cine calcă fără somn, fără zgomot, fără pas / Ca un suflet de pripas ?"). Ultimele 6 versuri sînt constatativ-descriptive, ele trădînd renunţarea poetului de a mai cerceta cauzalitatea fenomenului.

Dacă în prima parte accentul poetic cade pe subiectul întrebător, frămîntat de nelinişte, în partea a doua *poteca* se detaşează net în primplan, punînd în umbră subiectul şi marcînd şi mai mult prezenţa ei obiectivă, „curgerea" ei inexorabilă.

Diviziunea binară stabilită mai sus se susţine şi prin prezenţa rimei masculine în primul segment de versuri (1—6), în timp ce în al doilea segment ne întîmpină rima feminină. Am putea merge şi mai departe, admiţînd că atitudinea de a întreba „de ce ?" revine părţii mai energice — bărbatului, în timp ce acceptarea, resemnarea sînt atribute mai mult feminine.

Poezia cuprinde şi o serie de alte construcţii binare,complementare în prima ei parte şi antitetice în cea de a doua :

Nu mai zăresc / aş sta să mai ascult
Nici apele / nici vîntul (n-o-ntrerup)
E pas de sfînt / E pas de lup
Se duce, doar se duce / nu vine
Nu vreau să merg / ea mă duce
M-aş odihni / Poteca înapoi mi se scufundă

În planul sonor, se poate remarca cu uşurinţă preponderenţa fonemului *u* (urmat ca frecvenţă de *i* şi *î*), de cele mai multe ori sub ictus, ceea ce sporeşte aspectul întunecat, dar nu sumbru, al poemului.

De altfel, tonul clasic, elegiac, plin de umbre, nu trădează spaima desperată în faţa morţii. Întrebările nu au aerul demoniac—revoltat, ci se acoperă de o perdea de linişte resemnată, senină, atotcuprinzătoare.

---

[7] Despre funcţiile contextului, vezi la T. Slama-Cazacu, *Limbaj şi context*, Bucureşti, EŞ, 1959 şi *Despre relaţiile dintre stilistică şi psiholingvistică*, în SCL, 1967, 3.

[8] T. Vianu, *Simbolul artistic*, Postume, Bucureşti, ELU, 1966, p. 144.

O schemă a structurii metrice va evidenția și mai mult intenția de simetrie și echilibru, prezente în alcătuirea poemei :

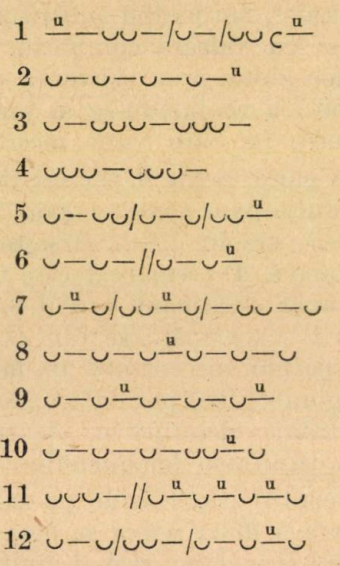

Ideea de permanentă mișcare se susține atît în plan morfologic, unde dominația numerică aparține construcțiilor verbale (16 față de 9 substantive) cît și prin ritmul iambic, de andante molcom, a întregii poezii. Observăm din schema metrică chiar, că el este, cu deosebire, respectat în versul al doilea, contrapunctic, al distihului, nefiind tulburat decît în versul 4 și 12. Cazuri puternic distincte se găsesc în versul culminant dubitativ 6 și în ultimul distih, în versul 11.

O situație semnificativă pentru înțelegerea poemului prezintă și negațiile, în număr de 6, a căror repetiție ne apropie de imaginea ultimei negări, a vieții. În majoritatea cazurilor, ele însoțesc verbele, contribuind la simetria opozițiilor : *nu mai zăresc*, *n-o-ntrerup*, *nu vine*, *nu vreau să merg*. În alte două cazuri, preced substantive, alcătuind, și aici, un grup binar, complementar : *nici apele* / *nici vîntul* și sugerînd opoziția totală, dar zadarnică, a forțelor văzduhului și a celor pămîntești.

În afara acestor particule negative, mai sînt prezente și un adverb restrictiv (*numai* — versul 8) și un adjectiv cu valoare restrictivă (*singur* — versul 4).

Poezia are un mers ascendent dubitativ, pînă la versul 6 *(E pas de sfînt, e pas de lup ?)*, care cuprinde și o doză de ambiguitate semantică, referindu-se, poate, la valoarea morală a celui care străbate calea vieții pe antiteza binară *sfînt* „nobil, purtător de înalte valori umane" / *lup* „crud, distrugător, semn al negației". Versul dezvoltă însă o mulțime de sensuri conotative. Oricum, raportul dintre cei doi termeni e vădit opozițional, unul reprezentînd ușoara imaterialitate, celălalt materialitatea pronunțată. Este, de altfel, singurul vers care tulbură claritatea străvezie a poemului, aducînd o notă de mister greu sondabil.

De aici, linia porneşte să descrească uşor către final. În versul 11 — o uşoară poticnire *(M-aş odihni...)* şi constatarea ultimă a ireversibilităţii şi neputinţei de întoarcere.

Observaţiile de faţă, fără a constitui o analiză stilistică completă a poeziei cercetate, au încercat să dovedească, încă o dată, că Arghezi n-a fost doar un „argăsitor de cuvinte" [9], ci şi un cuprinzător de sensuri vitale, adînci şi bogate, un constructor plenar al adevăratei poezii, ieşită din tensiunea trăirilor şi a neîncetatelor căutări de cunoaştere umană. Este, de fapt, sensul adevăratei măiestrii, aşa cum o înţelegea şi G. Călinescu [10].

---

[9] Emil Manu, *Prolegomene argheziene*, EPL, 1968, p. 56.

[10] G. Călinescu, *Cronicile optimistului*, EPL, 1964, p. 140: „...întîia şi cea mai înaltă măiestrie este aceea de a avea un conţinut bogat, de a percepe viaţa în adîncul ei".

URME DE ASPECT ÎN ROMÂNEŞTE

DE

acad. AL. GRAUR

Sînt în limba noastră unele verbe care exprimă pe de o parte o stare, pe de altă parte o acţiune, fiind, în această din urmă situaţie, tranzitive. Am în vedere cîteva verbe aparţinînd aceluiaşi „cîmp semantic", în primul rînd pe *a arde* şi *a fierbe*. Se zice astfel pe de o parte *obrazul îmi arde* („e fierbinte"), *fierb de nerăbdare* („sînt frămîntat"), pe de altă parte *ard nişte hîrtii* („le transform în cenuşă"), *fierb apa* („o fac să clocotească").

Greşeli întîlnite în traduceri şi uneori în conversaţii mi-au atras atenţia asupra faptului că sensurile notate în linia întîi nu pot fi folosite la perfect (bineînţeles mă refer la perfectul compus, căci de perfectul simplu nici nu poate fi vorba în acest caz) : *obrazul mi-a ars*, *am fiert de nerăbdare* ar putea fi înţelese cu totul altfel decît în formula cu prezentul.

Esenţială nu este totuşi diferenţa între tranzitiv şi intranzitiv, căci, dacă am zice *obrazul mi-a ars*, nimeni n-ar aştepta să urmeze un complement direct. De asemenea nu e în joc diferenţa între prezent şi trecut, deoarece în ambele cazuri citate s-ar putea folosi fără greşeală imperfectul. Mai mult decît atîta, chiar perfectul compus se poate păstra, cu condiţia să adăugăm un circumstanţial : *obrazul mi-a ars toată ziua*, *timp de trei ore am fiert de nerăbdare*.

Acest amănunt ne arată unde trebuie să căutăm explicaţia diferenţei : verbele de stare prezintă o situaţie care durează, fără să avem în vedere un rezultat, pe cînd cele tranzitive exprimă o acţiune dusă pînă la un termen : *ard hîrtiile* (şi, transformîndu-le în cenuşă, voi înceta această activitate), *fierb apa* (şi, ajungînd la temperatura de 100 de grade, voi retrage-o de pe foc).

De aceea tranzitivele pot fi folosite la orice timp, iar verbele de stare numai la prezent şi la imperfect, timpuri specifice pentru durată, căci perfectul compus exprimă prin el însuşi ideea de ducere a acţiunii pînă la capăt : *fruntea mi-a ars* ar însemna că nu o mai am. Circumstanţialul adăugat la un verb de stare permite folosirea perfectului, pentru că menţine ideea de durată, chiar cînd circumstanţialul însuşi stabileşte o limită în timp. *Fruntea mi-a ars toată ziua* înseamnă „a fost fierbinte", nu „s-a consumat". Vezi cazurile unde perfectul simplu se poate folosi la verbele

de stare, dacă se adaugă un circumstanţial, fie el şi nelimitat în timp (LL, I, 1955, p. 139).

Iată însă şi un al treilea verb, vecin ca sens cu cele două citate : *a frige*. Zicem *fruntea îmi frige*, *îmi frigea*, şi *am fript un pui*, deci folosim aceleaşi construcţii ca la *a arde* şi *a fierbe*. Dar aici nu putem întrebuinţa perfectul compus nici cu un circumstanţial : *fruntea mi-a fript toată ziua* ar fi o formulă falsă. În realitate, *a arde* şi *a frige* prezintă o deosebire între ele (poate din cauză că în latineşte primul era de conjugarea a doua, iar ultimul de a treia?) : amîndouă înseamnă „a fi fierbinte", dar primul priveşte obiectul încălzit, iar al doilea persoana care-l încearcă. Fruntea *frige* mîna care o atinge şi, în această situaţie, acţiunea nu poate dura. Am putea spune *cărbunele încins m-a fript*; dar cînd e vorba de frunte, *a frige* se foloseşte prin exagerare, de aceea nu-l putem socoti tranzitiv. Avem de-a face cu un verb de stare cu nuanţă punctuală.

Aceasta arată că valorile aspectuale ale timpurilor se împletesc cu nuanţele semantice ale verbelor.

UN ASPECT AL CLASIFICĂRII SINTAGMATICE A VERBELOR

DE

AL. TUDORICĂ

Clasificarea sintagmatică este posibilă alături de alte moduri de diviziune şi grupare a verbelor. Ea are la bază regimul sintactic caracterizant pentru orice verb, creat prin admiterea sau respingerea diferitelor tipuri de compliniri. Pe un astfel de principiu se bazează şi determinarea categoriei de tranzitivitate, de care ne vom ocupa în special în cele ce urmează.

Folosirea analizei distribuţionale necesită stabilirea unor delimitări prealabile, menite să expliciteze aşezarea în formule a termenilor respectivi [1]. Astfel, se procedează prin reduceri succesive de termeni, tinzîndu-se către desprinderea elementelor de bază ale enunţului. În cazul verbului, ne interesează aici numai determinarea sa nominală, din care de asemenea selecţionăm în vederea demonstraţiei substantivul şi pronumele, ca cele mai reprezentative ale acestei categorii. (Determinarea adverbială, comună tuturor verbelor, este îndepărtată ca nerelevantă.)

Enunţul predicativ minim care va servi drept suport al formulelor prezintă avantajul operării exclusiv cu verbe predicative, ca şi pe acela al eliminării situaţiilor de prisos (vezi determinarea adverbială). Altă precizare priveşte îndepărtarea determinanţilor însoţiţi de prepoziţii, ntrucît verbele comportă în general asemenea compliniri, iar cazul complementului este cerut aici de respectiva prepoziţie, problema interesînd, prin urmare, mai de grabă regimul prepoziţiilor decît cel al verbelor.

Din numărul total de formule obţinute [2], ce caracterizează situaţiile posibile de distribuţie în cadrul categoriei de determinare alese, selectăm pentru dezvoltarea ce va urma pe cele care interesează scopul limitat al cercetării de faţă, şi anume : restrîngerea de la sfera complinirilor (nominale) neprepoziţionale în general, aici intrînd şi complementele circumstanţiale,

---

[1, 2] Pentru delimitările de rigoare şi lista completă a formulelor, vezi Valeria Guţu-Romalo, *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, în SCL, XIV, 1963, nr. 1.

la categoria de tranzitivitate, adică la complementele direct şi indirect neprepoziţionale.

Scopul urmărit — clasificarea verbelor în funcţie de obiectul (direct sau indirect) pe care îl admit — a impus, cum este de înţeles, stabilirea ca bază de discuţie nu a proprietăţii unui verb de a guverna un morfem de caz, ci pe a aceleia de a primi sau a respinge un obiect [3]. Avînd în vedere acest lucru, formulele propuse sînt următoarele :

V + *obiect*, formula generală, dezvoltată în :

V + *(p. m.* + *) obiect*, unde *p. m.* = prepoziţia marcă ; de aici, detaliind pentru fiecare caz în parte, obţinem :

a) *V* + *p. m.* ∅ + *obiect direct*,

Ex. : Strig catalogul.

1. *V* + *obiect direct*

b) *V* + *p. m.* + *obiect direct*,

Ex. : Strig pe elev.

a) *V* + *p. m.* ∅ + *obiect indirect*,

Ex. : Dau tema unui elev.

2. *V* + *obiect indirect*

b) *V* + *p. m.* + *obiect indirect*,

Ex. : Dau tema la un elev.

3. *V* + *p. m.* ∅ + *obiect* ∅ *(direct sau indirect)*

Ex. : Strig tare [4] ; doarme adînc.

Precizarea care trebuie făcută în primul rînd priveşte introducerea în formulă a elementului *p. m.* = prepoziţia marcă, factor ce ar părea să constituie o abatere de la criteriul alegerii determinanţilor neprepoziţionali, enunţat mai sus. De fapt, e vorba de simbolizarea numai a două prepoziţii : *pe* şi *la*, care au în cazul de faţă un regim special. Apariţia lor în formulă se datoreşte următoarelor considerente : 1) aspectul practic al distribuţiei nu ne permite să ignorăm frecventa folosire (mai ales a lui *pe*) înaintea obiectului direct şi respectiv indirect ; 2) trebuie să considerăm aici aceste elemente mai puţin ca pe nişte prepoziţii şi mai mult ca pe nişte mărci, aşa cum le-am şi notat ; 3) aceste mărci nu guvernează, ca alte prepoziţii, morfeme de caz, ci însoţesc obiecte ale verbului, intrînd chiar în construcţia acestora, ceea ce întăreşte ideea că ele şi-au pierdut, *în aceste cazuri*, valoarea prepoziţională. Considerăm deci în continuare valabil criteriul discutării complinirilor neprepoziţionale ; de aici rezultă precizarea că formula *V* + *obiect indirect* nu epuizează sfera complementului indirect, lăsînd la o parte variatele complemente indirecte prepoziţionale.

Pe aceeaşi linie a diferenţierii între formula complementului direct şi a celui indirect se înscrie şi sublinierea situaţiei deosebite a prepoziţiei *pe* faţă de *la*. Astfel, dacă construcţiile cu *la* pot fi considerate ca fiind echivalente cu dativul („Nu voi spune nimic *la nimeni*" = *nimănui* ; „Adaug un leu *la suma* de 20 de lei" = *sumei*), construcţia cu *pe* are un

[3] Vezi în acest sens şi Jean Peytard, *Étude formelle des réseaux de construction du verbe*, în „Le Français dans le monde", nr. 17/1963.

[4] Introducerea complinirilor adverbiale în exemplele alese pentru a ilustra formula nr. 3 au rostul de a demonstra posibilitatea apariţiei respectivelor verbe fără obiectul lor direct sau indirect. Alegerea acestui tip de complinire se datorează tocmai generalităţii apariţiei sale la toate categoriile de verbe (motiv pentru care am considerat-o mai sus nerelevantă), cu alte cuvinte o folosim datorită necesităţii de a construi o propoziţie simplă, din care să reiasă această proprietate a verbului.

regim special : ea se întrebuințează mai ales pentru numele de persoane, aducînd un plus de individualizare („Caut profesor" — „Caut pe profesor"). Din această cauză, în cadrul formulei *V + obiect direct* subclasele a) și b) sînt despărțite de o diferență calitativă, și doar de una de modalitate a construcției (ca subclasele a) și b) din formula nr. 2). De acest lucru am ținut seama în clasificare, evidențiind verbele care la formula nr. 1 nu au putut răspunde ambelor subvalențe, ci doar uneia, de tipul : a) *dansa* (ceva), *spune*, *lucra*, dar b) *felicita*, *mulțumi* (pe cineva), față de verbe complete, cum sînt *încuraja* (ceva — pe cineva), *primi*, *observa* ș.a.

Încadrarea unui verb într-una din formulele stabilite este determinată de regimul său sintactic, dar și de valoarea sa semantică. Cu alte cuvinte, datorită polisemiei, aceeași grupare de foneme poate fi purtătoarea unor sensuri deosebite între ele, pe care analiza distribuțională le subliniază foarte bine datorită tocmai comportamentului sintactic diferit de la un sens la altul, de ex. *cumpăra* (ceva) — *cumpăra* (pe cineva = corupe) ; *folosi* (ceva) — *folosi* (cuiva = a fi necesar). Totuși, stabilirea acestor invariante semantice rămîne o operație complicată, pe care nu ne-am propus-o în rîndurile de față. În vederea clasificării, am ales și am considerat mai cu seamă sensul fundamental al verbelor, neurmînd, așa cum se vede, cu consecvență criteriul formal. Astfel, *„cînt* ceva" și *„cînt* pe cineva", deși au același regim formal, reprezintă, de fapt, două verbe distincte *(cînta — lăuda, slăvi)*. Abia considerîndu-le ca atare putem afirma că regimul lor sintactic diferă.

La acest punct, readucînd în atenție distincția stabilită puțin mai sus, trebuie evidențiate unele verbe care, deși se conformează în mod obișnuit formulei stabilite pentru obiectul direct construit cu prepoziția *pe*, cunosc totuși situații în care obiectul direct apare fără prepoziție. Astfel, de ex. verbul *mulțumi* : „Rezultatele studentului mulțumesc grupa noastră", „Profesorul mulțumește conducerea școlii", dar „El îl mulțumește pe profesor". Explicația constă, probabil, în faptul că obiectele directe aflate în această situație sînt, de fapt, niște substantive colective, însumînd persoane (numele de persoane, cum se știe, cerînd în general apariția lui *pe*).

Această imixtiune a sensului în cadrul analizei distribuționale, care privește problema sub aspectul consecințelor formale ale regimului sintactic, este datorată tocmai elementului negramatical pe care îl poartă cu sine prepoziția *pe*, devenită, așa cum spuneam, un semn al individualizării, noțiune ce ține de planul real, al sensului, îndepărtîndu-se de cel gramatical (al formelor și al raporturilor dintre ele). Verbele în această situație exprimă acțiuni interesînd persoane sau echivalentele lor umanizate : *încînta*, *felicita*, *invita*.

În sfîrșit, este de precizat faptul că pronumele în dativ din exemplul : *„Îmi* beau ceaiul" are o valoare posesivă și prin aceasta intră mai degrabă în categoria determinanților numelui decît în aceea a determinanților verbului.

Iată acum clasele de verbe [5] care au rezultat (semnele + — reprezintă acceptarea sau respingerea de către verbe a valențelor stabilite mai

[5] Verbele care exemplifică prezenta clasificare fac parte din fondul lexical al unui manual (de uz intern) de limba română destinat studenților străini, alcătuit de colectivul Catedrei de limba română pentru studenți străini, condus de conf. univ. G. C. Chiosa. Evident, lista de verbe luate în discuție poate fi mult sporită cu alte numeroase verbe importante, care nu figurează aici.

sus prin cele trei formule); în plus, formula nr. 1 (obiect direct) a suferit o dezvoltare impusă de prezenţa sau absenţa în construcţia obiectului direct a prepoziţiei *pe*; astfel, verbele grupate în subclasa ab) satisfac ambele construcţii (cu şi fără prepoziţie), ex.: ajut ceva — pe cineva; cele din clasa a) — numai construcţia fără prepoziţia *pe*, de ex.: *povestesc* ceva, iar cele din subclasa b) — doar construcţia cu prepoziţia *pe*, de ex.: *poftesc* pe cineva la masă[6]. Evident că pentru verbele fără obiect direct împărţirea în subclasele menţionate mai jos se anulează de la sine:

I) +++ Ex.: — ab) ajuta, arăta, citi, nota, striga
— a) cînta, dansa, povesti, scrie, spune

1. obiect direct: + Strig ceva (a) — pe cineva (b)
2. obiect indirect: + Strig cuiva
3. fără obiect: + Strig tare

Sînt verbe „complete", care pot apărea în toate trei formulele, cu obiect direct, indirect sau fără obiect. De remarcat această relativă independenţă faţă de obiectul lor care le permite să apară numai cu determinare circumstanţială (formula nr. 3).

II) ++— Ex.: — ab) adăuga, cere, dori, lăsa, prezenta
— a) cîntări, tăia, turna, zice

1. obiect direct: + Prezint ceva (a) + pe cineva (b)
2. obiect indirect: + Prezint cuiva
3. fără obiect: — ———

Sînt o variantă a verbelor din categoria I. Mult mai legate de obiectul lor, nu pot apărea fără acesta, care, chiar dacă lipseşte într-un context, este neapărat subînţeles.

III) +—+ Ex.: — ab) aştepta, auzi, înţelege, privi
— a) bea, începe, mînca, spera
— b) durea

1. obiect direct: + Înţelege ceva (a) — pe cineva (b)
2. obiect indirect: — ———
3. fără obiect: + Înţeleg cu uşurinţă

Se diferenţiază de verbele din categoria I prin absenţa posibilităţii de a guverna un obiect indirect, dar se înrudesc prin regimul asemănător al complementului direct.

IV) +—— Ex.: — ab) căuta, cuprinde, linişti, vizita, zări
— a) ocupa, manifesta, serba
— b) convinge, pofti [7]

1. obiect direct: + Vizitez ceva (a) — pe cineva (b)
2. obiect indirect: — ———
3. fără obiect: — ———

---

[6] E de remarcat totuşi faptul că verbele din subclasa b) suportă ca unic obiect direct neprepoziţional formele neaccentuate ale pronumelui personal: „mă doare" (dar „pe mine"), „te poftesc" (dar „pe tine").

[7] Verbul „pofti" (= invita), deşi nu poate intra în construcţie cu un obiect direct, neprepoziţional, poate guverna o completivă directă: „Poftesc pe cineva să ia loc".

Este categoria cel mai bogat reprezentată. Se aseamănă cu categoria II la punctele 1 şi 3, dar se diferenţiază la punctul 2, neputînd guverna un obiect indirect.

V) −++ Ex. : folosi (cuiva), plăcea, semăna (cuiva), vorbi
1. obiect direct : − ————
2. obiect indirect : + Îţi vorbesc
3. fără obiect : + Vorbeşte mult

Sînt o variantă a verbelor de la categoria VI, putînd primi în plus un obiect indirect. Sînt puţin numeroase.

VI) −−+ Ex. : dormi, fugi, ieşi, locui, merge, sosi, sta, tăcea
1. obiect direct : − ————
2. obiect indirect : − ————
3. fără obiect : + Doarme adînc

Constituie o categorie de verbe care nu pot primi nici un fel de obiect, direct sau indirect.

VI bis) −−+ : *Verbele reflexive.* Ex. : a se apropia, a se despărţi, a se duce

Considerînd că pronumele reflexiv satisface deja valenţa cuvenită unui obiect direct (pentru pronumele reflexiv în acuzativ), înseamnă că nu mai e posibilă construirea verbului cu un alt obiect direct. Dar pentru că în acelaşi timp pronumele reflexiv apare întotdeauna ataşat verbului, alcătuind astfel o construcţie unitară, am considerat aceste verbe, din punctul de vedere al aspectului practic, asemănătoare ca regim cu cele din categoria VI, dar constituind o categorie aparte. Verbele cu pronume reflexiv în dativ *(a-şi aminti)* pot primi însă obiect direct, încadrîndu-se în regimul nr. III : +−+.

Interpretînd faptele oferite de prezenta clasificare, vom încerca o reconsiderare a noţiunii de tranzitivitate, categorie defectuos luată în considerare doar parţial. Prin *tranzitivitate* ar trebui să înţelegem de fapt capacitatea unui verb de a-şi răsfrînge acţiunea asupra unui obiect, fie el direct sau indirect. Vom avea deci, în această accepţie, următoarele tipuri de verbe :

a) tranzitive totale (obiect direct şi obiect indirect) : categoriile I şi II ;
b) tranzitive directe (obiect direct) : categoriile III şi IV ;
c) tranzitive indirecte (obiect indirect) : categoria V ;
d) intranzitive (fără obiect) : categoria VI.

În felul acesta, introducem în categoria tranzitivităţii — adică a verbelor cu obiect — o serie de verbe ca : *plăcea, folosi* (cuiva), *vorbi*, care devin astfel tranzitive indirecte. Intranzitive rămîn, prin urmare, numai verbele care nu suportă nici un fel de obiect. În felul acesta, clasificarea se aşază pe baze sintactice, privind în totalitate comportamentul verbelor în relaţiile cu determinanţii lor [8].

[8] Iorgu Iordan (*Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1937, p. 164) vorbeşte de verbe *obiective* şi verbe *subiective*. Sensul propus de noi noţiunilor de tranzitivitate şi intranzitivitate se suprapune peste această împărţire. Dacă nu acceptăm totuşi termenii *obiectiv* şi *subiectiv* e pentru că, în accepţia autorului, ei presupun menţinerea în continuare (p. 165) şi a clasicei dicotomii *tranzitiv* (obiect în acuzativ) — *intranzitiv* (obiect în dativ sau în cazul cu prepoziţie sau lipsa obiectului) ; or, e limpede că *intranzitiv* trebuie să semnifice, aşa cum termenul însuşi o arată, numai absenţa proprietăţii verbului de a-şi răsfrînge acţiunea asupra vreunui obiect.

În legătură cu situaţia evidenţiată de punctul 3 al formulei — posibilitatea verbului de a apărea fără obiect sau, dimpotrivă, obligativitatea prezenţei acestuia — se mai conturează o distincţie. Astfel, verbele din categoriile I, III şi V s-ar putea numi verbe (tranzitive) *cu obiect facultativ*, iar cele de la categoriile II şi IV, verbe (tranzitive) *cu obiect obligatoriu*. Denumirea propusă curent de „verb folosit absolut" se referă la o anumită situaţie — atunci cînd verbele tranzitive apar într-un context oarecare fără a fi însoţite de obiectul lor — dar nu caracterizează în principiu această importantă particularitate a verbelor tranzitive. În cazul verbelor tranzitive cu obiect obligatoriu, deşi ele guvernează acest obiect, totuşi sînt într-o oarecare măsură ele însele dependente de obiectul lor. Participarea este aici sensibil egală atît din partea verbului, cît şi din partea obiectului.

În fine, o altă constatare importantă ce se desprinde din clasele de verbe stabilite o constituie diferenţa masivă din punctul de vedere al cantităţii dintre verbele tranzitive în total, împreună cu cele tranzitive directe (categoriile I, II, III, IV), şi cele tranzitive indirecte (categoria V), adică pe de o parte importanţa relaţiei dintre verb şi obiectul său direct, iar pe de altă parte, slaba legătură a acestuia cu obiectul indirect [9].

Analiza prin formule distribuţionale a comportamentului sintactic al verbelor vine să confirme pe plan formal detaşarea evidentă a acestei importante categorii care este tranzitivitatea, al cărei înţeles, aşa cum s-a văzut, propunem a fi extins la posibilitatea generală pe care o au verbele de a guverna un obiect, direct sau indirect. Evident însă că regimul sintactic real al verbului este cu mult mai bogat, o dată cu luarea în considerare a numeroaselor sale compliniri circumstanţiale.

[9] E posibil ca aceasta să explice şi construcţia analitică — cu prepoziţie — la dativ în numeroase limbi (româna cunoaşte la dativ ambele posibilităţi : cu şi fără prepoziţie), în vreme ce acuzativul (respectiv obiectul direct) are o construcţie sintetică. Astfel, „je vois le professeur", „I see the teacher", dar „je donne quelque chose au professeur", „I give something to the teacher".

DESPRE CALCURILE LINGVISTICE DIN TEXTELE BILINGVE SLAVO-ROMÂNE

DE

V. SOLOMON

Într-o documentată sinteză asupra scrierilor bilingve slavo-române din secolul al XVI-lea, G. Mihăilă [1] califică drept « perfectă » (p. 535, în notă; p. 536, în notă; p. 539) corespondența dintre cele două versiuni. O atare apreciere globală poate însă estompa eforturile unui șir de grămătici de a interpreta cu mai multă libertate textul slavon [2], de a-l modifica sau amplifica în traducere cu scopul de a accentua anumite idei, de a le reformula în termeni mai clari etc. Mai mult decît atît, chiar acolo unde cele două versiuni coincid, nu există temei să excludem apriori posibilitatea ca unele din paralelismele constatate să reprezinte efectul influenței inverse, a românei asupra slavei. Într-adevăr, interferențe slavo-române pot fi învederate pînă și în textele religioase, cu limba cea mai arhaizantă, prea puțin supusă, în virtutea caracterului ei canonic, penetrațiilor din afară. Un exemplu ne oferă acea parte din articol care tratează despre calcuri (p. 537—539) [3].

---

[1] *Contribuții la studiul calcului lingvistic (Pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea)*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 5, p. 529—539. Vezi și precizările aduse de Al. Mareș, *O psaltire slavo-română necunoscută din secolul al XVI-lea*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 371—378; idem, *Din nou despre psaltirea slavo-română din jurul anilor 1576—1577*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 269—270.

[2] I. Gheție, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 78.

[3] Deși autorul menționează cu scrupulozitate că materialul ilustrativ cu care operează nu e decît în parte inedit (p. 530; p. 536, în notă), totuși enumerarea uneori sumară a exemplelor de calc, fără argumentarea de rigoare, suscită pe alocuri rezerve. Bunăoară, *încheetură* e socotit, fără trimitere la vreo etimologie propusă anterior, ,,calc structural'' după sl. съставъ (p. 537), în ciuda prezenței sufixului *-ură*, pentru care organizarea morfematică a presupusului model nu îngăduie nici o analogie, ca și a absenței oricăror afinități semantice între restul elementelor alcătuitoare ale cuvîntului românesc și cele ale cuvîntului slav.

Despre *urziturile pădurilor* ca traducere a sl. ѡснованїа горь ni se spune că ,,denaturează textul'' (p. 537), гора fiind redat nu prin « munte », ci prin « pădure », potrivit noului sens pe care l-ar fi căpătat în mediobulgară. Fapt e însă că « pădure » însemna în limba veche « munte », filiații și treceri de la o accepție la alta fiind atestate la diverse cuvinte din aceeași sferă noțio-

Printre compusele de inspiraţie slavonă, autorul inserează şi forma de plural *fărădelegile* (extrasă din *Psaltirea de la Mehadia* [4]), fără a acorda vreo semnificaţie amănuntului — pe care, de altfel, nici nu-l consemnează — că ea corespunde unui singular slav БЕЗАКОНІЄ (p. 537). O examinare mai cuprinzătoare a lucrurilor arată însă că, în cazul de faţă, nu e vorba de o banală fluctuaţie de desinenţe, datorată eventual unor cauze fortuite, ci, după cît ni se pare, de o deosebire mult mai profundă, avînd darul să scoată la iveală şi alte incompatibilităţi între formaţia slavonă şi cea românească. Astfel, în timp ce cuvîntul slav, graţie sufixului „foarte productiv" [5] -НІЄ, poseda, pe lîngă înţelesul concret de *iniquitas* „(act de) nedreptate", şi pe cel abstract de *iniquitas* în general, corespondentul românesc nu dispunea, drept echivalent al sufixului slav, de un morfem aparte, susceptibil să-l convertească structural într-o unitate lexicală de sine stătătoare. Decalajul din planul expresiei s-a repercutat şi asupra conţinutului, formaţia românească acoperind în primul rînd valorile concrete ale modelului slav. De notat că, dintre cuvintele compuse cu *fără-* sau *fărăde-*, folosite în trecut pentru a reda în româneşte elementul de compunere slav БЕЗЪ- „sine", *fărădelege* este singurul care a fost primit de limba uzuală; celelalte nu s-au putut încetăţeni [6]. În secolul al XVI-lea însă, raporturile dintre compusul românesc şi corespondentul său slav erau active şi nuanţate [7].

I. *Fără (de) lege* poate avea drept echivalent nu numai pe БЕЗАКОНІЄ, ci şi pe mai simplul ЗАКОНЪ „lex" la cazul cerut de prepoziţia însoţitoare БЕЗЪ : И О БРАЩѢ (с) ЗАКОНОМ И О НЖЕ) БЕЗ ЗАКОНА ПОСАГАЮЩИМ — *Şi de nunta cu leage şi de cei ce se însoară* f ă r ă l e a g e (LP, 241 r /2—3).

---

nală. O. Densusianu (ca să nu mai pomenim de predecesorii săi, cf. B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, t. II, Bucureşti, 1879—1880, p. 198—199) observa că, în diferitele variante ale Psaltirilor, « codru » (cu înţelesul de „formă de relief") alternează cu « munte », « măgură », « deal » (*Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Paris, 1938, p. 428—429). Cuplarea valorilor semnalate, întru totul motivată de contiguitatea respectivelor realităţi materiale în natură, nu trebuie explicată neapărat prin influenţă slavă, ea putînd fi rezultatul unei evoluţii paralele în cele două limbi (Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, [Bucureşti] 1968, p. 318). S. Puşcariu merge chiar mai departe, afirmînd că „dacă asociaţia de idei « pădure » şi « munte » o găsim şi la albanezi şi la slavii care au venit în contact cu românii — dar numai la aceştia (bulgari, sîrbi, moravi) — este probabil că inovaţia a plecat de la muntenii noştri" (*Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 174).

Rom. *nedereptate* e declarat calc după sl. НЕПРАВДА (p. 538), cu toate că ar fi putut la fel de bine apărea direct în româneşte, ştiut fiind „cît de viu este *ne-* în limba română" (O. Densusianu, *op. cit.*, vol. I, Paris, 1901, p. 246).

Adjectivul *lĕge-călcătoriu* (p. 538), ca atribut al lui *lucru* (cf. sintagma corespunzătoare din slavă ВЕЩЬ ЗАКОНОПРѢСТЖНЬ), figurează, din eroare, printre substantive.

[4] N-am ţinut seama, în discuţia noastră, de faptul că *Psaltirea de la Mehadia* datează, aşa cum a demonstrat Mariana Combiescu (în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 259—268), nu din secolulul al XVI-lea, ci din al XVII-lea.

[5] A. Vaillant, *Manuel du vieux slave*, ed. a 2-a, vol. I, Paris, 1964, p. 208.

[6] DA, s. v. *fără*, tomul II, partea I, p. 56, col. 2.

[7] Siglele care urmează sînt preluate, în genere, din lucrarea citată a acad. Al. Rosetti, p. 17—41 : Candrea, s. (I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, vol. I—II, Bucureşti, 1916); CP (Coresi, *Psaltire* slavo-română, 1577); H (*Psaltirea Hurmuzaki*, ms. rom. 3077 B.A.R.); V (*Psaltirea Voroneţeană*, ediţia C. Găluşcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle a.S., 1913). Alte sigle: LP (*Pravila* lui Lucaci, 1581, ms. slav 692 B.A.R.); M (*Psaltirea* de la Mehadia, după N. Iorga, *Observaţii şi probleme bănăţene*, Bucureşti, 1940, planşele X—XVII); PT (*Psaltire* cu tîlc, 1346, ms. slav 205 B.A.R.).

II. La rîndul său, sl. БЕЗАКОНІЄ este redat nu numai prin *fără-(de)lege*, ci şi prin împrumutul *bezaconie* şi chiar prin derivatul românesc *strîmbătate*, care, fără a reproduce forma internă a cuvîntului slav, avea şi valoare de abstract, datorită sufixului : БЕЗАКОНІЇ БО РАДИ СКОНЧ СМѢРШИ СѦ — *Derept* b e z a c o n i i l e *sale smeriră-se* (CP, ps. CVI, v. 17, 212^{v}/7—9). Cf. traducerea aceluiaşi pasaj în V : *Dereptu* s t r î m b ă t ă ţ i l e *sale plecară-se* (p. 139, v. 17b).

III. Atunci cînd *fără(de)lege* îi corespunde lui БЕЗАКОНІЄ, cum se întîmplă de obicei, se pot distinge mai multe situaţii.

1. Cuvîntul românesc se modifică după număr în funcţie de forma slavă. De pildă, în V formaţia românească se adaptează de fiecare dată celei slave, fie că aceasta e la singular, fie că, referindu-se la o faptă concretă, admite şi pluralul [8].

2. Mult mai des se constată însă discordanţe între cuvîntul slav şi cel românesc sub raportul categoriei numărului. Atrag atenţia, din acest punct de vedere, cazurile în care forma de singular a sl. БЕЗАКОНІЄ e tradusă prin forma de plural a rom. *fără(de)lege* : БЕЗАКОНІЄ ПѦТЫ МОЕѪ ѠБЫДЕТ МѦ — F ă r ă d e l e g i l e *călcătoriului mieu mă încungiurară* (M, ps. XLVIII, v. 6, planşa XI, r. 18—20); ОЦѢСТИ БЕЗАКОНІЄ МОЕ — *Curăţeaşte* f ă r ă l e g i l e *meale* (CP, ps. L, v. 3, 94^{r}/15—16); ѠМЫЇ МѦ ѠТ БЕЗАКОНІЙ МОЕГО — *Mă lă de* f ă r ă l e g i l e *meale* (*ibidem*, v. 4, 94^{v}/1—2); ЯКО БЕЗАКОНІЄ МОЕ АЗЪ ЗНАѪ — *Că* f ă r ă l e g i l e *meale eu ştiu* (*ibidem*, v. 5, 94^{v}/5—6).

Rom. *fără(de)lege*, deşi echivalentul sl. БЕЗАКОНІЄ în planul „limbii", nu se putea, totuşi, substitui cuvîntului slav în planul „vorbirii", atunci cînd acesta era întrebuinţat cu valoare abstractă. Forma de plural, exprimînd multiplicitatea acţiunilor sau întîmplărilor de acelaşi fel, era menită tocmai să suplinească această lacună.

3. Tendinţa de a marca opoziţia faţă de actul individual concret prin folosirea pluralului, pe care tălmăcitorul îl simţea mai apropiat de sensul abstract al termenului de tradus, se propagă şi asupra textului slav. O serie de asemenea forme atestă aici „reabstractizarea" lui БЕЗАКОНІЄ pe calea unui *calc invers*, din română în slavă, chiar dacă nu totdeauna pluralul slav, într-un anumit text bilingv, este secundat de cel românesc. Evident, dovada unei înrîuriri româneşti o poate aduce numai confruntarea formelor slave din scrierile bilingve cu cele corespunzătoare, nemodificate, din arhetipul slav. În această perspectivă, sînt de reţinut indicaţiile lui I.-A. Candrea, care, subliniind că „una şi aceeaşi traducere a textului psalmilor a servit de bază Psaltirii Scheiane, manuscrisului Voroneţean şi tipăriturilor lui Coresi" (S., I, p. CX), ajunge la concluzia că „textul slav de care se va fi servit traducătorul psalmilor [...] trebuie să fi fost o versiune foarte apropiată de a Psaltirii sîrbeşti de la 1346 a lui Branco Mladenović" (*ibidem*, p. CXII). Întrucît cel mai vechi manuscris datat din colecţia manuscriselor slave ale B.A.R. (sub cota 205) este tocmai o *Psaltire* cu tîlc din 1346 a lui B. Mladenović [9], vom considera textul psalmilor de aici drept punct de referinţă pentru elementul slav din psaltirile cu traducere interlineară românească de mai tîrziu.

[8] Să se urmărească în text formele înregistrate în glosar, p. 362, 363.

[9] P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, [Bucureşti] 1959, p. VII. Descrierea manuscrisului se face la p. 300—301.

Să se compare :

TP	CP	
	text slav	text românesc
ѡтпоустиль ѥси безакониѥ людемь твоимь (Ps. LXXXIV, v.3, 219^{v} /17—18)	ѡтпꙋстиль еси безаконїа людемь твоимь	*Lăsat-ai fărădelegile oamenilor tăi* (163^{r} /15—163^{v}/2).
ꙗко безакониѥ моѥ азь вьзвѣшоу (Ps. XXXVII, v. 19, 98^{r} /14)	ꙗко безаконїа моа азь вьзвѣщѫ	*Că fără legile meale eu spoiu* (70^{r} /16—18).
гл҃ющеѥ на праведнаго безакониѥ (Ps. XXX v. 19, 72^{v} /18—19),	гл҃ещѫѧ на праведнаго безаконїа	*Grăiesc spre dereptul fără leage* (52^{r} /6—8).
ѡмразише се вь безаконии (Ps. LII, v. 2, 136^{v} /3—4)	омразишѫ сѧ въ безаконих	*Se omrăziră* („polluerunt") *întru fără leage* (97^{v} /15—17). Cf. totuşi acelaşi pasaj în н : *Urriră-se în fărădelegile sale* (46^{v} /2—3).

Repetarea aceloraşi abateri în transcrierea unui text slavon nu poate fi, desigur, ruptă, cel puţin în cazul analizat mai sus, de presiunea sistemului limbii materne a copiştilor. Intensificarea cercetărilor în această direcţie, cu îndelungă tradiţie în lingvistica noastră, va arunca, neîndoielnic, lumini noi asupra problemei, extrem de complexe, a locului scrierilor bilingve slavo-române în istoria limbii şi culturii româneşti.

PACHET. RASOL

IE

acad. AL. GRAUR

Cînd am semnalat, în BPh, V, p. 170, cuvîntul *pachet* „bloc de ogoare mărginit de patru drumuri care se întretaie", n-am avut nici un moment îndoială că avem aici o nuanţă nouă a lui *pachet* „obiect împachetat". Am început să gîndesc altfel cînd am citit în manuscris litera P a *Dicţionarului limbii române* : diferenţa de înţeles mi s-a părut mult prea mare şi am bănuit că e vorba de o alterare formală a lui *parchet*. Ce e drept, acesta se foloseşte pentru porţiuni de pădure, dar cred că nu e prea greu să se treacă de la „bucată de teren împădurit" la „bucată de pămînt semănată cu cereale". În ce priveşte forma, ar fi, evident, o etimologie populară. O paralelă probabilă am recunoscut într-un pasaj din Al. Sahia, *U.R.S.S.*, p. 13 (citat inserat în DLR s. v. *pachet*), cu privire la pădure : *pachete de lemne* (evident, tăiate, astfel că dicţionarul traduce prin „stive").

În BL, VI, 1938, p. 169—170, am publicat o notă etimologică despre *rasol*, *a rasoli* etc. Am explicat expresia *a da rasol* „a face o treabă de mîntuială", pornind de la operaţia zidarilor, care stropesc cu bidineaua. Mi-a scăpat atunci că Bogrea, DR, IV, 1927, p. 902—903, explicase pe *rasol*, arătînd că „în graiul bărbierilor ardeleni" denumea un preparat chimic cu ajutorul căruia, fără brici, se putea înlătura barba în cîteva minute. Cuvîntul ar fi derivat de la *ras* cu sufixul *-ol*, cf. *odol*, *lysol*, *menthol* (vezi acum, pentru acest sufix, Fulvia Ciobanu, SMFC, V, 1969, p. 59—64).

Explicaţia lui Bogrea a fost acceptată, tacit sau expressis uerbis, de următorii :

Şt. Paşca, DR, VII, 1933, p. 164—165.

S. Puşcariu, *Limba română*, *I*, 1940, p. 358.

Florica Dimitrescu, *Locuţiunile verbale în limba română*, 1958, p. 155—156.

Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, 1968, p. 237—238 (de la care am preluat indicaţiile bibliografice de pînă aici).

Fulvia Ciobanu, *loc. cit.*

Vina mea de a nu fi cunoscut pe Bogrea este compensată prin aceea că nici unul din ultimii patru autori citaţi nu pomeneşte de nota mea.

Revăzînd ceea ce am scris acum 31 de ani, am impresia că nu este nimic de adăugat. Dacă reiau aici discuția, o fac numai pentru a critica explicația dată de Bogrea.

Cine cunoaște produsul folosit în frizerie, ce se știe despre el? Numai dacă ar fi fost cunoscut și curent în conversații ar fi putut da naștere unei expresii răspîndite în toată țara.

Formația cuvîntului nu pare clară, căci am aștepta ca partea întîi să fie numele obiectului produs, eventual al acțiunii cu care e produs, nu al acțiunii eliminate.

Trecerea de la *rasol* „produs chimic" la *a da rasol* „a face lucru de mîntuială" nu mi se pare atît de simplă. Nici măcar ideea de „repeziciune" nu pare suficient stabilită : oare cu briciul se pierd, pentru eliminarea bărbii, mai mult de cîteva minute? Nici construcția cu verbul *a da* nu mi se pare ușor de justificat.

Dar cel mai puternic argument contra ipotezei discutate mi se pare că e de ordin cronologic. Din momentul cînd s-a creat cuvîntul *rasol* pînă s-a format expresia *a da rasol* și derivatele *rasoli*, *rasoleală* a trebuit să treacă multă vreme și cu atît mai mult pînă ce expresia și derivatele să se răspîndească în toate regiunile și în toate straturile societății. Eu le cunosc dinainte de primul război mondial, dar atestările înregistrate în DLR manuscris sînt mult anterioare : să ne referim numai la faptul că unele provin din dicționarul lui Damé, publicat la 1894. Se poate oare crede că la acea dată exista deja produsul chimic numit *rasol*?

TEZE DE DOCTORAT ÎN FILOLOGIE SUSȚINUTE ÎN ANUL 1968

I. UNIVERSITATEA BUCUREȘTI

a) FACULTATEA DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

7 martie 1968:

GRIGORE BRÂNCUȘ, *Relații lingvistice româno-albaneze (Vocabularul autohton comun)*, conducător științific: acad. Al. Rosetti.

Lucrarea constituie o analiză aprofundată a elementelor lexicale autohtone pe care româna le are în comun cu albaneza, dar care nu pot fi unite într-un grup compact din punct de vedere etimologic [1].

Referenți: acad. Al. Graur, prof. dr. doc. D. Macrea, prof. dr. C. Poghirc.

22 iunie 1968:

PAULA DIACONESCU, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, conducător științific: acad. Al. Rosetti.

Lucrarea abordează, pe baza unor principii ale lingvisticii structurale, descrierea evoluției morfologiei substantivului românesc (cu privire specială asupra secolelor XVI—XVIII). Concepută din punct de vedere filologic și lingvistic, descrierea vizează îndeosebi evoluția tipurilor succesive de organizare a categoriilor de gen, număr și caz la nivelul sistemelor

[1] Vezi SCL, XVI, 1963, nr. 1, p. 75—85; RESEE, I, 1963, nr. 3—4, p. 309—317; *Omagiu acad. Al. Rosetti*, 1965, p. 89—91; SCL, XVII, 1966, nr. 2, p. 205—218; RRL, XI, 1966, nr. 6, p. 549—565; SCL, XVIII, 1967, nr. 5, p. 491—505; LL, XIII, 1967, p. 99—105.

respective şi al elementelor lor constitutive, în planul expresiei şi al conţinutului [2].

Referenţi: prof. dr. doc. G. Ivănescu, prof. dr. doc. D. Macrea, conf. univ. dr. Em. Vasiliu.

25 septembrie 1968:

THEODOR HRISTEA, *Probleme de etimologie*, conducător ştiinţific: acad. Iorgu Iordan.

Lucrarea se ocupă de unele probleme principale ale etimologiei (etimologia internă, împrumutul lexical, calcul lingvistic, etimologia populară, hipercorectitudinea), propunîndu-şi să lămurească o serie de probleme şi noţiuni de lingvistică generală, de metodologia cercetării lingvistice şi de terminologie [3].

Referenţi: acad. Al. Graur, prof. I. Coteanu, dr. N. A. Ursu.

b) INSTITUTUL DE LIMBI ŞI LITERATURI STRĂINE

1) *Facultatea de limbi slave*

28 iunie 1968:

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV*, conducător ştiinţific: acad. Al. Graur.

Lucrarea, alcătuită din 12 capitole, desprinde aspectele multiple ale subtipului muntean al redacţiei slavo-române precum şi unele trăsături ale limbii române vorbite, pe baza materialului oferit de documentele slavo-române scrise în Ţara Românească între anii 1374—1500.

Referenţi: prof. dr. doc. Ion Pătruţ, prof. dr. doc. P. Olteanu, conf. univ. dr. G. Mihăilă.

18 decembrie 1968:

ELENA DEBOVEANU, *Graiul polon din Poiana Micului, Pleşa şi Soloneţul Nou, jud. Suceava (fonetică, fonologie, morfologie)*, conducător ştiinţific: acad. Al. Graur.

Lucrarea analizează structura fonologică şi morfologică a unui grai polon vorbit în trei sate din judeţul Suceava, grai dislocat din regiunea

---

[2] Vezi SCL, XII, 1961, nr. 2, p. 163—193; „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", vol. I, 1962, p. 27—37; SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 519—544; SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 295—316; LR, XIII, 1964, nr. 3, p. 224—230; SCL, XVI, 1965, nr. 1, p. 149—162; SCL, XVII, 1966, nr. 5, p. 555—566; *Omagiu acad. Al. Rosetti*, 1965, p. 171—175.

[3] Vezi LR, XIII, 1964, nr. 1, p. 69—76; RRL, IX, 1964, nr. 6, p. 633—648; SCL, XVI, 1965, nr. 2, p. 263—281; RS, XII, 1965, p. 315—326; LR, XIV, 1965, nr. 6, p. 657—666; *Omagiu acad. Al. Rosetti*, 1965, p. 385—388; RRL, XII, 1967, nr. 4, p. 279—288; LR, XVI, 1967, nr. 3, p. 237—251; SCL, XVIII, 1967, nr. 5, p. 507—527; *Probleme de etimologie. Studii-Articole-Note*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968.

de baştină cu cîteva secole în urmă şi care a suferit influenţe slovace, germane şi române.

Referenţi : prof. dr. doc. I. C. Chiţimia, prof. dr. doc. Ion Pătruţ, conf. univ. dr. E. Vrabie.

II. ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

5 aprilie 1968 :

GH. BOLOCAN, *Graiul bulgar din Brăneşti (Fonetică şi fonologie)*, conducător ştiinţific : acad. Em. Petrovici.

Monografia întreprinde un studiu amănunţit — de fonetică şi fonologie — al unui grai care, în ultimul secol, înregistrează o evoluţie deosebită faţă de unităţile din care s-a rupt [4].

Referenţi : acad. Al. Rosetti, conf. univ. dr. G. Mihăilă, conf. univ. dr. E. Vrabie.

17 iunie 1968 :

MIRCEA SECHE, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, conducător ştiinţific : prof. I. Coteanu.

Lucrarea, urmărind să demonstreze că atît lexicografia românească veche cît şi cea modernă nu sînt cîtuşi de puţin sărace în realizări — cum se credea îndeobşte —, prezintă date exacte asupra concepţiei care a stat la baza diverselor tipuri de dicţionare, asupra influenţelor sub care s-au aflat sau pe care le-a exercitat, asupra conţinutului şi organizării lor materiale [5].

Referenţi : prof. dr. doc. R. Todoran, conf. univ. dr. Fl. Dimitrescu, conf. univ. dr. G. Mihăilă.

26 iunie 1968 :

GHEORGHE I. TOHĂNEANU, *Contribuţii la studiul limbii şi stilului poeziilor lui Mihai Eminescu*, conducător ştiinţific : acad. Iorgu Iordan.

Lucrarea, alcătuită din patru secţiuni : I. Limba şi stilul poeziilor din tinereţe ; II. Expresia lingvistică şi artistică în poemele originale de inspiraţie folclorică ; III. Aspecte ale stilului artistic eminescian ; IV. Un

---

[4] Vezi SCL, IX, 1958, nr. 4 ; *Fonetică şi dialectologie*, II, 1960 (variantă în limba rusă în „Revue de linguistique", IV, 1959, nr. 2) ; LR, XIV, 1965, nr. 6.

[5] Vezi *Schiţă de istorie a lexicografiei române. Vol. I, de la origini pînă la 1880*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966.

capitol de versificație : „Dubletele accentuale" — este cea mai întinsă și mai adîncită cercetare întreprinsă pînă acum asupra limbii și stilului poeziei lui Eminescu [6].

Referenți : acad. Al. Rosetti, prof. dr. doc. Șerban Cioculescu, conf. univ. dr. Fl. Dimitrescu.

III. UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI"-CLUJ

FACULTATEA DE FILOLOGIE

9 aprilie 1968 :

MIRCEA ZDRENGHEA, *Probleme de morfologie românească*, conducător științific : prof. dr. doc. R. Todoran.

Lucrarea se ocupă de cîteva probleme de morfologie a limbii române, considerate de autor nesoluționate de cercetările anterioare, precum : clasificarea părților de vorbire, valoarea morfologică a lui *un* și *o*, numeralul și adverbele cantitative, formarea pluralului etc. [7]

Referenți : prof. dr. doc. Gavril Istrate, acad. Em. Petrovici, prof. dr. doc. I. Pătruț.

12 aprilie 1968 :

AUGUSTIN Z. N. POP (POPESCU), *Noi contribuții la biografia lui Eminescu*, conducător științific : prof. dr. doc. I. Pervain.

Ca metodă și prin masivul număr de noi documente biografice, lucrarea completează volumul *Contribuții documentare la biografia lui Eminescu*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1962 [8].

Referenți : prof. dr. doc. Dan Simonescu, prof. dr. doc. I. C. Chițimia, conf. univ. dr. D. Păcurariu.

---

[6] Vezi LR, XIII, 1964, nr. 3, p. 183—195 ; nr. 5, p. 495—499 ; AUT, Seria științe filologice, I, 1963, p. 147—180 ; II, 1964, p. 49—108 ; *Eminescu-Creangă. Studii*, Universitatea din Timișoara, 1965, p. 103—114 ; *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, 1965, p. 929—933 ; *Studii de stilistică eminesciană*, 1965 (lucrare distinsă cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Republicii Socialiste România pe anul 1965) ; *Studii de poetică și stilistică*, 1966, p. 205—225 ; LR, XVI, 1967, nr. 3, p. 211—229 ; *Folclor literar*, Universitatea din Timișoara, 1967, p. 219—250.

[7] Vezi LR, IV, 1955, nr. 4 ; *Analize gramaticale și stilistice* (în colaborare cu D. D. Drașoveanu și P. Dumitrașcu), 1966.

[8] Vezi „Orizonturi", I, 1935, nr. 10, p. 503 ; „Preocupări literare", VI, 1941, nr. 3, p. 58 ; *Contribuții eminesciene*, vol. II, 1940 ; „Universul literar", XLI, 1942, nr. 36 ; „Revista Bucovinei", I, 1942, nr. 5, p. 171 ; nr. 8, p. 334 ; „Bucovina literară", III, 1943, nr. 57 ; „Viața românească", XV, 1962, nr. 12, p. 173 ; „Călăuza bibliotecarului", XVII, 1964, nr. 6, p. 337 ; „Tribuna", VIII, 1964, nr. 19, p. 5 ; *Din istoria culturii argeșene*, Pitești, 1965 ; *Mărturii ... Eminescu — Veronica Micle*, București, 1967.

12 octombrie 1968 :

GEORGETA MUNTEANU, *Instruirea programată — orientare nouă în învățarea morfologiei limbii române*, conducător științific : prof. dr. doc. R. Todoran.

Lucrarea este o contribuție la cercetarea căilor de sporire a eficienței procesului de învățare a uneia din disciplinele de bază studiate în școala generală — gramatica limbii române.

Referenți : prof. dr. doc. Alex. Roșca, prof. dr. doc. I. Berca, conf. dr. P. Dumitrașcu.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ*
(BRL, 11, 1968/1969)

Bibliografia românească de lingvistică (BRL) apare din anul 1959, în numărul 4 din fiecare an al revistei „Limba română". Perioada pe care o acoperă este însă mult mai mare, deoarece semnalează lucrările de lingvistică apărute la noi în țară începînd cu anul 1944.

În principiu, BRL trimite la articole, la cărți, la culegeri etc. de lingvistică, dar au fost incluse și titluri din alte domenii, dacă lucrările respective au referiri substanțiale la diferite probleme de lingvistică.

Ne propunem ca BRL să fie o bibliografie semianalitică (și nu analitică) din două motive : în primul rînd, BRL apare în același an cu o parte dintre lucrările semnalate și, deși este elaborată într-un an, timpul este cu totul insuficient pentru lectura atentă a celor aproape 10 000 de pagini cît reprezintă titlurile incluse în fiecare an ; în al doilea rînd, spațiul oferit de revista „Limba română" nu ne permite o prezentare analitică a studiilor.

Tot din cauza spațiului, ne limităm la organizarea titlurilor incluse în funcție de cîteva mari domenii, reținîndu-ne de la organizarea analitică, pe materii, a fiecărui domeniu în parte. În schimb, folosim consecvent sistemul de trimiteri de la un domeniu la altul.

Deoarece întîmpinăm mari dificultăți în parcurgerea și, mai ales, în depistarea periodicelor, a lucrărilor sau a culegerilor cu circulație regională, sîntem nevoiți să recurgem, de acum înainte, la bunăvoința autorilor care publică articole de lingvistică în astfel de periodice sau volume și să-i rugăm, pe această cale, să trimită, pe adresa redacției revistei „Limba română", extrase, decupaje etc. din lucrările respective.

---

* Întocmită de Eleonora Popa și I. Dănăilă.

LUCRĂRILE DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ȚARA NOASTRĂ DE LA 1 APRILIE 1968 PÎNĂ LA 1 APRILIE 1969

I. *Documentare și informare* 348

1. Bibliografii 348
2. Periodice 349
3. Semnalări, referate etc. 350
4. Indici, sumare, schimburi de cărți 350
5. Susțineri de teze de doctorat 351

II. *Generalități* 351

1. Congrese, conferințe, colocvii, simpozioane etc. 351
2. Dări de seamă, cronici etc. 355

III. *Lingvistică generală* 355
1. Lingvistică teoretică 355
2. Lingvistică matematică și aplicată 359

IV. *Limba română* 360

1. Generalități 360
2. Istoria lingvisticii românești 362
3. Istoria limbii române 363
4. Fonetică și fonologie 366
5. Dialectologie 366

a. Generalități 366
b. Graiurile dacoromâne 367
c. Aromână 369
d. Istroromână 369

6. Ortografie 369
7. Gramatică 370

a. Generalități 370
b. Morfologie 370
c. Sintaxă 371

8. Lexicologie 372

a. Semantică 372
b. Formarea cuvintelor 373
c. Etimologie 374
d. Lexicografie 375

9. Onomastică 378

a. Generalităţi 378
b. Antroponimie 378
c. Toponimie 378

10. Filologie 379

11. Limbă literară 384

a. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc 384
b. Cultivarea limbii 386

V. *Balcanistică* 387
VI. *Filologie clasică* 388
VII. *Germanistică* 391
VIII. *Orientalistică* 393
IX. *Romanistică* 393
X. *Slavistică* 396
XI. *Limba albaneză* 400
XII. *Limba indiană* 401
XIII. *Limba maghiară* 401
XIV. *Limbi altaice* 403
XV. *Limbi chino-tibetane* 404
XVI. *Limbi ibero-caucaziene* 404
XVII. *Limbi indo-europene* 404
XVIII. *Limbi semito-hamitice* 404
XIX. *Limbi uto-aztece* 405
XX. *Metodica predării limbilor* 405

1. Generalităţi 405
2. Limba română 405
3. Limbi străine 406
4. Manuale, ghiduri etc. 407

XXI. *Diverse* 407
XXII. *Aniversări* 409
XXIII. *In memoriam* 409

Abrevieri 410
Indice alfabetic al bibliografiei 415

a. Autori 415
b. Cuvinte 428

I. *DOCUMENTARE ŞI INFORMARE*

I. BIBLIOGRAFII

1. Dan, Ilie, *Bibliografia Sextil Puşcariu* [signaletică ; lucrări ale lui Sextil Puşcariu nr. 1—509 + 11 articole nenumerotate, lucrări despre Sextil Puşcariu nr. 510—743 + 8 articole nenumerotate], AUI, **14**, fasc. 2, 1968, 209—239.
2. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească* (1967) [semianalitică ; 150 de titluri din domeniile : bibliografii, generalităţi, lingvistică, critică şi explicaţii de text, istorie literară, istoria filozofiei şi a ştiinţelor, istoria civilizaţiei şi a culturii, istoria religiilor, istorie economică şi socială, etnografie, istorie, politică, arheologie greco-romană, epigrafie greacă şi latină, prosopografie, numismatică greco-romană,

texte, traduceri, manuale didactice, antologii, supraviețuirea antichității ; cu un indice de autori și de cuvinte], StCl, **10**, 1968, 291—302.

3. Moțiu-Marcus, Aurora, *Bibliografia dicționarelor românești unilingve* [analitică ; 18 dicționare din sec. al XIX-lea și 19 din sec. al XX-lea ; cu un rezumat în germană], StB, **2**, 1967, 425—436.
4. Popa, Eleonora și Dănăilă, I., *Bibliografia lucrărilor de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 aprilie 1967 pînă la 1 aprilie 1968* [semianalitică ; cu 1065 de titluri din domeniile : documentare și informare, generalități, lingvistică generală, limba română, filologie clasică, romanistică, slavistică, germanistică, orientalistică, balcanistică, limba maghiară, limbi indo-europene, limbi indo-iraniene, limbi hamito-semitice, metodica predării limbilor, aniversări, in memoriam ; cu un indice de autori și de cuvinte], LR, **17**, nr. 4, 1968, 323—387.
5. Stoica, Ion și Vatan, Mihai, *Bibliografie*, întocmită de .... [pînă la 15 aprilie 1968 ; signaletică ; domeniile : teorie literară și estetică, istorie și critică literară, scriitori români, scriitori străini ; 409 de titluri], RITL, **17**, nr. 3, 1968, 545—569 ; id., *(15 aprilie — 15 mai 1968)* [aceleași domenii ; cu 428 de titluri], ib., nr. 4, 1968, 697—716.
6. * * * *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800—1891).* Cuvînt înainte de M. Pop, prefață de A. Fochi. Redactor : Adrian Fochi. Colaboratori : Colectivul bibliografic București : responsabil : Adrian Fochi, colaboratori : Virgil Cândea, Rodica Fochi, Nicolae Al. Mironescu (București) și Silvia Moșneguțu (Iași) ; colectivul bibliografic Cluj : responsabil : Ion Mușlea, colaboratori : Teofil Bugnariu, Emil Micle, Emil Sklenka (Cluj) și Pimen Constantinescu (Sibiu). Colaboratori mai depărtați : Gheorghe Ciobanu (material muzical) și N. Lovinescu, F. Mihai, R. Mihăilescu (București) [8 330 de titluri ; cu un indice de nume (de persoane, denumiri geografice, istorice și etnice) și tematic], [București], Editura pentru literatură, 1968, 740 p.
7. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Cărți, albume, hărți, note muzicale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **17**, nr. 1—22, 1968.
8. * * * *Bibliografia Republicii Socialiste România. Articole din publicații periodice și seriale.* Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România [signaletică], **15**, nr. 21—24, 1967, **16**, nr. 1—18, 1968.
9. * * * *Bibliographie des travaux du Emil Petrovici* [1958—1968 ; continuă bibliografia din *Mélanges Petrovici*, supliment la CL, **3**, 1958, 565—574 ; nr. 150—239], RRL, **13**, nr. 6, 1968, 561—566.
10. * * * *Bibliographie des travaux du professeur Iorgu Iordan 1958—1968* [continuă bibliografia din *Omagiu Iordan*, nr. 313—425, 36—40], RRL, **13**, nr. 5, 1968, 389—396.
11. * * * *George Călinescu — Bibliografie — Partea I (1919—1941)*, supliment la StB, **2**, 1967, 164 p. [rotaprint].

Recenzii

Vezi nr. 800, 808, 914.

2. PERIODICE *

12. *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza”.* Secția a III-a (Științe sociale) c. Limbă și literatură, Iași, **14**, fasc. 1, 2, 1968.
13. *Analele Universității București.* Seria științe sociale. Filologie, București, **16**, 1967.
14. *Analele Universității din Timișoara.* Seria științe filologice, Timișoara, **6**, 1968.

14 bis. *Anuar de lingvistică și istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iași, Iași, **18**, 1967.

---

* Citățm aici numai periodicele lingvistice. Pentru celelalte vezi capitolul *Abrevieri*.

15. *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, **12**, nr. 1, 2, 1968,
Vezi și nr. 25, 33.
16. *Forschungen zur Volks — und Landeskunde*. Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **11**, nr. 1, 2, 1968.
17. *Limba română*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **17**, nr. 3, 4, 5, 6, 1968, **18**, nr. 1, 2, 1969.
Vezi și nr. 25, 34, 35, 37.
18. *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **12**, nr. 1, 2, 1968.
Vezi și nr. 25, 31.
19. *Revue des études sud-est européennes*. Académie de la République Socialiste de Roumanie, București, **6**, nr. 1, 2, 3, 4, 1968.
Vezi și nr. 23, 24, 32.
20. *Revue roumaine de linguistique*. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, București, **13**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, **14**, nr. 1, 1969.
Vezi și nr. 25.
21. *Studii și cercetări lingvistice*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, **19**, nr. 2, 3, 4, 5, 6, **20**, nr. 1, 1969.
Vezi și nr. 25, 36.
22. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. Series Philologia, Cluj, **13**, fasc. 2, 1968, **14**, fasc. 1, 1969.
Vezi și nr. 25.

Recenzii

23. Mironescu, N. Al., *Șase ani de la apariția publicației* **Revue des études sud-est européennes**, Argeș, **3**, nr. 11, 1968, 2.
Vezi și nr. 19.
24. Năsturel, P. Ș., *„Revue des études sud-est européennes"*, **5**, nr. 3—4, 1967, p. 307—702, București, Edit. Acad. R. S. România, ProgrȘt, **4**, nr. 5, 1968, 226.
Vezi și nr. 19.
25. Pankratz, Arnold, *Periodika des Jahres 1966* [despre revistele CL, LR, NyIK, RRL, SCL, StUBB], FVL, **11**, nr. 1, 1968, 123—134.
Vezi și nr. 15, 17, 20, 21, 22.

3. SEMNALĂRI, REFERATE ETC.

26. *Buletin de informare științifică*. Lingvistică, filologie. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare științifică [analitic; cărți și articole străine], **4**, nr. 12, 1967, **5**, nr. 1—12, 1968, **6**, nr. 1, 2, 1969.
27. *Cărți noi*. Buletin lunar de informare bibliografică editat de Centrala editurilor și difuzării cărții, București, **11**, nr. 4—12, 1968, **12**, nr. 1—3, 1969.
28. *Revista de referate și recenzii*. Lingvistică, filologie. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare științifică [analitică; cărți și articole străine], București, **5**, nr. 1—6 1968.

4. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRȚI

29. Băjănică, V., *Cărți și reviste primite în schimb cu publicațiile Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anii 1965—1966*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 153—163.
30. Cheie, Paula și Cheie, Iosif, *Cărți și reviste primite în schimb cu „Analele Universității din Timișoara" între 1 VI 1967 — 1 VI 1968*, AUT, **6**, 1968, 307—315.
Vezi și nr. 14.

31. Csák, László, *Mutatók* [indicele revistei NyIK din anul 1968; materii, autori, cuvinte], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 377—391.
Vezi şi nr. 18.
32. Grigoraş, M., *Index bibliographique* [al revistei RESEE] (VI/1968/1—4), RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 719—724.
Vezi şi nr. 19.
33. Teiuş, Sabina, *Indicele volumului al XIII-lea (1968)* [al revistei CL; materii, opere, autori, cuvinte[, CL, **13**, nr. 2, 1968, 389—418.
Vezi şi nr. 15.
34. * * * *Cărţi primite la redacţie* [la revista LR], LR, **17**, nr. 6, 1968, 541; ib., **18**, nr. 1, 1969, 102; ib. nr. 2, 1969, 195.
Vezi şi nr. 17.
35. * * * *Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1968*, LR, **17**, nr. 6, 1968, 543—546.
36. * * * *Indice de autori, materii, cuvinte* [al revistei SCL], supliment la SCL, **19**, nr. 6, 1968, 663—690.
Vezi şi nr. 21.
37. * * * *Indicele revistei pe anul 1968* [materii, autori, cuvinte], LR, **17**, nr. 6, 1968, 547—583.
Vezi şi nr. 17.

5. SUSŢINERI DE TEZE DE DOCTORAT

38. * * * *Teze de doctorat în filologie susţinute în anii 1966—1967*, LR, **17**, nr. 3, 1968, 271—275.

II. *GENERALITĂŢI*

1. CONGRESE, CONFERINŢE, COLOCVII, SIMPOZIOANE ETC.

39. Ahriţculesei, Dem., *Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică* [Bucureşti, 15—20 aprilie 1968], VB, **1**, nr. 49, 1968, 2.
40. Alexandrescu-Dersca, M. M., *Le Ier Congrès international des études balkaniques et Sud-Est européennes, Sofia, 26 VIII — 1 IX 1966*, SAO, **5—6**, 1967, 476—480.
41. Anghel, Ioana şi Teiuş, Sabina, *Al X-lea Congres internaţional al lingviştilor* [Bucureşti, 28 august—2 septembrie 1967], CL, **13**, nr. 1, 1968, 121—124.
42. Axmann, Elisabeth, *Internationalen Romanistenkongress wichtiges wissenschaftliches Ereignis in Bukarest*, NW, **20**, nr. 5878, 1968, 2.
43. Badîa-Margarit, Antonio, *Cuvîntul de salut rostit de prof. ...* [la al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică, Bucureşti, 15—20 aprilie 1968], Scînteia, **37**, nr. 7675, 1968, 5; Munca, **24**, nr. 6353, 1968, 1, 5; Elöre, **22**, nr. 6360, 1968, **3**; NW, **20**, nr. 5895, 1968, 2.
44. Baran, N. V., Chişleag, M., *Al XII-lea Congres internaţional de studii clasice* [Varşovia, 21—25 octombrie 1968], Cronica, [3], nr. 46, 1968, 10.
45. Bolocan, Gh., *Al X-lea Congres internaţional al lingviştilor* [Bucureşti, 28 august — 2 septembrie 1967], RS, **14**, 1968, 533—536.
46. Bulgăr, Gh., *După al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică* [Bucureşti, 15—20 aprilie 1968], Steaua, **19**, nr. 7, 1968, 90—92.
47. Carabulea, E. şi Vasiliu, L., *Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică* [Bucureşti, 15—20 aprilie 1968], LR, **17**, nr. 3, 1968, 275—277.
48. Cazacu, Boris, *Sinaia universitară 1968* [despre Cursurile de vară şi colocviile ştiinţifice de limba, literatura, istoria şi arta poporului român], Scînteia, **37**, nr. 7776, 1968, 4.
49. Cândea, Virgil, *La Ve réunion du Comité international de l'AIESEE (Bucarest, les 15—16 Septembre 1967)*, RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 141—142.
50. Chelaru, Valentin Gr., *Colocviul internaţional de la Dubrovnik. Comemorarea a 400 de ani de la moartea scriitorului croat Marin Držić (1508—1567)*, RS, **14**, 1968, 541—543.

51. COSTIN, MIHAI, *Un student participant la cel de-al XII-lea Congres de lingvistică romanică : Studenții romaniști și instituțiile românești*, VSt, **13**, nr. 19, 1968, 12.
52. CRIȘAN, CONSTANTIN, *La o expoziție de cărți* [organizată cu ocazia celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie1968], Contemporanul, nr. 17, 1968, 2.
53. DEMÉNY, L., *Congresul internațional al istoricilor hîrtiei de la Oxford* [24—29 septembrie 1967], SCDB, **10**, nr. 1, 1968, 138—140.
54. FISCHER, I., *Congresul internațional „Antiquitas graeco-romana ac tempora nostra" (Brno, 12—16 aprilie 1966)*, StCl, **10**, 1968, 261—264.
55. GEORGESCU, VALENTIN AL., *VIe Réunion de travail du Bureau international de l'Association internationale des études sud-est européennes (AIESEE), Paris, 9—10 avril 1968 I*, RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 683—685 ; *II, Colloque de la Commission de l'AIESEE pour l'histoire des idées sur „Le rôle des Lumières dans la formation de la conscience nationale chez les peuples du Sud-Est européen" (Paris, 11—12 avril 1968)*, ib., 685—686.
56. GUBOGLU, MIHAIL, *Le XIe Congrès de la Société de la langue turque (XI. Türk dil kurultay) Ankara, 8—12 juillet 1966*, SAO, **5—6**, 1967, 480—484.
57. HAUGEN, EINAR, *Cuvîntul de salut rostit de prof. ...* [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], AA, **17**, 1968, 247—248.
58. IORDAN, IORGU, *Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică.* Interviu cu acad. ..., președintele comitetului de organizare [luat de M. Radian], RLib, **26**, nr. 7287, 1968, *3*.
59. IORDAN, IORGU, *Cuvîntul de deschidere rostit de acad. ...* [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], AA, **17**, 1968, 241—242.
60. IORDAN, IORGU, *Cuvîntul de deschidere rostit de acad. ...* [la cel de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968], Scînteia, **37**, nr. 7675, 1968, 5 ; Munca, **24**, nr. 6353, 1968, 1, 5 ; Elöre, **22**, nr. 6360, 1968, 3 ; NW, **20**, nr. 5895, 1968, 2 ; versiune franceză, extras [București, 1968], 2 p.
61. KELEMEN, BÉLA, *A matematika kapcsolata a természet — és tarsadalomtudományokkal — az Akadémia tudományos ülesszaka* [Relațiile dintre matematică, științele naturii și științele sociale — sesiunea științifică a Academiei din 19—20 ianuarie 1968], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 373—375.
62. KELEMEN, BÉLA, *A nyelvészek X. nemzetközi kongressuza* [Al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 167—168.
63. KISS, ISTVÁN, *Kolozsváry bábosok nemzetközi sikere*, Elöre, **22**, nr. 6449, 1968, 2.
64. MACREA, D., *Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], Rev. înv. sup., **10**, nr. 5, 1968, 100—101.
65. MARCUS, S., *Lingvistica matematică la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor (București, 28 august — 2 septembrie 1967)*, ProgrȘt, **4**, nr. 1, 1968, 41—42.
66. MARCUS, S., *Seminarul internațional de lingvistică formală (Aiguilles, Hautes-Alpes, 13—17 sept. 1968)*, ProgrȘt, **5**, nr. 1, 1969, 42—43.
67. MAURER, ION GHEORGHE, *Cuvîntul de salut adresat de președintele Consiliului de Miniștri ...* [la cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967], AA, **17**, 1968, 243—246.
68. MAURER, ION GHEORGHE, *Salutul adresat de președintele Consiliului de Miniștri ...* [la al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968], Scînteia, **37**, nr. 7675, 1968, 1, 5 ; RLib, **26**, nr. 7306, 1968, 1, 5 ; Munca, **24**, nr. 6353, 1968, 1, 5 ; SR, **20**, nr. 5851, 1968, 1, 3 ; ScTin, **24**, nr. 5880, 1968, 1, 5 ; Elöre, **22**, nr. 6360, 1968, 3 ; NW, **20**, nr. 5895, 1968, 1, 2 ; fragmente în Familia, **4**, nr. 5, 1968, 11 ; versiune franceză, extras, [București, 1968], 5 p.
69. MIHĂESCU, H., *Le Xe Congrès international des linguistes* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 143—145.
70. MUNTEAN, GEORGE, *Cursurile de vară de la Sinaia* [25 iulie — 25 august 1968], Contemporanul, nr. 31, 1968, 8.

71. Nasta, M., *Congresul asociației „Eirene" (Görlitz, 10—14 octombrie 1967) și Colocviul Institutului de studii greco-romane de la Berlin cu tema „Studiile de micenologie și utilizarea mașinilor de calcul" (16 octombrie 1967)*, StCl, **10**, 1968, 271—273.
72. Novicicov, Eugen, *Congresul Federației internaționale a profesorilor de limbi străine*, RPed, **17**, nr. 5, 1968, 114—115.
73. Pall, Francisc, *Deuxième Conférence d'études albanologiques (Tirana, les 12—18 janvier 1968)*, RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 531—535.
74. Pippidi, D. M., *Al V-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină (Cambridge, 1967)*, StCl, **10**, 1968, 267—269.
75. Popescu, Florentin, *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], VSt, **13**, nr. 16, 1968, 7.
76. Preda, El., *La Conférence nationale de la Société des sciences historiques et philologiques de la République Socialiste de Roumanie* [10 februarie 1968], RRH, **7**, nr. 4, 1968, 653—656.
77. Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, *Le XIIe Congrès international de linguistique et philologie romanes* [București, 15—20 aprilie 1968], RRL, **13**, nr. 4, 1968, 381—382.
78. Rosetti, Alexandru, *Cel de-al X-lea Congres internațional al lingviștilor, București, 28 august — 2 septembrie 1967* [și cu versiune franceză], BulUNESCO, **9**, nr. 3—4, 1967, 54—57 [58—62 versiunea franceză].
79. Rosetti, Al., *Cel de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], ProgrȘt, **4**, nr. 7, 1968, 310—311.
80. Rosetti, Al., *Colocviul internațional cu tema: „Atlase lingvistice: probleme și rezultate" (Roma, 20—24 oct. 1967)*, ProgrȘt, **4**, nr. 2, 1968, 87.
81. Rosetti, Alexandru, *Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968.* [Convorbire realizată de Mihai Iordănescu], Scînteia, **37**, nr. 7654, 1968, 1.
82. Rosetti, Al., *Cu acad. ... despre al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968; interviu luat de George Muntean], Contemporanul, nr. 15, 1968, 3.
83. Rosetti, A., *Le Xe Congrès des linguistes* [București, 28 august — 2 septembrie 1967; interviuri cu R. Jakobson, G. Devoto, Alf Lombard, O. S. Akhmanova, E. Benveniste, Einar Haugen], Roum, nr. 11, 1967, 27—28.
84. Sala, Marius, *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], Familia, **4**, nr. 4, 1968, 4.
85. Stan, Aurelia, *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], CL, **13**, nr. 2, 1968, 361—365.
86. Tănase, Eugen, *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], AUT, **6**, 1968, 303—304.
87. Vrabie, Emil, *Din problematica elaborării* **Atlasului lingvistic slav** *(Consfătuirea de la Smolenicy a Comisiei internaționale ALS, 15—20 mai 1967)*, RS, **14**, 1968, 537—541.
88. Al. R., *Conferința O.N.U. pentru standardizarea denumirilor geografice (Geneva, 4—22 septembrie 1967)*, SCGeogr, **15**, nr. 1, 1968, 119—120.
89. O. P., *Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică* [București, 15—20 aprilie 1968], Argeș, **3**, nr. 5, 1968, **18**.
90. * * * *Al X-lea Congres internațional de lingvistică* [București, 28 august — 2 septembrie 1967], AA, **17**, 1968, 239—240.
91. * * * [Lucrările celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București, 15—20 aprilie 1968, în presă] Scînteia, **37**, nr. 7675, 1968, 1, 5; ib., nr. 7677, 1968, 5; ib., nr. 7679, 1968, 7; ib., nr. 7680, 1968, 5; ScTin, **20**, nr. 5851, 1968, 1, 3; RLib, **16**, nr. 7306, 1968, 1, 5; ib., nr. 7311, 1968, 5; Munca, **24**, nr. 6353, 1968, 5; IB, **15**, nr. 4561, 1968, 1; Argeș, **3**, nr. 5, 1968, 18; Elöre, **22**, nr. 6359, 1968, 1; ib. nr. 6360, 1968, 3; ib., nr. 6364, 1968, 6; NW, **20**, nr. 5894, 1968, 1; ib., nr. 5900, 1968, 2.
92. * * * *Amfiteatrul de la Sinaia* [discuție despre cursurile de vară și colocviile științifice cu George Rabusé, Guy Bourquin și Paul Sapiro organizată de M. Radian], RLib, **26**, nr. 7412, 1968, 2.
93. * * * *București, 15—20 aprilie 1968: Congresul internațional de lingvistică și filologie romanică* [discuții cu Carlo Tagliavini, Alf Lombard, Werner Bahner, Manuel Alvar, André Rigault, R. A. Budagov, Gerhard Rohlfs, Willem Noomen, Duncan

McMillan, Bernard Pottier organizate de T. G. Maiorescu, G. Muntean, Liliana Săftoiu, Laurenţiu Ulici], Contemporanul, nr. 16, 1968, 9.

94. * * * *Cel de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică* [Bucureşti, 15—20 aprilie 1968; convorbire cu Al. Rosetti, Carlo Tagliavini, Ladislas Gáldi şi Ion Coteanu], GÎ, **20**, nr. 943, 1968, 1.

95. * * * *Fortbildungskurse für Sprachlehrer in Sinaia — Im ganzen Land 2 400 Professoren eingeschrieben. Lehrgand für Deutschlehrer mit Gastlektoren am der DDR*, NW, **20**, nr. 5954, 1968, 4.

96. * * * *Întîlnirea de la Bucureşti a romaniştilor — Cel de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică (15—20 aprilie* 1968*)* [aprecieri ale participanţilor Manuel Alvar, Werner Bahner, R. A. Budagov, Alf Lombard, Duncan McMillan, Willem Noomen, Bernard Pottier, André Rigault, Gerhard Rohlfs, Carlo Tagliavini; cu versiune franceză], BulUNESCO, **10**, nr. 2, 1968, 52—55 [56—59 versiunea franceză].

97. * * * *La Conférence internationale pour l'étude des sources orientales (Moscou, 15—21 novembre 1962)*, SAO, **5—6**, 1967, 474—476.

98. * * * *Le deuxiéme Conférence internationale des arabisants de l'U.R.S.S. (Leningrad, 24—30 janvier 1963)*, SAO, **5—6**, 1967, 472—473.

99. * * * *Programul celui de-al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică, Bucureşti, 15—20 aprilie 1968. Programme du XII*ème *Congrés international de linguistique et philologie romanes, Bucarest, 15—20 avril 1968*, [Bucureşti, 1968], 104 [—112] p.

100. * * * *Rapoarte şi comunicări. Rezumate. Rapports et communications. Résumés.* Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică. Bucureşti, 15—20 aprilie 1968. XII*eme* Congrès international de linguistique et philologie romanes. Bucarest, 15—20 avril 1968, [Bucureşti, 1968], 183 p.; cu un supliment cu 26 de rezumate, 30 p. [rotaprint].

Recenzii

101. Anghelescu, Nadia, *Actes du séminaire de linguistique des 14, 15 et 16 Avril 1965 portant sur „Les faits de contact linguistique et les niveaux de langue"* (Revue tunisienne des sciences sociales, Décembre, 1966) [cu privire specială asupra comunicărilor lui André Martinet, Salah Gamardi, A. El. Ayeb şi A. Attia], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 637—639.

102. Fischer, I., *Mycenaean Studies. Proceedings of the Third International Colloquium for Mycenaean Studies, Held at "Wingspread", 4—8 September 1961.* Edited by E. L. Bennett Jr., Maddison, The University of Wisconsin Press, 1964, X + 284 p., 8° + pl. *Proceedings of the Cambridge Colloquium on Mycenaean Studies.* Edited by L. R. Palmer and J. Chadwick. Cambridge, University Press, 1966, VII + 310 p. 8° + pl. [cu referire specială la comunicările lui C. Gallavotti, F. W. Honseholder, M. Lejeune, Vl. Georgiev, A. Tovar, S. Levin, J. Puhvel, H. M. Hoenigswald, C. H. Gordon, A. Bartoněk, G. R. Hart, E. Risch, P. Chantraine, A. Morpugo-Davies, C. J. Ruigh, M. S. Ruipérez şi O. Szemerényi], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 641—648.

103. Gálffy, Mózes, *Helyes kiejtés, szép magyar beszéd* (Az egri kiejtési konferencia anyaga), Tankönyvkiadó, Bp., 1967, 277 l., NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 359—363.

104. Marcus, S., *Erstes Kolloquium über Syntax natürlicher Sprachen und Datenverarbeitung. Saarbrücken, 29. — 30. April 1963.* Unter Mitwickung von Hansjakob Seiler und Paul O. Samuelsdorff. Herausgegeben von Hans Eggers, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1964, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 378—379.

105. Marcus, S., *Zweites Kolloquium über Syntax natürlicher Sprachen und Datenverarbeitung. Oberwolfach, 28.—29. Juni 1965.* Herausgegeben von Klaus Detering und Herbert Pilch. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1966, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 379.

106. M[ihăescu], H., *Simpozjum o Ilirima u antičko doba odrzan, 10. do 12. maja 1966 godine* [Symposium sur les Illyriens à l'époque antique, 10—12 mai 1966], Sarajevo, 1967, 216 pp. (Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Herzegovine. Posebna izdanja knj. V; Centar za balkanološke ispitivanja, knj. 2), RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 169—170.

107. Pavel, Toma, *Proceedings of the Fifth International Congress of Phonetic Science, Münster 16—22 August 1964*, Basel — New York, 1965, XXVIII + 631 p., SCL, **19**, nr 2, 1968, 201—202.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI ETC.

108. Bidian, Viorel și Loșonți, Dumitru, *Activitatea Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1967*, CL, **13**, nr. 1, 1969, 124—127.
109. Braun-Sánta, R., *Aus der Tätigkeit der Hermannstädter Sektion für Gesellschaftwissenschaften in der Zeitspanne 1. Juli 1967 bis 30. März 1968*, FVL, **11**, nr. 2, 1968, 133—134.
110. Csák, László, *A Románia Szocialista Köstársaság Akadémiája Kolozsvári Fióka Nyelvtudományi és Irodalomtőrténeti Intézetének 1967. évi tevékenység* [Activitatea în 1967 a Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 168—171.
111. Iancu, Anca, Năsturel, P. Ș., *Échos de l'Institut d'Études sud-est européennes de Bucarest (Juillet 1967 — Juin 1968)*, RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 689—691.
112. Mihail, Zamfira și Drăgoi, Gabriela, *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor în anul 1967*, AnL, **18**, 1967, 219—221.
113. Nasta, M., *Cercul științific al cadrelor didactice din Institutul de limbi străine*, AUB, **15**, 1966, 397—401.
114. Popescu, Radu Sp., *Succese ale lingvisticii românești în 1968*, Familia, **5**, nr. 1, 1969, 6.
115. Vascenco, Victor, *Aspecte din activitatea institutelor de studii slave din Suedia și Norvegia*, RS, **14**, 1968, 475—478.
116. * * * *Chronique de l'activité de la Section d'études orientales* [a Societății de științe istorice și filologice în 1962—1966], SAO, **5—6**, 1967, 469—472.
117. * * * *Cronica 1966—1967* [a Societății de științe istorice și filologice din R. S. România]. *I. Sesiuni organizate de Consiliul de conducere al Societății de științe istorice și filologice din Republica Socialistă România. II. Comunicări științifice susținute în ședințe publice ale filialelor și subfilialelor Societății de științe istorice și filologice din Republica Socialistă România*, LL, **17**, 1968, 279—287.
118. * * * *Cronică. Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România. Dări de seamă ale ședințelor* [din 11 noiembrie, 7 decembrie 1966, 4 ianuarie, 1 februarie, 1 martie, 25 martie, 5 aprilie, 3 mai, 7 iunie, 19 octombrie, 16 noiembrie 1967], StCl, **10**, 1968, 373—390.
119. * * * *Din activitatea Asociației slaviștilor din Republica Socialistă România (iunie 1965—iunie 1967)*, RS, **15**, 1967, 323—329.

III. *LINGVISTICĂ GENERALĂ*

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

120. Bănescu, A., *Cifrele limbii și limba cifrelor*, ȘtTehn, **19**, nr. 10, 1967, 22—23.
121. Boboc, Alexandru, *Probleme filozofice ale limbajului*, LLF, 213—261.
Vezi și nr. 180.
122. Chatterji, Suniti Kumar, *Some linguistic notes. I.* **Eppur si muove**, RRL, **13**, 2, 1968, 97—104; *II. The eloquences of vagueness*, ib., nr. 3, 1968, 191—193; *III. The legacy of the past and the impact of the present*, ib., nr. 4, 1968, 271—276.
123. Enescu, Gh., *Logică și tehnică logică*, Ateneu, **5**, nr. 6, 1968, 17.
124. Enescu, Gheorghe, *Semantica filozofică*, LLF, 158—212.
Vezi și nr. 180.
125. Florian, M., *Codul genetic, lingvistic, social* [o masă rotundă organizată de radioteleviziunea franceză pe tema: „A trăi, a vorbi"], VSt, **13**, nr. 12, 1968, 8.
126. Graur, Al., *Etimologie indirectă*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 305—308.
127. Graur, A., *L'„école sociologique" et la société*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 583—584.

128. Iacob, Eugen, *Structuralismul sau dificultatea istoriei (I)*, Luceafărul, **11**, nr. 40, 1968, 6; *(II)*, ib., nr. 41, 1968, 2.
129. Kisch, Ruth şi Mantsch, Heinrich, *Note asupra teoriei cîmpurilor semantice*, LR, **18**, nr. 1, 1969, 25—30.
130. László, Attila, [La rubrica : Körszerű nyelvészeti kutatások] *Őstörténet és nyelvtudomány* [Istoria străveche şi lingvistica], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 653—658.
131. Márton, Gyula, *A hagyományos, nyelvtudomanytól a modern nyelvtudományig*, Előre, **22**, nr. 6427, 1968, 3.
132. Mihăilescu, Lucreţia, Voinescu, I. et Fradis, A., *Aspects du vocabulaire chez les aphasiques* [cu 4 tabele şi 2 figuri în text], RRL, **13**, nr. 4, 1968, 331—342.
133. Pavel, Toma, *Cercetări saussuriene II* [despre substanţa limbii, despre neutralizare], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 183—195.
134. Pavel, Toma, *Fragmente despre cuvînt*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, 184 p. Vezi şi nr. 171, 186, 199.
135. Petrovici, Emil, *Întrepătrunderea sistemelor lingvistice* [versiunea românească a raportului prezentat la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, Bucureşti, 28 august — 2 septembrie 1967], StSl, **1**, 1969, 67—87.
136. Popa, Cornel, *Analiza limbajului la Leibniz, Boole şi Frege*, LLF, 86—157. Vezi şi nr. 180.
137. Popa, Cornel, *Semiotics — a method of investigation. Marginal notes on J. M. Bochenski's work* **The Methods of Contemporary Thought**, RSSPs, **12**, nr. 2—3, 1968, 295—305.
138. Popa, George, *Semiotică şi semiologie*, Ramuri, **5**, nr. 7, 1968, 16, 17, 23.
139. Rosetti, Al., *Actualitatea* **Gramaticii** *de la Port-Royal*, LR, **17**, nr. 4, 1968, 287—289.
140. Schveiger, Paul, [Sub titlul general : Semantica] *Comunicarea umană*, Astra, **3**, nr. 6, 1968, 6.
141. Schveiger, Paul és Szabó, Zoltán, [La rubrica : Körszerű nyelvészeti kutatások] *Hagyomány és újítás a nyelvtudományban* [Tradiţii şi inovaţii în lingvistică], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 642—647.
142. Slama-Cazacu, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică* [cu o bibliografie de 560 de titluri şi un rezumat în franceză], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 490 [—492] p. Vezi şi nr. 192.
143. Slama-Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica şi aplicarea metodei dinamic-contextuale în dialectologie* [conexiunea lingvisticii cu alte discipline], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 83—95.
144. Solomon, V., Safir, M., *Limbă şi vorbire*, GÎ, **20**, nr. 950, 1968, 3.
145. Stan, I. T., *Teoria eteroinvariantă în fonologie* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 83—89.
146. Stati, Sorin, *Problemele actuale ale semanticii lingvistice*, LLF, 5—47. Vezi şi nr. 180.
147. Stati, Sorin, *Puncte de vedere în problema sensului*, ProgrŞt, **4**, nr. 8, 1968, 360—364.
148. Stati, Sorin, Marcus, Solomon, Popa, Cornel, Enescu, Gheorghe, Boboc, Alexandru, *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 264 [—265] p. Vezi şi nr. 180.
149. Szabédi, László, [La rubrica : Körszerű nyelvészeti kutatások] *A finnugonyelvhasonlítás jövője (A szerző hagyatékából)* [Viitorul filologiei comparate], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 658—669.
150. Ştirbu, Vasile, *Nivele de abstractizare în planul expresiei* [arată, pe baze fonologice, că, în trecerea la un nivel superior de abstractizare, invariantul devine variant, abstractul, concret], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 113—121.
151. Tabarcea, Cezar, *Lingvistica modernă şi ştiinţa literaturii*, Ateneu, **5**, nr. 5, 1968, 9.
152. Tătaru, Ana, *Unusual mistakes in hearing and pronouncing foreign sound-sequences*, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 139—141.
153. Theban, Laurenţiu, *Géographie linguistique, typologie, sociolinguistique*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 659—663.
154. Vasiliu, Em., *Analytic sentences in natural languages*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 529—539.
155. Wald, Henri, [La rubrica : Körszérű nyelvészeti kutatások] *A nyelv lényege* [Esenţa limbii], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 647—653.
156. Wald, Henri, *Expresivitatea filozofiei*, Familia, **5**, nr. 2, 1968, 15.
157. Wald, Henri, *Les formes infra-logiques du langage*, RSSPs, **12**, nr. 1, 1968, 31—38.
158. Wald, Henry, *Trăire şi vorbire*, Familia, **5**, nr. 5, 1969, 9.
159. Wald, Henri, *Văzul şi auzul*, Familia, **5**, nr. 1, 1969, 15.
160. Wald, Lucia, *Puncte de vedere asupra progresului în limbă*, SCL, **19**, nr. 2, 1968, 103—111.

161. WALD, LUCIA, SLAVE, ELENA, *Ce limbi se vorbesc pe glob?* [cu bibliografie, indice și o hartă în afară de text], București, Editura științifică, 1968, 296 p.
162. * * * *Cîte limbi, attîtea sentimente* [despre bilingvism], VN, **25**, nr. 1, 1969, 6.
163. * * * [La rubrica : Simpozionul Tribunei] *Limba și stilul științific* [participă la discuții : acad. Șt. Milcu, acad. C. Daicoviciu, prof. D. D. Roșca, prof. O. Fodor, prof. Ștefan Pascu, prof. Alexandru Lungu], Tribuna, **12**, nr. 27, 1968, 4—5.
164. * * * *Răspîndirea limbilor*, Lumea, **7**, nr. 11, 1969, 32.
165. * * * *Structuralismul și unele probleme actuale ale științelor* [anchetă ; la structuralismul lingvistic se referă Paul Schveiger], Astra, **3**, nr. 7, 1968, 4, 17.

★

Vezi și nr. 267, 361, 373, 556, 560, 707, 1139.

Recenzii

166. ALEXANDRESCU, SORIN, *„Structuralism și libertate"* [pe marginea cărții lui Virgil Nemoianu *Structuralismul*, București, Editura pentru literatură, 1967], Familia, **4**, nr. 7, 1968, 7.
167. ANGHEL, IOANA, Eric Buyssens, *Linguistique historique. Homonymie — Stylistique — Sémantique — Changement phonétique*, Presses Universitaires de Bruxelles, Presses Universitaires de France, 1965, 158 p., CL, **13**, nr. 1, 1968, 143—146.
168. ANTONAȘ, MARCELA, A. Schaff, *Introducere în semantică*, București, Editura științifică, 1966, 404 p., AnL, **18**, 1967, 210—214.
169. AVRAMESCU, AUREL, Peters I., *Einführung in die allgemeine Informationstheorie* (Introducere în teoria generală a informației). Berlin — Heidelberg — New York, Springer-Verlag, 1967, 266 p., 75 fig., SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 483—486.
170. BOLOCAN, GH., *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil I. Coteanu, București, Editura științifică, 1967, 320 p. [analizează, în mod special, conceptul de dialectologie structurală în schema generală a disciplinelor lingvistice], LR, **17**, nr. 5, 1968, 474—476.
171. BUGARIU, VOICU, Toma Pavel, *Fragmente despre cuvînt* [București, Editura pentru literatură, 1968], Astra, **3**, nr. 9, 1968, 9.
Vezi nr. 134.
172. CÎMPEANU, EUGEN, Benvenuto Terracini, *Analisi stilistica. Teoria, storia, problemi*, Milano, Feltrinelli, 1966, 413 p., CL, **13**, nr. 2, 1968, 378—380.
173. CÎMPEANU, EUGEN, Dámaso Alonso, *Saggio di metodi e limiti stilistici*, Bologna, „il Mulino", 1965, XX + 393 pag., CL, **13**, nr. 1, 1968, 141—143.
174. FRÎNCU, CONST., Maurice Leroy — *Les grands courants de la linguistique moderne*, Université libre de Bruxelles, Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres, tome XXIV, Presses Universitaires de Bruxelles, Presses Universitaires de France, 1964, 198 p., AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 139—142.
175. GRAUR, AL., Bertil Malmberg, *Les nouvelles tendances de la linguistique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1966, 342 p., SCL, **19**, nr. 6, 1968, 651—653.
176. GRAUR, AL., *Elemente de lingvistică structurală* (volum colectiv, redactor responsabil I. Coteanu), București, Editura științifică, 1967, 320 p., SCL, **20**, nr. 1, 1969, 111—113.
177. GRAUR, A., Eric Buyssens, *La communication et l'articulation linguistique*. Presses Universitaires de France (XXXI*ème* volume des Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université Libre de Bruxelles), 1967, 175 p., RRL, **14**, nr. 1, 1969, 77—79.
178. GRAUR, AL., Henri Wald, *Realitate și limbaj*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 181 p., SCL, **20**, nr. 1, 1969, 113—115.
179. GRUIȚĂ, G., *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura științifică, 1967, 320 p., StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 125—127.
180. IRIMIE, ION, SEMENIUC, ION, *Limbaj, logică, filozofie* [de S. Stati, S. Marcus, C. Popa, Gh. Enescu, Al. Boboc, București, Editura științifică, 1968], Tribuna, **12**, nr. 38, 1968, 2.
Vezi și nr. 121, 124, 136, 146, 148, 209.

181. KELEMEN, BÉLA, A.-J. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de méthode.* Librairie Larousse, Paris é.n. (1966), 262 l. [în limba maghiară], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 150—155.
182. KIS, EMESE, Thomas A. Sebeok, *Style in Language*, Edited by ..., The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of technology, Cambridge, Massachusetts (Second printing August 1964. First M.I.T. Papperback Edition, August 1960), 470 l. [în limba maghiară], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 350—355.
183. MANTSCH, H., Erwin Koschmieder, *Beiträge zur allgemeinen Syntax.* Carl Winter, Universitätsbuchandlung, Heidelberg, 1965, 224 S. [în limba germană], RRL, **13**, nr. 4, 1968, 373—376.
184. MARCUS, SOLOMON, Collin Cherry : *On Human Communication.* A review, a Survey, and a Criticism. Second Edition, The M.I.T. Press, Cambridge, Mass— London, England, 1966, SCL, **19**, nr. 6, 1968, 656—657.
185. MARIAN, IULIA, A. A. Leontiev, *Языкознание и психология*, Изд. «наука», Москва 1966, 80 стр [în rusă], RRL, **13**, nr. 2, 1968, 179—183.
186. MARINO, ADRIAN, [La rubrica : Cronica ideilor literare ; sub titlul general :] *Povestea vorbei (I)* [Toma Pavel, *Fragmente despre cuvînt*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968], Cronica, **3**, nr. 40, 1968, 7 ; *(II)* [Henri Wald, *Realitate şi limbaj*, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1968, Sorin Stati, *Călătorie lingvistică în ţara muzelor*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967], ib., nr. 41, 1968, 9.
Vezi şi nr. 134.
187. MÁTHÉ, JAKAB és SZÁSZ, LŐRINC, Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 274 l. [în limba maghiară], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 156—159.
188. MĂNUCĂ, DAN, Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Paris, Flammarion, AnL, **18** 1967, 214—215.
189. MICLĂU, PAUL, Tzvetan Todorov, *Littérature et signification*, Larousse, Paris, 1967, 118 p., RRL, **13**, nr. 2, 1968, 182—184.
190. PETRIŞOR, MARCEL, Virgil Nemoianu : *„Structuralismul"* [Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967], VR, **20**, nr. 3, 1968, 143—145.
191. ROCERIC-ALEXANDRESCU, ALEXANDRA, Eberhard Zwirner şi Kurt Zwirner, *Grundfragen der Phonometrie.* S. Karger, Basel — New York, 1966, 218, SCL, **19**, nr. 2, 1968, 198—201.
192. ROSETTI, AL., Tatiana Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică* [Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968], RLib, **26**, nr. 7491, 1968, 3.
Vezi şi nr. 142.
193. SCHVEIGER, PAUL, Henry Hécaen, René Angerlegues, *Pathologie du langage : l'aphasie*, „Langue et langage", Larousse, Paris (f.a.), 200 p., SCL, **19**, nr. 5, 1968, 579— 580.
194. SLAMA-CAZACU, T., R. C. Oldfield, J. C. Oldfield, J. C. Marshall (red.), *Language, Selected readings* [f. l.], Penguin Books (Penguin Modern Psychology UPS 10), [1968], 392 p., RPsih, **14**, nr. 3, 1968, 354—355.
195. STATI, SORIN, Luigi Rosiello, *Linguistica illuminista*, Il Mulino, Bologna, 1967, 220 p., SCL, **19**, nr. 6, 1968, 654—656.
196. SZABÁ, ZOLTÓN, *Language and Style*, Collected Papers by Stephen Ullmann, Oxford, Basil Blackwell 1964, 270 l. [în limba maghiară], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 355—359.
197. TUŢESCU, MARIANA, Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics. A chapter in the history of rationalist thought*, Harper & Row, Publisher, New York and London, 1966, 119 pages, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 175—179.
198. ULICI, AURELIA, Rosetti Al., *Introducere în fonetică.* Ed. a IV-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 158 p., ProgrŞt, **4**, nr. 9, 1968, 412—413.
199. UNGHEANU, MIHAI, Toma Pavel, *Fragmente despre cuvînt* [Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968], Luceafărul, **11**, nr. 26, 1968, 2.
Vezi şi nr. 134.
200. VERONA, RENATO, Schmoll, Georg, *Wortschatz und Technologie der Information und Dokumentation* (Vocabularul şi tehnologia informării şi documentării). Leipzig, VEB, Bibliographisches Institut, 1967, 160 p., SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 509—512.
201. VINCENZ, ILEANA, Jerold J. Katz, *The Philosophy of Language*, Harper & Row Publishing, New York, 1966, XIII + 326 p., SCL, **19**, nr. 3, 1968, 334—337.
202. WALD, L., Giulio C. Lepschy, *La linguistica strutturale*, Torino, 1966 (traducere franceză, Paris, 1968, 240 p.), LR, **17**, nr. 5, 1968, 473—474.

203. Wald, L., Luigi Rosiello, *Linguistica illuminista*, Bologna, 1967, 217 p., LR, **18**, nr. 1, 1969, 95—98.

*

Vezi și nr. 981.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ȘI APLICATĂ

204. Crăciun, Constantin V., *Δ-Dominare și dominare condiționată în gramatica algebrică* [cu o bibliografie de 10 titluri și un rezumat în franceză], SCMatem, **20**, nr. 5, 1968, 683—695.
205. Diaconescu, Paula, *Morphologie des grammaires génératives*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 401—405.
206. Domonkos-Nistor, Erika, Roman, E., *Semantica în documentare*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 105—109.
207. Drăgan, Aurel, *Un algoritm lexicografic pentru rezolvarea programelor polinominale în variabile binare* [cu un rezumat în franceză], SCMatem, **20**, nr. 8, 1968, 1135—1146.
208. Ionescu, Liliana, *Unele probleme de fonologie în gramatica transformațională a limbii române*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 69—74.
209. Marcus, Solomon, *Aspecte matematice în studiul limbajului*, LLF, 48—85.
Vezi și nr. 180.
210. Marcus, Solomon, *Incursiune în lingvistica matematică*, VSt, **13**, nr. 22, 1968, 15.
211. Marcus, Solomon, *On the border of two Sciences: Mathematics and Linguistics*, Roum [versiunea engleză a publicației], nr. 2, 1968, 44—45.
212. Moisil, Grigore, *Altceva despre lingvistica matematică*, ScTin, **24**, nr. 5935, 1968, 1, 5.
213. Moisil, Grigore, *Lingvistica și mașinile de calcul*, ScTin, **24**, nr. 5917, 1968, **1**, 5.
214. Moisil, Gr. C., *Logica clasică a propozițiilor de tip superior*, SCMatem, **20**, nr. 2, 1968, 237—258.
215. Moisil, Gr. C., *Sur la logique des propositions à modèles partiellement ordonné* [cu o bibliografie de 13 titluri], RRMPA, **13**, nr. 9, 1968, 1413—1437.
216. Nebeský, Ladislav, *Language systems* [cu o bibliografie de 13 titluri], RRMPA, **13**, nr. 3, 1968, 371—375.
217. Raischi, Constantin T., *Contexte caracteristice în lingvistica algebrică* [cu o bibliografie de 20 de titluri și un rezumat în franceză], SCMatem, **21**, nr. 1, 1969, 123—133.
218. Raischi, Constantin T., *Relația de dominare și analiza algebrică contextuală* [cu o bibliografie de 15 titluri], SCMatem, **20**, nr. 1, 1968, 31—41.
219. Rus, T., *On the recursivity of the formalized languages*, RRMPA, **13**, nr. 8, 1968, 1159—1172.
220. Theban, Laurențiu, *Perspectiva liniară a propozițiilor trimembre*, SCL, **19**, nr. 3, 1968, 307—315.
221. Vauquois, Bernard, *Structures profondes et traduction automatique. Le système du C.E.T.A.*, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 105—130.
222. * * * *Între lingvistică și mecanică*, VN, **25**, nr. 10, 1969, 6.

*

Vezi și nr. 61, 65, 66, 123, 136, 154, 819.

Recenzii

223. Bán, A., Vinţeler, O., R. G. Piotrovski, *Моделирование фонологических систем и методы их сравнения*, *M.—Л.*, 1966, 299 p., CL, **13**, nr. 1, 1968, 148—152.
224. Kafrissen, H., Shapiro P. A., *ACORN- An Automated Coder of Report Narrative* (ACORN. Un codificator automat pentru redarea datelor dintr-un protocol operatoriu scris într-un limbaj obișnuit). În: Methods of Information in Medicine — Methodik der Information in der Medizin, Stuttgart, **6**, nr. 4, 1967, p. 153—162, SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 541—543.

225. Marcus, Solomon, Hays, David G. (editor). *Readings in Automatic Language Processing* (Prelegeri despre prelucrarea automată a informației lingvistice). New York, American Elsevier Publishing Company Inc., 1966, 202 p., SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 489—490.
226. Negoiță, C. V., Borko, Harold, *Automated Language Processing* (Prelucrarea automată a limbajului). New York, John Willey & Sons, 1967, 285 p., SCDB, **10**, nr.,4, 1968, 491—492.
227. Negoiță, C. V., Demeze, A., *Traitement de l'information linguistique* (Prelucrarea informației lingvistice), Paris, Dunod, 1966, 211 p., SCDB, **10**, nr. 2, 1968, 225—227.
228. Păunescu, M., *Beiträge zur Lingvistik und Informationsbearbeitung* (Contribuții la lingvistica și prelucrarea informațiilor), Nr. 9, nov. 1966, München, R. Adenbourg-Verlag, 65 p., SCDB, **10**, nr. 2, 1968, 227—229.
229. Peltz, M., *Machine translation — The second phase of development* (Traducerea automată — A doua fază de dezvoltare). În : Endeavour, **27**, nr. 101, mai 1968, p. 97—100, 1 fig., 7 ref., SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 552—554.
230. Tuțescu, Mariana, Nicolas Ruwet, *Introduction à la grammaire générative*. Plon, Paris, 1967, 448 pages, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 88—93.

★

Vezi și nr. 105, 106, 169, 197, 200, 201, 725.

IV. *LIMBA ROMÂNĂ*

1. GENERALITĂȚI

231. Badîa-Margarit, Antonio M., *De vorbă cu academicianul spaniol* . . . [convorbire realizată de A. Firoiu], Tribuna, **13**, nr. 2, 1969, 1.
232. Baffi, Mariano, *În Italia se manifestă un interes crescînd pentru cultura românească* [discuție organizată de Adrian Kiseleff], Munca, **24**, nr. 6328, 1968, 2.
233. Bodea, Cornelia, *Ideea de unitate și continuitate în conștiința poporului român* [printre altele, și despre termenul *vlah*], AIst, **14**, nr. 2—3, 1968, 135—153.
234. Bulgăr, Gh., *De vorbă cu un romanist de seamă și prieten al țării noastre — prof. Alf Lombard*, Argeș, **3**, nr. 5, 1968, 18—19.
235. Cîmpeanu, Eug., [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Studiul limbii române la Universitatea din Chicago*, Lumea, **6**, nr. 35, 1968, 20—21.
236. Densusianu, Ovid, *Opere*. I. Lingvistică. Scrieri lingvistice. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, cu o prefață de B. Cazacu, București, Editura pentru literatură, 1968, 756 p.
Vezi și nr. 262.
237. Giosu, Ștefan, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale *Cei 150 de studenți de la Lyon* [care studiază limba și literatura română], Lumea, **6**, nr. 34, 1968, 18.
238. Goudet, Jacques, *Limba română și studiul comparat al limbilor romanice*, Contemporanul, nr. 16, 1968, 2.
239. Graur, Al., *Tendințe actuale ale limbii române* [domenii : fonetică-fonologie, morfologie, formarea cuvintelor, vocabular, sintaxă ; cu un indice de cuvinte alcătuit de Marieta Pietreanu], București, Editura științifică, 1968, 439 p.
240. Hristea, Theodor, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Seatle : Interesul studenților și al specialiștilor*, Lumea, **6**, nr. 37, 1968, 14—15.
241. Iarovici, Edith, *Unele aspecte ale influenței limbii engleze asupra limbii românilor din Statele Unite* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 223—238.
242. Iordan, Iorgu, *Scrieri alese* [Partea I : Lingvistică romanică : *Noțiunea de „muncă" în limbile romanice*, **Cị** *și* **tị** *latinești în dialectele italiene de sud, Studiile hispanice în România, Spaniola — arie lingvistică arhaică?, Paralele lingvistice româno-spaniole*, recenzie la cartea lui Edgar Glässer, *Einführ. in die rassenkund. Sprachforsch. Krit. -hist. Untersuch.*, Heidelberg, 1939. Partea a II-a : Lingvistică ro-

mânească : *Dialectele italiene de sud și limba română. IV. Stilistice, Programul nostru, Note lingvistice* : **Fleoancă**, *Întrebuințarea dativului în limba română actuală, Graiul putnean*, recenzie la L. Blaga, *Spațiul mioritic*, ed. a II-a, Buc. f.a.], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 251 [—253] p.

243. Kelemen, Béla, *A mai román nyelvtudomány főirány* [Tendințe principale în lingvistica românească contemporană], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 669—676.

244. Leonte, Liviu, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Montpellier : O amintire vie în „țara felibrilor"*, Lumea, **6**, nr. 37, 1968, 15.

245. Lotti, Gianfranco, *Mario Ruffini, profesor de literatură română la Torino*, Argeș, **3**, nr. 8, 1968, 17.

246. Niculescu, Alexandru, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Seminarul de la Padova*, Lumea, **6**, nr. 34, 1968, 19.

247. Oțetea, Andrei, *Romanitatea orientală*, Contemporanul, nr. 52, 1968, 13.

248. Păun, Octavian, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internațional] *Belgrad : Consolidarea unei tradiții*, Lumea, **6**, nr. 35, 1968, 20.

249. Pop, Dumitru, *Unitatea spirituală și etnico-lingvistică a poporului român oglindită în folclor*, Munca, **24**, nr. 6541, 1968, 1, 5.

250. Popescu, Florin, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Sofia : Studiul limbii și al culturii românești*, Lumea, **6**, nr. 37, 1968, 14.

251. Pușcariu, Sextil, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895 — 1906)* [ediție îngrijită de Magdalena Vulpe], [București], Editura pentru literatură, 1968, 384 p.
Vezi și nr. 258, 262.

252. Streinu, Vladimir, [Sub titlul general : Distinguo] *Instinctul latinității*, Luceafărul, **11**, nr. 16, 1968, 1, 7.

253. Trâpcea, Th. N., *Date noi despre romanitatea balcanică*, AUT, **6**, 1968, 268—269.

254. Zaciu, Mircea, [La rubrica : Cultura românească în circuitul valorilor internaționale] *Seminariile de la universitățile din Köln și Bonn*, Lumea, **6**, nr. 35, 1968, 21.

255. * * * [La rubrica : Interviurile Familiei] *Latinitatea limbii române* [răspund Carlo Tagliavini, Eugeniu Coșeriu, Ladislas Gáldi, W. Bahner], Familia, **4**, nr. 5, 1968, 12—13.

256. * * * *Limba română în contextul romanității. Aprecieri și impresii ale unor oaspeți la cel de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică, București — 1968* [participă la discuție : Alf Lombard, Veikko Väänänen, Werner Bahner, Johannes Klare, Werner Blochwitz, Bruno Migliorini, Gianfranco Contini, Mariano Baffi ; discuție organizată de Șt. Cuciureanu], Cronica, **3**, nr. 19, 1968, 3.

257. * * * *Latinitatea limbii române* [extrase din diferiți autori și din diferite periodice ; supliment realizat de Gheorghe Bulgăr și Ovidiu Cotruș], Familia, **4**, nr. 5, 1968, 14.

★

Vezi și nr. 752, 874, 891, 907, 929, 932, 933, 936, 946, 949, 950, 961, 963, 974, 975, 1030, 1031, 1054, 1064.

Recenzii

258. Buzași, Ion, Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri* [Amintiri din tinerețe (1895—1906), București, Editura pentru literatură, 1968], Tomis, **4**, nr. 3, 1969, 4—5.
Vezi și nr. 251.

259. Mantsch, H., *Beiträge zur rumänischen Philologie*, volum apărut sub îngrijirea prof. Werner Bahner, Berlin, Akademie-Verlag, 1968, 209 p., LR, **18**, nr. 1, 1969, 98—99.

260. Mihăescu, H., Klaus Henning Schroeder, *Einführung in das Studium des Rumänischen. Sprachwissenschaft und Literaturgeschichte*. Erich Schmidt, Berlin, 1967, 159 p., RRL, **14**, nr. 1, 1969, 79—83.

261. Tihan, T., Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri* [Amintiri din tinerețe (1895—1906)], Editura pt. literatură, 1968, Steaua, **20**, nr. 2, 1969, 107—108.
Vezi și nr. 251.

262. ZANK, RODICA, Ovid Densusianu — *Opere* [I. Lingvistică. Scrieri lingvistice. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, cu o prefață de B. Cazacu, București, Editura pentru literatură, 1968, 756 p.], GÎ, **19**, nr. 974, 1968, 4.
Vezi și nr. 236.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

263 ARVINTE, VASILE *Concepția lui S. Pușcariu despre formarea limbii și a poporului român*, AUI **14**, fasc. 2, 1968, 175—180.

264. BORCILĂ, MIRCEA, *Lucian Blaga și problemele limbii române*, Tribuna, **12**, nr. 24, 1968, 6.

265. BUGEANU, DAN, *Concepția lingvistică a lui Sextil Pușcariu*, LR, **17**, nr. 5, 1968, 393—404.

266. BULGĂR, GH., *Al. I. Odobescu despre un congres al romaniștilor* [Odobescu propunea, în 1878, organizarea unui astfel de congres], GL, **15**, nr. 16, 1968, 2.

267. COTEANU, I., *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?* [cu bibliografie], Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 71 p. (Bibliotheca Historica Romaniae, nr. 20).

268. DAICOVICIU, BEATRICE, *Cărturari din secolul XV—XVIII despre latinitatea și continuitatea românilor*, Steaua, **19**, nr. 4, 1968, 47—49.

269. DJAMO-DIACONIȚĂ, LUCIA, *Ecouri peste hotare despre activitatea științifică a lui Ioan Bogdan* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **15**, 1967, 265—272.

270. DRĂGAN, MIHAI, [Sub titlul general : Aproximații critice] *Hașdeu în actualitate* [I], Cronica, **4**, nr. 2, 1969, 9; *(II)*, ib. nr. 7, 1969, 7, 8.

271. DRĂGAN, MIRCEA, *Aron Pumnul*, Ateneu, **5**, nr. 12, 1968, 14.

272. IANCU, VICTOR, *Sextil Pușcariu*, Familia, **4**, nr. 8, 1968, 15.

273. IBRĂILEANU, G., *Dicționarul limbii române și d. Philippide* în volumul *G. Ibrăileanu — restituiri literare* [cu o bibliografie cronologică] de Ion Crețu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 385—391.

274. IRIMIA, D., *S. Pușcariu și problemele structurii gramaticale a limbii române*, AUI, **14**, fasc. 2, 1968, 181—193.

275. ISTRATE, GAVRIL, *Locul lui Sextil Pușcariu în lingvistica românească*, AUI, **14**, fasc. 2, 1968, 145—174.

276. ISTRATE, GAVRIL, *Sextil Pușcariu*, Steaua, **19**, nr. 5, 1968, 50—55.

277. ISTRATE, GAVRIL, *Școala Ardeleană și rolul ei în dezvoltarea limbii noastre literare*, Steaua, **19**, nr. 11, 1968, 57—61.

278. MACREA, D., *Aron Pumnul. 150 de ani de la nașterea sa*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 167—192.

279. MACREA, D., *Contribuția lui Titu Maiorescu la studiul și cultivarea limbii române* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 7—14.

280. MARMELIUC, D., *O sută de ani de la nașterea lui George Murnu*, StCl, **10**, 1968, 279—283.

281. MIHĂILĂ, G., *Ioan Bogdan și Ilie Bărbulescu membri corespondenți ai Academiei Sîrbe* [prezintă trei documente legate de problema în discuție], RS, **14**, 1968, 471—474.

282. MIHĂILĂ, G., **Sintagma (Pravila)** *lui Matei Vlastaris și începuturile lexicografiei românești (secolele XV—XVII)* [cu extrase și cu 3 facsimile în text], StSl, **1**, 1969, 9—44.

283. NETEA, VASILE, *Dicționarele lui Barițiu*, ScTin, **24**, nr. 5870, 1968, 4.

284. PĂTRUȚ, I., [Sextil Pușcariu] *Istoric al limbii și dialectolog*, StUBB, 14, fasc. **1**, 1969, 110—113.

285. PETROVICI, E., [Sextil Pușcariu] *Întemeietor al școlii lingvistice clujene*, StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 107—110.

286. POGHIRC, CICERONE, *B. P. Hasdeu lingvist și filolog* [cu o bibliografie a operelor lingvistice și filologice, 18 facsimile afară de text, indice de materii și de nume], București, Editura științifică, 1968, 248 p.
Vezi și nr. 311.

287. POPA, MIRCEA, *Ilarie Chendi și problemele limbii literare*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 281—293.

288. PREDA, LUCA, *O conștiință a progresului național. 30 de ani de la moartea lui Ovid Densusianu*, Ramuri, **5**, nr. 5, 1968, 7—8.

289. PUȘCARIU, SEXTIL, *Cum a luat ființă Muzeul limbii române din Cluj* din volumul de memorii inedit „Călare pe două veacuri" [Amintiri din tinerețe (1895—1906), București, Editura pentru literatură, 1968], Argeș, **3**, nr. 10, 1968, 6.

290. Rosetti, Al., *Cartea albă* [despre diferite personalităţi, printre alţii, despre B. P. Hasdeu, Ovid Densusianu, I. A. Candrea, Antoine Meillet], [Bucureşti], Editura pentru literatură, 1968, 142 [—143] p.
Vezi şi nr. 309.
291. Rosetti, Al., *Cum am scris „Istoria limbii române". I. Metoda*, Luceafărul, **11**, nr. 21, 1968, 7; *II. Informaţia. Realizarea*, ib., nr. 22, 1968, 7.
292. Rusu, Valeriu, *Ovid Densusianu*, GL, **15**, nr. 24, 1968, 7.
293. Sandu, Vasile, *Haşdeu în Academia Română* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 59—70.
294. Seche, Mircea, *Activitatea lexicografică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu*, SCL, **19**, nr. 3, 1968, 317—332.
295. Todoran, Romulus, *20 de ani de la moartea lui Sextil Puşcariu*, Tribuna, **12**, nr. 19, 1968, 5.
296. Ţepelea, Gabriel, *Drumul unui mare învăţat: Sextil Puşcariu*, Argeş, **3**, nr. 6, 1968, 14.
297. Ţepelea, G., *Maiorescu şi problemele stilului poetic*, Argeş, **4**, nr. 2, 1969, 17.
298. Vaida, Mircea, *Un deschizător de drumuri: Sextil Puşcariu*, Tribuna, **12**, nr. 48, 1968, 3.
299. Vulpe, Magdalena, *„Arhiva Puşcariu"*, AUI, **14**, fasc. 2, 1968, 205—207.
300. Zdrenghea, Mircea, [Sextil Puşcariu] *Lexicolog şi lexicograf*, StUBB, **14**, fasc. 1, 1969 113—116.
301. Zugun, Petru E., *Din istoria ortografiei româneşti. O sută de ani de la apariţia lucrării* **Despre scrierea limbii române** *de Titu Maiorescu*, AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 43—60.
302. * * * [Sextil Puşcariu], AUI, **14**, fasc. 2, 1968.

★

Vezi şi nr. 1, 9, 11, 233, 251, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197.

Recenzii

303. Bulgăr, Gh., Werner Bahner, *Das Sprach — und Geshichtbewusstsein in der rumänischen Literatur von 1780—1880*, Berlin, Akademie-Verlag, 1967, RRH, **8**, nr. 1, 1969, 158—160.
304. Crişan, Constantin, Gh. Bulgăr, *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români* [Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1966], VR, **20**, nr. 9, 1968, 143—145.
305. Fischer, I., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române. Vol. I. De la origini pînă la 1880*. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 191 p., StCl, **10**, 1968, 371—372.
306. Gheorghiţă, C., Marin Bucur, *Ovid Densusianu*, Amfiteatru, **3**, nr. 25, 1968, 411.
307. Graur, Al., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române* [vol. I. De la origini pînă la 1880], Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 191 p. [cu privire specială la unele etimologii din carte], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 641—642.
308. Marica, George M., *O lucrare germană asupra ideologiei româneşti din secolul al XIX-lea* [Werner Bahner, *Das Sprach-und Geschichtsbewusstsein in der rumänischen Literatur von 1780—1880*, Berlin, Akademie-Verlag, 1967], Tribuna, **12**, nr. 37, 1968, 6.
309. Muthu, Mircea, Al. Rosetti, *Cartea Albă* [Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968], Steaua., **19**, nr. 12, 1968, 102—103.
Vezi şi nr. 290.
310. Todoran, R., Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române. I: De la origini pînă la 1880*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966, 192 p., CL, **13**, nr. 1, 1968, 136—140.
311. Ungheanu, M., Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu* [lingvist şi filolog, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968], Luceafărul, **11**, nr. 52, 1968, 2.
Vezi şi nr. 286.

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

312. Arvinte, Vasile, *Cu privire la elementele vechi germane ale limbii române* [cu un rezumat în franceză], AnL, **18**, 1967, 5—19.

313. Avram, Andrei, *La diphtongaison de* [é] ; [ó] *et le passage de* [ă] *à* [î] *en daco-roumain*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 397—400.
314. Avram, Andrei, *Observații asupra sistemului vocalic al dacoromânei din epoca începuturilor scrisului* [despre gradul de determinare a vocalelor din perioada primelor texte românești], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 97—101.
315. Bolocan, Gh., *Observații asupra originii numeralelor românești* [susține independența construcțiilor românești față de modelul slav (bulgar), numeralele 11—19 fiind calcuri lexicale, și nu sintactice], LR, **18**, nr. 2, 1969, 133—135.
Vezi și nr. 318.
316. Cioculescu, Șerban, *Un glorieux jubilé : Le 150e anniversaire de l'introduction de la langue roumaine à l'école*, Roum, nr. 5, 1968, 37.
317. Coteanu, I., *Adjectivul în protoromână (română comună)*, LR, **18**, nr. 1, 1969, 31—38.
318. Coteanu, I., *În legătură cu structura numeralului românesc* [pe marginea articolului lui Gh. Bolocan de la nr. 315 ; autorul aduce argumente în plus în susținerea tezei că româna nu a suferit influență slavă în ceea ce privește numeralul], LR, **18**, nr. 2, 1969, 137—138.
319. Diaconescu, Paula, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc. Rezumat* [al tezei de doctor în științe filologice], [București, 1968], 20 p. litografiate (Universitatea București. Facultatea de limbă și literatură română).
320. Diaconescu, Paula, *Vocativul în* **-(ul)e**, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 469—472.
321. Dumitrescu, Maria, *Declinarea nominală în limba rusă (sec. XI—XV) a) Substantivele cu vechea temă *ĭ*, AUB, **16**, 1967, 333—343 *.
322. Frîncu, C., *Din istoria perfectului simplu românesc : formele de persoana I și a II-a plural cu sufixul* **-ră** [cu un rezumat în franceză], AnL, **18**, 1967, 175—192.
323. Geică, Ludmila, *A román nyelv és nép kialakulása* [Formarea limbii și a poporului român], Bukarest, 1967, 16 p.
324. Gheție, Ion, *Contribuții la istoria trecerii lui* **ea** *la* **e** (**Leage > lege**). *Prezența lui* **ea** *în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea* [cu 3 hărți în text], LR, **17**, nr. 6, 1968, 501—508.
325. Guțu-Romalo, Valeria, *Le futur en roumain aux XVIe—XVIIIe siècles*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 427—431.
326. Istrate, G., *Fenomene specifice limbii române literare în prima jumătate a sec. al XIX-lea* [cu un rezumat în franceză], LucrȘt. Galați, **1**, 1967, 193—199.
327. Niculescu, Alexandru, *Observations sur les démonstratifs daco-roumains provenant du lat.* **ille**, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 471—480.
328. Pamfil, Viorica, *Observații cu privire la frecvența cuvintelor în limba secolului al XV-lea* [pe baza textelor *Codicele Voronețean*, *Tetraevanghelul lui Coresi*, *Palia de la Orăștie* ; cu un tabel în text], SCL, **19**, nr. 3, 1968, 297—302.
329. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Regimul sintactic al verbelor în limba română veche*, SCL, **19**, nr. 3, 1968, 265—296.
330. Popescu, Radu Sp., [La rubrica : Consultații pentru bacalaureat] *Formarea limbii și a poporului român*, Familia, **5**, nr. 2, 1969, 12.
331. Rădulescu, Maria, *Observații asupra topicii subiectului și a predicatului în limba română din secolul al XVI-lea*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 41—53.
332. Rosetti, Al., *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea* [I. Limba latină. II. Limbile balcanice. III. Limbile slave meridionale (sec. VI—XII). IV. Româna comună. V. Limbile vecine. VI. Din secolul al XIII-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea ; cu o anexă cuprinzînd 32 de articole și studii publicate în diferite volume și periodice de specialitate, cu 6 hărți afară de text, abrevieri, indicații bibliografice, indice de autori și de cuvinte], București, Editura pentru literatură, 1968, 844 p.
Vezi și nr. 349.
333. Rosetti, Al., *Observații asupra lui* **-u** *în limba română* [pe marginea articolului lui Em. Vasiliu de la nr. 339], SCL, **20**, nr. 1, 1969, 103—104.
334. Rosetti, Al., *Problema lui* **-u** *(final) în limba română* [pe marginea articolului lui Robert L. Rankin, *Final* **-u** *in Rumanian*, în „Essays in Rumanian Philology from the University of Chicago", in Honour of the XII-th International Congress of Ro-

---

* Nr. 321 a fost plasat greșit aici ; rugăm cititorul să-l considere ca făcînd parte din capitolul al X-lea, *Slavistică*.

mance Linguistics and Philology, Bucharest, 15—20 April, 1968, Chicago, p. 48—71 unde se susţine că *-u* s-a păstrat din latină], SCL, **19**, nr. 3, 1968, 303—305.
Vezi şi nr. 339.

335. Rosetti, A., *Sur les changements phonétiques*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 623—624.
336. Russu, I. I., *Limba dacică „reconstruită" din română (În legătură cu cartea lui G. Reichenkron)* [*Das Dakische (Rekonstruiert aus dem Rumänischen)*, Heidelberg, 1966, 227 p.], CL, **13**, nr. 2, 1968, 347—354.
337. Sala, Marius, *À propos de l'apparition des affriquées roumaines*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 503—514.
338. Togan, George, *Die Frage nach der Herkunft und Sprache der Rumänen bei Laurentius Toppeltinus*, FVL, **11**, nr. 2, 1968, 55—58.
339. Vasiliu, Em., *Cu privire la* [u] *final în limba română* [pe marginea articolului lui Al. Rosetti de la nr. 334], SCL, **20**. nr. 1, 1969, 99—102.
340. Vasiliu, Emanuel, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne* [cu o bibliografie], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 205 [—207] p.
Vezi şi nr. 347.
341. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Împrumuturile lexicale şi situaţia grupurilor consonantice în textele româneşti din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 565—568.
342. * * * [La rubrica : Tribuna Contemporanului] *Cum stăm cu lucrările de sinteză în domeniul ştiinţelor sociale?* [participă la discuţii Alexandru Balaci, Şerban Cioculescu, Emil Condurachi, Al. Dima, C. C. Giurescu, Al. Graur, C. I. Gulian, D. Macrea, A. Oţetea, Victor Tufescu, Valter Roman ; printre lucrările discutate : TILR şi un *Dicţionar istoric românesc* ; rubrică realizată de N. Popescu-Bogdăneşti], Contemporanul, nr. 14, 1968, 9.
343. * * * *150 de ani de la introducerea limbii române în şcoală*, MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 329—330.

★

Vezi şi nr. 252, 253, 255, 256, 257, 267, 352, 607, 608, 880, 927, 939.

Recenzii

344. Dan, Ilie, Florica Dimitrescu : *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Editura ştiinţifică, 1967, 182 p., AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 136—139.
345. Ionescu, I., Acad. C. Daicoviciu, *Însemnări despre Dacia (II)*, *Limba română şi continuitatea*, în „Steaua" nr. 7/210/iulie 1967, p. 111—113, MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 341—343.
346. Király, F., Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 182 p., AUT, **6**. 1968, 295—298.
347. Mateescu, Ligia, Vasiliu Emanuel, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, Ed. Acad. R. S. România, 1968, 205 p., ProgrŞt, **5**, nr. 1, 1969, 29—30.
Vezi şi nr. 340.
348. Mihăilă, Elena Casandra, Al. Rosetti, *Slavo-romanica*, „Studii şi cercetări lingvistice", Bucarest, 1967, 1, p. 3—5, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 384.
349. Piru, Al., Al. Rosetti, *Istoria limbii române* [I—VI, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968], Scînteia, **37**, nr. 7893, 1968, 4.
Vezi şi nr. 332.
350. Saramandu, N., H. Mihăescu, *Influenţa grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, 230 p., RRL, **13**, nr. 4, 1968, 369—373.
351. Şerban, E., Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1967, SCL, **19**, nr. 3, 1968, 337—339.

★

Vezi şi nr. 1075.

4. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

352. Avram, Andrei, *Cu privire la tendinţa limbii române de a evita vocalele neutre în poziţie iniţială accentuată* [*î* în loc *u* în *umplea, umfla*], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 585—587.

353. Avram, Andrei, *Sur le rapport entre les voyelles neutres et la nasalité*, RRL, **13**, nr.6, 1968, 567—573.

354. Avram, Andrei, *Transferul accentual în limba română*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 457—462.

355. Bocşa, Minerva, *Contribuţii la studiul entropiei limbii române*, AUTFiz, **4**, 1966, 37—51.

356. Copceag, D. et Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Intonation et structure logique*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 499—502.

357. Hamp, Eric P., *Unele concluzii de fonologie generativă în legătură cu palatalizarea consoanelor*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 493—496.

358. Iancu, Victor, *Palatalizarea consoanelor : definirea fenomenului şi probleme de terminologie*, LR, **17**, nr. 3, 1968, 229—239.

359. Ionescu, Liliana, *Observaţii tipologice asupra dacoromânei* [pe baza regulilor fonologice], SCL, **19**, nr. 5, 1968, 501—505.

360. Macrea, D., *Aspecte ale structurii sonore a limbii române în lumina cercetărilor statistice*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 13—17.

361. Novak, L. şi Piotrovski, R., *Experimentul de predicţie şi entropia limbii române* [cu 6 figuri şi 10 tabele în text], SCL, **19**, nr. 3, 1968, 209—236.

362. Petrovici, Emil, *Le pseudo .i final roumain en phonetique sintaxique*, RRL, **13**, nr. 3, 1968, 195—197.

363. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Fono-statistica limbii române* [cu o bibliografie şi un rezumat în engleză], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 173 [—175] p.
Vezi şi nr. 366.

364. Vasiliu, Em., *Consoanele* [k', g'] *în sistemul fonologic al limbii române*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 561—563.

365. Vasiliu, Em., *On some morphophonemic implications of Petrovici's phonemic description of Romanian*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 625—628.

★

Vezi şi nr. 133, 135, 145, 150, 208, 239, 267, 313, 314, 324, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 381, 386, 405, 409, 483, 685, 691, 831, 886, 956, 960, 1133.

Recenzii

366. Marcus, Solomon, Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Fono-statistica limbii române*, Bucureşti, 1968, 173 p., SCL, **19**, nr. 4, 1968, 428—430.
Vezi şi nr. 363.

★

Vezi şi nr. 107, 167, 191, 193, 198, 223, 344, 346, 347, 351, 406.

5. DIALECTOLOGIE

a. Generalităţi

Vezi şi nr. 143, 153, 267, 284.

Recenzii

Vezi şi nr. 170.

b. Graiurile dacoromâne

367. BINDER, ŞTEFAN, *Contribuţii la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare româneşti* [terminologia mineritului; cu rezumate în rusă şi germană], AUT, **6**, 1968, 189—202.
368. COMŞULEA, ELENA, *Din terminologia firului*: **cînepă**, **haldan**, **pobire** [cu două hărţi şi un tabel în text], CL, **13**, nr. 1, 1968, 61—76.
369. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Din terminologia privitoare la pămînt în graiurile din Moldova* [cu o hartă în afară de text], CL, **13**, nr. 2, 1968, 245—259.
370. GIOSU, ŞTEFAN, *Graniţe şi arii dialectale* [cu un rezumat în engleză], AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 1—33.
371. GOGA, I. D., *Numiri populare de plante adunate din comunele Gîrbovăţ şi Bozovici, raionul Bozovici* [cu o bibliografie cu 16 titluri, cu rezumate în rusă şi engleză], ComBot, **6**, 1968, 129—132.
372. GRECU, DOINA, *Elemente vechi în graiul unei comune din Banat* [Berzovia; fonetică şi lexic], CL, **13**, nr. 1, 1968, 47—50.
373. MĂRII, I., *Pseudoturcismele graiurilor bănăţene în lumina geografiei lingvistice a principiului etimologiei directe* [cu 6 hărţi în text], CL, **13**, nr. 1, 1968, 95—105.
374. PETRIŞOR, MARIN, *Graiul bufenilor din Banat. II* [cu o hartă în text], LR, **17**, nr. 3, 1968, 217—227; *III* [cu o hartă în text], ib., nr. 4, 1968, 307—314.
375. POP, GHEORGHE, *Cîteva consideraţii asupra terminologiei miniere din bazinul Baia-Borşa* [stabileşte trei straturi de terminologie: primul descrie mijloace rudimentare, al doilea, termeni din germană şi maghiară, iar al treilea — terminologie modernă], LR, **17**, nr. 5, 1968, 405—411.
376. POP, GHEORGHE, *Consideraţii asupra lexicului tehnic forestier din graiul bazinului Baia-Borşa*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 77—85.
377. POP, GHEORGHE, *În legătură cu procesul de modernizare a lexicului din aria lingvistică a Maramureşului*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 309—320.
378. POP, GHEORGHE, *Note asupra pătrunderii neologismelor în graiurile populare*, LR, **17**, nr. 2, 1969, 157—162.
379. PURDELA, MARIA LUIZA, *Contaminaţia în graiurile populare*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 333—339.
380. ROSETTI, AL., *Cu privire la configuraţia dialectală a dacoromânei*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 517—519.
381. RUSU, GR., *Contribuţii la problema consoanelor finale labializate în graiurile dacoromâne*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 227—235.
382. RUSU, VALERIU, *Arii lexicale în Oltenia. Termeni pentru „a ciupi"* [cu o hartă în text], LR, **17**, nr. 4, 1968, 315—317.
383. RUSU, VALERIU, *Din morfonologia graiurilor oltenești: pl. subst.* **casă** [cu 2 hărţi], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 135—139.
384. RUSU, VALERIU, *În legătură cu structura dialectală a dacoromânei*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 521—523.
385. RUSU, VALERIU, **Năpasta** *„écoulement (au pain)" dans les patois de l'Olténie* [cu o hartă în text], RRL, **13**, nr. 6, 1968, 655—657.
386. TEODORESCU, MIRELA, *Note asupra limitei sudice a rotacismului în dacoromână*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 180—183.
387. TODORAN, R., *În legătură cu* **şi** *„să" în graiurile dacoromâne.* **Căci**, *conjuncţie copulativă directă*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 35—38.

★

Vezi şi nr. 80, 312, 324, 340, 558, 561, 562, 563, 564, 565, 570, 571, 572, 575, 576, 578, 579, 581, 582, 607, 608.

Recenzii

388. ARDELEAN, P. M., Miron Pompiliu : *„Literatură și limbă populară"*, Orizont, **19**, nr. 7, 1968, 91—92.
389. BRÂNCUȘ, GR., *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia. I. (NALR-Olt.)*, întocmit, sub conducerea lui B. Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, LR, **18**, nr. 1, 1969, 93—95.
390. BRÂNCUȘ, GR., *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, LR, **18**, nr. 2, 1969, 185—186.
391. BULGĂR, GH., *Amintirea lui Miron Pompiliu* [despre ediția *Literatură și limbă populară*, București, Editura pentru literatură, 1968], RLib, **26**, nr. 7370, 1968, 2.
392. COSMOPOL, ELEONORA, D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, X + 304 p., SCL, **20**, nr. 1, 1969, 124—126.
393. CRĂCIUN, CORNELIU, Miron Pompiliu, *Literatură și limbă populară. Versuri originale și tălmăciri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea (București), Editura pentru literatură, 1967, 416 p., LR, **17**, nr. 6, 1968, 537.
394. GIOSU, ȘTEFAN, B. Cazacu : *Studii de dialectologie română*. București, 1966, 189 pagini, AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 135—136.
395. IONICĂ, ION, *Ce-am în inimă și-n gînd*. Volum îngrijit de Ion Iliescu și Ilie Birău, cu introducere, notă asupra culegerii, glosar, indici onomastic și toponimic, al creațiilor, culegătorilor, bibliografie și ilustrații, Timișoara, 1968, LR, **18**, nr. 2, 1969, 192—195.
396. KELEMEN, BÉLA, * * * *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia I.* [în maghiară], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 341—344.
397. MĂRII, I., *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui B. Cazacu, membru corespondent al Academiei, prof. la Universitatea din București, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, XLII + 130 p., CL, **13**, nr. 2, 1968, 367—368.
398. MĂRII, I., *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia I.*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din București, de dr. Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 196 p., CL, **13**, nr. 1, 1968, 129—134.
399. MĂRII, I., *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din București, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 436 + LIII p. + 1 h., CL, **13**, nr. 1, 1968, 134—136.
400. MIHĂESCU, H., *Noul Atlas lingvistic român. I. Oltenia* întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu [La Nouvel Atlas linguistique roumain par régions. I. Olténie. Elaboré sous la direction de ... par ...], Editura Academiei, București, 1967, XVI, 196 p. (Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei), RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 367—368.
401. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *Micul Atlas lingvistic român. Partea II (ALRM II)*. Serie nouă. Vol. II—III. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 [în maghiară], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 155—157.
402. PANĂ, RUXANDRA, *Texte dialectale Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de C. Cohuț, G. Ghiculete, M. Mărdărescu, V. Șuteu și M. Vulpe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 436 p., SCL, **19**, nr. 3, 1968, 340—341.
403. PURDELEA, MARIA-LUIZA, *Lexic regional nr. 2* [București, Editura științifică, 1967], Orizont, **19**, nr. 9, 1968, 89.
404. RUSU, VALERIU, Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966, 695 p., SCL, **19**, nr. 4, 1968, 430—433.

★

Vezi și nr. 101, 347.

c. Aromână

405. Caragiu-Marioţeanu, Matilda, *Fono-morfologie aromână — Studiu de dialectologie structurală* [cu o bibliografie de 13 titluri, 5 anexe, un rezumat în franceză şi un indice de materii], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 221 [—223] p.
Vezi şi nr. 406.

Recenzii

406. Coteanu, I., Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Fono-morfologie aromână, studiu de dialectologie structurală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 221 p., LR, **17**, nr. 6, 1968, 532—534.
Vezi şi nr. 405.

d. Istroromână

407. Cantemir, Traian, *Particularităţi ale epicii populare istroromâne*, Ateneu, **5**, nr. 8, 1968, 12.
408. Maneca, Constant, *Venezia e l'istrorumeno nel medioevo*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 7—11.
409. Petrovici, Emil, *Modelul sîrbocroat al sistemului fonetic istroromân* [versiunea românească a comunicării la Conferinţa internaţională de fonologie, Viena, aug.-sept. 1966, *Le modèle serbo-croate du système phonétique istro-roumain*, în „Phonologie und Gegenwart", Vorträge und Diskussionen anlässlich der Internationalen Phonologie — Tagung in Wien, 30. VIII. — 3. IX. 1966, Herausgegeben von Josef Hamm, Graz — Wien — Köln, 1967, p. 262—272], CL, **13**, nr. 1, 1968, 3—10.

★

Vezi şi nr. 135.

Recenzii

410. Mihăescu, H., Pavao Tekavčić, *Današnji istroromanski dijalekt Vodnjana* (Le dialecte istroroumain parlé aujourd'hui à Vodnjan). „Rad. Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti", knj. 344, 1967, pp. 141—288 (Odjel na filologiju), SCL, **20**, nr. 1, 1969, 115—117.

6. ORTOGRAFIE

411. Beldescu, G., *Semnele ortografice din punct de vedere lingvistic şi didactic*, LL, **17**, 1968, 235—251.
412. Popescu, Ion, [La rubrica : Voci din public] *Propuneri pentru o transliterare adecvată*, RLit, **2**, nr. 13, 1969, 2.
413. Stănescu, Nichita, *Pentru „sunt"*, Luceafărul, **13**, nr. 36, 1968, 6—7.

★

Vezi şi nr. 267, 301.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

Vezi nr. 139, 204, 208, 267, 274, 1080, 1081, 1082, 1089, 1091, 1095.

Recenzii

414. Beltechi, Eugen, Ştefania Popescu, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 494 p., LR, **18**, nr. 2, 1969, 186—190.

★

Vezi şi nr. 230, 1094.

b. Morfologie

415. Bujor, I. I., *Vocativul* **tu**, CL, **13**, nr. 1, 1968, 117—119.
416. Coja, Ion Z., *Articularea substantivelor precedate de prepoziţii*, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 347—363.
417. Diaconescu, Paula, *Sintagmatic şi paradigmatic în structura genului din limba română*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 23—40.
418. Dimitriu, C., *Observaţii în legătură cu clasificarea verbelor româneşti în conjugări* [propune 10 clase, după criteriul accesibilităţii], LR, **17**, nr. 4, 1968, 291—301.
Vezi şi nr. 422.
419. Dragomirescu, Gh. N., *Pe marginea* **Gramaticii Academiei**, *ediţia a II-a. Locuţiunile*, Argeş, **4**, nr. 2, 1969, 17.
420. Draşoveanu, D. D., *Observaţii asupra cuvintelor relaţionale*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 19—32.
421. Graur, Al., *Diatezele*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 13—22.
422. Guţu-Romalo, Valeria, *Despre clasificările morfologice* [pe marginea articolului lui C. Dimitriu de la nr. 418], LR, **17**, nr. 5, 1968, 464—468.
423. Guţu-Romalo, Valeria, *În legătură cu construcţia prepoziţională a complementului direct în limba română*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 177—180.
424. Guţu-Romalo, Valeria, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)* [cu 3 anexe, o bibliografie de 95 de titluri, un rezumat în franceză şi un tabel în afară de text], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 364 p. + erata.
425. Iordan, Iorgu, **Acesta** ..., RRL, **13**, nr. 6, 1968, 585—588.
426. Kerschbaumer, Marie Thérèse, *Şi adverbial — mijloc de întărire, mijloc de atenuare*, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 365—374.
427. Manoliu-Manea, Maria, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard* [cu o bibliografie de 105 titluri, 11 tabele şi 9 scheme în text, o schemă în afară de text şi un rezumat în franceză], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 232 p.
428. Mării, I., *Infinitivul lung cu valoare verbală. Note*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 327—331.
429. Nica, Dumitru, *Locuţiunile pronominale*, AnL, **18**, 1967, 199—203.
430. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Consideraţii pe marginea unor discuţii despre diateză* [pe marginea articolului Marianei Combiescu din LR, **17**, nr. 1, 1968, 87—91], LR, **17**, nr. 4, 1968, 319—322.
431. Popescu, Mioara, *Valori stilistice ale pronumelor personale şi reflexive*, GÎ, **19**, nr. 963, 1968, 3.
432. Slama-Cazacu, Tatiana, *Quelques valeurs et formes substantivales du numéral cardinal en roumain*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 515—517.
433. Vasiliu, Laura, *Some methodical remarks concerning a semantics of prepositions*, RRL, **13**, nr. 5, 541—549.

434. Vinţeler, O., *Cu privire la nuanţele de aspect ale verbelor româneşti de origine slavă* [din slava veche], SCL, **20**, nr. 1, 1969, 81—92.

★

Vezi şi nr. 205, 239, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 327, 329, 383, 387, 405, 472, 686, 704, 880, 881, 883, 884, 927, 939, 950, 975.

Recenzii

435. Goga, Ecaterina, Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 353 , SCL, **19**, nr. 4, 1968, 425—427.
436. Ionescu, Liliana, Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, 353 pages, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 171—173.

★

Vezi şi nr. 406.

c. Sintaxă

437. Avram, Mioara, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ* [precizări referitoare la cele două complemente sugerate de articolul lui Gh. Trandafir din LR, **17**, nr. 2, 1968], LR, **17**, nr. 5, 1968, 468—471.
438. Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă şi stilistică* [cu o scurtă bibliografie], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, 252 p.
439. Craşoveanu, D., *În jurul categoriei predicatului (Cu privire la verbele de modalitate şi de aspect)* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **6**, 1968, 141—158.
440. Craşoveanu, D., *Sînt circumstanţiale complementele opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare?* [numai în anumite condiţii], LR, **18**, nr. 2, 1969, 147—155.
441. Diaconescu, Ion, *Propoziţia relativă infinitivală* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 143—148.
442. Diaconescu-Prioteasa, Ioana, *Evitarea repetării prepoziţiilor în coordonare*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 473—491.
443. Graur, Al., *Reluarea complementului*, LR, **18**, nr. 1, 1969, 89.
444. Hodiş Viorel, *Elementul predicativ suplimentar* [II], LR, **18**, nr. 2, 1969, 139—146.
445. Iliescu, Maria, *Une particularité syntaxique romanche d'origine obscure : le group nominal formé par deux substantifs juxtaposés*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 433—437.
446. Muţiu, Ion, *Probleme privitoare la raportul de coordonare în limba română* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **6**, 1968, 159—166.
447. Schveiger, Paul şi Hales, Elvira, *Note sintactice : adjectivul în limba română*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 43—66.
448. Stati, Sorin, *Categoria sintactică a determinanţilor obligatorii*, LL, **17**, 1968, 183—190.
449. Şerban, V., *Din problemele studierii topicii în limba română (I). Sincronie şi diacronie*, Orizont, **19**, nr. 7, 1968, 77—82.
450. Tunsoiu, Olga, *Verbe copulative la mod nepersonal. Note sintactice* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 149—164.

★

Vezi şi nr. 154, 214, 215, 220, 239, 329, 331, 709, 717, 738, 873, 936, 973.

Recenzii

451. Crașoveanu, D., I. Eţco, *Propoziţia nominativă*, Editura „Cartea Moldovenească", Chişinău, 1966, 113 p., AUT, **6**, 1968, 292—295.

★

Vezi şi nr. 104, 105, 183, 187, 917, 919.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

452. Bugeanu, Dan, *Observaţii asupra evoluţiei semantice a cuvîntului* **pripas** *în limba română*, LR, **18**, nr. 1, 1969, 39—47.
453. Ionescu-Bujor, Claudiu, *Dicţionar O.N.U., I*, VSt, **13**, nr. 12, 1968, 9; *II*, ib., nr. 13, 1968, 9.
454. Iordan, Iorgu, **Eficient**; **eficienţă**, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 507—510.
455. Kerschbaumer, Marie Thérèse, *Der „Appell" als Hervorhebungsmittel im modernen Rumänisch*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 25—35.
456. Maneca, Constant, *Analiza semică a lexicului — Cu aplicare la lexicul de origine latină al limbii române* —, LR, **18**, nr. 1, 1969, 3—24.
457. Mihăescu, N., [Sub titlul general: Vorbe din popor şi tîlcul lor] *„Cîtă frunză şi iarbă"*, Albina, **71**, nr. 13, 1968, 5; *„A-şi aprinde paie în cap"*, nr. 15, 5; *„A prins mămăliga coajă"*, nr. 20, 5; *„A alege pe sprînceană"*, nr. 21, 7; *„A fi la aman"*, nr. 23, 5; *„A vorbi pe şleau"*, nr. 27, 7; *„A-l tăia capul"*, nr. 29, 5; [„Verzi şi uscate"], nr. 31, 5; *„A pune pofta în cui"*, nr. 36, 2; *„A prinde cheag"*, nr. 37, 7; *„A minca papară"*, nr. 39, 7; [„La spartul tîrgului"], nr. 43, 2; *„A-i ajunge (cuiva) cuţitul la os"*, nr. 45, 2.
458. Negomireanu, Doina şi Teiuş, Sabina, *Conţinutul semantic al verbului* **rămîne** *în limba română*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 51—60.
459. Noica, Constantin, [Sub titlul general: Rostirea filozofică românească] **Cumpăt**, **computer şi cumpătul vremii**, GL, **15**, nr. 15, 1968, 3, 7; [Sub titlul general: Viaţă şi societate în rostirea românească] **A dulce spune**, ib., nr. 35, 7; *Vieţuire lină şi cumplită*, nr. 36, 7; **Mă paşte gîndul**, nr. 37, 7; **A da drumul**, nr. 38, 7; *Lege şi nomos*, nr. 39, 7; *Despre* **căderea**, *în limba noastră*, nr. 40, 7; *„Se cade" — „nu se cade"*, RLit, **1**, nr. 1, 1968, 14; *Partea noastră de cer*, nr. 2, 19; **Minte şi smintire**, nr. 3, 14; *Despre* **dreapta smintire**, nr. 4, 14; **Nebun şi netot**, nr. 5, 14; **Ba nu**, nr. 6, 14; *Despre lucrările lui „ba"*, nr. 7, 14; *Discurs despre* **Nefirtate**, nr. 8, 14; **Împieliţatul**, nr. 9, 14; **Dracul gol** *şi demonia lui Goethe*, nr. 10, 14; *„Cel ce stă pe răzoare"*, **2**, nr. 1, 1969, 14; **Hotărăşte-mă, pune-mi hotare**, nr. 2, 14; *Individul care nu e ins*, nr. 3, 14; *Despre partea femeiască sau pe cine părăseşte dracul*, nr. 4, 14; *Gînduri despre sat şi fsat*, nr. 5, 14; *În cătune şi colibe*, nr. 6, 14; **Comunicare şi cumînecare**, nr. 7, 14; *Cuvînt următor*, nr. 8, 5; [Sub titlul general: Creaţie şi frumos în rostirea românească] *Despre feeria cuvîntului*, RLit, **2**, nr. 9, 1969, 14; *Introducere la* **dor**, nr. 10, 14; **Bădişor depărtişor**, nr. 11, 14; **Depărtişor**, nr. 12, 22; *Paranteză despre rimă sau aspectele cuvîntului*, nr. 13, 14.
460. Noica, Constantin, *Graiul filozofic românesc*, Ateneu, **5**, nr. 9, 1968, 12.
461. Sădeanu, Florenţa, *Noms de chemins en roumain (Essai d'analyse sémantique diachronique)*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 17—20.
462. Stoicescu, Nicolae, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române* [de reţinut discuţiile despre denumirile funcţiilor şi ale slujbelor vechi; cu o bibliografie istorică], [Bucureşti], Editura militară, 1968, 384 p.
463. Stoicescu, Nicolae, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)* [de reţinut pasajele despre terminologia marilor dregătorii;

cu o bogată bibliografie], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 316 p. (Academia Republicii Socialiste România. Institutul de istorie „N. Iorga". Biblioteca istorică, XVI).

464. Stoicescu, Nicolae, *Unele categorii de slujbaşi ai statelor feudale Ţara Românească şi Moldova* [terminologia din domeniul respectiv], StIst, **7**, 1968, 107—121.
465. Vrabie, Emil, *Termeni bazaţi pe metafore la români şi la alte popoare*, StSl, **1**, 1969, 89—113.

★

Vezi şi nr. 6, 88, 124, 129, 132, 134, 137, 138, 140, 146, 147, 148, 206, 239, 267, 300, 328, 368, 369, 371, 375, 376, 377, 378, 382, 467, 484, 519, 675, 684, 687, 697, 712, 717, 757, 862, 887, 897, 929, 932, 933, 936, 964, 973, 975, 1064, 1083.

Recenzii

Vezi nr. 167, 168, 171, 180, 181, 186, 199, 542, 912.

b. Formarea cuvintelor

466. Carabulea, Elena, *Sufixele* **-mînt** *şi* **-ment**, SMFC, **5**, 1969, 47—55.
467. Ciobanu, Elena, *Unele aspecte ale formării numelor de meserii cu sufixe în limba română contemporană* [cu un tabel în text şi unul în afară de text], SMFC, **5**, 1969, 17—35.
468. Ciobanu, Fulvia, *Sufixul* **-ol**, SMFC, **5**, 1969, 57—64.
469. Dimitrescu, Florica, *Notes sur les suffixoïdes dans le roumain litteraire actuel*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 3—6.
470. Ficşinescu, Florica, *Prefixul regional* **nă-**, SMFC, **5**, 1969, 9—15.
471. Ficşinescu, Florica şi Rizescu, I., *Fenomenul suprapreﬁxării în limba română*, SMFC, **5**, 1969, 3—8.
472. Graur, Al., *Sufixe lexicale şi sufixe morfologice* [pe marginea articolului lui G. Ivănescu din LR, **14**, nr. 1, 1965, 31—37; autorul arată că *-a* de la conj. I este sufix lexical, nu morfologic], LR, **17**, nr. 5, 1968, 463—464.
473. Mareş, Lucreţia, **Cine-** *element de compunere în limba română*, SMFC, **5**, 1969, 65—70.
474. Petrovici, E., *Vechimea atestării sufixului* **-ese** (*pl.* **-eşti**) [sufixul datează din epoca latinei daco-moesice], CL, **13**, nr. 1, 1968, 33—34.
475. Seche, Luiza, *Elementul de compunere* **mini-**, SMFC, **5**, 1969, 71—81.
476. Şuteu, Flora, *Un suffixe actualisé*: **-ast**, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 21—22.
477. Vasiliu, Laura, *Sufixe substantivale cu* **-r-** *expresiv*, SMFC, **5**, 1969, 37—46.
478. * * * *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. al V-lea. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică din Bucureşti. Redactori responsabili: Acad. Al. Graur şi Mioara Avram, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 235 p. [8 articole, cu o bibliografie, o listă de abrevieri, un indice al vol. I—V de afixe şi de cuvinte întocmit de Cristina Gherman; coperţile a II-a şi a III-a dau sumarele vol. I—IV].

★

Vezi şi nr. 239, 379, 578, 889.

Recenzii

479. Bogdan-Dascălu, Doina, „*Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*", Vol. al IV-lea, Orizont, **19**, nr. 3, 1968, 97—98.
480. Ternovici, Olimpia, Drincu, Sergiu, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. IV, Editura Academiei Republicii Socialiste România, [Bucureşti], 1967, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 569—572.

c. Etimologie

481. Anghel, Ioana, *Note etimologice și lexicale* [on, rabarbúră (rebárbură, rebárbară), rabáșcă, rábă, rábin, rábiț, ragáci, ráiță, rădíscă, răschídă], CL, **13**, nr. 2, 1968, 343—346.
482. Avram, Andrei, *Expresia* **mii și fărîme**: *cîteva precizări* [pe marginea notei lui Șerban Țicăloiu din LR, **14**, nr. 4, 1965, 429—431], LR, **18**, nr. 1, 1969, 90—92.
483. Benes, Pavel, *Sur un déplacement intéressant de l'accent* (*Roum.* **popor**), RRL, **13**, nr. 4, 1968, 357—359.
484. Bojan, Teodor, *Omonimie sau polisemie?* [la cuvîntul *înșela*; este vorba de un cuvînt polisemantic], CL, **13**, nr. 1, 1968, 91—93.
485. Brezeanu, I., Hagiu, Gh., Țurlan, V., *Note lexicologice*, LucrȘt. Galați, **1**, 1967, 226—230.
486. Bugeanu, Dan, [Note etimologice și lexicale] **Ponteriu, pont** *și* **pontar. Ponudă**, LR, **17**, nr. 3, 1968, 207—209; **Maghéniță. Maráș**[2]. **Mădări. Mădățíe. Moare**, ib., **18**, nr. 2, 1969, 166—173.
487. Chițu, I. N., *Etimologia cuvîntului „Tînăr"*, ScTin, **24**, nr. 5818, 1968, 5.
488. Frățilă, V., *Note lexicale* [aușúș, aușúț, bărăiáte, bédă, biédă, biédel, cănți, căvși, cíjă, dămîndăciúne, deșică, dodá, dócma, dómă, domăi, domăiálă etc., fetereáscă, festúng, încălțáme, închilină, închilinát, -ă, înfolá, învăscá, papainoágă, rat, sclébă, simceá, simcícă, spotăi, străghițá, trăscări, trăcsări, vețichíe, vițîchíe, vițichíe, vérze], AUT, **6**, 1968, 271—279.
489. Gămulescu, Dorin, *Note slavo-române* (*În legătură cu etimologiile sîrbocroate din DLRM*), RS, **14**, 1968, 461—470.
490. Ghergariu, L., *Note etimologice și lexicale* [Bortelí, ciuciulé, drăpălí, dripăl(u)í, drip(u)í, dîrpí, feștelí, heituí, juguí, meștărlí, pățog, tăroasă, utăluitoriu], LR, **18**, nr. 1, 1969, 81—83.
491. Graur, Al., *Note etimologice* [marmanziu, marmuzică, magmuză], LR, **17**, nr. 5, 1968, 413.
492. Hamp, Eric P., *Etymological notes on DLR VI fasc. 9* [mîneá, mînă, mînz, mînzăli, mîrcav, măr], RRL, **14**, nr. 1, 1969, 13—15.
493. Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note.* [cu o scurtă bibliografie, un indice de autori și un indice de cuvinte românești], București, Editura științifică, 1968, 384 p. + erata.
Vezi și nr. 513, 515, 516.
494. Iordan, Iorgu, *Note de lexicologie românească* [discută 78 de cuvinte care încep cu litera „o"], SCL, **20**, nr. 1, 1969, 3—11.
495. Iordan, Iorgu, *Note etimologice și lexicale* [catedratic, certifica, circumstanțial, coresponda, dispersa, diurn, echivala, expune, intrinsec, literar, oral, problematic, sesiza, suficient, vizionar], LR, **17**, nr. 3, 1968, 201—206.
496. Kelemen, B., *Însemnări lexicale* [mustică, năslăpi, nițălui, nilalău], CL, **13**, nr. 2, 1968, 341—342.
497. Manolache, Teodor N., *Cîteva considerații despre originea și etimologia cuvîntului „Crăciun"*, MO, **20**, nr. 1—2, 1968, 143—146.
498. Mării, I., [Note etimologice și lexicale] **Săgeac** *și nu* **săjac, frige** *și* **prefrige** *și nu* **frije** *și* **prefrije. Țilíndăr, a țilíndări. Erárăm, erásăm**, LR, **17**, nr. 3, 1968, 213—215; **Cervereu**, ib., nr. 6, 1968, 517—519.
499. Mihăilă, G., *Note etimologice. 7.* **A se desfăta**, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 417—418.
500. Mihăilă, G., [Note etimologice și lexicale] **Moldovalah, moldovlah**, LR, **18**, nr. 2, 1969, 173.
501. Mladenov, Maxim Sl., *Note etimologice* [Máche, máchea, máiche. Meșcă. Mișcă[1]. Otarác. Mingóci. Prîsnel; cuvintele cu litera „m" sînt din DLR, t. VI, fasc. 1, 6, 7 și 8], LR, **17**, nr. 6, 1968, 509—511; *Note etimologice și lexicale* [oreáv, patácă, patáșcă, pișcá, pișleág, preș, pócie, slon, teárfă, tîrsă], ib., **18**, nr. 2, 1969, 163—166.
502. Nestorescu, Virgil, [Note etimologice; cuvinte din fasciculele 1—9 ale DLR, tomul VI], **Manéreă. Maniță. Meeli. Meléz. Méșniță. Mitilizíu.** LR, **17**, nr. 5, 1968, 413—416; [cuvinte din fasciculele 10—13 din DLR, tomul VI] **Mîrmă. Mojdrean. Morună. Moșoaneă. Motoflete**, ib., **18**, nr. 1, 1969, 85—87.
503. Păltineanu, Viorel, [Note etimologice și lexicale] **Bujdă, bușlă. Ciurigáuă. Rujdă. Rujdi. Țîfoaie. Văgaș**, LR, **18**, nr. 1, 1969, 83—85.
504. Păruț, I., *Originea rom.* **sută**, CL, **13**, nr. 1, 1968, 87—89.
505. Petrovici, E., **Ursoi, Orsoaie, Ursoaie — Usoi, Osoi, Osoie, Osoaie, Usoaie** *„ubac"*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 481—483.

506. PLETER, TIBERIU, *Cu privire la etimologia cuvîntului* **grindei** *din dacoromână*, LR, **17**, nr. 4 1968, 303–306.
507. POGHIRC, C., *Problèmes actuels de l'étymologie roumaine*, RRL, **13**, nr. 3, 1968, 199–214.
508. REGUŞ, CORNELIU, [Note etimologice şi lexicale] **Opuşină. Cupă. Şuvix. Leşcă**, LR, **17**, nr. 6, 1968, 516–517.
509. ROBCIUC, I., [Note etimologice şi lexicale] **Maláncă. Mieduniţă. Mircotí. Mişárne. Míşeniţă. Mizelnic** [cuvinte din DLR, tomul VI, fasc. literei *M*], LR, **17**, nr. 3, 1968, 209–213; **Báhur. Barán. Bastriúc. Dréncă. Foráctăr. Grábie. Halabúdă. Hreábăn. Húră. Japráşcă. Máciuhă. Merezí. Mohoriş. Níhódă. Oboróg. Pacuí, Pampúşcă, Papîndécă. Păzí. Pisóc. Rat. Rost. Sămăhoáncă. Şcoádă. Şpiţac. Şuh. Vizóc. Virstát, Znac** [cuvinte din culegerea *Lexic regional* 2, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967], ib., nr. 6, 1968, 511–516; **Jabrác. Morşî. Plencáci. Pochihéci.** ib., **18**. nr. 1, 1969, 87–88.
510. RUSU, VALERIU, [Note etimologice] *Dr.* **iut** [cu o hartă în text], SCL, **19**, nr. 4, 1968, 419–420.
511. TĂNASE, ADELA-MIRA, *Genul substantivelor de origine franceză în limba română* [cu rezumate în rusă şi franceză], AUT, **6**, 1968, 177–188.
512. * * * *Addendum to the paper „Zmeură"* by E. P. Hamp, published in RRL, XII (1967), 6, p. 523–524, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 367.

★

Vezi şi nr. 126, 233, 267, 300, 312, 327, 336, 341, 367, 372, 373, 434, 456, 567 571, 687.

Recenzii

513. BULGĂR, GH., Th. Hristea, *„Probleme de etimologie"* [Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968. IB, **15**, nr. 4686, 1968, 2.
Vezi şi nr. 493.
514. KIRÁLY, F., Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapest, Akadémia Kiadó, 1966, 936 p., AUT, **6**, 1968, 288–292.
515. MĂRII, I., Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura Academiei [sic !], 1968, Steaua, **19**, nr. 10, 1968, 93–95.
Vezi şi nr. 493.
516. PĂLTINEANU, V., Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Bucureşti, Ed. ştiinţifică, 1968, 384 p., StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 131–133.
Vezi şi nr. 493.

★

Vezi şi nr. 350.

d. Lexicografie

517. BERG, I., *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre* [cu un indice analitic de nume proprii de Palenciuc Viorica, un indice tematic şi unul bibliografic], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 478 [–480] p.
Vezi şi nr. 550, 553.
518. BOLOCAN, GH., VORONŢOVA, T., *Dicţionar frazeologic rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 392 p.
519. BORZA, AL., *Dicţionar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*. Colaborator principal : Al. Beldie. Colaboratori : Val. Butură, V. Codoreanu, I. Morariu, A. Nyárády, C. Papp, Viorica Păun, Şt. Péterfi, I. Popa-Cîmpeanu, Gh. Silaghi, I. Tăzlăuanu, Em. Ţopa [Partea I : Conspectul alfabetic al denumirilor ştiinţifice ale genurilor şi speciilor de plante, cu indicarea denumirilor populare româneşti şi în alte limbi. Partea a II-a : Indexul alfabetic al denumirilor populare româneşti de plante, cu indicarea denumirilor ştiinţifice corespunzătoare — redactat de Al. Beldie ; cu o bogată bibliografie], [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 320 p., + erata.

520. D[ĂNĂILĂ], I., *De la redacția* **Dicționarului limbii române (DLR)** [apel către cititori pentru obținerea de informații despre cuvintele narognát, năgăiță, născălări, năvălcúță, negór, nair, nástru, natarcie, naturálă, năcláie, năcrădeá, nădúlă, năjîgniță, năjîrnic, năpîrt, năpráznică, năsădeálă, năsădít, năsăvăit, năsușniță, negăiálă, năsîtav, năstrecea, năpușánie, nádos, náicu, nat[1], năboitúră], LR, **18**, nr. 2, 1969, 199—201.

521. Focșeneanu, Eleodor, *Dicționar de buzunar spaniol-român* [cu o scurtă anexă: Forme speciale de conjugare], București, Editura științifică, 1968, 519 p.

522. Georgescu-Tistu, N., *Vocabular de bibliologie. Bilanțul recenziilor. Perspective*, RB, **21**, nr. 11, 1968, 664—667.

Vezi și nr. 532, 549.

523. Netea, Vasile, *Dicționare bilingve*, ScTin, **24**, nr. 5840, 1968, 3.

524. Radovici, Maria, *Mic dicționar spaniol-român*, București, Editura științifică, 1968, 420 p. [liliput].

525. Rusu, Gh., [La rubrica: Voci din public] *Da! Dicționar . . . dar cum?* [pentru un dicționar explicativ de uz școlar], RLit, **2**, nr. 12, 1969, 2.

526. Vascenco, Victor, *Dicționar de buzunar român-rus* [cca 18 000 de cuvinte; cu îndrumări de folosire a dicționarului, o listă de abrevieri și o listă a lucrărilor consultate], București, Editura științifică, 1968, 485 [—487] p.

527. Văideanu, G., *Dicționarul pedagogic românesc*, IB, **15**, nr. 4643, 1968, 2.

528. * * * *Dicționar tehnic poliglot. Română-rusă-engleză-germană-franceză-spaniolă*, Ed. a II-a [cu un indice de cuvinte pentru fiecare din cele șase limbi], București, Editura tehnică, 1967, 1233 p.

Vezi și nr. 555.

529. * * * *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică din București. Sub redacția acad. Tudor Vianu. Redactori: Gh. Bulgăr, Ion Gheție, Luiza Seche și Flora Șuteu. Adunarea materialului s-a făcut de un colectiv alcătuit din Gh. Bulgăr, Șerban Cioculescu, Ion Gheție, Ion Dumitrescu, Luiza Seche, Vladimir Streinu, Flora Șuteu. A colaborat parțial Dimitrie Marmeliuc [cu un cuvînt înainte de Tudor Vianu, o prezentare a dicționarului și a normelor tehnice de lucru, o listă a abrevierilor, o parte enciclopedică, o anexă care cuprinde o listă de izvoare și cinci tabele cu modificări la edițiile folosite], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 646 p.

Vezi și nr. 536, 539, 541, 543, 545, 547, 551.

530. * * * *Dicționarul limbii române* (*DLR*), Serie nouă, Tomul VI, fascicula a 12-a și a 13-a: MORSĂ[2]—MUZUR—AGA. Academia Republicii Socialiste România. Redactori responsabili: Iorgu Iordan, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Alexandru Graur, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România. Redactori responsabili ai fasciculei a 12-a și a 13-a: Ion Coteanu, Mircea Seche. Au redactat articolele din fascicula a 12-a și a 13-a, în cadrul Sectorului de lexicologie al Institutului de lingvistică din București: Ana Canarache, Elena Ciobanu, Eugenia Contraș, Eleonora Cosmopol, Florica Ficșinescu, Georgeta Ianovici, Constant Maneca, Dumitru Marmeliuc, Lidia Sadoveanu-Cucu, Lidia Sfîrlea, Zizi Ștefănescu-Goangă. La revizia acestei fascicule au participat: Florica Ficșinescu, Finuța Hasan, Florența Sădeanu, Luiza Seche, Lidia Sfîrlea. Au fost consultați pentru etimologii: Alexandru Graur, Emil Petrovici, Grigore Brîncuș, Vladimir Drimba, Theodor Hristea, Maria Iliescu, Béla Kelemen, Gheorghe Mihăilă, Cicerone Poghirc, Nicolae Ursu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 195 p. (p. 880—1076).

Vezi și nr. 538.

531. * * * *Mic dicționar filozofic*. Redactori coordonatori: R. Sommer, R. Tomoioagă, P. Vaida. Autori: I. Banu, Ov. Bădina, I. Bălănescu, P. Bieltz, Al. Boboc, M. Breazu, Gh. Cazan, I. Cernea, M. Cernea, Oct. Chețan, Clara Dan, Miron Engel, Simion Ghiță, N. Gogoneață, L. Grümberg, C. I. Gulian, I. Iordăchel, F. Mahler, C. Marinescu, Liubomira Miroș, P. Nicoară, Z. Ornea, P. Pantazi, I. Pascadi, Cornel Popa, St. Popescu, V. Popescu, Paul Popovici, Al. Posescu, M. Rosenberg, V. Săhleanu, E. St. Simion, H. H. Stahl, R. Stoichiță, Al.

Tănase, Uroș Tomin (secretar), R. Tomoioagă, Ov. Trăsnea, P. Vaida, București, Editura politică, 1969, 400 p.
Vezi și nr. 548.

★

Vezi și nr. 3, 207, 267, 273, 282, 283, 569, 582, 1048, 1049, 1134, 1140,1143.

532. Berceanu, B. B., *Observații și propuneri privind* **Vocabularul de bibliologie**, Ediția 1966 (IV), RB, **21**, nr. 10, 1968, 613—615.

533. Bologan, Gh., *Русско-румынский словарь*, elaborat de N. G. Corlăteanu și E. M. Rusev, ediția a II-a revăzută și adăugită, Moscova, Editura *Советская Энциклопедия*, 1967, 1056, p., LR, **17**, nr. 6, 1968, 534—539.

Recenzii

534. Botezatu, Petre, *Antidicționar* [discută termenii filozofici din ediția a doua a *Dicționarului de neologisme* de Florin Marcu și Constant Maneca, București, Editura științifică, 1966], Cronica, **3**, nr. 43, 1968, 10.

535. Burnei, Alexandra, Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ed. a II-a revăzută și adăugită. Editura științifică, București, 1966, 766 p., SCL, **19**, nr. 5, 1968, 572—575.

536. Cioculescu, Șerban, *Varietăți filologice* [despre *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968], RLit, **1**, nr. 9, 1968, 5.
Vezi și nr. 529.

537. Ciplea, Gh., *Dicționar ceh-român*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București, [1967], XLIII + 560 p., SCL, **19**, nr. 5, 1968, 576—579; vezi și RS, **14**, 1968, 499—501.

538. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicționarul limbii române* [DLR, tomul VI], RLit, **2**, nr. 4, 1969, 14.
Vezi și nr. 530.

539. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Lexicul lui Eminescu* [și despre *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968], RLit, **2**, nr. 1, 1969, 14.
Vezi și nr. 529.

540. Ionașiu, D. G., *O completare la „Micul dicționar diplomatic"* [român, București, 1967; termenii *condominium* și *coimperium*], Lumea, **7**, nr. 3, 1969, 31.

541. Irimia, D., *Dicționarul Eminescu* [București, 1968], Cronica, **4**, nr. 3, 1969, 8, 9.
Vezi și nr. 529.

542. Maneca, Constant, Alphonse Juilland, P.M.H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, London — The Hague — Paris, Mouton & Co., 1965, 492 p., SCL, **20**, nr. 1, 1969, 119—122.

543. Marinescu, Eugen, *Răceală lingvistică și numai atît?* [despre *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968], RLit, **2**, nr. 3, 1969, 12.
Vezi și nr. 529.

544. Marinescu, Rareș, *Dicționar român-francez*, București, Editura științifică, 196 p., Rev. înv. sup., **10**, nr. 4, 1968, 80—81.

545. Moscu, Maria, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* [București, 1968], RLib, **26**, nr. 7495, 1968, 3.
Vezi și nr. 529.

546. Netea, Vasile, *Dicționar româno-francez*, ScTin, **24**, nr. 5922, 1968, 3.

547. Piru, Al., *Limba poetică a lui Eminescu* [despre *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, București, 1968], RLit, **2**, nr. 13, 1969, 12.
Vezi și nr. 529.

548. Pop, Grigore Traian, *Micul dicționar filozofic* [București, 1969], Ramuri, **6**, nr. 3, 1969, 16—17.
Vezi și nr. 531.

549. Rădulescu-Valasoglu, Irina, *Vocabular de bibliologie*. Centrul de documentare științifică al Academiei Republicii Socialiste România și Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 179 p., SCDB, **9**, nr. 4, 1967, 500—501.

550. Sebastian, Lascăr, *Un dicționar umoristic de citate celebre* [despre dicționarul lui I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, 1968], RLit, **2**, nr. 6, 1969, 8.
Vezi și nr. 517.

551. Țepelea, Gabriel, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* [București, 1968], Argeș, **4**, nr. 1, 1969, 6—7.

552. Vaimberg, S., V. Vascenco, *Mic dicționar român-rus*, Editura științifică, București, 1966, 819 p., RS, **14**, 1968, 495—499.

553. B. V., I. Berg: *„Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre". Un important instrument de cultură*, PN, **13**, nr. 9—10, 1968, 39—40.
Vezi și nr. 517.

554. * * * *Dicționar tehnic poliglot*, ediția a II-a, ȘtTehn, **20**, nr. 3, 1968, 31
Vezi și nr. 528.

★

Vezi și nr. 305, 307, 310, 392, 397, 403, 514, 786, 793, 843, 847, 899, 906, 913, 981, 990, 1002, 1009, 1152, 1157, 1158, 1160, 1161.

9. ONOMASTICĂ

a. Generalități

555. Simian, Eugenia, *Observații asupra numelor de persoană și de locuri*, LL, **17**, 1968, 201—216.
556. Teiuș, Sabina, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, SMO, 7—11.
557. * * * *Studii și materiale de onomastică*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj. Institutul de lingvistică și istorie literară. Redactor responsabil: E. Petrovici. Redactor responsabil adjunct: I. Pătruț, Secretar: Aurelia Stan, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 224 p. + erata + 6 hărți [14 articole din domeniile: I. Antroponimie (5 articole), II. Toponimie (9 articole); cu un indice de materii, de autori, de opere și de cuvinte].

b. Antroponimie

558. Ardeleanu, V., *Vechimea numelor de familie țărănești din Banat*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 219—226.
559. Cristureanu, Al., *Prenume de proveniență cultă în antroponimia contemporană românească*, SMO, 21—43.
560. Kis, Emese și Groza, Maria, *Porecla-metaforă privită ca un micromodel explicativ*, SMO, 51—57.
561. Neiescu, Ileana și Stan, Aurelia, *Criteriile de alegere a prenumelor în zona Porților de Fier*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 211—217.
562. Țâra, Vasile, *Supranumele românești din comuna Domașnea (Caraș-Severin)* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **6**, 1968, 225—239.

★

Vezi și nr. 555, 557, 579, 693, 1012, 1024.

c. Toponimie

563. Ardeleanu, V., *Mărturia Bistrelor bănățene*, SMO, 181—187.
564. Avram, Mircea, [La rubrica: Tribuna Contemporanului] *Ceva despre toponimie ... și nu tocmai*, Contemporanul, nr. 6, 1969, 2.
565. Buzatu, D., *Toponimie doljană*, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 59—70.
566. Capraru, I., [La rubrica: Tribuna Contemporanului] *Numele de sate* [pentru păstrarea vechilor denumiri de sate], Contemporanul, nr. 8, 1969, 2.
567. Daicoviciu, Constantin, *Însemnări despre Dacia (XIV). Note pe marginea unor probleme* [despre etimologia toponimului *Cluj*], Steaua, **19**, nr. 11, 1968, 68—69.
568. Homorodean, M., *Cu privire la tautologiile toponimice*, SMO, 69—74.
569. Homorodean, M., *Despre problema elaborării unui dicționar toponimic românesc*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 355—359.
570. Homorodean, M., *Toponimia satelor Cinciș și Valea Ploștii (județul Hunedoara)* [cu o figură în text], SMO, 87—109.
571. Janitsek, E., *O clasificare în microtoponimie: nume topice românești de origine maghiară*, SMO, 75—80.

572. Janitsek, E., *Toponimia văii superioare a rîului Șiu (Satele Șieuț, Ruștior, Sebiș, Lunca — jud. Bistrița-Năsăud)* [cu o figură în text și 4 hărți în afară de text], SMO, 111—151.
573. Moldoveanu, Gh., *Toponimia vrînceană*, Ateneu, **5**, nr. 8, 1968, 14.
574. Oancea, D. I., *Cu privire la oronimul* **Omul** *(Notă toponimică preliminară)*, SCGeogr, **15**, nr. 1, 1968, 109—110.
575. Oros, M., *Din toponimia Văii Bistriței (județul Bihor)* [cu 2 hărți în afară de text], SMO, 189—197.
576. Pătrășcanu, Traian, *Toponimia comunelor Zlatna și Ciugud din raionul Alba* [288 de termeni, o figură în text și un rezumat în franceză], Apulum, **6**, 1967, 677—698.
577. Pătruț, I., *Toponime oficiale și populare*, SMO, 81—85.
578. Pătruț, Ioan și Pătruț, Malvina, *Toponimice bănățene în* **-ești** *(II)*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 201—209.
579. Petrovici, E., *Oronime formate din antroponime în Carpații românești* [versiune modificată a articolului din RRL, **11**, nr. 6, 1967, 481—488; cu o bibliografie de 15 titluri], SMO, 61—68.
580. Petrovici, E., *Toponime slave în* -ĭsk-ica pe teritoriul României*, CL, **13**, nr. 2,1968, 193—199.
581. Rusu, Gr., *Nume de locuri din nord-estul Transilvaniei*, SMO, 153—180.
582. Suciu, Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania* întocmit de . . . Vol. II O—Z [cu o corrigenda la vol. I în text și un articol în memoriam de Șt. Pascu] [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, [1968], 448 p. + corrigenda la vol. al II-lea.

★

Vezi și nr. 555, 557, 948.

Recenzii

583. Ionescu, I., Constantin C. Giurescu, *Înțelesul topicului „Paring". Date despre agricultura românească din Carpați în evul mediu*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti", Editura Academiei R. S. România, București, 1965, 303—306, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 159—161.

10. FILOLOGIE

584. Alexianu, Al., *Călătoriile psalmilor mitropolitului Dosoftei*, GB, **26**, nr. 11—12, 1967, 1124—1141.
585. Ardeleanu, Radu A., *Cu privire la izvoarele predicilor lui Petru Maior*, Steaua, **19**, nr. 8, 1968, 98—101.
586. Basarab, Mircea, *Prefețele* **Mineielor** *de la Rîmnic (1776—1780). Problema originii latine a poporului și a limbii române*, MO, **19**, nr. 9—10, 1967, 763—768.
Vezi și nr. 669.
587. Bălașa, D., *Contribuția cronicarului Dionisie Eclesiarhul la îmbogățirea molitfenicului românesc. Un manuscris ecleziastic necunoscut*, BO, **86**, nr. 1—2, 1968, 209—221.
588. Bogdan, Damian P., *La mise en valeur des fonds de manuscrits et de documents slaves de la bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie*, RRH, **7**, nr. 4, 1968, 587—612.
589. Bogdan, Damian P., *„Letopisețul de la Bistrița": la plus vieille des chroniques roumains — sa langue* [particularități fonetice și morfologice], RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 499—524.
590. Bogdan, Damian P., *13 file inedite din cel de-al doilea arhetip al* **Învățăturilor** *lui Neagoe Basarab* [text slav n și traducere], RITL, **17**, nr. 3, 1968, 487—497.
591. Boroianu, C., *Cînd a fost scrisă cronica lui Neculce*, RITL, **17**, nr. 4, 1968, 673—677.
592. Cardaș, Gh., *Teodor Corbea, poet și traducător al* **Psaltirii**, *„vel pisar i cînțelar" al împăratului Petru cel Mare*, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 28—44.
593. Cazacu, Matei, *Sur la date de la lettre de Neacșu de Cîmpulung* **(1521)**, RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 525—526.

594. CĂRĂUȘU, ALEXANDRU și STAN, DUMITRU, *Un punct de vedere probabilist-informațional în problema paternității cronicii „Istoriile domnilor Țării Românești"* [atribuie lui Radu Popescu ambele părți ale cronicii; cu 11 tabele în text], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 163—175.

595. CÂNDEA, VIRGIL, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie* [cu 7 figuri în text și o anexă], RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 239—287.

596. CIOBANU, GH., *Manuscrisele psaltice românești din secolul al XVIII-lea*, GB, **26**, nr. 11—12, 1967, 1118—1123.
Vezi și nr. 668.

597. CIUREA, D. D., *„Io" din titulatura documentelor românești (noi sublinieri)*, [cu un rezumat în franceză], AnIst. Iași, **4**, 1967, 187—189.

598. COMBIESCU, MARIANA, *Psaltirea de la Mehadia* [o copie din sec. al XVI-lea localizată într-o zonă nordică a dialectului daco român pe baza particularităților fonetice și morfologice], LR, **17**, nr. 3, 1968, 259—268.
Vezi și nr. 664.

599. CORAVU, DIMITRIE, *Aspecte ale activității de tipărire și răspîndire a cărților bisericești românești în Transilvania, Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea*, BO, **85**, nr. 11—12, 1967, 1218—1228.

600. CORAVU, DIMITRIE, *Tipografi de la Rîmnic din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primul pătrar al secolului al XIX-lea*, MO, **19**, nr. 3—4, 1967, 247—260.

601. CORAVU, DIMITRIE, *Tipografi de la Rîmnic în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 45—58.

602. CREȚU, I., *Răspuns unei contestări* [din articolul lui Al. Piru din RLit, **1**, nr. 8, 1968, 12], RLit, **1**, nr. 11, 1968, 12.
Vezi și nr. 619.

603. CRONȚ, GHEORGHE, *Le livre de jugement de l'empereur Justinien. Compilation des sources byzantines en version slave et roumaine*, RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 639—647.

604. CURTUI, AUREL, *Semnificația primei traduceri românești a piesei* **Hamlet** [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 59—63.

605. DEL CONTE, ROSA, *Le due madri della* **Peregrinatio Virginis** *rumena nota col nome di* **„Cîntarea Maicii Domnului"** [cu 6 figuri în text, 2 apendice], RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 191—226.

606. GEORGESCO, VALENTIN AL., *Présentation de quelques manuscrits juridiques de Valachie et de Moldavie (XVe — XIXe siècles). Contribution à l'étude de la réception du droit byzantin en Roumanie, I*, RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 625—638.

607. GHEȚIE, ION, *Maramureșul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante?* [răspunde negativ la întrebare, textele rotacizante aparținînd unei zone largi care cuprinde Ardealul de la nord de Mureș, Crișana, Maramureșul și, eventual, Banatul și Moldova], LR, **17**, nr. 3, 1968, 251—257.

608. GHEȚIE, ION, *Note asupra localizării vechilor texte românești după criterii lingvistice*, LL, **17**, 1968, 191—199.

609. KISS, FRANCISC, *Date noi privind circulația „Cazaniei" lui Varlaam în Transilvania*, Steaua, **19**, nr. 11, 1968, 127—128.

610. LINȚA, ELENA, *Pomelnicul de la Bisericani* [textul slav cu traducere românească, cu 6 facsimile în afară de text, indice de nume de persoane și toponimice], RS, **14**, 1968, 411—454.

611. MAREȘ, ALEXANDRU, *Despre un presupus* **Liturghier** *slavon coresian și despre datarea unei cărți tipărite de Șerban Coresi* [cu 2 facsimile în text; stabilește, pe baza datelor cronologice secundare, anul 7095 (1587)], LR, **17**, nr. 5, 1968, 457—462.

612. MAREȘ, ALEXANDRU, *Din nou despre* **Psaltirea slavo-română** *din jurul anilor 1576—1577* [este un exemplar (dintr-o ediție bilingvă) care a aparținut lui Petre Șchiopul], LR, **17**, nr. 3, 1968, 269—270.

613. MIHĂILĂ, G., *Istoriografia română veche (sec. al XV-lea — începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină și sud-slavă* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **15**, 1967, 157—202.

614. MOLIN, VIRGIL, *Observații și opinii noi în legătură cu tipăriturile ieromonahului Macarie (1508—1521)*, MMS, **43**, nr. 5—6, 1967, 382—388.
Vezi și nr. 671.

615. MOLIN VIRGIL, *Un secol de la începuturile eliminării chirilicei din tiparul cărților bisericești*, GB, **27**, nr. 1—2, 1968, 61—71.

616. ONU, LIVIU, *Contribuții la o ediție critică a scrierii lui Miron Costin* **De neamul moldovenilor** [cu o machetă și un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 371—396.

617. Pamfil, Viorica, *Palia de la Orăştie, 1581—1582. Text-Facsimile-Indice.* Ediţie îngrijită de ... doctor în filologie [cu o introducere în care sînt expuse principiile de transcriere], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, XIV + 499 p.
Vezi şi nr. 648, 654.

618. Panaitescu, P. P., *Les origines de l'imprimerie en langue roumaine*, RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 23—37.

619. Piru, Al., *Pseudorestituiri* [contestă paternitatea lui G. Ibrăileanu pentru unele dintre textele din volumul *G. Ibrăileanu. Restituiri literare* de I. Creţu], RLit, **1**, nr. 8, 1968, 12.
Vezi şi nr. 602.

620. Pistrui, Chiril, *Manuscrisul slav nr. 2 din Biblioteca Mitropoliei din Sibiu* [cu 4 figuri în afară de text], ST, **20**, nr. 3—4, 1968, 258—264.

621. Pistrui, C., *O carte rară* (**Octoihul** *dezvoltat de la Sibiu*), MA, **12**, nr. 8—9, 1967, 763—764.

622. Răduică, Georgeta, *Calendare şi almanahuri vechi la Biblioteca Academiei R. S. România*, SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 477—482.

623. Rizescu, I., *Raportul dintre versiunea slavă şi cea românească a* **Pravilei ritorului Lucaci** *(1581)* [textul românesc dezvoltă originalul], LR, **17**, nr. 5, 1968, 439—447.

624. Rizescu, I., *Un zapis din secolul al XVI-lea?* [din fondul de manuscrise al Arhivelor Statului din Iaşi; cu două clişee în text], LR, **17**, nr. 6, 1968, 497—500.

625. Rizescu, I., *Un zapis moldovenesc din 1571* [cu un facsimil în text], LR, **18**, nr. 1, 1969, 75—79.

626. Roman, I. I., *Primul document românesc braşovean cunoscut: scrisoarea Popii Ianc* [cu un facsimil în text], LR, **18**, nr. 1, 1969, 69—73.

627. Rusu, Alexandru, *Din începuturile tiparului, librăriilor şi legătoriei de cărţi din Banat*, RB, **22**, nr. 1, 1969, 35—37.

628. Sacerdoţeanu, A., *Dionisie Eclesiarhul traducător al hrisovului din 1609 pentru Mănăstirea Bucovăţul*, MO, **19**, nr. 11—12, 1967, 941—947.

629. Sacerdoţeanu, Aurelian, *Orientări în paleografia română* [cu 5 figuri şi 4 tabele în text şi un rezumat în franceză], RA, **11**, nr. 1, 1968, 3—34.

630. Stănică, Vasile, *Date noi despre documentele româno-slave păstrate în Biblioteca Naţională din Sofia* [dă cinci texte cu traducerea lor], Studii, **21**, nr. 5, 1968, 865—880.

631. Teodorescu, Mirela, *O copie ardeleană fragmentară a* **Psaltirii în versuri** *a mitropolitului Dosoftei* [făcută de preotul Avram din com. Cioara de lîngă Alba Iulia, în sec. al XIX-lea; este descrisă grafia], LR, **5**, nr. 5, 1968, 449—455.

632. Tomescu, Mircea, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 216 p. + 116 figuri şi 8 planşe.
Vezi şi nr. 653, 661.

633. Ţepelea, G. F., *Date noi despre izvoarele şi glosele* **Noului Testament de la Bălgrad, 1648**, GB, **26**, nr. 9—10, 1967, 924—933.

634. Ursu, N. A., *Un manuscris necunoscut, din care a extras Eminescu mai multe „cîntece de lume"* [ms. nr. 3244 din Biblioteca Academiei R. S. România; cu 3 facsimile în text], LR, **17**, nr. 6, 1968, 485—495.

635. Vîrtosu, Emil, *Paleografia româno-chirilică* [cu 41 facsimile în afară de text, o bibliografie de 18 titluri şi 29 de albume şi un rezumat în franceză], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 346 [—348] p. + erata.

636. Voinescu, Silvestru, *Tipărituri vechi aflate în fondurile bibliotecii municipale din Piteşti. Fondul de aur*, Argeş, **4**, nr. 1, 1969, 3.

637. Zugrav, I., *Un vechi manuscris cu „istorii perşăşti" din biblioteca mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, MMS, **43**, nr. 11—12, 1967, 703—705.
Vezi şi nr. 670.

638. * * * *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. IV (1062—1380), întocmit de G. Ştrempel (redactor responsabil), Fl. Moisil, L. Stoianovici, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 703 p. [cu un indice alfabetic şi pe materii].
Vezi şi nr. 649.

★

Vezi şi nr. 53, 267, 324, 328, 945, 953.

Recenzii

639. BĂRBULESCU, C., Gheţie Ion, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.* În : „Limba română", Bucureşti, **17**, nr. 1, 1968, p. 75—78, SCDB, **10**, nr. 2, 1968, 262—263.

640. BĂRBULESCU, C., I. C. Chiţimia, *Antim Ivireanul după 250 de ani de la moarte (1716—1966)*, în „Revista de istorie şi teorie literară", Buc., t. XVI, 1967, nr. 2, p. 195—204, ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 601—602.

641. BĂRBULESCU, C., Jako S., *Filigrane transilvănene din secolul al XVI-lea.* În : „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Cluj, Series Historia, fasc. 1, 1968, p. 3—19, SCDB, **10**, nr. 2, 1968, 263.

642. BĂRBULESCU, CORNEL, Simonescu, Dan, *Cercetări româneşti despre* **Incunabule**. *Incunabulele din bibliotecile Republicii Socialiste România.* În : „Probleme de bibliologie", **2**, 1967, p. 91—106, SCDB, **10**, nr. 1, 1968, 107—110.

643. BODOGAE, T., Vucosava Karanovici : *Liturghierul manuscris al lui Radu Sîrbul*, extras din „Recueil du Musée National" IV (1964), Belgrad, în l. sîrbă, MA, **12**, nr. 8—9, 1967, 764.

644. DECEI, AUREL, *Catalogul documentelor referitoare la viaţa economică a ţărilor române în sec. XVII—XIX.* Documente din Arhivele Statului. Sibiu, vol. II, întocmit de Dumitru Limona. Din publicaţiile Direcţiei generale a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1967, 524 facsimile, RA, **12**, nr. 1, 1968, 210—211.

645. DEMÉNY, L., Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Contribuţii la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, în culegerea Limbă şi literatură a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România, vol. XVI, Bucureşti, 1968, p. 145—174, Studii, **22**, nr. 1, 1969, 169.

646. FĂNESCU, MIHAIL, Dumitru et Elena Limona, *Catalogul documentelor greceşti* (Catalogue des documents grecs), Bucarest, 1958, 2 volumes (vol. I, XIII + 803 p. —(813); vol. II, VIII + 429 p. — (430 p.) + 8 fasc.). Source pour l'histoire de l'Empire Ottoman et du Proche Orient, SAO, **5—6**, 1967, 448—452.

647. FĂNESCU, MIHAIL, Dumitru Limona, *Catalogul documentelor referitoare la viaţa economică a ţărilor române în sec. XVII—XIX.* Documente din Arhivele Statului Sibiu, Bucureşti, 1966, vol. I 581 p. (Le catalogue des documents concernant la vie économique des Pays Roumains au XVIIe—XIXe siècles. Documents des Archives d'Etat de Sibiu), SAO, **5—6**, 1967, 460—461.

648. GHEŢIE, ION, *Palia de la Orăştie 1581—1582.* Text-Facsimile-Indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, doctor în ştiinţe filologice. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, XIV + 495 p. [obiecţii referitoare, în special, la transcriere şi la indice], LR, **17**, nr. 6, 1968, 529—532.
Vezi şi nr. 617.

649. ILIEŞ, AURORA, *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. IV (1062—1380) întocmit de G. Ştrempel (redactor responsabil), Fl. Moisil şi L. Stoianovici (Catalogue des manuscrits roumains), vol. IV (1062—1380) dressé par G. Ştrempel (rédacteur en chef), Fl. Moisil et. L. Stoianovici, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucarest, 1967, 701 p., RRH, **7**, nr. 4, 1968, 613—615.
Vezi şi nr. 638.

650. IONESCU, I., Ion Gheţie, *Cîteva precizări în legătură cu datarea* **Catehismului** *lui Coresi*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XVII /1966/, nr. 5, p. 547—553, MO, **19**, nr. 11—12, 1967, 988—991.

651. IONESCU, I., Pandele Olteanu, *Presupusul original unguresc al* **Cazaniei I**, *din 1564 a diaconului Coresi : corectarea unei erori*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti", Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1965, 645—650, MO, **19**, nr. 1—2, 1967, 157—158.

652. LECTOR, *Tetraevanghelul de la Sibiu, tipărit în 1546* [despre articolul lui Ludovic Demény şi Dan Simonescu din SCDB, 1, 1965, 1—18], GB, **27**, nr. 1—2, 1968, 203—205 ; *Tetraevanghelul lui Coresi şi Evangheliarul din Londra* [despre articolul lui Ion Gheţie din SCL, 18, nr. 3, 1967, 313—324], ib., 208—211 ; *Un cronograf*

ilustrat atribuit mitropolitului Antim Ivireanu [despre articolul lui G. Ştrempel din RS, **13**, 1966, 306—355], ib., 211—215.

653. Maksutovici, Gelcu, Tomescu Mircea, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 216 p., SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 521—522.
Vezi şi nr. 632.

654. Mareş, Al., *Palia de la Orăştie 1581—1582*. Text, facsimile, indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 495 p. [cu privire specială asupra transcrierii], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 649—651.
Vezi şi nr. 617.

655. Mihăilă, Elena Casandra, V. Molin, *Venise, berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, „Studi Veneziani", VIII, 1966, p. 347—447, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 383.

656. Mischie, M., Ruffini Mario, *L'opera della Chiesa Ortodossa Romena nella creazione della lingua letteraria nazionale* (Opera Bisericii Ortodoxe Române în creaţia limbii literare naţionale). În : Orientalia Christiana periodica, Roma, 1966, p. 181—223, 450—477, SCDB, **10**, nr. 2, 1968, 263—264.

657. N[estorescu], A., Gheorghe Şincai, *Opere*, I, *Hronica românilor*, tom. I, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, CCXXIV + 604 p., LR, **17**, nr. 5, 1968, 479.

658. Netea, Vasile şi Bulgăr, Gheorghe, Gheorghe Şincai, *Opere I. Hronica românilor* [Oeuvres I. Chronique des Roumains], tome I, Editura pentru literatură, 1967, CCXXVIII + 645 p., RRH, **7**, nr. 6, 1968, 1173—1176.

659. Popescu, O., Ion Gheţie, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interlineară din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, în „Limba română", Bucureşti, XVII (1968), nr. 1, p. 75—78, MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 343—344.

660. Popescu, Scarlat, Dan Simonescu, *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII—XVIII)*. Studiu şi ediţie critică, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967, 352 p., MMS, **43**, nr. 9—10, 1967, 641—642.

661. Sacerdoţeanu, Aurelian, Tomescu Mircea, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 216 p. + 116 fig. şi VIII pl., RB, **22**, nr. 1, 1969, 55—58.
Vezi şi nr. 632.

662. Stănculescu, Ioan F., Virgil Molin, *Venise, berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*, în „Studi Veneziani", Veneţia şi Florenţa, 1966, 98 p., GB, **26**, nr. 11—12, 1967, 1199—1200.

663. Teodorescu, Mirela, Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, LR, **17**, nr. 3, 1968, 279—281.

664. C. B., Combiescu Mariana, *Psaltirea de la Mehadia*. În : Limba română, Bucureşti, **17**, nr. 3, 1968, p. 259—268, SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 556—557.
Vezi şi nr. 598.

665. C. B., Ion Gheţie, *Raportul dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi şi* **Evangheliarul** *din Londra*, în „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, XVIII (1967), nr. 3, p. 313—324, ST, **20**, nr. 1—2, 1968, 176.

666. C. B., Gheţie Ion, *Raportul dintre* **Tetraevanghelul** *lui Coresi şi* **Evangheliarul** *din Londra*. În : Studii şi cercetări lingvistice, Bucureşti, **18**, nr. 3, 1967, p. 313—324, SCDB, **10**, nr. 1, 1968, 106—107.

667. P. V. I., P. Atanasov, *L'imprimerie en Roumanie et les bulgares de Braşov au XVIe siècle (La collaboration culturelle bulgaro-roumaine du XVIe siècle)*, în „Études balcaniques", Éditions de l'Académie bulgare des sciences, Institut d'études balcaniques, Sofia, nr. 6/1967, p. 123—139, ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 607.

668. * * * Gh. Ciobanu, *Manuscrisele psaltice româneşti din secolul al XVIII-lea*, în „Glasul bisericii", XXVII (1967), nr. 11—12, p. 1118—1123, ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 613—614.
Vezi şi nr. 596.

669. * * * Mircea Basarab, *Prefeţele Mineielor de la Rîmnic (1776—1780) şi problema originii latine a poporului şi a limbii române*, în „Mitropolia Olteniei", XIX (1967), nr. 9—10, p. 763—768, ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 600.
Vezi şi nr. 586.

670. * * * Pr. Prof. I. Zugrav, *Un vechi manuscris cu „istorii perşăşti" din biblioteca mănăstirii Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XLIII (1967), nr. 11—12, p. 702—703, ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 606—607.
Vezi şi nr. 637.

671. * * * Virgil Molin, *Observații și opinii noi în legătură cu tipăriturile ieromonahului Macarie (1508—1521)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XLIII (1967), nr. 5—6, p. 382—388, ST, **20**, nr. 1—2, 1968, 179—180.
Vezi și nr. 614.

11. LIMBĂ LITERARĂ

a. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc.

672. Alexandrescu, Sorin, *Notă la ediția „Studii de stilistică" de Tudor Vianu* [răspuns la articolul de la nr. 703 al lui Adrian Marino], GL, **15**, nr. 20, 1968, 2.
Vezi și nr. 690.
673. Ardeleanu, Vichentie, *Neologismele în opera lui Paul Iorgovici* [pe baze statistice], Orizont, **19**, nr. 1, 1968, 81—87.
674. Arghezi, Baruțu T., [Sub titlul general: Arhiva Arghezi] *Despre limba veche românească*, Luceafărul, **11**, nr. 38, 1968, 6; *Despre limbă, despre scris, despre scriitori*, ib., nr. 26, 1968, 6; *Despre estetica limbii românești*, ib., **12**, nr. 2, 1969, 2.
675. Baldovineanu, Aurelia, Pușcălău, Emilia, Stan, Dumitru, *Asupra structurii statistice și informaționale a stilului eminescian*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 75—79.
676. Bălăeț, Dumitru, *Aspecte ale metaforei în tînăra poezie română (I)*, VR, **20**, nr. 4, 1968, 95—104.
677. Bărbulescu, Simion, *Limba poeziilor lui Labiș*, IL, **20**, nr. 1, 1969, 68—77.
678. Bilan, Monica, *Despre traducerea „realiilor"* [cu un rezumat în rusă], AUB, **16**, 1967, 323—326.
679. Bilan, Monica, *Modalități de redare din limba rusă în limba română a comparației anonime* [cu un rezumat în rusă], AUB, **15**, 1966, 331—337.
680. Bogdan-Dascălu, Doina, *Procedee ale limbajului poetic nefigurat*, Orizont, **19**, nr. 11, 1968, 83—86.
681. Bojin, Al., *Studii de stil și limbă literară. Arghezi—Goga—Camil Petrescu — Coșbuc — Vlahuță*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 324 p.
Vezi și nr. 724, 726, 731.
682. Buium, S., *Redarea substantivelor rusești cu sufixe apreciative în traducerea românească a operelor literare* [cu un rezumat în rusă], AUB, **15**, 1966, 297—304.
683. Bulgăr, Gh., *Cronica limbii literare* [despre Octavian Goga], Familia, **4**, nr. 4, 1968, 4; [despre *Estetica* lui Tudor Vianu], ib. nr. 7, 1968, 13; [despre N. Iorga], ib., nr. 9, 1968, 4; [despre Eugen Lovinescu], ib., 5, nr. 2, 1969, 4; nr. 3, 1969, 16.
684. Bulgăr, Gh., *Despre sinonimia lexicală în variantele eminesciene* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 137—142.
685. Cazacu, B. *Mesaj poetic închis și mesaj poetic deschis (Pe marginea operei lui Tudor Arghezi)* [intonația dă caracter „închis" sau „deschis" mesajului poetic], SCL, **19**, nr. 5, 1968, 463—467.
686. Cîmpeanu, Eugen, *Stilistică și morfologie. Probleme de metodă*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 261—268.
687. Close, Elizabeth, *Neologismele în opera lui B. P. Mumuleanu* [I], LR, **17**, nr. 3, 1968, 241—249; [II], ib., **18**, nr. 1, 1969, 49—56.
688. Copceag, Dumitru, *Omofonia — sursă de greșeli în limba traducerilor (Observații pe marginea cîtorva traduceri din spaniolă în română)*, LR, **17**, nr. 3, 1968, 189—199,
689. Doinaș, Ștefan-Aug., [Sub titlul general: Moda poetică '68] *Cuvîntul-capcană*, RLit, **1**, nr. 2, 1968, 4; *Beția de imagini*, ib., nr. 5, 1968, 4.
690. Florescu, Vasile, *Paternitatea teoriei dublei funcții a limbajului* [intervine în polemica dintre Adrian Marino (vezi nr. 703) și Sorin Alexandrescu (vezi și nr. 672)], GL, **15**, nr. 29, 1968, 2.
691. Gáldi, L., *Fonosimbolismul rimelor în* **Nocturnele** *lui Bacovia*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 113—119.
692. Goga, N., *Elemente populare în proza argheziană*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 269—279.
693. Iancu, V., *Numele proprii în poezia lui Coșbuc*, SMO, 45—50.
694. Ionescu, Liliana, *Observations sémantiques sur la métaphore dans* **Poemele luminii** *de Lucian Blaga*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 439—447.

695. ISTRATE, GAVRIL, *Limba poeziei lui Octavian Goga*, IL, **19**, nr. 10, 1968, 53—66.
696. ISTRATE, G., *Permanențe: Varlaam*, Cronica, **4**, nr. 1, 1969, 7, 9.
697. ISTRATE, G., *Vocabularul operei lui Sadoveanu: „Creanga de aur"*, IL, **20**, nr. 2, 1969, 43—52.
698. LUCACI, EUGENIA, *Despre traducerea titlurilor (Cu referire la operele beletristice)* [traduceri din rusă în română; cu un rezumat în rusă], AUB, **16**, 1967, 315—322.
699. LUNGU, AL., *Vocabule și amăgiri*, RLit, **1**, nr. 4, 1968, 23.
700. MARCUS, SOLOMON, *Explicație și sugestie, ambiguitate și deschidere.* Pe marginea cărții *Ion Barbu. Cosmologia* **Jocului secund** de Basarab Nicolescu (Editura pentru literatură, București, 1968), SCL, **19**, nr. 6, 1968, 631—635.
701. MARCUS, SOLOMON, *Les écarts dans le langage poétique. Cinq points de vue touchant leur classification*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 461—470.
702. MARINO, ADRIAN, *Dintr-un „Dicționar de idei literare". Limbajul (I)*, IL, **19**, nr. 10, 1968, 71—80; *(II)*, ib., nr. 12, 1968, 48—56.
703. MARINO, ADRIAN, *Paradoxul poeziei* [pe marginea ediției *Studii de stilistică* de Tudor Vianu, îngrijite de S. Alexandrescu, București, 1968; reproșează editorului că, în introducere, îi atribuie lui T. Vianu paternitatea teoriei dublei funcții a limbajului], GL, **15**, nr. 17, 1968, 2; *Din nou despre paradoxul poeziei* [răspuns la articolul lui S. Alexandrescu de la nr. 672], ib., nr. 26, 1968, 3.
Vezi și nr. 690.
704. METEA, ALEXANDRU, *Valori gramaticale și stilistice ale conjuncției* **de** *în opera lui Ion Creangă* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **6**, 1968, 167—176.
705. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Principii de stilistică*, Timișoara, 1966, II + 200 p. [curs litografiat] (Universitatea din Timișoara, Facultatea de filologie).
706. NADOȘ, MARIA, *Observații asupra formulelor de adresare în* **Hanu Ancuței** *de Mihail Sadoveanu*, AUT, **6**, 1968, 265—268.
707. NASTA, MIHAIL, *L'analyse sémiotique des poèmes et le statut des relations projectives*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 603—615.
708. NEGOMIREANU, DOINA, *Problemele de limbă și stil în poezia lui A. Mureșanu*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 295—304.
709. NETEA, ALEXANDRU, *Realizarea raportului consecutiv și valorile lui stilistice în opera lui Ion Creangă*, LR, **17**, nr. 5, 1968, 433—438.
710. PETRE, LUIZA, *Valori poetice ale aștrilor în poezia lui Ion Vinea*, LR, **18**, nr. 1, 1969, 57—68.
711. POGHIRC, C., *Ecouri clasice în poezia lui Eminescu*, StCl, **10**, 1968, 285—289.
712. POP-LELESCU, ȘTEFANIA, *Terminologia diverselor ocupații în opera lui Mihail Sadoveanu (II)* [apicultură, păstorism, agricultură, lemnărit, morărit, fierărit; cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 89—99.
713. SIMION, EUGEN, *Două cuvinte despre stil și stilistică*, RLit, **2**, nr. 13, 1969, 5.
714. ȘERBAN, FELICIA, *Expresii lingvistice ale „asocierii" în lirica populară și cultă*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 107—115.
715. ȘORA, MARIANA, *„Cum se înțeleg țăranii" de Caragiale*, VR, **20**, nr. 8, 1968, 64—74.
716. TĂNASE, VIRGIL, *Metalurgie verbală. Analiza structurală a unui text de Gérard de Narval*, Ateneu, **5**, nr. 5, 1968, 13.
717. TOHĂNEANU, G. I., *Analiza stilistică a poemului arghezian* **Dacica** [lexicul și structura frazei], LR, **17**, nr. 5, 1968, 423—432.
718. TOHĂNEANU, G. I., *Structura stilistică a poeziei* **Ulise** *de Lucian Blaga*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 105—112.
719. ȚEPELEA, GABRIEL, [Tudor Arghezi] *În căutarea cuvîntului potrivit*, Argeș, **13**, nr. 7, 1968, 8.
720. VLAD, CARMEN, *Componenta folclorică în stilul povestirii lui Gala Galaction*, LR, **17**, nr. 5, 1968, 417—422.
721. VRABIE, GH., *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie. Compoziție—Stil—Metaforă*, Argeș, **4**, nr. 1, 1969, 2, 6.

★

Vezi și nr. 5, 6, 11, 163, 264, 267, 277, 287, 297, 430, 438, 455, 529, 588, 814, 1138.

Recenzii

722. ANDRIESCU, AL., Tudor Vianu: *Studii de stilistică* [București, 1968], Cronica, **3**, nr. 17, 1968, 8.

723. Bulgăr, Gh., *Cronica limbii literare* [Romulus Vulpescu, *Exerciții de stil*], Familia, **4**, nr. 12, 1968, 22.
724. Golescu, Mihai, *Studii de stil și limbă literară* de Al. Bojin [București, 1968], Argeș, **4**, nr. 2, 1969, 15.
Vezi și nr. 681.
725. Marcus, S., *Mathematik und Dichtung*. Versuche zur Frage einer exacten Literaturwissenschaft. Zusamen mit Paul Gunzenhäuser, herausgegeben Helmut Kreuzer 2. durchgesehen, um eine Bibliographie erweitete Auflage, Nymphenburger Verlagshandlung, München, 1965/1967, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 376—378.
726. Mircea, V., Al. Bojin, *Studii de stil și limbă literară* [București, 1968], Tribuna, **13**, nr. 4, 1969, 2.
Vezi și nr. 681.
727. N[estorescu], A., Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 415 p., LR, **17**, nr. 5, 1968, 479—480.
728. Popescu, Titu, Tudor Vianu, *Studii de stilistică* [București, 1968], Astra, **3**, nr. 9, 1968, 8—9.
729. Schileru, Mihaela, *Analize literare și stilistice* de Sorin Alexandrescu și Ion Rotaru, Editura didactică și pedagogică, 1967, Colocvii, **3**, nr. 2, 1968, 20—21.
730. Slave, E., G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Ed. științifică, București, 1965, 189 p., SCL, **19**, nr. 2, 1968, 197—198.
731. I. C. *„Studii de stil și limbă literară"* [de Al. Bojin, București, 1968], GÎ, **21**, nr. 977, 1969, 4.
Vezi și nr. 681.

★

Vezi și nr. 162, 172, 173, 182, 188, 189, 196, 304, 537, 539, 541, 543, 545, 547, 551, 1094, 1095.

b. Cultivarea limbii

732. Arachelian, V., *Cum vorbim*, ScTin, **24**, nr. 5907, 1968, 1, 2.
733. Botez, Demostene, *Cultivarea limbii românești*, IB, **14**, nr. 4761, 1968, 1, 2.
734. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Regionalisme și forme corupte*, RLit, **1**, nr. 1, 1968, 14 ; *Ordinea cuvintelor*, nr. 2, 19 ; *Arhaisme*, nr. 3, 15 ; *Neologismele*, nr. 4, 14 ; *Cum folosim îndreptarul* [ortografic, ortoepic și de punctuație], nr. 5, 14 ; *Literatură și limbaj*, nr. 6, 14 ; *Dreptul și datoria scriitorului*, nr. 7, 14 ; *„Adevărata" limbă română*, nr. 8, 14 ; *Cum e corect?*, nr. 9, 14 ; *„Mai pi franțozăști"*, nr. 10, 14 ; *Virgule*, nr. 11, 14 ; *An*, nr. 12, 14 ; *Cuvinte înaripate*, **2**, nr. 2, 1969, 14 ; *Minuscule*, nr. 3, 14 ; *Antropomorfism sau zoomorfism?*, nr. 5, 14 ; *Clișee prolixe*, nr. 6, 14 ; *Falsă germană*, nr. 7, 14 ; **â** *sau* **î**, nr. 8, 6 ; *Puțină gramatică*, nr. 9, 14 ; *Falsă engleză*, nr. 10, 14 ; *Nume de străzi*, nr. 11, 14 ; **Vai, domine!**, nr. 12, 22 ; *Accente*, nr. 13, 14.
735. Graur, Al., [La rubrica : Cum scriem] **Doctorantură** *sau* **doctorat?**, PN, **13**, nr. 8, 1968, 16—17 ; *Tendință și inovație în vocabular*, **14**, nr. 1, 1969, 10.
736. Graur, Al., [La rubrica : Puncte de repere ale gazetelor județene] *Rolul lingvistic al presei*, PN, **13**, nr. 5, 1968, 13—14.
737. Graur, Al., *Pleonasme*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 175—177.
738. Gruiță, G., *O „abatere" care devine normă în limba română actuală* [despre neacordarea atributului adjectival exprimat printr-un adjectiv sau participiu ; cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 57—63.
739. Mihăescu, N., [La rubrica : Cum e corect?] *Cum scriem cuvintele ...*, IB, **15**, nr. 4551, 1968, 2 ; *Cuvintele de împrumut*, nr. 4563, 2 ; *Acordul logic*, nr. 4579, 2 ; *Cum e corect?*, nr. 4585, 2 ; nr. 4591, 2 ; *Vocabular „distins"*, nr. 4597, 2 ; *Sensul unor cuvinte*, nr. 4603, 2 ; *„Prin atracție"*, nr. 4609, 2 ; *Construcții ...*, nr. 4615, 2 ; *Concordanțe ...*, nr. 4621, 2 ; *Relații sintactice ...*, nr. 4645, 2 ; *Lexicale ...*, nr. 4651, 2 ; *Claritatea*, nr. 4657, 2 ; *Cu virgulă și fără ...*, nr. 4663, 2 ; *Forme ale verbului*, nr. 4669, 2 ; *Cuvinte ... omise*, nr. 4681, 2 ; *Eufonie și ...*, nr. 4687, 2 ; *Câteva „exemple" și o concluzie ...*, nr. 4693, 2 ; *Discordanțe ...*, nr. 4717, 2 ; *Nuanțe semantice*, nr. 4723, 2 ; *Inadvertențe ...*, nr. 4729, 2 ; *Corelații ...*, nr. 4735, 2 ; *„Prin atracție"? ...*, nr. 4741, 2 ; *Chestiuni de ortografie*, nr. 4747, 2 ; *Articulații ...*, nr. 4765, 2 ; *Lexicale* [formații de tipul *eminescian, arghezian, homeric, catilinar*], nr. 4771, 2 ; *Formule consacrate*, nr. 4777, 2 ; *Discordanțe ...*,

nr. 4788, 2; *Sensuri gramaticale și efecte stilistice*, **16**, nr. 4800, 1969, 2; *Lexicale* ..., nr. 4806, 2; *Schimbări de sens*, nr. 4811, 2; *Aspecte lexicale*, nr. 4836, 2; *Forme lexicale*, nr. 4848, 2.

740. MINDIRIGIU, L., [La rubrica : Voci din public] *Cîte ceva despre ortografie*, RLit, **2**, nr. 13, 1969, 2.

741. OPROIU, ECATERINA, *Mult e dulce* ... [prezintă favorabil emisiunea cu același titlu], Contemporanul, nr. 12, 1969, 5.

742. POALELUNGI, GH., [La rubrica : Cronica limbii] *Să respectăm normele standard*, Pentru patrie, **19**, nr. 12, 1967, 22; [A delapida, triadă, decadă, paspartu, etcetera], **20**, nr. 3, 1968, 30; *Valorile accentului*, nr. 4, 29; *Cîteva „inovații"* [a alerta, consens unanim], nr. 5, 29; *Contaminări* [delicvent, stampilă], nr. 6, 27; *Locuțiuni frazeologice*, nr. 7, 26, 27; *Despre unele paronime* [*învederat* și *inveterat*, *a adopta* și *a adapta*, *originar* și *original*], nr. 8, 30; *Expresii și dificultăți*, nr. 9, 29; *Cîțiva termeni din noul cod penal (I)* [a desista, desistare, a computa, computare], nr. 10, 29; *Pe marginea noului cod penal (II)*, [caz fortuit, furt prin infracție], nr. 11, 29, 30.

743. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, [La rubrica : Cum scriem] *Reclama este întotdeauna „sufletul comerțului"?*, PN, **13**, nr. 3, 1968, 32; *Protagonist*, nr. 4, 39; *Absolutul relativ*, nr. 6, 32; **Tata** *sau* **tatăl?**, **14**, nr. 2, 1969, 41.

744. ROMAN, ION, *Umor și ... gramatică* [antologie de texte umoristice comentate din punctul de vedere al limbii], București, Editura științifică, 1968, 208 p. + erata.
Vezi și nr. 750.

745. SECHE, LUIZA, [La rubrica : Cum scriem] *Moda mini- — o mini-modă?*, PN, **13**, nr. 7, 1968, 30—32.

746. STRAJE, MIHAI, *Cîte ceva din : „București-Bucureștiul" și altele*, Luceafărul, **11**, nr. 16, 1968, 7.

747. SUCHIANU, D. I., *Noi cazuri de ifosatită*, VR, **20**, nr. 4, 1968, 141—144.

748. ȘUTEU, FLORA, [La rubrica : Cum scriem] *Sfat practic*, PN, **13**, nr. 9—10, 1968, **41**; *Atenție, neatenție și greșeală*, nr. 11, 18—19; *Răvașe* ..., nr. 12, 18—19.

749. D., *Mult e dulce și frumoasă* [despre emisiunea din 11 aprilie 1967], VR, **20**, nr. 6, 1968, **131**

★

Vezi și nr. 279.

Recenzii

750. GHERMAN, CRISTINA, Ion Roman, *Umor și ... gramatică*, București, Editura științifică, 1968, 208 p., LR, **18**, nr. 2, 1969, 190—192.
Vezi și nr. 744.

751. RUSU, GH., [La rubrica : Voci din public] *Gramatică și nu ... umor!*, RLit, **2**, nr. 2, **1969**, **2**.

V. *BALCANISTICĂ*

752. GEORGIEV, VLADIMIR, *Lingvistica balcanică și limba română. La linguistique balkanique et la langue roumaine* [text bilingv român-francez]. Universitatea din București. Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român. Université de Bucarest. Cours d'été et colloques scientifiques de langue, littérature, histoire et art du peuple roumain. Seria limbă 7. Série linguistique 7, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 23 p.

753. PETROVICI, EMIL, *Despre uniunile lingvistice balcanice (Limbile balcanice și limbile vest-europene)* [limbile balcanice prezintă mai multe deosebiri între ele ca limbile din uniunea vest-europeană; cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 5—11.

★

Vezi și nr. 19, 40, 49, 55, 111.

Recenzii

754. M[ATEI], I[ON], Suzanne Kakuk, *Les monuments de la dinanderie turque dans les langues balkaniques et le hongrois*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae", XIX, 1, 1966, pp. 68—77, RESEE, **6**, nr. **1**, 1968, 170—171.

755. M[IHĂESCU], H[ARALAMBIE], Борис Геров, *Проучвания върху западнотракийските земле римско време* [Recherches sur les territoires thrace de l'Orient au temps des Romans] II, „Annuaire de l'Université de Sofia", Faculté des Lettres, LXI, 1, 1967, p. 1—102, RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 549.

756. M[IHĂESCU], H., M. A. Gabinskij, *Возникновение инфинитива как вторичный балканский языковый процесс на материале албанского языка*, Ed. „Наука", Leningrad, 1967, 280 pp. (Академия Наук СССР), RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 170—171.

757. SĂTEANU, C., VINȚELER, O., V. V. Civjan, *Imja suščestviteĺnoe v balkanskih jazykah*, Moskva, 1965, 194 p., StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 127—129.

*

Vezi și nr. 23, 24, 755, 908.

VI. *FILOLOGIE CLASICĂ*

758. DOBROIU, EUGEN, *În legătură cu lucrările de erudiție ale lui Accius* [cu un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 13—35.

759. DOBROIU, EUGEN, **Muraena et littera** [cu un rezumat în franceză], AUB, **16**, 1967, 285—298.

760. DORUȚIU-BOILĂ, EMILIA, *Note onomastice* [Zeizas, Θελδων, cu o figură în text], SCIV, **19**, nr. 2, 1968, 327—329.

761. FISCHER, I., *Remarques sur le traitement de la diphtongue* **au** *en latin vulgaire*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 417—420.

762. GEORGESCU, VALENTIN AL., **Optimus** *și* **optimus maximus** *în tehnica juridică romană*: **optima lex, optimum ius, fundus optimus maximusque.** *Contribuție la cunoașterea pluralismului sistemelor de drept la Roma și a procesului de formare a proprietății quiritare* [cu un rezumat în franceză], StCl, **10**, 1968, 185—206.

763. HELLEGOUARC'H, JOSEPH, *Le récit de la mort de Turnus (Aen. XII, 919—952). Analyse métrique et stylistique*, StCl, **10**, 1968, 133—139.

764. ILIESCU, VLADIMIR, **Rubobostes** *oder* **Burobostes?** *Zu Trog. Pomp. Prol. XXXII*, StCl, **10**, 1968, 115—122.

765. ISING, ERIKA, *Die lateinische Grammatik des Johannes Honterus*, FVL, **11**, nr. 2, 1968, 51—54.

766. LASCU, N., *Un manuscris necunoscut al „Ponticelor" lui Ovidiu* [cu 5 figuri în text și un rezumat în franceză], Apulum, **6**, 1967, 269—288.

767. LEUMANN, M., *Die Eingliederung entlehnter griechischer Verben ins Latein*, StCl, **10**, 1968, 7—12.

768. LUPAȘ, LIANA, *La structure phonologique des monosyllabes attiques*, StCl, **10**, 1968, 13—18.

769. MIHĂESCU, HARALAMBIE, *Les éléments latins dans „Tactica-strategica" de Maurice-Urbicius et leur écho en néo-grec*, RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 481—498.

770. PIPPIDI, D. M., *Spicuiri epigrafice* [cu 7 figuri în text și un rezumat în franceză], SCIV, **19**, nr. 3, 1968, 429—439.

771. PÎRVULESCU, ADRIAN, *Problema metaforei în Iliada*, StCl, **10**, 1968, 19—27.

772. SANIE, SILVIU, *Cîteva observații asupra inscripției CIL, III, 7954 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa* [cu un rezumat în franceză], SCIV, **19**, nr. 4, 1968, 575—586.

773. SLUȘANSCHI, DAN, *Ansambluri de termeni figurați în critica literară a lui Persius*, StCl, **10**, 1968, 171—175.

774. STĂNESCU, EUGEN, *Denumirile bizantine ale regiunii de la Dunărea de jos în secolele X—XII și sensul lor istoric* [cu un rezumat în franceză], SCIV, **19**, nr. 3, 1968, 468—492.

775. ȘTIRBU, VASILE, *Despre* λέξις *la Aristotel*, StCl, **10**, 1968, 213—217.

776. TUDOR, D., *Comunicări epigrafice V* [cu un rezumat în franceză], SCIV, **19**, nr. 2, 1968,

331—338.

777 * * * *Studii clasice.* X. Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 392 p.

★

Vezi şi nr. 2, 44, 54, 71, 74, 118, 247, 267, 280, 613, 711.

Recenzii

778. Barbu, N. I., *Plutarchi Vitae Parallelae.* Recognouerunt Cl. Lindskog et K. Ziegler. Vol. II, fasc. 1. Iterum recensuit K. Ziegler, Lipsiae, Teubner, 1964, StCl, **10**, 1968, 313.

779. Barbu, N. I., Sexti Avrelii Victoris *Liber de Caesaribus.* Praecedunt *Origo gentis Romanae* et *Liber de uiris illustribus Vrbis Romae.* Subsequitur *Epitome de Caesaribus.* Recensuit Fr. Pichlmayr. Editio stereotypa correctior editionis primae. Addenda et corrigenda iterum collegit et adiecit R. Gründel. Lipsiae, MCMLXVI, StCl, **10**, 1968, 320—321.

780. Cârstea, Mihaela, Aldo Vallone, *La prosa del „Convivio"*, Firenze, 1967, „Bibliotechina del Saggiacore", 180 p., SCL, **19**, nr. 2, 1968, 204—206.

781. Ceauşescu, G., Ioachim Kreuger, *Ästhetik der Antike*, Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar, 1964, 598 p., StCl, **10**, 1968, 323.

782. Ceauşescu, G., Wilfried Edelmaier, *Tacitus und die Gegner Roms*, Heidelberg, 1964, IX + 211 p., StCl, **10**, 1968, 335—337.

783. Costa, Traian, Louis Nougaret, *Analyse verbale comparée du* **De signis** *et des* **Bucoliques** (Collection d'études latines publiée par la Société des Études latines, Série Scientifique, XXX, Prosodie, métrique et vocabulaire), Paris, Société d'édition „Les belles lettres", 1966, 100 p., StCl, **10**, 1968, 330—334.

784. D[anielopolu]-P[apacostea], C[ornelia], C. Th. Dimaras, C. Coumarianon, L. Droulia, *La Grèce moderne et sa littérature.* Orientation bibliographique en allemand, français, italién, Athènes, 1966, 81 pp., RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 173.

785. D[anielopolu]-P[apacostea], C[ornelia], George Thompson, *A manual of modern greek*, Collet's Publishers L. T. D., London & Wellingsbourough, XIII + 112 p., RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 382—383.

786. D[anielopolu]-P[apacostea], C[ornelia], J. T. Pring, *The Oxford Dictionary of modern Greek (Greek-English)*, At the Clarendon Press, Oxford, 1965, XVI + 219 p., RESEE, **6** , nr. 2, 1968, 383.

787. Demetrescu , Florica, M. Tullius Cicero, *Orationes selectae*, vol. II (56 + 32 p). Vol. III (51 + 14 p.), Altsprachliche Textausgaben, Sammlung Klett, Stuttgart, StCl, **10**, 1968, 310—311.

788. Frenkian, Aram M., *Inscriptions in the minoan linear script of class A.* Edited by W. C. Brice, M. A., from the Notes of Sir Arthur Evans and Sir John Myres. Oxford, University Press, The Society of Antiquaries, 1961, XII+41 pages (les pp. 34—41 ne sont pas numérotées)+31 double-planches + Vocabulaire (en 23 pages non numérotées), in —4°, SAO, **5—6**, 1967, 511.

789. Lupaş, Liana, *M. Tulli Ciceronis Scripta que manserunt omnia.* Fasc. 19 : *Oratio Pro Sulla*, tertium recognouit H. Kasten ; *Oratio Pro Archia Poeta*, post P. Reis tertium recognouit H. Kasten, Leipzig, Teubner, 1966, XVI + 49 p., StCl, **10**, 1968, 308—310.

790. Marinescu-Himu, M., Ξενοφῶντος περὶ ἱππικῆς. Edidit Klaus Widdra. Abiectae sunt duae tabulae. Lipsiae in auedibus B. G. Teubneri, MCMLXIV, XXVIII + 66 p., StCl, **10**, 1968, 304—306.

791. Marinescu-Himu, M., *Themistii Orationes que supersunt.* Recensuit H. Schenkl. Opus consummauit G. Downey. Volumen I, Lipsiae in aedibus B. Teubneri MCMLXI, XXV + 339, p., StCl, **10**, 1968, 319—320.

792. Mihăescu, H., G. B. Pellegrini, A. L. Prosdocimi, *La lingua venetica. I. Le iscrizioni*, a cura di B. B. Pellegrini e A. L. Prosdocimi. *II. Studi*, a cura di A. L. Prosdocimi. Padova, Istituto di Glottologia dell'Universitá, 1967, VII, 695 p. e 1 carta ; VIII, 338 p., RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 693—694.

793. Mihăescu, H., Ἐτυμολογικό λεξικό τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς [Dictionnaire étymologique du néo-grec commun] 2e éd., Thessalonique, 1967, XXIV, 445 pp.

(Université de Thessalonique, Institut d'études néo-helléniques. Fondation Manoli Triandaphylidis [recenzentul dă o listă de cuvinte trace și românești din greaca modernă], RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 149—151.

794. NĂSTUREL, PETRE Ș., Emilia Masson, *Recherches sur les plus anciens emprunts sémitiques en grec* [Études et Commentaires, XVII], Librairie C. Klincksieck, Paris, 1967, 127 p., RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 384—385.

795. PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA, Charles Astruc et Marie Louise Concasty, *Catalogue des manuscrits grecs.* Troisième partie. Le supplément grec, tome III, n° 901—1371, Paris, Bibliothèque Nationale, 1960, XIII + 784 pp. RESEE, **6**, nr. 3, 1968, 546.

796. PIATKOWSKI, A., Diogenis Oenoadensis, *Fragmenta*, ediția C. W. Chilton, Leipzig, Teubner, 1964, XVIII + 106, StCl, **10**, 1968, 313—315.

797. PIPPIDI, D. M., *Acta Instituti Romani Finlandiae*, vol. III. *Graffiti del Palatino*, raccolti ed editi sotto la direzione di V. Väänänen. I. *Paedagogium*, a cura di H. Solin e M. Itkonen-Kaila. Helsinki, 1966, XII + 264 p. in 8°. Numeroase figuri în text, 28 planșe fotografice afară de text, StCl, **10**, 1968, 324—325.

798. PIPPIDI, D. M., Gerhard Löwe — Heinrich Alexander Stoll, *Die Antike in Stichworten* Leipzig, Koehler & Amelang, 1967, 363 p. in 16°. Numeroase ilustrații, două hărți afară de text, StCl, **10**, 1968, 371.

799. PIPPIDI, D. M., *L'année épigraphique.* Revue des publications épigraphiques relatives à l'antiquité romaine, fondée, en 1888 par R. Cagnat, dirigée de 1936 par A. Merlin. Année 1965 présentée par Jean Gagé et Marcel Leglay. Paris, Presses Universitaires de France, 1966, VIII + 135 p. in 16°, StCl, **10**, 1968, 324.

800. PIPPIDI, D. M., *L'année Philologique. Bibliographie critique et analitique de l'antiquité gréco-latine.* Fondée par J. Marouzeau, publiée par Juliette Ernst et par T. Robert S. Broughton avec la collaboration de P. Langlois, W. W. De Grummond, Ingrid Herb, sous les auspices de la Société Internationale de Bibliographie classique. Tome XXXVI: Bibliographie de l'année 1965 et complément d'années antérieures. Paris, „Les Belles Lettres", 1967, XXVIII + 736 p., StCl, **10**, 1968, 393.

801. PIPPIDI, D. M., Louis Robert, *Documents de l'Asie Méridionale. Inscriptions, monnaies et géographie.* (Centre de Recherches d'Histoire et de Philologie de la IV-e Section de l'École Pratique des Hautes Études, III. Hautes Études du monde gréco-romain, 2). Genève (Droz) — Paris (Minard), 1966, 124 p. in 16° + 18 planșe afară din text, StCl, **10**, 1968, 326—328.

802. PIPPIDI, D. M., *Mélanges d'archéologie, d'épigraphie et d'histoire offerts à Jèrôme Carcopino.* Paris, Hachette, 1966. XV + 993 p. în 16°. Numeroase planșe afară din text, StCl, **10**, 1968, 368—369.

803. PIPPIDI, D. M., Philon d'Alexandrie, *In Flaccum.* Introduction, traduction et notes par A. Pelletier, S. J. (Les Oeuvres de Philon d'Alexandrie publiée sous le patronage de l'Université de Lyon par R. Arnaldez, J. Pouilloux et Cl. Mondésert, 31). Paris, Éditions du Cerf, 1967. 195 p. in 16°, StCl, **10**, 1968, 312—313.

804. PIPPIDI, D. M., *Scriptores historiae Augustae* edidit Ernestus Hohl. Editio stereotypa correctior. Addenda et corrigenda adiecerunt Ch. Samberger et W. Seyfarth (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Latinorum Teubneriana). Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1965, Vol. I—II, XXI — 310+308 p. in 16°, StCl, **10**, 1968, 321—322.

805. POPESCU, O., Maurice Carrez, *Grammaire greque du Nouveau Testament*, Éditions Delachaux et Niestlé, Neuchâtel — Paris, 1966, 168 p., MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 346.

806. SLUȘANSCHI, D., Anaximenis *Ars rhetorica quae uulgo fertur Aristotelis ad Alexandrum*, edidit Manfred Fuhrmann, Leipzig, Teubner, 1966, XLVIII + 114 p., StCl, **10**, 1968, 315—319.

807. SLUȘANSCHI, D., M. Tulli Ciceronis, *Scripta quae manserunt omnia.* Fasc. 4: *Brutus*, recognouit H. Malcovati, Leipzig, Teubner, 1965, XVIII + 126 p., StCl, **10**, 1968, 306—308.

808. T[ANAȘOCA], Ș[ERBAN] N., Εκλογῆ ἑλληνικῆς γλωσσολογικῆς καὶ λαογραφικῆς διδλιογραφίας, τῶν ἐτῶν 1950—1965 [Choix de bibliographie linguistique et folklorique grecque des années 1950—1965] Publié à l'occasion du Ier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes, Thessaloniki, 1966, 139 pp. (Comité National Hellénique de l'Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen), RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 171.

809. * * * Alexandru Elian, *Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei* [R. S. România], în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie", nr. 2—3/1967, „Volum

festiv cu ocazia centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România", p. 271—276, ST, **20**, nr. 3—4, 1968, 302—303.

★

Vezi şi nr. 102, 350, 646, 1157.

VII. *GERMANISTICĂ*

810. Capesius, Bernhard, *Mundartliche Einflüsse im deutschsprachigen Gegenwartschrifttum Rumäniens*, NL, **19**, nr. 3, 1968, 118—122.
811. Capesius, Bernhard, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *„Der CEC" und „die ONT"*, NW, **20**, nr. 5862, 1968, 4; *Warum nicht einfoch „Keisstadt"?*, nr. 5897, 4; *„Anzahl" und „Ausmars"*, nr. 5976, 4; *Theorie und Praxis*, nr. 5999, 4; *Etwas über Wortstellung*, nr. 6030, 4; *Zweimal „zwischen"*, *In erster Reihe*, 6056, 4; **Kohlrabi** *und* **Kohlrübe** *(Noch einiges zum „Küchendeutsch")*, 5904, 4.
812. Fink, Hans, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *A — Buchstabe*, NW, **20**, nr. 6036, 1968, 4.
813. Fink, Hans, *Da liegt was begraben. Von altern Redensarten, verborgenen Schätzen, von Schwiegermuttern und Rakiflaschen und was in Temesvar noch alles vergroben liegt.* NW, **20**, nr. 5939, 1968, 3.
814. Frunză, Natella, *Aspecte stilistice ale prozei lui Erich Maria Remarque* [cu un rezumat în germană], AUB, **16**, 1967, 205—211.
815. Hann, Alfred, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Allzufiel ist ungesund*, NW, **20**, nr. 5898, 1968, 4.
816. Höfer-Heinz, Helga, *Probleme der Mischung der Banater deutschen Mundarten, dargestellt am Beispiel Kleinsaktpeter*, FVL, **11**, nr. 2, 1968, 79—83.
817. Hromadka, Georg, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Wir antworten*, NW, **20**, nr. 5927, 1968, 4; nr. 5987, 4; nr. 6048, 4; *Wie wäre es ...*, nr. 5999, 4.
818. Iarovici, Edith, *Conversiunea în engleza modernă* [cu un rezumat în engleză], AUB, **15**, 1966, 273—284.
819. Jentner, Edita, *Contribuţii la sintaxa adverbului german într-o gramatică generativă* [cu rezumate în rusă şi germană], AUT, **6**, 1968, 243—259.
820. Keintzel-Schön, Fritz, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Umlaut — ja oder nein?* NW, **20**, nr. 5886, 1968, 4.
821. Koelwel, Eduard, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Glossen*, NW, **20**, nr. 5939, 1968, 4; nr. 5963, 4; nr. 5969, 4; *Wir schlagen nach*, nr. 6024, 4; *Glossen eines alten Sprachlers*, ib.
822. Marschang, Eva, *„Nehmen" oder „holen"?*, NW, **20**, nr. 5921 1968, 4.
823. Pancratz, Arnold, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Verhete Gleichschaltungen*, NW, **20**, nr. 5969, 1968, 4; *Der See in Dumbrava*, nr. 5981, 4; *Undeutsche Zusammensetzungen*, nr. 5993, 4; *Bis zuletzt*, nr. 6024, 4; *Wortzusammensetzung oder Wortgruppe*, nr. 6042, 4; *Überfordetes denn*, nr. 6072, 2; *Sprachtaktik*, nr. 6090, 2; *Die Brukentalisch Brevier*, nr. 6102, 2.
824. Pulz, Erwin, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Der Leser sieht's*, NW, **20**, nr. 6072, 1968, 2.
825. Quittner, Margareta, *Despre unele lexeme mixte anglo-scandinave în vocabularul limbii engleze* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 101—108
826. Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Despre monosilabele din limba suedeză*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 511—515.
827. Schlesak, Dieter, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Die Sprache im Gedicht*, NW, **20**, nr. 5886, 1968, 3.
828. Scholze, M., [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Ein Satz ein — Wort*, NW, **20**, nr. 5993, 1968, 4.
829. Sonntag, M. und I., [La rubrica: Unsere Sprachecke] **Wurmlocher** *oder* **Wurmlöcher?**, NW, **20**, nr. 5909, 1968, 4.
830. Stephan, Johannes, [La rubrica: Unsere Sprachecke] *Wie sag' ich's meinem Kinde?*, NW, **20**, nr. 5957, 1968, 4.
831. Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgiliu, *Comparaţie între sistemul fonologic al limbii engleze şi cel al limbii române* [cu un rezumat în engleză], AUB, **15**, 1966, 285—296.

832. THUDT, ANNELIESE, *Das gesetz der Auslauterweichung im Siebenbürgisch-sächsischen* [cu un rezumat în română], FVL, **11**, nr. 1, 1968, 19—36.
833. THUDT, ANNELIESE, BINDER, ŞTEFAN, *Aus der Arbeit den Wörterbuch der deutschen Mundarten des Banats* [cu o hartă în text], FVL, **11**, nr. 1, 1968, 114—122.
834. TRENTINA, OTTMAR, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *So oder so?*, NW, **20**, nr. 6066, 1968, 4.
835. WOLF, JOHANN, [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Mundart und Sprachbildung*, NW, **20**, nr. 6084, 1968, 2; *Sprachen die Banater Schwaben*, nr. 6096, 2; *„Schwowisch" und „herisch"*, nr. 6108, 2.
836. G. H., [La rubrica : Unsere Sprachecke] *Slogan (Zu einer Leserzuschrift)*, NW, **20**, nr. 5904, 1968, 4.
837. * * * [Rubrica : Unsere Sprachecke] *Missbrauch mit „echt"*, NW, **20**, 1968, nr. 5957, 4; *Liebesbriefe im Wandel der Zeit*, ib., *Wir schlagen nach*, nr. 6056, 4; nr. 6066, 4.
638. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke; extrase din „Etymologieduden"] *Wir schlagen nach ...*, NW, **20**, nr. 6072, 1968, 2; nr. 6102, 2.
839. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke ; extrase din revista „Muttersprache", din Viena] *Die Sprache — ein Spiegel der Kultur*, NW, **20**, nr. 6018, 1968, 4.
840. * * * [La rubrica : Unsere Sprachecke ; extrase din revista „Sprachpflege" din Leipzig] *Nochmals : „ausscheinend" und „scheinbar"* ; *„Etüde", „Studie"* ; *„Unzählig", „ungezählt"*, NW, **20**, nr. 5933, 1968, 4; *Wo wird das beste Deutsch gesprochen?* ; *Grosschreibung*, nr. 5939, 4; *Schwierigkeiten der Gross- und Kleinschreibung*, nr. 5945, 4; *Akustisches* ; *„Hindern" — „behindern"*, nr. 5963, 4; *Insofern ... als*, nr. 5993, 4; *Farben — gross oder klein?*, nr. 6066, 4.

★

Vezi şi nr. 16, 109, 241, 312, 367, 511, 528, 965, 1040, 1078, 1100, 1121, 1123 1124, 1125.

Recenzii

841. CONSTANTINESCU, ILINCA, Andrei Bantaş şi Mihai Rădulescu, *„Capcanele" vocabularului englez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 310 [—312] p., LR, **18**, nr. 1, 1969, 101—102.
842. GÖLLNER, C., Bernhard Capesius, *Sie förderten den Lauf der Dinge*, Bukarest, Literaturverlag, 1967, 339 S., FVL, **11**, nr. 2, 1968, 115—119.
843. GRAUR, AL., Kevin Guinach, *Dictionary of Foreign Phrases and Abreviations*, Pocket Books, Simon and Schuster, New York, 1966, XIV + 320 p., format mic, SCL, **19**, nr. 6, 1968, 653—654.
844. JENTNER, EDITHA, Lothar Wolf, *Sprachgeographische Untersuchungen zu den Bezeichungen für Haustiere im Massif Central*, Versuch einer Interpretation von Sprachkarten, Beihefte zur „Zeitschrift für Romanissche Philologie" , 117, Heft, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1968, 146 p., AUT, **6**, 1968, 284—285.
845. LUCUŢA, YVONNE, *Satz und Wort im heutigen Deutsch. Probleme und Ergebnisse neuerer Forschung*, Jahrbuch 1965/1966, Düsseldorf, 1967, 415 p., SCL, **19**, nr. 4, 1968, 438—440.
846. MANTSCH, H., Alfred Obernberger : *Die Mundart der siebenbürgischen Lander*, erschienen in der Reihe : Deutsche Dialektgeographie, Bd. LXVII, N. G. Elwert Verlag, Marburg, XV + 170 S., 8 Karten ; Bernhard Capesius : *Die Landler in Siebenbürgen. Geschichte und Mundart*, Verlag der Akademie der Rumänischen Volksrepublik, Bukarest, 1962, 193 S., 1 Karte, FVL, **11**, nr. 1, 1968, 135—138.
847. POPA, IOAN, *Enciclopedia britanică — 200*, Familia, **5**, nr. 1, 1969, 22.
848. POPA, MARIANA, A. C. Grimson, *An Introduction to the Pronunciation of English*, London. Edward Arnold, 1965, 294 p., AUT, **6**, 1968, 285—286.
849. SZILAGYI, M., SILL, E., *Deutsch als Fremdsprache* (Limba germană ca limbă străină). Institutul „Herder" (Leipzig, anul IV, (1967)), nr. 1—6. *Sprachpflege* (Cultivarea limbii), VEB Bibliographisches Institut (Leipzig, anul XVI (1967)), nr. 1—12, StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 126—131.

★

Vezi şi nr. 183, 1158.

VIII. *ORIENTALISTICĂ*

850. Călin, Cornelia, *Cîteva particularităţi fonetice ale graiului tătăresc din Mahmudia (jud. Tulcea)*, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 421—423.
851. Drimba, Vladimir, *Le sermon en vers du* **Codex Cumanicus** *(fol. 59 r, 8—12)*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 407—412.
852. Guboglu, Mihail, *Evlija Čelebi : De la situation politique, administrative, militaire, culturelle et artistique dans les Pays Roumains (1651—1666)* [partea despre expediţia lui György Rákóczi în Polonia ; despre limba română], SAO, **5—6**, 1967, 3—48.
853. Husseynov, R. A., *Le terme turc* **goš** *dans un texte syriaque*, SAO, **5—6**, 1967, 389—393.
854. * * * *Studia et acta orientalia.* Société des sciences historiques et philologiques de Roumanie. Séction d'études orientales. V—VI, 1967, Bucureşti, Editura ştiinţifică.

★

Vezi şi nr. 56, 97, 116.

Recenzii

855. Alexandrescu-Dersca, M. M., *Catalogul documentelor turceşti* întocmit de Mihail Guboglu (Catalogue des documents turcs rédigé par Michel Guboglu), tome II (1455—1829), Bucarest, 1965, 750 pag. — 8 facs. (Direction générale des Archives d'Etat de la R. S. de Roumanie), SAO, **5—6**, 1967, 452—455.
856. Bănăţeanu, Vlad, G. A. Melikišvili, *Урартские клинообразые надписи* (Les Inscriptions cunéiformes *ourartoues*), Moscou, 1960, 504 p., avec 50 reproductions photographiques des inscriptions, SAO, **5—6**, 1967, 421—424.
857. Enver, Mamut, Neuzat, Iusuf, *Тюркские языки* (Les langues turques), Éditions de littérature orientale, Moscou, 1960, 247 pages, SAO, **5—6**, 1967, 424—427.
858. Guboglu, Mihail, Boris Nedkov, *Османотурска дипломатика и палеография* (La diplomatique et la paléographie ottomano-turque), I, Sofia, „Nauka i izkustvo". 1966, 215 (—216) p., SAO, **5—6**, 1967, 438—443.
859. Maxim, Mihail, L. V. Dmitrieva, A. M. Mouguinov, S. M. Mouratov, *„Описание тюркских рукописей Института народов Азии"* I, *История*. (Description manuscrits turcs de l'Institut des Peuples d'Asie, I, Histoire), des Académie des Sciences de l'URSS, Institut des Peuples d'Asie, Rédaction principale, de la littérature orientale, Moscou, 1965, 258 p., SAO, **5—6**, 1967, 444—448.
860. * * * Mihai Guboglu, *Despre manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei* [R. S. România], în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", nr. 2—3/1967 „Volum festiv cu ocazia centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România", p. 277—287, ST, **20**, nr. 3—4, 1968, 303.

★

Vezi şi nr. 754.

IX. *ROMANISTICĂ*

861. Baciu, Ioan, *Funcţionarea pronumelui relativ franţuzesc* **dont** [cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 115—119.
862. Bojan, Maria, *Suprapunere semantică prin analogie : „véhicule" — „constellation"* [şi în română], CL, **13**, nr. 2, 1968, 321—325.
863. Carpov, Maria, *Limbajul arhaic în* **Les contes Drolatiques** *de Honoré de Balzac*, AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 35—42.
864. Cristea, Teodora et Tănase, Eugen, *Les expansions temporelles à verbe fini en français contemporain* [cu două figuri în text], RRL, **13**, nr. 3, 1968, 215—232.

865. Façon, Nina, *Appunti per uno studio dei forestierismi in italiano*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 413—416.
866. Filipovskaia, A., *Limba franceză populară în proza lui Raymond Queneau*, AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 61—72.
867. Giurescu, Anca, *I composti italiani del tipo verbo-nome, resultati di una transformazione di frase*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 421—426.
868. Grossmann, Maria, *La adaptación de los fonemas árabes al sistema fonológico del romance*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 51—64.
869. Grossmann, Maria, *Observaciones sobre los arabismos con la aglutinación del artículo árabe* **al-**, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 143—145.
870. Iliescu, Maria, *Esquisse d'une phonologie frioulane (I) (des dialectes parlés en Roumanie)*, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 277—285.
871. Iliescu, Maria, *Graiurile friulanilor din România* [cu 2 hărți și 2 tablouri în text, o bogată bibliografie; fonetică și fonologie], SCL, **19**, nr. 4, 1968, 375—415.
872. Iliescu, Maria, *În legătură cu un fenomen dialectal friulan. Pronumele personal enclitic în dativ*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 497—499.
873. Iordache, Rodica, *Grupul nominal omogen cu funcția de subiect în limbile franceză și română*, SCL, **19**, nr. 2, 1968, 141—162.
874. Iordan, Iorgu, *L'importance du roumain pour les études de linguistique romane*. XIIème Congrès international de linguistique et philologie romanes, 15—20 avril 1968, Bucarest, [raport], [București, 1968], 13 p.
875. Isbășescu, Cristina, *El español en Cuba. Observaciones fonéticas y fonológicas*, Bucarest, Sociedad Rumana de Lingüística Románica, 1968, 136 p.
876. Ivănescu, G., *Franz Bopp* [100 de ani de la moarte], ProgrȘt, **4**, nr. 1, 1968, 47—48.
877. Izzo, Herbert, *La „Gorgia toscana" et la philologie italienne du seizième siècle* [cu un rezumat în rusă], StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 3—10.
878. Lőrinczi, Marinella, *Consideraciones semánticas acerca de las palabras españolas de origen árabe*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 65—75.
879. Macarie, Liliana, *Points de vue au sujet de quelques particularités dans la morphologie du verbe catalan*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 23—24.
880. Maneca, Constant, *Poziția articolului definit romanic* [encliza articolului definit în română se datorește topicii și frecvenței grupului nominal; cu 4 figuri în text, 4 tabele și o anexă], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 589—602.
881. Maneca, Constant, *Réorganisation du genre des substantifs en roumain et espagnol* [cu 3 anexe în text], RRL, **13**, nr. 6, 1968, 629—639.
882. Maneca, Constant, *Saggio di periodizzazione della linguistica italiana*, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 131—138.
883. Manoliu, Maria, *Aspects sémantiques de la catégorie du nombre dans la Romania*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 449—459.
884. Manoliu, Maria, *Cîteva categorii semice iterative romanice (I)* [cu o bogată bibliografie], SCL, **19**, nr. 3, 1968, 237—263.
885. Miclău, P., *La productivité du noyau lexical français* [cu 6 tabele și 8 figuri în text], RRL, **13**, nr. 4, 1968, 287—312.
886. Mihăescu-Alexa, Elisa, *Observații asupra duratei vocalelor nazale în franceză* [și în română; cu 17 figuri în text și un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 259—272.
887. Pașaliu, Iulian, *Matur~nonmatur în limbile română, franceză, spaniolă și italiană* [cercetare structurală pe baza conținutului semantic], SCL, **19**, nr. 2, 1968, 123—138.
888. Reinheimer, Sanda, *Constituirea vocabularului feroviar francez* [cu un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 249—258.
889. Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, *Quelques considérations théoriques et méthodologiques concernant les dérivés parasynthétiques* [în limbile romanice; cu o anexă], RRL, **13**, nr. 5, 1968, 485—497.
890. Sala, Marius, *Fonologia iudeospaniolei din București*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 525—528.
891. Tagliavini, Carlo, *Paralele ipotetice și reale între limba română și dialectele italiene. Concordances réelles et hypothétiques entre la langue roumaine et la langue italienne* [text bilingv român-francez], Universitatea din București, Cursurile de vară și colocviile științifice de limba, literatura, istoria și arta poporului român. Université de Bucarest. Cours d'été et colloques scientifiques de langue, littérature, histoire et art du peuple roumain. Seria limbă 7. Série linguistique 7, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, 34 p.

892. Theban, Maria şi Theban, Laurenţiu, *Propoziţia romanică şi universaliile sintactice*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 55—62.
893. Tuţescu, Mariana, *Relations et traits syntactico-sémantiques dans le groupe nominal français*, RRL, **14**, nr. 1, 1969, 37—50.
894. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *Français créole et français régional d'Afrique du Nord*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 645—649.
895. Vintilă-Rădulescu, Ioana, *La evolución semántica del esp.* **griego**, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 519—522.
896. Vlăduţ, Alexandra, *La valeur aspectuelle des „adverbes de temps" dans le français contemporain* [cu o anexă în text], RRL, **13**, nr. 4, 1968, 343—355.
897. Zugun, Petru E., *Privire generală asupra omonimiei latino-romanice* [sistemul omonimic latin s-a desfiinţat pe terenul limbilor romanice], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 617—629.
898. * * * *Crestomaţie romanică*. Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din Bucureşti, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan de Mioara Avram, Matilda Caragiu-Marioţeanu, Nicolae Dănilă, Valeria Guţu-Romalo, Maria Iliescu, Liliana Macarie, Constant Maneca, Maria Manoliu, Cristina Micuşan, Alexandru Niculescu, Daniela Rădulescu, Sanda Reinheimer, Marius Sala, Florenţa Sădeanu, Sanda Stavrescu, Mirela Teodorescu. Volumul al III-lea. Secolele al XIX-lea — al XX-lea. Partea I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 1332 p. + erata şi o hartă în afară de text.

★

Vezi şi nr. 10, 39, 42, 43, 46, 47, 51, 52, 58, 60, 64, 68, 75, 77, 79, 81, 82, 84, 85, 86, 89, 91, 93, 94, 96, 99, 100, 231, 234, 238, 242, 247, 253, 266, 267, 495, 521, 524, 528, 1104, 1109, 1117, 1118, 1119, 1120, 1126, 1128, 1129, 1146, 1188, 1189.

Recenzii

899. Anghel, Ioana, Jean Dubois, René Lagane, Georges Niobey, Didier Casalis, Jacqueline Casalis, Henri Meschonnic, *Dictionnaire du français contemporain*, Librairie Larousse, Paris, [1967], XXII + 1224 p., CL, **13**, nr. 2, 1968, 372—376.
900. Avram, Andrei, José Pedro Rona, *El dialecto „fronterizo" del Norte del Uruguay*, Montevideo, Librería-anticuaria Americana, 1965 (Universidad de la República, Facultad de Humanidades y Ciencias. Departamento de Lingüística), 45 pag., SCL, **20**, nr. 1, 1969, 117—118.
901. Gheorghiu, Mărioara, Aurélien Sauvageot, *Français écrit, français parlé*, 233 p., Librairie Larousse, Paris, 1962, AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 142—143.
902. Giurescu, Anca, *Intorno all'Atlante Linguistico della Sargegna*, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 361—366.
903. Giurescu, Anca, Paul M. Lloyd, *Verb. Complement Compounds in Spanish*, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1968, 100 p., SCL, **20**, nr. 1., 1969, 122—124.
904. Iliescu, Maria, Giuseppe Francescato, *Dialettologia Friulana*, Udine, 421 p., RRL, **13**, nr. 2, 1968, 185—187.
905. Kelemen, B., Pierre Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, [1967], 211 p., CL, **13**, nr. 2, 1968, 368—372.
906. Maneca, Constant, *Nouveau Petit Larousse 1968*. Librairie Larousse, Paris, RRL, 13, nr. 2, 1968, 173—175.
907. Mării, Ion, Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 181 l. [în limba maghiară], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 344—346.
908. Mihăilă, Elena Casandra, M. Sala, *Elemente balcanice în iudeo-spaniolă* [Éléments balkaniques en judéo-espagnol], „Studii şi cercetări lingvistice", 1966, 2, p. 219—224, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 382.
909. Reinheimer, Sanda, Jean-Denis Gendron, *Tendances phonétiques du français parlé en Canada*. Bibliothèque française et romane publiée par le Centre de Philologie et de Littérature romanes de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de Strasbourg, Paris-Québec, 1966, XX + 254 p., RRL, **13**, nr. 3, 1968, 266—267.

910. REINHEIMER, SANDA, Robert Loriot, *La Frontière dialectale moderne en Haute-Normandie (Pays de Bray, Vallée de la Bresle, Forêt d'Eu, Talon, Aliermont).* Collection de la Société de Linguistique Picarde, ouvrage publié avec le concours du Centre National de la Recherche Scientifique et du Conseil Général de la Seine-Maritime, Musée de Picardie, Amiens, 1967, 172 p., RRL, **13**, nr. 2, 1968, 265—266.
911. RENZI, LORENZO, G., Herczeg, *Lo stile nominale in italiano*, Firenze, Le Monnier, 1967, SCL, **19**, nr. 3, 1968, 333—334.
912. SCURTU, VASILE, Karl Neubert, *Die Bezeichnungen von Onkel und Tante in den romanischen Sprachen*, mit 50 Kartenskizzen im Text, Offsetdruck-Fotodruck, J. Hogl, Erlangen, 1967, XXXIV + 464 p., CL, **13**, nr. 1, 1968, 146—148.
913. ȘANDRU, TUDORA, Marcos Morínigo, *Diccionario manual de americanismos*, Buenos Aires, 1966, 738 págs., RRL, **14**, nr. 1, 1969, 86—89.
914. ȘANDRU, TUDORA, *Una bibliografia de lingüística española* [de Homero Serís, Bogotà, 1964, 981 p.], RRL, **13**, nr. 2, 1968, 165—170.
915. THEBAN, MARIA, Gérard Moignet, *Le Pronom personnel français. Essai de psychosystématique historique.* C. Klincksieck Paris, 1965, 177 p. (Bibliothèque Française et Romane, Série A, 9), SCL, **19**, nr. 2, 1968, 203—204.
916. TUȚESCU, MARIANA, Christian Rohrer, *Die Wortzusammensetzung im modernen Französisch*, Fotodruck : Reproanstalt Walter Betz, Tübingen, 1967, 261 p., SCL, **19**, nr. 6, 1968, 659—661.
917. TUȚESCU, MARIANA, Hector Renchon, *Études de syntaxe descriptive. II. La syntaxe de l'interrogation*, Académie Royale de Langue et de Littérature Française, Bruxelles, 1967 (284 pagini), SCL, **19**, nr. 4, 1968, 433—435.
918. VAIMBERG, S., V. G. Gak, *Беседы о французском слове*, Moscova, 1966, 335 p., RS, **14**, 1968, 515—517.
919. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Eugenio Coserio, „*Tomo y me voy*". *Ein Problem vergleichender europäischer Syntax*, „Vox Romanica", 25/1966, 1, p. 13—55, SCL, **19**, nr. 6, 1968, 657—659.

*

Vezi și nr. 544, 546, 1009, 1157, 1160. 1161.

X. *SLAVISTICĂ*

920. ANDREI, T. și STERE, Z., *Un capitol de fonetică coreclivă a limbii ruse (Pronunțarea grupurilor oclusivă + nazală)* [cu 13 tabele în text și un rezumat în rusă], AUB, **15**, 1966, 305—320.
921. BAN, A., *К вопросу об ассимилятивном (оттеночном) смягчении в консонантных сочетаниях русского языка*, [cu un rezumat în română], SR, **14**, 1968, 215—235.
922. BAN, A., *Observații asupra interpretării unui proces de defonologizare* [vocalele *i* și *î* în limba rusă contemporană ; cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 73—78.
923. BEGUNOV, J. K., *Две южнорусские компиляции из „Беседы" Козма Пресвитера в рукописи конца XVII в. Библиотеки Академий Социалистической Республики Румынии*, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 339—346.
924. BOGDAN, IOAN, *Scrieri alese* [articole din domeniile : I. Istorie. II. Cronici și texte literare vechi. III. Descrieri de manuscrise și tipărituri vechi. IV. Lingvistică. V. Personalia. VI. Pagini inedite. Anexă cu păreri ale contemporanilor despre Ioan Bogdan ; cu 8 ilustrații în text, o bibliografie de 200 de titluri]. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită de G. Mihăilă, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, 709 [—711] p.
925. BOLOCAN, GH., *Болгарски говор села Брэнешть. Вокализм*, RRL, **13**, nr. 2, 1968, 147—164.
926. BOLOCAN, GH., *Graiul bulgarilor din Brănești (Jud. Ilfov), (Consonantismul)* [cu 52 de figuri și 4 tabele în text], StSl, **1**, 1969, 165—223.
927. BOLOCAN, GH., *Observații cu privire la viilor în limba română și în bulgară* [româna a influențat bulgara ; cu o hartă în text și cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 199—207.

928. Bucă, M., *Sinonimia și variațiile formei cuvîntului. Observații asupra lexicului limbii ruse* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **6**, 1968, 117—131.
929. Ciplea, Gh., *Considerații privind elementele românești în graiurile cehe din Banat*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 237—244.
930. Ciplea, Gheorghe, *Unele caracteristici ale graiului moravo-slovac din Clopodia Banat* [cu rezumate în rusă și franceză și o hartă în text], RS, **14**, 1968, 283—292.
931. Deboveanu, Elena, *Observații generale asupra graiurilor polone din județul Suceava* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 273—280.
932. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Certains aspects de l'influence de la langue roumaine sur la langue des documents slavo-roumains du XVe siècle*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 575—581.
933. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Contribution à l'étude de l'influence roumaine sur la langue des documents slavo-roumains émis par la chancellerie valaque en XVe siècle*, RRL, **13**, nr. 3, 1968, 233—252.
934. Djamo-Diaconiță, Lucia, *Un text slavo-român de farmacoterapie populară din secolul al XVI-lea* [cu 24 de facsimile în afară de text și cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 377—409.
935. Evseev, I. I., *Funcția de calificare a predicatelor verbale* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **6**, 1968, 105—116.
936. Gogolewski, Stanislaw, *Observații asupra trilingvismului polonezilor de la Cacica — județul Suceava* [care vorbesc polona, ucraineana și româna; cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 53—76.
937. Guțu, Olimpia, *Observații asupra sistemului vocalic în cîteva graiuri bulgare din România*, StSl, **1**, 1969, 225—235.
938. Guțu, Olimpia, *Болгарский говор села Чопля (Бухарест). III. Краткое описание морфологической системы*, RRL, **13**, nr. 4, 1968, 313—330.
939. Guțu, Olimpia, *Puncte de vedere asupra determinării proclitice din limba bulgară literară* [determinarea proclitică este o trăsătură balcanică, în corelație cu cea enclitică], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 603—609.
940. Ionașcu, Al., *Cu privire la statutul vocalelor ъ̆ (ў), ь̆ (ĭ) în rusa veche* [cu o scurtă bibliografie și rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 209—213.
941. Jivcovici, Mirco, *Articolul postpus la adjective în graiul sîrbesc din Svinița*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 63—67.
942. Kirpičnikova, N. V. (Moscova), Oiță, I. (București), *Сложные предложения с союзом „то есть"* [cu un rezumat în română], RS, **14**, 1968, 39—52.
943. Langmantel, E., *Ponderea genului neutru la unele tipuri de substantive declinabile în limba rusă literară contemporană* [cu un rezumat în rusă], AUB, **16**, 1967, 327—331.
944. Lukács, Ladislau, Croitoru, Otilia, Nagy, Magda, *Particularități în declinarea substantivelor la lipovenii din Jurilovca și Sarichioi (reg. Dobrogea)*, CL, **13**, nr. 1, 1968, 39—41.
945. Mihăilă, G., *Două fragmente inedite din textul slavon al* **Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie** [cu 26 de facsimile în afară de text; textul slavon cu traducere în română; cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 359—375.
946. Mladenov, Maxim Sl., *Influența românească asupra graiului bulgar din Novo Selo (Raionul Vidin, R. P. Bulgaria)* [lexic și sintaxă; cu o hartă în text și rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 77—96.
947. Nanu, Raisa și Bădică, Galina, *Traducerea în limba rusă a elementelor arhaizante din opera lui Mihail Sadoveanu (Cu privire specială asupra romanului istoric „Nicoară Potcoavă")* [cu un rezumat în rusă], AUB, **16**, 1967, 305—314.
948. Nestorescu, Virgil, *Note de toponimie dobrogeană* [în graiurile lipovenești], StSl, **1**, 1969, 141—160.
949. Nestorescu, Virgil, *Одно явление интерференции румынского языка с липованскими говорами*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 641—644.
950. Nestorescu, Virgil, *Un fenomen de bilingvism româno-bulgar* [opoziția *tu-voi* în exprimarea politeții], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 615—616.
951. Nestorescu, Virgil, *Vocalismul neaccentuat în graiurile lipovenești din România* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 237—258.
952. Olteanu, P., *Considerații filologico-lingvistice despre postilele husito-reformate de interpretare a decalogului*, StSl, **1**, 1969, 45—64.
953. Olteanu, Pandele, *Contribuții la studiul literaturii omiletice în vechile literaturi bulgară și română. I.* **Omiliile** *lui Ioan Exarhul și izvoarele lor bizantine. II. Omiliile folosite în* **Învățăturile lui Neagoe Basarab** [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 305—358.

954. PĂTRUȚ, I., *К вопросу о продолжительности общеславянского языка*. RRL, **13**, nr. 6, 1968, 617—621.

955. PETRICĂ, MARIA, *Unele probleme ale sistemului fonetic al limbii ruse în comparație cu sistemul fonetic al limbii române, cu privire la seriile paralele de consoane dure și moi* [cu un rezumat în rusă], Lucr. Șt. Galați, **1**, 1967, 269—276.

956. PLETER, TIBERIU, *Cîteva particularități fonetice ale graiurilor cehe din Banatul de sud* [Cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 259—268.

957. PLETER, TIBERIU, *Cuvintele expresive în proza lui Karel Čapek* [cu un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 359—369.

958. REGUȘ, CORNELIU, *Forme verbale arhaice în graiurile bucovinene și huțule ale limbii ucrainene*, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 93—97.

959. REGUȘ, CORNELIU, *Graiul ucrainean din Ipotești-Suceava*, StSl, **1**, 1969, 261—278.

960. ROBCIUC, I., *Interferențe fonetice româno-ucrainene*, StSl, **1**, 1969, 115—119.

961. ROBCIUC, I., *Некоторые словообразовательные форманты румынского происхождения в украинском языке*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 651—653.

962. ROBCIUC, I., *Schița sistemului vocalic al graiului ucrainean din satul Hamcearca (județul Tulcea)*, SCL, **19**, nr. 2, 1968, 177—181.

963. ROBCIUC, I., *Sistemul fonologic al graiului ucrainean din Măriței a (Jud. Suceava)*, StSl, **1**, 1969, 237—260.

964. ROZKOŠ, PAVEL, *Influențe românești în lexicul graiului slovac din Nădlac* [cu rezumate în rusă și germană], AUT, **6**, 1968, 203—222.

965. ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, V. și ZANFIRA, A., *Contribuții privind precizarea și studierea etimologiei unor cuvinte din slava comună cu ajutorul unor elemente din proto-germanică* [cu un rezumat în engleză], AUB, **16**, 1967, 357—368.

966. TAUBERG, E., *Observații cu privire la formele timpului viitor în limba rusă contemporană* [cu un rezumat în rusă], AUB, **16**, 1967, 299—304.

967. TAUBERG, EDITH, *Valorile timpului prezent în limba rusă contemporană* [cu zece scheme în text și un rezumat în rusă], AUB, **15**, 1966, 321—330.

968. TĂNĂSESCU, ANTON, *Caracteristicile declinării substantivelor din graiul slovacilor de la Marca Huta și Zăuan Băi, județul Sălaj* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 293—303.

969. TOMICI, MILE, *Despre statutul vocalelor* $\overset{r}{\circ}$ *și* $\overset{l}{\circ}$ *în graiurile sîrbești din țara noastră* [cele două vocale sînt variante poziționale ale fonemelor *r*, *l*], SCL, **19**, nr. 6, 1968, 611—614.

970. TOMICI, MILE, *Fonetica și fonologia graiului sîrbesc din localitatea Belobrești a (jud. Caraș-Severin)*, StSl, **1**, 1969, 279—309.

971. TRÂPCEA, TH. N., *Observații asupra graiului muntenegrenilor din Banat* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 269—272.

972. VASCENCO, VICTOR, *Asupra structurii unor termeni științifici denumind discipline și curente lingvistice în limbile slave* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 97—107.

973. VAŠEK, ANTONÍN, *Sur la méthodologie des recherches carpatologiques linguistiques (A propos de l'ouvrage* **Valaši na Moravě** *de D. D. Krandžalov)* [din AUPO, Fac. Philosophica 18, Historica, V, p. 218 + 1 + 17, Praga, 1963], RS, **14**, 1968, 13—38.

974. VESCU, VICTOR, *Influența românească asupra lexicului și sintaxei unui grai sîrbesc din Banat* [din localitățile Petrovoselo, Stanciova, Cralovăț și Lucareț], LR, **17**, nr. 6, 1968, 521—526.

975. VRABIE, EMIL, *Influența limbii române asupra limbii ucrainene* [morfologie și lexic; cu 4 hărți în text și rezumate în rusă și franceză], RS, **14**, 1968, 109—198.

976. * * * *Romanoslavica*. Asociația Slaviștilor din Republica Socialistă România. XV. *Istorie*, București, 1967 [și cu 3 articole care interesează lingvistica]; XIV. *Lingvistică*, București, 1968 [pe copertă : 1967], 572 p. [24 + 32 articole și recenzii din domeniile : I. Studii și comunicări (16); II. Contribuții la studiul culturii române vechi (4); III. Miscellanea (2); IV. Din istoria slavisticii românești (1); V. Slavistica peste hotare (1); VI. Critică și bibliografie (17); VIII. Cronică (5); cu un indice de nume de persoane și sumare în rusă și franceză].

977. * * * *Studii de slavistică*. Vol. I. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică [din București], Sectorul de slavistică. Redactor responsabil : Gh. Bolocan, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 352 p. [12 articole din domeniile : I. Filologie; II. Limbi în contact; III. Onomastică; IV. Dialectologie].

★

Vezi şi nr. 9, 50, 87, 115, 119, 267, 269, 281, 282, 321, 434, 489, 518, 526, 528, 580, 588, 590, 611, 612, 613, 620, 623, 630, 678, 679, 682, 698, 1070, 1122, 1130, 1131.

Recenzii

978. Benedek, G., Anton Habovštiak, *Oravské nárečia*. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Bratislava, 1965, 543 p., RS, **14**, 1968, 521—524.

979. Bilan, Monica, *Мастерство перевода 1964*, Editura „Советский писатель", Moscova, 1965, 546 p., RS, **14**, 1968, 525—527.

980. Braşoveanu, Aurica, I. S. Sorokin, *Развитие словарного состава русского литературного языка 30-90-е годы XIX века*, Moscova—Leningrad, ed. „Nauka", 1965, 565 p., RS, **14**, 1968, 527—531.

981. Chivescu, R. şi Wolf, S., O. S. Ahmanova, *Словарь лингвистических терминов*, Moscova, 1966, 606 p., RS, **14**, 1968, 501—505.

982. Deméný, L., Grasshoff, H. şi Simons, J. S. G., *Ein unbekannter Druck Ivan Fedorovs aus dem Jahre 1578* (O tipăritură necunoscută a lui Ivan Feodorov din anul 1578). În: Zeitschrift für Slavistik, **13**, nr. 4, 1968, p. 512—522, SCDB, **10**, nr. 4, 1968, 557—558.

983. D[eméný], L[ydia], E. L. Nemirovski, *Новые труды по истории славянского первопечатания*, „Советское славяноведение", Moscova, 1966, 1, pp. 69—78, RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 172.

984. D[eméný], L[ydia], M. M. Kapilenko, *Как следует называть язык древнейших памятников славянской письменности*, „Советское славяноведение", Moscova, 1966, 1, pp. 36—41, RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 172.

985. Djamo-Diaconiţă, Lucia, André Mazon şi Maria Filipova-Bajrova, *Documents slaves de l'Albanie du Sud, II, Pièces complémentaires*, în „Bibliothèque d'Études Balkaniques", VII, Institut d'Études Slaves, Paris, 1965, 183 p. + 2 planşe, RS, **14**, 1968, 493—495.

986. Djamo-Diaconiţă, Lucia, André Vaillant, *Manuel du vieux slave*, tome I, *Grammaire*. Seconde édition revue et augmentée, Paris, Institut d'Études slaves, 1964, 389 p., RS, **14**, 1968, 483—484.

987. Djamo-Diaconiţă, Lucia, K. Mircev, Hr. Kodov, *Енински апостол. Старобългарски паметник от XI век*, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, Sofia, 1965, 246 p., RS, **14**, 1968, 509—510.

988. Djamo-Diaconiţă, Lucia, *Летописта на Константин Манаси. Фототипно издание на Ватиканския препис на средновековната превод*, Introducere şi note de Ivan Duicev, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, Sofia, 1963, 415 p., RS, **14**, 1968, 511—512.

989. Evseev, Ivan, I. D. Apresian, *Eksperimental'noe issledovanie semantiki russkogo glagola*, Moscova, Izdatel'stvo „Nauka", 1967, 251 p., AUT, **6**, 1968, 281—284.

990. Fodor, Ecaterina, Bronisław, Wieczorkiewicz, *Gwara Warszawka dawniej i dziś*, Varşovia, 1966, 407 p.; Bronisław Wieczorkiewicz, *Słownik gwary warszawskiej XIX wieku*, Varşovia, 1966, 487 p., RS, **14**, 1968, 512—515.

991. Fodor, Ecaterina, *Славянска филология*. vol. III Доклады, съобщения, стати по езикознание, Sofia, 1963, 346 p., RS, **14**, 1968, 479—482.

992. Fodor, Ecaterina, Şerbănescu, Paraschiva, *Развитие современного русского языка*, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1963, 171 стр.; *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*, Издательство „Наука", Москва, 1964, 364 стр.; *Развитие лексики современного русского языка*, Издательство „Наука", Москва, 1965, 135 стр.; *Развитие словообразования современного русского языка*, Издательство „Наука", Москва, 1966, 210 стр. [în rusă], RS, **14**, 1968, 484—493.

993. Homorodean, Mircea şi Vinţeler, Onufrie, *Mikrotoponimija*, Moscova, 1967, 156 p. + 1 hartă, CL, **13**, nr. 2, 1968, 376—378.

994. Iancovici, S., *Slovo*. Časopis staroslovenskog Instituta u Zagrebu. Zagreb. Volumele 13/1963, 254 p.; 14/1964, 188 p.; 15—16/1965, 374 p., RS, **15**, 1967, 306—308.

995. Iuffu, Zlatca, Manio Stoianov şi Hristo Kodov, *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*, vol. III, Sofia, 1964, 500 p. + XL facsimile, RS, **14**, 1968, 505—509.

996. M[ihăescu], H., Борис Симеонов, *Топонимията на Годечко*, [La toponymie de la région de Godetsch], „Годишник на Софийския Университет. Филологическии факултет" [Annuaire de l'Université de Sofia. Faculté Philologique], LIX, 2, 1965, p. 491—582; Du même, *Етимологичен речник на местита названия от Годечко* [Dictionnaire étymologique des noms de lieux de la région de Godetsch], „Годишник на Софийския Университет. Факултет по славянски филологий" [Annuaire de l'Université de Sofia. Faculté de Philologie Slave], LX, 1966, p. 117—248, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 381—382.

997. Mihăilă, Elena-Casandra, A. S. Lvoff, *Очерки по лексике памятников старославянской письменности* [Esquisse du lexique des monuments du vieux slave], AH CCCP „Hayka", Moscou, 1966, 319 p., RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 695—697.

998. Mihăilă, Elena-Casandra, К. С. Ходова, *Синтаксис предлога отъ с родительным в старославянском языке* [La syntaxe de la préposition отъ avec le génitif en vieux slave], „Scandoslavica", XII, 1966, p. 96—115, RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 382.

999. Papacostea-Danielopolu, C., Manio Stoyanov, *Les „syndromites" bulgares de livres grecs au cours de la première moitié du XIXe siècle*, „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher", Athen, 19, 1966, p. 373—406, RESEE, **6**, nr. 4, 1968, 697—699.

1000. Reguş, Corneliu, V. M. Rusanivskyj, *Українські грамоти* XV ст., Kiev, 1965, 162 p., RS, **14**, 1968, 520—521.

1001. Reguş Corneliu, Voiculescu, Mircea, Antonín Vašek, *Jazykové vlivy karpatské salašnicke kolonizace na Moravě. Konfrontačně-komparatistická gramatická studie karpatologická* (Rozpravy Československé akademie věd), Praga, 1967, 136 p. + 1 hartă, SCL, **20**, nr. 1, 1969, 126—128.

1002. Vascenco, Victor, *Rusko-český slovník lingvistické terminologie*, Státni pedagogické nakladatelství, Praga, 1960, 312, p., RS, **14**, 1968, 517—520.

1003. Vascenco, Victor şi Deboveanu, Elena, Knut-Olaf Falk, *O metodah slawizacji litewskich nazw osobowich i miejscowych. O genezie i rozprowszechnieniu nazw na* -ańce, „Språkliga Bidrag", vol. 5, nr. 22 (Miscellanea Polonica), Lund, 1966, p. 1—16; *Ze studiów nad nazwami jezior suwalskich*: **Okmin** *i* **Okminek** *oraz inne dublety hydronimiczne*, ibid., p. 26—42; *Ze studiów nad hydronimią suwalska*: **Jeglówek, Jeglówecek, Jegliniec**, ibid., p. 52—61, CL, **13**, nr. 2, 1968, 381—385.

1004. * * * P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave ale Bibliotecii Academiei* [R. S. România], în „Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie", nr. 2—3/1967, „Volum festiv cu ocazia centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România", p. 265—270, ST, **20**, nr. 3—4, 1968, 301.

★

Vezi şi nr. 451, 533, 536, 552, 639, 643, 654, 667.

XI. *LIMBA ALBANEZĂ*

1005. Todericiu, D., *Un text albanez necunoscut, inserat într-un manuscris medieval de tehnică militară, redactat la începutul secolului al XV-lea* [cu un facsimil în afară de text şi un rezumat în germană], StB, **2**, 1967, 311—325.

★

Vezi şi nr. 73.

Recenzii

1006. Mihăescu, H., A. V. Desnickaja, *Албанский язык и его диалекты* (La langue albanaise et ses dialectes), „Nauka", Leningrad, 1968, 380 p. (Академия Наук СССР. Институт языкознания), RRL, **14**, nr. 1, 1969, 83—86.

1007. M[IHĂESCU], H., Georg Stadtmüller, *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte.* Zweite erweiterte Auflage. Wiesbaden, Harrassowitz, 1966, XXX, 221 p. (Albanische Forschungen), RESEE, **6**, nr. 2, 1968, 369—370.

1008. M[IHĂESCU], H., Gert Robel, *Franz Baron Nopcsa und Albanien. Ein Beitrag zu Nopcsas Biographie*, Harrassowitz, Wiesbaden, 1966, 191 pp. („Albanische Forschungen", 5), RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 156—158.

1009. P[APAPANU], A[TANASIE], Kokona Vedat, *Fjalor frëngjisht-shqip* [Dictionnaire français-albanais], Tiranë, 1966, X + 372 pp. (Ministria e arësimit dhe e Kulturës. Drejtoria e studimeve dhe botimeve shkallore), RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 172

★

Vezi şi nr. 756, 985.

XII. *LIMBA INDIANĂ*

1010. BĂNĂŢEANU, V., *Suniti Kumar Chatterji, un grand linguiste de l'Inde*, SAO, **5—6**, 1967, 357—359.

Recenzii

1011. BĂNĂŢEANU, VLAD, *Языки Индии. Сборник статей* (Les langues de l'Inde. Recueil d'articles) Académie des Sciences de l'U.R.S.S., Institut des peuples de l'Asie, Moscou, 1961, 414 pages, SAO, **5—6**, 1967, 412—415.

XIII. *LIMBA MAGHIARĂ*

1012. BAKOS, KLÁRA, *Adyfalva családnevei* [Nume de familie din satul Ady Endre; cu un tabel în text şi un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 77—84.

1013. BALÁSZ, L., *Influenţa limbii literare asupra lexicului unui grai în condiţiile bilingvismului* [român-maghiar; cu rezumate în rusă şi franceză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 81—88.

1014. BEKE, GYÖRGY, *A magyar helyesírás vitájához*, Korunk, **27**, nr. 3, 1968, 429—432.

1015. BEKE, GYÖRGY, *Horvath István tájszogyűjtése*, Előre, **22**, nr. 6352, 1968, 3.

1016. BORBÁTH, ANDOR, [La rubrica: Kőrszerű nyelvészeti kutatások] *Vörösmarthy Mihály és magyar orvosi nyelv* [Vörösmarthy Mihály şi terminologia medicală maghiară], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 683—685.

1017. BURA, LÁSZLŐ, *Nagykároly környéki tájszók* [Cuvinte regionale din satele de lîngă Carei], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 127—130.

1018. CSÁKÁNY, BÉLA, [La rubrica: Körszerű nyelvészeti kutatások] *A magyangol divat az irastudók felelőssége*, Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 737—741.

1019. CSEKE, ÉVA, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Nyelvi gazdaságosság?*, Előre, **22**, nr. 6549, 1968, 2; *Szabályos szabálytalanság*, nr. 6600, 2.

1020. DOMBI, ERZSÉBET P., *Az intellektuális stílus néhány esköze Szabó Lőrinc „A huszonnatodik év" című versciklusában* [Citeva procedee ale stilului intelectualist în ciclul de poezii ... de ... ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 67—76.

1021. DOMBI, ERZSÉBET P., [La rubrica: Anyanyelvünk], *Fölösleges-e a fölös tagadás?*, Előre, **22**, nr. 6495, 1968, 2; *Csak az helyes ami logikus?*, ib., **23**, nr. 6649, 1969, 2.

1022. FODOR, ISTVÁN, *Hol vannak az irók*, Utunk, **23**, nr. 5, 1968, 2.

1023. GÁLFFY, MÓZES, [La rubrica: Anyanyelvünk] *Vigyázzunk hogyan ítélkezünk!*, Előre, **22**, nr. 6440, 1968, 3; *A kereskedelmi nyelvről*, nr. 6544, 2; *Ezt is tanulni kell!*, **23**, nr. 6608, 1969, 3.

1024. GERGELY, PIROSKA B., *Observaţii metodologice cu privire la cercetarea sincronică a numelor de persoană maghiare*, SMO, 13—19.

1025. GERGELY, PIROSKA B., [La rubrica: Nyelvi műveltség] *Szóteremtés*, Művelődés, **21**, nr.9, 1968, 58—59.

1026. GYŐRI, MAGDA N., [La rubrica: Nyelvi műveltség] *Anyanyelvű oktatás-magyar irodalmi tankönyvek*, Művelődés, **21**, nr. 11, 1968, 53.

1027. JAKAB, ANTAL K., *A stilisztika lehetőségei*, Utunk, **23**, nr. 12, 1968, 4—5.
1028. KÓSA, FERENC, [La rubrica : Körszerű nyelvészeti kutatások] *A magyar irodalmi nyelv kialakulása* [Formarea limbii literare maghiare], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 676—683.
1029. KÓSA, FERENC, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Föl és fel*, Előre, **22**, nr. 6458, 1968, 2.
1030. MÁRTON, GYULA, *Adaptation morphologique des mots empruntés au roumain dans le parler „csángó" de Moldavie*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 589—601.
1031. MÁRTON, GYULA, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsösszavai* [Cuvinte românești în lexicul graiului ceangău din Moldova ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 179—191.
1032. MÁRTON, GYULA, *Háromzéky tajszók* [Cuvinte regionale din Treiscaune], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 120—127.
1033. MÁRTON, GYULA, *Székely nyelvjárási* **csálgázik: gilicsezik** *„korcsolyázik"* [Regionalismele *csályázik* și *gilicsezik* în graiul secuiesc ; cu rezumate în română, rusă și engleză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 51—58.
1034. MÁRTON, GYULA, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Feltételes módú igealak-e a járhát kérhet?*, Előre, **22**, nr. 6434, 1968, 2 ; *Egy kis védőbeszéd az ikes ragozás ügyében*, **23**, nr. 6612, 1969, 2.
1035. MÁRTON, GYULÁ, [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Iskola és nyelvjárás*, Művelődés, **21**, nr. 7, 1968, 56—57.
1036. MURÀDIN, LÁSZLÓ, *Az* **o/a** *fonémváltakozás, az* **a**-*zás az aranyosszéki nyelvjárásban* [Alternanța fonematică *o/a* în graiul maghiar din Valea Arieșului ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 208—222.
1037. MURÁDIN, LÁSZLÓ, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Titokzatos -e a kür be, kür mellé kifejezésünk?*, Előre, **22**, nr. 6370, 1968, 4 ; *Egy helyesírási buktató*, nr. 6446, 2.
1038. MURÁDIN, LÁSZLÓ, [La rubrica : Csipegető], *Jegyzet Szanna-etimológiák*, Utunk, **23**, nr. 5, 1969, 2.
1039. MURÁDIN, LÁSZLÓ, [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Falumonografia meg a nyelvjárás- és névkutatás*, Művelődés, **21**, nr. 8, 1968, 57—58.
1040. NAGY, JENŐ, *A Beszterce vidéki szász szókincs magyar elemeinek történeti rétegéhez* [Cu privire la elementele maghiare vechi ale graiului săsesc din regiunea Bistriței ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 193—208.
1041. NAGY, JENŐ, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Lábai?* Előre, **22**, nr. 6452, 1968, 2 ; *Tanítol?*, nr. 6489, 2.
1042. NAGY, JENŐ, *Művelődés-nyelv műveltség*, Művelődés, **21**, nr. 1, 1968, 54—55 ; [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Kell-e nyelvtan a nyelvi műveltségez?*, nr. 2,50 ; *Az előadó műveltsége*, nr. 3, 36 ; *A nyelvhelyesség köréből*, nr. 4, 56 ; *Irodalmi nyelv, köznyelv, nyelvjárás*, nr. 6, 58.
1043. NAGY, KÁLMÁN, [La rubrica : Csipegető], *A*, Utunk, **23**, nr. 3, 1968, 4 ; *A nyelvi őrkség*, nr. 5, 4 ; *Még egy kis mondatta*, nr. 6, 4 ; *Kell*, nr. 7, 4 ; *Választékosság és argó*, nr. 8, 4 ; *Az ikes ragozásról*, nr. 9, 4 ; *Amikor nem figyelünk orda*, nr. 11, 4 ; *Hát a gyermekak?*, nr. 12, 4 ; *Képek*, nr. 26, 2 ; *Még egy kép*, ib., *Citoyen?*, ib., *Kiküszőből, ieszőgez, éllovas*, nr. 27, 2 ; *Apróság*, nr. 28, 2 ; *Szószaporítás*, nr. 29, 6 ; *Rokon értelmü szavak*, nr. 30, 6 ; *Mit jelent a szó?*, nr. 31, 4 ; *Az írástudók felelőszége*, nr. 32, 6 ; *A fordításhoz*, nr. 33, 6 ; *A krónika krónikája*, nr. 34, 6 ; *Én? Te? Kicsoda?*, nr. 35, 6 ; *Furcsaságok*, nr. 37, 6 ; *Alkalmával vagy alkalmából?*, nr. 38, 7 ; *Csak úgy „idézőjelben"*, nr. 39, 6 ; *Csak hivatalosan !*, nr. 40, 4 ; *Kisütnivalóbéka — fogdosás*, nr. 42, 8 ; *Még egyszer az összetett szavakról*, nr. 44, 8 ; *Változatok egy Rejtő — mondatra*, nr. 45, 8 ; *Önkőr*, nr. 46, 2 ; *Robot és társai*, nr. 47, 8 ; *Egy kis mondattan*, nr. 48, 8.
1044. NAGY, MÁRIA J., [La rubrica : Anyanyelvünk] *Az igéretet betartjuk vagy megtartjuk?*, Előre, **22**, nr. 6501, 1968, 2 ; *Adok egy telefonat*, **23**, nr. 6588, 1969, 2.
1045. NAGY, MÁRIA J., [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Beszédünk sava-borsa*, Művelődés, **21**, nr. 12, 1968, 51.
1046. PÉNTER, JÁNOS, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Fényüket vesztett szavak*, Előre, **23**, nr. 6618, 1969, 2.
1047. PÉNTEK, JÁNOS, *Szováti tájszók* [Glosar de cuvinte regionale din Suatu], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 317—321.
1048. SZABÓ, T. ATTILA, *A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szotára*, NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 145—150.
1049. SZABÓ, T. ATTILA, *Egy erdély szótörténeti tár szerkesztésének műthely-kérdései* [Problemele redactării unui dicționar istoric maghiar din Transilvania ; cu rezumate în română, rusă și engleză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 43—49.

1050. Szabó, T. Attila, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Időben vagy idejében?*, Előre, **22**, nr. 6410, 1968, 2.
1051. Szabó, T. Attila, *A nyelvtőteneti kutatas új csapásain*, Előre, **22**, nr. 6488, 1968, 3.
1052. Szabó, T. Attila, *Torockó és videke XVIII—XIX századi irásbeliségének nyelvéből* [I. Lexicul unor documente din secolele XVIII—XIX din Rimetea şi împrejurimi], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 112—120; *II*, ib. nr. 2, 1968, 309—317.
1053. Szabó, Zoltán, *A stílus tudománya tegnap és ma*, Előre, **22**, nr. 6457, 1968, 3.
1054. Szabó, Zoltán, *Studiul funcţional al împrumuturilor de origine românească ale limbii maghiare literare vechi*, SCL, **19**, nr. 5, 1968, 553—559.
1055. Szabó, Zoltán, [La rubrica : Anyanyelvünk] *A megtévesztő „amely"*, Előre, **22**, nr. 6422, 1968, 2.
1056. Szász, Lőrinc, [La rubrica : Anyanyelvünk] *A mozaiksók*, Előre, **23**, nr. 6630, 1969, 2.
1057. Szilágyi, Domokos, *Kép és képtelenség-Hümmugó*, Előre, **22**, nr. 6402, 1968, 2.
1058. Teiszler, Pál, *A magyar helyesírás fonematikusságáról* [Despre caracterul fonematic al ortografiei maghiare ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 279—285.
1059. Teiszler, Pál, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Hosszú-e az -il képző í-je?*, Előre, **22**, nr. 6428, 1968, 2 ; *A beszédhang időtartamának értéke a magyarban*, **23**, nr. 6594, 1969, 2.
1060. Teiszler, Pál, [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Együttélés, nyelvi kölcsönhatás*, Művelődés, **21**, nr. 11, 1968, 52.
1061. Vámszer, Márta, [La rubrica : Anyanyelvünk] *Mikor helyes a határozór igenév használata?*, Előre, **22**, nr. 6464, 1968 ; 2 ; *Erszébet-e az, aki Pendzsi?*, **23**, nr. 6637, 1969, 2.
1062. Veress, Dániel, *Őrőm és gond avagy : a műfordítás minőségéről*, Előre, **22**, nr. 6484, 1968, 3.
1063. Zsemlyei, János, **Gomolya, karika, rőg** [cuvinte din terminologia maghiară a olăritului ; cu 3 hărţi în text şi cu rezumate în română, rusă şi germană], StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 71—82.
1064. Zsemlyei, János, *Palatalizált mássalhangzók a Kisszamos-vidéki magyar tájszálás román kölcsönszavaiban* [Consoanele palatalizate în împrumuturile lexicale româneşti ale graiului maghiar din Valea Someşului Mic şi împrejurimi ; cu un rezumat în română], NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 15—27.
1065. Zsemlyei, János, [La rubrica : Anyanyelvünk] *„Ne hagyj magadra váratni!"*, Előre, **22**, nr. 6507, 1968, 2 ; *Fran vagy frank?*, **23**, nr. 6584, 1969, 2 ; *Szaval, előad, bemutat*, nr. 6644, 2.
1066. Zsemlyei, János, [La rubrica : Nyelvi műveltség] *Idegen szó, jövenyszó, tükörszó*, Művelődés, **21**, nr. 10, 1968, 58—59.
1067. R. M. *Nyelvtantanitás, a magyar nyelvtan tanitasának módszertana (V—VII. osztály)*, Művelődés, **21**, nr. 9, 1968, 59.

★

Vezi şi nr. 18, 110.

Recenzii

1068. Barabas, Istvan, Márton Gyula, *Mivel foglalkoznak a nyelészek?*, Előre, **22**, nr. 6631, 1968, 4.
1069. Kósa, Ferenc, *A Bécsi Kódex nyelvtana Szótárszerü földolgpzásban Morfologia rész Szerk. Károly Sándor*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1965, 249 l., NyIK, **12**, nr. 1, 1968, 164—165.

★

Vezi şi nr. 25, 103, 651, 754.

XIV. *LIMBI ALTAICE*

1070. Vascenco, Victor, *Asupra elementelor ruseşti din antroponimia unor limbi altaice şi iberocaucaziene* [cu o bibliografie de 19 titluri], StSl, **1**, 1969, 123—139.

XV. *LIMBI CHINO-TIBETANE*

1071. Parepa, I., *Păreri în legătură cu cuvîntul pentru unitate de măsură din limba chineză* [cu două anexe în text şi un rezumat în franceză], AUB, **15**, 1966, 339—357.
1072. Ştefan, Stancu, *Pronumele în limba chineză contemporană* [cu un rezumat în franceză], AUB, **16**, 1967, 345—355.

XVI. *LIMBI IBERO-CAUCAZIENE*

Vezi nr. 1070.

XVII. *LIMBI INDO-EUROPENE*

1073. Protase, D., *Elemente etnice trace şi ilire în ala II Panoniorum din Dacia* [cu 3 figuri în text şi un rezumat în franceză], SCIV, **19**, nr. 2, 1968, 339—344.
1074. Russu, I. I., **Zoltes** *şi* **Rhemaxos.** *Tracii, sciţii şi Istria în sec. III—II î.e.n.* [cu 2 figuri în text şi un rezumat în germană], Apulum, **6**, 1967, 122—144.

★

Vezi şi nr. 336, 1132.

Recenzii

1075. Mihăescu, H., I. I. Russu, *Limba traco-dacilor* [La langue des Thraco-daces] Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Ed. ştiinţifică, Bucarest, 1967, 253 pp. et 1 carte, RESEE, **6**, nr. 1, 1968, 147—148.
1076. Sluşanschi, D., Vl. Georgiev, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee* [Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1966, VI + 477 p.], RRL, **13**, nr. 3, 1968, 253—264.

★

Vezi şi nr. 106.

XVIII. *LIMBI SEMITO-HAMITICE*

1077. Daniel, Constantin, *Les noms egyptiens de certains types des vases grecs*, SAO, **5—6**, 1967, 379—387.
1078. Marian, Iulia, *Les emprunts anglais dans la langue haoussa*, SAO, **5—6**, 1967, 287—295.

★

Vezi şi nr. 98, 868, 869, 878.

Recenzii

Vezi nr. 794.

XIX. *LIMBI UTO-AZTECE*

1079. Larsson, Stig, *Limba aztecă nu mai e un mister*, Flacăra, **17**, nr. 40, 1968, 29.

XX. *METODICA PREDĂRII LIMBILOR*

1. GENERALITĂŢI

1080. Chiosa, Clara-Georgeta, *Contribuţii ale lingvisticii actuale la studiul gramaticii limbii materne în şcoală*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 121—131.
1081. Munteanu, Georgeta, *L'acquisition de certains notions de grammaires par constructions programmées*, CMP, 220—253.
1082. Munteanu, Georgeta, *Le développement de la capacité d'opérer avec les catégories grammaticales en utilisant l'enseignement programmé*, RSSPs, **12**, nr. 1, 1968, 29—41.
1083. Nicolae, Gheorghe, *Cunoaşterea vocabularului, condiţie a însuşirii cunoştinţelor* [cu rezumate în rusă, engleză şi franceză], RPed, **17**, nr. 7, 1968, 41—50.
1084. Roşca, Al., Munteanu, G., Radu, I., Stoian, I., Zörgö, B., *Creativitate, modele, programare*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 280 p.
Vezi şi nr. 1086, 1087.
1085. Voronin, P., *Să învăţăm hieroglife sau litere?*, VN, **24**, nr. 44, 1968, 10.

Recenzii

1086. Fischbein, E. et Mînzat, I., Al. Roşca, G. Munteanu, I. Radu, I. Stoian, B. Zörgö, *Creativitate, modele, programare* (Créativité, modèles, construction de programme), Bucarest, Ed. ştiinţifică, 1967, 280 pp., RSSPs, **12**, nr. 1, 1968, 107—109.
Vezi şi nr. 1084.
1087. Krau, E., Al. Roşca (red.), G. Munteanu, I. Radu, I. Stoian, B. Zörgö, *Creativitate, modele, programare*, Editura ştiinţifică, 1967, 263 p., StUBBPs, **13**, 1968, 142—144.
Vezi şi nr. 1084.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1088. Alecu, Viorel, *Limba şi literatura română în planul de învăţământ şi în programele şcolii generale de 10 ani*, RPed, **17**, nr. 10, 1968, 41—48.
1089. Bădulescu, Ştefan, *Folosirea simbolurilor în predarea gramaticii în clasa a III-a* [cu un rezumat în franceză], RPed, **17**, nr. 12, 1968, 44—55.
1090. Guja, Iulian, *Studiul limbii române şi al matematicii în liceu*, ScTin, **24**, nr. 5874, 1968, 4.
1091. Ioaniţescu, Alex., *Către o schimbare a perspectivei în studiul gramaticii* [în şcoală], GÎ, **20**, nr. 957, 1968, 5.

1092. Moraru, Paulina, *Contribuția mijloacelor audio-vizuale în predarea limbii române la clasa a II-a în școlile cu limba de predare a naționalităților conlocuitoare*, RPed, **17**, nr. 12, 1968, 95—97.
1093. Popescu-Mihăești, Alex., *În legătură cu organizarea cunoștințelor de limba română*, RPed, **17**, nr. 3, 1968, 145—148.

Recenzii

1094. P[opescu], I., *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967, 135 p., LR, **17**, nr. 3, 1968, 284.
1095. Zugun, Deniţa, *Din experiența unor lecții despre stilul și limba operelor literare* [de Florian Crețeanu, București, 1967], GÎ, **20**, nr. 958, 1968, 6.

3. LIMBI STRĂINE

1096. Chiosa, Clara-Georgeta. *Probleme actuale ale predării limbilor străine*, RPed, **17**, nr. 9, 1968, 107—111.
1097. Ciucă, M., *Confruntări în didactica limbilor moderne*, GÎ, **20**, nr. 942, 1968, 2.
1098. Debren, O., *Valorificarea textelor în predarea limbilor străine*, GÎ, **20**, nr. 961, 1968, 2.
1099. Felea, A., Ratz, A., Semlyen, E., *Contribuții la metodica exercițiilor structurale în predarea limbilor străine*, RPed, **17**, nr. 11, 1968, 51—60.
1100. Fink, Alfred, *Aspecte ale predării gramaticii la limba germană (începători)*, RPed, **17**, nr. 3, 1968, 173—175.
1101. Hîrlăoanu, A., *Structuralismul în studiul limbilor străine*, GÎ, **20**, nr. 956, 1968, 5.
1102. Ionescu, Marian, *Limbile străine o cenușăreasă?*, Cronica, **4**, nr. 2, 1969, 3.
1103. Iordănescu, Mihai, *De ce limbile străine sînt cenușăreasa școlii?*, Scînteia, **37**, nr. 7664, 1968, 4.
1104. Măcăreanu, Inocențiu, *Folosirea tabloului de fetru la lecțiile de limba franceză*, RPed, **17**, nr. 7, 1968, 102—108 .
1105. Nagy, Jenő, [La rubrica : Körszerű nyelvészeti kutatások] *Idegen nyelvi oktatás-idegen-forgalom* [Predarea limbilor străine și lingvistica], Korunk, **27**, nr. 5, 1968, 278—281.
1106. Novicicov, Eugen, *O concepție nouă în predarea limbilor străine* [cu rezumate în rusă, franceză și engleză], RPed, **17**, nr. 7, 1968, 137—143.
1107. Novicicov, Eugen, *Predarea limbilor străine în școala de 10 ani*, RPed, **17**, nr. 9, 1968, 59—64.
1108. Safir, M., Solomon, V., *Elementul tipic și elementul specific în studiul limbilor moderne*, GÎ, **20**, nr. 966, 1968, 2.
1109. Saraș, Marcel, *Etapa audio-lingvală introductivă în predarea limbii franceze*, RPed, **17**, nr. 3, 1968, 171—173.
1110. Saraș, Marcel, *Mijloacele tehnice audio-vizuale în predarea limbilor străine (Laboratorul lingvistic)*, Ministerul Învățămîntului, Institutul de științe pedagogice, [București], Editura didactică și pedagogică, [1967], 134 [—136] p.
Vezi și nr. 1116.
1111. Sava, Maria, *Predarea limbilor moderne*, ScTin, **24**, nr. 5838, 1968, 4.
1112. Trofin, Aurel, *Rolul laboratorului de limbă în cadrul cursului practic. (I). Recunoașterea și reproducerea fonemelor, elemente de bază în însușirea celei de-a doua limbi* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **13**, fasc. 2, 1968, 109—114.
1113. Trofin, Aurel, *Rolul laboratorului de limbă în cadrul cursului practic. (II). Recunoașterea și producerea structurilor sintactice* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 65—69.
1114. Vătășescu, Ioan A., *„Cenușăreasa" școlii?*, Scînteia, **37**, nr. 7724, 1968, 4.
1115 * * * [Sub titlul general : Metodă fulger] *În șapte zile limba engleză*, VN, **24**, nr. 25, 1968, 10.

★

Vezi și nr. 72, 152.

Recenzii

1116. BÁN, ELEK, Marcel Saraş, *Mijloacele tehnice audio-vizuale în predarea limbilor străine (Laboratorul lingvistic)*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1967, NyIK, **12**, nr. 2, 1968, 346—350.
Vezi şi nr. 1110.

4. MANUALE, GHIDURI ETC.

1117. ANI, VIRGIL, *Ghid de conversaţie român-italian* [cu un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte italieneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 192 p.
1118. ANI, VIRGIL, *Guida di conversazione italiano-romeno* [cu un indice de cuvinte italieneşti şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 176 p.
1119. BERCESCU, SORINA, *Ghid de conversaţie român-francez* [cu un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte franţuzeşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 176 p.
1120. BERCESCU, SORINA, *Guide de conversation français-roumain* [cu un indice de cuvinte franţuzeşti şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 192 p.
1121. BIDIAN, LIANE, CHIVĂRAN-MÜLLER, ILSE, *Deutsch-rumänischer Sprachführer* [cu un indice de cuvinte germane şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 144 p.
1122. BOLOCAN, GH., VORONŢOVA, T., *Învăţaţi limba rusă fără profesor*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 740 p. cu o *Anexă*: Cheia exerciţiilor şi vocabular, ib., 191 p.
1123. CHIVĂRAN-MÜLLER, ILSE, BIDIAN, LIANE, *Ghid de conversaţie român-german* [cu un indice de cuvinte germane şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 168 p.
1124. MIROIU, MIHAI, *English-Romanian conversation book* [cu un indice de cuvinte englezeşti şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 200 p.
1125. MIROIU, MIHAI, *Ghid de conversaţie român-englez* [cu un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte englezeşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 175 p.
1126. NICULIŢĂ, I., *Manual de conversaţie în limba franceză*, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1968, 718 p.
1127. STATI, SORIN, *Cours de langue roumaine.* 1ere leçon, Roum,, nr. 1, 1969, 72; 2e leçon, nr. 2, 64.
1128. TEODORESCU, PAUL, *Ghid de conversaţie român-spaniol* [cu un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte spaniole], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 124 [—128] p.
1129. TEODORESCU, PAUL, *Guía de conversación español-rumano* [cu un indice de cuvinte spaniole şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 156 [—160] p.
1130. VORONŢOVA, TATIANA, *Ghid de conversaţie român-rus* [cu un indice de cuvinte româneşti şi unul de cuvinte ruseşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 192 [—198] p.
1131. VORONŢOVA, TATIANA, *Русско-румынский разговорник* [cu un indice de cuvinte ruseşti şi unul de cuvinte româneşti], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 228 [—232] p.

XXI. *DIVERSE*

1132. COCONEŢIU, EMIL, *Cum scriau dacii*, Argeş, **3**, nr. 9, 1968, 5.
1133. CUMPĂTĂ, CONST., *Carenţe ale dezvoltării auzului fonematic la copiii de vîrstă şcolară mică*, GÎ, **19**, nr. 966, 1968, 2.
1134. DUBOIS, CLAUDE, *Dicţionarele şi enciclopediile de azi* [interviu cu ..., redactor şef al editurii Larousse, realizat de Floran G.], Tribuna, **12**, nr. 36, 1968, 8.
1135. IORDAN, IORGU, *Cuvîntul tovarăşului acad. ... la solemnitatea acordării titlului de „doctor honoris causa" al Univ. Iaşi* [la 23 decembrie 1967], AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 129—133

1136. Malița, Mircea, *Cronica anului 2000. Limbile*, Contemporanul, nr. 49, 1968, 8.
1137. Mihăilă, G., *Antoine Meillet (Cu prilejul centenarului nașterii)*, RS, **14**, 1968, 455—459.
1138. Neacșu, I., *Pledoarie pentru analiza stilistică în școala de cultură generală*, Ateneu, **5**, nr. 5, 1968, 16.
1139. Pitrop, Petra, *Observații lingvistice privitoare la însușirea limbii materne de către copii* [cu rezumate în rusă și franceză], AUT, **6**, 1968, 133—139.
1140. Pop, Virgil, *Largi perspective editoriale enciclopedice*, Munca, **24**, nr. 6345, 1968, 2.
1141. Popa, N. I., *Cuvîntarea prof. consultant ... de la Facultatea de filologie* [cu ocazia acordării titlului de „doctor honoris causa" al Universității din Iași academicianului Iorgu Iordan, la 23 decembrie 1967], AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 127—129.
1142. Popescu, Constantin C., *Pentru predarea logopediei în liceele de specialitate*, Argeș, **3**, nr. 10, 1968, 18.
1143. Popescu, Magda, *O enciclopedie a enciclopediilor* [clasată pe subiecte, editată în Franța de Roger Caratini], IB, **14**, nr. 4766, 1968, 2.
1144. Solomon, Dumitru, *Părinții și limbajul „nostim" al copiilor*, Colocvii, **3**, nr. 11, 1968, 7.
1145. Udroiu, N., *Ferestre deschise în documentare* [despre necesitatea învățării limbilor străine], ScTin, **24**, nr. 5814, 1968, 1, 3.
1146. Ungureanu, Maria-Luiza, *Ion Creangă și limba franceză*, RLit, **2**, nr. 13, 1969, 13.
1147. Vasiliu, Emanuel, [Sub titlul general : Cultura tehnică — poarta de acces a investigației personale în lumea științei contemporane] *Confruntare pe tărîm ... etimologic* [anchetă realizată de ing. Ioan Artur], Munca, **24**, nr. 6535, 1968, 3.
1148. * * * *Cunoașteți limba swahili?*, Flacăra, **17**, nr. 49, 1968, 26.
1149. * * * *Limbă și literatură*, XVI, XVII, Societatea de științe filologice din Republica Socialistă România, București, Editura științifică, 1968, 264 p. și 288 p. [10 articole care interesează lingvistica].
Vezi și nr. 1159.
1150. * * * *Raport* privind decernarea titlului de „doctor honoris causa" al Universității „Al. I. Cuza" tovarășului academician Iorgu Iordan [de I. Creangă, Gavril Istrate, N. I. Popa, Constantin Ciopraga, prezentat la 23 decembrie 1967], AUI, **14**, fasc. 1, 1968, 123—127.
1151. * * * *Studia bibliologica*. Universitatea București, Institutul pedagogic — Facultatea de filologie, Secția de biblioteconomie (Culegere de studii, comunicări și referate). Vol. II. Sub redacția prof. dr. docent Dan Simonescu și asistent univ. Corneliu Dima-Drăganu — anul universitar 1965/1966, București, 1967, 494 p. [rotaprint ; 4 articole care interesează lingvistica] ; supliment *George Călinescu — Bibliografie. Partea I (1919—1941)*, 164 p. [rotaprint].

Recenzii

1152. Brătan, Ilie D., *Vocabulaire de théologie Biblique*. Lucrare publicată sub direcția lui Xavier Leon-Dufour și a următorilor : Jean Duplacy, Auguste Georges, Pierre, Grelot, Jacques Guillet și François Lacan. Les éditions du Cerf, Paris, 1966, 1158 col., MO, **19**, nr. 11—12, 1967, 1002—1006.
1153. Crișan, Constantin, *„Revue internationale des sciences sociales"*, nr. 1, 1967, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 440—441.
1154. David, P. I., Șerban Andronescu, *Cadmos — scurtă istorie a scrisului*, Editura științifică, București, 1966, 360 p., MO, **20**, nr. 1—2, 1968, 153—154.
1155. Drincu, Sergiu, *„Limbă și literatură" Nr. 13*, Orizont, **19**, nr. 5, 1968, 87—88.
1156. P[opescu], I., *„Limbă și literatură"*, nr. 13 (206 p.) și 14 (232 p.), 1967, LR, **17**, nr. 3, 1968, 283—284.
1157. Popescu, O., Maurice Carrez, *Lexique grec-français des mots usuels du Nouveau Testament*, Éditions Delachaux et Niestlé, Neuchâtel — Paris, 1966, 181 p., MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 346.
1158. Popescu, O., Van A. Harvay, *A handbook of theological terms*, Londres, George Allen et Unwin, 1964, 217 p., MO, **20**, nr. 3—4, 1968, 348.
1159. Stati, Sorin, *„Limbă și literatură"*, vol. 16—17, 1967—1968, SCL, **19**, nr. 4, 1968, 435—438.
1160. Vasiliu, Cezar, *Dizionario Storico Religioso*, diretto da Pietro Chiocchetta, Ed. Studium, Roma, 1966, IX + 1168 p., ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 595.
1161. Vasiliu, Cezar, J. Dheilly, *Dictionnaire Biblique* (Dicționar biblic), Ed. Desclée, Tournoi, 1964, + 260 p., ST, **20**, nr. 7—8, 1968, 592.

XXII. *ANIVERSĂRI*

1162. Albu, Florența, *Omagiu* [academicianului Iorgu Iordan cu ocazia împlinirii a 80 de ani], VR, **20**, nr. 10, 1968, 123.
1163. Blajovici, Traian, Popescu, Radu Sp., *Academicianul Iorgu Iordan la 80 de ani*, Familia **4**, nr. 9, 1968, 23.
1164. Bucur, Marin, *Acad. Iorgu Iordan la 80 de ani. Prestigiul universității românești*, GL, **15**, nr. 39, 1968, 7.
1165. Iordan, Iorgu, *Interviu cu academicianul ...* [cu prilejul împlinirii a 80 de ani; interviu luat de Matei Alexandrescu], GL, **15**, nr. 39, 1968, 1, 7.
1166. Istrate, G., *Acad. Iorgu Iordan împlinește optzeci de ani*, Cronica, **3**, nr. 37, 1968, 3,
1167. Istrate, G., *Un mare prieten al limbii române: Alf Lombard*, Cronica, **3**, nr. 38, 1968, 9.
1168. Vasilescu, Emilian, *Profesorul Th. Simenschy la 75 de ani*, BO, **85**, nr. 11—12, 1967, 1297—1298.
1169. * * * *Academicianul profesor Petre Constantinescu-Iași a împlinit 75 de ani*, RS, **14**, 1968, 533.
1170. * * * *Alf Lombard* [cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la venirea prof. A. Lombard la Universitatea din Lund — Suedia; cu o bibliografie de 58 de titluri selectată de A. Lombard], SCL, **19**, nr. 5, 1968, 445—456.
1171. * * * *Cu prilejul sărbătoririi profesorului Alf Lombard*, LR, **17**, nr. 6, 1968, 527.
1172. * * * *Iorgu Iordan à l'occasion de son 80e anniversaire*, RRL, **13**, nr. 5, 1968, 385—387.
1173. * * * *Omagiu academicianului Iorgu Iordan. Cu ocazia împlinirii a 80 de ani*, LR, **17**, nr. 5, 1968, 291.
1174. * * * *Sărbătorirea prof. Dimitrie Macrea* [cu prilejul împlinirii a 60 de ani — 20 octombrie 1967], AA, **17**, 1968, 391.
Vezi și nr. 10, 234, 1137.

★

XXIII. *IN MEMORIAM*

1175. Apreotesei, Cezar, *În memoria academicianului Emil Petrovici*, Orizont, **19**, nr. 11, 1968, 87—88.
1176. Avram, Mioara, *Florica Ficșinescu 1915—1969*, LR, **18**, nr. 2, 1969, 197—198.
1177. Bodor, A., *Mihail Macrea 1909—1967*, StCl, **10**, 1968, 391—392.
1178. Cosma, Aurel, *Omagiu* [lui Emil Petrovici], Orizont, **19**, nr. 11, 1968, 88.
1179. Djamo-Diaconiță, Lucia, *André Mazon 1881—1967*, RS, **14**, 1968, 545—546.
1180. Ghergariu, L., *Vasile Scurtu (1906—1968)*, CL, **13**, nr. 2, 1968, 387—388.
1181. Graur, Alexandru, [La rubrica: Cronica limbii] *Emil Petrovici*, RLit, **1**, nr. 2, 1968, 19.
1182. Iordan, Iorgu, *Acad. Emil Petrovici (1899—1968)*, LR, **17**, nr. 6, 1968, 539—540.
1183. Istrate, G., *Academicianul Emil Petrovici*, Steaua, **20**, nr. 1, 1969, 68—69.
1184. Kelemen, Béla, *Emil Petrovici akadémikus halálára*, Utunk, **23**, nr. 42, 1968, 8.
1185. Mihăilă, G., *Emil Petrovici*, Contemporanul, nr. 41, 1968, 8.
1186. Mihăilă, G., *Emil Petrovici*, RRL, **13**, nr. 6, 1968, 553—559.
1187. Pătruț, Ioan, *Academicianul Emil Petrovici*, Tribuna, **12**, nr. 45, 1968, 2.
1188. Șandru, Tudora, *Ramón Menéndez Pidal*, RLit, **1**, nr. 11, 1968, 21.
1189. Tănase, Eugen, *Pierre Fouché (1891—1967)*, AUT, **6**, 1968, 304—305.
1190. Trâpcea, Th. N., *P. P. Panaitescu (1900—1967)*, AUT, **6**, 1968, 305—306.
1191. Zdrenghea, Mircea, *Emil Petrovici (1899—1968)*, StUBB, **14**, fasc. 1, 1969, 121—123.
1192. * * * Acad. *Emil Petrovici* [Prezidiul Academiei Republicii Socialiste România, Ministerul Învățământului], Scînteia, **37**, nr. 7850, 1968, 5.
1193. * * * *Akad. Emil Petrovici*, FVL, **11**, nr. 2, 1968, 135.
1194. * * * *Emil Petrovici akadémikus*, Előre, **22**, nr. 6511, 1968, 5.
1195. * * * *Emil Petrovici akadémikus*, Utunk, **23**, nr. 41, 1968, 10.
1196. * * * *P. P. Panaitescu*, RRH, **7**, nr. 2, 1968, 324—325.
1197. * * * *Virgil Molin* [1898—1968], GB, **27**, nr. 1—2, 1968, 197—198.

★

Vezi și nr. 9. 876.

ABREVIERI *

AA = *Analele Academiei Republicii Socialiste România*, Bucureşti, **1**, 1948 [**17**, 1968].

AIst = *Anale de istorie* [titlul nou al revistei *Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*]. Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1955, [**14**, nr. 6, 1968].

AnIst. Cluj = *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, Cluj, **1**, 1958 [**11**, 1968].

AnIst. Iaşi = *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi*, Iaşi, **1**, 1964 [**5**, 1968].

Albina = *Albina*. Revistă săptămînală a aşezămintelor culturale, Bucureşti, **1**, 1898 [**71**, nr. 59, 1968].

Amfiteatru = *Amfiteatru*. Revistă literară şi artistică editată de Uniunea Asociaţiilor Studenţeşti din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1966 [**4**, nr. 3, 1969].

AnL = *Anuar de lingvistică şi istorie literară*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iaşi, Iaşi, **1**, 1950 [**18**, 1967].

Apicultura = *Apicultura*. Organul Societăţii centrale de apicultură din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 1, 1969].

Apulum = *Apulum. Arheologie. Istorie. Etnografie*. Acta Musei Apulensis. Muzeul regional Alba Iulia, Alba Iulia, **1**, 1939—1942 [**6**, 1967].

Argeş = *Argeş*. Revistă politică, socială, culturală, Piteşti, **1**, 1966 [**4**, nr. 2, 1969].

Astra = *Astra*. Lunar politic, social, cultural al Comitetului judeţean pentru cultură şi artă Braşov, Braşov, **1**, 1966 [**4**, nr. 3, 1969].

Ateneu = *Ateneu*. Revistă de cultură, Bacău, **1**, 1964 [**6**, nr. 3, 1969].

AUB = *Analele Universităţii Bucureşti*. Seria ştiinţe sociale. Filologie, Bucureşti, **1**, 1954 [**16**, 1967].

AUBAL = *Analele Universităţii Bucureşti*. Seria *Acta logica*, Bucureşti, **1**, 1959 [**10**, 1967].

AUI = *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"*. Secţiunea III (Ştiinţe sociale) c. Limbă şi literatură, Iaşi, **1**, 1957 [**14**, fasc. 2, 1968].

AUT = *Analele Universităţii din Timişoara*. Seria ştiinţe filologice, Timişoara, **1**, 1963 [**6**, 1968].

AUTFiz = *Analele Universităţii din Timişoara*. Seria fizică, Timişoara, **1**, 1957 [**6**, 1968].

BO = *Biserica ortodoxă română*. Buletin oficial al Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1883 [**86**, nr. 2, 1968].

BulPisc = *Buletinul Institutului de cercetări şi proiectări piscicole*, Bucureşti, **1**, 1942 [**27**, nr. **3**, 1968].

BulUNESCO = *Buletin al Comisiei Naţionale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO*. Bulletin de la Commission Nationale de la République Socialiste de Roumanie pour l'UNESCO, Bucureşti, **1**, 1959 [**10**, nr. 4, 1968].

CL = *Cercetări de lingvistică*. Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **1**, 1956 [**12**, nr. 2, 1968].

CMP = Roşca, Al., Munteanu, G., Radu, I., Stoian. I., Zörgö, B., *Creativitate, modele, programare*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, 280 p.

Colocvii = *Colocvii*. Despre şcoală, familie şi societate, Bucureşti, **1**, 1966 [**3**, nr. 12, 1968].

ComBot = *Comunicări de botanică*. Societate de ştiinţe biologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1965 [**7**, 1968].

Contemporanul = *Contemporanul*. Săptămînal politic-social-cultural, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 13, 1969].

Cronica = *Cronica*. Săptămînal politic, social, cultural, Iaşi, **1**, 1966 [**4**, nr. 11, 1969].

Előre = *Előre*. Országos politikai napilap. România Szocialista Köztársaság, Bukarest, **1**, 1947 [**23**, nr. 6649, 1969].

Familia = *Familia*. Revistă de cultură, seria a V-a, Oradea, **1**, 1965 [**5**, nr. 3, 1969].

Femeia = *Femeia*. Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 2, 1969].

Flacăra = *Flacăra*. Revistă social-politică şi literar-artistică, Bucureşti, **1**, 1952 [**18**, nr. 13, 1969].

---

* La periodice, am indicat, în paranteze drepte, ultimul număr fişat.

Forum = *Forum.* Revista învăţămîntului superior [noul titlu al revistei *Revista învăţămîntului superior*]. Ministerul Învăţămîntului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1959 [**11**, nr. 2, 1969].

FVL = *Forschungen zur Volks — und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**11**, nr. 2, 1968].

GB = *Glasul bisericii.* Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**27**, nr. 4, 1968].

GÎ = *Gazeta învăţămîntului.* Editată de Ministerul Învăţămîntului şi de Comitetul Uniunii sindicatelor din învăţămînt şi cultură, Bucureşti, **1**, 1950, [**21**, nr. 988, 1969].

GL = *Gazeta literară.* Organ săptămînal al Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1954 [**15**, nr. 40, 1968].

IB = *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului municipal Bucureşti al P.C.R. şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti, Bucureşti, **1**, 1953 [**16**, nr. 4858, 1969].

IL = *Iaşul literar.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Iaşi, **1**, 1954 [**15**, nr. 3, 1969].

IS = *Igasz Szó.* Szépirodalmi folyóirat. România Szocialista Köztársaság Írószövetságinet havi folyóirata, Cluj, **1**, 1954 [**17**, nr. 2, 1969].

Korunk = *Korunk.* Világnézeti folyóirat, Cluj, **1**, 1942 [**28**, nr. 1, 1969].

LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**17**, 1968].

LLF = Stati, Sorin, Marcus, Solomon, Popa, Cornel, Enescu, Gheorghe, Boboc, Alexandru, *Limbaj, logică, filozofie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 264 [—265] p.

LR = *Limba română.* Editura Acădemiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**18**, nr. 2, 1969].

Luceafărul = *Luceafărul.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**12**, nr. 12, 1969].

LucrŞt. Galaţi = *Lucrări ştiinţifice,* Institutul pedagogic, Galaţi, **1**, 1967.

Lumea = *Lumea.* Săptămînal de politică externă editat de Uniunea Ziarştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1963 [**7**, nr. 14, 1969].

Lupta de clasă = *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1929 [**49**, nr. 3, 1969].

LA = *Mitropolia Ardealului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopiilor Clujului şi Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**12**, nr. 12, 1967].

Magazin = *Magazin,* Bucureşti, **1**, 1959 [**12**, nr. 595, 1969].

MB = *Mitropolia Banatului.* Organul oficial al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi al Episcopiei Aradului, Arad, **1**, 1951 [**18**. nr. 9, 1968].

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei,* Iaşi, **1**, 1924 [**43**, nr. 12, 1967].

MO = *Mitropolia Olteniei.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi a Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Rîmnicu Vîlcea, **1**, 1948 [**20**, nr. 4, 1968].

Munca = *Munca.* Organ al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945 [**25**, nr. 6633, 1969].

Művelődés = *Művelődés.* A művelődés- és művészetügyi állami bizottság havi folyóriata, Bukarest, **1**, 1948 [**21**, nr. 12, 1968].

NL = *Neue Literatur.* Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**20**, nr. 2, 1969].

NW = *Neuer Weg.* Volksräter Politische Tageszeitung in der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1949 [**20**, nr. 6117, 1968].

NyIK = *Nyelv- és irodalomtudományi közlemények.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **1**, 1957 [**12**, nr. 2, 1968].

Orizont = *Orizont,* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Timişoara, **1**, 1951, [**20**, nr. 2, 1969].

Ortodoxia = *Ortodoxia.* Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 2, 1968].

PE = *Probleme economice.* Academia Republicii Socialiste România. Institutul de cercetări economice, Societatea de ştiinţe economice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 2, 1969].

Pentru patrie = *Pentru patrie.* Revistă editată de Direcţia Generală Politică a Ministerului Afacerilor Interne, Bucureşti, **1**, 1950 [**19**, nr. 11, 1968].

PN = *Presa noastră.* Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**14**, nr. 2, 1969].

ProgrŞt = *Progresele ştiinţei.* Publicaţie editată de Centrul de documentare ştiinţifică al Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**5**, nr. 2, 1969].

RA = *Revista arhivelor.* Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**11**, nr. 1, 1968].

Ramuri = *Ramuri.* Revistă de cultură. Craiova, **1**, 1964 [**6**, nr. 3, 1969].

RB = *Revista bibliotecilor.* Publicaţie a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Bucureşti, **1**, 1947 [**22**, nr. 2, 1969].

REF = *Revista de etnografie şi folclor.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**14**, nr. 1, 1969].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes.* Académie de la République Socialiste de Roumanie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1963 [**6**, nr. 4, 1968].

Rev. înv. sup. vezi Forum

RF = *Revista de filozofie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**15**, nr. 6, 1968].

RHV = *Revista de horticultură şi viticultură.* Revistă a Consiliului Superior al Agriculturii din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1953 [**17**, nr. 11, 1968].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**17**, nr. 4, 1968].

RLib = *România liberă.* Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**27**, nr. 7603, 1969].

R Lit = *România literară.* Săptămînal de literatură şi artă, Bucureşti, **1**, 1968 [**2**, nr. 13, 1969].

RM = *Revista muzeelor.* Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă. Apare sub îngrijirea Direcţiei muzeelor şi monumentelor din C.S.C.A., Bucureşti, **1**, 1964 [**5**, nr. 6, 1968].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui,* paraît en français, en anglais, en allemand, et en espagnol, Bucarest, **1**, 1960 [nr. 2, 1969].

RPed = *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**18**, nr. 2, 1969].

RPsih = *Revista de psihologie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**14**, nr. 4, 1968].

RR = *Revue roumaine.* Publication littéraire trimestrielle paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**22**, nr. 4, 1968].

RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**8**, nr. 1, 1969].

RRL = *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**14**, nr. 1, 1969].

RRMPA = *Revue roumaine des mathématiques pures et appliquées.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**13**, nr. 10, 1968].

RS = *Romanoslavica.* Asociaţia slaviştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**14**, 1968, **15**, 1967].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de philosophie et logique, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**13**, nr. 1, 1969].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de psychologie, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**12**, nr. 2, 1968].

SAO = *Studia et acta orientalia.* Société des sciences historiques et philologiques de Roumanie. Séction d'études orientales, Bucarest, **1**, 1962 [**5**—**6**, 1967].

SCDB = Studii şi cercetări de documentare şi bibliologie. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de documentare ştiinţifică, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1959 [**10**, nr. 4, 1968].

SCGeogr = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie.* Seria geografie, Bucureşti, **1**, 1954 [**15**, nr. 2, 1968].

SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche.* Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**20**, nr. 1, 1969].

Scînteia = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti, [**38**, nr. 7933, 1969].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România Bucureşti, **1**, 1950 [**20**, nr. 1, 1969].

SCMatem = *Studii şi cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**21**, nr. 1, 1969].

ScTin = *Scînteia tineretului.* Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**25**, nr. 6179, 1969].

Sec. 20 = *Secolul 20*, Bucureşti, [nr. 12, 1968].

SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Vol. al V-lea. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică din Bucureşti. Redactori responsabili : acad. Al. Graur şi Mioara Avram, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 235 p.

SMO = *Studii şi materiale de onomastică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj. Institutul de lingvistică şi istorie literară, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 224 p.

SR = *Steagul roşu.* Organ al comitetului judeţean Ilfov al P.C.R. şi al Consiliului popular al judeţului Ilfov, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 6102, 1969].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**20**, nr. 8, 1968].

StB = *Studia bibliologica.* Universitatea Bucureşti. Institutul pedagogic — Facultatea de filologie, Secţia de biblioteconomie (Culegere de studii, comunicări şi referate). Vol. II. Sub redacţia prof. dr. docent Dan Simonescu şi asistent univ. Corneliu Dima-Drăganu — anul universitar 1965/1966, Bucureşti, 1967, 494 p. [rotaprint].

StCl = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **10**, 1968.

Steaua = *Steaua.* Revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Cluj, **1**, 1950 [**20**, nr. 2, 1969].

StIst = *Studii şi articole de istorie.* Societatea de ştiinţe istorice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **11**, **12**, 1968.

StSl = *Studii de slavistică.* Vol. I. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică [din Bucureşti]. Sectorul de slavistică. Redactor responsabil : Gh. Bolocan, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, 352 p.

StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [**14**, fasc. 1, 1969].

StUBBPs = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Psychologia-paedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**13**, 1968].

Studii = *Studii.* Revistă de istorie, Bucureşti, **1**, 1948 [**22**, nr. 1, 1969].

ŞtTehn = *Ştiinţă şi tehnică.* Revistă editată de C.C. al U.T.C. şi Comitetul pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 2, 1969].

Tomis = *Tomis.* Politic, social, cultural, Constanţa, **1**, 1966 [**4**, nr. 3, 1969].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură, Cluj, **1**, 1957 [**13**, nr. 12, 1969].

Új Élet = *Új Élet.* Kéthetenként megjelenő fársadalmi és kulturális képeslap, Tîrgu Mureş, **1**, 1959 [**11**, nr. 52, 1968].

Útunk = *Útunk.* România Szocialista Köztársaság írószövetségének lapja, Koloszvár, **1**, 1946 [**24**, nr. 9, 1969].

VB = *Viaţa Buzăului.* Organ al Comitetului judeţean Buzău al P C.R. şi al Consiliului popular judeţean, Buzău, **1**, 1968.

VînPesc = *Vînătorul şi pescarul sportiv.* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din R. S. România, Bucureşti, **1**, 1949 [**21**, nr. 2, 1969].

VN = *Veac nou.* Organ al Consiliului general A.R.L.U.S., Bucureşti, **1**, 1946 [**25**, nr. 13, 1969].

VR = *Viaţa românească.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**21**, 1969, nr. 2].

VSt = *Viaţa studenţească.* Revistă a Asociaţiilor Studenţilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1956 [**14**, nr. 13, 1969].

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORI*

A

Accius [758]
Ahriţeulesei, Dem. 39
Akhmanova, O. S. 83, [981]
Albu, Florenţa 1162
Alecu, Viorel 1088
Alexandrescu, Matei 1165
Alexandrescu, Sorin 166, 672, [690], [703], [729]
Alexandrescu-Dersca, M. M. 40, 855
Alexianu, Al. 584
Alonso, Dámaso [173]
Alvar, Manuel 93, 96
Andrei, T. 920
Andriescu, Al. 722
Andronescu, Şerban [1154]
Angerlegues, René [193]
Anghel, Ioana 41, 167, 481, 899
Angheleseu, Nadia 101
Ani, Virgil 1117, 1118
Antonaş, Marcela 168
Apreotesei, Cezar 1175
Apresian, I. D. [989]
Arachelian, V. 732
Ardelean, P. M. 388
Ardeleanu, Radu A. 585
Ardeleanu, V. 558, 563
Ardeleanu, Vichentie 673
Arghezi, Baruţu T. 674
Arghezi, Tudor [674], [681], [686], [692], [717], [719], [724], [726], [731]
Aristotel [775]
Arnaldez, R. [803]
Artur, Ioan 1147
Arvinte, Vasile 263, 312
Astrue, Charles [795]
Atanasov, P. [667]
Attia, A. [101]
Avram, Andrei 313, 314, 352, 353, 354, 482, 900
Avram, Mioara 437, 478, 898, 1176
Avram, Mircea 564
Avramescu, Aurel 169
Axmann, Elisabeth 42
Ayeb, A. El. [101]

B

Baciu, Ioan 861
Bacovia, G. [691]
Badía-Margarit, Antonio 43, 231
Baffi, Mariano 232, 256
Bahner, Werner 93, 96, 255, 256, [259], [303], [308]
Bakos, Klára 1012
Balaci, Alexandru 342

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autori de lucrări recenzate sau la autori discutaţi în articole speciale.

Balász, L. 1013
Baldovineanu, Aurelia 675
Balzac, Honoré de [863]
Bán, A. 223, 921, 922
Bán, Elek 1116
Bantaș, Andrei [841]
Banu, I. 531
Barabas, István 1068
Baran, N. V. 44
Barbu, Ion [700]
Barbu, N. I. 778, 779
Bariţiu, George [283]
Bartoněk, A. [102]
Basarab, Mircea 586, [669]
Bădică, Galina 947
Bădina, Ov. 531
Bădulescu, Ştefan 1089
Băjănică, V. 29
Bălaşa, D. 587
Bălăeţ, Dumitru 676
Bălănescu, I. 531
Bănăţeanu, Vlad 856, 1010, 1011
Băneseu, A. 120
Bărbulescu, C. 639, 640, 641, 642
Bărbulescu, Ilie [281]
Bărbulescu, Simion 677
Begunov, J. K. 923
Beke, György 1014, 1015
Beldescu, G. 411
Beldie, Al. 519
Beltechi, Eugen 414
Benedek, G. 978
Beneš, Pavel 483
Bennett, Jr. E. El. [102]
Benveniste, E. 83
Berceanu, B. B. 532
Bercescu, Sorina 1119, 1120
Berg, I. 517, [550], [553]
Bidian, Liane 1121, 1123
Bidian, Viorel 108
Bieltz, P. 531
Bilan, Monica 678, 679, 979
Binder, Pavel [645]
Binder, Ştefan 367, 833
Birău, Ilie [395]
Blaga, Lucian [242], [264], [694], [718]
Blajovici, Traian 1163
Blochwitz, Werner 256
Boboc, Alexandru 121, 148, [180], 531
Bochenski, J. M. [137]
Boeşa, Minerva 355
Bodea, Cornelia 233
Bodogae, T. 643
Bodor, A. 1177
Bogdan, Damian P. 589, 590
Bogdan, Ioan [269], [281], 924
Bogdan-Dascălu, Doina 479, 680
Bojan, Maria 862
Bojan, Teodor 484
Bojin, Al. 681, [724], [726], [731]
Bolocan, Gh. 45, 170, 315, [318], 518, 533, 925, 926, 927, 977, 1122
Boole, G. [136]
Bopp, Franz [876]
Borbáth, Andor 1016
Borcilă, Mircea 264
Borko, Harold [226]
Boroianu, C. 591
Borza, Al. 519
Botez, Demostene 733
Botezatu, Petre 534
Bourquin, Guy 92
Braşoveanu, Aurica 980
Braun-Sánta R. 109
Brătan, Ilie D. 1152
Brâncuş, Gr. 389, 390, 539
Breazu, M. 531
Brezeanu, I. 485
Brice, M. A. [788]
Broughton, Robert T. S. [800]
Bucă, M. 928
Bucur, Marin [306], 1164
Budagov, R. A. 93, 96
Bugariu, Voicu 171
Bugeanu, Dan 265, 452, 486
Bugnariu, Teofil 6
Buium, S. 682
Bujor, I. I. 415
Bulgăr, Gh. 46, 234, 257, 266, 303, [304], 391, 438, 513, 529, [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], 658, 683, 684, 723
Bura, László 1017
Burnei, Alexandra 535
Butură, Val. 519
Buyssens, Eric [167], [177]
Buzaşi, Ion 258
Buzatu, D. 565
B. V. 553

C

Cagnat, R. [799]
Canarache, Ana 530
Candrea, I.-A [290]
Cantemir, Traian 407
Capesius, Bernhard 810, 811, [842]
Capraru, I. 566
Carabulea, Elena 47, 466
Caragiale, I. L. [715]
Caragiu-Marioţeanu, Matilda 405, [406], 848
Carcopino, Jérôme [802]
Cardaş, Gh. 592
Carpov, Maria 863
Carrez, Maurice [805], [1157]
Casalis, Didier [899]
Casalis, Jacqueline [899]
Cazacu, Boris 48, 236, [262], [390], [394], [396], [397], [398], [399], [400], [402], 531, 685
Cazacu, Matei 593
Călin, Cornelia 850
Călinescu, G. [11]
Cărăuşu, Alexandru 594
Cândea, Virgil 6, 49, 595
Cârstea, Mihaela 780
C. B. 664, 665, 666
Ceauşescu, G. 781, 782
Čelebi, Evlija [852]
Cernea, I. 531
Cernea, M. 531
Chadwick, J. [102]
Chantraine, P. [102]
Chatterji, Suniti Kumar 122, [1010]
Cheie, Iosif 30
Cheie, Paula 30
Chelaru, Valentin Gr. 50
Chendi, Ilarie [287]
Cherry, Collin [184]
Cheţan, Oct. 531
Chiocchetta, Pietro [1160]
Chiosa, Clara-Georgeta 1080, 1096
Chişleag, M. 44
Chiţimia, I. C. [640]
Chiţu, I. N. 487
Chivăran-Müller, Ilse 1121, 1123
Chivescu, R. 981
Chomsky, Noam [197]
Čapek, Karel [957]
Cicero [787], [789], [807]
Ciobanu, Elena 467, 530
Ciobanu, Fulvia 468
Ciobanu, Gh. 596, [668]
Ciobanu, Gheorghe 6
Cioculescu, Şerban 316, 342, 529, 536
Ciopraga, Constantin 1150
Ciplea, Gheorghe 929, 930
Ciucă, M. 1097
Ciurea, D. D. 697
Civjan, V. V. [757]
Cîmpeanu, Eugen 172, 173, 235, 687
Close, Elizabeth 687
Coconeţiu, Emil 1132
Codoreanu, V. 519
Cohen, Jean [188]
Cohuţ, Cornelia [390], [399], [402]
Coja, Ion Z. 416
Combiescu, Mariana 598, [664]
Comşulea, Elena 368
Concasty, Marie Louise [795]
Condurachi, Emil 342
Constantinescu, Ilinca 841
Constantinescu, Pimen 6
Constantinescu-Iaşi, Petre [1169]
Contini, Gianfranco 256
Contraş, Eugenia 530
Copceag, Dumitru 356, 688
Coravu, Dimitrie 599, 600, 601
Corbea, Teodor [592]
Coresi [650], [651], [665], [666]
Coresi, Şerban [611]
Corlăteanu, N. G. [533]
Cosma, Aurel 1178
Cosmopol, Eleonora 392, 530
Costa, Traian 783
Costin, Mihai 51
Costin, Miron [616]
Coşbuc, George [681], [693], [724], [726], [731]
Coşeriu, Eugeniu 255, [919]
Coteanu, I. 94, [170], [176], [179], 267, 317, 318, 406, 530, [538]
Cotruş, Ovidiu 257
Coumarianon, C. [784]
Craşoveanu, D. 439, 440, 451
Crăciun, Constantin V. 204
Cărciun, Corneliu 393
Creangă, I. 1150
Creangă, Ion [704], [709], [1146]

Creţeanu, Florian [1095]
Creţu, Ion [273], 602, [619]
Cristea, Teodora 864
Cristureanu, Al. 559
Crişan, Constantin 52, 304, 1153
Croitoru, Otilia 944
Cronţ, Gheorghe 603
Csák, László 31, 110
Csákány, Béla 1018
Cseke, Éva 1019
Cuciureanu, Şt. 256
Cumpătă, Const. 1133
Curtui, Aurel 605

D

D. 749
Daicoviciu, Beatrice 268
Daicoviciu, Constantin 163, [345], 567
Dan, Clara 531
Dan, Ilie 1, 344
Daniel, Constantin 1077
Danielopolu-Papacostea, Cornelia 784, 785, 786, 795, 999
David, P. I. 1154
Dănăilă, I. 4, 520
Dănilă, Nicolae 898
Deboveanu, Elena 931, 1003
Debren, O. 1098
Decei, Aurel 644
Del Conte, Rosa 605
Demény, Ludovic 53, 645, [652], 982
Demény, Lydia 984
Demetrescu, Florica 787
Demeze, A. [227]
Densusianu, Ovid 236, [262], [288], [290], [292], [306]
Desnickaja, A. V. [1006]
Detering, Klaus [105]
Devoto, G. 83
Dheilly, J. [1161]
Diaconescu, Ion 441
Diaconescu, Paula 205, 319, 320
Diaconescu-Prioteasa, Ioana 442
Dima, Al. 342
Dima-Drăgan, Corneliu 1151
Dimaras, C. Th. [784]
Dimitrescu, Florica [344], [346], [351], 470
Dimitriu, C. 418, [422]
Dionisie, Ecleziarhul [587], [628]
Djamo-Diaconiţă, Lucia 269, 932, 933, 934, 985, 986, 987, 988, 1179
Dmitrieva, L. V. [859]
Dobroiu, Eugen 758, 759
Doinaş, Ştefan-Aug. 689
Dombi, Erzsébet P. 1020, 1021
Domonkos-Nistor, Erika 206
Doruţiu-Boilă, Emilia 760
Downey, G. [791]
Dragomirescu, Gh. N. 419
Draşoveanu, D. D. 420
Drăgan, Aurel 207
Drăgan, Mihai 270
Drăgan, Mircea 271
Drăgoi, Gabriela 112
Drimba, Vladimir 530, 851
Drincu, Sergiu 480, 1155
Droulia, L. [784]
Dubois, Claude 1134
Dubois, Jean [899]
Duicev, Ivan [988]
Dumistrăcel, Stelian 369
Dumitrescu, Ion 529
Dumitrescu, Maria 321
Duplacy, Jean [1152]

E

Edelmaier, Wilfried [782]
Edwards, P. M. H. [542]
Eggers, Hans [104]
Elian, Alexandru [809]
Eminescu, Mihail [529], [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], [634], [675], [684]
Enescu, Gheorghe 123, 124, 148, [180]
Engel, Miron 531
Enver, Mamut 857
Ernst, Juliette [800]
Eţco, I. [451]
Evans, Arthur [788]
Evseev, I. I. 935, 989

F

Façon, Nina 865
Falk, Knut-Olaf [1003]

Fănescu, Mihail 646, 647
Felea, A. 1099.
Feodorov, Ivan [982]
Ficşinescu, Florica 470, 471, 530, [1176]
Filipova-Bajrova, Maria [985]
Filipovskaia, A. 866
Fink, Alfred 1100
Fink, Hans 812, 813
Firoiu, A. 231
Fischbein, E. 1086
Fischer, I. 2, 54, 102, 305, 761
Floran, G. 1134
Florescu, Vasile 690
Florian, M. 125
Fochi, A. 6
Fochi, Rodica 6
Focşeneanu, Eleodor 521
Fodor, Ecaterina 990, 991, 992
Fodor, István 1022
Fodor, O. 163
Fouché, Pierre [1189]
Fradis, A. 132
Franceseato, Giuseppe [904]
Frăţilă, V. 488
Frege, G. [136]
Frenkian, Aram M. 788
Frîncu, Const. 174, 322
Frunză, Natella 814
Fuhrmann, Manfred [806]

G

Gabinskij, M. A. [756]
Gagé, Jean [799]
Gak, V. G. [918]
Galaction, Gala [720]
Gáldi, Ladislas 94, 255, 691
Gálffy, Mózes 103, 1023
Gallavotti, C. [102]
Gamardi, Salah [101]
Gămulescu, Dorin 489
Geică, Ludmila 323
Gendron, Jean-Denis [909]
Georges, Auguste [1152]
Georgescu, Valentin Al. 55, 606, 762
Georgescu-Tistu, N. 522, [532], [549]
Georgiev, Vladimir [102], 752, [1076]
Geargely, Piroska B. 1024, 1025
G. H. 836
Gheorghiţă, C. 306
Gheorghiu, Mărioara 901
Ghergariu, L. 490, 1180
Gherman, Cristina 750
Gherov, Boris [755]
Gheţie, Ion 324, 529, [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], 607, 608, [639], 648, [650], [652], [659], [665], [666]
Ghiculete, Galina [390], [397], [399], [402]
Ghiţă, Simion 531
Giosu, Ştefan 237, 370, 394
Giurescu, Anca 867, 902, 903
Giurescu, C. C. 342, [583]
Glässer, Edgar [242]
Goga, Ecaterina 435
Goga, I. D. 371
Goga, N. 692
Goga, Octavian [681], [683], [695], [724], [726], [731]
Gogolewski, Stanislaw 936
Gogoneaţă, N. 531
Goleseu, Mihai 724
Göllner, C. [842]
Gordon, C. H. [102]
Goudet, Jacques 238
Grasshoff, H. [982]
Graur, Alexandru 126, 127, 175, 176, 177, 178, 239, 307, 342, 421, 443 472, 478, 491, 530, 538, 539, 734, 735, 736, 737, 843, 1181
Grecu, Doina 372
Greimas, A.-J. [181]
Grelot, Pierre [1152]
Grigoraş, M. 32
Grimson, A. C. [848]
Grossmann, Maria 868, 869
Groza, Maria 560
Gruiţă, G. 179, 738
Grümberg, L. 531
Grummond, W. W. de [800]
Gründel, R. [779]
Guboglu, Mihail 56, 852, [855], 858, [860]
Guillet, Jacques [1152]
Guinach, Kevin [843]
Guiraud, Pierre [905]
Guja, Iulian 1090
Gulian, I. C. 531
Gunzenhäuser, Paul [725]
Guţu, Olimpia 937, 938, 939

Guțu-Romalo, Valeria 325, 422, 423, 424, [435], [436], 898
Győri, Magda N. 1026

H

Habovštiak, Anton [978]
Hagiu, Gh. 485
Hales, Elvira 447
Hamp, Eric P. 357, 492, 512
Hann, Alfred 815
Hart, G. R. [102]
Harway, Van A. [1158]
Hasan, Finuța 530
Hasdeu, B. P. [270], [286], [290], [293], [294], [311]
Haugen, Einar 57, 83
Hays, David G. [225]
Hécaen, Henry [193]
Hellegouarc'h, Joseph 763
Herb, Ingrid [800]
Herczeg, G. [911]
Hîrlăoanu, A. 1101
Hodiș, Viorel 444
Hodova, K. S. [998]
Hoenigswald, H. M. [102]
Höfer-Heinz, Helga 816
Hohl, Ernestus [804]
Homer [771]
Homorodean, Mircea 568, 569, 870, 993
Honseholder, F. W. [102]
Honterus, Johannes [765]
Horvath, István [1015]
Hristea, Theodor 240, 493, [513], [515], [516], 530.
Hromadka, Georg 817
Husseynov, R. A. 853
Huttmann, Arnold [645]

I

Iacob, Eugen 128
Iancovici, S. 994
Iancu, Anca 111
Iancu, Victor 272, 358, 693
Iane, popa [626]
Ianovici, Georgeta 530
Iarovici, Edith 241, 818
Ibrăileanu, G. 173, [602], [619]
I. C. 731
Iliescu, Ion [395]
Iliescu, Maria 445, 530, 870, 871, 872, 898, 904
Iliescu, Vladimir 764
Ilieș, Aurora 649
Ioan, Exarhul [953]
Ioanițescu, Alex. 1091
Ionașcu, Al. 940
Ionașcu, D. G. 540
Ionescu, I. 345, 583, 650, 651
Ionescu, Liliana 208, 359, 436, 694
Ionescu, Marian 1102
Ionescu-Bujor, Claudiu 453
Ionică, Ion [389], 395, [396], [398], [400]
Iordache, Rodica 873
Iordan, Iorgu [10], 58, 59, 60, 242, 425, [435], [436], 454, 494, 495, 530, [538], 874, 898, 1135, [1141], [1150], [1162], [1163], [1164], 1165, [1166], [1172], [1173], 1182
Iordăchel, I. 531
Iordănescu, Mihai 81 1103,
Iorga, N. [683]
Irimia, D. 274, 541
Irimie, Ion 180
Isbășescu, Cristina 875
Ising, Erika 765
Istrate, Gavril 275, 276, 277, 326, 695, 696, 697, 1150, 1166, 1167, 1183
Itkonen-Kaila, M. [797]
Iuffu, Zlatka 995
Ivănescu, G. 876
Ivireanul, Antim [640], [652]
Izzo, Herbert 877

J

Jakab, Antal C. 1027
Jako, S. 641
Jakobson, R. 83
Janitsek, E. 571, 572
Jentner, Edita 819, 844
Jivcovici, Mirco 941
Juilland, Alphonse [542]
Juilland, Ileana [542]

K

Kafrissen, H. 224
Kakuk, Suzanne [754]
Kapilenko, M. M. [984]
Karanovici, Vucosava [643]
Kasten, H. [789]
Katz, Jerold J. [201]
Keintzel-Schön, Fritz 820
Kelemen, Béla 61, 62, 181, 243, 396, 496, 530, 905, 1184
Kerschbaumer, Marie Thérèse 426, 455
Király, F. 346, 514
Kirpičnikova, N. V. 942
Kis, Emese 182, 560
Kisch, Ruth 129
Kiseleff, Adrian 232
Kiss, Francise 609
Kiss, István 63
Klare, Johanne 252
Kodov, Hristo [587], [995]
Koelwel, Eduard 821
Kósa, Ferenc 1028, 1029, 1069
Koschmieder, Erwin [183]
Krandžalov, D. D. [973]
Krau, E. 1087
Krenger, Ioachim [781]
Kreuzer, Helmut [725]

L

Labiș, N. [677]
Lacan, François [1152]
Lagane, René [899]
Langlois, P. [800]
Langmantel, E. 943
László, Attila 130
Larsson, Stig 1079
Lascu, N. 766
Lector 652
Leglay, Marcel [799]
Leibniz, G. W. [136]
Lejeune, M. [102]
Leon-Dufour, Xavier [1152]
Leonte, Liviu 244
Leontiev, A. A. [185]
Lepschy, Giulio C. [202]
Leroy, Maurice [174]
Leumann, M. 767
Levin, S. [102]
Limona, Dumitru [644], [646], [647]
Limona, Elena [646]
Lindskog, Cl. [778]
Linţa, Elena 610
Lloyd, Paul M. [503]
Lombard, Alf 83, 93, 96, 234, 256, [1167] [1170], [1171]
Lőrincz, Marinella 878
Loriot, Robert [910]
Loşonţi, Dumitru 108
Lotti, Gianfranco 245
Lovinescu, Eugen [683]
Lovinescu, N. 6
Löwe, Gerhard [798]
Lucaci, Eugenia 698
Lucaci, ritorul [623]
Lucuţa, Yvonne 845
Lukács, Ladislau 944
Lungu, Al. 699
Lungu, Alexandru 163
Lupaş, Liana 768, 789
Lvoff, A. S. [997]

M

Macarie, ieromonahul [614], [671]
Macarie, Liliana 879, 898
Macrea, Dimitrie 64, 278, 279, 342, 360, [1174]
Macrea, Mihail [1177]
Mahler, F. 531
Maior, Petru [585]
Maioreseu, T. G. 93
Maioreseu, Titu [279], [297], [301]
Malcovati, H. [807]
Maksutovici, Gelcu 653
Maliţa, Mircea 1137
Malmberg, Bertil [175]
Maneca, Constant 408, 456, 530, [534], [535], 542, 880, 881, 898, 906
Manolache, Teodor N. 497
Manoliu (-Manea), Maria 427, 883, 884, 898
Mantsch, Heinrich 129, 183, 259, 846
Mareu, Florin [534], [535]
Marcus, Solomon 65, 66, 104, 105, 148, [180], 184, 209, 210, 211, 225, 366, 700, 701, 725

Mareş, Alexandru 611, 612, 654
Mareş, Lucreţia 473
Marian, Iulia 185, 1078
Marica, George M. 308
Marinescu, C. 531
Marinescu, Eugen 543
Marinescu, Rareş 544
Marinescu-Himu, M. 790, 791
Marino, Adrian 186, [672], [690], 703
Marmeliuc, Dimitrie 280, 529, 530
Marouzeau, J. [800]
Marschang, Eva 822
Marshall, J. C. [194]
Martinet, André [101]
Márton, Gyula 131, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, [1068]
Masson, Emilia [794]
Mateescu, Ligia 347
Matei, Ion 754
Máthé, Jakab 187
Maurer, Ion Gheorghe 67, 68
Maurice-Urbicius [769]
Maxim, Mihail 859
Mazon, André [985], [1179]
Măcărеanu, Inocenţiu 1104
Mănucă, Dan 188
Mărdărescu, Maria [390], [399], [402]
Mării, I. 373, 397, 398, 399, 428, 498, 515, 907
McMillan, Duncan 93, 96
Meillet, Antoine [290], [1137]
Melikišvilli, G. A. [856]
Menéndez Pidal, Ramon [1188]
Merlin, A. [799]
Mesehonnic, Henri [899]
Metea, Alexandru 704
Miclău, Paul 189, 885
Micle, Emil 6
Micuşan, Cristina 898
Migliorini, Bruno 256
Mihai, F. 6
Mihail, Zamfira 112
Mihăescu, Haralambie 69, 106, 260, [350], 400, 410, 755, 756, 769, 792, 793, 996, 1006, 1007, 1008, 1075
Mihăescu, N. 457, 739
Mihăescu-Alexa, Elisa 886
Mihăilă, Elena Casandra 348, 655, 908, 997, 998
Mihăilă, Gheorghe 499, 500, 530, 613, 945, 1137, 1185, 1186
Mihăilescu, Lucreţia 132
Mihăilescu, R. 6
Milcu, Şt. 163
Mindirigiu, L. 740
Mircea, V. 726
Mircev, K. [987]
Miroiu, Mihai 1125, 1126
Mironescu, Nicolae Al. 6, 23
Miroş, Liubomira 531
Mischie, M. 656
Mînzat, I. 1086
Mladenov, Maxim Sl. 501, 502, 946
Moignet, Gérard [915]
Moisil, Fl. 638, [649]
Moisil, Gr. C. 212, 213, 214, 215
Moldoveanu, Gh. 574
Moldoveanul, Filip [645]
Molin, Virgil 614, 615, [655], [662], [671], [1197]
Mondésert, Cl. [803]
Morariu, I. 519
Moraru, Paulina 1092
Morfnigo, Marcos [913]
Morpugo-Davies, A. [102]
Moscu, Maria 545
Moşneguţu, Silvia 6
Moţiu-Marcus, Aurora 3
Mouguinou, A. M. [859]
Mouratov, S. M. [859]
Mumuleanu, B. P. [687]
Muntean, George 70, 82, 93
Munteanu, Georgeta 1081, 1082, 1084, [1086], [1087]
Munteanu, Ştefan 705
Murádin, László 401, 1036, 1037, 1038, 1039
Mureşanu, A. [708]
Murnu, George [280]
Muşlea, Ion 6
Muthu, Mircea 309
Muţiu, Ion 446
Myres, Johan [788]

N

Nadoş, Maria 706
Nagy, Jenő 1040, 1041, 1042, 1105
Nagy, Kálmán 1043

Nagy, Magda 944
Nagy, Mária J. 1044, 1045
Nanu, Raisa 947
Nerval, Gérard de [716]
Nasta, Mihail 71, 113, 707
Năsturel, Petre Ş. 24, 111, 794
Năsturel, Udriște [595]
Neacșu, I. 1138
Nebeský, Ladislav 216
Neculce, Ion [591]
Nedkov, Boris [858]
Negoiță, C. V. 226, 227
Negomireanu, Doina 458, 708
Neiescu, Ileana 561
Nemoianu, Virgil [166], [190]
Nestorescu, Andrei 657, 727
Nestorescu, Virgil 502, 948, 949, 950, 951
Netea, Alexandru 709
Netea, Vasile 283, [388], [391], 523, 546, 658
Neubert, Karl [912]
Neuzat, Iusuf 857
Nica, Dumitru 429
Nicoară, P. 531
Nicolae, Gheorghe 1083
Nicolescu, Basarab [700]
Niculescu, Alexandru 246, 327, [435], [436], 898, [907]
Niculiță, I. 1126
Niobey, Georges [899]
Noica, Constantin 459, 460
Noomen, Willem 93, 96
Nopcsa, Franz Baron [1008]
Nougaret, Louis [783]
Novak, L. 361
Novicicov, Eugen 72, 1106, 1107
Nyárády, A. 519

O

Oancea, O. I. 574
Obernberger, Alfred [846]
Odobescu, Al. I. [266]
Ogdfield, R. C. [194]
Onu, Liviu 616, [663]
Olteanu, Pandele [651], 952, 953
O. P. 89
Oproiu, Ecaterina 741
Ornea, Z. 531
Oros, M. 575
Oțetea, Andrei 247, 342
Ovidiu]765]

P

Palenciuc, Viorica 517
Pall, Francise 73
Palmer, L. R. [102]
Pamfil, Viorica 328, 616, [648], [654]
Panaitescu, P. P. 618, [1004], [1190], [1196]
Pană, Ruxandra 402
Pană-Dindelegan, Gabriela 329, 430
Pankratz, Arnold 25, 823
Pantazi, P. 531
Papapanu, Atanasie 1009
Papp, C. 519
Parepa, I. 1071
Pascadi, I. 531
Pascu, Ștefan 163, 582
Pașaliu, Iulian 887
Pavel, Toma 107, 133, 134, [171], [186], [199]
Păltineanu, Viorel 503, 516
Pătrășcanu, Traian 576
Pătruț, Ioan 284, 504, 557, 577, 578, 954, 1187
Pătruț, Malvina 578
Păun, Octavian 248
Păun, Viorica 519
Păunescu, M. 228
Pellegrini, G. B. [792]
Pelletier, A. [803]
Peltz, M. 229
Péntek, János 1046, 1047
Persius [773]
Péterfi, Șt. 519
Peters, I. [169]
Petre, Luiza 710
Petrescu, Camil [681], [724], [726], [731]
Petrică, Maria 955
Petrișor, Marcel 190
Petrișor, Marin 374
Petrovici, Emil [9], 135, 285, 362, 409, 474, 505, 530, 557, 579, 580, 753, [1175], [1178], [1181], [1182], [1183], [1184], [1185], [1186], [1187], [1191], [1192], [1193], [1194], [1195]
Philippide, Al. 273

Piatkowski, A. 796
Pichlmayr, Fr. [779]
Pilch, Herbert [105]
Piotrovski, R. G. [223], 361
Pippidi, D. M. 74, 770, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804
Piru, Al. 349, 547, [602], 619
Pistrui, Chiril 620, 621
Pitrop, Petra 1139
Pîrvulescu, Adrian 771
Pleter, Tiberiu 506, 956, 957
Plutarh [778]
Poghire, Cicerone 286, [311], 507, 530, 711
Pompiliu, Miron [388], [391], [393]
Pop, Dumitru 249
Pop, Gheorghe 375, 376, 377, 378
Pop, Grigore Traian 548
Pop, M. 6
Pop, Sever [404]
Pop, Virgil 1140
Pop-Lelescu, Ştefania 712
Popa, Cornel 137, 148, [180], 531
Popa, Eleonora 4
Popa, George 138
Popa, Ioan 847
Popa, M. I. 1141, 1150
Popa, Mariana 848
Popa, Mircea 287
Popa-Cîmpeanu, I. 519
Popescu, Constantin C. 1142
Popescu, Florentin 75
Popescu, Florin 250
Popescu, I. 1094, 1156
Popescu, Ion 412
Popescu, Magda 1143
Popescu, Mioara 431
Popescu, O. 659, 805, 1157, 1158
Popescu, Radu [594]
Popescu, Radu Sp. 114, 330, 1163
Popescu, Scarlat 660
Popescu, St. 531
Popescu, Ştefania [414]
Popescu, Titu 728
Popescu, V. 531
Popescu-Bogdăneşti, N. 342
Popescu-Marin, Magdalena 743
Popescu-Mihăeşti, Alex. 1093
Popovici, Paul 531
Poseseu, Al. 531
Pottier, Bernard 93, 96
Pouilloux, J. [803]
Preda, El. 76
Preda, Luca 288
Pring, J. T. [786]
Prosdocimi, A. L. [792]
Protase, D. 1073
Puhvel, J. [102]
Pulz, Erwin 824
Pumnul, Aron [271], [278]
Purdel(e)a, Maria-Luiza 379, 403
Puşcariu, Sextil [1], 251, [258], [262], [263], [265], [272], [274], [275], [276], [284], [285], 289, [295], [296], [298], [299], [300], [302]
Puşcălău, Emilia 675
P. V. I. 667

Q

Queneau, Raymond [866]
Quittner, Margareta 825

R

Rabusé, George 92
Radian, M. 58, 92
Radovici, Maria 524
Radu, I. 1084, [1086], [1087]
Raischi, Constantin T. 217, 218
Rankin, Robert L. [334]
Ratz, A. 1099
Răduică, Georgeta 622
Rădulescu, Daniela 898
Rădulescu, Maria 331
Rădulescu, Mihai [841]
Rădulescu-Valasoglu, Irina 549
Reguş, Corneliu 508, 958, 959, 1000, 1001
Reichenkron, G. [336]
Reinheimer (-Ripeanu), Sanda 77, 888, 889, 898, 909, 910
Reis, P. [789]
Remarque, Erich Maria [814]
Renchon, Hector [917]
Renzi, Lorenzo 911
Rigault, André 93, 96

Risch, E. [102]
Rizescu, I. 471, 623, 624, 625
R. M. 1067
Robciuc, I. 509, 960, 961, 962, 963
Robel, Gert [1008]
Robert, Louis [801]
Roceric-Alexandrescu, Alexandra 191, 356, 363, [366], 826
Rohrer, Christian [916]
Rohlfs, Gerhard 93, 96
Roman, E. 206
Roman, Ion 744, [750]
Roman, I. I. 626
Roman, Valter 342
Rona, José Pedro [900]
Rosenberg, M. 531
Rosetti, Alexandru 78, 79, 80, 81, 82, 83, 94, 139, 192, [198], 290, 291, [309], 332, 333, 334, 335, [339], [348], [349], 380
Rosiello, Luigi [195], [203]
Roşca, Al. 1084, [1086], [1087]
Roşca, D. D. 163
Rotaru, Ion [729]
Rozkoš, Pavel 964
Ruffini, Mario [245], [656]
Ruigh, C. J. [102]
Ruipérez, M. S. [102]
Rus, T. 219
Rusanivskyj, V. M. [1000]
Rusev, E. M. [533]
Russu, I. I. 336, 1074, [1075]
Rusu, Alexandru 627
Rusu, Gh. 525, 751
Rusu, Gr. 381, 581
Rusu, Valeriu 236, [262], 292, 382, 383, 384, 385, [389], [396], [398], [400], 404, 510
Ruwet, Nicolas [230]

S

Sacerdoţeanu, Aurelian 628, 629, 661
Sadoveanu, Mihail [697], [706], [712]
Sadoveanu-Cucu, Lidia 530
Safir, M. 144, 1108
Sala, Marius 84, 337, 890, 898, [908]
Samberger, Ch. [804]
Samuelsdorf, Paul O. [104]
Sandu, Vasile 293
Sanie, Silviu 773
Sapiro, Paul 92
Saramandu, N. 350
Saraş, Marcel 1109, 1110, [1116]
Sauvageot, Aurélien [901]
Sava, Maria 111
Sădeanu, Florenţa 461, 530, 898
Săftoiu, Liliana 93
Săhleanu, V. 531
Săteanu, C. 757
Schaff, A. [168]
Schenkl, H. [791]
Schileru, Mihaela 729
Schlesak, Dieter 827
Schmoll, Georg [200]
Scholze, M. 828
Schroeder, Klaus Henning [260]
Schveiger, Paul 140, 141, 165, 193, 447
Scurtu, Vasile 912, [1180]
Sebastian, Lascăr 550
Sebeok, Thomas A. [182]
Seche, Luiza 475, 529, 530, [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], 745
Seche, Mircea 294, [305], [307], [310], 530
Seiler, Hansjakob [104]
Semeniuc, Ion 180
Semlyen, A. 1099
Seyfarth, W. [804]
Shapiro, P. A. [224]
Serís, Homero [914]
Sfîrlea, Lidia 530
Silaghi, Gh. 519
Sill, E. 849
Simenschy, Th. [1168]
Simian, Eugenia 555
Simeonov, Boris [996]
Simion, Eugen 713
Simion, E. St. 531
Simionescu, Dan [642], [652], 1151
Simons, J. S. G. [982]
Sklenka, Emil 6
Slama-Cazacu, Tatiana 142, 143, [192], 194, 432
Slave, Elena 161, 730
Sluşanschi, D. 773, 806, 807, 1076
Solin, H. [797]
Solomon, Dumitru 1144
Solomon, V. 144, 1108
Sommer, R. 531, [548]
Sorokin, I. S. [980]

Sonntag, I. 829
Sonntag, M. 829
Stadtmüller, Georg [1007]
Stahl, H. H. 531
Stan, Aurelia 85, 557, 561
Stan, Dumitru 594, 675
Stan, I. T. 145
Stati, Sorin 146, 147, 148, [180], [186], [187], 195, 448, 1127, 1159
Stavrescu, Sanda 898
Stăneulescu, Ioan F. 662
Stănescu, Eugen 774
Stănescu, Nichita 413
Stănică, Vasile 630
Stephan, Johanes 830
Stere, Z. 920
Stoian, I. 1084, [1086], [1087]
Stoian, Manio [995], [999]
Stoianovici, L. 638, [649]
Stoica, Ion 5
Stoicescu, Nicolae 462, 463, 464
Stoichiță, R. 531
Stoll, Heinrich Alexander [798]
Straje, Mihai 746
Streinu, Vladimir 252, 529
Suchianu, D. I. 747
Suciu, Coriolan 582
Szabédi, László 149
Szabó, T. Attila 1048, 1049, 1050, 1051, 1052
Szabó, Lörinc [1020]
Szabó, Zoltán 141, 196, 1053, 1054, 1055
Szász, Lörinc 187, 1056
Szemerényi, O. [102]
Szilágyi, Domokos 1057
Szilágyi, M. 849

Ş

Şandru, Tudora 913, 914, 1188
Şerb, I. 236, [262]
Şerban, E. 351
Şerban, Felicia 714
Şerban, V. 449
Şerbănescu, Parascheva 992
Şincai, Gheorghe [657], [658]
Şora, Mariana 715
Ştefan, Stanciu 1072
Ştefănescu-Drăgănești, Virgiliu 831,965
Ştefănescu-Goangă, Zizi 530
Ştirbu, Vasile 150, 775
Ştrempel, G. 638, [649], [652]
Şuteu, Flora 476, 529, [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], 748
Şuteu, Valeriu [390], [399], [402]

T

Tabarcea, Cezar 151
Tacit [782]
Tagliavini, Carlo 93, 94, 96, 255, 891
Tamás, Lajos [514]
Tanaşoca, Şerban N. 808
Tauberg, Edith 966, 967
Tănase, Adela-Mira 511
Tănase, Al. 531
Tănase, Eugen 86, 864, 1189
Tănase, Virgil 716
Tănăsescu, Anton 968
Tătaru, Ana 152
Tăzlăuanu, I. 519
Teaha, Teofil [389], [396], [398], [400]
Teiszler, Pál 1058, 1059, 1060
Teiuş, Sabina 33, 41, 458, 556
Tekavčić, Pavao [410]
Teodorescu, Mirela 386, 631, 663, 898
Teodorescu, Paul 1128, 1129
Ternovici, Olimpia 480
Terracini, Benvenuto [172]
Theban, Laurenţiu 153, 220, 892
Theban, Maria 892, 915
Thompson, George [785]
Thudt, Anneliese 832, 833
Tihan, T. 261
Todericiu, D. 1005
Todoran, Romulus 295, 310, 387
Todorov, Tzvetan [189]
Togan, George 338
Tohăneanu, G. I. 717, 718, [730]
Tomescu, Mircea 632, [653], [661]
Tomici, Mile 969, 970
Tomin, Uroş 531
Tomoioagă, R. 531, [548]
Toppeltinus, Laurentius [338]
Tovar, A. [102]
Trandafir, Gh. [437]

Trăsnea, Ov. 531
Trâpcea, Th. N. 253, 971, 1190
Trentina, Ottmar 834
Trofin, Aurel 1112, 1113
Tudor, D. 776
Tufescu, Victor 342
Tunsoiu, Olga 450
Tuțescu, Mariana 197, 230, 893, 916, 917

Ț

Țâra, Vasile 562
Țepelea, Gabriel 296, 297, 551, 633, 719
Țicăloiu, Șerban [482]
Țopa, Em. 519
Țurlan, V. 485

U

Udrescu, D. [392]
Udroiu, N. 1146
Ulici, Aurelia 198
Ulici, Laurențiu 93
Ullmann, Stephen [196]
Ungheanu, Mihai 199, 311
Ungureanu, Maria-Luiza 1146
Ureche, Grigore [663]
Ursu, Nicolae A. 530, 634

V

Väänänen, Veikko 256, [797]
Vaida, Mircea 298
Vaida, P. 531, [548]
Vaillant, André [986]
Vaimberg, S. 552, 918
Vallone, Aldo [780]
Vámszer, Márta 1061
Varlaam [696]
Vascenco, Victor 115, 526, [552], 972, 1002, 1003, 1070
Vasilescu, Emilian 1168
Vasiliu, Cezar 1160, 1161
Vasiliu, Em. 154, 339, 340, [347], 364, 1147
Vasiliu, Laura 47, 433, 477
Vašek, Antonín 973, [1001]
Vatan, Mihai 5
Vauquois, Bernard 221
Văideanu, G. 527
Vătășescu, Ioan A. 1114
Vedat, Kokona [1009]
Veress, Dániel 1062
Verona, Renato 200
Vescu, Victor 974
Vianu, Tudor 529, [536], [539], [541], [543], [545], [547], [551], [672], [683], [690], [703], [722], [727], [728]
Vinceanz, Ileana 201
Vinea, Ion [710]
Vintilă-Rădulescu, Ioana 341, 894, 895, 919
Vințeler, Onufrie 223, 434, 757, 993
Virgiliu [763], [783]
Vîrtosu, Emil 635
Vlad, Carmen 720
Vlahuță, Alexandru [681], [724], [726], [731]
Vlastaris, Matei [282]
Vlăduț, Alexandra 896
Voiculescu, Mircea 1001
Voinescu, I. 132
Voinescu, Silvestru 636
Voronin, P. 1085
Voronțova, Tatiana 518, 1122, 1130, 1131
Vörösmarthy, Mihály [1016]
Vrabie, Emil 87, 465, 721, 975
Vulpe, Magdalena 299, [300], [397], [399], [402]
Vulpescu, Romulus [723]

W

Wald, Henri 155, 156, 157, 158, 159, [178], [186]
Wald, Lucia 160, 161, 202, 203
Widdra, Klaus [790]
Wieczorkiewicz, Bronisław [990]
Wolf, Johann 835
Wolf, Lothar [844]
Wolf, S. 981

X

Xenofon [790]

Z

Zaciu, Mircea 254
Zanfira, A. 965
Zank, Rodica 262
Zdrenghea, Mircea 300, 1191
Ziegler, K. [778]
Zörgö, B. 1084, [1086], [1087]
Zsemlyei, János 1063, 1064, 1065, 1066
Zugrav, I. 637, [670]
Zugun, Deniţa 1095
Zugun, Petru E. 301, 897
Zwirner, Eberhard [191]
Zwirner, Kurt [191]

CUVINTE *

Franceză

dont 861

Germană

anzahl 811
ausmars 811
ausscheinend 840
behindern 840
Etüde 840
hindern 840
holen 822
Keisstadt 811
Kohlrabi 811
Kohlrübe 811
nehmen 822
scheinbar 840
Studie 840
ungezählt 840
unzählig 840
Wurmlocher 829
Wurmlöcher 829

Latină

au 761
ille 327

Maghiară

csályázik 1033
giliesezik 1033
gomolya 1063
karika 1063
rög 1063

Română

A

acesta 425
-ast 476
auşúş 488
auşúţ 488

Ă

ă 313

B

ba 459
bahúr 509
barán 509
bastriúc 509
bărătáte 488
bédă 488
biédă 488
biédel 488
bortelí 490
Bucureşti 746
Bucureştiul 746
bujdă 503
buşlă 503

C

casă 383
catedratic 495
căci 387
cădere 459
cănţí 488
căvşí 488
certifica 495
cíjă 488
cine- 473
circumstanţial 495
ciuciulé 490
ciurigáuă 503
cînepă 368
Cluj 567
coimperium 540
computer 459
comunicare 459

* Au fost incluse cuvintele din titluri (şi subtitluri la etimologii).

condominium 540
coresponda 495
crăciun 497
cumineeare 459
cumpăt 459
cupă 508

D

dămîndăciune 488
depărtişor 459
(a se) desfăta 499
deşică 488
dispersa 495
diurn 495
dîrpí 490
dócma 488
doctorantură 735
doctorat 735
dodá 488
dómă 488
domăiálă 488
domăí 488
dréncă 509
drăpălí 490
dripăl(u)í 490
drip(u)í 490

E

e 313, 324
ea 324
echivala 495
eficient 454
eficienţă 454
erărăm 498
erasăm 498
-esc 470
-eşti 470
expune 495

F

festúng 488
feşteli 490
fetereáscă 488
fleoancă 242
foráctăr 509
frige 498
frije 498
fsat 459

G

ģ 364
grábie 509
grindei 506

H

halabúdă 509
haldan 368
heituí 490
hreábăn 509
húră 509

I

intrinsec 495
iut 510

Î

î 313
împieliţatul 459
încălţáme 486
închiliná 488
închilinat 488
înfolá 488
înşela 484
învăseá 488

J

jabráe 509
japráşcă 509
jugui 490

K

k′ 364

L

leage 324
lege 324
leşcă 508
literar 495

M

máche 501
máchea 501
máciuhă 509
maghéniţă 486
magmuză 491
maiche 501
malánceă 509
maníţă 502
maráş [2] 482
marmuzică 491
manéreă 502
marmanziu 491
mădărí 486
mădăţie 486
măr 492
mecli 502
meléz 502
-ment 466
merezí 509
meşcă 501
méşniţă 502
meţărlí 490
mieduniţă 509
mii şi fărîme 482
mingóci 501
mini- 475, 745
minte 459
mircotí 509
mişárne 509
mişcă [1] 501
míşeniţă 509
mitilizîu 502

mizelnic 509
mînă 492
mîneá 492
-mînt 466
mînz 492
mînzălí 492
mîrcav 492
mîrmă 502
moare (s.) 486
mohoríș 509
mojdreán 502
moldovalah 500
moldovlah 500
morși 509
morună 502
moșoancă 502
motoflete 502
mustícă 496

N

nádos 520
náicu 520
nair 520
najigniță 520
narognat 520
nástru 520
nat[1] 520
natarcie 520
naturálă 520
nă- 470
năboitură 520
năcláie 520
năcrădeá 520
nădúlă 520
năgăiță 520
năjîrnic 520
năpasta 385
năpîrt 520
năprăznică 520
năpușanie 520
năsădeálă 520
năsădít 520
năsăvăit 520
născălári 520
năstav 520
năstrecea 520
năsușniță 520
nășlăpi 496
năvăleúță 520
nebun 459
negăiálă 520
negór 520
netot 459
nihoádă 509
nilalău 496
nițắlui 496

O

ó 313
oboróg 509
o-l 468
on 481
opușină 508
oral 495
oreáv 501
orsoaie 505
osoaie 505
osoi 505
osoie 505
otaráe 501

P

pacuí 509
pampúșcă 509
papainoágă 488
papîndécă 509
Parîng 583
patácă 501
patáșcă 501
păț́óg 490
păzí 509
pisóe 509
pișcá 501
pișleág 501
plencaci 509
pobire 368
pochihéci 509
pócie 501
pont 486
pontar 486
ponteriu 486
ponudă 486
popor 483
prefrige 498
prefrije 498
preș 501
pripas 452
prîsnel 501
problematic 495

R

rabarbúră 481
rabáșcă 481
rábă 481
rábîn 481
rábiț 481
ragáci 481
ráiță 481
rat 488, 509
-ră 322
rădișcă 481
rămîne 458
răschíță 481
rebárbară 481
rebárbură 481
rost 509
rujdă 503
rujdi 503

S

sat 459
săgeac 498
săjac 498
sămăhoáncă 509
selébă 488
sesiza 495
sîmceá 488
simcícă 488
slon 501
smintire 459
spotăí 488
străghiță 488
suficient 495
sută 504

Ş

şcoádă 509
şi 387, 426
şpiţac 509
şuh 509
şuvix 508

T

tata 743
tatăl 743
tăroásă 490
teárfă 501
tînăr 487
tîrsă 501
trăcsărí 488
trăscărí 488
tu 415

Ţ

ţifoaie 503
ţîlíndăr 498
(a) ţîlindărí 498

U

-u 333, 334, 339
ursoaie 505
ursoi 505
usoaie 505
usoi 505
utăluitoriu 490

V

văgáş 503
vérze 488
veţichíe 488
virstát 509
vîţichíe 488
vizionar 495
vizóc 509
vîţichíe 488
vlah 233

Z

zmeură 512
znac 509

Rusă

321
940
940

Strbo-croată

ł 969
ŕ 969

Slavă veche

ѡ 998

Spaniolă

griego 895

Turcă

goš 853

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână.** Studiu de dialectologie structurală, 1968, 222 p., broşat, 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne,** 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb),** 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române,** 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică,** vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard,** 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

E. VASILIU şi SANDA GOLOPENŢIA-ERETESCU, **Sintaxa transformaţională a limbii române,** 1969, 331 p., broşată, 13 lei.

Sub redacţia acad. EMIL PETROVICI, **Studii şi materiale de onomastică,** 1969, 224 p., broşată, 12 lei.

Sub redacţia GH. BOLOCAN, **Studii de slavistică,** vol. I, 1969, 312 p., broşată 11,50 lei.

LR, Anul XVIII, nr. 4, p. 303—432, Bucureşti, 1969

I. P. „INFORMAŢIA" — c. 3481 | 42200 | Lei 6.—

I 8183

ANUL XVIII, 1969
LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XVIII
1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

1996

0 1111. 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iaşi)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEŢIE
Conf. univ. VALERIA GUŢU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuţa poştală 134—135, Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă, se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0 $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants a l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. FRIMU Nr. 22
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8183
BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU
UCL 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 5

U IAȘI 2022

SUMAR

Pag.

LINGVISTICĂ GENERALĂ

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, Concepte de bază ale gramaticii transformaționale 435

GRAMATICĂ

SILVIA ROGOBETE, Observații asupra raportului apozitiv 443

DISCUȚII

PETRU I. ZUGUN, Morfeme lexicale 453

VOCABULAR

F. KIRÁLY, Probleme ale adaptării fonetice : împrumutul și cuvintele străine 459
ALEXANDRU FILIPAȘCU, Considerații critice asupra numelor de păsări răpitoare din fauna țării. II. 471
MIRCEA SECHE, „Istoria" unei etimologii : **malacoi** 481
Note etimologice și lexicale (Acad. AL. GRAUR, V. FRĂȚILĂ, DAN BUGEANU) 485

TOPONIMIE

ION CALOTĂ, Arhaisme în toponimia comunei Livezi, județul Vîlcea . 495

NOTE ȘI COMENTARII

Acad. IORGU IORDAN, Despre „două ediții Neculce", care sînt, de fapt, una singură 499
ION GHEȚIE, Asupra repartiției dialectale a dacoromânei 503
ȘT. IACOB, Natura subiectului 509

RECENZII

EMIL VÎRTOSU, *Paleografia româno-chirilică*, București, Editura științifică, 1968 (*Al. Mareș*) 513

11.127

ION BÎRLEA, *Literatură populară din Maramureș*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, cu un cuvînt înainte de Mihai Pop, București, Editura pentru literatură, 1968, 2 vol. (*Valeriu Rusu*) 516

ELEODOR FOCȘENEANU, *Dicționar de buzunar spaniol-român*, București, Editura științifică, 1968 (*Marinella Lörinczi*) 518

Reviste primite la redacție 519

RUBRICA CITITORILOR 521

LR, Anul XVIII, nr. 5, p. 433—524, București, 1969

CONCEPTE DE BAZĂ ALE GRAMATICII TRANSFORMAȚIONALE

DE

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

0. Gramatica transformațională, în mai mare măsură decît orientările lingvistice anterioare, a debutat ca disciplină prin insistența — pe parcursul a mai multor ani — pentru fundamentele teoretice, de altfel, esențiale în conturarea și individualizarea noii orientări.

Așa cum pentru structuralism, concepția teoretică generală se poate reduce la enumerarea dicotomiilor saussuriene, pentru gramatica transformațională concepția teoretică s-ar putea sintetiza în enumerarea celor trei dicotomii chomskyene : I. competență — performanță, II. structură de adîncime — structură de suprafață, III. gramaticalitate — agramaticalitate.

1.1. *Competența lingvistică* reprezintă anumite aptitudini speciale, care constau în capacitatea oricărui subiect vorbitor, în orice moment, de a emite spontan sau de a percepe spontan un număr infinit de fraze pe care el nu le-a pronunțat și nu le-a auzit niciodată înainte.

Aceste aptitudini constituie, pe de o parte, *elemente* dobîndite în perioada copilăriei, în cursul învățării limbii, iar pe de altă parte, un număr mai restrîns de *elemente înnăscute*, așa-numitele fundamente biologice ale limbajului.

Constatarea acestor aptitudini permite să deducem că fiecare subiect vorbitor, indiferent de faptul că este emițător sau receptor, posedă un sistem finit de reguli, comun pentru vorbitorii aceleiași limbi care s-ar putea asemăna cu regulile gramaticale și care se găsește înmagazinat în memoria vorbitorului.

Chomsky dă următoarea imagine cu privire la mecanismul de funcționare a limbajului :

„Totul se petrece ca și cum subiectul vorbitor, *inventînd* într-un fel limba pe măsură ce se exprimă sau *descoperind-o* pe măsură ce el aude vorbindu-se în jurul lui, *a asimilat în propria substanță gînditoare un sistem coerent de reguli, un cod genetic*, care determină la rîndul său interpretarea

unui ansamblu infinit de fraze reale, exprimate sau auzite. Totul se petrece, în alţi termeni, ca şi cum subiectul — vorbitor dispune de o „gramatică generativă" a propriei sale limbi" [1] (subl. ns.—*G.P.*).

1.2 *Performanţa lingvistică* reprezintă „actualizarea" competenţei, deci transformarea competenţei în acte concrete de vorbire, sau, altfel spus, trecerea de la un sistem finit de reguli la un ansamblu infinit de acte de vorbire.

Dacă pentru competenţa lingvistică, distincţia emiţător-receptor nu este semnificativă, fiind vorba de aptitudini comune pentru locutor şi auditor, pentru performanţa lingvistică, această distincţie devine semnificativă, aşa cum devin semnificativi toţi factorii care participă în procesul concret al vorbirii : memorie, atenţie, grad de interes pentru obiectul în discuţie, nevoie de expresivitate, emotivitate etc.

Performanţa reflectă competenţă. Dar tocmai prezenţa acestor factori care se interpun între competenţă şi performanţă determină ca *performanţa să fie o reflectare indirectă şi imperfectă a competenţei.*

1.3 Ce implicaţii are acest fapt pentru studiul lingvistic?

Performanţa apare direct, imediat observaţiei lingvistului. Studiul ei se poate elabora fără dificultate, utilizînd una din metodele taxonomice cunoscute, tradiţionale sau structurale.

Competenţa, însă, nu e supusă direct observaţiei lingvistului, fiind numai intuită din manifestări ale performanţei. De aici, necesitatea formulării de ipoteze cu privire la competenţă sau, altfel spus, *necesitatea modelării în studiul competenţei.*

1.4 Gramatica transformaţională *este unul din modelele ipotetice ale competenţei lingvistice* : un model generativ, considerat ca fiind cel mai adecvat limbilor naturale. Termenul de *gramatică* are aici cu totul altă semnificaţie decît termenul tradiţional. *Gramatica* reprezintă un ansamblu finit de instrucţiuni explicite, numite *reguli*, care se aplică în mod mecanic, adică sub forma unui algoritm, pentru producerea unui ansamblu infinit de fraze.

1.5 Cum gramatica transformaţională, ca model al competenţei lingvistice, nu poate fi concepută în afara distincţiei competenţă — performanţă, se impune următoarea lămurire : în ce măsură distincţia competenţă — performanţă este specific chomskyană, în sensul că este introdusă de Chomsky şi aparţine exclusiv adepţilor transformaţionalismului. O asemenea discuţie este justificată de asemănarea sau chiar identitatea — ar spune unii — între distincţia chomskyană : *competenţă — performanţă* şi distincţia saussuriană : *limbă — vorbire.* Fireşte că nu e vorba aici de terminologie — cui aparţine un anumit termen —, ci e vorba de precizarea deosebirilor de esenţă dintre cele două distincţii.

---

[1] Noam Chomsky, *De quelques constantes de la théorie linguistique*, în „Problèmes du langage" p. 14—21, Collection Diogène, 1966.

Asemănarea dintre ele este numai parțială, constînd în evidențierea caracterului abstract și finit al *limbii*, respectiv al *competenței* și a caracterului concret și infinit al *vorbirii*, respectiv al *performanței*.

Dar în timp ce la Saussure și la structuraliști, în general, *limba este concepută static*, ca un sistem de semne care funcționează în virtutea relațiilor ce se stabilesc între membrii sistemului, la Chomsky, *competența este concepută în mișcare, ca o activitate*, trăsătură care apare sub numele de „aspect creator al limbajului".

Dacă pentru structuraliști, „aspectul creator" este localizat exclusiv în vorbirea individuală, în *parole*, constînd în numeroasele deviații individuale față de normă, pentru Chomsky „aspectul creator" caracterizează și performanța și competența, manifestîndu-se diferit pentru fiecare din acestea. Caracterul creator al competenței se manifestă în *puterea recursivă a regulilor gramaticale*, adică posibilitatea unui element de a apărea — cel puțin teoretic — de un număr infinit de ori în aceeași derivație. Orice enunț poate fi extins teoretic la infinit, prin intercalarea — de un număr nelimitat de ori — a unei propoziții într-o derivație.

Din această deosebire de concepere a *limbii* și a *competenței* derivă și deosebirea radicală a celor două concepții, structuraliste și transformaționale.

Structuralismul, indiferent de forma pe care o îmbracă, este *o concepție profund taxonomică*, clasificatoare, scopul ei fiind acela de a inventaria și clasifica „sistemul de semne" : fie morfeme, fie moneme, fie sintagme, fie functori etc.

Spre deosebire de acesta, transformaționalismul este *o concepție generativă, bazată pe caracterul creator al limbii și propunîndu-și în același timp să aprofundeze și să explice capacitatea creativă a limbii.*

2.0 Discutarea, în continuare, a celorlalte concepte ale transformaționalismului va avea în vedere numai *competența lingvistică*, dat fiind faptul că gramatica transformațională este o gramatică exclusiv a competenței.

2.1 Intuiția lingvistică a oricărui vorbitor cu privire la funcționarea competenței lingvistice este formulată explicit în gramatica transformațională, în termenii distincției nete structură de adîncime — structură de suprafață.

Ca orice vorbitor al limbii române, constatăm fapte cum sînt : a) secvențele *El te* $\left\{\begin{matrix}\textit{consideră}\\ \textit{crede}\end{matrix}\right\}$ *prost* sînt înțelese ca : „*El* $\left\{\begin{matrix}\textit{consideră}\\ \textit{crede}\end{matrix}\right\}$ *că ești prost*", stabilindu-se o echivalență semantică perfectă între cele două construcții : b) secvențele *Casele, noi și vechi, au început să cadă* și *Casele, distruse de ploi, au început să cadă*, cu o structură formală a constituenților apropiată, sînt percepute în mod diferit și anume : *Casele, care sînt noi și vechi, au început să cadă* și *Casele au început să cadă, pentru că ploile le-au distrus*, fapt care în termenii gramaticii tradiționale s-ar formula prin existența unui atribut izolat descriptiv în prima secvență și a unui atribut izolat circumstanțial în a doua secvență ; c) secvențele *Ion vede pe Gheorghe mergînd pe stradă* și *Ei m-au persecutat ca director* sînt ambigue, în sensul că pentru fiecare sînt posibile două decodări : *Ion vede*

pe Gheorghe în timp ce Ion merge pe stradă şi *Ion vede pe Gheorghe, care Gheorghe merge pe stradă* şi *Ei m-au persecutat în timp ce eram director* şi *Ei m-au persecutat pentru că eram director* : d) secvenţele *Casele sînt construite din cărămidă* şi *Casele se construiesc din cărămidă*, deşi cu structuri formale diferite, sînt percepute în acelaşi fel, stabilindu-se echivalenţă semantică între ele.

Fapte de tipul celor enumerate nu sînt altceva decît intuiţii lingvistice privind existenţa celor două nivele în organizarea limbii : *structura de adîncime* şi *structura de suprafaţă.*

2.2 *Structura de suprafaţă* reprezintă enunţul exterior, conceput ca o concatenare de elemente sintactice. Sarcina lingvisticii tradiţionale şi structurale *se reduce* la analiza şi descrierea acestuia — deci o analiză efectuată *la un singur nivel.* Într-o asemenea analiză, raportul dintre secvenţele *El te consideră prost* şi *El consideră că eşti prost* se pierde total, prin încadrarea fiecăreia în capitole distincte ale gramaticii : completiva directă şi elementul predicativ suplimentar. Distincţia atribut circumstanţial — atribut descriptiv rămîne formulată numai în termeni vag semantici, pierzîndu-se posibilitatea formalizării pe care o dă gramatica generativă. În acelaşi sens, nu este posibilă nici formalizarea ambiguităţilor sintactice, adică a secvenţelor omonime din punct de vedere sintactic, şi nici a sinonimiilor sintactice. Analiza efectuată la un singur nivel aduce în discuţie categorii de tipul elementului predicativ suplimentar, categorii profund eterogene din punctul de vedere al structurii de adîncime. Şi lista situaţiilor care evidenţiază inconvenientele analizei la un singur nivel ar putea fi mult lărgită.

2.3 *Structura de adîncime* reprezintă forma interioară, conţinînd relaţiile gramaticale fundamentale pentru înţelegerea semantică şi sintactică neechivocă a enunţului. Existenţa structurii de adîncime e nu mai intuită de lingvist, ea nedezvăluindu-se sub formă materială, aşa cum se întîmplă cu structura de suprafaţă. De aceea, sarcina lingvistului este s-o descopere şi să stabilească raportul precis dintre ea şi structura de suprafaţă. Procesul de descoperire a structurii de adîncime este un proces mental, constînd în construirea unei scheme abstracte, capabile să explice structura semantică şi sintactică a enunţului.

Aşa cum se întîmplă în toate operaţiile al căror rezultat este un construct abstract, se pot descoperi mai multe structuri de adîncime, alegîndu-se dintre acestea *structura de adîncime avînd cea mai mare putere explicativă*, şi *fiind cea mai economică*, adică structura de adîncime capabilă să explice structura semantică şi sintactică a enunţului, în modul cel mai adecvat şi mai simplu şi utilizînd numărul cel mai mic de reguli.

2.4 Convertirea structurii de adîncime în structură de suprafaţă se realizează prin operaţii de tip special numite *transformări*, de unde şi numele *gramaticii transformaţionale.*

Sarcina lingvistului constă în stabilirea tipului de transformări (de suprimare, de repoziţionare, de inserţiune), a condiţiilor de aplicare şi a ordinii lor precise în aplicare.

În varianta nouă a cărţii lui Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax* (1965), faţă de *Syntactic Structury* (1957), se cuprinde o precizare

de un interes teoretic deosebit și anume faptul că transformările sînt semantic vide, întreaga informație semantică fiind procurată de regulile de constituenți.

Înseamnă că aplicarea oricărei transformări implică respectarea integrității semantice a enunțului sau, altfel spus, prin transformări, nu pot fi suprimate sau înlocuite decît simboluri recuperabile din punct de vedere semantic.

În felul acesta, conceptul de transformare se precizează, se definește clar : nu poate fi convertit orice în orice, ceea ce, din punct de vedere practic, are ca urmare excluderea diletantismului în operarea cu acest concept.

3. În afară de distincția structură de adîncime — structură de suprafață, din competența lingvistică a vorbitorului face parte și capacitatea lui de a distinge *gramaticalul* — de *agramatical*, enunțul corect format de enunțul incorect format. Cum gramatica transformațională este un model al competenței, scopul ei este și acela de a fi capabilă să distingă explicit enunțurile gramaticale de cele agramaticale, să stabilească gradul de deviere în raport cu gramaticalitatea și momentul în care se produce devierea.

Este *gramatical* orice enunț care se produce prin aplicarea regulilor sintactice ale unei gramatici generative. Este *agramatical* orice enunț care violează una sau mai multe din aceste reguli.

Conceptul de gramaticalitate, mai ales sub forma de *corectitudine gramaticală*, apare frecvent și în gramaticile tradiționale, fiind esențial pentru gramaticile normative. Dar deși utilizat frecvent, acest concept rămîne în gramatica tradițională și structurală vag, cu accepții destul de diferite, după cum are în vedere observații de natură stilistică, normativă, statistică etc.

Gramatica transformațională, însă, *permite formalizarea conceptului de gramaticalitate* și stabilirea precisă a punctului din derivație în care se produce agramaticalitatea. Un enunț ca : * *El a devenit pe Ion să plece* este agramatical la nivelul regulilor de subcategorizare, întrucît *a deveni* nu tolerează în limba română contextul Acuzativ⌢Conjuncție.

Un enunț ca : **Omul merg pe stradă* este agramatical la nivelul regulilor morfofonemice, nerespectîndu-se regula de acord. Un enunț ca : **Ideile verzi* [*incolore*] *dorm* [*furios*] este agramatical la nivelul regulilor de selecție, întrucît *a dormi* nu tolerează un subiect nonuman, iar *idee* nu tolerează un adjectiv caracterizat prin marca semantică [+ culoare] etc. Chomsky a făcut, însă, specificarea că modul devierii ilustrat în primele două exemple se deosebește față de ultimul exemplu. Enunțurile care încalcă regulile selecționale sînt adesea metafore sau personificări. În acest sens, enunțuri ca : *mașinile dorm* sau *idei negre*, sînt perfect interpretabile.

4. În cele ce urmează, vom încerca să prezentăm *organizarea și forma gramaticii transformaționale*, total diferite față de gramaticile anterioare, pe de o parte, datorită concepției teoretice care-i stă la bază, iar pe de altă parte, datorită gradului ei înalt de formalizare.

4.1 O raportare a noțiunii de gramatică transformațională la conceptul tradițional scoate în evidență faptul că gramatica transformațională acoperă, într-un fel, toate compartimentele clasice, incluzînd sintaxă,

morfologie, fonologie, semantică. Aceste distincții nu apar, însă, în aceeași manieră în gramatica transformațională.

Gramatica transformațională *cuprinde trei componente* : o componentă fundamentală, *componenta sintactică*, singura generativă, și *două componente interpretative*, *componenta fonologică și cea semantică*.

Componenta sintactică generează enunțuri, asociind fiecărui enunț cîte o *descriere structurală*, adică un ansamblu de relații abstracte ce se stabilesc între elementele enunțului. Componenta sintactică este *pur formală*, în sensul că studiază relațiile între simboluri și nu între elementele sintactice concrete, adică făcînd abstracție de interpretarea acestora fonetică și semantică.

Componenta sintactică cuprinde, la rîndul său, *o subcomponentă de bază*, care generează secvențele aparținînd structurii de adîncime și *o subcomponentă transformațională*, care convertește aceste secvențe în secvențe ale structurii de suprafață.

Celelalte două componente, componenta fonologică și cea semantică, nu au rol generativ, ci un rol pur interpretativ și anume : transpunerea frazelor, concepute abstract ca o concatenare de simboluri, în forme concrete. Componenta fonologică transpune fraza într-o secvență de semne sonore, iar componenta semantică dă interpretarea semantică.

Din cele expuse, se constată că morfologia, componentă net distinctă a gramaticii tradiționale și structurale, nu ocupă aceeași poziție în gramatica generativă. Faptele morfologice se repartizează o parte în sintaxă, o parte în fonologie. Iar în ceea ce privește *sintaxa*, ea nu poate fi concepută în afara raporturilor cu celelalte două componente, descrierea structurală avînd un *rol mediator* între reprezentarea sonoră și cea semantică a enunțului. *Raportul sintaxă—semantică*, neglijat de concepția structurală, prin refuzul expres de a integra în studiul lingvistic și aspectul sensului, ocupă în concepția transformațională un loc aparte, fiind una din problemele teoretice cele mai dezbătute și cu implicații practice deosebit de fructuoase pentru studiul modern al semanticii.

4.2 În gramatica transformațională care reprezintă un ansamblu de reguli, conceptul de *regulă* devine o noțiune riguros definită. Deosebindu-se ca formă și ca tip de restricții impuse după cum sînt *reguli de structură a frazei*, *reguli de subcategorizare noncontextuală*, *reguli de subcategorizare strictă*, *reguli de selecție* sau *reguli de transformare*, toate prezintă o trăsătură comună : caracterul algoritmizabil, trăsătură din care derivă și importanța aplicativă a modelului generativ pentru mașinile electronice de calcul. În mare, putem vorbi de două tipuri de reguli : 1. *reguli de constituenți* care includ regulile de structură a frazei, regulile de subcategorizare și regulile de selecție și 2. *reguli de transformare*. Diferența între cele două tipuri de reguli constă în aceea că : regulile de constituenți se aplică *unor simboluri*, avînd fie forma $X \rightarrow Y/W - Z$ (X se rescrie ca Y în contextul W — Z), cînd e vorba de reguli contextuale (sau *sensibile la context*), fie forma $X \rightarrow Y$, cînd e vorba de reguli noncontextuale (sau *libere de context*), în timp ce regulile de transformare se aplică *unor structuri*, convertind o secvență cu o anumită structură într-o secvență cu o altă structură.

5. La sfîrșitul acestei prezentări, care încearcă să cuprindă într-o formă succintă aspecte teoretice și concepte mai importante ale gramaticii transformaționale, ni se pare necesar să subliniem faptul că noutatea concepției transformaționale nu trebuie căutată în concepte și termeni noi, ci în construcția unitară și perfect coerentă a teoriei, în puterea ei descriptivă și mai ales în cea explicativă, fiind concepția care permite generalizările cele mai semnificative cu privire la mecanismul de funcționare a limbajului.

Concepte cum sînt *structură de adîncime — structură de suprafață* apar într-o formă intuitivă la Tesnière în opoziția *ordine structurală — — ordine lineară* și cu mult mai în urmă, în Gramatica de la Port-Royal; conceptul de *transformare* este intuit de Bally, în așa-numita *transpoziție funcțională*, de Tesnière în așa-numita *translație* și este discutat în mod expres de Harris, unde apare sub numele de *transformare* ș.a.m.d.

Dacă gramatica transformațională preia sau descoperă din nou aceste concepte este mai puțin important. Important este modul în care le integrează în concepția sa, pentru a obține o teorie lingvistică esențial nouă.

BIBLIOGRAFIE

NOAM CHOMSKY, *Syntactic Structures*, The Hague, 1957.
NOAM CHOMSKY, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965.
EMMON BACH, *An Introduction to Transformational Grammars*, New York, Chicago, San Francisco, 1964.
NICOLAS RUWET, *Introduction à la grammaire générative*, Paris, 1967.
EM. VASILIU, S. GOLOPENȚIA-ERETESCU, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969.

OBSERVAȚII ASUPRA RAPORTULUI APOZITIV

DE

SILVIA ROGOBETE

Natura raportului apozitiv și, ca o consecință, valoarea sintactică a apoziției și a propoziției apozitive au reținut mult atenția cercetătorilor, interpretarea lor aducînd în discuție puncte de vedere diferite :

1. Părerea tradițională și cea mai răspîndită, adoptată și de *Gramatica* Academiei, ediția a II-a, este că raportul apozitiv se confundă cu raportul sintactic de subordonare și, prin urmare, apoziția și propoziția apozitivă sînt unități sintactice subordonate. Printre alții, susțin această părere F. Asan, în articolul *Propoziția apozitivă și apoziția* [1], I. Rizescu, în *Note asupra subordonatelor explicative* [2], și, mai recent, S. Stati, în studiul despre *Sintagmă și rolul ei în structura limbii* [3].

2. Raportul apozitiv este identificat cu raportul de coordonare ; în articolul *În legătură cu „subordonatele" explicative* [4], prof. I. Coteanu, discutînd exemplele date de I. Rizescu și altele, conchide că astfel de propoziții sînt coordonate, fie cu principale, fie cu secundare. V. Hodiș, în studiul despre *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv* [5], consideră că raportul apozitiv este „relația sintactică, în esență de coordonare, care se realizează între propoziția apozitivă (sau apoziție) și termenul său inițial, unități sintactice întotdeauna echivalente atît relațional și funcțional (sintactic), cît și din punct de vedere al conținutului noțional-semantic (lexical)" (p. 288).

3. Raportul apozitiv e văzut de către M. Mitran, în articolul *Despre apoziție și raportul apozitiv*, ca „un raport sintactic deosebit atît de coordonare, cît și de subordonare" [6]. La fel, M. Avram, în studiul *Despre*

[1] Vezi LR, X, 1961, nr. 4.
[2] Vezi LR, IX, 1960, nr. 1.
[3] Publicat în volumul *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967.
[4] Vezi LR, IX, 1960, nr. 1.
[5] Vezi CL, 1966, nr. 1 și CL, 1967, nr. 2.
[6] Vezi LR, XII, 1963, nr. 1.

corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție [7], consideră că apoziția exprimă un raport situat între subordonare și coordonare, iar V. Florea, în articolul *Cu privire la apoziție* [8], e de părere că „apoziția reprezintă o identitate față de termenul la care se referă, iar raportul dintre ea și acest termen este un raport de reluare, nu de determinare, un raport negramatical. *Fiind o reluare a unei alte părți de propoziție* (sau a unei propoziții), *apoziția nu formează o parte de propoziție distinctă* față de părțile de propoziție cunoscute" (p. 184).

4. O părere deosebită de cele expuse pînă aici aparține profesorilor Iorgu Iordan și G. Ivănescu, care explică raportul apozitiv asimilîndu-l cu raportul existent între subiect și predicat. În *Limba română contemporană* [9], Iorgu Iordan arată că apoziția „ca orice alt atribut (și la fel cu predicatul față de subiect) se găsește față de substantivul ei în raport de inerență", și, mai departe, că „realizarea [inerenței] e așa de perfectă, încît dă impresia că între apoziție și substantivul ei pe de o parte, între predicatul substantival în nominativ și subiect pe de altă parte există o adevărată egalitate sau chiar identitate".

Prof. G. Ivănescu, analizînd structura gîndirii și structura limbii [10] pe baza unor exemple din *Amintirile* lui Creangă, arată că în frază există elemente care nu sînt absolut necesare, „care nu completează un cuvînt făcîndu-l să exprime o realitate anumită, ci sînt adăugate la ceea ce e esențial [...]. Aceste elemente ale frazei [...] deși subordonate altora, nu sînt totuși complemente [11] autentice [...]. În categoria lor intră și unele apoziții, acelea care sînt separate prin pauză în vorbire și prin virgule, în scris, de restul frazei. Astfel de elemente ale comunicării apar întrucîtva separate, detașate de restul frazei pentru că ele sînt în fond echivalente de predicat, sînt în fond judecăți noi, introduse în judecata care constituie fraza sau adăugate ei. O asemenea judecată este însă exprimată pe scurt, numai prin predicat, subiectul ei fiind elementul căruia ea îi este subordonată și care figurează ca membru al propoziției de bază" [12]. Unul dintre exemplele care apar în text este :

„... *în locul bisericii Sîntului Lazăr fusese altă biserică*, **de lemn**".

Raportul apozitiv se deosebește de raportul de inerență — existent între predicat și subiect, prin faptul că apariția apoziției este facultativă, în timp ce subiectul și predicatul se presupun reciproc, sînt indispensabile realizării unei comunicări. Inerența presupune încorporare, cuprindere a două elemente care formează un tot de nedespărțit. Reluînd și explicînd una din părțile propoziției (sau o propoziție din frază), apoziția nu este obligatorie, deci nu este inerentă termenului inițial. Ea poate funcționa sintactic în locul termenului inițial, conform echivalenței semantice cu acesta, poate, deci, și să formeze o nouă propoziție, care ar avea celelalte elemente echivalente cu cele ale propoziției în care apare termenul

[7] Vezi SG, I.

[8] Vezi LR, XVI, 1967, nr. 2.

[9] Ed. 1956, p. 615.

[10] În studiul *Gramatica și logica. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, Seria Științe filologice, II, 1964.

[11] Termenul *complement* este folosit de autor cu sensul etimologic : ceea ce completează, adică și atribut și complement.

[12] *Art. cit.*, p. 207.

inițial. Gramatical, apoziția are aceeași funcție cu cea a termenului inițial, logic, însă, deoarece aduce elementul nou, de detaliu, de explicare, poate fi considerată predicat [13]. Întrucît, însă, analiza logică a elementelor judecății se deosebește de analiza gramaticală a elementelor propoziției, apărînd discordanțe între valorile logice și cele gramaticale, încercarea de față se mărginește la cercetarea din punct de vedere gramatical a raportului dintre apoziție și termenul său inițial. Acest raport se impune a fi clarificat cel puțin din necesități de ordin didactic, pentru analizarea în mod consecvent a unor texte care prezintă situații similare. Faptul că apoziția și propoziția corespunzătoare *nu se află în raport de subordonare* față de termenul cu care stau pe același plan, numit și termen inițial, este recunoscut de majoritatea cercetătorilor. *Gramatica* Academiei, ca și gramaticile altor limbi, încadrează apoziția la atribut și propoziția apozitivă la atributivă, fapt ce duce la contradicții, pe care încearcă să le rezolve prin așa-numitele „construcții similare cu apoziția care depășesc sfera atributului [14] — și care determină verbe, adverbe și chiar propoziții întregi. Contradicția constă în aceea că în timp ce părțile subordonate de propoziție și propozițiile subordonate sînt definite și clasificate în funcție de elementul determinat [15] (atributul determină substantive), apoziția și propoziția apozitivă sînt considerate elemente atributive, deși pot determina un verb, adverb (ca și complementele) sau o propoziție întreagă [16].

Absența raportului de subordonare dintre apoziție (apozitivă) și termenul inițial este argumentată de unii cercetători, printre care M. Mitran și V. Florea, prin deosebirea dintre apoziție și atribut. Fără să adîncească problema, M. Mitran consideră că apoziția „nu depinde de cuvîntul sau grupul de cuvinte cu care stă pe același plan sintactic. Prin aceasta, apoziția se deosebește de atribut, care determină sau califică prin *relație sintactică* cuvîntul pe lîngă care stă și căruia-i este subordonat" [17]. În continuare, autorul invită să se compare exemplele:

Cel mai mare fluviu din Europa, **Dunărea**, *se varsă în Marea Neagră* (apoziție)

și

fluviul **Dunărea**, *rîul* **Olt** (atribute).

V. Florea ajunge la concluzia că „apoziția nu poate fi considerat atribut deoarece se deosebește de acesta atît din punct de vedere logic cît și gramatical" [18]. Autoarea propune o serie de exemple în care apoziția reia subiectul, atributul, complementul și numele predicativ, după care conchide că apoziția „*nu este o altă parte de propoziție*, diferită de *subiect*, *atribut*, *complement* [...], ci, așa cum observa L. Tesnière [19], *o altă* ipostază a uneia dintre *aceste părți de propoziție*" [20].

---

[13] Vezi G. Ivănescu, *art. cit.*, p. 201, unde se analizează interpretarea gramaticală și cea logică a unor propoziții și fraze.

[14] *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, 1963, vol. II, p. 130.

[15] Pentru clasificarea părților secundare de propoziție vezi V. Guțu-Romalo, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII, 1963, nr. 1.

[16] Despre contradicția clasificării apoziției vezi și V. Florea, *art. cit.*, p. 179.

[17] *Art. cit.*, p. 40.

[18] *Art. cit.*, p. 184.

[19] E vorba de lucrarea *Elements de syntaxe structurale*, Paris, 1959.

[20] *Art. cit.*, p.181.

V. Hodiș consideră raportul apozitiv „un caz particular al raportului de coordonare". Diferența specifică a acestora este de ordin semantic: conținutul noțional-semantic exprimat „este *echivalent* la unitățile sintactice care realizează raportul apozitiv și *distinct* la cele care se află în raport de coordonare propriu-zis" [21]. Autorul este de acord cu argumentele propuse de M. Mitran, în articolul citat, privitoare la asemănarea dintre raportul apozitiv și cel de coordonare și anume:

1) conexiunea între cei doi termeni este orizontală — ca expresie a identității lor sintactice;

2) comutabilitatea termenilor — sub condiția păstrării identității comunicării — atît unul cu altul, cît și fiecare cu zero.

Conexiunea orizontală, ca expresie a identității sintactice a termenilor, se pare că este, însă, un argument neconvingător în favoarea considerării raportului apozitiv drept raport de coordonare, întrucît echivalența sau nonechivalența noțional-semantică a termenilor are, din punct de vedere al comunicării, o importanță de netăgăduit.

Să se compare exemplele:

I-am văzut pe Ion și pe Matei —

unde avem complement direct multiplu, deci acțiunea verbului vizează două obiecte și

L-am văzut pe Ion, vecinul —

unde există complement direct simplu, însoțit de apoziție. Diferența comunicării din cele două propoziții, bazată pe *echivalență* noțional-semantică în cazul raportului apozitiv și pe *deosebire* noțional-semantică în cazul coordonării, impune și considerarea unor raporturi gramaticale distincte.

Criteriul comutabilității termenilor unul cu altul și fiecare cu zero este pus „sub condiția păstrării identității comunicării" [22]. Condiția, credem, este prea largă pentru a oferi acestui criteriu valoarea de argument în favoarea considerării raportului apozitiv drept un caz al raportului de coordonare. Criteriul comutabilității termenilor nu este edificator nici pentru raportul de coordonare însuși, întrucît se știe că propozițiile coordonate adversative și conclusive nu-și pot schimba locul cu regenta [23], iar copulativele și disjunctivele își pot interverti ordinea doar în funcție de succesiunea logică pe care sîntem obligați s-o respectăm [24]. De exemplu, propozițiile coordonate copulative din fraza

M-am sculat, m-am îmbrăcat și am plecat

nu admit schimbarea topicii datorită conținutului semantic exprimat. Așadar, criteriul comutabilității termenilor nu este specific raportului de coordonare și nici nu poate argumenta faptul că raportul apozitiv ar fi un asemenea raport.

Raportul apozitiv este deci un raport deosebit atît de cel de inerență, cît și de cel de subordonare și de cel de coordonare. Specificul apoziției și al propoziției apozitive constă în aceea că ele realizează nemijlocit raportul sintactic al termenului inițial față de același partener și în același

---

[21] *Art. cit.*, p. 51.
[22] M. Mitran și V. Hodiș, *art. cit.*
[23] Vezi *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, vol. II, p, 236, 237.
[24] Vezi și Gh. Bulgăr, *Note despre structura frazei*, în *Culegere de studii*, 1962.

timp se află în *raport de echivalență* [25] față de termenul inițial, cu care stau pe același plan sintactic. Raportul de echivalență corespunde, se pare, celui de al treilea tip de raport sintactic în clasificarea glosematicienilor (pe lîngă coordonare și subordonare) și anume raportului facultativ de constelație existent între două variabile, în cadrul căruia un termen este compatibil cu altul fără însă a-l presupune în mod obligatoriu [26]. Existența raportului de echivalență și faptul că apoziția și propoziția apozitivă realizează nemijlocit același raport sintactic ca și termenul inițial față de același partener se pot verifica prin îndepărtarea termenului inițial, metodă cunoscută în lingvistica occidentală sub numele de *omission test* și care prezintă o largă aplicare în studiul raporturilor dintre elementele propoziției [27].

Înlăturarea termenului inițial (fie că e vorba de parte de propoziție sau de propoziție) al apoziției sau al propoziției apozitive nu modifică conținutul propriu-zis, logic, al comunicării. Iată cîteva exemple:

I. Apoziții pe lîngă părți de propoziție:

— subiect: *Și* [împăratul], **fratele craiului**, *se numea Verde împărat* (Creangă, PA, 1967)

— nume predicativ: *„ca să nu se-arate-odată* [ce] *sînteți* — **niște mișei** (Eminescu, P, 119)

— atribut: ... *dacă mai întîrzii mult făptuind cîte făptuiesc în folosul* [fraților mei], **sărmanii obijduiți**, *apoi mi se va atîrna țeasta în prăjină.*

(Sadoveanu, RPI, II, 205)

— complement direct: ... *izbuti în sfîrșit a îndupleca pe Sigismund ca să cheme din Polonia pe* [vărul său], **cardinalul Andrei Bathori.**

(Bălcescu, RSMV, p. 2)

— complement indirect:

... *împăratul acela, aproape de bătrînețe, căzînd la zăcare, a scris carte* [frățîne-său] **craiului**

(Creangă, PA, 197)

— complement circumstanțial:

— de loc: [Acolo] [28] **lîngă Ruginoasa**, *au intrat într-un sat și-au împlinit pe gospodari, luînd șeptesprezece boi de la toată obștea.*

(Sadoveanu, RPI, II, 208—209)

— de timp: *Și fiindu-ne nouă jale mare după locurile prunciei, veneam* [cîteodată] *într-ascuns*, **noaptea** *la țintirimul Filipenilor, ca să aprindem făclie la mormîntul maicii noastre.*

(Sadoveanu RPI, II, 352)

— de scop: [Pentru asta] *am venit și eu*: **pentru a ajuta** *la culesul porumbului.*

---

[25] Relația de echivalență este cunoscută, în matematică, drept relație posibilă între elementele unei mulțimi.

[26] L. Hjelmslev, *La notion de rection*, în „Acta lingvistica", I, fasc. 1.

[27] Vezi și S. Stati, *Elementul regent în relația de subordonare*, în SCL, VIII, 1957, nr. 3 și S. Marcus, *Aspecte ale modelării matematice în lingvistică*, în SCL, XIV, 1963, nr. 4.

[28] *Gramatica* Academiei, analizînd valoarea corelativelor, consideră că acestea pot fi interpretate și ca apoziții (vol. II, p. 274).

— sociativ : *Mihai-Vodă, aflînd aceste gătiri ale turcilor, își strînse oștile și le porni spre Nicopol, unde se puseră a pîndi pe Hafiz-Pașa, care împreună cu* [Ramazan-zadeh], **bei de Adana**, *și cu alți bei ce i se dedese în ajutor, ieși din Vidin și luă calea Rusciucului...*

(Bălcescu, RSMV, 221)

II. Apoziții pe lîngă propoziții :

— subiectivă : [Cine ți-a vîrît în cap și una ca asta], **acela** *încă-i unul...*

(Creangă, PA, 191)

— predicativă : *Toate-mi sunt de o potrivă,*
Eu rămîn [ce-am fost] : **romantic**

(Eminescu, P, 433)

— completivă directă : *I-am dat* [ce a cerut] : **cărți și caiete.**

— circumstanțială : — de loc : [Unde nu gîndești], **acolo-l** găsești.
— de timp : [Cînd a ajuns acasă], **seara**, *l-a căutat să-i comunice.*
— de cauză : [Pentru că nu l-am chemat], **de aceea** *n-a venit.*

III. Propoziții apozitive pe lîngă părți de propoziție [29] :

— subiect : [Aceasta] *s-a comunicat* : **că trebuia să plec.**

— nume predicativ : *Condiția* [asta] *este* : **n-ai voie să vorbești** *cît stai în sac* [30].

(Creangă, IX (1916) 36)

— atribut : *Am* [altă] *propunere* : **să plecăm.**

— complement direct : *Și cum ajung într-un loc unde era judecătoria, se înfățișează înaintea judecătorului și încep a spune* [împrejurarea] *din capăt, pe rînd fiecare* : **cum a venit întîmplarea** *de au călătorit împreună, de au stat la masă împreună,* **cîte pîini a avut fiecare, cum a mîncat drumețul cel străin la masa lor deopotrivă cu dînșii, cum le-a dat cinci lei drept mulțămită, și cum cel cu trei pîini a găsit cu cale** *să-i împartă.*

(Creangă, PA, 111)

— complement indirect : *S-a gîndit mult* [la asta] : **cum să facă** *să nu fie văzut cînd pleacă.*

— complement circumstanțial [31] : *Bine și înțelept ar fi fost să fi încheiat tranzacția* [atunci] **cînd i-a propus el...**

(Rebreanu, R, 309)

---

[29] *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei, vol. II, p. 282, menționează într-o observație că, „propozițiile apozitive introduse prin conjuncții determină de obicei substantive sau pronume cu rol de subiect, complement direct sau indirect și au construcții asemănătoare cu propoziția subiectivă, completivă directă sau indirectă".

[30] Unele exemple figurează în *Gramatica* Academiei, ed. cit., vol. II, p. 281—282.

[31] Vezi și M. Gabrea, *Atributiva circumstanțială*, în LR, IX, 1960, nr. 4, unde asemenea propoziții (după substantive cu sens temporal) sînt considerate circumstanțiale de timp apozitive. Dintre exemplele autoarei cităm :

— *Tătarii îi prigoneau* **toamna**, cînd sînt grași, *spre a-i jertfi ...*
— *Să cînte ziua-n lunca*
Și **seara** cînd se-ntorc.

... chiar de-ar fi om de treabă și ar avea gînduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decît [peste vreo cinci ani], **cînd va termina studiile.**

(Rebreanu, I, I, 113)

— de loc : *Stau* [aici], **unde mi-i datoria.**

— de cauză : *Și tocmai* [de asta] *mă bucur și eu, că* **de-abia m-oi mai încălzi oleacă, bînd sîngele Domnului.**

(Creangă, PA, 242)

— de scop : [D-aia] *ai făcut tu moară,* **să furi bucatele oamenilor?**

(M. Preda, M, 285)

[Pentru asta] *ostenim noi, facem drumul în pripă, nu asuprim pe nimeni, ținem liniște și dreptate* — **ca să prindem și să judecăm pe boierii** *care au vîndut pe domnul lor.*

(Sadoveanu, RPI, II, 348)

IV. Propozițiile apozitive pe lîngă propoziții (principale sau subordonate) se prezintă sub două tipuri :

1) propoziții apozitive care explică, reiau conținutul propoziției inițiale :

Și a pus părintele pravilă și a zis [că în toată sîmbăta să se procitească băieții și fetele], [adică] **să asculte dascălul pe fiecare de tot** *ce a învățat peste săptămînă.*

(Creangă, PA, 4)

2) propoziții apozitive care reiau întregul conținut al propoziției inițiale numai prin elementul de introducere — pronumele relativ compus *ceea ce.* Dovadă a acestui fapt este posibilitatea substituirii acestui element joncțional cu pronumele demonstrativ feminin cu valoare neutrală — *aceasta* — care sintetizează întregul conținut al propoziției inițiale [32] :

De fapt se străduia să-l convingă pe Moromete că el, Cocoșilă, e mai deștept, **ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit.**

(Preda, M, 58)

În asemenea cazuri raportul de echivalență nu se mai stabilește între întreaga propoziție apozitivă și cea inițială, ci între *ceea ce* și propoziția inițială. Verificarea se face prin substituția pronumelui *ceea ce* din apozitivă cu propoziția inițială :

A se străduí să-l convingă pe Moromete că el, Cocoșilă, e mai deștept [= ceea ce] *pe Moromete îl înveselea cumplit.*

Analiza de pînă aici evidențiază următoarele concluzii :

1) raportul de echivalență este un raport deosebit de cele cunoscute pînă acum între unitățile sintactice și este marcat în vorbire prin intonație și pauză, care impun în grafie virgulă, două puncte sau linie de pauză [33]. Folosirea adverbelor explicative *adică, anume* este facultativă [34].

2) apoziția și propoziția apozitivă, reprezentînd materializarea raportului de echivalență, se clasifică după un criteriu sintactic și anume după felul părții de propoziție sau al propoziției cu care acestea sînt echivalente.

---

[32] Vezi și V. Florea, *art. cit.*, p. 182—183.

[33] Vezi și *Gramatica* Academiei, vol. II, p. 282.

[34] D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, CL, 1968, nr. 1, p. 22, arată ca „nefiind relaționale, pentru adverbe ca *anume, adică* este impropriu a spune că « introduc » sau că leagă propoziții".

Criteriul sintactic de clasificare a elementelor lingvistice se bucură de apreciere în lucrările unor lingviști cu preocupări în domeniul sintaxei, cum sînt A. Martinet (*A Functional View of Language*, 1962) sau Tesnière (*Eléments de syntaxe structurale*, 1959). Potrivit acestui criteriu se analizează tiparele sintactice și se cercetează ce forme pot apărea în fiecare din secțiunile tiparelor (modelelor). Totalitatea formelor care pot ocupa un anumit loc într-un tipar sintactic formează o clasă, numită „clasă de funcție", întrucît e definită funcțional. Se pare că o asemenea clasă reprezintă și apozițiile.

Există deci apoziții care corespund părților de propoziție și apozitive echivalente cu propoziții principale, subiective, predicative, atributive, completive, circumstanțiale.

Așadar, apozitiva atributivă este propoziția care reia, explică, este echivalentă semantic cu un atribut sau atributivă și nu cea care determină un substantiv sau un substitut al acestuia. Trebuie, prin urmare, să deosebim atributivele propriu-zise de apozitivele atributive.

În fraza :

Vin cu o propunere: să plecăm

propoziția *să plecăm* este o propoziție atributivă propriu-zisă și stă în raport de subordonare, exprimată paratactic, față de substantivul *propunere* [35]. Intonația și punctuația corespunzătoare acesteia se datoresc nedeterminării substantivului prin articol hotărît. Articularea enclitică a substantivului regent lămurește caracterul de atributivă propriu-zisă al propoziției :

Vin cu propunerea să plecăm.

Propoziția în discuție poate deveni apozitivă atributivă dacă modificăm fraza introducîndu-i un echivalent sintactic :

Vin cu **altă** *propunere:* **să plecăm.**

În acest caz, propoziția *să plecăm* și atributul *altă* se află în raport de echivalență, ambii termeni fiind în raport de subordonare față de același regent, *propunere.*

În același fel trebuie explicat și exemplul propus de M. Mitran în articolul citat, pentru a deosebi apoziția de atribut :

Cel mai mare fluviu din Europa, **Dunărea,** *se varsă în Marea Neagră* — unde cuvîntul *Dunărea* este apoziție a subiectului, stă în raport de echivalență cu substantivul *fluviu.* Celelalte exemple : fluviul *Dunărea*, rîul *Olt*, considerate de autor atribute [36] (spre deosebire de apoziție), constituie de fapt apoziții de tip special. Substantivele proprii toponimice care apar după :

1) substantive comune—nume generice : *orașul* (București), *rîul* (Mureș), *lacul* (Amara) etc. ;

2) substantive care indică formule de respect ca : *domnul* (Ionescu), *tovarășul* (Popescu) etc. ;

3) substantive care indică profesia, ocupația, gradul de rudenie : *studentul* (Georgescu), *contabilul* (Matei), *mătușa* (Mărioara) etc. constituie

[35] Vezi și articolul lui I. Rizescu, *Propoziții subordonate paratactice*, în SG, III, 1961, unde se dă un exemplu similar la propoziție atributivă paratactică :

Mi-a venit o idee : m-apuc de teatru (p. 114).

[36] La fel le consideră și I. Muțiu, *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană*, AUT, 1964, p. 247.

apoziții evoluate, foarte strîns legate de substantivul comun precedent. Sînt apoziții, fiindcă există un raport apozitiv, de echivalență, între ele și substantivul precedent, raport verificat prin posibilitatea înlăturării acestuia fără modificarea conținutului logic al comunicării.

Fluviul Dunărea se varsă în Marea Neagră

devine, prin înlăturarea termenului inițial,

Dunărea se varsă în Marea Neagră.

Legătura strînsă cu substantivul precedent se evidențiază prin aceea că ambele cuvinte exprimă o noțiune, ceea ce în vorbire explică absența pauzei și a intonației caracteristice raportului apozitiv, iar în scris lipsa oricărui semn de punctuație.

Caracterul evoluat al acestor apoziții ale denumirii este sesizat în treacăt, într-o observație, și de *Gramatica* Academiei, vol. II, p. 129 : „Numele și prenumele, ca și apelative ca *moș*, *nea* etc. pe lîngă unele substantive proprii, au fost alcătuite la origine cu apoziții (*Ion Popescu*, *moș Gheorghe* etc.) ; astăzi ele sînt, într-o măsură mare, sudate și de aceea le analizăm ca pe un întreg" [37].

Aceste apoziții ale denumirii, în virtutea raportului de echivalență dintre cei doi termeni au ajuns să formeze un întreg, asemenea unui substantiv compus [38] care formează o unitate sintactică.

Se pare că aceasta este și calea pe care au parcurs-o unele substantive comune (nume de ocupații sau care arată locul de baștină) spre cele proprii. Procesul se va fi petrecut în felul următor :

1) raport apozitiv : *Morarul*, *Petru*, *m-a întîmpinat în poartă* ;
2) raport apozitiv evoluat : *Morarul Petru m-a întîmpinat în poartă* ;
3) absența raportului sintactic : *Moraru(l) Petru m-a întîmpinat în poartă.*

★

Cercetarea raportului apozitiv conduce la următoarele concluzii :

1) Raportul dintre apoziție și termenul inițial este un raport de echivalență și se poate verifica prin înlăturarea acestuia din urmă fără modificarea conținutului semantic.

2) Apoziția (respectiv propoziția apozitivă) nu mai poate fi considerată o determinare atributivă. Ea reprezintă o parte de propoziție deosebită, eventual a șasea parte din propoziție (pe lîngă subiect, predicat, atribut, complement și element predicativ suplimentar), caracterizată prin echivalența cu oricare dintre acestea cinci.

Propozițiile apozitive introduse prin *ceea ce* își concentrează echivalența cu propoziția inițială în acest element joncțional.

3) Construcțiile de denumire constituie un tip de apoziție evoluat, care, în virtutea echivalenței cu termenul inițial, formează cu acesta o singură unitate sintactică.

---

[37] Referitor la analiza sintactică a acestor situații, vezi și L. Iacob, *Precizări în legătură cu delimitarea subiectului în propoziție*, în LR, VII, 1958, nr. 2.

[38] De remarcat că în limba rusă există compuse apoziționale : герой-моряк, старик-крестьянин, студент-отличник etc., vezi Грамматика русского языка, tom. II, Sintaxa, I, editată de Academia de științe a U.R.S.S., 1960, p. 551.

ABREVIERI

Bălcescu, RSMV — B. Bălcescu, *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, Biblioteca pentru toți, 1960.
Creangă, PA — I. Creangă, *Pagini alese*, BPT, 1959.
Eminescu, P — M. Eminescu, *Poezii*, ESPLA, 1958 (ed. bibliofilă).
Popovici, S — T. Popovici, *Setea*, 2 vol. BPT, 1961.
Preda, M — M. Preda, *Moromeții*, BPT, 1960.
Rebreanu, I — L. Rebreanu, *Ion*, 2 vol. BPT, 1968.
Rebreanu, R — „ „ *Răscoala*, ESPLA, 1959.
Sadoveanu, RPI — M. Sadoveanu, *Romane și povestiri istorice*, 2 vol., EPL, 1968 (ed. bibliofilă).

MORFEME LEXICALE

DE

PETRU E. ZUGUN

1.1. Din definițiile date rădăcinii cuvîntului flexibil se desprind clar deosebirile funcționale care există între ea și celelalte morfeme: rădăcina păstrează sensul lexical al acestuia în flexiune și derivare, are, deci, sens lexical, pe cînd morfemele gramaticale, flectivele, au sens gramatical. Pentru că păstrează în grade diferite (în derivare) și în totalitate (în flexiune) sensul lexical al cuvîntului, rădăcina este singura unitate minimală semnificativă care unește într-un ansamblu toate variațiile de formă cauzate de derivarea și flexiunea unui cuvînt. Din acest motiv, în orice formă cunoscută a unui cuvînt, prezența rădăcinii lui este absolut necesară [1]. Celelalte morfeme pot lipsi sau pot apărea numai în funcție de exprimarea categoriei gramaticale necesare în context.

1.2. Termenii cu care este numit morfemul care nu admite niciodată o realizare zero sînt *rădăcină*, *radical* [2] și *temă*. Ultimul termen, învechit, acum s-a diferențiat clar de ceilalți doi, denumind partea cuvîntului relativ neschimbată, alcătuită din rădăcină, prefixe și sufixe [3]. În cele mai multe lucrări de morfologie, termenii *radical* și *rădăcină* se exclud reciproc, fiind considerați sinonimi [4]. Singura lucrare unde, după cunoștința noastră, se face distincție între radical și rădăcină și unde, ca atare, cei doi termeni nu se exclud, este *Morfologie structurală a limbii*

---

[1] „Radicalul reprezintă acea parte a secvenței fonice a cărei ocurență concretă este obligatorie pentru orice formă flexionară. Radicalul nu poate fi niciodată reprezentat printr-un șir fonemic vid, ceea ce înseamnă în termeni morfematici că nu admite o realizare zero" (Valeria Guțu-Romalo, *Morfologie structurală a limbii române* (*substantiv, adjectiv, verb*), București, 1968, p. 39).

[2] Vezi J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 157; J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1939, p. 86—87; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 258; Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG, II 1957, p. 8; R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, București, 1961, p. 239; C. Dimitriu, *Curs de limba română contemporană* (morfologia) [curs litografiat], Iași, 1968, p. 22 și p. 293.

[3] *Gramatica* Academiei, ediția a II-a, vol. I, București, 1963, p. 44.

[4] Vezi discuția la C. Dimitriu, *Observații în legătură cu radicalul verbului în limba română contemporană*, în AUI, XII, 1966, fasc. 2, p. 165—168.

române (*substantiv, adjectiv, verb*), de Valeria Guțu-Romalo. În această lucrare, la p. 39, se spune: „Radicalul nu poate fi însă identificat cu morfemul independent, pentru că radicalul poate fi reprezentat printr-o unitate *divizibilă*, printr-un grup de elemente morfemice (indivizibile), pe cînd morfemul independent este, prin calitatea lui de morfem, o unitate minimă, deci indivizibilă [...]. Notă: Acordînd această accepțiune termenului *radical*, îl diferențiem net de termenul *rădăcină* cu care este sinonim în multe lucrări de specialitate. Termenul *rădăcină* devine sinonim cu cel de morfem independent."

1.3. Deoarece distincția făcută de Valeria Guțu-Romalo ni se pare și necesară și justificată, și deoarece, în lucrarea citată, nu este motivată, încercăm să argumentăm valabilitatea ei, relevînd, totodată, contradicțiile și scăderile segmentării care nu ține seama de deosebirea dintre *radical* și *rădăcină*.

1.4. De la început, considerăm că distincția dintre radical și rădăcină este necesară numai în cazul cuvintelor derivate și în cazul cuvintelor formate prin conversiune, și că se justifică prin necesitatea conceperii rădăcinii și derivatelor (prefixe și sufixe lexicale) ca morfeme.

2.1.1. În funcție de conceperea morfemului numai ca indice al categoriilor gramaticale [5] și conceperea lui ca secvență fonică minimală semnificativă (lexical și gramatical) [6], se poate vorbi fie numai de morfeme gramaticale, fie și de morfeme gramaticale și de morfeme lexicale.

2.1.2. Prima concepție despre morfem se justifică prin opoziția între semantem (lexem) și morfem. Semantemul este unitatea minimă din cuvînt semnificativă lexical, pe cînd morfemul este unitatea minimă dintr-un cuvînt semnificativă gramatical. Dacă se consideră că sînt morfeme numai unitățile care, prin opoziție unele cu altele, exprimă categorii gramaticale, înseamnă că rădăcina (sinonimă, aici, cu radicalul) nu este morfem. De vreme ce pe baza ei se construiesc toate formele categoriilor gramaticale și, deci, din această cauză, ea se găsește în toate formele flexionare, la toate categoriile gramaticale, rădăcina cuvîntului nu exprimă, singură, niciodată, o anumită categorie gramaticală. De altfel, rădăcina oricărui cuvînt flexibil nici nu apare vreodată singură în flexiune, ci este întotdeauna însoțită de un morfem gramatical. Cînd apare fără un indice segmental sau suprasegmental al unei categorii gramaticale, rădăcina

[5] Vezi J. Marouzeau, *op. cit.*, p. 22; J. Vendryes, *op. cit.*, p. 85—95; A. Meillet și J. Vendryes, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, Paris, 1924, p. 148.

[6] Vezi Al. Graur, *art. cit.*, p. 35; André Martinet, *L'autonomie syntactique*, în volumul *Méthodes de la grammaire. Tradition et nouveauté*, Paris, 1966, p. 49; Knud Togeby, *Structure immanente de la langue française*, Paris, 1965, p. 163 și 165; Al. Ionașcu, *Morfemul și structura morfologică a cuvîntului*, în SCL, VIII, 1957, nr. 2, p. 133—134; Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 45—46; Valeria Guțu-Romalo, *op. cit.*, p. 39; Maria Manoliu, *Morphèmes lexicaux et grammaticaux*, în volumul *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, I, 1962, p. 91. O prezentare critică sistematică a controversei se găsește la Al. Graur, *art. cit.*, p. 3—5, la Paula Diaconescu, *Pa marginea unor lucrări despre morfem*, SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 519—544 și *Evoluția noțiunii de morfem și stadiul actual al analizei morfematice*, în volumul *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967, p. 90—112.

pare numai că este singură; în realitate, ea este însoțită și atunci de un morfem, și anume de morfemul zero. De exemplu, rădăcina *rup-* (care apare la activ, indicativ, prezent, persoana I și 6) a verbului *a rupe* pare numai că exprimă singură, fără indici gramaticali, și categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană și număr. În realitate, aceste cinci categorii gramaticale sînt indicate de morfemele zero care o însoțesc [7].

2.1.3. Avînd în vedere concepția după care există opoziția semantem—morfem, dacă ne referim numai la flexiunea unuia și aceluiași cuvînt, trebuie să spunem că, deoarece în toată paradigma unui cuvînt radicalul lui păstrează nealterat sensul lexical, acest radical trebuie să înglobeze și eventualele prefixe și sufixe lexicale, să fie identic, adică, cu ceea ce se numește curent *temă lexicală*. Astfel, radicalul se diferențiază de rădăcină, care este indivizibilă. Altfel, nesegmentarea formei flexionare a unui cuvînt derivat (format prin prefixare și sufixare), în prefix, rădăcină și sufix lexical, nu corespunde definiției date radicalului cuvîntului flexibil.

2.1.4. În segmentarea curentă, făcută după concepția existenței opoziției între semantem și morfem, despărțirea sufixelor și prefixelor lexicale (care au funcția de a forma cuvinte noi de la un cuvînt-bază) de o parte de cuvînt numită *rădăcină* nu corespunde definiției rădăcinii. Astfel, rădăcina lui (a) *desface* este considerată *fac-*, ca și rădăcina lui (a) *face*. Aceasta înseamnă, conform definiției rădăcinii (sinonimă cu radicalul), că cele două verbe comunică același sens, ceea ce, pentru orice vorbitor, este absurd. Sensul propriu al verbului (a) *desface*, față de sensul verbului (a) *face* este dat tocmai de prefixul *des-*. Este normal, de aceea, ca prefixul *des-* să facă parte din radicalul verbului (a) *desface*. Verbele (a) *face* și (a) *desface* nu au radicale identice, ci, fiindcă sînt cuvinte diferite ca sens lexical, au radicale diferite, *fac-* și, respectiv, *desfac-*.

2.1.5. Sufixul lexical *-u-* face parte din radicalul verbului (a) *dărui* fiindcă a format verbul de la substantivul *dar*, diferențiindu-l și gramatical, și semantic de acesta, și fiindcă apare în toată flexiunea verbului. Dacă *dar* și (a) *dărui* au același radical (sinonim cu rădăcina), *dar-*, în ce ar consta distincția lor, gramaticală și lexicală, percepută de oricine și provocată tocmai de prezența acestui sunet în radicalul verbului și de absența lui în radicalul substantivului?

2.1.6. Dacă, din radicalul verbului (a) *încredința* nu ar face parte și prefixul *în-* și sufixul lexical *-inț-*, ar însemna că acest verb ar avea același radical ca și verbul (a) *crede*, adică *cred-*, și, după definiția dată radicalului (sinonim cu rădăcina), ar însemna că cele două verbe transmit aceeași semnificație. De vreme ce nu se poate vorbi nici despre omonimia celor două rădăcini și de vreme ce semnificația lexicală specifică a verbului (a) *încredința*, în opoziție cu semnificația lexicală a verbului (a) *crede* și, în general, cu a oricărui cuvînt, este dată tocmai de prefixul *în-* și de sufixul lexical *-inț-*, înseamnă că radicalul este *încredinț-*, nu *cred.*

---

[7] Afirmația lui Knud Togeby: „Toutes les racines sont accompagnées de flexifs" (*op. cit.*, p. 107) este pe deplin îndreptățită.

Cred- este rădăcina cuvîntului. În flexiunea unui cuvînt interesează numai tema gramaticală, nu şi tema lexicală. Din punctul de vedere al opoziţiei semantem—morfem, înseamnă că : 1) segmentarea unei forme a cuvîntului derivat în prefix lexical, rădăcină şi sufix lexical este un nonsens ; 2) structura *morfologică* a cuvintelor nu trebuie să se intereseze de etimologia cuvintelor (a segmenta un cuvînt derivat în prefix, rădăcină şi sufix înseamnă a-i stabili etimologia), ci numai de cuvîntul considerat ca entitate gramaticală. Or, asemenea segmentări se fac, practic, deci se poate constata o contradicţie între teorie şi practică. Această contradicţie duce la confuzia între *radical* şi *rădăcină*. Pentru înlăturarea confuziei, tema cuvintelor flexibile derivate trebuie să se limiteze numai la ceea ce se numeşte temă gramaticală, trebuie să cuprindă, adică, radicalul cuvîntului, în care să fie înglobat, alături de rădăcina cuvîntului-bază-de-derivare, sufixele şi prefixele lexicale, şi sufixele gramaticale. Deci, numai sufixele gramaticale nu trebuie să intre în radicalul cuvintelor derivate [8]. Pentru radicalul cuvîntului-bază-de-derivare existent în cuvintele derivate trebuie să fie folosit alt termen, cel de *rădăcină*, aşa cum face Valeria Guţu-Romalo. Deoarece acopăr zone distincte într-un cuvînt flexibil derivat, cei doi termeni, *radical* şi *rădăcină*, trebuie, ambii, menţinuţi în discuţia despre structura morfologică a cuvintelor. Părţile din cuvînt denumite cu termenii *radical* şi *rădăcină* coincid, ca formă şi ca semnificaţie, numai în cazul cuvintelor nederivate.

2.2.1. O situaţie asemănătoare se întîlneşte şi în cazul cuvintelor formate prin conversiune şi alcătuite, în forma de origine, din mai multe morfeme. Un adjectiv ca *citită* (operă *citită*), este analizat structural, după principiile cunoscute, astfel : *cit-*, rădăcină, *-i-*, sufix gramatical pentru perfect, *-t-*, sufix gramatical pentru participiu (deoarece adjectivul *citită* provine, prin schimbarea valorii morfologice, de la participiul *citit* al verbului *citi*), *-ă*, desinenţă.

Întrebarea care se poate pune este : de ce găsim în structura adjectivului sufixe gramaticale pentru timp şi mod, ştiut fiind faptul că adjectivul nu se flexionează după aceste categorii gramaticale? Este evident că, la un *adjectiv*, nu ne interesează sufixele gramaticale, ci numai morfemele care exprimă categoriile gramaticale după care se flexionează adjectivul. De altfel, partea din adjectivul *citită*, care nu se schimbă în flexiunea lui, este *citit-*, nu *cit-*. *Cit-* este radicalul şi rădăcina verbului (a) *citi*. Aşadar, radicalul adjectivului *citită* este *citit-*, identic cu ceea ce se numeşte curent *tema gramaticală* a acestui adjectiv, în timp ce rădăcina lui este *cit-*. *Citit-* este tema gramaticală a verbului (a) *citi*, la modul participiu.

2.2.2. În cazul unui adjectiv ca *murindă*, radicalul este *murind*, în timp ce rădăcina este *mur-*. Sufixul gramatical *-ind* al gerunziului nu se justifică în structura adjectivului. *Murind-* este, se spune, tema gramaticală a verbului (a) *muri*.

---

[8] O opinie asemănătoare se găseşte la Knud Togeby : „Les dérivatifs contribuent à la formation du thème, sorte de racine élargie, tandis que les flexifs déterminent la forme du mot entier" (*op. cit.*, p. 107).

2.2.3. Radicalul substantivului *primire* este *primir-*, în timp ce rădăcina lui este *prim-*. Sufixul infinitivului *-i-* și sufixul lexical *-r-* (a format un substantiv de la un verb) fac parte din radicalul substantivului, deoarece, în flexiunea substantivului *primire*, partea care rămîne neschimbată este *primir-*, nu *prim-*. Aici, radicalul este sinonim cu ceea ce, curent, se numește temă lexico-gramaticală (în care *prim-* este rădăcină, *-i-*, sufixul gramatical al infinitivului, și *-r-*, sufix lexical).

2.2.4. Radicalul unui cuvînt se confundă cu tema lexicală numai în cazul cuvintelor derivate și se confundă cu tema gramaticală numai în cazul cuvintelor formate prin conversiune și alcătuite, în forma de origine, din mai multe morfeme. Acești termeni se raportează numai la partea din cuvînt care nu se schimbă în flexiunea unui cuvînt dat. În rest, radicalul este identic cu rădăcina.

2.2.5. Termenul de *radical*, diferit de termenul de *rădăcină*, pune în valoare originalitatea lexicală și gramaticală a cuvintelor derivate și a cuvintelor formate prin conversiune, în opoziție cu specificul cuvintelor de la care s-au format.

2.2.6. Rădăcina este unică și comună tuturor cuvintelor formate, pe baza ei, prin derivare și conversiune. Radicalul este specific fiecărui cuvînt, apărînd numai în flexiunea acestuia.

2.2.7. Folosirea termenului *radical*, diferit de termenul *rădăcină*, introduce și o altfel de ordine. Este necesar să vorbim de tema perfectului *muri-*, de exemplu, de vreme ce pe baza ei se formează formele flexionare de participiu și de mai mult ca perfect, dar nu e necesar să vorbim de tema participiului *murit* și de tema gerunziului *murind* (precum și de tema imperfectului *murea*) etc., deoarece aceste teme nu servesc la nimic în flexiunea verbului, în sensul că pe baza unor asemenea forme temporale și modale nu se construiesc altele pentru timp și mod. Sufixele gramaticale *-i-*, *-t-*, respectiv *-ind* fac, însă, parte din radicalii adjectivelor *citită* și *murindă*.

2.2.8. Din cele spuse mai sus se desprinde concluzia că termenul *radical* exclude etimologia formelor, în timp ce termenul *rădăcină* o implică. Deoarece în flexiunea unui cuvînt nu ne interesează etimologia lui, ci numai partea care rămîne neschimbată, înseamnă că folosirea termenului *radical*, care denumește această parte de cuvînt, se impune cu necesitate. Termenul *rădăcină* denumește partea de cuvînt indivizibilă care rămîne neschimbată și în timpul flexiunii și în timpul derivării și în timpul conversiunii unui cuvînt.

3.1.1. Dacă termenul *morfem* are sensul de unitate minimală semnificativă, înseamnă că rădăcina, prefixele și sufixele lexicale sînt și ele morfeme, ca și desinențele și sufixele gramaticale, fiindcă interesează numai ca unitatea minimală să fie semnificativă fie lexical, fie gramatical. Credem că este pe deplin justificată conceperea rădăcinii, a prefixelor și a sufixelor lexicale, ca morfeme, din necesitatea recunoașterii unui paralelism

funcțional între unitățile minimale semnificative care alcătuiesc formele din flexiunea cuvintelor flexibile derivate. *Mutatis mutandis*, prefixele și sufixele lexicale îndeplinesc, în domeniul semanticii, rolul pe care îl îndeplinesc morfemele gramaticale în flexiune : prefixele și sufixele lexicale sînt indicii schimbării sensului lexical al unui cuvînt, după cum morfemele gramaticale, flectivele, sînt indicii schimbării sensului lui gramatical. Aceasta înseamnă că, așa cum vorbim de morfeme gramaticale, trebuie să vorbim și de morfeme lexicale (mai precis : semantice). Clasificarea prefixelor și a sufixelor lexicale după sensul general al categoriilor de cuvinte pe care le formează corespunde clasificării morfemelor gramaticale după categoriile gramaticale ale căror indicatoare sînt și al căror sens îl exprimă [9].

3.1.2. De aceea, credem că formele din flexiunea cuvintelor flexibile trebuie segmentate și în morfeme semantice (prefixe lexicale, rădăcină, sufixe lexicale — toate alcătuind radicalul cuvîntului) și în morfeme gramaticale. De exemplu, segmentarea formei *încredințasem* trebuie făcută astfel : *în-*, prefix, *-cred-*, rădăcină, *-inț-*, sufix lexical (toate trei sînt morfeme semantice și alcătuiesc radicalul verbului *încredința*), *-a-*, sufix gramatical pentru perfect (împreună cu radicalul alcătuiește tema verbului), *-se-*, sufix gramatical pentru mai mult ca perfect, și *-m*, desinență. O formă ca *închipuire* trebuie segmentată astfel : *în-*, prefix, *-chip-*, rădăcină, *-u-*, sufix lexical, *-i-*, sufix gramatical pentru infinitiv, *-r-*, sufix lexical (toate alcătuind radicalul substantivului) și *-e*, desinență [10].

O astfel de segmentare corespunde funcțiilor specifice ale fiecărui morfem în parte, și reliefează specificul lexical și gramatical al cuvîntului întreg și al morfemelor care îl compun.

---

[9] Considerarea rădăcinii, a prefixelor lexicale și a sufixelor lexicale ca morfeme semantice se poate justifica și prin analogia care se poate stabili între acestea și morfemele gramaticale. După Walter von Wartburg, „la formation de nouveaux mots par dérivation, en particulier, à l'aide de suffixes et de préfixes, présente une certaine analogie interne avec la flexion. Elle consiste dans la création d'un mot nouveau, en vue de désigner un être, un objet ou une qualité en rapport quelconque avec l'être, l'objet, la qualité qui sont désignés par le mot plus ancien. On forme par exemple : A partir du subst. : fr. *charpente* : *charpentier* (*-ier* = celui qui fabrique un objet). — du verbe : fr. *nous connaissons* : *connaisseur* (*-eur* = celui qui exécute une action) etc. (*Problèmes et méthodes de la linguistique, traduit de l'allemand par Pierre Maillard*, Paris, 1946, p. 70).

[10] Deoarece nu mai vorbim de *temă lexicală* (aceasta se confundă cu radicalul), nu-i mai opunem o temă gramaticală.

PROBLEME ALE ADAPTĂRII FONETICE: ÎMPRUMUTUL ŞI CUVINTELE STRĂINE*)

(din *Fonetica împrumuturilor româneşti de origine maghiară*)

DE

F. KIRÁLY

Cercetarea relaţiilor lingvistice dintre limba română şi limbile vecine, dacă socotim aici şi primele constatări datorate nespecialiştilor, precede formarea lingvisticii româneşti ca ştiinţă independentă. Interacţiunea dintre limba română şi cea maghiară, avînd o vechime şi o complexitate deosebită, ocupă un loc aparte în şirul acestor relaţii. Primele lucrări vrednice de luat în seamă despre influenţa limbii maghiare asupra limbii române datează de pe la mijlocul secolului al XIX-lea [1]. Deşi subiectul s-a bucurat de o atenţie constantă din partea cercetătorilor şi rezultatele obţinute sînt meritorii, totuşi ele nu ne pot satisface decît, cel mult, cantitativ. Cu toată vechimea acestor preocupări, lingvistica românească nici pînă astăzi nu dispune de un *studiu de sinteză* despre împrumuturile în discuţie. Cauzele care ar putea explica — măcar în parte — situaţia actuală sînt multiple şi se regăsesc şi în lingvistica altor ţări. Pe de o parte, această stare se datoreşte faptului că „primele generaţii de lingvişti comparatişti n-au admis teoretic decît împrumuturile lexicale, sfera preocupărilor extinzîndu-se asupra celorlalte compartimente ale limbii doar în ultimele decenii ale secolului trecut, pe de altă parte, unei alte împrejurări cunoscute : s-au dus discuţii vii în jurul unei serii întregi de probleme teoretice în loc să se acorde atenţia cuvenită studierii fenomenelor concrete" [2]. Într-adevăr, cercetările mai vechi, cu rare excepţii, dovedesc un interes ieşit din comun faţă de domeniul lexical, şi aceasta nu numai pentru că dificultăţile în examinarea acestui compartiment sînt, aparent, mai mici,

* Mulţumesc şi pe această cale membrilor catedrei de limbă română de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj pentru preţioasele sugestii date cu ocazia discutării acestui material.

[1] Cf. V. Breban, *Note despre influenţa maghiară asupra limbii române*, în CL, III, 1958, p. 219; R. Todoran, *Despre influenţa maghiară în lexicul graiurilor româneşti din Transilvania*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 921.

[2] Gyula Márton, *Observaţii asupra încadrării vocalelor ă şi î în împrumuturile româneşti ale limbii maghiare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 539.

ci şi din cauze cu totul străine lingvisticii şi ştiinţei în general. Credem că nu întîmplător rezultatele la care s-a ajuns sînt atît de diferite, iar părerile — în unele cazuri — chiar opuse [3]. Urmărirea unui scop fără perspective şi a unei false probleme (superioritatea uneia dintre limbile în contact) a dus la urmărirea pur *cantitativă* a faptelor, neglijîndu-se aspectul esenţial : *calitatea, valoarea împrumuturilor*. Astfel se explică neglijarea aproape totală a aspectelor privind adaptarea fonetico-fonologică, morfologică şi semantică a împrumuturilor de origine maghiară din limba română. Rarele excepţii din această perioadă sînt cu atît mai meritorii [4].

Activitatea intensă din lingvistica ultimilor ani a adus o schimbare, caracterizată prin lucrări care oglindesc complexitatea procesului de influenţă lingvistică. Pe lîngă articole [5] cu o problematică mai restrînsă, s-au realizat cîteva lucrări cu pretenţii justificate de a fi analizat multilateral un compartiment mai mult sau mai puţin cercetat pînă acum. Remarcăm astfel cele două lucrări, teze de doctorat, elaborate la Facultatea de filologie din Cluj de către Kis Emese (*Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, Cluj, 1964) şi de Balázs László, care se ocupă de bilingvismul maghiar-român. Ultima lucrare, netipărită, „scrisă cu multă pricepere, merită toată atenţia, fiind prima monografie, de proporţii mai mari, consacrată acestei probleme" [6]. Realizarea cea mai valoroasă, cu toate obiecţiile formulate, din această etapă este cartea lui Tamás Lajos : *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*. Lucrarea, consacrată elementelor lexicale, valorifică aproape toate contribuţiile aduse pînă astăzi în acest domeniu. Este regretabil că într-o lucrare atît de valoroasă s-au strecurat neclarităţi care puteau fi evitate relativ uşor [7].

---

[3] Cf. Alexics György, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapesta, 1888 ; Simeon Mîndrescu, *Elemente ungureşti în limba română*, Bucureşti, 1892 şi o prezentare comparativă a acestor două lucrări de Asbóth Oszkár, *Az oláh nyelvbe átment magyar szók*, în „Nyelvtudományi Közlemények", XXVII, 1897, p. 325—341, 428—448.

[4] Vezi contribuţia lui Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I—II, Paris, 1901, 1938 ; G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916 ; N. Drăganu, *Elemente ungureşti*, în DR, III, 1923, p. 710—721, IV, 1924—1926, p. 750—767, VI, 1929—1930, p. 245—305 ; S. Puşcariu, *Limba română*, I—II, Bucureşti, 1940, 1959 ; I. Pătruţ, *Velarele, labialele şi dentalele palatalizate*, în DR, X_2, 1943, p. 298—308 etc.

[5] Adăugăm la cele citate sub 1 articolele : I. Pătruţ, *Influenţe maghiare în limba română*, în SCL IV, 1953, p. 213—221 ; idem, *Contribuţii slave şi maghiare la formarea subdialectelor dacoromâne*, în CL, III, 1958, p. 63—75 ; idem, *Influences slaves et magyares sur les parlers roumains*, în RS, I, 1958, p. 31—43 ; P. Neiescu, *Există legătură între cantitate şi accent? Observaţii asupra cuvintelor de origine românească din limba maghiară şi asupra celor de origine maghiară din limba română*, în CL, III, 1958, p. 135—143 ; Viorica Pamfil, *Elemente regionale în lexicul „Pal.e de la Orăştie"*, în CL, III, 1958, p. 227—248 ; Tamás Lajos, *Hungaro-Slavo-Rumenica*, în „A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei", XIII, 1958, nr. 1—4, p. 289—308 ; Emese Kis, *Sufixul -âu, în cuvintele de origine maghiară în limba română*, în CL, V, 1960, nr. 1—2, p. 75—85 ; idem, *Oglindirea evoluţiei consoanelor tematice maghiare -ly şi -ny în tema substantivelor româneşti de origine maghiară*, în CL, VII, 1962, nr. 2, p. 305—315 ; L. Balázs, *Accentul în cuvintele româneşti de origine maghiară*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 67—74 etc.

[6] Gy. Márton, *Cu privire la studierea influenţei limbii române asupra limbii maghiare*, în STUBB, XII, 1967, fasc. 1, p. 37.

[7] Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapest, 1966. Vezi recenziile : B. Kelemen în CL, XII, 1967, nr. 2, p. 323—327 ; H. Mihăescu în RRL, XII, 1967, nr. 3, p. 259—262 ; Al. Marosi în LR, XVIII, 1968, nr. 1, p. 93—94 şi F. Király în AUT, 1968, p. 288—292.

Acest scurt istoric al cercetărilor legate de influența limbii maghiare asupra limbii române sugerează o concluzie care abia dacă mai reclamă o argumentare, și anume : necesitatea unei lucrări de sinteză asupra transformărilor fonetice suferite de împrumuturile din maghiară. Desigur că și în acest domeniu dispunem de contribuții valoroase (studii, articole), dar lipsa unei cercetări sistematice a dus la rezolvarea unor probleme apărute accidental (legate de unele teme de altă natură : dialectologie, etimologie, limbă literară etc.) și, implicit, la lipsa unui studiu de sinteză. Dacă în domeniul lexicului și al morfologiei situația, prin lucrările lui L. Tamás și E. Kis, s-a schimbat, în cel al foneticii golul persistă. Prin elaborarea studiului : *Fonetica împrumuturilor românești de origine maghiară*, din care prezentăm o parte referitoare la problemele ridicate de adaptarea fonetică, am dori să contribuim la eliminarea acestui neajuns.

Rezultatele mai modeste ale cercetărilor mai vechi se datorează unui punct de vedere unilateral. Ca și în cazul lexicului, unde se urmărește cu insistență un element secundar : numărul cuvintelor împrumutate, în domeniul fonetic se accentua originea străină a termenilor și a elementelor lor componente. Pe primul plan era așezat un element lingvistic extern : originea, și neglijat criteriul esențial, intern : încadrarea în sistemul limbii române [8]. Această concepție se oglindește de fapt pînă astăzi în însăși denumirea acestor cuvinte ca *împrumuturi*. Termenul este inexact (împrumutat (!) din alt domeniu), accentuează un aspect lateral și scapă esența fenomenului, dar, fiind atît de folosit și răspîndit, credem că încercarea de a-l schimba este fără sorți de izbîndă. Menținerea lui însă nu ne poate împiedica să-i dăm un sens nou, prin care să insistăm asupra *integrării totale* a cuvîntului în regimul limbii noi. Elementul nou o dată încadrat în sistemul unei limbi nu mai contează ca un împrumut, ci se rînduiește între cele vechi și își motivează existența prin opozițiile pe care le realizează față de celelalte cuvinte. Subaprecierea aspectului fonetic în cercetări a avut și alte urmări, nu mai puțin grave. Nediferențierea cuvîntului adaptat, integrat, de cel neadaptat, neintegrat, a dus la confundarea cuvîntului *străin* cu cel *împrumutat*. Drept urmare a acestei neseparări, cele două categorii de cuvinte erau luate la un loc și, prin numărul cuvintelor „împrumutate" astfel augmentat, se sugera o concluzie deformată asupra importanței anumitor influențe [9]. Pentru a ajunge deci la concluzii valabile, conforme cu realitatea lingvistică, trebuie să separăm cu mare grijă cuvintele împrumutate (care s-au supus unei adaptări morfonologice, s-au încadrat în sistem — prin schimbări mai mari sau mai mici — nu se mai simt străine și, de la o vreme, participă la evoluția normală a limbii) de cuvintele străine (care nu sînt integrate, se simt străine, sînt relativ recente, adaptate incomplet și au o circulație relativ restrînsă). Efectuarea unei astfel de operații nu este ușoară, avînd în vedere complexitatea fenomenelor, dar calitatea materialului astfel obținut răsplătește din plin strădaniile cercetătorului. Procedînd în acest fel, desigur nu vom mai încadra între împrumuturile românești cuvinte ca : *aproio-*

[8] Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1968, p. 42.

[9] F. Király, *Etimologia și împrumuturile. Despre unele împrumuturi maghiare*, în LR, XVI, 1967, nr. 5, p. 407.

sag „păsări de curte", *bütiöc* „ouăle picioarelor", *cötelvereu* „frînghier", *gyöngy virag* „lăcrămioare", *seplös* „pistruiat" etc.[10].

Examinarea împrumutului trebuie să se facă totdeauna în mediul său natural, în sistemul limbii în care s-a încadrat, şi nu rupt de context, izolat. Calificarea unui fenomen lingvistic drept influenţă trebuie să se bazeze pe o analiză prealabilă a particularităţilor limbii în care este preluat cuvîntul şi numai atunci să căutăm explicaţia în alte limbi cînd aici nu găsim un răspuns acceptabil. Trebuie să plecăm, prin urmare, de la structura limbii spre fenomenul examinat şi nu invers, căci altfel riscăm să luăm aparenţa drept realitate. Aceasta nu înseamnă că o influenţă externă nu se poate transforma într-o condiţie internă. Palatalizarea dentalelor din Transilvania credem că este rezultatul unui astfel de proces. Gr. Rusu susţine că „... tendinţa spre palatalizare a existat şi s-a manifestat în interiorul limbii române înainte ca să ajungă în contact cu alte limbi"[11] şi, deci, nu se datorează influenţei maghiare. Afirmaţia este valabilă numai în parte şi numai dacă facem abstracţie de limita în timp a unor fenomene, de modificările naturii acestora în *evoluţia lor istorică*, uneori sub influenţă externă. Între tendinţa spre palatalizare în limba română, în general, despre care vorbeşte Gr. Rusu, şi fenomenul limitat la o parte a teritoriului lingvistic românesc există multe asemănări, dar şi deosebiri suficiente pentru a nu le confunda (grad de intensitate, răspîndire, cronologie etc.). Privind istoricul fenomenului, părerea formulată de I. Pătruţ merită o atenţie deosebită: „Fără îndoială că sunetele transilvănene *t'* şi *d'*, în stadiul de astăzi, sînt de origine maghiară. Însă începutul palatalizării dentalelor în Transilvania nu este o influenţă maghiară"[12]. Vechimea palatalizării este mult mai mare şi se datorează slavilor cu care românii au venit în contact în aceste ţinuturi[13]. Palatalizarea într-un grad mai mic s-a menţinut pînă la stabilirea unor relaţii mai strînse între români şi maghiari, după care „de la maghiari au învăţat românii să rostească aceste dentale mai palatal, cam aşa cum se rostesc ungureşte *ty* şi *gy*"[14]. Al. Rosetti şi Al. Graur afirmă hotărît că palatalizarea dentalelor este o influenţă a graiurilor maghiare[15]. Din cele prezentate mai sus reiese că în diferite etape de dezvoltare a limbii române s-au suprapus straturi diferite de palatalizare a dentalelor. Dacă palatalizarea ca tendinţă generală şi palatalizarea dentalelor în perioade mai vechi nu se datoresc influenţei maghiare, în cazul concret al palatalizării dentalelor din nord-vest această influenţă nu se poate contesta. Ea s-a putut impune în forma sa caracteristică în regiunea amintită tocmai datorită faptului că un fenomen asemănător exista deja în ţesătura limbii române.

---

[10] Cf. recenziile indicate sub 7.

[11] Gr. Rusu, *Probleme de fonetică şi fonologie dialectală. În legătură cu palatalizarea dentalelor în graiurile dacoromâne*, în CL, XI, 1966, nr. 2, p. 352.

[12] I. Pătruţ, *Influenţe maghiare...*, p. 211; idem, *Influences slaves et magyares...*, p. 36.

[13] E. Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania", an. 73, nr. 2–3, p. 148–156; idem, *Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română*, în SCL, I, 1950, nr. 2, p. 216.

[14] I. Pătruţ, *Influenţe ...*, p. 212.

[15] Al. Rosetti, *Slavo-romanica. VII. Sur la palatalisation des oclusives dentales dans les parlers roumains de Transylvanie*, în „Bulletin linguistique", X, 1942, p. 123; Al. Graur, *Studii de lingvistică generală. Variantă nouă*, 1960, p. 125.

Pe baza acestui exemplu, care, aşa cum vom arăta, nu este singurul, se poate afirma, aproape fără nici o rezervă, că în limbă nu se întîmplă nimic fără să existe condiţiile *interne* necesare. Influenţele din diferitele compartimente sînt admise pentru că în limbă există un fenomen asemănător sau apropiat într-un stadiu latent sau puţin avansat [16].

După cum se ştie, nici un compartiment al limbii nu este absolut închis, ci este doar mai receptiv sau mai puţin receptiv faţă de elementele străine. Teoretic deci influenţa este posibilă în oricare din ele [17]. În ceea ce priveşte acceptarea elementelor străine, sistemul fonetic ocupă un loc intermediar între lexic şi morfologie. În procesul de interacţiune dintre două limbi în contact strîns pot avea loc şi împrumuturi de foneme [18]. De exemplu, sub influenţa limbii române, graiul ceangău şi-a completat sistemul fonetico-fonologic cu vocalele *ă* şi *î* [19]. În partea cealaltă a ţării, după cum arată I. Pătruţ, sub influenţa limbii maghiare, „graiul crişean are un fonem-consoană mai puţin decît limba literară şi celelalte graiuri, fonemul *g*" [20]. Desigur, fenomenul preluării sau cel al pierderii unui fonem, cum uşor se poate constata, se întîmplă foarte rar şi în condiţii deosebite. Impunerea unui fonem presupune ca în cuvintele împrumutate încărcătura sa funcţională, randamentul fonematic, să fie capabilă să străpungă sistemul fonologic străin. Pentru aceasta însă şi în sistemul nou trebuie să existe condiţii : să asigure posibilităţile necesare realizării unor opoziţii. În locul acestei soluţii, oarecum la limita maximă a influenţei, limba, în majoritatea cazurilor, preferă evitarea dificultăţilor ridicate de cuvîntul străin prin mijloacele sale interne, prin substituire de sunete, adaptare morfologică [21] sau prin îmbinarea acestor două procedee.

După cum arată Louis Deroy, „la première adaptation que subit un mot emprunté est phonétique et, dans une certaine mesure, phonologique" [22]. Părerile lingviştilor însă în privinţa ordinii în care se realizează adaptarea fonetică nu sînt unanime. Alţii, cu argumente la fel de numeroase, susţin întîietatea adaptării morfologice [23]. Ambele tabere, în dorinţa unei clarităţi de ordin metodologic, teoretic, neglijează varietatea deosebită a faptelor concrete. Asemenea unui cercetător străin care surprinde particularităţi, nuanţe ale limbii ce scapă vorbitorilor ei, tocmai datorită obişnuinţei cu ele, limba care se îmbogăţeşte prin mijloace externe sesizează cele mai mici nuanţe, identifică cu exactitate elementele străine sistemului său, pe care le elimină în procesul adaptării într-o formă sau alta. Înlă-

---

[16] Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 11, 33.

[17] Pentru interferenţele posibile între două sisteme diferite cf. U. Weinreich, *Languages in Contact*, ed. a V-a, Haga, 1967, p. 3.

[18] Un sunet străin în cuvintele din prima fază a influenţei este un semn al neadaptării fonetice. În momentul în care prin frecvenţa sa se impune, realizează opoziţii fonologice în noua limbă, nu mai este un element străin, este un împrumut şi nu mai serveşte la delimitarea cuvîntului străin de împrumut (*ă*, *î* la ceangăi).

[19] Cf. Gyula Márton, *Observaţii* ..., p. 542.

[20] I. Pătruţ, *Influenţe* ..., p. 215; idem, *Influences slaves et magyares* ..., p. 39; Gr. Rusu, *Probleme de fonetică*..., p. 350.

[21] E. Petrovici, *Evoluţie fonetică, substituire de sunete sau adaptare morfologică? (În legătură cu tratamentul lui o final în elementele slave ale limbii române)*, în CL, VI, 1961, nr. 1, p. 25–29.

[22] Louis Deroy, *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956, p. 235.

[23] F. Király, *Într-o problemă controversată în lingvistica românească: ce fel de raport există între cantitatea vocalelor şi accentul cuvintelor?*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 71.

turarea particularităţilor neconvenabile se face în ordinea descreşterii importanţei lor. Cu cît o particularitate este mai izbitoare, deci mai opusă sistemului propriu, cu atît mai repede se acţionează asupra ei, indiferent din care compartiment face parte (fonetic sau morfologic). Tocmai din această cauză, afirmaţiile categorice, privind primordialitatea uneia sau a alteia în această succesiune, surprind, cu atît mai mult cu cît cele două aspecte nu rareori se întrepătrund, se condiţionează reciproc (adaptare morfonologică).

În cazurile concrete trebuie să acceptăm că primează unul sau altul dintre aspectele adaptării, în ansamblu însă, prin forţa lucrurilor, adaptarea fonetică — chiar dacă este vorba de o primă adaptare-încercare — — se realizează mai repede. Cei ce susţin primordialitatea absolută a adaptării morfologice confundă *importanţa* procesului pentru limbă cu *ordinea* sa în vorbire (de altfel şi schimbările morfologice sînt de natură fonetică). Cuvintele de tipul pl. *büt'öcuri* „ouăle picioarelor", *d'önt'ucuri* „bibilici", *züdşiguri* „zarzavaturi" [24] trebuie să le tratăm separat întrucît ele sînt forme hibride (fonetism maghiar-desinenţe româneşti), caracteristice bilingvilor. Un vorbitor român, bun cunoscător al limbii maghiare, poate pronunţa uşor un *ö*, *ü* şi în cazul acesta el îşi concentrează atenţia asupra realizării raportului gramatical. De altfel aceste forme pot să aparţină tot atît de bine şi unui maghiar care vorbeşte bine româneşte (în acest caz sînt împrumuturi din română? [25]). Aceste cuvinte însă nu sînt împrumuturi, ci forme hibride care oglindesc două sisteme lingvistice şi două baze de articulaţie la acelaşi vorbitor. De aici reiese şi constatarea că împrumutul nu se realizează de către bilingv, ci prin bilingv de către vorbitorii unilingvi. Într-un împrumut din limba maghiară, în sensul dat de noi termenului, adaptarea nu se poate limita numai la aspectul morfologic sau la cel fonetic.

Împrumutul are ca punct de plecare totdeauna o iniţiativă personală, care se extinde în cazul acceptării sale de către o colectivitate mai largă [26]. În cazul împrumuturilor realizate prin contact direct, marginal sau interregional — cum este acela al cuvintelor maghiare pătrunse în limba română —, primul contact al celui care va iniţia preluarea unui termen sau altul va fi cu *aspectul fonetic* al cuvîntului. Receptarea cuvîntului străin este un proces *activ*. Dacă e adevărat că „limba se organizează diacronic şi funcţionează sincronic" [27], atunci tot atît de adevărat este că vorbitorul este în primul rînd un reproducător, un „imitator" al faptelor lingvistice existente. Reproducerea şi fixarea în memorie a unui element străin proiectează pe prim plan aspectul fonetic. Prima acţiune a vorbitorului între auzirea cuvîntului străin şi încadrarea lui în limbă este stră-

---

[24] Kis Emese, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, Cluj, 1962, p. 203—205, (lucrare în manuscris).

[25] În unele cazuri subiectul chiar precizează : „*Se zice aşa după ungurime* [*ca ungurii*]", „*Nu ştiu cum le zice româneşte*", în ALR, SN, vol. II, 1956, h. 278/260 ; h. 292/325. Alteori îşi dă seama că termenul nu e românesc : „*Subiectul pretinde că vezătiu se zice după limba ţermînă*", h. 281/365.

[26] Louis Deroy, *op. cit.*, p. 191.

[27] E. Coşeriu, *Sincronia, diacronia e historia*, Montevideo, 1958 (citat după Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1967, p. 23).

dania sa de a reproduce complexul sonor al acestuia [28]. Aici e cazul să amintim de o altă confuzie destul de răspîndită, după care vorbitorul ar tinde spre o imitare absolută, întru totul fidelă formei străine, pe care o realizează sau nu în funcţie de posibilităţile sale. Această teză neglijează două lucruri importante : a) esenţial în împrumut este sensul, şi nu forma, b) vorbitorul nu este un simplu imitator, ci el recreează de fiecare dată elementul străin într-o formă sau alta. Deosebirile care apar între forma pronunţată de subiectul A şi cea receptată de subiectul B se explică prin diferenţa care există între procesul vorbirii şi cel al ascultării. Cel care emite lucrează pe două planuri, realizează două faze aproape simultane : una *articulatorie* şi alta *acustică*. Subiectul care receptează, prin forţa lucrurilor, nu poate urmări mişcările articulatorii interne ale vorbitorului şi sesizează numai faptele concretizate în faza acustică, deci *rezultatul*, nu *procesul*. În momentul în care ascultătorul devine vorbitor şi doreşte să reproducă cuvîntul auzit, el este obligat să parcurgă drumul în sens invers. Va trebui să plece de la treapta a doua, de la sunetele auzite şi din acestea va *deduce* mişcările articulatorii necesare pentru realizarea aceluiaşi mesaj. Aici însă ies în evidenţă neajunsurile pricinuite de faptul că faza articulatorie a rămas necunoscută subiectului care ascultă. Calitatea reproducerii este în raport direct cu capacitatea vorbitorului de a transforma faza acustică receptată într-o fază articulatorie nouă. Dar, cum vorbitorul nu poate urmări mişcările articulatorii şi nici nu reţine absolut fidel faza acustică, el deduce, din elementele acumulate, ceva care seamănă şi cu ce a auzit şi cu ce este obişnuit să audă, conform bazei sale de audiţie [29].

Structura fonetică a cuvîntului străin este receptată aproximativ, se reţin cîteva elemente capabile să formeze o schemă pe care vorbitorul o întregeşte spontan în spiritul limbii sale [30]. Eforturile depuse pentru reţinerea învelişului sonor sînt mult mai limitate în realitate decît se crede de obicei. Deşi cel care încearcă să pronunţe este convins că rosteşte ceea ce a auzit, impresia aceasta este falsă. El a creat, fără să fie conştient de acest lucru, o variantă, mai apropiată sau mai îndepărtată, a prototipului. Distanţa care separă cele două forme se explică prin aceea că subiectul „aude în limba sa" termenul străin, înregistrează de pe altă bază de audiţie forma străină. Faza a doua, cea a redării, pronunţării, vine să accentueze distanţarea. Un lucru auzit aproximativ se concretizează în pronunţare şi mai puţin fidel din cauza noii baze de articulaţie. Ceea ce trebuie să subliniem aici este că, încă din această fază, distanţa intervenită între cele două forme este egală cu drumul parcurs spre încadrare. Îndepărtarea de model este, în acelaşi timp, şi în primul rînd, o apropiere de sistemul propriu.

[28] Vezi H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, ed.ª a V-a, Halle, 1920, p. 394 şi urm. ; L. Bloomfield, *Language*, New York, 1933, p. 445 şi urm.

[29] Iorgu Iordan—Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, 1965, p. 25 ; Fónagy Iván, *A nyomaték hangos vetülete*, în „Nyelvtudományi Közlemények", LXIV, p. 158 şi urm.

[30] Pentru deosebirea dintre perceperea sunetelor unei limbi complet necunoscute şi alta cunoscută aproximativ, cf. E. Polivanov, *La perception des sons d'une langue étrangère*, în TCLP, an. 4, 1931, p. 79—96 ; Sulán Béla, *A kétnyelvüség néhány kérdéséhez*, în „Magyar Nyelv", LIX, 1963, nr. 3, p. 257.

Din cele arătate pînă aici reiese, credem, cu suficientă evidenţă importanţa de care ar trebui să se bucure cercetările legate de rolul bazei de audiţie şi de articulaţie în procesul împrumutării. Includerea acestor doi factori în şirul celor care explică împrumuturile este cît se poate de firească dacă observăm că adaptarea începe chiar prin faza receptării cuvîntului nou. Deosebirea care apare între forma emisă şi cea receptată nu se poate explica decît în cazuri patologice prin incapacitatea unui individ de a pronunţa, de a reproduce un sunet sau altul din model. Nu calităţile şi posibilităţile organelor audiţiei sau cele ale articulaţiei diferă [31], ci *modul* în care ele se folosesc într-o limbă ori alta [32]. Baza de articulaţie nu este un bun dat din naştere, ci rezultatul unui efort depus — în majoritatea cazurilor inconştient — în miile de exerciţii pe care le face vorbitorul. Prin aceste încercări tot mai reuşite se ajunge la obişnuirea organelor de vorbire cu anumite poziţii, cu mişcările necesare pentru formarea diferitelor sunete şi legarea lor într-o unitate oarecare [33]. Dacă un român „nu poate" pronunţa un *a* (å) din cuvintele maghiare, aceasta nu se întîmplă din cauza incapacităţii aparatului său fonator, ci pentru că sistemul vocalic al limbii sale n-a reclamat bazei de articulaţie să se modeleze şi pentru formarea acestei vocale. Paradoxal, dar tocmai limba şi-a fixat anumite limite în felul de pronunţare. O limbă formată pe o bază de articulaţie la rîndul ei a „deformat", a orientat într-o anumită direcţie posibilităţile organelor de vorbire. Cristalizarea unui sistem fonetic duce la obişnuirea organelor de vorbire cu anumite mişcări articulatorii şi la *nedezvoltarea* altora. Neavînd anumite sunete în registrul sonor al său, nici aparatul fonator nu a fost specializat pentru formarea lor. Legătura care există între baza de articulaţie şi baza de audiţie nu este greu de observat. Vorbitorul aude ceea ce este obişnuit să şi pronunţe, adică, fără să vrea, face o permanentă raportare la sunetele limbii sale. Cele două baze sînt într-o interacţiune permanentă. Ele nu sînt date o dată pentru totdeauna, ci se dezvoltă într-o sincronizare aproape perfectă, influenţîndu-se reciproc.

Prin urmare, atunci cînd se apelează la baza de articulaţie şi de audiţie în explicarea unor particularităţi sau a unor transformări fonetice, aceasta nu este o încercare gratuită. Rezervele formulate faţă de teoria bazei de articulaţie, care după unii ar fi o formulă goală, mistificatoare, care aduce mai multă ceaţă decît lumină, nu sînt întemeiate [34]. Împrumutul, un element străin prin origine, obligă particularităţile bazei de articulaţie şi de audiţie, puţin vizibile în cazul elementelor proprii, să iasă la suprafaţă şi să-şi dezvăluie existenţa. Această calitate a împrumuturilor de a obliga sistemul limbii la o acţiune mai puţin ascunsă arată şi avantajele cercetării acestora pentru cunoaşterea mai adîncă a sistemului limbii, în cazul nostru, al limbii române.

Rezervele formulate faţă de teoria bazei de articulaţie au, totuşi, darul de a semnala caracterul sporadic şi nu o dată superficial al cercetării acestui fenomen. Din cauza greutăţilor care se ivesc la tot pasul în explicarea

[31] În legătură cu teoriile privind tendinţele fonetice „înnăscute", cf. observaţiile lui Iorgu Iordan în legătură cu J.v. Ginneken, în *Lingvistica romanică*, Bucureşti, 1960, p. 51.

[32] Karl-Heinz Schönfelder, *Probleme der Völker-und Sprachmischung*, Halle, 1956, p. 51—52.

[33] Vezi E. Petrovici, *Simbioza româno-slavă* ..., p. 149—150; Papp István, *Leíró magyar hangtan*, Budapest, 1966, p. 165—166.

[34] Pentru o prezentare mai largă a diferitelor păreri cf. Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iaşi, 1927, p. 245—310.

anumitor transformări fonetice, cercetările se opresc de cele mai multe ori la nivelul constatărilor : sunetul cutare se transformă în sunetul cutare. Dar aici se răstoarnă ordinea firească, logică a lucrurilor. Sunetul nou este punctul final, rezultatul, efectul unei cauze. Pentru a cunoaşte într-adevăr procesul şi a înţelege mai bine rezultatul, cauza trebuie descoperită. În acest sens, baza de articulaţie şi cea de audiţie pot da un teren mai solid cercetărilor şi un caracter mai obiectiv rezultatelor obţinute [35]. Dacă numai echilibrul sistemului ar impune schimbările fonetice — cum susţin unii — atunci un sistem o dată echilibrat n-ar mai trebui să sufere nici o schimbare [36]. Sistemul se creează pe o anumită bază, evoluează împreună şi se influenţează reciproc.

Particularităţile fonetice ale unei limbi ies în evidenţă în mod deosebit atunci cînd se găsesc faţă în faţă două sisteme rezultate din două baze de articulaţie diferite. Procesul împrumutării dezvăluie în chip convingător nu numai existenţa acestor sisteme, dar şi lupta lor pentru a-şi menţine unitatea, individualitatea. Termenul vizat pentru împrumut reprezentant al unui sistem străin, de la primul contact cu el şi pînă la adaptarea sa definitivă, ilustrează, prin schimbările fonetice succesive pe care le suferă, deosebirea existentă între două sisteme. Corpul străin este supus unei presiuni permanente în vederea înlăturării particularităţilor sale, tipice limbii din care a provenit .De exemplu magh. dial. *hitlen* > rom. *hitlean*, *hiclean*, *ficlean*, *iclean*... *viclean* ; magh. *mesterség* > rom. *meşterşig*, *meşterşîg*, *meşterşug*, *meşteşug*. Evitarea obstacolului se face prin înlocuirea sunetului neobişnuit cu un sunet apropiat din sistemul propriu. Dificultatea nu se limitează numai la o vocală sau o consoană, ci poate fi un grup de sunete sau o succesiune neobişnuită a lor.

Schimbările fonetice care intervin în adaptarea unui împrumut sînt schimbări de natură sincronică şi nu diacronică. Nu avem un proces de evoluţie fonetică, ci unul de substituire fonetică. Ne găsim deci în faţa unor schimbări *succesive pe plan sincronic* care nu pot fi confundate cu schimbările diacronice, după cum nici cinematica (aparenţa mişcării) nu se poate confunda cu dinamica [37]. Împrumutul va lua parte la evoluţia limbii respective numai după încadrarea sa, căci tocmai astfel se explică presiunea mai intensă a sistemului asupra împrumutului [38]. Dacă elementele proprii ale unei limbi evoluează treptat şi participă la crearea şi evoluţia sistemului, cele externe, la venirea lor, se găsesc în faţa unor compartimente formate, cu structuri proprii. Dinamica sistemului acţionează continuu şi aproape neobservat asupra elementelor proprii, dar cu urmări evidente, dovadă fazele diferite ale unei limbi. Caracterul mai pregnant al modelării elementelor alogene se explică prin dorinţa de a şterge, pe cît posibil cît mai repede, deosebirile dintre nou şi vechi. Încadrarea împrumuturilor presupune parcurgerea — măcar în parte — a drumului făcut de-a lungul secolelor de cuvintele moştenite în domeniul schimbărilor fonetice.

---

[35] G. Ivănescu, *Les lois fondamentales de l'évolution linguistique*, în *Résumés des communications*, X-ème Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 août-2 septembre, 1967, p. 157.

[36] Cf. F. de Saussure, *op. cit.*, p. 198—210 ; Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, 1968, p. 7—15.

[37] C. Poghirc, *Note asupra cauzalităţii în limbă*, în PLG, v, 1967, p. 7.

[38] E. Petrovici, *Evoluţie fonetică* ..., p. 25—26.

În cazul împrumuturilor din limba maghiară schimbările care se impun pot fi destul de numeroase dacă avem în vedere că sistemele celor două limbi nu numai că diferă, dar, în unele cazuri, chiar se opun. Iată numai cîteva deosebiri din sistemul vocalic : cuvintele maghiare pot să aibă un *ö*, *ü* sau vocale cu o cantitate sporită *á*, *ó*, *ú*, *é*, *ő*, *í*, *ű* ; seria anterioară este mult mai bogată decît în limba română şi întregul sistem vocalic are un caracter labial mult mai pronunţat decît cel românesc. Atît vocalele amintite cît şi celelalte au o altă distribuţie decît în română (de exemplu, *-ó* în limba maghiară are o frecvenţă deosebită, iar în limba română *-o* apare doar în cîteva cuvinte şi la vocativ din ce în ce mai rar). Aceste deosebiri se înmulţesc dacă luăm în seamă şi etapele mai vechi ale limbilor în discuţie. În cazul unui împrumut din secolul al XVI-lea sîntem obligaţi să căutăm explicaţiile în caracteristicile limbii de atunci. De exemplu, *v* maghiar în perioada amintită avea un caracter bilabial care explică evoluţia lui *v+a*> *ǫa* din magh. *avas* „codru" > rom. *Oaş* etc. [39]. În alte cazuri, numai cunoaşterea formelor dialectale poate explica satisfăcător aspectul noului cuvînt românesc. De exemplu, în explicarea rom. *bîlci* trebuie să plecăm de la forma păstrată de graiurile maghiare : *bulcsu*, *bolcsu* şi nu de la forma întîlnită în limba literară : *búcsú*, cum s-a procedat cîteodată [40].

Pe lîngă deosebiri putem găsi şi particularităţi care pot apropia sistemele celor două limbi (şi interferenţele aici îşi găsesc un teren larg) [41]. Limba română are un sistem fonetic deosebit de variat ; nu reclamă o terminaţie exclusiv vocalică sau numai consonantică ; are un sistem accentologic elastic. Toate acestea îi permit să „românizeze" relativ uşor împrumuturile [42]. În alte cazuri, o tendinţă internă aproape nesesizabilă iese în calea unei particularităţi străine. De exemplu, vocalele româneşti, sub lovitura permanentă a accentului, se lungesc şi prin aceasta se apropie de vocalele lungi din maghiară, asemenea diftongilor româneşti reduşi prin monoftongare la o vocală mai bogată în cantitate [43] : *oa* > *ǫ* [44]. Preluarea unui cuvînt este uşurată şi de faptul că adaptarea se face relativ lent, în mai multe etape, printr-o apropiere treptată, dovadă mulţimea variantelor. Iată un singur exemplu : magh. *böség* > rom. *biuşag*, *bivşag*, *beuşag*, *bişag*, *biuşug*, *beuşig*, *belşug*. Adaptarea bruscă are loc foarte rar, atunci cînd particularitatea este atît de pronunţată, încît numai o intervenţie radicală poate s-o înlăture. Este interesant de observat că formele mai puţin adaptate se întîlnesc în părţile în care pătrund împrumuturile şi cu cît ne îndepărtăm de aceste zone, cu atît vor fi mai frecvente variantele mai apropiate de cea acceptată de limba literară (dacă

---

[39] Idem, *O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române*, în SCST, Seria III, V, nr. 3—4, p. 439—475.

[40] Cf. Alexics György, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, în „Magyar Nyelvör", XVII, 1888, nr. 3, p. 159 şi AUT, 1968, p. 295—298.

[41] R. Jakobson, *Sur la théorie des affinités phonologiques entre les langues*, în N.S. Troubetzkoy, *Principes de phonologie*, Paris, 1957, p. 351—365.

[42] G. Ivănescu şi L. Leonte, *Fonetica şi morfologia neologismelor române de origine latină şi romanică*, în SCST (Iaşi), VII, 1956, fasc. 2, p. 1.

[43] U. Weinreich, *op. cit.*, p. 22.

[44] Gr. Rusu, *Schiţă a sistemului fonologic al graiului bistriţean*, în CL. IV, 1959, nr. 1, p. 65.

ajunge pînă acolo), care, de obicei, nu sînt cunoscute în regiunea în care au pătruns la început [45].

Dacă zonele cele mai apropiate de limba maghiară sînt cele mai bogate în elemente străine, în momentul slăbirii influenței tocmai acestea pierd o mulțime de cuvinte. Vorbitorii români bilingvi din aceste locuri detectează cu mare ușurință acești termeni, mai ales că nici nu sînt adaptați total, și, printr-o folosire tot mai rară și de ceilalți vorbitori, îi elimină. Formele pătrunse în regiunile mai îndepărtate și în limba literară se mențin mai mult pentru că ele n-au trecut direct aici, ci printr-o fază pregătitoare, aceea a subdialectelor, deci pătrund ca termeni ai subdialectului românesc și nu ai unei limbi străine.

Cele prezentate mai sus ne permit desprinderea următoarelor concluzii :

1. Cercetarea împrumuturilor ne înlesnește o cunoaștere mai profundă a sistemului limbii române.

2. Împrumuturile declanșează o activitate mai vie a mijloacelor din unele compartimente, prin care respinge elementele străine.

3. Împrumutul se întîlnește de obicei cu o tendință internă care îi înlesnește pătrunderea în limbă.

4. Faptele trebuie cercetate în evoluția lor istorică.

5. Analiza atentă a transformărilor permite o cronologizare relativă a lor și fixarea etimologiei directe și nu una „prin filieră".

6. Pentru o cunoaștere cît mai completă a elementelor provenite din limba maghiară trebuie să se cerceteze atît împrumuturile cît și cuvintele străine, care ne dezvăluie aspecte din procesul complex al adaptării.

7. Capacitatea unei limbi de a include, prin adaptare, cuvinte străine subliniază viabilitatea sistemelor sale.

8. Delimitarea cuvîntului străin de împrumut este o condiție sine qua non a unei cercetări la obiect.

---

[45] V. Breban, *Note...*, p. 222—223.

CONSIDERAȚII CRITICE ASUPRA NUMELOR DE PĂSĂRI RĂPITOARE DIN FAUNA ȚĂRII

II

DE

ALEXANDRU FILIPAȘCU

Șoim (șoiman, șoimel etc.)

Apelativul *șoim* este înrădăcinat și bine răspîndit în graiul nostru. El trebuie atribuit numai așa-zisului *șoim-călător* (*F. p. peregrinus* Tunst.) subspeciilor sale rare sau accidentale în fauna țării (*broockei*, *germanicus*), precum și șoimului meridional din specia *Falco biarmicus* (ssp. *feldeggi*), o altă raritate pe care poporul n-o deosebește de șoimul propriu-zis. Din acest punct de vedere [1] împărtășim opinia dr. M. Băcescu (*Păs.*, 201)[2]. Remarcăm totodată că în lucrările de specialitate (nu și pe teren) s-au înrădăcinat o serie de apelative artificiale : *șoim-de-iarnă* pentru *Falco columbarius aesalon* Tunst. și *șoimul-rîndunelelor* (sau *șoimuleț*) pentru *F. subbuteo*. Aceștia sînt șoimi de talie mică, în trecut nefolosiți la vînătoare, iar apelativele lor — vechi sau actuale — din popor sînt dificil de omologat și rămîn cu o circulație strict regională sau locală. La fel, speciei *Falco cherrug* (*danubialis* Kleinschm.), mult folosite la vînătoare, alături de șoim, ornitologii, necunoscîndu-i numele șoimăresc i-au creat și răspîndit pe acela de *șoim-dunărean*. Acesta, între altele, convine cerințelor nomenclaturii subspeciei (endemice pentru bazinul Dunării). Din numele găsite în bibliografie, dr. M. Băcescu (*Păs.*, 202, 436) propune pentru acest șoim

---

[1] Și din acela al nomenclaturii ornitologice în limba națională, în care nici o varietate măcar nu poate rămîne fără nume.

[2] Vezi și la Gh. Șincai, *Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae* (publ. de Al. Borza în DR, V, 1928, p. 553—562), „Falco = șoim". Abrevierile folosite sînt aceleași din partea I a articolului (V. LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 254) și anume : *Păs.* = M. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, Ed. Academiei, 1961 ; TR = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Ed. Academiei, 1963 ; NOM = *Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România*, în „Revista muzeelor", IV, 1967, nr. 2, p. 193—203 ; *Ist.* = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, vol. I, II, ediție îngrijită și studiu introductiv de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, București, 1965 ; DTB = D. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921.

numele de *șoiman*, apelativ inexistent ca substantiv în vorbirea poporului și inutil, pe lîngă numele ornitologic deja intrat în circulație.

Șoiman, ca și diminutivele *șoimel*, *șoimulean* ș.a. se găsesc la Marian cu atribuție de *F. peregrinus* [3]. Nefiind susținute documentar sau toponimic, ele trebuie considerate nu ca apelative, ci ca atribute comparative date oamenilor sau, foarte adesea, cailor de preț, pentru a le sublinia curajul, îndrăzneala, iuțeala, nobletea etc. Singur *șoimuț* a trecut ca apelativ pentru speciile de *Lanius* (*Păs.*, 163), o păsăruică cu aptitudini hrăpărețe, asemănătoare păsărilor răpitoare și care prezintă, ca și șoimii, pe maxilarul superior, un dinte terminal. *Șoiman* ar mai putea fi considerat forma masculină, veche, a fem. *șoimoaie*, atestat documentar (în cadrul speciei „șoim"), dacă ținem seama de proverbul *Șoiman el, nici vînt n-adie și-i curg penele!* [4]

Numeroase toponimice atestă [5] prezența șoimilor (*Șoimu*, *Valea Șoimului* etc.) sau a sălașurilor lor, situate de regulă în locuri stîncoase (*Piatra Șoimului* în Buzău, com. Breaza [6], sau în Maramureș, atestat documentar în 1382 și 1450 [7]), dar și pe aceea a șoimarilor izolați sau în așezări închegate (*Șoimari* în Prahova, atestat documentar la 1520 [8], *Șoimărești*, *Șoimăria* etc.). Unele toponimice pot deriva din antroponimicele destul de frecvente odinioară : *Șoimu*, *Șoimanu*, *Șoimara* etc. În Ardeal, prin secolele XV—XVI, o dată cu utilizarea uliilor și a altor specii de șoimi la vînătoare, șoimăritului începe să i se zică, popular, *păsărit*, sau *păsărărit*, iar șoimarilor, *păsărari* [9]. Păsărarii ardeleni sînt tot mai des pomeniți ca atare în documente [10]. Folosind traducerea și transcrierea oficială maghiară (*păsărar* = *madarász*), o serie de toponimice ardelenești, nediscutate pînă acum (TR), își găsesc astfel explicația etimologică. Sînt, în primul rînd, localitățile [11] *Mădăraș* — vechiul nume al com. *Păsăreni* (Turda, jud. Cluj), *Mădăraș* și *Modoraș* (jud. Bihor) și *Mădăraș* (jud. Mureș); apoi toponimicele montane Vf. *Mădărașului* (1760 m) și *Harghita Mădărașului* din Munții Harghitei. Toate atestă prezența și îndeletnicirile „șoimărești" ale vînătorilor cu păsări răpitoare.

Corói, corúi, curúi

Sub aceste forme principale (mold., trans., munt.), apelativul *coroi* se găsește bine reprezentat în toponimia noastră, în care apar și formele feminine (*coruia*) sau diminutivele sale (*coruț — coruța* ; *coruș*). Toponimia

---

[3] Vezi *Păs.*, p. 162—163.

[4] *Proverbele românilor*, București, Ed. Socec, colecția I. Zane (proverbul nr. 4483).

[5] Vezi TR, p. 421—504 ; DTB, G. I. Lahovari, *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, 1902, p. 523—524 etc.

[6] A. Oprescu, *Vînătoarea în județul Buzău*, în „Carpații", 1939, nr. 1, p. 14.

[7] I. Mihályi, *Máramarosi Diplomák*, XIV—XV, Sighet, 1900.

[8] *Documente privitoare la istoria României. B. Țara Românească, Secolele XIII—XVI. Indicele numelor de locuri*, București, Ed. Academiei, 1956 ; Ion Radu Mirea, *Catalogul documentelor românești (1269—1600)*, București, 1947.

[9] Cf. magh. *solymászat — madarászat* ; *solymár — madarász* ; cf. germ. *Falkenjagd — — Beizjagd* (șoimărit — vînătoare cu păsări răpitoare).

[10] „Păsărarii domnitorului" la Alba-Iulia în 1583 ; Petre „Madarász", înnobilat pentru merite șoimărești la 1610 etc. (cf. Al. Filipașcu, *Vînătoarea cu păsări răpitoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1966, nr. 9, p. 16—18).

[11] În DTB.

păstrează şi forma *corîi* (dim. *corîiaşul*), particulară regiunii premontane din jud. Buzău. Se cunosc astfel [12] un număr de 9 localităţi (*Coroiu* : *Neamţ*; *Coruia* — magh. *Karoly*, *Curuia* : Maramureş, resp. Dolj; *Coruş* : Cluj; *Coroieşti* : Vaslui, Hunedoara — atestat documentar la 1447 [13] şi Gorj; *Coruieşti* : Argeş; *Coruieni* — magh. *Karulyfalva*, *Curuieni* : Maramureş, resp. Teleorman) şi peste 20 de toponimice : păduri, dealuri etc. (*Coroiu*, *Coroiul* : Bacău, Vaslui, Neamţu, Galaţi, Arad; *Corîiul*, *Corîiaşul* : Buzău; *Coroiasca* : Prahova; *Coroiata*, pădure = „loc bogat în corui", TR, p. 464 : Bacău; *Coruţa* : pădure în Argeş, atestat documentar la 1500 [14]). O parte din toponimicele citate (ex. *Coroieşti*, *Coruieni*, poate şi unele top. *Coroiul*) apar ca derivate antroponimice. În antroponimie, *Coroi* nu este rar [15] şi, asemenea altor ornito-porecle [16] (*Socol*, *Şoim*, *Rarău*, *Balaban* etc.), în vechime era atribuit iniţial pentru a sublinia merite deosebite ale persoanelor în cauză. În Moldova, un document al lui Ştefăniţă-vodă, la 1558, aminteşte de „Fîntîna lui Corui" [17]. Mai devreme încă sînt înnobilaţi, de către Matei Corvin, cavalerii maramureşeni Matei Coroiu de Onceşti şi fiul său Ion, pentru merite militare deosebite [18]. De asemenea, în Năsăud, numele de familie *Coruţ* (diminutiv al coroiului, cf. fem. *Coruţa*, top. în Argeş) nu este rar, alături de alte nume de familie ca *Pupădză*, *Găină*, *Zaiţ* [19].

Adăugăm la cele arătate în partea introductivă a studiului de faţă că pentru *coroi* = *uliu* se pronunţă şi H. Tiktin [20] (greşind însă în privinţa speciei : „Habicht, *Astur palumbarius*" [21]), Iorgu Iordan („pasăre răpitoare asemănătoare cu uliul" şi „o specie de ulii" — TR, p. 464, resp. 504); N. Drăganu [22], L. Şăineanu [23], reluînd pe Tiktin, se numără printre primii care stîrnesc confuzie : „*coroiu* (*curuiu*) — şoim care se învaţă de vînător să prindă prepeliţe (*Astur palumbarius*) (ung. *karoly*)" ! În DA confuzia se păstrează : „Coroi : nume dat mai multor specii de răpitoare mici din familia falconidelor. Vezi : *uliu*, *şoim*", în vreme ce DM (1958, p. 189) se stabileşte pentru şoim („*coroi*=nume dat . . . în special şoimului"), deşi desenul alăturat, ca şi etimologia indicată (< magh. *karoly*) sînt ale uliului-păsărar (*Accipiter nisus*). În sfîrşit, poziţia dr. Băcescu este categorică : „Propunem însă de la început ca pentru *Falco peregrinus* şi *F. cherrug* să se folosească şi numele vechi de *corúi*" (*Păs.*, p. 200).

---

[12] TR, p. 142, 464, 504; I. Lahovari, *op. cit.*, vol. II, p. 647 şi vol. III, p. 44; DTB.

[13] R. Vuia, *Ţara Haţegului şi ţinutul pădurenilor*, în „Lucrările Inst. de geografie al Univ. Cluj", vol. II, 1926.

[14] *Documente... B. Ţara Românească. Indice*, p. 36.

[15] N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic român*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p. 249.

[16] Vezi A. Bunea, *Stăpînii Ţării Oltului*, discurs de recepţie la Academia Română, Bucureşti, 1910, p. 5, 52; Şt. Paşca, *Supranume colective intercomunale*, în DR, VIII, 1935, p. 208.

[17] *Documente... A. Moldova, veac. XVI*, vol. I, Bucureşti, 1953.

[18] De asemenea pretorii Coroi de Onceşti (1628—1721) şi Coroi de Sarasău (1599—1633) (Al. Filipaşcu, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940, p. 72, 254—257).

[19] Şt. Buzilă, *Monografia comunei Sîniosif sau Poiana*, Bistriţa, 1910.

[20] *Dicţionar român-german* (Rum. deutsch. Wört.), Bd. I, A—D, Bucureşti, 1903, p. 448.

[21] Sin. (nomina nuda) pt. *Accipiter gentilis* „uliu-porumbar".

[22] *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1924, p. 2.

[23] Bucureşti, 1955, vol. I, A—C, p. 554.

Utilizat în Rusia și mai ales în Orient [24] (cu precădere de către turci), ca și în Africa de nord, mai ales pentru prins prepelițe, coroiul își cîștigă popularitatea ca pasăre de vînătoare în principate, după ce întrebuințarea șoimilor propriu-ziși devine, prin lege[25], dreptul exclusiv al casei domnitoare și al nobililor, chiar dacă șoimarii angajați se recrutau tot din rîndul păturilor de jos. Cum am mai arătat, aceasta provoacă și apariția termenului *păsărit*, în loc de *șoimărit*. Mai tîrziu, coroii sînt din ce în ce mai căutați [26], cum atestă documentele din vremea lui Mavrocordat și Mihail Sutzu, apoi însemnările lui Alecsandri și ale lui Odobescu precum și informația despre existența în urmă cu „o jumătate de veac, la Adamclisi (Derehemlé) a vînătorilor de prepelițe cu coroi și copoi" (*Păs.*, p. 200). Toate acestea, însă, nu confirmă ipoteza „*corúi*, cuvînt turcesc" (*ibidem*). Deoarece etimologia acestui apelativ șoimăresc este evident (< vechi magh. *karoly* [27] sau *karujmadár*) (> secui *keruly* [28], magh. act. *karvaly*) = *Accipiter nisus*, numit de ornitologi *uliu-păsărar* (NOM, p. 195) [29].

Materialul cules de M. Băcescu [30] nu contribuie cu nimic la omologarea *coroi* = *șoim*, dimpotrivă. Pentru Banat, cu toate că la Index (p. 70) găsim „*corúi* (Sredиștea și în general Banat) = *Falco*, mai rar *Accipiter gentilis*", în continuare (*Păs.*, 208) se spune: „*Coruiul* are și sens generic în Banat, pentru răpitoarele de păsări domestice — întocmai ca și *uliul* în restul țării — mai puțin de *Falco*, ca în alte părți" (!?). Este evident că pentru autor era foarte dificilă omologarea apelativului *coroi*, de unde contradicția exprimată mai sus. De altfel, atacul asupra păsărilor de curte care nu zboară indică obligatoriu și în primul rînd un *uliu* și nu un șoim, răpitor ce-și prinde prada, de regulă, din zbor. Băcescu introduce *coroi* la *uliu* (*A. gentilis!* — *Păs.*, p. 207—210) — nu și la *uliul-păsăresc* (*A. nisus*) — precum și la *vinderel* (*Falco tinnunculus*) pentru Rășinari și Fetești, pe considerentul „« coroiul ia vrăghii », de șoim nu se știe" (*Păs.*, 205). Omologarea este superficială și forțată, pentru că a prinde vrăbii nu înseamnă „vinderel" (șoim mărunt „specializat" în șoareci, insecte

---

[24] Tiktin, *op. cit.*: „Wird in Orient als Beizvogel verwendet"; cf. G. P. Dementiev, N. A. Gladkov, *Птицы СССР*, Moscova, 1951, tom. I.

[25] În Transilvania, legea din 1504 (§ 18) interzicea țăranilor să șoimărească (B. Loránt, *Vadmadárból-Vadászmadár*, Budapest, 1955). Sub Matei Basarab, în Țara Românească se tipărește Pravila de la Govora (1640), în care glava 376 încearcă să oprească șoimăritul mai ales în rîndul popilor, dar și al mirenilor („cine va mînca carne mortăciună sau prinsă de hiară sau mursecată, adică mîncată de lupi sau de altă fiară sau de *pasere sburătoare* ce se zice șoim, sau de altă pasere sau...").

[26] Primul coroi pomenit documentar în Țara Românească este acela primit ca dar din partea brașovenilor de spătarul Drăghici, la 14 august 1546; „nisum, vulgo sperweder" (cf. O. Witting, *Vînatul și vînătoarea în Transilvania secolului XVI*, în „Revista pădurilor", XVII, 1930, nr. 1).

[27] Etimologia (cu omologarea greșită la *A. gentilis*) la Tiktin, Șăineanu, N. Drăganu (*op. cit.*); apoi DM, p. 189.

[28] S. Opreanu, *Contribuții la toponimia din ținutul secuilor*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj", vol. II, 1926, p. 153—180.

[29] Pentru omologarea ornitologică a magh. *karoly*, vezi Șt. Chernel, *Nomenclator Avium Regni Hungariae*, Budapest, 1898; H. Otto, *A Madarak*, Budapest, 1908, p. 115; D. Linția, *Păsările R.P.R.*, vol. II, 1954; dr. Keve András, *Nomenclator Avium Hungariae*, Budapest, 1960; Al. Filipașcu, *Păsări răpitoare folosite în vînătoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1962, nr. 10, p. 8.

[30] *Păs.*, p. 70, 202, 205, 208.

şi şopîrle), ci mai degrabă *uliu-păsărar* [31]. Pe de altă parte, discutarea apelativului *coroi* (şi variantele sale) este în mod voit plasată la *Falco cherrug* [32] potrivit concepţiei generale pe care autorul şi-a format-o în legătură cu' înţelesul apelativului discutat, la care ne-am referit de atîtea ori.

Nici în cazul lui *Falco cherrug* argumentele nu rezistă criticii. Observăm că apelativul este cunoscut în special în regiunea Bîrladului şi a Galaţiului, plecînd de la „Chestionarul" lui Hasdeu, în succesiunea „uliu, coroi" — acolo unde *şoim* nu apare în chestionare şi aceasta sugerează *coroi* = *şoim*, iar acolo unde apare şi *şoim*, nu ştim de ce omologarea e mai surprinzătoare : *coroi* = *Circus aeruginosus* (herete de stuf) ! Nici informaţia culeasă de Hasdeu, „coruiul mînîncă numai carne proaspătă", nu ne spune mare lucru, întrucît nici uliii nu se ating de hoit decît în cazuri extreme (iarna). Este însă sugestivă descrierea reţinută de Hasdeu pentru zona gălăţeană, cu privire la modul în care se vînau prepeliţele cu coroi (*Păs.*, 202) şi care este atribuită de Băcescu tot lui *Circus aeruginosus*, specie care nu a fost atestată niciodată ca pasăre de vînătoare, nu numai la noi, dar nici în alte părţi ale Eurasiei ! În vreme ce vînătoarea cu coroii la Adamclisi şi aceea cunoscută de Hasdeu, la care se foloseau copoii ca să stîrnească prepeliţele şi coroii erau purtaţi legaţi cu o curea la picior, nu este o noutate. O regăsim amintită de Cantemir (*Ist.*, I, p. 56, 247), la care *rarăii*, *coroii* şi *uliii* sînt puşi mereu alături de *cotei* (= copoi). Apoi, la 1795, „fiindcă s-a apropiat vremea vînătoarei curuilor", „cu coteii şi curuii" merg „ţiganii curuieri" la Berceni, pe cîmpiile ilfovene [33] ; şi tot la acele timpuri, sau mai apropiate încă, se gîndeşte Odobescu [34] : „ducînd cîinii de zgardă şi curuii de lănţuşe" ... Peste tot este vorba de uliul-păsărar, *A. nisus*.

Aşa cum cheltuielile pentru transportul şi întreţinerea şoimilor în Ţara Românească apar „din vechime" în darea globală pe obşti (sate), numită *cislă* [35], tot aşa în Transilvania secolelor XVI—XVII exista în cadrul dării anuale, a „censului", darea în corui („censum carolipenz vocatum") la care erau supuşi juzii şi ţăranii liberi şi care era satisfăcută iniţial prin şoimi şi coroi („quem judices et liberti annuatim unum falconem redimendo..." etc.[36]) ; iar mai tîrziu, numai cu coroi în cadrul dărilor numite „tretină" [37] şi „strungă" [38], dări cneziale, cu timpul

[31] În special în Ardeal, vrăbiei i se spune în popor „pasăre" ; de unde o serie de apelative pentru *A. nisus*, de constatat chiar şi la Băcescu : *Păsărar* (şi la Marian, *op. cit.*), *Uliu-păsăratic*, *Uliu-păsăresc*, *Vrăbiér* (Greaca) şi *Vrăgl.ir* (la Fălticeni) — omologat, acesta din urmă, fără să ştim pentru ce, tot la *Falco tinnunculus*.

[32] „Coiúi se pare că era mai mult specia următoare (*F. cherrug* — n.n.), de aceea am trecut acolo locurile unde circulă şi datele ce privesc acest discutat nume" (*Păs.*, p. 201).

[33] Henri H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, Bucureşti, 1958, vol. I, p. 239.

[34] *Pseudokinegetikos*, 1874 ; Edit. tineretului, 1954.

[35] „... să cisluiească de toate satele plaiului, ca o datorie a lor ce este" (*Documente privitoare la economia Ţărilor Româneşti. 1800—1880*, Bucureşti, 1958, vol. I, p. 338, doc. din 1824).

[36] Şt. Meteş, *Viaţa agrară economică a românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, 1921, vol. I.

[37] La 1633, după Urbariul Sătmarului, voievozii dădeau fiecare „cîte o căprioară şi un coroiu (karvaly) căprioara răscumpărabilă cu 60 denari şi coroiul cu 35 denari" (D. Prodan, *Ce era tretina în Transilvania*, în „Omagiu lui Ioan Lupaş", Bucureşti, 1943, p. 729 şi urm.).

[38] Comitatul Chioar primea la 1566 ca strungă de la cnezi „cîte 1 uliu sau 25 den.", iar la 1603, ca „răscumpărare", 60 den. Pe Valea Someşului (Comit. Szolnok-Dobîca), cnezii dădeau ca răscumpărare 75 den., 1 viţel şi o pătură (Al. Doboşi, *Datul oilor*, în „Studii şi cercetări", Acad. Rom., Bucureşti, XXVIII, 1937).

rămase numai cu numele [39], păsările răpitoare fiind răscumpărate în dinari.

Identificarea *corói* = *uliu-păsărar* (*Accipiter nisus*) ar mai ridica o singură obiecțiune, de ordin ornitologic, după care această specie, oarecum nordică, ar cuibări la noi numai accidental și de fapt ar veni în masă numai ca oaspe de iarnă sau în pasaje. Deci ea n-ar fi putut furniza cantitativ păsările trebuincioase în vînătoare, care erau luate — în marea majoritate a cazurilor — de la cuiburi, ca pui. În lucrările generale de ornitologie, chiar și în cele mai recente [40], persistă concepția după care *A. nisus* este oaspe de iarnă și clocitor accidental în fauna țării, chiar dacă i se admite un cuibărit întîmplător în pădurile mai întinse ale regiunilor carpatine. Este neîndoielnic faptul că, cel puțin astăzi, păsările care sosesc toamna sau care trec peste țara noastră în migrație depășesc în mod considerabil perechile clocitoare autohtone. Cu toate acestea, clocitul speciei, în regiunile subcarpatice mai ales, nu este de loc „accidental"; el a fost dovedit cu regularitate pentru Banat [41], Munții Rodnei [42] și, fapt remarcabil, în triunghiul Buzău-Galați-Bacău [43], adică tocmai acolo unde toponimia atestă din abundență prezența coroiului. Fără discuție, înainte vreme, codrii întinși din regiunile colinare mențineau un microclimat mai rece și, astfel, mai adecvat clocitului lui *A. nisus*, al cărui șeptel autohton, sedentar, era de cîteva ori mai mare decît cel actual.

Cobăț, cobeț, cobîț

Este sinonimul bănățean al lui *coroi*, cu originea în croat. *kobac* [44] (cu sens generic de *uliu*, *Accipiter* [45]). Șoimarii ruși, de altfel, numeau *кобец*, *конец* șoimii mărunți (în primul rînd *Falco subbuteo*), de unde franc. *kobez* = *F. subbuteo* [46]. Dr. M. Băcescu omologhează just *cobăț* = *Accipiter nisus* (*Păs.*, p. 208, 212) și, mai rar, = *A. gentilis* (mai precis, sub forma *cobăț-de-găini*). Remarcăm că la Comorîște (Oravița) *cobăț* este tot *A. nisus* și nu „altă pasăre" (*Păs.*, p. 208), tocmai pentru că „țipătul lui anunță zăpadă"; observația populară este conformă apariției masive, în cap de iarnă, a uliilor-păsărari nordici. Apelativul a ajuns mai recent și în Dobrogea (zona Tulcea) sub forma *cobîț* și cu sensul generic de „uliu" (*Păs.*, p. 62).

Rarău, rîrău

M. Băcescu cunoaște termenul *rarău* numai de la Cantemir și îl identifică cu zăganul („sigur Gypaetus" — *Păs.*, 146), considerîndu-

---

[39] În documente se numea „karoly-pénz" sau „karvaly-fejében".

[40] „Hôte d'hiver et rarement sédentaire", la G. D. Vasiliu, *Systema Avium Romaniae*, în „Alauda", Paris, 1968, p. 27.

[41] D. Linția, *op. cit.*, p. 254: „clocitor regulat și chiar destul de frecvent".

[42] Al. Filipașcu, *Contributions à la connaissance de l'avifaune de la région sud-est des Monts Rodna* (*Massif Ineu*), în „Travaux du Muséum d'histoire naturelle « Gr. Antipa »", București, vol. VI, 1966, p. 295.

[43] Ion I. Cătuneanu, *La nidification de l'épervier commun (Accipiter n. nisus L.) dans la République Populaire Roumaine*, în „Travaux du Muséum d'histoire naturelle « Gr. Antipa »", București, vol. IV, 1963, p. 425—426.

[44] Vezi și Tiktin, *op. cit.*, p. 379; Șăineanu („cobăț — épervier").

[45] *Kobac kratkoprsti* = *A. gentilis*, *kobac ptičar* = *A. nisus* (H. Jørgensen, *Nomina avium Europearum*, Copenhaga, 1958).

[46] G. P. Dementiev, N. A. Gladkov, *op. cit.*

dintre acele nume care, după dispariția zăganilor, „din cauză că n-au trecut asupra altor răpitoare, s-au pierdut" (*Păs.*, 233). Istoria șoimăritului, însă, ne dezvăluie adevărata semnificație a numelui în cauză, apelativ care nu însemna zăgan, ci tocmai șoimul dunărean, *Falco cherrug*, speciei căreia M. Băcescu încearcă să-i atribuie numirile de *corúi* sau *șoimán*.

Etimologia apelativului *rarău* este la origine sl. *raroh* [47] = *F. cherrug*, de regăsit astăzi ca atare în cehă (*raroh velký* [48]). Sl. *raroh* > pol. *raróg* [49], magh. *ráró* = *F. cherrug* [50]. În cazul nostru, sufixul *-ău* indică preluarea apelativului prin șoimăritul medieval, magh. *ráró* > *rarău* (cf. *șoim*, *coroi*). În luc ările lingviștilor, explicațiile etimologice și identificările ornitologice sînt fie neprecizate, fie confuze sau contradictorii. Astfel, la Iorgu Iordan : „*rarău*, o specie de pasăre răpitoare (probabil *Pandion haliäetus*)" TR, 504, dar și numai „un fel de pasăre răpitoare" (TR, p. 530). La V. Bogrea [51], etimologia este „magh. *ráró* = bîtlan" ! Explicația acestei situații rezidă în confuziile analoge existente în identificarea apelativului *ráró* de către ornitologii maghiari. Astfel, omologat inițial cu stîrcul alb (bîtlanul la Bogrea), ornitologul S. Pétenyi (la 1882) încearcă să găsească corespondentul științific al numirilor șoimărești și atribuie denumirea *ráró* lui *Pandion haliäetus* (uligan-pescar), iar apelativului magh. *kerecsen*, *Falco cherrug* ! Eroarea este apoi răspîndită de I. Chernel [52], a cărui autoritate în materie împiedică să se clarifice lucrurile pînă în anul 1939. Abia atunci, ornitologul I. Schenk [53] demonstrează că și *ráró* și *kerecsen* desemnau inițial șoimi din specii diferite, mult întrebuințați de șoimari : *Falco cherrug* și resp. *Falco rusticolus ssp.* (șoim mare nordic și asiatic, căutat în Europa mai ales în secolele XII—XIV). Schenk arată că o dată cu șoimii nordici se procură tot mai greu și femela robustă a lui *F. cherrug;* amintindu-le oarecum înfățișarea și aptitudinile, acesteia i s-a spus *kerecsen* [54], de unde confuziile de mai tîrziu în lucrările ornitologilor [55].

Deoarece cu șoimul (*F. peregrinus*) se vînau numai păsări (rațe și cocori), șoimul dunărean (*F. cherrug*) era foarte apreciat de șoimari, întrucît această specie atacă nu numai din zbor, ci și vînatul care aleargă pe sol (iepuri, potîrnichi) și era mult mai răspîndită, cuibărind peste tot în zăvoaie și în regiunea colinară. În Transilvania secolelor XV—XVI, aceasta era pasărea de vînătoare cea mai căutată de șoimari și astfel, în documentele vremii, șoimarului ajunge să i se spună tot mai des *raroș* [56].

---

[47] *Ibidem* ; Tiktin, *op. cit.*, vol. III, 1925, p. 1299 : „un fel de șoim" (vezi și N. Drăganu, *op. cit.* ; S. Pușcariu, *Etimologii*, în DR, III, 1923 etc.).

[48] H. Jørgensen, *op. cit.*

[49] La H. Jørgensen, *op. cit.*, „r. stepony" față de „r. górski" = *Falco biarmicus.*

[50] Cf. rus. КАНЮК (*Buteo*) > pol. *kania*, magh. *kánya* = *Milvus* (gaie).

[51] *Cîteva considerații asupra toponimiei românești*, în DR, I, 1921, p. 219.

[52] *Nomenclator Avium Regni Hungariae*, 1898.

[53] *Magyar solymászmadárnevek* (*Ungarischen Beizvogelnamen*), în „Aquila", XLII—XLV, 1935—1938, Budapesta, 1939, p. 267—348.

[54] Vezi pe larg la Al. Filipașcu *Păsări răpitoare folositoare în vînătoare*, în „Vînătorul și pescarul sportiv", 1962, nr. 10, p. 7—8.

[55] În mod analog, în șoimăritul feudal maghiar pînă prin secolul al XV-lea, atît șorecarului (*Buteo*) cît și uliului-porumbar (*A. gentilis*) li se spunea „ölyv", ca, apoi, acest apelativ să rămînă numai pentru *Buteo*, iar *A. gentilis* să fie numit pînă astăzi „héja" (B. Loránt, *op. cit.*).

[56] În documentul din 1647 care amintește pe șoimarul Radu, acesta este menționat : „Radu Rárós" (Gh. Nedici, *Istoria vînătoarei*, București, 1940, p. 650).

Aceasta ne face să presupunem că și top. *Rarău* (1653 m) este la origine un antroponimic, cu semnificația „Vf. Șoimarul" (s. „Vf. Șoimarului" [57]), situație în care se află, în ultimă analiză, și alți munți cu nume dat după păsări sau „după posesori cu nume de păsări" [58].

D. Cantemir folosește atît forma *rarău*, cît și pe aceea de *rîrău* (mold. pop.) a apelativului, lăudînd aripile iuți ale acestui șoim (*Ist.*, I, p. 237, 247). El îl așează în rîndul celorlalte păsări răpitoare întrebuințate la vînătoare („șoimi, ulii, coroi, rarăi"), deci este infirmată posibilitatea omologării *rarău* = *zăgan* (*Gypaetus barbatus*). Deși nu s-a păstrat în graiul actual (ca și magh. *ráró*), *rarău* s-a menținut în toponimie atît ca masc. *Rarău*, cît și printr-un fem. *Răroaia* [59], cu care șoimarii distingeau femela sa mai robustă (cf. *șoim* — *șoimoaie*). Aceeași etimologie se poate presupune și pentru com. *Rahău* pomenită la 1500 în domeniul Bocicoi din Maramureș [60].

Balaban

În toponimie, deși prezent, acest nume nu este discutat din punct de vedere etimologic [61], cu toată răspîndirea sa relativ mare: *Balabani* sat în Argeș, *Balabanu* vechi nume al satului Nisipoasa din Prahova; apoi 6 nume topice *Balabanu* (Mehedinți, Brăila, Ialomița), *Rîpa Balabanului*, com. *Balabancea* la SV de Tulcea [62], ca și *Muchia Balabanului* în hotarul satului Șimon din Bucegi [63] sau *M. Balabanu* (1670 m) din M. Ciucaș, în hotarul satului Cheia [64]. Ca antroponimic, *Balaban* apare în Moldova și *Bălăban* în Ardeal și Oltenia [65].

Explicat în general prin „șoim" („... sorte de faucon < turc. *balaban* ") [66], comparat cu un cuman *balaban* în DM [67], acest cuvînt ar fi, aparent, la noi, numai un antroponimic de origine și de influență turcească [68]. Dar în limba turcă el există numai ca antroponimic, nu și ca apelativ [69]. Cu acest din urmă rol, Băcescu îl găsește la Cantemir, fără să-l discute însă (*Păs.*, 32).

Balaban a ajuns în circulație europeană de la șoimarii iranieni (care denumeau populația clocitoare autohtonă de *Falco cherrug* — *șarg*, iar pe șoimii acestei specii, veniți dinspre nord pentru a ierna acolo, *balaban*),

---

[57] Întrucît *Falco cherrug* nu cuibărea la munte, fiind specie de șes și de coline, ipoteza top. *Rarău* < apelativ. *rarău* („șoim"), deși atrăgătoare (Al. Filipașcu, *op. cit.*; cf. S. Pușcariu, *op. cit.*, Iorgu Iordan, *op. cit.* etc.), nu poate fi reținută.

[58] N. Drăganu, *Recenzii*, în DR, VII, 1933, p. 251.

[59] N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 358.

[60] Al. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.

[61] În TR, p. 433, este trecută, fără explicații, „Rîpa Balabanului".

[62] I. Lahovari, *op. cit.*, vol. I, 1898, p. 205.

[63] Colecția *Munții noștri*, nr. 1 (Bucegii).

[64] *Ibidem*, nr. 9 (Ciucașul).

[65] N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 188.

[66] Vezi DA.

[67] După Tiktin (*op. cit.*, p. 146): „*Balabán* — Raubvogel. Et. Vgl. kuman *balaban* „falco"; rus. *balabanu*, *F. lanarius*; türk. *balban*, „art Sperber oder Jagdfalke" (*F. lanarius* sin. vechi pt. *F. cherrug* — n.n.). În nici un caz nu are „însemnare generică de vultur", cf. V. Bogrea, *Contribuții la studierea elementelor orientale din limba română*, în DR, I, 1921, p. 286.

[68] La 1443, un „Balaban-Pașa" în urmărirea lui Iancu de Hunedoara (*Cronici turcești privitoare la Țările Române*, București, Ed. Academiei, vol. I, 1966, p. 173).

[69] H. Jørgensen, *op. cit.*

prin intermediul şoimarilor ruşi, în secolul al XVIII-lea, sub forma *бал'обан* sau *балобáн*, care a substituit vechiul sl. *raroh* (*F. cherrug*) [70]. Fie pentru femela speciei numai, sau pentru ambele sexe, *balaban* trece în această perioadă şi în graiul şoimarilor noştri, după cum ne-o dovedesc documentele. Astfel, în amintitele „Cărţi legate către vătafii de plaiu, pentru şoimi", domnitorul Mihail Sutzu consemnează la 7 mai 1792 — pe lîngă 17 „şoimi" şi 2 „corui" — 2 „Balabani" (de la Teleajen şi Buzău). Iar la 9 mai, acelaşi domnitor trimite la 5 plaiuri după „şoimi, balabani, curoiu ... peste orînduiala şoimilor cea obicinuită", pentru trebuinţa sa personală [71]. D. Cantemir preia şi el acest nume nou, dar, comparativ cu *rarău*, el îl foloseşte numai o dată, pentru Şerban Cantacuzino (*Ist.*, I, 31). De altfel, se observă că el îl consideră şoim oriental (crezînd, probabil, că este altă specie decît şoimul-dunărean, numit pînă atunci *rarău*), notînd cu referire la *balaban* : „şoimii aceştia din neamul persiesc (sînt) decît ceşti evropeşti cu mult mai buni" [72] (ceea ce denotă şi marea căutare, pe acele timpuri, a lui *F. cherrug* în şoimărit).

Rezultă că, intrat în limbajul şoimarilor abia spre declinul şoimăritului, chiar dacă s-a păstrat ici-colo în toponimie, *balaban* nu reuşeşte să înlocuiască *rarăul*, vechiul apelativ şoimăresc al şoimului-dunărean. Pentru o serie de toponimice montane, presupunem originea antroponimică analogă top. mont. *Rarău* şi din aceleaşi motive.

★

Aportul studiilor ornitologico-istorice la explicarea şi omologarea toponimicelor sau ale apelativelor în circulaţie nu se opreşte aici. Mai rămîn o serie întreagă de cuvinte, de care ne propunem să ne ocupăm cu altă ocazie : *Tohan*, *Cartal*, *Ialomiţă*, *Orlea*, *Alimoş*, *Ceahlău*, *Circedea* ş.a., ca şi *cilihoaie*, *aloghiţe*, *hoage*, *erete*, *blendău*, *hultan* etc. Scopul nostru a fost numai acela de a stabili o cît mai justă omologare specifică şi etimologică pentru cîteva dintre numele mai discutate de păsări răpitoare din fauna ţării : pentru *corói* (şi var.), *cobăţ* = *Accipiter nisus* (uliu-păsărar), pentru *rarău* (şi var.) şi, din secolul al XVIII-lea, pentru *balaban* = *Falco cherrug* (şoim-dunărean), ca şi pentru *şoim* = *Falco peregrinus* (şoim-călător) şi *uliu* = *Accipiter gentilis* (uliu-porumbar).

---

[70] G. P. Dementiev, N. A. Gladkov, *op. cit.*

[71] V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 279.

[72] *Ist.*, II, 34 şi Al. Filipaşcu, *Relaţiuni despre fauna Moldovei din secolele XVI—XVII şi cunoştinţe de zoologie în* Istoria ieroglifică *scrisă de D. Cantemir*, in litt.

„ISTORIA" UNEI ETIMOLOGII : *MALACOF**

DE

MIRGEA SECHE

Termenul de modă *malacof* (*malacov*) apare înregistrat, în majoritatea dicționarelor românești din secolul nostru, cu accepțiunea de „crinolină" sau (mai exact) de „specie de crinolină". Încă de la începutul acestui veac el reprezenta o realitate desuetă [1].

Înregistrînd cuvîntul în *Dicționarul limbii române* (serie nouă), ne-am găsit în situația neașteptată de a nu putea indica exact originea acestui neologism a cărui existență în limba noastră nu este mai veche de un secol.

Există în prezent o neobișnuită (și divergentă) abundență de explicații etimologice cu privire la *malacof*, dar nici una suficient de convingătoare. Cîteva izvoare lexicografice consideră că termenul ar proveni dintr-un nume comun de origine franceză (*malacof*, LM), rusă (*malakov*, PONTBRIANT) sau greacă (*malakon* „înfoiat", RESMERIȚĂ), altele, cu mult mai numeroase (ȘĂINEANU, TDRG, CADE, C, ȘĂINEANU, SCRIBAN, DM ș.a.), leagă cuvîntul de numele propriu rusesc *Malakov*, ce desemna un turn din ansamblul fortificat al Sevastopolului, unde s-au dat grele lupte în timpul războiului Crimeii (1853—1856).

Proveniența cuvîntului de la un nume comun francez ori rusesc nu poate fi dovedită documentar, deoarece termenul nu apare înregistrat în nici una dintre numeroasele opere lexicografice, franceze și rusești,

---

* S-au folosit în cursul expunerii următoarele abrevieri : ALECSANDRI, T. = *Opere complete* de V. Alecsandri, *Teatru*, vol. I, București, 1875 ; CADE = I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat...*, București, 1931 ; DM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958 ; LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*, tomul al II-lea, București, 1876 ; PONTBRIANT = R. de Pontbriant, *Dicționar româno-francez*, București-Göttingen-Paris, 1862 ; RESMERIȚĂ = Al. Resmeriță, *Dicționarul etimologico-semantic al limbei române*, Craiova, 1924 ; SCRIBAN = A. Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Iași, 1939 ; ȘĂINEANU = L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a II-a, Craiova, 1908 ; C. ȘĂINEANU = C. Șăineanu, *Dictionnaire roumain-français*, ediția a V-a, București, 1936 ; TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. al II-lea, București, 1911.

[1] Șăineanu arăta, de exemplu, la 1908, că obiectul de îmbrăcăminte numit *malacof* a fost „odinioară la modă".

consultate. Invocarea unui etimon grecesc pentru acest cuvînt ne apare evident fantezistă. Cît despre ipoteza ca numele propriu rusesc să fi devenit apelativ în limba română, nu rezistă nici ea la un examen critic mai serios : căci ce legătură semantică (sau măcar istorică) s-ar putea stabili între numele propriu rusesc şi termenul comun românesc ? de ce să fi creat limba română un termen de modă legat de evenimente la care ţara noastră nu a participat în mod efectiv ? cum se explică apoi grafia *malacof* (cu *f* final), cea mai cunoscută, a cuvîntului românesc, care urmează întocmai transcrierea franceză a numelui propriu rusesc ? Situaţia se complică şi datorită existenţei localităţii franceze *Malakoff*, situată la sud de Paris, localitate dezvoltată chiar în timpul războiului Crimeii, şi în care fiinţa un vestit restaurant, instalat la picioarele unei machete ce reprezenta turnul Malakov din Crimeea [2].

În faţa acestor dificultăţi, DLR a limitat etimologia doar la unele sugestii, legînd termenul comun românesc de ambele nume proprii străine amintite, rusescul *Malakov* şi francezul *Malakoff*, soluţie al cărei unic merit este prudenţa.

Ideea de a încerca un nou drum pentru a explica originea cuvîntului ne-a fost sugerată de parcurgerea cărţii de mult uitate a lui A. Pelimon, *Căderea Sevastopolului*, apărută la Bucureşti, în 1855. În litografia horstexte de mari proporţii *Panorama Sevastopolului dimpreună cu turnul Malakof*, reprodusă în acest volum (probabil din surse franceze), ni se oferă pentru ansamblul redutei izbitoarea imagine a unei uriaşe crinoline înfoiate : un vast deal circular înconjurat de trei ziduri concentrice în centrul cărora se vede un turn cilindric ; laolaltă, aspectul unui trunchi de con cu baza în jos.

Trecînd la cercetarea izvoarelor româneşti care atestă cuvîntul comun, constatăm că ele nu sînt anterioare războiului Crimeii, eveniment ce a făcut cunoscut în întreaga Europă turnul Malakovului ; *malacof* apare la 1862 în PONTBRIANT şi în 1863 la ALECSANDRI, T. 69. Data atestării cuvîntului românesc întăreşte legătura lui *malacof* (*malacov*) cu numele propriu rusesc, fără a dovedi însă ceva precis în privinţa etimologiei sale.

Trecînd la cercetarea faptelor istorice concrete, reţinem amănuntul că cele mai serioase pierderi ale francezilor şi englezilor, cei doi principali aliaţi din acest război împotriva Rusiei, se leagă de localităţile *Malakov*, respectiv *Balaklava*. Pentru cucerirea Malakovului, francezii au fost obligaţi să-şi sacrifice aproape în întregime infanteria, iar la Balaklava, aşezare portuară fortificată, cucerită şi ea în cele din urmă, a pierit cea mai mare parte a cavaleriei engleze. Era deci firesc ca fiecare dintre cele două nume proprii ruseşti să devină extrem de cunoscute în cele două ţări străine invadatoare.

Pentru limba franceză am amintit localitatea *Malakoff*, al cărei nume reprezintă pe cel rusesc. Dar, pentru scopul urmărit de noi, la fel de util ne pare ecoul produs în limba engleză de numele propriu *Balaklava*. Dicţionarele engleze înregistrează un substantiv comun *balaclava* (*balaclava*

[2] V. *Grand Larousse encyclopédique*, tomul al VI-lea, Paris, 1962.

helmet, balaclava cap), care denumea un fel de pelerină militară (în uz pînă la 1892) confecționată din lînă, care acoperea capul și umerii [3].

Existența în limba engleză a obiectului de îmbrăcăminte *balaclava* ne-a sugerat rezolvarea etimologiei lui *malacof* prin așa-numita regulă a celei de a patra proporționale. Date fiind împrejurările istorice în care s-au aflat englezii și francezii în timpul războiului Crimeii, nu ni s-a părut lipsită de temei ideea ca și în limba unora și în a celorlalți să se fi născut reflexe paralele. Am putea deci constitui perechile unei proporții lexicale, după cum urmează :

rus. Balaklava,	*rus. Malakov*
engl. *balaclava*	fr.* *malakoff*

În sprijinul acestei ipoteze vine și împrejurarea că primele izvoare românești care înregistrează cuvîntul *malacof* (*malacov*) aparțin lui R. de Pontbriant, care era francez de origine, și lui V. Alecsandri, care fusese de mai multe ori în Franța în timpul războiului Crimeii, iar de aici plecase, cu imaginația aprinsă, să viziteze cîmpul de bătaie de la Malakov [4].

Etimonul cuvîntului românesc trebuia deci găsit în limba franceză, în ciuda absenței unui termen corespunzător în izvoarele lexicografice ale acestei limbi. Am părăsit prin urmare domeniul strict lexicografic, încercînd să aflăm cuvîntul în studiile de terminologie dedicate numelor de îmbrăcăminte. În lucrarea lui François Boucher, *Histoire du costume en Occident de l'antiquité à nos jours* (Paris, 1965), citim în acest sens un context revelator : „În timpul celui de-al doilea imperiu, foarte rare au fost influențele străine care s-au exercitat în mod real asupra modei pariziene... Denumirile trecătoare reflectă realitatea imediată : pelerina Tannhäuser, după răsunătoarea seară de la operă din 1861, și, după războiul Crimeii, *impozantele crinoline Malakoff*" (p. 382 ; *s.n.*).

Așadar, termenul de modă a apărut, cum era și firesc, mai întîi în Franța. De aici au pătruns la noi moda și cuvîntul, ambele dovedindu-se ceva mai puțin efemere pe teren românesc. Transformarea numelui propriu apozitiv în nume comun independent (prin elipsă) nu ridică dificultăți și este de presupus că ea s-a petrecut mai degrabă tot în limba franceză, chiar dacă nu poate fi dovedită documentar, lucru de altfel fără importanță.

Demonstrația noastră dovedește totodată, cel puțin în cazul neologismelor, importanța factorilor extralingvistici în cercetarea etimologică.

---

[3] *The Shorter English Dictionary*, tomul I, Oxford, 1964.

[4] Vezi G. C. Nicolescu, *Viața lui Alecsandri*, ediția a II-a, București, 1965, care arată că în 1855 poetul scria din Franța unui prieten, Grenier : „Am să dau o fugă în Crimeea ca să văd ceva eroism" (p. 301). La 28 noiembrie 1855 el vizitează „Sevastopolul, forturile Malakov, Marele Redan, Mamelonul Verde" (p. 302), vizită care i-a inspirat cunoscuta poezie *La Sevastopol*.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Mătrăcar. În DLR, acest cuvînt este explicat prin *mătrac*, iar la *mătrac* sîntem trimişi la *matrac*. Dacă forma obişnuită a acestui cuvînt este cea cu *a*, de ce pentru derivat s-a trimis la cea cu *ă*, considerată chiar de DLR ca variantă secundară? Bineînţeles, pentru că derivatul este cu *ă*. Dar aceasta este o slabă justificare. În cuvintele de origine turcească, păstrarea lui *a* în silabele care preced pe cea accentuată este un lucru banal, nu numai cînd silaba accentuată prezintă un *a* (*macat*, *saca* etc.), ci şi fără această condiţie (*hatîr*, *mansup* etc.). Forma *mătrac* constituie deci un simplu accident.

Cît priveşte derivatul, pornindu-se de la baza cu doi *a*, cel dintîi devine *ă* pentru că cel de-al doilea s-a schimbat în *ă* cînd şi-a pierdut accentul : *Galaţi*, dar *gălăţean*, *manta*, dar *mănţăluţă*. Şi acest caz este banal. Dar chiar şi fără o schimbare în silaba următoare, *a* dinainte de accent se schimbă în *ă* : *Tazlău*, dar *tăzlăuan*. Mai mult, şi un al doilea *a* neaccentuat se schimbă în *ă*, în derivate ca *gărănoşel* de la *gavanos*. Este suficient să se adauge un sufix pentru ca vorbitorul să simtă nevoia unei schimbări vocalice (vezi cartea mea *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 148 şi 263).

Prin urmare nu avem de ce să ne îndoim că *mătrăcar* e derivat de la *matrac*, nu de la *mătrac*.

Prefector, prefectoriţă. În *Etimologii româneşti*, am explicat pe *prefectoriţă* prin *prefectură*, şi mi-aş menţine şi acum explicaţia, dacă n-aş fi descoperit existenţa formei *prefector* pentru *prefect*. În DLR manuscris sînt cîteva exemple, cuvîntul fiind întrebuinţat în ierarhia bisericească, dar şi în administraţia laică. Aceasta înseamnă că femininul de care am pomenit nu mai pretinde nici o justificare, deşi s-ar putea menţine observaţiile mele cu privire la neputinţa de a forma un feminin de la *prefect* cu unul din sufixele obişnuite. M-aş referi în această privinţă la tendinţa de a dezvolta sufixele, discutată în RRL, XIV, 1969, p. 327—332.

Cum se explică însă *prefector*? Se presupune că ar avea ca punct de plecare lat. med. *praefectorius*, ceea ce la prima vedere pare normal, dacă admitem că rom. *-tor* reprezintă pe lat. *-torius*. Am combătut această explicaţie (*Nom d'agent*, p. 105—111) şi îmi menţin părerea ; dacă *-tor* este refăcut din femininul *-toare*, cum cred, ar trebui să admitem că *prae-*

fectorius a devenit *prefector* prin analogie cu derivatele care existau dinainte, moştenite sau împrumutate. Chiar şi aşa se pune problema accentului. Sînt însă şi alte posibilităţi de explicare a cuvîntului.

O primă paralelă ne este oferită de ***arhitector***, variantă a lui *arhitect*. DA o explică prin it. *architettore*, ceea ce ar găsi o bază în faptul că izvorul conţine grafia *archi-*. Dar şi franceza a cunoscut varianta *architecteur*. Acestea ar putea fi socotite împrumuturi din latină, unde apare forma *architector*, alături de *architectus*. Este vorba, evident, de adaptări ale gr. ἀρχιτέκτων : cei care aveau cunoştinţe de greacă au crezut că recunosc în gr. τέκτων un nume de agent şi l-au redat prin formaţia corespondentă latină, *-tor*. Forma italiană şi cea franceză s-ar putea explica în acelaşi mod, eventual independent de cea latină şi aceeaşi ar putea fi situaţia românei. Totuşi trebuie să ţinem seamă că rusa are şi ea varianta *архитектор*. În sfîrşit, în româneşte nu existau pe atunci substantive terminate în *-ect* şi acest fapt a putut contribui la organizarea finalei lui *arhitect* şi a lui *prefect* după modele ca ***inspector***, care fuseseră deja împrumutate.

AL. GRAUR

Búnghin, **-ă**. Cuvîntul a fost înregistrat de Vasile Cărăbiş, LR, XI, 1963, nr. 3, p. 261, pentru localitatea Cîmpofeni, jud. Gorj, şi înseamnă (despre om) „posomorît, tăcut" : ***cine se poate înţelege cu bunghina aia?***

Cion (pl. *cioáne*) s.n., a fost înregistrat de Nicolae Bembea, *Lexic regional* 2, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967, p. 58, din localitatea Sibiel, jud. Sibiu. Cuvîntul e întrebuinţat în limbajul copiilor, avînd sensul de „picior".

Cu acelaşi sens (de asemenea în limbajul copiilor), şi pronunţat la singular într-o singură silabă, *ĉon* ne este cunoscut de pe valea Tîrnavei-Mici. De aceea credem că *cion*, din Sibiel, nu trebuia notat cu *o* accentuat.

Evident, cuvîntul provine din *picior* (în limbajul copiilor) prin trunchere (cf. şi arom. *cior* „picior") şi prin transformarea lui *r* în *n*, ştiut fiind că *r* este consoana pe care copiii „o învaţă" cu cea mai mare dificultate.

Ciudenie. Cuvîntul, neînregistrat de dicţionarele noastre (Cihac, DU, TDRG, CADE, DA, Scriban, DM), apare în următorul text din *Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud* (manuscrisul aparţine regretatului profesor George Giuglea. Datează de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Pentru amănunte vezi G. Giuglea, *Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud* (*Bihor*). *Manuscris*, DR, I, 1921, p. 356—359), f. 21^{r}, rîndul 22 : *... şi-l va arăta că-i cu ciudenii minciunoase şi cu seamne înşelătoare şi acela puterea-ş*[*i*] *va tinde toate părţile şi hotarăle pămîntului*, avînd deci sensul de „minunăţie, minune".

Termenul este un derivat pe terenul limbii române de la *ciudă* (cu sensul „minune, faptă minunată, miracol", pe care acesta îl avea în limba veche; pentru atestările din textele noastre vechi, vezi DA, s.v. *ciudă*) cu suf. *-enie* (cf. şi *ciudăţenie*, cu acelaşi sens, derivat de la *ciudat* cu acelaşi sufix). E posibil să avem a face şi cu un schimb de sufix *-esă*; *-enie*, cum ne îndeamnă să credem sinonimul *ciudesă* „minune", care apare de două ori pe aceeaşi pagină: *Cămulţi vor veni ↛ numele mieu şi vor dzice eu-s H[risto]s. Şi pre mulţi vor prilăsti, şi vor da seamne şi ciudesi minciunoase* (rîndul 5); *Şi să vor pleca lui multe limbi şi năroade şi ↛ păraţi de pre pămînt↚ pentru aceale ciudesi minciunoase* (rîndurile 27—28).

Cîrcáş s.m., avînd sensul de „locuitor din alte sate, care aduce dimia în spinare (în cîrcă) pentru a o da la piuă", este cunoscut în satul Cîmpofeni, jud. Gorj şi a fost înregistrat de Vasile Cărăbiş, LR, XI, 1963, nr. 3, p. 261.

Cuvîntul este un derivat de la *cîrcă* „partea de sus a spinării omului, a spatelui, cînd duci cu el o povară; spate", cu suf. nume de agent *-aş*.

Lucreţia Mareş, *ibidem*, p. 263, ne asigură că termenul n-a fost înregistrat în alte lucrări lexicografice. Afirmaţia trebuie corectată, deoarece DA îl notează (după o comunicare a lui Ittu) pentru localitatea Coştei, din fostul jud. Caraş-Severin, unde însemnează cam acelaşi lucru: „cel care aduce lemne cu spatele din pădure" (vezi DA, s.v. *cîrcă*).

Di icá, vb. I refl. şi tranz. (pers. I prez. sg. *díric*), „a (se) ridica", este înregistrat de Nicolae Bembea, *Lexic regional* 2, p. 59, din localitatea Sibiel, jud. Sibiu. Autorul nu ne spune dacă termenul apare numai în limbajul copiilor sau dacă e întrebuinţat şi de generaţiile mai în vîrstă.

Desigur că avem a face cu verbul *a(se) ridica*, devenit prin metateză (în limbajul copiilor?) *a (se) dirica*.

Dimicúş, dumicúş. Autorii *Glosarului dialectal Oltenia*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 33, au înregistrat, din localitatea Şovarna, jud. Mehedinţi, substantivul *dimicuş* cu sensul „terci de mălai, care se dă ca hrană la puii de găină". Vasile Cărăbiş, LR, XI, 1963, nr. 3, p. 262, notează, din satul Cîmpofeni, jud. Gorj, termenul *dumicuş, -uri* avînd sensul de „bucată mică de pîine sau de turtă pusă în supă sau în ciorbă".

Dumicuş provine din *dumicat* „îmbucătură, bucată din ceva (pîine, mămăligă) cît se bagă dintr-o dată în gură", „mîncare făcută din bucăţi de pîine fierte în apă sau în vin" (CADE, prin schimb de sufix *(-at : -uş)*, iar *dimicuş* de la *dimicat* (< *dimica* „dumica") în acelaşi fel.

Firişag, -uri, însemnînd „fire, temperament" (*aşa-i firişagul lui să fie arţăgos*), a fost înregistrat din satul Cîmpofeni, jud. Gorj, de Vasile Cărăbiş, LR, XI, 1963, nr. 3, p. 262.

Termenul este un derivat de la *fire* cu sufixul de origine maghiară *-şag*.

Furt, adv., cu sensul „permanent, mereu", a fost înregistrat de Aurel Bugariu, *Lexic regional* 2, p. 40, în comuna Comloşul-Mare, jud. Timiş, în expresia : *ploua furt ziua şi noaptea.*

Etimonul cuvîntului nu poate fi decît germ. *fort*, cu acelaşi sens, care apare în sintagme ca : *in einem* ~ „mereu, într-una, încontinuu", ~*und*~ „mereu" etc.

Gănél. Gănița. Gănel s.m. „viţel de bivoliţă", cunoscut în regiunea Făgăraşului, a fost înregistrat de Traian Cucu, *Lexic regional* 2, p. 51.

Cuvîntul provine din **drigănel* (cf. *drigană* „bivoliţă", *ibidem*, p. 50), prin trunchere, probabil din limbajul copiilor (cf. mai sus *cion*), iar *drigană*, de la numele cel mai frecvent dat bivoliţelor : *Drăgană* (prin disimilare *ă-a* > *i-a*) > *Drigană*. Avem a face cu un substantiv propriu devenit comun.

În acest sens, credem că trebuie corectată şi etimologia numelui de bivoliţă *Gănița*, dată de Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 360. Anume, acesta provine din *Drăgănița* sau *Drigăniţa* (< *Drăgană* sau *Drigană* + *-iţă*) prin trunchere, şi nu din numele de persoană *Ganea* sau o formă truncheată din [*ţi*]*gana*, derivată cu suf. *-iţă*.

Giorsăí, gioársă, a (se) ciorsăí, cioársă, ciorsăít. Verbul tranz. *a giorsăi* cu sensul „a cosi superficial", a fost înregistrat de Ion Nijloveanu, *Lexic regional* 2, p. 13, şi, după informaţia autorului, este cunoscut pe valea Oltului, în fostele raioane Drăgăneşti, Drăgăşani, Rîmnicul-Vîlcea şi Slatina.

Termenul pare a fi o variantă fonetică a lui *a(se) ciorsăi*, înregistrat de M. Homorodean, *Materiale şi cercetări dialectale*, I, Editura Academiei, 1960, p. 252, cuvînt care circulă în localităţile Sereca şi Geoagiu din fostul raion Orăştie, însemnînd „a se scărpina". Cu sensul înregistrat de M. Homorodean, *a se ciorsăi* ne este cunoscut din comuna Sîncel, jud. Alba. În aceeaşi localitate, verbul (tranz., fig. : *te ciorsăi io*) înseamnă şi „a da bătaie cuiva".

Romulus Todoran, *Materiale şi cercetări dialectale*, I, p. 61, ne semnalează din Vîlcele, jud. Turda, vb. tranz. *ciorsăi*, cu sensul „a tîrî, a trage ceva pe jos (un lanţ după car, un lemn, picioarele etc.), iar DM, cu sensul „a tăia anevoios cu o cioarsă".

Doar DM îi indică şi etimologia. *Ciorsăi* e un derivat de la *cioarsă* „unealtă cu tăişul uzat, care taie rău". Acelaşi dicţionar trimite, pentru etimologia lui *cioarsă*, la ucr. *čersati* „a zgîria".

Tot DM inserează şi s.n. *ciorsăít*, avînd sensurile „acţiunea de a ciorsăi şi rezultatul ei" şi „scîrţîit produs prin frecarea unui obiect de altul". D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Editura Academiei, 1967, p. 102, înregistrează subst. *gioarsă* „cioarsă".

Din cele de mai sus se poate observa că în Transilvania (la Vîlcele, Sereca, Geoagiu şi Sîncel) avem formele *ciorsăi*, *cioarsă*, iar în Argeş şi pe valea Oltului (Rîmnicul-Vîlcea, Drăgăneşti, Drăgăşani, Slatina) formele *giorsăi*, *gioarsă*.

Credem că verbul *a(se) ciorsăi* „ a (se) scărpina" este de origine onomatopeică (în DA apare *ciors*, interjecţie care imită zgomotul produs

de tîrşîitul opincilor pe jos. De la această interjecţie DA derivă substantivul *cioarsă* cu sensurile : 1) „obiect tăios, cuţit, coasă, topor vechi, care e tocit şi ştirbit şi nu mai taie bine, custură care taie rău... fig. bătrîn (de nici o ispravă)", 2) „capră (de joc) roasă, arşic rău". DA cunoaşte cuvîntul de la Braşov. Tot în DA s.v. *cioarsă* apar şi variantele şi derivatele : *gioarsă, ciorsac, ciorsoi, ciorsăi, giorsăi*), iar *cioarsă* un derivat imediat de la acesta. Asemănarea cu ucr. *čersati* s-ar putea să fie o simplă coincidenţă (chiar aşa fiind, mai degrabă trebuia derivat din ucr. *čersati* verbul *ciorsăi*, şi nu substantivul *cioarsă*. Credem deci că *cioarsă* e derivat din *ciorsăi*, şi nu invers). Adăugăm însă că *a ciorsăi*, cu sensul cunoscut în Vîlcele „a tîrî, a trage pe jos (un lanţ după car, un lemn, picioarele etc.)", ar putea reprezenta şi o contaminare între *a(se) ciorsăi* şi maghiarul *csoszog*, „a-şi tîrî picioarele, a tîrşîi, a lipăi" (vezi *Magyar-román szótár. Dicţionar maghiar-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1961, p. 106).

Giorsăi şi *gioarsă* se explică la fel cu *ciorsăi*, *cioarsă*.

Jmilóc. Cuvîntul l-am auzit în Turnu-Ruieni, jud. Caraş-Severin şi însemnează „mijloc". Este una dintre cele mai „neaşteptate" metateze suferite de *mijloc*.

Măváică, adv. însemnînd „parcă, probabil, se pare că" : *măvaică nu-i ea*, e cunoscut în satul Cîmpofeni, jud. Gorj, şi a fost înregistrat de Vasile Cărăbiş, LR XI, 1963, nr. 3, p. 262. Cuvîntul nu a fost introdus în DLR, tom. VI.

Etimonul lui trebuie căutat în sintagma *mă vaiet că* (cf. adv. *mătincă*, cu acelaşi sens, care circulă în Transilvania şi care provine din sintagma *mă tem că* ; adăugăm că şi *mătincă* lipseşte din DLR, tom. VI).

Micurá, micurătoáre. Autorii *Glosarului dialectal Oltenia*, p. 65, au înregistrat din satul Piscu Mare, com. Zmeurătu, jud. Vîlcea, verbul *a micura* cu sensul „a desprinde boabele de porumb de pe ştiulete" : *Boabele de porumb le micurăm cu mîna*.

Cuvîntul este o variantă a lui *a smicura* „a sfărîma în bucăţi mici, a dumica, a fărîmiţa". Pentru evoluţie semantică asemănătoare, cf. *sfărmá, sfîrn'í, sfurńí, sfîrn'icá* (vezi V. Frăţilă, *Note lexicale şi etimologice*, AUT, V, 1967, p. 234—236).

De la *micura*, cu suf. instrumental *-toare*, s-a format subst. *micurătoare* „unealtă cu care se desprind boabele de porumb de pe ştiulete", cuvînt care circulă în aceeaşi localitate (vezi *Glosar dialectal Oltenia*, p. 65).

Neménie, cimoténie. *Nemenie*, s.f., cu sensul „neam, rudă" : *sîntem cam nemenie cu el*, circulă în fostul jud. Roşiorii de Vede. A fost înregistrat de Gh. I. Neagu, *Lexic regional* 2, p. 70.

Cuvîntul este rezultatul contaminării lui *neam* cu *rudenie*. Ne-am putea gîndi şi la un derivat cu suf. *-enie* direct de la *neam* (cf. şi *cimotenie* „rudă", înregistrat de Nicolae Bembea, *Lexic regional* 2, p. 58, din comuna Sibiel, jud. Sibiu, care e fie un derivat din *cimotie* cu *-enie*, fie o contaminare între *cimotie* şi *rudenie*).

Nimoténie, s.f., e înregistrat de Gheorghe Haş, *Lexic regional* 2, p. 87, şi circulă cu sensul de „rudă, rudenie" în com. Crişul-Negru, jud. Bihor.

Cuvîntul este rezultatul unei contaminări între *neam* şi *cimotenie* (vezi mai sus).

Pluştít, -ă, adj., avînd sensurile „culcat la pămînt", „teşit", „întins", este înregistrat de Traian Cantemir, *Lexic regional* 2, p. 30, din jud. Vîlcea.

Etimologic, termenul este acelaşi cu *pluştit, -ă* (despre oameni) „cu nasul turtit, lătăreţ, plutit, plut", provenit din participiul lui *a(se) pluşti* „a (se) pleoşti, a (se) turti" şi care, la rîndul lui, este rezultatul contaminării dintre *a pluti* „a turti" (< *plut*) şi *a (se) pleoşti* „a (se) turti" (< srb. *pljoštiti*) (vezi V. Frăţilă, *Note etimologice şi lexicale*, LR, XVIII, 1968, nr. 1, p. 63).

Prilăstitoriu. Cuvîntul, neînregistrat de lucrările noastre lexicografice, apare în următorul text din *Cazania protopopului Popa Pătru din Tinăud*, f. 24^{v}, rîndul 1 : *acel prilăstitoriu va da sămne ↑frunţile lor au pe mѫnule dereapte*. Mai jos, pe aceeaşi pagină, rîndul 20, apare şi forma de plural : ... *şi atunci mulţi prilăstitori vor afla menciunoşi şi hicleani cum de aceasta mărturisescѫ mulţi cuvѫntători a lui d*[*u*]*mn*[*e*]*dzău*. Sensul cuvîntului este de „cel ce înşeală, ce ademeneşte".

Termenul este un derivat de la *prilăsti* (cu variantele *prilesti, prilosti, prelăsti*), folosit în limba veche cu sensul „a amăgi, a înşela, a scoate din minţi", cu sufixul nume de agent *-tor*.

Sîntá, sîntáre. Verbul intranz. *a sînta* cu sensul „a fi recrutat" a fost înregistrat de Traian Cucu, *Lexic regional* 2, p. 81, în satul Stolna, com. Săvădisla, jud. Turda. Tot de acolo ne este cunoscut şi s.f. *sîntare* „recrutare" : *ficiorii pleacă mîne la sîntare*.

Verbul este acelaşi cu *a asînta*, azi învechit, înregistrat de Romulus Todoran, *Graiul din Vîlcele* (*jud. Turda*), în *Materiale şi cercetări dialectale*, I, 1961, p. 54. Din limbajul generaţiei în vîrstă, *a asînta* şi *asîntare* ne sînt cunoscute şi nouă din graiul de pe Tîrnava-Mică (Sîncel, Jidvei, Cetatea de Baltă). ALR, SN, vol. IV, harta 941 ... L-AU RECRUTAT, înregistrează din nord-estul Transilvaniei, punctul cartografic 228, forma *l-o asîntat* şi din Bucovina, punctul cartografic 386, *l-o azîntat*.

A asînta (*a azînta*) provine din germ. *assentieren*, care are şi sensul de „a recruta", iar *sînta* din *asînta*, prin afereza lui *a-*, sau printr-o falsă analiză (*a sînta*).

Smau s.n. sg., însemnînd „tăria unei băuturi alcoolice" : *pune-i dopul că-i iese smaul*, a fost înregistrat din Cîmpofeni, jud. Gorj, de Vasile Cărăbiş, LR, XI, 1963, nr. 3, p. 263.

Termenul este acelaşi cu *smac*, care circulă tot prin Oltenia, cu sensul „mucezeală la băuturi" (CADE), şi cu *şmac, şmeac, şmag, şmah* „gustul bucatelor sau băuturilor ; miros caracteristic, neplăcut, pe care-l capătă o băutură (vin, rachiu etc.) pusă într-un vas necurăţat bine" (< germ. *Geschmack* ; cf. pol., ucr. *smak* ; (CADE). Pentru forma din Cîmpofeni

trebuie să pornim de la varianta *smah*, de unde, prin transformarea lui *h* în *u* (cf. *prau* < *prah* etc., fonetism comun graiurilor din Banat, Haţeg şi nord-estul Olteniei), s-a ajuns la forma *smau*.

Ţuleándră, s. f. (pl. *ţuléndre*) „haină groasă, de lînă, pentru iarnă" a fost înregistrat de Traian Cucu, *Lexic regional* 2, în satul Vad, com. Şercaia, jud. Sibiu.

Termenul pare a fi rezultatul unei contaminări între *ţundră* şi *buleandră*.

V. FRĂŢILĂ

Ponosi. Verbul românesc *a ponosi*, cu sensul „a face ca un obiect de îmbrăcăminte să-şi piardă faţa, culoarea; a murdări", apare aproape în toate dicţionarele noastre. În unele dintre ele (Valian, Pontbriant, LM, DDRF, TDRG, Şăineanu, CADE, Scriban, DM) se adaugă, la acelaşi verb, şi sensul „a ponegri, a defăima".

Toate dicţionarele etimologice, atît cele care înregistrează numai primul sens (Cihac, II, 276, TDRG), cît şi celelalte, care le înregistrează pe amîndouă (Şăineanu, CADE, Scriban, DM), menţionează, ca etimon, v. sl. поносити. În legătură cu acesta, Şăineanu şi Scriban aduc unele explicaţii. Scriban arată că поносити este un derivat cu prefixul по — — de la v. sl. „*nositi, nesti*" „a purta". El mai adaugă bg. *поносвам* „a purta puţin" şi, în mod inutil (căci verbul românesc nu are acest sens), scr. *ponositi* „ a se mîndri", ca şi rus. *поносить*, glosat nepotrivit aici prin „a îndura", deşi în rusă există un verb *поносить* cu sensul „a purta un timp", mult mai apropiat de sensul verbului românesc. Şăineanu glosează v. sl. поносити prin „a purta (de unde : a uza) şi a calomnia".

Soluţia adoptată în dicţionarele care înregistrează cele două sensuri ale verbului *a ponosi*, ca şi explicaţiile de mai sus, sînt în oarecare măsură incorecte, întrucît în slavă existau două verbe omonime : поносити [1] „a purta puţin sau cîtva timp" şi поносити [2] „a ponegri, a calomnia" (Miklosich, *Dictionnaire abrégé de six langues slaves*, Vienne, 1885, s.v.). Aceeaşi situaţie se întîlneşte şi în limba rusă : *поносить* [1] „a ponegri, a defăima, a ponosi, a huli" şi *поносить* [2] „a duce, a purta în braţe cîtva timp; a purta (un timp)" (cf. *Dicţionar rus-român*, vol. II, Bucureşti, 1960, s.v.).

În concluzie, trebuie să facem aceeaşi distincţie între *ponosi* [1] „a ponegri, a defăima" şi *ponosi* [2] „a uza".

Ponosi [1] < v. sl. поносити [1] (cf. rus. *поносить* [1]) este atestat destul de tîrziu în limba română (prima oară în dicţionarul lui Vaillant). Dar prezenţa adjectivului *ponosit* „ruşinat, abătut, supărat" (care nu poate să vină decît din verbul *a ponosi* [1]) într-un text din secolul al XVI-lea (CUV. D. BĂTR. II, 418/3) ne arată că şi verbul exista în limba română, în aceeaşi epocă.

Alte cuvinte din aceeaşi familie, atestate în acelaşi secol, sînt *ponos* şi *ponoşenie* „hulă, ocară". Ţinînd seama că *ponos* pare să fie un cuvînt

destul de cunoscut (apare în texte de mai multe ori), folosit şi astăzi cu multe accepţiuni, nu este exclusă ipoteza derivării lui *ponosi* [1] în limba română din *ponos*, după cum *a folosi* derivă din *folos* (acesta apare în unele proverbe, alături de *ponos*, de care este legat semantic, ca antonim şi formal, prin rimă, cf. *unul cu folosul şi altul cu ponosul*).

Ponosi [2] < v.sl. поносити [2] (cf. rus. *поносить* [2], ceh. *ponositi* pol. *ponosić*, bg. *поносвам*) are o arie de răspîndire mult mai întinsă decît aceea indicată de Şăineanu în D.V. (Mold.) sau în CADE (Mold. şi Olt.). Sîntem îndreptăţiţi astfel să credem că, deşi este atestat tîrziu (prima atestare la LB), *ponosi* [2] este un cuvînt mult mai vechi în limba română. Vechimea lui este dovedită şi de prezenţa adjectivului *ponosit* „uzat" (care nu poate veni decît de la *ponosi* [2]) în *Psaltirea* lui Dosoftei (p. 374/3).

În vechea slavă, ca şi în limbile slave moderne, поносити [2] înseamnă „a purta puţin" şi e probabil că acesta e sensul cu care a fost împrumutat în limba română. Trecerea la sensul „a uza" este uşor de explicat, mai ales dacă ţinem seama că evoluţia adjectivului *ponosit* de la sensul de „purtat" la acela de „uzat" este foarte normală (*o haină purtată* este o *haină uzată*). O schimbare analogă se întîlneşte şi în alte limbi (cf. fr. *user*, engl. *wear* „a purta", dar şi „a uza", germ. *abnutzen* „a uza" de la *nutzen* „a întrebuinţa" şi *abtragen* „a uza" de la *tragen* „a purta"

Prin Banat, alături de *ponosi* „a ponegri, a calomnia", apare şi sensul „a prinde, a cădea bine; a prii, a tihni" (L. Costin, GR. BĂN. 163, fără indicarea etimologiei). De fapt este vorba de un alt omonim (*ponosi* [3]), venit din vb. impersonal bg. *поноси* „быть выгодным" *ты ми поноси*, „так мне выгодно", cf. S. B. Bernštejn, *Болгарско-русский словарь*, Moscova, 1953 ,s.v.; vezi şi : *понося (ми)* „asta-mi convine, asta merge" (Z. C. Arbure, *Dicţionarul bulgaro-român*, Bucureşti, 1909, s.v.).

Popaşniţă. Cuvîntul *popaşniţă*, neînregistrat de dicţionarele noastre, este semnalat în două glosare regionale (Novacoviciu, *Cuvinte bănăţene*, I, p. 17 şi, reprodus de aici în L. Costin, *Graiul bănăţean*, I, p. 164), fără indicarea etimologiei.

Glosarea dată de cei doi autori, „ceartă, neînţelegere", nu ne uşurează cu nimic stabilirea etimologiei, dar o comunicare din Brădişorul-de-Jos — Oraviţa (din Arhiva *Dicţionarului limbii române* al Academiei) ne aduce rezolvarea ei. În comunicarea citată mai sus, cuvîntul *popaşniţă* este glosat prin „pagubă în bucate, făcută de vite". Observăm că *popaşniţă* este sinonim parţial cu *ispaşă* (vezi sensul nr. 1 : „pagubă cauzată de vite pe cîmp", DA s.v. *ispaşă*) şi reprezintă, fără îndoială, încă una din numeroasele urme pe care cuvintele din familia verbului v. sl. настѫ „a paşte" (vezi *pripas* în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 39 ş.u.) le-au lăsat în limba română, fie în mod direct, fie prin intermediul uneia sau alteia dintre limbile slave moderne.

În cazul lui *popaşniţă*, cunoscut numai în Banat, trebuie să ne referim la cuvîntul scr. *попаша* „трава што стока паса" (das Weidegeld, quod solvitur pro pastu, cf. Vuk Karadžić, *Српским рјечник истумачен њемачкијеж и латинскијем рјечима*, ed. IV, Beograd, 1935, s.v., postverbal al vb. scr. *попасти* „1. ein wenig weiden, paulum pasco"; 2. „abweiden, depascor, abweiden Cassen, depasco" (cf. Vuk Karadžić, *op.*

cit., s.v.). Sensul iniţial al postverbalului scr. *nonaша* a fost, fără îndoială, acela de „loc de păscut" (cf. *ucnaша*, regional, croat. „мјесто *tъ*е стока пасе, die Weide (die Weideplatz), pascuum", cf. Vuk Karadžć, *op. cit.*, s.v. *ucnaша*).

De la sensul acesta s-a trecut în mod normal la sensul atestat în dicţionare „plată pentru păscutul vitelor".

Pentru înţelegerea evoluţiei semantice a cuvîntului în limba română este necesar să ne referim la aceea a cuvîntului rom. *ispaşă*. Sensul cuvîntului sîrb. *nonaша*„ plată pentru păscutul vitelor" trebuie apropiat de un alt sens al cuvîntului rom. *ispaşă*, anume „amendă (pentru paguba făcută de vite" (cf. DA s.v., sensul 3⁰). De aici s-a ajuns, printr-o evoluţie semantică uşor de înţeles, ca şi în cazul cuvîntului rom. *ispaşă*, probabil prin intermediul unui sens „constatarea pagubei făcute (de vite) pe ogorul, în iarba sau în grădina cuiva" (cf. DA s.v. *ispaşă*, sensul 2⁰), la sensul actual al cuvîntului rom. *popaşniţă* „pagubă în bucate, făcută de vite", indicat în comunicarea din Brădişorul-de-Jos. Evoluţia celor două cuvinte este, în parte, similară cu aceea a cuvîntului rom. înrudit *pripas* (vezi articolul cit. din LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 39 ş.u.). Glosarea „ceartă, neînţelegere" indicată de Novacoviciu şi L. Costin reprezintă (dacă nu cumva e vorba de o interpretare mult prea largă, pe care cei doi autori au dat-o sensului) o evoluţie semantică explicabilă, dacă ţinem seama de conflictul (ceartă, neînţelegere) care poate surveni, în urma pagubei făcute de o vită, între proprietarul acesteia şi acela al ogorului încălcat.

Din punctul de vedere al formei, rom. *popaşniţă* trebuie considerat ca un derivat (cu sufixul *-nic*, f. *-niţă*) pe teren românesc, ceea ce ne face să presupunem existenţa anterioară a unui cuvînt rom. neatestat, **popaşă*, împrumutat din scr. *nonaша* (cf. rom. *ispaşă*, cunoscut în mai multe regiuni ale ţării).

Priscălău. Cuvîntul *priscălău* este atestat numai în comuna Negreşti (lîngă Baia-Mare), cu următoarele sensuri : „închizătoare de lemn" (ALR II/I, h 251/346), „zăvor" (ALR II/I, h 252/346) şi „clanţă" (ALR II/I, h 250/346). El n-a fost înregistrat în dicţionare.

Atît forma lui, cît şi sensul „închizătoare de lemn" ne fac să-l apropiem de cuvîntul rom. *piscălău* „Rührscheit, Schürhaken, tisonnier (en bois)".

După cum arată L. Tamás (*Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966, s.v. *piscălău*), „*piscălău* kann ein ung. *piszkáló* (*fa*) sein, obgleich gewöhnlich nur *piszkafa* gebucht, wird". De aceea, adaugă L. Tamás, „mőglicherweise wurde *piscălău* nomen instrumenti innerhalb des Rum. aus *piscăli* « schüren », « wühlen » (< magh. *piszkál*) gebildet".

Sensul iniţial al lui *piscălău* este, aşadar, „bucată de lemn folosită ca jăruitor; scăciunător". Evoluţia semantică s-a produs în momentul în care acestei bucăţi de lemn (care nu are nimic deosebit) i s-a dat o altă întrebuinţare (de ex. închizătoare de lemn, zăvor etc.).

De altfel, cuvîntul a primit alte sensuri mai depărtate, de ex. „scobitoare" (Zähnstocher) sau „beţişor folosit la lovit corzile unui instrument muzical" (Stäbchen zum Anschlagen der Saiten) (cf. L. Tamás, *op. cit.*,s. v.).

Din punct de vedere fonetic, *priscălău* nu diferă de *piscălău* (la care întîlnim, în mod frecvent, varianta *piscalău*, cf. L. Tamás, *op. cit.*, s.v.,

şi mai apropiată de *piscălău*), decît prin sunetul epentetic *r*. Este vorba de un fenomen obişnuit, pe care îl observăm şi la alte cuvinte (de ex. varianta *prinţăluş* la rom. *pinţăluş* „briceag" (< magh. *penicillus*, cf. L. Tamás, *op. cit.*, s.v. *pinţăluş*).

Pe de altă parte întîlnim, la alte cuvinte, fenomenul invers, produs prin reacţie, al căderii lui *r* din grupul iniţial *pr-* urmat de o vocală (de ex. varianta *pislugă* (cf. *Fonetică şi dialectologie*, I, p. 169), pentru rom. *prislugă* „tub sau trestie care conţine pulbere explosivă pentru minat" (< v. sl. прислоуга), ajungîndu-se astfel, pe două căi contrare, la aceeaşi opoziţie *pri-/pi-*.

28 dec. 1968 DAN BUGEANU

ARHAISME ÎN TOPONIMIA COMUNEI LIVEZI, JUDEȚUL VÎLCEA

DE

ION CALOTĂ

Comuna Livezi este situată în partea de sud-vest a județului Vîlcea, la hotarul cu județul Gorj, adică în partea de nord-est a Olteniei. Ea a luat naștere în urma ultimei împărțiri administrative a teritoriului țării noastre, prin contopirea fostelor comune *Tina* și *Pîrîieni*, căpătînd, evident arbitrar, un nume nou, *Livezi*, inexistent în toponimia celor două comune care s-au unit. Dintre cele patru variante ale acestui toponimic cu formă de singular (*Livada*, *Livadea*, *Livadiia*, *Livedea*), înregistrate de acad. Iorgu Iordan în *Toponimia românească*, se arată că trei se găsesc și în fostul județ Vîlcea, „ceea ce, pînă la proba contrară, implică existența și a apelativului corespunzător sub aceleași aspecte" [1]. La cele trei variante cu formă de singular, menționate de acad. Iorgu Iordan în județul Vîlcea, se adaugă acum forma de plural *Livezi*. Într-adevăr, toponimicul acesta nou are la bază apelativul corespunzător, activ în graiul local. Apelativul respectiv are însă la singular forma *livadie* [2], iar la plural forma *livezi*.

Prezentăm în cele ce urmează două categorii de toponimice din comuna *Livezi* : 1. toponimice al căror apelativ este viu în graiul local, dar care conservă o fază arhaică a apelativului, și 2. toponimice al căror apelativ a dispărut din graiul local, pierzîndu-și legătura etimologică și devenind neînțelese.

Din prima categorie citățm dubletul toponimic *Părăușani* — *Pîrîieni*, două sate ale comunei *Livezi*. Cele două toponimice au la bază același apelativ : *pîrîu*. Forma lor diferită se datorește momentului cînd s-au constituit, reprezentînd două faze de limbă. Astfel, toponimicul *Părăușani* conservă faza arhaică *părău* [3], iar celălalt, *Pîrîieni* [4], este un derivat de

[1] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963, p. 551.

[2] Cf. și ALR II SN, vol. I, h. 125, în punctul apropiat 812, Grădiștea, ca, de altfel, și în alte puncte din Oltenia.

[3] M. Petrișor, *Cu privire la raportul dintre toponimic și apelativ*, în „Comunicările Centrului de istorie, filologie și etnografie al Academiei R.S.R.", Seria lingvistică, I, Craiova, 1967, p. 8.

[4] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 93.

a forma mai nouă *pîrîu*. O dovadă că toponimicul *Părăușani* conservă faza arhaică *părău* o constituie alt toponimic din același sat, numele unei ape, *Păraua*. De fapt, numele satului derivă de la numele apei.

Faza arhaică *părău*, plural *părauă*, este vie și astăzi în grupul dialectal de nord și de vest, în Moldova, Transilvania și Banat [5]. Am înregistrat-o și noi, în cursul unor anchete din vara anului 1968, la Rășinari, jud. Sibiu, și la ungurenii din Vaideeni, jud. Vîlcea.

Tot în prima categorie se încadrează și toponimicul *Balta Curălii*. Genitivul *curălii* este o formă dialectală arhaică. El ne trimite la formele de nominativ *curá* sau *curá*, dispărute ca și forma de genitiv din graiul local și înlocuite, sub influența limbii literare, cu formele *curea — curelii*. Rezultă că toponimicul s-a format în perioada cînd în graiul respectiv apelativul avea la nominativ forma arhaică dialectală *curá* sau *curá*, iar la genitiv *curălii*.

Toponimicul *Balta Curălii* conservă, așadar, faza arhaică dialectală a apelativului, căci, în graiul local, genitivul are astăzi forma *curelii* : *catarama curelii*, dar *Balta Curălii*. Genitivul arhaic *curălii*, conservat în toponimia comunei Livezi, ca și nominativul *curá* sau *curá*, sînt și astăzi vii în graiurile dacoromâne de nord [6]. Acest fonetism vechi dialectal *curá-curălii* l-am înregistrat și noi la ungurenii din com. Vaideeni, jud. Vîlcea.

Din cea de-a doua categorie, adică dintre toponimicele al căror apelativ a dispărut din graiul local, pierzîndu-și legătura etimologică și devenind neînțelese, citățm toponimicul *Plăvaia* [7], numele unei ape și al satului prin care trece această apă, care derivă de la tema slavă *plavŭ* „de culoare albă-cenușie sau albă-gălbuie, bălai, bălan" + suf. *-ai*. Termenul a dispărut ca apelativ, rămînînd numai în derivatul *plăvan* (< v. sl. *plavŭ* + suf. *-an*), nume dat animalelor cu părul sau lîna de această culoare. Ca apelativ, termenul a fost înlocuit de *bălan* și mai ales de *alb* care se găsesc în antroponimie : *Bălan*, *Bilan* și *Albulescu*. Astăzi el are o circulație restrînsă ca apelativ, doar în sudul Olteniei[8], sub forma *plăviț*.

Din aceeași categorie face parte și toponimicul *Pleșoi* [9], numele unui deal și al satului așezat pe acest deal. Numele topic *Pleșoi* este un derivat de la apelativul arhaic, necunoscut astăzi în graiul local, *pleș* (< v. sl. *plěšĭ*) „chel, pleșuv, lipsit de vegetație, sterp, gol". Apelativul *pleș* a fost conservat, sub diferite forme (*pleș*, *pleșug*, *pleșuc*, *pleșuv*, *pleșiv*, *pleșiu*, *pleșit*, *pleșcat*), în toată aria nordică și vestică a graiurilor dacoromâne [10]. El apare și în Oltenia sub forma *plesîv* sau *pleșuv* [11], paralel cu cuvîntul *chel* (< tc. *kel*) „care are chelie, căruia i-a căzut (tot) părul de pe cap, pleșuv". Termenul acesta arhaic s-a păstrat și în antroponimie în comuna Livezi, sub forma *Pleșa*, paralel cu antroponimicul *Chelu*. Toponimicul *Pleșoi* se găsește și mai în sudul Olteniei, în partea estică, în județul Olt, precum și înspre centrul Olteniei, în jud. Dolj.

---

[5] Cf. ALRM II, SN, vol. II, h. 641.
[6] Cf. ALRM II SN, vol. III, h. 995.
[7] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 107.
[8] Cf. ALR II, vol. I, h. 6.
[9] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 118—119.
[10] Cf. ALR. II, vol. I, m.n. și ALRM I, vol. I, h. 16.
[11] Cf. NALR Olt. I, h. 23, punctele 910 și 936.

Printre toponimicele din comuna Livezi care au la bază apelative arhaice, neînțelese astăzi, este și *Tina* [12], numele satului de reședință al fostei comune Tina. Apelativul corespunzător *tină* (< v. sl. *tina*) „noroi; pămînt; lut; murdărie, necurățenie" a dispărut ca apelativ, rămînînd doar în derivatul *întinat* „murdărit". Termenul *tină* a rămas însă viu în graiurile din Transilvania [13].

În sfîrșit, în aceeași situație este și toponimicul *Veaca* [14], numele unui sat și al apei care îl străbate. La baza acestuia stă apelativul *veacă* (< v. sl. *vĭeko*) „marginea de lemn sau de tinichea a sitei, a ciurului sau a baniței; veșcă". *Veacă* nu se mai cunoaște astăzi ca termen comun. Noțiunea este denumită la Livezi cu termenul *văscălie*. Termenul arhaic *veacă* este încă viu în graiurile din Transilvania [15].

În legătură cu toponimicul în discuție, demn de subliniat este faptul că, așa cum am arătat mai sus, o dată cu noua împărțire teritorial-administrativă a țării, comuna a căpătat un nume nou, inexistent în toponimia celor două foste comune care s-au unit, creat la inspirație, după livezile de pomi fructiferi, existente în locul care urma să devină centrul administrativ al comunei unificate. Dar, cum acest loc era tocmai satul *Veaca* și pentru că numele comunei este, de obicei, numele satului de reședință, satul Veaca a căpătat, prin aceasta, numele *Livezi*. Astfel a dispărut oficial numele unui sat. Toponimicul *Veaca* a rămas însă ca nume al apei care străbate actualul sat *Livezi*.

Am prezentat mai sus cîteva toponimice, provenite numai din apelative, care, fie că sînt vii în graiul din com. Livezi, dar conservă o fază arhaică, fie că au dispărut din graiul local, pierzîndu-și legătura etimologică și devenind neînțelese. Pe baza materialului toponomastic prezentat, se impun următoarele concluzii:

1. Toponimia comunei Livezi păstrează o serie de forme arhaice, ca o adevărată arhivă [16] nescrisă.

2. Faptul că apelativele care stau la baza unor toponimice ca *Pleșoi*, *Tina*, *Veaca*, ieșite din uz și neînțelese în graiul local, sînt încă vii în graiurile din nordul și vestul țării, este o dovadă că aceste graiuri sînt mai conservatoare decît cele din sud.

3. Aceleași toponimice constituie noi argumente în favoarea tezei că graiurile oltenești, mai ales cele din nord și vest, au aparținut în trecut ariei nordice și vestice a graiurilor dacoromâne [17] și apoi au intrat în sfera de influență a graiurilor muntenești [18].

---

[12] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 69.

[13] Cf. ALRM II, vol. II, h. 647 și 648 din care se vede că în Transilvania a fost conservat cuvîntul *tină* pentru noțiunea de *nămol, noroi*.

[14] M. Petrișor, *op. cit.*, p. 9.

[15] Cf. ALR II SN, vol. I, h. 178 a cuvîntului *veșcă* (la piatra morii) și ALRM II, vol. I, h. 121 a cuvîntului *veșcă* (la piatra morii).

[16] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 2.

[17] Vezi M. Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord — nord-vestul Olteniei*, în LR, XI, 1962, nr. 1 și Gr. Brîncuș, *Graiul din Oltenia*, în LR, XI, 1962, nr. 3.

[18] Vezi și M. Petrișor, *Graiurile bufenilor din Clisura Dunării*, în „Comunicările Grupului de cercetări complexe «Porțile-de-Fier»", "Seria lingvistică, I, Craiova, 1968, p. 44—50.

DESPRE „DOUĂ EDIȚII NECULCE", CARE SÎNT, DE FAPT, UNA SINGURĂ

DE

IORGU IORDAN

În „Contemporanul", cu data de 11 aprilie 1969, a apărut un articol intitulat *Pe marginea a două ediții Neculce*, semnat de Dumitru Velciu, autorul unei vieți a marelui cronicar moldovean. Cele „două" ediții pe care le discută D.V. nu sînt două, ba chiar nici măcar una singură, cum am anunțat în titlu. „Una" este a mea, apărută în 1968 la Editura științifică și destinată unui public larg. Ea conține, potrivit dorinței acestei edituri, fragmente selectate de mine, după criterii diverse, legate între ele prin scurte rezumate ale părților lăsate la o parte, și are ca punct de plecare ediția — aceasta este cu adevărat o e d i ț i e — întocmită de mine și apărută la Editura pentru literatură (în 1955 și 1959). A „doua" seamănă cu prima, în sensul că este tot fragmentară, dat fiind că se adresează elevilor (Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, Biblioteca școlarului, Editura tineretului, 1968). „Ambele" au același izvor: ediția mea din 1959. În ce mă privește, cred că nu se îndoiește nimeni că am folosit un produs al efortului meu personal. Dar nici cu privire la cea publicată de Editura tineretului nu încape nici o îndoială: pe coperta interioară scrie „ediție îngrijită de academicianul Iorgu Iordan". (Că nu m-a întrebat nimeni dacă sînt de acord să se folosească ediția mea din 1959, eventual 1955, de altă editură decît aceea care a publicat-o, este o chestiune de etică profesională, și despre acest aspect se va vorbi ceva mai jos sau, poate, în fața unui for competent în probleme de proprietate literară [1].)

Se pare că D. Velciu confundă cele două sensuri ale cuvîntului *ediție*. Unul este, cum ar trebui să știe și un istoric, întrucît avem diverse

[1] Dau așa de tîrziu explicațiile cuprinse în acest articol, datorită faptului că la librăria "M. Sadoveanu", de la care îmi cumpăr de obicei cărțile necesare, nu numai că n-am găsit-o, dar nici nu se știa de existența ei (poate am întrebat foarte tîrziu, după ce se epuizase cartea). Cît despre Editura tineretului, țin să precizez, pentru a-i înfățișa profilul și sub alt aspect, că n-a crezut potrivit să-mi trimită un exemplar nici după ce am cerut lămuriri directorului, fost student al meu și fost colaborator la Institutul de lingvistică. După redactarea articolului de față s-a primit la Institutul de lingvistică, un exemplar, însoțit, fără să înțeleg pentru ce, de un exemplar din Cronica lui Ureche.

ediţii întocmite de istorici (cf., de ex., pe acelea ale lui C. Giurescu), publicarea, sub forma tiparului, a unui text rămas în manuscris sau publicarea din nou a unei cărţi, al cărei autor nu mai trăieşte (este cazul mai ales al clasicilor noştri, dar, teoretic vorbind, şi al oricărui alt autor, indiferent de conţinutul operei sale, dacă el nu se mai află în viaţă). În ambele cazuri, editorul se sileşte să stabilească cu precizie textul manuscris, respectiv să corecteze greşelile de tipar sau de transcriere, justificînd aceste operaţii, adăugînd note etc. În acest sens, cronica lui Neculce are numai trei ediţii : a lui Kogălniceanu, a lui Al. Procopovici (foarte mult debitoare precedentei) şi a mea. Celălalt înţeles este reproducerea, totală sau parţială, a unei ediţii de felul celei discutate chiar acum. D. Velciu întrebuinţează termenul *ediţie* numai cu sensul prim. Altfel nu se înţelege de ce titlul articolului său vorbeşte de d o u ă ediţii Neculce, iar de-a lungul discuţiei foloseşte acelaşi cuvînt şi cu privire la ediţia lui Kogălniceanu şi la a mea, dar şi cînd aminteşte de publicarea parţială (de către mine) a cronicii lui Neculce (1960), tot la Editura tineretului, sau de apariţia textului integral, care reproduce fără nici o modificare ediţia propriu-zisă din 1959 a mea, în „Biblioteca pentru toţi", care, cum se ştie, este o anexă a Editurii pentru literatură.

Dar D. Velciu nu se mulţumeşte cu enumerarea diverselor „ediţii" ale lui Neculce (despre cele „două" din 1968 se crede obligat să facă aprecieri şi asupra „introducerilor", una scrisă de mine, la a mea, cealaltă scrisă de George Muntean la a „doua", care-i tot a mea, cum am arătat mai sus[2]), ci se pronunţă şi despre editarea în general a operei lui Neculce. Mai întîi o declaraţie foarte deschisă. Aşa cum arăt într-un articol aflat sub presă, ediţiile critice, pentru studiul limbii (şi eu ca lingvist — şi filolog — am procedat la întocmirea ediţiei mele), nu sînt de preferat celor necritice, dimpotrivă, trebuie să recurgem la acestea din urmă. Este tocmai cazul cronicarului nostru. Ms. 253 conţine, cum se ştie, destule fragmente scrise de Neculce însuşi, pentru ca să ne dăm seama, fără riscul de a greşi prea mult, de aspectul graiului moldovenesc de nord din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe istorici îi interesează conţinutul, deci cu cît mai multe manuscrise, cu atît mai bine, căci se pot afla din ele tot felul de fapte, multe contradictorii de la un text la altul etc.

Mai departe, D. Velciu face două afirmaţii care nu corespund realităţii. Dacă ar fi cunoscut (şi, în definitiv, un biograf al lui Neculce, care se transformă, prin forţa lucrurilor, şi în critic al „ediţiilor" cronicii acestuia, t r e b u i a să-l cunoască) articolul meu *Studiul manuscriselor şi problema transcrierii cronicii lui Neculce* (vezi „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", II, 1953, p. 233—246), ar fi aflat că Kogălniceanu a utilizat t r e i manuscrise, nu numai pe cele două (nr. 253 şi 53) folosite

[2] Mie îmi reproşează că n-am ţinut seamă de ceea ce s-a mai scris despre Neculce după 1959. Reproşul l-aş accepta, fiindcă mi-l fac şi eu, dacă ar fi vorba de o nouă ediţie (sensul 2!) a lucrării din 1959, care se adresează nu unui public larg sau elevilor, ca cea din 1968, ci, în primul rînd, lingviştilor, istoricilor etc. Introducerea lui Muntean o califică drept mai „călinesciană". Aprecierea o consider justă, numai că, aşa cum se întîmplă mai totdeauna cu imitatorii lui G. Călinescu, care, tocmai pentru că a fost genial, este şi rămîne neimitabil, Muntean a „sărit peste cal", ceea ce poate constata, cred, şi cîte un „elev" cu lecturi bogate şi inteligent făcute.

de mine și, amănunt mult mai important, nu și-ar fi însușit ... povestea despre existența unui manuscris autograf complet la Biblioteca Universității din Iași. Își închipuie d-sa că n-am cercetat și manuscrisele (două, nu unu) ale acestei biblioteci? Sau că Dan Simonescu, autorul, mi se pare, al acestei legende[3], care a fost cîțiva ani profesor de istoria literaturii române vechi în fosta capitală a Moldovei, nu se va fi interesat, ca specialist, de operele manuscrise ale bibliotecii din Iași? Manuscrisele ieșene în discuție sînt, cum am spus, două și sînt înregistrate respectiv la cotele 179 III—1 și 330 II—3. Primul este o copie a ms. 53, cum a constatat deja Kogălniceanu, iar celălalt conține numai fragmente. Nici unul nu este, bineînțeles, scris, fie și parțial, de cronicar.

[3] Dacă greșesc, îl rog stăruitor să mă ierte.

ASUPRA REPARTIȚIEI DIALECTALE A DACOROMÂNEI

DE

ION GHEȚIE

În urmă cu cîțiva ani, ne-am oprit, într-o cercetare mai amplă, asupra problemei repartiției dialectale a dacoromânei [1]. Fără a încerca să dăm o soluție definitivă acestei chestiuni atît de controversate, am încercat să fixăm (așa cum arată de altfel și titlul lucrării) unele criterii menite să ducă la o cît mai exactă stabilire a structurii dialectale a dacoromânei. Recent, V. Rusu s-a oprit asupra contribuției noastre, pentru a formula o serie de observații critice [2]. Le vom trece în revistă, în cele ce urmează, încercînd să vedem în ce măsură ele pun, realmente, sub semnul întrebării concluziile noastre și aduc, totodată, precizări utile asupra fondului problemei.

După ce face unele considerații cu caracter general, V. Rusu notează că „examinarea critică pe care o întreprinde I. Gheție începe cu afirmația [3] că sensurile termenului *grai*, așa cum apar la diverși cercetători (graiul muntean, graiuri muntenești, graiul din comuna X) arată că «confuzia terminologică este deplină»". După V. Rusu, afirmația noastră ar fi neîntemeiată, întrucît „cele trei accepțiuni ale termenului *grai* sînt [· · ·] pentru orice dialectolog, sensuri specializate, care se delimitează prin context. Graiul muntean denumește tipul de grai aparținînd unei anumite arii geografice, opus altor tipuri (moldovean etc.), forma de existență fiind graiurile muntenești, totalitatea varietăților tipului dialectal muntean, reprezentate de graiurile locale" (p. 216). Ar fi bine, fără îndoială, dacă „orice dialectolog" ar observa distincțiile care se fac mai sus, dar realitatea ne arată că, nu o dată, noțiunile de „grai muntean" și de „gra-

[1] *Cu privire la repartiția graiurilor române. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 317—346.

[2] *Reflecții despre structura dialectală a dacoromânei* (*Pe marginea unor studii recente*), în SCL, XX, 1969, nr. 2, p. 215—220. În această lucrare autorul face referințe și la opiniile lui Em. Vasiliu asupra repartiției graiurilor dacoromâne.

[3] În realitate, articolul nostru începe cu o schițare a stadiului actual al cercetării (p. 317—318). Se discută apoi problema granițelor dialectale și a definiției dialectului și a celorlalte ramificații teritoriale ale limbii (p. 318—321). În cadrul acestei discuții sînt atinse și unele chestiuni de terminologie, cum este, de pildă, și întrebuințarea, în diverse accepțiuni, a termenului *grai* (p. 320).

iuri muntenești" sînt, pentru „diverși cercetători" perfect sinonime, substituindu-se reciproc de-a lungul expunerilor. Ar fi și mai bine, însă, dacă acuratețea exprimării în redarea diverselor accepțiuni ale noțiunii de grai n-ar fi lăsată în seama contextului, ci s-ar trece la o precizare terminologică a actualelor sensuri ale cuvîntului *grai*. Că o asemenea precizare se face simțită, ne-o dovedește și încercarea unor lingviști de a lansa termenul de *subgrai*. Ne-o demonstrează, însă, mai cu seamă, unele formulări cum este cea din fraza, reprodusă mai sus, a lui V. Rusu : „*Graiul* muntean denumește tipul de *grai*", a cărui formă de existență sînt „*graiurile* muntenești".

Un alt punct vulnerabil în expunerea noastră ar fi, după credința lui V. Rusu, definiția pe care o dăm dialectului : dialectele sînt, arătam noi, „cele mai mari ramificații teritoriale ale unei limbi, care se caracterizează printr-un număr de trăsături specifice și se subordonează direct limbii" (p. 321). După autor, „această *definiție* este însă inoperantă, căci, potrivit *criteriului* « cea mai mare ramificație teritorială », putem socoti tot atît de bine că dacoromâna se împarte în 3, 4 sau 5 dialecte [...] sau în dialectul de nord și dialectul de sud" (p. 216 ; sublinierile ne aparțin). Autorul se întreabă „de aceea" (nu înainte de a ne fi avertizat că „precizarea noțiunilor cu care operăm este necesară, fără îndoială și în dialectologie"), „care este sensul pe care îl acordă I. Gheție termenului « arie dialectală », cînd afirmă că « subdialectele muntean și crișean alcătuiesc în cazul sunetului din urmă [*ĉ*, în comparație cu tratamentul lui *ĝ*] o singură arie dialectală » " (p. 216) ? V. Rusu uită un singur lucru și anume că, în formularea de mai sus, noi am dat o *definiție* a dialectului și nu am stabilit un *criteriu* de delimitare a dialectelor. E limpede pentru oricine că o *definiție* a dialectului rămîne indiferentă față de rezultatele concrete de delimitare a dialectelor unei limbi (ele pot fi, tot atît de bine, 2, 3, 7, 10 sau *x*). Definiția nu are cum să fie, prin urmare, operantă sau inoperantă. V. Rusu a început prin a vorbi despre *definiția* noastră („iată și definiția pe care I. Gheție o dă dialectului", „această definiție e inoperantă"), dar apoi, pe neașteptate, dintr-un viciu de logică, o numește *criteriu* și ne aduce învinuiri imaginare. Exactitatea și consecvența în folosirea termenilor (mai ales cînd nu sînt ai noștri) este necesară oriunde, nu numai în dialectologie. Cît privește accepțiunea pe care o dăm termenului de *arie*, ea este cea cunoscută, de „teritoriu (zonă) de răspîndire a unuia sau mai multor fenomene lingvistice".

Un alt reproș pe care ni-l adresează V. Rusu este că printre faptele cu caracter de lege fonetică, amintite la p. 327, nu am inclus „opoziția" *ș dur—ș moale*, fundamentală, după unii autori, în clasificarea dialectelor dacoromâne. În locul citat, noi am enumerat însă numai cîteva dintre numeroasele fenomene de ordin fonetic (cu caracter de „lege") de care ar trebui să se țină seamă în delimitarea dialectelor românești. Fiindcă am preconizat folosirea *tuturor* fonetismelor de acest fel în operația de stabilire a structurii dialectale, este evident că și consoana *ș* (moale sau dură) se cuprinde printre ele. Dacă V. Rusu ar fi băgat de seamă că enumerarea se termină printr-un *et caetera*, probabil că ar fi scurtat cu un punct lista *Reflecțiilor* d-sale.

Mai departe, V. Rusu susține că afirmația noastră potrivit căreia pe baza tratamentului africatei *ĝ* se pot delimita 5 subdialecte, în timp ce

pe baza tratamentului africatei *č* avem numai 4 subdialecte „nu corespunde cu clasificarea trăsăturilor tipice pe care ne-o prezintă același autor la p. 330, și anume trăsături tipice *absolute* și *relative*. Tratamentul identic al africatei surde, *ĉ*, în Muntenia și Crișana reprezintă, potrivit acestei clasificări, o trăsătură tipică relativă (se regăsește în două sau mai multe unități dialectale, însă neînvecinate, observație făcută, de altfel, cu ani în urmă, de R. Todoran), deci nu poate constitui un argument pentru a susține că subdialectul muntean și crișean alcătuiesc, în acest caz, o singură arie dialectală" (p. 216—217).

Formularea fiind neclară, e greu de înțeles de ce autorul a făcut legătură între trăsăturile tipice relative, menționate de noi la p. 330, și tratamentul consoanei *č*, discutat la p. 323. Firește că tratamentul identic al africatei *č* în Muntenia și Crișana nu constituie un argument pentru a susține că, în această privință, cele două regiuni se încadrează într-o singură arie dialectală. Mai trebuie ca aria munteană să nu fie izolată de cea crișeană, ci să se continue cu aceasta. Ceea ce orice hartă ALR arată clar. Nu e nevoie, prin urmare, de nici un argument pentru a dovedi că, în privința lui *ĉ*, Muntenia și Crișana formează o singură arie dialectală. Este o realitate care se probează prin atlasele lingvistice.

Motivul pentru care am adus în discuție, în locul mai sus amintit, tratamentul africatei *č* nu are nici o legătură cu o eventuală repartiție a dacoromânei, propusă de noi. Referindu-ne la încercarea unor lingviști de a clasifica graiurile dacoromâne pe baza repartiției lui *ǧ*, am arătat că „oricare alt fenomen fonetic sau morfologic am lua în considerație, el ne conduce la rezultate diferite" (p. 323). Și am citat cazul africatei *č*, cum tot atît de bine ne puteam referi la palatalizarea labialelor sau la închiderea lui *e* final aton la *i*. Se pare însă că V. Rusu consideră că, folosind termenul de „arie dialectală", noi am vrut să spunem „dialect" sau „subdialect". O asemenea intenție a fost însă străină de noi. Sîntem convinși că niciodată o încercare de clasificare a graiurilor dacoromâne, după orice criterii ar fi făcută, nu va sfîrși prin a îngloba Muntenia și Crișana în aceeași ramificație a dacoromânei, aceasta în ciuda unor particularități comune, explicabile istoricește, pe care graiurile din cele două provincii le au. Admițînd însă, prin absurd, că graiurile din Muntenia și din Crișana ar alcătui un singur subdialect (continuu din punct de vedere teritorial), în acest caz *ĉ* ar constitui, conform concepției noastre, nu o trăsătură tipică relativă, ci una absolută (căci *ĉ* nu s-ar regăsi în celelalte subdialecte).

În sfîrșit, ultima observație critică (și, de fapt, singura la obiect) se referă la importanța pe care am acordat-o particularităților fonetice și morfologice în raport cu cele lexicale și, mai ales, la faptul că, dintre acestea din urmă, am socotit că e necesar să reținem pentru repartiția graiurilor dacoromâne „cuvinte desemnînd noțiuni primordiale ale vieții materiale și spirituale, care fac parte din fondul de bază al limbii" (p. 328)[4]. Pentru a înțelege exact punctul nostru de vedere și a stabili, în consecință, valoarea observațiilor lui V.Rusu, vom începe prin a arăta că, în cercetarea noastră, am adoptat drept principal criteriu în selecționarea

[4] O observație similară au făcut B. Cazacu și R. Todoran, în articolul *Observații asupra lexicului dacoromân* (*Trăsături specifice și arii lexicale*), în SCL, XVI, 1965, nr. 2, p. 196, n. 16; iată cum arată trimiterea — inexactă — a lui V. Rusu la acest articol: *Lexicul dacoromân* (*trăsături specifice și arii lexicale*), 1965, p. 31—33 (vezi p. 217, nota 4).

faptelor *frecvența* lor. Este un punct de vedere fundamental peste care V. Rusu a trecut, așa cum a mai făcut-o, de altfel, și cu alte opinii ale noastre. Pentru a nu cădea în subiectiv și arbitrar, ca aproape toți cei ce s-au ocupat de problema ce ne interesează, selecționînd la întîmplare și după bunul plac cîteva particularități, considerate „interesante" sau „caracteristice", am stabilit că, în teorie, pentru delimitarea dialectelor (graiurilor) unei limbi ar trebui să avem în vedere toate fenomenele (fonetice, morfologice sau lexicale) care formează arii, mai mici sau mai mari, în teritoriul lingvistic respectiv. Cum, din punct de vedere practic, ar fi imposibil de operat cu mii de fenomene, am propus limitarea la cele de primă însemnătate, criteriul de identificare al acestora fiind cel al *frecvenței*. De aceea, am propus ca, în domeniul foneticii, să ne oprim la particularitățile cu caracter de lege fonetică. Acestea, repetîndu-se în zeci și sute de cuvinte, sînt în măsură să imprime o culoare dialectală specifică mesajului unui vorbitor. Același motiv ne-a determinat să reținem în domeniul morfologiei „desinențe verbale sau forme ale verbelor auxiliare, de exemplu, care apar des în vorbire, datorită rolului funcțional pe care-l joacă în sistemul morfologic al limbii" (p. 327). Cunoscînd aceste fapte, cititorul va înțelege de ce ne-am oprit, în privința lexicului, la termenii din fondul de bază, adică la acei care apar cu cea mai mare frecvență în vorbire. În așteptarea „unei statistici riguroase a vocabularului *limbii române vorbite*, din care să rezulte cu maximum de precizie gradul de frecvență al diferitelor cuvinte" (p. 328), deci, înainte de toate, din considerente practice, am rezervat particularităților lexicale un rol oarecum secundar. V. Rusu nu e de acord cu distincția făcută de noi între termenii aparținînd lexicului de bază și cei periferici. După d-sa, aceștia din urmă „pot furniza date interesante pentru caracterizarea unui grai și ele nu trebuie excluse [...] într-o cercetare care își propune să stabilească structura dialectală a unui domeniu lingvistic" (p. 217)[5]. Astfel de cuvinte ar fi, crede autorul, cele care denumesc noțiuni ca „țeastă", „cucui", „purece", „albeață", „urdori" etc. Dar de ce acești termeni și nu cei denumind noțiunile de „carîmb", „minge", „farfurie", „pălărie", „cartofi", „cerșetor" etc.? Lista poate fi continuată *ad libitum*. De ce în Crișana ar fi importanți *ic* și *abua* (citați din V. Rusu, p. 217), și nu *alipui*, *andălui*, *bănui*, *celui*, *chescheneu*, *cirip*, *culduș*, *dărăburi*, *dubi*, *durgăli*, *fingie*, *hire*, *jaștău*, *jup*, *loptă*, *nopsam*, *pașuș*, *țîli*, *videre*, pentru a nu cita decît cîteva cuvinte care circulă în nord-vestul țării[6], luate la întîmplare dintr-un glosar regional. Numărul lor poate fi sporit la cîteva sute, tot astfel cum, în întreaga țară, s-ar găsi, fără greutate, mai multe mii de termeni care formează arii în nu importă care parte a teritoriului dacoromân.

Ocupîndu-se de teoria lui Em. Vasiliu, V. Rusu socotește că autorul a procedat arbitrar reținînd numai anumite particularități pentru delimitarea graiurilor dacoromâne și se întreabă: „De ce această particularitate [caracterul consoanelor *ș* și *j*] este considerată esențială în teoria lui Em. Vasiliu și nu alta sau altele?" (p. 218)[7]. Aceeași întrebare i-o adresăm

---

[5] V. Rusu uită că pe noi ne interesează *delimitarea* și nu *caracterizarea* graiurilor, deși, cu o pagină mai încolo va admite că între cele două operații există o deosebire indiscutabilă (vezi, în această privință, articolul nostru, p. 326).

[6] Izoglosele unora din acești termeni se extind și asupra Ardealului vecin cu Crișana.

[7] Vezi cele spuse, în această privință, în articolul nostru, p. 322.

lui V. Rusu : de ce din noianul de cuvinte „dialectale" trebuie să ne oprim asupra unora („țeastă", „purece", „urdori" etc.) și nu asupra altora sau chiar asupra tuturor ? Pentru că ele sînt „interesante", „deosebit de utile", „caracteristice" ? Dar de ce sînt ele „interesante", „deosebit de utile" etc. ? Șirul întrebărilor ar putea continua și nu credem că li s-ar putea da, pînă la urmă, un alt răspuns decît acela că selecția termenilor trebuie făcută după un criteriu obiectiv (statistica frecvenței) și nu după impresia noastră că un cuvînt sau altul ar fi „interesant", „util" ș.a.m.d.[8].

Și cu aceasta observațiile lui V. Rusu se încheie. Dar în lucrarea noastră am examinat și am încercat să rezolvăm unele chestiuni de ordin teoretic și metodologic dintre cele mai importante, cum ar fi direcțiile de abordare a problemei (de la general la particular și de la particular la general), selectarea fenomenelor în funcție de frecvența lor, clasificarea particularităților lingvistice în funcție de gradul în care contribuie la individualizarea unui grai, raporturile dintre ariile dialectale delimitate și criteriile de a stabili ierarhia dialectală a limbii, — ca să le amintim numai pe cele mai de seamă. Pe acestea, ca și pe altele, V. Rusu nu le menționează sau le atinge, cel mult, în treacăt. S-ar părea că, neamintindu-le, d-sa este de acord cu opiniile noastre. Ar fi însă să ne facem o idee falsă, deoarece, după ce le ignoră sau le privește la suprafață, d-sa găsește de cuviință să afirme că cercetarea noastră, „lipsită de o bază proprie" (?), se limitează la a reanaliza concluziile anterioare (p. 219). Încercarea noastră, servită de o metodă „imprecisă și neomogenă" (p. 218), ar duce la o concluzie „destul de pesimistă", punînd la îndoială atît teoria clujeană, cît și pe cea a lui Philippide și a acad. Iorgu Iordan. Concluzia cercetării noastre, în care, oricine poate constata, nu ne-am rezumat la a critica teoriile anterioare, este însă cu totul alta : stabilirea unor criterii cît mai judicioase, pentru a întreprinde, în viitor, o încercare de a delimita principalele ramificații teritoriale ale dacoromânei. Observațiile, pesimiste sau nu, pe care le-am făcut pe marginea principalelor teorii sînt un fapt secundar care e departe de a sintetiza rezultatele finale ale cercetării noastre.

Respingînd soluțiile noastre (și, totodată, și pe cele ale lui Em. Vasiliu), V. Rusu consideră rezolvată problema delimitării graiurilor dacoromâne, ea urmînd să fie, în viitor, „aprofundată" și „definitivată". D-sa aderă, se pare, la teoria clujeană a celor 4(5) subdialecte, care se întemeiază pe repartiția teritorială a unei *singure* particularități lingvistice importante (tratamentele africatei *ğ*), deși cu puțin înainte i-a reproșat lui Em. Vasiliu că și-a fundat propria repartiție a graiurilor dacoromâne

[8] V. Rusu afirmă (p. 217) că, reținînd numai termenii din vocabularul de bază, am neglijat „un număr însemnat de cuvinte care, deși nu fac parte din vocabularul de bază prin fonetism sau sens sînt deosebit de utile în delimitarea și caracterizarea unui anumit grai sau subdialect". Reproșul care ni se aduce este gratuit. Citind cu băgare de seamă, V. Rusu ar fi observat că noi am ținut seamă de toate particularitățile fonetice de reală însemnătate, indiferent de cuvintele în care le întîlnim (e banală constatarea că fonetismele nu apar izolate, ci numai în cuvinte). Cît privește situația termenilor periferici avînd cîte un sens care îi face „deosebit de utili" în delimitarea și caracterizarea unui anumit grai, așteptăm să ni se citeze exemple concrete, pentru a ne putea pronunța asupra problemei.

pe izofonele a *două* fenomene fonetice[9]. Cît privește „definitivarea" sau „aprofundarea" problemei, soluțiile lui V. Rusu se reduc la recomandări generale și vagi, cum ar fi, de pildă, abordarea metodelor structuraliste, studiul intonației și al accentului etc.

Rod al unei lecturi neatente și al unei insuficiente meditații asupra chestiunii, articolul lui V. Rusu trece pe lîngă problemele majore abordate în lucrarea noastră. D-sa se dovedește tributar unei „metode", din păcate destul de răspîndite, care constă în a spicui, la întîmplare, unele aspecte nesemnificative din cutare sau cutare articol și, eludînd fondul problemelor, în a pune sub semnul întrebării, în termeni severi, rezultatele unor cercetări oneste și îndelungate. Care e valoarea acestui gen de contribuții s-a văzut din cele de mai sus. Scriindu-și articolul, V. Rusu n-a făcut, prin cea mai mare parte a lui, decît să încarce bibliografia problemei prin niște *Reflecții* inutile.

[9] Cf. p. 218: „putem considera că izofonele a două fenomene echivalează cu împărțirea unui anumit domeniu [...] în arii dialectale sau dialecte (subdialecte)?" Două izofone sînt suficiente pentru delimitarea a două arii dialectale (ajunge și una singură), dar neîndestulătoare, în cazul dacoromânei, pentru delimitarea unor dialecte (subdialecte).

NATURA SUBIECTULUI

DE

ȘT. IACOB

În gramatică se consideră „părți principale" de propoziție „cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții" [1], prin tradiție numărul lor fiind stabilit la două : subiectul și predicatul. Originea acestui dualism gramatical trebuie căutată în logica formală, unde, grafic, erau prezentate două noțiuni separate și aparent independente : (*cal*)–(*mamifer*) (calul este mamifer), deși, în fond, o noțiune cu sferă mai mică este inclusă într-una cu sferă mai largă, deci subordonată ei : 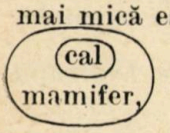

ca individul față de specie sau specia față de gen. De asemenea s-au considerat cele două părți principale ale propoziției ca egal de necesare pentru exprimarea unei gîndiri, fiind puse pe același plan.

Iată însă că în ediția a II-a a *Gramaticii* Academiei se ivește o discrepanță. În timp ce se menține axioma că părțile principale constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții, se afirmă o diferențiere a importanței lor, în același paragraf :

„În ce privește raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează în mod obișnuit predicația, care este esența propoziției" [2]. Argumentul principal invocat în sprijinul afirmației de mai sus este că subiectul nu este necesar în toate propozițiile, că există propoziții numai cu predicat, cele monomembre. (Li s-ar putea adăuga și unele propoziții nominale, ex. : *Ferice de el*, precum și cele cu „subiect indeterminat", despre care nu se poate spune că au subiect subînțeles.) Ar putea fi vorba de o necesitate parțială a subiectului. Dar o necesitate parțială prezintă și complementul direct, în propozițiile insuficiente. Într-o propoziție ca „băiatul aduce" este nevoie de o completare (ce aduce ?). Putem considera, de aceea, complementul direct o parte principală de propoziție ? Singura

[1] *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, vol. 2, par. 502.
[2] *Ibidem.*

parte de propoziţie care este absolut necesară în toate propoziţiile este predicatul, fie că este exprimat, fie că e subînţeles (în construcţiile eliptice), ceea ce ne-ar da, poate, dreptul să-l considerăm singura parte principală de propoziţie.

De fapt se poate pune sub semnul întrebării întreaga această împărţire a elementelor sintactice în principale şi secundare. Din punctul de vedere structuralist, orice element al ansamblului este subordonat întregului. Propoziţia subiectivă este subordonată unui predicat, ceea ce este un indiciu de corespondenţă cu un subiect subordonat. Propoziţia predicativă, corespunzătoare unui nume predicativ, ca şi propoziţia predicativă suplimentară, corespunzătoare unui element predicativ suplimentar, sînt şi ele subordonate, ceea ce înseamnă că atît elementul predicativ suplimentar cît şi numele predicativ luat separat sînt elemente sintactice subordonate. Singurul element sintactic din propoziţie care nu are corespondent între propoziţiile subordonate este predicatul verbal, suficient sau insuficient (inclusiv verbul copulativ), precum şi cel adverbial, exprimat prin adverb cu valoare verbală. Elementul verbal al predicatului este deci cel care asigură organizarea într-un sistem de dependenţe a părţilor de propoziţie, realizînd predicativitatea prin ansamblul lor unitar.

Lucrurile se complică prin faptul că în propoziţie se pot întîlni subiecte — ca, de altfel, şi nume predicative şi elemente predicative — intrate în componenţa unor părţi de propoziţie dezvoltate, care, prin urmare, nu au rol de părţi principale de propoziţie. Ne referim la construcţiile infinitivale, gerunziale, participiale cu subiect propriu diferit de subiectul propoziţiei din care formal fac parte, menţionate de *Gramatica* Academiei în paragraful 511. Iată, ca ilustrare, cîte un exemplu.

Cu subiect al infinitivului :

„Şi nu o dată l-am jucat pe genunchi înainte de *a vinde Laurenţiu* moşia" (Cezar Petrescu, *1907*).

Cu subiect al gerunziului :

„N-am voit să scap prilejul de a-l face să retrăiască înaintea ochilor mei, *amintirea* lui *fiindu-mi scumpă*" (M. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*).

Cu subiect al participiului :

„O dată *această condiţie împlinită*, începe tărîmul artelor" (T. Maiorescu, *O cercetare critică...*).

Astfel de construcţii sînt destul de frecvente în limba română. Modurile nepersonale pot avea subiecte sau, în funcţie de valoarea lor semantică, nume predicative (ex. : „Dionis, devenit *călugărul Dan*, trăieşte în lumea lui Alexandru cel Bun"—T. Vianu, *Studii de literatură română*). Dar *Gramatica* Academiei, care recunoaşte existenţa acestor subiecte pe lîngă verbe la moduri nepersonale, rămîne la principiul că aceste moduri nu pot avea funcţie de predicat. S-a născut deci o contradicţie din faptul că pe de o parte subiectul este definit ca parte principală de propoziţie, iar pe de altă parte *se admite existenţa subiectelor ca elemente componente în construcţiile sintactice ale părţilor de propoziţie dezvoltate.*

S-a încercat ieşirea din impas într-un sens : acordînd valoare predicativă modurilor nepersonale, care ar fi „nepersonale" numai întrucît

nu-şi diversifică forma după persoane, dar care în fond au persoane (*mergînd eu, mergînd tu, mergînd el*). În această viziune, modul nepersonal ar fi predicat şi el poate avea un subiect, alcătuind împreună o propoziţie. Teza aceasta a fost susţinută, de exemplu, de Matilda Caragiu-Marioţeanu : „Infinitivul scurt şi gerunziul exprimă categoriile verbale de diateză, persoană, timp şi mod prin morfeme implicite, nediferenţiate. Ele funcţionează ca predicate în propoziţii" [3]. Autoarea consideră predicate modurile nepersonale şi atunci cînd subiectele lor sînt comune cu ale propoziţiilor de care depind. Ediţia a II-a a *Gramaticii* Academiei (ambele tiraje : 1963, 1966), nu-şi însuşeşte acest punct de vedere, considerînd chiar şi „construcţiile absolute" numai părţi de propoziţie, cu singura deosebire că sînt „dezvoltate". Raţiunile pentru care nu se poate recunoaşte modurilor nepersonale valoare predicativă nu sînt arătate. Probabil că un motiv este acela că ele par a nu putea fi predicate în propoziţii independente, fiind în esenţă moduri dependente.

Pentru lichidarea neconcordanţei, s-ar putea pune problema şi altfel : Subiectul nu este parte principală de propoziţie, este un element dependent, anume un *determinant verbal*. Ca atare, el poate însoţi un verb din propoziţie, fie acesta chiar la mod nepersonal, în felul cum fac acest lucru complementele. În acest caz, infinitivul, gerunziul, participiul pot avea subiecte, nume predicative, elemente predicative suplimentare, complemente, ca determinante verbale, deci ca elemente dependente.

Un atare punct de vedere pretinde însă o revizuire a definiţiei subiectului. Nu se poate spune că definiţiile date îndeobşte subiectului ar fi invulnerabile. Ele păcătuiesc în general prin unilateralitate. Definirea subiectului ca agent (obiectul care acţionează) nu cuprinde propoziţiile cu predicate nominale, nici pe cele cu predicate verbale în diateza pasivă. Definirea subiectului ca noţiune cunoscută în opoziţie cu predicatul noţiune nou afirmată este contrazisă de numeroase propoziţii în care predicatul sau un complement este accentuat ca element cunoscut iar subiectul ca element nou comunicat, de asemenea de propoziţiile monomembre. Definirea subiectului ca obiect căruia i se atribuie o însuşire sau o caracteristică s-ar potrivi, într-un fel, numai propoziţiilor cu predicat nominal. A juxtapune toate definiţiile unilaterale înseamnă a ajunge la o definire hibridă.

La o accepţie atotcuprinzătoare a noţiunii de subiect s-ar ajunge, poate, renunţînd la obişnuitele *criterii formale* : „Este fără îndoială preferabil de a te ţine de un singur caracter distinctiv, observabil la nivelul semnificaţiilor, eventual cu preţul unei transformări a enunţului, punînd în joc cunoaşterea de către vorbitor a structurilor profunde ale limbii" [4].

Predicaţia, adică raportarea gîndirii la realitatea obiectivă, se asigură în primul rînd prin verbe, expresii verbale, interjecţii, adverbe predicative şi orice alte mijloace lingvistice care pot înlocui verbul, ea fiind apoi mai mult sau mai puţin determinată prin polarizarea în jurul verbelor a celorlalte părţi de vorbire. Ajungem, aşadar, la o *structură sintactică piramidală*, în locul celei duale, a propoziţiei, o structură cu un singur vîrf, cu ramificări progresive spre bază. În asemenea structură, determinările se

---

[3] Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Moduri nepersonale* (în SCL, XIII, 1962, nr. 1).

[4] René Lagane, *Problèmes de définition. Le sujet* (în „Langue française. La syntaxe", Paris, 1/1969, p. 62).

pot face prin subiecte diverse atît la verbul regent cît şi la cele dependente, între acestea numărîndu-se formele nepersonale. „Astfel, o definiţie a subiectului bazată pe denotaţie ar putea permite de a vorbi de un subiect pentru formele impersonale ale verbului sau pentru construcţiile impersonale, în vreme ce o asemenea definiţie bazată pe indici formali ai denotaţiei nu ar permite-o" [5].

Un fenomen poate fi atribuit realităţii indeterminate şi în acest caz predicatul, eventual cu oarecare complemente, este suficient pentru a realiza *predicaţia* propoziţiei : *ninge, se înserează, sună de ieşire, scrie în ziare despre congres, îl cheamă Voicu, nu-i pasă de nimic* ş.a. De cele mai multe ori însă, gîndirea se raportează la o *realitate limitată*. În cazurile acestea, noţiunea predicativă este restrînsă la anumite limite prin noţiunea subiectivă. De exemplu, în *Frunzele uscate cad la pămînt*, fenomenul căderii nu se referă la toate obiectele care cad, ci la o singură specie (frunzele). *Frunzele* este deci un determinant al lui *cad*, iar la rîndul său este determinat şi el de *uscate* (nu toate frunzele cad, ci numai cele uscate). Cu cît propoziţia este mai dezvoltată, cu atît lanţul determinării este mai complex şi mai ramificat, predicate exprimate prin moduri nepersonale ca şi subiecte dependente putînd fi întîlnite la diferite nivele.

În general, definit mai cuprinzător, „subiectul este partea propoziţiei despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului" [6]. De fapt, la subiect, atunci cînd el există în propoziţie, se referă gîndirea conţinută în întreaga propoziţie, aşa cum la complement, bunăoară, se referă tot întreaga propoziţie, de exemplu : cine culeg mere ? *Copiii* culeg mere. Ce culeg copiii ? Copiii culeg *mere*. Ambele, atît subiectul cît şi complementul, intră în sfera verbului *a culege*, alcătuindu-i ceea ce logica numeşte *denotaţia* sau extensiunea.

Privit ca element denotativ al noţiunii de ansamblu a propoziţiei, subiectul se diferenţiază de complementul direct prin caz, fiind în nominativ, şi prin faptul că se acordă formal cu verbul, ceea ce înseamnă că este mai strîns legat de acesta. Semantic, propoziţia denotă un raport de *inerenţă* între subiect şi numele predicativ şi un raport de *interacţiune* între subiect şi complement.

În încheierea consideraţiilor de mai sus, opinia finală este că, lăsînd subiectului rolul sintactic de prim element dependent, nu împiedicăm modurile nepersonale de a îndeplini funcţii predicative dependente ; dar ele pot rămîne şi numai părţi secundare de propoziţie, întrucît subiectul dependent nu este propriu-zis un determinant al predicatului, ci un *determinant* al *verbului*, indiferent de funcţia sintactică a acestuia.

---

[5] *Ibidem.*
[6] *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, vol. II, par. 503.

EMIL VÎRTOSU, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 346 p.

Preocupările pentru cercetarea vechii scrieri româneşti pe care le atestă literatura noastră de specialitate s-au concentrat, în general, asupra a trei probleme : *1.* originea şi împrejurările în care apare alfabetul chirilic la români ; *2.* interpretarea grafiei chirilice ; *3.* prezentarea, în scop didactic, a scrierii chirilice româneşti prin albume cu texte facsimilate. Dar o cercetare care să reunească într-un singur tot aceste probleme nu am avut pînă în prezent. A existat, e drept, o încercare în această direcţie datorată lui N. Cartojan (*Album de paleografie românească*, Bucureşti, 1940), însă expunerea din prefaţa albumului său, deşi îmbrăţişează un mare număr de probleme, este foarte schematică şi sumară (6 pagini). Mai aproape de noi, o prezentare detaliată a unora din aceste probleme a fost făcută de Emil Vîrtosu, singurul cercetător care a manifestat un interes permanent pentru domeniul paleografiei chirilice româneşti[1]. Tot lui îi datorăm astăzi prima sinteză vastă asupra vechii scrieri româneşti.

Lucrarea intitulată *Paleografia româno-chirilică* (mai potrivit ar fi fost *Paleografia chirilică românească*) cuprinde patru capitole şi 17 anexe. Primul capitol tratează problemele originii, răspîndirii şi evoluţiei scrierii chirilice la români, organizarea cancelariilor domneşti din Ţara Românească şi Moldova, cuprinzînd totodată informaţii asupra falsificărilor de acte. Al doilea capitol este consacrat prezentării propriu-zise a paleografiei chirilice româneşti : pe de o parte, materialele şi instrumentele cu ajutorul cărora s-a scris (pergament, hîrtie, cerneluri, pene de scris etc.), pe de altă parte, elementele constitutive ale scrierii (semnele alfabetice, semnele auxiliare ale scrierii, semnele de punctuaţie şi de ortografie, prescurtările, criptogramele şi slovele-cifre). În acest capitol se mai furnizează informaţii şi asupra elementelor de cronologie medievală românească. Capitolul al treilea înfăţişează încercările de simplificare a alfabetului chirilic ca şi încercările de înlocuire a acestuia prin alfabetul latin. În sfîrşit, cel de al patrulea capitol şi ultimul se ocupă de transcrierea şi editarea textelor chirilice româneşti. Anexele cuprind texte din secolele al XVII-lea — XIX-lea, cu indicaţii privind cuvintele prescurtate şi unele reguli ortografice. Tot aici sînt incluse şi unele contribuţii personale ale autorului asupra organizării cancelariei Moldovei în primele decenii ale secolului trecut, precum şi o bibliografie precedată de facsimile după manuscrise şi documente chirilice româneşti.

Această diversitate de probleme pe care o îmbrăţişează lucrarea lui E. Vîrtosu este dublată de o bogată informaţie. Autorul stăpîneşte temeinic majoritatea problemelor pe care le dezbate, îndeosebi cele legate de organizarea şi atribuţiile cancelariilor domneşti din Ţara Românească şi Moldova. De altfel,

[1] *Din paleografia chirilică românească*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, Bucureşti, vol. I, 1956, p. 285—356.

autorul se vădeşte a fi mai familiarizat cu cercetarea actelor decît cu aceea a manuscriselor. Pentru acest motiv observaţiile care se fac asupra evoluţiei scrierii din manuscrise nu reuşesc să depăşească nota generalităţilor : pînă la mijlocul secolului al XVII-lea se foloseşte semiunciala, iar în a doua jumătate a acestui veac semiunciala amestecată cu elemente cursive (p. 42). Despre scrierea cursivă veche sau despre scrierea care imită tiparul, ambele atestate în manuscrisele din veacul al XVII-lea, nu se pomeneşte însă nimic. Ar fi fost foarte util dacă, folosindu-se şi lărgindu-se materialul lucrării lui G. Ştrempel (*Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, Bucureşti, vol. I, 1959) s-ar fi urmărit, în manuscrise, diferenţierea în timp şi spaţiu a scrierii chirilice româneşti.

Privind evoluţia acestei scrieri, în primul rînd, din unghiul de vedere al celui interesat de componenta ei diplomatică, cercetarea este din capul locului restrînsă la Ţara Românească şi Moldova, adică la acele provincii în care au existat cancelarii domneşti. Acest criteriu restrictiv îl face pe autor să scoată din sfera sa de observaţie Transilvania, atunci cînd urmăreşte evoluţia scrierii chirilice sau cînd discută problema circulaţiei hîrtiei în ţările româneşti (despre primele fabrici de hîrtie din Transilvania, care sînt de fapt şi primele de acest fel de pe întreg teritoriul românesc, nu se aminteşte nimic în discuţia referitoare la morile de hîrtie autohtone — p. 83—85). Alteori, aducerea în discuţie a unor realităţi din Transilvania, alături de cele din Moldova sau Ţara Românească, se face fugitiv şi superficial, balanţa înclinînd în comparaţie în favoarea ultimelor două provincii. Aşa se întîmplă, de exemplu, atunci cînd se discută primele încercări de scriere românească cu litere latine. În pofida faptului că primul text de acest fel este o tipăritură, probabil clujeană, după o traducere bănăţeană (*Cartea de cîntece* atribuită lui Pavel Tordaşi, circa 1570—1580), iar tot din Banat—Hunedoara avem în secolul următor numeroase atestări de întrebuinţare a alfabetului latin la românii calvini (vezi Ion Gheţie în LR, nr. 6/1965, p. 697—701, nr. 1/1966, p. 35—40), autorul consideră aceste dovezi de puţină importanţă (p. 201). E. Vîrtosu s-ar putea să aibă dreptate cînd afirmă că încercarea lui Luca Stroici de a scrie cu litere latine s-a petrecut „în mijlocul unei societăţi nepregătite" (p. 201). În Banat-Hunedoara însă, situaţia în secolul al XVI-lea era alta decît în Moldova. Poziţiile puternice pe care catolicismul şi mai apoi calvinismul le-au deţinut printre românii din Banat-Hunedoara dovedesc că, în această provincie, scrierea românească cu alfabetul latin a fost folosită continuu, cel mai tîrziu din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (cînd este atestată în *Cartea de cîntece*).

O problemă centrală pe care o ridică lucrarea lui E. Vîrtosu este aceea a transcrierii textelor chirilice. Autorul este partizanul transliteraţiei completate cu transcrierea interpretativă limitată. În ce constă această metodă, tabelul cu echivalenţe la care se trimite (p. 101—102) nu ne poate lămuri pe deplin. Şi lucrul nu este de mirare de vreme ce se încearcă un compromis între două metode ireconciliabile. *Transliteraţia* presupune înlocuirea unei slove chirilice prin unul şi mereu acelaşi corespondent latin, în timp ce *transcrierea fonetică interpretativă* urmăreşte notarea valorii sau a valorilor fonetice pe care le poate avea o slovă. Este firesc să ne întrebăm, cînd consultăm acest tabel : pe baza cărui criteriu se aplică la unele slove transliteraţia, iar la altele transcrierea interpretativă? Să luăm un exemplu : ѫ = *î* (p. 102). Este evident că în acest caz avem a face cu transliteraţie, căci textele atestă şi grafii în care ѫ = *ă* (ловѫскъ = *lovăsc* sau ѫ = *ea* (мєрѫ = *mergea*). Aceste grafii vor fi deci transcrise după indicaţia lui Vîrtosu *lovîsc* şi *mergî*. În schimb, ъ, fără nici o valoare grafică, trebuie semnalat în transcriere prin ' (p. 102). Mărturisim deschis că nu vedem raţiunea care l-ar putea călăuzi pe un editor să fie atît de scrupulos, în unele cazuri, încît să noteze şi grafiile fără nici o valoare fonetică (' pentru ъ = *zero*), în schimb să menţină în alte situaţii transcrieri rebarbative de tipul *lovîsc*, *mergî*. În plus, tabelul de echivalenţe nu consemnează pentru unele slove toate valorile pe care acestea le pot avea. De pildă, ↑ = *în*, *î*, *n* (p. 102), dar această

slovă mai poate nota şi *îm* şi *ń*. La fel ь = *u* în grafiile ностръ, вострь, atestate în *Evangheliarul din Petersburg* şi în *Psaltirea Hurmuzaki*. єѵ = *ev* şi *ef* (p. 103), dar într-o grafie ca єѵстатіє considerăm că s-a pronunţat *Eustatie* şi nu *Evstatie*. La grupurile de litere ar fi trebuit să figureze şi рр, atestat în *Psaltirea Hurmuzaki* şi *Palia de la Orăştie*, în grafii de tipul ррнꙋ, Хотарръ. Despre ꙗ se afirmă că este o grafie lipsită de o motivare de ordin lingvistic (p. 105, 106), deşi este astăzi unanim admis că ꙗ, respectiv рр, notau în vechile texte o realitate fonetică : *r* apical vibrant. Mai recent, A. Avram a dovedit că aceste slove notau, în poziţie intervocalică, un segment fonologic distinct de cel scris р, anume succesiunea de foneme /*rr*/ sau fenomenul /r̄/ [2]. Autorul nu cunoaşte însă lucrarea lui Avram şi această constatare este de-a dreptul surprinzătoare : într-un capitol consacrat special problemelor de interpretare a grafiei chirilice nu se face nici o referinţă la cea mai extinsă şi profundă cercetare întreprinsă în această direcţie.

O ultimă problemă pe care dorim s-o discutăm este aceea a interpretării date de Vîrtosu începuturilor scrierii româneşti cu alfabet chirilic. Trecerea la o asemenea scriere ar fi fost considerabil uşurată de influenţa pe care limba română a exercitat-o în secolele al XIV-lea şi al XV-lea asupra limbii slave din documentele de cancelarie (p. 31—32). Dar simplul fapt că diecii şi grămăticii, alcătuitorii acestor documente, gîndeau româneşte cînd redactau şi nu erau consecvenţi în respectarea structurii vechii slave nu are, după părerea noastră, nici o legătură cu introducerea la un moment dat a limbii române în cancelarie şi biserică. Asupra aceleiaşi limbi slave de redacţie românească (care era mediobulgara atît în Ţara Românească cît şi în Moldova) s-au exercitat deopotrivă influenţe lexicale sîrbeşti, ruso-ucrainene, polone etc. În aceste cazuri, înrîuririle, indiferent de natura lor, se explică prin originea celui care redacta documentul sau prin norma redacţională urmată de acesta. Înlocuirea în administraţie şi biserică a limbii slave prin limba română este explicată de Vîrtosu, pe urmele lui Panaitescu, prin factori interni. În abordarea acestei probleme trebuie însă să se ţină seama de disocierea făcută de Densusianu şi Rosetti între folosirea limbii române în corespondenţă sau în redactarea diferitelor însemnări şi folosirea ei în biserică. Primul aspect corespunde unor nevoi particulare care s-au putut manifesta întotdeauna ; al doilea aspect ţine însă de înfrîngerea unei tradiţii care în biserica noastră era reprezentată prin slavonă. Legătura pe care Panaitescu o face între iniţiativa primelor traduceri de texte religioase româneşti şi lupta pentru ieşirea bisericii româneşti din Maramureş de sub jurisdicţia episcopatului ucrainean din Muncaci nu este prin nimic dovedită (vezi Ion Gheţie, în LR, 3/1968, p. 251—258). Argumentele aduse de partizanii teoriei factorilor interni sau dimpotrivă de cei care consideră fenomenul provocat de cauze externe sînt insuficiente pentru ca această dificilă problemă să capete deocamdată o rezolvare satisfăcătoare.

Înainte de a încheia, dorim să facem cîteva observaţii de amănunt. La p. 38 se susţine că „texte propriu-zise de limbă românească cu alfabet chirilic nu posedăm decît începînd de la sfîrşitul secolului al XV-lea" (p. 38) sau „*Psaltirea Scheiană, Codicele Voroneţean, Psaltirea Hurmuzaki*, toate texte din secolele XV şi XVI" (p. 114). După cum se ştie, cu excepţia *Psaltirii Hurmuzaki*, datată neconvingător de Panaitescu 1500—1515, celelalte texte româneşti manuscrise sînt copii, provenind din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Pînă la o eventuală descoperire, primul text românesc rămîne tot scrisoarea boierului Neacşu din Cîmpulung (1521). Pentru acelaşi motiv, nu poate fi primită nici afirmaţia că stilul grafic de codice din prima jumătate a secolului al XVI-lea este reprezentat de semiunciala textelor rotacizante (p. 40—41). Deşi autorul consideră că manuscrise chirilice româneşti scrise pe pergament ar fi inexistente (p. 79), totuşi este de mult cunoscută existenţa a două texte de acest fel : *Leviticul*, studiat şi publicat de Hasdeu (*Cuvente den bătrîni*, vol. I, p. 5—17) şi *Psaltirea*

[2] A. Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, în SCL, XV, 1964, nr. 1—5, extras, p. 97.

de la Mehadia publicată de N. Iorga, (*Observaţii şi probleme bănăţene*, Bucureşti, 1940, pl. X—XVII). Slovele ѕ şi ѡ nu apar întîia oară în *Palia de la Orăştie*, cum se susţine la p. 201, ci cu aproximativ trei decenii mai devreme în *Evangheliarul din Petersburg* (cca. 1551—1553). Grafemele ѡ, ⊙, ⊙, ⊙ sînt considerate foneme (p. 107). *Floarea darurilor* (ms. sl. 4620 al Academiei) este datată 1583 (p. 33), dar argumentele aduse în sprijinul acestei date nu sînt concludente. Structura formală a acestui manuscris nu-i un element care să decidă neapărat includerea acestui text în deceniul al nouălea al secolului al XVI-lea. Cît priveşte filigranul, el poate fi invocat numai cînd se va aduce mărturia altor filigrane, identice cu acesta, din texte datînd din anul 1583. Numărul actelor particulare româneşti din secolul al XVI-lea este mai mare decît cel estimat la cca. 50 (p. 32). În sectorul de filologie şi limbă literară al Institutului de lingvistică avem cunoştinţă la ora actuală de un număr de peste 100 de documente româneşti datate sau databile din secolul al XVI-lea.

După cum am precizat şi la începutul acestei recenzii, lucrarea se distinge printr-un material foarte bogat, în care nu numai cititorul ocazional, dar şi specialistul poate afla multe informaţii utile asupra diferitelor aspecte pe care le cuprinde vastul domeniu al paleografiei chirilice româneşti. Observaţiile noastre critice nu scad din meritul acestei lucrări, care, înainte de toate, este primul nostru manual de paleografie chirilică în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Al. Mareş

ION BÎRLEA, *Literatură populară din Maramureş*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Iordan Datcu, cu un cuvînt înainte de Mihai Pop, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, I—335 pag., II—500 pag.

Ne aflăm în faţa republicării, într-o nouă ediţie, al cărei titlul a fost sugerat de Ovid Densusianu, în seria „Ediţii critice de folclor — culegători", a celor două culegeri ale lui Ion Bîrlea, *Balade, colinde şi bocete din Maramureş* şi *Cîntece populare din Maramureş*, ambele publicate în 1924.

Culegerea cuprinde 1191 de texte folclorice, culese de la 116 informatori din 23 de comune, ponderea cea mai mare (aproape 700 de texte) aparţinînd comunei Berbeşti, şi, în măsură mai mică, Ieud (150 de texte).

Iniţiativa Editurii pentru literatură de a pune la îndemîna cititorilor un corpus al ediţiilor de folclor — cele publicate anterior alături de culegeri inedite — este binevenită şi ea a contribuit deja, într-o anumită măsură, la stimularea activităţii ştiinţifice în acest domeniu.

Ediţia de faţă are şi o altă semnificaţie: ea este un gest de apreciere a muncii unui culegător neobosit pe terenul valorificării creaţiei populare, Ion Bîrlea, aflat în cel de al nouălea deceniu de viaţă.

Totodată, culegerea de folclor a lui Ion Bîrlea, pe lîngă interesul pe care îl prezintă pentru folcloriştii, readuce în atenţia filologilor şi, în special, a dialectologilor, această arie de creaţie spirituală şi de grai — cu un rol însemnat pentru începuturile scrisului românesc şi pentru istoria poporului român —, bogat reprezentată şi prin celelalte lucrări consacrate Maramureşului, datorate lui Al. Ţiplea [1], Tit Bud [2] sau Tache Papahagi [3].

---

[1] Alexandru Ţiplea, *Poezii populare din Maramureş*, Bucureşti, 1906.

[2] Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş*, 1908.

[3] Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925.

Ediția de față reproduce i n t e g r a l textele din cele două culgeri publicate în 1924 [4], păstrîndu-se și clasificarea materialului, așa cum a fost concepută de G. T. Kirileanu [5], care a îngrijit și a sprijinit apariția culegerilor lui I. Bîrlea.

În această situație, atenția noastră se va îndrepta mai ales asupra principiilor în baza cărora s-au publicat textele (vezi *Nota asupra ediției*) și asupra glosarului (publicat la sfîrșitul volumului al II-lea) [6].

Corectînd numai greșelile de tipar, editorul și-a propus, așa cum cere de altfel buna metodă în republicarea unei colecții de folclor, „să păstreze transcrierea textelor" (p. LXXIII).

Acest principiu fiind fixat, indicațiile care ni se dau, în continuare, la pagina citată mai sus, sînt, în general, de prisos și, în plus, se contrazic într-o anumită măsură căci:

1. Particularitățile dialectale proprii textelor, așa cum le-a înregistrat I. Bîrlea, se înțelege că trebuie neapărat respectate într-o ediție științifică, deci nu mai era cazul să se specifice în *Nota asupra ediției* ce particularități de grai au fost păstrate în ediția de față.

2. În consecință, orice unificare — așa cum s-a procedat în cazul formelor de pronume personal aton în dativ sau a dubletelor *ieși/eși*, *muere/muiere* [7] — este nerecomandabilă. Dacă chestiunea unificării poate fi discutată în cazul reeditării operei unui scriitor, ea nu poate fi admisă ca principiu în publicarea textelor folclorice, fie că sînt culese de la un singur informator, fie că aparțin mai multor informatori.

Deși nu sînt redate într-o transcriere fonetică — principiu care trebuie să se impună și în cercetările actuale de folclor [8] — textele culese de I. Bîrlea sînt reprezentative pentru graiul în care au fost create și în care au circulat.

În ceea ce privește glosarul, reținînd că editorul a operat o restructurare și o verificare a lui (cf. *Notă asupra ediției*, p. LXXII), menționăm că nu se dă indicația gramaticală la termenii incluși în listă.

Semnalăm, de asemenea, unele inconsecvențe în redactare:

anglie — mătură de anglie, mătură domnească, dar:

băcueț, băcueț de fată — mică de statură;

bdiță — biță (fără să se trimită la *biță*, inclus în glosar),

dar:

chepeniag, chepeneag, capeneag — haină boierească de paradă;

și:

ibdi — a iubi,

ibi — a iubi.

---

[4] Dacă anexa cuprinzînd două texte muzicale culese de T. Brediceanu împreună cu textele literare respective notate de I. Bîrlea este semnificativă pentru colaborarea dintre cei doi cercetători, includerea, într-o ediție critică de folclor-culegători, a unor texte culese recent de Iordan Datcu nu ni se pare justificată. Observațiile pe care I. Datcu le face, mai ales cele referitoare la circulația și astăzi a unor balade, merită să fie dezvoltate în studii independente.

[5] Vezi observațiile critice ale lui Iordan Datcu pe marginea acestei clasificări în *Notă asupra ediției*, p. LXIX—LXXI. Nu putem fi însă de acord cu I. Datcu că variantele:

Pe valea cu tufele
Spală lelea rufele
Și le-ntinde pe nuiele,
Mîrăie cînii la ele.
(*Strigături*, nr. 2, vol. II, p. 259)

și

Pe valea cu tufele
Spală mîndra rufele
Și le-ntinde pe nuiele,
Mîrăie cînii la ele.
(*Strigături*, nr. 77, vol. II, p. 275)

prezintă o „inesențială deosebire" (vol. I, p. LXXI). Opoziția *lelea/mîndra* este suficientă pentru a justifica reproducerea ambelor variante; formele *cînii/cîinii* nu pot fi luate în considerare deoarece nu figurează și în textul propriu-zis.

[6] Studiul introductiv al lui Iordan Datcu este interesant și util prin faptul că ni se prezintă, în ansamblu, problemele culegerii de texte folclorice din zona Maramureșului, începînd cu primele culegeri, și se analizează acest bogat material. Am fi dorit o demonstrare mai argumentată a specificului creației maramureșene, mai cu seamă că se face apropiere (vezi *Studiul introductiv*, p. LXVI), nu numai între Maramureș și ținuturile învecinate, ci chiar cu cele mai îndepărtate (Oltenia).

[7] *Ieși, muiere, deie* sînt considerate, în raport cu *eși, muere, dee*, forme diftongate (p. LXXIII—LXXIV).

[8] Observăm că nici textele culese recent de Iordan Datcu, reproduse în anexă, nu sînt în transcriere fonetică.

Apar glosări neclare : *cimpovi* — a se roade copitele cailor ; *cioareci* — pantaloni din lînă de oaie ; *ciucuri* — pantaloni ; *ciopor* — grup ; *clop* — pălărie.

Unii termeni sînt „glosați" prin semnul întrebării (?), sau nici chiar acest indicator nu apare, în timp ce la alți termeni se dă, în paranteze sau fără acestea, contextul în care apar termenii a căror glosare este dificilă : *cronțat* —, *găoraș* — (Nouă găoraș/ De la munte coborîră), *hîrșoc* — ?, *hopoti* — (Focu-n vatră hopoté), *hornoi* —, *hrebînare* —, *jai* — (Găsii frunzuță de jai), *tizeroi* — ?, *zghinitoare* —.

În sfîrșit, iată și cuvinte care nu-și au locul într-un glosar, ele trebuind să fie explicate, mai de grabă, în note la subsol : *Beci* — Viena, *Coșot* — Kossuth Lajos, *Iancu* — Avram Iancu, *Lovinț* — Laurențiu, *Muncei* — top., *Orban* — Urban (colonel), *Pește* — Pesta, *Solforin* — sat mare în Italia, *Țaligrad*, *Țeligrad* — Țarigrad.

Observațiile noastre au fost făcute numai cu intenția ca, mai ales unele deficiențe care, deși le-am mai semnalat, continuă să fie prezente în edițiile de folclor, să fie înlăturate în sfîrșit.

Textele culese de I. Bîrlea apărute în noua ediție, îngrijită de Iordan Datcu, într-o formă apropiată de concepția care l-a călăuzit pe culegător în activitatea sa, sînt, fără îndoială, o sursă bogată și semnificativă de informație pentru cercetătorul graiului și folclorului Maramureșului.

Totodată, activitatea îndelungată, de pionierat, a lui Ion Bîrlea, condițiile în care și-a făcut culegerile și felul în care a reușit să le publice reprezintă date interesante pentru istoria folcloristicii românești.

Valeriu Rusu

ELEODOR FOCȘENEANU, *Dicționar de buzunar spaniol-român*, București, Editura științifică, 1968, 517 p.

Interesul manifestat la noi în ultimii ani pentru limba spaniolă explică apariția unor lucrări de interes general ca manuale, gramatici, dicționare etc. Dicționarul la care ne vom referi se înscrie în seria acestor lucrări [1].

Formatul mediu și fondul de aproximativ 20 000 de cuvinte-titlu fac din acest dicționar un mijloc de lucru util și ușor de mînuit mai ales pentru cei care se inițiază în studiul limbii spaniole. Lucrarea cuprinde atît cuvintele, expresiile, termenii de specialitate cei mai uzuali ai limbii spaniole cît și numeroase americanisme, termeni aleși pe baza criteriului frecvenței și cu ajutorul unei bibiografii bogate.

Principiile de prelucrare a materialului lexicografic în cadrul unui articol reflectă preocuparea autorului pentru o prezentare cît mai economică. Astfel, autorul, în mod justificat, a eliminat din dicționar o serie de unități lexicale, în special derivate, al căror sens este ușor de dedus (substantive abstracte postverbale, adverbe formate din adjective cu sufixul *-mente* etc.).

Fiind vorba de un dicționar de nivel mediu, autorul a putut întîmpina dificultăți mai ales la selectarea sensurilor la cuvintele polisemantice. În urma sondajului făcut am constatat că, la traducerea termenilor spanioli, s-au avut în vedere accepțiunile cele mai frecvente. Unde era cazul, s-au dat și construcțiile, expresiile cele mai uzuale, în compoziția cărora intră termenul respectiv. Traducerea, făcută pe baza principiilor enunțate în prefață, este corectă și, pe cît permiteau dimensiunile dicționarului, nuanțată.

Autorul a ținut permanent seama de faptul că lucrarea elaborată se adresează cititorului

[1] În aceeași colecție a mai apărut în 1967 *Dicționarul de buzunar român-spaniol* de Constantin Parii și Dan Munteanu.

rului român; pentru aceasta termenul spaniol este însoțit de indicații gramaticale, lexicale, stilistice, care ușurează înțelegerea exactă a lui. Din aceeași cauză s-a acordat o atenție deosebită verbelor care prezintă neregularități; în toate aceste cazuri se face trimiterea la paradigmele respective de la sfîrșitul dicționarului.

La examinarea dicționarului ne-am oprit mai ales asupra unor categorii gramaticale mai dificile și cu o frecvență ridicată (prepoziția, pronumele relativ-interogativ, verbele auxiliare etc.) deoarece am considerat că delimitarea și gruparea accepțiunilor acestora prezintă probleme numeroase și interesante din punctul de vedere al celor două limbi.

Astfel, la prepoziția *a* ar fi fost mai corect ca sensul de *direcție* să formeze un subpunct separat sau, în orice caz, să stea pe primul loc în cadrul subpunctului 4, fiind una dintre accepțiunile cele mai frecvente ale ei. La aceeași prepoziție s-a omis sensul de '(pînă) la': *de ocho* **a** *nueve de la mañana, de un lugar* **a** *otro, de Bucarest* **a** *Madrid*. La prepoziția *de*, punctul I.3., se dă accepțiunea 'de la' (*vengo* **de** *Barcelona*) care înseamnă deci *punctul de plecare*, iar la I.4. se amintește aceeași accepțiune din nou, de data aceasta tradusă prin *din* (*vengo* **de** *mi cuarto, vengo* **de** *España*); nu s-a ținut seama de faptul că în contextele respective, rom. *din, de la* sînt în distribuție complementară [2].

La pronumele relativ-interogativ (*que, quien, cual* etc.) autorul a avut în vedere în primul rînd un element formal: accentul grafic. Plecînd de la alte criterii s-ar fi putut evita, de exemplu, gruparea accepțiunilor de pronume, conjuncție sub *que* și de adjectiv, (din nou) pronume, adverb, interjecție sub *qué*.

Lăsînd la o parte alte probleme, am dori să ne referim la anexa de la sfîrșitul dicționarului care cuprinde o listă de tipuri de conjugare neregulată. Date fiind dimensiunile dicționarului, observațiile ortografice nu erau necesare, și pentru faptul că, în general, limba spaniolă nu prezintă dificultăți ortografice deosebite. Verbele de tipul *variar, acentuar* se încadrează și în categoria verbelor neregulate propriu-zise, întrucît paradigmele lor conțin alternanțe de tipul diftong (*ua, ia*) ~ vocale în hiat (*úa, ía*) [3].

Și verbele cu alternanțe fonetice (categoria a doua în dicționar) sînt, după părerea noastră, verbe neregulate (categoria a treia în dicționar). Dacă tipul *huir, argüir* a fost inclus în categoria a doua, și *creer* (de la *Alternanțe ortografice*) ar fi putut figura în aceeași categorie.

Conjugările verbale neregulate constituie, și pentru alte limbi romanice, o serioasă problemă și din punct de vedere didactic. De aceea nu poate fi pusă la îndoială utilitatea acestei anexe, iar trimiterile făcute în corpul dicționarului la tipul de paradigmă reprezintă un pas însemnat spre alcătuirea unor paradigme exhaustive de conjugări, care urmează a fi elaborate după criterii complexe.

Marinella Lőrinczi

[2] În legătură cu aceeași prepoziție, vrem să atragem atenția asupra faptului că *de* nu poate fi *conjuncție*; doar poate forma, împreună cu alte unități lexicale, *locuțiuni conjuncționale*.

[3] Cf. conjugarea verbelor de tipul *cambiar, averiguar*, care nu prezintă aceste alternanțe.

Reviste primite la redacție

„Aegyptus" — Rivista italiana di egittologia e di papirologia, anno XLVII, gennaio-giugno, 1967, fasc. I—II, Milano.

„Revista portuguesa de filologia", vol. XIV, tom. I—II, 1966—1968, Coimbra.

„Studia linguistica" — Revue de linguistique générale et comparée — XXII — II — —CWK GLEERUP — LUND — SUÈDE.

„Limbă și literatură", vol. 18, 1968.

SCRIEREA CU MAJUSCULE

Ilie Dorneanu din Suceava semnalează faptul că pe cîteva afişe care anunţau organizarea unei expoziţii în oraşul în care locuieşte domnia-sa, atît numele instituţiilor, cît şi cele ale oraşelor au apărut scrise cu iniţială mică (de exemplu : *comitetul pentru cultură şi artă al judeţului suceava*).

Conform regulilor privitoare la scrierea numelor geografice şi a celor de instituţii cuprinse în §§ 160 şi 165 din *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (Bucureşti, 1965), în mod corect pe afiş ar fi trebuit scris : *Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Suceava* (menţionăm în treacăt, întrucît aceasta constituie o problemă secundară în cadrul discuţiei de faţă, că numele instituţiilor trebuie scris cu iniţială majusculă numai la primul cuvînt care intră în componenţa lor, cu excepţia denumirilor oficiale ale organelor şi organizaţiilor centrale de stat şi politice, care se scriu cu iniţială majusculă la toate cuvintele aflătoare în compunerea lor, afară de cuvintele ajutătoare). Dar desigur că scrierea cu iniţiale mici pe afişele menţionate nu se datoreşte unei necunoaşteri a regulilor ortografice. Este vorba în acest caz de o manieră grafică destul de răspîndită care, din păcate, vine în contradicţie cu normele ortografice. Această manieră grafică se întîlneşte adeseori şi în scrierea numelor autorilor şi a titlurilor pe copertele cărţilor, ceea ce stîrneşte numeroase proteste şi nedumeriri din partea cititorilor (unii dintre ei rămînînd cu impresia că s-au schimbat regulile din *Îndreptar* în privinţa scrierii cu iniţiale majuscule).

În realitate, aceste reguli sînt în vigoare şi ar fi de dorit ca ele să se respecte.

Fulvia Ciobanu

★

SCRIEREA CU *î* ŞI *â*

Mai mulţi cititori ne întreabă care sînt regulile de scriere cu *î* şi *â* în ortografia actuală şi cum se explică ele.

Conform normelor ortografice actuale din *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (§8, 20, 167), se scrie *î* în orice poziţie, cu excepţia numelui propriu *România* şi a cuvintelor din aceeaşi familie cu el (*român, românesc, aromân, dacoromân* etc.), care se scriu cu *â*.

Se admite de asemenea scrierea cu *â* la numele proprii de persoane, respectîndu-se tradiţia (de exemplu : *Vasile Pârvan* sau *Constantin Brâncuşi*) şi felul în care numele sînt scrise

de purtătorii lor (de exemplu dacă cineva obişnuieşte să-şi scrie numele *Dâmbean*, acest mod de scriere trebuie respectat).

Regulile ortografice actuale de scriere cu *î* şi *â* pot fi mai bine înţelese prin perspectiva evoluţiei ortografiei noastre cu litere latine.

O dată cu introducerea alfabetului latin, în scrierea limbii române s-a adoptat ca principiu ortografic de bază cel etimologic, conform căruia aspectul grafic al cuvintelor de origine latină trebuia să fie cît mai asemănător cu cel al corespondentelor latineşti. Adeseori unul şi acelaşi sunet era notat în diferite feluri, deoarece provenea din sunete latineşti diferite. În felul acesta s-a ajuns ca sunetul *î* să fie redat prin următoarele cinci litere : *â, ê, i, ô, û* (scrise şi fără circumflex), după cum avea la origine un *a, e, i, o* sau *u* latin. De exemplu se scria *rîpa*, după modelul lat. *ripa*, *fôntâna*, după lat. *fontana*, *vêntu*, după lat. *ventus* etc. Nu interesa însă cum se scrie sunetul *î* în cuvinte de alte origini (de ex. *gînd*, din magh. *gond*).

Printr-o serie de modificări succesive ale normelor oficiale, rezultat al unor lungi şi furtunoase dezbateri, principiul etimologic a fost înlocuit treptat cu cel fonetic. După reforma din 1904, sunetul *î* a ajuns să fie redat prin două litere : *î*, folosit în poziţie iniţială (*înving*e), finală (*hotărî*) şi, uneori, medială (*reîncepe, amărît*), şi *â*, numai în poziţie medială (*fântână*). Împotriva acestei rămăşiţe a ortografiei etimologizante s-au ridicat numeroase personalităţi, scriitori, lingvişti etc., care au cerut păstrarea unei singure litere, şi anume *î* (unii dintre ei, ca N. Iorga, G. Ibrăileanu, I.-A. Candrea, O. Densusianu, au scris chiar în acest fel), iar revista *Viaţa românească* a adoptat această grafie.

Generalizarea literei *î*, aleasă ca literă unică pentru a reda sunetul *î*, a avut loc o dată cu reforma ortografică din 1954. Ea a reprezentat o simplificare necesară în ortografia limbii noastre. Litera *â* s-a păstrat numai în scrierea unor nume proprii, care, după cum am văzut, constituie o abatere de la norma de scriere obişnuită.

Din 1965 s-a revenit la scrierea cu *â* şi în cazul numelui ţării noastre, *România*. Acest mod de scriere a fost adoptat pe baza constatării că scrierea cu *â* s-a impus prin tradiţie, fapt care a făcut ca ţara noastră să fie cunoscută peste hotare ca *Romania*, datorită omiterii semnului diacritic de pe *a*. (Această grafie explică, de exemplu, pe fr. *Roumanie* sau pe it. *Romania*.) Scrierea cu *â* a numelui propriu *România* a impus introducerea literei *â* în toate cuvintele din familia lui (*român, românesc* etc.).

Pentru o mai bună informare în această problemă vă recomandăm două articole publicate de acad. Al. Graur în revista *România literară* din acest an : *â sau î* (nr. 8, p. 6), *Iarăşi â şi î* (nr. 18, p. 14).

Fulvia Ciobanu

★

Precizări asupra sensului subst. *NĂDULĂ*

În „Limba română" XVIII, nr. 2/1969, în cadrul rubricii „De la redacţia DLR", se dă la p. 200 cuvîntul NĂDULĂ, ca avînd sens neprecizat. În cele ce urmează, vreau să semnalez că în com. Racoviţa, jud. Sibiu — de unde sînt originar — , cuvîntul despre care este vorba mai există încă în graiul bătrînilor, în expresia „a da nădulă", cu sensul „a năvăli, a se îmbulzi", cu referinţă la oameni, la mulţime de oameni. De aci, localnicii au scos şi verbul „*a năduli*", „a da năvală peste cineva sau peste ceva" (cf. „O nădulit toţi în casă" !).

Precizări asupra lui *NĂSADĂ* şi a deriv. lui

Referitor la alt cuvînt pus în discuţie în cadrul aceleiaşi rubrici — NĂSADĂ — NĂSĂDEALĂ, şi acesta este viu în Racoviţa, el avînd două sensuri :

... anumită cantitate de lemne (obișnuit vreascuri), pe care poate să le transporte un om prin ... sădure, prin tîrîre. (Am tras cinci năsade de lemne, pînă la car.)

b) Grămadă de boabe amestecate cu pleavă, paie etc., ce se forma pe aria unde treieratul se făcea manual sau cu caii. Năsada se „întomnea" (aranja) cu FELEÁZA, un fel de greblă cu dinți lungi.

Din familia lui NĂSÁDĂ, aici se mai cunosc următoarele cuvinte :

— NĂSĂDEÁLĂ „acțiunea verbului a năsădi și rezultatul ei".

— NĂSĂDI vb. cu sensul de a îndesa, a grămădi ceva, în special paie, fîn etc.

— NĂSĂDIT, sinonim cu NĂSĂDEALĂ.

Cornel Lupea

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat, 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat, 6 lei.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşată, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

LR, Anul XVIII, nr. 5, p. 433–524, Bucureşti, 1969

I. P. „INFORMAŢIA" — c. 3674 | 42200 | Lei 6.—

I 8184

LIMBA ROMÂNĂ ANUL XVIII, 1969

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XVIII

1969

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

Conf. univ. V. ARVINTE (Iași)
GH. BOLOCAN
VL. DRIMBA
ION GHEȚIE
Conf. univ. VALERIA GUȚU-ROMALO
Prof. ION POPESCU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, Căsuța poștală 134—135, București, Republica Socialistă România sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de £ 1.1.0, $ 3, FF. 15.

Toute commande de l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, voux pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu Nr. 22,
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8184

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- DEC. 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XVIII 1969 Nr. 6

IAN 2022

SUMAR

Pag.

GRAMATICĂ

MIHAELA MÎINEA, Un tip special de determinare verbală 527
MARINA RĂDULESCU-MENDEA, Caracteristicile sintagmatice ale reflexivului 537
D. CRAŞOVEANU, Extinderea acordului după înţeles 545

LIMBĂ LITERARĂ

G. I. TOHĂNEANU, Ritm dominant, substituiri ritmice, ritm „secund" 551

RECENZII

Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu. Sub redacţia acad. Tudor Vianu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968 (*Traian Costa*) 567
GH. BOLOCAN şi T. VORONŢOVA, *Dicţionar frazeologic rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968 (*Virgil Nestorescu*) 581
CONSTANTIN ŞERBAN, *Constantin Brîncoveanu.* [*Glosarul.*], Bucureşti, Editura tineretului, 1969 (*Mircea Anghelescu*) 584

RUBRICA CITITORILOR

Ce sînt cuvintele *mult, multă, mulţi, multe* şi *tot, toată, toţi, toate* ca părţi de vorbire? (*E. C.*) 587
În legătură cu etimologia şi sensurile cuvintelor *barán* şi *păzí* 588

Cuprinsul revistei „Limba română" pe anul 1969 589

Indicele revistei pe anul 1969. 595

LR, Anul XVIII, Nr. 6, p. 525—634, Bucureşti, 1969

II.415

UN TIP SPECIAL DE DETERMINARE VERBALĂ

de

MIHAELA MÎINEA

În general, în gramatici, la capitolul *Adverb* găsim definiţia următoare: „Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care arată o caracteristică a unei acţiuni, a unei stări sau a unei însuşiri"[1]. Urmează apoi clasificarea adverbelor din punct de vedere semantic în trei clase fundamentale: adverbe de mod, de loc şi de timp, înregistrîndu-se alături de ele şi o serie mai restrînsă de locuţiuni adverbiale cu sens cauzal sau final.

În articolul de faţă interesează elementele de tipul *ieri*, *azi*, *mîine*, *poimîine* etc., cuprinse în aşa-numita clasă a adverbelor de timp, propunîndu-ne să urmărim dacă definirea lor este sau nu adecvată.

1. CARACTERISTICI DISTRIBUŢIONALE

Considerăm că elementele de tipul *ieri*, *azi*, *mîine* aparţin unei mulţimi M şi admitem că orice membru al clasei verbului (notat V) este un termen regent al oricărei unităţi din M. Pentru a urmări comportamentul elementelor mulţimii M faţă de orice V, stabilim secvenţa (Ø—V] context, în care Ø = # (cratima notează poziţia unităţii aparţinînd la M şi V = verb). Vom spune că orice x aparţinînd la M este admis în contextul [Ø—V] dacă enunţul [Ø *x* V] este reperat.

În cazul nostru, dintre categoriile gramaticale care se manifestă la verb, un interes special prezintă categoria gramaticală a timpului. William E. Bull [2] arată că timpul este „a patra dimensiune a realităţii obiective" şi se defineşte ca entitate obiectivă prin trei atribute : este liniar, infinit şi are capacitatea de a fi divizat într-un număr infinit de segmente, a căror dimensiune poate varia de asemenea la infinit. Sub aspectul conţinutului gramatical, timpul reprezintă o raportare a acţiunii la momentul vorbirii, iar sub raport valoric are trei termeni : prezent, trecut şi viitor. În afară

[1] *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, 1966, vol. I.

[2] W. E. Bull, *Time, Tense and the Verb*. A study theoretical and applied linguistics, With particular attention to Spanish — University of California Press Berkeley and Los Angeles, 1963.

de aceasta, există o serie de timpuri pozitive în opoziția anterior/nonanterior, adică timpuri ce se raportează la un alt punct de pe axa timpului decît zero deictic [3]. Este cazul mai mult ca perfectului și al viitorului anterior.

Înainte de a trece la analiza distribuției elementelor din M în contextul [Ø—V] stabilit mai sus, sînt necesare cîteva precizări. 1) Ne interesează aici numai variația sub raportul timpului, deoarece numărul sau persoana nu afectează în nici un fel relația verbului cu așa-numitul adverb de timp. 2) V, cu care am notat orice membru din clasa verbului, reprezintă de fapt o mulțime în plan paradigmatic și anume mulțimea formelor oricărui verb obținute prin variația valorilor temporale aparținînd indicativului, modul realității prin excelență. Deci $V = \{V_{viitor}, V_{viitor\ anterior}, V_{prezent}, V_{imperfect}, V_{perfect\ simplu}, V_{perfect\ compus}, V_{m.m.c.p.}\}$.

Să urmărim comportamentul lui $x \in M$ în contextul propus, x fiind pe rînd *mîine*, *azi*, *ieri*, iar verbul orice membru din V.

I	II	III
[Ø mîine voi citi]	[Ø azi voi citi]	+) [Ø ieri voi citi]
[Ø mîine voi fi citit]	[Ø azi voi fi citit]	+) [Ø ieri voi fi citit]
[Ø mîine citesc]	[Ø azi citesc]	[Ø ieri citesc]
[Ø mîine citeam]	[Ø azi citeam]	[Ø ieri citeam]
[Ø mîine am citit]	[Ø azi am citit]	[Ø ieri am citit]
[Ø mîine citii]	[Ø azi citii]	[Ø ieri citii]
[Ø mîine citisem]	[Ø azi citisem]	[Ø ieri citisem]

În fiecare dintre cele trei serii, se observă că unele enunțuri sînt reperate, iar altele nu. Rezultă că există contexte care admit și altele care nu admit unitățile în discuție. Ne interesează în continuare contextele în care unitățile în discuție sînt admise în fiecare serie.

Astfel *mîine* este admis în contexte cu verbul la viitor, la prezent și la imperfect. Utilizarea lui cu viitorul nu necesită explicații. Apariția în contextul cu verbul la prezent impune însă cîteva precizări. Se știe că în scara valorilor temporale prezentul e termenul nemarcat, deci utilizabil pe toată axa timpului. Construit cu *mîine*, el nu mai este de fapt un prezent propriu-zis, ci un viitor, iar sintagmele *mîine citesc* și *mîine voi citi* sînt echivalente. Rezultă că valoarea de viitor a acestui prezent se datorează elementului *mîine*. Situația folosirii lui cu imperfectul trebuie de asemenea explicată : e cazul din condiționale. Construcțiile *mîine plecam dacă nu veneai* și *mîine aș fi plecat dacă n-ai fi venit* sînt echivalente. Acest imperfect se deosebește de imperfectul indicativ prin valoarea modală de acțiune irealizabilă pe care o capătă. Așadar, apariția lui *mîine* alături de un timp din sfera trecutului este posibilă numai cînd acest timp e încărcat cu o valoare modală.

Dacă x = *mîine* este admis în contextele $[Ø—V_{viitor}]$, $[Ø—V_{viitor\ anterior})$, $[Ø—V_{prezent}]$, $[Ø—V_{imperfect}]$, ținînd seama de precizările făcute mai sus, rezultă că valoarea de viitor îi este intrinsecă.

Pentru *ieri*, sînt caracteristice contextele cu verbe avînd valori temporale din sfera trecutului. În cazul utilizării lui *ieri* cu prezentul, acest timp capătă valoare de trecut (numit prezent dramatic sau istoric). Deci

[3] Noțiune introdusă de K. Bühler pentru a desemna punctul actual care împarte axa timpului în trecut și viitor.

x = *ieri*, admis în contextele : [Ø—$V_{prezent}$], [Ø—$V_{imperfect}$], [Ø—$V_{perfect\ compus}$], [Ø—$V_{perfect\ simplu}$], [Ø—$V_{m.m.c.p.}$], are valoare de perfect.

În sfîrșit, x = *azi* poate să apară în toate contextele, indiferent de schimbarea valorilor temporale ale verbului.

William E.Bull, al cărui studiu citat are ca punct de plecare realitatea obiectivă, vorbește despre „un prezent obișnuit sau prezent momentan și un prezent temporal sau prezent extins". Acest „prezent momentan" se referă la momentul vorbirii din realitatea obiectivă și nu este altceva decît zero deictic din terminologia lui K. Bühler. Ceea ce ne interesează acum este însă așa-numitul „prezent extins" despre care Bull arată că „poate fi conceput ca un acordeon care se întinde și se strînge după plac și poate fi ușor transpus din «momentul de față» în «trecut»". Așadar, distribuția nelimitată a lui *x* = *azi* se datorează acestei elasticități a prezentului, de astă dată manifestată la așa-numitul adverb de timp. Valoarea de prezent este deci inclusă în elementul *azi*.

Să urmărim cum se comportă în cazuri de tipul celor discutate adverbele de mod și adverbele de loc.

Citesc bine engleza.	*Citesc afară* pe terasă.
Citeam bine engleza.	*Citeam afară* pe terasă.
Voi citi bine engleza.	*Voi citi afară* pe terasă.

În exemplele de mai sus se observă că atît adverbele de mod cît și adverbele de loc au o distribuție nelimitată, indiferentă la sfera de timp a verbului. Situația lor este, așadar, cu totul diferită de cea a așa-numitelor adverbe de timp care sînt strict limitate distribuțional în funcție de categoria gramaticală a timpului.

2. TIMPUL ȘI RELAȚIILE CU VERBUL

Dată fiind limitarea distribuțională a unităților de tipul *ieri*, *azi*... în funcție de categoria gramaticală a timpului este interesant de urmărit cum se manifestă timpul în cazul lor și dacă acest mod de manifestare nu influențează natura relațiilor lor cu verbul.

În primul rînd, trebuie relevat faptul că, dacă valorile temporale manifestate în cazul unităților în discuție sînt aceleași ca și ale verbului, adică prezent, trecut și viitor, categoria gramaticală a timpului se realizează totuși diferit în prezența așa-numitelor adverbe de timp. Diferențele au mai multe aspecte.

Comparînd între ele enunțurile din seria I, analizate în paragraful precedent, se observă că, în relația pe care o contractează cu verbul, unitățile în discuție sînt indiferente față de opoziția anterior/nonanterior din cazul verbului, *mîine* fiind admis deopotrivă în contexte cu verbul la viitor și la viitorul anterior.

Pe de altă parte, se observă că așa-numitele adverbe de timp sînt indiferente față de diversele valori ale trecutului, toate enunțurile

[Ø ieri citeam]
[Ø ieri am citit]
[Ø ieri citii]
[Ø ieri citisem]

iind reperate.

Dar diferența esențială dintre timp, așa cum se manifestă la verb, și timp, așa cum se manifestă în cazul elementelor în discuție, constă în aceea că, dacă la verb avem de-a face cu morfeme de timp gramaticale, la așa-numitele adverbe de timp, timpul este morfem convertit [4]. Pe axa timpului :

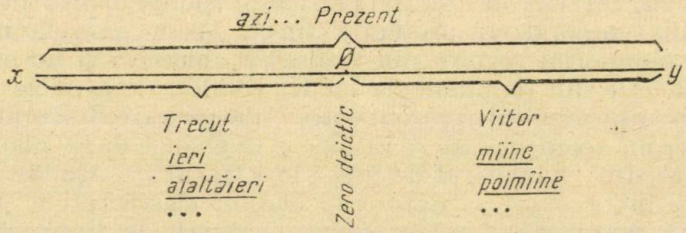

Ar fi interesant totodată să trasăm limitele utilizării elementelor în discuție ținînd seama nu numai de valorile temporale, ci și de cele modale ale verbului care, după cum am văzut, intervin în această relație. Iată figurarea distribuției așa-numitelor adverbe de timp în funcție de relația mod-timp manifestată la adverb :

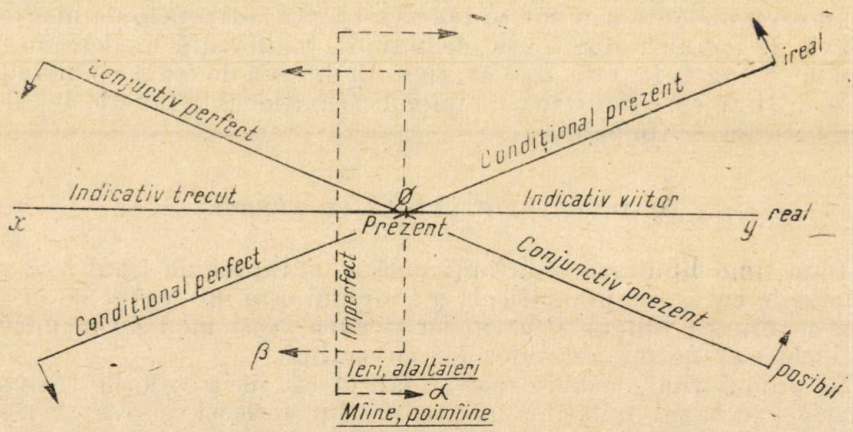

Cele trei axe din figură corespund celor trei moduri personale principale : indicativul, conjunctivul și condițional-optativul. Fiecare axă este divizată de zero deictic în trecut și viitor (pentru conjunctiv și condițional în prezent și trecut). Indicativul e considerat modul realității, conjunctivul mod al posibilității și condiționalul modul irealității. Ele nu pot fi concepute static atîta timp cît posibilul reprezintă realul neînfăptuit, dar care poate fi înfăptuit, în timp ce realul este posibilul înfăptuit. De asemenea, irealul nu poate deveni real decît prin intermediul posibilului. Unitățile *mîine*, *poimîine*, adică cele care se situează în dreapta lui zero deictic pe axa timpului, din punct de vedere al conținutului lexical, se pot figura în funcție de modul și timpul verbului cu care contractează relații pe direcția α din figură, ceea ce înseamnă că, la indicativ, ele se pot utiliza

[4] În terminologia lui L. Hjelmslev, adică este conținut global, ține de lexical și nu este morfem cu funcție gramaticală.

cu verbul la orice timp din dreapta imperfectului, inclusiv cu acesta. O perpendiculară dusă în punctul care notează poziția imperfectului indicativ, intersectează conjunctivul și condiționalul perfect. Rezultă că unitățile *mîine*, *poimîine* pot apărea în contexte cu verbul la conjunctiv și la condițional perfect. Într-adevăr, enunțurile *era mai bine să fi plecat mîine* și *aș fi plecat mîine dacă aș fi știut* sînt repetate.

Pentru *ieri*, *alaltăieri* am arătat că limita distribuțională este zero deictic. Așadar, ele nu sînt utilizabile decît pe direcția β din figură. Într-adevăr, enunțuri ca *să citesc ieri* și *aș citi ieri* sînt nerepetate.

Dacă timpul se manifestă lexical la așa-numitele adverbe de timp, iar la verb avem de-a face cu morfeme gramaticale, se impun o serie de precizări asupra naturii relațiilor pe care le contractează unitățile de tipul *ieri*, *azi*... cu verbul. Ca morfem convertit pentru elementele în discuție, timpul trebuie înțeles în sensul unui comportament specific față de verb, și anume în sensul că acest morfem convertit impune verbului sfera lui de timp. Acest fapt, în ultimă instanță fapt de acord, am spune, al verbului, demonstrează tocmai caracterul gramatical al morfemelor de timp ale verbului, cerute cu necesitate de timpul lexical al adverbului.

Trebuie să subliniem, așadar, că și din acest punct de vedere așa-numitul adverb de timp ocupă un loc deosebit față de adverbele de loc și de mod, el contractînd relații mult mai strînse cu verbul căruia îi impune sfera lui de timp.

3. PARTICULARITĂȚI DE CONȚINUT

Caracteristica sintactică a așa-numitului adverb de timp de a fi strict limitat distribuțional, situație discutată la 1., ne permite să observăm o particularitate în planul conținutului. Comparativ cu adverbele de mod sau de loc, așa-numitele adverbe de timp au un conținut semantic mai abstract, dacă admitem că însuși timpul e mai abstract decît spațiul. Pe de altă parte, valorile de sens ale acestor elemente sînt mai strîns legate de verb și aceasta se realizează în funcție de modul specific de manifestare a categoriei gramaticale a timpului, expus în paragraful precedent.

Problema care se pune acum este dacă aceste elemente aduc sau nu o cantitate de informație suplimentară care să nu poată fi dedusă în nici un fel din sensul verbului. Întrebarea s-ar putea pune și invers, și anume dacă verbul aduce sau nu o informație suplimentară în ceea ce privește sfera de timp a desfășurării acțiunii față de adverb, la care timpul se manifestă lexical. Considerăm însă valabil primul mod de a pune problema, deoarece natura relațiilor adverbului cu verbul e mult mai complexă și nu se reduce la simpla impunere a unei sfere de timp verbului. Paralel, acționează și faptul de determinare, în care determinantul, adică așa-numitul adverb de timp, poate fi și ∅ (vezi mai jos).

În cazul adverbelor de mod sau al adverbelor de loc situația e clară. În :

am cîntat bine
am cîntat acolō,

acolo şi *bine* aduc o cantitate de informaţie suplimentară care nu poate fi dedusă în nici un fel din verb, în ceea ce priveşte modul sau locul de desfăşurare a acţiunii. În schimb, în

am cîntat ieri

nu se mai poate vorbi de o cantitate de informaţie în plus, cel puţin în acelaşi sens. Perfectul verbului indică faptul că acţiunea are loc în trecut, dar şi elementul *ieri* spune acelaşi lucru. În consecinţă, considerăm că aşa-numitele adverbe de timp nu ne informează în plus asupra desfăşurării acţiunii, cum se întîmplă cu adverbele de mod sau de loc, ci ele realizează doar restrîngerea sferei de referire a verbului pe plan temporal. Cu alte cuvinte, situaţia se prezintă ca un fapt de individualizare a acţiunii în sfera de timp a desfăşurării ei, deci de localizare temporală [5].

În cazurile :

am făcut o plimbare lungă
ieri am făcut o plimbare lungă,

perfectul verbului indică faptul că acţiunea se situează în sfera trecutului, dar, în exemplul al doilea, *ieri* nu aduce un plus din formaţional asupra sferei de timp a acţiunii, ci localizează acţiunea pe axa timpului, individualizînd-o şi deosebind-o astfel de alte acţiuni din aceeaşi sferă de timp.

Leon Zawadowski [6], studiind situaţia adverbului de timp în limba franceză, stabileşte două categorii de adverbe ţinînd seama de punctul de pe axa timpului faţă de care se face localizarea temporală : adverbe subordonate care comunică raporturi temporale relative şi adverbe principale care comunică raportul cu zero deictic. Distincţia este valabilă şi pentru limba română. În cazul acesta elementele *ieri*, *azi*, *mîine*, care se raportează direct la momentul actual, adică la zero deictic, se diferenţiază de cele care realizează localizarea temporală în funcţie de un alt punct decît zero deictic, din sfera de timp a viitorului sau a trecutului, cum sînt *poimîine*, *răspoimîine*, *alaltăieri*, de exemplu. Se observă că la acestea din urmă care, în terminologia lui Zawadowski, ar putea fi numite adverbe subordonate, avem de-a face, în planul expresiei, cu secvenţe care pot fi segmentate prin comparaţia cu elementele de tipul *ieri*, *mîine* şi pe care, de altfel, le şi conţin. Deci

poi-mîine, *răs-poi-mîine* ş. a. m. d.

Segmentarea lor este necesară pentru a clarifica particularităţile de conţinut ale aşa-numitelor adverbe de timp.

După cum am arătat, la aşa-numitele adverbe de timp timpul se impune verbelor. Dat fiind însă faptul că, simultan, are loc şi un fapt de determinare provocat tot de adverb, adică localizarea temporală menţionată mai sus, raporturile adverb de timp—verb se complică.

Revenind la secvenţele cu *ieri*, segmentate mai sus (*poi-mîine* şi *alaltăieri*), care nu ne interesează decît din punct de vedere sincronic, constatăm că în :

mîine voi afla
poi-mîine voi afla,

---

[5] Termen folosit de Leon Zawadowski, pentru situaţii de acest tip, în *Le temp linguistique et les localisations temporelles en français*, în „Kwartalnik neofilologiczny", XIV, 1967, nr. 1, p. 415—429.

[6] *Loc. cit.*

unitatea *mîine* acționează în planul conținutului în sensul impunerii unei anumite sfere de timp verbului. Așadar, categoriei gramaticale a timpului care se manifestă lexical îi corespunde, în planul expresiei, segmentul *mîine*. Am putea spune că impunerea unei sfere de timp verbului de către așa-numitul adverb de timp reprezintă un tip special de recțiune asemănător cu impunerea cazului unui substantiv de către o prepoziție. Paralel însă și în aceeași direcție, adică de la adverbul de timp la verb, are loc și un fapt de determinare, adică o localizare temporală. Cum noțiunea de determinare se traduce, cel puțin în gramatică, prin „precizare", „lămurire" a unui element de către altul și în ultimă instanță de dependență a acestuia din urmă, rezultă că determinarea este incompatibilă cu segmentul de expresie *mîine*, care este independent, deoarece impune sfera sa de timp verbului. Admițînd independența lui *mîine* pe de o parte și determinarea pe de altă parte, înseamnă că există un alt segment în planul expresiei care realizează localizarea temporală, adică faptul de determinare verbală. Considerăm că în planul expresiei unitatea căreia îi corespunde în planul conținutului determinarea este segmentul care-l precedă pe *mîine*, în exemplul nostru *poi*, care realizează de fapt localizarea temporală în cadrul sferei de timp impusă de *mîine*.

Acceptînd această interpretare, rămîne de explicat modul în care se realizează determinarea în primul exemplu :

mîine voi afla.

Din comparația cu exemplul al doilea rezultă că unității de expresie *poi* îi corespunde în același plan un Ø. Deci Ø *mîine*, unde Ø notează morfemul gramatical al determinării verbale. Demonstrația se poate face analog și pentru *ieri*.

Stabilind caracteristicile distribuționale ale elementelor de tipul *ieri*, *azi*, *mîine*, am omis din discuție seria *mereu*, *totdeauna*. Dacă le urmărim distribuția, observăm că ele sînt admise în aceeași măsură în contexte cu verbul la viitor, prezent sau trecut :

ne gîndim mereu la vacanță
ne-am gîndit mereu la vacanță.

Elementele din această serie au, prin urmare, o distribuție nelimitată. Aparent, situația este asemănătoare cu cea pe care am discutat-o anterior în cazul lui *azi*, care era admis și el pe toată axa timpului. Dar între ele există o diferență esențială de realizare a determinării. În cazul lui *azi*, este evident că are loc o restrîngere a sferei de timp a acțiunii, o localizare temporală, pe cînd în cazul lui *mereu*, sfera acțiunii este mai puțin restrînsă, mai puțin definită. Determinarea realizată de seria *mereu*, *totdeauna* este, prin urmare, o determinare nedefinită.

4. CATEGORIA GRAMATICALĂ A DETERMINĂRII LA VERB

Ținînd seama de stricta limitare distribuțională a așa-numitelor adverbe de timp, de relația lor foarte strînsă cu verbul, care se manifestă sub dublul aspect al impunerii unei sfere de timp și al localizării temporale, considerăm că acestea demonstrează că, în cazul adverbului de timp, nu mai avem de-a face cu o parte de vorbire de același fel cu adverbul de mod sau de loc și cu o determinare de tipul celei realizate de acestea din

urmă : diferența esențială constă în cantitatea de informație pe care o poartă cele două tipuri de adverbe, fapt ce se repercutează asupra determinării.

Pornind de la cele constatate la 3, și anume de la faptul că determinarea, în sensul de localizare temporală, e realizată în planul expresiei de segmentul [7] care precedă unitatea bază, în timp ce segmentul bază are o natură lexicală și funcția de a impune verbului o sferă de timp anumită, se pune problema interpretării celor două segmente din structura așa-numitului adverb de timp.

a) SEGMENTUL BAZĂ

La „adverbele de timp", după cum rezultă din cele spuse la 2, timpul este un morfem convertit, spre deosebire de verb, la care avem de-a face cu morfeme de timp gramaticale. Din punctul de vedere al semnificațiilor fundamentale, segmentele bază ale adverbelor de timp acoperă aceleași valori temporale ca și cele manifestate la verb. Este vorba deci de o dublă manifestare a uneia și aceleiași categorii de valori, și anume de o manifestare lexicală și de alta gramaticală. Alegerea timpului verbului depinde de ceea ce dorește să exprime subiectul vorbitor (ca fapt exterior sistemului limbii) pe de o parte, și de un fapt de recțiune [8] (în cadrul sistemului) pe de altă parte. În cazul acestui tip de recțiune, asemănător cu impunerea cazului de către o prepoziție, termenul regizat, cerut cu necesitate, este timpul verbului, iar termenul regent, segmentul bază din structura „adverbului de timp". În sistem, aceste segmente bază constituie de fapt o paradigmă care se definește tocmai prin facultatea membrilor săi de a guverna timpul (verbului). O eventuală clasificare a segmentelor bază se poate opera în funcție de timpurile pe care le guvernează.

Definind segmentele bază prin aceea că ele guvernează timpul, rezultă că, admițînd acest regim, timpurile verbale constituie o categorie care se definește ca o paradigmă ai cărei membri suferă recțiunea segmentului bază din structura așa-numitului adverb de timp. Apare deci evidentă posibilitatea de a defini categoria gramaticală a timpului nu prin semnificație, ci prin funcția ei în sistem, prin capacitatea membrilor ei de a contracta relații specifice [9].

b) SEGMENTUL PRIM

Segmentele bază au capacitatea de a contracta relații heterosintagmatice [10] cu verbul, fapt care demonstrează caracterul gramatical al timpului la verb. Se pare că și în cazul segmentului prim, care realizează

---

[7] Pentru aceste „prefixe" convenim să adoptăm în continuare denumirea de *segment prim*.

[8] „La notion de rection implique par définition celle d'une orientation ou d'un sens défini : la rection est le mouvement logique et irréversible d'un régissant à un régi ... le terme régi est celui des deux qui est appelé nécessairement par l'autre... Il apparaît que la rection se définit comme un appel nécessaire..." (L. Hjelmslev, *La notion de rection*, TCLC, XII, p. 146—147).

[9] „... la catégorie, classe fondamentale de la paradigmatique, est définie par la faculté de ses membres d'entrer en des relations spécifiques" (L. Hjelmslev, *La structure morphologique*, TCLC, XII, p. 127).

[10] „... dans la plupart de longues les faits connus sous le terme classique de « rection » sont des faits de fonction hétérosyntagmatique" (L. Hjelmslev, *Essai d'une théorie de morphèmes*, TCLC, XII, p. 154).

determinarea, putem vorbi de contractarea unor relaţii heterosintagmatice, dar de sens opus. Prezenţa segmentelor care preced baza este impusă cu necesitate de un alt element din comunicare, şi anume de verbul pe care-l determină. În exemplele :

Ø mîine voi pleca
poi-mîine voi pleca
Ø ieri am plecat
alaltă-ieri am plecat

unităţile *mîine* şi *ieri* impun o anumită sferă de timp verbului. Segmentele *Ø*, *poi-* ş. a. m. d. localizează acţiunea în sfera de timp impusă de elementul lexical, deosebind-o astfel de alte acţiuni din aceeaşi sferă de timp. Dar această localizare nu se face oricum, în sensul că selectarea segmentului prim se realizează condiţionat de timpul verbului. Pentru explicarea acestei relaţii este necesară introducerea în discuţie a conceptului de ordine a acţiunilor. În acest sens se observă că există segmente ca *poi-* care exprimă posterioritatea şi segmente ca *alaltă-* care exprimă anterioritatea. Cum anterioritatea este sinonimă cu trecutul, în timp ce posterioritatea este sinonimă cu viitorul, rezultă că un enunţ ca *poi-ieri am plecat* nu este reperat tocmai datorită lipsei de concordanţă dintre raportul de ordine exprimat prin localizarea temporală realizată de segmentul prim şi sfera de timp a verbului pe care îl determină : segmentul prim care exprimă posterioritatea este incompatibil cu morfemele de trecut ale verbului. Rezultă că segmentul prim din structura aşa-numitului adverb de timp este impus de timpul verbului contractînd cu acesta nişte relaţii heterosintagmatice.

Contractarea unor astfel de relaţii între verb şi segmentul prim pledează pentru interpretarea acestuia din urmă ca morfem gramatical al determinării verbale.

CONCLUZII

În concluzie, considerăm inadecvată interpretarea elementelor de tipul *ieri*, *azi*, *mîine*, *mereu*, *poimîine*, *alaltăieri* etc. ca părţi de vorbire de acelaşi fel cu adverbele de mod sau de loc, întrucît structura lor este mult mai complexă. Aceasta determină complicarea relaţiilor lor cu verbul, relaţii care au loc în două planuri : cel al acordului şi cel al determinării. Prima funcţie se exercită de către un element lexical din structura aşa-numitului adverb de timp, în timp ce a doua se realizează la nivel gramatical de către o unitate care precede elementul lexical. Denumirea de adverb este, aşadar, improprie pentru ambele segmente dacă ne gîndim la definiţia adverbului, pentru că, în calitate de element lexical independent şi avînd capacitatea de a impune verbului sfera sa de timp, el nu determină, iar cel de-al doilea realizează determinarea la nivel gramatical, şi nu la nivel lexical, cum se întîmplă cu celelalte adverbe.

Admiţînd rezultatele analizei de mai sus asupra clasei aşa-numitului adverb de timp, rezultă că acesta are o situaţie cu totul specială în comparaţie cu adverbul de loc sau de mod. În timp ce toate celelalte adverbe determină verbul la nivel lexical, aşa-numitul adverb de timp realizează după tipuri de determinare verbală : una la nivel gramatical prin morfemele gramaticale ale determinării (segmentul prim din structura sa care poate avea şi valoarea Ø) şi alta la nivel lexical care este o determinare nedefinită (seria *mereu*, *totdeauna*). Segmentul bază din structura aşa-numitului adverb de timp nu determină, ci impune sfera sa de timp verbului.

Interpretarea propusă realizează, pe de o parte, o simplificare a clasei adverbului şi creează posibilitatea unei definiri funcţionale a timpului, pe de altă parte.

CARACTERISTICILE SINTAGMATICE ALE REFLEXIVULUI

de

MARINA RĂDULESCU-MENDEA

Orice grup verbal are un constituent fundamental, elementul verbal reprezentat în cadrul cercetării de față de către verb. Caracteristicile sintagmatice ale verbului dirijează structura grupului verbal, numărul și tipul de determinanți (complemente), elemente care reprezintă al doilea constituent imediat al grupului verbal. Este necesar, de aceea, să se analizeze caracteristicile sintagmatice ale verbului, tipurile sintagmatice în funcție de care se ordonează elementele din clasa lui. Considerăm utilă, în acest sens, o discuție în legătură cu verbele reflexive.

a) REFLEXIVUL ȘI DIATEZA

Gramatica Academiei consideră reflexivul o clasă a diatezei. Aceasta înseamnă că diateza este concepută ca o categorie gramaticală specifică verbului care stabilește legătura între trei termeni: subiectul acțiunii, agent (autorul acțiunii) și pacient (obiectul acțiunii), termeni priviți în raport cu acțiunea (definiția specifică fiind însă numai raportul acțiune — autor).

În cadrul diatezei active, subiect al acțiunii este agentul (autorul), iar pacientul (obiectul) este diferit de agent: *Elevul citește cartea.*

În cadrul diatezei pasive, subiectul acțiunii este pacientul (obiectul acțiunii active), diferit de agent, care poate fi exprimat prin nume de agent: *Cartea este citită de elev.*

Deci, în cadrul diatezelor activă și pasivă, pacientul trebuie să fie întotdeauna diferit de agent.

În cadrul așa-zisei „diateze reflexive", subiectul acțiunii este agentul (autorul), iar pacient (obiect) este tot agentul: *Pasărea se zbate.*

Condiția „diatezei reflexive" este, deci, ca pacientul să se identifice întotdeauna cu agentul. „Cînd pronumele reflexiv care stă pe lîngă verb poate fi înlocuit printr-un pronume personal sau printr-un substantiv în același caz cu el, are funcțiune de complement direct sau indirect, este deci o

parte de propoziție. În această situație nu avem a face cu verbe la diateza reflexivă, ci cu verbe active însoțite de complemente exprimate prin pronume reflexive. Cînd verbul împreună cu pronumele reflexiv poate fi înlocuit cu același verb la diateza pasivă cu „a fi", el aparține diatezei pasive. Așadar, în cadrul *diatezei reflexive* intră numai *verbele însoțite de pronume reflexive care nu pot fi înlocuite cu pronume personale sau cu substantive în același caz.* În aceste situații pronumele reflexiv îndeplinește rolul de marcă morfologică a diatezei reflexive"[1] (subl. ns. — M. R. M.).

Conform acestor vederi asupra categoriei diatezei se poate preciza că o parte din verbele care intră în zona diatezei active (și anume verbele tranzitive) suportă transformarea pasivă, sînt, așadar, compatibile cu două dintre formele diatezei: activă și pasivă. Verbele din zona „diatezei reflexive" nu suportă transformarea pasivă, datorită imposibilității de disociere (în plan extra lingvistic) a „agentului" (subiect) de „pacient" (eu mă zbat). De asemenea, ele nu suportă nici o transformare activă; în cazul în care există o formă activă cu același radical, ea funcționează ca o formă paralelă (nu conține o informație semantică diferită de cea reflexivă): *a jura/a se jura, a gîndi/a se gîndi, a ruga/a se ruga* etc. Mai există, de asemenea, forme paralele (activă și reflexivă) una aparținînd limbajului standard și alta limbajului popular regional: *a rîde/a se rîde, a oua/a se oua.*

În zona diatezei active („întrucît pronumele reflexiv poate fi înlocuit printr-un pronume personal sau printr-un substantiv în același caz cu el") se găsesc o serie de verbe *convertibile în reflexiv* (ex. *a (se) îmbrăca, a (se) întreba, a (se) abona, a (se) obliga* etc.). Conform *Gramaticii* Academiei, această convertire nu înseamnă o trecere de la diateza activă la „diateza reflexivă"; verbele în cauză rămîn la diateza activă chiar dacă îmbracă forma „diatezei reflexive". Aparțin acesteia din urmă numai acele verbe care nu se pot transforma nici în activ, nici în pasiv.

La analiza raporturilor dintre diateze [2] se constată că un raport de transformare se manifestă numai în trecerea verbelor tranzitive de la diateza activă la cea pasivă, verbele reflexive precum și cele intranzitive fiind considerate în afara categoriei diatezei. Diateza este definită, în articolul citat, ca „o categorie sintactică care afectează exclusiv clasa verbelor tranzitive și se realizează în limba română sub două valori: pasivă și activă. Diateza exprimă raportul dintre subiect și obiect direct și se manifestă în planul expresiei fie prin selecția morfemului de acuzativ, fie prin selecția indicilor pasivi: fi... N, se... N." Mai exact ar fi fost poate să se spună că diateza exprimă raportul dintre agentul acțiunii și pacientul ei, pentru că în cadrul construcției pasive nu există obiect direct, deci diateza pasivă nu poate exprima un anume tip de raport între subiect și obiectul direct. Este vorba de raportul dintre agent (subiect al acțiunii active și nume de agent în construcția pasivă) și pacient (obiect direct în cazul diatezei active și subiect în forma pasivă).

---

[1] *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, 1966, vol. II, p. 209.

[2] Cf. Gabriela Pană, *Diateză și tranzitivitate*, în SCL, XVIII,, 1967, nr. 1, p. 15—23.

Pentru limba franceză, Grevisse stabileşte că : „Diatezele sînt formele pe care le ia verbul pentru a exprima rolul subiectului în acţiune. Există două diateze ale verbului:

1. Diateza activă (căreia i se spune şi « activul ») arată că subiectul face acţiunea : « Profesorul vorbeşte ; elevul ascultă ».

2. Diateza pasivă (căreia i se spune şi « pasivul »), arată că subiectul suferă acţiunea : « Elevul este instruit de profesor »"[3].

Trecînd peste conţinutul definiţiilor, reţinem că autorul acceptă ideea existenţei a două diateze : activă şi pasivă. Verbele considerate de *Gramatica* Academiei ca aparţinînd „diatezei reflexive" sînt numite de Grevisse „verbes pronominaux subjectifs", al căror pronume este aglutinat la verb, funcţionînd ca un prefix, deci neanalizabil ca obiect (*s'absenter, s'agenouiller, s'attabler*) în opoziţie cu „verbes pronominaux réfléchis", clasă care conţine verbele convertibile în reflexiv, al căror pronume poate fi analizat ca obiect (ex. (*s'*) *abonner*, (*s'*) *abriter*, (*s'*) *accuser* etc.). În ceea ce priveşte „diateza reflexivă" se spun următoarele : „Se distinge adesea o a treia diateză : diateza reflexivă, sau medie, sau pronominală ; ea arată că acţiunea făcută de subiect revine, se reflectă asupra lui. Dar această a treia diateză poate fi considerată drept un caz particular al diatezei active" [4].

Dintre opiniile semnalate pînă acum, ne declarăm de acord cu acelea care susţin că, în limba română, ca şi în limba franceză, există două diateze : activă şi pasivă. Aşadar, verbele reflexive, indiferent de tipul căruia îi aparţin, nu constituie o formă a categoriei diatezei.

b) REFLEXIVUL şi TRANZITIVITATEA

Tranzitivitatea se defineşte ca o capacitate virtuală a anumitor verbe de a guverna un morfem de acuzativ, mai exact, de a intra în relaţie cu un obiect direct, personal sau nonpersonal, de a putea avea [un pacient [5] exprimat, în condiţiile menţionate. În cazul verbelor din sfera reflexivului [6], pacientul (obiect direct) este întotdeauna exprimat prin pronume reflexiv în cazul acuzativ, pronume care repetă persoana şi numărul subiectului, stabilind relaţia de identitate (agent = pacient) caracteristică acestei clase. Tranzitivitatea definindu-se ca o capacitate virtuală a verbului de a guverna un morfem de acuzativ, putem spune că verbele reflexive nu sînt, toate, tranzitive? Considerăm că verbele reflexive se pot defini ca o subclasă specială a verbelor tranzitive cu valenţa tranzitivă consumată, cu obiectul direct exprimat în mod obligatoriu (în condiţiile speciale ale identităţii dintre agent şi pacient) prin pronume reflexiv în acuzativ.

---

[3] M. Grevisse, *Le bon usage*, Paris, 1961, p. 547.

[4] *Ibidem.*

[5] Considerăm că sfera noţiunii de „pacient" nu se suprapune exact cu sfera noţiunii de „obiect direct". Tot „pacient" este şi obiectul indirect ; şi el poate fi identic cu agentul acţiunii (subiect) în cazul verbelor reflexive sau convertite în reflexiv, construite cu pronumele în dativ în limba română (*a-şi închipui, a (-şi) reproşa)* şi în cazul verbelor construite cu obiect indirect exprimat prin substantiv precedat de prepoziţia „à", convertite în reflexiv în limba franceză (*reprocher à quelqun — se reprocher, imposer à quelqun — s'imposer*).

[6] Termenul de „verbe din sfera reflexivului" este folosit aici în sensul de verbe care se pot combina cu un pronume reflexiv, deci atît verbele convertibile în reflexiv, cît şi verbele care există în limbă numai la forma reflexivă, verbe considerate de *Gramatica* Academiei ca aparţinînd „diatezei reflexive" şi de Grevisse, clasei „verbelor pronominale subiective".

Se pune întrebarea : tranzitivitatea se poate realiza în limbă numai o singură dată ? Un verb poate guverna un singur morfem de acuzativ?

Din *Gramatica* Academiei aflăm că există verbe care pot avea două complemente directe [7], în enunțuri de tipul :

Îl alegem pe X. președinte.

Îl ascult pe X. lecția.

unde ar exista un obiect direct personal și un obiect nonpersonal. De fapt, calitatea verbului de a guverna două morfeme de acuzativ este numai aparentă și confuzia se datorește neprecizării morfematice a tuturor relațiilor sintactice în limba română. Fenomenul este vizibil și dacă se dezvoltă complementele respective în propozițiile subordonate corespunzătoare. Corect, enunțurile de mai sus ar fi trebuit să fie astfel :

Îl alegem pe X. ca (în calitate de) președinte.

Îl ascult pe X. la lecție.

Pentru ca substantivul *lecția* să aibă funcție sintactică de obiect direct al verbului *a asculta*, textul ar fi trebuit să se prezinte astfel : *Ascult lecția* ; în aceste condiții, verbul *a asculta* nu ar mai avea nuanța semantică de „a examina", din primul enunț.

Încercînd traducerea în franceză a acestor contexte, se va observa mai clar că, de fapt, al doilea determinant este un determinant de alt tip decît obiectul direct :

Nous choisissons X. comme président.

J'interroge X. sur la leçon.

Dar enunțări de tipul celor discutate mai sus, aparent cu două complemente directe, se pot formula și în limba franceză [8] :

Ils ont (appelé + nommé) Jean président.

(expresia *(appelé + nommé)* înseamnă: *appelé* sau *nommé).*

Grevisse consideră pe *président* din acest context „attribut de l'objet", iar M. Gross, complement direct. Deci, verbele *appeler* și *nommer* ar putea fi compatibile, în limba franceză contemporană, cu două complemente directe, ca și verbele *a alege* și *a asculta* în limba română contemporană.

Faptul că cele două construcții (*Îl alegem pe X. președinte* și *Îl alegem pe X. ca președinte*, iar în limba franceză *Ils ont nommé Jean président* și *Ils ont nommé Jean comme président*) există paralel și sînt echivalente din punct de vedere semantic ne îndreptățește să considerăm că una reprezintă o transformare a alteia, realizată în limba vorbită ca o structură de suprafață. Structura *Îl alegem pe X. președinte* este rezultatul unei transformări de suprimare a elementului relațional *ca* din structura de adîncime *Îl alegem pe X. ca președinte*, la care poate fi redusă fără a se produce modificări în planul semantic al enunțului. Același lucru se poate spune și despre *Îl ascult pe X. lecția* ; fenomenul este vizibil dacă substituim elementul *ecția* cu alte cuvinte din aceeași serie semantică (*Îl ascult pe X. la istorie* etc.).

[7] Aceeași afirmație la Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura științifică, 1967 ; Valeria Guțu-Romalo, *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, în *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura științifică, 1967, p. 291—305 ; Laura Vasiliu, *Some Aspects of the Grammar of the Verb Phrase with special Reference to Prepositional Constructions*, RRL, XII, 1967, nr. 4, p. 341—367 ; T. Appel, *L'objet direct „personnel" et la transitivité verbale en roumain*, în *Résumés des communications du X-ème Congrès International des Linguistes*, București, 28 Août — 2 Sept. 1967.

[8] Cf. M. Gross, *Remarques sur la notion d'objet direct en français*, în *Langue française — La syntaxe*, Paris, Ed. Larousse, 1969.

Un alt enunț oferit spre a ne convinge de existența a două complemente directe ca determinanți ai aceluiași verb este : *Vaporul trece mărfurile Dunărea*, al cărui corespondent francez ar fi : *Le bâteau fait passer les marchandises le Danube*. Ambele enunțuri conțin, de fapt, un singur obiect direct (*mărfurile* respectiv *les marchandises*), ceilalți determinanți fiind complemente circumstanțiale, exprimate prin mijloace de expresie identice cu cele ale obiectului direct, ca în enunțurile discutate în cadrul definirii formale a obiectului direct : *El citește noaptea*. -fr. *Il dort la nuit*. Mai corect s-ar fi spus : *Vaporul trece mărfurile peste Dunăre*.

În consecință, putem spune că trăsătura tranzitivității, realizată prin relația cu un nume — obiect direct al acțiunii, se exprimă o singură dată în limbă. Un argument în sprijinul acestei ipoteze îl pot oferi perechile : *a gîndi* (*ceva*) / *a se gîndi* (*la ceva*), *a ruga* (*pe cineva*) / *a se ruga* (*de cineva*) etc. Verbele pot fi distribuite în același context, combinîndu-se, cele din prima serie cu un obiect direct, cele din a doua serie (forma reflexivă), cu un obiect indirect cu prepoziție : *Eu îl rog pe copil. Eu mă rog de copil.*

Deci, verbele care au numai forma reflexivă (*a se abține, a se bizui, a se complace, a se referi* etc.), considerate de noi verbe cu valența tranzitivă consumată, nu se mai pot combina cu încă un morfem de acuzativ, dat fiind că un verb intră în relație cu un obiect direct o singură dată [9]. În *Gramatica* Academiei, însă, se observă că „întrucît pronumele reflexiv în acuzativ nu are funcțiune de complement direct, ci face corp comun cu verbul, unele verbe reflexive pot avea complement direct în acuzativ sau propoziție completivă : *Găina se ouase o mărgică*. — *Biata fată... se cercă să zică și ea ceva...*

Cum este ușor de observat, aceste enunțuri aparțin limbii vorbite sau popular-regionale, construcțiile respective nefiind admise în limba standard, după cum nu sînt admise nici forme de tipul : *a se rîde*.

Tranzitivitatea poate fi definită ca o trăsătură sintagmatică în funcție de care elementele din sistemul verbal al unei limbi se împart în două clase : tranzitive și intranzitive. Tranzitivitatea este una dintre trăsăturile care caracterizează regimul sintactic al verbelor, dirijînd selectarea determinanților lor din sfera complementelor. Ea exprimă raportul dintre predicat și determinantul său imediat și se manifestă, în planul expresiei, fie prin posibilitatea de selectare a complementului direct (exprimat prin substantiv, pronume personal sau pronume reflexiv), fie prin selectarea unui complement de alt tip. Deci, mărcile formale ale caracterului tranzitiv sînt : morfemul de acuzativ la substantiv, pronume personal sau pronume reflexiv (uneori în relație obligatorie cu verbul), iar mărcile formale ale caracterului intranzitiv sînt : morfemul de dativ la substantiv sau pronume și prepozițiile, introducînd diverse tipuri de complemente.

Caracterul tranzitiv nu este întotdeauna exprimat în enunț, manifestîndu-ise, în general, ca o trăsătură virtuală. În cazul verbelor reflexive, tranzitvitatea este întotdeauna marcată în enunț, prin prezența obligatorie a pronumelui reflexiv în acuzativ cu rol de obiect direct, care apare lîngă verb (chiar și în dicționar), unde pentru a marca relația obligatorie,

[9] Este vorba de verbele reflexive cu pronume în acuzativ, pentru că verbele reflexive cu pronume în dativ (*a-și închipui*) sînt tranzitive, valența lor de combinare cu un morfem de acuzativ nefiind consumată.

la anumite verbe se specifică şi prepoziţia cu ajutorul căreia se introduce determinantul verbului respectiv : *a consta în, a se referi la...*). Putem considera, aşadar, că verbele reflexive nu mai constituie o clasă a diatezei, ci o clasă sintagmatică specială a verbelor tranzitive, caracterizată prin exprimarea obligatorie a valenţei de combinare cu un morfem de acuzativ (pronume reflexiv) a membrilor ei.

În limba franceză situaţia se prezintă în mod similar : în funcţie de calitatea verbului de a accepta sau nu un obiect direct, elementele din sistemul verbal al limbii se împart în două clase :

— *verbe tranzitive*, care intră în relaţie cu un obiect direct (clasă din care fac parte verbe nonreflexive, verbele convertibile în reflexiv şi verbele reflexive)

— *verbe intranzitive* (care admit ca determinant numai un grup prepoziţional (alcătuit din prepoziţie urmată de nume) sau un grup adverbial.

CONCLUZII

1. Verbele reflexive reprezintă construcţii sintactice fixe, sintagme verb-determinant sudate, care nu mai pot fi dislocate. Ele s-au format prin asocierea unui complement direct sau indirect exprimat prin pronume reflexiv, cu care verbul stabileşte o relaţie obligatorie, datorită conţinutului său semantic : exprimă o acţiune al cărei obiect, direct sau indirect („asupra căruia se răsfrînge acţiunea" sau „căruia îi este destinată acţiunea") este întotdeauna identic cu subiectul. (Fenomenul a fost posibil pentru că există în limbă, pe de o parte, verbe care stabilesc o relaţie obligatorie cu un obiect direct, pe de altă parte, verbe al căror obiect poate fi identic cu subiectul.)

Datorită caracterului de construcţie sintactică fixă, ele pot fi comparate cu locuţiunile verbale.

2. Verbele convertibile în reflexiv sînt şi ele caracterizate prin relaţie obligatorie cu un obiect direct sau indirect, fără restricţia ca acesta să fie exprimat numai prin pronume reflexiv ; el poate fi exprimat şi prin pronume personal sau nume :

— a îmbrăca — *Eu îmbrac rochia.*
— *Eu te îmbrac.*
— *Eu mă îmbrac.*

Acestea pot fi comparate (din punct de vedere al modelului sintagmatic) cu verbele care intră în relaţie obligatorie cu o prepoziţie, cerînd deci un complement indirect prepoziţional, care poate fi exprimat prin orice membru al clasei numelui (ex. *a depinde de cineva, ceva*).

3. Verbele cu obiect direct exprimat (reflexive sau convertibile în reflexiv) nu mai pot fi „tranzitive", nu se mai pot combina cu încă un obiect direct, ci numai cu un obiect indirect, prepoziţional sau nu, ori cu complemente circumstanţiale.

4. Verbele cu obiect indirect în dativ exprimat (reflexive sau convertibile în reflexiv) nu se mai pot combina cu încă un obiect indirect, ci numai cu obiect direct şi complemente circumstanţiale.

5. Unele verbe din sfera reflexivului (reflexive sau convertibile în reflexiv) intră în relație obligatorie cu o prepoziție (*a se referi la ceva, a (se) abona la ceva* etc.).

În limitele corpusului cercetat, am remarcat prezența relației obligatorii cu o prepoziție (deci a unui obiect indirect prepozițional) numai la verbele construite cu pronumele reflexiv în acuzativ. De aceea, deși am inclus determinanții prepoziționali ceruți în mod obligatoriu de verb la clasa obiectului indirect, am afirmat că un verb nu poate avea două obiecte indirecte; nu ar exista, așadar, verbe compatibile cu un obiect indirect în dativ fiind, în același timp, în relație obligatorie cu o prepoziție (deci având și un obiect indirect prepozițional). Ipoteza rămîne să fie verificată pe întregul material al limbii.

6. În legătură cu verbele tranzitive convertibile în reflexiv se cuvin cîteva sumare observații:

a) În cazul marii majorități a verbelor, transformarea obiectului — substantiv sau pronume personal — în pronume personal nu produce modificări nici sub aspect semantic, nici în ceea ce privește regimul sintagmatic al verbului:

— *a alimenta (pe cineva) / a se alimenta*

— *a abona (pe cineva) la... / a se abona la ...*

Distribuirea pronumelui reflexiv produce, în plan semantic, numai egalizarea agentului cu pacientul.

b) În cazul altor verbe, convertirea în reflexiv antrenează și modificări ale regimului sintactic, modificări care

— nu sînt corelate și cu schimbări semantice

— a gîndi / a se gîndi la, a ruga / a se ruga la de ...

— sînt corelate și cu schimbări semantice

— a așterne / a se așterne pe ...

Desigur, observațiile în legătură cu aceste transformări pot fi mult mai nuanțate, dar ele nu privesc direct subiectul lucrării noastre.

O mențiune specială, în acest sens, ar merita verbele numite „reciproce", care pun condiția ca grupul nominal subiect să fie la plural, pentru ca verbul să nu mai necesite alți determinanți (*ei se aseamănă*); dacă subiectul este la singular, verbul, convertit la formula reflexivă, intră în relație obligatorie cu prepoziția *cu: el se aseamănă cu tine.*

Trebuie observate, de asemenea, verbele care intră în relație atît cu obiectul direct, cît și cu obiectul indirect. La convertirea în reflexiv există următoarele situații:

a) obiectul direct devine pronume reflexiv:

— *a adresa (ceva cuiva) — a se adresa (cuiva) — adresser (quelque chose à quelqun) — s'adresser (à quelqun)*

b) obiectul indirect devine pronume reflexiv:

— *a spune (ceva cuiva) — a-și spune (ceva) — dire (quelque chose à quelqun) — se dire (quelque chose)*

c) atît obiectul direct cît și obiectul indirect pot deveni, pe rînd,

pronume reflexive :

— *a afilia* (*ceva cuiva*) —*a se afilia* (*cuiva*) — *a-și afilia* (*pe cineva*)

— *affilier* (*quelque chose à quelqun*) — *s'affilier* (*quelqun, quelque chose*)

Se poate observa că, în limba franceză, pronumele reflexiv (fie că reprezintă o transformare a obiectului direct, fie că reprezintă o transformare a obiectului indirect) are o formă unică : *me, te, se* etc. cu forma elidată *m', t', s'* etc. : — *Il s'acquiert une chose* (obiect indirect) — *Il s'adresse à quelqun* (obiect direct).

EXTINDEREA ACORDULUI DUPĂ ÎNȚELES

DE

D. CRAȘOVEANU

Este un fapt cunoscut că acordul predicatului cu subiectul — expresie lingvistică a raportului de „inerență" (cf. acad. Iorgu Iordan, LRC, 1956, p. 533) sau de interdependență (cf. V. Șerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964, p. 32) dintre aceste două părți principale ale propoziției — prezintă o serie de aspecte care țin de exprimarea morfologică a subiectului, dar și de felul predicatului (verbal, verbal la diateza pasivă, nominal). Evident, termenul de orientare în realizarea acestui acord este *subiectul*.

Printre felurile de acord posibile între subiect și predicat un loc distinct îl ocupă *acordul după înțeles* [1]. Asupra lui ne vom opri aici, pe scurt.

Fără să intrăm în detalii, am socotit oportun pentru discuția de față să reamintim două chestiuni esențiale în cazul acordului după înțeles, și anume:

a) că acest acord constă în faptul că în propozițiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv sau partitiv la singular [2], determinat la rîndul lui de alt substantiv la plural care indică elementele componente ale colectivului, predicatul se orientează deseori în ceea ce privește numărul nu după substantivul colectiv sau partitiv singular în nominativ, ci după determinantul acestuia, și primește, în consecință, caracteristicile formale ale pluralului. De exemplu: „... *un colectiv de specialiști* **au întreprins** un amplu studiu..." („România liberă", nr. 7621, din 20.IV.1969, p. 5) sau: „În același timp *o parte din cooperatori* **efectuau** lucrările în grădina de legume" („Scînteia", nr. 8041, din 20.IV.1969, p. 3), „**Se relatau** *o seamă de abuzuri* săvîrșite de fosta conducere a cooperativei" („Drapelul roșu", nr. 7559, 29.04.1969, p. 1) (vezi și exemplele din *Gramatica* Academiei, ed. a 2-a, vol. II, p. 110).

---

[1] Referitor la această problemă, vezi *Gramatica* Academiei, ed. a 2-a, vol. II, p. 110—112; Al. Graur, *Acordul după înțeles*, în „Viața românească", nov. 1937, p. 76—77; Florica Dimitrescu, *Acordul după înțeles*, în „Cum vorbim", I, 1949, nr. 7, p. 18—20; J. Byck, *Acordul verbului cu obiectul*, în volumul *Studii și articole*, București, Ed. științifică, 1967, p. 267—268; V. Șerban, *op. cit.*, p. 95.

[2] Menționăm că numai aceste situații le vom avea în vedere aici.

b) că substantivele colective sau partitive — nu întotdeauna urmate de un determinant la plural — care apar mai frecvent cu funcția de subiect în cazul acordului după înțeles sînt : *grămadă*, *grup*, *majoritate*, *mulțime*, *număr*, *parte*, *seamă*, *serie*, *sumedenie* (mai rar : *ceată*, *roi*, *puzderie* etc.), inclusiv numeralele substantivale : *jumătate* și *sfert*. Ar mai putea fi amintite tot aici și numeralele fracționare cu valoare substantivală : *doime*, *treime* etc.

Întrucît în aceste cazuri acordul după înțeles (sau semantic) nu este exclusiv, ci alternează cu cel formal (realizat prin orientarea predicatului după substantivul colectiv sau partitiv la singular), se ridică în mod firesc problema preferinței și, implicit, a tendinței existente în acest sens în limbă. Referitor la acest lucru, *Gramatica* Academiei (ed. a 2-a, vol. II, p. 110—112) nu face o precizare expresă ; acad. Iorgu Iordan, însă, notează, pe bună dreptate : „Tendința limbii noastre de astăzi, care mie mi se pare că se conformează structurii gramaticale, așa cum o cunoaștem din evoluția ei de veacuri, merge în sensul preferării pluralului" (LRC, p. 573) [3]. E de menționat că, pe lîngă exemplele selecționate din exprimarea curentă, autorul își întemeiază afirmația și pe exemple extrase din opera lui Creangă : „mi-**au venit** *o mulțime de năluciri prin* cap" (*Moș Nichifor Coțcariul*) ; „*Un roi de albine* se **învîrteau** în zbor" (*Povestea lui Harap Alb*). (La acestea mai adăugăm două, din aceeași operă : „și cică *o mulțime de oameni și de sălbăticiuni* **zac** fără suflare în pădurea lui" ; „... *o mulțime de furnici* din cele mărunte **au străbătut** înlăuntrul palatului și **au început** a pișca din somn pe împăratul...").

O explicație a acestei tendințe constă în faptul că în gîndirea celui ce vorbește sau scrie se impune în primul rînd și predomină mai frecvent ideea de pluralitate a elementelor constitutive, nu aceea de unitate a ansamblului (cf. acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, loc. cit.). Această explicație, care se sprijină pe un punct de vedere logico-semantic, găsește un element de susținere și într-un fapt de natură morfologică : *diateza*. Considerînd, în speță, că în asemenea situații diateza verbului-predicat nu este un element ce poate fi ignorat, vom fi îndreptățiți să spunem că și ea poate fi socotită un punct de plecare și chiar un factor de influență în cazul acordului după înțeles.

Printre exemplele aduse de *Gramatica* Academiei (ed. a 2-a, vol. II, p. 110—112), în analiza acordului după înțeles nu figurează nici unul în care predicatul propoziției să fie la diateza pasivă propriu-zisă. Or, acest lucru n-ar fi trebuit omis, întrucît se pare că acordul după înțeles este cel mai frecvent și, uneori, singurul admis tocmai în situațiile în care verbul-predicat apare la diateza pasivă. Faptul se justifică prin aceea că în cazul acestei diateze acordul impune, după cum este știut, și considerarea categoriei de gen, nu numai pe a celei de persoană și număr. Altfel spus, în cazul diatezei pasive acordul fiind mai complex, el are totodată și un caracter mai stringent. Aceasta înseamnă că, atunci cînd în funcția de subiect apar substantivele colective sau partitive [4] menționate mai sus, urmate sau nu de un determinant la plural, în mintea vorbitorului se va

[3] O precizare similară o găsim la acad. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 342 : „Se poate zice *a venit o mulțime de oameni* și *au venit o mulțime de oameni* (vezi Ad., 27.XI.1936). Preferința vorbitorilor actuali merge spre formula a doua".

[4] Articulate mai ales cu articol nehotărît (*o*, *un*).

impune, pe lîngă ideea de pluralitate, și aceea de gen al elementelor din componența colectivului, pe care el (vorbitorul) ține de asemenea s-o sublinieze.

Iată în acest sens cîteva exemple extrase anume din cotidiene: „... *o* bună *parte din brațele* de muncă **au fost dirijate** la săpatul canalelor pentru irigat" („Scînteia", nr. 8041, din 20.IV.1969, p. 3); „După ce s-a stabilit ordinea de urgență, *un număr de 7 tractoare* ... **au fost repartizate** la pregătirea terenului..." (*ibidem*); „... **sînt amnistiați** *un număr de* alți *patrioți*" (*ibidem*, nr. 8043, din 22.IV.1969, p. 6); „... **vor fi examinate** *o serie de aspecte* ale relațiilor bilaterale..." (*ibidem*, nr. 8055, din 5.V.1969, p. 4): „*majoritatea* **au fost «intervievați»** în parcul denumit acum «Hanul Ancuței»" (*ibidem*, p. 3); „... cele 300 de cărți prezentate de standul românesc s-au bucurat de frumoase aprecieri din partea vizitatorilor, *o parte din ele* **fiind preluate** pentru vînzare..." („Drapelul roșu", 7557, din 26.IV.1969, p. 2); „... *marea majoritate a propunerilor* s-au referit la probleme de interes general, **fiind pătrunse** de o grijă deosebită pentru bunul mers al treburilor obștești („România liberă", nr. 7630, din 1.V.1969, p. 5) [5].

Mai dăm în continuare și alte exemple, fără a mai menționa sursa: „Pentru aceasta **au fost luate** *o serie de măsuri* pe linie administrativă..."; „În urma acestor întîlniri, *o mulțime de deficiențe* **au fost eliminate** din munca biroului..."; „*Majoritatea participanților* la concurs **au fost** de mai multe ori **chemați**... la rampă"; „*Un sfert din* aceste *cărți* **au fost achiziționate** prin anticariat"; „*O mare parte din apartamente* **sînt** deja **terminate**" etc.

În toate aceste exemple, și în altele similare, acordul cu substantivul plural, deci după înțeles, fără să supere cîtuși de puțin simțul lingvistic al cititorului, se impune a fi cel firesc și, tocmai de aceea, și cel mai uzitat. Dimpotrivă, acordul cu singularul ar fi atras, cel puțin, atenția dacă nu ar fi generat chiar o înțelegere diferită sau echivocă a conținutului: „*O* mare *parte din apartamente* **este** deja **terminată**" face, într-adevăr, loc și interpretării: „apartamentele au o parte deja terminată, în timp ce alte părți ale lor sînt încă neterminate".

Nu e mai puțin adevărat că atunci cînd vorbitorul accentuează ideea de ansamblu considerat ca unitate, el procedează în consecință punînd predicatul la singular, cum se poate vedea dintr-un exemplu ca: „Ce demonstrează aceasta? Că ritmul livrărilor nu a fost sincronizat cu cel al producției, *o parte din mărfuri* așteptînd, din felurite motive, **să fie expediată** beneficiarilor" („Scînteia", nr. 8041, din 20.IV.1969, p. 3).

Așa stînd lucrurile, rezultă — fără îndoială, credem — că situațiile în care verbul-predicat este la diateza pasivă au mare importanță pentru frecvența acordului după înțeles.

E locul aici să adăugăm că, în același sens și din motivul menționat la diateza pasivă, și-au adus contribuția la acest fel de acord

---

[5] Vezi și exemplul: „*un număr de acte* **au fost întocmite**", dat de acad. Al. Graur, *Tendințele* ..., p. 342.

și situațiile în care predicatul era nominal. De exemplu : „*Majoritatea problemelor și sugestiilor* prezentate de autor **sînt judicioase**...” („Rev. înv. sup.” 1962, nr 3, p. 49).

Dar afirmația că în mintea vorbitorului prevalează, în cazul acordului după înțeles, ideea de pluralitate, în dauna celei de unitate a ansamblului, cîștigă un temei în plus dacă avem în vedere și cazurile cînd aceleași substantive colective sau partitive urmate de un substantiv *nume de persoană la plural* sau de un pronume îndeplinesc funcția de complement indirect. Vizăm, desigur, în primul rînd posibilitatea construirii acestui complement cu prepoziția *la*. Și e util de reținut că *Gramatica* Academiei, ed. a 2-a, vol. II, p. 165, admite ca literară construcția prepozițională cu *la* „atunci cînd complementul indirect e nume de persoană la plural (și mai ales însoțit [precedat *-n.n.*] de un numeral sau alt determinant cu sens cantitativ)”. Or, substantivele în discuție aici (*mulțime, sumedenie, serie, grămadă, parte, jumătate, număr* etc.) au un astfel de sens : cantitativ și, dacă vom accepta, cel puțin pentru moment, că ele pot fi considerate *determinante*[6], nu determinate — și lucrurile așa și stau, în fond —, înseamnă că formulări ca : „am dat premii **la** *o parte din studenți*”, „au fost distribuite cărți **la** *majoritatea elevilor*” etc. sînt literare. Și, cum atunci cînd un astfel de complement indirect precedă verbul-predicat, se cere ca el să fie reluat prin formele conjuncte de dativ ale pronumelui personal, devine important să se vadă dacă elementul reluat este substantivul colectiv la singular, sau substantivul următor, nume de persoană, la plural.

Fără îndoială, limba literară nu admite decît reluarea prin formele conjuncte la *plural* ale pronumelui personal în dativ : „*la o* bună *parte din studenți* (*la majoritatea studenților, la un* mare *număr din ei, la o sumedenie din ei, la o sumedenie din aceștia* etc.) **li** s-a atras atenția (**li** s-a impus, **li** s-a spus etc.)”, și nu : „**i** s-a atras atenția (**i** s-a impus ; **i** s-a spus etc.)”.

Lucrurile se prezintă la fel și în cazul complementului direct : „*pe o mulțime dintre ei* **i**-am întîlnit la mare”, nu „am întîlnit-**o** la mare”.

Considerînd, prin urmare, că reluarea (sau anticiparea) complementelor indirect și direct prin formele conjuncte de dativ și acuzativ ale pronumelui personal se face tot în baza unui acord — în primul rînd în ceea ce privește numărul —, se poate spune că acordul după înțeles în situațiile avute de noi în vedere aici nu afectează în exclusivitate relația subiect-predicat, ci el are un teren mai larg pe care se manifestă, discuția devenind oportună și în cazul altor părți ale propoziției, în speță în cazul complementelor indirect și direct în reluare (sau chiar în anticipare).

Avînd drept scop să sublinieze frecvența sporită astăzi în limbă a acordului după înțeles dintre predicat și subiect, dar și faptul că aria sa de acțiune este mai întinsă decît se crede, precizările de față se adaugă la afirmația, reprodusă mai sus, a acad. Iorgu Iordan, referitoare la ten-

[6] Determinante simțite ca numerale (cf. acad. Al. Graur, *Tendințele...*, p. 342).

dința limbii române contemporane față de acest tip de acord. Mai mult chiar : dacă lucrurile se prezintă așa cum am încercat să arătăm aici (vezi discuția și la acad. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 573—575), precizările de mai sus ne fac să ne întrebăm, în concluzie, dacă e întru totul justificat să se considere că acordul după înțeles constituie o abatere sau o excepție de la regulile acordului — așa cum lasă să se înțeleagă *Gramatica* Academiei, unde acest tip de acord este discutat sub titlul : *Excepții și abateri de la regulile acordului* (ed. a 2-a, vol. II, p. 110).

RITM DOMINANT, SUBSTITUIRI RITMICE, RITM „SECUND"

DE

G. I. TOHĂNEANU

Versificaţia noastră nu s-a bucurat, pînă acum, de atenţia cuvenită. Realizarea unui tratat sau, pentru început, a unor culegeri de studii nu pare posibilă nici în viitorul apropiat, de vreme ce, în acest domeniu, se publică atît de puţin [1]. Trebuie să ne mulţumim, aşadar, cu ceea ce ne oferă cărţile de teorie literară şi manualele şcolare de limbă română, care, de obicei, eludează problemele de versificaţie sau, în cel mai bun caz, le rezervă un spaţiu infim, tratîndu-le arid şi superficial şi prejudiciind, astfel, însuşi fenomenul de receptare a poeziei.

Nu stă în intenţia mea să întreprind, *hic et nunc*, o analiză a capitolelor dedicate versificaţiei în cele două categorii de lucrări amintite, deşi o asemenea iniţiativă ar fi utilă. Mă voi mărgini să atrag atenţia asupra faptului că structura metrică a versului este interpretată mecanic, pe baza unor scheme „ideale", prestabilite o dată pentru totdeauna şi aplicate nediferenţiat. Omiţîndu-se mobilitatea ritmurilor şi larga reţea de s u b s t i t u i r i posibile, versurile sînt, de cele mai multe ori, violentate şi constrînse să se încadreze în „metronomia" acestor scheme rigide. Se neglijează, deopotrivă, un lucru esenţial, şi anume acela că, în urma unui atare tratament, toate punţile între vers şi vorbirea obişnuită sînt zvîrlite în aer.

În structurarea lor r e a l ă (nu teoretică !), succesiunile trohaice şi iambice — adică cele mai caracteristice poeziei noastre — admit „substituirile", care se înmulţesc mai ales atunci cînd versurile cuprind cuvinte sau forme flexionare l u n g i, de trei, de patru sau chiar de mai multe silabe. Căci, în cursul flexiunii, fie ea nominală sau verbală, elementele lexicale ale limbii române îşi pot modifica sensibil structura silabică, realizînd, în consecinţă, tipuri metrice dintre cele mai felurite. Dacă

[1] Din recolta, nu prea bogată, a ultimilor ani, trebuie să fie amintite, în primul rînd, lucrările lui L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, EA, 1964 şi, mai cu seamă, *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapest, 1964.

înşirăm, de exemplu, cîteva forme flexionare ale aceluiaşi substantiv — — *val, valuri, valului, valurile* — constatăm că prima este monosilabică (*val* = ⏑), a doua constituie un troheu (*văluri* = ⏑ ∪), a treia, un dactil (*vălului* = ⏑ ∪ ∪), iar ultima, un peon$_1$ (*vălurile* = ⏑ ∪ ∪ ∪). Prin urmare, cu cît va fi mai amplu corpul fonetic al cuvintelor reunite în acelaşi vers, cu atît mai uşor se vor ivi substituirile, deoarece, în condiţiile date, „vîrfurile" de accentuare se distanţează şi se împuţinează, adăpostind între ele lungi şiraguri de silabe neaccentuate.

Pentru *Scrisorile* sale, Eminescu a ales versurile trohaice lungi, de 15/16 silabe [2]. Schema „ideală" [3] a unui astfel de vers, pe care o cezură puternică îl divide în emistihuri, ar arăta aşa:

⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ (∪)

Urmează că, în fiecare emistih, accentul ar trebui să lovească patru silabe, celelalte patru rămînînd atone. Să desprindem din contextul lor metric, două cunoscute emistihuri din *Scrisoarea I*:

„suferinţele întúneci" = ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ∪ ⏑ ∪

„mărilor singurătáte" = ⏑ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ⏑ ∪

După cum cu uşurinţă se observă, schema „teoretică" este contrazisă de realizarea ei practică: în ambele cazuri nu întîlnim decît *două* poziţii accentuate, în loc de *patru*. Într-adevăr, din pricina volumului lor fonetic dezvoltat, două cuvinte sînt de ajuns pentru a bloca în întregime spaţiul de opt silabe al emistihului. Aşa stînd lucrurile, între poziţiile „forte" este de aşteptat să se înşire adevărate alaiuri de „more" [4] neaccentuate:

„De-ar dura măcar cît frunza doina mea de pe-nserate!
De-ar mai ţine *frăgezimea coardelor înseninate*!"

Iată şi schema acestui distih arghezian, cu care se închee poemul *Cîntec de seară* din volumul *Frunze* (EPL, 1961, p. 10):

∪ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | ⏑ ∪ ⏑ ∪ ∪ ∪ ⏑ ∪

∪ ∪ — ∪ ∪ ∪ — ∪ | ⏑ | ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ | ⏑ ∪

Cel puţin în unele cazuri, procedeul devine expresiv, servind la reliefarea ideii poetice. În evocarea peisajului marin din *Scrisoarea I*, alături de opţiunea pentru cuvintele lungi (*mişcătoarea mărilor singurătate* [5]),

[2] Cu privire la raportul dintre conţinutul operei poetice şi tiparul metric ales, rămîn actuale consideraţiile lui G. Ibrăileanu, *Eminescu. Note asupra versului*, EPL, 1968, vol. I, p. 148 şi urm.

[3] Distincţia între schema „ideală" sau „teoretică" şi cea „reală" sau „practică" — în care acţionează substituirile dereglînd aspectul rigid al celei dintîi — mi se pare fundamentală pentru înţelegerea corespunzătoare a versificaţiei şi, în consecinţă, cred că ar trebui să fie introdusă şi în manualele şcolare.

[4] Întrebuinţez termenul cu sensul de „silabă metrică".

[5] Mi se pare că merită a fi semnalată identitatea de structură silabică şi accentuată a celor două sintagme:

Eminescu — „mi-şcă-toá-rea mă-ri-lor sin-gu-ră-tá-te"

(∪ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ⏑ ∪) =

T. Arghezi — „fră-ge-zí-mea coár-de-lor în-se-ni-ná-te"

și ea semnificativă, secvența — puțin obișnuită — a celor cinci silabe atone (mă-**ri-lor sin-gu-ră**-tă-te) contribuie, într-o anumită măsură, la înfiriparea sentimentului nemărginirii.

Cînd însă, în cuprinsul aceluiași vers sau aceleiași strofe, se îngrămădesc cuvinte ori forme flexionare cu corp fonetic r e d u s — mai ales dacă elementele joncționale (de obicei monosilabice și neaccentuate) lipsesc sau apar numai sporadic — atunci se creează un mediu nefavorabil substituirilor. Iată, însoțite de schema lor metrică, patru versuri dintr-un *Pastel* de Al. Philippide (*Visuri în vuietul vremii*, EPL, 1969, p. 39):

„Căni pline ; focuri roșii ; chiot ; noapte —
Un vînăt zbor de prune coapte piere,
Dezmiardă-n drum parfum de piersici coapte,
Harbuji buzați, gutui, bronzate pere" =

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

Puritatea ritmului iambic — nealterat de nici o substituire — se explică prin precumpănirea evidentă a cuvintelor s c u r t e, de una și, mai cu seamă, de două silabe. Statistica ne arată că cele 25 de unități lexicale ale textului se repartizează, din punctul de vedere al structurii lor silabice, în felul următor : 1) cuvinte bisilabice — 16 ; 2) cuvinte monosilabice — 7 ; 3) cuvinte trisilabice — 2.

În alte situații însă, iambii sînt la fel de expuși substituirilor ca și troheii. Citez, *ad aperturam libri*, din *Cîntare omului*, marcînd, în schemă, pozițiile unde ∪ ⏑ > ∪ ∪ :

„Astîmpărată foamea și ispășită truda,
Un neastîmpăr altul își întețise ciuda.
Simțindu-ți istețimea, năvalnică să-nveți,
Ea se-ncepea-ntristată și se sfîrșea-n tristețe".
(Tudor Arghezi, *Scrieri*, 3, EPL, 1963, p. 87) =

[∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | [∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

[∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | [∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

∪ ⏑ [∪ ∪]∪ ⏑ ∪ | ∪ ⏑ [∪ ∪]∪ ⏑ ∪

[∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | [∪ ∪]∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

În realizarea lor concretă, versurile dezmint, cel puțin în parte, schema lor ideală, al cărei aspect ar fi trebuit să fie următorul :

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ | ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪

Distihul eminescian de mai jos, scris în acelaşi metru iambic[6], se caracterizează, şi el, prin abundenţa substituirilor :

„Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri,
Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri" =

⏑ –́ [⏑ ⏑] ⏑ –́ ⏑ | ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑

[⏑ ⏑] ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ | ⏑ –́ [⏑ ⏑] ⏑ –́ ⏑

Din cele spuse pînă acum rezultă că, în succesiunile trohaice sau iambice, orice „pes" este susceptibil de a fi înlocuit prin două more neaccentuate (–́ ⏑ > ⏑ ⏑ ; ⏑ –́ > ⏑ ⏑). Totuşi, în versurile lungi, mai cu seamă în cele trohaice, „pes"-ul ultim precum şi acela care precedă nemijlocit cezura par mai rezistente, mai refractare la substituiri, lor revenindu-le sarcina de a asigura şi evidenţia „identitatea", fizionomia ritmică a ansamblului :

„Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii,
Domnitoare peste ape, oaspeţi liniştei acestei,
Cu aripile întinse se mai scutură şi-o taie
Cînd în cercuri tremurînde, cînd în brazde de văpaie.
Papura se mişcă-n tremur de al undelor cutrier,
Iar în iarba înflorită somnoros suspin' un grier" =

⏓ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑] | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ [–́ ⏑]

⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑] | –́ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑]

⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑] | ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑]

–́ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑] | –́ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑]

–́ ⏑ ⏑ ⏑ –́ ⏑ [–́ ⏑] | ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑]

⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ ⏑ [–́ ⏑] | ⏑ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ [–́ ⏑]

Textul — din Eminescu, *Scrisoarea IV* (*Opere*, I, p. 152) — demonstrează convingător că singurii trohei inaccesibili substituirilor sînt cei care încheie versurile şi emistihurile, izolaţi, în schemă, prin paranteze drepte.

Uşor de identificat în versurile trohaice şi iambice, substituirile sînt ca şi inexistente în ritmurile trisilabice, adică în dactili, anapeşti, amfibrahi :

„Şi toamna, şi iarna	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Coboară-amîndouă ;	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Şi plouă, şi ninge	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Şi ninge, şi plouă.	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Şi noaptea se lasă	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Murdară şi goală ;	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Şi galbeni trec bolnavi	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑
Copii de la şcoală"	⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

(G. Bacovia, *Moină*, în *Poezii*, ESPLA, 1956, p. 38) ;

[6] Preferinţa pentru metrul iambic şi pentru valenţele lui expresive Eminescu şi-a manifestat-o nu numai în *Scrisoarea II*, ci şi în sonetele postume *Cum negustorii din Constantinopol* (*Opere*, IV, p. 205) şi, mai cu seamă, *Iambul* (*Opere*, IV, p. 356).

„Izbeşte amnarul de asprele cremeni, ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪
Să vezi cum ţîşneşte şi foc şi lumină... ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪
Oţelul voinţei căleşte-ţi asemeni: ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪
Lovit cu-ndîrjire şi fără de vină ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪
Scîntei strălucite în preajmă-ţi să semeni, ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪
La orice lovire să scaperi lumină" ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪ ∪ ⏑ ∪

(V. Voiculescu, *Poezii*, ET, 1966, p. 28).

Schemele adiacente învederează structura amfibrahică p u r ă — fără măcar vreo urmă de substituire — a textelor citate, indiferent de dimensiunile, adică de m ă s u r a lor.

★

O dată admisă existenţa şi frecvenţa substituirilor în ritmurile iambic şi trohaic, se conturează o problemă nouă, care — pe cîte ştiu — nu a reţinut, pînă acum, atenţia cercetătorilor. Analizînd, din punctul de vedere expus anterior, o serie de opere poetice, am ajuns, treptat, la convingerea că alternanţa sau chiar opoziţia dintre versurile *cu* şi cele *fără* substituiri precum şi apariţia relativ regulată, eventual simetrică, a acestora din urmă, de-a lungul mai multor versuri ori strofe, creează posibilitatea identificării unui *al doilea ritm* — foarte discret, adesea latent, dar cu atît mai sugestiv — pentru care voi folosi termenul de „ritm s e c u n d". Organizarea metrică a operei respective considerate în ansamblu — în iambi, trohei etc. — o voi denumi, cum este şi firesc, „ritm d o m i n a n t". Încheind seria precizărilor terminologice, menţionez că voi întrebuinţa expresia „vers trohaic (iambic) p u r" pentru acele unităţi metrice care se suprapun aidoma schemei „didactice", adică pentru versurile lipsite de orice substituire. Astfel, în strofa următoare din *Pentru marile Eleusinii* (Ion Barbu, *Ochean*, E PL, 1964, p. 18), stihurile 1 şi al 4-lea pot fi considerate iambi p u r i:

„Nocturne bolţi vor ninge din slăvi misterul lor,
Ţi s-o răsfrînge-n suflet tăria-ngîndurată,
Iar sfînta ta durere va trece legănată
În ritmuri largi şi grave, de corul sferelor" [7] =

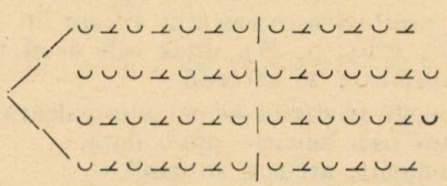

Chiar această strofă ne situează foarte aproape de miezul problemei. Ritmul iambic, dominant, este însoţit, în surdină, de un al doilea ritm, întemeiat, acesta din urmă, pe opoziţia dintre versurile *cu* substituiri (2—3) şi cele „pure" (1, 4), care încadrează catrenul, impunînd un fel de „andante", uşor trenant, de o incontestabilă sugestivitate, în acord deplin cu conţinutul.

[7] Dezvoltarea unui al doilea accent, secundar, pe silaba finală a acestui cuvînt (*sfére-lór*) este determinată de atracţia rimei „masculine" („... misterul lór").

Aceeași așezare a celor două categorii de versuri, unele față de altele, o regăsim la Bacovia, în prima strofă a poeziei *Plumb de toamnă*, cu observația că, acum, măsura este alta (iambi de 11/10 silabe):

„Deja, tușind, a și murit o fată,
Un palid visător s-a împușcat;
E toamnă și de-acuma s-a-noptat...
— Tu ce mai faci, iubita mea uitată?" =

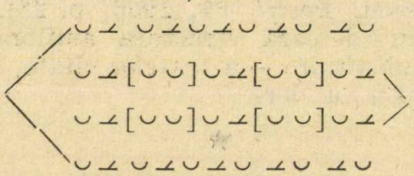

De data aceasta, apare un element nou: s i m e t r i a substituirilor, care — așa cum se vede din schemă — dețin *aceleași* poziții în versurile respective (2—3).

Alteori întîlnim însă o formulă inversă față de cea discutată pînă acum, ca în strofa inițială din *Panteism*, de Ion Barbu (*Ochean*, p. 11), scrisă în metrul iambic de 14/13 silabe, pentru care autorul *Jocului secund* manifestă a adevărată slăbiciune:

„Vom merge spre fierbintea, frenetica viață,
Spre sînul ei puternic, cioplit în dur bazalt,
Uitat să fie visul și zborul lui înalt,
Uitată plăsmuirea cu aripe de ceață!" =

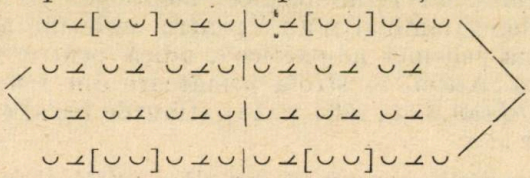

Studierea schemei metrice a strofei prilejuiește constatarea că, și de data aceasta, se dezvoltă „ritmul secund", bazat, deopotrivă, pe opoziția dintre versurile „pure" (2—3) și cele „impure" [8] cît și pe dispunerea simetrică a substituirilor.

O altă formulă posibilă este cea din *Vioara* lui Miron Radu Paraschivescu (*Tristele*, ET, 1968, p. 37), unde cele două tipuri de versuri se organizează în distihuri care se succedă:

„Cum stă-n sicriul ei cel mic culcată,
Vioara pare moartă înc-o dată.
Încremenit, arcușul subțirél
I-a amuțit alăturea și él" =

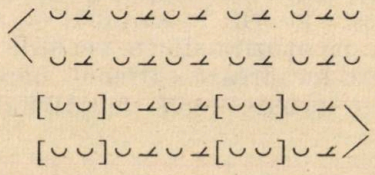

[8] Consider că perechea de antonime *pur — impur* constituie sinonime care pot înlocui cu succes formulele, cam greoaie, „(vers) cu", respectiv „fără substituiri".

Schimbarea structurii ritmice de la un „distih" la altul devine şi mai sensibilă datorită semnului de punctuaţie „forte" [.], care le desparte. Remarc, totodată, cvasiidentitatea vocalelor accentuate în ultimul distih, reprezentate prin secvenţele í ... ú ... é (v. 3), şi í ... ă ... é (v. 4). În sfîrşit, dispunerea prin alăturare a rimelor (*a a, b b*), întărind coeziunea internă a distihurilor, constituie, în acelaşi timp, încă un factor de opoziţie între ele.

Organizarea pe distihuri alternative de iambi *cu* şi *fără* substituiri apare şi mai clar într-un fragment din poemul *Comemorare* de Ion Vinea (*Ora fîntînilor*, EPI, 1964, p. 68):

„Oraşul tău mi-a devenit străin,
sînt douăzeci de ani de-atunci, Tamara...
Un spectru azi, din vremi, spre tine vin,
cobor prin sita negrei, ştirbei uliţi,
în pietre spulber efemere urme
de paşi plăpînzi pierduţi întru păcat, —
trezit imbold al vechii răni şi suliţi, —
Tamara, poate totuşi n-ai uitat ...
Dar palidele storuri dorm de mult
în tremurul amarelor tenebre".

Alcătuind schema, voi grupa versurile pe distihuri, fără ca aceasta să fie o operaţie artificială, întrucît ea oglindeşte însăşi structura ritmică a fragmentului:

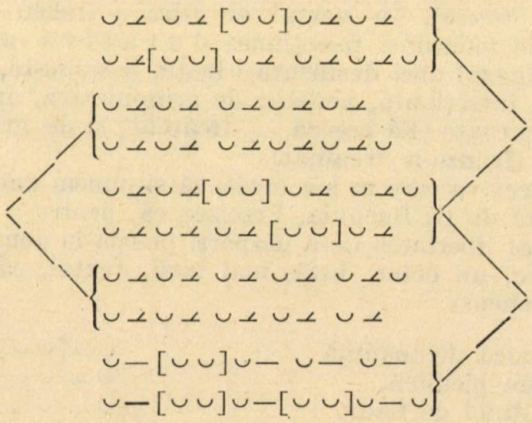

Examenul schemei ne permite să observăm că distihurile „impure" (v. 1—2, 5—6, 9—10) alternează regulat cu cele „pure" (v. 3—4, 7—8), într-o unduire ritmică subterană, ale cărei valuri învederează, parcă, pendularea între speranţă şi deznădejde, evidentă în contextul poeziei. Freamătul, cu puternice ecouri, din final — iscat de fluturarea multelor silabe neaccentuate, mai ales în ultimul vers, în contrast „ritmic" cu distihul precedent (v. 7—8), format din iambi puri — sugerează surparea interioară definitivă.

Iată şi o strofă trohaică, din Eminescu, *Povestea codrului* (*Opere*, I, p. 101), construită la fel:

„Caii mării, albi ca spuma, ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Bouri nalţi cu steme-n frunte, ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Cerbi cu coarne rămuroase, ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ [⏑ ⏑] ⌿ ⏑
Ciute sprintene de munte". — ⏑ — ⏑ [⏑ ⏑] ⌿ ⏑

Formula inversă ne întîmpină tot la Eminescu, de exemplu în *O, rămîi* (*Opere*, I, p. 110):

„Şi privind în luna plină [⏑ ⏑] ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
La văpaia de pe lacuri, [⏑ ⏑] ⌿ ⏑ [⏑ ⏑] ⌿ ⏑
Anii tăi se par ca clipe, ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Clipe lungi se par ca veacuri" ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑

Sprinten şi chiar pripit, din cauza substituirilor, în primele două versuri, ritmul trohaic se astîmpără, picurînd domol, în ultimele două.

Aidoma rimelor, troheii sau iambii puri şi impuri se pot î n c r u c i ş a în cadrul aceleiaşi strofe:

„Umbra-n codri, ici şi colo ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Fulgerează de lumine... [⏑ ⏑] ⌿ ⏑ [⏑ ⏑] ⌿ ⏑
Ea trecea prin frunza-n freamăt ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Şi prin murmur de albine". [⏑ ⏑] ⌿ ⏑ [⏑ ⏑] ⌿ ⏑

Opoziţia dintre cele două tipuri de versuri (1 = 3; 2 = 4) — întărită şi de modalitatea distribuţiei rimelor — este susţinută de alternanţa timpurilor (*Fulgerează / trecea*). În versul al 3-lea — troheu pur — încetinirea tempoului ritmic valorifică funcţiunea d u r a t i v ă a imperfectului şi, dînd imaginii răgazul unei desfăşurări lente, îi sporeşte, acesteia, capacitatea sugestivă, întreţinută, acustic, de armonizarea, aproape completă, a vocalelor accentuate (Eá treceá ... freámăt) şi de grupurile consonantice aliterante (frunza-n freamăt).

Din perspectiva care ni s-a creat, să supunem unei succinte analize metrice *Nocturnă* de G. Bacovia. Precizez că, pentru a facilita argumentarea, mi-am luat libertatea de a despărţi poezia în două catrene, deşi ea constituie, grafic, un octet. Iată, mai întîi, textul, căruia îi juxtapun, ca de obicei, schema:

„E-o muzică de toamnă ⏑ ⌿ [⏑ ⏑] ⏑ ⌿ ⏑
Cu glas de piculină, ⏑ ⌿ ⏑ ⏑ ⏑ ⌿ ⏑
Cu note dulci de flaut, ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Cu ton de violină... ⏑ ⌿ [⏑ ⏑] ⏑ ⌿ ⏑

Şi-acorduri de clavire ⏑ ⌿ [⏑ ⏑] ⏑ ⌿ ⏑
Pierdute în surdină; ⏑ ⌿ [⏑ ⏑] ⏑ ⌿ ⏑
Şi-n tot e-un marş funebru ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑ ⌿ ⏑
Prin noapte, ce suspină..." ⏑ ⌿ [⏑ ⏑] ⏑ ⌿ ⏑

Sare în ochi, de bună seamă, aşezarea identică a celor două versuri pure (3, 7) în cadrul „strofelor" respective. Impresia unui ritm secund se intensifică şi de pe urma faptului că, în celelalte versuri, substituirile revin

exact în același loc, după cum arată, în schemă, perfecta lor suprapunere grafică.

Chiar atunci cînd substituirile mișună într-o strofă întreagă, murmurul ritmului secund nu conține, *dacă măcar unele din ele revin la răstimpuri egale*. Grafic, rînduirea lor pe *aceeași* „coloană" verticală reprezintă un indiciu prețios în această privință:

„La geamuri toamna cîntă funerar — ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜
Un vals îndoliat și monoton... — ∪ ⏜ ∪ ∪ ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜
— Hai să valsăm, iubito, prin salon, — ∪ ∪ ∪ ⏜ ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜
După al toamnei bocet mortuar" — ∪ ∪ ∪ ⏜ ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜

(G. Bacovia, *Vals de toamnă*, în *Poezii*, ESPLA, 1956, p. 118);

„Doar un chiot (de iubire?) — ∪ ∪ ⏜ ∪ [∪ ∪] ⏜ ∪
Mai răsună prin grădini. — ∪ ∪ ⏜ ∪ [∪ ∪] ⏜
Om setos de nemurire, — ⏜ ∪ ⏜ ∪ [∪ ∪] ⏜ ∪
Căror zei te mai închini?" — ⏜ ∪ ⏜ ∪ [∪ ∪] ⏜

(Miron Radu Paraschivescu, *Tristele*, ET, 1966, p. 22).

În strofele împînzite de substituiri, ritmul secund se bazează pe așezarea diferită, dar simetrică a acestora din urmă, potrivit căreia versurile se reunesc, două cîte două, în grupuri care se opun unul altuia. Un maestru al procedeului este Ion Barbu:

„Din aspra contopire a gerului polar
Cu verzi și stătătoare pustietăți lichide,
Sinteze transparente de strălucire avide
Zbucnesc din somnorosul noian originar"

(*Banchizele*, în *Ochean*, EPL, 1964, p. 9) =

∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜

Deosebit de interesantă — în perspectiva discuției noastre — mi se pare structura ritmică a poeziei *Căprioara*, de Miron Radu Paraschivescu (*Tristele*, p. 136):

„Pe munții goi și vineți, o neagră căprioară
Privește spre amurgul vestind din zeci de trîmbe
Că soarele și astăzi din nou are să moară
Iar peste piramide cu muchiile strîmbe,
Secunda săriturii în goluri o măsoară" =

∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪
∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪ | ∪ ⏜ [∪ ∪] ∪ ⏜ ∪

Aşadar, cum arată şi schema, în cadrul celor două versuri iniţiale, emistihurile 1 şi 4 — ambele „pure" — fac grup împreună, în timp ce pe celelalte — 2 şi 3 — le uneşte poziţia identică a substituirilor, generalizată, ulterior, în restul poeziei.

Am afirmat, la începutul exemplificărilor, că sursele ritmului secund sînt fie alternanţa versurilor pure şi impure, fie regularitatea substituirilor. Ar fi trebuit să adaug — şi o fac acum — că ritmul secund poate rezulta din îmbinarea celor doi factori amintiţi, aşa cum se şi întîmplă în primele strofe ale poeziei eminesciene *Lasă-ţi lumea* (*Opere*, I, p. 209):

„Lasă-ţi lumea ta uitată,
Mi te dă cu totul mie,
De ţi-ai da viaţa toată
Nime-n lume nu ne ştie.

Vin' cu mine, rătăceşte
Pe cărări cu cotituri,
Unde noaptea se trezeşte
Glasul vechilor păduri.

Printre crengi scînteie stele
Farmec dînd cărării strîmte
Şi afară doar de ele
Nime-n lume nu ne simte".

În prima şi în a treia strofă versurile pure (1, 4; 2, 4) alternează cu cele impure (2—3; 1, 3). În strofa secundă — alcătuită numai din versuri impure — unităţile metrice se grupează, de asemenea, cîte două (1,4; 2—3), în funcţie de poziţia diferită a substituirilor.

☆

Înainte de a pune ultimul punct, mi se pare că sînt dator să răspund la două întrebări care plutesc în aer:

1. Am văzut că alternanţa unităţilor metrice *cu* şi a celor *fără* substituiri contribuie la nuanţarea şi diversificarea ritmului dominant, prilejuind apariţia „ritmului secund". La atît se reduce, oare, rolul fenomenului în discuţie?

2. Nu pot fi, cumva, raportate la conţinut prezenţa, adesea precumpănitoare, a substituirilor într-o poezie şi, dimpotrivă, puţinătatea sau (ceea ce se întîmplă foarte rar) lipsa lor totală dintr-o altă operă poetică?

La prima întrebare am răspuns, tangenţial, în unele lucrări anterioare[9]. Trebuie să adaug însă că vicisitudinile ritmului — provocate de frecvenţa sau de absenţa substituirilor — au consecinţe asupra tempoului rostirii, asupra debitului, înzestrîndu-se, astfel, cu virtualităţile unor indici de prim ordin ai r e l i e f u l u i. De exemplu, într-o elegie ca *De*

[9] De pildă, în studiul *Convergenţa procedeelor artistice în poemul eminescian „Din valurile vremii"* (vezi *Studii de stilistică eminesciană*, Editura ştiinţifică, 1965) şi, recent, în *Structura stilistică a poemului* Ulise *de Lucian Blaga*, LR, nr. 2/1969, p. 105—112.

cîte ori iubito... a lui Eminescu, „ralenti"-ul impus, pe alocurea, de absența substituirilor reliefează puternic tocmai momentele care reclamă unități metrice pure. Se creează astfel, între versurile și emistihurile *fără* și cele *cu* substituiri, un „contrast de v i t e z ă", iambii impuri redînd foarte adecvat tălăzuirea fanteziei poetului părăsit, țîșnirea în iureș a imaginilor:

„De cîte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte,
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte:
Pe bolta alburie o stea nu se arată,
Departe doară luna cea galbenă — o pată;
Iar peste mii de sloiuri de valuri repezite
O pasăre plutește cu aripi ostenite,
Pe cînd a ei pereche nainte tot s-a dus
C-un pîlc întreg de pasări, pierzîndu-se-n apus.
Aruncă pe-a ei urmă priviri suferitoare,
Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu...ea moare,
Visîndu-se-ntr-o clipă cu anii înapoi.
. . . . . .
Suntem tot mai departe deolaltă amîndoi,
Din ce în ce mai singur mă-ntunec și îngheț,
Cînd tu te pierzi în zarea eternei dimineți"

(*Opere*, I, p. 114).

Schema elegiei are următoarea înfățișare:

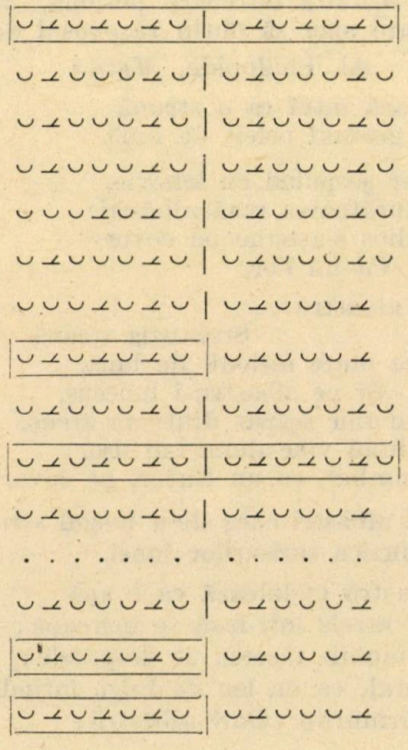

Revenind acum, cu un scurt comentariu, asupra puținelor unități metrice lipsite de substituiri — evidențiate, grafic, în schemă — voi încerca să justific „puritatea" lor în lumina formulărilor teoretice care au precedat textul elegiei.

Versul 1 („*De cîte ori*, iubito, de noi mi-aduc aminte") — în întregime „pur" — reprezintă, sintactic, o subordonată temporală i t e r a t i v ă, sugerînd revenirea hărțuitoare, obsesivă, r i t m i c ă a amintirii. Folosesc acest prilej pentru a semnala, din treacăt, că Eminescu a recurs, nu o dată, la imagini din lumea mișcărilor sonore organizate „r i t m i c" (în sensul ritmului „pur") ca să descrie perindarea prin conștiință a amintirilor, care „Țîrîiesc încet ca greieri", „cad grele, mîngăioase /...Cum în picuri cade ceara" sau „pe suflet cad în picuri" etc., etc.

Emistihul 1 din versul 8, evocînd ideea de „grup" („un *pîlc întreg* de pasări"), sporește indirect, prin contrast, durerea însingurării: este firesc ca, aci, silabele să cadă lent, apăsător, greoi.

Versul 10 — „pur" pe toată întinderea lui — dă expresia calmului, indiferenței, ataraxiei: domolirea corespunzătoare a tempoului este redată și prin punctele de suspensie („Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu [...] ea moare").

În sfîrșit, primele emistihuri ale ultimelor două versuri exprimă, ambele, mișcări ritmice: creșterea, parcă zvîcnind (*Din ce în ce...*) a sentimentului de singurătate și, respectiv, îndepărtarea t r e p t a t ă a păsării în zbor, pînă ce „se pierde în zare".

În legătură cu cealaltă întrebare posibilă, am ales două poezii, din a căror confruntare sper să obțin răspunsul dorit:

Al. Philippide, *Muzică*

„O rază intră ca o strună
Prin geamul poleit de lună.

În aer șerpuind cu lenevie,
Tremurătoarea rază albăstrie
Melodios s-așterne pe covor
Ca un fior.

Fior albastru...
Străvezia strună
Aduce mute melodii de lună,
Și pe albastru-i lunecuș,
Ca un fior scăpat dintr-un arcuș,
Din lună vine-alunecînd ușor
Un zîmbet, ca un flutur, pe covor.

Fiori albaștri curg de-a lungul strunei,
În muzica surîsurilor lunei.

Fereastra ondulează ca o apă
Cînd razele într-însa se îngroapă;
Din mobile tăcerea se desprinde;
Covorul, ca un lac de fulgi, întinde
Înmărmurite valuri albăstrii;

Fulgi albi, uşori, se prind de draperii,
O, vis, şi draperiile sînt pline
De somnul mătăsos al lunei pline"

(*Visuri în vuietul vremii*, EPL., 1969, p. 7—8) =

∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3^{10}	6^{10}	9^{10}
∪⏑[∪∪] ∪⏑ ∪⏑∪	3	6	9
∪⏑ [∪∪] ∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
[∪∪] ∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
[∪∪] ∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑	3	7	10
[∪∪]∪⏑	1	3	4
∪⏑ ∪⏑[∪	2	3	5
∪] ∪⏑ ∪⏑∪	2	4	6
∪⏑ ∪⏑[∪∪] ∪⏑ ∪⏑∪	4	7	11
[∪∪] ∪⏑ [∪∪]∪⏑	2	6	8
[∪∪] ∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑	3	7	10
∪⏑ ∪⏑[∪∪] ∪⏑ ∪⏑	4	6	10
∪⏑[∪∪] ∪⏑ [∪∪]∪⏑	3	7	10
∪⏑ ∪⏑ ∪⏑ ∪⏑ ∪⏑∪	5	6	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ ∪⏑ ∪⏑∪	4	7	11
[∪∪] ∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑	3	7	10
∪⏑ ∪⏑ ∪⏑ [∪∪]∪⏑	4	6	10
∪⏑[∪∪]∪⏑ [∪∪]∪⏑∪	3	8	11
∪⏑[∪∪]∪⏑ ∪⏑ ∪⏑∪	4	7	11
	71	151	222

[10] Cifrele din coloana I reprezintă numărul silabelor accentuate din versul respectiv; cele din coloana a II-a, numărul silabelor atone; cele din coloana a III-a, suma primelor două (adică „măsura" versului).

Mihai Eminescu, *Sonet*

„Afară-i toamnă, frunză-mprăştiată
Iar vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri;
Şi tu citeşti scrisori din roase plicuri
Şi într-un ceas gîndeşti la viaţa toată.

Pierzîndu-ţi timpul tău cu dulci nimicuri,
N-ai vrea ca nime-n uşa ta să bată;
Dar şi mai bine-i, cînd afară-i sloată,
Să stai visînd la foc, de somn să picuri.

Şi eu astfel mă uit din jeţ pe gînduri,
Visez la basmul vechi al zînei Dochii,
În juru-mi ceaţa creşte rînduri-rînduri;

Deodat' aud foşnirea unei rochii,
Un moale pas abia atins de scînduri...
Iar mîni subţiri şi reci mi-acopăr ochii"

(*Opere*, I, p. 119) =

∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ [∪ ∪] ∪ ⏑ ∪	4	7	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
[∪ ∪] ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	4	7	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ [∪ ∪] ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	4	7	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪	5	6	11
	67	87	154

Cercetarea comparativă a schemelor impune de la început o observaţie. În primul text substituirile abundă, în cel de-al doilea ele apar cu totul sporadic. Dacă apelăm la oficiile statisticii, aflăm că, în *Muzică*, datorită frecvenţei substituirilor, din cele 222 de silabe ale poeziei, numai 71 (32,43%) sînt accentuate, iar restul de 151 (67,57%) sînt atone. Dim-

potrivă, în sonetul eminescian, din 154 de silabe, 67 (43,51%) se găsesc sub „ictus", în timp ce 87 (56,49%) sînt neaccentuate [11].

Această repartizare procentuală, profund diferită de la o poezie la alta, este cît se poate de semnificativă, participînd substanţial la urzirea unei anumite a t m o s f e r e ritmice, care prilejuieşte împlinirea şi rotunjirea ideii poetice. În *Muzică*, puzderia substituirilor, spaţiind vîrfurile de accentuare şi împuţinîndu-le, vătuiesc sonorităţile poeziei, căci multele şiraguri de silabe atone foşnesc şi unduiesc abia simţite. O asemenea ţesătură ritmică se mulează perfect pe trupul ideii, imaginile lunecînd printr-un univers al sunetelor stinse, al discreţiei sensoriale, al sinesteziilor.

Dimpotrivă, cadenţa „monotonă" a sonetului eminescian, determinată de „puritatea" ritmului iambic, se înscrie printre procedeele de mare rafinament artistic, menite să nuanţeze evocarea unui mediu de tihnă şi toropeală — de „somnie", cum ar zice Sadoveanu — în stare să favorizeze visătoria şi să dezlănţuie puterile fanteziei. Lipsa „ritmului secund" devine, aci, un factor stilistic pozitiv, asigurînd curgerea tărăgănată şi obosită a versului.

La capătul acestor observaţii — izvorîte din dorinţa de a deschide o perspectivă nouă de investigare a tehnicii versului — dau expresie convingerii că disocierea celor două „straturi" ritmice, identificarea şi interpretarea alternanţelor, a opoziţiilor dintre ele, a precumpănirii versurilor pure sau impure într-o anumită creaţie poetică, pot spori, cu încă unul, seria procedeelor de „citire" exactă şi nuanţată a poeziei.

[11] În aprecierea cifrelor şi a procentelor trebuie să se ţină seama de faptul că, în iambii endecasilabici puri, raportul este, de la început, favorabil silabelor neaccentuate (6/5), întrucît ultimul iamb este „catalectic".

Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu. Sub redacția acad. Tudor Vianu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Început în 1957, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* a apărut la sfîrșitul anului trecut. Sub conducerea regretatului Tudor Vianu, lucrarea rezultă din eforturile unui colectiv destul de numeros, alcătuit din Gh. Bulgăr, Șerban Cioculescu, Ion Crețu, Ion Dumitrescu, Ion Gheție, Dumitru Marmeliuc, Luiza Seche, Vladimir Streinu și Flora Șuteu.

Așteptat cu mult interes, îndeosebi după ce „Limba română", începînd din 1958, a publicat fie unele articole pe marginea materialului excerptat, fie chiar extrase din *Dicționar*, urmate de observații din afara colectivului de lucru, DE atrage atenția filologilor noștri de mai bine de o jumătate de an. (Numai „România literară" i-a consacrat vreo patru articole.)

A analiza complet o operă de proporțiile monumentale și de felul celei care ne preocupă aici este o năzuință aproape himerică. De aceea, cei care l-au comentat s-au mulțumit numai să dea glas acordului sau dezacordului lor cu unul sau altul din aspectele *Dicționarului*.

Subliniind de la început cu tărie importanța apariției DE, nici eu nu pot face decît o serie de remarci, adesea disparate, asupra cîtorva laturi ale lucrării, socotind că o viitoare ediție, a cărei necesitate o întrevăd de pe acum, va ține seama măcar în parte de observațiile care urmează. În afara verificării unei singure poezii (*O, mamă...*), a unei singure pagini de proză (p. 64 din ediția utilizată de autori) și a unui singur cuvînt (*nor*), ele nu sînt decît rezultatul unei frunzăriri parțiale, dezordonate și întîmplătoare a volumului.

★

Întîi, despre textele care stau la baza *Dicționarului*.

Din introducerea intitulată *Structura generală și limitele* (!) *dicționarului* (p. 5) reținem că s-au folosit toate poeziile publicate în timpul vieții lui Eminescu, zece „dintre cele mai cunoscute postume" și patru din povestirile în proză (toate patru antume). Constatăm deci o amalgamare de criterii, istorice și estetice. Admițînd că profund originalele *Geniu pustiu*, *La curtea cuconului Vasile Creangă* etc. aveau mai puține drepturi de cetate decît *La aniversară* sau *Cezara* (suspectate de unii a fi traduceri ori adaptări), renunțînd la o discuție, oricum neconcludentă din punct de vedere estetic, dacă *Viața* sau *Între pasări* sînt mai reprezentative decît *Memento mori*, *Povestea magului călător în stele* sau *Sarmis* și *Gemenii*, ca să mă limitez la poemele mai întinse dintre postume, trebuie, de dragul istoriei, să pomenesc absența din *Dicționar* a unor traduceri publicate în timpul vieții poetului, ca traducerile din Edgar Poe, Mark Twain și din Carmen Sylva sau a poeziilor populare din *Fîntîna Blanduziei* (ianuarie 1889). Pe scurt,

asupra dimensiunilor operei poetice a lui Eminescu autorii *Dicționarului* au un punct de vedere hibrid: ei nu au utilizat toate antumele, iar alegerea postumelor poate părea arbitrară.

Care e așa-numitul „text de bază" al *Dicționarului*? În *Anexă* (p. 633) ele sînt numite: volumele I (1939) și IV (1952) din ediția Perpessicius pentru versuri și ediția Eugen Simion — Flora Șuteu (1964) pentru proză. Afirmația că „ultima ediție de poezii îngrijită de acad. Perpessicius: M. Eminescu, *Opere alese*, vol. I și II, București, 1964, 1965, apărînd în momentul în care dicționarul nostru se găsea definitiv redactat, n-a mai putut fi pusă la contribuție pentru lucrările noastre" pare cel puțin ciudată dacă ținem seama că *Opere alese*, I văzuse lumina zilei cu aproape trei ani înainte ca *Dicționarul* să fie dat la tipar, pe cînd *Proza literară* a lui Eugen Simion și a Florei Șuteu apăruse doar cu cîteva luni mai devreme. Nu vreau să minimalizez meritele celei mai bune ediții de proză de pînă acum, nici să le exagerez pe ale noii ediții Perpessicius (... mai ales că ea admite unele rectificări propuse de mine), dar subliniez din nou inconsecvența de principiu. Lungile tabele de modificări (p. 636—646) față de ediția veche a lui Perpessicius, sub cele 172 de numere curente, maschează, în realitate, vreo 320 de abateri de la „textul de bază". (Ele sînt, în cea mai mare parte, rodul matur sau precoce al cercetărilor lui Ion Crețu, concretizate în seria de *Rectificări*...) Se admit, astfel, aproape totdeauna formele primei ediții a lui Maiorescu, chiar în cazuri anodine, trecîndu-se însă cu vederea deosebiri mai profunde, ca, de pildă, versul 105 (în DE; O. I 53/17) din *Înger și demon* (unde versiunea din ediția Maiorescu, *Am voit viața-ntreagă să pot răscula poporul*, pare cu mult mai normală decît neeufonicul *Am urmat pămîntul ista, vremea mea, viața, poporul* etc.). În loc de a preciza, cu modestie, că „modificările aduse de noi ediției Perpessicius nu au scopul de a stabili forma ideală a unei ediții a operei lui Eminescu" (p. 635), autorii *Dicționarului* ar fi trebuit să aibă curajul de a publica textul eminescian așa cum l-au văzut ei, dacă nu în volum aparte, cel puțin la începutul sau în anexa *Dicționarului*, din care n-ar fi ocupat nici o sută de pagini.... În situația prezentă, ori de cîte ori cititorul are impresia că un citat din dicționar nu coincide cu ceea ce știa el, e silit să cerceteze dacă nu cumva are de-a face cu vreuna din cele peste 300 de modificări grupate în cele peste 170 de „poziții" repartizate în cele cinci tabele de anexă. O operă ca DE nu se face în fiecare deceniu; ea ar fi meritat deci să fie precedată de o ediție — critică, estetică, istorică, oricum —, dar care să slujească drept unică și integrală sursă a dicționarului.

★

În luarea de atitudine a autorilor față de textul de bază se vădesc, după părerea mea, unele inadvertențe.

Astfel, începutul poeziei *Înger de pază*,

Cînd sufletu-mi noaptea veghea în estaze,

Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,

are *estaze* în „Convorbiri literare", Perpessicius și, firește, în DE; mă întreb însă dacă ediția Maiorescu, care scrie *estază* (presupunînd o formă anterioară *estasĕ*), rimînd cu *pază*, nu are dreptate; singularul *extază* (atestat de *Dicționarul invers*) ar sta alături de *ipostază*, *metastază* etc.

La **prieten**, dicționarul înlocuiește pe *prieteni* (o. I 91/21, 218/3) din Perpessicius cu *prietini* (rimînd cu *cetini*), dar la 225/16 lasă *prieteni*, deși în Maiorescu avem *prietini* (aceeași rimă).

La **pune**, se citează forma *s-au pus*, după Perpessicius (o. I 146/23); dar „Convorbirile" (și „Timpul"!) scriu *s-a pus* (rimînd cu *Apus*).

La **sară**, genitivele *serii* (o. I 216/2, 22) și *serei* (o. I 188/13) din ediția Perpessicius îl înlocuiesc pe *sării* din Maiorescu. În „Familia", ultimul pasaj citat are *serii*.

La **speriat**, în o. I 84/34 citim *spărietă*, față de *speriată* din „Convorbiri" și din Maiorescu; deci unul din temeiurile variantei dispare.

Pentru **viers**, toate cele trei atestări au *vers* în CL; DE a acceptat, poate pe drept, forma *viers* din Perpessicius (doar pasajul o. I 115/18 apare cu *vers* la citate și cu *viers* la formele gramaticale).

La **vindeca**, se citează după Perpessicius (o. I 236/2) forma *vindec*, deşi... facsimilul primei tipărituri, din o. III 335, arată *vindic* (splendidă rimă la *indic*); în schimb, cu cîteva rînduri mai jos, *piept* din Perpessicius e înlocuit cu *pept* din CL...

La **virgin**, e semnalată varianta *vergin, -ă*; dar în două pasaje folosite acolo ca argument (o. I 32/8 şi 32/33) CL au *virgină* (vezi facsimilul din o. I 293); autorii DE nu au confruntat, nici în acest caz, ediţia Perpessicius, de unde l-au luat pe *vergină*, cu prima tipăritură — sau cu ediţia Maiorescu.

La **vîrstă**, unica atestare a variantei (regionale) *vrîstă* e într-adevăr din ediţia Perpessicius; numai că textul din CL (şi din Maiorescu) are *vĕrstei*.

Rezultatul: textul poetului e arhaizat sau regionalizat pe nedrept.

În legătură cu admiterea formei *gheţosu*, cu trei silabe, după „Familia" (în poezia *Speranţa*, versul 33: *Isbiti de orcanulu ghiaciosu urlandu*; în Perpessicius: *Izbiţi de orcanul gheţos şi urlînd*), nu cred că DE are dreptate. *Basmu* şi *cinismu* la care se referă Flora Şuteu (LR, XIII, 1964, nr. 3, p. 203) sînt în altă situaţie, fiind urmate de o consoană, nu de o vocală, ca în *gheţosu urlînd* (de altfel, acceptînd propunerea Florei Şuteu, socotesc că ar fi obligatorie virgula între cele două cuvinte). Iată, de exemplu, o serie de pasaje în care Eminescu scrie *basmu* (vezi şi Călinescu, *Opera...*, IV, 248!): I 306 (unde apare şi *basmă*), 393 (unde găsim, la 3°, şi *basm, înainte de vocală*), 464; III 84 n. 4, 309; IV 37, 82, 111, 174, 266, 311, 467, 469; V 39, 64, 73, 155, 229, 462, 679; absolut în toate cazurile, *basmu* e urmat de o consoană iniţială. În aceeaşi poziţie apare cuvîntul şi într-unul din întîiele versuri ale lui Arghezi: *Noaptea clară într-un basmu de magie schimbă balta* (cf. Şerban Cioculescu, *Un jubileu literar: 50 de ani de la debutul d-lui Tudor Arghezi*, în „Revista Fundaţiilor Regale", XIII, 1946, nr. 4, p. 796; iar cu două pagini mai departe un pasaj al lui Macedonski, din 1896: „poezia nu este, n-a fost, nu va fi niciodată basmu versificat, episod de nuvelă"). Într-un rînd, Eminescu foloseşte şi femininul *basmă*: *S-atrag cu-a tainelor şi-a basmei rază* (o. IV, 211; cf. şi V, 184) În sfîrşit, mai găsesc *spasmu* tot în poziţie anteconsonantică într-un vers citat de Călinescu (*Opera...*, II, 232): *Viaţa ei este un spasmu lung*. După toate acestea, mi se pare că varianta *gheţosu urlînd* nu merită să fie acceptată. Menţionînd că la **orcan** acelaşi citat apare în DE cu forma *gheţoşi*, mai adaug că versul, chiar în forma *Izbiţi de orcanul gheţos, urlînd* (adică fără *şi*) nu ar fi prea şocant, deoarece în aceeaşi poezie de tinereţe mai găsim un vers (9) cu un număr anormal de silabe.

Problema textului de bază al traducerii din Schiller, *Mănuşa*, fiind prea complexă, o las pentru alt prilej.

Cîteva îndoieli privind proza.

În P. L. 36/10 găsim într-adevăr *cercuri*, dar mă întreb dacă nu ne aflăm cumva în faţa unei greşeli de tipar din CL. Iată contextul: „Pe o pagină găsi o mulţime de cercuri ce se tăiau, atît de multe, încît părea un ghem de fire roş sau un painjiniş zugrăvit cu sînge. Apoi îşi ridică ochii şi privi visînd în faţa cea blîndă a lunei — ea trecea frumoasă, clară pe un cer limpede, adînc, transparent, prin nouri de un fluid de argint, prin stelele mari de aur topit. Părea că deasupra mai sunt o mie de cercuri, părea că presupusa lor fiinţă transpare prin albastra-i adîncime...". Mi se pare că ar fi mai potrivit să citim, la sfîrşitul pasajului, „... o mie de *ceruri*...".

Tot aşa, la P. L. 47/41 („Vei vedè cum ne se minte în şcoală, în biserică, în sfat...") aş înlocui *sfat* cu *stat*, iar la P. L. 63/2 („Deodată simţi cum că pe marginea patului său şede cineva... îi şedea pe picioare"), în loc de *şede*, cred că ar fi mai la locul lui imperfectul *şedè* (sau *şedea*).

În următoarele locuri am impresia că textul eminescian nu a fost exact înţeles de autorii dicţionarului.

avea o. I 194/5 *Nu spera şi nu ai teamă*: după părerea mea, *nu ai* e imperativ (cf. o. III 88: *Nici s-aştepţi, nici să ai teamă*, devenit *Nici spera, nici să ai teamă*; p. 101: *Nu spera şi nu te teme*); evident, tot imperativ în o. I 196/24 şi, probabil, şi 29. Forma negramaticală a imperativului nu e izolată: în o. I 209/15 citim *Nu zi ba de te-oi cuprinde*.

avînta P. L. 11/18 ,,El se uită cu milă la ea, o mîngîia — dar apoi, desfăcîndu-se de îmbrăţoşările ei, se avîntă pe şeaua calului şi plecă în lume'' : e limpede că *se avîntă* e perfectul simplu, nu prezent.

cîmp, 2. O. I 9/6 *Apele lucinde-n dalbe diamante Peste cîmpii-n zori.* Nu văd de ce *cîmpi* înseamnă aci ,,întindere, ţinut'', şi nu ,,cîmpie'' (sensul 1).

domni : din cele patru citate pentru înţelesul tranzitiv, mi se pare că unul singur, ultimul, e într-adevăr tranzitiv (şi acela în ,,context figurat'').

dulce : în O. I 83/9 *Tu-ţi arzi ochii şi frumseţa... Dulce noaptea lor se stinge*, a fost interpretat adverbial !

el O. I 178/29 *În locul lui menit din cer* : oare *lui* e genitiv ? !

gol [2] O. IV 432/28 *Cum între cer şi mare trec pasările stol, Trec gîndurile mele a sufletului gol* : trebuie să înţelegem (sensul II. 1.) ,,sufletului lipsit de elanuri, dezamăgit'', ca autorii dicţionarului ? (Ce funcţie sintactică ar avea ?) Sensul e altul, şi anume ,,golul sufletului'' (*golul* substantiv, deci la **gol** [1]). Mai jos cu cîteva rînduri, ni se spune că aici *gol* e ,,n. ac.'' (nominativ — acuzativ), un adevăr care stă în violentă contradicţie cu interpretarea proprie autorilor...

înainte [1], sensul 2. P. L. 80/14 ,,Este un mister în această aversiune înainte, în tristeţă după plăcere'' : trebuie să înţelegem *înainte de plăcere*, cu alte cuvinte *înainte* nu e adverb, ci locuţiune prepoziţională. (Despre acest pasaj va mai fi vorba).

înmărmurí. Sînt trei sferturi de veac de cînd Ibrăileanu a arătat, convingător, că în *Pe lîngă plopii fără soţ*... trebuie să citim

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rînduri de vieţi,
Cu ale tale braţe reci
Înmărmureai măreţ

Un chip de-a pururi adorat,
Cum nu mai au perechi etc.,

suprimînd virgula de după prima strofă ; reiese deci că *înmărmureai* nu e intranzitiv, cum se spune în DE, ci are complementul direct *un chip* etc. Faptul că DE consideră că *înmărmureai* are în acest pasaj funcţie intranzitivă e cu atît mai ciudat cu cît unul din membrii colectivului de lucru, Ion Creţu, a atras atenţia asupra interpretării lui Ibrăileanu (în LR, IX, 1960, nr. 5, p. 58—59 ; la bibliografia citată acolo adaug G. Ibrăileanu, *Studii literare*, ed. a III-a, Bucureşti, 1931, p. 171). Sensul tranzitiv al verbului a fost ,,redescoperit'' acum doi ani în... Italia (vezi ,,Familia'', 1969, nr. 2, p. 4, col. 1). Nu trec sub tăcere însă nici protestul lui C. Botez, în addenda ediţiei lui de la ,,Cultura naţională'' (p. XV), admiţînd că varianta invocată de el (= Perpessicius, vol. III, p. 77), îngăduie cealaltă interpretare ; dar argumentul lui Ion Creţu, că în manuscrise ,,nu se află nici un semn de punctuaţie după *măreţ*'', e nul şi neavenit : întreaga versiune, de 48 de versuri, are... o singură virgulă !

întunerec O. I 18/2 *Ca a nopţii poezie, Cu-ntunericul talar* etc. : să fie *întunerec* substantiv (,,avînd întunericul drept talar'') ? sau mai degrabă adjectiv, în loc de *întunecos* ? cf. *la loc întunerec* (în DA) şi frecventa utilizare adjectivală, de pildă, a lui *răcoare* (exemplele au fost adunate de mine, în *Marginalii la un glosar eminescian*, LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 509—511).

joc O. I 36/14,

Ce e poezia ? Înger palid cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane şi cu glasuri tremurate,

Strai de purpură şi aur peste ţărîna cea grea.

Nu mi se pare că *joc* înseamnă aici ,,dans'' (,,voluptos *dans* cu icoane şi cu glasuri tremurate'' ?) ; citatul aparţine, cred eu, nu sensului 3, ci sensului 1.

schelă O. I 37/11 *Suind, palid suflet, a norilor schele. Schele* nu e un plural de la *schelă*. Iată dovezile, furnizate de Eminescu însuşi :

Zadarnica mea minte de visuri e o schele.
(O. IV 262/8)

S-arată înainte-ţi o schele despoiată
De orice vis cu care o îmbrăcai odată.
(O. IV 390/9—10)

Pe schelea lumii noastre urîte şi-ntr-un chip
(O. IV 437/45 ; cf. V 514/91).

Cuvîntul-titlu trebuie, deci, înlocuit cu **schele**,

iar articolul *a* din acest pasaj trebuie scos dintre formele invariabile.

sfînt[1], I, 2. În O. I 160/34,

Precum în vechimea sfîntă se jungheau
odinioară
Virginile ce stătură sculptorilor de modele,
Cînd tăiau în marmor chipul unei zîne după ele.

(Am scris *jungheau* din cauza numărului de silabe). *Vechimea sfîntă* nu poate fi nici „practica religioasă a antichității", nici „istoria sacră a antichității", ci pur și simplu „antichitatea sacră" (*odinioară* pare pleonastic).

spînzurătoare. Cel puțin într-al doilea citat (O. I 183/33, nu 32: *Îndrăgi-i-ar ciorile și spînzurătorile!*) sensul nu poate fi „executare prin ștreang a unui condamnat", ci „instrumentul de execuție".

★

Poate că neajunsul cel mai grav al *Dicționarului*, care declară de la început că înregistrează „întregul material de limbă existent", este... absența unui număr de cuvinte. Șerban Cioculescu a semnalat deja (în „România literară" din 5.XII.1968, p. 5) lipsa lui **avizat** (P. L. 27/39), care în DL e prezent exact cu acest pasaj din Eminescu.

Răsfoind la întîmplare DE, am notat și eu o serie de cuvinte care lipsesc fără nici o justificare. Mă tem că o verificare integrală ar mai descoperi asemenea lacune. Iată cele găsite de mine — evident, numai în textele utilizate de autorii dicționarului.

aversiune P. L. 80/14 „Este un mister în această aversiune înainte, în tristeță după plăcere".

cincizeci. P. L. 3/7 „Cincizeci de ani de cînd împăratul purta război c-un vecin al lui". Tot acolo, în rîndul 9: „Cincizeci de ani, și numai împăratul trăia singur, ca un leu îmbătrînit." Cuvîntul nu apare nici ca articol independent, nici la *cinci*, nici la *zece*, în timp ce *cinci sute* e prezent și la *cinci*, și la *sută;* la fel, *patruzeci* este înregistrat, dar din *o mie patru sute* (O. I 155/20) e prezent numai *o*; poate lipsesc și alte numerale? *Douăzeci și șase* de ani ar fi vrut să aibă Elis — adică Cleopatra din *La aniversară*; numeralul e consemnat, ca unic exemplu, la... *douăzeci*, evident, cu definiția „... între 19 și 21"; a fost analizat numeralul compus? nu, fiindcă *șase* lipsește și el (dar *și* dintre cele două numerale e înregistrat).

fals, P. L. 27/4 „un băiet de țigan..., cu degetele uscate, mișca niște coarde false, care țîrîiau nervos...".

vegetal. P. L. 78/24 „deasupra păturei afînate de lume vegetală se mișcă o lume întreagă de animale".

strigoi. O. I 88, titlul poeziei *Strigoii*.

Alteori, cuvintele sînt prezente numai în parte, adică sub formă de trimitere lexicografică, fără citat și fără indicarea locului unde apar în textul poetului.

Astfel, găsim „***beteală** s.f. v. *peteală*", dar *peteală* lipsește cu desăvîrșire. Ofer eu un citat, din O. I 82/20: *Ochii-n lacrimi și-i ascunde într-un păr ca de peteală.*

Tot așa, citim „***dis-de-dimineață** adv. v. *desdimineață*", dar *desdimineață* lipsește (P.L. 15/20: „A doua zi Genarul plecă iarăși desdimineață la vînătoare"; degeaba l-am căuta și la *dimineață*).

„***ispăși** vb. IV v. *spăsi*", iar *spăsi* lipsește din corpul dicționarului, deși la p. 642 se afirmă că varianta *spăși* din Perpessicius a fost înlocuită, în două locuri, cu *spăsi*.

Alte cazuri similare:

***astîmpără** ne trimite la *stîmpăra*, care lipsește.

„***neîndurătór, -oáre** adj. v. *nendurător*", iar la *nendurător* găsim numai... „v. *neîndurător*"! Dau eu exemplul (dar poate vor fi și altele), din *Odă* (*în metru antic*), versul 8: *Pîn-în fund băui voluptatea morții Nendurătoare.*

„***implîntá** vb. I v. *plînta*", dar *plînta* e absent; să fie oare același citat la **plántá**, unde sîntem trimiși de... **plantá*? Și *plántá* să fie totuna cu *implîntá*?

Nu izbutesc să pricep de ce, din citatul P. L. 22/16, „...grădina cu multe straturi, neudată și necăutată de nimeni...", **necăutat** a căpătat independență, iar *neudată* apare numai la **udá**. Tot așa, *nesedus* apare numai la **seduce**. *De-a pururea* e prezent numai la **pururi** (iar *de* și *a* din această locuțiune nu sînt înregistrate), *fărdelege* numai la prepo-

ziția compusă **fără de** (cu o singură atestare) și la **lege** (cu două atestări !).

Lacune sînt și în partea numită „enciclopedie".

Gajus, folosit izolat în P.L. 71/32, nu apare nici independent, nici la **August** pe cînd *Satana* din P.L. 74/32 e prezent și separat, și la **apage Satana**. Se denaturează, astfel, indicațiile de frecvență a cuvintelor.

Anadyomene, dacă nu intră în cuvîntul-titlu (ca **Venus Anadyomene**), merita măcar o trimitere. Personajele tabloului „Venus și Adonis" au fost recenzate de cîte două ori, atît la „Adonis și Venus", cît și la „Venus și Adonis", pe cînd *Eva* din tabloul „Adam și Eva" nu e de sine stătătoare : la ce mai ajută atunci frecvența cuvintelor ?

Sfîntul **Gheorghie** e prezent, și ca **Gheorghe**, și ca **Gheorghie**, în timp ce sfintele *Ana* (o. I 65/5), *Miercuri* (o. I 72/20) și *Vineri* (o. I 72/24) au dispărut.

Nici *Fr. Schiller* (o. I 165) n-a fost înregistrat, spre deosebire de **N. Lenau**, deși amîndoi se află în aceeași situație (în subtitlul traducerilor). Dacă **heinizá** există, nu era oare necesară și prezența lui *Heine* ?

Nu sînt puține cazurile în care cititorul va crede că a mai descoperit cuvinte absente din DE ; ele sînt însă numai... rătăcite de la locul lor alfabetic, uneori mai aproape de unde trebuiau să fie, alteori mai departe. Iată cîteva cazuri din cele remarcate de mine : *grierel, hîd, înaintit, mărgăritărel, mărgea* (așezat între *mărgini* și *mărginit* !), *mulieratic, ocazie, odină, reflect, săhăstrie, senzual, simți, talhar* (între *teatru* și *tei*, la trei pagini de la locul cuvenit !), *tomnatec*. La fel în enciclopedie : *Adonis, Biblice, Correggio, Francesco, Horațiu, nervum rerum gerendarum, Sibaris*.

Lipsesc și un mare număr de trimiteri, uneori de la mare distanță, în timp ce, de pildă, ***aloeuri** e prezent nemijlocit după **aloeurea**. Iată cîteva din trimiterile absente, deși necesare :

aci și *aicea* (la **aici**) ;

cuptior (la **cuptor**) ;

discoase (la **descoase**) ; în o. I 80/5 se citește, în realitate, *ar discoasă*, nu *descoasă* : modificarea nu figurează în tabelele din anexă ;

îmfla (la **umfla**) ;

împle și *împlea*, la **umple** : formele cu *î-* sînt cel puțin de două ori mai numeroase decît cele cu *u-* ; dintre atestările citate în DE pentru varianta *împle* lipsesc cinci pasaje, din cele... enumerate la „forme gramaticale" ;

nour, la **nor** : varianta are peste treizeci de atestări !

painjeni (la **painjini**) ;

otar, la **hotar**, unde o eroare tipografică îl schimonosește în *atar* !

scîrșni, la **scrîșni** : unicul citat de acolo are de fapt *scîrșni*, nu *scrîșni* ;

ulei (la **oloi**) ;

undula (la **ondola**) ;

ziuă (la **zi**).

Enciclopedia nu are nici un *Cristos* (ca trimitere la **Hristos**), deși folosit de Eminescu — și chiar de două ori, nu o singură dată, cum se afirmă la „variante". De asemenea, la **Cichindeal** ar fi trebuit să se spună că aceasta e numai o grafie de epocă pentru forma corectă *Țichindeal* ; cîți cititori vor înțelege trimiterea „***Țichindeal** v. *Cichindeal*" ?

★

Cîteva observații referitoare la forma preferată drept cuvînt-titlu.

cézar : la sfîrșitul articolului ni se spune că e „accentuat și : *cezár*" ; dar la Eminescu în t o a t e pasajele accentul stă pe silaba a doua (cf. p. 8 : „DE respectă accentuarea pe care o folosește Eminescu, indiferent dacă ea corespunde sau nu celei din limba literară").

minorean (în citat e la plural, *minoreni*) : deși, în afara celui din DA, nu pot oferi decît un singur exemplu, tot la plural („oamenii atît de minoreni în estetică", din Iosif Vulcan, citat de Perpessicius în vol. I, p. 282, și vol. II, p. 217, al ediției sale), aș susține că trebuie scris *minoren*, ca *peren* (la urma urmei vine dintr-un latinesc *minorennis*).

pag (la **paj**) se bazează numai pe o. I 85/26, unde găsim pluralul articulat *pagii* ; singularul cred că trebuie să fie *pagi* (în ortografia veche *pagiu*, dar monosilab ; la fel *pavagi, pasagi*, al cărui plural la Eminescu e *pasage* ? la **ezita**, DE scrie greșit *pasaje*).

***smucí** ne trimite la *smuncí* ; dar la locul alfabetic al lui *smunci*, adică între **smulge** și **snop**, cuvîntul-titlu e tot **smuci** — și la

fel citatul, deşi în P.L. 9/12 (unica atestare) citim *smunci*.

stană se bazează numai pe *stanuri* şi pe *stanurile*; mi se pare că *stan*, s.n., trebuia să fie cuvînt-titlu (cf. şi o. IV 156/137, o. V 38/3, 28).

tinerél, -eá: unicul exemplu are *tinerică*; era necesară cel puţin o trimitere (cf. **frumuşél, -ícă**).

ţineá e cuvînt-titlu, deşi numai t r e i din cele vreo 60 de forme sînt de conjugarea a II-a (în o. I 124/5 *ţinem*, accentuat pe prima silabă, e în rimă); la fel s-a procedat şi cu **rămîneá** (trei sau patru forme de conj. a II-a din vreo 75). De vreme ce, la p. 8, nu se spune că „în cazul cînd la Eminescu apare alături de forma literară şi forma regională, articolul se tratează la forma literară (indiferent de frecvenţa atestărilor cu forma regională), iar varianta se înregistrează la sfîrşitul articolului", nu trebuia să se aplice acelaşi principiu şi arhaismelor (dacă *ţineá* este un arhaism)? altfel, ajungem la situaţia stranie în care (la **loc**) se consemnează expresia *a se ţineá locului*, deşi u n i c a ei atestare cuprinde o formă de conjugarea a III-a a verbului.

viespe: oare aceasta să fie forma de nominativ singular? în unicul pasaj citat în DE, *viespii* ar putea fi nearticulat: „*liane* şi *flori* de apă să încunjure... corpul meu... şi... *viespii* să-şi zidească fagurii"...; mai adaug un loc din o. IV 319/35:

În murmurul de viespii, ce-n mii de chilioare
Zidesc o mănăstire de ceară pentru trai.

Aproape că nu îndrăznesc să scriu asta pe hîrtie, dar s-ar părea că forma de singular a cuvîntului ar fi *viespie*, în trei silabe.

Multe sînt greşelile de accent în cuvîntul-titlu; citez: *albicios, crea, doină, domino, durea, emanaţiune, fiică, genuncheat, îngenunchea, întrecere, lucitor, *mîine, moale, moară, *paisprezece, perciune, perfecţie, piano, prieten, purpur, rîndunea, rîşniţă, simpatie, sperla, sperios, şeic* şi **şeih* (monosilabe! vezi p. 8), *toiag, transpărea, trunchiet, urcior, uriaş, urîciune, verdeaţă*. Alteori accentul lipseşte cu desăvîrşire: *defăimător, gîză, înspre, uliţă, voal* (disilab în exemplul citat, deci trebuia indicat accentul; cf. *voalat* trisilab în o. IV 14/17), *vreo* (cînd e disilab: o. I 134/6, 155/31, 159/5, 164/7; în DE, formele disilabe şi monosilabe sînt date de-a valma, iar în o. I 155/6 cuvîntul nu apare...). În schimb, o seamă de cuvinte poartă, concomitent, două accente grafice: *atîta*[2], *împiedeca, închina, orbită* (greşeală de tipar), *răsunător, schelet, sfeşnic, surîzînd* (greşeală de tipar), *viitoare* (la forme gramaticale), *vîntos, voinţă*...

Unele indicaţii de pronunţie sînt şi ele discutabile.

biografie: unicul exemplu e accentuat *biográfia*.

comedie: ambele citate au *comédia*, nu *comedia*.

diluviu: singura atestare fiind *diluviul*, tetrasilab, ce rost are indicaţia că se pronunţă *-vi-u?*

hurie: cred că poetul punea accentul pe prima silabă, ca în germană; cf. o. IV 210/121, unde *hurii* e în rimă feminină cu *mûrii* şi *picturii*; în pasajul citat în DE eu văd numai o „licenţă" (în acelaşi text, cu trei versuri mai sus, *fără* are accent final).

înveninâ: „accentuat şi... *înveninâ*"; cum altfel?

oricare: în o. I 48/29 e accentuat pe prima silabă, ca şi *oricum* din o. I 160/11 (la **oricît** se precizează că apare şi *óricît*).

precum: forma *précum* nu apare numai în o. I 123/21 ci, şi în 28/4, 132/9, 133/3, 25, 160/20, 34.

statûă? se găseşte numai în proză. DL şi DM dau, cum mi se pare firesc, *statuă* (d bună seamă, accentuarea din DE nu se bazează pe o. IV 415/88:

Iar preotul smunceşte c-o mînă pînza fină
Ce-acopere statua de marmură senină).

tot[3]: „accentuat şi... *tuturór*..., *tuturóra*"; şi mai cum? îl găsim numai în versuri iambice şi trohaice.

victimă: unicul citat are *victímă*.

Alteori, lipsesc indicaţiile de pronunţie cînd ele ar fi necesare.

aplaudâ: în o. I 150/26 *aplaudă* se citeşte normal, în patru silabe, dar trebuia precizat că în o. I 134/26 *aplauda* e trisilab (pronunţia diftongată a lui *au* e indicată într-alte cazuri: **auros, auzi**...).

istorie: nu s-a specificat că în O. I 60/32 *istoriei* are numai trei silabe; la fel *imperiul* din O. I 133/3 (la p. 11 ni s-a făgăduit că se vor semnala dierezele și sinerezele).

perfecție: în O. I 60/19, *perfecției* trebuie contras în trei silabe.

vultur: lipsește accentuarea *vultúr* din O. I 26/61 (rimînd cu *de-mprejur*).

Știrbey (la enciclopedie): socot că era util să se sublinieze că *Dimitrie* are numai trei silabe.

Printre explicațiile gramaticale s-au strecurat alte inadvertențe.

Astfel, e greșit arătat genul la *poem* (ori trebuia scris *poemă*?), *profil*, *vînător*, iar la *țărm* și *veac* nu se pomenește că sînt folosite, de Eminescu, și cu genul masculin. *Șiac* să fie masculin? *Atom* nu poate fi numai masculin, de vreme ce are și pluralele *atome*, *atomele*. Și fiindcă vorbim despre gen, nu înțeleg de ce era nevoie să se încarce dicționarul cu indicarea femininului la toate adjectivele, chiar cînd ele apar numai la masculin; de pildă „**spîn, -ă** adj. (Despre bărbați) Căruia nu-i crește barba și mustața"...

Greșeli de număr:

În O. I 129/3, *Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt*, evident, *negre* e la singular (genitiv), nu la plural (nominativ-acuzativ), cum afirmă autorii dicționarului. Din aceeași poezie, *să cadă* din versul *Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi* e la plural, nu la singular; iar în versurile 13—16,

Iar dacă împreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim,
Mormîntul să ni-l sape la margine de rîu,
Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu,

să nu ne ducă e dat ca plural, dar *să ni-l sape* și *pună* ca singular. În P. L. 64/4—5, „spre a cuprinde cu ei dulcea lui sarcină, cari rîdea c-un fel de copilăroasă nebunie de zîmbetul lui", predicatul *rîdea* e indicat, corect, ca singular, dar subiectul *cari* e dat drept plural. Din DE nu putem afla dacă poetul utilizează *cari* la singular; aflăm însă că, în P. L. 32/30, Eminescu scrie *căror* în loc de *cărei*; faptul ar fi interesant, dar trimiterea e, cum se zice, diabolică: respectiva pagină are numai 19 rînduri de proză, restul fiind ocupat de versurile sărmanului Dionis, în care nici pomeneală de *căror*..., așa cum aceeași formă lipsește și dintr-altă trimitere, P. L. 99/4, ea găsindu-se cu un rînd mai jos, la fel cum P. L. 44/5 trebuie îndreptat în 44/7.

În O. IV 365 (și nu 364, cum se spune la formele gramaticale ale lui **coase**), versul 8 (= 34), verbul e la pers. 3 pl., nu sing.: *Din nopțile celor care pînza-i coase.*

La **memoriu**, paranteza „uneori la pl." e nelalocul ei, deoarece din cele trei exemple doar unul e la singular. În P. L. 7/16 („Florile erau în straturi verzi și luminau albastre, roșie-închise și albe"), *roșie* e plural, nu singular.

Despre indicarea cazurilor:

Întîi, tratamentul discriminatoriu aplicat vocativului, care, uneori (ca la *vis* din O. I 117/13), e indicat aparte, dar de cele mai multe ori e înglobat în „n. ac." (= nominativ-acuzativ). Poate că, într-un instrument de lucru cum este DE, ar fi fost util să se distingă întotdeauna, nu numai la pronume, nominativul de acuzativ și genitivul de dativ (cum, de altfel, se puteau separa și formele neutre ale adjectivelor).

Apoi, explicații greșite; în O. I 129/16, *Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu*, firește, *sicriu* e genitiv, nu „n.ac.".

Următoarele observații, de natură diversă, le dau în ordinea alfabetică a cuvintelor la care se referă.

acest[1]: ar trebui subliniată expresia *aceasta lume* (în loc de *această lume*) din P. L. 86/30 și *de aceasta dulce și voluptoasă lumină* (P. L. 93/16).

atinge: în P. L. 19/4 („cu capul atingînd de nori") verbul e tranzitiv?

ei: în P. L. 64/24 stă după o propoziție negativă, nu afirmativă.

cînt: în O. IV 396/14 avem *cînturile*, articulat, nu *cînturi*; *valurile* și *vînturile* de pe aceeași pagină sînt date ca atare — și așa ar fi trebuit întotdeauna.

copiá: în P. L. 52/9 („chipuri copiate") e socotit verb, dar în foarte multe cazuri participiile sînt independente; din „salonul încălzit și luminat" (P. L. 64/10—11), *încălzit* apare numai aparte, ca adjectiv, *luminat* numai la verb (deși adjectivul *luminat* e și el prezent).

inimă: se citează „varianta învechită *inemă*", fără să se pomenească minunata logodnă de cuvinte (cum ar fi zis Sadoveanu) *sine-mi / inemi*; un dicționar al limbii poetice putea „justifica", prin rimă, utilizarea unei variante învechite...

înainte: în P. L. 82/32 („ce încet bate inima mea acum, ce iute bătea înainte de 60 de ani..."), acest *înainte de* nu poate fi pus pe același plan cu *nainte de-a fi zeii*, *înainte de a dormi* etc.

jărtfi are ca „variantă... *jărtfi*": redactorii au avut impresia că l-au pus pe *jertfi* în cuvîntul-titlu.

lîngă: în P. L. 61/25—26 („fața lui irasă și fină... lîngă fizionomia ovală... a ei... chipul unui tînăr demon lîngă chipul unui înger"), primul *lîngă* are o „nuanță modală", iar al doilea nu, afirmă DE.

mereu: „(Repetiție)... [V. 4]" vrea să însemne că *mereu* este r e p e t a t de patru ori, deci că am avea de patru ori cîte două atestări? în realitate repetiția apare numai de două ori, dar neclaritatea formulării e frecventă. Menționez că „V." și „Pr." lipsesc din lista de abrevieri de la p. 11—12.

mirosí: cred că *mirosînd* nu e de conj. a IV-a, ci de la *mirosá* (vezi DA). (Ce e „N.B." din rîndul 3?)

nor: în P L. 5/18 nu apare varianta *nour*, ci *nor*, iar trimiterea 13/8 trebuie corectată, tot la variante, în 13/7.

pieptar: forma gramaticală *peptariul* e inexistentă, ea fiind de înlocuit cu *pieptariul*.

ram: dacă e într-adevăr neutru, atunci nu știm exact ce e de făcut cu *ramuri*, *ramurile* și *ramurilor*, înglobate toate în DE sub **ramură**; cf. și O. II 341, versiunea C, v. 5:

Prin ferestrele arcate strălucesc prin verzii
ramuri
Poate Amor le privește, lipind genele de
geamuri,

și explicațiile din subsol.

sfînt²: nu se menționează abrevierea „sf-t" (P. L. 66/7), în loc de „sf."; dar erau necesare?

succéde e atribuit, din greșeală, conjugării I, iar accentuarea (reală?) *súccede* e trecută sub tăcere.

★

Erau necesare d e f i n i ț i i l e într-un dicționar al limbii lui Eminescu? Răspunsul la această întrebare e legat de răspunsul la altă întrebare: cui îi este destinat DE? celor care nu știu ce înseamnă *flotă* (explicat corect?), *fluier*, *fluviu* sau *foame*? Părerea mea — și nu numai a mea — este că dicționarul limbii unui autor nu are nevoie de definiții, sau ce puțin nu la toate cuvintele; desigur, cînd un cuvînt e folosit în altă accepție decît cea curentă, cînd e vorba de un cuvînt foarte rar ori de o creație personală, faptul trebuie semnalat. Dar a explica absolut toate cuvintele, a spune că *doi* e „numărul care în numărătoare are locul între unul (?) și trei", că *trei* e „numărul care are în numărătoare locul între doi și patru" și că *patru* e „numărul care în numărătoare are locul între trei și cinci" și așa mai departe, sau a spune că *bou* e „animal domestic", *bour* e „animal", *cal* e „animal", *lup* e „animal", că *stejar* e „arbore", *tei* e „arbore", *chiparos* e tot „arbore", în timp ce *fag* e „copac", nu e decît o pierdere de vreme a redactorilor și a cititorilor, o pierdere însemnată de spațiu și... o sursă de greșeli, mai mult sau mai puțin amuzante. Un recenzent a arătat că *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* are definiții cu totul îndepărtate de scopul lui. Cînd îți amintești că Eminescu a vrut să-și intituleze *Lumină de lună* volumul de poezii, ți se pare ciudat să afli că, la Eminescu, *lumină* înseamnă „radiație sau complex de radiații care impresionează ochiul omenesc; prezența acestor radiații într-un anumit mediu" și că *lună* e „satelit al pămîntului". Cînd citești, în *Luceafărul*,

Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă-n odaie,
Țesînd cu recile-i scîntei
O mreajă de văpaie,

ți se pare comic să afli că *pas* este „fiecare dintre mișcările alternative pe care le fac picioarele pentru a înainta".

După opinia mea, DE trebuia să renunțe la explicarea amănunțită, adesea de broșură pentru răspîndirea cunoștințelor științifice, mulțumindu-se cu rolul mult mai modest, dar mult mai util, de *index uerborum* complet

şi exact, grupînd cuvintele după utilizări, funcţii, poziţii etc.

Dar să nu judecăm o lucrare folosind alte criterii decît cele pe care le-au avut în vedere autorii ei — şi mai bine să consemnez o seamă de definiţii care mie nu mi se par potrivite.

hănat : nu e definit de loc.

contesă : ,,fiică de conte''? Cezara era fiica marchizului Bianchi (iar Castelmare, logodnicul ei, era tot marchiz); poate merita să fie semnalată neatenţia autorului.

domenie : nu se ţine seamă de rezerva editorilor *Prozei literare*, care, în nota de la acest pasaj (p. 348, n. 35), bănuiesc că e o greşeală de tipar, pentru *demonic*.

echipaj : e atestat numai în o. I 61/24,

Pe malurile Seinei, în faeton de gală,
Cesarul trece palid, în gînduri adîncit;
Al undelor greu vuiet, vuirea în granit
A sute d-echipajuri, gîndirea-i n-o înşală;
Poporul loc îi face tăcut şi umilit.

Oricît aş vrea, nu mă pot convinge că *echipaj* înseamnă, aci, ,,întregul personal care face serviciu pe o navă'' sau chiar, metaforic, ,,navă, corabie''; cum vuiesc corăbiile sau mateloţii în granit? fără îndoială, *echipaj* este ,,caleaşcă''...

fâşie : ,,bandă''; echivalenţa e cel puţin echivocă.

flor nu cred să fie un latinism, ci, mai degrabă, un germanism.

ieremiadă : nu e pomenit profetul Ieremia (şi nici Schiller!).

iniţială : ,,litera cu care începe un cuvînt''? mi se pare că, la Eminescu, e vorba numai de primele litere ale capitolelor sau paragrafelor, căci numai acelea se deosebesc în manuscrisele vechi de rest.

împărătesc : *drum împărătesc* cu greu poate fi o ,,fîşie luminoasă, largă, sugerînd o cale de legătură între cer şi pămînt''; adevărul va fi fiind mai simplu, dar mai puţin ,,poetic'', socotind expresia doar un calc după germanul *Königsstrasse*; cf. P. L. 152/25—26, text care nu a intrat în vederile autorilor dicţionarului: ,,Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vîrful băţului şi o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc''. Remarc şi aci că, dacă în majoritatea cazurilor definiţiile întemeiate numai pe textele care stau la baza dicţionarului sînt justificate, uneori, totuşi, era foarte utilă consultarea celorlalte scrieri ale lui Eminescu.

lăutar : nu s-a folosit explicaţia, corectă, după mine, dată de D. Murărăşu, în *Comentarii eminesciene*, Bucureşti, 1967, p. 370.

lipit : ,,strîns împreunat''; urmează un citat care se termină cu *buzele strîns lipite*.

lună [2] : ,,interval de timp egal cu aproximativ a douăsprezecea parte dintr-un an''; e necesară o precizare atît de... vagă?

neguros : nu ştiu dacă *salcie neguroasă* înseamnă exact ,,salcie plîngătoare''.

,,**nevoi** vb. IV. Tranz. A fi constrîns.'' Unicul citat, evident, are verbul la pasiv.

oaspe : interpretarea ,,musafir (nepoftit)'' e cam deplasată pentru ultimul citat (,,metaforic''),

Numai lebedele albe, cînd plutesc încet în trestii,
Domnitoare peste ape, oaspeţi liniştei acestei...

paranimfă : toţi cititorii vor înţelege, fără să... recurgă la alte dicţionare, că ,,soră de mireasă'' înseamnă ,,druşcă'' (,,domnişoară de onoare'')?

plivi : ,,a smulge, a stîrpi buruienile''; singurul citat este *ea plivea firele de iarbă de pe cărare*, pasaj care (la **iarbă**) nu stă sub sensul ,,buruieni...''.

prispă : cred că sensul 2 (,,tăpşan'') nu se potriveşte cu citatul (mai ales dacă urmărim explicaţiile de la **tăpşan** şi **brazdă**!).

rai 2 : pasajul din P. L. 45/35 (unde *pusiul* e greşeală de tipar pentru *pustiu*) ţine mai curînd de sensul 1.

suge : ,,a sorbi un lichid'', urmat nemijlocit de exemplul: [mama pădurii] ,,suge inimele ce mor''.

tăia : sensul 5 e un germanism (*Gesichter schneiden*).

text : definiţia e prea restrictivă, în raport cu pasajul pe care se sprijină.

tucán : după părerea mea, nu înseamnă ,,fiinţă naivă, neştiutoare''; sensul primar cred că e ,,curcan'', iar forma trebuie să fie o disimilare a lui *tutcan*, de la *tutcă*; *tutcă* şi *tutcan* (pe lîngă *tuică* şi *tuican*) sînt folosite în Crişana pentru ,,curcă'' şi ,,curcan'' (sau

altă pasăre mare de curte?). Formele le găsesc numai în *Dicționarul invers*; dar *tucan* apare și în traducerea lui Gellu Naum din *Atlantida* lui Pierre Benoit, București, 1968, p. 417: „La Gâo, cînd eram mică de tot, mă cățăram pe arborii de gumă aproape pînă la înălțimea asta, ca să dibui puii de tucani", deci tot despre vreo pasăre e vorba.

O mențiune aparte pentru numele de animale și de plante, despre care la p. 9 se spune că sînt însoțite de numele științific (trebuia?); faptul nu e adevărat întotdeauna: dacă majoritatea animalelor și plantelor sînt într-adevăr identificate cu numele latinesc, alteori s-a neglijat acest lucru, de pildă la *cinepă*, *cucuvaie*, *măgari*. Firește, în denumirile latine s-au strecurat și unele erori, ca la *alun*, *flamingo*, *privighitoare*, *purice*...

Explicațiile de la „enciclopedie" nu sînt nici ele toate ireproșabile. **Homer** să fi trăit chiar între sec. „XII—XIII" î.e.n. (poate... înainte de războiul troian?); **Horațiu**, clasicul predilect al lui Eminescu, e renumit, în primul rînd, „prin perfecțiunea formală a versurilor sale"? **Sătmar** nu e în Transilvania, ci în Crișana, dacă vrem să ne referim la provinciile istorice. La **Academia din Socola** e incriminat anacronismul săvîrșit de Eminescu, dar nu s-a procedat identic și cu cavalerii de la **Malta** sau cu bătălia de la **Nicopole** (dacă, în ultimul caz, e vorba într-adevăr de un anacronism, fapt de care mă îndoiesc). La domnitori, uneori se indică anii vieții, alteori numai cei de domnie, fără nici o precizare; cineva ar putea deduce că August a domnit 76 de ani sau că Baiazid a trăit numai 13 ani.

Alte remarci privind enciclopedia. La **Pann**, prenumele stă între paranteze drepte, el nefiind folosit de Eminescu, dar nu s-a făcut la fel și cu **Galileo Galilei**. „**Eliad** v. *Heliade*", unde lipsește atestarea (și menționarea) variantei *Eliad* (o. I 31/19). **Aliotman** figurează nu la enciclopedie, ci în corpul dicționarului (dar cu majusculă).

★

Greșelile, nu întotdeauna numai de tipar, fac ca același citat să apară, în locuri deosebite, în înfățișări diferite. Iată doar cîteva exemple dintr-o listă lungă:

îmbracată (P. L. 64/12) e „îndreptat" în *îmbrăcată* la cuvintele **apropiere** (rîndul 6), **bărbătesc** (r. 2), **cînd** (p. 105, col. II, r. 6), **întîi**[2] (r. 8), **oară**[1] (r. 4, unde se află încă o eroare);

băiet (tot P. L. 64/12) devine *băiat* la **apropiere**;

orizon a fost înlocuit de mai multe ori cu *orizont* (de ex. la **pretutindeni**). Repet, e vorba de denaturări ale aceloraș i citate, ca și în cazul lui *frumsețîi*, *intenție*, *junimei*, *flegmatecă*, *înșălătoare*, *vecinică*. Pînă și *Mahomet* și-a schimbat numele în *Mohamet* (adică în... forma textului de bază, modificată pe tăcute la enciclopedie!).

Alteori, greșeala e mai neașteptată. Versul din o. IV 430/19, *Ca iarna cea eternă a nordului polar*, a substituit *iarna* cu *noaptea* (la cuvîntul **polar**). Citatul din P. L. 84/38 „cu toaleta ei dezorganizată, cu părul vîlvoi", s-a metamorfozat în „toaleta ei dezordonată" (la **toaletă**). „Mînicele moi și negre" (P. L. 64/18) devin „mînicile moi și transparente" (la **moale**, r. 7/8). *Zîmbetul* (P. L. 64/5) se multiplică brusc în *zîmbetele* (la **nebunie**, 2). *Fizionomia* își transmută des... fizionomia: *fizonomia* (la **contrast**), *fizionimia* (la **apăsat**, 4). *Reducîndu-le* a fost redus la *reducînd* (și încă la „forme gramaticale", unde ne-am fi așteptat la o maximă acribie). Literele cuvîntului *zdrumicate* (o. I 85/8) au fost... *zdruncinate* (la **cuibar**, **răstoacă**). Cuibarul *rotind de ape* s-a mutat *pe ape* (la **apă**, 2). Versul o. I 114/13, *Din ce în ce mai singur mă-ntunec și îngheț* a căpătat un *mă-nghețî*, la cuvîntul **dimineață**. Cele *trei* coroane ale papei (o. I 146/28) nu mai sînt trei (la **papă**).

Alte greșeli în citate: subtitlul lui *Călin* a devenit *File de poveste*, în loc de *File din poveste* (la **filă**); *Ea* s-a transformat în *Da* (la **însetat**); *foc* e schimbat în *joc* (la **lume**, I. 3, r. 2); *stradele-ncrușite* ale Parisului (o. I 62/21) sînt *încrucișate* (la **stradă**). La **cerdac**, cerdacul e „lung, umbrit și multicolor", în loc să fie *multicolon*. La **huceag**, unica atestare e *hugeag*: dar în textul de bază, corect, *huceag*; greșeala, deci, nu e în alegerea cuvîntului-titlu, ci în citat. La **vadană**, singurul exemplu are *vădană*, însă e o greșeală de tipar: căci, de la p. 643, aflăm că *vădană* din ediția

Perpessicius a fost substituit cu varianta *vadană*. La **şeih**, frumoasa *Malcatun* şi-a schimbat partea finală...

O categorie specială constituie modificările intenţionate ale expresiilor eminesciene. Întotdeauna, formele „neliterare" ale poetului au fost corectate, ... înmulţindu-se hiaturile (*noaptea adîncă a veciniciei*, „construcţie metaforică" la **adîne**, 2; *cînd torsul se aude la al vrăjilor caier*, la **auzí**, 1, col. II), proliferîndu-se aritmiile (*fiarbă vinul în cupe*, la **fierbe**, pentru *fiarbă vinu-n cupe*; sau *a frumuseţii haruri goale*, la **frumuseţe**, în loc de *frumseţii*; mai departe însă citim *a-şi arde ochii şi frumseţa*, iar la începutul respectivului articol, **frumuseţe**, ni se atrage atenţia că poetul întrebuinţează şi formele *„frumuseţă* şi *frumuseţă"*; nu e greşeala mea, ci a dicţionarului), născînd echivocuri (*a uda buzele însetate cu fiere*, la **fiere**; *a nu fi scris Dumnezeu pe fruntea cuiva*, la **frunte**, 1, p. 216) sau, pur şi simplu, desfigurînd textul lui Eminescu (*a fi ochii cuiva plini de umbra* etc., la **fi**. p. 201, col. II, jos).

★

Despre modul în care sînt prezentate formele gramaticale am pomenit deja unele lucruri, incidental; am spus, astfel, că adjectivele-participii le găsim cînd aparte, cînd în cadrul verbului, fără nici un criteriu limpede (iar *gălbinite* e înregistrat, ca unic exemplu, şi la **gălbiní**, şi la **îngălbenit**!). „Adverbialele din cadrul substantivelor sau adjectivelor nu au fost menţionate printre formele gramaticale", citim la p. 11: dar *van*, de pildă, din locuţiunea adverbială *în van*, e prezent la... formele gramaticale ale adjectivului **van**, printre „sg. n. ac.", de vreo şase ori. Gerunziile cu înţeles adjectival se bucură de acelaşi tratament: *părul undoind, cam prè lung* e plasat la *undoi*, iar *tremurînd* (*sufletul ei tremurînd*) e cuvînt-titlu.

Apocoparea lui *c(a)*, *d(e)*, *p(e)*, *s(e)*, *c(u)*, *n(u)*, *c(ă)*, *s(ă)*, afereza lui *î-* etc. sînt ignorate, atestările respectivelor forme fiind înşirate de-a valma cu ale celor întregi; la **întru** ni se spune că vocala finală se elidează, dar la **dintru**, unde e'iziunea e constantă (*întru* e folosit şi neelidat), fenomenul nu e pomenit. *Amoru-i* e înglobat în atestările formei *amorul*, dar *visu-i* e despărţit de *visul*; ne întrebăm încă o dată: după ce criterii?

Instrumentele gramaticale cu o mare frecvenţă ar fi putut fi uşor grupate: *a* (în loc de *al*, *ai*, *ale*) după formele corecte substituite, conjuncţia *dacă* după modul predicatelor, *să* (de la conjunctiv) după timp, număr şi persoană. Formele gramaticale de plural ale lui *roşii* nu sînt repartizate pe genuri; nici la *verzi* — şi probabil nici la alte adjective cu un singur plural pentru toate genurile. La ce mai slujeşte atunci înşirarea lor? În hăţişul de indicaţii ale dicţionarului te rătăceşti extrem de uşor, fără să ai certitudinea, de exemplu, că *ochi* este într-adevăr la singular sau la plural, după cum ne spun autorii (în o. I 38/6, *Cu păr lung de raze, cu ochi de lumină*, DE îl trece pe *ochi* la formele de singular!).

★

Aproape la fel de gravă ca şi absenţa totală a unor cuvinte este lipsa unor atestări la cuvintele prezente în DE. Sau, dacă nu pierdem din vedere că numai cuvintele rare, izolate, unice au putut dispărea, iar atestările pierdute sînt ale unor cuvinte uzuale, e îngăduit să le regretăm mai mult pe acestea din urmă?... Voi cita încă o dată din prefaţă (p. 5): „dicţionarul înregistrează, prin trimiteri la pagină şi rînd, a b s o l u t t o a t e [spaţiat de mine] atestările sensurilor, expresiilor, locuţiunilor" etc. — şi acesta ar fi fost, cred eu, rostul principal al dicţionarului.

Iată însă că din singura pagină (64) a volumului de proză pe care am verificat-o lipsesc nu mai puţin de nouă atestări: *de*[2] din rîndurile 11 şi 18, *în* din 10, 12, 16, 25 (cel din rîndul 14 figurînd de două ori, şi la sensul A I., şi la sensul B), *nu* din rîndul 27, *unei* din 23 şi *unui* din 27. Mai neliniştitor e faptul că, la **şie**, mai mult de 130 de atestări ale lui *se* nu se mai găsesc (şi e vorba numai de p. 69—98 şi 107—137 din o. I); nici măcar exemplele citate în corpul articolului nu sînt consemnate toate la „forme gramaticale". Cum s-ar putea baza cineva pe asemenea liste?...

Lipsesc de asemenea: *albumul* (o. IV, 333: titlul!), *de*[2] (i n t r o d u s de autorii dicţionarului în o. I 162/1; vezi p. 636), *deolaltă* din o. I 114/12 (la o ultimă lectură a acestor

pagini, l-am descoperit, dar... mai bine nu-l găseam : apare la **olaltă**, scris în două cuvinte, deci cu patru silabe ; versul a fost desființat, ca vers), *după* (din subtitlurile *Foii veștede* și al *Mănușii*), *rămîi* (o. I 178/9 ; lipsește dintre formele gramaticale) ; *voi* din o. I 129/12 trebuie transferat (p. 602, col. II), de la persoana a 3-a (*va* !) la persoana 1 sing.

La enciclopedie, nu găsesc atestarea P. L. 71/23 pentru *Gajus Iulius Caesar Octavian August*. Despre Heliade-Rădulescu aflăm că a fost evocat de Eminescu nu numai în *La Heliade*, ci și în *Epigonii* : numai că ocmai atestarea din *Epigonii* lipsește... Toate acestea viciază profund statisticile de frecvență a cuvintelor și formelor gramaticale. Încă o dovadă : la **Kamadeva**, găsim la sfîrșit indicația de frecvență „[V. 3]" ; dar *Kamadeva* apare numai de două ori, al treilea loc avînd... *Kama* !

Oricine știe cît de supărătoare pot fi trimiterile greșite. DE le are din abundență. Las deoparte cazurile cînd greșeala e de unul sau două rînduri (ca la **nor**, unde multe din trimiterile la P. L. 9 și 21 diferă cu unul sau cu două rînduri), dar menționez că, la **ceară**, „P. L. 91/36" de la formele gramaticale stă, de fapt, în loc de 9/36 ; *putuse* e din P, L. 64/23, nu 64/27 ; la p. 570, col. II, r. 3 de jos, 62/24 trebuie îndreptat în 64/24 ; la p. 181, col. II, *lui* stă în realitate în o. I 84/31 (s-au și intervertit două trimiteri) ; *am urmat* nu e din o. I 53/7, ci din o. I 53/17 ; la **frumusețe** (sensul 1), o. I 83/1 e greșit, în loc de 83/9 ; la **greu** [1] (vezi tabelul II și p. 635, ultimul alineat !), trimiterea corectă nu e nici 218/11, nici măcar 221/11, ci... LR, XII, 2, 198—202 (de altfel, o. I 218 are numai opt versuri) ; *cărțelor* nu e din P. L. 74/4, ci din 74/14—15 ; în o. I 110/4 nu există cuvîntul *ochi* ; la **sărman**, trimiterea pentru titlul *Cugetările sărmanului Dionis* nu este o. I 40, ci 46 ; la fel la **rugăciune**: titlul *Rugăciunea unui dac* se află în o. I. 115, nu 15 (greșeala apare și în corpul articolului, și la forme gramaticale). Adaug că nicăiri n-am găsit precizarea că o trimitere numai la pagină, fără număr de rînd, se referă la un titlu. Unele încurcături la trimiteri sînt pricinuite, în P. L., de prezența rîndurilor alcătuite numai din „puncte-puncte" : cîteodată rîndul nul e inclus în numărătoare (un singur exemplu : p. 60, rîndul 5 sau 6? *negură deasă* are, pentru *negură*, trimitere la 6, pentru *deasă* la 5 !), cîteodată se face abstracție de el ; poate că aceeași confuzie s-a produs și atunci cînd, ca în *Cezara*, apar numere de ordine ale capitolelor? Trimiterile la o. I 76 (începutul lui *Călin*) sînt dubioase, din cauza *Gazelului* : cele 14 versuri ale gazelului sînt cînd incluse în, cînd excluse din numerotare, ca să nu mai insist asupra faptului că unele din cuvintele *Gazelului* nu au mai găsit loc în DE (*un* din versul 2, *o* din v. 2, 4, 12). Undeva, apare o trimitere la P. L. 64/39, dar pagina are numai 38 de rînduri.

Găsesc și trimiteri de genul „***crușit** v. *încrușit*", dar un cuvînt-titlu *încrușit* nu există (fiind trecut la **încruși**) ; la fel „***dezmețit** v. *dizmețit*", iar *dizmețit* nu ființează independent ; „***împăienjení** v. *păinjeni*", care trebuie căutat însă la **painjini**, cu vreo șase pagini îndărăt ; „**mătasă** v. *mătase*" și... „***mătase** v. **mătasă**" : noroc că variantele stau una după alta. Ce rost va fi avînd „**parinte** s. m. v. *părinte*", cînd, la **părinte**, varianta nu există? (Vezi mai sus și „**Eliad** v. *Heliade*".)

★

Pentru încheiere, cîteva chestiuni de ortografie, care nu sînt însă chiar numai de ortografie.

Nu mă voi lega de *prè*, *ședè* etc., nici de *sinecdoci* (p. 6), de *lăcaș* (la **Parnas**), nici de cuvîntul-titlu **dumnezeiească** (corect însă în citate) ori de ***nemîngăiat** (forme aparținînd autorilor dicționarului). Trec și peste necorectarea ortografiei latine, în **caeteris paribus**, în **Gajus, coeli** (la **director coeli**), a celei italiene (**podesta** fără accent grafic), peste corectarea tacită a lui *Théophille* (**Gautier**). Dar trebuie să spun că nu a fost respectată ortografia unor nume străine așa cum apare în textul lui Eminescu : de ce să punem pe seama poetului pe **Alah, Endimion. Eutanasius, Sibaris** (rătăcit, după **Spania**) și mai ales pe **Hiperion** (*Hyperion* nu a fost socotit vrednic nici măcar de o trimitere), cînd textul

de bază are, în absolut toate respectivele pasaje, formele originare?

De confuzia între singular și plural la cuvinte ca *ochi*, *tei* ar putea fi vinovată numai actuala ortografie; în momentul cînd nu vom folosi ediții mai vechi de 1953, nu vom mai putea ști dacă Eminescu (și alți clasici) au folosit în cutare loc singularul sau pluralul... — și riscurile le-am semnalat deja. Să punem de asemenea pe seama ortografiei un cuvînt-titlu ca **grîu** (în o. I 92/1; dar în „Convorbiri literare" e, firește, *grău*), rimînd cu *meu*...

Dar *sunt* și similarele? ele se datorează unei „mode" a editorilor din ultima perioadă. Cu o încăpățînare consecventă și demnă de o cauză mai bună, aceștia își bat joc nu numai de ortografie, ci și de textul clasicilor... E de ajuns ca un autor să fi scris, oricum, înainte de 1953, pentru ca editorii și îngrijitorii să înlocuiască automat orice *sînt* etc. cu *sunt*. Așa se procedează astăzi și cu Eminescu. Zadarnic a scris poetul *sûnt* (facsimil în o. I 21), *sûntem*, *sûnteți* (facsimil în o. I 33), zadarnic rimele lui *sînt* sînt în tot deauna *cînt*, *cuvînt*, *jurămînt*, *mormînt*, *pămînt*, *sfînt*, *vînt*, sau *blînd*, *plîngînd*, *nicidecît* ori chiar *argint*, zadarnic nu va împerechea el ni ci o dată pe *sînt* cu *unt* sau *mărunt* etc., editorii (și autorii DE) vor scrie nestingheriți *sunt*... Tot așa, Lucian Blaga poate rima *cînt* cu *sînt*, editorul (din 1967) va scrie tot *sunt*. Prevalîndu-se de o notă echivocă din *Micul dicționar ortografic* (1953, p. 25, n. 1). pînă și la clasicul Minulescu edițiile noi tipăresc pretutindeni *sunt*, în ciuda tuturor rimelor! Preocupați mai mult de această opoziție înverșunată față de noua ortografie, autorii DE au neglijat să mai facă distincție între formele *súntem* / *suntém* și *súnteți* / *suntéți* (accentul e pe finală în o. I 35/15, 17, 114/12, 146/14, 151/1, 26, 155/17, 210/23, și pe inițială în o. I 36/21, 101/22, 150/1, IV 369/1), fapt important pentru limba poetică a unui autor.

Unei tiranii a ortografiei i se datorește însă distrugerea a încă unei rime: *crieri* (o. I 134/1), rimînd cu *scrieri*, a fost înlocuit cu *creieri*; *crieri* nu apare de loc în DE, nici ca „formă gramaticală", nici ca variantă, nici ca trimitere. La ce bun această obstinație, pe care nici măcar textul din „Convorbiri" nu o justifică întru totul? dar *crieri* e sprijinit de manuscrise: cf. o. II 197/95, 198 subsol, 206/79 și subsol. Iată un exemplu de acceptare necritică a ortografiei actuale: *tretin* sau *trétin*? Citatele dicționarului sînt numai din P. L., deci neconcludente din acest punct de vedere; eu găsesc însă în o. IV 400/9 un vers safic (traducere din Horațiu):

Ea ca mînza tretină-n cîmp se joacă,

dovedind că trebuie admisă accentuarea *trétin* (în o. V 427, rîndul 3, versul e încă inform).

Ultimele observații:

romaniță sau **românită**? DL și DM îl preferă pe *romaniță*, DE dă în cuvîntul-titlu **românită**, citatul are însă *romaniță*, textul de bază (Perpessicius) scrie *românită* (ca în „Convorbiri"); pînă la urmă, nu mai știu ce au vrut autorii dicționarului, dar trebuie să le fim recunoscători că nu l-au acceptat pe *romonită* din prima ediție a lui Maiorescu.

neexistent? Perpessicius are *n'existente*, iar CL (și Maiorescu) *n'esistente*. DE afirmă că e „scris: *neesistent*" (unde?!), fără nici o precizare privind numărul de silabe...

★

Sînt și alte greșeli în DE? întrebarea e legitimă, după această judecată aparent prea aspră. Pot afirma că mai sînt, multe. Dar dacă eu am semnalat aici o serie de greșeli, dacă mi-am notat pentru mine altă serie și dacă în volum ar mai fi tot pe atîtea, o lucrare de acest caracter și de aceste dimensiuni rămîne epocală. Nici cele șase tomuri ale ediției Perpessicius, *si parua licet componere magnis*, nu sînt văduvite de erori; însă opera lui Eminescu nu poate fi studiată fără monumentalele volume care au început să apară acum trei decenii și, vai, nu au ajuns încă decît pînă la vreo treime. Tot așa, cel care cercetează limba lui Eminescu nu poate face abstracție, de astăzi înainte, de DE; reeditarea lui va fi binevenită.

Traian Costa

GH. BOLOCAN ŞI T. VORONŢOVA, *Dicţionar frazeologic rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 392 p.

Din seria de lucrări privind frazeologia, apărute în ultimii ani la Editura ştiinţifică, face parte şi *Dicţionarul frazeologic rus-român*, prima operă de acest fel din domeniul lexicologiei ruso-române.

Propunîndu-şi să redea cît mai potrivit şi mai variat bogata frazeologie rusească, *Dicţionarul* este conceput ca un instrument în munca de traducere, în primul rînd pentru cei care posedă pasiv limba rusă şi, în al doilea rînd, pentru cei care o stăpînesc activ, din vorbire. Pînă în momentul elaborării acestui dicţionar, limba rusă însăşi nu dispunea de o lucrare specializată, în afară de o veche încercare a lui M. I. Michelson (1912), astfel că, în privinţa selecţionării materialului ce urma să fie inclus, autorii au întîmpinat dificultăţi, trebuind să străbată numeroase colecţii şi dicţionare explicative. Recentul *Фразеологический словарь русского языка* (sub redacţia M. I. Molotkovei, Moscova, 1967) nu a putut fi folosit de autori, deoarece a apărut după elaborarea *Dicţionarului frazeologic rus-român*.

În egală măsură, serioase probleme a ridicat şi traducerea expresiilor ruseşti, dacă se ţine seamă nu numai de faptul că multe din ele reprezentau un material nou, ci şi de faptul că nici limba română nu are compendii tratînd frazeologia.

Mai întîi, cîteva cuvinte despre conţinutul dicţionarului. Trebuie remarcat de la început că noţiunea de frazeologie nu este suficient de clar conturată în lingvistică. Nu există un acord unanim cu privire la definirea unităţilor care alcătuiesc frazeologia unei limbi. Astfel, asupra noţiunii de sintagmă, element fundamental în explicarea celei de frazeologie, s-au emis păreri diferite şi contradictorii, unii lingvişti considerînd chiar cuvîntul ca o sintagmă. Cel mai adesea se vorbeşte de *expresii frazeologice*, termen destul de vag, tocmai prin conţinutul său foarte larg. Alături de acestea sînt delimitate diferite îmbinări fixe sau nefixe, locuţiuni, zicători, proverbe-ultimele fiind considerate ca structurile sin, tagmatice cele mai complexe, datorită valorii afective pe care o exprimă.

Necesitatea de a se găsi criterii mai stabile de separare a îmbinărilor de cuvinte, după gradul de fuziune a elementelor componente, de unităţile lexicale care nu intră în obiectul frazeologiei continuă să se resimtă atît pe plan teoretic, cît şi pe planul elaborării unor principii practice de lucru pentru lexicografi. Această stare de lucruri este pe scurt analizată în prefaţa *Dicţionarului*, dar autorii nu-şi propun să rezolve problema şi credem că faptul nu li se poate reproşa, avînd în vedere profilul lucrării. De aceea, au fost incluse în corpul dicţionarului „expresii frazeologice propriu-zise (prin acest termen autorii înţeleg expresiile ruseşti stabile, aşa-numitele expresii idiomatice — nota noastră, V. N.), locuţiuni dintre cele mai felurite, un număr mare de proverbe şi zicători de o largă circulaţie în limba rusă, precum şi diverse îmbinări de cuvinte a căror redare în limba română prezintă dificultăţi, numeroase expresii uzuale, formule de salut etc." (p. 6). Nu şi-au găsit locul, şi pe bună dreptate, termenii tehnici şi frazeologia tehnică specială, în afară de cazurile cînd acestea au şi înţelesuri figurate. În schimb, figurează un număr de „cuvinte înaripate", expresii luate din opere literare, din mitologie sau din documente istorice şi rămase cu sens generalizator în diverse limbi. Acestea apar, uneori, în limba rusă cu transformări morfologice şi fonetice care fac dificilă recunoaşterea lor, ca în : *сизифов труд* „muncă de Sisif", *авгиевы конюшни* „grajdurile lui Augias" etc.

Un asemenea repertoriu larg de unităţi tratate în dicţionar trebuie privit ca un fapt

pozitiv, deoarece răspunde la cele mai diverse întrebări pe care şi le pun cei care consultă textele ruseşti. S-ar putea totuşi obiecta că sînt incluse o serie de îmbinări mai puţin fixe, uşor traductibile sau avînd sensuri figurate uşor de dedus, ca : *про и контра* „pro şi contra", *вольный перевод* „traducere liberă", *артиллерийская дуель*„ duel de artilerie", *быть рассеянный* „a fi distrat", *жёсткие меры* „măsuri aspre", *марионеточное правительство* „guvern-marionetă". Nu socotim că acestea sînt inutile, dar în locul lor ar fi meritat, poate, să fie selectate alte expresii, din categoria celor cu o încărcătură semantică sau cu o organizare aparte, care diferenţiază limba rusă de limba română. Ne îngăduim să prezentăm mai jos cîteva: *встретить новый год* „a face revelionul" ; *суд общественного мнения* „opinia publică" ; *ездить верхом* „a merge călare, a călări" ; *поворотный пункт/момент* /„moment crucial/ cardinal" ; *надеть обувь* „a se încălţa" ; *соблюдать диету* „a ţine regim", *что касается* „în ceea ce priveşte, referitor la" ; *представляет/представляют/собой* „reprezintă, constituie" ; *в частности* „în particular, în special, mai ales" ; *в зависимости от . . .* " în funcţie de" ; *следующим образом* „în modul următor" ; *каким путем?* „pe ce cale? prin ce mijloc?" (alături de *какими путями?* „ce vînt te aduce?", înregistrată la p. 278), *тоже самое* „acelaşi lucru" ; *чаще всего*„ cel mai adesea" ; *сверх этого* „pe deasupra, plus de asta" ; *вряд ли*„ puţin probabil, îndoielnic" (ca sinonim al expresiei *едва ли* de la p. 111) ; *в зачатке* şi *в зачаточном состоянии* „în faşă, în germene, în stadiul incipient" ; *ставить своей задачи* „a-şi propune, a-şi pune problema".

În traducerea expresiilor, latura cea mai importantă a unui dicţionar frazeologic bilingv, autorii au adoptat în mod just principiul redării lor, pe cît a fost posibil, prin echivalente româneşti, şi nu prin traducerea *ad litteram* a elementelor componente. Avantajele practice şi ştiinţifice ale acestui principiu sînt evidente, dar, desigur, aplicarea lui nu totdeauna poate fi păstrată. În cazurile dificile autorii au apelat la expresii analogice sau la traduceri explicative. Aşa cum se precizează în *Cuvînt înainte* (p. 8), versiunea românească beneficiază în cele mai numeroase situaţii de primele modalităţi de traducere a expresiilor ruseşti. În acest sens este lăudabil efortul făcut de autori pentru a găsi echivalenţele cele mai adecvate. După părerea noastră, ei au reuşit de cele mai multe ori, în special în redarea expresiilor idiomatice sau a proverbelor, care întîmpină pe cititor cu o bogată gamă sinonimică. Iată cîteva exemple care ne-au reţinut atenţia : *тришкин кафтан* „taie din poale şi pune la umăr ; a face din cămaşă izmene ; anteriul lui Moş Arvinte" ; *при царе Горохе* „pe vremea lui Papură-Vodă ; pe cînd se potcovea puricele ; cînd era bunica fată ; *раз в год по обещанию* „din an în Paşte ; de joi pînă mai apoi ; din Paşte pînă în Crăciun", *не имела баба хлопот, так купила порося* ; „iapă albă-ţi trebuia ! (că cea neagră nu trăgea) ; ce-i lipseşte chelului ? (tichie de mărgăritar)" ; *корова телится, а у быка спина болит* „iepuroaica fată, şi iepurele de inimă se vaietă ; în loc să geamă boii, scîrţîie carul" ; *ехать в Тулу со своим самоваром* „a căra apă la puţ ; a căra lemne în pădure ; a vinde apă la sacagiu ; a se duce la vie cu strugurii în poală" etc. Exemplele ar putea fi înmulţite, dar nu credem că înşiruirea lor ar sublinia şi mai mult meritele incontestabile pe care le are *Dicţionarul frazeologic rus-român* în această privinţă. Am vrea, în schimb, să ne oprim asupra cîtorva traduceri care ni se par incomplete sau mai puţin adecvate. La p. 96 *внушать кому-либо доверие* are traducerea „a insufla cuiva încredere" ; deoarece se poate înţelege prin aceasta „a se da cuiva curaj", mai indicată ar fi fost traducerea „a inspira cuiva încredere", care figurează în dreptul formei negative a aceleiaşi expresii (*не внушать доверие*, p. 97). La p. 256, pentru *быть в интересном положении* se dă traducerea neutră „a fi gravidă (însărcinată)", trecîndu-se cu vederea că şi în românește cuvîntul *poziţie* (*положение*) intră într-o expresie (populară) cu sens identic, anume *a fi în poziţie* (DM) sau chiar *a fi în poziţie interesantă*.

Pentru *панацея от всех зол* (p. 239) autorii recurg la traducerea explicativă „leac

pentru toate bolile"; în limba română există expresia *panaceu universal*, cu același sens. La p. 360 pentru *навострить/направить/насторожить/наставить уши* se dă echivalentul „a-și încorda atenția"; expresiei rusești îi corespund însă, prin plasticitate, expresiile românești „a ciuli urechile, a-și ascuți auzul".

În redarea expresiei *надуваться/надуться как индюк* (p. 135) lipsește corespondentul direct „a se umfla în pene ca un curcan"; aceeași observație se poate face și în cazul traducerilor, de altfel variate, ale expresiei *задавать/задать чёсу кому-л* (p. 378), printre care nu figurează echivalentele, având același element comun, „a da cuiva o scărmăneală, a scărmăna pe cineva".

Pentru *сизифов труд* (p. 347) se dă traducerea explicativă „muncă inutilă; muncă fără rezultat". Credem că era necesar să se traducă prin „muncă de Sisif", cu precizarea numelui propriu de la care derivă expresia, așa cum s-a procedat în situații similare (vezi *прокрустово ложе* „patul lui Procust", *ахиллесова пята* „călcîiul lui Achile" etc.). Dimpotrivă, o soluție explicativă putea fi adoptată în cazul expresiei *потёмкинская деревня* (p. 94), redată sumar prin „satele lui Potemkin", fără indicații asupra metaforei pe care o conține.

Expresia *на почве* (p. 265) are și sensul „pe baza", în afara celor indicate (1. „în domeniul"; 2. „din motive de").

Indicații stilistice sau de domeniu ale utilizării expresiilor sînt, în general, puține, fapt pe care autorii și l-au impus în mod deliberat, din economie de spațiu. În majoritatea cazurilor, ele nici nu sînt necesare, deoarece reies limpede din traducere și chiar atunci cînd redarea lor este aproximativă se poate presupune că cititorul se lămurește din context. După cum se specifică în *Cuvînt înainte* (p. 9), astfel de mențiuni se fac numai atunci cînd înțelegerea valorii stilistice speciale a expresiilor nu este posibilă prin echivalente românești de aceeași natură.

Unul din aspectele *Dicționarului frazeologic rus-român* asupra căruia se cuvine să ne oprim îl constituie modul de organizare a materialului lingvistic. În practica lexicografică, potrivit concepțiilor autorilor și scopului urmărit, se cunosc două tipuri de dicționare frazeologice: a) cu expresii organizate pe cuiburi în jurul cuvîntului considerat ca bază semantică și b) cu expresii dispuse în ordine alfabetică. Autorii dicționarului de care ne ocupăm nu au optat pentru nici una din aceste soluții, iar motivarea pe care o aduc (v. p. 6—7) ni se pare întemeiată. Expresiile au fost date sub un cuvînt-titlu, în cadrul fiecărui articol fiind înșiruite în ordine alfabetică, iar repartizarea s-a făcut plecîndu-se de la apartenența morfologică și de la ordinea sintactică a elementelor componente. Astfel, sînt tratate la substantive expresiile care conțin un substantiv și la primul din substantive acelea care conțin mai multe. Acestei reguli nu i se supun expresiile care cuprind nume proprii, ele fiind repartizate la primul substantiv comun (de exemplu *велика Федора да дура* este plasată la articolul *дура*). Expresiile care nu conțin susbtantive sînt trecute la celelalte părți de vorbire, într-o ordine convențional fixată: 1. adjectiv, 2. adverb, 3, verb, 4. pronume, 5. numeral.

Procedeul pare mai practic decît cele care se conduc în ordonarea expresiilor fie numai după alfabet (cînd nu se poate rezolva satisfăcător plasarea îmbinărilor cu o succesiune nefixă), fie numai după așa-zisul „cuvînt-bază" (cînd, adesea, este greu de determinat elementul semantic fundamental al expresiei). Totuși, unele precizări ar fi fost necesare, pentru ca mînuirea dicționarului să fie mai lesnicioasă; de exemplu, nu se spune nimic despre faptul că adjectivele sînt considerate ca atare indiferent de faptul că în anumite structuri sintactice pot fi și substantive.

În privința organizării expresiilor, semnalăm unele inconsecvențe: *раз в год по обещанию* se găsește la *обещание*, al doilea substantiv, nu la *год*, cum era de așteptat; unele expresii conținînd pronumele *себя* și *себе* precedate de verb și neavînd substantive sînt inserate la pronume (*замыкаться/замкнуться в себе, показать себя*), deși, potrivit regulilor fixate, locul lor ar fi fost la verbele respective (menționăm că una din

aceste expresii la care ne-am referit figurează la ambele părți de vorbire, anume *вообразить/воображать о себе* la p. 52 și la 305).

În cele de mai sus am încercat să discutăm *Dicționarul frazeologic rus-român* sub cele trei aspecte care se impun în cazul unei asemenea lucrări : lista de expresii, traducerea și organizarea lor. Observațiile și sugestiile noastre sînt în bună parte exprimarea unor păreri personale și ne-ar bucura dacă ele vor fi împărtășite și folosite în vederea unei eventuale noi ediții a lucrării. În concluzie, putem afirma că autorii au realizat pe deplin scopul pe care și l-au pus în față, acela de „a da un dicționar de traduceri", ei reușind, totodată, să pună la dispoziția specialiștilor interesați o amplă colecție de expresii, care să servească studierii comparate a frazeologiei limbii ruse și limbii române.

Virgil Nestorescu

CONSTANTIN ȘERBAN, *Constantin Brîncoveanu.* [*Glosarul.*], București, Editura tineretului, 1969, p. 198—203.

Destul de des, fie la sfîrșitul unor lucrări de specialitate, fie — mai ales — la cele de popularizare, se întîlnește un mic glosar care are menirea de a explica termenii mai puțin cunoscuți folosiți în text. Pornind de la necesitatea indiscutabilă a acestor auxiliari, ca și de la necesitatea, tot atît de indiscutabilă, de a-i îmbunătăți, am notat cîteva observații pe marginea lucrării din titlu, recent apărute ; mai exact, asupra glosarului de 146 de termeni de la sfîrșitul ei.

În general, au fost cuprinși aici, potrivit specificului cărții, termeni arhaici folosiți de autor pentru a crea atmosfera de autenticitate și culoare locală cerută de subiect, dar și de realitatea istorică concretă (ranguri boierești, denumiri de acte de epocă etc.). Și o categorie și alta de termeni (granița dintre ele e destul de greu de hotărît) trebuie să-și găsească în glosar o explicare concretă, clară, nu exhaustivă, dar care să poată elimina orice posibile confuzii. Glosarul respectiv trebuie să adopte apoi criterii unitare de prezentare.

Nu toate cuvintele glosate în cartea lui C. Șerban îndeplinesc însă aceste condiții minime. De pildă, la unele cuvinte (*altîn, baș, cadiu, divan, effendi, exaporit, mazil, serai, tefter, tefterdar, vel*) se notează originea în paranteză : turc., grec., slav. La altele însă tot turcești sau grecești (*aga, alai, arz, bazar, bei, beșliu, berat, caimacam, celebi, imbrohor, menzil, spudeu, șeic* și încă vreo zece), originea nu se mai notează. O serie de termeni sînt explicați în glosar, în timp ce alții, de aceeași categorie, nu mai apar aici. De pildă, se explică diferite ranguri boierești : *clucer, comis, logofăt, medelnicer, pîrcălab* etc., nu însă și *vornic*, care apare și el în text (la p. 141, de exemplu). Sau, în glosar, apare *văcăritul* („dare de vite") în timp ce alte similare, *oieritul* și *vinăritul*, toate acestea cuprinse în același pasaj cu *văcăritul*, nu mai sînt explicate în glosar. De asemenea, în glosar nu sînt explicați mulți termeni care apar în text și uneori sînt mai greu de înțeles decît cei de mai sus, *serasir*, de pildă (la p. 161 : „dulămi de serasir"), care înseamnă „brocart din fir de aur", din tc. *ser-a-ser*.

Un număr de cuvinte sînt explicate unilateral, fără precizările care ar feri pe cititor de confuzii. De pildă : *aga* — „căpetenie militară la turci", *alai* — „ceremonie", *schelă* — „port fluvial", *șeic* — „predicator". *Aga*, inițial cu sensul general indicat în glosar (cu timpul, *aga* a devenit un rang neprecizat, militar sau civil, inferior celui de *pașă* și de *bey*), a intrat ca rang militar și, apoi, onori-

fic, şi în ierarhia demnităţilor din Principate. Acest lucru trebuia — credem — specificat, pentru că cititorul ar putea întîlni în altă parte aceeaşi titulatură aplicată unui demnitar român. Apoi, *alai* nu este numai „ceremonie", ci o ceremonie care presupune un cortegiu, o adunare, o suită etc.; de fapt, sensul prim, şi în turceşte ca şi în româneşte, este de „grup, escortă, suită" (în terminologia militară, *alay* înseamnă „regiment", de unde *miralai*, „colonel"). *Schelă* nu înseamnă numai „port fluvial", ci orice fel de port (cf. I. Ghica, *Scrisori*, ed. 1887, p. 472: „Rusia vroia să aibă o schelă pe coasta maritimă ..."). *Şeicul* nu este orice fel de predicator, ci numai unul musulman. Sensul exact este de „cunoscător al Coranului".

Definiţiile altor cuvinte sînt obscure, tautologice sau derutante. Din prima categorie: *caimacam* — „locţiitor al domnului *pînă la înscăunare*" (sublinierile ne aparţin); *postelnic* — „dregător iniţiat *în secretul de stat*"; *galeră* — „corabie cu pînze *condusă cu vîslele*". Din a doua: *ceardac* = *foişor (vezi)*, iar la *foişor*: „*ceardac* la primul cat al unei clădiri" (nici aici nu sînt separate celelalte sensuri). Din ultima categorie: *galion* — „corabie de război de mare tonaj" (lipseşte de fapt elementul principal, caracteristic, care să-l localizeze în epocă). *Geamia* este definită drept o „casă de rugăciune la turci" (definiţia e iarăşi incompletă: nu e numai casă de rugăciuni şi, bineînţeles, nu numai la turci), în timp ce moscheea ar fi „o geamie mai mică". Dacă o astfel de dependenţă se poate stabili (noi credem că nu, cuvintele fiind practic sinonime), moscheea nu e în nici un caz o „geamie mai mică" ci, eventual, numai localul de cult propriu-zis. *Beşliu* nu e „curier călare", sau nu acesta este sensul său prim şi propriu, ci, aşa cum arată clar rădăcina (*beş* — cinci), este un grad militar, comandantul unui grup de cinci soldaţi. Tot aici, *olac* este greşit explicat drept „curier"; definiţia exactă se putea afla în Tiktin sau în alt dicţionar: „*ehemalig Eilpost*, altădată, odinioară, poşta rapidă". Altfel, explicarea lui *olăcar* prin „ştafetă", care urmează primei, ar pune semnul egalităţii între substantiv (numele acţiunii) şi numele de agent.

Desigur însă, marea majoritate a cuvintelor sînt corect explicate, deşi, poate, unele glose sînt inutile pentru că se referă la cuvinte în general cunoscute (*pravilă-lege, rădvan-caretă, surghiun-exil*; *măscărici-bufon, moscal-rus, nemeş-nobil* din Transilvania, *lefegiu-soldat mercenar* etc.).

Mircea Anghelescu

Prof. I. Nicolescu din Bucureşti ne întreabă : 1. Ce sînt cuvintele *mult, multă, mulţi, multe* şi *tot, toată, toţi, toate* ca părţi de vorbire?

Deoarece exprimă o cantitate şi cunosc realizarea prepoziţională a raporturilor de genitiv şi dativ : *prezenţa* ***a mulţi*** *(oameni), le-a vorbit* ***la mulţi (la toţi),*** ele au fost grupate de prima ediţie a *Gramaticii limbii române* (vol. I, p. 181) în categoria numeralelor nehotărîte.

Probabil datorită faptului că formează genitiv-dativul în *-or(a)* : *multor(a),tuturor(a),* ele au fost atrase în categoria pronumelor nedefinite (vezi, de exemplu, Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane,* Bucureşti, 1967, p. 152). Pe baza analizei distributive, au fost încadrate în subclase diferite, subordonate pronumelor nedefinite, şi de Maria Manoliu-Manea (*Sistematica substitutelor din româna contemporană standard,* Bucureşti, 1968, în special p. 100—109, 113—119, 155—157, 173).

Mult (mulţi...), tot (toţi...) au şi multe asemănări cu adjectivele : variază după genul, numărul şi cazul substantivului determinat, pot preceda sau urma substantivul respectiv. Pe baza acestor trăsături, la care se adaugă sensul cantitativ, au fost,probabil, încadrate de *Gramatica limbii române* (ediţia a II-a, vol. I, p. 33, 125, 181 etc.) în categoria adjectivelor. Trăsăturile menţionate, care au determinat, se pare, clasificarea lor ca numerale sau pronume apar şi la alte cîteva adjective, de exemplu :

— exprimarea raporturilor de genitiv-dativ cu ajutorul unor prepoziţii, la adjectivele cu sens cantitativ *destui* şi *numeroşi* ;

— forme flexionare în *-or(a),* la numeralul colectiv *amîndoi.*

Ca o trăsătură generală, *mult, tot* pot fi folosite, ca orice adjective, şi substantival (e cazul celor mai multe exemple date de dv.) sau adverbial (în formele *mult, tot*).

Din cele spuse rezultă că, neavînd trăsături morfologice şi semantice unitare, nu e posibilă încadrarea acestor cuvinte într-o categorie morfologică rigidă. Totuşi, deoarece prezintă mai multe trăsături comune cu adjec-tivul şi nu există argumente indiscutabile pentru încadrarea lor în altă categorie morfologică, înclinăm spre clasificarea lor drept adjective.

2. Pentru interpretarea drept locuţiune (adverbială sau prepoziţională) a unui grup de cuvinte ca : *în timpul verii, în timp de iarnă, către răsărit,* e necesar ca termenul flexibil (substantivul, în cazul nostru) să aibă alt comportament decît cel pe care îl are într-un enunţ oarecare : să aibă formă fixă şi să nu fie regentul unui alt cuvînt care s-ar alătura combinaţiei. O altă condiţie, mai puţin riguroasă, este ca grupul de cuvinte în întregime să aibă sens unitar (de adverb, prepoziţie) şi, deci, termenul fexibil să-şi piardă, cel puţin parţial, sensul propriu. Pentru diversele interpretări ale unor grupuri de cuvinte drept locuţiuni vezi *Gramatica* Academiei, ed. a II-a, vol. I, p. 34—36, 322, vol. II, p. 85—86, 262 ; Gh. N. Dragomirescu, *Problema locuţiunilor ca obiect al analizei gramaticale,* în LR, în 1963, nr. 6, p. 623 ; Laura Vasiliu, *Cuvinte şi grupuri de cuvinte cu funcţie prepoziţională,* în RL, 1964, nr. 2, p. 104.

După părerea noastră, în exemplele pe care le daţi nu avem a face cu locuţiuni, ci cu grupuri libere de cuvinte cu diverse func-

ţiuni sintactice. Ele pot fi împărţite în două categorii :

A. *În timp de iarnă, în timpul verii, în timpul acesta, din timpul acela* nu se analizează în bloc ca locuţiuni adverbiale şi nici măcar *în timp de* sau *în timpul* nu sînt locuţiuni prepoziţionale. Substantivul *timp(ul)* îşi păstrează aici comportamentul morfologic şi sintactic : apare şi articulat şi nearticulat (*în timpul / în timp de*), este determinat, ca un substantiv oarecare, printr-un genitiv cînd e articulat (*în timpul verii*), printr-un acuzativ cu prepoziţie, cînd e nearticulat (*în timp de iarnă*), printr-un adjectiv, în ambele situaţii (*în timpul acesta, pe timp bun*), prepoziţia poate fi schimbată fără ca sensul grupului să sufere modificări esenţiale (*din timpul, în timpul, pe timpul*). De asemenea, substantivul *timp(ul)* îşi păstrează aici sensul temporal.

Cuvintele care se găsesc pe locul al doilea în exemplele date de dvs. (~de *iarnă*, ~ *verii*, ~ *acesta / acela*) sînt atribute de diferite feluri ale substantivului *timp(ul)*.

B. *Către răsărit, spre miazăzi, spre apus, la răsărit, la nord*, nesatisfăcînd nici una din condiţiile cerute pentru introducerea lor în categoria locuţiunilor adverbiale, sînt, de asemenea, îmbinări libere (substantiv precedat de prepoziţie care, după regent, pot fi, în propoziţie, complemente sau atribute).

E.C.

★

V. Cristureanu din Tg. Mureş ne trimite următoarea informaţie în legătură cu etimologia şi sensul cuvintelor *barán* şi *păzí* :

„În LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 511, I. Robciuc afirmă că *barán* ar proveni din ucr. *бapáн*. După părerea noastră, acest cuvînt provine din magh. *bárány* „miel", cuvînt folosit uneori şi de românii din regiunile cu populaţie mixtă.

Cuvîntul *păzí*, cu sensul „a se grăbi", apare şi în alte părţi, ca, de exemplu, în com. Şopteriu, jud. Bistriţa-Năsăud, dar la numai 45 km de Tg. Mureş e folosit în expresii ca :

« S-o păzit şi n-am mai întrebat-o ge... (cutare sau cutare lucru) ».

« M-am păzît să viu acasă şi n-am mai aşceptat... ». Sînt folosite mai cu seamă formele de trecut ale verbului şi numai cîteodată prezentul sau viitorul".

CUPRINSUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1969

LINGVISTICĂ GENERALĂ

KISCH RUTH şi MANTSCH HEINRICH, *Note asupra teoriei cîmpurilor semantice*, **1**, p. 25—30.
KISCH RUTH şi MANTSCH HEINRICH, *Un caz de bilingvism dublu*, **3**, p. 205—212.
MANECA CONSTANT, *Analiza semică a lexicului*, **1**, p. 3—24.
PANĂ DINDELEGAN GABRIELA, *Concepte de bază ale gramaticii transformaţionale*, **5**, p. 435—441.

GRAMATICĂ

BOLOCAN GH., *Observaţii asupra originii numeralelor româneşti*, **2**, p. 133—135.
CHIOSA CLARA-GEORGETA, *Contribuţii ale lingvisticii actuale la studiul gramaticii limbii materne în şcoală*, **2**, p. 121—131.
COTEANU I., *În legătură cu structura numeralului românesc*, **2**, 137—138.
CRAŞOVEANU D., *Sînt circumstanţiale complementele opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare?*, **2**, p. 147—155.
CRAŞOVEANU D., *Extinderea acordului după înţeles*, **6**, p. 545—549.
HODIŞ VIOREL, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuţii*, **2**, p. 139—145.
ROGOBETE SILVIA, *Observaţii asupra raportului apozitiv*, **5**, p. 443—452.
MÎINEA MIHAELA, *Un tip special de determinare verbală*, **6**, p. 527—536.
RĂDULESCU-MENDEA MARINA, *Caracteristicile sintagmatice ale reflexivului*, **6**, p. 537—544.

DISCUŢII

ZUGUN E. PETRU, *Morfeme lexicale*, **5**, p. 453—458.

NOTE ŞI COMENTARII

COTEANU I., *Sintaxă înainte de morfologie şi fonetică*, **3**, p. 277—279.
GRAUR AL., *Reluarea complementului*, **1**, p. 89.
GRAUR AL., *Pleonasme*, **2**, p. 175—177.
GRAUR AL., *Urme de aspect în româneşte*, **4**, p. 325—326.

GUŢU-ROMALO VALERIA, *În legătură cu construcţia prepoziţională a complementului direct în limba română*, **2**, p. 177—180.

IACOB ŞT., *Natura subiectului*, **5**, p. 509—512.

TUDORICĂ AL., *Un aspect al clasificării sintagmatice a verbelor*, **4**, p. 327—332.

VOCABULAR

BUGEANU DAN, *Note etimologice şi lexicale* (**maghéniţă, maráş, mădări, mădăţie, moare**), **2** p. 166—173; (**cotor, popor**), **3**, p. 259—266; (**ponosi, popaşniţă, priscălău**), **5**, p. 491—494.

FILIPAŞCU ALEXANDRU, *Consideraţii critice asupra numelor de păsări răpitoare din fauna ţării*, I, **3**, p. 253—258; II, **5**, p. 471—479.

FRĂŢILĂ V., *Note etimologice şi lexicale* (**búnghin, -ă, cion, cioáne, ciudenie, cîrcáş, diricá, dimicúş, dumicúş, firişág, -uri, furt, Gănél, Găniţa, giorsăí, gioársă, a (se) ciorsăí, cioársă, ciorsăít, jmilóc, măváică, micurá, micurătoáre, neménie, cimoténie, nimoténie, pluştit, prilăstitoriu, sîntá, sîntáre, smau, ţuleándră**), **5**, p. 486—491.

GHERGARIU L., *Note etimologice şi lexicale* (**bortelí, ciuciulé, drăpălí, dripăl(u)í, drip(u)í; dîrp, drepăná, feştelí, heituí, juguí, meţărlí, păţog, tăroasă, utăluitoriu**), **1**, p.81—83.

GRAUR AL., **Note etimologice şi lexicale** (**mătrăcar, prefector, prefectoriţă**), **5**, p. 485—486.

KIRÁLY F., *Probleme ale adaptării fonetice: împrumutul şi cuvintele străine* (*Din* **Fonetica împrumuturilor româneşti de origine maghiară**), **5**, p. 459—469.

MIHĂILĂ G., *Note etimologice şi lexicale* (**moldovalah, moldovlah**), **2**, p. 173.

MLADENOV MAXIM SL. (Sofia), *Note etimologice şi lexicale* (**oreáv, patácă** şi **patáşcă, pişcá, pişleág, preş, pócie, slon, teárfă, tîrsă**), **2**, p. 163—166.

NESTORESCU VIRGIL, *Note etimologice şi lexicale* **mîrmă, mîrzi, mojdrean, morună, moşoancă, motoflete**), **1**, p. 85—87; (**cámbulă, mangealíc, plav, plaur, plávă, plăválă, plávnă**), **3**, p. 266—269.

PĂDURARIU N., *Note etimologice şi lexicale* (**băiat, distrugător, eche, garid, garide, grijeá, mandă, şcóndru, tranchét**), **3**, p. 271—273.

PĂLTINEANU VIOREL, *Note etimologice şi lexicale* (**bujdă, buşdă, ciurigáuă, rujdă, rujdi, ţifoaie, văgaş**), **1**, p. 83—85.

POP GHEORGHE, *Note asupra pătrunderii neologismelor în graiurile populare*, **2**, p. 157—162.

REGUŞ CORNELIU, *Note etimologice şi lexicale* (**bocăneţ, bolotău, bolătău, bulătău, duşáncă, caralúpcă**), **3**, p. 269—271.

ROBCIUC I., *Note etimologice şi lexicale* (**jabrác, morşi, plencáci, pochihéci**), **1**, p. 87—88.

SECHE MIRCEA, *„Istoria" unei etimologii*: **malacof**, **5**, p. 481—483.

NOTE ŞI COMENTARII

GRAUR AL., **Pledoárie**, **3**, p. 275.

GRAUR AL., **Pachet. Rasol**, **4**, p. 337—338.

TOPONIMIE

CALOTĂ ION, *Arhaisme în toponimia comunei Livezi, judeţul Vîlcea*, **5**, p. 495—497.

DIALECTOLOGIE

NOTE ŞI COMENTARII

GHEŢIE ION, *Asupra repartiţiei dialectale a dacoromânei*, **5**, p. 503—508.
TEODORESCU MIRELA, *Note asupra limitei sudice a rotacismului în dacoromână*, **2**, p. 180—183.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE

BUGEANU DAN, *Observaţii asupra evoluţiei semantice a cuvîntului* **pripás** *în limba română*, **1**, p. 39—47.
COTEANU I., *Adjectivul în protoromână (română comună)*, **1**, p. 31—38.

NOTE ŞI COMENTARII

AVRAM ANDREI, *Expresia* **mii şi fărîme**: *cîteva precizări*, **1**, p. 90—92.
SOLOMON V., *Despre calcurile lingvistice din textele bilingve slavo-române*, **4**, p. 333—336.

LIMBĂ LITERARĂ ŞI STILISTICĂ

BREABĂN-CHRISTACHE SILVIA, *Procesul de unificare a limbii în scrierile lui C. Negruzzi*, **3**, p. 223—238.
CLOSE ELIZABETH (Australia), *Neologismele în opera lui B. P. Mumuleanu*. II, **1**, p. 49—56.
GÁLDI L. (Budapesta), *Fonosimbolismul rimelor în* **Noeturnele** *lui Bacovia*, **2**, p. 113—119.
MUNTEANU ŞTEFAN, *Structură stilistică şi armonie poetică*, **3**, p. 213—222.
PETRE LUIZA, *Valori poetice ale aştrilor în poezia lui Ion Vinea*, **1**, p. 57—68.
PETRE LUIZA, *Simetrie şi echilibru în poezia* **Nu mai zărese**... *de Tudor Arghezi*, **4**, p. 319-323.
TOHĂNEANU G. I., *Structura stilistică a poeziei* **Ulise** *de Lucian Blaga*, **2**, p. 105—112.
TOHĂNEANU G. I., *Ritm dominant, substituiri ritmice, ritm „secund"*, **6**, p. 551—565.

NOTE ŞI COMENTARII

NESTORESCU ANDREI, *Originalitate sau „modă" stilistică?*, **3**, p. 275—277.

FILOLOGIE

ANGHELESCU MIRCEA, *Amorven şi Zalida*, **4**, p. 315—318.
MAREŞ ALEXANDRU, *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea?*, **3**, p. 239—251.
RIZESCU I., *Un zapis moldovenesc din 1571*, **1**, p. 75—79.
ROMAN I., I., *Primul document românesc braşovean cunoscut: scrisoarea popii Iane*, **1**, p. 69—73.
URSU N. A., *Adevăratul nume al lui Zilot Românul*, **4**, p. 305—313.

NOTE ŞI COMENTARII

GHEŢIE ION, *În legătură cu localizarea* **Evangheliarului din Petersburg**, **3**, p. 279—281.
IORDAN IORGU, *Despre „două ediţii Neculce", care sînt, de fapt, una singură*, **5**, p. 499—501.

CRONICĂ

* * * *Sesiunea ştiinţifică consacrată celei de a 20-a aniversări a Institutului de lingvistică din*

Bucureşti al Academiei Republicii Socialiste România (11—12 februarie 1969), 3, p. 283—284.

* * * *Teze de doctorat în filologie susţinute în anul 1968*, 4, p. 339—343.

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

RECENZII

ANGHELESCU MIRCEA : Constantin Şerban, *Constantin Brîncoveanu*. [Glosarul.], Bucureşti Editura tineretului, 1969 — **6**, p. 584—585.

BELTECHI EUGEN : Ştefania Popescu, *Culegere de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968—**2**, p. 186—190.

BRÂNCUŞ GR. : *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*. I (NALR — Olt.), întocmit, sub conducerea lui B. Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 — **1**, p. 93—95.

BRÂNCUŞ GR. : *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 — **2**, p. 185—186.

COSTA TRAIAN : *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*. Sub redacţia acad. Tudor Vianu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968—**6**, p. 567—580.

GHERMAN CRISTINA : Ion Roman, *Umor şi... gramatică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968—**2**, p. 190—192.

GUŢU-ROMALO VALERIA : I. Coteanu, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?*, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1968 — **3**, p. 296—298.

IONICĂ ION : *Ce-am în inimă şi-n gînd*. Volum îngrijit de Ion Iliescu şi Ilie Birău, cu introducere, notă asupra culegerii, glosar, indici onomastic şi toponimic, al creaţiilor, culegătorilor, bibliografie şi ilustraţii, Timişoara, 1968, —**2**, p. 192—195.

IORGU IORDAN : Cicerone Poghirc, *B. P. Hasdeu. Lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968 — **3**, p. 285—291.

LŐRINCZI MARINELLA : Eleodor Focşeneanu, *Dicţionar de buzunar spaniol-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968 — **5**, p. 518—519.

MANTSCH H. : *Beiträge zur rumänischen Philologie*, volum apărut sub îngrijirea prof. Werner Bahner, Berlin, Akademie-Verlag, 1968 — **1**, p. 98—99.

MAREŞ AL. : Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968—**5**, p. 513—516.

NESTORESCU VIRGIL : Gh. Bolocan şi T. Voronţova, *Dicţionar frazeologic rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968—**6**, p. 581—584.

RUSU VALERIU : Ion Bîrlea, *Literatură populară din Maramureş*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Iordan Datcu, cu un cuvînt înainte de Mihai Pop, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968 — **5**, p. 516—518.

URSU N. A. : Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968—**3**, p. 291—296.

WALD LUCIA : Luigi Rosiello, *Linguistica illuminista*, Bologna, 1967—**1**, p. 95—98.

NOTE BIBLIOGRAFICE

CONSTANTINESCU ILINCA : Andrei Bantaş şi Mihai Rădulescu, *„Capcanele" vocabularului englez*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1967—**1**, p. 101—102.

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, *11, 1968/1969*), întocmită de ELEONORA POPA și I. DĂNĂILĂ — **4**, p. 345—431.

Cărți și reviste primite la redacție, **1**, p. 102; **2**, p. 195; **3**, p. 298; **5**, p. 519.

RUBRICA CITITORILOR

CORNEL LUPEA, *Precizări asupra sensului subst.* **nădulă**. *Precizări asupra lui* **năsadă** *și a derivatelor lui*, **5**, p. 522—523.

E. C., *Ce sînt cuvintele* **mult, multă, mulți, multe** *și* **tot, toată, toți, toate** *ca părți de vorbire?*, **6**, p. 587—588.

FULVIA CIOBANU, *Scrierea cu majuscule. Scrierea cu* **î** *și* **â**, **5**, p. 521—522.

I. C., *[Răspuns prof. Ioan L. Hedeșan]*, **3**, p. 301.

I. D., *De la redacția* **Dicționarului limbii române** (DLR), **2**, p. 199—201.

L. M., *De la redacția* **Dicționarului limbii române** (DLR), **3**, p. 299—300.

* * * [*În legătură cu etimologia și sensul cuvintelor* **barán și păzí**], **6**, p. 588.

IN MEMORIAM

AVRAM MIOARA, *Florica Ficșinescu, 1915—1969*, **2**, p. 197—198.

INDICE DE MATERII*

A

A neaccentuat trecut la *ă* în opera lui C. Negruzzi 227; afereza lui ~ 490.

ACORD, ~ul după înțeles 545—549.

ACUZATIV, ~ul prepozițional la substantivele din componența elementului predicativ suplimentar 140.

ADAPTARE, ~a fonetică a cuvintelor românești de origine maghiară 459—469.

ADJECTIV, ~ul în protoromână 31—38: cu patru 32—33, cu două 33 și cu o formă 33—34; comparația 35—36, declinarea 36 și topica 37—38, ~elor în protoromână.

ADVERB, ~e de mod în componența elementului predicativ suplimentar 145; ~e de timp 527—536; ~e subordonate 532.

AFEREZĂ, ~a lui *a* 490.

AGRAMATICAL, noțiunea de ~ în gramatica transformațională 439.

ALITERAȚIE, ~ii în poezia ,,Nocturnele'' de G. Bacovia 116.

ANALIZĂ, ~a semică a lexicului (latin al limbii române) 3—24.

APOZITIV, raportul ~ 443—452.

ARHAISM, ~e în toponimia comunei Livezi, jud. Vîlcea 495—497.

ARMONIE poetică în poezia ,,Peste vîrfuri'' de M. Eminescu 213—222.

AROMÂNĂ, comparația în ~ 36; sistemul verbal în ~ 99; etimologii din latină în ~ 34, 38.

ASPECT, ~ul verbal în română 325—326.

ATLAS, *Noul ~ lingvistic pe regiuni. Oltenia*, I (NALR-Olt. I) 93—95: arii 94, redactarea hărților, transcrierea 95.

Ă

Ă, disimilarea lui ~ 488; ~ trecut la *a* în manuscrisul *Amorven și Zalida* 318 și în opera lui C. Negruzzi 225; înlocuirea lui ~ etimologic prin *o* în opera lui C. Negruzzi 229.

B

BAZĂ, ~a de articulare a sunetelor 466—467.

BIBLIOGRAFIE, ~*a românească de lingvistică* 1968/1969 345—431.

BILINGVISM, definiție 206; ~ dublu 205—212 între limba germană literară și dialectul săsesc 206—208 și între limba română și dialectul săsesc 208—212.

BULGARĂ, etimologii din greacă în ~ 166; etimologii din ~ în meglenoromână 166 și română 43, 85, 86, 163—166, 261, 262, 266, 267, 269, 492.

C

C urmat de *e*, *i* din latină trecut la *ț*, *č* în poezia lui B. P. Mumuleanu 51; reflexele lui ~ urmat de *e*, *i* din franceză în poezia lui B. P. Mumuleanu 53.

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1 — 102 = nr. 1, 103 — 202 = nr. 2, 203 — 302 = nr. 3, 303 — 432 = nr. 4, 433 — 524 = nr. 5, 525 — 594 = nr. 6.

CALC, ~ul în română 295—296 din franceză 296, germană 576, italiană, latină 295, slavă 333—336; ~uri din română în slavă 335.
CIRCUMSTANŢIAL, v. COMPLEMENT, PROPOZIŢIE.
CÎMP, teoria ~urilor semantice 25—30.
CLASIFICARE, ~a sintagmatică a verbului românesc 327—332.
CLIŞEU, ~ee lingvistice în graiurile populare 157—158.
COMPARATIV, ~ul de inferioritate 35 şi de superioritate 36 în protoromână; ~ul de inferioritate în aromână 36.
COMPARAŢIE, ~a adjectivului în protoromână 35—36.
COMPETENŢĂ, ~a lingvistică 121—122 în gramatica transformaţională 435—437.
COMPLEMENT, reluarea ~ului în română 89; ~ul direct prepoziţional în română 177—180; ~ul circumstanţial: definiţie 148, cumulativ 147—155, de excepţie 153—155, opoziţional 147 — 155 în română.
COMPONENTĂ, ~a fonologică, semantică şi sintactică în gramatica transformaţională 440.
CONDIŢIONAL, modul ~ 530.
CONJUNCTIV, modul ~ 530.
CONSTELAŢIE semică 8.
CONTAMINARE, cuvinte formate prin ~ în română 81, 83—85, 87, 270, 271, 273, 489—491.
CROATĂ, etimologii din ~ în română 476.
CULEGERE de exerciţii gramaticale 186—190: morfologie 188—189, sintaxă 189—190; ~ de folclor 192—195: particularităţi morfologice 193—194, sintactice 194, lexicale 194—195, transcriere fonetică 195.
CUMULATIV, complementul circumstanţial ~ 147—155; propoziţia circumstanţială ~ă 151—153.
CUVÎNT forte 4; ~e formate prin contaminare 81, 83—85, 87, 270, 271, 273, 489—491, metateză 487, 489 în română.

D

DATIV, ~ul cu *lui* la nume comune şi de persoane 193; ~ul substantivelor feminine în opera lui C. Negruzzi 233.
DECLINARE, ~a adjectivului în protoromână 36.
DEMONSTRATIV, pronumele ~ în opera lui C. Negruzzi 233—234.
DESINENŢĂ, concurenţa dintre ~ele *e* şi *uri* la substantivele neutre în opera lui C. Negruzzi 232—233.
DETERMINARE, un tip special de ~ verbală 527—536.
DIALECT, definiţie 503—504.
DIALECTAL, repartiţia ~ă a limbii române 503—508.
DIATEZĂ, 538—544.
DICŢIONAR, ~ **e unilingve**: *~ul limbii poetice a lui Eminescu*, 1968, 567—580: accente greşite sau lipsă 571, atestări lipsă 578, cuvinte lipsă 571 sau prezentate sumar 571—572, definiţii 575 greşite 576, greşeli de tipar 577, indicaţii de pronunţare greşite 573 sau lipsă 573—574, indicaţii gramaticale 574—575, interpretări greşite 569—571, ordinea alfabetică 572, ortografia numelor străine 579, textul de la baza ~ului 567—569; *~ul limbii române* (DLR): note de la redacţie 199—201, 299—300; **~e bilingve**: ~ *de buzunar spaniol-român* de E. Focşeneanu, 1968, 568—569; ~ *frazeologic rus-român* de Gh. Bolocan şi T. Vorontova, 1968: 581—584: organizare 583, traducerea unităţilor frazeologice 582 — 583, unităţi frazeologice lipsă sau inutile 582.
DIFTONG, ~ul *ea*: în graiurile bănăţean şi crişean 301, într-un zapis moldovenesc din 1571 71, trecut la *a* şi *è* în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318 şi în opera lui C. Negruzzi 226; ~ul *ia*: trecut la *ie* în opera lui C. Negruzzi 227 şi în primul document românesc braşovean cunoscut 71; ~ul *oa*: 275, în primul document românesc braşovean cunoscut 71.
DISIMILARE, ~a lui *r* în opera lui C. Negruzzi 229.
DOCUMENT, primul ~ românesc braşovean cunoscut 69—73.

E

E, reflexele lui ~urmat de *n*, *m* din franceză în poezia lui B. P. Mumuleanu 53; ~ accen-

tuat în primul document românesc braşovean cunoscut 71 ; ~ trecut la *ă* în opera lui C. Negruzzi 225—226 şi în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318 ; ~ trecut la *i* în opera lui C. Negruzzi 228—236 şi în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.

EDIŢIE, ~ile cronicii lui I. Neculce 499—501.

ELEMENT predicativ suplimentar 139—146.

ETIMOLOGIE, ~ii din latină în aromână 34, 38 ; ~ii din greacă în bulgară 166 ; ~ii din latină în franceză 361 ; ~ii din italiană în greacă 273 ; ~ii din latină 169, rusă şi slavă 477 în maghiară ; ~ii din bulgară în meglenoromână 166 ; ~ii din rusă în polonă 477 ; ~ii din bulgară 43, 85, 86, 163—166, 261, 262, 266, 267, 269, 492, croată 476, franceză 49—51, 53, 272, 273, 275, 292, 294, 295, 481, germană 54, 55, 81—83, 272, 273, 488, 490, greacă 266, 293, 481, 482, italiană 50, 55, 272, 273, 293, 486, latină 12—14, 31—35, 43, 76, 90, 164, 167, 171, 172, 182, 185, 259, 260, 261, 263—266, 294, latina literară 50—52, 485, 486, 572, maghiară 55, 81—86, 168, 169, 255, 263, 265, 270, 280, 459—469, 473, 474, 477, 493, 494, 588, polonă 45, rusă 50, 264, 267, 269, 270, 272, 294, 295, 481—483, sîrbo-croată 86, 165, 166, 259—262, 265, 271, 490, slavă veche 39, 40, 42, 45, 47, 84, 86, 90, 167, 262, 263, 267, 269, 477, 491, 494, 496, 497, turcă 55, 167, 264, 266—268, 272, 478, 496, 584, 585, ucraineană 47, 86—88, 262, 264, 269—272, 488 în română ; ~ii multiple în română 293—294 ; ~ii din română în rusă 268 ; ~ii din maghiară în sîrbo-croată 266 ; ~ii din română în ucraineană 268 ; ~ii din greacă 272 şi italiană 273 în turcă.

EXCEPŢIE, complementul circumstanţial de ~153—155 ; propoziţia circumstanţială de ~ 154—155.

EXERCIŢIU, culegere de ~ii gramaticale 186—190 : morfologie 188—189, sintaxă 189—190.

EVANGHELIAR, localizarea *~ului de la Petersburg* 279—281.

F

F în primul document românesc braşovean cunoscut 71 şi în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.

FILIGRAN, ~ele *Octoihului* din sec. al XVI-lea 242—244.

FONOLOGIC, componenta *~ă* în gramatica transformaţională 440.

FONOSIMBOLISM, ~ul rimelor în poezia „Nocturnele" de G. Bacovia 113—119 : rime în *-a* 115, *-arie*, 116, 118, *-e* 115, *-inge*, *-o*, *-oră* 117, *-u* 115, *-uc* 118.

FRANCEZĂ, etimologii din latină în ~ 261 ; etimologii din ~ în română 49—51, 53, 272, 273, 275, 292, 294—296, 481.

G

GENITIV, substantive în ~ din componenţa elementului predicativ suplimentar 140 ; ~ul substantivelor feminine în opera lui C. Negruzzi 233 ; ~ul cu articolul post-pus la nume comune şi de persoane 193.

GERMANĂ, cuvinte formate cu sufixele *-iç* 209—210, *-cən* 209 în ~ ; etimologii din ~ în română 54, 55, 81—83, 272, 273, 488, 490, 576.

GERUNZIU, verbe la ~ în componenţa elementului predicativ suplimentar 144—155.

GLOSAR, ~ul din cartea *Constantin Brîncoveanu* de C. Şerban, 1969, 584—585.

GRAI, noţiunea de ~503—504 ; clişee lingvistice în ~urile populare româneşti 157—158.

GRAMATICAL, noţiunea de ~ în gramatica transformaţională 439.

GRAMATICĂ, ~a de la Port Royal 96—97 ; ~a transformaţională 435—441 ; studiul ~cii limbii materne în şcoală 121—131.

GREACĂ, etimologii din italiană în ~273 ; etimologii din ~ în română 266, 293, 481, 482, bulgară 166 şi turcă 272.

H

HIPERCORECTITUDINE 295.

I

I din franceză în poezia lui B. P. Mumuleanu 53; ~ trecut la *i* în opera lui C. Negruzzi 226 și în manuscrisul *Amorven și Zalida* 318.

IMPERFECT, ~ul în română 528; ~ul în opera lui C. Negruzzi 231.

INDICATIV, modul ~ 530.

INFINITIV, verbe la ~ în componența elementului predicativ suplimentar 144—145.

INTERJECȚIE, ~ii în componența elementului predicativ suplimentar 145.

INTEROGATIV, pronumele ~ în componența elementului predicativ suplimentar 143.

IOTACIZAT, verbe ~e în opera lui C. Negruzzi 230—231.

ITALIANĂ, etimologii din ~ în greacă 273, română 50, 55, 272, 273, 293, 295, 486 și turcă 273.

Î

Î în opera lui C. Negruzzi 227—229.

ÎMPRUMUT, adaptarea fonetică a ~urilor din maghiară ale limbii române 459—469.

J

J în primul document românesc brașovean cunoscut 71.

L

LATINĂ, etimologii din ~ în aromână 34, 38, franceză 261, maghiară 169, română 12—14, 31—35, 43, 76, 90, 164, 167, 171, 172, 182, 183, 259, 260—266, 294, 295; etimologii din ~a literară în română 50—52, 485, 486, 572.

LEXEM 4, 5, 454, 455.

LEXIC, analiza semică a ~ului (latin al limbii române) 3—24.

LIMBĂ, competența în ~ 436—437; ~ a **română literară**: ~*a scriitorului*: B. P. Mumuleanu: neologismele 49—56; C. Negruzzi: unificare 223—239.

LINGVISTICĂ, ~a iluministă 95—98.

LITERATURĂ populară din Maramureș 516—518.

LOCALIZARE, ~a *Evangheliarului din Petersburg* 279—281.

LOCUȚIUNE, ~i verbale în componența elementului predicativ suplimentar 144.

M

MAGHIARĂ, etimologii din latină 169, rusă și slavă 477 în ~; etimologii din ~ în română 55, 81—85, 168, 169, 255, 259, 263, 270, 280, 459—469, 473, 474, 477, 493, 494, 588 și în sîrbo-croată 266.

MEGLENOROMÂNĂ, etimologii din bulgară în ~ 166.

METATEZĂ, cuvinte formate prin ~ în română 487, 489.

METODĂ, ~a comparativ-istorică 97.

MORFEM lexical 453—458 zero 455.

N

N muiat în *Octoihul* din sec. al XVI-lea 241, 245.

NEHOTĂRÎT, pronumele ~ în componența elementului predicativ suplimentar 143.

NEGATIV, pronumele ~ în componența elementului predicativ suplimentar 143—144.

NEOLOGISM, ~ele la B. P. Mumuleanu 45—56; pătrunderea ~elor în graiurile populare 157—162: clișee 157—158, dublete 154, frecvență 153.

NEUTRU, concurența dintre desinențele *e* și *uri* la ~e în opera lui C. Negruzzi 232—233.

NOȚIUNE 6.

NUME de păsări răpitoare în română 253—258, 471—479.

NUMERAL, originea 133—135 și structura 137—138 ~ului românesc.

O

OBIECTIV, verbe ~e 331.
OCTOIH românesc din sec. al XVI-lea 239—251.
OPOZIŢIONAL, complementul circumstanţial ~147—155; propoziţia circumstanţială ~ă 151—153.
ORIGINE, ~a numeralului românesc 133—135, 137—138.

P

P în primul document românesc braşovean cunoscut 71.
PALATALIZARE, ~a în dacoromână 462.
PALEOGRAFIE, ~*a română-chirilică* de E. Vîrtosu, 1968 513—516.
PARADIGMĂ 534.
PARALEXEM 5.
PARTICIPIU, verbe la ~în componenţa elementului predicativ suplimentar 144—145.
PASĂRE, nume de ~i răpitoare în română 253—256, 476—479.
PERFECT, ~ul compus 325 la C. Negruzzi 231; ~ul simplu 325; mai mult ca ~ul la C. Negruzzi 231.
PERFORMANŢĂ, ~a lingvistică 436—437.
PERSONAL, pronumele ~ în componenţa elementului predicativ suplimentar 143—144.
PLEONASM 175—177.
POLITEŢE, pronumele de ~în componenţa elementului predicativ suplimentar 143—144.
POLONĂ, etimologii din rusă şi slavă în ~XX ~477; etimologii din ~ în română 45.
POSESIV, pronumele ~ în componenţa elementului predicativ suplimentar 143—144.
PREDICAT 509—510.
PREDICATIV, elementul ~ suplimentar 139—146.
PREFIX, cuvinte formate cu ~ele *des-* 455, *în-* 455, 458, *ne-* 276—277 în română; ~ele latineşti *cum-*, *in-*, *în-* în română 52; ~ele aspectuale verbale în română 194.
PREPOZIŢIE, ~ile la substantivele din componenţa elementului predicativ suplimentar 140, 141.
PREZENT, timpul ~ deictic zero, extins, momentan 529, cu valoare de trecut sau de viitor 528 în română.
PRONUME, ~le în componenţa elementului predicativ suplimentar 143—144; ~le demonstrative în opera lui C. Negruzzi 233—234.
PROPOZIŢIE, ~ile circumstanţiale cumulative 151—153, de excepţie 154—155 şi opoziţionale 151—153.
PROTOROMÂNĂ, adjectivul în ~31—38.

R

R în primul document românesc braşovean cunoscut 71; ~ epentetic în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.
RADICAL 453—456.
RAPORT, ~ul apozitiv 443—452.
RĂDĂCINĂ 453—457.
RECŢIUNE 534.
REFLEXIV, ~ul în română 537—544.
REGULĂ, ~a în gramatica transformaţională 436, 440; ~i de constituenţi şi de transformare în gramatica transformaţională 440.
RELUARE, ~a complementului în română 89.
REPETIŢIE, ~a semantică 91.
REPARTIŢIE, ~a dialectală a limbii române 503—508.
RITM 551—565.
ROMÂNĂ, etimologii din ~în rusă 268, slavă 335 şi ucraineană 268.
ROTACISM, limita sudică a ~ului în dacoromână 180—183.
RUSĂ, etimologii din română în ~68; etimologii din ~în maghiară, polonă 477 şi română 50, 264, 267, 269, 270, 272, 294, 295, 481—483.

S

S dur în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.
SEM 6—24.

SEMANTEM 454, 455.
SEMANTIC, componenta ~ă a gramaticii transformaţionale 440.
SEMEM 8.
SEMIC, analiza ~ă a lexicului (latin din limba română) 3—24; constelaţie ~ă 8.
SEMNIFICAT 6 absolut, apreciativ, constativ, dinamic, operativ-referenţial, relativ şi static 10.
SESIUNE, ~a ştiinţifică consacrată celei de-a 20-a aniversări a Institutului de lingvistică din Bucureşti, 11—12 februarie 1969 283—284.
SIMBOLISM fonetic la M. Eminescu 215.
SIMETRIE şi echilibru în poezia „Nu mai zăresc" de T. Arghezi 319—323.
SINCRONIE 28.
SINGULAR refăcut după plural 268.
SINTACTIC, componenta ~ă în gramatica transformaţională 440.
SINTAGMATIC, clasificarea ~ă a verbelor româneşti 327—332.
SÎRBO-CROATĂ, etimologii din maghiară în~ 266; etimologii din ~ în română 86, 165, 166, 259—262, 265, 270, 271, 490.
SLAVĂ, calcuri din română în ~ 335; etimologii din ~în maghiară, polonă 477, română 39, 40, 42, 45, 47, 84, 86, 90, 167, 262, 263, 267, 269, 333—336, 477, 491, 494, 496, 497.
STRUCTURALISM 97.
STRUCTURĂ, limba ca ~122; ~de adîncime 438—439 şi de suprafaţă 438 în gramatica transformaţională; ~a numeralului românesc 133—135, 137—138; ~a stilistică a poeziilor „Peste vîrfuri" de M. Eminescu 213—222 şi „Ulise" de L. Blaga 105—112.
SUBCOMPONENT, ~ele componentelor gramaticii transformaţionale 440.
SUBIECT 501—512.
SUBIECTIV, verbe ~e 331.
SUBSTANTIV, ~e în componenţa elementului predicativ suplimentar 142.
SUBSTITUIRE, ~i ritmice 551—565.
SUFIX, ~e verbale în aromână 99; cuvinte formate cu ~ele *-iç* 209—210 şi *-cən* 209 în germană; cuvinte formate cu ~ele *-ac* 87, *-ai* 496, *-al*, *-alicesc*, *-alnic* 293, *-an* 496, *-ar*, *-aricesc* 293, *-arisi* *-arnic* 293, *-at* 487, *-ătate* 292, *-ătoare* 291, *-e(a)ucă* 84, *-eli* 81, *-enie* 86, 291, 487, 489, *-eşă* 487, *-eţe* 54, *-ic* 293, *-ie* 170, 291, *-itate* 292, *-iţă* 488, *-li* 83, *-nic*, *-niţă* 393, *-oaṅe* 32, 193, *-oi* 32, *-on* 193, *-onu* 32, *-şag* 487, *-tate* 50, *-tor* 32, 83, 291, 292, 485, 489, 490, *-ţie* 50, 53, *-ui* 82, 83, *-ulă* 84, *-uli*, *ului* 82, *-uş* 487 în română; ~ele franţuzeşti *-aire* 53, *-esse* 53—54, *-ion*, *-tion* 53 în română; ~ele latineşti *-ius*, *-ium* în română 52.
SUPERLATIV, ~ul relativ în aromână 36; ~ul absolut şi relativ în protoromână 35—36.
SUPIN, verbe la ~ în componenţa elementului predicativ suplimentar 144—145.

Ş

Ş dur în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.

T

TEMĂ 453, 456 gramaticală 456 şi lexicografică 457.
TEORIE, ~a cîmpurilor semantice 25—30.
TERMEN, ~ii ştiinţifici 5.
TEXT, ~e dialectale din Oltenia 185—186.
TIMP, ~ul în filozofie 527 şi în gramatică 527—528; adverbe de ~ 527—536.
TOPONIMIE, arhaisme în ~a comunei Livezi, jud. Vîlcea 495—497.
TRADUCERE, ~a manuscrisă *Amorven şi Zalida* 315—318.
TRANSFORMARE 438—439.
TRANZITIV, verbe ~e 327—332, 539—542.
TURCĂ, etimologii din greacă 272 şi italiană 273 în ~; etimologii din ~ în română 55, 167, 264, 266, 268, 272, 478, 496, 584, 585.

Ţ

Ţ dur în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318.

U

UCRAINEANĂ, etimologii din rusă în ~268; etimologii din ~ în română 47, 86—88, 262, 264, 269—272, 488, 588.

V

VALOARE, ~i poetice ale aştrilor în poezia lui I. Vinea 57—68.
VERB, aspectul ~elor în română 325—326; clasificarea sintagmatică a ~elor 327—332; ~e la gerunziu, participiu, infinitiv şi supin în componenţa elementului predicativ suplimentar 144—145; ~e iotacizate în opera lui C. Negruzzi 230—231; ~e obiective şi subiective 231; ~e tranzitive 327—332, 539—542.
VERBAL, un tip de determinare ~ă 527—536.
VORBIRE, ~a şi performanţa în gramatica transformaţională 436—437.

Z

Z dur în manuscrisul *Amorven şi Zalida* 318: ~ în primul document românesc braşovean cunoscut 71.
ZAPIS moldovenesc de la 1571 75—79.
ZERO deictic 528, 529.

INDICE DE AUTORI*

A

Alecsandri, Vasile 258, 474
Alexandrescu, Sorin 320
Alexi, Theochar 170
Alexics, György 460, 468
Angheleseu, Mircea 315—318, 584—585
Antipa, Gr. 268, 269
Antonovici, Ioan 75
Appel, T. 540
Arbure, Z. C. 492
Arbusow, L. 215
Arghezi, Tudor [319—323]
Aristotel 96
Arvinte, Vasile 85, 88, 171, 172
Asachi, P. 75
Asan, F. 443
Asbóth, Oszkár 460
Ascoli, G. 287
Avram, Andrei 90—92, 298, 515
Avram, Mioara 139, 151, 152, 153, 155, **197—198**, 443, 444

B

Bach, Emmon 441
Bacîru, Livia 242
Bacon, Fr. 96, 98
Bacovia, George [113—119]
Bahner, Werner 29, [98—99]
Bailly, Antoine 260, 261
Balász, L. 263, 460
Bally, Charles 441
Bantaş, Andrei [101—102]
Barcianu, Sab. Pop 46, 170
Baronzi, G. 170
Băcescu, M. 253—255, 258, 471—478
Bărbulescu, Ilie 180, 191
Beauzée 97, 98
Bechtoldt, H. 28
Behring, Eva 98
Bejenaru, N. C. 181
Beldescu, G. 140
Belteehi, Eugen 186—190
Bembea, Nicolae 486, 487, 489
Benveniste, É. 216
Bérard, Victor 105

* Cifrele tipărite cu caractere **aldine** drepte trimit la autori de articole publicate în revistă în anul 1969; cifrele puse în paranteze drepte indică autori recenzaţi sau discutaţi în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autori citaţi.

Berea, I. 343
Berneker, E. 260
Bernštein, S. B. 492
Betz, W. 29
Beyrer, Arthur 98
Birău, Ilie [192—195]
Bîrlea, Ion [516—518]
Blaga, Lucian [105—112]
Bloomfield, L. 465
Blücher, Gebhard 242
Bochmann, Claus 98
Bogdan, Al. 217
Bogdan, I. 280, 296
Bogrea, V. 337, 338, 477, 478
Bojaǧiev, T. 165
Bolocan, Gh. 57, **133—135**, [137—138], 284, 341, [581—584]
Bordeianu, M. 85, 88
Borș, Costache 316
Borș, Dimitrache 316
Borza, Al. 471
Bote, Lidia 119
Botez, C. 570
Boucher, François 483
Bratkov, I. 267
Brătucu, Mircea 220
Brătulescu, V. 250
Breabăn-Christache, Silvia 223—238
Bréal, Michel 260, 261
Breban, V. 459, 468
Brediceanu, T. 517
Briquet, C. M. 244
Brîncuș, Gr. 93—95, 185—196, 244, 339, 497
Brînzeu, F. 301
Bröndal, V. 97
Bronsert, Siegfried 99
Bud, Tit 516
Budagov, R. A. 453
Budai-Deleanu, I. 182, 200
Bugariu, Aurel 488
Bugeanu, Dan 39—47, 166—173, 259—266, 491—494
Bühler, K. 528, 529
Bujeniță, M. 272, 273
Bulgăr, Gh. 50, 63, 446, [567—580]
Bull, William E. 527, 529
Bunea, A. 473
Buzilă, Șt. 473
Byck, J. 78, 545

C

Cabrol, Fernand 250
Calotă, Ion 495—497
Candrea, I.-A. 32, 39, 40, 81, 83—86, 88, 90, 91, 167, 172, 173, 183, 242, 259, 260, 266, 267, 270, 272, 334, 481, 486, 487, 490—492
Cantemir, D. 75, 254, 257, 471, 475, 478, 479
Cantemir, Traian 490
C[arabulea], E. 587—588
Caragiu-Marioțeanu, Matilda 32, 511
Cartojan, N. 315, 513
Cazacu, B. [93—95], [185—186], 223, 286, 505
Călinescu, G. 219, 220, 305, 308, 323, 569
Cărăbiș, Vasile 486, 487, 489, 490
Cătuneanu, Ion I. 253—256, 476
Chatelain, E. 18
Chelaru, Valentin Gr. 180
Chernel, I. 477
Chernel, Șt. 474
Chiosa, Clara-Georgeta 121—131, [277—279]
Chițimia, I. C. 341, 342
Chomsky, N. 98, 121, [435—441]
Ciahno, Leonida 171
Cihac, A. de 39—41, 45, 84, 85, 167, 200, 258, 259, 260, 272, 290, 297, 486, 491
Ciobanu, El. 76
Ciobanu, Fulvia 153, 154, 337
Cioculescu, Șerban 60, 342, [567—580], 569, 571
Cioranescu, Al. 88
Cipariu, T. 297
Čukalov, S. 166
Clédat, L. 261
Close, Elizabeth 49—56
Cohen, Jean 57
Cohuț, Cornelia [185—186]
Coman, P. 271, 299
Combiescu, Mariana 334
Condillac, E. B. 96
Constantinescu, Ilinca 101—102
Constantinescu, N. A. 78, 473, 478
Copceag, D. 101
Coresi 334, 335
Coresi, Șerban 242
Coșeriu, E. 464

Costa, Traian 567—580
Costin, Lucian 271, 492, 493
Costinescu, I. 46
Coşbuc, George 171, 172
Coteanu, I. 5—8, 18, **31—38**, 57, 89, **137—138**, 151, 276, **277—279**, 284, [296—298], **301**, 340, 341, 443
Courtenay, Baudouin de 287
Craşoveanu, D. 147—155, 545—549
Creţu, Ion [567—580], 570
Cristureanu, V. 588
Croce, B. 97
Cucu, Traian 488, 490, 491
Curtius, G. 287

D

Dal', V. I. 40, 267—269
Damé, Fr. 88, 170, 269, 338, 491
Dateu, Iordan [516—518]
Dauzat, A. 264
Daveluy, A. 18
Dănăilă, I. 199—201, 345—431
Deboveanu, Elena 340
Dementiev, G. P. 474, 476, 479
Demény, L. 280, 281
Densusianu, O. 32, 34, 78, 90, 91, 195, 259, 260, 262, 276, 288, 289, 290, 296, 297, 305, 308, 315, 334, 515, 516
Deroy, Louis 463, 464
Descartes 96
Devoto, G. 219
Diaconescu, I. 142, 143
Diaconescu, Paula 223, 225, 236, 339, 454
Diez, Fr. 98, 177, 178, 288
Dimitrescu, Florica 341, 342, 464, 545
Dimitriu, C. 453
Djamo-Diaconiţă, Lucia 340
Doboşi, Al. 475
Donat, I. 284
Dornseiff, Franz 29
Dragomirescu, Gh. N. 587
Draşoveanu, D. D. 139, 186, 449
Drăganu, N. 39, 172, 178, 255, 460, 473, 474, 477, 478
Dufrenne, Mikel 221
Du Marsais 97, 98
Dumitraşcu, P. 161, 186, 343
Dumitrescu, Ion 216, [567—580]

E

Eminescu, Mihail [213—222], 341, 342, [667—680]
Ernout, A. 18, 35, 287
Eustatievici, Dimitrie 296

F

Fănuţă, Ştefan 306, 308
Fieşinescu, Florica [197—198]
Fiedler, Wilfried 99
Filipaşcu, Alexandru 253—258, 471—479
Florea, V. 284, 444, 445, 449
Foceşeneanu, Eleodor [518—519]
Fónagy, Ivan 213, 219, 465
Frăţilă, V. 90, **486—491**

G

Gabrea, M. 448
Gáldi, L. 55, **113—119**, 220, 551
Galichet, G. 127, 129
Gamillscheg, E. 287
Gană, Veronica 99
Gartner, Th. 290
Gaster, Mozes 260, 261, 290, 315
Găluşcă, C. 334
Georges, Karl Ernst 19
Georgescu, Valentin Al. 308
Georgiev, Vl. 288
Gerov, N. 85, 86, 164, 268, 269
Ghergariu, L. 81—83
Gherman, Cristina 190—192
Gheţie, I. 170
Gheţie, Ion 237, 241, **279—281**, 301, 333, **503—508**, 514, 515, [567—580]
Ghibănescu, Gh. 78, 316
Ghiculete, Galina [185—186]
Gilliéron, J. 97, 288
Ginneken, J. v. 466
Giuglea, G. 90, 91, 256, 290, 486
Giurescu, C. 500

Gladkov, N. A. 256, 474, 476, 479
Golescu, I. 167
Golopenția-Eretescu, Sanda 113, 113, 119, 441
Grand, V. 482
Graur, Al. 58, 81, 82, **89**, 90, 152, **175—177**, 265, 267, **276**, **325—326**, **337—338**, 339, 340, 453, 454, 462, 463, **485—486**, 545—548
Grecu, Vasile 172
Greimas, A. 4—8, 19
Grente, Georges 316
Grevisse, M. 539, 540
Gröber, G. 288, 315
Gross, M. 540
Guiraud, Pierre 4, 19
Guțu-Romalo, Valeria 89, 129, 130, 147, **177—180**, **296—298**, 327, 445, 453, 454, 456, 540, 587

H

Hall, R. A. jr. 125
Haneș, P. V. 223, 236
Harris, Z. 441
Hasdeu, B. P. 78, 166, 254, 257, [285—291], 296, 297, 305, 334, 475, 491, 525
Haș, Gheorghe 490
Házy, Ștefan 139
Hedeșan, Ioan L. 301
Hegel, G. W. F. 213
Heliade-Rădulescu, I. 180, 237, 296
Héraucourt, W. 28
Heuser, Fr. 167
Hjelmslev, L. 97, 98, 447, 530, 534
Hobbes, Th. 96
Hodiș, Viorel **139—145**, 443, 446
Holban, Th. 181
Homorodean, M. 488
Hrinčenko, B. D. 268—271
Hristea, Theodor [291—296], 337, 340
Humboldt, W. von 25, 96, 97
Husar, Al. 320
Husserl, E. 25

I

Iacob, L. 451
Iacob, Șt. **509—512**
Iane, popa [69—73], 241
Ibrăileanu, G. 220, 552, 570
Iliescu, Ion [192—195]
Iliescu, Maria 283
Imperato, E. 272, 273
Imperato, F. 272, 273
Ionașcu, Al. 454
Ionescu-Miciora, M. El. 186
Ionică, Ion [93—95], **192—195**
Iordan, Iorgu 4, 19, 42, 43, 54, 89, 91, 148, 177, 254, 255, 258, 270, 271, 283, **285—291**, 331, 340, 341, 444, 453, 454, 465, 466, 471—473, 477, 478, 495—497, **499—501**, 507, 540, 545, 546, 587
Ipsen, G. 26, 28, 29
Istrate, Gavril 342
Istrati, N. 254, 255, 471, 472
Iorga, N. 69, 70, 280, 288, 289, 305, 308, 315, 334, 516
Ittu, M. 487
Ivănescu, G. 181, 182, 340, 444, 445, 467, 468
Izeanu, Petre Lenghel 160

J

Jakó, Zsigmund 242, 244
Jakobson, Roman 158, 215, 468
Želechovskyj, E. 88
Jolles, André 28, 29
Jorgensen, H. 476—478
Jud, Jakob 287
Žylko, F. T. 88

K

Kahane, H. 272, 273
Kahane, R. 272, 273
Kangrga, Jov. 166
Karadžić, Vuk 166, 261, 492, 493
Keil 290
Kelemen, B. 460
Keve, András 474
Király, F. **459—469**
Kirileanu, G. T. 517
Kis, Emese 460, 461, 464
Kisch, Ruth **25—30**, **205—212**, 284

Klaster-Ungureanu Grete 206, 209
Kogălnicеanu, Mihail 286, 500, 501
Kraus, Werner [98—99]
Kuznețov, P. S. 133

L

Lagane, René 511
Lahovary, G. I. 472, 473, 478
Lambrior, A. 296
Laurian, A. T. 481, 491
Leibniz 96, 97
Leonte, L. 468
Likhatchev, N. P. 244
Linția, D. 474, 476
Literat, Valer 250
Locke, J. 96
Loránt, B. 474, 477
Lörinczi, Marinella **518—519**
Lovinescu, E. 223, 224, 236

M

Macrea, D. 339, 340
Maillard, Pierre 458
Maioreseu, Titu 220, 568—570, 580
Mańczak, Witold 57
Maneca, Constant **3—24**, 272, 273
Manoliu (-Manea), Maria 454, 465, 585
Mantsch, Heinrich **25—30**, **98—99**, **205—212**, 284
Manu, Emil 323
Marekwardt, A. H. 126
Mareu, F. 272, 273
Marcus, Solomon 214, 447
Mareș, Alexandru **239—251**, 280, 281, 284, 333, **513—516**
M[areș], L. **299—300**, 487
Marian, Simion Florea 253, 258, 472, 475
Marmeliuc, D. [567]
Marosi, Al. 460
Marouzeau, J. 453, 454
Martinet, A. 124, 129, 450, 454
Martino, P. 316
Martinovici, D. 254, 255, 471, 472
Márton, Gyula 459, 460, 463
Massim, I. C. 481, 491
Mărdărescu, Maria [185—186]
Meillet, A. 18, 287, 454
Meringer 26
Meteș, St. 256, 476
Meyer, R. M. 25
Meyer-Lübke, W. 34, 177, 178, 287, 289, 290
Michelson, M. I. 581
Mihályi, I. 472
Mihăescu, H. 460
Mihăilă, G. 40, **173**, 333, 340, 341
Mihăileanu, St. 260
Miklosich, Fr. 29—41, 47, 163, 166, 269, 491
Milev, Ju. A. 267
Mireev, K. 135
Mirea, Ion Radu 255, 472
Mitran, M. 443, 445, 446, 450
Miinea, Mihaela **527—536**
Mîndreseu, Simeon 460
Mladenov, Maxim Sl. **163—166**
Mladenov, St. 163, 164, 166
Moisil, Fl. 315
Molotkova, M. I. 581
Mora, Fănuță 310, 312, 313
Mora, Ștefan 313
Morier, Henri 114, 220
Moru, Fănică 306, 308, 310, 313
Moskov, M. 164
Mošin, Vladimir A. 244
Mumuleanu, B. P. [49—56]
Muntean, George 500
Munteanu, Dan 518
Munteanu, Georgeta 343
Munteanu, Ștefan **213—222**
Murărașu, D. 576
Mureșianu, Aurel A. 245
Mușlea, C. 70
Muțiu, I. 450

N

Nădejde, Ioan 261
Neagu, Gh. 489
Neculce, Ion 499—501
Nedici, Gh. 477
Nedilskyj, S. 88
Negruzzi, Costache [223—238]
Neiescu, P. 460
Nestorescu, Andrei **275—277**

Nestoreseu, Virgil 85—86, 266—269, 581—584
Nicolescu, G. C. 483
Nicolescu, I. 586
Nicolescu, Miron 283
Nieulescu, Alexandru 89, 178, 298, 454, 540, 587
Nigaru, N. 272
Nijloveanu, Ion 488
Nikolov, B. 267
Niță, Silvia 140, 141, 144
Nostromo 273
Novaeovieiu, E. 492, 493

O

Odobescu, Alexandru 306, 311, 312, 474, 475
Olteanu, P. 340
Oprea, diaeul [139—151]
Opreanu, S. 474
Opreseu, A. 258, 472
Osthoff, H. 25
Otto, H. 474

P

Pamfil, Viorica 460
Pamfile, Tudor 88, 300
Panaiteseu, P. P. 240, 248, 249, 254, 335, 471, 475, 478, 515
Panaitescu-Perpessicius, D. 106, 295, 568—572, 578, 580
Pană-Dindelegan, Gabriela 435—441, 538
Papahagi, Tache 516
Papp, István 466
Parii, Constantin 518
Paseu, G. 86, 164, 269, 271, 460
Pașca, Șt. 337, 473, 488
Paul, H. 465
Pava, R. 250
Pavel, Toma 320
Pavliue, N. 88
Păeurariu, D. 342
Pădurariu, N. 271—273
Păltineanu, Viorel 83—85
Pătruț, I. 88, 340—342, 460, 462, 463
Pelimon, A. 482
Pervain, I. 342
Pétenyi, S. 477
Petre, Luiza 57—68, 319—323
Petrișor, Marin 495, 497
Petrovici, Emil 182, 185, 195, 280, 281, 341, 342, 462, 463, 466—468
Peytard, Jean 328
Philippide, Alexandru 289, 290, 296, 306, 308, 466, 507
Piru, Al. 305, 315
Poghire, Cicerone [285—291], 339, 467
Polivanov, E. 465
Pontbriant, Raoul de 45, 481—483, 491
Pop, Gheorghe 157—162
Pop, Mihai 516
Pop, Augustin Z. N. 342
Popa, Eleonora 345—431
Popescu, Ștefania [186—190]
Popovici, D. 215—217, 219
Porzig, Walter 26, 28
Pottier, Bernard 4, 5, 8, 19, 178
Procopovici, Al. 500
Prodan, D. 475
Pușcariu, Sextil 47, 159, 166, 172, 178, 181—183, 215, 219, 263, 296, 297, 334, 337, 460, 476, 478

Q

Quicherat, L. 18

R

Radloff, W. 267
Rădulescu, Maria 141
Rădulescu, Mihai [101—102]
Rădulescu-Codin, C. 299, 300
Rădulescu-Mendea, Marina 537—544
Regula, M. 148
Reguș, Corneliu 269—271
Resmeriță, Al. 481
Richter, Gisela 206, 209, 211
Ristic, Sv. 166
Rizescu, I. 75—79, 443, 450
Robciue, I. 87—88, 284, [588]
Rocerie-Alexandrescu, Alexandra 58
Rogobete, Silvia 443—452

Rohlfs, Gerhard 47
Roman, I. 240—242, 244, 245
Roman, Ion [190—192]
Roman, I. I. **69—73**
Rosetti, Al. 34, 35, 71, 78, 83, 181, 182, 271, 279, 286, 297, 334, 339, 341, 342, 462, 463, 515
Rosetti-Bălăneseu, C. 253—255
Rosiello, Luigi [95—98]
Roşca, Alex. 343
Rusu, Gr. 462, 463, 468
Rusu, Valeriu [93—95], [503—508], **516—518**
Ruwet, Nicolas 215, 441

S

Sala, Marius 180, 266, 272, 273, 284
Sarafidi, H. 272
Saussure, Ferninand de 25, 26, 97, 437, 461, 467
Sădeanu, Florenţa 284
Scheludko, D. 88
Schenk, I. 447
Schleicher, A. 97
Schmidt, J. 288
Schönfelder, Karl-Heinz 466
Schuchardt, Hugo 26, 97, 287, 288
Seriban, August 39—42, 82—86, 88, 169, 259—262, 266, 267, 269, 270, 272, 486, 491
Seche, Luiza 223, [567—580]
Seche, Mircea 57, 223, 341, **481—483**
Seidel, E. 134
Seidel-Slotty, Ingeborg 99
Semčyńskyi, S. V. 88
Sfîrlea, Lidia 284
Sievers 290
Simion, Eugen 568
Simonescu, Dan 342, 501
Slama-Cazacu, Tatiana 63, 158, 321
Slavici, I. 219
Solomon, V. **333—336**
Spitzer, Leo 287
Stahl, Henri H. 257, 475
Stamati, T. 292
Stati, Sorin 58, 63, 129, 147, 443, 447
Stenner, Friedrich 69
Stinghu, Sterie 70
Stoianovici, L. 315
Stoičev, T. 164
Streinu, Vladimir [567—580]
Suchier, H. 290
Sueller 290
Sulán, Béla 465
Sulică, Nicolae 239—242, 245, 246

Ş

Şandru, D. 182, 301
Şăineanu, Lazăr 5, 19, 39, 40, 42, 45, 88, 167, 169, 171, 259, 272, 282, 473, 474, 476, 481, 486, 491, 492
Şerban, Constantin [584—585]
Şerban, Geo 106
Şerban, V. 187, 545
Şevket, I. 167
Şineai, Gh. 257, 471
Ştefan, I. 295
Ştefan, Simion 486
Ştefăneseu, Margareta 181, 270
Ştrempel, G. 244, 247, 315, 514
Şuteu, Flora 63, [567—580]
Şuteu, Valeriu 58, [185—186]

T

Tamás, Lajos 84, 167, 168, 170, 460, 461, 493, 494
Tartler, Thomas 241
Teaha, Teofil 81, [93—95]
Tempea, R. 296
Teodorescu, Mirela **180—183**, 237
Tesnière, L. 129, 441, 445, 450
Teutsch, Fr. 205
Thomas, A. 287
Tietze, A. 272
Tiktin, H. 39—41, 45, 54, 84, 88, 167, 169, 171, 178, 259, 267, 272, 273, 473, 474, 476, 477, 478, 481, 486, 491, 585
Tocilescu, Gr. G. 305, 306, 308, 310, 312
Todoran, Romulus 341—343, 459, 490, 505
Togeby, Knud 444, 445, 456
Tohăneanu, G. I. 63, **105—112**, 341, **551—565**
Tomescu, Mircea 43, 47, 299

Tomici, Mile 83
Traljič, Seid M. 244
Techtmeier, Bärbel 99
Trier, Jost [25—30]
Tudorică, Al. 327—332

Ţ

Ţiceăloiu, Şerban [90—92]
Ţiplea, Alexandru 516

U

Udrescu, D. 488
Ullmann, Stephen 4—6, 19
Umlenski, W. 165
Ureehia, V. A. 257, 479
Ursu, D. 85, 88
Ursu, N. A. 291—296, 305—313, 340
Ušakov, D. N. 267

V

Vaillant, I. A. 45, 491
Vasiliu, Em. 263, 340, 441, 467, 503, 506, 507
Vasiliu, G. D. 253—253, 476
Vasiliu, Laura 284, 540, 587
Vasmer, V. 267
Vaucher, Georges 162
Văcărescu, Ianeu 306, 310, 312
Văcărescu, Ienăchiţă 296, 297
Velciu, Dumitru 499, 500
Vendryes, J. 453, 454
Verdeş, I. 254, 471, 475, 478
Vianu, T. 57, 63, 221, 320, 321, [567—580]
Viciu, A. 262
Vico 96
Vinea, Ion [56—68]
Virtosu, Emil 76, 250, [513—516]
Voronţova, T. [581—584]
Vossler, K. 97
Vrabie, E. 341
Vulpe, Magdalena [185—186]

W

Wallace, St. 220
Wald, L. 95—98
Warren, Austin 320
Wartburg, Walter von 29, 458
Weigand, Gustav 93, 182
Weinreich, Uriel 206, 211, 212, 463, 468
Weiss, Karl Theodor 249
Weisgerber, Leo 25, 26, 96
Wellek, René 320
Witting, O. 474

Z

Zane, I. 472
Zawadowsky, Leon 532
Zdrenghea, Mircea 186, 206, 342
Zilot Românul [505—513]
Zipf, G. K. 58
Zugun, Petru E. 453—458

INDICE DE CUVINTE

AROMÂNĂ

aţeali 36
aţel 36, 37
ca 35
cama 35—37
căne 37
cior 486
coarni 37
coptĭ 37
coturu 260
de 134
doauă 37
do-spră-yĝinţi 137

fricoslu 36, 37
fumel'e 37
greao 37
limbidă 34
limbidu 34
limpidă 34
limpidu 34
ma(i) 35
mare 34
mări 34, 37
mărli 36
mărlii 36
mer^{u} 37
mic 134
minduire 37
mullu 35
muşată 35
muşatlu 36
nale 34
ńicu 35
noauă-spră-yǵinţi 137
om^{u} 37
oarfăn 37
săcol 255
treidzăţ(i)
unu 137
treidzăţ(i) doi 137
trespră-yǵinţi 137
turbură 34
turburu 34
un-spră-yǵinţi 137

BULGARĂ

гмечка 163
горнак 164
devętĭ 134
desętĭ 134
бо́тка 165
dŭva 134
dŭva dęstĭ 133
dŭva desętĭ i pętĭ 133
dŭvĕ sŭtę 133
запо́чка 165
запре́га 165
запре́шка 165
заревам 163
зарéвам 163
kambála 266
katurjam 261—263
киселя́к 164
кисля́к 164
клочка 163
излаз 43
излазати 43
магесник 166
магесница 166
магьосник 166
магьосница 166
манджалък 267, 268
манджу.цук 268
myždrean 86
măždran 86
mĭždrean 86
мъждрян 86
мжждрян 86
мързи ме 86
мързение 86
мързя ме 86
мърха 85
опрега́ч 165
опрега́чка 165
опре́шка 165
osmĭ 134
otŭ 135
naca 41
пета́к 163
пета́ка 163
пета́чка 163
pętĭ 134
пи́ша 164
пи́шкаи 164
пи́шлак 164
пи́шна 164
пла́ва 269
пла́вала 269
плавам 269
подслоня 165
поносвам 491
поноси 192
понося 492
по́тка 165
по́чка 165
праг 165
прега́ч 165
преж 164
прежев 164
припас 40
припаси 40
рия 163
Ровя 163
сварчка 163
sestĭ 134
сетуре 134
слон 165
сре́вам 163
sŭto 134
тафра́ 165
тафра се 165
тафрим се 165
trĭ 134
trije deśete 133
trĭ sŭtĕ 133
тре́сим 165
тръ́сим 165
тъ́рсим 165
tysešta 134
tysǫšta 134
ýрва 163
šestĭ 134

CEHĂ

bochánek 270
bochník 270
ponositi 492
raroh velký 477
sokol 255
Sokol 255

CROATĂ

kobac 476
kobac kratkoprsti 476
kobac ptičar 476

CUMANĂ

balaban 478

ENGLEZĂ

balaclava 482, 483
balaclava cap 483
balaclava helmet 482
clerical 101
(*to*) *digest* 101
fortune 101
novel 101
(*to*) *realize* 101
wear 492

FRANCEZĂ

(*s'*) *abonner* 539
(*s'*) *abriter* 539
(*s'*) *absenter* 539
(*s'*) *accuser* 539
adresser 543
(*s'*) *adresser* 543
(*s'*) *affilier* 544
(*s'*) *agenouiller* 539
appeler 540
architecteur 486
Arras 167
(*s'*) *attabler* 539
boyan 275
caprice 52
club 54
cultiver 54
damas 167
défense 273
destroyer 272
destructeur 272
dire 543
filet 177
friction 294
guichet 273
(*s'*) *imposer* 539
jaloux 53
malacof 481
malacoff 483
Malakoff 482
marchandises 541
me 544
naïveté 292
nommer 540
Pénélope 54
quarante 138
raprocher 539
sacret 256
se 544
shampooing 275
superficie 296
surface 296
te 544
tiercelet de sacre 256
toilette 275
toupet 273
tranchet 273
trente 138
trois-quarts 275
trottoir 275
trouble 34
user 492
verticelle 261
vingt 138

GERMANĂ

abnutzen 492
abtragen 492
afgəluəçt 207
ajusti: rən 210
äldər 208
ärjərn 211
Abenteurer 207
assentieren 490
atəlier 209
auto 210
ən 208
Beizjagd 473
Blinde Kuh 207
brəoktfər-dräykŋn 207
brɛoktma: xen 207
bronzi: rən 210
Burduf 209
damit 208
domät 208
dreissig 138
Ecke 272
eksplodiirən 210
fabrikatsiɛ 209
Falkenjagd 472
fərliuvuŋk 207
(*die*) *Fisole*
fort 488
fort und fort 488
fro: jən 210
fruot 27
fujrmätəl 210
fujrtsejər 210
fulksro: t 207
fusaikən 209
(*də*) *fusoiən* 209
(*ən*) *ga: slamp* 210
gelaunt 207
gerissen 27
gos 207
Grasis 54
(*das*) *Halbe* 209
ha: ntarbət 207
hi: šər 208
hu: ltsfli : š 207
iərdän 210
iərt 210
in einem fort 488
(*dər*) *Interval* 210
ivər 211
jintitsə 209
(*də*) *kaba: n* 210
kami: n 207
käŋd 208
kefereu 209
klɛtitə 209
Kluft 207
klug 27
(*də*) *konduktən* 210
Königsstrasse 576
(*dər*) *kortər* 209
(*də*) *kortərän* 209
Kränzchen 207
krintskən 207
kritskən 207
Kulturhaus 207
Kulturheim 207
kultu: rhɛus 207
kultu: rhi: m 207
lastauto 210
(*də*) *lastmaši: n* 210

litse: um 207
(dər) loka: l 210
Lyzeum 207
maši: n 210
Messer 83
moarəs 209
muti: rən 210
närvəntsəzuməbrax 207
Nervenzusammenbruch 207
nutzen 492
obviul 208
obwohl 208
Odýsseus 106
Öffnung 207
okol 209
Ozean 51
Pa: li 207
(də) paputšən 209
parç 209
partikula :r 209
ponərə 209
petroleumlamp 210
probieren 207
propti: rən 207
reparieren 207
reparti: rən 207
riuzəfarviç 207
(də) robinetər 210
ro: kəštuf 207
rosa 207
Ruderpinne 272
Ruderhebel 272
Ruderjoch 272
(dər) šatərt 209
še: f 207
šef de ekipə 209
schlau 27
Schnaps 207
schnappschub 207
Schorbaum 273
Schurbaum 273
spâhi 27
špänštuf 207
stinə 209
tabərə 209
Tauschsieder 207
Teller 207
tiefgekühlt 207
toca:nə 209
tragen 492
trame'n 81
trampeln 82
trappeln 81
trappen 82
trippeln 82
tsark 209
un 207
Verlobung 207
vierzig 138
Volksrat 207
weise 27
wis 27
Wüste 207
Zehn 138
zivənər 208
zwanzig 138

GREACĂ

ἀρχιτέκτων 486
μάγος 166
malakon 481
οἰάκιον 272
σκόυντρο 273
σκόυντρος 273
τέκτων 486
τρανδαφιλος 266

IRANIANĂ

balaban 478
šarg 478

ITALIANĂ

arazzo 167
architettore 486
Damasco 167
griselle 272
podesta 579
popolo 265
quaranta 138
scontri 273
scontro 273
trenta 138
truv̥le 34
trúvule 34
venti 138

LATINĂ

-a 31
ăcus 13
āēr 12
aeramen 13
aes 29
albea 14
alveus 14
**alvia* 14
amita 26
appŏnĕre 14
āqua 12
**aramen* 13
**arděre* 12
ardēre 12
area 47
argentosus 13
argentum 12, 19
arhitector 486
arhitectus 486
ārsūra 12
ascla 14
assula 14
**astula* 14
avunculus 26
battalia 12
battere 12
battualia 12
battuere 12
besica 12
**bessica* 12
**bessicare* 12
brachium 12
caballus 13
caelum 13
caeteris paribus 579
capio 259
**captorius* 259, 260
capulus 259
caput 12
carbo 12
carbonem 12

cauda 13
cĕrnĕre 14
clarus 33
**coactorium* 259, 260
coactus 259
cŏcĕre 12
coda 13
codex 259
codula 259
coeli 579
cogo 259
cŏquĕre 12
cŏsta 12
crista 12
cubitus 265
cultivare 55
cursoria 14
decem 137
dens 12
dentem 12
dextrae 76
dulcis 33
-eus 35
excaldare 13
experientia 52
extergere 13
facŭla 13
falso 255
felix 33
feminus 182
ferrum 12
fĕrvĕre 12
fŏcus 14
fortis 33
fortūna 14
frĕmĭtus 12
fricāre 12
fricatura 12
fricatus 12
frictio 294
fumus 13
Gajus 574
gena 14
**genna* 14
gradior 176
gūla 14
incendĕre 14
-ius 35
lamina 13
limpidus 34
locŭs 12
lŭbricare 13
lucĕre 12
licĭfer 13
licīre 12
lumen 13
lūna 13
magis 35
matertera 26
mica 91, 91
minime 35
minus 35
modulor 167
mollis 33
morem 171, 172
moria 171
mos 172
mŭria 171, 172
oc(u)lus 13
-ora 31
paenne ad 183
patruus 26
pectus 13
peciolus 13
petiolus 13
phlebotonia 295
**piccicare* 164
pinso 164
populus 263, 264
pópulus 266
**pópur* 266
porro ad 183
praefectorius 485
pŭlvĕrem 14
pulvis 14
quadraginta 138
quam 35
recens 33
rius 13
roseus 34
**scorbis* 14
scrobis 14
secretus 13
sectio 295
sībĕlāre 14
singulus 265
sonare 14
spinalis 14
stella 14
stratum 14
superficies 296
**summĭcella* 13
talis 33
tam 35
**tardivus* 34
tonāre 13
tonus 14
tornare 14
triginta 138
truncŭlus 260
**tŭrbŭlus* 34
-um 31
ŭngĕre 14
-us 31
-uus 35
vallis 13
vēna 13
venae 295
venaesectio 295
vĕrsāre 14
vertere 261
verticem 261
ves(s)ica 12
vessicare 12
viginti 138
virga 261
**virgella* 261
Virgilius 52
virgula 261
viridis 33
vitium 52

MAGHIARĂ

aproiosag 461
avas 468
bárány 588
boglya 270
bolcsu 468
böség 468
búcsú 468
bulcsu 468
bütiöc 461
büt'öcuri 464

cötelvereu 462
csöröge 84
csoszog 489
csücsül 81
csücsüly le 81
dönt'ucuri 464
édes madaram 168
Falósany 255
fest 82
festeni 82
gyöngy 462
hajt 82
héja 477
hitlen 467
kánya 477
karoly 473, 474
Karoly 473
karujmadar 474
Karulyfalva 473
karvaly 474
kerecsen 477
keruly 474
kis 168
költő 259
le 81
madár 168
madaram 168, 170
madarász 472
madarászat 472
magyar 166
mesterség 467
metzs 82, 83
Mezőszokol 255
mohor 265
muhor 265
ölyv 477
paczak 83
penicillus 494
piszkál 493
piszkáló 493
pocegér 83
pocog 83
pocok 83
pont 169
ráró 477, 478
respektál 55
rozsda 84
seplös 462
solymászat 472
solymár 472
sólyom 255
terhes 83
trappol 81
trappolni 81
utál 83
utál(ni) 83
vágás 85
város 263
züdşiguri 464

MEGLENOROMÂNĂ

socol 255

POLONĂ

bochen 270
ispasz 45
kania 477
kuternogji 262
mdlić 167
mdły 167
medł 167
modrzen 86
mozdren 88
ponosić 492
raróg 477
raróg górski 477
raróg stepony 477
sokół 255
Sokola 255

ROMÂNĂ

A

a (art.) 318, 571, 578
a (pron.) 295
a (aux.) 71, 237
abanos 55
(*a se*) *abona* 538, 543
(*a se*) *abţine* 541
abua 506
ac 13, 16
Academia 577
accepte 177
aceasta 574
această 574
acela 588
aceli 318
acest 37, 574
acesta 588
acestei 233, 234
acesteia 35
acestii 233
acestui 234
aci 572
aciè 318
acolo 531, 532
acordeonul 159
acru 32
acsamblu 159
actori 318
acvilă 254
adevăratu 32
adiectiv 52
adiective 50
adivarată 318
adînc 578
adîncuri 110
administraţie 294
Adon 50
Adonis 572
adoptiv 159
(*a*) *adresa* 292, 293, 543
(*a se*) *adresa* 543
adresarisi 292
(*a*) *aduce o contribuţie* 176
(*a*) *aduce un aport* 176
aer 12
afara 150
afară 150, 176, 579
afară de 150
(*a*) *afilia* 544
(*a se*) *afilia* 544
aga 584
agiutoriul 318
ağuns 228
a-i 188

ai 188
aicea 572
aici 572
ajureşie 15
ajuns 228
a-l 188
al 188, 233
Alah 574
alai 584, 585
alaltăieri 530—532, 535
alb 496
albe 35
albicios 573
albie 14
alboańe 32
albońi 32
albońu 32
albu 32
Albulescu 496
albumul 578
albuş 194
alcoolişti 159
aleasă 320, 321
(a) alege 540
(a se) alimenta 543
alimentară 159
Alimoş 479
(a) alinta 168
Aliotman 577
alipui 506
alocurea 572
alocuri 572
aloghiţe 479
altîn 584
alun 577
amar 32
amare 32
amari 32
amaru 32
ambasade 160
ambasăd 160
amenduri 159
amendzi 159
amic 50, 55
aminte 145
(a-şi) aminti 331
amîndoi 587
amorează 50
amorezat 318
Ana 572
Anadyomene 572
(a)naltu 32
andălui 506
anglie 517
animal 46
ansamblu 159
apartamente 159
apartamenturi 160
apă 8, 10, 12, 110, 577
apăsat 577
ape 577
aplaudá 573
apoi şi 153
aport 176
apropiere 577
apt 7
apune 14
apus 588
ara 6—8
aramă 13
(a se) arăta
împotrivă 145
arătoare 32
arătoriu 32
(a) arde 12, 325, 326
are priză 158
arenă 159
argint 12, 580
argintos 13
arhitect 486
arhitector 486
arin 215, 217, 220
armonica 159
arsă 226
arse 226
arsură 12
arz 584
(a) asculta 540
asemenea lăturat 295
asemenea piciorat 295
(a) asînta 490
asîntare 490
asprońu 32
aspru 32
astîmpăra 571
astral 68
astru 68
(a) astruca 194
aşază 226
aşchie 14
aşează 226
(a) aşterne 543
(a se) aşterne pe 543
atinge 574
atita 573
atom 574
atome 574
atomele 574
(a) aţipi 116
au 71, 237
August 572
auros 573
autorizaţie 159
auzi 573, 578
avan 194
avansaţi înainte 177
(a) avea 130, 569
aversiune 571
avizat 571
avînta 570
avîntă 570
avlie 194
avocat 159
Avramiia 78
Avrăma 78
Avrămiia 78
azi 527—533, 535
(a) azînta 490

Â

-ə 31
ăl 295

B

babă 175
**baéţ* 272
bagatel 50
bagateli 50, 54
bagateluri 54

*baéț[i] 272
baieu 275
bakhicesc 52
balaban 478, 479
Balaban 473
Balabancea 478
Balabani 478
Balabanu 478
Balotă 271
Balta Curălii 496
bállă 9, 270
ballău 270
barán 588
barbatul 225
barbați 225
basm 569
basmă 569
basmu 569
bastard 159
baș 194, 584
batăr 194
bate 12, 216
baza fundamentului 175
bazar 584
bază 176
băcueț 517
băgare de seamă 144
băia (vb.) 271, 272
băiat 271, 272, 577
băiată 272
băiatul 227
băiet 272, 577
*băéț 272
băieți 272
bălan 94, 496
Bălan 496
Bălăban 478
Bălătăul 270
Bălțăul 270
bănui 506
bărbatul 225
bărbați 225
bărbătesc 577
bărbi 95
bășicu 12
bășică 12
bătaie 12
bătrină 175
bătrineațe 301
bătrinețe 54
bətutu 32
bdiță 517
Beci 518
bei 584
belșug 468
berat 584
beșică 95
bešiș 95
beșliu 584, 585
betealâ 571
beușag 468
beușig 468
bey 584
bezaconie 335
Biblice 572
bidọne 159
bidonuri 159
Bilan 496
bine 27, 144, 175, 177, 529, 531, 532
biográfie 573
biografie 573
birșag 71
bișag 468
biță 517
biușag 468
biușug 468
bivșag 468
(a se) bizui 541
bîlci 468
bleg 119
blendău 479
blînd 580
bocăneț 269, 270
bocăniéț 270
bóchie 270
bodegă 159
boghinéț 270
boiari 71
boieri 71, 240
bojdeucă 84
bolătău 270
bold 159
Boloata 270
bolohóc 271
bolotău 270, 271
Bolotăul 270
Boloteasa 270
Boloteasca 270
Bolotești 270
Bolotina 270
bolotóc 271
bolotuóc 271
bonz 318
bordei 83
bortă 81
borteli 81
borti 81
bortili 81
boșdeucă 84
boșit 95
boșorog 95
boșorogit 95
bou 575
bour 575
braț 12
brațele 139
brăhari 159
breciri 181
brazdă 576
bucațe(a) 82
bucățel(e) 82
bucăți-bucățele 91
buchinéț 269, 270
budă 84
bufet 159
bufon 585
buhe 254
bujdă 83, 84
bujdeucă 84
bujdulă 84
bujlă 84
bulătău 270
buleandră 491
bun 7, 35, 37, 588
bunu 32
búnghin, -ă 486
burdă 84
bușdă 83, 84
bușdulă 84
buzile 228

C

ca 140, 152
ca profesor 142

(*să*) *cadă* 230, 231, 574
cadiu 584
cadre 50
cadrul 158
cáie 254
caimacam 584, 585
cal 13
calcan balîc 267
caldu 32
cale 177
caleașcă 55
calitate 140
caltă 280
cámbulă 266, 267
cambulă-de-liman 266
cambulă-de-mare 266
cámbură 266
cantat 50
cantaturi 54
cap 12
capeneag 517
capitan 225
capitile 228
capriție 50, 52
capriţios 50
carácter 293
caractiriu 293
caralúpcă 271
caráter 293
cară (vb.) 129
care 175, 234, 235, 237, 316
carele (*pron.*) 234–237
caretă 585
cari 574
carii (*pron.*) 234, 235, 237
carpen 8
cartál 256
Cartal 479
carte 194
casă 36, 37, 233, 294
casei 35
casier 294
castanietă 273
catadixeală 318
catarama curelii 496
catargul 110
catur 259
caută 280
caz 158
(*să*) *cază* 230, 231
că 152, 194, 489
călător 258, 471
cămin 207
căpitan 25
cărare 319–321
cărbune 12
cărei 574
căria 233
căror 574
cărțelor 579
cărué 318
căsuțile 228
cător 260
către 587, 588
cătur 260, 263
cățea 82
cățel(e) 82
ce 152
ce-l 188
cea 37
ceahlău 255
Ceahlău 479
Ceahlăul 255
cealhău 255
ceară 579
ceardac 585
ceas 90
ceată 546
cei (pron.) 36
cel 35–37, 188, 256
celebi 584
celui 506
cens 475
centru 51, 53
cer 13, 16
cecuri 569
cerdac 577
cerne 14
cézar 572
cezár 572
character 293
chel 496
Chelu 496
chepeneag 517
chepeniag 517
chescheneu 506
chiar (adj.) 33
chip 140
chiparos 576
chișleag 164
ci 574
ЧАДȣ 75
Cibela 51, 53
Cichindeal 572
cici 195
cilihoaie 479
cilihoi 254
cimoténie 489, 490
cimotie 489
cimpovi 518
cinci 571
cinci sute 571
cincizeci 571
cinismu 569
cioáne 486
cioareci 518
cioársă 488, 489
cion 486
ciopor 518
cioroi 254, 258
ciors 488
ciorsac 489
(*a se*) *ciorsăĭ* 488, 489
ciorsăĭt 488
ciorsoi 489
ciotoare 195
cirigáuă 84
cirip 506
cislă 475
citi 456
citită 457
ciuciulé 81
ciucuri 518
ciudat 487
ciudă 194, 487
ciudățenie 487
ciudenie 486, 487
ciudesă 487
ciur 159
ciurigáuă 84
cîinii 517
cîinilor 234
cîmp 570
cîmpi 570
cîmpii 229
cînd 152, 218, 577

cinelui 227
cinepă 577
cinii 517
cînt 574, 580
(*a*) *cînta* 194, 329
cînturi 574
cînturile 574
circáș 487
circă 487
Circedea 479
cîta 194
clas 50, 54
clasă 47
clop 528
cloșcă 163
clucer 584
clup 54
coace *12*
coadă 13
coamă 139
coase (vb.) 574
coastă 12
cobăț 254, 257, 258, 476, 479
cobăț-de-găini 476
cobeț 476
cobori în jos 176
coborî 176
cobîț 476
coclaur 268
codru 215
codru-și 217
comédia 573
comedîa 573
comedie 573
comis 584
comisie 294
comision 50, 53
compatrioți 52
(*a se*) *complace* 541
compune 52
concert 53
condamn 159
condamnez 159
conn 214
conpatrioți 52
conpus 52
consert 50, 53
(*a*) *considera* 176
considerente privind 176
(*a*) *consta* 542
constituție 294
contabil 294
contabilitate 294
contact 158
contesă 576
continuare 158
contrast 577
contribuie la 176
contribuție 158, 176
confert 50
conferturi 53
convenabil 7
copiá 574
copil din flori 159
copile 233
copilului 234
cópțîl 159
Corbu 255
cordeli 318
corti 473
cortiașul 473
Cortiașul 473
Cortiul 473
corn 219, 220
cornul 215, 216
coróiu 254, 256, 258, 473—476, 479
Coroiasca 473
coroiat 258
Coroiata 473
Coroiești 473
coroietic 258
Coroiu 473
coroiul 257
Coroiul 473
Corregio 572
corúi 254, 258, 472
coruia 472
Coruia 473
Coruieni 473
Coruiești 473
coruș 472
Coruș 473
coruț 472
Coruț 473
coruța 473
Coruța *473*
cosor 264, 265
Costa 78
Costasa 78
Coste 78
Coșot 528
cot 265
cotei 475
collauri 268
cotonog 262
cotór 259—265
cotoraș 264
cotorel 264
cotori 264
cotorog 262
cotoroi 264
cótur 265
cotúr 264
cofor 264
crasă 54
crea 573
creastă 12
(*a*) *crede* 455
credinții 243
creieri 580
crîeri 580
Cristos 572
crîșmă 159
cronțat 528
cruce 280
crunt 194
crușit 579
cu 130—141, 154, 158
cucă 194
cucúi 95
cucuvaie 116, 577
cuibar 577
culduș 506
culege 8
cult 99
cultivirea 54
cum 175
cumătră-sa 78
cumpatrioți 52
cumpăra 329
cunoaște 171
cupă 271
Cupidon 50
cupoc 271
cuptior 572
cuptor 572

curá 496
(a) cura 194
curaj 50, 53, 55
curatu 32
cură (s.) 496
curălii 496
curea 496
curelii 496
curier 50
cursoare 14
curtea 47
curui 258, 472
Curuia 473
Curuieni 473
cuvînt 580

D

da (adv.) 577
(a) da 158, 232, 337, 338
(a) da rasol 337, 338
dacă 152, 578
damasc 167
dansa 329
dantelă 159
danț 54
dar 455
dar însă 176
darea uliului 256
dauna 158
dănac 194
dărăburi 506
dărui 455
de 40, 42, 44—46, 90—92, 135, 139—141, 144, 150, 158, 159, 176, 216, 266, 471, 476, 519, 571, 577, 578, 587, 588,
de-a pururea 571
de la 519
de moarte 216
de pripas 40, 42, 44 46
de suflet 159
de vină 139
(să) dea 232
deasă 579
decung 194
decurs 158
(să) dee 232, 238, 517
defăimător 573
definitiv 158
degit 228
deie 517
delicateţe 53
delicateţii 54
deloc 194
demonic 576
den 71, 577
dentîniu 241
deolaltă 578
departare 225
departe 220
depărtare 225
(a) depinde 542
descoasă 572
descoase 572
desdimineaţă 571
(a) desface 455
despunitoriu 241
(a) destrona 50
destui 587
desu 32
deştept 96
detoare 32
detoriu 32
dezmeţit 579
(a) dezmierda 168
dicsioner 50, 53
differire 50
differit 50, 55
diluviu 573
dimica 487
dimicat 487
dimicúș 487
dimineaţă 577
Dimitrie 574
din 145, 159, 171, 519
din timpul 588
dinte 12
dintre 134, 135
dintru 578
directore 159
directoriţă 159
diricá 487
dirept 194
discoasă 572
discoase 572
dis-de-dimineaţă 571
dispărţesc 318
dispoziţia 158
distrugător 272
divan 584
dizmeţit 579
dimb 271
dîmboc 271
dînsul 229
dîrpi 81, 82
doarme 176
doctor 159
doftor 159
doi 575
doime 546
doină 573
doisprezece 133
domenic 576
domino 573
domni (s.) 240
domni (vb.) 570
domnii 241
dor 216
douăzeci 133, 137, 138, 571
drag 168
drama 318
drame 233
Drăgană 488
Drăgăniţa 488
drăpăli 81
drepănă 81, 82
drept 140
drepţilor 176
drid 50
drigană 488
Drigană 488
**drigănel* 488
Drigăniţa 488
dripăl(u)i 81, 82
drip(u)i 81, 82
droşci 55
droşcii 233
drum 576
dubi 506
ducă (vb.) 574
(a se) duce 129
dulce 33, 34, 570
dulceţilor 232
dulci 33

dumicat 487
dumicăș 487
Dumnedzău 241
dumnedzeiasca 241
dumnezeiască 579
dunărean 471
după 579
după ce 152
(*a*) *duplici* 194
durea 573
durgăli 506
dusu 32
dușáncă 271
dzealo 78

E

e 188
-e 32
ea 577
eche 272
echipaj 50, 53, 576
ecsamen 52
ecsemplu 50, 52—55
ecstraordinar 50, 52, 53
eczemplu 50, 53
effendi 584
el 229, 570
Eliad 177, 179
elocvență 50
elocvenții 52
emanațiune 573
Endimion 579
enteres 50, 53, 318
enteresant 50, 318
enteresate 53
erai 188
eram 188
erete 479
erghelie 55
eroda 7
estasĕ 568
estază 568
este 188
eși 517
ești 188
Eutanastus 579
Eva 572
evidență 157
exact la fel 175
exaporit 584
excepția 154, 157
exemplu pilduitor 177
exil 585

F

fabulă 50
(*a*) *face* 130, 455
(*a*) *face naveta* 158
(*a*) *face parte din* 145
(*a*) *face ponturi* 168
facere de bine 144
fag 8, 575
falcă 255
falcău 255
Falcău 255
faliment 294
falit 294
Farcău 255
fals 571
falsă regresiune 295
famăr 182
familie 50
familieritate 50
fata 37
fată 37
făgaș 85
Fălcăuțul 255
fălcușa 255
Fălcușa 255
fănă(=*fără*) 182
fără 141, 152, 154, 183, 194
fără (*ca*) *să* 152
fără(*de*)*lege* 335
fărădelegile 334
fărdelege 571
fări (vb.) 318
fărîme 90—92
fărîmica 91
fășie 576
feală 301
fel 175
felicita 329
felul cum 175
felul în care 175
feneșe 54
feneanț 194
ferícat 33
ferice 33
fericirei 233
fericirii 233
(*a*) *fericita* 231
fericitau 231
ferm 292
fermecată 218, 220
fermitate 292
feștea 82
feșteală 82
feștele 82
feșteli 82
(*a*) *fi* 130, 177, 578
(*a*) *fi în poziție* 582
(*a*) *fi în poziție interesantă* 582
ficioru 76
ficlean 467
fiecare 37
fier 12
(*a*) *fierbe* 12, 235, 578
fiere 578
(*a*) *figura* 292, 293
figurarisi 292
figură 233
fiică 573
filă 577
fimeile 318
fineșe 53, 54
fingie 506
fiorosu 32
firdean 194
fire 487
firișag 487
fișcarăș 159
fizionomia 577
fizonomia 577
flacără 13
flamingo 577
flaneauă 159
flanelă 159

flanele 159
flegmatică 577
flor 576
flori 159
floscenițâ 194
flotă 575
fluier 575
fluviu 9, 575
foame 575
foarte 33
foc 14, 16, 91
foc și pară 91
foișor 585
folos 492
folosi 329, 331, 492
folositor 7
fond 157, 176
fondul de bază 176
forță 158
foslus 194
fragedii 233
Francesco 572
franțez 50
franțezi 53
frapsăn 194
frasin 8, 10
frașcă 163
freamăt 12
freca 12
frecal 12
frecătură 12
fricos 36
fricție 294
frige 326
frumoasă 36, 37
frumosu 32
frumseții 577, 578
frumusețe 578, 579
frumușel 573
frundele 195
frunțele 195
frunte 139, 578
frunza 215
fug 291
fugaci 32
fugă 292
fugător 291, 292
fugi 291, 292
fum 13, 16
fundament 50, 175
funebru 117
furt 488
furtună 14

G

gaie 254
Gajus 572
galant 50
galanton 50
Galați 485
galbăn 226, 318
galbănă 226
galben 10, 226
galbenă 226
galbenu 32
galeră 585
Galileo Galilei 577
galion 585
Ganea 488
gang 116
garid 272
garidă 272
garide 272
gavanos 485
Гавриаш 76
Găină 473
găini 476
găinilor 254
gălățean 485
gălbinî 578
gălbinite 578
Gănel 488
Găniță 488
găoraș 518
găvănoșel 485
geamie 585
geană 14
ģebéjt 95
gelos 50
general 266
generoase 52
genia 53
genie 50
genuncheat 573
gerunchi 182
gheneral 266
ghenie 50
ghenii 52
Gheorghe 572
Gheorghie 572
gheșosu 569
ghișeu 273
gioársă 488, 489
giocuri 318
giorsăi 488
gios 318
giumătate 76
ǧiurăminte 318
gînd 216
(*a*) *gîndi* 538, 541, 543
gîză 573
gloată 98
gol 570
golfuri 110
gorneag 164
gospodine 233
graf 55
grai 503, 504
grație 50
gravidă 159
grămadă 546, 548
grău 580
grea 32, 33
greauă 32
grei 32
grele 32, 33
greoaie 32
greoi 32
greońu 32
greu 32, 579
grieale 301
grierel 572
grijeá 272
grijéle 272
griji 272
grîu 580
grosu 32
grup 546
gugulan 194
gură 14
(*a*) *gusta* 171

H

haina 159

harácter 293
haractér 293
haráctir 293
haractír 293
haractiriu 293
Harghita Mădăraşului 472
harmónie 118
hatîr 485
hăitui 82
Heine 572
heinizá 572
heitui 82
hemie 293
herete 254
hiclean 467
himificaţie 293
hipercorectitudine 295
Hiperion 579
hiperliterarizare 295
hiperurbanism 295
hire 506
hîd 572
hîrşoc 518
hlor 293
hoage 479
Homer 577
hopoti 518
Horaţiu 572, 577
horă 118
hornoi 518
hotar 572
Хотарръ 525
hrebinare 518
Hristos 572
hrom 293
hronic 293
hronică 293
huceag 577
hugeac 577
huli 257
hultán 254, 479
hurie 573
hurii 573
Hyperion 579

I

(*să-l*) *iae* 232
iale 301
Ialomiţă 479
Iancu 528
iarăşi 176
iarbă 576
iarnă 471, 577, 588
iasă 95
ibdi 517
ibi 517
ic 506
iclean 467
idrei 234
ieale 301
ieie 238
ieremiadă 576
ieri 527—533, 535
ieşi 517
(*a*) *ieşi la liman* 111
ignorant 99
im 194
(*a*) *ima* 194
imală 194
imbrohor 584
imos 194
imperiul 574
impozite 160
impozituri 160
indic (adj.) 569
inemi 575
inimă 216, 575
iniţială 576
inspector 486
insuficient 27
inteligent 99
intenţie 577
interes 53
intra 52
intre 229
intrînd 229
invita 329
ipostază 568
islaz 43
ispas 45
ispaşă 45, 492, 493
ispăşi 45, 571
istorie 574
iurist 50, 52

Î

îmblau 229
îmblînd 229
îmblu 236, 238
(*a se*) *îmbrăca* 538
îmbrăcată 577
îmfla 572
îmflă 229
împăienjeni 579
împărătesc 576
împiedeca 573
împle 229, 572
împlea 572
împlînta 571
împlu 229, 236, 238
împlut 229
(*a se*) *împonturi* 169
împotrivă 145
împotrivi 230
împreğur 228
împreğurări 228
împregiurul 318
împrejur 228, 263
împrejurări 228
împrotiva 230
împrotivi 230, 237
în 44, 139—141, 150, 152, 157, 158, 175, 176, 261, 514, 578, 587, 588
în afara 150
în afară de 150
în cadrul 158
în calitate de 140
în caz de forţă majoră 158
în chip de 140
în continuare 158
în cotor 261
în dauna 158
în decurs de 158
în definitiv 158
în fond 157
în loc de 150

în loc să 152
în locul 150
în numele de 141
în principiu 158
în pripas 44
în raport cu 158
în realitate 158
în stare 139
în timp de 588
în timpul 588
în unanimitate 158
în van 578
în vreme ce 152
înainte 175, 177, 570
înaintit 572
încă și 150
încălzit 574
încet 220
încheetură 333
închina 573
închipui 539, 541
închipuire 458
încinge 14
încinta 329
înclinată 52, 139
înconjór 263
înconjur 263
încrede-te 228
(*a*) *încredința* 455, 458
încredințasem 458
încredi-te 228
încrucișare 577
încrușĭ 579
încrușit 579
încunĕurat 228
încuraja 329
îndulcind 216
înfășat 226
înfășeat 226
înformat 52
îngălbeni 10
îngălbenit 578
îngenunchea 573
îngrășa 8
îngropa 8
înjeghinat 194
înmagazina 8
înmărmuri 570
înmulțisă 318
înroșire 10
însă 176
însetat 577
înspre 573
înstelat 68
înșălătoare 577
înșelăciuni 318
întinat 497
întinse 139
întîi 577
întornu 219
între 229
întrecere 577
întrînd 229
într-o 90
întru 236, 238 , 578
într-un 157
întunecos 570
întuneric 570
înțelept 99
învălită 318
învățat 99
învățăturei 233
învenină 573
învenină 573

J

jábra 87
jabrac 87
jai 518
jaluj 53
jaluz 50
janã 94
jașcău 506
jávră 87
jărtvite 318
jenie 50, 53
jersauă 159
jerseuri 159
jertfi 575
jinjie 94
jmiloc 489
joc 570
jos 176
jucătorii 237
județ 71
jug 82
jugul 82
juguli 82
jugului 82
jumătate 546, 548
jungheau 571
junimei 572
jup 506
jupîn 71
(*a*) *jura* 538
jurămînt 580
jurnal 50
jurnale 53

K

Kama 579
Kamadeva 579

L

la 111, 140, 158, 175, 176, 177, 328, 519, 542, 543, 548
la dispoziția 158
la nord 588
la răsărit 588
lac 9
lacrimele 232
lacrimile 232
lamură 13
largə 33
**large* 33
largu 33
lăcaș 229, 579
lăcuiseră 229
lăcuitor 229
ləptosu 32
lăturat 295
lăuda 329
lăutar 576
leagăni 301
leage 301

lecţia 540
lefegiu 585
lefter 584
lege 572, 585
lelea 517
lepedeu 241
leurdă 268
liman 110, 111, 266
limbă 98
limbele 232
limpede 34
lin 215, 217, 220
lipit 176
liricească 318
Livada 495
Livadea 495
livadie 495
Livadiia 495
Livedea 495
livezi 495
Livezi 495, 497
linced 58
lingă 150, 152, 575
loc 12, 150, 152
locaşul 229
locotenent-colonel 25
locuieră 229
locuitor 229
locul 150
logofăt 584
Longhineasa 78
loptă 506
Lostunu 255
lovăsc 514
Lovinţ 518
lovisc 514
(a) lua 232
(a) lua contact 158
luare-aminte 145
luceafăn 181, 182
luceafăr 13
luci 12
lucitor 573
lucra 329
lucs 52
lucsus 55
lui 570, 574
lujer 260
lume 13, 574
luminat 32, 574
lumină 575
luminele 232
luminile 232
lunar 63,
lunatec 63,
lună 13, 58, 61—63, 215, 217, 219, 220, 576
luncă 47
luneca 13
**lunge* 33
lungu 33
luntre şi punte 91
lup 322, 575
luxus 52
lysol 337

M

macat 485
macru 32
mag 166
maghéniţă 166
magnifisenţ 50
magnifisenţe 53
magnifiţent 50
magnifiţenţ 53
Mahomet 577
mai 35—37, 150, 154, 175, 177
mai şi 150, 153
Maicatun 578
maior 25
majoră 158
majoritate 546
Mala 78
malacof 481—483
malacov 481, 482.
Male(a) 78
Malta 577
mandanea 272
mandă 272, 273
mande 272
mangealtc 267, 268
mansup 485
manta 485
mantinelă 272
mánzăr 159
maráş 167
marchez 50
mare 33, 36, 37, 110, 256
mare (s.) 266
margă 318
mari 33
marîndău 159
marş 117
marşal 55
martor 264
martur 264
mască 54
maşină 54
matasă 579
matrac 485
mazil 584
mă tem că 489
mă vaiet că 489
măcar 225
Mădăraş 472
Mădăraşului 472
mădări 167—170
mădărit 170
mădăritură 170
**mădăriţie* 170
mădăţie 170
măgari 577
măgăzină 194
Măleasa 78
măntăluţă 485
măr 37
măr roşu 37
mărdăritură 169
mărfurile 541
mărgăritărel 572
mărgea 572
mărginĺ 572
mărginit 572
mărul 95
mărună 86
măruncă 86
mărunchi 181
mărunt 580
măsá 95
măsai 194
măscărici 585
măsea 95

mătaşe 579
mătincă 489
mătrac 485
mătrăcar 485
măvăieă 489
me 280, 318
mearşter 239
measeru 32
medelnicer 584
medic 159
mehanic 293
melancolic 214, 217
memoriu 574
menthol 337
menzi 272
menzil 584
mercenar 585
mereu 533, 535, 536, 575
merge 129
mergea 514
mergîi 514
mesii 233
meşcă 163
meşterşig 467
meşterşîg 467
meşterşug 467
meşteşug 467
metastază 568
meţărli 82, 83
meţerli 82, 83
mezur 50
mezură 54
miazăzi 588
mic(ă) (adj.) 90, 91
mică (s.) 90
**mice* 33
mici 90, 91
micu 33
micură 489
micurătoare 489
mie 90, 130
Miercuri 572
migă 90
mii 76, 90—92
mijloc 488
minorean 572
minoren 572
minoreni 572
minte 144
Mircur 52
miros 575
mirosă 574
mirosînd 575
mister 68
mîine 227, 527—533, 573
mînile 227
mîncări 232
mîncărilor 232
mîndra 517
mîne 227
(a) mînglia 168, 214
mînile 227
mînz 271
mînzoc 271
mîrmă 85
mîrzenie 86
mîrzi 86
moale 32—34, 573, 574
moară 573
moare 171—173
moarea 171
moarte 58, 71, 216, 220
mod 50, 54, 157
modă 50, 54
modestie 119
Modoraş 472
Mohamet 577
mohor 265
mojdrean 86
moldovalah 173
moldovlah 173
mol'i 33
monastirei 233
moralicești 52
mormînt 580
mormoloc 271
morşî 87
morţii 233
morună 86
moscal 585
mosor 264
moşii 76
moşnegilor 237
moşoaică 87
moşoancă 86, 87
motoflete 87
mototol 87
mozavitoriu 15
mucea 87
Muchia Balabanului 478
muciuflete 87
muere 517
muieratic 572
muiere 517
mulgător 292
mult 35, 587
multă 587
multor(a) 587
mulţime 546, 548
mulţumi 329
Muncei 518
murea 457
(a) muri 456
múrii 573
murind 457
murindă 456, 457
murit 457
muşchi filet 177
mut 210, 291
mutător 292
muţenie 291
muţi 291
muzicant 55

N

nádos 201
náicu 201
nair 199
naiv 292
naivetate 292
naivitate 292
narognát 199
nas coroiat 258
nas coroietic 258
nascălări 199
nástru 200
nat 201
natarcie 200
naturálă 200
naveta (s.) 158
năbădaică 40
năbădaie 40

năboitură 201
năclai 200
năcláie 200
năclăială 200
năcrădea 200
nădai 199
nădúlă 200
năgăiță 199
năjgniță 200
năjirnic 200
nămol 497
năpaste 40
năpădesc 40
năpăstuiesc 40
năpîrt 200
năpraznică 200
năpușánie 201
nărod 98, 262
năsădeală 200
năsădit 200, 201
năsăditură 200
năsăvălt 201
năsitav 201
năstrecea 201
năsușniță 201
nătăflete 87
năuc 119
năvălcuță 199
negrə 32
neam 98, 489, 490
нѣмотѣ 75
neaproape 277
neatent 276
neauz 277
nebunie 577
necăutat 571
necît 280
neclar 276
necumpănit 99
nedor 277
neexistent 580
negăială 201
negór 199
negre 574
negru 32
negură 579
neguroasă 576
neguros 576
nehotărîtul 276
neinstruit 99
neîndurător 571
nejelnică 200
neménie 489
nemeș 585
nemîngăiat 579
nemîngîiat 269
nemîngîiet 219, 220
nemțească 228
nenaștere 277
nendurător 571
nenume 277
neodihnă 277
neom 276
nepoatei 78
neprîndit 195
neprinițit 195
nerod 291
nerozi 291
nerozie 291
nesedus 571
nesfînt 277
nesimțitor 318
netăiere 277
netimp 277
neudată 571
neuitare 277
neumbriri 277
nevăzînd 276
nevăzut 276
neveche 277
nevoi 576
nicidecît 580
Nicopole 577
nime(ni) 229
nimotenie 490
nimțească 228
nimurui 181
noao 34
noapte 68, 577
noauə 34
noaue 34
nobil 585
noblețe 50, 54
nobleța 53
noi 34
nopsam 506
nor 567, 572, 575, 579
nord 588
norod 262
noroi 397
нострь 515
nostru 35
nou 34
nour 572, 575
novelă 50
-ntorn 220
nu 578
nuiale 301
numai 322
număr 546, 548
nume 233
numele 141
numeroși 587

O

o (art.) 342, 546, 579
oacheș 94
oale și ulcele 91
oară 577
oaspe 576
Oaș 468
obiect 50
obiecturi 52
(a se) obliga 292, 293, 538
obligarisi 292
observa 329
ocazie 572
ocazion 50, 53
ochi 13, 578, 579, 580
odihnă 572
Odissev 106
odol 337
ogeni 195
oieritul 584
oglindă 110
olac 585
olăcar 585
oloi 572
om 37
ondola 572
oraclu 50, 54
orangerie 50, 53
oraș 263
Orban 518

orbită 573
orcan 569
oreáv 163
Orgoești 75
oricare 573
orice 37
oricît 573
óricît 573
oricum 573
orizont 50, 577
orizont 577
Orlea 479
ortac 194
osăbită 76
óstrov 106
oțean 51, 53
oștime 233
otar 572
(*a*) *oua* 538

P

pachelat 194
pachet 337
paj 572
pagi 572
pagii 572
pagiu 572
pagod 318
pahar 227
painjeni 572
painjini 572
paisprezece 573
paj 572
paltic 299
panaceu universal 583
pandomină 318
Pann 577
papă 577
paranimfă 576
pară 91
parcurs 158
parinte 579
Parnas 579
parola 144
parte 145, 546, 548
particuler 50
pas 575
pasage 572
pasagi 572
pasaje 572
pasc 291
pașă 584
paște 291, 292
pașuș 506
patacă 163
patașcă 163
patru 575
patruzeci 138, 571
pavagi 572
pază 568
păgui 177
Păguiorului 179
păhar 227
păinjeni 579
pămînt 580
păraua 496
Păraua 496
pără 181—183
părău 495
Părăușani 495, 496
părăzol 194
părinte 579
pərosu 32
(*a*) *păsa* 194
păsărar 256, 258, 472, 475, 476, 479
păsăratic 475
Păsăreni 472
păsăresc 474, 475
păsărărit 472
păsărit 473, 474
păscătoare 291, 292
pășăște 280
pășяște 281
pășяște 281
pățog 83
păzi 588
pe 58, 90, 140, 152, 177, 178, 179, 180, 229, 328, 330, 577, 588
pe cînd 152
pe lingă 150
pe lingă că 152
pe moarte 58
pe parcurs 158
пєтрєшор 76
Penelop 50, 54
pensie 191
pensionară-viageră 191
pentru 140
pept 569
peptariul 575
perciune 573
peren 572
perfecție 573, 574
perfecției 574
pierghie 318
permament 159
permanent 159
permis 159
pernii 233
perz 230
Pește (=Pesta) 518
petealâ 571
petrecu 228
piano 573
Piatra Șoimului 472
picior 13, 296, 486
piciorat 295
picturii 573
piept 13, 569
pieptar 575
pieptariul 575
pilduitor 177
pili 299
pilindric 299
pilingher 299
pilișnic 299
pilug 299
plugaș 299
pimpiu 299
pingea 82
pingel(e) 82
pințăluș 494
piscalău 493
piscălău 483, 494
piscăli 493
pislugă 494
piste 228, 229
pistoalile 228
pișcă 164
pișleág 164
pitac 163

pitrecu 228
pizmă 71
plîne 227, 236
plîhăit 194
plîne 227, 236
plntecele 228
plntice 228
plnză 210
plrcălab 584
Plrlieni 495
plrlu, 395, 496
plahniță 299
plahniți 299
plai 299, 300
plaișe 300
plancică 300
planetar 68
planie 300
plantá 571
plantoș 300
platan 300
plată 300
plaur 268
pláuur 268
plav 268
plavă 269
plavnă 269
plavnie 269
plavuri 268
plăcea 331
plántá 571
plătică 300
Plăvaia 496
plăválă 269
plăvan 496
plăviț 94, 496
pleacă 129
pledoárie 275
pledoarie 275
plencaci 87, 88
(*a se*) *pleoști* 490
plesiv 496
pleș 496
Pleșa 496
pleșcat 496
pleșit 496
pleșiu 496
pleșiv 496
Pleșoi 496, 497
pleșuc 496
pleșug 496
pleșuv 496
pletile 318
plivi 576
plînge 118
plîngînd 580
plînta 571
(*a se*) *pluști* 490
pluștit 490
plut 490
(*a*) *pluti* 490
poartă 129
poate (vb.) 177
pochihéci 88
pochinéci 88
pócie 165
pocihéc 88
pocihéci 88
poem 574
poemă 574
Poenăreasa 78
poftesc 330
pohtă 280
poiată 47
poimîine 527, 530—533
pombă 318
ponos 491, 492
ponosi 491, 492
ponosit 492
ponoșenie 491
pont 168, 169
(*a*) *pontori* 169
(*a se*) *pontui* 169
ponturi 168
ponturos 169
**popașă* 493
popașniță 492, 493
popor 50, 98, 263—266
popora 265
poporean 265
poporel 265
**pópur* 265
pormonel 159
portmoneu 159
portret 50
portreturi 233
Porței 233
porumbar 258
posibil 177
postelnic 585
potcă 165
poteahău 88
potică 319—321
potihéci 88
potironi 318
potrivit 7
poțoc 83
povestesc 330
poziție 582
praf 91
prah 491
prau 491
pravilă 585
prăpaste 40
prăpastie 40
prăpădesc 40
prăși 9
pre 71, 229
prè 318, 579
precúm 573
précum 573
preface 228
prefect 485, 486
prefector 485
prefectoriță 485
prefectură 485
prefer mai bine 175, 177
prelucă 47
prencare 194
preste 229
preș 164, 165
pretenie 50
pretutindeni 577
preucă 47
Priboiul 42
prieten 568, 573
prietini 568
priface 228
Prihodul 42
priocă 47
prilăsti 490
prilăstitoriu 490
prilesti 490
Prilog 42
prilosti 490
primăveara 331

primi 329
primire 457
principiu 158
prințăluș 494
prinți 52
prințip 50, 51
pripas 39, 40, 42, 44—47, 492
(*a se*) *pripăși* 46
priscălău 493, 494
prislugă 494
Prislopul 42
prispă 576
Privalul 42
privighetoare 577
priză 158
procent 177
profesor 142
profil 74
progres 176
(*a*) *promova* 176
promovarea 176
proporție 177
proră 110
prost 99
prostime 98
proverb 52
prund 110
(*a*) *publicui* 53
pudăr 159
pudră 159
pui (*vb.*) 209
puindu-i 231
puișor 168
pulbere 14, 91
pulihóc 271
pulovăr 159
pună 574
pune 158, 568
punte 91
Pupădză 493
púpăză 159
purice 577
puroi 95
purpur 573
purtatu 32
pururea 571
pururi 571
pustine 280
pute 226
putea 226
putihęéș 88
putuse 579
puțin 35
puzderie 546

R

Rafael 50
rai 576
ram 575
ramură 575
ramuri 215, 575
ramurile 575
rane 232
rapor 159
raport 158
Rahău 478
rarău 256, 475—479
Rarău 473, 478, 479
raros 477
raru 32
ras 337
rasol 337, 338
rasoleală 338
(*a*) *rasoli* 337, 338
razăma 318
răcoare 570
rădvan 585
răi 32
rămîi 579
(*a*) *rămîne repetent* 176
rămînea 573
răni 232
Răroaia 478
răsărit 587, 588
răspoimîine 532
răstoacă 577
răsunător 573
rău 7, 32
răzvorea 194
reducînd 577
reducîndu-le 577
rea 32
reale 301
realitate 158
reče 33
recomandație 50
referi 541, 542, 543
reflect 572
(*a*) *refuza* 177
regularisi 292
regulau 292
rei 32
rele 32
religios 52
rentă 191
repetent 176
reproșa 539
respect 50, 158
(*a*) *respectălui* 55
retirat 50
rețetă 50
rețeta 53, 54
reu 32
revista 158
(*a*) *rezuma* 101
(*a se*) *ridica* 487
(*a*) *risipi* 8
(*a*) *rîde* 538, 541
rîdea 574
rîndunea 573
rîndunelelor 471
Rîpa Balabanului 478
rîșniță 573
rîu 9, 10, 13
rîrău 476, 478
rocelat 195
roi 546
romaniță 580
romăniță 580
romoniță 580
roș'ə 34
roș'e 34
roșʌște 281
roș'i 34
roșie 574
roșii 578
roș'u 34
rotind 577
ррнȣ 515
rudenie 489
ruga 538, 541, 543
rugăciune 579

rujdă 84
rujdi 84, 85
(*a*) *rupe* 455
rus 585

S

saca 485
salcie 576
santimantal 50
santimental 50, 53
sape 574
sară (s.) 568
sarcastic 58
Satana 572
satanic 118
satisfacție 158
să 152, 177, 578
săcret 13
săhăstrie 572
sălaș 194
sămne 318
săpa 7
sărman 579
Sătmar 577
scamn 194
scarlatină 159
scădzut 241
scălda 13
schelă 570, 584, 585
schelet 573
schimb 176
scirșni 572
scoată 231
scoate 157
scoață 231
scorbură 14
scrieri 580
scrijea 82
scrijel(e) 82
scrisă 225
scrise 225
se 578
seamă 144, 546
secretar 52, 53
secui 71
secund 50
seduce 571
semăna 8, 10
semicolonie 295
semidoct 295
semifabricat 295
semifinală 295
semilună 295
semizeu 295
semplu 50, 53
senzual 572
serai 584
serasir 584
serei 568
serie 546, 548
sérii 568
serii 568
servietă 159
sfat 207, 564
sfărîme 91
sfărmá 489
sfert 546
sfeșnic 573
sfetăr 159
sfînt 322, 571, 575, 580
sfirmica 90
sfirni 489
sfirnică 489
sfredeli 81
sfurnî 489
Sibaris 572, 579
sicriu 574
sideral 68
silește 226
simpatie 573
simplu 50, 53
simți 572
sinecdoci 579
singur 265
silește 226
simcea 13
singur 318
sînt 191, 580
(*a*) *sintá* 490
sintáre 490
slăvi 329
sleit 59
slon 165
smac 490
smau 490, 491
(*a*) *smicura* 489
smuci 572
smulge 572
smunci 572, 573
snop 572
soare 58—60
Socoalele 255
Socol 255, 473
Socola 255
Socolari 255
Socolești 255
Socolovăț 255
socotit 99
solar 60
soldat 585
Solforin 518
somnul 176
soptă 95
soții 233
spartul plaiului 300
spartul stînii 300
spasmu 569
spăriatul 227
spărietă 568
spărietul 227
spăși 571
spectral 61
speria 573
speriat 568
sperienție 50, 52
sperios 573
spicher 101
spinare 14
spin 574
spînzurătoare 571
spre 133, 588
sprîncenile 228
spudeu 584
spui 230
spuie 231
spuindu-i-se 231
spun 230
spune 130, 329, 543
spuni 280
spusu 32
(*a*) *sta* 232
stadion 159
stan 573

stană 573
stanuri 573
stanurile 573
stare 139
stat 50, 569
statua 52
statuă 573
statuie 52
**stanğe* 33
stangu 33
stea 14, 63—68
stejar 575
stelar 68
stele 58
stinge 226
stîmpăra 571
stînge 226
stînii 300
stradă 177, 577
strat 14
străini 229
streini 229
(*a*) *strica* 144
strigoi 571
strîmbătate 335
strungă 475
sub 141, 230
subgrai 504
subt 230, 237
súccede 575
succéde 575
suficient 27
suflet 159, 216
sufletul 229
suge 576
sumedenie 546, 548
suna 14, 216, 217, 220
sunt 191, 580
sânt 580
suntém 580
sántem 580
sântem 580
sânteți 580
suntéți 580
sânteți 580
superfață 296
suprafață 295
surghiun 585
surghiunie 55
surîzînd 573
surpat 95
surupat 95
surzăsc 95
suspin 68
suspinele 233
suspinuri 233
sută 133
suvenir 50
svat 71, 241
sympatrioți 52

Ș

șadă 226
șampon 275
șase 571
șăice 318
școndri 273
șcóndru 273
școală 47
șeadă 226
șede 569
ședè 569, 579
ședea 569
ședeau 228
șeic 573, 584, 585
șeih 573, 578
Șerban 71
Șercaie 71
și 90—92, 150, 153
șiac 574
șidea 228
șie 578
șmac 490
șmag 490
șmah 490
șmeac 490
șoaptă 68
șoim 254—258, 471, 472, 475, 477—479
Șoim 473
șiom-călător 258, 471
șoim-de-iarnă 471
șoim-dunărean 471
șoiman 255, 471, 472
Șoimanu 472
Șoimara 472
Șoimari 472
șoimarul cel mare 256
Șoimărești 472
Șoimăria 472
șoimărit 474
șoimel 471, 472
șoimoaie 472, 478
Șoimu 472
șoimul 257
șoimul-rîndunelelor 471
șoimulean 472
șoimuleț 471
Șoimului 472
șoimuț 472
șorecar 254
șpur 159
șterge 13
(*a*) *ști* 171
Știrberg 574
șuiera 14
șumari 194

T

tablă 116
tablo 50, 53
talant 50
talantul 53
talhar 572
tamperament 50
tar 83
tare 33, 34, 37
tari 33
tașcă 159
Tazlău 485
tăia 576
tăiatul 227
tăietul 227
tăpșan 576
tăroasă 83
tărșă 159
tău 280
tătîni-sau 78
tăzlăuan 485

teárfă 165
teatru 572
tefterdar 584
tei 572, 575, 580
telefonasăm 169
telegrame 159
telegrămi 159
tem 489
temperament 53
tendă 318
teu 280
tet 576
timp 587, 588
Tina 495, 497
tină 497
tinerel 573
tinereţe 54
tinerică 573
tinerii 176
tizeroi 518
tîrsă 165, 166
(*a*) *tîrsi* 165
tîrziu 34
toalet 50
toaletă 275, 577
toată 194, 587
toate 587
tocmale 318
Tohan 479
toiag 573
tomnatec 572
topor 264, 265
torent 9
tornistăr 194
tot 573, 587
totdeauna 532, 536
tragedie 318
tranchet 273
trancheţi 273
trandafir 266
transpărea 573
tratarisi 292
treaz 78
trebi 232
trece 158, 216
trecutu 32
trei 133, 575
treime 546
treizeci 133, 138
tremurînd 578
trening 101
trétin 580
tretină 475
trimisă 225
trimise 225
trimită 231
trimiţă 231
trinchet 273
triumf 50
(*a*) *triumfa* 50
trînchet 273
trocar 275
trotal 275
trotuar 275
trunchet 273
trunchi 260
trunchiet 573
trupină 261
trupinică 261
tub 116
tucan 576, 577
tuciu 55
tuican 570
tuică 576
tulpină 260
tun 14
(*a*) *tuna* 13, 194
Tunsul 79
tupeu 273
turbure 34
turna 14
tutcan 576
tutcă 576
tuturor(*a*) 585

Ţ

Ţaligrad 518
ţărm 110, 574
Ţeligrad 518
ţevoaie 85
Ţichindeal 572
ţigana 488
ţineă 573
ţinere-de-minte 144
Ţiteron 50, 53
ţîf 85
ţîfoaie 85
ţîli 506
ţuleándră 491
ţulendre 491
ţundră 491

U

-u 31
udă 571
udu 32
uiagă 194
(*a*) *ujui* 194
ujură 280
ulcele 91
uleĭ 572
uleul 257
uli 254
uliţă 573
uliu 254, 256, 258, 474, 475, 479
uliu-păsărar 258, 475, 476
uliu-păsăratic 475
uliu-păsăresc 474, 475
uliu-porumbar 258
uliu-vrăghiilor 254
ulm 8
umblau 229
umblînd 229
umbrelile 318
umfla 572
umple 229, 572
umplu 229
umplut 229
un 342, 546, 579
unanimitate 158
unde 139, 152
unduĭ 578
unduĭa 572
unei 233, 578
unge 14
unii 233
universal 583
unsprezece 133, 135
unt 580
unui 35, 578

urcior 573
uratu 32
uriaș 227, 573
urieș 227
uriciune 573
urmat 573
urzitorile 333
uscatu 32
utălui 83
utăluitoriu 83
uteciști 176
util 7

V

vadană 577, 578
val 552
vale 13
Valea Șoimului 472
valet 489
valului 552
valuri 552
van 578
văcăritul 584
vădană 577
văgaș 85
vărsa 14
vășcălie 497
vătaful 256
văz (vb.) 230, 231
veac 574
veacă 497
Veacă 497
vearde 33
vecinică 577
vecl'ə 33
**vecl'e*
vecl'u 33
vede 226
vedea 226
vegetal 571
vel 584
Venerea 50
venesecție 295
venin 61
verdeață 573
Verdeș 79
verdzi 33
vergea 261
vergin 569
verii (s.) 587, 588
vers 568
vĕrstei 569
verzi 578
vesăliilor 318
vestonul 159
veșcă 397
viageră 191
viață 295
viə 34
viclean 467
victimă 573
victimă 573
videre 318, 506
vie 34
viers 568
viespe 573
viespie 573
viespii 573
viezumńe 181
viezuńe 18, 182
vii 34
viitoare 573
vină 139
vinăritul 584
vindec 569
vindeca 569
vinderel 474
Vinderelul 255
vindic 569
vinea 228
Vinerea 52
vineri 52
Vineri 572
Vinerii 50, 52
vini 194
Virghilie 52
virgin 569
virginĕ 568
virtute 50
vis 574
visăd 195
visăḑ 195
viteaz 78
viție 50, 52
viu 34
vîlvătaie 116
vînă 13
vînător 574
vînt 139, 580
vîntos 573
vînturile 574
Vîrful Mădărașului 472
Vîrful Păguiorului 177
vîrfuri 214, 215
vîrtos 35
voal 573
voalat 573
voale 50
voevodzi 241
voi (vb.) 579
voință 573
vorbi 331
vorbile 228
vornic 584
кострь 515
vranicioară 194
vrăbier 475
vrăghier 475
vrăghiilor 254
vre 226
vrea 226
vreme 90, 152
vremile 232
vreo 573
vreodată 217, 220
vristă 569
vúltur 574
vultúr 574

Z

Zaiț 473
zaluji 53
zalus 50
zaluzi 53
запнс 78
zare 110
zăgan 255, 478
zăpadă 40
zărvană 194

zeastri 76
zece 133, 138, 176, 177, 571
zemle 78
zghinitoare 518
zi 572
zice 71
zid 78
ziuă 572
zîmbetele 577
злоцн 78

RUSĂ

авгиесы конюшни 581
артиллерийская дуель 582
архитектор 486
Balaklava 482
балобáн 479
балóбан 479
боец 272
болото 270
бóханец 270
бóхот 270
бýханец 270
буханка 270
быть в интересном положения 582
быть рассяный 582
в зависимости от 582
в зачатке 582
в зачаточном состояние 582
в частности 582
велика Федорова да дура 583
внушать кому-либо доверие 582
вольный перевод 582
вообразить о себе 584
воображать о себе 584
вряз ли 582
встретить новый год 582
герой-моряк 451
год 583
дура 583
едва ли 582
ездить верхом 582
ехать в тулу со своим самоваром 582
задавать чесу кому 583
задать чесу кому 583
замкнуться в себе 583
замыкаться в себе 583
жесткие меры 582
каким путем? 582
какими путями? 582
камбала 267
kambula 266, 267
канюк 477
кобец 476
колесо 261
колода 261
колос 261
колченогий 262
кольцо 261
коляска 55
копец 476
корова 582
леверда 268
мавр 268
malakov 481
Malakov 481, 482
маринеточные правительство 582
меглить 167
мошонка 87
на почве 583
не внушать доверие 582
не умела баба хлопот 582
навострить уши 583
надеть обувь 582
надуваться как индюк 583
надуться как индюк 583
направлять уши 583
наставить уши 583
насторожить уши 583
обещание 583
панацея от всех гол 582, 583
пасти 42
плáвня 269
plamnja 269
поворотый монет 582
поворотый пункт 582
показать себя 583
поносить 491, 492
потемкинская деревея 583
представляет собой 582
представляют собой 582
при царе Горохе 582
приваль 43
припас 40
припаси 40
про и контра 582
раз в год по обещанию 582, 583
сверх этого 582
себе 583
себя 583
сизифов труд 581, 583
следующим образом 582
соблюдать диету 582
sokol' 255
ставить своей задачи 582
старик-крестьянин 451
студент-отличник 451
суд бощественного мнения 582
те же самое 582
тришкин кафтан 582
чаще ваго 582
чеглик 256
чеглóк 256
челик 256
что касается 582

SÎRBO-CROATĂ

baglja 270
dúšanka 271
испаша 493
kótur 259, 291—265
koturali 261
**магеник* 166
**магеница* 166
маʒар 166
маʒионик 166
маʒоница 166

* *магйиник* 166
* *магийница* 166
mrziti 86
pasti 42
ploštiti 490
понасти 492
ponostitit 491
попаша 492, 493
slom 165
slon 165
soko 255
Sokol 255
trupina 261

SLAVĂ VECHE

безаконіе 334, 335
bydlo 84
viěko 497
гора 333
desętĭ 133
dŭva na desęte 133
dŭva desęti i dŭva 137
законь 334
jedinŭ na dasęte 133
ispasti 45
* кътоѵрь 263
лжка 47
магесник 166
* магесница 166
магийникь 166
магийница 166
migŭ 90
modrĭenŭ 86
мъдлити 167
мъдлъ 167
мьдлѣти 167
мастѹ 492
nesti 491
nositi 491
падати 40, 41
пасті 40—43, 45
плавъ 269, 496
plaviti 269
plěšĭ 496
ноносити 491, 492
попасть 40, 42, 47
припасти 40
прислоѵга 494
rъvati 163
raroh 477, 479
socol 255
sokólŭ 255
сосновaнїа 333
сьрѣвати 163
сьставь 333
súto 133
tina 497
tysęšta 133

SPANIOLĂ

a (prep.) 519
acentuar 519
argüir 519
averiguar 519
cambiar 519
creer 519
cual 519
cuarenta 138
de 519
huir 519
que 519
qué 519
quien 519
trenta 138
variar 519
veinte 138

TURCĂ

alay 585
balaban' 478
evemalig Eilpost 585
gırcıla 272
kaleşka 55
kaıkan balıl 266, 267
kel 496
mancalık 267, 268
manıcnık 267
Maraş 167
miralai 585
mosur 264
ser-a-ser 584
uskundıra 273
uskundra 273
uskundura 273
yeke 272

UCRAINEANĂ

бара́н 588
боец 272
боло́то 270
бохунець 270
буханець 270
жеба́к 87
косур 264
куторногий 262
леверда 268
мавр 268
маруна 86
марунка 86
modrenĭ 86
мо́ршіму 87
мо́рщитися 87
мошонка 86, 87
плав 268
пла́вня 269
планкач 87
поkiга́ч 88
попихати 88
попихач 88
потігач 88
потягати 88
* *потяга́ч* 88
припас 43
пипасти 41
пуго́ловок 271
Sokola 255
čersati 489
шкаралу́па 271
шкаралу́пка 271

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIO[illegible]A „ASTRA"
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MATILDA CARAGIU-MARIOŢEANU, **Fono-morfologie aromână, Studii de dialectologie structurală**, 1968, 222 p., broşat 6,50 lei.

EMANUEL VASILIU, **Fonologie istorică a dialectelor dacoromâne**, 1968, 208 p., broşat.

VALERIA GUŢU-ROMALO, **Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)**, 1968, 364 p., broşat, 12 lei.

ALEXANDRA ROCERIC-ALEXANDRESCU, **Fonostatistica limbii române**, 1968, 176 p., broşată, 6 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea I, 1332 p., legată, 76 lei.

MARIA MANOLIU-MANEA, **Sistematica substitutelor din româna contemporană standard**, 1968, 232 p., broşată, 7,50 lei.

VASILIU E. şi GOLOPENŢIA-ERETESCU SANDA, **Sintaxa transformaţională a limbii române**, 1969, 331 p., broşată, 13 lei.

Sub redacţia acad. EMIL PETROVICI, **Studii şi materiale de onomastică**, 1969, 224 p., broşată, 12 lei.

Sub redacţia GH. BOLOCAN, **Studii de slavistică**, vol. I, 1969, 312 p., broşată, 11,50 lei.

LR, Anul XVIII, Nr. 6, P. 525 – 634 Bucureşti, 1969

42200

Lei 6